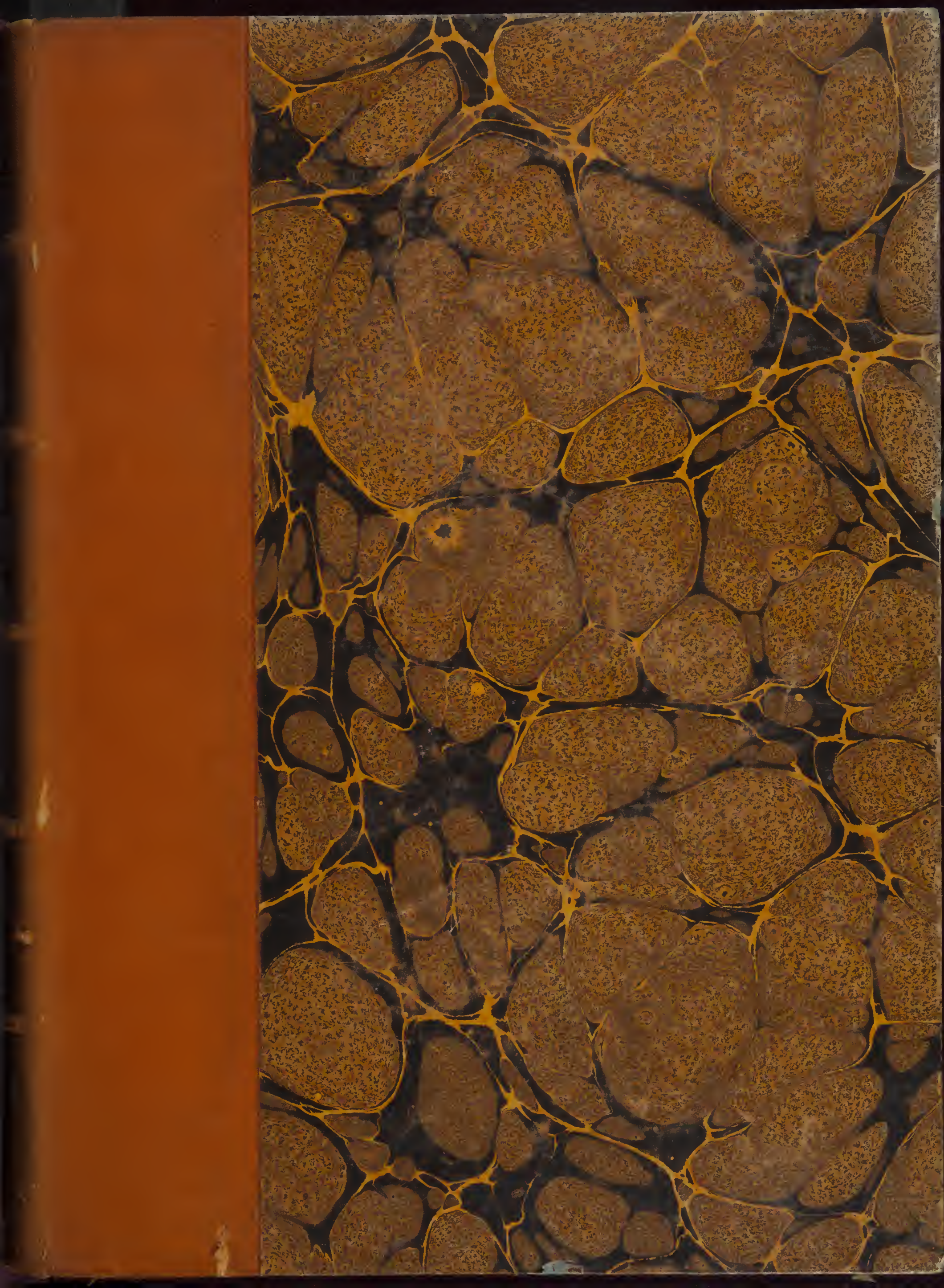

SANCTI EUSEBII HIERONYMI STRIDONENSIS PRESBYTERI OPERUM

TOMUS PRIMUS PARS SECUNDA

Post Monachorum Ord. S. Bened. e Congreg. S. Mauri Recensionem denuo ad Mſs. Codices Romanos, Ambroſianos, Veronenſes, alioſque, nec non ad priores Editiones caſtigatus, quibuſdam ineditis Monumentis, aliiſque S. Doctoris lucubrationibus, ſeorſum tantum antea vulgatis auctus, Notis, & obſervationibus continenter illuſtratus

STUDIO AC LABORE

DOMINICI VALLARSII
VERONENSIS PRESBYTERI

Opem ferentibus aliis in eadem Civitate Literatis viris, & præcipue

MARCH. SCIPIONE MAFFEIO.

EDITIO ALTERA

Ab ipſo Veronenſi Editore poſterioribus curis aucta, & recognita.

VENETIIS, MDCCLXVI.
Apud Guilelmum Zerletti.
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Quum Orientis atque Occidentis consultationibus responderem.

CLASSIS IV. AN. 401.

QUARTA CLASSIS

CLASSIS IV. AN. 401.

Complectens Epistolas ab ineunte anno 401. *usque ad* 420. *sive Hieronymi vitæ finem*.

* In aliis editionibus num. caret Scripta init. an. 401.

* EPISTOLA XCVI.

Sive THEOPHILI ALEXANDRINI EPISCOPI

[a] PASCHALIS ANNI 401.

AD TOTIUS ÆGYPTI EPISCOPOS A S. HIERONYMO Latine reddita.

Christi divinitas maxime contra Apollinarem adseritur, tum Origenis errores plerique sigillatim proponuntur, ac refutantur; denique in proximos dilectio, ad celebrandum, ut par est, Dominicum Pascha, præcipua virtus laudatur.

1
Hristum Jesum Dominum gloriæ, fratres cariffimi, rursum consona voce laudemus, & alacriter adorantes, & Prophetæ verba complentes, qui dicit: *Cantate Domino hymnum novum*; (Psal. 149.) quotquot fidei perducentis ad regna cælorum participes sumus, sanctæ solemnitatis suscipiamus adventum, & [b] imminentia festa totius nobiscum orbis festivitate celebremus: clamante uno de sapientibus: *Veni, comede in lætitia panem tuum, & bibe in corde bono vinum tuum, quoniam complacuerunt Deo opera tua.* (Eccl. 9. 7.) Qui enim bonorum operum sunt, & lacte infantiæ derelicto, solidioris cibi alimenta suscipiunt, divinos sensus altius intuentur, & saturati spirituali cibo, laudatorem & testem vitæ suæ habent Deum; & ad istiusmodi convivas Ec- A clesiastes loquitur: *Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.* (Eccles. 9.) Ut virtutum veste circumdati, splendorem solis imitemur, & quotidiana lectione sanctarum Scripturarum quisque infundat oleum sensui suo, & paret mentis lucernam, quæ juxta præceptum Evangelii *luceat omnibus qui in domo sunt.* (Matth. 5.)

2. Igitur convivas tales, & qui sic passionis dominicæ festa concelebrant, B æmulantes, cum sancto dicamus: *Laudabo Dominum in vita mea, psallam Deo meo, quamdiu sum*; (Psal. 103.) festinemusque ad Angelorum metropolim, quæ libera est, & nulla malitiæ sorde maculatur, in qua nec dissensiones sunt, nec ruinæ, & de altero ad alterum transmigratio, omnique voluptate calcata, & compressis luxuriæ fluctibus, qui adversum nos crebrius intumescunt, cælestibus misceamur choris, ut jam nunc illuc mente translati, & augustiora videntes loca, simus

Nn 2 quod

a In Martianæi editione falso *liber Paschalis secundus* inscribitur, & secundo etiam loco ponitur, cum tamen ex ipsa Chronica nota, quæ in fine habetur, ad annum spectare 401. & cæteris præcedere compertum sit.

b Sæpe antea laudatus Ambrosian. Cod. H. 59. *ut imminentes ferias totius nobiscum orbis festivitate*, &c. vitiose enim *urbis* erat in prius vulgaris.

CLASSIS IV. AN. 401.

quod futuri ſumus. Qua beatitudine in- A dignos ſe fecere Judæi, qui Scripturæ ſanctæ opibus derelictis, [a] & ad pauperis intelligentiæ adquieſcentes magiſtros, hodie audiunt: *Semper errant corde*; & nolunt præſente Chriſto dicere: *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Præſertim cum omni voce opera clariora, Deum illum eſſe teſtentur, & nequaquam dicere: *Hæc dicit Dominus*, ſed, *Ego dico vobis*: per quæ oſtendit ſe latorem legum, & Dominum Deum verum, & non eſſe unum quemlibet Prophetarum.

Psal. 94. Psal. 117.

3. Neque enim divinitatem ejus, quæ nullis locorum ſpatiis circumſcribitur, adſumptio ſervilis formæ poterat obſcurare, nec anguſtia humani corporis ineffabilem [b] majeſtatis ejus terminare virtutem, quem operum magnitudo Dei filium comprobabat. Nam cum frementis maris elatos gurgites, & inſtar montium intumeſcentes, tranquillitati ſubitæ reddidiſſet, [c] Apoſtolorum navicula de naufragio liberata, & imperium præſentis Domini aquarum profunda ſenſiſſent, cumque conluctantibus ventis, & ex omni parte fluctibus excitatis, tanta diſcrimina Salvatoris juſſione ceſſaſſent, quaſi divino ſpiritu afflati, qui pariter navigabant: *Vere*, inquiunt, *filius Dei es*: non ambigentes de divinitate, cujus magnitudinem opera loquebantur. De illo enim prophetale vaticinium eſt: *Tu dominaris fortitudinis maris, & motum fluctuum ejus tu comprimis*. Et ipſe Propheta canticum * ſignat, [d] ut non ſolum in verbo, ſed & in virtute Deus verus, qui viſus eſt, crederetur, excellentia operum quod latebat, oſtendente. Perfectus Deus propria voluntate quidquid humanæ fuit & naturæ & conditionis adſumens, abſque peccato dumtaxat & malitia, quæ nullam habet ſubſtantiam: infans naſcitur, EMMANUEL adoratur, Magi de Oriente veniunt, Deum Dei filium genu poſito confitentur: qui & tempore paſſionis pendens in cruce, ſolis obſcurat radios, novo inauditoque miraculo divinitatis ſuæ exprimens magnitudinem. Et indiviſus & inſeparabilis, nec in duos Salvatores quorundam errore ſejunctus. Unde & ad diſcipulos loquebatur: *Nolite vocare magiſtrum ſuper terram*: B *unus eſt enim magiſter veſter Chriſtus*. Neque enim cum hæc Apoſtolis diceret, a corpore, quod patebat aſpectui, divinitatis excellentiam ſeparabat. Nec quando unum ſe Chriſtum Dei filium teſtabatur, animam dividebat & carnem: non alter, & alter, ſed unus atque idem utrumque ſubſiſtens, Deus & homo, dum ſervus videtur, & dominus adoratur: ſiquidem in humani corporis vilitate ineffabilem celabat Deum, C & rurſum fragilitatem carnis divinis operibus excedebat: [e] & ne unus quilibet ſanctorum, ut a pleriſque æſtimatum eſt, crederetur: ſed ille quem & Paulus oſtendere volens, ſcribit: *Unus Deus, unus & mediator Dei & hominum, homo Chriſtus Jeſus:* Et iterum *Mediator autem unius non eſt, Deus autem unius eſt*; quia unus Filius Patris noſtrique mediator, nec æqualitatem ejus amiſit, nec a noſtro conſortio ſeparatus eſt, inviſibilis D Deus, & viſibilis homo: forma ſervi abſconditus eſt, & dominus gloriæ confeſſione credentium comprobatur.

Matth. 14. Psal. 88. * al. ſignificat.

CLASSIS IV. AN. 401. Apollinariſtarum. Matth. 23. 8. 1. Tim. 2.

4. Neque enim privavit eum Pater naturæ ſuæ nomine, poſtquam pro nobis homo, & pauper effectus eſt, nec in Jordane fluvio baptizatum altero appellavit vocabulo, ſed filium unigenitum: *Tu es filius meus dilectus*, [f] *in quo mihi com-*

Luc. 2.

[a] Iterum ex Ambroſiano mſ. locum hunc reſarcimus, qui in antea editis legebatur *& pauperpati intelligentiæ adquieſcentes magis, uſque hodie* &c. Pauperis autem intelligentiæ nomine occidentem literam intelligi, notum.

[b] Deerat *ejus* vocula, quam ex Paſchalium epiſtolarum editione illa, quæ in Bibliotheca Pattum habetur, heic repoſuimus; cujus quidem editionis cum poſthac teſtimonio utemur, B. P. literis deſignabimus; nam etſi mendis innumerabilibus ſcateat, tamen multa etiam & præclara verioris lectionis veſtigia retinet, magnum ut nobis auxilium attulerit ad locos aliquot corrigendos. Mox *comprobat*, erat antea, pro *comprobabat*, quod ex Ambroſianis chartis accepimus.

[c] Facile luxatus hic locus videri poſſit, quem priſtinæ integritati reſtituas, ſi ordine immutato legas, *& imperium præſentis Domini aquarum profunda ſenſiſſent, Apoſtolorum navicula de naufragio liberata; cumque &c.*

[d] Habentur hæc Græce ad Concilium Epheſinum in libello S. Cyrilli Alexandrini, qui religioſiſſimis Reginis nuncupatus eſt, quæ cum Hieronym. verſione conferas. ἵνα μὴ ἐν λόγῳ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν δυνάμει Θεὸς ἀληθινὸς ὁ φανεὶς εἶναι πιστεύηται τῇ τῶν δρωμένων μεγαλουργίᾳ τὴν περὶ αὐτοῦ δηλῶν ἀσφάλειαν. πλήρης μὲν ὢν Θεὸς, αὐτοθελῶς δὲ ἐνανθρωπήσας, καὶ μηδὲν ἀνθρωπείας ὁμοιώσεως καταλείψας ἐκτὸς, πλὴν μόνης τῆς ἀνουσίου κακίας· καὶ βρέφος γὰρ γενόμενος, Ἐμμανουὴλ ὡμολογεῖτο, μάγων πρὸς αὐτὸν ἰόντων, καὶ τῷ προσκυνεῖν καὶ Θεὸν εἶναι τὸν φανέντα βοώντων· ὅτι καὶ σαρκὶ σταυρούμενος ἡλίου συνέστελλεν ἀκτῖνας, καὶ τῷ ξένῳ θαύματι τὴν οἰκείαν σαφηνίζων θεότητα, οὐδαμοῦ συγχωρίσας ἑαυτὸν, ἢ διαλύσας εἰς σωτῆρας δύο· ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔλεγε· μὴ καλέσητε διδάσκαλον ἐπὶ τῆς γῆς· εἷς γάρ ἐστιν ὑμῶν καθηγητὴς ὁ Χριστός· οὐ γὰρ ὅτε τοῦτο τοῖς ἀποστόλοις παρήγγελλε, τοῦ φαινομένου σώματος τὴν οἰκείαν διώριζε θεότητα, οὐδὲ ὅτε Χριστὸν ἑαυτὸν διεμαρτύρετο εἶναι, ψυχῆς καὶ σαρκὸς διωρίζετο· οὕτως ἄμφω τυγχάνων Θεός τε καὶ ἄνθρωπος, δοῦλος ὁρώμενος, καὶ κύριος γνωριζόμενος· τὸ μὲν ὑψηλὸν τῆς θεότητος τῷ ταπεινῷ τῆς ἐνανθρωπήσεως ὑποκρύψας φρονήματι, τὸ δέ γε ταπεινὸν τοῦ ὁρωμένου σώματος τῇ τῆς θεότητος ὑπεραίρων ἐνεργείᾳ.

[e] Copulativa *&* particula, quæ in Latino vacat, ac ſenſum paulo turbat, ex Græcæ linguæ ingenio probatur. Eam tamen Ambroſian. cod. non habet, quin immo contrario ſenſu legit, *ut unus quilibet*.

[f] Idem Ambroſian. *in te mihi complacuit*. Quæ ſub-

complacui. Nec ſimilitudo noſtra in divinitatis eſt mutata naturam, nec divinitas in noſtræ naturæ verſa eſt ſimilitudinem: ſed manens quod a principio erat, Deus Verbum, & in ſe nos glorificans, non venit, juxta Jeremiam, ut

Jerem. 15. 10. diceret: *Heu mihi mater, ut quid me genuiſti? virum* [a] *qui judicet, & diſcernat omni terræ: non profui, neque profuit mihi quiſquam*, qui libertatem donaturus advenerat: nec juxta Iſaiam vociferabatur:

Iſai. 6. 6. *Væ mihi, quia cum ſim homo,* [b] *& immunda labia habens, & in medio populi immunda labia habentis habitem, regem dominum ſabbaoth vidi oculis meis*. Ipſe enim erat rex gloriæ, ut in viceſimo tertio Pſalmo ſcriptum eſt: in patibulo victor exiſtens, & hoſtilia bella compeſcens, ut hominem fictum ex humo cælorum habitatorem faceret, & trophæi ſui communione donaret.

5. Igitur quamquam hoc nolint, qui eum putant in alium commutatum, Hebr. 13. 8. *Jeſus Chriſtus heri & hodie ipſe eſt, & in æternum*, numquam habiturus regni ſui finem, juxta ſceleratum Origenis errorem, ne ceſſante regno, etiam æternitate privetur, ſed coram omnibus loquens: Joan. 11. 34. *Ego in Patre, & Pater in me*. Et docere nos cupiens, quod & Pater in Filio, & Filius in Patre creaturis omnibus imperaret, & hoc ipſum roborans, Joan. 14. 11. inferebat: *Ego & Pater unum ſumus*, ne quis unum ſuum, Patriſque regnum humanæ carnis occaſione divideret. Quod ſi juxta Origenis inſaniam aliquando amiſſurus eſt regnum Chriſtus unigenitus Filius Dei, quomodo ipſe Apoſtolis loquebatur: *Ego & Pater unum ſumus*, non unum poſtea habiturus imperium? ut ſcilicet hic habeat gloriam, quam ibi depoſiturus eſt. Et ubi erit quod ſemper Filius in Patre, & Pater in Filio eſt, ſi regnum Filii non erit [c] certum? Verum hoc qui ita ſe habere contendunt, ſi tamen non egerint pœnitentiam, pereant, & ad hos zelo fidei pietatiſque commotus loquatur Moyſes: Deut. 28. *Maledictus tu in civitate, & maledictus in agro:* Pſalmiſta pariter increpante: Pſal. 103. *Deficiant peccatores de terra, & iniqui, ut ultra non ſubſiſtant*.

A 6. Equidem ſcire non poſſum, qua temeritate Origenes tanta confingens, & non Scripturarum auctoritatem, ſed ſuum errorem ſequens, auſus ſit cunctis in medium nocitura proferre, nec æſtimaverit unquam ullum hominum fore, qui ſuis adſertionibus contrairet, ſi [d] Philoſophorum argutias propriis tractatibus miſcuiſſet, & a malo exordio in fabulas quaſdam & deliramenta procedens, Chriſtianum dogma ludum & jocum faceret, B nequaquam divinæ doctrinæ veritate * (* al. nitens.) utens, ſed humanæ mentis arbitrio, & in tantam, ſeipſo magiſtro, intumeſcens ſuperbiam, ut non imitaretur humilitatem Pauli, qui plenus Spiritu Sancto contulit cum prioribus Apoſtolis evangelium, *Ne forte in vacuum curreret, aut cucurriſſet*: (Gal. 2. 2.) [e] ignorans quod dæmoniaci ſpiritus eſſet inſtinctus, ſophiſmata humanarum mentium ſequi, & aliquid extra Scripturarum auctoritatem putare di- C vinum. Quieſcant ergo aliquando, qui regni Chriſti finem ſomniantes, verboſitatis Origenis cupiunt eſſe paraſiti, nec cum fidelibus ambulantes, fidem quam non habent, ſimulent. Quin potius diſcant, [f] quod omnis dolus, & fraudolentia, aliud ſit & aliud oſtendat: ut ſub virtutis ſpecie vitia celare nitatur. Etenim cum in crucis ignominia, quam pro nobis paſſus eſt, non amiſerit Chriſtus eſſe *Dominus gloriæ*, juxta beatum Apo- D ſtolum, clamantibus contra Judæis: (Matth. 27.) *Qui deſtruis templum, & in triduo ædificas, ſalvum teipſum fac: ſi filius Dei es, deſcende de cruce*; & in carne patiens, pendenſque in patibulo, fortitudinem propriæ majeſtatis oſtendit, ſolem de curſu quieſcere faciens, & ſignorum magnitudine plenam fidei vocem latroni extorquens: (Luc. 23.) *Memento mei, Domine, cum veneris in regnum tuum*. Numquam poſt reſurrectionis gloriam, perditurus eſt re- E gnum, licet innumeros contra eum Origenes blaſphemiarum lapides jactet. Aut cujus eſt conſequentiæ, perpetuitatem regni diſcipulis polliceri, & dicere: (Matth. 25.) *Venite benedicti Patris mei, poſſidete paratum vobis regnum a conſtitutione mundi*: & ipſum

ſubſequuntur in Græco textu ſervavit Theodoretus Dialog. 2. οὔτε τῆς ἡμετέρας ὁμοιώσεως πρὸς ἣν κεκοινώνηκεν τῆς θεότητος φύσιν μεταβαλλομένης, οὔτε τῆς θεότητος αὐτῆς τρεπομένης εἰς τὴν ἡμετέραν ὁμοίωσιν. μένει γὰρ ὃ ἦν ἀπ' ἀρχῆς Θεός· μένει καὶ τὴν ἡμῶν παρασκευάζων ὕπαρξιν.

[a] Penes Martianæum erat, *qui judicaret omni terra non profuit* &c. Nos integram, veramque Lectionem ex Ambroſiano exemplari mutuati ſumus, cui aſſentitur etiam Græcus τῶν LXX. ἄνδρα δικαζόμενον καὶ διακρινόμενον πάσῃ τῇ γῇ; οὔτε ὠφέλησα. οὔτε &c. Mox alii editi *damnaturus* pro *donaturus*, ſatis vitioſe.

[b] Ambroſian. *cum ſim homo immundus*, ſacro textu, & Græco in primis renuente.

[c] Verius ex contextu, *non erit coæternum?* ut præfert idem Ambroſianus, atque infra clarius aſſeritur: *Nos Chriſti regnum credamus æternum &c.* Interim *hoc* voculam repoſuimus.

[d] Voculam *ſi* quæ ſuperiora nectit ſequentibus, eratque omnino neceſſaria ſenſus perfectioni, ex Ambroſiano mſ. & B. P. editione ſupplevimus.

[e] Editi *ſed ignorans*, quam adverſativam particulam, unde ſenſus turbatur, expunximus mſſ. ope; & paulo poſt eorumdem auctoritate *putare* emendavimus pro *putaret*, quod vitioſum erat.

[f] Legimus ex Ambroſiano, mendoſe enim vulgari, *quod omnis fraudolentia aliud & aliud oſtendat*. Infra leviora alia emendamus.

CLASSIS IV. AN. 401. ſum carere, quod aliis tribuit? Vel quomodo ſcribente Paulo ad Corinthios,
1. Cor. 4. *Abſque nobis regnatis, & utinam regnaretis, ut & nos regnaremus vobiſcum*, intelligi poterit regnum Chriſti poſt multa tempora terminandum? præſertim cum
Joan. 3. 31. Joannes clamet: *Et qui deſurſum venit, ſuper omnes eſt:* & Apoſtolus ſcribat,
Rom. 9. 5. *Quorum patres, & ex quibus juxta carnem Chriſtus, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in æternum.*

7. Itaque nulli dubium eſt, quin qui Deus permanet in æternum, ſimul habeat & regnum, & ſuper ipſos quoque, quos regni poſſeſſione donavit, rex perpetuus appelletur, congruum habens divinitatis imperium, nec quicquam in ſe rude & novum, niſi adſumptionem fragilitatis humanæ. Si enim juxta Origenis inſaniam, poſt multorum circulos ſæculorum Chriſti regnum eſt finiendum, conſequens impietati ejus eſt dicere, ut & Deus eſſe aliquando deſiſtat: & qui regni terminos ponit, cogitur idem de divinitate ſentire, quæ perpetuitatem imperii naturaliter poſſidet. Quod ſi regnat
Λόγος Θεοῦ VerbumDei. Sermo Dei, utique Deus eſt, & hac ratione colligitur, quicumque tentaverit finem regno ejus imponere, ad id eum devolvi, ut Chriſtum credere compellatur & Deum eſſe deſinere. Sed hæc garriat magiſter indoctus [a] cum ſectatoribus impiis, nos Chriſti regnum credamus æternum, & in ſolenni die cantemus cum Angelo, atque dicamus: *Regni ejus*
Luc. 1. 33. *non erit finis*. Si enim unum cum Patre eſt, nunquam ex eo quod unum eſt, ceſſaturus eſt, & unio Patris & Filii nunquam dividetur in partes, [b] ne quod dicitur, *unum ſunt*, aliquando unum eſſe deſiſtat.

8. Faceſſant igitur ſtultiſſimi morta-
Pſal. 54. 16. lium, immo *deſcendant in infernum viventes*, ſicut Pſalmiſta teſtatur, & præceptorem impietatis ſuæ ibi eſſe cernentes, clamitent; [c] *Et tu captus es ſicut & nos: inter nos reputatus es: deſcendit in infernum gloria tua*, & reliqua. Talis
Diabolum priſtinam gloriam recepturum. paſtor gregis morbidi Chriſtum ubique ſuggillat injuriis, & diabolum honore ſuſtollit, dum illum adſerit purgatum vitiis atque peccatis priſtinam aliquando gloriam recepturum, & hunc regnare deſiſtere, ſimulque cum diabolo ſub Patris A imperio redigendum; ut magis ad Origenis blaſphemias, quam ad vociferationem Judæorum Propheta mirabundus exclamet: [d] *Obſtupuit cælum ſuper hoc, & horruit valde, dicit Dominus, eo quod duo mala fecerit* Origenes, Chriſtum adſerens regnare deſinere, & diabolum ad Jer. 2. 12.
culmen, de quo ceciderat, aſcenſurum; talem ſceleris ſui profundum lacum fodiens, qui aquas continere non poſſit: æqualem, quantum in ſe eſt, [e] diabolo B facit Filium Dei, dum detrahit illi regni gloriam ſempiternam, & imperio Patris eum ſubjicit cum dæmonibus. Verum iſtiuſmodi vox impia proteratur, ut ſciamus, regnum Chriſti eſſe perpetuum, ipſo loquente ad diſcipulos ſuos: *Vos perſeveraſtis mecum* [f] *in tentationibus* Luc. 22. 28.
meis, & ego ſtatuo vobis teſtamentum 29.
æternum, ut bibatis & comedatis ſemper ſuper menſam meam in regno meo. Quomodo enim impleri poteſt hoc, quod C dicitur, *ſemper*, niſi perpetuum regnum ſit, & nullo fine claudendum? Quod & Magi intelligentes, verſi ad pœnitentiam, ſtudioſius percunctabantur, *Ubi eſt* Matth. 2.
qui natus eſt rex Judæorum? vidimus enim 22.
ſtellam ejus in Oriente & venimus ut adoremus eum. Magi fatentur Chriſtum regem, & Origenes negat, dicens eum non perpetuo regnaturum, nec animadvertit ſe Judæorum blaſphemiis ſimilem.

9. Legimus in evangelio: cum Dominus atque Salvator fortitudinis ſuæ & pa- D tientiæ inſigne exemplar oſtendens, crucem ſcanderet, Pilatus inſcripſit titulum, & poſuit ſuper caput ejus: *Scri-* Joan. 19. 19.
ptum autem erat: Jeſus Nazarenus rex Judæorum. Iſtum titulum multi legerunt Judæorum, qui erat ſcriptus Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato principes ſacerdotum & Judæorum: *Noli ſcribere, quod rex Judæorum ſit, ſed* Ibidem 29.
quod ille ſe dixerit regem Judæorum. Reſpondit Pilatus: *Quod ſcripſi, ſcripſi*. E Cum ergo Pilatus nec ſeditione, nec precibus ad hoc potuerit adduci, ut regnum Chriſti de titulo tolleret: ſciat Origenes abſque ulla neceſſitate ſe hoc facere, quod fecerunt Judæi, ut regnum Chriſti æſtimet terminandum. Et illi quidem in terra poſitum regem negabant, hic regnantem in cælo, quantum in ſe eſt, detrahere nititur, ut accuſatorem ſceleris

b Rurſum ex Ambroſiano lectionem adſcivimus, cum falſo excuſi habeant *peccatoribus*; neque enim peccatores in univerſum, ſed magiſtri indocti ſectatores impios damnare Theophili ſententia eſt.

b Vulgati *nec quod dicitur*, & mox *deſiſtent*.

c Ex Ezechiele hæc repeti Martian. adnotaverat, quæ in noſtris exemplaribus haud ita invenias; ſed cum locus ex memoria recitaret Theophilus, ſententias eaſdem aliis verbis retuliſſe credibile eſt.

d Ex Græco Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ καὶ ἔφριξεν ἐπὶ πλεῖον σφόδρα &c. aliter enim eſt in Vulgat. *Obſtupeſcite cæli ſuper hoc, & portæ ejus deſolamini vehementer &c.*

e Erat antea, *æqualem Diabolum fecit Filio Dei*.

f Mſ. *in tribulationibus meis, & ego ſtatuam vobis* &c. Græc. πειρασμοῖς. At illud in primis *ſemper*, neque in Græcis, neque in Latinis exemplaribus invenitur.

ris ſui habeat Pilatum, qui Judæis reſpondit: *Quod ſcripſi, ſcripſi*. Veniat & prophetalis ſermo in medium, ac regnum Chriſti tota prædicet libertate: *Gaude filia Sion, prædica filia Jeruſalem, lætare & exulta de toto corde tuo, filia * Jeruſalem: abſtulit Dominus iniquitates tuas, redemit te de manu inimicorum tuorum, rex Iſrael in medio tui, non videbis ultra mala*. Neque enim quos ſemel ſalvos fecit, iterum præcipitabit e cælo, & dimittet juxta Origenis deliramenta & fabulas, ut rurſum de ſublimibus corruant. Et hoc quod dicitur, *Non * videbis ultra mala*, æternæ ſecuritatis indicium eſt, quod qui ſemel fuerint liberati, & regni cælorum poſſeſſione perfruiti, nequaquam vitiis trahantur ad terram, nec Dei priventur auxilio, qui eis juxta eloquium prophetale, ponet murum, & circum murale, ſua eos virtute circumdans. Unde & Pſalmiſta canit: *Non commovebitur in æternum, qui habitat in Jeruſalem*. Et Dominus proteſtatur: *Non te dimittam, nec deſeram*. Fruſtraque ſomniat aſcendere animas in cælum, & deſcendere, & nunc proficere, nunc ad inferiora delabi, ut per ruinas innumerabiles ſæpe moriantur, & Chriſti paſſio irrita fiat. Qui enim ſemel pro nobis mortuus eſt, æternam nobis victoriæ ſuæ lætitiam dedit, quæ nulla vitiorum mole * extenuetur. Nec quiſquam hominum crebrius moritur, quod Origenes auſus eſt ſcribere, Stoicorum impiiſſimum dogma, divinarum cupiens Scripturarum auctoritate firmare.

Sophon 3. 14. ex Græc. — * al. Iſrael. — * al. videbitis. — Pſal. 124. — * al. tenetur

10. Verum quid iſta memoramus? cum in tantam irruperit [a] vecordiam, immo dementiam, ut aliud Salvatori crimen impingat, dicens eum & pro dæmonibus ac ſpiritualibus nequitiis apud ſuperos adfigendum cruci. Nec intelligit in quam profundum impietatis corruat barathrum. Si enim Chriſtus pro hominibus paſſus, homo factus eſt, ut Scripturarum teſtantur eloquia, conſequens erit ut dicat Origenes, Et pro dæmoni-,, bus paſſurus, dæmon futurus eſt: hoc enim neceſſitate cogetur inferre, ne ab eo quod cœpit, diſcrepare videatur; ut imitetur blaſphemias Judæorum, [b] quos ſemper imitatur; & illi enim Chriſto ſimiliter loquebantur: *Dæmonium habes*: Et, *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicis dæmonia*. Sed abſit ut pro dæmonibus Chriſtus paſſurus ſit, ne & ipſe dæmon fiat. Et qui hoc credunt, rurſum crucifigunt, & oſtentui habent Filium Dei, qui nequaquam ut ſemen Abraham apprehendit, ita adſumet & * dæmonum, ut pro illis quoque crucifigatur. Nec dæmones pro ſe Deum in paſſione cernentes, cum Propheta clamabunt: *Hic peccata noſtra portavit, & pro nobis dolet*. Neque cum Iſaia dicent: *Livore ejus ſanati ſumus*. Nec pro dæmonibus, ſicut pro hominum genere, quaſi ovis Chriſtus ducetur ad victimam; nec pro eorum ſalute dicetur: *Proprio Filio non pepercit*; quia nec dæmones clamabunt: *Traditus eſt pro peccatis noſtris, & reſurrexit pro juſtificatione noſtra*. Paulus quidem ſcribit: *Tradidi enim vobis in primis, quod & accepi, quia Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris, ſecundum Scripturas*: illas in teſtimonium vocans, & volens earum auctoritate firmare quod dubium eſt; Origenes autem abſque ullo divinæ vocis teſtimonio vim facere nititur veritati, & extincta lucerna, invenire eam.

[a] Chriſtum pro Dæmonibus paſſurum. — Luc. 11. 15. — Hebr. 6. 6. — * al. Dæmonium — Iſai 53. 4. — Jerem. 11. — 1. Cor. 11.

11. Fautor dæmonum & non hominum, crebris calumniis laceſſit Filium Dei, & denuo crucifigit, non intelligens in quam profundam & horribilem impietatis voraginem detrahatur. Conſequens enim eſt, ut qui priora ſuſceperit, ſuſcipiat & quæ ſequuntur: & qui [c] pro dæmonibus Chriſtum dixerit crucifigi, ad ipſos quoque dicendum eſſe ſuſcipiat: *Accipite & edite: hoc eſt Corpus meum*. Et: *Accipite, & bibite: hic eſt Sanguis meus*. Si enim & pro dæmonibus crucifigetur, ut novorum dogmatum adſertor affirmat, quod erit privilegium, aut quæ ratio, ut ſoli homines corpori ejus ſanguinique communicent, & non dæmones quoque, pro quibus in paſſione ſanguinem fuderit? Sed nec dæmones audient: *Accipite, & edite*: Et, *Accipite, & bibite*; nec Dominus ſua præcepta diſſolvet, qui diſcipulis ait: *Nolite dare ſanctum canibus, nec mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne forte conculcent eas pedibus ſuis, & converſi diſrumpant vos*. Nam & Apoſtolus ſcribens, *Nolo vos participes dæmonum fieri. Non poteſtis calicem*

Matth. 26. 26. — Matth. 7. — 1. Cor. 10.

a Manifeſto errore hucuſque editi *in tantam eruperit victoriam*. Quod nunc ex toties laudato mſ. emendamus, *vecordiam*, jamdiu olim legi oportere conjeceramus ex ſimili loco in Epiſtol. ad Evangelum, ubi eum, qui Diaconos Presbyteris coæquaret, *in tantam erupiſſe vecordiam* mirari ſe profitetur.

b Integriorem ſententiam, & rurſus veriorem ex eodem mſ. accepimus, quam ut ſui parte mulctarent veteres alii amanuenſes, ſimilium vocum *imitetur* atque *imitatur* occurſus fecit. Prius enim erat imperfecto ſenſu, *diſcrepare videatur imitator Judæorum. Etenim illi Chriſto ſimiliter* &c. vel ut in aliis editis multo vitioſius, *imitatur, & illi ſimiliter*.

c Vitioſe penes Martian. *præ dæmonibus*. Mox verba *accipite, & edite* ex mſ. ſuffecimus, quæ ex ſequenti contextu apertiſſime probantur.

licem Domini bibere, *& calicem dæmoniorum*: *non poteſtis menſæ Domini participari*, *& menſæ dæmoniorum*: per hæc impoſſibile eſſe demonſtrat, dæmones de calice Domini bibere, & de menſa ejus participari. Cibus diaboli negatores Dei

Abac. 1.

ſunt, Abacuc loquente: *Eſcæ ejus electæ*; cibus autem impiorum omnium execrabilis ipſe diabolus, Prophetæ vaticinio

Pſ. 73. 14.

concrepante: *Dediſti eum eſcam populis Æthiopibus*. Ex quibus omnibus approbatur, Chriſtum pro dæmonibus non poſſe crucifigi, ne dæmones Corporis & Sanguinis ejus participes fiant.

Hebr. 7. 27.

12. Cum ergo & Apoſtolus de Salvatore ſignificet: *Hoc enim fecit ſemel*, *ſeipſum offerens*; & Origenes tanta confidentia illius ſententiæ contradicat, tem-

Jer. 22. * al. illico

pus eſt * illud inferre: *Terra*, *terra audi verbum Domini*, *ſcribe virum iſtum abdicatum*. Quis enim infernus hæc mala ſuſcipere poteſt? quis tartarus de rebus iſtiuſmodi cogitare? quæ gigantum inſania tam rebellis exſtitit, & turrim impietatis exſtruxit? quæ libido laſciviens, & dæmonum amore deperiens, ſic univerſo [a] dogmati tranſeunti divaricavit crura mentis ſuæ? quis intantum de Sodomitica vinea bibit, ut inebriatus vino furoris ejus, toto corde conciderit? quis Babyloniorum ita fluminum gurgitibus irrigatus, vivos Iſrael fontes reliquit? quis egrediens de Jeruſalem, & Hiero-

3. Reg. 12.

boam filii Nabath imitator exiſtens, tot errorum fabricatus altaria eſt, & ararum profana [b] thura ſuccendit? Cur Dathan & Abiron, qui minora peccarunt, non veniant ante tribunal Chriſti, & ſui eum comparatione condemnent, qui extra Eccleſiam Salvatoris variarum doctrinarum thuribula diabolico igne complevit? Neque enim Dominus qui loquitur per Pro-

Oſee 12. 10. juxta LXX.

phetam: *Ego viſiones multiplicavi*, *& in manibus Prophetarum adſimilatus ſum*, adulterinas eum docuit proferre doctrinas, nec qui a principio ipſi viderunt, & miniſtri fuerunt verbi Dei, nec Prophetarum chorus, qui olim vocabantur, *Videntes*, hæc eum inſtituit: ſed ipſe ſuæ mentis arbitrio, furori dæmonum ſerviens, & blando cogitationum errore deceptus, gregem, & ut ita dicam, examen dogmatum perverſorum, per totum orbem immiſit mentibus indoctorum. Iſte eſt qui Aſſyriis Babyloniiſque fluminibus aperuit os ſuum, qui navem Eccleſiæ bonarum mercium [c] ſalutaris doctrinæ plenam, fluctibus operire conatus eſt: dum [d] imperitorum laude ſuſtollitur, & Scripturarum ſenſum aliter, quam ſe habet veritas ediſſerens, gloriatur in confuſione ſua. Quis enim innumerabiles adeo & garrulos, & verboſitatis atque imperitiæ plenos conſcripſit libros, & infatigabili ſtudio dies noctesque conjunxit, ut errorum monimenta dimittens, mereretur audire: *Multis itineribus tuis deceptus es*? Uſus eſt enim duce peſſimo, aura populari, & plurimis falſæ ſcientiæ voluminibus exaratis, ac rebelli contra Deum mente pugnans, unguento cæleſtium doctrinarum ſaniem quamdam, & pedorem ſui fœtoris immiſcuit, ut rurſum ad ſuam animam diceretur: *Immunda & famoſa*, *& nimia iniquitatibus*. Neque enim Prophetam

Pſal. 4. 3.

audire voluit commonentem: *Quare diligitis vanitatem & quæritis mendacium*? is qui pro dæmonibus Chriſtum adfigit cruci, ut non ſolum Dei & hominum, ſed dæmonum quoque mediator fiat. Verum abſit tam immane nefas de Salvatore credere, ut templum corporis ſui, quod pro nobis ſuſcitare dignatus eſt, amiſſurus, aliud ſibi templum dæmoniacæ conditionis adfigat, ut illorum quoque recepta ſimilitudine, pro ipſis patibulum ſubeat.

13. Obſecro, Fratres cariſſimi, ut ignoſcatis dolori meo, doctrinis impiis reſiſtenti: dum enim impudentiam ſectatorum ejus repercutere nitimur, compagem loricæ ipſius, & venenati pectoris fraudolentias in medium protulimus, ut illud quoque compleretur in eo: *Revelabo ignominiam tuam*, *& oſtendam eam amatoribus tuis*. Nam inter cætera etiam reſurre- Ezech. 16. 36.

ctionem a mortuis, quæ ſpes ſalutis noſtræ eſt, ita corrumpit & violat, ut audeat dicere, corpora noſtra ſuſcitatum quidem iri: ſed ſic ut corruptelæ rurſus ac morti ſubjaceant. Reſponde mihi, o impietatis caput, quomodo juxta Apoſtolum Paulum vicerit Chriſtus eum, qui mor-

Corpora poſt reſurrectionem iterum moritura.

a Perperam Martianæus, aliique editi *dogmatis*: emendantur a ſcriptis, ut ſtatim poſt, *toto corde*, cujus loco Benedictinus *toto orbe*.

b Vitioſe iterum Benedictin. *ararum profanatura*: pro duobus verbis *profana thura*, quod habent etiam caſtigatiores alii ex vulgatis.

c Ambroſian. *navem bonarum mercium plenam falſis doctrinæ fluctibus operire &c.* Forte olim *falſis* ſcriptum eſt, vel *falſæ*. Interim incongtua lectio ipſa quoque non eſt.

d Falſo hucuſque editi *Imperatorum laude* pro *imperitorum*. Et Martianæus quidem Mammæam Alexandri Imperatoris matrem, quæ Origenem acciverat, ad libri oram comminiſcitur. Neque veto nos, plurimum apud Imperatores ipſos gratia, & commendatione valuiſſe Origenem, inficiamur, aut ab eo datas ad Philippum ejuſque conjugem literas revocamus in dubium: tantum hæc ad præſentem locum nihil attinere affirmamus; falſamque lectionem, quæ ex ipſo contextu liquet, ex Ambroſiano codice emendari volumus.

mortis habebat imperium, hoc eſt diabolum, ſi corruptibilia, & mortalia iterum corpora ſurrectura ſunt? Quid nobis profuit Chriſti paſſio, ſi mors atque corruptio denuo noſtra corpora poſſeſſura eſt? Aut quid ſibi vult Apoſtolus, ſcribens: *Sicut enim in Adam omnes moriuntur, ita in Chriſto omnes vivificabuntur*, ſi reſurgentibus mors ſæva dominabitur? Vel quomodo qui iſta credunt, poſſunt ex animo dicere: *Chriſtus Dei virtus, & Dei ſapientia?* volentes illo fortiorem eſſe mortem, quæ ſuſcitata ab eo corpora deletura eſt, nec probetur ex omni parte ſuperata? Verum & Origenem tam impie reſiſtentem Chriſtus Dominus noſter, ſimul & mortem vicit, & diabolum, qui habebat mortis imperium, ſua virtute deſtruxit, parato nobis in cælo victoriarum ſuarum triumpho. Nec iccirco corpora ſuſcitabit, ut rurſum pereant, ſed pro illorum incorruptione perpetua, mortem corruptionemque delevit.

[1. Cor. 15. — 1. Cor. 1. 24.]

14. Unde liberati a cunctis malis, paſſionis dominicæ feſta celebremus, & juxta Evangelii parabolam, cernentes a ſapientia immolari tauros & altilia, veſcamur fortioribus, pleniſque nervorum, & pinguioribus doctrinarum cibis, ut lac infantiæ deſerentes, ſolidiora capiamus alimenta, cauſſamque malorum omnium fugiamus, imperitiam, quæ cum multorum diverſis hæreſibus vinxerit pedes, Origene maxime ſui fruitur amatore, qui inter cætera auſus eſt dicere: Non eſſe orandum Filium, neque cum Filio Patrem: ac poſt multa ſæcula Pharaonis inſtauravit blaſphemiam, dicentis: *Quis eſt ut audiam vocem ejus? neſcio Dominum, & Iſrael non dimittam.* Nec eſt aliud dicere, *neſcio Dominum*, quam hoc quod dicit Origenes, Non eſt orandus Filius, quem certe Dominum [a] confitetur. Et quanquam ille in tam apertam proruperit blaſphemiam, tamen orandus eſt de quo Propheta teſtatur, dicens: *Et adorabunt te, & in te deprecabuntur, quia in te eſt Deus, & abſque te non eſt Deus.* Et rurſum, *Omnis qui invocaverit nomen Domini, ſalvus erit.* Et Paulus diſputans: *Quomodo*, inquit, *invocabunt, in quem non crediderunt?* Oportet primum credere, quod Filius Dei ſit, ut recta & conſequens fiat ejus invocatio. Et quomodo orandus non eſt, qui non eſt Deus: ſic e contrario, quem Deum eſſe conſtiterit, adorandus [b] & orandus. Unde & Stephanus poſitis genibus, & obſecrans pro his, qui ſe lapidibus obruebant, dicebat ad Filium: *Domine, ne ſtatuas illis hoc peccatum.* *In nomine quoque Jeſu Chriſti omne genu flectetur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum.* Quod autem dicitur, *Genu flectetur*, ſollicitæ & humillimæ orationis indicium eſt: Itaque nec Deum credit Origenes Filium Dei, quem non putat [c] orandum, & lacerat eum conviciis: cumque ſibi in Scripturarum memoria blandiatur, & putet ſe eas intelligere, non audit contra ſe loquentem Moyſen: *Homo qui maledixerit Deum, peccatum habebit, & qui nominaverit nomen Domini, morte morietur: lapidibus obruet eum omnis multitudo.* At quis tantis Chriſtum adficit contumeliis, ut hic, qui auſus eſt dicere, Non debet orari, caſſum & inane tantum ei divinitatis nomen indulgens?

[Matth. 22. — Non orandum eſſe Filium. — Exod. 5. 2. — Iſai. 45. 14. — Rom. 10. 13. — Ibid. 14. — Act. 7. — Levit. 24. 16.]

15. Verum quid neceſſe eſt in tam impiis immorari? ad alium ejus tranſeamus errorem. Dicit corpora quæ reſurgunt, poſt multa ſæcula in nihilum diſſolvenda, nec futura aliquid, niſi cum de cælorum manſionibus animæ ad inferiora dilapſæ indiguerint [d] novis, quæ alia rurſum fiant, prioribus omnino deletis. Quis iſta audiens, non & mente, & corpore pertremiſcat? Si enim poſt reſurrectionem corpora redigentur in nihilum, fortior erit mors ſecunda, quam prima: quæ delere omnino poterit ſubſtantiam corporalem. Cur Paulus ſcribit ſic: *Mors non dominabitur illius, quod enim mortuum eſt peccato, mortuum eſt ſemel:* ſi corpora delenda ſunt penitus? Aut quomodo hoc quod dicitur *ſemel*, firmum erit: cum caro ab animæ conſortio ſeparata, redigenda ſit in nihilum? Qua ratione rurſus adjunxit? *Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptio-*

[Corpora in nihilum diſſolvenda. — Rom. 6. 10. — 1. Cor. 15.]

[a] Idem Ambroſ. *confitemur*, alio ſenſu. In ſequenti Iſaiæ textu verba *& in te deprecabuntur*, ex his Græcis ſunt, ϗ ἐν σοὶ προσεύξονται, nam *in* præpoſitionem Vulg. reſpuit.

[b] Duo verba *& orandus* deerant in editis; maxime autem faciunt ad Theophili mentem, ut ſeriem orationis attendenti conſtabit, eaque caſtigatiſſimus Ambroſian. liber ſuffecit.

[c] Non eſſe orandum Dei Filium, ſed ſolum Patrem, nec Patrem cum Filio, eo in libro quem de Oratione inſcripſit, Origenem docuiſſe, tradit Theophilus alibi, & potiſſimum in Synodica quam edidimus. Atque ille quidem Filium orari concedebat, modo tanquam Mediator, & inferiori precationis genere invocaretur ac Pater, quæ ejus fuit apertiſſima inſania. Sed hinc Alexandrinus Epiſcopus ſequi contendit, ut *nec Deum crediderit Origenes Filium Dei, quem non putat orandum*; ac proinde conſtat vitioſe in hucuſque editis legi, *quem non putat adorandum*, neque enim id Origenes ſenſerat, ſed ex ejus tantum de Chriſti invocatione ſententia hæc veluti erroris ſequela deduci poterat. Nos germanæ lectionis Ambroſian. exemplar admonuit.

[d] Falluntur editi pariter ac mſſ., qui *nobis* obtrudunt pro *novis*, nempe corporibus, quibus animæ ad inferiora dilapſæ indiguerint, prioribus in nihilum diſſolutis. Apertiſſimum ac ſæpe obvium errorem emendare ex ingenio non dubitavimus.

ptione: *ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute: ſeminatur in ignobilitate, reſurget in gloria: ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpirituale*. Si enim [a] incorruptio in nihilum redigit, conſequens fuerat dicere, corruptioni ea in perpetuum reſervari, eſſetque fortior incorrupto corruptio. Sed abſit Paulum contraria ſibi ſcribere, & incorruptionis [b] & corruptionis eamdem eſſe naturam. Quod ſi ut falſo putat Origenes, non ſolum corruptibile, ſed & mortale corpus eſt ſuſcitandum, ergo unum atque idem corruptio & incorruptio, mors & vita dicentur, & eamdem habebunt in ſuſcitatis corporibus poteſtatem, & nequaquam rebus, ſed tantum nominibus corruptio & incorruptio, mors & vita ſeparabuntur. Sin autem corruptibile & mortale corpus reſurrecturum eſt, conſequentius fuerat Apoſtolum dicere: *Seminatur in corruptione, ſurget in corruptione: ſeminatur in infirmitate, ſurget in infirmitate: ſeminatur in ignobilitate, ſurget in ignobilitate: ſeminatur corpus animale, ſurget corpus animale*. Quod ſi corruptionem, & infirmitatem, & ignobilitatem amovet a corporibus ſuſcitatis, & dicit e contrario incorruptione, & fortitudine, & gloria corpora veſtienda, & pro animali ſpirituale corpus eſſe reddendum; ſoluta erit mors, & in corporibus ſuſcitatis pro morte & corruptione immortalitas, incorruptioque regnabunt: quia & ipſum corpus immortale & incorruptum reſurget, ut poſſit permanere animæ coæternum. Igitur & Salvator pignus ſalutis noſtris corporibus in reſurrectione ſui corporis tribuens, non poteſt credi ultra moriturus, Apoſtolo in hanc ſententiam congruente: *Chriſtus reſurgens ex mortuis, ultra non moritur, mors ei nequaquam dominabitur*. Niſi illius fuerit dominata, nec dominetur noſtri. *Rom. 6. 9.*

Artem magicam haud malam.

16. Confundatur Origenes, inter cætera flagitiorum genera, quæ confingit, magicis quoque artibus patrocinium tribuens: [c] nam in tractatibus ſuis, his „ locutus eſt verbis: Ars magica non mi„ hi videtur alicujus rei ſubſiſtentis vo„ cabulum, ſed & ſi ſit, non eſt operis „ mali, [d] ne quis habere poſſit contemtui. Hæc dicens utique fautorem ſe eſſe demonſtrat Elymæ magi, qui Apoſtolis repugnavit, & Jamne atque Mambre, qui Moyſi magicis artibus reſtiterunt. Sed nullas Origenis patrocinium habebit vires, quia Chriſtus magorum præſtigias ſuo delevit adventu. Reſpondeat novæ impietatis adſertor, immo aperte audiat: Si non eſt malum ars magica, non erit malum & idololatria, quæ artis magicæ viribus nititur. Quod ſi malum eſt idololatria, malum erit & ars magica, ex qua ſubſiſtit idololatria. Cum autem idololatria Chriſti majeſtate deleta ſit, indicat & parentem ſuam artem magicam ſecum pariter diſſolutam, Propheta ſuper hoc liquido proclamante: *Sta nunc in incantationibus tuis, & multis veneficiis tuis, quæ didiciſti ab adoleſcentia tua, ſi* * *potuerint prodeſſe tibi*. Cum igitur hæc Prophetarum ſcripta [e] teſtentur, & nullus umquam auſus ſit memoriæ prodere, magorum artes inter optima quæque numerandas, leges quoque publicæ magos & maleficos puniant: ſcire non poſſum qua ratione impulſus Origenes, qui Chriſtianum ſe jactat, Sedechiæ pſeudoprophetæ æmulator exiſtens, cornua ſibi ferrea fecerit, quibus contra dogmata veritatis armatus incedat, nec ſapiat quidquam de cæleſti Jeruſalem, neque imitetur Moyſen, & Daniel, Petrumque, & alios ſanctos, qui contra magos & incantatores, quaſi in acie ſtantes indefeſſo certamine dimicarunt. Cum quibus feſtæ diei ducamus choros, quod per media Babylonis pericula tranſeuntes, Origenis venena * vitavimus, & obedivimus Prophetæ ſermonibus, imperantis: *Egredere de Babylone, qui fugis de terra Chaldæorum*, ut ingrederemur Jeruſalem, in qua prædicatio veritatis eſt.

Iſai. 47. 12. * al. *poſſint* *Jer. 50. 8.* * al. *vitamus.*

17. [f] Quanquam mendacio reſiſtentes, paſſi ſumus aliquid trium puerorum, qui in camino æſtuantis incendii flammarum vicere naturam, tamen non prævaluit contra nos ignis Babylonius, nec capilli noſtri aduſti ſunt, extrema videlicet eccleſiaſticæ dogmata veritatis; nec ſaraballa mutata, quæ in prote- *Dan. 3. 94.*

a Mſ. *ſi enim corruptio corpora in nihilum redigit*; & mox *eſſetque fortior incorruptione corruptio*, quæ altera lectio magis probatur; alii tamex ex editis *fortior corrupto incorruptio*.

b Voces *& corruptionis*, quæ ab aliis tum vulgatis tum mſſ. exciderant, ſupplet emendatiſſ. Ambroſianus.

c Pro *nam* vitioſe penes Martian. erat *quam*, in aliis editis *quod*. Ambroſian. admonuit. Tractatus vero quos vocat, intellige duos *de Reſurrectione dialogos*, quod ad Synodicam num. 5. notatum eſt nobis.

d Idem Benedictinus, *ut ne quis eam habeat contemtui*: alii editi *ne quid habere poſſit contemtui*, nec diſpliceret, *ut ne quid haberi &c.* Terent. in Phorm. *Ut ne quid turpe civis in ſe admitteret*. Interim, quam prætulimus, lectio mſſ. conformior eſt, & Synodicæ, ubi totidem verbis iſthæc Origenis ſententia recitatur ex libris de Reſurrectione, quos ad Ambroſium ſcripſit.

e Fort. olim ſcriptum eſt verius *deteſtentur*. Infra leviora quædam caſtigamus.

f Ambroſian. *Quanquam enim, maledico reſiſtente, paſſi ſumus &c.*

CLASSIS IV. AN. 401.

tectionem animarum testimoniis Scripturæ sanctæ nobis sapientia texuit, [a] nec odor ignis in nobis est, perversæ scientiæ flamma discurrens. Non enim acquievimus doctrinæ ejus, qui propter lapsum rationabilium creaturarum, corpora fieri suspicatur: & dicit juxta Græci sermonis etymologiam, animas iccirco vocitatas, quod calorem mentis, & in Deum ferventissimæ caritatis amiserint, ut ex frigore nomen acceperint, ne & Salvatoris animam iisdem subjacere næniis sentiremus. Solis quoque & lunæ, ac stellarum cursus, & totius mundi pulcherrimam in diversitate consonantiam non adserimus ex caussis præcedentibus, variisque peccatis, & animarum vitiis accidisse: nec bonitatem Dei multo tempore præstolatam; ut non ante faceret visibiles creaturas, nisi invisibiles deliquissent. Nec vanitatem appellamus substantiam corporalem, ut ille æstimat, aliis verbis in Manichæi scita * concidens, ne & Christi corpus subjaceat vanitati, cujus edulio saturati, ruminamus quotidie verba, dicentis: *Nisi quis comederit carnem meam, & biberit Sanguinem meum, non habebit partem mecum.* Nam si natura corporea vana est & futilis, juxta Origenis errorem, cur Christus resurrexit a mortuis? quare nostra corpora suscitabit? quid sibi vult Paulus scribens: *Si mortui non resurgent, nec Christus surrexit: si autem Christus non resurrexit, vana est fides nostra?*

Animas a frigescendo appellatas. ψυχὴ ἀπὸ τοῦ ψύχους.

* f. concidens,

Joan. 13.

1. Cor. 15.

18. Ex quo perspicuum est, non corporum naturam esse vanam, sed eos credere [b] vanitatem, qui non putant eam resurgere, & manere perpetuam. Honorabiles quoque contemnat nuptias, negans subsistere corpora, nisi prius animæ in cælo peccaverint, ut inde præcipitatæ, quasi quibusdam ergastulis corporum vinctæ fuerint. Et ille quidem sentiat ut vult, loquatur ut [c] non timet: audiat nos cum Paulo suis auribus inclamantes: *Honorabiles nuptiæ, & cubile immaculatum.* Et quomodo immaculatum, si anima vitiis sordidata carne circumdatur? Et culpæ subjacebit Anna uxor Helcanæ semen virile postulans, ut propter desiderium mulierculæ, animæ in cælis periclitentur, & una earum peccato [d] gravis labatur in terram, ac pristinam beatitudinem deserat. Nec Moyses imprecans, & dicens: *Dominus Deus vester * multiplicet vos, & ecce estis hodie sicut stellæ cæli in multitudine. Dominus Deus patrum vestrorum addat vobis sicut estis, milies, & benedicat, ut locutus est:* hoc petebat ut animarum in cælo catervæ peccantes Israelitici populi gentem conderent. Quod esse discrepans, apertissime patet, ut qui pro delicto populi precabatur: *Si dimittas peccatum hoc populo, dimitte; sin autem, dele me de libro quem scripsisti*, postulet multiplicari filios Israel, [e] quos si noverat animarum ruinis crescere, non e contrario precaretur, ne propter vitia melioris substantiæ natura vilior conderetur. Cur David imprecatur in Psalmo: *Benedicat te Dominus ex Sion, & videas quæ bona sunt in Jerusalem omnibus diebus vitæ tuæ, & videas filios filiorum tuorum*: si animarum [f] depulsione & exitio justi viri augetur genus? Et audet dicere: *Ecce sic benedicetur homo, qui timet Dominum*: cum sciat animas delinquentes corporum vinculis alligari, & in hujusmodi carcere judicio Dei pœnas luere peccatorum? Quomodo Deus loquitur per Prophetam: *Si audisses præcepta mea, fuisset utique quasi fluvius pax tua, & justitia tua sicut fluctus maris, & sicut arena semen tuum, & soboles uteri tui, ut pulvis terræ?* Qui enim Dei præcepta conservant, non debent accipere præmium, animarum de cælo ruinas, quæ ligatæ corporibus, sobolis eorum incrementa multiplicent. Si autem volunt discere, quæ sint humani generis exordia, audiant dicentem Moysen: *Tulit Deus de terra, & finxit hominem, & in-*

Hebr. 13. 4. — Deuter. 1. 10. & seq. — * Græc. quoque ἐπλήθυνεν multiplicavit. — Exod. 32. 32. juxta Græcum. — Psal. 127. 5. — Ibid. 4. — Isai. 48. 18. 19. ex Græco. — Gen. 2. 7.

Oo 2 *suffla-*

a Idem *nec Origenis in nobis est perversæ scientiæ flamma discurrens*: haud quidem vere, sed ut deinde intelligas aliquid in impressa lectione desiderari, quo integer sensus sit; & vel legendum *discurrente*, vel præfixa negandi particula, *nec perversæ doctrina* &c. Mox confer S. Epiphanii epistolam ad Joan. Jerosolym. in nostra recensione 51. num. 4.

b Idem ms. *credere vanitati, qui putant eam resurgere, & non manere perpetuam.*

c Minime arridet impressa lectio, nec tamen opem conferunt mss. quorum Ambrosianus, *sentiat ut loquitur, ut non timet*, e quibus idoneum nihil possis extundere, nisi si illud *non timet*, eo sensu de Origene dicitur, quod semivir cum esset, sui caussa animas e cælo delabi, non timeret.

d Editi *peccato gravi*. Maxime autem ad hunc locum, aliosque infra de animarum, cum aliquid peccassent, descensu in corpora, faciunt hæc Theophili nostri, quæ ex vetustissima catena in Genesim cod. Vat. 747. olim exscripsimus: Ὅτι δὲ οὐ δι' ἁμαρτίας αἱ ψυχαί, ὡς Ὠριγένει ἔδοξε, καταβεβλημέναι σώματι συνεπλάκησαν, ἐχρησάμεθα τῷ Μωσέως ῥήματι λέγοντι (fort. λέγοντος) τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ· Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν προσθείη ὑμῖν σήμερον ὡς ἐστὲ χιλιοπλασίως, καὶ εὐλογήσαι ὑμᾶς καθότι ἐλάλησεν ὑμῖν· οὐ γὰρ εὐλογία κατὰ Ὠριγένην ἐστὶν ἡ τῶν σωμάτων ποίησις· ἀλλὰ κατάρα πλανωμέναις ψυχαῖς. *Ut constet, non ob peccatum (quod Origeni visum est) dejectas animas corporibus se implicuisse, utamur Moysis verbis dicentis ad filios Israel: Dominus Deus vester addat vobis hodie sicut estis millies, & benedicat vobis, quemadmodum vobis locutus est. Neque enim benedictio est juxta Origenem productio corporum, sed maledictio errantibus animabus.*

e Hunc locum addita ex ms. *si* particula, nonnihil resarcimus.

f Brevius Ambrosian. *si animarum peccato justi viri augetur genus?*

sufflavit in faciem ejus spiritum vitæ, & factus est homo in animam viventem, id est, *immortalem*. Deus quoque benedicens Adam, & Evam, ait: *Crescite & multiplicamini, & replete terram*. (Gen. 9. 1. 7.)

19. Si animæ post peccatum mittuntur in terras, ut nascantur in corporibus, non erat rationis benedici Adam & Eva, cum causa peccati maledictionem potius mereretur. Denique postquam plasmavit eos, benedictionis vocibus prosequutus est: quos postea voluntate peccantes, maledictione percussit. Ex quibus colligitur nequaquam propter animarum peccata corporum [a] substitisse naturam. Audiant rursum dicentem: [b] *Ego feci terram, & hominem in ea*. (Jer. 27. 5.) Et David: *Cælum cæli Domino, terram autem dedit filiis hominum*. (Psal. 113.) Et cessent ultra cogitationum suarum errores sequi, & Scripturarum magis auctoritate ducantur. Sicut enim qui voluptatibus enervati sunt, & quorum in pectore libido dominatur, contemplantes corporum venustatem, non quærunt morum pulchritudinem, sed membrorum; sensusque eorum prægravatus fece terrena, nihil altius intuetur: sic qui structa verborum compositione ducuntur, & capti eloquentiæ sono, non intuentur dogmatum veritatem, erubescunt errorem pristinum confiteri, & arrogantiæ tumore cæcati, nolunt esse discipuli, ne postquam correcti fuerint, prius errasse videantur.

20. Abjectis itaque Origenis malis, & Scripturarum, quæ vocantur * apocryphæ, id est absconditæ, decipulis prætermissis: *Non enim in abscondito locutus sum*, ait Dominus, (* al. apocrypha & abscondita. Joan. 18. 20.) iterum atque iterum obsecro vos fratres carissimi, dominicæ passionis festa celebremus, fidem conversatione decorantes, [c] misericordia in pauperes imitemur Deum, cui nulla corporalium naturarum forma consimilis est. Habeamus in cunctis imaginem bonitatis ejus, pœnitentia emendemus errores, oremus pro inimicis, pro detractoribus obsecremus, æmulantes Moysen, qui sororis contra se loquentis culpam oratione delevit. Oleo eleemosynæ peccatorum sordes lavemus: captivorum vincula nos videantur astringere, & propitium illis imprecemur Deum. Clausos carcere humanitas diurna sustentet, & his quorum corpora morbus Regius occupavit, & jugi tabe membra solvuntur, propter repositam in cælis mercedem, sollicito ministerio serviamus. Si quando potestas judicii nobis data fuerit, & jurgantium ad nos fratrum causa delata, non sit personarum consideratio, sed rerum: corruentibus, & in tribulatione positis, nos quoque ruamus affectu. Leges normam teneant veritatis. Caritas prona sit ad misericordiam, non insultans peccantibus, sed condolens, facilis est enim lapsus ad vitia, & fragilitas conditionis humanæ quicquid cernit in alio, in se debet pertimescere. Cumque alius fuerit pro errore correptus, illius emendatio nostra sit cautio, & super omnia quasi culmen, & corona virtutum, pietas in Deum toto cordis timore servetur, execrantesque Deorum numerum, Patris & Filii & Spiritus sancti unam confiteamur indiscretamque substantiam, in qua & baptizati vitam æternam suscepimus. (Dominicum Pascha.) Et si Dei tribuerit clementia, cum Angelis merebimur dominicum Pascha celebrare, habentes Quadragesimæ exordium, ab octavo die mensis, qui secundum Ægyptios vocatur [d] Phamenoth. Et ipso præbente vires, attentius jejunemus: hebdomadæ majoris, id est Paschæ venerabilis, die tertiadecima mensis Pharmuthi fundamenta jacientes: ita dumtaxat, ut juxta evangelicas traditiones finiamus jejunia intempesta nocte, octavo decimo die supradicti mensis Pharmuthi. Et altero die, qui dominicæ resurrectionis est symbolum, id est, nonodecimo ejusdem mensis verum Pascha celebremus: adjungentes his septem reliquas hebdomadas, in quibus Pentecostes festivitas texitur, & præbentes nos dignos communione Corporis & Sanguinis Christi. Sic enim merebimur accipere regna cælorum in Christo Jesu Domino nostro, per quem, & cum quo Deo Patri gloria & imperium, cum Spiritu Sancto, & nunc, & semper, & in omnia sæcula sæculorum Amen.

21. *

[a] Minus congruo sensu erat, *subiisse*. Id enim hoc loco evincit, non ob animarum peccata, corporum esse productionem, eorumque in universum naturam subsistere, aut substitisse. Restituimus ex Ambrosiano.

[b] Juxta LXX. est 34. 5. sed non ita in Jeremia legerit, cum a Græcis quoque exemplaribus recedat; verum memoriæ confisus ad eum modum recitavit.

[c] Idem ms. *misericordiam in pauperes impertientes, imitemur Deum*. Mox *in cunctis* ex eodem legimus; ubi editi *in cunctos*.

[d] Ms. *Farmenoth*. Porro indicatur Quadragesimæ initium die quarta Martii, Hebdomas major octava Aprilis, cujus decima quarta Dominicum Pascha celebratum est, anno scilicet 401. ut ex hisce Romanorum mensium notis plane colligitur.

CLASSIS IV. AN. 402.

21. [a] Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos qui mecum sunt fratres.

a

* Alias 78. Scripta vere anni 402.

* EPISTOLA XCVII.

Ad Pammachium & Marcellam.

Alteram Theophili Paschalem epistolam contra Origenem a se Latine explicatam mittit, & quod superiorem a se immutatam calumniarentur Origenistæ, rursus hoc anno Græcum exemplar, versioni suæ jungit, & paucis hæreticos impugnat.

b

1. [b] Rursum Orientalibus vos locupleto mercibus, & Alexandrinas opes primo Romam vere transmitto. [c] *Deus ab Austro veniet, & sanctus de monte Pharan, umbra condensa:* unde & sponsa lætatur in Cantico Canticorum, dicens: *In umbra ejus concupivi & sedi; & fructus ejus dulcis in faucibus meis.* Vere nunc completur Isaiæ vaticinium prædicantis: *In die illa erit altare Domini in medio terræ Ægypti.* Ubi abundavit peccatum, superabundavit & gratia. Qui parvulum Christum foverant, adultum fidei calore defendunt, ut qui per illos effugerat Herodis manus, effugiat hæreticum blasphemantem. Quem [d] Demetrius Alexandri urbe pepulit, toto orbe fugat Theophilus, ad quem Lucas scripsit Actus Apostolorum, qui ex amore Dei nomen invenit. Ubi nunc est [e] coluber tortuosus? ubi venenatissima vipera?

c Abac. 3. 3. — Cant. 2. 3. — Isai. 19. 19. — Rom. 5. 20. — d Act. 1. Θεόφιλος Dei amator. — e

Prima hominis facies, utero commissa luporum. (Æneid. 3.)

Ubi hæresis, quæ sibilabat in mundo, & me & Papam Theophilum sui jactabat erroris, latratuque impudentissimorum canum ad inducendos simplices, nostrum mentiebatur assensum? Oppressa est ejus auctoritate, & eloquentia: & in morem dæmoniacorum spirituum de terra loquitur. Nescit enim eum qui de sursum veniens, ea loquitur, quæ sursum sunt. (Joan. 3.)

2. Atque utinam serpentina generatio, aut simpliciter nostra fateatur, aut constanter defendat sua, ut scire valeamus qui nobis amandi sint, qui cavendi. Nunc autem novum pœnitentiæ genus: oderunt nos, quasi hostes, quorum fidem publice negare non au- A dent. Rogo, quis est iste dolor, qui nec tempore, nec ratione curatur? Inter micantes gladios, jacentia corpora, rivos sanguinis profluentes, junguntur sæpe hostiles dextræ, & belli rabiem pax repentina commutat. Soli sunt hujus hæreseos sectatores, qui cum Ecclesiasticis non valent fœderari: quia quod sermone coguntur dicere, mente condemnant. Et si quando aperta blasphemia publicis auribus fuerit revelata, & viderint contra se audientium B turbam circumfremere, tunc simulata simplicitate, dicunt audisse se primum, quæ magistrum dicere ante nescierint. Quumque eorum scripta teneantur, voce negant, quod literis confitentur. Quid necesse est obsidere [f] Propontidem, f mutare loca, diversas lustrare regiones, & clarissimum Pontificem Christi, ejusque discipulos rabido ore discerpere? Si vera loquimini, pristinum erroris ardorem, ardore fidei commutate. C Quid [g] maledictorum pannos hinc inde g consuitis; & eorum carpitis vitam, quorum fidei resistere non valetis? Num iccirco non estis vos hæretici, si nos quidam assertione * vestra crediderint peccatores: & os impietate fœdum non habebitis, si cicatricem poteritis in nostra aure monstrare? Quid juvat vestram perfidiam; vel prodest pellis Æthiopica & pardi varietas, si in nostro corpore nævus apparuerit? En D Papa Theophilus tota Origenem arguit libertate, hæreticum esse: nec illi dicta defendunt, sed fingunt ab hæreticis immutata, multorumque dicunt libros similiter depravatos; ut illum non sua fide, sed aliorum tueantur erroribus. Verum hæc adversum hæreticos dicta sint, qui injusto contra nos odio sævientes, * mentis fatentur arcanum, & venena pectoris irremediabili dolore testantur.

*al. nostra — *al. mente

E 3. Vos Christiani Senatus lumina, accipite & Græcam & Latinam etiam hoc anno Epistolam, ne rursum hæretici mentiantur a nobis pleraque vel addita, vel mutata: in qua laborasse me fateor, ut verborum elegantiam pari interpretationis venustate servarem; & intra definitas lineas currens,

a Quæ hinc sequuntur, ignorat Ambrosianus liber.

b Facile enim superioris quoque Paschalis Latinam interpretationem iisdem Pammachio & Marcellæ inscripserat.

c Ex Græco est ὄρους Φαρὰν κατασκίου δασέος, nam e postremis verbis Vulgat. alio sensu novum versiculum auspicatur.

d Notum quod Origenes ex Achaia redux, Presbyterii gradum jam assecutus, a Demetrio Alexandrino Episc. multis de caussis sibi infenso Alexandria migrare compulsus sit.

e Ruffinum continuo perstringit, qui Præfatione in libros περὶ Ἀρχῶν sibi eum in Origenianis dogmatibus adsentientem mentitus fuerat, quam calumniam S. Doctor Apologetico lib. 1. atque alibi purgat.

f Constantinopolim nempe ad S. Joannem Chrysostomum defecerant Origenistæ, quod in subnexa Paschali n. 22. Theophilus quoque dolet, quod nempe *matrem ecclesiam in magnis urbibus lacerarent.*

g Erasm. cum paucis mss. *maledicorum*, haud recte.

rens, nec in quoquam excedens loco, eloquentiæ ejus fluenta non perderem, easdemque res eodem sermone transferrem. Quod utrum consequutus sim, necne, vestro judicio relinquo. Quam sciatis in quattuor partes esse divisam. In primo credentes hortatur ad Dominicum Pascha celebrandum: in secundo, & tertio loco Apollinarium & Origenem jugulat: in quarto, id est, extremo, hæreticos ad pœnitentiam cohortatur. Si quid autem hic minus adversus Origenem dictum est, & in præteriti anni Epistola continetur, & hæc quam modo vertimus, brevitati studens, dicere plura non debuit. Porro contra Apollinarium succincta fides & pura professio non caret subtilitate dialectica, quæ adversarium suum, extorto de manibus ejus pugione, confodit.

4. Orate igitur Dominum, ut quod in Græco placet, in Latino non displiceat, & quod totus Oriens miratur & prædicat, læto sinu Roma suscipiat. Prædicationem quoque cathedræ Marci Evangelistæ cathedra Petri Apostoli sua prædicatione confirmet. Quamquam celebri sermone vulgatum sit, beatum quoque Papam Anastasium, eodem fervore, quia eodem spiritu est, latitantes in foveis suis hæreticos persequutum, ejusque literæ doceant, [a] damnatum in Occidente quod in Oriente damnatum est. [b] Cui multos imprecamur annos, ut hæreseos rediviva plantaria, per illius studium longo tempore arefacta, moriantur.

Cathedra Petri & Marci.

* EPISTOLA XCVIII.

Sive THEOPHILI ALEXANDRINI ALTERA [c] PASCHALIS ANNI 402.

AD TOTIUS ÆGYPTI EPISCOPOS

S. HIERONYMO interprete.

* Al. numero caret Scripta an. 402.

Primo credentes hortatur ad Dominicum Pascha celebrandum: deinde Apollinarii, tertio Origenis errores impugnat, ac jugulat: postremo hæreticos ad pœnitentiam cohortatur.

1. PRIMUM solennitatis * augustæ sermo divinus de cælorum regionibus micans, & splendore suo jubar solis exsuperans, clarissimum animabus se desiderantium lumen infundit. Quumque pleno cordis intuitu radios ejus quiverint sustinere, ad ipsa cælestis Jerusalem interiora penetralia, atque, ut ita dicam, Sancta sanctorum eas pertrahit. Unde si volumus salutis esse participes, & adhærentes studio virtutum, animarum vitia purgare, & quidquid in nobis sordium est, jugi Scripturarum meditatione diluere: quasi sub sudo apertam doctrinarum scientiam contemplantes, festinemus supernæ lætitiæ festa celebrare, & jungere nos Angelorum choris, ubi coronæ & præmia, & certa victoria est, & desiderata triumphantibus palma proponitur. Nec differamus, tumentibus carnis fluctibus liberati, inter diversa voluptatum hinc inde naufragia, clavum tenere virtutum, & post grandia maris pericula tutissimum cælorum intrare portum.

* Paschalis

2. Quamobrem & eos, quos cassa vitæ hujus cura sollicitat, & instar frementium gurgitum, perturbationum profunda circumsonant, quasi de somno gravi excitantes, ad sapientiæ provocemus lucra: ostendamusque eis veras divinorum sensuum divitias, & inspirata sanctæ celebritatis gaudia: eoque omnis impræsentiarum adsumatur labor, ut & eos qui paululum negligentes sunt, & nosmetipsos æternæ gloriæ præparemus. Unde & in Proverbiis indigentes sensu ad convivium suum Sapientia provocans, clamitat: *Venite, comedite de panibus meis, & bibite vinum quod miscui vobis.* Non enim sic cælum hoc, quod suspicimus, stellarum illustratur choris, nec intantum sol & luna, duo mundi, ut ita dicam, clarissimi oculi, quorum cursu annus evolvitur, & vicissitudine tempora commutantur, clarum terris lumen infundunt, ut nostra solennitas virtutum choro fulget & radiat. Cujus thesauros & divitias * qui expetunt, consona cum David voce decantant: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ? & vo-*

Prov. 9.

* al. expetentes.

[a] Recole, quæ ad ipsam Anastasii Epistolam hac de re supra diximus; quamquam haud diffiteamur, ex hisce verbis non satis constare, illamne, quæ Simpliciano inscribitur, an posteriorem aliam ad Venerium intelligat.

[b] Neque enim innotuerat Hieronymo Anastasii obitus, qui ex eorum quoque sententia, qui serius differunt, die vigesima septima Aprilis hujus anni 402. consignatur. Verius tamen ex Socrate lib. 7. c. 9. & antiquis Romanorum Pontificum catalogis ad superioris anni Decembrem medium est referendus.

[c] In Benedictina recensione inscribitur *Liber primus*, & primo etiam loco ponitur ex falsa codicis S. Theodorici inscriptione hujusmodi: *Incipit epistola Paschalis Theophili Alexandrinæ urbis Episcopi prima, ad totius Ægypti Episcopos de Græco in Latinum a beato Hieronymo translata.*

CLASSIS IV. AN. 402.

Psal. 54. *volabo & requiescam*. Exultantesque, & A quodam tripudio gestientes, & juxta quod scriptum est, gaudio ineffabili corda perfusi, * rursum clamitant: *Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus*, cujus artifex & fabricator est Deus. [a] Sciunt enim omnium laborum suorum, quibus in hoc mundo pugnatur & curritur, hanc esse repositam spem, & hæc in futuro præmia constituta, pro quibus nulla pericula formidantes, quotidie vitæ suæ B * cursum dirigunt, hæreticorum vel maxime impietatem, & tendiculas declinantes, quibus cæci cæcos ducunt in foveam, & quasi quadam veternosa & immundissima carie deceptorum corda commaculant: nec hac [b] calce contenti, intimas Scripturarum medullas bibunt, veritatem dogmatum falsi nominis scientia condemnantes.

* f. sursum — Hebr. 13.14. — a — * al. cursum suum. — b

3. Quod intelligens & Patriarcha Jacob, scalam cernit in somnis, cujus C caput pertingebat usque ad cælum, per quam diversis virtutum gradibus ad superna conscenditur, & homines provocantur, terrarum dese[illegible]es humilia, cum Ecclesia primitivorum dominicæ passionis festa celebrare. *Non est*, inquit, *hoc nisi domus Dei, & hæc est porta cæli*. Quam David acutius intuens, & tota cupidine mentis inquirens, rationesque hujus itineris cogitationibus tractans, & quasi pretiosa pigmen- D ta fortius terens atque comminuens, ut suavissimi late odoris fragrantia spargerent, ad solennitatem provocat festinantes, dicens: *Aperite mihi portas justitiæ, & ingressus in eas confitebor Domino: hæc est porta Domini, justi intrabunt per eam*. Non est ergo, non est hæreticorum ulla solennitas: nec qui errore decepti sunt, illius possunt communione lætari. Scriptum est enim, *Si bestia tetigerit montem, lapidabitur*. Ne- E que cælestium possunt recipere sacramenta verborum, qui divinis Ecclesiæ dogmatibus contradicunt. Totis itaque viribus animas nostras ab omni contagione purgantes, dignas celebritati, quæ imminet, præparemus, ut possimus cum sanctis canere: *Deus Dominus, &*

Genes. 28. — Psal. 117. — Hebr. 12.20. — Psal. 117.

illuxit nobis. De qua & alius Propheta conscius futurorum mystica voce testatur: [c] *Apparebit Dominus in eis, & disperdet omnes deos Gentium*. Quando verba in opera commutata sunt, & ambigentium oculis rerum veritas demonstratur, [d] ut per efficientiam eorum, quæ prædicta sunt, verborum veritas comprobaretur, victoriæ suæ nos Deo faciente participes, ut & solennitatis possimus cum sanctis habere consortium, & illustris ejus adventus præconia frequentare. Etenim quod omnis terra variis fuerat illecebris depravata, virtutes æstimans vitia, & econtrario vitia virtutes, dum inolescente tempore, consuetudinem legem * putaret esse naturæ, & tyrannica superbia iniqui præcesserant, & mendacium tempore * roborarant, patres & magistri veritatis putabantur: unde * acciderat, ut hominum error incresceret, & in ritum brutorum animalium utilia nescientes, despicerent verum pastorem Dominum, ac furore raptati, tyrannos & principes colerent quasi deos, imbecillitatem suam in ejusdem naturæ hominibus consecrantes. Per quæ eveniebat, ut præsens periculum mortis effugerent, & conciliarent sibi eos, quorum clementia crudelitate sævior erat.

c Soph. 2. 11. — d — * al. putat — * al. roborarent. — * al. acciderit.

4. Iccirco omnibus errore seductis, [e] vivens sermo Dei in auxilium nostrum venit ad terras, quæ ignorabant cultum Dei, & veritatis solitudinem sustinebant. Cujus rei testis est ille qui loquitur: *Omnes deliquerunt, simul inutiles facti*. Et Prophetæ Christi auxilium deprecantes: *Domine inclina tuos cælos, & descende*. Non ut mutaret loca, in quo omnia sunt, sed ut propter salutem nostram, carnem humanæ fragilitatis adsumeret, Paulo eadem concinente: *Cum esset dives, pro nobis pauper factus est, ut nos illius paupertate divites essemus*. Venitque in terras, & de virginali utero, quem sanctificavit, egressus homo, [f] interpretationem nominis sui EMMANUEL, id est, *nobiscum Deus*, dispensatione confirmans, mirum in modum cœpit esse quod nos sumus, & non desivit

e — Rom. 3. — Psal. 143. — 1. Cor. 8. — f עמנו אל

a Ita emendavimus conjectura quidem adducti, sed quam ipsa loci sententia postulat; nam quod antea erat *sicut* in libris omnibus, sensum non turbabat modo, sed penitus evertebat.

b Verosimillimum est nobis *carie* vocem heic iterum repetendam pro *calce*, sed non immutamus.

c Ex Græco Ἐπιφανήσεται κύριος ἐπ' αὐτοὺς, ϰ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς Θεοὺς τῶν ἐθνῶν pro quibus Vulgata: *Horribilis Dominus super eos, & attenuabit omnes Deos terræ*.

d In B. P. absque *ut* vocula: mox pro *comprobaretur*, forte scribendum est *comprobetur*.

e Græce nempe est Ζῶν ὁ λόγος, qui est Christus Dei Verbum. Mox in vulgatis omnibus pro *quæ* erat *qui*, puta homines, sed verius refertur ad *terras*.

f Antea erat *interpretationem sui*, absque *nominis*, quod ex B. P. supplevimus.

fivit effe quod fuerat : fic adfumens na- A turam humanam, ut quod erat ipfe non perderet. Quamquam enim Joannes fcribat: *Verbum caro factum eft*, id eft (Joan. 1.) aliis verbis, *Homo*; tamen non eft verfus in carnem, quia numquam Deus effe ceffavit. Ad quem & fanctus loquitur David: *Tu autem ipfe es*. (Pfal. 101.) Et Pater de cælo conteftatur, & dicit: *Tu es Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*. (Luc. 2.) Ut & homo factus noftra confeffione permanere dicatur, quod fuit pri- B ufquam homo fieret, Paulo nobifcum eadem prædicante: *Jefus Chriftus heri & hodie, ipfe & in æternum*. (Hebr. 13.) In eo enim quod ait, *ipfe*, (ὁ αὐτός) oftendit illum priftinam non mutaffe naturam, nec divinitatis fuæ imminuiffe divitias, qui propter nos pauper effectus, plenam fimilitudinem noftræ conditionis adfumpferat. Ex tantis & talibus adfumpfit hominem, dumtaxat abfque peccato, ex quantis & qualibus nos omnes creati fumus C non ex parte, fed totus, *Mediator Dei & hominum, homo Chriftus Jefus*, (1. Tim. 2. 5.) nulloque, quod noftræ fimilitudinis eft, caruit, nifi folo peccato [a] quod fubftantiam non habet: neque enim inanimam carnem habuit, & pro anima rationali ipfe in ea Deus Verbum fuit, ficut dormitantes Apollinaris difcipuli fufpicantur. Nec dicens illud in Evangelio: *Nunc anima mea turbata eft*, (Matth. 26. 38.) divinitatem fuam perturbationi fubjacuiffe * teftatur, (* al. teftetur.) D quod confequens eft eos dicere, qui pro anima divinitatem in corpore ejus fuiffe contendunt; nec rurfum folam animam fibi focians, fufceptum implevit hominem, ne ex fimilitudine carnis & ex diffimilitudine animæ, mediæ adfumptionis difpenfationem impleffe credatur: in carne noftri fimilis exiftens, & in anima irrationabilium jumentorum, fi tamen fecundum illos, irrationabilis & abfque mente ac fenfu eft anima Salvatoris, quod impium eft credere, & E procul ab Ecclefiaftica fide, ne protinus illo percutiatur elogio, quo Propheta corripit delinquentem, dicens: *Ephraim ficut columba infenfata non habens cor*. (Ofee 7. 11.) Et quafi irrationalis audiat: A *Comparatus eft jumentis infipientibus, & fimilis factus eft illis*. (Pfal. 48.) Nulli enim dubium, quin irrationabilis, & fine fenfu ac mente anima jumentis irrationabilibus comparetur: unde & Moyfes fcribit: *Bovem triturantem non infrenabis*. (Deut. 25.) Et Paulus fcriptum edifferens ait: *Nunquid de bobus cura eft Deo? an propter nos utique dicit?* (1. Cor. 9. 10.)

5. Propter nos igitur homo Salvator eft factus, non propter bruta & irra- B tionabilia jumenta, ut fimilitudinem animæ jumentorum abfque fenfu & ratione fufciperet. [b] Sed nec illud, quod ejufdem hærefeos fectatores cavillantur & garriunt, Ecclefia * fufcipit, (* al. fufcepit.) ut prudentiam carnis appellari putet animam Salvatoris, cum perfpicue Apoftolus (Rom. 8. 7.) prudentiam carnis inimicam Deo appellet, & mortem: quod de Domino dicere nefas eft, ut anima ejus mors, & Dei inimica credatur. Si enim nobis C præcipit: *Nolite timere eos qui poffunt occidere corpus, & animam non valent*, (Math. 10. 28.) cogentur ftulta fua difputatione fufcipere, meliores effe noftras animas anima Salvatoris, dum illa prudentia carnis adferitur, quæ mors & inimica eft Dei, noftra autem mori non poteft. Quod nequaquam ita intelligendum eft, fratres cariffimi, cum etiam prudentia animæ non poffit anima nuncupari, & multo inter fe differant: licet enim pru- D dentia animæ in ea fit, cujus prudentia eft: tamen alterum habet, alterum habetur: & prius anima eft, fequens verfatur in anima. Quod fi prudentia animæ non eft anima, quanto magis carnis prudentia anima non poteft appellari? Tendant quantumlibet fyllogifmorum fuorum retia, & fophifmatum decipulas proponentes, feipfos innectant laqueis, ne id quidem fcientes, cujus vana fcientia gloriantur: & difcant a nobis, quos gratis cogunt hu- E jufcemodi difputationem adfumere, aliud effe quod fapit, aliud fapientia, aliud quoque quod fapitur. Et hæc non folum verbis inter fe, fed & fenfibus difcrepare: quæ enim fapit, rationalis eft anima: porro quæ ex ipfa eft, & ip-

[a] Excufi depravatiffimo fenfu, *quod fubftantiam non habet inanimam fine anima: neque enim inanimam carnem habuit &c.* Nos voces *inanimam fine anima*, quæ hactenus obtinuerant, e textu amovimus, nihil dubitantes, gloffema illud effe alterius, quæ ftatim fubfequitur vocis *inanimam*, quod ftudiofus nonnemo ad libri oram adnotarit, ut quid fibi vellet ea vox, indicaret: five *inanimam* perinde effe ac *fine anima*: quæ poftea fupina librariorum imperitia in textum irrepferunt. Ut vero eas nihil effe, & nihil ad orationis feriem pertinere evidentiffime intelligas, recole ex fuperiori Pafchali nu. 3. ifthæc, eadem ferme cum præfentibus verba: *Perfectus Deus propria voluntate, quidquid humanæ fuit & naturæ & conditionis adfumens, abfque peccato dumtaxat, & malitia, qua nullam habet fubftantiam, infans nafcitur &c.* tum etiam alia ifthæc ex Pafchali 3. *Vivens fermo Dei, nihil de noftra relinquens fimilitudine, abfque folo peccato, quod fubftantiam non habet, novo modo ad nos venire dignatus eft*. Hinc autem peccatum, quod non nifi a Lege prævaricatio fit, fubftantiam dicit non habere, atque adeo non fuiffe cum humana natura adfumtum a Verbo, quod facile omnes intelligunt.

[b] Legebatur antea, *Sed ne illud quod ejufdem hærefeos peccatores cavillantur*: emendavimus, *nec*, & *fectatores*.

CLASSIS IV. AN. 402.

ipſius, & non ipſa quæ ſapit, appellatur ſapientia: quod autem ſapitur, res eſt quam reſpicit, eaque gignitur ex ſapiente ſapientia, [a] & non ſapiens ipſe, nec ipſa ſapientia. Tandemque deſinant Dialecticæ artis ſtrophis ſimplicia Eccleſiaſticæ fidei decreta pervertere, ut animam Salvatoris prudentiam carnis appellent, quam Apoſtolus mortem & inimicam adſerit Dei.

6. Sed & hoc modo nobis contra illos diſſerendum videtur. Scriptum eſt de Verbo Dei: *Omnia per ipſum facta ſunt*. (Joann. 1. 3.) Num credibile eſt, ſapientiam vel prudentiam carnis, quam illi animam Salvatoris intelligunt, a Verbo Dei conditam, ut mortis, & inimicitiæ contra Deum ipſe operator exiſteret, ſibique eas, quod dictu nefas eſt, copulari? (f. copularit, vel copularet.) Quod ſi nefarium eſt credere, & anima Salvatoris cunctis virtutibus pollet: ergo prudentia carnis non erit anima ejus, ne ipſe mortem & inimicitiam contra Deum [b] ſibi junxiſſe credatur. Ceſſent Apollinaris diſcipuli ea quæ contra Eccleſiaſticas regulas eſt locutus, propter alia ejus ſcripta defendere: licet enim adverſus Arianos, & Eunomianos ſcripſerit, & Origenem, aliosque hæreticos ſua diſputatione ſubverterit; tamen qui memor eſt illius præcepti: *Non accipies perſonam in judicio*: (Levit. 19. 15. & Deuter. 1. 17.) veritatem ſemper debet diligere, non perſonas; & ſcire quod in diſpenſatione hominis, quam pro ſalute noſtra unigenitus Filius Dei dignatus eſt adſumere, non ſit alienus a culpa, qui ſuper anima illius, perverſa & intellexit, & ſcripſit. * Sicut enim Apoſtolus ait: *Si expendero omnem ſubſtantiam meam, & tradidero corpus meum, ut ardeam, caritatem autem non habuero, nihil mihi proderit*, (* al. 61. Cor. 13.) ita ſive iſte, de quo nunc ſermo eſt, ſive Origenes, & alii hæretici, quamvis ſcripſerint aliqua, quæ Eccleſiaſticæ fidei non repugnent; tamen non erunt abſque crimine, & in his, quæ principalia ſunt, & ad ſalutem credentium pertinent, Eccleſiaſticæ fidei repugnantes. Neque enim, ut ipſe cum ſectatoribus ſuis nititur adprobare, Do-

A minus noſter atque Salvator animam ſine ſenſu adſumpſit & [c] mente, aut mediam partem ejus, duaſque de tribus, (f duaſve) ſive tertiam, ut imperfecte hominem [d] ſalvaret adſumptum: quia nec media, nec reliquæ portiones perfecti nomen accipient. Et ſicut quod perfectum eſt, caret imperfecti vitio, ſic quod imperfectum eſt, perfectum non poteſt dici. Et ſi imperfecte ſimilitudinem noſtram, vel ex parte ſuſceperat, quomodo in
B Evangelio loquebatur: *Nemo tollit animam meam a me: poteſtatem habeo ponendi eam, & poteſtatem habeo ſumendi eam*? (Joan. 10. 18.) Quæ autem tollitur, atque deponitur, nec irrationalis, nec abſque mente & intelligentia dici poteſt, ſed e contrario rationalis & intelligibilis, & mentem habens, ac ſentiens.

7. Atque ita ipſe diſputationis ordo convincit, nihil a Domino imperfectum eſſe ſuſceptum, ſed adſumptum ab eo hominem plene, perfecteque ſalvatum.
C Nulli enim dubium, [e] quin irrationabilium jumentorum animæ non ponantur & reſumantur, ſed cum corporibus pereant, & in pulverem diſſolvantur. Porro Salvator tollens animam, & ſeparans a corpore ſuo tempore paſſionis, rurſum eam in reſurrectione ſuſcepit. Et multo antequam id faceret, loquebatur in Pſalmo: *Non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem*. (Pſal. 15.) Nec credibile eſt quod
D ad inferos caro ejus deſcenderit, vel prudentia carnis, quæ appellata ſit anima, inferis apparuerit: ſed quod corpus ejus poſitum in ſepulchro ſit, & ipſe nec de corpore & ſapientia carnis, nec de divinitate ſua dixerit. *Non derelinques animam meam in inferno*, ſed vere de noſtræ naturæ anima, ut perfectam ac rationalem, & intelligibilem atque ſenſibilem ad inferos animam deſcendiſſe monſtraret. (Chriſti anima vere inferos adivit.) Hortamur eos qui talia ſapiunt, [f]
E ut relictis hæreticorum erroribus, adquieſcant Eccleſiaſticæ veritati, & feſtivitatem dominicæ paſſionis non faciant imperfectam, ne principalem & majorem hominis partem in Salvatore negent, abſque anima & mente corpus illius adſerentes.

[a] Iſthæc *& non ſapiens ipſe nec ipſa ſapientia*, in aliquot editis deſiderantur.

[b] Uno verbo erat *ſubjunxiſſe*, pro quo ad marginem Martianæus adnotaverat *ſubornaſſe*; nos duobus verbis fecimus *ſibi junxiſſe*: quam vere, lector ex contextu judicet. Leviora quædam ſupra emendavimus.

[c] Illud quippe ex Nemeſio obſervatum eſt ſupra ad epiſt. 84. n. 3. ſenſiſſe Apollinarem ex Platonicorum placitis, νοῦν, ſive *mentem*, aut *ſenſum*, quamdam eſſe ſubſtantiam ab anima ſeparabilem, unde illam Salvatoris ſenſu mulctavit, ut ejus vices Divinitas gereret. Confer quæ ibi adnotamus.

[d] Ita ex B. P. repoſuimus *aſſumptum*, in aliis enim vulg. libris erat interjacenti etiam virgula, *ſalvaret, adſumptam*.

[e] Hanc ex Græco Theophili textu pericopem recitat Theodoretus in Eraniſte Dialogo 3. quam præſtabit cum Hieronymiana interpretatione contuliſſe. τῶν γὰρ ἀλόγων οὐκ αἴρονται καὶ τίθενται πάλιν αἱ ψυχαί, ἀλλὰ μετὰ τῶν σωμάτων συνδιαφθείρονται, καὶ εἰς χοῦν ἀναλύουσιν· ὁ δὲ σωτὴρ, ἄρας αὐτοῦ περὶ τὸν καιρὸν τοῦ σταυροῦ τὴν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ ἰδίου σώματος, πάλιν αὐτὴν εἰς αὐτὸ τέθεικεν ἀναστήσας ἐκ νεκρῶν· τοῦτο δὴ πιστούμενος ἡμᾶς προύλεγε διὰ τοῦ ψαλμῳδοῦ βοῶν· οὐκ ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχήν μου εἰς ᾅδου οὐδὲ δώσεις τὸν ὅσιόν σου ἰδεῖν διαφθοράν·

[f] Aliter B. P. *ut errores hæreticos relinquentes*, &c.

CLASSIS IV. AN. 402.

Joan. 10. Si enim ita erat, quid de ſe volens intelligi, loquebatur: *Paſtor bonus animam ſuam ponit pro ovibus?* Et ſi tantum carnem hominis adſumpſerat, cur in paſſione dicebat: Matth. 26. *Spiritus promptus, caro autem infirma?*

8. Unde ſciendum eſt, quod ex omni parte temperatum humanæ conditionis exhibens ſacramentum, perfectam ſimilitudinem noſtræ conditionis adſumpſerit, nec carnem tantum, nec animam irrationalem, & ſine ſenſu, ſed totum corpus totamque animam ſibi ſocians, perfectum in ſe hominem * demonſtravit, ut perfectam cunctis hominibus in ſe, & per ſe largiretur ſalutem; habenſque noſtri conſortium, qui de terra conditi ſumus, nec carnem deduxit de cælo, nec animam, quæ prius ſubſtiterat, & ante carnem ejus condita erat, ſuo corpori copulavit, ſicut Origenis nituntur docere diſcipuli. Si enim anima Salvatoris, antequam ille humanum corpus adſumeret, in cælorum regionibus morabatur, & necdum erat anima illius: [a] impiiſſimum eſt dicere, ante corpus eam fuiſſe Domini, agentem aliquid & vigentem, & poſtea in animam illius commutatam. Aliud eſt, ſi poſſunt de Scripturis docere, antequam naſceretur ex Maria, habuiſſe hanc animam Deum Verbum, & ante carnis adſumptionem animam illius nuncupatam. Quod [b] ſi & auctoritate Scripturarum, & ipſa ſuſcipere ratione coguntur, Chriſtum non habuiſſe animam, antequam de Maria naſceretur (in adſumptione enim hominis & anima ejus adſumpta eſt) perſpicue convincuntur eamdem animam & illius, & non illius fuiſſe dicere. Sed ceſſent illi a novorum dogmatum impietate furibundi. Nos Scripturarum normam ſequentes, tota cordis audacia prædicemus, quod nec caro illius, nec anima fuerint priuſquam de Maria naſceretur. Nec ante anima in cælis ſit commorata, quam eam poſtea ſibi junxerit: nihil enim noſtræ conditionis e cælo veniens ſecum Dominus deportavit. Unde quidquid contrarium eſt veritati, evangelica falce ſuccidens, loquitur: *Omnis plantatio, quam non plantavit Pater meus cæleſtis, eradicabitur.* Verbum opere, comminationem fine conſummans, & dictorum potentiam expletione rerum probans: ut quidquid ſermo pollicitus eſt, geſtorum veritas exhiberet.

Chriſtus totum corpus & totam aſſumpſit animam.

* f. demonſtrarit.

CLASSIS IV. AN. 402. Matth. 15. 13.

9. Sciant igitur ſe hujus ſolennitatis alienos non poſſe nobiſcum celebrare Dominicam paſſionem, qui Origenem, ut loquar aliquid de fabulis Poetarum, hydram omnium ſequuntur hæreſeon, & erroris ſe habere magiſtrum & principem glorientur. Quamvis enim innumerabiles texuerit libros, & garrulitatis ſuæ, quaſi damnoſæ poſſeſſionis mundo reliquerit hæreditatem, tamen ſcimus lege præceptum: *Non poteris conſtituere ſuper te [c] hominem alienum, quia non eſt frater tuus.* Qui enim diverſo tramite ab Apoſtolorum regulis aberravit, quaſi indignus & profanus choro Chriſti, & conſortio myſteriorum ejus, de ſolennitate Chriſti ejicitur: & a patribus, majoribuſque natu, qui Salvatoris Eccleſiam fundaverunt, procul pellitur philoſophorum pannos laceros ac veteres nitens novo & firmiſſimo Eccleſiæ conſuere veſtimento, & veris falſa ſociare, ut ex illorum vicinitate fortior probetur infirmitas, & hujus pulchritudo violetur.

Origenes impugnatur.

Deuter. 17. 15.

10. Quæ enim illum ratio, quis diſputationum ordo perduxit, ut allegoriæ umbris & caſſis imaginibus Scripturarum tolleret veritatem? Quis Propheta ſentire docuit, propter ruinam & lapſus de cælis animarum, Deum eſſe compulſum corpora fabricare? Quis, juxta beatum Lucam, eorum qui viderunt & miniſtri fuerunt ſermonis Dei, huic tradidit ad docendum, negligentia, & motu, & fluxu de altioribus rationabilium creaturarum, provocatum Deum mundi hujus condere diverſitatem? cum creationem ejus Moyſes explicans dixerit, [d] nec * indicaverit propter aliquas cauſſas præcedentes, de rationabilibus ſenſibilia, de inviſibilibus viſi-

Præcipuæ Origenis hæreſes.

Luc. 1, 2.

* al. judicaverit.

[a] Hæc ut in editis libris invenimus, ita reliquimus, neque enim abſque mſſ. ſuffragio reſtitui poſſunt; ex ingenio autem mutare noluimus. Sentit enim vero Theophilus, ex Origeniſtarum placitis neceſſario ſequi, ut *eamdem animam & fuiſſe Domini ſimul & non fuiſſe* dicere cogerentur, ſiquidem *animam quæ prius ſubſtiterat, & ante carnem ejus condita erat, ſuo ipſe corpori copulavit*. Id quippe Adamantius commentus eſt, animam Chriſti Verbo fuiſſe conjunctam, antequam corpori adjungeretur: quod lib. 2. περὶ Ἀρχῶν cap. 6. latiſſime exponit. At heic verba quibus ſenſus ille exprimendus per partes erat, adeo laciniosa ſunt, manca, atque impedita, tum hac, tum ſequenti periodo, idque librariorum culpa, (integram enim periodum excidiſſe facile crediderim) ut operam perdere videatur, qui ex conjecturis ſupplere velit, atque emendare. Nihilominus paulo infra pro *Aliud eſt*, legendum videretur *Audendum eſt*, aut quid ſimile.

[b] Vitioſo verborum ordine erat *Quod & ſi auctoritate &c.*

[c] Vulgat. *hominem regem*, cui Aldinum Græcum exemplar concinit ἄρχοντα ἄνθρωπον, ſed vetuſtiora *hominem* tantum.

[d] Excidit procul dubio Scripturæ locus, qui forte erat: *In principio creavit Deus cælum, & terram*: certe hic propoſito per quam bene aptaretur.

viſibilia, de melioribus pejora prolata, quod apertiſſime Origenes prædicat. Dicit enim propter peccata intelligibilium creaturarum mundum eſſe cœpiſſe; nolens Paſcha celebrare cum ſanctis, neque cum Paulo dicere: *Inviſibilia Dei, a creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*: Nec cum Propheta vociferari: *Conſideravi opera tua, & obſtupui*. Aliter enim mundi pulchritudo ſubſiſtere non valebat, niſi eum varius creaturarum impleſſet ornatus. Denique ſol & luna, duo magna luminaria, & ſtellæ reliquæ antequam hoc eſſent, in quod eas creatas quotidiani curſus teſtatur officium, non erant abſque corporibus, nec propter aliquas cauſſas, ſimplicitatem priſtinam relinquentes, corporibus circumdatæ ſunt, ut ille ſomniat, contraria fidei dogmata ſtruens. Nec animæ in cælorum regionibus aliquid peccaverunt, & iccirco in corpora relegatæ ſunt. Si enim hoc ita eſſet, oportuerat Salvatorem nec ipſum corpus adſumere, & animas de corporibus liberare debebat eo tempore, quando in baptiſmate peccata dimittit; * ſtatim baptizatum de corporis vinculis ſolvere, quæ propter peccata in * condemnatione peccati facta commemorat. Sed & reſurrectionem corporum fruſtra pollicetur, ſi expedit animabus abſque gravitate corporum ad cælum levius ſubvolare. Ipſe quoque reſurgens carnem ſuam ſuſcitare non debuit, ſed ſolam divinitati animam copulare, ſi melius eſt abſque corporibus quam cum corporibus vivere.

Rom. 1. — * f. ſtatimque — * f. condemnationem.

De corporibus.

11. Quid ſibi autem vult, crebro animas & vinciri corporibus, & ab eis dividi, prædicare: & multas nobis inferre mortes? ignorans Chriſtum iccirco veniſſe, non ut poſt reſurrectionem corporibus animas ſolveret, aut liberatas rurſus aliis corporibus indueret, & de cælorum regionibus deſcendentes, ſanguine & carne veſtiret; ſed ut ſemel corpora ſuſcitata incorruptione & æternitate donaret. [a] Sicut enim Chriſtus mortuus, ultra non moritur, nec mors ei dominabitur; ita nec corpora ſuſcitata poſt reſurrectionem ſecundo, vel frequenter intereunt, nec mors ei ultra dominabitur, neque in nihilum reſolventur: quia totum hominem Chriſti * ſalvabit adventus.

* f. ſalvavit

De Angelis.

12. Sed & illud a ſolennitate Chriſti Origenem alienum facit, quod Principatus, Poteſtates, Fortitudines, Thronos, ac Dominationes, non ab initio in hoc conditas refert, ſed poſt creationem ſui aliquo honore [b] dignas factas, & aliis ſuis ſimilibus propter negligentiam ad inferiora delapſis, has inclytis nominibus appellatas: ut (juxta errorem ejus) non eas condiderit Deus Principatus & Poteſtates, & reliqua: ſed aliorum peccata illis materiem tribuerint gloriarum. Et quomodo Paulus Apoſtolus ſcribit: *In Chriſto creata ſunt omnia in cælis, & in terra, viſibilia & inviſibilia, ſive Throni, ſive Dominationes, ſive Principatus, ſive Poteſtates, omnia per illum, & in illo creata ſunt, & ipſe eſt ante omnia*: ſi intelligeret vim verbi [c] per quem dicitur: *Creata ſunt omnia*, noſſet utique ab initio ita eas conditas, & non aliorum ſocordiam, & in inferiora prolapſum, occaſionem dediſſe Deo, ut illas, Principatus, & Poteſtates, & Fortitudines reliquas nominaret: maxime cum creaturarum pulchritudo conſiſtat in ordine dignitatum. [d] Sicut enim de ſole & luna, & ſtellis ſcriptum eſt: *Fecit Deus duo luminaria magna: luminare majus, ut præeſſet diei, & luminare minus, ut præeſſet nocti: & ſtellas, & poſuit illas in firmamento cæli, ut lucerent ſuper terram*, nec præmium bonorum operum reciperent, ut poſt conditionem ſui in firmamento cæli lucerent, & diebus ſive noctibus ſuccederent; ſic Principatus & Poteſtates, quæ in cælorum regionibus conditæ ſunt, non poſt bona opera in hæc profeciſſe ſentimus, ſed ſic ab initio conditas: neque enim Origenis & diſcipulorum ejus imitamur errorem, qui putant in * ſimilitudine dæmonum & diaboli, qui propria voluntate talia nomina officiaque ſortiti ſunt, Principatus & Poteſtates, Virtutes, & Thronos, & Dominationes poſt conditionem ſui, boni aliquid perpetraſſe, ut aliis ad inferiora delapſis,

Coloſſ. 1. — Gene. 1. — * l. ſimilitudinem

[a] Vitioſe antea legebatur duobus verbis *Si ut*, quod nos conjuncte fecimus *Sicut*, ut ſenſus conſtaret. Deinde eſt in B. P. *Chriſtus ſemel mortuus*.

[b] Perperam in Benedictin. edit. erat *dignas feciſſe*: nos olim *dignas fuiſſe* legendum opinati ſumus, nunc autem B. P. lectionem prætulimus.

[c] Iſtud *per quem* commodius referendum videtur ad Chriſtum, cum illud ex Apoſtolo Theophilus urgeat *per illum & in illo creata omnia*. At ſi etiam malis ad *verbum*, cui ſtatim jungitur, referre, hujuſmodi conſtructionis apud veteres præcipue Grammaticos exempla non deerunt. Simile eſt quod notamus infra initio Epiſt. ad Riparium de Vigilantio: *de his rebus interrogas, QUÆ & proferre & audire ſacrilegium eſt*.

[d] Iterum cogente orationis ſerie *Sicut* legimus pro *Si* quod antea obtinebat, imperfecto ſenſu.

psis, ad excelsa conscenderent, & his nominibus insignirentur, habentes postea, quod prius non habuerant. Quæ dicentes, non intelligunt, Pauli se sententiæ contraire, in Christo creatos Principatus, & Potestates, & Thronos, & Dominationes, loquentis. Quod autem dicit, *creatos*, nulli dubium est, quin sic ab exordio conditi sint, & non postea istiusmodi acceperint dignitates.

De Spiritu Sancto

13. Verum hæc breviter sanxisse sufficiat: ad aliam ejus veniamus impietatem, quam velut de profundissimis tenebris eructans loquitur, & blasphemiarum suarum pessimam mundo reliquit memoriam. Dicit enim Spiritum Sanctum non operari ea quæ [a] inanima sunt, nec ad irrationabilia pervenire. Quod adserens non recogitat, aquas in baptismate mysticas adventu Sancti Spiritus consecrari: (Eucharistiæ Sacramentum.) Panemque Dominicum, quo Salvatoris Corpus ostenditur, & quem frangimus in sanctificationem nostri: & sacrum calicem (quæ in mensa Ecclesiæ collocantur) & utique inanima sunt, per invocationem & adventum Sancti Spiritus sanctificari. Si ad irrationabilia, & ad ea, quæ absque anima sunt, Sancti Spiritus fortitudo non pervenit, cur David canit: (Ps. 138. 8.) *Quo abibo a Spiritu tuo?* Quod dicens, ostendit Sancto Spiritu omnia contineri, & illius majestate circumdari: si omnia, in omnibus utique & irrationabilia, & inanima sunt. Et alibi legimus: (Sap. 1. 7.) *Spiritus Domini replevit orbem terrarum*. Quod nunquam Scriptura memoraret, nisi irrationabilia quæque, & inanima illius numine complerentur.

De Filio

Verum non est contentus hoc fine blasphemiæ, sed in morem lunaticorum, qui furorem suum illisione dentium, & spumantium salivarum ejectione testantur, rursum eructat, & dicit Filium Dei, id est, * rationem, & sermonem (τὸν Λόγον), ac virtutem ejus, ad ea tantum quæ rationabilia sunt, pervenire. Quod audiens, miror unde sumpserit, aut quomodo legisse se nesciat: (Joan. 1.) *Omnia per ipsum facta sunt*: ex quo approbatur, ad cuncta Verbi Dei fortitudinem pervenire. Forsitan oblitus & illius historiæ, quando virtute Christi Lazarus suscitatus est, (Joann. 11.) cujus utique corpus eo tempore, quo de morte surgebat in vitam, ut anima, ita & ratione caruit. Ignoravit & illud, quod de quinque panibus quinque millia saturata sunt (Matth. 14.) hominum, exceptis mulieribus, & infantibus: & superfuerunt duodecim cophini fragmentorum. Quod utique Christi fortitudo perfecit. Arbitror eum nec illius miraculi recordatum, quando irrationabiles maris fluctus divino calcans pede, tranquillitati navigantium reddidit. Quæ Christi virtus, & non alterius patravit imperium. Quomodo ergo non toto corde, & animo & corpore perhorrescit, dicens, fortitudinem Verbi Dei irrationabiles creaturas non posse pertingere? Et qui jactat se in scientia Scripturarum, & putat tanta legisse, quanta nullus hominum legerit, sciat scriptum, quod ægrotantes in lectulis deferebant, & ponebant in triviis & plateis, (Act. 5.) ut Petri eos umbra contingeret & sanaret, quod sacra Apostolorum Acta testantur, arguentia Origenis stultitiam, [b] per quæ id Apostolorum umbra fecisse convincitur, quod ille Filium Dei, Verbum Dei non potuisse testatur.

De Providentia Dei.

14. Simili errore deceptus, & nesciens quid loquatur, [c] eorum qui nolunt Dei providentiam usque ad omnes creaturas, & mundi inferiora descendere, sed tantum in cælorum regionibus commorari, ut scilicet id umbra fecerit Petri, quod implere Salvatoris fortitudo non quiverit. Sed & ad illa veniamus: Apostolo enim de primogenito Filio Dei perspicue proclamante: (Philip. 2.) *Hoc intelligat unusquisque in nobis, quod & in Christo Jesu, qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens*: (De anima Salvatoris.) ille ausus est dicere, quod anima Salvatoris se evacuaverit, & formam servi acceperit, ut Joannes mentitus esse credatur, qui ait: (Joan. 1.) *Verbum caro factum est*, similem nostræ conditioni ingerens Salvatorem, dum non est ipse qui se evacuavit, & formam servi accepit: sed [d] anima illius; & fidem, quæ omnium confessione firmata

[a] Supino errore, qui tamen libros omnes pervasit, scriptum erat *in anima* duobus verbis, non heic modo, sed infra etiam, nec semel, ne typographi mendum putares. Sed ita legendum, ut emendamus, sensus clamat. Conferendus porro est Tomus secundus Origenis in Joannem non longe a fine, ubi Χριστοῦ μὲν πάντα μετέχειν τὰ λογικά, *qua ratione quidem tradita sunt omnia Christum participare* docuit, secus alias tum superiori tomo ubi triplex rerum ratione pollentium genus statuit, Angelorum, Hominum, & τῶν καταχθονίων, sive infernorum inter quæ Dæmones.

[b] Vitiose erat *per quam*, ut referres ad *stultitiam*. quod respicit *Apostolorum acta*. Emendavimus ex B. P.

[c] Ut sensus utcunque constet, supple heic loci *factus est sectator*, aut *dux*, aut quid simile, quod omnino excidit librariorum oscitantia.

[d] Erat alio, & contrario sensu *animam* in accusandi casu, cum liquido auctoris mens velit in recto.

mata est, sua impietate dissolvit. Si enim anima Salvatoris est, quæ fuit in forma Dei, & æqualis Deo, juxta Origenis insaniam: æqualis autem Deo filius Dei est, & quod æquale Deo est, ejusdem convincitur esse substantiæ, ipse nos disputationis ordo perducit, ut unius naturæ animam & Deum esse credamus. Quod cum dicat, sequitur, ut nostras quoque animas non alterius a Deo naturæ esse [a] contendat (nullique dubium, nostras animas, & animam Salvatoris unius esse substantiæ) ut jam factor atque factura unius naturæ sint. Et quomodo in Christo creata sint omnia, si animæ hominum ejusdem cum creatore substantiæ sunt? Verum non est ita, fratres, nec anima Salvatoris, sed ipse Filius Dei cum esset in forma Dei, & æqualis Deo, se exinanivit, formam servi accipiens. At Origenes in profundum impietatis demersus cœnum, non intelligit se Gentilium esse participem, qui idola pro Deo venerantes: *dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, & immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis*: quod & iste incurrens, simili errore deceptus est: in forma enim & æqualitate Dei animam Salvatoris affirmans, sicut superior sermo memoravit, impietati ethnicæ æqualis est. Ut enim illi immutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, dicentes, deos esse qui non erant; sic iste immutavit gloriam incorruptibilis Dei, in forma illius & æqualitate animam Salvatoris adserens, quæ creata est; & hanc se evacuasse, & non Verbum Dei ad terrena venisse, sicut Apostoli affirmat auctoritas.

Rom. 1.

15. Nec erubescit, ex multiloquio immemor sui, & animam hominis nolens a conditionis exordio sic vocatam, sed ex eo, quod quæ prius mens & sensus erat, frigus negligentiæ & infidelitatis adsumpserit. Quæ etymologia magis Græcæ huic, quam Latinæ linguæ convenit. Si autem æqualem Deo, & in forma illius constitutam animam adserit Salvatoris, ergo & illa ex frigore caritatis sortita vocabulum est, & prioris nominis perdidit dignitatem. Generalis enim illius disputatio est, animas hominum appellatas ex eo, quod calorem pristini fervoris amiserint. Igitur si omnium animæ, recepto frigore, sunt vocatæ, & confitetur animam habuisse Salvatorem, sequitur ut & ipsam de mente & sensu dicat ad hujusmodi vocabulum commigrasse. Quod [b] licet sermone taceat, apertaque impietas illius insaniam reprimat, tamen ipsa dicere necessitate compellitur, quæ prioribus dictis ordine nectit sequentia. Aut enim negare debet habuisse animam Salvatorem, ut apertissime contra Evangeliorum veniat auctoritatem: aut si non potest sibi contraria loqui, etiam hanc ex frigore caritatis de mente & sensu confitebitur animam nuncupatam; omnium quippe animas, qui recesserint a Deo, & calorem divinæ caritatis amiserint, ex frigore æstimat appellatas. Quis non credat eum hoc sacrilegii fine contentum?

Animam prius νοῦν, deinde ψυχὴν a frigore Græc. ψῦχος nuncupatam.

[c] 16. Aliam rursus Filio Dei nectit calumniam, & his verbis loquitur [d] Sicut

---

[a] Forte *concedat* rescribendum est; hanc enim non proponi ab Origene, sed ex superiori ejus doctrina consequi debere insaniam ex l. 4. περὶ ἀρχῶν, notat Hieron. sub finem epistolæ ad Avitum: ut nempe diceret *omnes rationabiles naturas, idest Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, Angelos, Potestates, Dominationes, cæterasque Virtutes, ipsum quoque hominem secundum animæ dignitatem unius esse substantiæ.*

[b] Erat antea in editis omnibus falso, & incongruo sensu, *licet sermo nec taceat* pro uno verbo, *sermone*, quemadmodum ex conjecturis emendavimus; id enim iterum consequi, non adseri ab ejus doctrina dicit.

[c] Præstat totum istud caput repræsentare ex ipso Theophili Græco textu, qui est apud Theodoretum Dialog. 2. c. 4. Ἀλλ' οὐ γὰρ οὐχ ἡσυχάζων πάλιν βλασφημῆς συκοφαντῶν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ λέγων αὐτοῖς ῥήμασιν οὕτως· ὥσπερ ὁ υἱὸς καὶ πατὴρ ἕν εἰσιν, οὕτω καὶ ἣν εἴληφεν ὁ υἱὸς ψυχὴν, καὶ αὐτὸς, ἕν εἰσιν. ἀγνοῶν ὅτι ὁ μὲν υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι διὰ τὴν μίαν οὐσίαν καὶ τὴν αὐτὴν θεότητα, ἡ δὲ ψυχὴ καὶ ὁ υἱὸς ἑτέρα πρὸς ἑτέραν ἐστὶν οὐσία τε καὶ φύσις. εἰ γὰρ ὥσπερ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσιν, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσιν, ἔσται καὶ ὁ πατὴρ καὶ ἡ ψυχὴ ἓν, καὶ λέξει ποτὲ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ υἱοῦ· ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα. Ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, μὴ γένοιτο, ὁ γὰρ υἱὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν, ἐπειδὴ μὴ διάφοροι ποιότητες· ἡ δὲ ψυχὴ καὶ ὁ υἱὸς καὶ τῇ φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ ἕτερον, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ δι' αὐτοῦ γέγονεν, ὁμοούσιος ὑμῖν ὑπάρχουσα. εἰ γὰρ ᾧ τρόπῳ ὁ πατὴρ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσιν, τούτῳ τῷ τρόπῳ καὶ ἡ ψυχὴ καὶ ὁ υἱὸς ἕν εἰσι, κατὰ τὸν Ὠριγένην, ἔσται καὶ ἡ ψυχὴ ὡς ὁ υἱὸς, ἀπαύγασμα τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ χαρακτὴρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ. Ἀλλὰ μὴν ἀδύνατον τοῦτο· ἀδύνατον ἄρα καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἓν εἶναι, καθάπερ αὐτὸς καὶ ὁ πατὴρ ἕν εἰσι· καὶ τί ποιήσει πάλιν ἑαυτῷ περιπίπτων; γράφει γὰρ οὕτως· οὐ δήπου γὰρ ἡ τεταραγμένη καὶ περίλυπος οὖσα ψυχὴ ὁ μονογενὴς, καὶ πρωτότοκος πάσης κτίσεως ἐτύγχανεν οὖσα· ὁ γὰρ Θεὸς λόγος, ὡς κρείττων τῆς ψυχῆς τυγχάνων, αὐτὸς ὁ υἱὸς φησὶν, ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν καὶ ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν αὐτήν. εἰ τοίνυν κρείττων ἐστὶν ὁ υἱὸς τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ὥσπερ οὖν καὶ κρείττων ὡμολόγηται, πῶς ἡ ψυχὴ τούτου ἴσα Θεῷ, καὶ ἐν μορφῇ αὐτοῦ; αὐτὴν γὰρ εἶναι φαμὲν τὴν κενώσασαν ἑαυτὴν καὶ μορφὴν δούλου λαβοῦσαν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν ἀσεβειῶν ἐπισημότερος τῶν ἄλλων αἱρετικῶν ἐγένετο, ὡς ἐπεσημηνάμεθα. εἰ γὰρ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχει ὁ λόγος καὶ ἴσα Θεῷ ἐστιν, ἐν μορφῇ δὲ Θεοῦ ὑπάρχειν καὶ ἴσα Θεῷ τὴν ψυχὴν τοῦ σωτῆρος οἴεται, τολμήσας οὕτω γράψαι, πῶς τὸ ἴσον κρεῖττόν ἐστι; τὰ γὰρ ὑποβεβηκότα τὴν φύσιν τῶν ὑπὲρ αὐτὰ τὸ κρεῖττον μαρτυρεῖ.

[d] Vitiose in vulgatis *Si sicut*, quod ex Græco emendamus, ex quo tamen mutata interpunctione legendum videretur, *loquitur sic: Sicut &c.* In ipso autem Theophili textu βλασφημῆ nempe Origenes, legendum pro βλασφημῆς.

CLASSIS IV. AN. 402.

cut Pater & Filius unum sunt, ita & A anima, quam adsumpsit Filius, & ipse Filius Dei unum sunt. Nec intelligit Patrem & Filium unum esse propter communionem substantiæ, & eamdem divinitatem: Filium autem Dei & animam ejus diversæ, & multum inter se distantis esse naturæ. Etenim si sicut Pater & Filius unum sunt, sic & anima Filii, & ipse Filius unum sunt, unum erit Pater cum anima Salvatoris, & ipsa dicere poterit: *Qui videt me*, B *videt & Patrem*. (Joan. 14. 9.) Sed non est ita: absit hoc ab ecclesiastica fide. Filius enim & Pater unum sunt, quia non est inter eos diversa natura; anima autem & Filius Dei & natura inter se discrepant, & substantia, eo quod & ipsa a Filio condita, sit nostræ conditionis atque naturæ. Si enim sicut Pater & Filius unum sunt, sic anima Filii Dei, & ipse Filius unum sunt, unum erit, ut jam diximus, [a] anima & Deus Pater; C & anima Salvatoris, splendor gloriæ & forma substantiæ ejus esse credetur. Verum hoc dicere impium est atque blasphemum. Ejusdem igitur impietatis est, Filium & animam illius unum dicere, atque Patrem & Filium esse unum negare. Rursum immemor sui, contraria sibi loquitur, ait enim: (Marc. 14. 34.) Anima quæ turbata est, & tristis effecta, non erat ipsa unigenitus & primogenitus omnis creaturæ, nec Verbum Dei, quod con- D ditionem animæ superans, & vere Filius Dei in evangelio loquebatur: (Joan. 10. 18.) *Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi illam.* Ergo si melior est & potentior Filius Dei anima sua, quod nulli dubium est, quomodo anima illius in forma Dei esse poterat, & æqualis Deo [b] quam cum dicat se evacuasse, & servi adsumpsisse formam; omnes hæreticos magnitudine blasphemiæ superat. Si enim in forma Dei, & æqualis Deo Verbum Dei est, in for- E ma autem Dei & æqualitate ejus anima Salvatoris est, quomodo poterit inter æqualia aliud esse majus, aliud minus? Ea enim quæ inferioris naturæ sunt, sublimiorem naturam atque substantiam sui dejectione testantur.

17. Non ei sufficit ista blasphemia, sed trans flumina Æthiopiæ [c] currum stultitiæ suæ dirigens, iterum furibundus exultat, tot dicens voluntate sua Deum condidisse rationabiles creaturas, quot poterat gubernare: ut virtutem Dei imbecillitati hominum, & ceteris quæ creata sunt, comparet. Nam in humano corpore tot fortitudo ejus membra sustentat & regit, quot potest ex eis infusa vegetare: & eam nobis tribuit temperantiam, quam valet sua præsentia regere, tantumque virtute sustentat, quantum possunt membra hominum sustinere. Deus autem major his quæ ipse fabricatus est, cum illis mensuram in creatione præstiterit, quam rerum ordo poscebat, & quo amplius sustinere non poterat, plus potest, quam ea quæ facta sunt, capiunt. At ille, columen veritatis, terminabilem Dei adserit fortitudinem, & minorem artibus hominum. (Ironice.) Cæmentarii quippe, & hi qui struendarum domorum callent scientiam, majora possunt ædificare, quam fecerunt: si tamen queant fundamenta sustinere, quæ superædificanda sunt; nec fabricatio cogitationis artium finis est. Cumque opera tanta perfecerint, quanta rerum necessitas flagitabat, habeantque mensuram ultra quam si fuisset aliquid exstructum, indecens & inutile probaretur, ars ipsa plus mente continet, quam opere demonstravit: nec fine rerum finis imponitur scientiæ, si tamen, ut dixi, quicquid mens conceperit, & magnitudine operum cogitatio dilatarit, possint ea quæ subjecta sunt, sustinere. Et quomodo non impium est, humanæ arti finem non imponere, nec operibus suis artificum scientiam coæquare; & Deum tanta fecisse dicere rationabilium creaturarum, quanta facere poterat? Audiat ergo & discat impius: * Non tanta est virtus Dei, quantas fecisse dicitur rationabiles creaturas: sed imponens mensuram operibus, ultra quam esse non poterant, & rerum numerum dispositionis suæ arte concludens, ipse mensura & numero non tenetur. Ex quibus liquido apparet, non eum tanta fecisse, quanta poterat, sed quantum rerum necessitas expetebat, tantum ejus fecisse virtutem. Ponamus exemplum, ut quod dicimus, manifestius

* al. Quod non

[a] Græca quæ modo adduximus, parumper heic differunt, ubi legimus in Latino ex B. P. in aliis quippe excusis nonnihil perturbato sensu, & vitiosa in primis interpunctione erat, *anima & Pater Deus, & anima Salvatoris &c.*

[b] Pluribus hæc periodus vitiis in Benedictin. aliisque editionibus laborabat, quam partim ex B. P. partim ex conjecturis pristino nitori, ac sensui reddidimus: erat enim ad hunc modum, *qua dicat se evacuasse, & servi adsumpsisse formam? Omnes hæreticos &c.*

[c] In B. P. ad libri marginem notatur *cursum* pro *currum*.

stius fiat. Si quis opulentus paterfamilias convivas ad cœnam voluerit invitare, & tantas offerre dapes, quæ implere possint aviditatem cœnantium, non statim quantum illi comederint, & quantum eis fuerit præparatum, tantum dives dominus habere poterat; sed præbuit eis quantum convivii dignitas exposcebat: sic & omnipotens Deus, vincens comparationis exemplum, non tantas fecit creaturas, quantas poterat, sed tantæ ab eo factæ sunt, quantæ debebant fieri. At [a] ille verbositatis seminarium contexit, & replicat, & ait: [b] Tanta fecit Deus, quanta poterat comprehendere, & sibi habere subjecta, suaque providentia gubernare. Nec audit Prophetam dicentem: *Si omnes gentes, ut stilla de situla, & sicut momentum stateræ computatæ sunt, & quasi saliva deputabuntur &c., cui adsimilastis Deum?* (Isai. 40. 15. & 18.) Et rursum: *Quis mensus est manu aquam, & cælum palmo, & omnem terram pugillo?* (Ibid. 12.) Si ad comparationem fortitudinis Dei aqua mensuratur manu, & cælum palmo, & omnis terra pugillo: (hæc autem per metaphoram dicuntur, ut eorum quæ facta sunt, vilitas ex factoris magnificentia comprobetur; neque enim diversitate membrorum compositus est Deus) quo modo tanta fecisse dicitur, quanta poterat sua virtute comprehendere?

18. Calcemus quod cœpimus, & sensum nostrum plenius explicemus. *Si omnes gentes quasi stilla de situla, & quasi momentum stateræ reputatæ sunt, & quasi saliva reputabuntur*: per quæ verba omnium creaturarum vilitas, & parva substantia demonstratur, ut appareat incomparabilis sublimitas Dei; ergo & fortitudo ejus, sicut stilla de situla, & sicut momentum stateræ, & saliva hominis reputabitur, si juxta Origenem tanta fabricatus est, quanta poterat sua virtute comprehendere: & necesse est numero mensuræque factorum, Dei fortitudinem coæquari, si non potuit facere majora, quam fecit. Verum non puto quempiam, non dico hominum, sed ne dæmonum quidem hæc de eo audere confingere, quæ ille & sensit, & scripsit, tantam Deum fecisse materiam, quantam ornare poterat & in rerum formas dividere. Quæ sentiens, rursum discat a nobis, non quanta fecit Deus, tanta facere poterat, sed quantam mensuram rerum ordo poscebat, tanta fabricatus est Deus, multo majorem habens & artem & fortitudinem, quam ea quæ facta sunt, numerum atque mensuram. Et hoc sciat Prophetarum testimoniis comprobari, e quibus * ait: *Operuit cælos virtus ejus*: Et alter clamitat: *Terram autem sicut nihili fecit*: ut majorem Dei esse virtutem his quæ facta sunt, * prædicarent. Porro quod dixit: *terram sicut nihili fecit*, de universis creaturis Apostolus interpretans loquitur: *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam sint.* (Rom. 4.) Ut & per hæc verba discamus, majorem esse fortitudinem Dei, quam ea quæ ab illo facta sunt. Et non erubescit contra Dei fortitudinem disputans dicere, quod tantum possit Deus, quantum ei ad operandum materia ministrarit! Nec intelligit aliam naturam esse factorum, & aliam ejus qui factor est Deus, neque posse tantum illam de qua aliquid fit, quantum is potest, qui ex ea aliquid fabricatur: diversarum enim substantiarum diversa est virtus atque conditio.

* sup. unus.

* al. prædicaret.

19. Quapropter si volunt cum Ecclesia dominicum Pascha celebrare, qui auctoritate Scripturarum Origenis præferunt deliramenta, audiant inclamantem Deum: *Et non ostendi illa tibi ut ambulares post ea*: Ac Prophetam lacrymabiliter commonentem: *O o fugite de terra Aquilonis, dicit Dominus, quia a quattuor ventis congregabo vos, in Sion salvamini, qui habitatis filiam Babylonis.* (Zach. 2.) Ut erroris tenebras, frigusque ignorantiæ relinquentes, ad ortum solis justitiæ, juncti magorum studiis convertantur, & inhabitantes calidissimam plagam cæli, quæ in Scripturarum fervore sentitur,

[a] Martianæus locum sic distinguit, ac notat, ut *ille verbositatis seminarium*, τῆς πολυλαλίας σπορὰ, ipse Origenes dicatur, quod minime placet.

[b] Mirum in superiori Synodica hanc de circumscripta Dei potentia doctrinam, immo insaniam Origeni non imputari, cum cætera omnia ejus dogmata tam diligenter examinentur. Et putamus quidem non eam fuisse Origenis mentem, quæ illi ab ejus adversariis tribuitur; sed concinit tamen Theophilo nostro Justinianus epist. ad Menam, ubi disertum e primo περὶ ἀρχῶν libro fragmentum profert, in ejus sententiæ testimonium, & Methodius quoque apud Photium cod. 235. Disertissime vero omnium Ruffinus, Syrus ille, cujus libellum de Fide Sirmondus edidit: *Impie Origenes, ac nefarie fatus est, qui sic dixit: Non omnia quæ voluit Deus, fecit; sed ea tantum, quæ potuit continere, & comprehendere. Qui cum hoc dixit, ademit Domino cunctorum potentiam, quasi ex parte dimidia ei faciendi potestas daretur. Nam si continendi, ac sibi quæ faceret, subjugandi non habet, ut ille æstimat, facultatem, ne creandi quidem scilicet potestatem habebit. Nam qui creandi facultatem habet, & subjugandi sibi creata similiter habebit.* Cætera Origenis dogmata, quæ subinde hisce literis impugnantur, dissimulamus, quando ad superiorem Synodicam expenduntur.

titur, pastores ecclesiasticos, spreta Origenis amentia, sciscitentur, & dicant: *Ubi est qui natus est rex Judæorum?* (Matth. 2. 2.) Cum illum invenerint jacentem in præsepi, humili videlicet eloquio Scripturarum, * offerant ei, aurum, & thus, & myrrham: id est, fidem probatam, & omni veritatis splendore fulgentem, conversationisque beneolentis fragrantiam, & continentiam, luxum voluptatis, & fluitantia carnis incentiva siccantem. Qui enim post crebras commonitiones, ecclesiasticæ fidei contradicunt, duplici languore detinentur, nequitia, & imperitia, & in morem serpentum toti ad terrena conversi, adhærentesque humo, bonis mala præferunt, nec noverunt, quæ sit differentia vitiorum atque virtutum, & de sanctis Scripturis in correptionem, & sanitatem sui medicamenta contemnunt, in morem prægnantium mulierum, veritatis fastidia sustinentes, quæ solitos cibos respuunt, & noxia quæque sectantur; nec valent contra veritatis radios clarum animæ lumen intendere: despicientes ecclesiasticam disciplinam, quasi porci volutantur in cœno, & unguenta contemnunt.

* al. *offerunt*.

19. Sed justum est, ut saltem de exemplis quæ inferimus recipiant sanitatem. Sicut enim oculo officit lippitudo, & totum corpus depopulatur febris, æs quoque & ferrum paulatim rubigo consumit, ita dogmatum perversorum perniciosa contagio animarum negligentium pulchritudinem violat, & deformi * eas mendaciorum pallore perfundit. Obsecro, fratres, ut ignoscatis dolori meo, sceleratas doctrinas in medium proferenti. Licet enim per Babyloniæ flumina transierimus, ut captivos ibidem commorantes ad festivitatem Jerusalem pergere suaderemus, tamen misericordia Dei ipsi captivitatem non sensimus, prosperis ventis Scripturarum vela pandentes. Nec obruerunt nos doctrinæ hæreticæ gurgites intumescentes, nec mendaciorum tempestas terruit, neque torrentes iniquitatis in medio eorum pelago pertraxerunt, ubi juxta Psalmistam canentem, *Reptilia quorum non est numerus*, (Ps. 103. 25.) & Draco diabolus commorantur, venenatissimum animal sanctorum lusibus patens: nec, ut cuncta brevi sermone concludam, ex omni parte ventorum flabra consurgentia ecclesiasticam navem subvertere potuerunt, & studiorum nostrorum sævo turbine operire remigium. Et cum Salvatore Domino, instar discipulorum illius, navigantes transfretavimus, & portum quietis intrantes, pulcherrimum divinorum voluminum littus amplectimur; varios carpentes flores scientiæ, & nivea membra sapientiæ pressis figentes [a] osculis, in ejus hæremus amplexibus, & si Dominus concesserit, viventes cum ea, & in illius perseverantes amore, cantabimus: *Amator sui pulchritudinis ejus*. (Sap. 8.) Quotquot enim diligentius Scripturas sanctas legunt, & per picta sermonum cælestium prata discurrunt, hac beatitudine * perfruuntur. Qui autem relinquentes dominicæ solennitatis virorem, ad deserta transcendunt, in morem urbium quæ absque muro sunt, hostiles dæmonum impetus sustinent.

* al, *eos*

* al. *perfruentur*.

20. Quapropter imminentia festa celebrantes, intelligamus & nosmetipsos, & universa quæ nostra sunt; scientiamque, & [b] rationabilem animam nostram, quasi matrem, omni studio amplexemur, habentes radicem sermonis, atque rationis scientiæ notionem, sermonem autem, ut ita dicam, operis vestibulum. Porro opus sermonis & scientiæ ædificii [c] tecta perfecta, & firmissimum domus culmen impositum. Sermo enim, & ratio, & scientia, & fides absque opere cassa sunt & instabilia. Et ut aliquid propter eos, qui dialecticis artibus instituti sunt, ex illa doctrina videamur adsumere; quo modo si verbum nomini conjungamus, perfectus sensus efficitur, verbumque si solum fuerit, aut nomen sine verbo, nihil est omnino quod dicitur; sic scientia absque opere, & opus sine fide infirma sunt & caduca: & e contrario scientia operi copulata, perfectæ virtutis indicium est. Tacita quippe animi cogitatio arcanus ejus est sermo, [d] quæ per linguam forinsecus resonans, profert mentis sententiam. Cumque sermo fuerit opere consummatus, scientiæ & cogitationi nostræ finis imponitur. Atqui cogitationis, & sermonis, & operis reddemus rationem in judicio, accusantibus se invicem cogita-

a In textu *oculis*, in paginæ albo erat *osculis*, quod recipere, priore illo, quod certissimum est mendum, amoto, non dubitavimus. Ac statim erat *in eis*, quod concinnius ac verius ex B. P. mutavimus *in ejus*.

b In B. P. *rationalem*: & mox *cunctis studiis*.

c Emendandum innuit ad oram libri editor B. P. *perficit* pro *perfecta*, & *imponit* pro *impositum*.

d In Benedictin. *qua*; scilicet *cogitatio*.

tationibus noſtris, ſive defendentibus in A die, qua judicaturus eſt Deus abſcondita hominum, per Jeſum Chriſtum ſicut Paulus Apoſtolus ſcribit.

21. Quod cum ita ſit, appropinquante feſtivitate Domini, dicamus iſtis, quos Origenis error involvit, & fraudulentia captivos tenet: *Fugite de medio Babylonis, & reſalvate unuſquiſque animam ſuam*. (Jerem. 51.) Quamvis enim juxta vaticinium prophetæ *Babylon calix aureus* eſſe dicatur, & compoſitione ac lepo- B re verborum, veritatis pulchritudinem præferat, & transfiguret ſe in Angelum lucis: tamen ſciendum, quod quiquumque bibunt de vino illius, moventur & corruunt, & contriti lamentatione ſunt digni. Nos autem mortiferis perturbationibus reſiſtentes, muro continentiæ vallemus animam, & libertatem illius quotidiana virtutum exercitatione tueamur. Sicut enim venditi ſervi, eorum qui pro eis dedere pre- C tium, & famuli & verberones vocantur: ita qui animas ſuas variis vendidere deſideriis, horum, quibus ſe tradiderint, famuli nuncupantur, & quaſi crudelibus obediunt dominis. Cumque & emendatores erroris ſui rigida fronte contemnant, temeritate ſtultitiam defendentes, ignorant, quod audacia nihil ſit aliud, ut mihi quidem videtur, niſi abſque ſenſu & cogitatione ſententia, procul a ſe fugans guberna- D torem perturbationum animum. Cumque tali fuerit conſpoliata anima præſidio, præceps in profundum fertur impietatis, & quaſi quodam amariſſimo rheumate lumen mentis obſcurat, oculumque ejus, ſecundum eloquium Scripturarum, intractabili tenebrarum nocte circumdat.

22. Unde qui Origenis erroribus delectantur, feſtivitatis dominicæ non ſperent præconia: nec unguenta, aurum, & margaritas quærant in luto, E neque matrem ſuam Eccleſiam, quæ eos genuit & nutrivit, in magnis [a] urbibus lacerent, qui aliquando propter illum & diſcipulos ejus gentilium in nos

odia ſuperant, & in dilectione eorum in nos maledicta congeminant, divitumque obſident fores, nec audire metuunt cum Judæis: *Filios genui & exaltavi, ipſi autem me ſpreverunt*. (Iſai. 1.) Qui mihi videntur [b] neſcire, omne verbum veritatis, non habens fundamentum, etſi ad horam audientem illexerit, ut putet verum eſſe quod non eſt, paulatim diſſolvi, & in nihilum redigi; univerſamque ſententiam, quæ in morem torrentis de peſſima mente profertur, obruere auctorem ſuum: & literas ſyllabaſque, quibus erat contexta, perdentem, abſque ſenſu & ſono, & ulla imagine derelinqui, & inſtar venenatiſſimi colubri percutere prolatorem ſuum, ſtatimque retrahere caput, & quaſi in foramine mentis tabeſcere atque conſumi. Nam mendaciorum finis interitus eſt. Illi qui quondam jactabant ſe ſolitudinis amatores, ſaltem parvulam ad occultanda maledicta, ſuper labia furoris ſui ædificent cellulam, non de ſanctis Jeruſalem lapidibus, ſed informibus Babylonis ſaxis, quæ indolata, & inæqualia ruituræ domus parietes fulciant. Quanquam * effeminatis (* f. efferatis.) auribus, & Gentilium odiis ſe noſtri detractione commendent, carpentes eccleſiaſticam diſciplinam, & patientia noſtra quaſi quodam temeritatis fomite abutentes; tamen aliquando taceant & quieſcant, & audiant Prophetam dicentem: *Probibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum*. (Pſ. 33.) Deſiderentque ea ſapere, quæ digna ſunt vita ſancta, & Eccleſiæ principem ac [c] magiſtrum non contriſtent Deum.

23. Vos autem obſecro, fratres, ut in commune oremus pro eis, & prophetali voce dicamus: *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum? & plorabo die ac nocte vulneratos filiæ populi mei:* (Jerem. 9.) Dei miſericordiam deprecantes, ut liberet eos errore quo vincti ſunt: & odium, quo adverſum nos fruſtra inſaniunt, amore commutent. Unde & nos obliti inju-

ria-

[a] Puta Conſtantinopolim, ad quam civitatem Origeniſtæ confugerant, quemadmodum ſupra notatum eſt n. 3. atque alibi. Mox in B. P. legitur: *qui aliquando mihi, nunc propter illum &c.*

[b] Ex interpunctionis vitiis, quæ infinita ſuſtulimus, neutiquam lectore admonito, unum heic præſtat indicare, ut periculum facias. Erat in editis ad hunc modum: *Qui mihi videntur neſcire omne verbum veritatis, non habens fundamentum. Etſi ad horam audientem &c.*

[c] Facile B. P. lectio, qua *vita ſolitaria* pro *vita ſancta* dicitur, præferenda videatur, cum Monachos Origeniſtas, ſui detractores, atque huc illucque oberrantes ſuggillet. In Synodica n. 5. *Voti noſtri eſſe, & illos, & alios errores corrigere pœnitentia, & digne ſuo nomine converſari, ut qui vocantur Monachi, ſi tamen hoc eſſe cupiunt, quod dicuntur, ſilentium diligant, & fidem catholicam*. Sed ſtatim poſt, *magiſtrum* pro *magiſtratum*; quæ vox vitioſe in aliis editis ferebatur, primum ex conjectura, tum accedente R. P. ſuffragio ſubſtituere non dubitavimus.

riarum, indulgentissimo eos cupimus recipere sinu, & illorum sanitatem & conversionem ad Deum, propriam sanitatem & gloriam computamus. Et si aliter non possunt curari, nisi nostra humilitate, ultro eis satisfaciamus; [a] nihil eis intulimus injuriæ, nihil nocuimus, tametsi indignantur, & sæviunt contra Ecclesiæ medicamina, quibus vulneratis sanitas redditur. Nos quæ scimus, loquimur, & quæ didicimus, prædicamus: orantes, ut qui ecclesiasticas despiciunt regulas, normam recipiant veritatis, nec propter hominum confusionem, per quam difficulter errantes corrigi solent, perdant utilitatem pœnitentiæ. Et nunc dicimus, & ante prædiximus, & idem frequenter ingerimus, vagari eos nolumus, nec per alienas errare provincias, sed ad extorres & furibundos cum Propheta clamamus, & loquimur: *Salvamini de terra, & revertimini, & nolite stare:* [b] *recordamini qui procul estis a Domino, & Jerusalem ascendat super cor vestrum.* (Jer. 51. 50.)

24. Forsitan hæc audientes, ecclesiasticæ congregationis amor subeat, & recordentur fraternæ in commune lætitiæ, & hymnorum, quibus cum cæteris Dominum concinebant, frigusque odiorum dilectionis calore commutent, & intelligant nos medicos, non inimicos, indulgentissimos patres, non hostili tumentes superbia. Neque enim fieri potest, ut quos salvari volumus, perire cupiamus, & non eis ecclesiasticam virgam converti in baculum: si tamen relinquentes errorem, veritatem sequi velint, & omittere temeritatem lascivientium puerorum. Sin autem respuunt eam, & contemnentes ecclesiasticam disciplinam, elevant cornu suum contra regulas ejus, & salutaria spernentes consilia, projiciunt retrorsum, audiant Dominum comminantem: *Homo qui fecerit in superbia, ut non audiat Sacerdotem, qui stat ad ministrandum in nomine Dei* [c] *tui, vel judicem, quicumque fuerit in diebus illis,* * *morietur homo ille, & auferes malum de Israel, & omnis populus audiens timebit, & non impie aget ultra.* (Deut. 17. 12.) (* al. moriatur.) Verum ne occupati circa vulneratorum curationem, nostri immemores simus, & propria negligamus, ac juxta quod scriptum est: *Aliis prædicantes, ipsi reprobi inveniamur,* (1. Cor. 9.) commonemus stantes, ut caveant: ne dum jacentibus manum porrigunt, ipsi corruant, & ut servantes ecclesiasticam disciplinam, futurum judicium reformident.

25. Igitur dominicum Pascha celebrantes, sanctis Scripturarum purificemur eloquiis, & ad trophæa Salvatoris respicientes, cuncta offendicula, quibus vitæ nostræ curriculum retardatur, auferamus e medio. Avaritiam quasi fœneratorem pessimum declinantes, vanæ gloriæ cupiditatem, ut insatiabilem jugulemus feram, & fornicationis blandum ac lubricum colubrum sollicita mente vitemus. Si quando nobis prosperior rerum aura successerit, humilitate & mansuetudine tumorem animi temperemus. Si adversi venti flaverint, fortitudine pressum & jacentem animum suscitemus, ipsique nostri peccati accusatores simus: ut scientes nosmetipsos corripiamus, & jugi meditatione virtutum libertatem animæ, quæ vitiis oppressa est, recuperemus. Quapropter positi in certamine & sudore ac labore præsentium, futuram nobis solennitatis cælestis gloriam præparantes, priusquam stemus ante tribunal Christi, præterita peccata pœnitentia corrigamus: præsenti fletu redimamus futura gaudia, aculeoque conscientiæ in morem apium noxios peccatorum * fucos repellamus, plena ceris ac melle alvearia reservantes. (* Apis genus, quod non mellificat.) Curemus diversa vitiorum vulnera, & rapinas divitum, quibus vel maxime hoc hominum capitur genus, crebris commonitionibus reprimamus. Et sic poterimus imminentium jejuniorum iter carpere. Incipient [d] dies Quadragesimæ a tricesima die mensis Mechir. Et hebdomadam salutaris Paschæ celebrabimus quinta die mensis Pharmuti, finientes jejunia secundum Evangelicas traditiones vespere sabbati decima die Pharmuti: & illucescente statim Dominica, festa celebremus undecima die ejusdem mensis,

a Solennis Theophili excusatio, quam iisdem verbis in Synodica replicat num. 5. *Nihil eis nocuimus, nihil* (injuriæ in) *tulimus*; quemadmodum supplendum innuimus. Sed & B. P. heic loci, *Nihil eis tulimus, nihil nocuimus*, ut plane mirum sit eumdem errorem diversis locis, ac libris, & a diversa manu peccari.

b Pro his Vulgata, *Qui fugistis gladium, venite, nolite stare, recordamini procul Domini &c.*

c Erat *tui*, sacro textu renuente. Cætera ad Græcum exemplar exigenda sunt, quæ a Vulgato discordant.

d B. P. *Incipientes Quadragesimam a tricesimæ &c.* omisso infra *celebrabimus*. Porro tricesima dies Mechir, vicesimæ quartæ Februarii respondet; & Pharmuti quinta tricesimæ primæ Martii, undecima autem, sextæ Aprilis: ex quibus anni quadringentesimi secundi Pascha denotari, exploratum est.

CLASSIS IV. AN. 402.

sis, jungentes & septem reliquas hebdomadas sanctæ Pentecostes: ut cum his qui Trinitatis unam confitentur divinitatem, in cælis præmia recipiamus, in Christo Jesu Domino nostro, per quem, & cum quo Deo Patri gloria, & imperium, cum Sancto Spiritu, in sæcula sæculorum, Amen.

26. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes qui mecum sunt fratres. Et hoc necessario scribimus, ut sciatis pro sanctis & beatis Episcopis qui in Domino dormierunt, ordinatos esse in [a] Lemnado pro Herone, Naseam: in Erythro pro Sabbatio, Paulum: in Omboes pro Sylvano, Verrem. His ergo scribite, & ab his accipite pacificas juxta ecclesiasticum morem literas.

*Alias 31. Scripta anno 404.

* EPISTOLA [b] XCIX.

Ad THEOPHILUM.

Excusat se Theophilo, quod subnexam Paschalem ejus Epistolam serius verterit; impeditus partim obitu Paulæ, partim suo morbo.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO

HIERONYMUS.

1. EX eo tempore quo Beatitudinis tuæ accepi Epistolas, juncto Paschali libro, usque in præsentem diem, ita & mœrore luctus, & sollicitudine, ac diversis super statu Ecclesiæ hinc inde rumoribus exagitatus sum, ut vix volumen tuum potuerim in Latinum sermonem vertere. Optime enim nosti juxta veterem sententiam: Non esse tristem eloquentiam: maxime si ad ægritudinem animi accedat corporis ægritudo. Et hanc ipsam Epistolam febre æstuans, & quintum jam diem decumbens lectulo, nimia festinatione dictavi: breviter indicans Beatitudini tuæ, magnum me laborem sustinuisse in translatione ejus, ut omnes sententias pari venustate transferrem, & Græcæ eloquentiæ Latinum aliqua ex parte responderet eloquium.

Hieron. ægrotatio.

Apud Ciceronem.

CLASSIS IV. AN. 404.

2. In principio philosopharis: & generaliter agens dum omnes erudis, * unum jugulas: in reliquis autem quod vel difficillimum est, Rhetoricæ eloquentiæ jungis Philosophos, & Demosthenem, atque Platonem nobis consocias. O quanta dicuntur in luxuriam, quantis præconiis extollitur continentia, & de intimis sapientiæ disciplinis, diei ac noctis, lunæ cursus, ac solis ratio, mundi istius natura describitur; & hanc ipsam disputationem ad Scripturarum refers auctoritatem, ne in Paschali libro videaris de sæcularibus quidquam fontibus mutuatus. Quid plura? In his laudare te vereor, ne assentandi crimen incurram. Optimus liber est, & in Philosophis, & agens susceptam caussam absque invidia personarum. Unde obsecro te, ignoscas tarditati etiam meæ; ita enim sanctæ & venerabilis Paulæ confectus sum dormitione, ut absque translatione hujus libri, usque in præsentiarum nihil aliud divini operis scripserim. Perdidimus enim, ut ipse nosti, repente solatium, quod (ut conscientiæ nostræ testis est Dominus) non ad proprias ducimus necessitates, sed ad sanctorum refrigeria, quibus illa sollicite serviebat. Sancta & venerabilis te, filia tua Eustochium, quæ nullam pro matris absentia recipit consolationem, te universa [c] Fraternitas suppliciter salutat. [d] Libros quos dudum scripsisse te nuntiasti, vel legendos nobis, vel vertendos transmitte. Vale in Christo.

*Origenem.

S. Paulæ mors.

[a] Carolus a S. Paulo *Lemando* legit, eamque urbem in Provincia Libyæ Pentapoleos constituit, ex hoc tamen uno Theophilensis epistolæ testimonio, non enim apud alios Geographos veteres, aut in antiquis Episcopatuum Notitiis ulla ejus est mentio; tametsi facile colligi posse videatur, non aliam ab ea esse, quam *Limniadem* vocat Antoninus, itinere a Ptolemaide Alexandriam. Quæ subsequitur *Erythra*, eidem Provinciæ Libyæ Pentapoleos adscribitur in Alexandrini Patriarchatus notitia. Alias *Erythrus*, & *Erythron* apud Ptolemæum, & in Actis Concilii Calchedonensis Act. 1. ἐρύθρος appellatur. Denique pro *Omboe* Græcæ Notitiæ, Græcique scriptores plerumque Ομβροι *Ombroe* vocant, ac Thebaidi secundæ verissime adjudicant.

[b] Lectorem monemus iterum, pertinere hanc epistolam cum subnexa Paschalis interpretatione ad anni 404. posteriorem partem; subdi vero heic loci semel intermisso temporum ordine, ob istarum elucubrationum indolem, ingeniumque, atque argumenti unitatem, ob quam distrahi, suumque in locum reservari, docti homines, quos in consilium adhibuimus, ægre patiebantur. Accedit in veteribus mss. atque in vulgatis omnibus continuo jungi, tametsi ordine aliis de caussis vitioso, atque inverso.

[c] Fratrum cœtus, qui solitariam cum Hieronymo vitam agebant, *Fraternitas* heic loci obvio sensu intelligitur; ejus tamen vocabuli apud ecclesiasticos Scriptores acceptio varia est, & significatio: nec raro pro Ecclesia sumi, sæpe etiam mysterii multum ac religionis in eo positum invenias. Vid. Optatum Milevitan. init. lib. 1. de Schismate Donatistar. in eumque doctorum virorum notas.

[d] Haud alios putamus indicari libros, quam illos Invectivarum contra S. Joannem Chrysostomum, qui a Hieronymo quidem Latine explicati sunt; sed minime ætatem tulerunt neque in Græco exemplari, neque in Latina interpretatione, exceptis apud Facundum Hermianensem fragmentis perquam exiguis. Consule paulo infra epistolam 114. & quæ ibi adnotamus.

* Al. numero caret Scripta & Latine reddita an. 404.

* EPISTOLA C.

Sive THEOPHILI ALEXANDRINI EPISCOPI

AD TOTIUS ÆGYPTI EPISCOPOS

PASCHALIS [a] ANNI 404.

d

D. HIERONYMO interprete.

Cessandum a peccatis, inita virtutum consuetudine, qua ad Pascha celebrandum animi præparentur. Jejuniorum quadragesimalium observatio sancta, tum recta in Deum fides proponuntur. Origenis errores, quos exsecrari oporteat ante Dominicum Pascha. Calcandi insuper avaritia, & amori in Deum dilectio in proximos jungenda.

1. NUnc quoque Dei viva sapientia nos ad sanctum provocat Pascha celebrandum, omnes cupiens ejus esse participes: unde propero ad illud currentes gradu, jejuniis & continentia omnique afflictione corporis pugnantes contra Virtutum adversariarum industriam, voluptates redigamus ad nihilum, fulti Salvatoris auxilio: & peccata nostra Deo, qui sanare potest, simpliciter confitentes, verum conscientiæ judicium formidemus, ut cum David vociferantes atque dicentes: *Peccata adolescentiæ meæ* [b] *& ignorantiæ meæ ne memineris: secundum misericordiam tuam memor esto mei;* terrore ignis æterni crescentia vitia * consumemus: quorum finis est, alia ultra non facere, & exordium salutis, præteritorum oblivio. Sicut enim principium * viæ bonæ, facere justa, sic exordium cessantium peccatorum est, eorum impetus cohibere, dum aut ratione frenantur, aut metu ad præcipitia non veniunt. Cumque legis fuerit in animo recordatio, illico fugiunt, & cessantes ultra procedere, in triumphantium virtutum castra [e] concedunt, paulatimque pœni-

Ps. 27. 7. b

* al. consumamus

f. vita

e

A tendo referentes pedem, & sapientium judicium declinantes, instar fumi resolvuntur in nihilum. Difficile sanantur mala, quæ non statim ut crescere cœperunt, opprimuntur: facilis est eorum eradicatio, cum qui dudum peccaverunt, per pœnitentiam ad prudentiam convertuntur, & fine peccandi, emolumentum invenerint pœnitendi. Neque enim possumus opprimere incentiva vitiorum, nisi virtutes facere
B cœperimus: aut cessabunt vetera priusquam novorum operibus excludantur. Et quomodo si contra supervenientes voluptates firmo animo resistamus, præterita peccata delentur: ita perseverans si fuerit præteritorum oblivio, futura delicta ultra crescere non valebunt. Malorum quippe operatores, quasi in ditionem suam redigentes eos, qui possunt prohibere, nec prohibent, tota ad peccandum debacchantur insania, & silen-
C tium in sensum trahentes, quicquid animo libido suggesserit, opere explere nituntur. Libertas præsentium vitiorum futura germinat vitia: & si priora neglexeris, fons & seminarium futurorum est.

2. Quæ cum ita sint, qui possunt prohibere peccantes, & laboris fuga inertique silentio dissimulant, & crescere patiuntur mala, participes eorum rectissime judicabuntur, qui auctores sceler-
D rum sunt, & negligentiæ pœnas luent: dum irrationabile otium sudori ulciscentium prætulerunt, malentes quietem culpabilem, quam severitatem vitia succidentem. Si enim recedamus a vitiis, penitus interibunt, & eorum fraudulenta dulcedo siccabitur; omnisque impetus voluptatis quodam, ut ita dicam, languore torpescit: quando mens nostra fuerit virtutis hospitium. Legis recordatio non sinit peccata
E generari, nec ea crescere patitur; cumque futurum tribunal & formidolosum judicii diem [d] cogitaverint, tum principii diem, medium, finemque peccati prohibebit, & amaros illius fluctus, atque intumescentes gurgites usque ad ipsum fontem, venasque siccabit; virtus

Prohibenda peccata

d

[a] Nimirum superioris anni 403. Paschalem epistolam Hieronymus non est Latine interpretatus, & splendide falluntur tum qui illam arbitrantur intercidisse, tum vero maxime qui priorem anni 401. ut lacunam impleant, alteri 403. cum Baronio adscribunt.

[b] In Græco nempe ἀγνοίας, & in minori numero gignendi casum, & in plurium accusandi denotat. Sic proinde cum impressa lectione, Augustinus, duo Romana, unum Germanense, atque alterum Carnutense Psalterium faciunt.

[e] Perinde est atque *a virtutibus captiva ducuntur, ac triumphantur*. Martianæus tamen negandi particulam interserit, contrario sensu, *in triumphantium virtutum castra non concedunt*.

[d] Mallemus quidem *cogitaverit*, quod ad mentem referendum sit. Sed deinde legendum omnino est *principium dies*, aut *principium* tantum, si mavis; quod enim *principii diem* editi præferunt, tametsi non mutamus, certissime depravatum est.

tus lege comitata vitiorum opprimet ſemina, & animum de humilibus ad excelſa ſuſtollet. Econtrario vitia niſi coerceantur, ſuperbiunt, & obedientes ſibi ad inferna detrudunt; cumque ſemel poſſederint animas, opprimunt eas illecebris voluptatum, nec ſinunt juxta humani corporis ſtatum in ſublime, erectumque ſuſpicere, ſed inſtar pecudum ad terrena declinant. De quibus Pſalmiſta teſtatur, dicens, *Vocaverunt nomina ſua in terris ſuis*. (Pſal. 48.)

(Qui exuenda vitia.) 3. Dicat aliquis, quod ſi tantam habent vitia fortitudinem, & plurimos uſque adeo blanda perſuaſione ſupplantant: quid debent agere, qui peccare ſe ſentientes, cupiunt mutare peccata virtutibus, & amore meliorum pejora contemnunt? Audiant hujuſcemodi loquentem Moyſen: [a] *Peccaſti? deſine*, fine peccati priora ſubvertens, & efficaciſſimo medicamine vitia emendans ceſſatione vitiorum: dulces malæ vitæ illecebras, & blandientes corporis voluptates, quaſi noxia venena declina. Nec per lubricam & mollem deliciarum ingrediaris ſemitam: quia jejuniis & continentia [b] ſolennitas apprehenditur, & vix laborantes atque ſudantes mala bonis poſſumus immutare, & repugnantes opprimere voluptates. Pauci ſunt, qui calcatis vitiis tramitem teneant veritatis, dum malitia innumeris nocendi utitur artibus, & vinci non poteſt, niſi ſapientiæ deſuper fulciamur auxilio, clamantis nobis atque dicentis: *Noli timere, quia tecum ſum*. (Gen. 26.24.) Mali interitus eſt, mala ultra non facere: radix vitiorum legis ſcita contemnere. Ut peccata * germinat negligentia, ita ſollicitudo virtutes parit. (* al. germinant.) Lex cuſtodita fugat ignominiam, neglecta parturit pœnas: & quanto ſi deſpiciatur, ſeveri judicis [c] imitatur truculentiam, tanto ſi ſervetur, clementiſſimi patris exhibet manſuetudinem. IGITUR PECCATI ceſſatio, virtutis principium eſt. Medicina præteritorum, ac præſentium, futurorumque vitiorum legis indefeſſa meditatio: quæ cum poſſeſſoris ſui habuerit ſecuritatem, cunctis perturbationibus caret. Sapientia quippe in nobis operatur bonum: poſtquam ei mundum cordis præbuerimus habitaculum, & cogitationes in opera verterimus. Nec ambigitur, quin in utramque partem, vel faciendi, vel non faciendi bona, habeamus liberam facultatem, & oppreſſis pravis, recta naſcantur: tuncque virtutum inter ſe concinit chorus, cum vitiorum in animis fuerit ſolitudo. Sicut enim continentia in corporibus noſtris obtinens principatum, infirmitates naſci prohibet, & amatores ſui nec debilitat, nec occidit, præteritoſque languores in priſtinam reſtituit ſanitatem, & expellens quod contra naturam eſt, revocat ea quæ naturæ congrua ſunt, ut æquali temperamento vitæ hujus ratio conſervetur: ſic anima legum juſſa conſervans, quantum recipere poteſt humana natura, a malorum contagione ſecernitur, & ex omni parte ſollicita, ſeque circumſpiciens, nihil ad ſe introire permittit, quod contrarium ſit præclaris cogitationibus. Quin potius in templum verſa Dei, cæleſti jugiter ſolennitate perfruitur, habens divitias, obſervantiam legis, quæ jacentes ſuſcitat, maloſque puniens, alios corrigit, & ſemper clamans: *Nunquid qui cecidit, non reſurget? aut qui averſus eſt, non revertetur?* (Jerem. 8.) ſpem ſalutis largitur pœnitentibus: dum monet, ut profit: corripit, ut emendet: pudoremque priſtinorum injiciens peccatorum, facit meliora ſectari: quæ appetere nemo poſſit, niſi prius conſcientiæ vulnera condemnarit.

4. Verum quia lex negligentes ſui, & in errorem demerſos conſiliis optimis ad meliora revocare feſtinat, quaſi norma pravorum operum; eos autem qui ſibi obediunt, abſque præmio eſſe non patitur, neque æternis anguſtiis premi; quotquot ſanctum Paſcha celebramus, continentia atque jejuniis latorem legis amicum nobis eſſe faciamus, Propheta his qui Paſcha celebrant, promittente: *Eris corona decoris in manu Domini, & diadema regni in manu Dei tui*. (Iſai. 62. 3.) Opulentum virtutum convivium requiramus, ornantes nos ſcientia Scripturarum, quaſi ſolennibus veſtimentis. Sancta, lætantibus nobiſcum Angelis in cælo, oſcula præparemus, fugantes omnem negligentiam, & rumpentes moram, ut alacri cum diſcipulis ad Salvatorem pergamus inceſſu, dica-

[a] Hunc locum cum nuſquam in Pentateucho ſit invenire, ex eorum indole putamus eſſe, ut Chryſoſtomus notat Homil. 7. in priorem ad Corinthios, qui ſcripti dicuntur, cum non verbis, ſed re ipſa expreſſi ſint, *quemadmodum in Hiſtoriis; vel cum eadem ſcripta ſit ſententia, quamvis non iiſdem verbis*. Verum proprio loco in vetuſtioris, quam *Italam* vocant, Verſionis codicibus exſtitiſſe Geneſ. 4. 13. indicat S. ipſe Pater ſub fin. Epiſt. ad Sabinianum, his verbis: *Quod ad Cain dictum eſt, tibi dictum puta*, Peccaſti, quieſce.

[b] Pro habitu accipitur heic loci, ſeu more & conſuetudine, quæ actuum frequentia comparatur, quo tamen ſenſu apud bonos auctores eſt plane inſolens.

[c] Iterum abſque codicum mſſ. ope legendum velim *minitatur* loco *imitatur*, quod nec iſocolo ſequenti ſatis bene reſpondet; nec, ſi quid videmus, congruo ſenſu diceretur.

a | * al. ut. | Matth. 26. | Psal. 83. | * al. reperimus.

dicamusque ei, *Ubi vis paremus tibi* [a] *Pascha?* * atque in cælorum cœnaculo constituti, ac mysticum Pascha facientes, possimus cantare: *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum*. Ibi enim Angelorum * reperiemus choros, & cum eis festa celebrantes, habebimus eos socios mysteriorum Dei, & exultatione ineffabili gestiemus, sapientiæ cum illis sacramenta discentes: ubi nulla fraudis deceptio est: ubi qui vestem non habet nuptialem, convivium intrare prohibetur, licet in præsenti sæculo justum esse se jactet. Omnia sunt ibi senescentis ac provectæ plena prudentiæ: nullusque ibi, juxta Prophetam, immaturæ sapientiæ reperietur:

b Isai. 65. 20.

[b] *Erit enim*, inquit, *juvenis centum annorum:* magnitudine numeri perfectionem eruditionis ostendens. Unde, fratres, sanctæ cælestisque vocationis participes, Salvatorem per Prophetam audiamus clamantem:

Isa. 66.

Veniam congregare omnes gentes, & venient, & videbunt gloriam meam, & dimittam super eos signum mundi.

Gal. 6.

5. Ad solennitatem igitur properemus, atque dicamus: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Christi*. Dabit, dabit, inquam, laborantibus gaudium, & jejunantibus benedicens loquetur:

Zach. 8. 19.

Erunt domui Judæ in gaudium & lætitiam, & in solennitates bonas, & lætabimini: veritatem ac pacem diligite: non est enim omnium solennitas, sed domui Judæ, id est, Ecclesiæ Christi. Igitur quia secundum Psalmistam,

Psal. 118. 126. | Rom. 13. 12.

Tempus faciendi Domino: & Paulus scribit: *Nox præcessit, dies autem appropinquavit. Abjiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus, non comessationibus & ebrietatibus, non cubilibus & impudicitiis, non contentione & æmulatione: sed induite Dominum Je-* A *sum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis*. Justum est cunctos Domini timore purgatos dignam peragere solennitatem, continentiis quoque ac jejuniis redimere castitatem, & dormientem sensum vigili suscitare fide, imitarique sapientissimum Danielem, de quo scribitur:

Dan. 5. 11. | * al. inventa.

*Est vir in regno tuo, in quo est spiritus Dei, & in diebus patris tui vigilantia & sapientia * inventæ sunt in eo*. Qui enim curam sui gerunt, B ut ad meliora proficiant, habentes legem quasi fortissimum ducem, parent imperiis ejus, & venientia contra se peccata subvertunt, splendore operum illustrantes Paschæ festivitatem: & securitate conscientiæ, perturbationum jacula negligentes, spe anticipant victoriam. Qui autem horum imitatores sunt, antequam ineant prælium, desiderio virtutis palmam occupant triumphorum, coronamque victores C lubricæ voluptatis in cælestibus possident, revelata facie, animo contemplantes, vociferabuntur & dicent: *Dominus Deus, fortitudo mea, & ponet pedes meos* [c] *in consummationem, super excelsa statuens me, ut vincam in cantico ejus*.

c

6. Nec putemus, fratres carissimi, certamen esse perpetuum, ut iccirco lassemur; sed sciamus finem hujus coronam esse justitiæ, quam nulla sæculorum corrumpit ætas. Studium vitæ D istius & certaminis temporale est, qui autem inoffenso cucurrerint gradu, & ad calcem venerint præmiorum, novas invenient mansiones, victoriam canticis demonstrantes. Itaque gratia Domini triumphos nobis de sceleratissimis dæmonibus pollicente, jejunia rite celebremus, ut solennitatis quoque rite participes simus. Nequaquam diebus Quadragesimæ, sicut luxuriosi divites so-

[a] Revocant hæc nobis in mentem pericopen quamdam Theophili nostri, quam dum Romæ ageremus, ex Catena quadam in Vaticano Cod. 699. antiquissimo exscripsimus, quæ ἐκ τῆς ιʹ ἑορταστικῆς, sive *ex decima Paschali*, dicitur expressa: nos heic eo libentius subnectimus, quod nondum in vulgus prodiderit; sic autem se habet. Ἵνα πάλιν τὸ παραπέτασμα καὶ κάλυμμα τῆς λέξεως [illegible] ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν διαβατήριον τοῦ Θεοῦ πάσχα πανήγυριν κατοπτρίζωνται βοῶντες τῷ Ἰησοῦ, ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν σοι τὸ πάσχα; ὅτι καὶ μαθόντες παρ' αὐτοῦ ἐν ἀναγαίῳ δεῖν ἐπιτελεῖν τοῦτο, ἄνω τῶν γεωδεστέρων πραγμάτων ἐγίνοντο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων δρομαίᾳ τῇ γνώμῃ βαδίζοντες. ἔνθα ὁ Χριστὸς αὐτὸς ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθεν, τοῦ κατὰ τὸν τύπον ἀρχιερέως πέπαυκε τὴν χρείαν, ἡμῖν αἰωνίαν λύτρωσιν ἀράμενος, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἐμφανισθεὶς τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ· τότε μὲν γὰρ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ μόνος ὁ ἀρχιερεὺς εἰσήρχετο εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ἔξω τοῦ λαοῦ μένοντος διὰ τὸ μικρὸν τῆς δυνάμεως, ὁ δὲ σωτὴρ ἐπιβὰς ἄδειαν τοῖς βουλομένοις εἰσελθεῖν δέδωκεν. Cætera quæ ibi subsequuntur, Theophilum auctorem non videntur habere, etiamsi illi adscribantur: superiora autem sic vertimus: *Ut denuo velum, atque operimentum literæ demittentes, revelata facie, quasi pro transitu sacrificium, Dominici Paschatis solennitatem intueantur, clamantes ad Jesum:* Ubi vis paremus tibi Pascha? *Ab ipso enim intelligentes, in superiori tecto perfici oportere, quod est supra terrena negotia; sollicito cursu, animo quidem ac mente, ad Sancta Sanctorum procedant: quem locum Christus ipse pro nobis ingressus, legalis Pontificis operam atque usum cessare fecit, æternam nobis inveniens redemtionem, & pro nobis ante Dei faciem sese constituens. Tunc enim semel in anno solus Pontifex in Sancta Sanctorum ingrediebatur, populo foris adstante, quod tantum facultatis non haberet; Salvator vero ingrediens, potestatem omnibus intrare volentibus largitus est.*

[b] Ex Græco ἔσται γὰρ ὁ νέος ἑκατὸν ἐτῶν: Vulgatus enim alio sensu: *quoniam puer centum annorum morietur.*

[c] Ex Græco εἰς συντέλειαν, *in consummationem*: Vulgatus ex Hebræo, *quasi cervorum*, & mox τοῦ νικῆσαι, *ut vincam*: quod Vulgatus dixit alio sensu, *victor*.

CLASSIS IV. AN. 404.

a

solent, [a] vini poculum suspiremus, neque in procinctu & prælio, ubi labor & sudor est necessarius, carnium edulio delectemur. Crapula quippe & ebrietas, & cæteræ hujus vitæ illecebræ opulentissimum animarum thesaurum exhauriunt, & sementem scientiæ doctrinæque uberrimam sui admixtione suffocant. Quamobrem Dominus atque Salvator provocans discipulos suos ad rigorem continentiæ, loquebatur: *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ,* * *& superveniat in vos repentina dies illa: tamquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ.* [b] *Surgite: abeamus hinc*, quos ob negligentiam sui pœnæ illico consequentur. Qui autem legum præcepta custodiunt, ignorant vinum in jejuniis, carnium esum repudiant, & insatiabilem avaritiam Dei timore compescunt. Unde ad continentes Scriptura quotidie clamitat: *Vinum & siceram non bibent.* Et e contrario Judæi ob culpam audiunt. [c] *Dabatis bibere sanctis vinum & prophetis.* Non possunt suscipere correptionem, qui luxuriæ oblectatione capiuntur, neque ventris ingluviem ratione & consiliis refrenare amore jejunii, qui desidia, & peritura cito voluptate, studium virtutis infamant, non erubescentes vinum clam bibere, & avidis faucibus arbitros declinantes, in cubiculis mulsa potare, ut inediam & jejunia, quæ ultro appetere debebant, jejuniorum tempore luxuria & ebrietate commutent: nescientes quod, etiam si hominum conscientiam fugiant, & clausis parietibus vescantur carnibus, atque aves altiles diebus Quadragesimæ, & propinquante Pascha immundis manibus lacerent, tristi vultu foris jejunia promittentes, corripiat hujuscemodi Dominus, & dicat: *Iniquitates magnas faciunt isti, ut recedant a sanctis meis.* Non decet jejunantes tempore agonis & prælii vesci carnibus, monente Scriptura: *Affligetis animas vestras.* Neque phasides aves sollicito labore perquirere, & garrulas volucres, earumque pinguedinem hianti ingerere gulæ. Nec investigare magni pretii coquos, qui ventris rabiem jure multiplici, & carnibus contusione mutatis, diversoque ciborum sapore demulceant: fumantibus pateris, & nidore sui furori gutturis blandientibus, * cum in injuriam continentiæ diversi saporis & coloris vina quærantur.

Luc. 21. 34. & 35.
* al. ne
Joan. 14. 31. b
Judic. 13. 4. & 7. & 14.
Amos. 2. 12. c

A B C D

Levit. 16. 29.
* al. cum injuria.

7. Docet nos sancti Danielis historia, & trium puerorum virtus, consona appetere & honorare jejunia, qui, ut longum sermonem brevi * explicem compendio, in servitutem libertate mutata, cum captivi * debuerant desiderare delicias, contempserunt Babylonias dapes, & simplicem cibum regali mensæ prætulerunt. Præceperat quippe rex Nabuchodonosor eunuchorum principi, ut de filiis captivitatis Israel, & de regio semine pueros, in quibus nulla esset macula, pulchros corpore, & aptos ad sapientiam perdiscendam, introduceret palatium, & essent in aula regis: discerent literas ac linguam Chaldæorum, & de reliquiis mensæ ejus viverent, atque inde accepta vina potarent. Eliguntur itaque de tribu Juda, Daniel, Ananias, Azarias, Misael, & genere concordes, & fide, quorum nobilitatem dura non [d] mutaverat servitus. E quibus Daniel, sicut Scriptura testatur, *Posuit in corde suo non coinquinari de mensa regis.* Tres quoque pueri non minus religione quam propinquitate sociati, suscipiunt viri consilium, & approbant sapientiam, simulque eunuchorum principem deprecantes, Dei opitu-

* al. concludam.
* al. debuerunt.
Dan. 1. 4. & 5.
d
Ibid. 7.

[a] Aliquandiu nobis plus æquo durior visa est hujus loci sententia, maxime cum paulo infra, & nu. 8. conceptis verbis *jejuniorum tempore a vino*, ut a *carnibus abstinendum* constanter Theophilus jubeat. Nam siquis ἁπλῶς iret conclusum, Fidelibus olim vini poculum in Quadragesimæ jejuniis usurpare non licuisse, multa veniebant in mentem quæ opponi poterant. Atque ii quidem, qui varias Ecclesiarum consuetudines enarrant, Socrates lib. 5. cap. 22. & Sozomenus lib. 7. cap. 19. id minime tradunt observatum, nedum ab Ecclesia sancitum, ut si qui adeo a vino abstinerent Fideles, pietati eorum potius, quam Ecclesiasticæ regulæ dandum sit, quidquid aliis videatur. Tandem commode occurrit Tertulliani locus, unde hoc idem planissime doceremur. *Quidam*, inquit lib. de cultu feminarum c. 9. *ipsam Dei creaturam sibi interdicunt, abstinentes vino, & animalibus exulantes, quorum fructus nulli periculo, aut sollicitudini adjacent, sed humilitatem animæ suæ in victus quoque castigatione Deo immolant.*

[b] Nonnihil resarcietur locus, & voculam si præponas, nam certe librariorum incuriam expertus est.

[c] Loci hujus hiatum pendula atque imperfecta Scripturæ sententia arguit, ad quam explendam aliquid nobis in veteri editione B. P. præsidii fuit, licet & ipsa cum sæpe fallacissima sit, tum heic quoque loci manca. Sic illa se habet, *Dabatis bibere sanctis vinum & Prophetis, & præcipiebatis dicentes. Non possunt &c.* Itaque supplendum conjicimus *& Prophetis præcipiebatis dicentes, Ne prophetetis;* sunt enim hæc Amosi c. 2. vers. 12. *& propinabitis Nazaræis vinum, & Prophetis mandabitis, dicentes &c.* quæ posteriore hac parte mutilata, sensuque inverso adduci abs Theophilo neutiquam credibile est; sed facile vocum similitudo *prophetis*, & *prophetetis*, librarios fefellit, quemadmodum illis quoque, unde B. P. editio sumta est, fraudi fuere voces *Ne*, & *Non*, ut reliqua omitterent, quæ interseruntur. Nusquam autem sæpius a scribis peccatum esse, quam ubi eædem voces proxime repetitæ sunt, aut geminatæ, jam aliquoties supra monuimus, & passim in veteribus libris exempla persuadent. Porro ex Græco ἡγιασμένους heic *sanctos* interpretatur, ubi Vulgatus interpres *Nazaræos* ex Hebraico vertit.

[d] Libertatem quidem servitute mutatam a tribus pueris dixerat modo, minime vero etiam generis nobilitatem, quod perperam editio Benedictina significat, penes quam erat absque negandi particula *nobilitatem dura mutaverat servitus*; nos ex B. P. castigamus, in qua item est, absque e præpositione, *quibus Daniel*.

CLASSIS IV. AN. 404. pitulante clementia, impetrant quod deſiderant, & in terra captivitatis ſervant generis nobilitatem: nam timentem præpoſitum, ne aliorum puerorum vultus hilarior capitali ſe pœnæ addiceret, ratione & conſilio leniunt, his verbis loquentes: *Tenta pueros tuos diebus decem, & detur nobis de ſeminibus, & comedemus, & aquam bibemus, & appareant in conſpectu tuo vultus noſtri, & vultus puerorum qui comedunt de menſa regis, & ſic ut videris, ita facies cum ſervis tuis.* [a] Videbat enim & virtutis deſiderium Dei clementia ſuſtentatum, quodque continentia pulchra & fortia corpora conſervaret, & omnem deformitatem fides vinceret, & nitorem pulchritudinis nulla macies commutaret.

Dan. 1. 12.

8. Hæc iccirco, fratres cariſſimi, replicavimus, ut Pauli Apoſtoli de ſanctorum virtutibus prædicantis, verba noſcentes, in quibus ait: *Quorum conſiderantes exitum converſationis, imitamini fidem*; [b] ſuadeamus eis qui tempore jejuniorum eſu carnium delectantur, imitari ſanctorum continentiam: qui nulla vi ſuperari potuerunt, ut rigorem virtutis amitterent, ut Babyloniorum imperia formidantes, captivam in ſe oſtenderent voluptatem, ſed manſerunt liberi, ventriſque deſideria ratione ſuperarunt, & titillantem gulæ vicere luxuriam, nobiſque ſuæ fortitudinis exempla reliquerunt, habitantes in Babylone corporibus, ſed ſenſu & fide cum Angelis in cæleſti Jeruſalem morantes, ut omnem deinceps ætatem docerent, jejuniorum tempore a vino & carnibus abſtinendum, ſumere de terra ſemina, & potandam aquam, quibus comitibus utitur pudicitia.

Hebr. 13. 7.

9. Quid memorem inſignes Macchabæorum victorias? qui ne illicitis carnibus veſcerentur, & communes tangerent cibos, corpora obtulere cruciatibus: totiuſque orbis in [c] Eccleſiis Chriſti laudibus prædicantur, fortiores pœnis, ardentiores quibus comburebantur ignibus. Victa ſunt in eis omnia crudelitatis ingenia, & quicquid ira perſecutoris invenerat, patientium fortitudo ſuperavit. Inter pœnas magis paternæ legis, quam dolorum memores: lacerabantur viſcera, tabo & ſanie artus diffluebant, & tamen ſententia perſeverabat immobilis: liber erat animus, & mala præſentia futurorum ſpe * deſpiciebat. Laſſabantur tortores, & non laſſabatur fides: frangebantur oſſa, & volubili rota omnis compago nervorum atque artuum ſolvebatur, & in immenſum ſpirantia mortem incendia conſurgebant: plenæ erant ferventis olei ſartagines, & ad frigenda ſanctorum corpora terrore incredibili perſonabant; & tamen inter hæc omnia paradiſum animo deambulantes, non ſentiebant quod patiebantur, ſed quod videre cupiebant. Mens enim Dei timore vallata flammas ſuperat, varios tormentorum ſpernit dolores. Cumque ſemel virtuti ſe tradiderit, quicquid adverſi evenerit, calcat, & deſpicit. Qualis fuit Paulus ſcribens: *In his omnibus ſuperamus, per eum, qui nos dilexit.* Quod enim ſuſtinere non poteſt carnis fragilitas, naturali infirmitate ſuperata, vincit animus, fide conloquens Deo.

2. Macchab. 7. — * al. deſpiciebant. — Rom. 8. 37.

10. Ergo qui jejunia, id eſt, converſationem Angelicam imitantur in terris, [d] meminerint illius dicti, *Regnum Dei non eſt cibus & potus, ſed juſtitia, & gaudium, & pax, & lætitia.* * Iſti per continentiam, brevi & parvo labore magna ſibi & æterna conciliant præmia; & multo plus accipiunt, quam offerunt, & futuri temporis gloria præſentes anguſtias mitigant, quia in hoc ſtadio pro virtute pugnantibus, finis erit aliquando certaminis. * Nam qui pugnam ineunt contra vitia, & ſapientiæ diſciplinis ſuas animas dedicarunt, quantumque patitur humana conditio, ſcientiam appetunt futurorum, per ſpeculum & imaginem, ſenſu & fide cælorum regna cernentes, conſequentur æterna præmia, & nullo temporum fine clauden-

Rom. 14. — * al. Quia — * al. Qui autem.

[a] Plurium numero, & paulo aliter in B. P. *Videbant enim & quod virtutis deſiderium Dei clementia ſuſtentatum pulchra & fortia corpora conſervaret &c.*

[b] Vitioſe erat in Benedictin. *ſuademus*: vitioſa quoque interpunctio, quodque magis dolemus, nullibi fere adnotati e Scriptura loci, aut ſaltem a continuo textu diſtincti, quorum neglecta obſervatio vix dictu eſt, quantum caliginis multis locis offuderit, nobiſque laboris ac tædii pepererit.

[c] Et in vetuſtiſſimis quidem martyrologiis, quod minime diffitemur, *Fratrum Macchabæorum* Natalis occurrit, iſque Calendis Auguſti a primis uſque temporibus conſignatur; attamen cum Theophili verbis iſthæc haud faciunt ex Oratione XXII. S. Gregorii Nazianzeni: τί δὲ οἱ Μακκαβαῖοι; τούτων γὰρ ἡ παροῦσα πανήγυρις, οἳ παρὰ πολλοῖς μὲν τιμωμένων, ὅτι μὴ μετὰ Χριστὸν ἡ ἄθλησις· πᾶσι δὲ τιμᾶσθαι ἀξία, ὅτι περὶ τῶν πατρίων ἡ καρτερία. *Ecquid vero Macchabæi? horum enim eſt præſens feſtivitas, qui quidem minime coluntur a multis, quod non poſt Chriſtum eorum certamen fuerit; attamen honorari ab omnibus merentur, quod pro patriis inſtitutis toleraverint.* Theophilus e contra jam *in totius orbis eccleſiis Chriſti laudibus prædicari* teſtatur.

[d] Vulgo antea legebatur *meminerunt*.

denda. Dies & nox certis horarum sibi succedunt spatiis, paulatimque decrescentes, quod amittunt, recipiunt, & quod recipiunt, tribuunt: ad eamdem mensuram bis in anno convenientes, nec manent in eodem statu, sed [a] brevitate & longitudine horarum momenta discriminant, ut utilem mundo faciant temporum diversitatem. Nam que dies [b] ordine & circulo suo de noctis temporibus mutuatur, & rursum nox recipit quod largita est: dumque vicissim & tribuunt, & accipiunt, & orbe quodam quod paulatim amiserant decrescentes, sensim crescentes recipiunt: creatoris Dei interpretantur sapientiam. Atque ex hac vicissitudine spatiorum vel menstruus lunæ orbis efficitur, vel solis sua per vestigia revertentis annus impletur, dum crescunt, atque decrescunt, & lapsu præteritorum futura succedunt, eadem semper atque alia tempora commutantur. Unde & luna prudentissimo Dei artificio condita, & formarum mutans varietates, ad plenitudinem tendit, & festinat ad diminutionem, ut quicquid crescens adquisierat, perdat amittatque decrescens. Nec stat in eodem statu, sed quibusdam gradibus ascendens atque descendens, de paupertate pergit ad divitias, & de divitiis redit ad paupertatem: ipsa diversitate formarum mutabilem & conditam se esse demonstrans. Quis vero possit digno sermone exprimere illis cursum, & anni circulum rationi menstruæ [c] sive lunari congruentem? Dum per quattuor volvitur tempora, & in se semper revertitur, eademque mensura conscendit atque descendit, & æterno ordine labitur: ut quod lunare spatium triginta diebus implet ac noctibus, hoc solis cursus spatiis anni vertentis reficiat. Cumque ad æqualitatem diei noctisque pervenerit, & parumper in libra justi cursus steterit, festinat ad inæqualitatem, deferens ad quod pervenerat. Quod puto Ecclesiasten, ne de alienis nostra fontibus hauriamus, in volumine suo dicere: *Gyrans gyrando vadit spiritus, & in circulos suos revertitur spiritus*, annuum

Solis ac Lunæ periodi.

Eccl. 1.

A solis cursum significantem. Eadem enim temporum rota in semet revertitur, rediens ad ea, unde profectus fuerat.

11. Sancta vero cælestisque solennitas radios nobis sui splendoris emittens, nullis spatiis terminatur: cumque sanctorum certamina, & præsentis sæculi labor finem acceperint, succedet perpetuum gaudium, & æterna festivitas. Unde perfecti viri animas suas ab omni errorum caligine separantes, jam nunc B festa decantant: *Introeamus portas ejus in confessione, atria ejus in hymnis*, Salvatoris adventum lætis vocibus personantes. Cum enim in toto orbe regnaret malitia, & tenebras humanis oculis dæmones offudissent, neque posset eis ullus opitulari, juxta illud quod scriptum est: *Respexi, & non erat, qui auxiliaretur: consideravi, & nullus qui susciperet*, ut finem haberet aliquando impietas, & destrueretur idololatriæ fraudulentia, C vivens Sermo Dei, nihil de nostra relinquens similitudine, absque solo peccato, quod substantiam non habet, novo modo ad nos venire dignatus est, ut fieret filius hominis, [d] & permaneret Filius Dei, natus quippe ex Virgine, hoc tantum stultis mentibus credebatur, quod oculi demonstrabant. Ex operibus vero & signorum magnitudine Deus invisibilis a prudentibus cernebatur, quemque facies hominem demonstrabat, D hunc virtutes significabant Deum, servilis formæ vilitate coopertum. Quanquam enim tradiderint eum Judæi, & crucifigendum vocibus impiis conclamarint, interfectione corporis ejus Dominum blasphemantes: immo occisione carnis dominicæ servi impietatis effecti, tamen ad mortem intrepipidus accedens, ut nobis virtutis præberet exemplum, Dominus gloriæ in ipsa passione monstratus est, impassibilis divinitatis permanens majestate, E & carne passibilis, juxta beati Petri repertus eloquium. Et ideo pro nobis patiens, non fugit mortem, ne nos timore mortis [e] ejus proprietate bellantes, victoriam perderemus. Nam si timuisset crucem, contraria his quæ docuerat gerens, quis discipulorum ejus libens

Psal. 94.

Psal. 99.

Verbum Dei.

[a] Breviores hyeme, æstate longiores erant diurnæ horæ apud veteres, quibus unaquæque per annum dies in duodecim partes sive horas tribuebatur.

[b] Fortasse *ordinem*, *& circulum suum* rescribendum est.

[c] Illud *sive lunari* in editione B. P. desideratur.

[d] Hæc miserabiliter accepta erant in Benedictina editione ad hunc modum, *ut fieret filius hominis, ut permaneret filius: quippe ex virgine &c.* ex quibus nihil idoneum posses extundere. Restituimus & pro *ut*, & *Dei* vocem, & *natus* ex B. P. quæ omnino erant sensui necessaria.

[e] Illud *proprietate*, si modo locus sanus est, usurpatum putamus pro *singularitate*, Græc. κατ' ἰδίαν; quamquam nullo auctore. Quod si conjecturæ locus est, suspicari possis legendum duobus verbis, *pro pietate*, in quem sensum denuo subdit: *quis discipulorum ejus libens PRO RELIGIONE pugnasset?* Qui meliora proferet, magnam a nobis inibit gratiam.

CLASSIS IV. AN. 404.

pro religione pugnaſſet? Irridetur itaque a ſtultis & incredulis, qui orbem terrarum ſuæ ſubjecit fidei, & nominis Chriſtiani ſanctis largitus eſt dignitatem. Cumque magnitudo virtutum ejus omnibus * eniteſcat, blaſphemare non ceſſant. Ille vero qui irridetur Deus, operibus demonſtratus eſt, ut dæmonum templa ſubverteret, ut Origeniſtarum impietatem argueret verſipellem: quorum auctor Origenes, ita aures ſimplicium & leviorum ſua perſuaſione decepit, ut ſolent in littora ex alto venientes illidi gurgites, & in ſemet ſpumanti mole confringi.

* al. clareat

12. Nos ergo ad eum, qui auſus eſt ſcribere, ruina rationabilium creaturarum eſſe corpora fabricata, zelo fidei concitati loquamur: Si tibi hujuſcemodi impietas placet, quomodo Paulus Apoſtolus ſcribit: *Volo adoleſcentulas nubere, filios procreare?* Utrum iccirco præcepit nuptias, ut ex mulieribus naſcentia corpora ruentibus de cælo Angelis, & verſis juxta te in animas, carceres * præpararent? An ut in conjunctione maritali Dei ſententiæ ſerviens, conſervet humanum genus? Si enim vult adoleſcentulas nubere, & filios procreare, per quas naſcuntur corpora humana: corporibus autem propter pœnas atque ſupplicia errantes animæ uniuntur, nulli dubium, quin propter pœnas animarum, & non propter generationis ordinem, nuptiarum adoleſcentulis vincula tribuantur. Verum abſit, ut ita eſſe credamus, & mariti, uxoriſque fœdera non ob benedictionem, ſed ob peccatum juncta credamus. Nec Adam & Evam plaſmans Deus, propter animas de cælo ruentes & * lapſas rationabilium creaturarum benedictione [a] ſociavit: *Creſcite & multiplicamini*, dicens, *& replete terram*. Si enim propter peccata in cælis præcedentia ad terras miſſæ ſunt animæ, ut corporibus ligarentur, mentitur Paulus ſcribens: *Honorabiles nuptiæ, & cubile immaculatum*. Sed nequaquam ille mentitur. Igitur non propter ruinam animarum, corpora fabricantur: ſed ut mundus ſucceſſione naſcentium, morientium damna * compenſet; & brevitatem humanæ vitæ vincat ſucceſſione perpetua. Nam ſi ruentes junctæque corporibus benedicuntur a Deo, melioris conditionis erunt, poſtquam corpora * ſuſceperunt: quod ſi iccirco [b] dicuntur, ut in ultionem peccatorum, corpora accipiant, quomodo benedicuntur in corporibus, in quæ ob peccata venerunt? E duobus enim alterum erit: aut ante ruinam fuiſſe eas in [c] benedictione, aut poſt ruinam junctas corporibus nequaquam poſſe benedici. Si enim illam vitam benedictio ſequitur, iſtam deſerit: ſi ad iſtam transfertur, in illa non fuiſſe convincitur. Quod ſi & antequam ruerent, necdumque humanis corporibus veſtirentur, fuerunt in benedictione, & ruentes, habenteſque corpora, rurſus benedictæ ſunt, ſimilis erit juxta benedictionis conditionem & prior vita, & poſterior: quod nequaquam conſequens eſt, quia peccatrices ſupplicia, non peccantes benedictionem merentur. Quidquid e duobus verum eſſe reſponderint, vitio ſubjacebit: * dum iſti nolunt eccleſiaſticæ doctrinæ regulam cuſtodire. Sive enim propter peccata de cælo animæ corruentes inſtar carceris & catenarum corporibus illigatæ ſunt, reſpondeant, quomodo Adam & Eva, maſculus & femina, viventes in corporibus benedicti ſunt? Neque enim juxta deliramenta eorum nudæ animæ vir & mulier appellantur, ſed corpora quæ ſexum utrumque diſtinguunt. * Sive ante corpora in cæleſtibus morabantur, & beata eis tunc erat, dignaque benedictione abſque corporibus converſatio: qua ratione aut priuſquam ruerent, benedictæ ſunt, aut poſtquam corruerunt, & in pœnam ruinæ craſſis corporibus copulatæ ſunt, rurſus benedictione donantur? Neque enim idipſum eſt benedictio atque ſupplicium, quæ & nominibus, & operibus procul diſtant: nec poſſunt ullo modo inter ſe ſociari, quas tanta dividit repugnantia. Quomodo autem & juſtis multitudo liberorum pro benedictione promittitur? Propheta dicente: *Qui minimus eſt, erit in millia: & qui noviſſimus, in gentem magnam.*

Tim. 5. · * al. præpararet. · * f. lapſus · Gen. 1. 28. · Hebr. 13. · * al. compenſaret. · * al. ſuſceperint. · * al. nolentes. · * al. Sixto.

13. Ergo & qui volunt Domini feſta celebrare, Origenis ſimulachra contemnant, & turpitudinem dogmatum illius ratione ſuperent. Sicut enim Ethnico-

[a] In B. P. legitur *benedictione vetavit*, pro *ſociavit*.
[b] Ita habet Benedictina editio, & ita legitur quoque in B. P. vitioſe omnino, ſi modo mendoſam ſcripturam ab integra ſcimus ſeponere. Olim legendum ſuſpicabamur *benedicuntur*, quod minime nunc probatur, immo *labuntur* reſcribendum eſſe conſtituimus ex Theophili mente.
[c] Voculam *in* ſupplevimus ex conjectura.

corum impiiſſimi errorem & conſuetudinem præferunt veritati, fabricantes in hominum ſimilitudinem idola, & inviſibilem blaſphemantes Deum, dum formam & membra & organa genitalia in [a] eis eſſe confingunt: nunc virum, nunc feminam confitentes, & *mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis*, (Rom. 1. 23.) variarumque formarum: ita Origenes facilitate & impietate credentium, quaſi delubra idolorum, tractatuum ſuorum monimentis demiſit, quæ nos auctoritate Scripturarum, & zelo fidei ſubvertentes, utamur illa ſimilitudine: Ut enim cæmentarii quadram volentes ædificare domum, æquales ex omni parte parietes metiuntur, eoſque norma & perpendiculo dirigentes, quod animo depinxerint, opere exſtruunt: & ejuſdem menſuræ per quadrum latera quattuor jungunt angulis ſurſum ac deorſum, cœptam æqualitatem, paulatimque incrementa ſervantes, ut materiæ diverſitatem jungat operis pulchritudo, & angulares lineas artifex ſtructura cuſtodiat: ſic Eccleſiæ præceptores habentes teſtimonia Scripturarum, firma doctrinæ faciunt fundamenta, & intrepidi permanent, offerentes opera ſua Chriſto, atque dicentes: *Confirma me in verbis tuis*. (Pſ. 118. 28.) Ipſe enim, de quo ſcriptum eſt: *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli*, (Matth. 21.) nos & eos qui ſurſum ſunt, una ſolennitate [b] conſociat, ad * quam (* al. quem) curſu celeri navigantes, rabiem contra nos hæreticorum fluctuum velociter diſſolvendam, minime formidemus.

14. Sicut enim gubernatores magnarum navium, cum viderint immenſum ex alto venire gurgitem, quaſi venatores ferociſſimam beſtiam, ſpumantes fluctus ſuſcipiunt, eoſque proræ objectione ſuſtentant, flectentes in diverſum gubernacula, & prout ventorum flatus & neceſſitas imperarit, ſtringentes funiculos, vel laxantes, cumque unda ſubſederit, ex utroque navis latere laborantia clavorum vincula dimittunt, ut parumper quieſcentia venturo gurgiti præparentur: qui cum rurſus advenerit, ſtringunt clavorum capita, & palmulas dilatant, ut huc atque illuc ſciſſis flatibus, æqualis ſit utriuſque lateris labor, & quod ſimul non poterat ſuſtineri, diviſim tolerabilius fiat: qui ſui curam gerunt, imitantur exempli ſimilitudinem, & divinorum diſpenſatione verborum, quaſi gubernaculo, utentes, occurrunt hæreticorum tempeſtati, & fluctibus, legem Dei pro arte retinentes, ut qui * corruerant, (* al. corruperant.) ſuſcitentur: qui ſtant, firmo perſeverent gradu, * & (* al. ut) omnes in commune doctrinæ opitulatione ſerventur. Quod enim gubernatori clavus, hoc animo eſt lex Dei: In qua Dominicum Paſcha facientes, caritati Dei & proximi in mundo nihil aliud præferamus, neque pro varietate humanorum caſuum, qui huc illucque vertuntur, ſententiam commutemus, ut quibus dudum pro potentia, turpi adulatione [c] ſervivimus, ſi forte reflaverint venti, & paupertate divitiæ, humilitate ſublimitas, ignominia gloria fuerint immutata, in hoſtes repente vertamur, reſiſtentes eis in faciem, quos, veneratione dignos ducebamus, temporibus, non fide neceſſitudinem ponderantes. Immo latentes inimicitias neceſſitatis tempore demonſtrantes, & in ſimilitudinem ſerpentium procedentes de foveis, ut non ſolum ingratiſſimi ſimus in eos, quorum beneficiis ſuſtentabamur, gaudentes ſi nomina clientium poſſederimus, ſed quaſi perduelles eos uſque ad ſanguinem perſequamur: dejectos proſtratoſque calcantes, quos dudum propter divitias * (* al. ſuſcipiebamus) ſuſpiciebamus, peſſimos omnium conclamantes, poſtquam opes paupertate mutaverint, laudantes potentiam, & infelicitatem calumniantes: nec pro rerum natura, ſed pro varietate caſuum honorantes aliquem, vel contemnentes: ut quos prius dominos & patronos vocabamus, eoſdem quaſi verberones, & ſervos nequiſſimos appellemus: atque ex omni parte appareat noſtra iniquitas, [d] dum aut indignos laudamus, aut dignos laude, obtrectatione perſequimur, imitantes illud quod ad beatum Job exprobrantes loquebantur, *Pauca pro quibus peccaſti, verberatus es*. (Job. 11. 7.)

15. Nequaquam igitur dubias opes, ſed virtutem firmiſſimam diligamus: non nos duritia humiliet paupertatis, non extollant divitiæ, quæ ſtultiſſimos ho-

Rr 2 minum

[a] B. P. *in eo eſſe*; & paulo infra vocabulum *zelo* in eadem editione deſideratur.

[b] Vulgo legebatur imperfecto ſenſu *conſocians*.

[c] Gloſſatoris ingenium ſapit, quod additur in B. P. *ſi forte ſerviamus*.

[d] In eadem editione, *dum indignos laude, aut obtrectatione proſequimur*.

minum deprimere & elevare conſueverunt; ſed utrumque pro rerum honeſtate moderemur, & triſtia, & læta æquali animo ſuſtinentes. Divitiarum cura ſomnos interrumpit dulciſſimos, innoxiis calumnias ſtruit, & cum infinitas opes congregaverit, materiam æternis ignibus parat. Poſtquam vero inſatiabilis furor quæſitis opibus incubuerit, non expletur avaritia, ſed contemnit leges, gehennæ flammas deſpicit, futurum judicii tribunal habet pro nihilo. Nec tantum adverſarii contra hoſtes ſuos, quantum divitiæ contra virtutes dimicant, niſi ratione, & in proximos miſericordia temperentur. Hæ in urbibus nobilitati præferuntur, hæ novis hominibus antiquam donant familiam. Numquam divitiarum deſiderium ullis divitiis ſatiari poteſt. Eget ſemper, qui avarus eſt: neſcit [a] menſuram, cui tantum deeſt quod habet, quantum quod non habet. Infernus mortuis non expletur: ſed quanto plures ſuſceperit, tanto plures deſiderat. Imitatur ergo eum avaritia, nec ſatiari poteſt, ſed quicquid habuerit, plus requiret: minus putat ab eo quod cupit omne quod poſſidet, ſemper immenſa, ſemper immodica, ardorem peccatoris opum magnitudine non reſtinguens, in conviviis non cibos * vorans, ſed injuſtitiam: in judiciis jurgia * miſcens, atque diſcordias, invidiam parturit, per quam ad homicidium pervenitur: non eſt compos mentis, ſed quaſi ebria fluctuat, unam habens menſuram, extra menſuram ſemper inquirere. Mare littoribus clauditur, & venientes ex alto fluctus, & rabiem immiteſcentium gurgitum portus vel manufacti, vel natura firmiſſimi prohibent: divitiarum cupidinem, niſi ratione frenetur, nec conſilium temperat, nec lex mitigare poteſt, nec ulla ſatiat abundantia. Non erubeſcit, non [b] futurum judicium reformidat, ſed deſiderio plus habendi, ut luxurioſi dediti voluptatibus ſolent geſtire in amplexus, & inſanire ad libidinem, ita calumniarum & diſſenſionum urbes ac viculos, villaſque complet: inſulas, maria, terras, littora, vias, tranſitus, ſtudia [c] poſſidet avaritia, dum deſiderio plus habendi, negotiatione merces huc illucque commutat, & fraudibus atque perjuriis divitiarum jacit inexplebilia fundamenta.

* al. *vorat.*
* al. *miſcet.*

16. Itaque hujuſcemodi rabiem contemnentes, divitias cultum Dei, & firmiſſimas poſſeſſiones [d] caſtitatis & ſanctimoniæ, requiramus; adorantes Patris, & Filii, & Spiritus Sancti unam divinitatem; reſurrectionem mortuorum incorruptibilem, & jugiter permanentem eſſe credentes. Neque enim fieri poteſt, ut eam mors ſuperet, quæ Chriſti paſſione firmata eſt, ſuſcitans incorruptum & in æternum permanens templum corporis ſui. Oremus pro piiſſimis Imperatoribus; & obſervatione legis Dei, jejuniorum præcepta decoremus: quia virtus abſque ulla neceſſitate cuſtodit ſectatores ſuos, & ſenſum in cogitationes varias fluctuantem, de terrenis ad excelſa ſublimat, nequaquam pulchritudinem corporum, ſed [e] converſationis ac morum ordinem contemplans, oſtendens ei lætantium in cælo Angelorum choros, & docens ſplendentium diſciplinarum fulgura, ut in præſenti ſæculo quaſi athleta fortiſſimus illatas ſuſtineat plagas, & futuram pro his gloriam præſtoletur: nequaquam vitiis ſubjacens, ſed interiorem hominem [f] deſiderio ſui ad æterna ſuſtollens; atque omnes impetus voluptatis, ratione compeſcens, illud cogitet quod futurus eſt, & quantum poteſt ſuſtinere humana fragilitas, recedat a corporalium rerum ſollicitudine, præferens carnalibus ſpiritualia, ut etiam ipſum corpus deſpiciens, & præſentium [g] voluptatum duriorem, ſed meliorem vitam inire perſuadeat, ut qui * tum libidini ſerviebat, libertate bona ſerviat caſtitati, & retractus a præcipitiis, mollia jejuniorum frena ſuſcipiat. Etenim ſi abſque rectore fuerit ac magiſtro corporum infir-

* al. *dudum*

[a] Perperam Martianæus *neſcit mens veſtra, cui &c.* Vocem *menſuram*, quam olim ex ingenio ſubſtituimus, etiam in veteri editione B. P. qui liber nunc minime in promtu eſt, legi opinamur. Porro in eum ſenſum paulo infra: *unam habet MENSURAM extra MENSURAM ſemper inquirere*. Vid. Epiſt. 53. ad Paulin. num. 10.

[b] Iterum vitioſe Martianæus *non futurorum judicium.*

[c] Fecimus minori numero *poſſidet avaritia*, pro quo vulgo legebatur in editis *poſſident avaritiæ*. Martianæus autem impendio magis peccat, intruſa *ſe* vocula, *dum ſe deſiderio &c.* quam auctoritate veteris B. P. editionis expunximus.

[d] In B. P. *caſtitatis ſanctimonia*; ſed neque impreſſa lectio ſatis cohæret; quare legendum fortaſſe erat modo *cultus Dei*; ut nihil dicamus de interpunctionis vitiis, quibus laborabat.

[e] Legimus ex B. P. In Benedictina erat, *converſationem*.

[f] Illud *ſui*, quod in Benedictina deſiderabatur, ſuffecimus ex B. P.

[g] Aut *voluptatem* legendum eſt pro *voluptatum*, aut *illecebras*, ſive quid ſimile ſupplendum, ſententiam ut expleas.

firma natura, nec imperanti animo voluerit obedire, & ſibi, [a] & rectori concitat infinita naufragia, & pertrahit eum ad turpiſſimas libidines, ac barathrum voluptatum, ut nequaquam honeſta conſideret, ſed fugiens bona, in cœno ac ſordibus commoretur. Virtus vero cum * aurigæ modo animum rexerit, & quaſi in curru ſtans, impetus ejus & varios appetitus doctrinæ habenis * compoſuerit, de humilibus eum ad excelſa ſublevat, inviſibilia æternaque pro viſibilibus oſtendens, manſionem in cælis parat, & amicos illi efficit eos, qui Dei miniſterio ſervientes, ſpiritualibus deliciis perfruuntur: ut quod hic cernebat in imagine, ibi in veritate perſpiciat, & majorem ſolis radiis videat claritatem, quæ nobis huc ex parte deſcendit, ut de minoribus ad majora tendamus, & quaſi per literas ac ſyllabas ad legendum proficiamus: quia & illa his, & hæc illis [b] indigent. Ibi quum fuerimus beatorum juncti conſortio, audiemus: *Euge ſerve bone & fidelis, quia ſuper pauca fuiſti fidelis, ſupra multa te conſtituam: intra in gaudium Domini tui.*

* al. *in aurigæ modum*
* f. *compeſcuerit*.
b Matth. 25. 21. 23.

17. * Incipient ſanctæ Quadrageſimæ jejunia [c] ab undecima die menſis Phamenoth, & hebdomadæ Dominicæ paſſionis ſextadecima die menſis Pharmuthi. Et finiemus jejunia veſpere ſabbati viceſimaprima die ejuſdem menſis Pharmuthi, & ſequenti die Dominica Paſcha * celebrabimus, viceſima & ſecunda die ejuſdem menſis. Poſt quæ * jungemus ſeptem hebdomadas ſanctæ Pentecoſtes: Pauperum memores, amantes Deum & proximum, orantes pro inimicis, perſecutoribus blandientes, infirmorum ruinas conſolatione & miſericordia ſublevantes: ut lingua ſemper in Dei laudibus perſonet: ut Eccleſiæ juſta judicia nequaquam irrationabili clementia deſtruantur, ne Legi Dei arbitria præferantur humana: * cujus ſi deſideraverimus amicitias, cæleſtem gloriam conſequemur in Chriſto Jeſu Domino noſtro; per quem, & cum quo Deo Patri claritas & imperium cum Spiritu Sancto in ſæcula ſæculorum, Amen.

* al. *Incipientes*.
* al. *celebremus*.
* al. *jungamus*.
* al. *cujus deſideravimus*.

17. Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutant vos fratres qui nobiſcum ſunt. Et hoc noſſe debetis: Pro defunctis Epiſcopis in locis ſingulorum [d] conſtitutos. In urbe Nichium pro Theopempto, Theodoſium: In Terenuthide Arſinthium: In oppido Geras pro Eudemone Pirozum: in Achæis pro Apolline Muſæum: In Athrividi pro Iſidoro Athanaſium. In Cleopatride Oſſellum: In oppido Laton pro Timotheo Apellen. His ergo ſcribite, & ab eis juxta morem, Eccleſiaſticas ſuſcipite literas.

* EPI-

a Satis oſcitanter impreſſum erat antea *& ſibi e rectore*, quod emendare ex Theophili mente non piguit.

b Vitioſe erat in vulgatis *indigens*.

c Undecima Phamenoth dies ſeptimæ Martii reſpondet; & Pharmuthi ſexta decima, & viceſima prima, Aprilis undecimæ, & decimæ ſeptimæ: quibus notis anni 404. Paſcha deſignatur. Eſt autem, ut ex ſuperioribus quoque Paſchalibus conſtat, unius ſupra quadraginta dierum ſumma, unde illud conficitur, inchoatum Alexandrinis jejunium Quadrageſimæ feria ſecunda ſextæ hebdomadis ante Paſcha, non ab antecedenti Dominica, ut quidam falſo opinati ſunt. Socrates lib. V. cap. 22. οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, πρὸ ἑβδομάδων ἓξ, τὴν πρὸ τοῦ πάσχα νηστείαν νηστεύουσι, τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζοντες. *Alexandrini ſex ante Paſcha hebdomadas jejunant, idque jejunium Quadrageſimam vocant.* Hanc hodienum conſuetudinem eccleſia Mediolanenſis tenet.

d Mendoſe antea erat *conſtitutis*; tum pro *Nichium*, lege *Nicium*, cujus urbis, aliud agens Stephanus meminit in Argeoneſo, ὡς τῆς Νικίου Νικιῶται, & Ægypti civitatem teſtatur eſſe. In Alexandrini Patriarchatus Notitia a Carolo a S. Paulo, & Scheleſtratio in Ægypto prima recenſetur. Pro *Theopempto* erat *Heopempto*, quod nomen nuſquam invenitur. *Terenuthidis* quoque Ægyptiæ urbis mentio eſt apud Stephanum in *Hermothide*: in Notitia ad Thebaidem ſecundam refertur. Gerrhæorum populorum idem in Chatramotite ex Strabone: unde reſcribendum videtur heic quoque loci *Gerrhas* pro *Geras*: veteres Notitiæ in Auguſtamnica prima ponunt. Sed pro *Achais*, facile *Acchenis* eſt emendandum, nam Achæi extra Græciam, quos Plinius memorat lib. 6. cap. 11. neutiquam ad rem ſunt. Acchenos vero, Græc. Ἀκχηνοὺς populos ἐπὶ τῷ αὐχένι ἐρυθρᾶς θαλάσσης, *ad fauces rubri maris* Stephanus locat; Ptolemæus in Arabiæ deſcriptione *Achitas*, & Plinius lib. 6. cap. 28. in meo libro *Achenas* appellant. Neque enim videntur nobis *Antæi* in Thebaide prima poſſe heic intelligi. In ſequenti etiam *Athrividi* mendum eſt, legendumque *Athlibide*; Græc. Ἄθλιβις apud Strabonem, Herodotum, Stephanum; vel *Athribide*; nam per *r* literam Ἄθριβις ſcriptum olim a Nicanore nomen Stephanus prodit, & Notitiæ paſſim legunt in Auguſtamnica ſecunda. *Cleopatris* vero, quæ pone ſequitur, *Arſinoes* frequentius veteribus appellata eſt, eoque nomine etiam a Ptolemæo accipitur lib. 4. c. 5. Strabo autem lib. 17. πόλιν Ἀρσινόην, ἣν ἔνιοι Κλεοπατρίδα καλοῦσι. *Arſinoen civitatem, quam Cleopatridem quidam vocant*: tametſi paulo infra duas veluti urbes diverſas facit, cujus rei cauſſas expendere non eſt hujus loci. In Ægypto primam ſitam diſcimus ex Notitiis. Denique pro *Laton* in mſ. S. Theodorici *Jabon*, ſcribi, Martianæus ad libri oram adnotaverat, quæ incongrua ipſa quoque lectio non eſt, ſi quidem *Jambon* in Notitiis Thebaidi ſecundæ adſcribitur, quam Carolus a S. Paulo pro *Omboe* accipit: vereor ne falſo, nam *Omboem* proprio nomine in ſuperiori Paſchali Theophilus vocat p. 603. eique urbi Verrem pro Sylvano, non Timotheum conſtitutum nuntiat. Volumus autem omnino retineri *Laton*, cujus oppidi meminit Strabo lib. 17. ex occaſione animalium, quæ ab Ægyptiis adorantur, atque urbibus fecere nomina: unde ex *Lato*, qui piſcis quidam in Nilo eſt, Λατοπολίτας vocatos tradit. In Notitia Thebaidi ſecundæ addicitur, & *Leto* apud Scheleſtratium appellatur, tametſi aliud ferme cognomine oppidum fuerit, quod in Ægypto prima conſtituitur. Vide tam paucis in verſibus, quam multa peccata ſint, quam multa etiam prætermiſſa, quæ explicatione indigebant.

CLASSIS IV. AN. 402.

* Alias 90. Scripta circa an. 402.

* EPISTOLA CI.

AUGUSTINI Ad HIERONYMUM.

Negat se in Hieronymum librum scripsisse, in hoc falsus, quod aliquis prolixam epistolam librum appellasset.

Domino carissimo, & [a] desideratissimo, & honorando in Christo fratri, & compresbytero HIERONYMO, AUGUSTINUS *in Domino salutem.*

1 A*Udivi pervenisse in manus tuas literas meas; sed quod adhuc rescripta non merui, nequaquam imputaverim dilectioni tuæ. Aliquid proculdubio impedimenti fuit. Unde agnosco, Dominum a me potius deprecandum, ut tuæ voluntati det facultatem mittendi, quod rescripseris. Nam rescribendi jam dedit, quia quum volueris, facillime poteris.*

2. *Etiam hoc, [b] quod ad me sane perlatum est, utrum quidem crederem, dubitavi; sed hinc quoque tibi aliquid utrum scriberem, dubitare non debui. [c] Hoc autem brevi, suggestum esse caritati tuæ a nescio quibus fratribus, mihi dictum est, quod librum adversus te scripserim, Romamque miserim. Hoc falsum esse noveris: Deum nostrum testor, hoc me non fecisse, sed si forte aliqua in aliquibus scriptis meis reperiuntur, in quibus aliter aliquid quam tu sensisse reperiar, non contra te dictum, sed quod mihi videbatur, a me scriptum esse, puto te debere cognoscere: aut si cognosci non potest, credere. Ita sane hoc dixerim, ut ego non tantum paratissimus sim, si quid te in meis scriptis moverit, fraterne accipere quid contra sentias, aut de correctione mea, aut de ipsa tua benevolentia gavisurus; verum etiam hoc a te postulem, & flagitem.*

3. *O si licuisset, & si non cohabitante, saltem vicino te in Domino perfrui ad crebrum & dulce colloquium! Sed quia id non est datum, peto ut hoc ipsum, quod in Domino [d] quam possumus simul sumus, conservari studeas, & augeri ac perfici; & rescripta quamvis rara non spernere. Saluta obsequio meo sanctum fratrem Paulinianum, & omnes fratres qui tecum ac de te [e] in Domino gloriantur. Memor nostri exaudiaris a Domino in omni sancto desiderio tuo, domine carissime, & desideratissime, & honorande in Christo frater.*

CLASSIS III. AN. 402.

* Alias 91. Scripta paulo post superiorem.

* EPISTOLA CII.

HIERONYMI Ad AUGUSTINUM

Acceptis Augustini epistolis quæ continent quæstionem de mendacio officioso, dubitans etiamnum an ejus sit, negat se responsurum, nisi sit certius de auctore. Meminit & Ruffini ficto nomine.

Domino vere Sancto, ac beatissimo Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS in Domino salutem.

1 IN ipso profectionis articulo sancti filii nostri Asterii Hypodiaconi, necessarii mei, beatitudinis tuæ literæ [f] ad me pervenerunt, quibus satisfacis, te contra parvitatem meam librum Romam non misisse. Hoc nec ego factum audieram, sed epistolæ cujusdam quasi ad me scriptæ per fratrem nostrum Sysinnium Diaconum huc exemplaria pervenerunt: in qua hortaris me, ut παλινῳδίαν super quodam Apostoli capitulo canam, & imiter Stesichorum inter vituperationem & laudes Helenæ fluctuantem, ut qui detrahendo oculos perdiderat, laudando receperit. Ego simpliciter fateor dignationi tuæ, licet stilus & [g] ἐπιχειρήματα tua mihi videntur: tamen non temere exemplaribus literarum credendum putavi; ne forte me respondente, læsus juste expostulares, quod probare ante debuissem tuum esse sermonem, & sic rescribere. Accessit ad moram, sanctæ & venerabilis Paulæ longa infirmitas. Dum enim languenti multo tempore * assideremus, pene epistolæ tuæ, vel ejus qui sub tuo nomine scripserat, obliti sumus, memores illius versiculi: *Musica in luctu importuna narratio.* Itaque si tua est epistola, aperte scribe, vel mitte exemplaria veriora: ut absque ullo rancore stomachi in Scripturarum dispu-

* al. *assidemus.*

Eccli. 22. 6.

[a] Augustinianorum operum editores Benedictini heic *desiderantissimo*, in epistolæ autem clausula *desideratissime*.

[b] Iidem, *Etiam hoc ad me sane perlatum, utrum quidem &c.*

[c] Martianæus, *Hoc autem breve est, suggestum &c.*

[d] Erasmus, quem secutus est Martianæus per summam incuriam, *qua possumus simul simus*; quæ duo olim Victorius quoque emendaverat.

[e] Benedictini, *in Domino gaudent* pro *gloriantur*.

[f] Iidem, *literæ supervenerunt.*

[g] Argumentationes Græci ἐπιχειρήματα appellant teste Cicerone ad Herennium.

CLASSIS IV. AN 403.

disputatione versemur: & vel nostrum A emendemus errorem, vel alium frustra reprehendisse doceamus.

2. Absit autem a me, ut quidquam de libris tuæ beatitudinis attingere audeam. Sufficit enim mihi probare mea, & aliena non carpere. Cæterum optime novit prudentia tua, unumquemque in suo sensu abundare, & puerilis esse jactantiæ, quod olim adolescentuli facere consueverant, accusando illustres viros, suo nomini famam quærere. B Nec tam stultus sum, ut diversitate explanationum tuarum me lædi putem: quia nec tu læderis, si nos contraria senserimus. Sed illa est vera inter amicos reprehensio, [a] si nostram peram non videntes, aliorum, juxta Persium, manticam consideremus. Superest, ut diligas diligentem te; & in Scripturarum campo, juvenis senem non provoces. Nos nostra habuimus tempora, & cucurrimus quantum po- C tuimus: nunc te currente & longa spatia transmeante, nobis debetur otium: simulque (ut cum honore tuo & venia dixerim) ne solus mihi de Poetis aliquid proposuisse videaris, memento Daretis & Entelli (Virgil. 5. Æneid.), & vulgaris proverbii: quod bos lassus fortius figat pedem. Tristes hæc dictavimus: utinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus.

3. Misit mihi temeritate solita, sua maledicta [b] Calpurnius, cognomento Lanarius, quæ ad Africam quoque studio ejus didici pervenisse. Ad quæ breviter ex parte respondi, & libelli ejus vobis misi exemplaria, latius opus, quum opportunum fuerit, primo missurus tempore: in quo illud cavi, ne in quoquam existimationem læderem Christianam; sed tantum ut delirantis imperitique mendacium ac vecordiam confutarem. Memento mei, sancte & venerabilis Papa. Vide quantum te diligam, ut ne provocatus quidem voluerim respondere: nec credam tuum esse, quod in altero forte reprehenderem. Frater (Paulinian.) communis suppliciter te salutat.

* EPISTOLA CIII.

CLASSIS IV. AN. 403. * Alias 98. Scripta anno 403.

Ad AUGUSTINUM

Commendat Augustino Præsidium, & salvere jubet Alypium.

Domino vere Sancto & Beatissimo Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS in Christo salutem.

1. ANno præterito per fratrem nostrum Asterium Hypodiaconum dignationi tuæ epistolam miseram, promptum reddens salutationis officium: quam tibi arbitror redditam. Nunc quoque per sanctum fratrem meum Præsidium Diaconum, obsecro primum ut memineris mei. Deinde ut bajulum literarum habeas commendatum, & mihi scias germanissimum, & in quibusquumque necessitas postulaverit, foveas atque sustentes; non quo aliqua re, Christo tribuente, indigeat; sed quo bonorum amicitias avidissime expetat, & se in his conjungendis maximum putet beneficium consequutum. Cur autem ad Occidentem navigaverit, ipso poteris narrante cognoscere.

2. Nos in monasterio constituti, variis hinc inde fluctibus quatimur, & peregrinationis molestias sustinemus. Sed cre- D dimus in eo qui dixit: *Confidite, ego vici mundum*: (Joan. 16. 3.) quod ipso tribuente & præsule, contra hostem diabolum victoriam consequamur. Sanctum & venerabilem fratrem nostrum Papam Alypium, ut meo obsequio salutes, obsecro. Sancti fratres, qui nobiscum in monasterio Domino servire festinant, oppido te salutant. Incolumem te & memorem mei Christus Dominus noster tueatur omnipotens, Domine vere sancte & suscipiende E Papa.

* EPI-

[a] Corrupte olim erat apud Lovanienses *nostra opera*, quam Erasmus lectionem emendavit. Nec prætereundum quod post Victorium Benedictini adnotant, alludi apologum Æsopi fingentis datam cuique mortalium peram sive manticam, cujus partem alteram propriis vitiis plenam a tergo gestent, quæ autem aliorum continet vitia, a fronte pendentem respiciant. Eoque spectare illud Persii in Satyris:

Ut nemo in sese tentat descendere, nemo;
Sed præcedenti spectatur mantica tergo;

[b] Nulli non liquet, Ruffinum hoc nomine suggillari, & *maledicta* Invectivarum ejus libros debere intelligi. Cur autem sic illum appellarit Hieronymus, diximus supra Epistola 70. ad Magnum n. 6. quem locum recole. Antea heic quoque erat *Calphurnius* cum aspiratione, renuentibus hanc scripturam plerisque etiam mss.

CLASSIS IV. AN. 403. * Alias 88. Scripta anno 403.

* EPISTOLA CIV.

AUGUSTINI Ad HIERONYMUM

Hieronymum dehortatur a libris Testamenti veteris ex Hebræo vertendis, quin potius auctor est, ut Septuaginta versionem mire depravatam ac variantem reddat suæ veritati. Novum Testamentum ab eo castigatum probat.

Domino venerabili, & desiderabili sancto fratri, & compresbytero HIERONYMO, AUGUSTINUS *in Domino salutem.*

1. *EX quo cepi ad te scribere, ac tua scripta desiderare, numquam mihi melior occurrit occasio, quam ut per Dei servum, ac ministrum fidelissimum, mihique carissimum, mea tibi afferretur epistola, qualis est filius noster Cyprianus Diaconus. Per hunc certe ita spero literas tuas, ut certius in hoc rerum genere quidquam sperare non possim. Nam nec studium in petendis rescriptis memorato filio nostro deerit, nec gratia in promerendis, nec diligentia in custodiendis, nec alacritas in perferendis, nec fides in reddendis: tantum si aliquo modo merear, adjuvet Dominus, & adsit cordi tuo, & desiderio meo, ut fraternam voluntatem nulla major voluntas impediat.*

2. *Quia ergo duas jam epistolas misi; nullam autem tuam postea recepi, easdem ipsas rursum mittere volui, credens* [a] *eas non pervenisse. Quæ & si pervenerunt, ac fortasse tuæ potius ad me minime pervenire potuerunt, ea ipsa scripta, quæ jam misisti, iterum mitte, si forte reservata sunt. Sin minus, rursus dicta quod legam, dum tamen his respondere* * *ne graveris, quod jam diu est ut expecto. Primas etiam, quas ad te adhuc Presbyter literas præparaveram mittendas, per quemdam fratrem nostrum Profuturum, qui postea nobis collega factus, jam ex hac vita migravit, nec eas tunc ipse perferre potuit, quia continuo dum proficisci disponit, Episcopatus sarcina detentus, ac deinde in brevi defunctus est, etiam nunc mittere volui, ut scias in tua colloquia quam olim inardescam, & quam vim patiar, quod a me tam longe absunt sensus corporis tui: per quos adire possit ad animum tuum animus meus, mi frater dulcissime, & in Domini membris honorande.*

* al. non

3. *In hac autem epistola hoc addo, quod postea didicimus, ex Hebræo Job a te interpretatum, quum jam quamdam haberemus interpretationem tuam ejusdem Prophetæ ex Græco eloquio versam in Latinum: ubi tamen Asteriscis notasti, quæ in Hebræo sunt, & in Græco desunt; Obeliscis autem, quæ in Græco inveniuntur, & in Hebræo non sunt: tam mirabili diligentia, ut quibusdam in locis ad singula verba singulas stellas videamus, significantes eadem verba esse in Hebræo, in Græco autem non esse. Porro in hac posteriore interpretatione, quæ versa est ex Hebræo, non eadem verborum fides occurrit. Nec parum turbat cogitantem, vel cur in illa prima tanta diligentia figantur asterisci, ut minimas etiam particulas orationis indicent deesse codicibus Græcis, quæ sunt in Hebræis: vel cur in hac altera, quæ ex Hebræis est, negligentius hoc curatum sit,* [b] *ut non eædem particulæ locis suis invenirentur. Aliquid inde exempli gratia volui ponere: sed mihi ad horam codex defuit, qui ex Hebræo est. Verumtamen quia prævolas ingenio, non solum quid dixerim, verum etiam quid dicere voluerim, satis, ut opinor, intelligis, ut caussa reddita, quod movet, edisseras.*

Asterisci & Obelisci.

4. *Ego sane te mallem Græcas potius canonicas nobis interpretari Scripturas, quæ Septuaginta Interpretum* [c] *auctoritate perhibentur. Perdurum enim erit, si tua interpretatio per multas Ecclesias frequentius ceperit lectitari, quod a Græcis Ecclesiis Latinæ Ecclesiæ dissonabunt, maxime quia facile contradictor convincitur, Græco prolato libro, id est linguæ notissimæ. Quisquis autem in eo quod ex Hebræo translatum est, aliquo insolito permotus fuerit, & falsi crimen intenderit, aut vix, aut numquam ad Hebræa testimonia pervenietur, quibus defendatur objectum. Quod si etiam perventum fuerit, tot Latinas & Græcas auctoritates damnari quis ferat? Huc accedit, quia etiam consulti Hebræi, possunt aliud respondere; ut tu solus necessarius videaris, qui etiam ipsos possis convincere: sed tamen quo judice, mirum si potueris invenire.*

5. *Nam quidam frater noster Episcopus, quum lectitari instituisset in Ecclesia cui præest, interpretationem tuam, movit quiddam longe aliter abs te positum apud Jonam Prophetam, quam erat omnium sensibus memoriæque inveteratum, & tot ætatum successionibus decantatum. Factus est*

Jon. 4. 6.

[a] Victorius ex Brixianis codicibus addit *ad te.*

[b] Absque negandi particula, non alio tamen sensu, Benedictini Augustinianorum operum editores, *ut eædem particulæ &c.*

[c] Iidem Benedictini, *quæ Septuaginta interpretum perhibetur*, absque *auctoritate*.

est tantus tumultus in plebe, maxime Græcis arguentibus, & [a] inflammantibus calumniam falsitatis, ut cogeretur Episcopus ([b] ea quippe civitas erat) Judæorum testimonium flagitare. Utrum autem illi imperitia, an malitia hoc esse in Hebræis codicibus responderunt, quod & Græci & Latini habebant. [c] Quid plura? coactus est homo velut mendositatem corrigere, volens, post magnum periculum, non remanere sine plebe. Unde etiam nobis videtur aliquando te quoque in nonnullis falli potuisse. Et vide hoc quale sit, in eis literis, quæ non possunt collatis usitatarum linguarum testimoniis emendari.

6. Proinde non parvas Deo gratias agimus de opere tuo, quo Evangelium ex Græco interpretatus es: quia pene in omnibus nulla offensio est, quum Scripturam Græcam contulerimus. Unde si quisquam veteri falsitati contentiosus faverit, prolatis collatisque codicibus, vel docetur facillime, vel refellitur. Et si quædam rarissima merito movent, quis tam durus est, qui labori tam utili non facile ignoscat, cui vicem laudis referre non sufficit? Quid tibi autem videatur, cur in multis aliter se habeat Hebræorum codicum auctoritas, aliter Græcorum, quæ dicitur Septuaginta, vellem dignareris aperire. Neque enim parvum pondus habet illa, quæ sic meruit diffamari, & qua usos Apostolos, non solum res ipsa indicat, sed etiam te attestatum esse memini. Ac per hoc plurimum profueris, si eam Scripturam Græcam, quam Septuaginta operati sunt, Latinæ veritati reddideris: quæ in diversis codicibus ita varia est, ut tolerari vix possit; & ita suspecta, ne in Græco aliud inveniatur, ut inde aliquid proferri, aut probari dubitetur. Brevem putabam futuram hanc epistolam: sed nescio quomodo ita mihi dulce factum est in ea progredi, ac si tecum loquerer. Sed obsecro te per Dominum, ne te pigeat ad omnia respondere, & præstare mihi, quantum potueris, præsentiam tuam.

* EPISTOLA CV.

Ad AUGUSTINUM.

* Alias 92. Scripta circa annum 403.

Expostulat de Augustini Epistola per Italiam sparsa, qua taxabatur locus non recte a se expositus in Epistola ad Galatas.

Domino vere Sancto, & Beatissimo Papæ AUGUSTINO HIERONYMUS in Domino salutem.

1. Crebras ad me epistolas dirigis, & sæpe compellas, ut respondeam cuidam Epistolæ tuæ, cujus ad me, ut ante jam scripsi, per fratrem Sysinnium Diaconum exemplaria pervenerunt absque suscriptione tua; & quam primum per fratrem Profuturum, secundo per quemdam alium te misisse significas: & interim Profuturum retractum de itinere, & Episcopum constitutum, veloci morte subtractum: illum cujus nomen reticês, maris timuisse discrimina, & navigationis mutasse consilium. Quæ quum ita sint, satis mirari nequeo, quomodo ipsa epistola & Romæ & in Italia haberi a plerisque dicatur, & ad me solum non pervenerit, cui soli missa est: præsertim quum idem frater Sysinnius inter cæteros Tractatus tuos dixerit eam se non in Africa, non apud te, sed in insula Adriæ, ante hoc ferme quinquennium reperisse.

De amicitia omnis tollenda suspicio.

2. De amicitia omnis tollenda suspicio est, & sic cum amico, quasi cum altero se est loquendum. Nonnulli familiares mei & vasa Christi, quorum Jerosolymis & in sanctis Locis permagna copia est, suggerebant, non simplici animo a te factum, sed laudem atque rumusculos & gloriolam populi [d] requirente, ut de nobis cresceres; ut multi cognoscerent te provocare, me timere; te scribere ut doctum, me tacere, ut imperitum; & tandem reperisse, qui

Ss gar-

[a] Ex Erasmo, & Lovaniensium recensione reposuimus *inflammantibus*; in recentioribus quippe editis hactenus obtinuerat *inclamantibus*, nec concinne satis, nec vere; mss. enim omnes, quos Martianæus curiose consuluit, nobiscum legunt: & Cicero quoque in Verrem *invidiam inflammare* dixit, quod est augere.

[b] Plus satis, nedum immerito, vapulat Pezronius a Martianæo, quod legendum putarit, *Oea quippe erat civitas* &c. *pro ea quippe* &c. Illud vero proprium Oeæ urbis nomen antea substituendum voluerat Isaccus Vossius epistola ad Schotanum, suamque conjecturam haud usquequaque contemnendis argumentis confirmaverat, quin immo Episcopum quoque ejus urbis Marinianum per id temporis fuisse, satis certo colligere sibi visus est. Nos quidem nihil in textu immutari volumus absque mss. codicum suffragio, nulli tamen non liquere putamus, fieri per quam facile potuisse, ut veteres librarii *Oea* vocis insolentia offensi, *ea* ex ingenio substituerint, quæ ad illius similitudinem proxime accedit. Non enim, ut Martianæo, sic nobis videtur, rectius habere vulgatæ lectionis contextus; immo e contra, emendare si liceat, ut sensus sit, facile potuisse Judæorum testimonium flagitari in Oea civitate, in qua eorum multi degerent; minime vero quod *ea civitas erat Judæorum*, ut falso ille præfert: neque ut, alia interpunctione, Benedictini Augustinianorum operum editores habent, quod *ea*, idest talis, *erat civitas*, ut illud *Judæorum* ad testimonium referatur, non ad civitatem: utroque enim modo aut falsa, aut obscura & impedita sententia est. Nec tandem movet, quod maxime urget Martianæus, oppidum, sive *oppidulum* infra epist. 112. num. 21. dici abs Hieronymo, *Oeam* vero, quæ nunc *Tripolis* dicitur, amplam civitatem fuisse, atque esse; nam & civitatem heic vocat Augustinus, & fuisse sedes Episcopi persuadet, & oppida tandem omnia civitates esse, non e converso, nemo est hominum qui ignoret. Vid. Plinium, Solinum, Melam, & Gesta Colat. Carthag.

[c] Benedictini addunt, *atque dicebant*.

[d] Martianæus *requirentem*, quam lectionem falsi pridem Victorius accusaverat in Erasmianis codicibus.

garrulitati meæ silentium modumque imponeret. Ego autem ut simpliciter fatear dignationi tuæ, primum iccirco respondere nolui, quia tuam liquido epistolam non credebam; nec (ut vulgi de quibusdam proverbium est) litum melle gladium. Deinde illud cavebam, ne Episcopo communionis meæ viderer procaciter respondere; & aliqua in reprehendentis epistola reprehendere: præsertim quum quædam in illa hæretica judicarem.

3. Ad extremum, ne tu jure expostulares, & diceres: Quid enim? Epistolam meam videras, & notæ tibi manus in subscriptione signa deprehenderas, ut tam facile amicum læderes, & alterius malitiam in meam verteres contumeliam? Igitur ut ante jam scripsi, aut mitte eamdem epistolam, tua subscriptam manu, aut senem latitantem in cellula lacessere desine. Sin autem tuam vis vel exercere, vel [a] ostentare doctrinam, quære juvenes & disertos & nobiles, quorum Romæ dicuntur esse quam plurimi, qui possint & audeant tecum congredi, & in disputatione sanctarum Scripturarum, jugum cum Episcopo ducere. Ego quondam miles, nunc veteranus & tuas & aliorum debeo laudare victorias, non ipse rursus effœto corpore dimicare; ne si me frequenter ad rescribendum impuleris, illius recorder [b] historiæ, quod Hannibalem juveniliter exsultantem, Q. Maximus patientia sua fregerit.

Virgil. Eclog. 9. v. 51.

Omnia fert ætas, animum quoque: sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles.
Nunc oblita mihi tot carmina: vox quoque Mœrim
Jam fugit ipsa.

Et ut magis de Scripturis sanctis loquar, Berzellai ille Galaadites, regis David beneficia, omnesque delicias juveni delegans filio, ostendit senectutem hæc nec appetere debere, nec oblata suscipere. (2. Reg. 19. 34.)

4. Quod autem juras te adversum me librum nec scripsisse, neque Romam misisse, quem non scripseris; sed si forte aliqua in tuis scriptis reperiantur, quæ a meo sensu discrepent, non me a te læsum, sed a te scriptum, quod tibi rectum videbatur; quæso ut me patienter audias. Non scripsisti librum, & quomodo mihi reprehensionis a te meæ per alios scripta delata sunt? Cur habet Italia quod tu non scripsisti? Qua ratione poscis, ut rescribam ad ea quæ scripsisse te denegas? Non tam hebes sum, ut si diversa senseris, me a te læsum putem. Sed si mea cominus dicta reprehendas, & rationem scriptorum expetas, & quæ scripserim, emendare compellas, & ad παλινῳδίαν provoces, & oculos mihi reddas, in hoc læditur amicitia, in hoc necessitudinis jura violantur. Ne videamur certare pueriliter, & fautoribus invicem vel detractoribus nostris tribuere materiam contendendi; hæc scribo, quia te pure & Christiane diligere cupio, nec quidquam in mea mente retinere, quod distet a labiis. Non enim convenit, ut ab adolescentia usque ad hanc ætatem in monasteriolo cum sanctis Fratribus labore desudans, aliquid contra Episcopum communionis meæ scribere audeam: & eum Episcopum, quem ante cepi amare quam nosse; qui me prior ad amicitias provocavit; quem post me orientem in Scripturarum * divinarum eruditione lætatus sum. Igitur aut tuum negato librum, si forte non tuus est, & desine flagitare rescriptum ad ea quæ non scripsisti; aut si tuus est, ingenue confitere; ut si in defensionem mei aliqua scripsero, in te culpa sit qui provocasti, non in me, qui respondere compulsus sum.

(* al. abest divinarum)

5. Addis præterea te paratum esse, ut si quid me in tuis scriptis moverit, & corrigere voluero, fraterne accipias, & non solum [c] mea in te benevolentia gavisurum; sed ut hoc ipsum faciam, deprecaris. Rursum dico quod sentio, provocas senem, tacentem stimulas, videris jactare doctrinam. Non est autem ætatis meæ putari malevolum erga eum, cui magis favorem debeo. Et si in Evangeliis ac Prophetis perversi homines inveniunt quod nitantur reprehendere, miraris si in tuis libris, & maxime in Scripturarum expositione, quæ vel obscurissimæ sunt, quædam a * recta linea discrepare videantur? Et hoc dico, non quod in operibus tuis quædam reprehendenda jam censeam: neque enim lectioni eorum umquam operam dedi, nec horum exemplariorum apud nos copia est, præter Soliloquiorum tuorum libros, & quosdam Commentarios in Psalmos, quos

(* al. recti)

[a] Martianæus post Erasmum *ostendere*.
[b] Est apud Livium Decadis tertiæ lib. 2. deque eo Maximo Virgilius,
Unus, qui nobis cunctando restituis rem.

[c] Victorius *de* præpositionem reposuit. Et Augustin. quidem supra Epist. 101. n. 2. *de ipsa tua*, inquit, *benevolentia gavisurus &c.*

CLASSIS IV. AN. 403. quos si vellem discutere, non dicam a me, qui nihil sum, sed a veterum Græcorum docerem interpretationibus discrepare. Vale, mi amice carissime, ætate fili, dignitate parens; & hoc a me rogatus observa, ut quidquid mihi scripseris, ad me primum facias pervenire.

* Alias 135. Scripta circa an. 403.

* EPISTOLA CVI.

a ª Ad SUNNIAM & FRETELAM.

Postquam gratulatus est Sunniæ ac Fretelæ viris, e Getarum licet genere, studiis Divinarum Scripturarum præclaris: respondet ad sibi propositas ex Psalmis quæstiones, eorumque difficultates omnes diluit, ostendens quænam sit inter variantes lectiones Græcas, atque Latinas, cæteris præferenda, quæque propius ad Hebraicum fontem accedat.

b Dilectissimis [b] fratribus SUNNIÆ & FRETELÆ, & cæteris qui vobiscum Domino serviunt, HIERONYMUS.

1. VEre in vobis Apostolicus & Propheticus sermo completus est: *In omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* (Ps. 18. 5. & Rom. 10. 18.) Quis hoc crederet, ut barbara Getarum lingua Hebraicam quæreret Veritatem; & dormitantibus, immo [c] contendentibus Græcis, ipsa Germania Spiritus Sancti eloquia scrutaretur? *In veritate cognovi, quod non est personarum acceptor Deus; sed in omni gente qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi.* (Act. 10. 34. & 35.) Dudum callosa tenendo capulum manus, & digiti tractandis sagittis aptiores, ad stilum calamumque mollescunt; & bellicosa pectora vertuntur in mansuetudinem Christianam. Nunc & Isaiæ vaticinium cernimus opere completum: *Concident gladios suos in aratra, & lanceas suas in falces; & non * sumet gens contra gentem gladium, & non discent ultra pugnare.* (Isai. 2. 4.) (* al. assumet) Rursum in eodem: *Pascetur lupus cum agno; & pardus requiescet cum hœdo; & vitulus & leo & taurus pascentur simul; & puer parvulus ducet eos, & bos & ursus in commune pascentur: parvulique eorum erunt pariter; & leo & bos comedent paleas;* (Ibid. 7. 8. & seqq.) non ut simplicitas in feritatem transeat, sed ut feritas discat simplicitatem.

2. Quæritis a me rem magni operis, & majoris invidiæ; in qua scribentis non ingenium, sed eruditio comprobetur; ut dum ipse cupio de cæteris judicare, judicandum me omnibus præbeam: & in opere Psalterii juxta [d] digestionem schedulæ vestræ, ubiquumque inter Latinos Græcosque contentio est, quid magis Hebræis conveniat, significem. In quo illud breviter admoneo, ut sciatis aliam esse Editionem, quam Origenes & Cæsariensis Eusebius, omnesque Græciæ tractatores Κοινὴν, id est, *communem* appellant, atque *Vulgatam*, & a plerisque nunc Λουκιανὸς dicitur; aliam Septuaginta Interpretum, quæ in Ἑξαπλοῖς codicibus reperitur, & a nobis in Latinum sermonem fideliter versa est, & Jerosolymæ atque in orientis Ecclesiis decantatur. Super qua re & sanctus filius meus Avitus sæpe quæsierat. Et quia se occasio fratris nostri Firmi Presbyteri dedit, qui mihi vestram epistolam reddidit; duobus [e] scribens, in commune respondeo, & me magno amicitiæ libero fœnore, quod quanto magis solvimus, plus debemus. Sicut autem in

Ss 2

ª Hanc Martianæus Epistolam longe majori quam cæteras diligentia atque opera, cum pridem seorsim edidisset in *Hieronymi Prodromo*, ut susceptæ a se novæ editionis specimen præberet, in duabus oppositis columnis recudit, ut ex una veterum editionum falsitas, ex alia ab se composita, ut ipse loquitur, veritas uno intuitu appareret. Et plures quidem apud Erasmum & Victorium maxime in Hebraicis verbis errores irrepserant, quos ille passim emendavit, ut etiamsi præterea aliud nihil præstitisset, esset tamen cur illi Hieronymi amatores multum se debere faterentur: illud tamen institutum ad creandam magnis nominibus invidiam, cum legentis tædio, & chartarum dispendio nemo unquam probarit. Nos variantes de more subnectimus, & quattuor præterea mss. codicibus, iisque antiquissimis atque optimæ notæ, Veronensi uno, & tribus Romanis, nempe Vaticano 15. altero Reginæ Svecorum 286. & Palatino 39. usi sumus, per quos quantum ultra profecerimus, lectoris erit judicium.

b Jam dudum constat Sunniam & Fretelam non mulieres fuisse, sed viros, ut pluribus ab editore Benedictino, aliisque antea probatum est, quorum argumentis aliquid addere non oportet. Sed illud expendendum præterea est, quod nuperus auctor Moratiæ sacræ constituit, Fretelam nempe, quem & Federicum alio nomine dici autumat, *Julianovii*, sive *Olomucii* Præsulem fuisse, Sunniam vero Nitraviæ: in cujus rei testimonium Eugenii II. literas anni 828. ad Episcopos Moraviæ & Pannoniæ datas citat, & Aventinum in Annalibus Bojorum l. 2. Nam ut cætera bonis conjecturis muniisse videatur: certe in eo fallitur, quod ab anno 397. eos Episcopos jussos fuisse tradit: dixisset post annum 404. siquidem cum hanc ad illos epistolam Hieron. scriberet, in nulla Ecclesiastica dignitate illos meruisse facile ex contextu apparet.

c Veteres editi *contemnentibus*, fortasse verius. Mox ubi forte typothetarum errore Martianæus legebat *operatus* vitiose pro *operatur*, quidam codices addunt *Dei*.

d Erasmus, & Victorius *distinctionem* pro *digestionem*. Consequenter pro Græca voce Κοινὴ quattuor mss. nostri codices, & plures apud Martianæum legunt KOINA. Alterum verbum Λουκιανὸς mss. aliquot legunt, Λουκιάνειος, aut Λουκιάνιος, quod idem videtur ac τοῦ Λουκιανοῦ, *Luciani*, ut alii codices præferunt tantum Latine.

e Sic e duobus mss. codicibus legimus, quorum alter Vaticanus 344. teste Martianæo, qui veræ huic lectioni illam prætulit, quæ & veterum editionum erat, *vestram epistolam reddidit a vobis; scribens &c.* quæ & inconcinna est, & Hieronymi sensum non reddit. Idem paulo infra. *Et est inter exemplaria veritas requirenda, recurrimus &c.*

CLASSIS IV. AN. 403.

in novo Teſtamento; ſi quando apud A Latinos quæſtio exoritur, & eſt inter exemplaria varietas, recurrimus ad fontem Græci ſermonis, quo novum ſcriptum eſt Inſtrumentum: ita in veteri Teſtamento, ſi quando inter Græcos Latinoſque diverſitas eſt, ad Hebraicam * confugimus veritatem; ut quidquid de fonte proficiſcitur, hoc quæramus in rivulis. Κοινὴ autem iſta, hoc eſt Communis editio, ipſa eſt quæ & Septuaginta. Sed hoc intereſt inter u- B tramque, quod Κοινὴ pro locis & temporibus, & pro voluntate ſcriptorum, vetus corrupta editio eſt. Ea autem quæ habetur in Ἑξαπλοῖς, & quam nos vertimus, ipſa eſt quæ in eruditorum libris incorrupta, & immaculata Septuaginta Interpretum translatio reſervatur. [a] Quidquid ergo ab hac diſcrepat, nulli dubium eſt, quin ita & ab Hebræorum auctoritate diſcordet.

* al. recurrimus.

Psal. 5. 6.

3. Prima de quinto Pſalmo quæſtio C fuit: *Neque habitabit juxta te malignus*. Pro quo habetur in Græco, * οὔτε παροικήσει σοι πονηρὸς ſive πονηρευόμενος, ut Vulgata editio continet. Et miramini, cur παροικίαν, id eſt, *incolatum* Latinus interpres non verterit, ſed pro hoc poſuerit *habitationem*, quæ Græce dicitur κατοικία. Quod quidem in alio * loco feciſſe convincitur: *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eſt*. Et in decimo quarto Pſalmo rurſum pro incolatu ha- D bitationem poſuit: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo?* Et ſciendum, quod ſi voluerimus dicere: *Domine quis incolet tabernaculum tuum?* vel illud de quinto: *Neque incolet juxta te malignus*, perdet εὐφωνίαν: & dum interpretationis κακοζηλίαν ſequimur, omnem decorem tranſlationis amittimus, & hanc eſſe regulam boni interpretis, ut ἰδιώματα linguæ alterius, ſuæ linguæ exprimat proprietate. Quod & Tullium in [b] Protagora Platonis, & in Οἰκονομικῷ Xenophontis, & E in Demoſthenis contra Æſchinen oratione feciſſe convincimus; & Plautum, Terentium, Cæciliumque eruditiſſimos viros, in Græcis comœdiis transferendis. Nec ex eo quis Latinam linguam anguſtiſſimam putet, quod non poſſit verbum de verbo transferre; quum etiam Græci pleraque noſtra * circuitu transferant: & verba Hebraica, non interpretationis fide, ſed linguæ ſuæ proprietatibus nitantur exprimere.

* al. ὃ

* al. Psalmo

Psal. 119. 5.

Psal. 14. 1.

* al. per circuitum.

4. De eodem Pſalmo: *Dirige in conſpectu meo viam tuam*. Pro quo habetur in Græco κατεύθυνον ἐνώπιον σου τὴν ὁδόν μου, hoc eſt, *dirige in conſpectu tuo viam meam*. Quod nec Septuaginta habent, nec Aquila, nec Symmachus, nec Theodotion; ſed ſola Κοινὴ editio. Denique & in Hebræo ita ſcriptum reperi, [c] OSER LAPHANAI DARCHACH. Quod omnes voce ſimili tranſtulerunt; *Dirige in conſpectu meo viam tuam*. Secundum illud, quod in Oratione Dominica dicitur: *Pater noſter, qui es in cælis, ſanctificetur nomen tuum*. Non quo nobis orantibus ſanctificetur quod per ſe ſanctum eſt: ſed quo petamus, ut quod per naturam ſui ſanctum eſt, ſanctificetur in nobis. Ergo & nunc Propheta poſtulat, ut via Domini quæ per ſe recta eſt, etiam ſibi recta fiat.

Psal. 5. 9.

הישר לפני דרכך

Matth. 6. 10.

5. De ſexto Pſalmo: *Erubeſcant & conturbentur vehementer omnes inimici mei*. Et dicitis in Græco, *vehementer*, non haberi. Scio: ſed hoc in editione Vulgata. Cæterum in Hebræo habet [d] MOD, id eſt, *vehementer*; & omnes, σφόδρα, ſimiliter tranſtulerunt.

Psal. 6. 11.

מאד [d]

6. De ſeptimo Pſalmo: *Judica me Domine ſecundum juſtitiam meam*. Pro quo habetur in Græco, κατὰ τὴν δικαιοσύνην σου, id eſt *juxta juſtitiam tuam*. Sed & in hoc male; in Hebræo enim SEDECI habet, quod interpretatur, *juſtitia mea*; & non SEDECACH, quod, *juſtitiam tuam*, ſonat. Sed & omnes Interpretes, ju-

Psal. 7. 9.

צדקי

צדקך

[a] Falli hoc loco Hieronymus quibuſdam videtur, cum Κοινὴ illa ſive Communis editio interdum Hebræo magis conveniat, quam purior alia Hexaplaris. Et loca quædam Pſalmorum recitat ipſe idem S. Doctor, quæ rem evincunt exemplo. Placuit proinde Huſſerio pro *ab Hebræorum*, legere *ab eorum*, ut ſenſus ſit, nulli dubium eſſe a LXX. interpretum auctoritate diſcordare Communem, ubicunque diſcrepet ab Hexaplari, quæ incorrupta, & immaculata eorumdem interpretum translatio eſt. Sed nec ulla huic conjecturæ ſuffragantur edita aut mſſ. exemplaria, nec Hieronymi ſenſus minus commode poteſt intelligi, cum Hexaplarem illam editionem ita ad Hebraicum exemplar exegiſſet Origenes ex aliis verſionibus, obelorum, atque aſteriſcorum ope, ut nec plus aliquid nec minus haberet Hebraico textu. Paulo ſupra pro voce *vetus*, Eraſm. & Vict. *veterum*.

[b] Protagoræ nomen e duobus Vaticanis aſſerimus, quod alii etiam a Martianæo inſpecti codices fere omnes depravant in *Pythagoram*.

[c] Eraſm. & Vict. *hajeſar laphanai darchecha*: & primum quidem verbum *hajeſar* ex Maſſorethico cheri הישר. Cætera, ut ſemel dixiſſe ſufficiat, ex Grammaticorum punctuatione quæ Hieronymi temporibus inferior eſt. Pro *darchah* exemplaria noſtra, tum pleraque Martianæi *darchachi*, facili exſcriptorum lapſu.

[d] Iidem Eraſm. & Victor. *Meod*. at mſſ. omnes *Mod*: quod enim tradunt Hebraicarum literarum magiſtri, ſemper initio dictionis legendum ſcheva, veteres nunquam legerunt. At gravius in ſequenti Hebraica voce peccant editores iidem, ubi *zidekatheca*, צדקתך, comminiſcuntur pro צדקך, *ſedecach*. Reliquas Hebraicarum vocum lectiones prout in iis editionibus habentur, ſubinde repræſentare non eſt operæ pretium, niſi ſi quid ultra Maſſorethicam legendi rationem, quæ hodieque obtinet, doceant.

CLASSIS IV. AN. 403.

justitiam meam, voce simili transtulerunt. Nec cuiquam videatur temerarium, quod judicari secundum justitiam suam postulet, quum & sequens versiculus hoc ipsum significet (Ibid.): *Et secundum innocentiam meam super me*. Et sexti decimi Psalmi hoc exordium sit (Psal. 16. 1.): *Exaudi Domine justitiam meam*. Et in septimo decimo quoque dicatur (Psal. 17. 25.): *Retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam, & secundum puritatem manuum mearum reddet mihi*. In vigesimo quoque quinto Psalmo scriptum sit (Psal. 25. 2.): *Proba me, Domine, & tenta me: ure renes meos, & cor meum*. Et in quarto dicatur (Psal. 4. 1.): *Quum invocarem, exaudivit me Deus justitiæ meæ*. Et in octogesimo quinto (Psal. 85. 2.): *Custodi animam meam, quoniam sanctus sum*. Jacob quoque loquatur in Genesi (Gen. 30. 33.): *Exaudiet me cras justitia mea*.

7. De octavo Psalmo (Psal. 8. 4.): *Quoniam videbo cælos tuos*. Et dicitis quod, *tuos*, in Græco non habeat. Verum est, sed in Hebræo legitur SAMACHA (צרקך), quod interpretatur, *cælos tuos*; & de editione Theodotionis in Septuaginta interpretibus additum est sub asterisco: cujus rei vobis sensum breviter aperiam. (Asterisci & Obelisci) Ubi quid minus habetur in Græco ab Hebraica Veritate, Origenes de translatione Theodotionis addidit, & signum posuit Asterisci (✱), id est, stellam, quæ quod prius absconditum videbatur, illuminet, & in medium proferat: ubi autem quod in Hebræo non est, in Græcis codicibus invenitur, * Obelon (* al. ὀβελόν), id est, jacentem præposuit virgulam (÷), quam nos Latine, veru, possumus dicere; quo ostenditur jugulandum esse & confodiendum, quod in Authenticis libris non invenitur. Quæ signa & in Græcorum, Latinorumque Poematibus inveniuntur.

8. Decimo sexto (Psal. 16. 2.): *Oculi tui videant æquitates*. Pro quo in Græco vos legisse dixistis: οἱ ὀφθαλμοί μου, [a] id est, *oculi mei*; sed rectius, *oculi tui*, quia & supra dixerat (Ibid.): *De vultu tuo judicium meum prodeat*; & oculi Dei in Propheta recta operante, non prava, sed recta conspiciant. In ipso: *Custodi me ut pupillam oculi*. (Ibid. 8.) Dicitisque in Græco legi: *Custodi me Domine*; quod nec in Hebræo, nec in * ullo (* al. illo) habetur interprete. In eodem (Ibid. 13.): *Exsurge, Domine, præveni eum, & supplanta eum*. Pro quo in Græco sit, [b] πρόφθασον αὐτοὺς, id est, *præveni eos*, & supplanta eos: sed melius si legatur numero singulari: siquidem de impio dictum est, de quo statim sequitur, *præveni eum & supplanta eum: eripe animam meam ab impio*. Nullique dubium, quin diabolum significet.

9. Decimo septimo Psalmo (Psal. 17. 13.): *Grando & carbones ignis*. Et quæritis cur Græcus istum versiculum secundo non habeat, [c] interpositis duobus versibus. Sed sciendum, quia de Hebraico, & de Theodotionis editione in Septuaginta Interpretibus sub asterisco additum sit. In eodem (Ibid. 34.): *Qui perfecit pedes meos tamquam cervorum*. Pro quo scribitis in Græco inveniri [d] ὡσεὶ ἐλάφου, id est, *tamquam cervi*: singularem numerum pro plurali. Sed in Hebræo pluralis numerus positus est CHAJALOTH (כאילות), & omnes Interpretes pluralem numerum transtulerunt. In eodem (Ibid. 36.): *Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ*. Pro quo in Græco vos legisse dixistis, τῆς σωτηρίας μου, id est, *salutis meæ*. Sed in Hebræo JESACHA (ישעך), *salutis tuæ*, significat, non, *meæ*; quod & omnes Interpretes transtulerunt. In ipso (Ibid. 40.): *Supplantasti insurgentes in me subtus me*. Pro quo in Græco plus invenisse vos dicitis: *omnes insurgentes*; sed, *omnes*, additum est. In eodem (Ibid. 47.): *Vivit Dominus, & benedictus Deus meus*. Et dicitis in Græco non haberi, *meus*. Quod non sub asterisco, sed ab ipsis Septuaginta de Hebraica Veritate translatum est; & cuncti Interpretes in hac parte consentiunt. In eodem (Ibid. 48.): *Liberator meus de gentibus iracundis*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis: *Ab inimicis meis fortibus*, sive *potentibus*. Et quia semel veritati studemus, si quid vel transferentis festinatione, vel scribentium, vitio

[a] Contra mss. fidem addunt Erasm. & Victor. ἰδέτωσαν εὐθύτητας, & eorumdem interpretationem, *videant æquitates*. Cum iisdem ms. Palatinus mox habet, *ut oculi Domini*, & *recte operante* pro *recta*, quæ altera vox abest a Vaticano.

[b] Græcam vocem πρόφθασον hoc loco Vaticanus non habet, sed tantum αὐτοὺς, quæ quidem una satis erat Hieronymiano sensui. Veteres editi e contra totum versiculum recitant, ἀνάστηθι κύριε, πρόφθασον αὐτοὺς, καὶ ἀποσκέλισον αὐτοὺς, ejusque versionem, *Exurge Domine, præveni eos &c.* quem morem & paulo antea in superiori versiculo, quem male depravant, & infra continuo servant, ut verbis quibus difficultas inest, & quæ tantum Hieronymus adfert, minus contenti, totum versiculum expleant e Scriptura, interpretatione etiam addita. Quod semel atque iterum sufficiat monuisse, ne inutili labore singulis quibusque locis adnotemus.

[c] Hinc edisce, quæ, & quam breviores essent versuum partitiones apud veteres. Hic enim decimus quartus, unus tantum in hodierna divisione versiculus, olim in tres dispertiebatur ad hunc modum, quo habetur etiamnum in antiqissimo Veronensi ms. unciali charactere exarato, qui utramque Græcam & Latinam Psalterii versionem exhibet,

Et intonuit de cælis Dominus,
Et altissimus dedit vocem suam,
Grando, & carbones ignis.

[d] Quidam mss. ὡς pro ὡσεὶ. Mox voculam *positus*, quam Martianæus respuit, restituimus ex editis omnibus, & mss. quotquot inspeximus.

vitio depravatum est, simpliciter confiteri, [a] & emendare debemus. In Hebræo nihil aliud habet nisi hoc: *Liberator meus ab inimicis [b] meis*. Septuaginta autem, *iracundis*, addiderunt. Et pro *gentibus*, tam in Hebræo, quam in cunctis Interpretibus, *inimici* positi sunt: & miror, quomodo pro *inimicis*, *gentes* mutatæ sint.

Psal. 18. 7. 10. Decimo octavo: *Exsultavit ut gigas ad currendum viam suam*. Et dicitis quod in Græco, *suam*, non habeat: sed hoc nos sub veru additum reperimus, & in Hebræo non esse manifestum est.

Psal. 19. 5. 11. Decimo nono: *Tribuat tibi secundum cor tuum*. Et dicitis in Græco vos hoc versiculo additum nomen Domini reperisse, quod superfluum est: quia ex superioribus, [c] Ἐπακούσαι σου Κύριος, subauditur, unde cepit & Psalmus: *Exaudiat te Dominus in die tribulationis*; (Ibid. 11.) ut & hic sub eodem sensu dicatur: *Tribuat tibi secundum cor tuum*, id est, ipse Dominus, de quo supra dictum est. In eodem: *Et exaudi nos in die, qua invocaverimus te*. (Ibid. 10.) Pro quo legisse vos dicitis: *in quoquumque die*; sed superius cum Hebraica veritate concordat, ubi scriptum est BIOM, id est, *in die*. (ביום)

Psal. 21. 20. 12. Vigesimo primo: *Tu autem Domine ne elongaveris auxilium tuum a me*. Et dicitis invenisse vos, *meum*; quod & verum est, & ita corrigendum. [d] Brevi enim, si quid scriptorum errore mutatum est, stulta credimus contentione defendere. In eodem: *Universum semen Jacob magnificate eum*. (Ibid. 24.) Pro quo in Græco scriptum sit, δοξάσατε αὐτόν, id est, *glorificate eum*. Sed sciendum quod ubiquumque in Græco scriptum est, *glorificate*, Latinus Interpres, *magnificate*, transtulerit; secundum illud quod in Exodo dicitur: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est*; (Exod. 15. 1.) pro quo in Græco scribitur, [e] *glorificatus est*: sed in Latino sermone si transferatur, fit indecora translatio; & nos emendantes olim Psalterium, ubiquumque sensus idem est, veterum Interpretum consuetudinem mutare noluimus, ne nimia novitate lectoris studium terreremus.

Psal. 22. 5. 13. Vigesimo secundo: *Calix meus inebrians quam præclarus est*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis, *calix tuus*: sed hoc in Κοινῇ [f] errore obtinuit. Cæterum & Septuaginta, & Hebraicum, & omnes Interpretes, *calix meus*, habent, quod Hebraice dicitur CHOSI: (כוסי) alioquin si, *calix tuus*, esset, diceretur CHOSACH. (כוסך)

Psal. 24. 14. Vigesimo quarto: *Confundantur omnes iniqua agentes*. Et dicitis quod, *omnes*, in Græco non habeat, & bene; nam nec in Hebræo habet, sed in Septuaginta sub veru additum est. In eodem: *Innocentes & recti adhæserunt mihi, quia sustinui te*. (Ibid. 21.) Et dicitis in Græco vos reperisse, *Domine*: quod superfluum est.

Psal. 26. 6. 15. Vigesimo sexto: [g] *Et nunc ecce exaltavit caput meum*. Sed, *ecce*, superfluum est. In eodem: *Exquisivit facies mea*. (Ibid. 8.) Pro quo in Græco sit positum: *quæsivit te facies mea*. Sed melius superius.

Psal. 27. 2. 16. Vigesimo septimo: *Exaudi vocem deprecationis meæ*. Pro quo invenisse dixistis: *Exaudi Domine*, sed & hoc additum est.

Psal. 28. 9. 17. Vigesimo octavo: *Et in templo ejus omnis dicet gloriam*. Pro quo in Græco sit, πᾶς τίς. Quod si transferre voluerimus ad verbum, *omnis quis*, in κακοζηλίαν interpretationis incurrimus, & fit absurda translatio. In eodem: *Dominus diluvium inhabitare facit*. (Ibid. 10.) Pro quo legisse vos dicitis: *Dominus diluvium inhabitat*; quorum prius ad gratiam [h] pertinet in credentibus, secundum ad ejus, in quo credunt, habitaculum. Sed quia JASAB (ישב) verbum ambiguum est, & potest

[a] Olim erat in antiquis editt. *emendare debemus*, ὁ ῥυστής μου ἐξ ἐχθρῶν μου ὀργίλων: *idest, liberator meus ab inimicis meis iracundis. In Hebræo &c.*

[b] Non contemnenda præstantissimi Reginæ cod. 286 lectio, quæ voculam *meis* omittit. In Hebræo enim איבי qua in voce affixum, quod heic, & in sua versione agnoscit Hieron. alii ex alia punctorum subscriptione non legunt. Sed nec ipsi LXX. exhibent in Vaticano exemplari, nec qui olim ex eis interpretatus est. *de gentibus iracundis*.

[c] Hactenus editi libri omnes cum Martianæo, quin etiam plerique omnes mss. pro Græcis verbis ἐπακούσαι σου Κύριος habent ἀπὸ Κοινοῦ, quæ ex ἐπακούσαι σου, expuncta Κύριος voce, de Criticorum, aut librariorum ingenio facile depravata intelligas, seu quod a ταχυγράφοις olim contracta fuerint, ut verisimillimum est nobis, sive a lacero atque obsoleto exemplari excerpta. Nullo autem sensu legebatur, *ex superioribus ἀπὸ Κοινοῦ subaudiri Dominum*, non enim ex uno libro in altero vox aliqua subauditur, sed ex unius ejusdemque superiori contextu; tum non ἀπὸ Κοινοῦ aliquid in Hexaplari editione excerpere instituit, immo e contra Κοινὴν exigere ad Hexaplarem; denique, ut uno verbo dixerim, frustra Communem editionem adducere S. Doctor, cum non ea modo, sed ipsa quoque Hexaplaris, & Hebræus textus, & quæcunque tandem alia versio est, nomen *Dominus* in superioribus, nempe versiculo primo, necessario habeant, ex eoque subaudiendum heic loci Hieronymus velit. Nos veræ lectionis Palatinus codex 159. admonuit, cujus fidem præcipue secuti posuimus, etsi ille idem ἐπακούσει pro ἐπακούσαι habeat.

[d] Vatican. & Palatin. & vetus editio anno 1496. quæ sæpius bonæ frugis est. *Quod dicitis invenisse vos non meum*, Tum pro *Brevi enim*, Erasm. Vict. aliique editi & mss. *Neque enim*, & *debemus* pro *credimus*: sed non dispari sensu.

[e] Præponunt hoc loco veteres editi δεδόξασται, quod habet & vetustissimum exemplar Reginæ n. 11. quodque magis mireris, præfixo asterisco.

[f] Editi omnes *error*: minus bene.

[g] Unus Palatinus manum, ut videtur, glossatoris expertus: *Et nunc exaltavi caput meum super inimicos. Pro quo in Græco vos invenisse dixistis, Et nunc exaltavi ecce cor meum. Sed ecce superfluum est.*

[h] Quidam codices cum aliis vulgatis, *pertinet creaturam*, vel *credentibus*, absque *in* particula. Cæterum

CLASSIS IV. AN. 403.

est utrumque sonare, nam *& sessio*, & *habitatio* dicitur; & in ipso Psalmo de gratia baptismatis [a] dicebatur: *Vox Domini super aquas: Dominus super aquas multas*. Et: *Vox præparantis cervos, & revelabit condensa, & in templo ejus omnis dicet gloriam*, de ipsis sentire volumus, qui glorificant Dominum; & interpretati sumus: *Dominus diluvium inhabitare facit*.

a Ibid. 3. & seqq.

Psal. 30. 5. 18. Trigesimo: *Quoniam tu es protector meus*. Rursum in hoc loco nomen Domini additum est; & ne eadem semper inculcem, observare debetis nomen Domini & Dei sæpissime additum; & id vos debere sequi quod de Hebraico & de Septuaginta Interpretibus emendavimus.

B

Ibid. 23. In eodem: *Ego autem dixi in excessu mentis meæ*. Pro quo in Latinis codicibus legebatur, *in pavore meo*, & nos juxta Græcum transtulimus, ἐν τῇ ἐκστάσει μου, id est, *in excessu mentis meæ*; aliter enim Latinus sermo ἔκστασιν exprimere non potest, nisi mentis excessum. Aliter me in Hebraico legisse noveram, *in stupore & admiratione mea*.

C

Psal. 31. 2. 19. Trigesimo primo: *Nec est in spiritu ejus dolus*. Pro quo in Græco vos legisse dicitis, ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ, [b] id est, *in ore ejus*; quod solus Symmachus posuit. Alioquin & Septuaginta Interpretes, & Theodotion, & Quinta, & Sexta Editio, & Aquila, & ipsum Hebraicum, *in spiritu ejus*, habet, quod Hebraice dicitur BRUCHO. Sin autem esset, *in ore ejus*, scriberetur, BAFFIO. In eodem

b

ברוחו בפיו

D

Ibid. 4. *Conversus sum in ærumna mea*; in Græco, *mea*, non esse suggeritis. Quod ex Hebraico, & de translatione Theodotionis sub asterisco additum est, & in Hebræo legitur [c] LASADDI.

CLASSIS IV. AN. 403.

לשדי c

20. Trigesimo quarto: *Omnia ossa mea dicent, Domine*. Pro quo in Græco bis, *Domine*, invenisse vos dicitis. Sed sciendum, quod multa sunt [d] exemplaria apud Hebræos, quæ ne semel quidem, *Dominum*, habeant. Psal. 34. 10. d

21. Trigesimo sexto: *Et viam ejus volet*. In Græco, [e] *volet nimis*, vos legisse dicitis. Quod additum est, (1) nec apud quemquam habetur Interpretum. Psal. 36. 23. e (1)

22. Trigesimo octavo: *Verumtamen vane conturbatur omnis homo*. Et dicitis vos in Græco non invenisse, *conturbatur*. Sed & hoc in LXX. sub veru additum est. Et hinc apud vos, & apud plerosque error exoritur, quod scriptorum negligentia, virgulis & asteriscis subtractis, distinctio universa confunditur. Psal. 38. 6.

23. Trigesimo nono: *Et legem tuam in medio cordis mei*. Pro quo in Græco reperisse vos dicitis, *in medio ventris mei*, quod & in Hebræo sic scriptum est, BATTHOCH MEAI. Sed propter euphoniam apud Latinos, *in corde*, translatum est; & tamen non debemus subtrahere quod verum est. In eodem: *Domine*, *in adjutorium meum respice*. Pro quo in Græco reperisse vos dicitis, σπεῦσον, id est, *festina*. Sed apud Septuaginta [f] πρόσχες, id est, *respice*, scriptum est. Psal. 39. 9. בתוך מעי Ibid. 14. f

24. Quadragesimo: *Et si ingrediebatur, ut videret*. Et dicitis quod *Si* (2) in Græco non sit positum. Quum manifestissime & in Hebræo, & in cunctis Interpretibus scriptum sit; & Septuaginta transtulerint, καὶ [g] εἰ εἰσεπορεύετο τοῦ ἰδεῖν. Psal. 40. 7. (2) g

25. Qua-

terum in eo est Græcæ editionis differentia, quod alia κατοικεῖ, alia præfert κατοικιεῖ, quemadmodum S. quoque Athanasius legit.

a Vatic. cum Erasm. & Victor. *dicitur*: tum, *Vox Domini super aquas multas, & Vox Domini præparantis &c.*

b Abest a melioris notæ exemplaribus mss. Græca vox δόλος, & Latina *dolus*, quas hoc loco addunt editi omnes; nos, quod redundarent, expunximus.

c Vocem Hebraicam *Lasaddi*, quæ proprie *humor meus* vertitur, tres præstantiores nostri codices bis repetunt, nec intelligimus qua de caussa.

d Hodierna semel tantum habent, nec nisi semel vertit ipse Hieron. ex Hebræo. Vatic. *sint*.

e Habent θελήσει σφόδρα Alexandrinum, Aldinum, & Complutense.

(1) Videntur autem LXX. per illud σφόδρα, id est nimis, vim verbi חפץ explicare voluisse.

f Jam tum in nonnullis τῶν LXX. codicibus Græcis σπεῦσον inoleverat, loco πρόσχες, & videre est hodienum in Alexandrino ms. Non enim Aquilæ versionem, cui vulgo tribuitur interpretatio ista σπεῦσον, respiciebant Sunnia & Fretela, sed Græcum, quod præ manibus habebant, Septuagintavirale exemplar. Vetus editio illa cujus supra meminimus, & codex Regius Florentinus apud Martianæum pro πρόσχες falso legunt ἐπίβλεψε.

(2) Particulam *si*, quæ deerat, ex aliis Mss. suffecimus.

g Peccant mss. atque editi libri omnes, in quibus tantum est καὶ εἰσεπορεύετο, qui error & codici Alexandrino insedit, manifesto scribarum lapsu, ex iterata vocis εἰ repetitione, quem heic Hieron. cavisse, non dubium est: proindeque ex Vaticano emendavimus addita εἰ particula καὶ εἰ εἰσεπορεύετο: *& si ingrediebatur*: ut revera habent LXX. Hebræus ואם־בא, *& si venerit &c.* Cæterum ut nihil dissimulemus, totum hunc locum tametsi intactum reliquimus, insigni mendo deformari, sensuque inverti, ex sententiæ falsitate atque obscuritate nobis persuasum est. Videntur quippe Sunnia ac Fretela dicere, pericopen, *& si ingrediebatur, ut videret*, in Græco omnino desiderari, quam manifestissime in Hebræo, & in cunctis interpretibus Hieronymus haberi responderit. At illud in primis aut falsum, aut certe creditu difficillimum, quod ex nullo libro, aut veterum testimonio probari possit, in Græco eorum exemplari, quamcumque tandem editionem referret, illam sententiam defuisse; tum vero inutilis ferme S. Doctoris responsio, qui, si ejus ingenium novimus, id scribarum vitio dedisset, non ex Hebræo, cunctisque interpretibus, atque iterum ex LXX. testimonio dissereret. Verissime autem deerat in Κοινῇ illa editione, quam Alexandrinus codex repræsentat, quamque illi ἁπλῶς Græcum vocant, εἰ vocula, quod modo notatum est, eratque, *Et ingrediebatur*, pro, *Et si ingrediebatur*, sive καὶ εἰσεπορεύετο, pro καὶ εἰ εἰσεπορεύετο. Atque id facile moverat Sunniam ac Fretelam, ut ejus varietatis sive defectus rationem sciscitarentur; minime vero ut totam pericopen in Græco dicerent desiderari. Quod ut manifestissime constet ex eorum sententia, corrupta codicum nostrorum scriptura unius vocu-

la

CLASSIS IV. AN. 403.

Psal. 41. 7. 25. Quadragesimo primo: *Salutare vultus mei, Deus meus*. Pro quo invenisse vos dicitis, *& Deus meus*. Sed sciendum; hoc in isto Psalmo bis inveniri, & in primo positum esse: *salutare vultus mei, Deus meus*; in secundo autem, id est, in fine ipsius Psalmi: *Salutare vultus mei, & Deus meus*; ita dumtaxat, ut, *&* conjunctio de Hebræo, & Theodotione sub asterisco addita sit. Ibid. 11. In eodem: *Exprobraverunt mihi qui tribulant me*. Pro quo vos [a] invenisse dixistis, οἱ ἐχθροί μου, id est, *inimici mei*; quum & apud Septuaginta scriptum sit, οἱ θλίβοντές με, & apud Hebræos צוררי SORARAI, id est, [b] *hostes mei*. Ibid. 12. In eodem: *Spera in Deum, quoniam adhuc confitebor illi*. Et dicitis, *adhuc*, in Græco non inveniri. Quod sub asterisco additum est. Ita enim & in Hebræo scriptum reperimus כי עוד CHI OD, quod significatur [c] ὅτι ἔτι, Latineque dicitur, *quoniam adhuc*. Ibid. 5. Hoc ipsum etiam in quadragesimo secundo intelligendum est.

Psal. 43. 10. 26. Quadragesimo tertio: *Et non egredieris in virtutibus nostris*. Pro quo in Græco reperisse vos dicitis: *Et non egredieris, Deus*; sed superfluum est. Ibid. 15. In ipso: *Posuisti nos in similitudinem gentibus*. [d] Pro quo in Græco scriptum sit ἐν τοῖς ἔθνεσιν, sed si dictum fuisset in Latino, *in similitudinem in gentibus*, κακόφωνον esset, & propterea absque damno sensus, interpretationis elegantia conservata est. Alioquin in Hebraico ita scriptum reperi: [e] *Posuisti nos proverbium in gentibus*. Ibid. 26. In eodem: *Exsurge, adjuva nos*. Pro quo, more solito, in Græco nomen *Domini* additum est.

Psal. 44. 6. 27. Quadragesimo quarto: *Sagittæ tuæ acutæ*: Pro quo in Græco legisse vos dicitis: *acutæ, potentissime*; sed hoc male, & de superiori [f] versiculo additum est, Ibid. 4. in quo legitur: *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime*.

Psal. 47. 5. 28. Quadragesimo septimo: *Quoniam ecce reges* [g] *congregati sunt*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis: *Quoniam ecce reges ejus congregati sunt*. Quod superfluum esse, ipse lectionis textus ostendit; & in veteribus codicibus Latinorum scriptum erat, *reges terræ*, quod nos * tulimus, quia nec in Hebræo, nec in Septuaginta reperitur. (* f. sustulimus) Ibid. 9. In ipso: *Sicut audivimus, sic vidimus*. Pro quo in Græco reperisse vos dicitis: *sic & vidimus*, quod superfluum est: legitur enim in Hebræo כן ראינו CHEN RAINU, quod interpretatur οὕτως εἴδομεν, hoc est, *sic vidimus*. Ibid. 10. In eodem: *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui*. Pro eo quod nos de Hebraico, & de Septuaginta Interpretibus vertimus, *templi tui*, in Græco vos legisse dicitis, *populi tui*, [h] quod superfluum est. In Hebraico scriptum est היכלך ECHALACH, id est τοῦ ναοῦ σου, hoc est, *templi tui*, & non עמך AMMACH, quod *populum tuum* significat.

Psal. 48. 14. 29. Quadragesimo octavo: *Homo quum in honore esset*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis: *Et homo in honore quum esset*. Sed sciendum, quod iste versiculus bis in hoc Psalmo sit, & in priori additam habeat, *&*, conjunctionem, in fine non habeat. (Ib. v. 12. Ib. v. 21.) Ibid. 15. In eodem: *Et dominabuntur eorum justi*. Pro *justis*, εὐθεῖς, id est, *rectos*, in Græco vos legisse dicitis; sed (1) propter εὐφωνίαν ita in Latinum versum est. Alioquin & in eo loco, ubi Jos. 10. 13. scriptum legimus: *In libro* [i] τοῦ εὐθοῦς, justorum intelligimus librum, & non debemus

læ levissima additione supplenda est, & scribendum, *Dicitis quod in Græco SI non sit positum*, quam rursum voculam festinanti librario facile excidisse, ob insequentis *SIT* occursum, haud ægre concedent, qui hoc describendi labore desudarunt. Nobis præterea aliquid suffragii est ad eam reponendam, in veteri editione, quam subinde laudamus, & in qua habetur ad hunc modum: *Et dicitis quod SI in Græco non sit positum*.

[a] Græca ὠνείδιζόν με, eorumque interpretationem, *exprobraverunt mihi*, quæ omnino vacant, & ab alia manu in Hieronymi textum hucusque etiam in Martianæa editione irrepserunt, Regiæ, ac Palatinæ membranæ omnium præstantissimæ non agnoscunt, sed tantum, *invenisse dixistis*, οἱ ἐχθροί μου, *id est inimici mei*, ad quarum fidem & nos edidimus.

[b] Loci hujus sententia postulat, ut nomini *hostis* non modo aliam ab *inimico*, sed ab his etiam, quas Grammatici notant, diversam significationem tribuamus, ut respondeat Hebræo *Sorarai*, quæ vox proprie *angustiis afficientes*, & *persequentes* significat, quemadmodum & Græca θλίβοντες. Puta *oppugnatoris*, qualem obtinere observavimus apud Latinos aliquot vetustiores.

[c] Erasm. & Victor. ὅτι ἔτι pro ἔτι. Quam vocem ex Hieronymi testimonio suppleri volumus in Hexaplis a Cl. Montfauconio adornatis.

[d] Totam hanc pericopen: *Pro quo in Græco scriptum sit*, ἐν τοῖς ἔθνεσιν, qua sine mancum Hieronymi textum in hunc usque diem exhibent editores omnes, nos e Palatinis ac Reginæ membranis suffecimus. Alius ἐν ἔθνεσιν habet, absque τοῖς.

[e] Obtrudunt hoc loco Erasm. & Victor. Hebraica verba *Thesimenu mosel bagoim* תשימנו משל בגוים, quorum nec vola nec vestigium in mss., si excipias Regium Florentinum, citante Martianæo, in quo vacat erasum spatium, quemadmodum & in veteri illa editione an. 1496. quam sæpe adducimus.

[f] Perperam iidem editi, *de superiori tertio versiculo*, neque enim tertius Hieron. temporibus censeri poterat, sed ut minimum sextus juxta veterum divisionem, de qua supra. Alter reginæ codex non habet duo verba *male &*. Confer epist. 65. ad Principiam num. 12. & not. *b*.

[g] Vitiose addit Vatic. *terræ*, quam vocem infra e Latinis codicibus sustulisse se dicit Hieronymus: intellige in emendatione Psalterii, ut vulgo audit, Gallicani. Nec Hieronymianæ consuetudinis videtur, quod mox ex Græco eumdem versiculum repetit, cum duo verba, *Reges ejus*, sufficerent. Et in vetusta quidem editione abest *quoniam*, sed absque mss. nihil immutamus.

[h] Dixisset, *quod falsum est*; non enim redundat, sed λαοῦ, *populi*, sumitur pro ναοῦ, *templi*, eamque lectionem in Græcis, Latinisque Patribus, & priscis aliquot interpretationibus est invenire. Mox absunt ab altero Reginæ cod. verba, *hoc est* τοῦ ναοῦ σου.

(1) Alius *sed hoc propter* &c.

[i] Non erat cur certissimum scribarum mendum εὐθῆς pro εὐθοῦς textui diutius insidere pateremur.

Septua-

mus sic verbum de verbo exprimere, ut A dum syllabas sequimur, perdamus intelligentiam. In eodem: *De* (1) *manu inferni, quum liberaverit me*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis: *quum acceperit me*: quod quidem & nos ita de LXX. vertimus; & miror a quo in vestro codice depravatum sit. (I) Ps. 49. 20.

30. Quadragesimo nono: *Sedens adversus fratrem tuum loquebaris*. Pro quo in Græco reperisse vos dicitis, κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου κατελάλεις, & putatis non bene versum, quia diximus, *adversus fratrem tuum loquebaris*, & debuisse nos dicere, *adversus fratrem tuum detrahebas*; quod vitiosum esse, & in nostra lingua non stare, etiam stultis patet. Nec ignoramus, quod καταλαλία dicitur detractio; quam si voluerimus ponere, non possumus dicere, *adversus fratrem tuum detrahebas*; sed *de fratre tuo detrahebas*. Quod si fecerimus, rursus contentiosus verborum calumniator inquiret, quare non diximus, κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σου, hoc est, *adversus fratrem tuum*. Hæc superflua sunt, & non debemus impolita nos verborum interpretatione torquere, quum damnum non sit in sensibus, quia unaquæque lingua, ut ante jam dixi, suis proprietatibus loquitur. (Ibid. 16.) B C

In ipso: *Ne quando rapiat, & sit qui eripiat*. Et in Græco reperisse vos dicitis: *Et non sit qui eripiat*; quod & a nobis versum est, & in nostris codicibus sic habetur. Et miror quomodo vitium librarii dormitantis, ad culpam referatis interpretis; nisi forte fuerit hoc: [a] *Ne quando rapiat, nec sit qui eripiat*, & ille pro, *nec*, *&*, scripserit. (Ibid. 22.) D In eodem: *Sa-* (Ibid. 23.) *crificium laudis honorificabit me*. Pro quo in Græco scribitur, δοξάσει με, id est, *glorificabit me*, de quo & supra diximus. In Evangelio in eo loco, ubi in Græco legimus, Πάτερ δόξασόν με τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι, in Latino * legitur: *Pater clarifica me*: noluimus ergo immutare quod ab antiquis legebatur, quia idem sensus erat. (Joan. 17. 5.) (* al. *scribitur*.)

31. Quinquagesimo quarto: *Exspectabam eum, qui salvum me fecit*. Et dicitis vos invenisse in Græco: *Exspectabam Deum*, quod additum est. (Psal. 54. 9.) In eodem: *A pusillanimitate spiritus*. Et in Græco invenisse vos dicitis, ἀπὸ ὀλιγοψυχίας, quod proprie *pusillanimitas* dicitur. (Ibid.) Sed sciendum quod pro ὀλιγοψυχία, Aquila, & Symmachus, & Theodotion, & Quinta Editio interpretati sunt, ἀπὸ πνεύματος, id est, *a spiritu*; & in Hebræo scriptum sit [b] MERUA: omnisque sensus ita apud eos legatur: *Festinabo, ut salver a spiritu tempestatis, & turbinis*. ([b] מרוח) (Psal. 55. 9. juxta Hebr.) In eodem: *Quoniam si inimicus maledixisset*. [c] In Græco ὠνείδισεν, hoc est, *exprobrasset*, positum est. Sed inter maledicta & opprobria sensum non discrepare perspicuum est. (Ibid. 13. [c])

32. Quinquagesimo quinto: *Quoniam multi bellantes adversum me, ab altitudine diei timebo*. Et dicitis in Græco vos invenisse, *non timebo*; quod additum est. (Psal. 55. 3. & 4.) Et est ordo: quoniam multi dimicant adversum me, iccirco ego ab altitudine diei timebo: hoc est, non bellantes adversum me, sed tuum excelsum timebo lumen. In ipso: *In ira populos confringes*. [d] Pro quo in Græco legitur ἐν ὀργῇ λαοὺς κατάξεις, id est, *confringes*: Et apud (Ibid. 8. [d])

Septuaginta in Alaino, atque Oxionensi exemplaribus, οὐχὶ τοῦτο γεγραμμένον ἐπὶ βιβλίου τοῦ ᾅδου; Hujusmodi est, quod Hieronymus citat.

(1) Sunt qui legant heic apud Hieron. priore loco, *De manu inferi liberavit me*, ut versionum differentia non tantum in *liberandi* pro *accipiendi* verbo, sed & in illius modo, & in omissa *quum* particula notanda sit.

[a] Verba, *Ne quando rapiat*, rectius absunt hoc loco a Reginæ altero ms. Similiter paulo infra Regius Florentinus, alias, Martianæo teste, corruptissimus, non retinet nisi priora tria Græca verba Πάτερ δόξασόν με, cui concinit & vetus editio. Erasmus & Victorius ex Vulgato Evangelii Græco textu exscripserunt lectionem totam, a qua nostra hæc quam e mss. edidimus, pluribus locis discrepat.

[b] Nostri & Martianæi codices *Merucha*, & *Meruha*. Sed veteres, atque ipse Hieronymus, ח literam in dictionis fine absque aspiratione legunt. Sic Græci λαρουὴ quod Hebraice לרוח. Gen. 3. 8. *ad spiritum*, sive *ad auram*.

[c] Palatin. *maledixisset mihi*, ut & veteres editi, quibuscum, *In Græco ὠνείδισέ με, idest &c.*

[d] Locum intactum reliquimus, ne cum ex integro reformandus sit, manus temere injecisse videamur. Sic tamen legendum constituimus. *Pro quo in Græco legitur κατάξεις, idest deduces, vel dejicies; & apud Latinos pro eo quod est dejicies, idest κατάξεις, male error obtinuit κατεάξεις, idest confringes, nam & in Hebræo &c.* Cum enim totus in eo sit Hieronymus in hac epistola, ut *ubicunque inter Latinos, Græcosque* (Psalterii textus) *contentio est*, disquirat, ac judicet; si uterque & Latinus & Græcus *confringes*, legunt, quæ tandem contentio erit, aut difficultas? Sed minus hæc nos moverent, nisi tota hæc periodus vix septem versuum plusquam septem erroribus deformaretur. Medicam manum ubi admovimus, utrum probabili conjectura, cætera mss. ope emendamus. Primum itaque dele verba, ἐν ὀργῇ λαοὺς, quæ nec melioris notæ codices, nec vetusta sæpius laudata editio habet, & nihil heic ad rem faciunt. Deinde pro *confringes*, legimus *deduces*: quod quidem proprio marte asserimus, neque enim ulli suffragantur mss. Sed duo saltem sunt, quæ emendationem nostram, ut nobis videtur, evincant. Alterum quod Græca vox κατάξεις nunquam vel significaverit, vel proprie significet, *confringes*, sed utique *deduces*. Alterum, quod ipsum *deduces*, sit veteris Latinæ interpretationis ex Græco, quæ ante Hieronymum obtinebat, illudque Hilarius, atque Augustinus legant in eorum Psalteriis, atque exponant; ut omittamus Psalterii codicem Veronensem omnium vetustissimum, & pleraque alia argumenta, quæ conjecturæ nostræ calculum addunt. Infra loco καταβαλεῖς, quæ Theodotionis interpretatio est, non τῶν LXX. restitues κατάξεις ex præcipuis queis utimur tribus mss. duobus Reginæ, & Palatino: & consequenter pro καταξεις, ex eorumdem manuscriptorum fide legas atque emendes κατεάξεις, a verbo κατάγνυμι, vel καταγνύω, quod interpretatur *confringere*. Sic Matth. 12. 20. Κάλαμον συντετριμμένον οὐ κατεάξει: *arundinem quassatam non confringet*, ne longi simus exemplis e Luciano, Aristophane, aliisque congerendis, quæ ex Lexicis petes, nam ejus verbi ignoratio tot olim, & usque hodie ambages parturiit. Mox voces *in ira populos*, in nullo unquam

CLASSIS IV. AN. 403.

apud Latinos pro eo quod est, *dejicies*, id A
הורד est, καταβαλεῖς, male error obtinuit,
κατάξεις, id est, in ira populos *confrin-*
ges; nam & in Hebræo HORED habet,
id est, καταβίβασον: quod nos possu-
mus dicere, *depone*; & Symmachus in-
terpretatus est, κατασεῖσαι.

Psal. 58. 10. 33. Quinquagesimo octavo: *Quia Deus*
susceptor meus. Pro quo in Græco posi-
tum est: *Susceptor meus es tu*. Sed scien-
dum in Hebræo nec, *es*, scriptum, nec,
tu; & apud Septuaginta solos inveniri. B
Ibid. 10. In ipso: *Deus meus, voluntas ejus præ-*
veniet me. Pro quo in Græco scriptum
est, τὸ ἔλεος αὐτοῦ, id est, *misericordia*
ejus, quod & verius est. Sed in Hebræo
a scriptum est: *Misericordia* [a] *mea præve-*
Ibid. 10. *niet me*. In eodem: *Deus ostendet mihi*
inter inimicos meos. Pro quo in Græco
positum est, *Deus meus*; sed, *meus*, ad-
Ibid. 11. ditum est. In eodem: *Ne occidas eos,*
ne quando obliviscantur populi tui. Pro
quo in Græco scriptum est: *legis tuæ*; C
b sed in [b] Septuaginta, & in Hebræo non
habet, *populi tui*, sed, *populi mei*; & a
Ibid. 14. nobis ita versum est. In eodem: *Et*
c *scient, quia Deus* [c] *dominabitur Jacob fi-*
nium terræ. Pro quo in Græco scriptum
est: *Et finium terræ*, sed, *&*, conjun-
ctio addita est, & ordo est: Scient, quia
Deus Jacob dominabitur finium terræ.

Psal. 49. 11. 34. Quinquagesimo nono: *Quis dedu-*
cet me usque in Idumæam? Pro quo in
Græco habet: *aut quis deducet me*; sed D
(1) superfluum est. (1)

Psal. 60. 6. 35. Sexagesimo: *Quoniam tu Deus meus*
exaudisti orationem meam. Pro quo legitur
d in Græco: *Quia tu, Deus exaudisti* [d] *me*.
Quod non habet in Hebræo, nec in LXX.
Interpretibus, & in Latino additum est.
Ibid 9. In eodem: *Psallam nomini tuo in sæcu-*
lum sæculi. Pro quo in Græco sit, *In*
sæculum; & in Hebræo semel habet
LAED, id est, *in æternum*; & non CLASSIS IV. AN. 403.
LOLAM, quod est, *in sæculum*. לעד לעלם

36. Sexagesimo primo: *Quia Deus ad-*
jutor noster in æternum. Pro quo in Græ- Psal. 61. 9.
co est: *Deus adjutor noster*. Ergo, *in æ-*
ternum, obelus est.

37. Sexagesimo secundo: *Sitivit tibi* Psal. 62.
anima mea. Pro quo in Græco sit: *Siti-*
vit in (2) *te anima mea*. Sed in Hebræo (2)
non habet ATTHA, quod significat, *te*; אתה
sed LACH, quod ostenditur, *tibi*: quod לך
& omnes Interpretes transtulerunt. Er-
go secundum linguæ proprietatem ver-
sum est in Latinum.

38. Sexagesimo tertio: *Sagittæ parvulorum* Psal. 63. 8.
factæ sunt plagæ eorum. Pro quo in Græco:
Sagitta parvulorum; sed si sic dicamus,,
non resonat in Latino: *Sagitta parvulorum*
factæ sunt plagæ eorum. [e] Pro quo melius e
habet in Hebræo: *Percutiet eos Deus ja-*
culo repentino, & inferentur plagæ eorum.

39. Sexagesimo quarto: *Qui conturbas* Psal. 64. 8.
profundum maris, sonum fluctuum ejus. In
Græco additum scribitis: *Quis sustinebit?*
quod superfluum est; subauditur enim, qui
conturbas profundum maris, & conturbas
sonum fluctuum ejus. In eodem: *Parasti* Ibid. 10.
cibum illorum, quoniam ita est præparatio
ejus. Et dicitis quod in Græco non sit, *ejus*,
quum in Hebræo THECHINA manifeste, תכינה
præparationem ejus, significet: ejus au-
tem, id est, terræ; de qua supra dixe-
rat: *Visitasti terram, & inebriasti eam*. Ibidem

40. Sexagesimo quinto: *Holocausta me-* Psal. 65. 15.
dullata offeram tibi cum incenso arietum.
Pro quo invenisse vos dicitis: *Cum incenso,*
f & arietibus; sed male: in Hebræo enim f
scriptum est, EM CATOROTH ELIM, quod עם
interpretatur, μετὰ θυμιάματος κριῶν, id קטרת
est, *cum incenso arietum*. In eodem: אילים Ibid. 19.
Propterea exaudivit Deus. Pro quo in
Græco invenisse vos dicitis: *Exaudivit*
me Deus, [g] sed superfluum est. g

41. Se-

quam manuscripto libro invenimus, suntque omnino expungendæ. Denique Symmachi interpretationi κατασεῖσαι, quæ aut nullo, aut non satis firmo testimonio nititur, præferamus indubiam lectionem κατάγαγε, quam exhibet Reginæ liber manu exaratus, & quam Eusebius & Regii duo codices a Montfauconio in Hexaplis citati confirmant. Hæc ex mss. nam si per conjecturs liceret, concinnius fortasse locus restitueretur.

a Perperam Palatinus *misericordia ejus*. Etquidem חסדו habet Hebraicus textus, sed Keri חסדי ad marginem, antiquiorem lectionem notat, quæ erat & Hieronymiani exemplaris.

b Quæ vero supersunt hodie τῶν LXX. exemplaria non *populum*, sed *legem*, sive νόμον, non λαὸν præferunt: quibus ex antiquis interpretibus Symmachus suffragatur, qui dum utramque lectionem eruditissime innectit, μήποτε ἐπιλάθονται ὁ λαός σου τοῦ νόμου μου: *Ne forte obliviscatur populus tuus legis meæ*, tantum non persuadet, in Hebraico textu utramque olim extitisse, atque inde ortam interpretationum diversitatem, quod altera in aliis exemplaribus excidisset.

c *Dominatur* heic atque infra præfert Reginæ exemplar.

(1) Idest *aut* superfluum est: neque vero in Græco Vatic. aliisque melioris notæ illud ἢ habetur.

d Græcus autem non *me*, sed *orationem meam* habet in cunctis libris, atque interpretibus. Hebræus quoque *vota mea*: quod notatum est nobis, ut intelligas, non hanc esse, quam S. Doctor exagitat, addirionem, sed vocis *meus*, quæ *Deo* adjicitur.

e Sequentem περικοπὴν, quam Erasmus, & Victor. omiserunt, Martianæus restituit, habent nostri codices omnes, immo & vetus editio.

(2) Fortasse absque *in* parricula *sitivit te*, legendum heic est, nam ἐδίψησέ σε Græce habetur absque *in* particula.

f Duo Reginæ codd. *cum incenso arietibus*, absque *&* particula, quam tamen Græca τῶν LXX. exemplaria habent. Tum alter vocem HELIM aspirat. Plurali autem forma nisi nos fallunt membranæ omnes antiquæ, legit Hieronymus *Catoroth*, cum Masslorethæ in singulari habeant. Sed aut ita ferebat Hieronymianum exemplar, aut de veterum lectione certæ adhuc regulæ statui non possunt. Adde, in Reginæ altero ms. Græca μετὰ θυμιάματος κριῶν, & *idest* non inveniri.

g Vetus edit. *quod superfluum est*: *&* minus *est*, *Et conjunctio*.

41. Sexagesimo septimo: *Exsultate in conspectu ejus*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis: *Et exsultate in conspectu ejus*. Quod ita versum est & a nobis, sed a quo in codice vestro corruptum sit, scire non possum. (Ibid. 19.) In eodem: *Etenim non credunt inhabitare Dominum*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis: καὶ γὰρ ἀπειθοῦντες τοῦ κατασκηνῶσαι: quod utrumque falsum est. Nos enim transtulimus: [a] *Etenim non credentes inhabitare Dominum Deum*; ut sit sensus, & pendeat ex superioribus: *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, accepisti dona in hominibus*, & eos, qui non credebant Dominum inhabitare posse mortalibus. (Ibidem) In eodem: *Deus benedictus Dominus die quotidie*. (Ibid. 20.) Pro quo in Græco invenisse vos dicitis: [b] *Dominus benedictus Deus, benedictus Dominus die quotidie*; sed melius & verius quod supra. (Ibid. 25.) In eodem: *Viderunt ingressus tui, Deus*; pro quo in Græco scriptum sit: *Visi sunt ingressus tui, Deus*. In Hebræo ita habet [c] RAU ALICHOTHACH (ראו הליכותיך): quod Aquila, & Symmachus, & Theodotion interpretati sunt: *Viderunt itinera tua, Deus*, & quod sequitur: *Itinera Dei mei regis, qui est in sancto*. Ergo a nobis ita legendum est: *Viderunt gressus tuos, Deus*; & scriptoris vitium relinquendum, qui nominativum posuit pro accusativo: licet & in Septuaginta, & in Ἐξαπλοῖς ita repererim: [d] ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαί σου ὁ Θεὸς: & pro eo quod est ἐθεωρήθησαν, hoc est, *viderunt*, in multis codicibus habet, ἐθεωρήθησαν: quod & obtinuit consuetudo. (Ibid.) In eodem: *Ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto*; subauditur, viderunt ingressus Dei mei, & regis mei. Quod autem dicitis, *mei*, [e] in rege non appositum, apertissimi mendacii est, secundo enim ponitur, & *Dei mei*, *& regis mei*, blandientis affectu; ut qui omnium Deus & rex est, suus specialiter Deus fiat, & rex merito servitutis. Denique in Hebræo scriptum habet, HELI MELCHI (אלי מלכי), quod *Deum meum*, & *regem meum* significat. In eodem: *Regna terræ cantate Deo, psallite Domino*. [f] Et dicitis, hoc in isto versiculo non esse scriptum, *Psallite Domino*, quoniam statim sequatur: *Diapsalma*. (Ibid. 33.) *Psallite Deo, qui ascendit super cælum cæli ad orientem*; (Ibid. 34.) quum iste versiculus magis habere debeat juxta Hebraicam Veritatem: *Cantate Deo, psallite Domino*; & illud quod sequitur in principio versus alterius, *psallite Deo*, non sit in libris authenticis, sed obelo prænotatum. Ergo & vos legite magis quæ vera sunt; ne dum additum suscipitis, quod a Propheta scriptum est, relinquatis.

42. Sexagesimo octavo: *Laudabo nomen Dei cum Cantico*. (Psal. 68. 31.) Pro quo dicitis vos reperisse in Græco, *Dei mei*, sed, *mei*, superfluum est.

43. Septuagesimo: *Deus, ne elongeris a me*. (Psal. 70. 12.) Quod dicitis in Græco positum. *Deus meus*, superfluum est. In eodem: *Deus, docuisti me ex juventute mea*. (Ibid. 17.) Et in hoc, quod apud Græcos invenisse vos dicitis, *Deus meus*, superfluum est, *meus*. In eodem: *Donec annuntiem brachium tuum*. (Ibid. 18.) Et dicitis in Græco vos reperisse, *mirabilia tua*, quod de superiori versiculo est, *& usque nunc pronuntiabo* [g] *miracula tua*. Bene ergo hic habet, *brachium*.

44. Septuagesimo primo: *Et adorabunt eum omnes reges*. (Psal. 71. 11.) Illud quod in Græco invenisse vos dicitis, *reges terræ*, superfluum est. In eodem: *Benedictus Dominus Deus, Deus Israel*. (Ibid. 18.) Dicitis in Græco bis, *Deus*, non haberi: quum in Hebræo sit, & apud Septuaginta; & manifestissime triplex Domini, Deique nuncupatio mysterium Trinitatis sit. In eodem: *Et benedictum nomen majestatis ejus in æternum*. Hoc ergo quod in Græco vos invenisse dicitis: *In æternum & in sæculum sæculi*, superflue a Græcis scia-

[a] Non *etenim*, sed *insuper* transtulit ipse longe concinnius. Porro vocem *Deum*, Martianæus addit, quam licet in Hebræo sit, atque in ipsa Hieronymiana versione, non invenimus in ullis manu exaratis, immo nec editis libris. Quod vero dixit Hieron. utrumque & Latinum, & Græcum falsum esse, intellige, in voce ἀπειθοῦντες, pro qua legendum sit ἀπειθοῦντας in accusandi casu, quod ideo monendum duximus, quod hujus emendationis sive lectionis vestigium nusquam apud LXX. neque in Hexaplis videas, & plurimum loci hujus perspicuitati conferat.

[b] Rectius Reginæ cod. primus, *Dominus Deus benedictus* cum editis, & Græco, Κύριος ὁ θεὸς εὐλογητός.

[c] Miro consensu exemplaria nostra *Rachu alichatach*. Tum Palatinus omisso Aquilæ, addit post Theodotionis nomen, *& Quinta, & Sexta editio*, cui & vulgati suffragantur, & Hexapla; nosque verius putamus: οἱ λοιποὶ ἐθεώρησαν τὰς πορείας &c. ut in codice Coislinian. apud Montfauconium.

[d] Nulli non liquere putamus indicari abs Hieronymo aliter atque a se constitutum fuerat legendum activo sensu, *viderunt gressus tuos* &c. inveniri apud LXX. etiam Hexaplares passivo, quod re ipsa compertum est. Falso igitur, & contra S. Doctoris mentem legerunt hactenus heic loci editores omnes ἐθεώρησαν (vel ut inscite magis Victorius ἐθεωρήθησαν) τὰς πορείας, quam Aquilæ, Symmachi, Theodotionis &c. interpretationem esse paulo ante cognovimus, pro ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαί σου, quod factum a LXX. testantur libri omnes, nosque substituimus, exigente sensu, & fide insuper jubente Reginæ exemplari omnium vetustissimo.

[e] Pro *in Rege*, Palatinus *in Græco*, expressius vetus editio *in Græco non appositum secundo loco mei*, quod revera LXX. non habent.

[f] Ingenti lacinia ex Græco, aliisque mendis in veteri editione, & aliquot mss. periodus isthæc deformatur. Præstat vero ad loci intelligentiam conferre Hebræum textum:

ממלכות הארץ שירו לאלהים זמרו ארני סלה: לרכב בשמי שמי־קרם *Regna terræ, cantate Deo: psallite Domino. Sela. Ascendenti super cælum cæli ad Orientem.*

[g] Editi omnes, & plerique e mss. *mirabilia*.

Psal. 72. 7. a — sciatis appositum, quod nec Hebræus habet, nec Septuaginta Interpretes.

45. Septuagesimo secundo: [a] *Prodiit quasi ex adipe*. Et dicitis vos apud Græcos invenisse, ἐξελεύσεται, id est, *prodiet*, quod falsum est. Nam & apud Septuaginta Interpretes ita scriptum est: ἐξηλεύσατο ὡς ἐκ στέατος ἡ ἀδικία αὐτῶν. Ibid. 11. In eodem: *Quomodo scit Deus*, in Græco dicitis non esse, *Deum*; quum & apud Septuaginta scriptum sit, Πῶς ἔγνω ὁ Θεός, & omnes Interpretes similiter de Ibid. 17. Hebræo transtulerint. In eodem: *Intelligam in novissimis eorum*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis: *& intelligam*; sed hic, *&*, conjunctio superflua est. Ibid. 26. In eodem: *Defecit caro mea, & cor meum*. Pro quo male perversum ordinem quidam tenent: *Defecit cor meum, & caro mea*. Ibid. 28. In eodem: *Ut annuntiem omnes prædicationes tuas*. Pro quo vos in Græco legisse dixistis, τὰς αἰνέσεις σου, id est, *laudes tuas*. Et sciendum quod in Hebræo, [b] מלאכותיך MALOCHOTHACH, scriptum habet, quod [c] Aquila ἀγγελίας σου, id est, *nuntios tuos*; Septuaginta, τὰς ἐπαγγελίας σου, id est, *prædicationes tuas*, vel *promissa* interpretati sunt: licet & laus, & prædicatio unum utrumque significet.

Psal. 73. 1. 46. Septuagesimo tertio: *Ut quid Deus repulisti in finem*. Pro quo male apud Græcos legitur ordine commutato: *Ut quid repulisti, Deus*. Ibid. 3. In eodem: *Quanta malignatus est inimicus in Sancto*. Miror quis in codice vestro emendando perverterit, ut pro, *Sancto*, *Sanctis* posuerit, quum & in nostro codice, *in Sancto*, inveniatur. Ibid. 8. In eodem: *Incendamus omnes dies festos Dei a terra*. Pro quo in Græco scriptum est καταπαύσωμεν; & nos ita transtulimus: *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra*. Et miror quomodo e latere Adnotationem nostram nescio quis temerarius scribendam in corpore putaverit, quam nos pro eruditione legentis scripsimus hoc modo, Non habet, καταπαύσωμεν, ut quidam pu-

A tant, sed κατακαύσωμεν, id est, *incendamus*. Et quia retulit mihi sanctus Presbyter Firmus, qui hujus operis exactor fuit, inter plurimos hinc habitam quæstionem, plenius de hoc disputandum videtur. In Hebræo scriptum est SARPHU CHOL [d] MOEDAUEL BAARES, שרפו כל מועדי אל בארץ [d] quod Aquila, & Symmachus verterunt, ἐνεπύρισαν πάσας τὰς συναγωγὰς τοῦ Θεοῦ, id est, *incenderunt omnes solennitates Dei in terra*. Quinta, κατέκαυσαν id est,

B *combusserunt*. Sexta κατακαύσωμεν, id est, *comburamus*; quod & Septuaginta juxta [e] Hexaplorum veritatem transtulisse perspicuum est. Theodotion quoque, [f] ἐμπυρίσωμεν vertit, id est, *succendamus*. Ex quo perspicuum est, sic psallendum, ut nos interpretati sumus; & tamen sciendum, quid Hebraica Veritas habeat. Hoc enim quod Septuaginta transtulerunt, propter vetustatem in Ecclesiis decantandum est; & illud ab e-

C ruditis sciendum propter notitiam Scripturarum. Unde si quid pro studio e latere additum est, non debet poni in corpore; ne priorem translationem pro scribentium voluntate conturbet. Ibid. 13. & 14. In eodem: *Contribulasti capita draconum in aquis; tu confregisti capita draconis*. Sic lectionis ordo sequitur, ut in priori versu, *tu*, non habeat, sed in secundo; & aquæ plurali numero scribantur, non singulari, sicut & Aquila verbum He-

D braicum [g] AMMMAIM, המים [g] τῶν ὑδάτων, id est, *aquarum*, interpretatus est. Ibid. 23. In eodem: *Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum*. Pro quo in Græco τῶν ἱκετῶν σου, id est, *deprecantium te*, scriptum dicitis. In Hebræo autem, SORARACH צורריך legitur, quod Aquila, *hostium tuorum*: Symmachus, *bellantium contra te*: Septuaginta, & Sexta Editio, *inimicorum tuorum*, interpretati sunt: Et est sensus pendens ex superioribus: *Memor esto improperiorum tuorum, eorum quæ ab insipiente sunt tota*

E *die: Ne obliviscaris voces inimicorum tuorum*, id est, voces quæ te blasphemant, tibique in populo tuo detrahunt. Unde

[a] Duo vetustiores mss. *Prodiet*, mox *prodient*, & pro ἐξηλεύσατο, iterum ἐξελεύσεται. Vitiose, ut non dubito, sed illa tamen lectio, ἐξηλεύσατο, nusquam in LXX. exemplaribus invenitur. Tum quæ subnectuntur ἡ ἀδικία αὐτῶν nihil ad propositam faciunt difficultatem; idque mirum, si ipse addidit, dissimulatum a Hieronymo in Hebræo esse *oculum*, pro *iniquitate*, lectumque a LXX עונמו pro עינמו.

[b] Mallemus deferri antiquorum codicum auctoritati, & non eorum tantum, quos nos consuluimus, sed & quos Martianæus, qui miro consensu in vocabulo Latinis auribus barbaro legunt *Malochochach*. Potuit nimirum in Hieronymiano exemplari Hebraico, non ut hodie habetur, מלאכותיך, sed מלאככה legi, ut Nahum c. 2. versu ultimo eadem significatione habetur. Tunc omnium rectissime, qui & omnium vetustissimus est, Reginæ ms. *Malochochab*.

[c] Veteres editi *Aquila* ἀγγέλους σου, & mox *Septuaginta* ἐπαγγελμάτα σου, contra mss. fidem; neque vero alii quam Hexaplares codices τῶν LXX. ingerendi sunt.

[d] Martianæus suspicatur in Hieronymiano exemplari Hebraico scriptum, מועדהו, vel מועדיו pro hodierno, מועדי. Palatinus cum aspiratione MOEDAHU HEL. Mox Erasm. & Victor. ἐνέπρησαν pro ἐνεπύρισαν, & ἑορτάς loco συναγωγάς: neque enim Hexapla noverant.

[e] Quidam editi, & mss. libri *exemplorum varietatem*.

[f] Tres e nostris codicibus ἐνεπυρίσαμεν, alius ἐνεπύρισαν; quod etiam in Hexaplis Theodotioni tribuitur. Sed apud omnes *succendamus*, quod nos movet, ut legendum putemus ἐνεπυρίσωμεν.

[g] Duo codd. *Ammichim*.

CLASSIS IV. AN. 403. de sequitur: *Superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper*: id est, dum tu differs pœnas, illi proficiunt in blasphemiis.

Psal. 74. 3. 47. Septuagesimo quarto: *Narrabimus mirabilia tua*. Pro quo male apud Græcos legitur, *Narrabo omnia mirabilia tua*.

Psal. 75. 6. 48. Septuagesimo quinto: *Omnes viri divitiarum manibus suis*. Et non ut vos, nescio a quo depravatum legitis, *in manibus suis*. In eodem: *Terribili, & ei* (Ibid. 13.) *qui aufert spiritum Principum*. Dicitis quod, *ei*, non sit scriptum in Græco: verum est; sed nisi apposuerimus, *ei*, Latinus sermo non resonat. Neque enim possumus recte dicere: *Terribili, & qui aufert spiritum Principum*.

Psal. 76. 7. 49. Septuagesimo sexto: *Et meditatus sum nocte cum corde meo, & exercitabar, & scopebam spiritum meum*. Pro quo in Hebræo legimus. *Recordabar Psalmorum* [a] *meorum in nocte, cum corde meo loquebar, & scopebam spiritum meum* Pro exercitatione, ἀδολεσχίαν, id est, *decantationem* quamdam, & *meditationem* Septuaginta transtulerunt; & pro eo, quod nos diximus, *scopebam*, illi posuerunt, ἔσκαλλον: quod Symmachus transtulit, [b] ἀνηρεύνων, id est, *perscrutabam*, sive *quærebam*: & Quinta similiter. Proprie autem σκαλίσμος in Agricultura dicitur in sarriendo, id est, sarculando; & quomodo ibi quæruntur herbæ sarculo, quæ secentur; sic & iste * retractatum (* al. retractationem.) cogitationum suarum μεταφορικῶς a sarculo demonstravit. Et sciendum, quod ἔσκαλλον, non semel, sed frequenter significat. In eodem: *A generatione in generationem*. (Ibid. 9.) (1) Hoc quod (1) in Græco sequens invenisse vos dicitis, *consumavit verbum*, recte non habet in Latino; quia & in nullo habetur Interpretum.

Psal. 77. 6. 50. Septuagesimo septimo: *Et narrabunt filiis suis*. Pro quo in Græco habet, ἀπαγγελοῦσιν, quod est, *annuntiabunt*. Sed sciendum, quod in Hebræo IASAPHPHERU (יספרו), scriptum est: quod Aquila, & Symmachus, *narrabunt*, transtulerunt. In eodem: *Et occidit pingues eorum*. Sic habet & in Hebræo, hoc est (Ibid. 31.) BAMASMNEHEM (במשמניהם), quod Aquila interpretatus est, ἐν λιπαροῖς αὐτῶν: Symmachus, τοὺς λιπαρωτέρους αὐτῶν: Septuaginta; & Theodotion, & Quinta, ἐν τοῖς πίοσιν αὐτῶν. Quod quidam non intelligentes, pro πίοσιν, putaverunt scriptum * πλείοσιν. In eodem: *Dilexerunt* (Ibid. 36.) *eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei*. Et in Hebræo ita scriptum est ICHAZBULO (יכזבו לו), & omnes voce simili transtulerunt, ἐψεύσαντο αὐτῷ, id est, *mentiti sunt ei*. Quis autem voluerit pro *ei*, ponere *eum*, & vitiare exemplaria, non est mei judicii. In eodem: *Et propitius* (Ibid. 38.) *fiet peccatis eorum, & non disperdet eos*. Dicitis quod *eos* in Græco non habeat, quod & verum est; sed nos, ne sententia pendeat, Latinum sermonem sua proprietate complevimus. Si quis autem putat, διαφθερεῖ, non *perditionem* sonare, sed *corruptionem*, recordetur illius tituli, in quo scribitur, εἰς τὸ τέλος μὴ διαφθείρῃς, hoc est, *in finem, ne disperdas*, & non ut plerique κακοζήλως interpretantur, ne *corrumpas*. In eodem: *Et induxit eos in* (Ibid. 54.) *montem sanctificationis suæ: montem, quem acquisivit dextera ejus*. Pro quo apud Septuaginta legitur, ὄρος τοῦτο ἐκτήσατο ἡ δεξιὰ αὐτοῦ: & [c] non ut vos putatis, ὃ ἐκτήσατο, hoc est, *quem acquisivit* dextera ejus. Melius ergo secundum Hebraicam proprietatem interpretatus est Symmachus: *montem, quem acquisivit dextera ejus*. In eodem: *Et averterunt se, & non* (Ibid. 57.) *servaverunt pactum, quemadmodum patres eorum*. Scio quod, *pactum*, non habeat in Hebræo; sed quando omnes voce simili transtulerunt, ἠσυνθέτησαν, & apud Græcos συνθήκη *pactum* dicitur, ex uno verbo significatur: *non servaverunt pactum*; licet Septuaginta ἠθέτησαν posuerint. In eodem: *In terra, quam funda-* (Ibid. 68.) *vit in sæcula*. Pro quo scriptum invenisse vos dicitis: *In terra fundavit eam in sæcula*. In Hebræo ita scriptum est ut vertit & Symmachus, [d] ὡς τὴν γῆν, ἣν ἐθε-

[a] Veteres editi, & Regius Florentinus ms. citante Martianæo, vitiose habent *tuorum*. Vitiosa quoque interpunctione apud ipsum Benedictinum erat, *in nocte cum corde meo, loquebar*, ubi, & ipsa conjunctio desiderabatur, haud minori vitio. Denique voci ἀδολεσχίαν, quæ subsequitur, Reginæ exemplar in margine substituit ἠδολέσχουν: proprium nempe verbum Septuaginta interpretum.

[b] Palatinus ἀνερεύνουν, *id est perscrutabar*.

(1) Alii editi *quod Græcum sequentes*, & paulo post *non habetur in Latino*. Rem ipsam quod attinet, & in editione Breitingæri Græca, & in Turicensi apud eundem Ms. habetur, in illa quidem sub Asterisco, in hoc autem absolute Συνετέλεσε ῥῆμα ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν.

[c] Erasm. & Victor. cum quibusd. mss. *non ut vos penitis*: tum cum veteri editione & Florentino ms. ἣν ἐκτήσατο pro ὃ ἐκτήσατο. Sed in impressa quoque lectione Oedipo est opus, ut quid sibi velit Auctor, assequaris. Sonant verba a nobis non immutata, *quem* relativum articulum pro demonstrativo *hunc* improbari: aut saltem utrumque conjungi haud debere. Atqui ipse ex Hebræo vertit, *montem istum. quem possedit*. Placeret igitur nobis, difficultatem aliunde repetere, ex vocum ἐκτήσατο, & ἐκτίσατο similitudine, quarum altera significat *acquisivit*, aut *possedit*, altera *condidit*, aut *creavit*. Fuerit hæc in Sunniæ exemplari, exscriptores autem, & Critici non animadverterint. Tunc vero supplendus textus, ac rescribendum. *Et non ut vos putatis*, ὃ ἐκτίσατο, *hoc est, quem condidit; sed* ὃ ἐκτήσατο, *hoc est, quem acquisivit dextera ejus &c.*

[d] Vulgati omnes insigni mendo, quod nec Martian. cavit, Symmachi lectionem ita depravare, ης την

ἐθεμελίωσεν εἰς τὸν αἰῶνα. Si autem non de terra dicitur, quod fundata sit, sed de alia re, quæ fundata videatur in terra, probent ex prioribus & sequentibus, quis sensus sit, * ut nescio quid, quod non dicitur, fundatum videatur in terra. Sin autem Sanctificium in terra fundatum putant, debuit scribi: *in terra fundavit illud in sæcula*. In eodem: *Et in intellectibus manuum suarum deduxit eos*. Non habet, ἐν τῇ συνέσει, ut scribitis, numero singulari, sed ἐν ταῖς συνέσεσιν, quod *intelligentias* sonat, sicut habetur & in Hebræo BATHABUNOTH, quod est, *in intellectibus*.

* al. & — Ibid. 72. — בתבונות

Psal. 78. 1. 51. Septuagesimo octavo: *Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam*. Quod Græce [a] εἰς ὀπωροφυλάκιον dicitur, nec aliter potest verti, quam a nobis translatum est. Significat autem speculam quam custodes * satorum & pomorum habere consueverunt: ut de amplissima urbe parvum tuguriolum vix remanserit. Hoc secundum Græcos. Cæterum in Hebræo LIIN scriptum habet; quod Aquila vertit λιθόριον, id est, *acervum*, & * *cumulum lapidum*, quibus vineæ & agri purgari solent.

* al. *agrorum*. — לעיין — * al. *tumulum*

Psal. 79. 10. 52. Septuagesimo nono: *Et plantasti radices ejus hinc*. Et dicitis quod in Græco, *hinc*, non habeat; & bene, nam & in nostris codicibus non habetur; & miror quis imperitorum vestros libros falsaverit.

Psal. 82. 12. 53. Octogesimo secundo: *Hæreditate possideamus sanctuarium Dei*. Et dicitis quod in Græco sit scriptum [b], κληρονομήσωμεν ἑαυτοῖς, idest, *Possideamus nobis*. Quæ superflua quæstio est; quando enim dicitur, *possideamus*, intelligitur &, *nobis*.

Psal. 83. 3. 54. Octogesimo tertio: *Cor meum, & caro mea exsultavit in Deum vivum*. Pro quo in Græco scriptum dicitis, *exsultaverunt*. In hoc nulla contentio est; si enim legimus, *exsultavit*, intelligitur, & cor meum exsultavit, & caro mea exsultavit. Sin autem, *exsultaverunt*, duo pariter exsultaverunt, id est, cor, & caro. Et quæso vos; ut hujusmodi ineptias, & superfluas contentiones, ubi nulla est sensus immutatio, declinetis. In eodem: *Beatus vir, cujus est auxilium abs te*. In Græco invenisse vos dicitis: *cui est auxilium* [c] *ejus abs te*; quod quia nos in Latina interpretatione vitamus, ut dicitis, reprehendimur. Cui enim non pateat, quod si dicere voluerimus, *cui est auxilium ejus*, apertissimum vitium sit; & quando præcesserit, *cui*, sequi non debeat, *ejus?* nisi forte vitii arguimur, quod vitaverimus vitium. In eodem: *In valle lacrymarum*. Pro quo dicitis in Græco scriptum esse, κλαυθμῶνος, id est, *plorationis*, sed sive ploratum, sive planctum, sive fletum, sive lacrymas dixerimus, unus est sensus. Et nos hoc sequimur, ut ubi nulla est de sensu mutatio, Latini sermonis elegantiam conservemus.

Ibid. 6. — Ibid. 7.

Psal. 84. 2. 55. Octogesimo quarto: *Benedixisti, Domine, terram tuam*. Pro eo quod est, *benedixisti*, in Græco scriptum dicitis, εὐδόκησας: & quæritis quomodo hoc verbum exprimi debeat in Latinum. Si contentiose verba scrutamur, & syllabas, possumus dicere: *Bene placuit, Domine, terra tua*; & dum verba sequimur, sensus ordinem perdimus. Aut certe addendum est aliquid, ut eloquii ordo servetur, & dicendum: *Complacuit tibi, Domine, terra tua*. Quod si fecerimus, rursum [d] a nobis quæretur, quare addiderimus, *tibi*; quum nec in Græco sit, nec in Hebræo. Eadem igitur interpretandi sequenda est regula, quam sæpe diximus, UT UBI non sit damnum in sensu linguæ, in quam transferimus, εὐφωνία, & proprietas conservetur. In eodem: *Misericordia, & veritas obviaverunt sibi*; & dicitis quod in Græco, *sibi*, non habeat. Nec in Hebræo habet: & apud Septuaginta obelo prænotatum est: quæ signa dum per scriptorum negligentiam a plerisque quasi superflua relinquuntur, magnus in legendo error exoritur. Si autem non fuerit additum, *sibi*, misericordia, & veritas non sibi, sed alii occurrisse credentur; nec justitia & pax sibi dedisse osculum, sed alteri.

Ibid. 11.

Psal. 85. 14. 56. Octogesimo quinto: *Et non proposuerunt te in conspectu suo*; & dicitis, quod in

τὴν γῆν, pro ὡς τὴν γῆν, quemadmodum apud Eusebium ac Theodoretum rectissime scribitur, nosque fide jubente etiam uno ms. libro restituimus. Id quoque sensus exigebat, & sententiæ veritas; Hebraicus enim textus כארץ *Caares* habet, *sicut terram*, vel ut ipse Hieron. vertit, *quasi terram*, non בארץ *Baares*, quod ut obvio errore legerint LXX. ἐν τῇ γῇ transtulerunt, minime εἰς τὴν γῆν verti poterat.

[a] Martianæus legerat ὡς, pro εἰς, quod postea emendavit, sicut infra λιθαόριον pro λιθόριον. Sed & λιθύριον in mss. invenitur, legitque etiam Drusius. Pro Hebraica voce *Liin*, veteres membranæ quædam *Lichin*. Hujusmodi vero turres, quæ in mediis agris fere exstruebantur, significant isthæc ex 2. Paral. 26. 10. *Exstruxit etiam Turres in solitudine, & effodit cisternas plurimas, eo quod haberet multa pecora tam in campestribus, quam in eremi vastitate &c.* Eas quoque innuit Evangelium Luc. 14. 28. *Quis ex vobis volens Turrim ædificare &c.* Περιωπὴν, sive *speculam*, Græci Tractatores vocant.

[b] Græca verba κληρονομήσωμεν ἑαυτοῖς, quæ Martianæus expunxerat, ex Manuscriptis nostris omnibus, atque editis libris restituimus.

[c] Heic quoque peccasse visus est Martianæus, qui abstulit vocem *ejus*, qua sine & lectionis veritas, & tota Hieronymiani contextus vis ruit. Reposuimus ex vulgatis & mss. in quibus tamen pro *ejus*, ut & in veteri editione, constanter infra habetur *ei*; non alio autem sensu, nam & Græcus variat, aliis libris αὐτῷ aliis αὐτοῦ præferentibus.

[d] Vetus editio *a vobis quæretur*: al. *quæritur*.

in vestro codice, *te* non habeat. Addi- A te, *te*, & [a] emendato errore librarii, vestrum quoque errorem emendabitis.

Ibid. 15. In eodem: *Et tu Domine Deus miserator & misericors*. In Græco invenisse vos dicitis: *Et tu Domine Deus meus*. Quod superfluum est: *meus* enim nec in Hebræo habetur, nec in [b] Septuaginta.

Psal. 88. 8. 57. Octogesimo octavo: *Magnus, & horrendus*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, φοβερὸς, quod significat, *terribilis, timendus, formidandus*. Ego puto B id ipsum significare & *horrendum*: non, ut vulgus æstimat, despiciendum, & squalidum, secundum illud:

Virgil. 3. Æneid. *mihi frigidus horror Membra quatit*. &:
Horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent. &:

Ibid. 20. *Monstrum horrendum ingens*: & multa his similia. In eodem: *Tunc loquutus es in visione sanctis tuis*. Pro quo in Græco, *filiis tuis*, invenisse vos dicitis. Sed לחסידך sciendum quod in Hebræo LAASIDACH C habet, quod omnes τοῖς [c] ὁσίοις σου, id est, *sanctis tuis*, transtulerunt: & sola Sexta editio, *Prophetis tuis*, interpretata est; sensum magis, quam verbum exprimens. Et in Κοινῇ tantum pro *sanctis*, *filios* reperi.

Ibid. 39. In eodem: *Tu vero repulisti, & [d] respexisti*. Pro quo in Græco, ἐξουδένωσας, invenisse vos dicitis. Unius literæ mutatio quantum vobis fecit errorem: non enim, *respexisti*; sed, *despexisti*, & pro nihilo duxisti, D interpretati sumus. Nisi forte, ἐξουδένωσας, non putatis transferendum, *despexisti*; sed, secundum disertissimum istius temporis interpretem, annihilasti, vel annulasti, vel nullificasti, & si qua alia possunt inveniri apud imperitos portenta verborum.

Psal. 89. 2. 58. Octogesimo nono: *A sæculo & usque in sæculum tu es Deus*. Et dicitis quod in Græco non sit, *Deus*. Quod apud eos deesse manifestum est. E Nam & Hebraicum habet, & omnes alii Interpretes, & [e] Septuaginta similiter transtulerunt, ἀπὸ τοῦ αἰῶνος, καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ ὁ Θεός, quod Hebraice dicitur MEOLAM AD-OLAM ATH EL. עד עולם מעולם אתה אל

Ibid. 10. In eodem: *Quoniam supervenit mansuetudo, & corripiemur*. In Græco invenisse vos dicitis: *Mansuetudo super nos*: sed & hoc [f] superfluum est.

Ps. 90. 2. 59. Nonagesimo: *Dicet Domino, susceptor meus es tu*. Et dicitis quod in Græco, *es*, non habeat. Ego vobis amplius dicam, quod apud Hebræos nec *es*, habeat, nec *tu*; sed apud Septuaginta, & apud Latinos pro εὐφωνίᾳ, & verborum consequentia positum sit.

Psal. 93. 12. 60. Nonagesimo tertio, *Beatus homo quem tu erudieris, Domine*. Dicitis in Græco non esse, *tu*: & verum est; sed apud Latinos propter εὐφωνίαν positum. Si enim dicamus, *Beatus homo, quem erudieris, Domine*, compositionis elegantiam non habebit. * Et quando dicitur, *Domine*, & apostropha fit ad Dominum, nihil nocet sensu, si ponatur *tu*. [* al. *Sed*]

Ibid. 23. In eodem: *Et in malitia eorum disperdet eos*. In Græco dicitis non esse præpositionem, *in*; sed legi, *malitiam* [g] *eorum disperdet*. Sciendum autem, quod & in Hebræo, & in cunctis Interpretibus positum sit: *In malitia eorum disperdet eos*. Si autem voluerimus legere: *Malitiam eorum disperdet*; id quod in Septuaginta sequitur in fine versiculi, *eos*, & superfluum erit, & vitiosum.

Psal. 97. 3. 61. Nonagesimo septimo: *Recordatus est misericordiæ suæ*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis: *Misericordiæ suæ Jacob*; sed hic, [h] *Jacob*, nomen superfluum est.

Ps. 100. 6. 62. Centesimo: *Oculi mei ad fideles terræ, ut* [i] *sedeant mecum*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, τοῦ συγκαθῆσθαι αὐτοὺς μετ' ἐμοῦ. Quis non talem fugiat interpretationem, ut verbum ad verbum exprimens, dicat: *Ut consederent ipsi mecum?*

Ps. 101. 8. 63. Centesimo primo: *Vigilavi, & factus sum sicut passer solitarius in tecto*. Et dicitis vos in Græco invenisse, ἐπὶ δώματι; quod antiqui codices Latinorum interpretati sunt, *in ædificio*. Δῶμα in orientalibus provinciis ipsum dicitur, quod

[a] Palat. *emendabitis errorem librarii vestri. In eodem* &c. reliquis, quæ interferuntur, omissis.

[b] Superest in Aldino & Complut. exemplaribus θεός μου οἰκτίρμων.

[c] Hexapla, & veteres editi, ἁγίοις pro ὁσίοις habent quod verius videtur. Illud vero τοῖς υἱοῖς σου, hoc est *filiis tuis*, Græcorum omnium codicum dicitur.

[d] Emendavimus nostrorum exemplarium auctoritate, ac fide, quod Benedictinus, cæterique editores sensum non assecuti, supino errore heic depravant, *despexisti*.

[e] Nunc in Græco ullo cod. non est invenire additum ὁ θεός. Sed neque editi melioris notæ habent: & Breitinger. minori charactere supplet, & Montfauconius in Hexaplis, non aliunde quam ex hoc ipso Hieronymianæ Epistolæ loco se fatetur accipere.

[f] Hoc vero Græci libri omnes habent, ἐφ' ἡμᾶς.

[g] Sequimur eadem exemplaria, & veterem editionem quæ vocem *eorum* inserunt heic loci, alii omittunt.

[h] Nimirum quod in Hebræo non sit, nam Græci libri omnes habent, & ex Latinis haud pauci. Forte in sequenti versiculo pro *Israel* nomine, *Jacob* notabatur, quemadmodum in Hieronymianæ versionis ex Hebræo codicibus bene multis invenimus: idque in aliquo originali Hebraico fuerit, pro quo ad libri oram *Israel* substitutum sit, atque inde ab ipsis LXX. prius nomen priori versiculo adscriptum.

[i] Martianæus *sederent*. Nos juxta editos & plerosque mss. cum in Sunniæ & Fretelæ schedula primum, quæ tunc obtinebat, Latinam versionem adscribi solitam non dubium sit; nulla vero sit Latina versio, quæ *sederent*, legat.

CLASSIS IV. AN. 403.

quod [a] apud nos *tectum*; in Palæstina enim, & Ægypto, ubi vel scripti sunt divini Libri, vel interpretati, non habent in tectis culmina, sed Δώματα, quæ Romæ vel *solaria*, vel [b] *Meniana* vocant; id est, plana tecta, quæ transversis trabibus sustentantur. Denique & Petrus (Act. 10. 9.) in Actibus Apostolorum, quando ascendit in *doma*, in *tectum* ædificii ascendisse credendus est. Et quando (Deut. 22. 8.) præcipitur nobis, ut faciamus *domati* nostro coronam, hoc præcipitur, ut in *tecto* faciamus per circuitum [c] quasdam eminentias, ne facilis in præceps lapsus sit. Et in Evangelio (Matth. 10. 27.), *Quæ*, inquit, *auditis in aure, dicetis super domata*, id est, *super tecta*. Et in Isaia (Isai. 22. 1. jux. LXX.), *Quid vobis est, quod omnes ascendistis in tecta* * *vana?* (* al. nova) & multa istiusmodi. In eodem (Ibid. 7.): *Factus sum sicut* Νυκτικόραξ *in domicilio*. Quod similiter habetur in Græco: & quæritis quid significat Νυκτικόραξ apud Latinos. In Hebræo pro nycticorace verbum BOS [d] (בוס) scriptum est, quod Aquila, & Septuaginta, & Theodotion, & Quinta Editio *nycticoracem* interpretati sunt: Symmachus *upupam*, Sexta editio *noctuam*, quod & nos magis sequimur. Denique ubi apud nostros, & Græcos legitur, *Factus sum sicut nycticorax in domicilio*: apud Hebræos dicitur, *Factus sum sicut noctua in ruinosis*. Plerique *bubonem* contentiose significari putant. In eodem (Ibid. 11.): *A facie iræ & indignationis tuæ*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, *a facie iræ tuæ*; quum manifestum sit, quod [e] apud Hebræos, & apud Septuaginta Interpretes sic habeatur, ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ θυμοῦ σου. In eodem (Ibid. 15.): *Quoniam placuerunt servis tuis lapides ejus: & terræ ejus miserebuntur*. [f] Pro *terra* in Hebræo [g] AFAR (עפר) *positum* est, quod omnes χοῦν transtulerunt; & potest tam *pulvis*, quam *humus*, id est, *terra* interpretari.

64. Centesimo secundo (Psal. 101. 9.): *Non in perpetuum irascetur*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis: *Non in finem*. Sed verbum Hebraicum NESE (נצח), & *perpetuum*, & *finis*, & *victoria* pro locorum intelligitur qualitate.

65. Centesimo tertio (Psal. 103. 4.): *Qui facis Angelos tuos spiritus*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ, id est, *qui facit Angelos suos*. [h] A quibus breviter quærite, quomodo quum ad Deum sermo sit, quasi ad alium loquens Propheta repente mutetur; maxime quum sic incipiat: *Domine, Deus meus magnificatus es vehementer:* con-

a Editi & mss. quidam, *apud Latinos tectum*.

b Vitiose Martianæus *Mediana*. Hier. in cap. 41. Ezechiel ἐκθέτας *autem Romæ appellant solaria de cænaculorum parietibus eminentia, sive Meniana, ab eo qui ea primum invenit, quæ nonnulli Græcorum* ἐξώστρας *vocant*. Nimirum a Menio Censore dicta, unde *Meniana* legendum, aut cum dipthongo *Mæniana*, non *Mediana*. Mænius enim cum domum suam venderet, ut ibi Basilica Porcia ædificaretur, excepit sibi jus unius columnæ, super quam tectum projiceret ex provolantibus tabulatis, unde spectari munus gladiatorium posset, quod scribit Asconius in Divinationem. *Post hunc* (addit ex veteri Grammatico Isidorus lib. 15. Origin. cap. 3.) *alii ex lapide, alii e maceria ædificavere in porticibus Meniana*, sic a primo inventore appellata, & *foribus, ac domibus adjecerunt*.

c Græci στεφάνην vocant, nos post Vitruvium, & Curtium *coronam*: estque muri quoddam supercilium, seu lorica, quæ deambulantes in superiori margine a lapsu prohibet. Origenes in Joan. 1. ἀρχὴ οἰκίας ὁ θεμέλιος, καὶ τέλος ἡ στεφάνη.

d Hebræus non BOS habet, sed COS, quæ vox bubonem significat; cum autem facillima sit ב & כ literarum commutatio, non autem B & C in Latino, quidam malunt Hieronymo properanti vitium adscribere. Nobis satius videtur æstimare Latinum librarium vocem ignotiorem COS in notissimam BOS commutasse. Mox *Aquilæ* nomen abest a Palatino.

e Hodiernus autem Hebræus textus *tua* habet utroque in loco, זעמך וקצפך, *ira tua, & indignationis tuæ*. Quin immo ad hunc modum tunc quoque erat, cum suam ipse Hieronymus versionem adornaret, siquidem vertit, *indignationis tuæ, & iræ tuæ*. De Septuaginta interpretibus nihil ajo; Hexaplarem enim editionem citari quis opponat, quæ periit. Sed, si rem probe novimus, plane contrariam ei quæ S. Doctori vulgo tribuitur, atque iste a nobis non immutatus verborum contextus notat, sententiam fuisse credimus: neque enim prius illud *tuæ* improbare ex Hebraico fonte, & τῶν LXX. testimonio; immo ex eorum auctoritate asserere putandus est. Proinde subnexo Græco textui ad ὀργῆς vocem, σου adponi pronomen volumus, quod non nisi heic apud Hieronymum temeritas Criticorum expunxit; tenendusque sensus, quem explicamus.

f Plurium versuum lacunam vacare heic loci suspicamur, cum neutiquam credibile sit, priorem hujus versiculi difficultatem aut frustra propositam a Germanis fratribus, aut abs Hieronymo fuisse dissimulatam. E contra illud perquam facile est creditu & solenne, cum a *Pro* vocula ipsa quoque omissa periodus inciperet, ut ad postremam oculos appulerit librarius, & primam legisse ratus, quæ interjacebant prætermiserit. Vide igitur suppleri ne commode possit ad hunc fere modum, *Pro quo in Græco legisse vos dicitis*, servi tui, *in recto*: ὅτι εὐδόκησαν οἱ δοῦλοί σου: *idest*, Quoniam beneplacitum habuerunt servi tui, *vel*, bene senserunt servi tui. Sed *illud propter* εὐφωνίαν *in Latinum conversum est, ut in superioribus* (ad Psal. 84.) *ostendimus*. *Pro terra &c.* Hoc si non placet, mendosum locum pro ingenio suo lector eruditus resarciet. Consule autem vetera Latina Psalteria ex Græco.

g Ita mss. omnes libri, quos Martianæus, aut nos consuluimus, *Afar*, pro *Aphar*: in Hebræo est cum ה adfixo עפרה, *Aphara*. Et sæpius quidem F simplici, quam PH Hieronymus utitur ad פ Hebræam literam Latine exprimendam. Quamquam Comment. in Isaiam, *P literam*, inquit, *Hebraicus sermo non habet; sed pro ea Phi Græco utitur*. Consule utrumque Lexicum Nominum, & Locorum, & in Daniel. c. 11. 35.

h Propositæ quæstionis solutionem malim petas ex simili loco Ephes. 2. 16. quem S. Doctor perquam erudite explicat *ex Græci pronominis ambiguitate*. Tradunt enim Grammatici, αὐτὸν eo sensu accipi interdum, quo ἐμαυτὸν, σεαυτὸν, ἑαυτόν: quod plane confirmat Laertius in Hipparchia: ἀλλὰ μὴ κακῶς σοι δοκῶ βεβουλεῦσθαι περὶ αὐτῆς, pro ἐμαυτῆς. *Sed non male tibi videor de me ipsa consuluisse*. Eo sensu si accipias heic quoque loci ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ (sive αὑτοῦ) cum aspiratione, *Faciens Angelos suos*, nihil erit reliquum difficultatis.

CLASSIS IV. AN. 403. confessionem, *& decorem induisti*. Et: *Qui tegis in aquis superiora ejus*, id est, cæli. *Qui ponis nubem ascensum tuum: qui ambulas super pennas ventorum*; & statim sequitur: *Qui facis Angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem. Qui fundasti terram super stabilitatem suam*. Et post paulum: *Ab increpatione tua fugient: a voce tonitrui tui formidabunt*. Et, *In loco, quem fundasti eis. Qui emittis fontes in convallibus*. Et illud, *Ut educas panem de terra*. Si ergo omnia ad B secundam personam sunt, id est, ad Deum, quomodo in uno versiculo tertia persona subito, & extra ordinem
Ibid. 7. inducitur? In eodem: *A voce tonitrui tui formidabunt*. Hoc & in Hebræo, *tonitrui tui*; & miror quomodo apud
Ibid. 25. Latinos scriptorum errore subtractum sit. In eodem: *Hoc mare magnum & spatiosum manibus*. Quod dicitis in Græco, *manibus*, non haberi, & ego novi. Sed ex Hebraico, & Theodotionis editione C in Septuaginta sub asterisco additum est. Denique & in Hebræo ita scriptum
זה הים גדול ורחב ידים a est ZE HAIAM GADOL VARAB IDAIM, quod Aquila [a] sic interpretatus est, αὐλὴ καὶ πλατεῖα χερσὶν, & omnes interpretes αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος χερσίν; & hoc secundum Hebraicam dicitur proprietatem μεταφορικῶς, quod quasi expansas manus habeat, & in se cuncta suscipiat. In
Ibid. 15. b eodem: [b] *Ut educas panem de terra*. D Pro quo invenisse vos dicitis, *ut educat*; sed non potest aliud ad ipsum, aliud de ipso dici. Aut omnia quasi ad Deum loquebatur Propheta: aut omnia ad alium de eo referebat. Quum autem pleraque ad ipsum dirigantur; & ea quæ ambigua sunt, ad ipsius perso-
Ibid. 18. nam dirigenda sunt. In eodem: *Herodii domus dux est eorum*. Pro Hero-
חסידה dio, quod in Hebræo dicitur ASIDA,

A Symmachus * ἰκτῖνα, id est, *milvum* CLASSIS IV. AN. 403.
interpretatus est. Denique & nos ita vertimus in Latinum: *Ibi aves nidificabunt*: *al. ἰκτῖνος
[c] *Milvo abies domus ejus*; quod scilicet c
semper in excelsis & arduis arboribus nidos facere consueverit. Unde & Sexta editio manifestius interpretata est, f
Milvo cupressi ad nidificandum. Pro abietibus autem, & cupressis in Hebræo ponitur BARUSIM; quod magis *abietes* ברשים
quam *cupressos* significat. In eodem: Ibid.
B *Petra refugium herinaciis*. Pro quo in Hebræo positum est SPHANNIM, & omnes שפנים
χοιρογρυλλίοις voces simili transtulerunt, exceptis [d] Septuaginta, qui *lepores*, interpretati sunt. d
Sciendum autem animal esse non majus hericio, habens similitudinem muris, & ursi: unde in Palæstina [e] ἀρκτομῦς dicitur, & e
magna est in istis regionibus hujus generis abundantia, semperque in cavernis petrarum, & terræ foveis habitare C consueverunt.

66. Centesimo quarto: *Dedit terra eorum ranas*. Psal. 104. 30.
Pro quo in Græco ἐξῆρψεν vos legisse dicitis. Quod potest ita interpretari; *Ebullivit terra eorum ranas*; sed & in hoc nulla est sensus mutatio: & nos antiquam interpretationem sequentes, quod non nocebat, mutare noluimus. In eodem: *Et contrivit lignum* Ibid. 33.
finium eorum. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, *omne lignum*. Sed & hoc additum est, & superfluum. In eo- D
dem: *Quoniam memor fuit verbi sancti* Ibid. 42.
sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. Pro quo in Græco legisse vos dicitis, ὃν διέθετο, id est, *quod disposuit*. Ita enim & in Hebræo, & apud Septuaginta habetur Interpretes: ἐμνήσθη τοῦ λόγου, τοῦ ἁγίου αὐτοῦ, τοῦ πρὸς Ἀβραὰμ τὸν δοῦλον αὐτοῦ. Ergo quod in Græco dicitur, ὃν διέθετο, in hoc loco & [f] superfluum est, f
& radendum.

 67. Cen-

[a] Aquilæ interpretationem editi ante Martianæum depravant, & miscent cum reliquis interpretationibus in hunc modum: *quod Aquila sic interpretatus est*, εὐρύχωρος χερσὶν, *& omnes interpretes: & hoc secundum Hebraicam dicitur proprietatem* μεταφορικῶς, *quod quasi &c.* Sed graviori damno Martianæus ipse illam, quæ reliquorum interpretum erat, pro Aquilæ obtrudit: *Aquila sic interpretatus est*: αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος χερσὶν, *quod quasi &c.* quæ Symmachi, Theodotionis, aliorumque est. Nos ex Palatinis, ac Reginæ membranis utramque discrevimus, & genuina, ut nobis videntur, Aquilæ verba suffecimus, quæ nimis proclive, & solenne antiquis librariis fuit omittere ob earumdem vocum occursum. Vocem αὐλῶ non pro aula, sed pro amplo & spatioso loco usurpatam apud alios Græcos bonæ notæ Scriptores invenies. Etiam pericopen, *& hoc secundum Hebraicam dicitur proprietatem* μεταφορικῶς, quod vetustiores quidem mss. atque editi haberent, duximus restituendam.

[b] Arbitramur cum Martianæo, hanc fuisse versuum trajectionem in ipsa Germanorum fratrum schedula, ut post vigesimum quintum decimus quintus, ac decimus octavus explicandi resumerentur.

[c] Martianæus *Milvi*: & *est* pro *ejus*; in ipsa autem ex Hebræo interpretatione, ut heic fecimus. Illud quoque observatione nostra dignum, quod nemini scimus in mentem venisse, verbum ἡγεῖται apud LXX. haud satis recte ea significatione sumi: *dux est*, vel *ducatum præbet*, ut aliæ versiones Latinæ habent: cum potius pro *putatur*, *habetur*, sive *est*, accipiendum sit.

Illic passeres nidificabunt:
Herodii domus eorum est, sive *habetur*.

[d] In Alexandrino, Aldino, & Complutensi exemplaribus, in quibus λαγωοῖς; nam in Vaticano ipsi quoque LXX. χοιρογρυλλίοις legunt. Frequentius autem mss. ἐχοιρογρυλλίους.

[e] Vitiose iterum Martianæus ἀρκομῦς.

[f] Hodie in nullo, quod sciam, Græco exemplari invenitur, etsi Latini omnes, *quod disposuit*, vel *quod habuit*, aut *quod loquutus est*. Hebraic.
כי זכר את דבר קדשו את-אברהם עבדו.

CLASSIS IV. AN. 403.

Psal. 105. 1. 67. Centesimo quinto: *Confitemini Domino, quoniam bonus*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis: quoniam χρηστός, id est, *suavis*. Sed sciendum quod χρηστός & in *bonum*, & in * *suavem* verti potest. Denique in Hebræo ita scriptum est, CHI TOB, quod omnes voce simili transtulerunt: *quia bonus*. Ex quo perspicuum est, quod χρηστός, bonus intelligitur. In eodem: *Non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ*. Dicitis quod in Græco inveneritis: *Et non fuerunt memores*. *Et*, conjunctio superflua est. In eodem: *Et irritaverunt ascendentes in mare*, [a] *mare Rubrum*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, καὶ παρεπίκραναν, & putatis verbum e verbo debere transferri, *& amaricaverunt*. Sed hæc interpretatio annullationi consimilis est, sive annihilationi. Legite Ezechiel, & invenietis παραπικρασμός, *irritationem*, & *exacerbationem* semper expressum, ubi dicitur, οἶκος παραπικραίνων, id est, *domus exasperans*. In eodem: *Et vidit, quum tribularentur, & audivit orationem eorum*. Quidquid extra hoc in Græco invenisse vos dicitis, [b] superfluum est.

* al. *suave*

כי טוב

Ibid. 7.

Ibid. a

Ezech. 2. 5. 6. & seqq.

Ibid. 44.

68. Centesimo sexto: [c] *Et statuit procellam ejus in auram, & siluerunt fluctus ejus*. Hoc ergo quod pro isto in Græco invenisse vos dicitis: καὶ ἐπετίμησεν τῇ καταιγίδι αὐτῆς, καὶ ἔστη, superfluum est. In eodem. *Et deduxit eos in portum voluntatis eorum*. Pro quo invenisse vos dicitis: *in portum voluntatis suæ*. Sed in Hebræo non habet EPHSAU, quod *voluntatis suæ* significat, sed EPHSAM, [d] quod *voluntatis eorum* sonat.

Psal. 106. 29. c

Ibid. 30.

חפצו חפצם

69. Centesimo septimo: *Exsurge, gloria mea*. Quod dicitis in [e] Latino non esse, recte in isto Psalmo non habet: quia nec apud Hebræos, nec apud ullum Interpretum reperitur; sed habetur in quinquagesimo sexto Psalmo, de quo mihi videtur a quodam in istum locum esse translatum. In eodem: *Mihi alienigenæ amici facti sunt*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis, ὑπετάγησαν, hoc est, *subditi sunt*. Sed hoc in quinquagesimo nono scriptum est: in præsenti autem ita apud [f] omnes invenimus Translatores, ἐμοὶ ἀλλόφυλοι ἐφιλίασαν, id est, *amici facti sunt*. Quod Hebraice dicitur ETHROE.

Psal. 107. d

Psal. 56. e

Ibid. 10.

f

אתרועע

70. Centesimo nono: *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion*. Dicitis vos in Græcis codicibus non legisse, [g] *virtutis tuæ*, quod manifeste & in Hebræo, & in Septuaginta Interpretibus habetur. In eodem: *Dominare in medio inimicorum tuorum*. Dicitis in Græco legi: *& dominare*: Sed hoc nec in Hebræo habetur, nec apud Septuaginta: & superfluum est.

Psal. 109. g

Ibid.

71. Centesimo decimo: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde*. In Græco invenisse vos dicitis: *in toto corde meo*. Sed & hoc superfluum est.

Psal. 110.

72. Centesimo decimo tertio: *Deus autem noster in cælo*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis: [h] *in cælo, & in terra*. Sed & hoc superfluum est.

Psal. 114. 13.

h

73. Cen-

a Vocabulum *mare* duo e nostris mss. non repetunt, Græcus quoque, & pleraque Latinarum translationum exemplaria semel habent. [Augustinus Enarratione in hunc locum, *Codex*, inquit, *quem intuebar, sic habebat*: (bis nempe) *& his quidem duobus verbis ultimis, quod dictum est*, mare rubrum, *stella fuerat prænotata, qua significantur quæ in Hebræo sunt, & in interpretatione Septuaginta non sunt. Plures autem codices, quos inspicere potui, & Græci & Latini sic habent*: Et irritaverunt, *vel quod expressius de Græco* est, Et amaricaverunt, adscendentes in rubro mari,

b Puta Κύριος nomen; ubi, Καὶ εἶδε Κύριος ἐν τῷ θλίβεσθαι αὐτούς, ἐν τῷ αὐτὸν εἰσακοῦσαι τῆς δεήσεως αὐτῶν: nam reliquæ voces euphoniæ magis inserviunt, & Hebraico בשמעו את-רנתם pressius respondent.

c Brevissimam hanc periodum, sed non una interpolatione deformatam, si pro captu nostro liceat, en quo pacto emendabimus. *Et statuit procellam in auram. Hoc ergo quod plus isto in Græco invenisse vos dicitis*, αὐτῆς, &, καὶ ἔστη, *superfluum est*. Certe aliter sensus restitui haud commode potest, sed nimium inter se variant hoc in loco vetera exemplaria, quorum sequi fidem haud tutum est. Vocem tamen *ejus*, quæ primo loco habetur, Reginæ codex alter ignorat, nec veteris translationis Latina exemplaria habent, & sensus, ut reliqua omittamus, expungendam poscit. Quæ sequuntur, *& siluerunt fluctus ejus*, ut versiculum expleret, non nemo olim addidit, quæ ad rem non sunt. Loco *quod pro isto*, mallemus, *quod plus isto*, levissima immutatione, eaque sensum attendenti utilissima. Tum Græca καὶ ἐπετίμησεν τῇ καταιγίδι, quæ a Criticis imperitis de more addi potuerunt, omnino confodienda sunt. Pro ἐπετίμησεν, quædam Manuscripta habent ἐπέταξεν, quibus Editores veteres suffragantur, & textus τῶν LXX. Mirum porro est, tot in duobus versiculis σφάλματα aut a librariis temere committi potuisse, aut ab Editoribus non intelligi, ac si recte haberent, penitus dissimulari.

d Erasmum, & Victorium legentes *bephzi*, חפצי, cum affixo primæ personæ, Martianæus castigat. Modo duo codices nostri, *Pro quo in Græco invenisse &c.*

e Fuerit in Græco eorum exemplari, quod nunc quoque in Aldino & Complut. invenitur, Ἐξεγέρθητι ἡ δόξα μου. [Sed est hodie etiam in plerisque Vulgatæ Latinæ editionis codicibus.

f Quæ tamen hodie supersunt Aquilæ & Quintæ editionis fragmenta, multo aliter legunt. Quin etiam verbum ἐφιλίασαν, in ea, quæ omnium interpretum nomine a Drusio adfertur, lectione, mutatur in ἐφιλιώθησαν. Denique Hebraicam vocem, אתרועע, cum adspiratione effert Palatinus, *ethroeeb*.

g Non utramque vocem *virtutis*, & *tuæ*, quarum primam nusquam ab ullo exemplari Scripturæ abfuisse existimamus, sed alteram tantum, *tuæ* scilicet, innuerint Sunnia & Fretela se in Græco non invenisse. Nimirum usque hodie sola abest a vulgatis LXX. Legendum proinde est, atque emendandum heic quoque juxta unum Reginæ ms. & veterem editionem, qui continuo habent, *non legisse tuæ*, expuncta *virtutis* voce. Cæterum quod ait illud *tuæ* in Græco haberi, repugnant hodierni codices, in quibus est quidem, *emittet tibi*, ἐξαποστελεῖ σοι, sed δυνάμεως tantum.

h Sic Græcus ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῇ γῇ; sed plus aliquid veteres Latinæ interpretationes, pleræque addunt: *in cælo sursum, in cælo, & in terra*.

CLASSIS IV. AN. 403.

[*Psal.* 114. 2. 3.] 73. Centesimo decimo quarto: *Et in diebus meis invocabo te*. Dicitis quod in Græco non sit, *te*; & bene: e vestris quoque codicibus eradendum est. In ipso: [*Ibid.* 9.] *Placebo Domino in regione vivorum*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis: *Placebo in conspectu Domini*. Sed hoc superfluum est.

[*Psal.* 117. 10.] 74. Centesimo decimo septimo: *Et in nomine Domini, quia ultus sum* [a] *in eos*. Dicitis, *quia*, in Græcis codicibus non inveniri: sed in Latinis sub asterisco legendum est.

[*Psal.* 118. 47.] 75. Centesimo decimo octavo: *Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi*. In Græco, *vehementer*, additum legisse vos dicitis: sed hoc superfluum est. [*Ibid.* 48.] In eodem: *Levavi manus meas ad mandata, quæ dilexi*. In Græco legisse vos dicitis: *ad mandata tua*: sed & hoc [b] superfluum est. [*Ibid.* 59.] In eodem, *Cogitavi vias meas*. In Græco, *vias tuas*, legisse vos dicitis; sed hoc [c] superfluum est, & rectius, *vias meas*, legitur. In eodem: [d] [*Ibidem.*] *Et averti pedes meos in testimonia tua*. In Græco legisse vos dicitis, *& avertisti*. Sed & hoc superfluum est. In eodem: [*Ibid.* 69.] *Ego autem in toto corde scrutabor mandata tua*. In Græco, *in toto corde meo*, legisse vos dicitis: sed hic, *meo*, superfluum est. In eodem: [*Ibid.* 109.] *Anima mea in manibus meis semper; & legem tuam non sum oblitus*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis, *Anima mea in manibus tuis semper*. Sed sciendum, & apud Hebræos, & apud Septuaginta, & omnes alios Interpretes A scriptum esse *in manibus meis*, & non, *in manibus tuis*. Quod Hebraice dicitur [e] BACHAPPI [בכפי]; & omnes apud Græcos Ecclesiastici Interpretes istum locum sic edisserunt: & est breviter hic sensus: Quotidie periclitor, & quasi in manibus meis sanguinem meum porto; & tamen legem tuam non obliviscor. In eodem: [*Ibid.* 136.] *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei, quia non custodierunt legem tuam*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis: [f] *quia non custodivi legem tuam*. B Sed hoc superfluum est, quia & in Hebræo legitur: [*Ibid.* 171.] *Rivi aquarum fluebant de oculis meis, quia non custodierunt legem tuam*. In eodem: *Pronuntiabit lingua mea eloquium tuum*. Pro *pronuntiabit*, in Græco φθέγξεται vos legisse dixistis: quod verbum sive dicas, *pronuntiabit*, sive, *effabitur*, sive, *loquetur*, idipsum significat. Denique & nos [g] de Hebræo ita vertimus; *Loquetur lingua mea sermonem tuum*.

C [*Psal.* 119. 2.] 76. Centesimo decimo nono: *Domine libera animam meam a labiis iniquis, a lingua dolosa*. In Græco legisse vos dicitis, *& a lingua dolosa*; sed *&*, superfluum est.

[*Ps.* 126. 5.] 77. Centesimo vigesimo sexto, *Beatus vir, qui implebit desiderium suum ex ipsis*. In Græco dicitis, *virum*, non haberi; quod manifestissime & in Hebræo, & in Septuaginta Interpretibus continetur.

[*Ps.* 129. 4.] 78. Centesimo vigesimo nono, *Propter legem tuam sustinui te, Domine*. Dicitis D vos in Græco invenisse: *Propter nomen tuum*; & nos confitemur plura exem-

a Quidam codices, *ultus sum eos*, absque *in*, præpositione.

b Haud scimus, quis huic errori color oblini possit, nisi si in librarios, & Criticos oscitantes culpa inferatur; non enim soli LXX. habent ἐντολάς σου, *mandata tua*, sed & cæteri libri omnes, atque ipsum in primis Hebraicum archetypum מצותיך, ex quo ipse etiam Hieronymus vertit, *mandata tua*. Non igitur contrario sensu habere nunc potest, aut licet per exemplarium auctoritatem consensumque pronomen istud, ut *superfluum*, expungere. Immo vero ad hunc omnino modum, quo nobis ex integro placet totam hanc periodum refigere, ab illo scriptum est. *In eodem, Levavi manus meas ad mandata TUA* (addito pronomine) *quæ dilexi. In Græco legisse vos dicitis, Quæ dilexi NIMIS* (non *ad mandata tua*.) *Sed & hoc superfluum est*. Revera non *tua* abundat, sed *nimis* apud LXX. in Alexandrino exemplari ἃ ἠγάπησα σφόδρα: quod etiam plerique Latinorum codicum addunt, *nimis*, aut *valde*, aut *vehementer*; idque est quod Hieronymus jugulat, cum in Hebræo, & Græcis castigatioribus libris non sit. Favet emendationi nostræ vetus passim laudata editio.

c Quid porro superfluum est, si tantum *meas* legendum docet pro *tuas*? Sed non ita abs Hieronymo scriptum arbitramur. Scripserit vero: *In Græco, QUIA cogitavi vias tuas, legisse vos dicitis; sed hoc superfluum est; & rectius, vias meas, legitur*. Illud nempe, *quia*, superfluum est: *meas*, rectius legitur. S. Augustinus Sermon. XVI. in hunc locum, *Plures enim*, inquit, *codices non habent, Quia cogitavi, sicut in quibusdam legitur, sed tantummodo, Cogitavi*. Confer quoque S. Hilarium Tractat. in hunc Psalmum.

d Contrario sensu, vitiose tamen, tres nostri codices primo loco ponunt *avertisti*, secundo *averti*. Alius totam hanc pericopen omittit. In antiqua editione, *Et converti pedes meos &c.* tum, *legisse vos dicitis, Et averti*, quæ incongrua ipsa quoque lectio non est; nam prius illud *converti* veteris Vulgatæ erat, istud autem *averti*, ex LXX. alii Latini codices extunderunt. Sed impressam confirmat S. Augustin. Enarrat in hunc locum: *Quod autem hic positum est, Et averti pedes meos, nonnulli habent, Quia cogitavi, & avertisti pedes meos*.

e Sic ipse *Bachaffi* legerat minori numero, & vertit *in palma mea*, non *Bachaffai* in plurali, etiam si heic, *in manibus meis* haberi apud Hebræos, pronunciet. Quæstio scilicet tota de illo erat, utrum *meis* legeretur, an *tuis*: cætera minus ad rem. Perquam vero apposite S. Augustinus, *Nonnulli*, inquit, *codices habent, in manibus meis: sed plures, in tuis: & hoc quidem planum est.... Anima vero mea in manibus meis quomodo intelligatur, ignoro; justi quippe ista verba sunt, non injusti &c.* Occurrunt itaque Græci codd. in quibus χερσίν σου pro μου legitur.

f Hæc quoque sui parte aliqua mulctata videatur S. Doctoris sententia; siquidem in verbo, *deduxerunt*, pro quo Græcus κατέβησαν, *descenderunt*, aut διέβησαν, *transierunt*, prior difficultas, a Germanis fratribus proposita, dissimulatur. Utramque notat S. Augustinus, ex quo hic apud Auctorem nostrum locus reformari possit. *Sunt*, inquit, *codices, qui non habent, descenderunt, sed, transierunt; tamquam exaggeranter diceret, transisse se flendo fontes aquarum*. Et paulo superius: *In quibusdam codicibus & hoc legitur, Quia non custodivi legem tuam*. Et Græcus quidem, ἐπεὶ οὐκ ἐφύλαξα.

g Martianæus *in Hebræo*, legit ductus inepta suspicione, quod ita *Hebræum* vocarit Hieronymus suam Translationem Psalmorum Latinam. Leviora alia ejus editionis vitia supra emendamus.

CLASSIS IV. AN. 403.

exemplaria sic reperiri. Sed quia veritati studemus, quid in Hebræo sit, simpliciter debemus dicere. Pro, *nomine*, sive, *lege*, apud eos legitur THIRA, quod Aquila interpretatus est φόβον, *timorem*: Symmachus, & [a] Theodotion νόμον, idest, *legem*, putantes THORA, propter literarum similitudinem *Jod*, & *Vau*, quæ tantum magnitudine distinguuntur. Quinta Editio, *terrorem*, interpretata est, Sexta, *verbum*.

תירא — [a] תורה — י ו

Ps. 131. 2. 79. Centesimo trigesimo primo: *Sicut juravit Domino, votum vovit Deo Jacob*. Pro eo quod nos interpretati sumus, *votum vovit*, in Græco, ηὔξατο [b] legisse vos dicitis, & putatis interpretari debuisse, *oravit*: sed hoc male, εὐχὴ enim pro locorum qualitate, & *orationem*, & *votum* significat, secundum illud, *Redde Domino vota tua*, id est, τὰς εὐχάς σου. (Ps. 49. 14.)

Ps. 135. 7. 80. Centesimo trigesimo quinto, *Qui fecit luminaria magna*. Dicitis quia in Græco inveneritis, *magna solus*; sed hoc de superiori versiculo est, ubi legimus, *Qui fecit mirabilia magna solus*. (Ibid. 4.) Ibi ergo legendum est, & hic, [c] quasi superfluum, non scribendum.

Ps. 137. 2. 81. Centesimo trigesimo septimo: *Quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum*. In Græco reperisse vos dicitis, *super omnes*. Sed in Septuaginta ita legitur, ὅτι ἐμεγάλυνας ἐπὶ πᾶν τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου, sicut & nos in Latinum vertimus. Cæterum apud Hebræos ita esse cognoscite. *Quia magnificasti super omne nomen* [d] *verbum tuum*. Juxta editionem autem Latinam hic sensus est: *Quoniam magnificasti super omne nomen*, hoc est, quod in cælo & in terra dici potest sanctum, *filium tuum*.

Ps. 138. 4. 82. Centesimo trigesimo octavo: *Quia non est sermo in lingua mea*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis, *Quia non est dolus in lingua mea*; quod solum Sexta editio interpretata est. Cæterum & apud Septuaginta, & apud omnes Interpretes, & ipsum Hebraicum, vel λαλίαν, vel λόγον, id est, *eloquium*, & *verbum*, scriptum habet. Denique Hebraice MALA dicitur. מלה

Ps. 139. 6. 83. Centesimo trigesimo nono: *Funes extenderunt in laqueum*. Pro quo in Græco invenisse vos dicitis: *Funes extenderunt laqueum pedibus meis*. Sed hoc in loco superfluum est. In eodem pro eo quod est: *Habitabunt recti cum vultu tuo*, in Græco reperisse vos dicitis, *Et habitabunt*. Sed hic, & conjunctio superflua est. (Ibid. 14.)

Ps. 140. 8. 84. Centesimo quadragesimo: *Dissipata sunt ossa nostra secus infernum*. Pro quo in Græco legisse vos dicitis, *ossa eorum*. Sed & hoc [e] superfluum est.

Ps. 146. 10. 85. Centesimo quadragesimo sexto: *Nec in tibiis viri beneplacitum erit ei*. Pro, *ei*, *Domino*, legisse vos dicitis; quod non habetur (1).

86. Ideo autem, quod & vos in fine schedulæ quæritis, & sanctus filius meus Avitus frequenter efflagitat, quomodo Græca interpretanda sint verba, breviter annotavi. *Neomenia* mensis exordium est, quod nos secundum Latinæ linguæ proprietatem, *Kalendas* possumus dicere. Verum quia apud Hebræos mensis secundum lunæ cursum supputatur, & apud Græcos μήνη luna dicitur, *Neomenia* quasi *luna nova* appellatur. Ἔρημος autem *desertum*, vel *solitudinem* significat. Θρόνος, *sedem*, vel *solium*. Νυκτικόραξ, ut diximus, *noctuam*. Κοινόμυια, non ut Latini interpretati sunt, *musca canina* dicitur per υ Græcam literam; sed juxta Hebraicam intelligentiam per δίφθογγον debet scribi οι, ut sit Κοινόμυια, id est, *omne muscarum genus*. Aquila πάμμικτον, id est, *omnimodam muscam* interpretatus est. (Psal. 104. 31.) Λαξευτήριον autem, pro quo Latinus *asciam* vertit, nos genus ferramenti interpretamur, quo lapides dolantur. Denique ex Hebræo vertentes ita diximus: *Et nunc scalpturas ejus pariter, bipenni, & dolatoriis deraserunt*. (Psal. 73. 6.) Λαξευτήριον ergo [f] *dolatorium* dici potest.

* EPI-

[a] Obstat Theodoretus, qui ἕνεκεν τοῦ φόβου, juxta Aquilam, etiam Theodotionem interpretatum fuisse asserit. Quoad Hebræam vocem *Thira*, textus hodienum habet *Thora*, תורא, quod tamen vocabulum, quod cum *Aleph* scribatur, non *He*, *Lex* verti Latine, aut νόμος Græce, non debuit. Itaque hallucinationis occasio non ex similitudine ו & י oritur, quæ litteræ sola magnitudine differant, sed ex sono postremæ literæ א scilicet aut ה qui fere idem est, & potuit Symmachus & Theodotion in ea voce תורא censere ה cum א fuisse permutatum; quamquam istud, quod Breitingerus animadvertit, למען תורה in Hebraismo insolentius.

[b] In aliquot MSS. & veteri editione additur τῷ Θεῷ.

[c] Augustinus vero ut assereret, non incongruum neque inelegans argumentum invenit.

[d] Legerit Hieron. שמא, *nomen*, cum emphatico aleph Chaldaico more, pro eo quod est in Hebraicis libris שמך, *nomen tuum*, cum affixo, quod tamen heic in Latino duo Reginæ codices addunt. In Græcis quoque exemplaribus, in quibus est τὸ ὄνομά σου τὸ ἅγιον, vel τὸ ὄνομα τὸ ἅγιόν σου, mendum cubare suspicamur, legendumque λόγιον pro ἅγιον; neque enim in Hebræo quidquam est, quod *sanctum* significet; sed אמרתך, quod est *verbum tuum*, λόγιόν σου.

[e] Verius unum pro altero est, sive αὐτῶν pro ἡμῶν: *eorum* pro *nostra*.

(1) Addunt editi aliquot libri voculas *in Græco*.

[f] Non aliter Hesychius λαξευτήριον exponit λιθοτόμον σιδήρεον, quod est ferreum instrumentum ad lapides concidendos. Qui vero *Asciam* posuit vetus Latinus interpres, æquivoca voce usus est, & quæ potius Lignariorum notet, quam Lapidicinarum instrumentum. Notandus his erat hic locus, qui de veteri formula, *sub Ascia dedicavit*, etiamnum disputant.

CLASSIS IV. AN. 403.
* Alias 7. Scripta eodem n. 403.

* EPISTOLA CVII.

AD LÆTAM. [a]

De institutione filiæ.

Lætam hortatur, ut filiam jam inde ab ipsis incunabulis instituat ad pietatem Christianam, in quam rem de cultu, de victu, deque probe instituenda adolescentia: de studio Scripturarum, & cavendis apocryphis, saluberrima tradit præcepta.

1. APostolus Paulus scribens ad Corinthios, & rudem Christi Ecclesiam sacris * instituens disciplinis, inter cætera mandata hoc quoque * posuit, dicens: *Si qua mulier habet virum infidelem: & hic consentit habitare cum ea, non dimittat virum suum. Sanctificatus est enim vir infidelis* [b] *per mulierem fidelem, & sanctificata est mulier infidelis, in viro fideli. Alioquin filii vestri immundi essent, nunc autem mundi sunt.* Si cui forte hactenus videbantur nimium disciplinæ vincula laxata, & præceps indulgentia præceptoris, consideret domum patris tui, clarissimi quidem & eruditissimi viri, sed adhuc ambulantis in tenebris, & intelliget consilium Apostoli illuc profecisse, ut radicis amaritudinem, dulcedo fructuum compensaret, & viles virgulæ balsama pretiosa sudarent. Tu es nata de impari matrimonio: de te & Toxotio meo Paula generata est. Quis hoc crederet, ut Albini Pontificis neptis de repromissione * matris nasceretur: ut præsente & gaudente avo, parvulæ adhuc lingua balbutiens [c] Christi ALLELUIA resonaret, & virginem Dei in suo gre-

(A) mio senex nutriret? Et bene feliciterque exspectavimus. Sancta & fidelis domus * unum sanctificat infidelem. Jam candidatus est * fidei, quem filiorum & nepotum credens turba circumdat. Ego puto etiam ipsum [d] juvenem, si habuisset talem cognationem, potuisse in Christum credere. Despuat licet, & irrideat epistolam meam, & me vel stultum, vel insanum clamitet, hoc & gener ejus faciebat antequam crederet. Fiunt, non nascuntur Christiani. Auratum squalet Capitolium. Fuligine & aranearum telis omnia Romæ templa cooperta sunt. Movetur urbs sedibus suis, & inundans populus ante delubra semiruta, currit ad Martyrum tumulos. Si non extorquet fidem prudentia, extorqueat saltem verecundia.

2. Hoc Læta, religiosissima in Christo filia, dictum sit, ut non desperes parentis salutem, & eadem fide qua meruisti filiam, & patrem recipias, * totaque domus beatitudine perfruaris, sciens illud a Domino repromissum: *Quæ apud homines impossibilia, apud Deum possibilia sunt.* Numquam est sera * conversio. Latro de cruce transiit ad paradisum: Nabuchodonosor rex Babylonis, post efferationem corporis & cordis, & belluarum in eremo convictum, mentem recepit humanam. Et, ut omittam vetera, ne apud incredulos nimis fabulosa videantur [e] ante paucos annos propinquus vester Graccus, nobilitatem patritiam nomine sonans, quum Præfecturam * gereret Urbanam, [f] nonne specum Mithræ, & omnia portentuosa simulacra, quibus Corax, Nym-

* al. instruens.
* al. proposuit.
1. Cor. 7. 13. & 14.
* al. martyris.
CLASSIS IV. AN. 403.
* al. virum
* mss. fide.
* al. totiusque.
Luc. 18. 27.
* Ms. confessio.
Dan. 4. 3.
* mss. regeret.

a Nonnulli codd. mss. quos inter præstantissimus Reginæ 68. ad *Aletam* heic atque infra constanter retinet, alii *Aletham* scribunt.

b Græcus ἐν præpositione utitur utroque in loco ἐν τῇ γυναικὶ, ἐν τῷ ἀνδρὶ, Vulgata autem utrobique *per mulierem*, *per virum*. Nos mss. omnium cogit auctoritas, ut primum cum Vulgata, alterum juxta Græcum legamus.

c Reginæ lib. *balbutiens alleluja*, & *Virginem Christi &c.*

d Exercuere hunc locum interpretes, & ipse eos usque hodie exercet. Hæsitant nempe in voce *juvenem*, quam Erasmus, Victorius, Martianæus, & qui illos secuti sunt contra mss. omnium fidem mutant in *Jovem*. Id vero interpretantur ὑπερβολικῶς dici, quo magis sanctæ illius cognationis exemplum extollant, quam si Juppiter habuisset, fore in Christum ut crederet. At neque illud nomen contextus patitur, neque, Jovem in Christum potuisse credere, quis vere dixerit. Quem vero mss. exhibent, elegantissimus etiam sensus est, Albinum nempe ethnicum Pontificem, Lætæ ex impari matrimonio patrem, cum senex ob filiorum & nepotum fidelem turbam, fidei Candidatus dici posset, licet credere adhuc respueret, si anteactis temporibus eamdem cognationem habuisset, cum ipse juvenis erat, facile in Christum credere potuisse (nimirum juvenum animos fortius accendunt exempla quam senum) ejus tamen conversionem adhuc sperandam ex illa conversatione. Sic lib. 1. contra Jovinian. cap. 5. Pauli locum 1. Corinth. cap. 7. 10. explicans, *Caussas*, innuit, *apponit*, *quod Candidatus fidei sit infidelis, si nolit a credente discedere.*

e Baronius, ut Mithræ excidium in annum conferat 383. locum hunc de *Urbana* Gracci Præfectura sollicitat, quam mavult *Prætoriam* dici. E contra Gothofredus, quem Pagius sequitur, duarum in Cod. Theod. Legum *ad Graccum* inscriptionem mutat, & pro *P.P.* sive *Præfectum Prætorio*, legit P. *V* sive *Præfectum Urbis*, easque anno 376. & sequenti adscribit. Nunc Philippi a Turre *de Mithra* cap. ultimo argumentis constat, non ante annum 378. Urbanam Præfecturam a Gracco initam, quo jubente Mithriaca omnis superstitio subversa est. Prudent. lib. 1. advers. Symmachum:

Jam quid Plebicolas percurram carmine Graccos
Jure potestatis fultos, & in arce Senatus
Præcipuos, simulacra Deum jussisse revelli;
Cumque suis pariter Lictoribus, Omnipotenti
Suppliciter Christo se consecrasse regendos.

f Hæc in antro Mithræ portentosa simulacra, & nomina symbola astrorum & planetarum erant. Ut omittamus Porphyrii loca, in quibus ea animalia esse dixit, & ad Zodiaci circulum pertinere, præcisis verbis Origenes lib. 6. contra Celsum, *In Mithræ*, inquit, *sacris duplex stellarum circumactio prætenditur, fixarum, & errantium.* Atque harum quidem constellationum, non enim omnes heic recitantur, quædam intra, quædam extra Zodiacum sunt. *Corax* ex Græco κόραξ, *Corvus* stella est, extra Zodiacum in meridionali parte coram Libra situs. *Nymphus* est Νύμφη, *Virgo*, Zodiaci signum

CLASSIS IV. AN. 403.

* al. Nyphus, & Gryphus. * al. innitebantur. * al. excussit

* Nymphus, Miles, Leo, Perses, [a] Helios, Dromo, Pater * initiantur, subvertit, fregit, * excussit: & his quasi obsidibus ante præmissis, impetravit baptismum Christi. Solitudinem patitur & in Urbe gentilitas. Dii quondam nationum cum bubonibus & noctuis in solis culminibus remanserunt. [b] Vexilla militum, crucis insignia sunt. Regum purpuras & ardentes diadematum gemmas, patibuli salutaris pictura condecorat. [c] Jam Ægyptius Serapis factus est Christianus. Marnas Gazæ luget inclusus, & eversionem templi jugiter * pertimescit. De India, Perside, Æthiopia Monachorum quotidie turbas suscipimus. Deposuit pharetras Armenius, [d] Hunni discunt Psalterium, Scythiæ frigora fervent calore fidei: Getarum rutilus & flavus exercitus, Ecclesiarum circumfert tentoria; & ideo forsitan contra nos æqua pugnant acie, quia pari religione confidunt.

* al. pertremiscit.

3. Pene lapsus sum ad aliam materiam, & currente rota, dum urceum facere cogito, amphoram finxit manus. Propositum enim mihi erat, sanctæ Marcellæ, & tuis precibus * invitato, ad matrem, id est, ad te sermonem dirigere, & docere quomodo instituere Paulam nostram debeas, quæ prius Christo [e] consecrata est, quam genita: quam ante vovisti, quam utero concepisti. Vidimus aliquid temporibus nostris de [f] Prophetalibus libris: Anna sterilitatem alvi, fœcunditate mutavit. Tu luctuosam fœcunditatem, vitalibus * liberis commutasti. Fidens loquor, accepturam te filios, quæ primum fœtum Domino reddidisti. Ista sunt primogenita, quæ offeruntur in lege. Sic natus est Samuel, sic ortus Samson est, sic Joannes * Baptista ad introitum Mariæ exultavit, & lusit. Audiebat enim verba Domini per os Virginis, pertonantis: & de utero ma-

Ex Horatio. * al. invitatum. 1. Reg. 1. * al. libris Exod. 13. Judic. 13. Luc. 1. * Mss. propheta.

(siquidem aliquot signorum tum masculina, tum fæminina simulacra erant & nomina: nam & *mystas omnes ma:es*, *leones* vocatos, *feminas*, *hyænas* tradit Porphyr. lib. 4. de Abstin. ipsiusque Mithriaci Jovis *viri, & feminæ simulacra* memorat Jul. Firmicus. *Miles* septemtrionalis est, notior sub *Herculis* nomine. *Leo* ipse in Zodiaco. *Perseus* a septemtrione respicit Taurum. De tribus aliis *Helios*, *Dromo*, *Pater*, mox erit dicendi locus.

Porro ex hujusmodi signis Mithricolæ nomen adsumebant, dum initiarentur; figuræ autem, sive imagunculæ pingebantur in specu, seu scalpro effingebantur, mysterijs ut inservirent: ex iisque sunt, quæ heic Hieron. irridet simulacra, & quæ cum Alexandriæ in Mithrio reperta fuissent, teste Sozomeno, *ridicula admodum, & peregrina visa sunt*. Rursum in certas classes ex assumto simulacri nomine ac dignitate initiati dispertiebantur; erantque fixæ solennitates, ac festa, quæ eadem idola auspicabant. *Coracica* memorat Auctor Comment. in epistolas Pauli sub Ambrosii nomine, & *Hierocoracica* vetus inscriptio: unde & *Corvos* appellatos Mithriacos Ministros docet Porphyrius. *Leontica* idem, ex quo & *Leones* Sacerdotes dictos adnotavimus. *Persica* apud alios invenies, & in aliquot apud Gruterum inscriptionibus. *Militis* initiationem in spelæo copiose describit Tertullianus de Corona, Gregor. Nazan. Orat. 3. aliique veteres; nam recentiores qui in hisce nominibus exponendis desudarunt, operam fere ludunt.

[a] Licet cum plerisque mss. vitiose tamen Martian. fecit, *Heliodromus pariter initiantur*. Illud enim in primis certum esse oportet, pro *pariter* adverbio, quod heic loci nihil est, reponendum *Pater*, quæ in Mithriacis orgiis dignitas erat præcipua. Est apud Eunapium: Πατὴρ τῆς Μιθριακῆς τελετῆς: *PATER Mithriacæ religionis*; & Porphyr. PATRES in Mithriacis *Aquilæ & Accipitris* nomine donatos tradit; estque in veteri lapide apud Gruter. Ulpius quidam Egnatius *PATER & Hierocorax Mithræ*: unde etiam PATRICA solennia in aliis Mithriacis inscriptionibus occurrunt. Quoad alterum verbum *Heliodromus*, istud quoque manifestum est mendum; de hominibus enim heic sermo est, qui sub iis figuris Mithræ sacra suscipiebant, & nomina; *Heliodromus* vero, qui *Solis cursus* est, non animal, aut persona, neque nomen suum impertiri, neque figuram potest: & *cursum solis* sacris initiari, nemo unquam dixerit. Duobus itaque verbis legendum, quorum primum sit *Elios*, quod *Solem* significat, estque unum ex ipsius Mithræ nominibus, nihil enim tandem est Mithra nisi Sol Ejus Mithriacum idolum, ex eoque homines hisce mysteriis inauguratos testantur vetera monumenta, in quibus etiam *ELIACA tradita* eo ritu apud Gruterum inveniuntur. Superest *Dromus*, pro quo *Bromius*, immo uno spiritu *Bromius pater* veteres editores fecerunt, quam lectionem, unam quæ extundi posset, nunc quoque magni viri asserunt, trahuntque omni conatu ad Mithræ religionem ex illo Xenophontis testimonio in Cyropæd. ubi, *Regibus Persarum*, inquit, *uno tantum die permittebatur, ut ebrii fierent, quo die Mithræ sacra procurabant*. At si rem expenderis, frustra sunt; nusquam enim Bacchus ad Mithriaca pertinuit. Nos desperatum locum ita restituimus, & retenta, quoad fieri potuit, veteri scriptura; legimus *Dromo*. Est autem Dromo *Cancer*, ex Græco Δρομὼν, unde & *Dromones* Cancros Plinius vocat lib. 32. cap. ultimo. Rursum cæleste signum est *Cancer*, inque ipso Zodiaco, in Mithriacis vero orgiis auspicatissimum, in spelæi anaglyphis passim obvium cum *cane*, *serpente*, *corvo*, atque aliis, quorum mysteria hactenus exposuimus.

[b] Confer Justinum martyr. in Apol. 2. Eusebium lib. 2. in Vit. Constant. Elegantissime Prudent. l. 2. in Symmachum,

Christus purpureum gemmato textus in auro,
Signabat Labarum &c.

[c] Hoc est Serapidis templum jussu Theodosii an. 389. Alexandriæ dirutum, aliudque ibi Deo dicatum, in quo Theophilus reliquias S. Joannis Baptistæ condidit. Vid. Theophili Synodicam n. 3. De Marna Gazensium Idolo, quædam fusius dicemus in Vita S. Hilarionis.

[d] Sunniam & Fretelam, ad quos extat superior epist. CVI. quæ tota de Psalmorum lectionibus agit, sub Hunnorum nomine intelligimus. Vid. Chronologicas notas.

[e] Ea nempe erat ejus ævi disciplina, ut liceret parentibus filios suos, filiasque *ab incunabulis*, ut Salvianus loquitur lib. 2. advers. Avaritiam, immo etiam antequam nascerentur, Deo vovere, & Ecclesiæ, Virginitatique perpetuæ destinare. Hier. infra n. 6. *Offerre*, inquit, *nec ne filiam, potestatis tuæ fuit &c.* Concilium Toletanum quartum can. 48. *Monachum aut paterna devotio, aut propria professio facit. Quidquid horum fuerit, alligatum tenebit &c.* Gregorius III. epist. IV. ad Bonifacium nefas dixit oblatis in infantia a parentibus Deo filiis postquam pubertatis annos implevissent, monasteriis egredi, & matrimonio copulari. Illustria vero exempla, & monumenta in hanc rem Baluzius contulit ad citatum Salviani locum. Sed in Cælestino III. cujus Decretum refertur cap. *Cum simus* de Regular. jus istud parentum in filios penitus sublatum est; neque adeo defuerunt qui superioribus sæculis auctoritatem illam aperte improbarent, e quibus si Gaudentius Brixiensis Serm. 8. non longe ab initio.

[f] Nempe juxta Hebraici Canonis divisionem Regum libri inter Prophetales computantur.

matris in occursum ei gestiebat erumpere. Igitur quæ de repromissione nata est, dignam habeat ortu suo institutionem parentum. Samuel nutritur in Templo, Joannes in solitudine præparatur. Ille sacro crine venerabilis est, vinum & siceram non bibit; adhuc parvulus cum Domino sermocinatur. Hic fugit urbes, zona pellicea cingitur, locustis alitur ac melle sylvestri: & in typum pœnitentiæ prædicandæ, * tortuosissimi animalis vestitur exuviis.

* Cameli.

4. Sic erudienda est anima, quæ futura est templum Dei. Nihil aliud discat audire, nihil loqui, nisi quod ad timorem Dei pertinet. Turpia [a] verba non intelligat, cantica mundi ignoret: adhuc tenera lingua, Psalmis dulcibus imbuatur. Procul sit ætas lasciva puerorum: ipsæ puellæ & pedissequæ a sæcularibus consortiis arceantur, ne quod male didicerint, pejus doceant. [b] Fiant ei literæ vel buxeæ, vel eburneæ, & suis nominibus appellentur. Ludat in eis, ut & lusus * ejus eruditio sit. Et non solum ordinem teneat literarum, & memoria nominum in canticum transeat; sed ipse inter se crebro ordo turbetur, & mediis ultima, primis media misceantur, ut eas non sono tantum, sed & visu noverit: Quum vero ceperit trementi manu stilum in cera ducere, vel alterius superposita manu teneri regantur articuli, vel in tabella sculpantur elementa, ut per eosdem sulcos inclusa [c] marginibus trahantur vestigia, & foras non queant evagari. Syllabas jungat ad præmium: & quibus illa ætas * delectari potest, munusculis invitetur. Habeat & in discendo socias, quibus invideat: quarum laudibus mordeatur. Non est objurganda, si tardior sit, sed laudibus excitandum ingenium, ut & vicisse gaudeat, & victa doleat. [d] Cavendum in primis, ne oderit studia, ne amaritudo eorum [e] præcepta in infantia, ultra rudes annos transeat. Ipsa nomina, per quæ consuescit paulatim verba contexere, non sint fortuita, sed certa, & coacervata de industria, Prophetarum videlicet atque Apostolorum, & omnis ab Adam Patriarcharum series, de Matthæo Lucaque descendat, ut dum aliud agit, futuræ memoriæ præparetur. Magister probæ ætatis & vitæ, eruditionisque est eligendus, nec puto erubescet vir doctus id facere in propinqua, vel in nobili virgine, quod Aristoteles fecit in Philippi filio, ut ipse librariorum [f] utilitate initia traderet literarum. Non sunt contemnenda quasi parva, sine quibus magna constare non possunt. [g] Ipse elementorum sonus, & prima institutio præceptorum, aliter de erudito, aliter de rustico ore profertur. Unde & tibi est providendum, ne ineptis blanditiis feminarum, dimidiata dicere verba filia consuescat, & in auro atque purpura ludere: quorum alterum linguæ, alterum moribus officit: ne discat in tenero, quod ei postea dediscendum est. [h] Graecorum eloquentiæ multum ab infantia sermo matris contulisse scribitur. Hortensii oratio * in paterno sinu coaluit. Difficulter eraditur, quod rudes animi præbiberunt. Lanarum conchylia quis in pristinum * colorem revocet? * Rudis testa diu & saporem retinet & odorem, quo primum imbuta est. Græca narrat historia, [i] Alexandrum potentissimum regem, orbisque domitorem, & in moribus, & in incessu, Leonidis pædagogi sui non potuisse carere vitiis, quibus adhuc parvulus fuerat infectus. Proclivis est enim malorum æmulatio, & quorum virtutes assequi nequeas, cito imitaris vitia. Nutrix ipsa non sit temulenta, non lasciva, non garrula: habeat modestam gerulam, nutricium gravem. Quum avum viderit, in pectus ejus transiliat, collo dependeat, no-

* al. ipse.

* al. delinitri.

Corneliæ

* al. inter paternos sinus.

* al. candorem.

* al. Recens.

a Plerique mss. *turpia non intelligat*, absque *verba*.

b Totum fere istud caput ex Quintil. expressit Instit. l. 1. c. 2. *Non excludo*, inquit, *id quod est notum, irritandæ ad addiscendum infantiæ gratia, eburneas etiam literarum formas in lusum offerre*. Et infra, *Cum vero jam ductus sequi ceperit, non inutile erit eas* (literas) *tabellæ quam optime inscalpi, ut per illos velut sulcos ducatur stilus; nam neque errabit, quemadmodum in ceris* (*continebitur enim utrinque marginibus*) *nec extra præscriptum poterit egredi, & celerius, ac sæpius sequendo certa vestigia, firmabit* (al. *formabit*) *articulos, neque egebit adjutorio manum suam manu super imposita regentis, &c.*

c Vocem *inclusa* ex Victorio suffecimus.

d Iterum Quintilianus: *Nec sum adeo ætatum imprudens, ut instandum teneris protinus acerbe putem, exigendamque plenam operam. Nam id inprimis cavere oportebit, ne studia qui amare nondum potest, oderit, & amaritudinem semel perceptam, etiam ultra rudes annos reformidet, &c.*

e Apud Martianæum *percepta*, & mox *consuevit*.

f Veteres editi cum Veronensi uno ms. *librariorum vilitate*, quæ fortasse verior est lectio, sed plerosque alios sequi præstat; e quibus tamen aliquot in *Philippo* legunt vitiose, pro *Philippi filio*: & Reg. *monstraret* pro *traderet*. Quintilian. loc. citato. *An Philippus Macedonum Rex Alexandro filio suo prima literarum elementa tradi ab Aristotele summo ejus ætatis Philosopho voluisset, aut ille suscepisset hoc officium, si non studiorum initia a perfectissimo quoque tractari, pertinere ad summam credidisset, &c.*

g Reg. *elementorum ordo, & parva institutio præceptoris aliter &c.*

h Perperam quidam mss. *Græcorum*. Quintilian. lib. 1. cap. 2. *Graecorum eloquentiæ multum contulisse accepimus Corneliam matrem, cujus doctissimus sermo in posteros quoque est epistolis traditus*. Paulo infra legimus *præbiberunt*, pro quo editi non satis bene *perbiberunt*.

i Rursum Quintilianus loco citato, *Leonides*, inquit, *Alexandri pædagogus, ut a Babylonio Diogene traditur, quibusdam eum vitiis imbuit, quæ robustum quoque, & maximum Regem ab illa institutione puerili sunt prosecuta.*

CLASSIS IV. AN. 403.

nolenti ALLELUIA decantet. Rapiat eam avia, patrem risibus cognoscat, sit omnibus amabilis; & universa propinquitas rosam ex se natam gaudeat. Discat statim quam habeat & alteram aviam, quam amitam: cui imperatori, cui exercitui tyruncula nutriatur. Illas desideret, [a] ad illas tibi minitetur abscessum.

[S. Paulam ejusque filiam Eustochium.]

5. Ipse habitus & vestitus doceat eam, cui promissa sit. Cave ne aures ejus perfores, ne cerussa & purpurisso consecrata Christo ora depingas, nec collum auro & margaritis premas, nec caput gemmis oneres, nec capillum irrufes, & ei aliquid de gehennæ ignibus auspiceris. Habeat alias margaritas, quibus postea venditis, emtura est pretiosissimum margaritum. Prætextata nobilissima quondam femina, jubente viro [b] Hymetio, qui patruus Eustochii virginis fuit, habitum ejus, cultumque mutavit, & neglectum crinem mundano more [c] texuit, vincere cupiens & virginis propositum, & matris desiderium. Et ecce sibi eadem nocte cernit in somnis venisse Angelum terribili * facie minitantem pœnas, & hæc verba frangentem: Tu ne ausa es viri imperium præferre Christo? Tu caput virginis Dei, tuis sacrilegis attrectare manibus, quæ jam nunc arescent, ut sentias excruciata quid feceris, & finito mense quinto, ad inferna * ducaris. Sin autem perseveraveris in scelere, & marito simul orbaberis, & filiis. Omnia per ordinem expleta sunt, & feram miseræ pœnitentiam velox signavit interitus. Sic ulciscitur Christus [d] violatores templi sui: sic gemmas & pretiosissima ornamenta defendit. Et hoc retuli, non quod insultare velim calamitatibus infelicium; sed ut moneam, cum quanto metu & cautione servare debeas, quod Deo spopondisti.

[* al. voce] [* al. duceris]

6. Heli Sacerdos offendit Deum ob vitia liberorum. [1. Reg. 1. & 4.] Episcopus fieri non potest, qui filios habuerit luxuriosos, & non subditos. [1. Tim. 3.] At e contrario de muliere scribitur, quod *salva fiet per filiorum generationem, si * permanserint in fide, & caritate, & sanctificatione, cum pudicitia.* [1. Tim. 2. 15.] [* al. permanserit] Si perfecta ætas & sui juris imputatur parentibus, quanto magis lactens & fragilis, quæ juxta sententiam Domini, ignorat dexteram & sinistram, id est, boni & mali differentiam? [Joan. 4. 11.] Si sollicita provides, ne filia percutiatur a vipera; cur non eadem cura provideas, ne feriatur a *malleo universæ terræ*; [Jer. 50. 23.] ne bibat de aureo calice Babylonis; ne egrediatur cum Dina, & velit videre filias regionis alienæ; [Gen. 34.] ne ludat pedibus, ne trahat tunicas? Venena non dantur, nisi melle circumlita, & vitia non decipiunt, nisi sub specie umbraque virtutum. Et quomodo, inquies, peccata patrum filiis non redduntur, nec filiorum parentibus; sed *anima, quæ peccaverit, ipsa morietur*? [Ezech. 18. 20.] Hoc de his dicitur, qui possunt sapere, de quibus in Evangelio scriptum est: *Ætatem habet, loquatur pro se*. [Joan. 9. 21.] Qui autem parvulus est, & sapit ut parvulus, donec ad annos sapientiæ veniat, & Pythagoræ [e] litera eum perducat ad bivium, tam bona ejus quam mala parentibus imputantur. Nisi forte æstimas Christianorum filios, si baptisma non acceperint, ipsos tantum reos esse peccati, & non etiam scelus referri ad eos, qui dare noluerint, maxime eo tempore, quo contradicere non poterant qui accepturi erant, sicut e regione salus infantium, majorum lucrum est. Offere necne filiam, potestatis tuæ fuit (quamquam alia sit tua conditio, quæ prius eam vovisti, quam conciperes) ut autem oblatam [f] non negligas, ad periculum tuum pertinet. Qui claudam & mutilam, & qualibet sorde maculatam obtulerit hostiam, sacrilegii reus est, [Deut. 15.] quanto magis qui partem corporis sui, & illibatæ animæ puritatem regis amplexibus parat, si negligens fuerit, punietur?

7. Postquam grandiuscula esse ceperit, & in exemplum sponsi sui crescere sapientia, ætate, & gratia apud Deum & homines, pergat ad templum veri Patris cum parentibus suis; sed cum illis non egrediatur e templo. [Luc. 2. 49.] Quærant eam in itinere sæculi, inter turbas & frequentiam propinquorum, & nusquam alibi reperiant, nisi in [g] adyto Scriptura-

[a] Reginæ liber, *illa tibi eas imitetur abscessu*, quæ ex codice, ut apparet lacero atque obsoleto, sic ex scribarum ingenio immutata sunt: nam neque subnexa sententia de vestitu ibi invenitur; sed statim, *Cave, ne aures &c.* & paulo post *capillum iradas* pro *irrufes*.

[b] Hic Hymetius patruus Eustochii non alius videtur esse, quam qui Vicarius Urbis fuit Mamertino & Nevita Coss. & ad quem extat lex 29. Cod. Theod. de appellationibus. Mox Reginæ liber, *vultumque mutavit*.

[c] Alibi *pexuit*. Tum Victorius addit *sibi*, idest *sibi vincere cupiens*: & paulo infra Martianæus, *Ecce sibi*, pro *tibi*.

[d] Iterum Reg. lib. *in violatoribus*, & paulo post *ut te moneam*.

[e] Pythagoræ littera est Y. quam pro humanæ vitæ symbolo veteres celebrant: brachiorum enim alterum Virtutis, alterum vitiorum viam refert. Persius Sat. 3.

Et tibi quæ Samios diduxit litera ramos
Surgentem dextro monstravit limite callem.

Auson. Idillio 16.

Pythagora bivium ramis patet ambiguis Y.

[f] Quidam codd. absque negandi particula, *ut autem negligas oblatam*. Recole quæ supra adnotavimus n. 3. not. *f*.

[g] Reg. *in auditu Scripturarum*.

CLASSIS IV. AN. 403.

rarum, Prophetas & Apostolos de spiritualibus nuptiis sciscitantem. Imitetur Mariam, quam Gabriel solam in cubiculo suo reperit, & ideo forsitan timore perterrita est, quia virum, quem non solebat, aspexit. Æmuletur eam, de qua dicitur: *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus*. Loquatur & ipsa *dilecto, caritatis jaculo vulnerata: *Introduxit me rex in cubiculum suum*. Numquam exeat foras, ne inveniant eam qui circumeunt civitatem; ne percutiant & vulnerent, & auferant *theristrum pudicitiæ, & nudam in sanguine derelinquant: quin potius quum aliquis ostium ejus pulsaverit, dicat: *Ego murus, & ubera mea turris. Lavi pedes meos, non possum inquinare eos*.

Psal. 44. 14. — * al. electo — Cant. 1. 3. — * palliolum lineum æstivum. — Cant. 8. 10. Ibid. 5. 3.

8. Non vescatur in publico, id est, in parentum convivio, ne videat cibos quos desideret. Et licet quidam putent majoris esse virtutis, præsentem contemnere voluptatem: tamen ego arbitror securioris continentiæ esse, nescire quod quæras. Legi quondam in scholis puer: *Ægre reprehendas, quod sinis consuescere*. Discat jam nunc & vinum non bibere, in quo est luxuria. Ante annos robustæ ætatis, periculosa est teneris, & gravis abstinentia. Usque ad id tempus, si necessitas postulaverit, & balneas adeat, & vino utatur modico propter stomachum, & carnium edulio sustentetur, ne prius deficiant pedes, quam currere incipiant. Et hoc dico juxta indulgentiam, non juxta imperium, timens debilitatem, non docens luxuriam. Alioqui quod Judaica superstitio ex parte facit in rejectione quorumdam animalium atque escarum, quod & Indorum Brachmani, & Ægyptiorum Gymnosophistæ in polentæ & orizæ, & pomorum solo observant cibo, cur virgo Christi non faciat in toto? Si tanti vitrum, quare non majoris sit pretii margaritum? Quæ nata est ex promissione, sic vivat, ut illi vixerunt, qui de repromissione generati sunt. Æqua gratia æquum habeat & laborem. Surda sit ad organa. Tibia, lyra, cithara, cur facta sint, nesciat.

Mimus P. Syrus.

9. Reddat tibi pensum quotidie de Scripturarum floribus [a] carptum. Discat Græcorum versuum numerum. Sequatur statim Latina eruditio: quæ si non ab initio os tenerum composuerit, in peregrinum sonum lingua corrumpitur, & externis vitiis sermo patrius sordidatur. Te habeat magistram, te rudis [b] imitetur infantia. Nihil in te, & patre suo videat, quod si fecerit, peccet. Mementote vos parentes virginis, & magis eam exemplis doceri posse, quam voce. Cito flores pereunt, cito violas & lilium & crocum pestilens aura corrumpit. Numquam absque te procedat in publicum. Basilicas Martyrum & Ecclesias sine matre non adeat. Nullus ei juvenis, nullus cincinnatus arrideat. Vigiliarum dies & solennes pernoctationes sic virguncula nostra celebret, ut ne transverso quidem ungue a matre discedat. Nolo de ancillulis suis aliquam plus diligat, cujus crebro auribus insusurret. Quidquid uni loquitur, hoc omnes sciant. Placeat ei comes, non compta [c] atque formosa, quæ liquido gutture carmen dulce moduletur; sed gravis, pallens, sordidata, subtristis. Præponatur ei probæ fidei, & morum ac pudicitiæ virgo veterana, quæ illam doceat, & assuescat exemplo ad orationes & Psalmos nocte consurgere; mane hymnos canere, Tertia, Sexta, Nona hora stare in acie quasi bellatricem Christi, accensaque lucernula reddere sacrificium vespertinum. Sic dies transeat, sic nox inveniat laborantem. Orationi lectio, lectioni succedat oratio. Breve videbitur tempus, quod tantis [d] operum varietatibus occupatur.

Horæ Canonicæ

10. Discat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina pollice ducere. Spernat bombycum telas, Serum vellera, & aurum in fila lentescens. Talia vestimenta paret, quibus pellatur frigus, non quibus vestita corpora nudentur. Cibus ejus olusculum sit & simila, raroque pisciculi. Et ne gulæ præcepta longius traham, de quibus in [e] alio loco loquutus sum plenius, sic comedat, ut semper esuriat: ut statim post cibum possit legere [f] & psallere. Displi-

[a] Idem Reg. *pensum quotidie de Scripturarum floribus. Certum ediscat Græcorum &c.* Sunt autem hæc quoque desumta ex Quintiliano Institution. libro 1. cap. 2. *A sermone Græco puerum incipere malo: quia Latinus, qui pluribus in usu est, vel nobis nolentibus, se præbet: simul quia disciplinis quoque Græcis prius instituendus est, unde & nostra fluxerunt. Non tamen hoc adeo superstitiose velim fieri, ut diu tantum loquatur Græce, aut discat, sicut plerisque moris est. Hinc enim accidunt & oris plurima vitia in peregrinum sonum corrupti, & sermonis, cui cum Græcæ figuræ assidua consuetudine hæserint, in diversa quoque loquendi ratione pertinacissime durat.*

[b] Victorius, *te rudis miretur infantia.*

[c] Iterum Victorius, *non compta, neque formosa. atque lasciva, quæ &c.*

[d] Vitiose Martianæus, *tantis dierum varietatibus*, pro *operum*, quod ex Victorio restituimus.

[e] Libro nempe contra Jovinianum secundo, ubi *de contemtu ventris, & gutturis plenius* ex proposito differit.

[f] Victor. *legere, orare, & psallere.*

A

ſplicent mihi, in teneris maxime ætatibus, longa & immoderata jejunia, in quibus junguntur hebdomades, & oleum in cibo, ac poma vetantur. Experimento didici, aſellum in via, quam laſſus fuerit, diverticula quærere. Faciant hoc cultores Iſidis & Cybeles, [a] qui guloſa abſtinentia Phaſides aves, ac fumantes turtures vorant, ne ſcilicet Cerealia dona contaminent. Hoc in perpetuum jejunium præceptum ſit, ut longo itineri vires perpetes [b] ſuperent: ne in prima manſione currentes, corruamus in mediis. Cæterum, ut ante ſcripſi, in Quadrageſima continentiæ vela pandenda ſunt, & tota aurigæ retinacula equis laxanda properantibus. Quamquam alia ſit conditio ſæcularium, alia Virginum ac Monachorum. Sæcularis homo in Quadrageſima ventris ingluviem decoquit, & in cochlearum morem ſucco victitans ſuo, futuris dapibus ac ſaginæ aqualiculum parat. Virgo & Monachus ſic in Quadrageſima ſuos * dimittant equos, ut ſibi meminerint ſemper eſſe currendum. Finitus labor major, infinitus moderatior eſt. Ibi enim reſpiramus, hic perpetuo incedimus.

* al. admittant.

11. Si quando ad ſuburbana pergis, domi filiam non relinquas; neſciat ſine te, nec poſſit vivere: & quum ſola fuerit, pertimeſcat. Non habeat colloquia ſæcularium, non malarum virginum contubernia. Non interſit nuptiis ſervulorum, nec familiæ perſtrepentis luſibus miſceatur. Scio præcepiſſe quoſdam, ne virgo Chriſti cum eunuchis lavet, nec cum maritatis feminis: quia alii non * deponunt animos virorum, aliæ tumentibus uteris, * præferunt fœditatem. Mihi omnino in adulta virgine lavacra diſplicent, quæ ſeipſam debet erubeſcere, & nudam videre non poſſe. Si enim vigiliis & jejuniis macerat corpus ſuum, & in ſervitutem redigit; ſi flammam libidinis & incentiva ferventis ætatis extinguere cupit continentiæ frigore; ſi appetitis ſordibus * turpare feſtinat naturalem pulchritudinem: cur e contrario balnearum fomentis ſopitos ignes ſuſcitat?

* al. deporant.
* al. præferant.
* al. turbare

12. Pro gemmis & ſerico divinos Codices amet, in quibus non auri & [c] pellis Babylonicæ vermiculata pictura; ſed ad fidem placeat emendata & erudita diſtinctio. Diſcat primo Pſalterium, his ſe canticis avocet; & in Proverbiis Salomonis erudiatur ad vitam. In Eccleſiaſte conſueſcat, quæ mundi ſunt, calcare. In Job virtutis & patientiæ exempla ſectetur. Ad Evangelia tranſeat, numquam ea poſitura de manibus. Apoſtolorum Acta, & Epiſtolas tota

B

cordis imbibat voluntate. Quumque pectoris ſui cellarium his opibus locupletaverit, mandet memoriæ Prophetas, * Heptateuchum, & Regum, & Paralipomenon libros, Eſdræ quoque & Eſter volumina. Ad ultimum ſine periculo diſcat Canticum Canticorum; ne ſi in exordio legerit, ſub carnalibus verbis, ſpiritualium nuptiarum epithalamium non intelligens, vulneretur. Caveat omnia apocrypha. Et ſi quando ea non ad

* al. Pentateucum.

C

dogmatum veritatem, ſed ad ſignorum reverentiam legere voluerit, ſciat non eorum eſſe, quorum titulis prænotantur: multaque his admixta vitioſa, ET GRANDIS eſſe prudentiæ aurum in luto quærere. Cypriani opuſcula ſemper in manu teneat. Athanaſii Epiſtolas & Hilarii libros inoffenſo decurrat pede. Illorum tractatibus, illorum delectetur ingeniis, in quorum libris pietas fidei non vacillet. Cæteros

D

ſic legat, ut magis judicet quam ſequatur.

13. Reſpondebis: Quomodo hæc omnia mulier ſæcularis, in tanta frequentia hominum, Romæ cuſtodire potero? Noli ergo ſubire onus, quod ferre non potes: ſed poſtquam ablactaveris eam cum Iſaac, & veſtieris eum Samuele; mitte aviæ & amitæ. Redde pretioſiſſimam gemmam cubiculo Mariæ, & cunis Jeſu vagientis impone. Nutriatur in

Paulæ & Euſtochio in Bethlemi Monaſterio degentibus

E

Monaſterio, ſit inter Virginum choros, jurare non diſcat, mentiri ſacrilegium putet, neſciat ſæculum, vivat Angelice, ſit in carne ſine carne, omne hominum genus ſui ſimile putet. Et, ut cætera taceam, certe te liberet ſervandi difficultate, & cuſtodiæ periculo. MELIUS TIBI eſt deſiderare abſentem, quam

[a] Pane ſcilicet abſtinebant cultores Iſidis & Cybeles in utriuſque ſacris, cujus loco carnes comedebant. Arnobius lib. 5. *Quid temperatis ab alimonio panis, cui rei dediſtis nomen Caſtus?* Ita enim cibos illos, ſive hanc a pane abſtinentiam appellabant. Item Hieron. libro contra Jovinian. ſecundo cap. 34. *De ciborum ſibi placent abſtinentia, quaſi non & ſuperſtitio Gentilium Caſtum* (ſic enim reſtituimus) *Matris Deum obſervet, & Iſidis:* quæ inferius cap. 41. repetit, noſque ibi copioſius explicamus.

[b] Martianæus, *ſupparentur*, quemadmodum repoſuerat Gravius.

[c] Eædem putantur eſſe, quæ & Perſicæ aliis dictæ ſunt. Sed ἐκ βαβυλῶνος δέρματα, Babylonicas pelles, laudat etiam Zonaras in rebus Conſtantii, ubi de Hormiſda loquitur, eaſque in pretio fuiſſe, & variis coloribus eleganter pictas tradit. Gloſſarium vetus βαβυλωνικὸν δέρματος εἶδος. Similem alibi luxum in codicibus compingendis Hier. damnat.

CLASSIS IV. AN. 403.

quam pavere ad singula: quid loquatur, cum quo loquatur, cui annuat, quem libenter aspiciat. Trade Eustochio parvulam, cujus nunc & ipse vagitus pro te oratio est. Trade comitem sanctitatis, futuram hæredem. Illam videat, illam amet, illam *primis miretur ab annis* (Æneid. VIII.), cujus & sermo, & incessus, & habitus, doctrina virtutum est. Sit in gremio aviæ, quæ repetat in nepte, quidquid præmisit in filia; quæ longo usu didicit nutrire, servare, docere virgines: in cujus [a] corona centenarii quotidie numeri castitas texitur. Felix virgo, felix Paula Toxotii, QUÆ PER AVIÆ amitæque virtutes nobilior est sanctitate, quam genere. O si tibi contingeret videre socrum & cognatam tuam, & in parvis corpusculis ingentes animos intueri: pro insita tibi pudicitia non ambigerem, quin præcederes filiam, & primam Dei sententiam (Gen. 1. 8.), secunda Evangelii lege mutares. * Næ tu (* al. Nec) parvipenderes aliorum desideria liberorum; sed teipsam magis offerres Deo. Sed quia tempus est amplexandi, & tempus longe fieri a complexibus (Eccl. 3. 5.): & uxor non habet potestatem corporis sui: & unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat in Domino (1. Cor. 7. 4.): & qui sub jugo est, ita debet currere, ne in luto comitem derelinquat, totum redde in sobole, quod in te interim distulisti. Anna filium quem Deo voverat (1. Reg. 1.), postquam obtulit in Tabernaculo, numquam recepit: indecens arbitrata, ut futurus Propheta in ejus domo cresceret, quæ adhuc alios filios habere cupiebat. Denique postquam concepit & peperit, non est ausa ad Templum accedere, & vacua apparere coram Domino, nisi prius redderet quod debebat: talique immolato sacrificio, reversa domum, quinque liberos sibi genuit, quia primogenitum Deo pepererat. Miraris felicitatem sanctæ mulieris? imitare fidem. Ipse, si Paulam miseris, & magistrum me & nutricium spondeo. Gestabo humeris, [b] balbutientia senex verba formabo, multo gloriosior mundi Philosopho (Aristotele.): qui non regem Macedonum Babylonio periturum veneno; sed ancillam & sponsam Christi erudiam, regnis cælestibus offerendam.

* EPISTOLA CVIII.

CLASSIS IV. AN. 404. * Alias 27. Scripta anno 404.

Ad EUSTOCHIUM Virginem.

[c] Epitaphium PAULÆ matris.

Paulæ vitam enarrat, quam primum a generis nobilitate, tum vero maxime ob animi virtutem laudat, quod Toxotio marito defuncto, totam se Deo voverit, & in sancto proposito diu Romæ vixerit. Deinde ejus iter diligentissime describit, quo peragratis sacris Judææ locis, atque Ægypto Alexandriam usque, in Bethleem consedit. Ibi quæ extruxit Virginum monasteria, quibusque exemplis ac præceptis rexerit, declarat, ejusque humilitatem, patientiam, contemtum sæculi, in pauperes atque ægrotos caritatem, Divinarum Scripturarum scientiam, ac fidei puritatem, atque alias passim virtutes cumulatissimas prædicat. Denique ejus mortem & funera copiose describit.

1. SI cuncta corporis mei membra verterentur in linguas, & omnes artus humana voce resonarent, nihil dignum sanctæ ac venerabilis Paulæ virtutibus dicerem. Nobilis genere, sed multo nobilior sanctitate: potens quondam divitiis, sed nunc Christi paupertate insignior; Graccorum stirps, soboles [d] Scipionum, Pauli hæres, cujus vocabulum trahit, Martiæ Papyriæ matris Africani vera & germana progenies, Romæ prætulit Bethleem, & auro tecta fulgentia, informis luti vilitate mutavit. Non mœremus, quod talem amisimus; sed gratias agimus, quod habuimus, immo habeamus. Deo enim vivunt omnia; ET QUIDQUID revertitur ad Dominum, in familiæ numero computatur. Quamquam amissio illius, cælestis domus habitatio sit; quæ quamdiu in corpore fuit, peregrinata est a Domino (2. Cor. 5.), & voce semper flebili querebatur, dicens: *Heu mihi, quia peregrinatio mea prolongata est* (Ps. 19. 5.), *habitavi cum habitantibus Cedar*, [e] *multum peregrinata est anima mea*. Nec mirum si planxerit se versari in *tenebris* (2. Joan. 5. 19.) (hoc enim *Cedar* interpretatur)

[a] Confer quæ in primo contra Jovinian. libro cap. 1. adnotamus: atque isthæc in primis: *Centesimus numerus iisdem quidem digitis, sed non eadem manu quibus in læva nupta significantur, & viduæ, circulum faciens exprimit virginitatis coronam.*

[b] Reg. *balbutientia senis verba firmabo.*

[c] In Reginæ cod. 497. inscribitur *Vita S. Paulæ viduæ scripta a B. Hieronymo Presbytero.*

[d] Duo vetustis. Reginæ codd. 407. & 500. legunt *Metiæ*, quibus concinit alius ms. S. Maximi apud Bollandum. Notum porro fuisse M. Papyriam C. Papyrii Masonis filiam, uxorem L. Æmilii Pauli, Fabii, & Africani junioris matrem.

[e] Alii Mss. juxta Vulgatam, *multum incola fuit* &c.

CLASSIS IV. AN. 404.

tur) quum mundus in maligno poſitus A ſit; & ſicut tenebræ illius, ita & lumen ejus; luxque in tenebris luceat, & tenebræ eam non comprehenderunt. Unde & illud crebrius inferebat, Pſ. 138. 12. Joan. 1. 5. Pſ. 38. 13. *Advena ſum & peregrina ſicut omnes patres mei*. Philipp. 1. 23. Et iterum, *Cupio diſſolvi, & eſſe cum Chriſto*. Quoties autem infirmitate corpuſculi (quam incredibili abſtinentia, & duplicatis contraxerat jejuniis) vexabatur, 1. Cor. 9. 27. hoc in ore volvebat: *Subjicio corpus meum, & in ſervitutem redigo, ne* B Rom. 14. 21. *aliis prædicans*, ipſa reproba *inveniar*. Et: *Bonum eſt vinum non bibere, & carnem non manducare*. Et: Pſ. 34. 13. *Humiliavi in jejunio animam meam*. Pſ. 40. Et, *Totum lectum meum verſaſti in infirmitate mea*. Pſ. 31. Et, *Verſata ſum in miſeria, dum mihi configitur ſpina*. [a] Atque inter doloris aculeos, quos mira patientia ſuſtinebat, quaſi apertos ſibi cælos aſpiceret, loquebatur: Pſ. 54. 7. *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ, & volabo, & requieſcam?* C

2. Teſtor Jeſum & Sanctos ejus, ipſumque proprium [b] Angelum, qui cuſtos fuit & comes admirabilis feminæ, me nihil in gratiam, nihil more blandientium loqui: ſed quidquid dicturus ſum, pro teſtimonio dicere; & minus ejus eſſe meritis, quam totus orbis canit: ſacerdotes mirantur, virginum chori deſiderant, Monachorum & pauperum turbæ deplangunt. Vis lector ejus breviter ſcire virtutes? Omnes ſuos pauperes, D pauperior ipſa dimiſit. Nec mirum, de proximis & familiola, quam in utroque ſexu de ſervis & ancillis in fratres ſororeſque mutaverat, iſta proferre, quum Euſtochium virginem, & devotam Chriſti filiam, in cujus conſolationem libellus hic cuditur, procul a nobili genere, ſola fide & gratia divitem reliquerit.

3. Carpamus igitur narrandi ordinem. Alii altius repetant, & a cunabulis ejus, ipſiſque (ut ita dicam) E crepundiis matrem Blæſillam, & Rogatum proferant patrem: quorum altera Scipionum, Graccorumque progenies eſt: alter per omnes fere Græcias uſque hodie ſtemmatibus & divitiis, ac nobilitate Agamemnonis fertur ſanguinem trahere, qui decennali Trojam obſidione delevit. Nos nihil laudabimus, niſi quod proprium eſt, & de puriſſimo ſanctæ mentis fonte profertur. Quamquam Dominus atque Salvator in Evangelio doceat Apoſtolos ſciſcitantes quid Mar. 10. ſibi redditurus ſit, qui omnia ſua pro nomine ejus dimiſerunt: centuplum in præſentiarum recepturos, & in futuro Matth. 19. vitam æternam. Ex quo intelligimus, NON LAUDIS eſſe poſſidere divitias, ſed pro Chriſto eas contemnere: non tumere ad honores, ſed pro Dei fide eos parvipendere. Vere quod pollicitus eſt ſervis ſuis & ancillis Salvator, reddidit in præſenti. Nam quæ unius urbis contemſit gloriam, totius orbis opinione celebratur: quam Romæ habitantem, nullus extra Romam noverat, latentem in Betheleem, & barbara & Romana terra miratur. Cujus enim gentis homines ad ſancta loca non veniunt? Quis autem in ſanctis locis præter Paulam, quod plus inter homines miraretur, invenit? *(1) Hæc ſicut * al. Et (1) inter multas gemmas pretioſiſſima gemma micat, & jubar ſolis parvos igniculos ſtellarum obruit & obſcurat: ita cunctorum virtutes & potentias ſua humilitate ſuperavit, minimaque fuit inter omnes ut omnium major eſſet. Et quanto ſe plus dejiciebat, tanto magis a Chriſto ſublevabatur. Latebat, & non latebat. Fugiendo gloriam, gloriam merebatur; quæ virtutem quaſi umbra ſequitur, & appetitores ſui deſerens, appetit contemtores. Sed quid ago, narrandi ordinem prætermittens, dum in ſingulis teneor, non ſervo præcepta dicendi.

4. Tali igitur ſtirpe generata, juncta eſt viro Toxotio, qui Æneæ & Juliorum altiſſimum ſanguinem trahit. Unde etiam filia ejus Chriſti virgo Euſtochium, *Julia* nuncupatur; & ipſe Æneid. 1.
Julius a magno demiſſum nomen Julo.
Et hæc dicimus, non quod habentibus grandia ſint, ſed quo contemnentibus, mirabilia. Sæculi homines * ſuſpiciunt * al. ſuſpiciunt. eos, qui his pollent privilegiis. Nos laudamus, qui pro Salvatore iſta deſpexerint: & mirum in modum quos habentes parvipendimus, ſi habere noluerint, [c] prædicamus. His inquam orta majoribus, & fœcunditate, ac pudicitia probata: primum viro, deinde propinquis, & totius urbis teſtimo-

a Vetuſtius Reginæ exemplar, *Atque inter alios dolores, quos mira &c.*

b Vocem *Angelos* ex ea quæ eſt in Vitis Sanctorum Patrum editione, & Bollando ſufficimus, qui itidem paulo poſt, *nihil dicere more laudantium*; pro *nihil more blandientium loqui*.

(1) Grav. *Et* jubet legi pro *Hæc*

c Martianæus addit *contemnentes*, quam vocem nec meliores mſſ neque editi vetuſtiores probant. Tum in quodam mſ. S. Maximi apud Bollandum, *His igitur ornata majoribus*, pro *his inquam orta &c.*

monio, quum quinque liberos edidiſſet, Blæſillam, ſuper cujus morte eam Romæ conſolatus ſum, Paulinam, quæ ſanctum & admirabilem virum, & propoſiti & rerum ſuarum Pammachium reliquit hæredem, ad quem ſuper obitu ejus parvulum libellum edidimus; Euſtochium, quæ nunc in ſanctis Locis virginitatis & Eccleſiæ monile pretioſum eſt; [a] Ruffinam, quæ immaturo funere pium matris animum conſternavit; & Toxotium, poſt quem parere deſiit, ut intelligeres eam non diu ſervire voluiſſe officio conjugali, ſed mariti deſiderio, qui mares optabat liberos, [b] obediſſe.

5. Poſtquam vir mortuus eſt, ita eum planxit, ut prope ipſa moreretur; ita ſe convertit ad Domini ſervitutem, ut ejus mortem videretur optaſſe. Quid ego referam, amplæ & nobilis domus, & quondam opulentiſſimæ, omnes pene divitias in pauperes erogatas? quid in cunctos clementiſſimum animum, & bonitatem etiam in eos, quos numquam viderat evagantem? quis inopum moriens, non illius veſtimentis obvolutus eſt? quis [c] clinicorum non ejus facultatibus ſuſtentatus eſt? Quos curioſiſſime tota urbe perquirens, damnum putabat, ſi quiſquam debilis & eſuriens cibo ſuſtentaretur alterius. Spoliabat filios, & inter objurgantes propinquos, majorem ſe eis hæreditatem, Chriſti miſericordiam, dimittere loquebatur.

6. Nec diu potuit excelſi apud ſæculum generis, & nobiliſſimæ familiæ viſitationes & [d] frequentiam ſuſtinere. Mœrebat honore ſuo, & ora laudantium declinare, ac fugere feſtinabat. Quumque Orientis & Occidentis Epiſcopos ob quaſdam Eccleſiarum diſſenſiones Romam [e] imperiales literæ contraxiſſent, vidit admirabiles viros, Chriſtique Pontifices, Paulinum Antiochenæ urbis Epiſcopum, & Epiphanium Salaminæ Cypri, quæ nunc Conſtantia dicitur; quorum Epiphanium etiam hoſpitem habuit: Paulinum in aliena manentem domo, quaſi proprium, humanitate poſſedit. Quorum accenſa virtutibus, per momenta patriam deſerere cogitabat. Non domus, non liberorum, non familiæ, non poſſeſſionum, non alicujus rei, quæ ad ſæculum pertinet, memor, ſola (ſi dici poteſt) & incomitata, ad eremum Antoniorum atque Paulorum pergere geſtiebat. Tamdemque exacta hyeme, aperto mari, redeuntibus ad Eccleſias ſuas Epiſcopis, & ipſa voto cum eis ac deſiderio navigavit. Quid ultra differo? Deſcendit ad portum, [f] fratre, cognatis, affinibus, & quod his majus eſt, liberis proſequentibus, & clementiſſimam matrem pietate vincere cupientibus. Jam carbaſa tendebantur, & remorum ductu navis in altum protrahebatur. Parvus Toxotius ſupplices manus tendebat in littore. Ruffina jam nubilis, ut ſuas exſpectaret nuptias, tacens fletibus obſecrabat. Et tamen illa ſiccos tendebat ad cælum oculos, pietatem in filios, pietate in Deum ſuperans. Neſciebat ſe matrem, ut Chriſti probaret ancillam. Torquebantur viſcera, & quaſi a ſuis membris * diſtraheretur, cum dolore pugnabat: in eo cunctis admirabilior, quod magnam vinceret caritatem. Inter hoſtium manus & captivitatis duram neceſſitatem nihil crudelius eſt, quam parentes a liberis ſeparari. Hoc contra jura naturæ plena fides patiebatur, immo gaudens animus appetebat: & amorem filiorum majore in Deum amore contemnens, in ſola Euſtochio, quæ & propoſiti & navigationis ejus comes erat, acquieſcebat. Sulcabat interim navis mare, & cunctis qui cum ea vehebantur littora reſpicientibus, ipſa averſos tenebat oculos, ne videret quos ſine tormento videre non poterat. Fateor, nulla ſic amavit filios, quibus antequam profici-

* Mſ. *diſtraherentur*

[a] Hanc, quæ paulo poſt *nubilis* dicitur, Bollandus tradit Alethio viro Clariſſ. nupſiſſe: additque datam a S. Paulino Nolano Epiſcopo epiſtolam XXXIII. ad eumdem Alethium, in qua eum conſolatur ſuper obitu Ruffinæ, cujus etiam præclaras virtutes narrat. Hujus autem rei nec vola eſt nec veſtigium in illa epiſtola, quæ unica Alethio inſcribitur, & aliqua ſui parte mulctata eſt; ſed numquam aut defunctæ uxoris meminit, aut Ruffinæ ingerit nomen.

[b] Emendat vetuſtiſſ. Reginæ exemplar 500. pro quo antea minus congrua lectione in editis omnibus & pleriſque mſſ. erat, *qui marem optabat, liberos edidiſſe*. Neque enim liberi ad mariti deſiderium edi poſſunt, & Paula, quæ edidiſſe diceretur, non tamen ejus ſatisfecerit votis, quandiu feminas edidit. Lectionem quam reſtituimus etiam S. Maximi mſ. confirmat.

[c] Duo codd. *quis Clericorum* pro *clinicorum*: vitioſe

[d] Reginæ alter, *frequentiam ſuſtinere, quæ mœrebat &c.*

[e] Puta ad Romanam Synodum anni 382. quæ ſub Damaſo Papa, Gratiani, Valentiniani junioris, ac Theodoſii juſſibus coacta eſt ad compeſcendas Antiochenæ Eccleſiæ turbas, factioneſque Epiſcoporum, qui eam ſimul obtinebant, Paulini, & Flaviani. Sic Epiſt. 127. ad Principiam num. 10. *Cum & me*, inquit, *Romam cum ſanctis Pontificibus Paulino, & Epiphanio Eccleſiaſtica traxiſſet neceſſitas.*

[f] Regiæ membranæ, *deſcendit ad portum, cognatis affinibus*, &c. abſque *fratris* vocabulo,

CLASSIS IV. AN. 404.

ficisceretur: cuncta largita est: exhæredans se in terra, ut hæreditatem inveniret in cælo.

a 7. Delata ad [a] insulam Pontiam, quam clarissimæ quondam feminarum sub Domitiano Principe pro confessione nominis Christiani, Flaviæ Domitillæ nobilitavit exilium; vidensque cellulas in quibus illa longum martyrium duxerat, sumtis fidei alis, Jerosolymam & sancta Loca videre cupiebat. Tardi erant venti, & omnis pigra velocitas. Inter Scyllam & Charybdim Adriatico se credens pelago, quasi per stagnum venit Methonen, (hodie Modon) ibique refocillato paululum corpusculo, (Æneid. 1.)

Et sale tabentes artus in littore ponens,
per Maleam, & Cytheram, sparsasque per æquor
Cycladas, ... & crebris freta concita terris;

post Rhodum & Lyciam, tandem vidit Cyprum, ubi sancti & venerabilis Epiphanii pedibus provoluta, decem ab eo diebus retenta est: non in refectionem, ut ille arbitrabatur, sed in opus Dei, ut re comprobatum est. Nam omnia illius regionis lustrans monasteria, prout potuit, refrigeria sumtuum fratribus dereliquit, quos amor sancti viri de toto illuc orbe conduxerat. Inde brevi cursu transfretavit Seleuciam, de qua ascendens Antiochiam, sancti Confessoris Paulini modicum caritate detenta, media hyeme, calente ardore fidei, femina nobilis, quæ prius eunuchorum manibus portabatur, asello sedens profecta est.

8. Omitto Cœles Syriæ, & Phœnicis iter (neque enim hodœporicon ejus dis- (Ὁδοιπορικὸν) posui scribere) ea tantum loca nominabo, quæ sacris Voluminibus continentur. Beryto Romana colonia, (Berytus terminus Syriæ ac Phœniciæ.) [b] & antiqua urbe Sidone derelicta, in Sareptæ littore Eliæ est ingressa turriculam, in (b 3. Reg. 17.)

A qua adorato Domino Salvatore, per arenas Tyri, in quibus genua Paulus fixit, (Act. 21. 5.) pervenit Acco, [c] quæ nunc Ptolemais dicitur: & per campos Mageddo, Josiæ necis conscios, intravit terram Philisthiim. Mirata ruinas Dor, urbis quondam potentissimæ; & versa vice, Stratonis turrim ab * Herode rege Judææ in (4. Reg. 23. 29.; * Ascalonita, seu Magno.) honorem Cæsaris Augusti Cæsaream nuncupatam, in qua Cornelii domum, Christi vidit Ecclesiam, & Philippi ædi- B culas, & [d] cubicula quattuor virginum Prophetarum. Deinde Antipatrida, semirutum oppidulum, quod de patris nomine Herodes vocaverat; & Lyddam versam in Diospolim, [e] Dorcadis, atque Æneæ resurrectione, ac sanitate inclytam. Haud procul ab ea Arimathiam (Act. 9.) viculum Joseph, qui Dominum sepelivit; & [f] Nobe urbem quondam Sacerdotum, nunc tumulum occisorum. Joppen quoque fugientis portum Jonæ; & (Jon. 1. 3.) C (ut aliquid perstringam de fabulis Poetarum) religatæ ad saxum [g] Andromedæ spectatricem. Repetitoque itinere, Nicopolim, quæ prius Emmaus vocabatur, apud quam in fractione panis cognitus Dominus, Cleophæ domum in (Luc. 24.) Ecclesiam dedicavit. Atque inde proficiscens ascendit Bethoron inferiorem & superiorem, urbes a Salomone conditas, sed varia postea bellorum tempestate deletas: ad dexteram aspiciens Ajalon, & D Gabaon, ubi Jesus filius Nave contra quinque reges dimicans, soli imperavit (Jos. 9. & 10.) & lunæ: & Gabaonitas ob dolos & insidias fœderis impetrati, in aquarios, lignariosque damnavit. In Gabaa urbe usque ad solum diruta, paululum substitit, recordata peccati ejus, & concubinæ in frusta divisæ, & tribus Benjamin (1) trecentos viros, propter Paulum Apostolum reservatos.

9. Quid

---

a Plurium numero Reginæ liber *ad insulas Pontias*. Recolendus in hunc locum Eusebius, sive Hier. in Chronico ad annum 16. Domitiani: *Scribit Brutius, plurimos Christianorum sub Domitiano fecisse martyrium, inter quos & Flaviam Domitillam Flavii Clementis Consulis ex sorore neptem in insulam Pontiam relegatam, quia se Christianam esse testata est.*

b Iisdem plane vestigiis Phocas ab Allatio editus, quem proderit interdum contulisse, Μετὰ τὴν Σιδῶνα τὸ Σαραφθὰ κάστρον περὶ τὸ κλύσμα τῆς θαλάσσης τεθεμελίωται, καὶ ναὸς προφήτου Ἠλιοῦ ἐπὶ τῇ οἰκίᾳ τῆς ξενισάσης αὐτὸν χήρας μέσον τοῦ πολίσματος ἵδρυται. *Post Sidonem, Sarephta castrum in alluvione ipsa maris fundatur, & templum* (Hier. *turriculam*) *Propheta Elia in æde viduæ, quæ eum hospitio exceperat, media in urbe assurgit.*

c Mss. codices nostri omnes *Acho*, cujus loco olim erat *ad Coth*, & Martianæus *Acco* emendavit, ut videtur ex ingenio, cum mss. exemplaria non adducat. Lectionem asserit & paulo ante laudatus Phocas, ἐκεῖθεν ἐστὶν ἡ Πτολεμαΐς, ἤτοι τὸ Ἀκκε. Ejus autem civitatis mentio est quoque Judic. 1. 31.

d Duo Reginæ mss. minori numero, *& cubiculum quattuor &c.* Quemadmodum & Isidorus legit, qui hinc fere omnia exscripsit Originum lib. 15. cap. 1.

e Non videtur cum S. Luca consentire. Ille enim in Actis Apostolorum in Joppe dicit resuscitatam a Petro Dorcadem, sive Tabitham: in Lydda autem paralytico Æneæ redditam valetudinem.

f Innuit libri 1. Regum c. 22 historiam, ubi indignatus Saul, quod Abimelech Davidem in Nobe recepisset, trucidari jussit per Doeg octoginta quinque viros portantes Ephod, & reliquos Nobe incolas, quæ Sacerdotalis civitas erat, gladio transverberavit.

g Antea erat *Andromades*. Huc vero pertinet quod in Commentariis in Jonam c. 1. de Joppe loquens, *Hic locus est*, inquit, *in quo usque hodie saxa monstrantur in littore, in quibus Andromeda religata, Persei quondam sit liberata præsidio*. Consentiunt Mela, Josephus, Plinius, quorum primus, *Servata a Perseo Andromedæ clarum vestigium, belluæ marinæ ossa immania ostendi*, tradit; alter ἔνθα, inquit lib. 3. de Bello, καὶ τῶν Ἀνδρομέδας δεσμῶν ἔτι δεικνύμενοι τύποι πιστοῦνται τὴν ἀρχαιότητα τοῦ μύθου. *Quæ ibi adhuc monstrantur reliquiæ vinculorum Andromedæ, fabulæ antiquitatem persuadent.*

(1) Gravius *sexcentos* legit ex Judic. 20.

CLASSIS IV. AN. 404.

9. Quid diu moror? Ad lævam [a] mausoleo Helenæ derelicto, quæ Adiabenorum Regina in fame populum frumento juverat, ingressa est Jerosolymam urbem trinominem, *Jebus*, *Salem*, *Jerusalem*, quæ ab Ælio postea Hadriano de ruinis, & cineribus civitatis in Æliam suscitata est. Quumque Proconsul Palæstinæ, qui familiam ejus optime noverat, præmissis Apparitoribus jussisset parari Prætorium, elegit humilem cellulam: & cuncta loca tanto ardore ac studio circumivit, ut nisi ad reliqua festinaret, a primis non posset abduci. Prostrataque ante Crucem, quasi pendentem Dominum cerneret, adorabat. Ingressa sepulcrum, resurrectionis, osculabatur [b] lapidem, quem ab ostio monumenti amoverat Angelus. Et ipsum corporis locum in quo Dominus jacuerat, quasi sitiens desideratas aquas, fideli ore lambebat. Quid ibi lacrymarum, quantum gemituum, quid doloris effuderit, testis est cuncta Jerosolyma: testis est ipse Dominus, quem rogabat. Unde egrediens ascendit *Sion*, quæ in *arcem*, vel *speculam* vertitur. Hanc urbem quondam expugnavit & reædificavit David. De expugnata scribitur: *Væ tibi civitas Ariel*, id est, *leo Dei*, & quondam fortissima, *quam expugnavit David*: & de ea, quæ ædificata est, dictum est: *Fundamenta ejus in montibus sanctis: diligit Dominus portas Sion, super omnia tabernacula Jacob*. Non eas portas, quas hodie cernimus in favillam & cinerem dissolutas: sed portas, quibus non prævalet infernus, & per quas credentium ad Christum ingreditur multitudo. Ostendebatur illi columna Ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinctus, [c] dicitur flagellatus. Monstrabatur locus, ubi super centum viginti credentium animas Spiritus Sanctus * descendisset: ut Joelis vaticinium compleretur.

(Isai. 29. 1. — Ps. 86. 1. — * al. descendit)

10. Deinde pro facultatula sua, pauperibus atque conservis pecunia distributa, perrexit Bethleem, & in dextera parte itineris stetit ad sepulcrum Rachel, in quo [d] Benjamin, non ut mater vocaverat moriens, *Benoni*, hoc est, *filius doloris mei*: sed ut pater * prophetavit in spiritu, *filium dextræ* procreavit. Atque * inde Bethleem ingressa, & in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum virginis diversorium, & stabulum in quo *agnovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui*; ut illud impleretur, quod in eodem Propheta scriptum est: *Beatus qui seminat* (1) *super aquas, ubi bos & asinus calcant*, me audiente jurabat, cernere se oculis fidei infantem pannis involutum, vagientem in præsepi Dominum, Magos adorantes, stellam fulgentem desuper, matrem Virginem, nutricium sedulum, pastores nocte venientes, ut viderent [e] verbum quod factum erat; & jam tunc Evangelistæ Joannis principium dedicarent: *In principio erat Verbum: & Verbum caro factum est*; parvulos interfectos, Herodem sævientem, Joseph & Mariam fugientes in Ægyptum: mixtisque gaudio lacrymis, loquebatur: Salve *Bethleem*, *domus panis*, in qua natus est ille panis, qui de cælo descendit. Salve *Ephrata*, regio *uberrima*, atque * καρποφόρε, cujus fertilitas Deus est. De te quondam Michæas vaticinatus est: *Et tu Bethleem domus Ephrata*, [f] *non minima es in millibus Juda. Ex te mihi egredietur, qui sit princeps in Israel: & egressus ejus ab initio a diebus æternitatis. Propterea dabis eos usque ad tempus parientis. Pariet, & reliquiæ fratrum ejus convertentur ad filios Israel*. In te enim natus princeps, qui ante Luciferum genitus est: cujus de Patre nativitas, omnem

(* al. prophetizavit — Gen. 35. 18. — * al. in — Isai. 1. 3. — Ibid. 32. 20. jux. LXX. — Matth. 2. — Luc. 2. 15. — Joan. 3. — * al. καρποφόρα — Mich. 5. 2. 3. — Ps. 109.)

[a] Tradit Josephus Antiq. XX. c. 4. Helenæ Adiabenorum Reginæ, ejusque filii Izatis sepulta ossa ἐν ταῖς πυραμίσιν, ἃς ἡ μήτηρ κατεσκευάκει τρεῖς τὸν ἀριθμὸν τρία σάδια τῆς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως ἀπεχούσας, *in Pyramidibus, quas numero tres, tribusque stadiis ab urbe Jerosolymitana dissitas mater Helena exstruxerat*. Euseb. Hist. l. II. cap. 12. Στήλας vocat, ἐν τοῖς προαστείοις τῆς Αἰλίας. *Cippos in Æliæ suburbiis*. Cætera quoque de trinomine Jerosolymæ ex Josepho repete Antiquitt. VII. c. 5. & de Bello VI. c. 4. tametsi in ejus urbis etymo non semel peccet, dum vocis originem partim ex Hebræo adsciscit, partim ex Græco.

[b] Accedit fidejussor Cyrillus Jerosol. Cathec. 13. cujus testimonio dicitur lapis ille ὁ μέχρι σήμερον παρὰ τῷ μνημείῳ κείμενος, *qui ad hanc usque diem proxime ad monumentum jacet*. Hieronymus contra ipsam monumenti speluncam prope sarchophagum locat. Mox *fidei*, *ore* pro *fideli*, veteres membranæ habent.

[c] Victorius ex quibusdam Vatic. codicibus maluit, *ducitur, & flagellatur*. Nostri legunt, ut edidimus, & tantum pro *illi*, Cisterciensis *illic*. Beda de Locis sanctis, *Columna*, inquit, *marmorea in medio stat Ecclesiæ, cui adhærens Dominus flagellatus est*. Glossæ auctor in Lucæ c. 23. *Ipsa columna testatur ad quam ligatus fuit Dominus, quæ usque hodie Dominici sanguinis cernentibus certa signa demonstrat*.

[d] Ante nos editi matris nomen præponunt, *in quo mater Beniamin* &c. luxata lectione atque incommoda, quam e mss. castigamus.

(1) Præfert Gravius *super omnes aquas*.

[e] Unus Reginæ liber, *ut viderent novum, quod* &c. in Græco tamen est ῥῆμα; & subsequens contextus obstat.

[f] Idem *nonne minima* &c. Confer epist. 57. ad Pammach. num. 8. Paulo post pro *dabis*, alii *dabit*; sed variat Græcus quoque δώσει, & δώσεις. Vide in Michæam Commentarios.

CLASSIS IV. AN. 404.

omnem excedit ætatem. Et tamdiu in te Davidici generis origo permansit, donec virgo pareret, & reliquiæ populi credentis in Christum, converterentur ad filios Israel, & libere prædicarent:
Act. 13. 46. *Vobis oportebat primum loqui verbum Dei; sed quoniam repulistis illud, & indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes*. Dixerat enim * Deus,
(* al. Dominus)
Matth. 15. 24. *Non veni nisi ad oves perditas domus Israel*.
Genes. 49. 10. juxta LXX. Et eo tempore Jacob super eo verba completa sunt: *Non deficiet princeps ex Juda, & dux de femoribus ejus, donec veniat, cui repositum est, & ipse erit exspectatio gentium*. Bene David jurabat, bene vota faciebat dicens:
Ps. 131. 3. & seqq. *Si introiero in tabernaculum domus meæ, si ascendero in lectum strati mei: si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inveniam locum Domino, tabernaculum Deo Jacob*; & statim quid desideraret exposuit, atque oculis prophetalibus, quem nos venisse jam credimus, ille venturum esse cernebat.
Ibid. 6. *Ecce audivimus illum in Ephrata, invenimus eum in campis sylvæ*.
זאת vel זו a ZO [a] quippe sermo Hebraicus, ut te docente didici, non Mariam matrem Domini, hoc est, αὐτὴν, sed ipsum, id est, αὐτὸν significat. Unde loquitur confidenter: *Introibimus in tabernaculum ejus; adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus*. Et ego misera atque peccatrix, digna sum judicata deosculari præsepe, in quo Dominus parvulus vagiit? orare in spelunca, in qua virgo puerpera Dominum fudit infantem? Hæc requies mea, quia Domini mei patria est. Hic habitabo,
Ps. 131. 17. quoniam Salvator elegit eam.
Ps. 21. 31. *Paravi lucernam Christo meo. Anima mea illi vivet, & semen meum serviet ipsi*. Haud procul inde descendit ad turrim *Ader*, id
Gen. 35. 21. b est, *gregis*: juxta quam Jacob [b] pavit greges suos, & pastores nocte vigilantes audire meruerunt:
Luc. 2. 14. *Gloria in excelsis Deo, & super terram pax hominibus bonæ voluntatis*. Dumque servant oves, invenerunt Agnum Dei puro & mundissimo vellere,
Judic. 6. 37. quod in ariditate totius terræ cælesti rore complutum est: & cujus sanguis tulit peccata mundi, & exterminatorem
Exod. 12. Ægypti, litus in postibus fugavit.

11. Statimque concito gradu, cepit per viam veterem pergere, quæ ducit
Act. 8. 26. Gazam, ad *potentiam* vel ad *divitias* Dei; & tacita secum volvere, quomodo Eunuchus Æthiops gentium populos præfigurans, mutaverit pellem suam; & dum vetus relegit instrumentum, fontem reperit Evangelii. Atque inde ad dexteram (1) transit. A Bethsur ve-
Num. 13. 24. & 25. nit *Escol*, quæ in *botrum* vertitur. Unde in testimonium terræ fertilissimæ, &
Isai. 63. 3. in typum ejus qui dicit: *Torcular calcavi solus, & de gentibus [c] non est vir mecum*,
Num. 13. exploratores botrum miræ magnitudinis portaverunt. Nec post longum spatium intravit Saræ cellulas, videns incunabula Isaac, & vestigia quercus Abra-
Joh. 8. 56. ham, sub qua vidit diem Christi, & lætatus est. Atque inde consurgens, ascendit Chebron, hæc est *Cariath-arbe*, id est, *oppidum virorum quattuor*, Abra-
d ham, Isaac, Jacob, & [d] Adam magni, quem ibi conditum, juxta librum Jesu Nave Hebræi autumant: licet plerique Caleb quartum putent, cujus ex latere memoria monstratur. His inspectis, noluit pergere ad *Cariath-sepher*, id est, *viculum literarum*: quia contemnens occidentem literam, repererat spiritum vivificantem. Magisque mirabatur superiores & inferiores aquas, quas
Judic. 1. Othoniel filius Jephone Kenez pro australi terra & arida possessione suscepe-
e rat; & [e] quarum ductu, siccos prioris Instrumenti agros faciebat irriguos; ut redemtionem veterum peccatorum, in aquis baptismi reperiret. Altera die,
f orto jam sole, stetit in supercilio [f] *Caphar Barucha*, id est, *villæ benedictionis*: quem ad locum Abraham Dominum prosequutus est. Unde latam despiciens solitudinem, ac terram quondam Sodomæ

[a] Mss. nostri *Zob*, aut *Zoti* habent, alii penes Martianæum *Zop*, vel *Zod*, quorum postremum haud displiceret, siquidem ex Hebræo זאת in neutro genere exprimi potuit. De impressa lectione multa disserit Benedictinus, quem adito ad libri calcem, si lubet. Nos id unum exinde constituimus, in Hebraico Hieronymiano exemplari scriptum olim, שמענו זת, vel זאת, vel זו, *hunc* vel *istud*, similiterque post verbum מְצָאנֻו, tametsi aliter legerint LXX. habeantque etiamnum exemplaria Hebraica שמענוה, & מצאנוה cum feminini generis affixo, *audivimus eam*, & *invenimus eam*. Mox pro *te docente*, scilicet Hieronymo in Reginæ altero ms. est *ut a docente*.

[b] In aliquot mss. *potavit gregem suum*.

(1) Uno verbo mavult Gravius *transita* (pro *transit a*) *Bethsur*, venit &c.

[c] Duo Reginæ mss. *vir mecum non fuit*, renuente etiam Græc. οὐκ ἔστιν.

[d] Hebræorum traditio est, cui comminiscendæ locum fecerunt Josue verba 14. 15. *Adam maximus ibi inter Enacim situs est*: quæ tamen non Adamum protoparentem notant, sed ἁπλῶς hominem (qui *Adam* Hebraice dicitur) prægrandem, & celeberrimum, qui cum *Arbe*, nomen esset, idest *quattuor*, ab illo est civitas cognominata, in eaque ipse situs post mortem. Vide quæ adnotamus lib. de Locis ad vocem *Arbe*. Qui Calebum quartum putant, inde argumentantur, quod illi civitas Hebron a Josue in partem data sit.

[e] Perperam apud Erasm. & Martianæum, *& aquarum ductu*, pro *quarum*, ut ante nos emendaverat ipse Victorius.

[f] Meminit etiam S. Epiphanius *Caphar Baricha*, ut vocat, loci ter mille passibus ab Hebrone. Idem porro videtur, qui 2. Paralip. c. 20. v. 26. *Vallis benedictionis* appellatur.

mæ & Gomorræ, Adamæ, & Seboim, contemplata est balsami vineas in Engaddi, & Segor, vitulam [a] conternantem, quæ prius *Bala* vocabatur; & in *Zoaram*, id est, *parvulam*, Syro sermone translata est. Recordabatur speluncæ Lot, & versa in lacrymas, virgines socias admonebat, cavendum esse vinum, in quo est luxuria, cujus opus Moabitæ sunt, & Ammonitæ.

Isai. 15. Gen. 19.

12. Diu hæreo in meridie, [b] ubi sponsa cubantem reperit sponsum, & Joseph inebriatus est cum fratribus suis. Revertar Jerosolymam, & per Thecuam atque Amos, rutilantem montis Oliveti [c] Crucem aspiciam, de quo Salvator ascendit ad Patrem. In quo per [d] annos singulos Vacca rufa in holocaustum Domino cremabatur, & cujus cinis expiabat populum Israel: in quo, juxta Ezechielem, Cherubim de Templo transmigrantes, Ecclesiam Domini fundaverunt. Post ingressa sepulcrum Lazari, Mariæ & Marthæ vidit hospitium; & *Bethphage*, [e] *villam sacerdotalium maxillarum*; & locum in quo pullus lasciviens gentium, Dei frena suscepit, Apostolorumque stratus vestibus, mollia terga præbuit ad sedendum. Rectoque itinere descendebat Jericho, recogitans illum de Evangelio vulneratum, ac Sacerdotibus & Levitis, mentis feritate prætereuntibus, clementiam *Samaritæ*, id est, *custodis*; qui * seminecem suo jumento impositum, ad stabulum Ecclesiæ deportavit. Et locum *Adomim* quod interpretatur *sanguinum*, quia multus in eo sanguis crebris latronum fundebatur incursibus. Et arborem sycomorum Zachæi, id est, bona pœnitentiæ opera, quibus cruenta dudum & noxia rapinis, peccata calcabat: excelsumque Dominum de excelso virtutum intuebatur; & juxta viam cæcorum loca, qui receptis luminibus, utriusque populi credentis in Dominum, sacramenta præmiserant. Ingressa Jericho, vidit urbem quam fundavit [f] Hiel in Abiram primogenito suo, & cujus portas posuit in Segub novissimo filiorum. Intuita est castra Galgalæ, & acervum præputiorum, & secundæ circumcisionis mysterium; & duodecim lapides, qui de Jordanis illuc translati alveo, duodecim Apostolorum fundamenta firmaverant; & fontem quondam Legis amarissimum & sterilem, quem verus Elisæus sua condivit sapientia, & in dulcorem ubertatemque convertit. Vix nox transierat, [g] ferventissimo æstu venit * ad Jordanem; stetit in ripa fluminis, & orto sole, solis justitiæ recordata est; quomodo in medio amnis alveo sicca sacerdotes posuerint vestigia; & ad Eliæ & Elisæi imperium, stantibus ex utraque parte aquis, iter unda præbuerit: pollutasque diluvio aquas, & totius humani generis interfectione maculatas, suo Dominus mundaverit baptismate.

Cant. 1. 6. Gen. 43. 16. Num. 19. Luc. 10. * al. *semivivum*. Matt. 20. 30. Jos. 5. 5. Ibid. 4. 8. 4. Reg. 2. 22. * al. *in* Jos. 3. 5. 4. Reg. 2.

13. Longum est, si velim de valle *Achor* dicere, id est, *tumultus atque turbarum*, in qua furtum & avaritia condemnata est; & de *Bethel*, *Domo Dei*, in qua super nudam humum nudus & pauper dormivit Jacob; & posito subter caput lapide, qui in Zacharia septem oculos habere describitur, & in Isaia lapis dicitur angularis, vidit scalam usque ad cælum tendentem, in qua Dominus desuper innitebatur, ascendentibus porrigens manum, & negligentes de sublimi præcipitans. Sepulcra quoque in monte Ephraim Jesu filii Nave, & Eleazari filii Aaron Sacerdotis, e regione vene-

Jos. 7. 25. Gen. 28. 11. Zach. 3. 9. Isai. 28. 16 Jos. 24. 30.

[a] Vid. in Isaiam Commentarios cap. 15. Alicubi *consternantem*, aut *consternatam* invenitur, mendosa scriptura; conternans enim est trima, sive quæ ternum numerum comparat.

[b] Adeo non infrequens est iis, qui tropologias captant, æquivocis uti sensibus. Heic noster ad meridianam plagam regionemque trahit atque aptat, quæ sub meridiem, sive diei medium a Canticorum sponsa, & Josepho patrata sunt.

[c] Victorius *lucem* pro *Crucem* legit, sicque omnino emendandum contendit, quod Christus non in Oliveti monte crucifixus sit, sed inde ad Patrem ascenderit, & licet in eo loco templum exstructum sit, obduci tamen tecto numquam potuerit, ut patulum ascendentis Christi iter appareat. Scilicet ignorabat, Crucis signum in Oliveti vertice erectum, quod non uno in loco testatur Hieronymus, & potissimum in Sophoniæ cap. 1. ubi Judæos prohibitos Jerusalem ingredi, *de Oliveti monte quoque Crucis fulgente vexillo plangere ruinas templi sui* dixit. Confer epist. 46. Paulæ & Eustoch. ad Marcellam num. 12. Porro pro *Revertar*, quod est paulo ante, & quod subsequitur *aspiciam*, idem Reatinus interpres *Revertebatur*, atque *aspiciebat* de suo, ut videtur, fecit, quo nempe Hieronymum, non Paulam loquentem exhiberet.

[d] Desipiunt Rabbini, qui a Moyse usque Esdram unam dumtaxat immolatam fuisse dicunt, & ab Esdra ad eversionem templi sex, vel ad summum novem.

[e] Hanc ipse interpretationem in libro Nominum haud satis probat. *Quidam*, inquit, *putant domum maxillarum vocari*. Sed in Matthæi cap. 21. initio, *Betphage* iterum vocat *domum maxillarum*, *qui Sacerdotum viculus erat*. Ex quo intelligas cur heic addiderit *Sacerdotalium*, nisi si malis exinde argumentari, quod maxilla propria Sacerdotum pars erat in Lege. Utramque rationem jungit Theophilactus in Lucam 19. Origenem αὐτολεξεὶ exscribens: βηθφαγή, οἶκος σιαγόνων, ἱερατικὸς ὢν τόπος· καὶ γὰρ σιαγόνες τοῖς ἱερεῦσι ἐδίδοντο, ὡς ἐν τῷ νόμῳ ἀναγέγραπται. *Bethphage, domus maxillarum, qui locus est sacerdotalis. Maxillæ enim Sacerdotibus dabantur, sicut in lege scriptum est.*

[f] Repete ex Josue 6. 26. & 3. libro Regum cap. 16. 24. loci hujus intelligentiam. Unus Reginæ, *vidit turrim* (pro *urbem*) *quam fundavit Ahiel*: alius *Achiel* ex Græco Αχιήλ.

[g] Idem Reg. ms. *ferventissima & venit.*

CLASSIS IV. AN. 404.

venerata est: quorum alter conditus est in * Tamnathsare a septentrionali parte montis Gaas: alter in * Gabaa filii sui Phinees: satisque mirata est, quod distributor possessionum sibi montana & aspera delegisset. Quid narrem Silo, in qua altare dirutum hodieque monstratur, & raptum Sabinarum a Romulo, tribus * Benjamitica præcucurrit. Transivit *Sichem*, non ut plerique errantes legunt *Sichar*, quæ nunc *Neapolis* appellatur, & ex [a] latere montis Garizim extructam circa puteum Jacob intravit Ecclesiam: super quo residens Dominus, sitiensque & esuriens, Samaritanæ fide satiatus est; quæ quinque Mosaicorum voluminum viris, sextoque, quem se habere jactabat, errore [b] Dosithei derelicto, verum Messiam, & verum reperit Salvatorem. Atque inde divertens, vidit duodecim Patriarcharum sepulcra: & *Sebastem*, id est, Samariam, quæ in honorem Augusti ab Herode Græco sermone *Augusta* est nominata. Ibi siti sunt Elisæus & Abdias Prophetæ: & (quo major inter natos mulierum non fuit) Joannes Baptista. Ubi multis intremuit consternata mirabilibus: namque cernebat variis dæmones rugire cruciatibus, & ante sepulcra Sanctorum ululare homines more luporum, vocibus latrare canum, fremere leonum, sibilare serpentum, mugire taurorum. Alios rotare caput, & post tergum terram vertice tangere, suspensisque pede feminis, [c] vestes non defluere in faciem. Miserebatur omnium, & per singulos effusis lacrymis, Christi clementiam deprecabatur. Et sicut erat invalida, ascendit pedibus montem; in cujus duabus speluncis, persecutionis & famis tempore, Abdias Propheta centum Prophetas aluit pane & aqua. Inde cito itinere percucurrit Nazareth, nutriculam Domini; * Cana & Capharnaum, signorum ejus familiares; lacum Tyberiadis, navigante Domino sanctificatum; & solitudinem, in qua multa populorum millia paucis saturata sunt panibus, & de reliquiis vescentium repleti sunt cophini duodecim tribuum Israel. Scandebat montem Thabor, in quo transfiguratus est Dominus. Aspiciebat procul montes Hermon & Hermoniim, & campos latissimos Galilææ, in quibus Sisara & omnis exercitus ejus, Barach vincente, prostratus est; torrens Cison, qui mediam planiciem dividebat; & oppidum juxta Naim, in quo viduæ suscitatus est filius, monstrabatur. Dies me prius quam sermo deficiet, si voluero cuncta percurrere, quæ Paula venerabilis fide incredibili pervagata est.

* al. *Thamnitsare* — * Mss. *Gaab* — Judic. 21. 4. — Ibid. 3. — * al. *Benjaminitica* — a — Joan. 4. 6. — b — Σεβαστὴν — 3. Reg. 18. 4. — * Mss. *Chanaam* — Jud. 4.

14. Transibo ad Ægyptum; & [d] in Sochoth, atque apud fontem Samson, quem de molari maxillæ dente produxit, subsistam parumper: & arentia ora colluam, ut refocillatus videam Morasthim, sepulcrum quondam Micheæ Prophetæ, nunc Ecclesiam. Et ex latere derelinquam Chorreos, & Gettheos, Maresa, Idumæam, & Lachis; & per arenas mollissimas pergentium vestigia subtrahentes, latamque eremi vastitatem, veniam ad Ægypti fluvium *Sior*, qui interpretatur *turbidus*: & quinque Ægypti transeam civitates, quæ loquuntur lingua Chananitide; & terram Gessen, & campos Taneos, in quibus fecit Deus mirabilia. Et urbem No, quæ postea versa est in Alexandriam; & oppidum Domini Nitriam, in quo purissimo virtutum nitro sordes lavantur quotidie plurimorum. Quod quum vidisset, occurrente sibi sancto & venerabili Episcopo [e] Isidoro Confessore, & turbis innumerabilibus Monachorum, ex quibus multos Sacerdotalis & Leviticus sublimabat gradus; lætabatur quidem ad gloriam Domini, sed se indignam tanto honore fatebatur. Quid * ergo narrem Ma-

d — Judic. — Gen. 14. — Nilum — Isai. 19. — * al. igi

a Vitiose antea erat penes Martianæum *ex lateris*.

b Quinque Samaritanæ viris totidem comparat Moysis libros, quod nimirum illos dumtaxat in censum Divinæ Scripturæ Samaritani reciperent, quorum errori alter accessit ex nova Dosithæi hæresi; quem tradit Eusebius *Præpar.* XI. & XII. ad Samaritanos defecisse, quod inter Judæos Δευτερώτας principem locum obtinere non potuisset. Vid. Dialogum adversus Luciferianos.

c Insigni mendo, quod neque Martianæus animadvertit, erat in plerisque omnibus editis ac mss. libris absque negandi particula, *vestes defluere in faciem*. Nos Cisterciensis cod. admonuit, utque constaret prodigii veritas, contextus orationis persuasit. Accessit ad lectionis fidem asserendam Hilarii locus lib. contra Constantium num. 8. quem Hieronymus heic pene exscripsit. *Veneranda ossa Martyrum quotidie testimonio sunt, dum in his dæmones mugiunt, dum ægritudines depelluntur, dum admirationum opera cernuntur, elevari sine laqueis corpora, & suspensis pede feminis, VESTES NON DEFLUERE IN FACIEM &c.* Sulpitius quoque de S. Martino dialog. 3. *Cerneres miseros diverso exitu perurgeri, hos sublatis in sublime pedibus, NEC tamen vestes defluere super faciem, ne faceret verecundiam nudata pars corporum &c.* Vide si lubet & S. Paulinum in Natal. 7. S. Felicis. Quibus addendus alter est Benedictus Paulinus Petrocorius in Vita S. Martini lib. V.

Inter inane reus pendens & in aere tortor
Porrectis sursum pedibus, constricta rigentis
Vellera vestitus tectis hærentia membris,
Ne flexu curvata suo, vel lapsa retrorsum
Nudarent turpes appensi corporis artus.

d Victorius mavult *& inter Sochoth, atque fontem Sampson &c.* Interim tene descriptionem itineris hinc e Bethleemitico monasterio institui.

e S. Isidorus Pelusiota sive Pelusii Episcopus, qui & Damiatæ dictus est.

CLASSIS IV. AN. 404.

Macarios, [a] Arsenios, Serapionas, & reliqua columnarum Christi nomina? Cujus non intravit cellulam? quorum pedibus non advoluta est? Per singulos sanctos Christum se videre credebat; & quidquid in illos contulerat, in Dominum se contulisse lætabatur. Mirus ardor, & vix in femina credibilis fortitudo. Oblita sexus & fragilitatis corporeæ, inter tot millia Monachorum cum puellis suis habitare cupiebat. Et forsitan cunctis eam suscipientibus, impetrasset, ni majus sanctorum Locorum retraxisset desiderium. Atque propter ferventissimos æstus de Pelusio Maiomam navigatione perveniens, tanta velocitate reversa est, ut avem putares. Nec multo post in sancta Bethleem mansura perpetuo, angusto per triennium mansit hospitiolo, donec exstrueret cellulas, ac monasteria, & diversorum peregrinorum juxta viam conderet mansiones, (1) in qua Maria & Joseph hospitium non invenerant. Huc usque iter ejus descriptum sit, quod multis virginibus & filia comite, peragravit.

15. Nunc virtus latius describatur, quæ ipsius propria est, & in qua exponenda, Deo judice ac teste, profiteor me nihil addere, nihil in majus attollere, more laudantium; sed ne rerum excedam * fidem, multa detrahere; & ne apud detractores, & [b] genuino me semper dente rodentes, fingere puter, & cornicem Æsopi alienis coloribus adornare. Quæ prima Christianorum virtus est, tanta se humilitate dejecit, ut qui eam non vidisset, & pro celebritate nominis videre gestisset, ipsam esse non crederet, sed ancillularum ultimam. Et quum frequentibus choris virginum cingeretur, & veste & voce & habitu, & incessu minima omnium erat. Numquam post viri mortem usque ad diem dormitionis suæ cum ullo comedit viro, quamvis eum sanctum & in Pontificali sciret culmine constitutum. Balneas, nisi periclitans, non adiit. Mollia, etiam in gravissima febre, lectuli strata non habuit, sed super durissimam humum, stratis ciliciolis quiescebat, si tamen illa quies dicenda est, quæ jugibus pene orationibus dies noctesque * jungebat; illud implens de Psalterio: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* [c] In qua fontes crederes lacrymarum, ita levia peccata plangebat, ut illam gravissimorum criminum crederes ream. Quumque a nobis crebrius moneretur, ut parceret oculis, & eos servaret Evangelicæ lectioni, ajebat: Turpanda est facies, quam contra Dei præceptum purpurisso & cerussa & stibio sæpe depinxi. Affligendum corpus, quod multis vacavit deliciis. Longus risus, perpeti compensandus est fletu. Mollia linteamina & serica pretiosissima, asperitate cilicii commutanda. Quæ viro & sæculo placui, nunc Christo placere desidero. Si inter tales tantasque virtutes castitatem in illa voluero prædicare, superfluus videar: in qua etiam quum sæcularis esset, omnium Romæ matronarum exemplum fuit: quæ ita se gessit, ut numquam de illa etiam maledicorum quidquam auderet fama confingere. Nihil animo ejus clementius, nihil erga humiles blandius fuit. Non * appetebat potentes: nec tamen superbos & gloriolam quærentes, fastidio despiciebat. Si pauperem videbat, sustentabat; si divitem, ad benefaciendum hortabatur. Liberalitas sola excedebat modum. Et usuras tribuens, [d] versuram quoque sæpius faciebat, ut nulli stipem rogantium denegaret. Fateor errorem meum: * quum in largiendo esset profusior, arguebam, illud proferens de Apostolo: *Non ut aliis sit refrigerium, * vobis autem tribulatio: sed ex æqualitate in hoc tempore, ut vestra abundantia sit ad illorum inopiam, & illorum abundantia sit ad vestram inopiam.* Et hoc de Evangelio Salvatoris: *Qui habet duas tunicas, det alteram non habenti.* Et providendum

Margin notes: * al. *Credam* — * mſ. *jungebatur.* — Pſ. 6. 7. — * mſ. *appellabat.* — * al. *cur* — 2. Cor. 8. 13. — * al. *nobis* — Luc. 3. 11.

[a] Bollandus *Arsatas* legit: mallet vero *Arsisium*, de quo, & Serapione Palladii testimonium recitat ex Lausiaca cap. 7. ubi toto anno se dicit apud Sanctos Patres, magnum Arsisium, & Putaphastum, & Hagionem, & Cronium, & Serapionem in Nitria monte habitasse. Revera Arsenium si retineas, non alius posse videtur intelligi, quam celeberrimus ille Archadii quondam præceptor; sed temporum ratio obstat, quod cum Macarii ac Serapio desierint, hic ceperit inclarescere. Nihilominus Socrates lib. 4. cap. 27. *Arsenium*, Græc. Ἀρσένιον de nomine vocat monachum, quem post Ammonem, & Didymum cum Isidoro, Pambo, & Macariis recenset, ut nihil dubium sit, ad hæc eum tempora pertinuisse. Sed vereor, quin vitiose Ἀρσένιος pro Ἀρσίσιος ibi scriptum sit; oporteatque *Orsiesius*, sive, ut Græci loqui amant, *Arsesius* omnino intelligi, nam & Sozomenus lib. 6. c. 30. post Didymum, & Cronionem, magnum Ἀρσίσιον, *Arsisium*, sive *Orsesium*, cum Putabasto, Serapione, atque aliis locat.

(1) Asserendi sensu Grav. *in quo Maria & Joseph hospitium invenirent.*

[b] Quidam mſſ. apud Bollandum, *quorum est genuinum insontes semper dente superbo rodere*, ex imperiti glossatoris ingenio.

[c] Victorius in duobus mſſ. invenerat: *In quo fonte lacrymarum*, &c.

[d] Duo Reginæ codd. *usuram* iterum pro *versura* obtrudunt. Vide Donatum in Terentii Phormion. 5. 2. in fine.

CLASSIS IV. AN. 404.

dum esse, ne quod libenter faceret, semper facere non posset: multaque hujuscemodi, quæ illa mira verecundia, & sermone parcissimo dissolvebat: testem invocans Deum, se pro illius nomine cuncta facere; & hoc habere voti, ut mendicans ipsa moreretur: ut unum nummum filiæ non dimitteret, & in funere suo aliena sindone involveretur. Ad extremum inferebat: Ego si petiero, multos inveniam qui mihi tribuant: iste mendicans si a me non acceperit, quæ ei possum etiam de alieno tribuere, [a] & mortuus fuerit, a quo ejus anima requiretur? Ego cautiorem in re familiari esse cupiebam; sed illa ardentior fide, toto Salvatori animo jungebatur, & pauperem Dominum, pauper spiritu sequebatur, reddens ei quod acceperat, pauper pro ipso effecta. Denique consequuta est quod optabat, & in grandi ære alieno filiam dereliquit, quod huc usque debens non suis viribus, sed Christi se confidit misericordia reddituram.

16. [b] Solent pleræque matronarum buccinatoribus suis dona conferre, & in paucos largitate profusa, manum a cæteris retrahere: quo illa omnino carebat vitio; ita enim singulis suam pecuniam dividebat, ut singulis necessarium erat, non ad luxuriam, sed ad necessitatem. [c] Nemo ab ea pauperum vacuus reversus est. Quod obtinebat, non divitiarum magnitudine, sed prudentia dispensandi: illud semper replicans, (Matth. 5. 7.) *Beati misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur*. Et: (Eccli. 3. 33.) *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum*. Et: (Luc. 16. 9.) *Facite vobis amicos de iniquo mammona, qui vos recipiant in æterna tabernacula*. Et: (Ibid. 12.) *Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis*. Et verba Danielis, (Dan. 4.) regem Nabuchodonosor * monentis, ut eleemosynis redimeret peccata sua. Nolebat in his lapidibus pecuniam effundere, qui cum terra & sæculo transituri sunt: sed in vivis lapidibus, qui volvuntur super terram, (Zach. 9. 16. juxta LXX.) de quibus in Apocalypsi Joannis, (Apoc. 16. 21. & 22.) civitas magni regis exstruitur: quos in saphirum & smaragdum & jaspidem, & cæteras gemmas esse vertendos, Scriptura commemorat. (Isai. 54. 1.)

* al. sermone monentis

17. Verum hæc possunt esse communia cum [d] paucis; & scit diabolus non in summo virtutum culmine posita. Unde loquitur ad Dominum, post amissam Job substantiam, post eversam domum, post liberos interfectos, (Job. 2. 4.) *Corium pro corio, & omnia quæ habuerit homo, dabit pro anima sua. Sed extende manum tuam, & tange ossa ejus & carnes, nisi in faciem benedixerit tibi*. Scimus plerosque dedisse eleemosynam, sed de proprio corpore nihil dedisse: porrexisse egentibus manum, sed carnis voluptate superatos, dealbasse ea quæ foris erant, & intus plenos fuisse ossibus mortuorum. At non Paula talis, quæ tantæ continentiæ fuit, ut prope mensuram excederet, & debilitatem corporis nimiis jejuniis ac labore contraheret. Quæ, exceptis diebus festis, vix oleum in cibo caperet, ut ex hoc uno æstimetur, quid de vino & liquamine, & piscibus, & [e] lacte, & melle, & ovis, & reliquis, quæ gustui suavia sunt, judicarit. In quibus sumendis quidam se abstinentissimos putant; & si his ventrem ingurgitaverint, tutam pudicitiam suspicantur.

18. Semper quidem virtutes sequitur invidia, (Ex Horat.) *feriuntque summos Fulgura montes*. Nec mirum si hoc de hominibus loquar, quum etiam Dominus noster Pharisæorum zelo sit crucifixus, & omnes Sancti æmulos habuerint: in paradiso quoque serpens fuerit, cujus invidia mors introivit in orbem terrarum. (Sap. 2. 24.) Suscitaverat ei Dominus Adad Idumæum, qui eam colaphizaret, ne se extolleret: (3. Reg. 11. 14.) & quasi quodam stimulo carnis sæpius admonebat; [f] ne magnitudo virtutum altius raperet, (2. Cor. 12. 7.) & aliarum vitiis feminarum, se in excelso crederet constitutam. Ego ajebam, livori esse cedendum, & dandum insaniæ locum: quod fecisset Jacob in fratre suo Esau, & David * in pertinacissimo inimicorum Saul: quorum alter in Mesopotamiam fugerit; alter se Allophylis tradiderit, malens hostibus, quam invidis subjacere. At illa respondebat: Juste hæc diceres, si diabolus contra servos Dei, & ancillas, non ubique pugnaret, & ad omnia loca fugientes non præcederet; si non sanctorum Locorum amore retinerer, & Bethleem meam in alia reperire possem parte terrarum. Cur enim non patientia livorem superem? cur non humilitate frangam superbiam; & percutienti maxillam, offeram alteram? Dicente Apo-

* al. ipsa

[a] Unus Reginæ ms. *& si mortuus fuerit*. Mox alii, *sed illa ardentiori fide*.

[b] In Reginæ altero, *Solent plerique Romanorum buccinatoribus*.

[c] Hæc, *Nemo ab ea pauperum vacuus reversus est*, in vetustiori Reginæ ms. non inveniuntur. Forte etiam vitiosa trajectione peccant.

[d] Mallemus Victorii lectionem præferre, *cum multis*, nisi *cum paucis* haberent quotquot inspeximus mss. libri. *Cum multis* quoque Bollandus legit notatque ad imum marginem ex ms. S. Maximi *cum paucis*.

[e] Voculas *& lacte*, quas fere omnes mss. atque excusi libri retinent, post Erasmum omiserat quoque Martianæus.

[f] In plerisque mss. atque impressis codicibus, *ne magnitudine virtutum altius saperet*. Hæc vero lectio quam retinuimus, Pauli sententiæ congruit magis.

CLASSIS IV. AN. 404. Apostolo Paulo? *Vincite in bono malum.*
Rom. 12. 21. Nonne Apostoli gloriabantur, quando pro Domino sunt passi contumeliam?
Phil. 2. 7. Nonne ipse Salvator humiliavit se, formam servi accipiens, & factus est obediens Patri usque ad mortem, & mortem crucis, ut nos sua passione salvaret? Job nisi certasset, & vicisset in prælio, non accepisset coronam justitiæ, nec audisset a Domino: *Putas me*
Job. 4. 2. juxt. LXX. *aliter loquutum tibi, quam ut appareres justus?* Beati dicuntur in Evangelio, qui
Matth. 5. 10. persecutionem patiuntur propter justitiam. SECURA * SCIT conscientia, quod
* fort. sit. non propter peccata patiamur; & afflictio in sæculo, materia præmiorum est. Si quando procacior fuisset inimicus, & usque ad verborum jurgia prosilisset, illud Psalterii decantabat:
Psal. 38. 2. *Quum consisteret adversum me peccator, obmutui & silui a bonis.* Et rursus:
Ps. 37. 14. *Ego autem quasi surdus non audiebam, & quasi mutus non aperiens os suum.* Et, *Factus sum sicut homo non audiens, & non habens in ore suo increpationes.* In tentationibus, Deuteronomii verba volvebat:
Deut. 13. 3. *Tentat vos Dominus Deus vester, ut sciat si diligatis Dominum Deum vestrum de toto corde vestro, & de tota anima vestra.* In tribulationibus & angustiis, Isaiæ replicabat eloquia:
Isai. 28. 9. & seqq. juxt. LXX. *Qui ablactati estis a lacte, qui abstracti ab ubere, tribulationem super tribulationem * exspectate, spem super spem;*
* al. exspecta *adhuc pusillum propter malitiam labiorum,* [a] *propter linguam malignam.* Et Scripturæ testimonium in consolationem suam edisserebat: ablactatorum esse, eorum scilicet, qui ad virilem ætatem pervenissent, tribulationem super tribulationem sustinere, ut spem super spem mereantur accipere.
Rom. 5. 3. 4. *Scientes quoniam tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit.* Et,
2 Cor. 4. 16. & seqq. *Quod si is qui foris est homo noster, corrumpatur, ille qui intus est, innovetur:* Et, *In præsentiarum leve & momentaneum tribulationis* [b] *nostræ, * æternæ gloriæ pondus operatur*
* al. æternum. *in nobis, non aspicientibus quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna.* Nec longum fore tempus, etiam si humanæ impatientiæ tardum videatur, quin Dei statim [c] sequatur auxilium, dicentis:
Isai. 49. 8. *Tempore opportuno exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tibi.* Nec dolosa labia, & linguas iniquorum esse metuendas, quum Domino adjutore lætemur, & ipsum debeamus audire per Prophetam monentem: *Nolite timere opprobria hominum, & blasphemias eorum ne metueritis, sicut enim vestimentum, sic comedit eos vermis; & sicut lanam, sic devoravit eos tinea.* Ibid. 51. 7. 8. Et: *Per patientiam vestram possidebitis animas vestras.* Luc. 21. 19. Et, *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis:* Rom. 8. 18. Et alibi: *Tribulationem super tribulationem sustinere:* Ephes. 3. ut patienter agamus in omnibus quæ accidunt nobis. *Patiens enim vir* [d] *multum prudens: qui autem pusillanimis est, vehementer insipiens.* Prov. 14. 29.

18. In languoribus & crebra infirmitate dicebat: *Quando * infirma sum, tunc fortis sum.* * al. infirmor, tunc fortior sum Et, *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, donec mortale hoc induat immortalitatem, & corruptivum hoc vestiatur incorruptione.* 2. Cor. 12. 10. Ibid. 4. 7. 1. Cor. 15. 53. Et iterum: *Sicut superabundant passiones Christi in nobis, ita & per Christum * abundavit & consolatio.* 2. Cor. 1. 5. Ibid. 7. * al. abundat Ac deinde: *Ut socii passionum estis, sic eritis & consolationis.* In mœrore cantabat: *Quare tristis es anima * mea, & quare conturbas me? Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.* Ps. 41. 12. 13. * al. abest In periculis loquebatur: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Luc. 9. 23. Et rursum, *Qui vult animam suam salvam facere, perdet eam.* Ibid. 24. Et, *Qui perdiderit animam suam propter me, salvam eam faciet.* Matth. 16. 25. Quando dispendia rei familiaris & eversio totius patrimonii nuntiabatur, ajebat: *Quid enim prodest homini, si totum mundum lucrifecerit, & animæ suæ damnum habuerit? aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?* Ibid. 26. Et, *Nudus exivi de utero matris meæ, nudus & redeam. Sicut Domino placuit, ita factum est. Sit nomen Domini benedictum.* Job. 1. 21. Et illud: *Nolite diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo. Quoniam omne, quod in mundo est, desiderium carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ hujus: quæ non est ex Patre, sed ex mundo. Et mundus transit, & concupiscentia ejus.* 1. Joan. 2. 15. 16. Ibid. 17. Scio ei scriptas infirmitates gravissimas liberorum & maxime Toxotii sui, quem diligebat plurimum. Quumque illud virtute complessset, *turbata sum, & non sum loquuta,* Ps. 76. in hæc verba prorupit: *Qui amat filium aut filiam plus quam me, non est me dignus.* Matth. 10. 37. Et

[a] Duo penes Bollandum mss. *propter linguam alienam:* pressius Græco, διὰ γλώσσης ἑτέρας.
[b] Antea erat *tribulationis vestræ*, & consequenter *vobis* contra mss. & sacri textus consensum.
[c] Sic mss. pro quo in editis obtinebat, *videatur*, non satis recte.
[d] Rectius, ut videtur, unus Reginæ ms. *multus prudentia*, ex Græco πολὺς ἐν φρονήσει.

CLASSIS IV. Et orans ad Dominum, loquebatur:
AN. 404. *Posside Domine filios mortificatorum*, qui
Ps. 78. 11. pro te quotidie mortificant corpora sua.
Novi susurronem quemdam (quod genus hominum vel perniciosissimum est) quasi benevolum nuntiasse, quod pro nimio fervore virtutum quibusdam videretur insana, & cerebrum illius dicerent
1. Cor. 4. 9. confovendum. Cui illa respondit: *Theatrum facti sumus mundo, & Angelis, &*
Ibid. 1. 25. *hominibus*: Et: *Nos stulti propter Christum*; sed *stultum Dei sapientius est ho-* B *minibus*.
Ps. 68. 6. Unde & Salvator loquitur ad
Ps. 70. 7. Patrem: *Tu scis insipientiam meam*. Et iterum: *Tamquam prodigium factus sum multis, & tu adjutor fortis, Ut jumentum factus sum apud te, & ego semper tecum*.
Joan. 10. Quem in Evangelio & propinqui quasi mentis impotem ligare cupiebant, &
Ibid. 8. 48. Matth. 12. 24. adversarii suggillabant, dicentes, *Dæmonium habet, & Samaritanus est*. Et, *In Beelzebub principe dæmoniorum ejicit dæ-*
1. Cor. 1. 12. *monia*. Sed nos audiamus Apostolum co- C hortantem. *Hæc est gloria nostra, testimonium conscientiæ nostræ; quoniam in sanctitate & sinceritate, & in gratia Dei*
Joan. 15. 19. *conversati sumus in mundo*. Et Dominum dicentem ad Apostolos: *Ideo mundus odit vos, quoniam non estis de mundo. Si enim essetis de mundo, amaret utique mundus quod suum erat*. Et ad ipsum Dominum
Rom. 8. 36. Ps. 43. 18. & seqq. verba vertebat: *Tu nosti cordis abscondita*. Et, *Hæc omnia venerunt super nos*,
Ps. 117. 6. *nec sumus obliti tui, nec inique egimus in* D *testamento tuo, nec aversum est retrorsum cor nostrum*. Et, *Propter te mortificati sumus tota die, reputati sumus, ut oves occisionis*. Sed *Dominus auxiliator meus,*
(1) *non timebo quid faciat mihi homo*. (1)
Prov. 7. 1. juxt. LXX. Legit enim: *Fili honora Dominum, & confortaberis, & extra Dominum nullum timueris*. His & talibus testimoniis, quasi armatura Dei, & adversus omnia quidem vitia, sed præcipue instruebat se contra invidiam sævientem; & patiendo injurias, furorem rabidi pectoris mi- E tigabat. Denique usque ad diem mortis, & hujus patientia, & aliorum zelus omnibus patuit: qui suum rodit auctorem, & dum æmulum lædere nititur, in semetipsum proprio furore bacchatur. CLASSIS IV. AN. 404.

19. Dicam & de ordine monasterii, quomodo Sanctorum continentiam in
suum verterit lucrum. Seminabat car- *1. Cor. 9.*
nalia, ut meteret spiritualia: dabat terrena, ut cælestia tolleret: brevia concedebat, ut pro his æterna mutaret. Post virorum monasterium, quod viris tradiderat gubernandum, plures virgines quas e diversis provinciis congregarat, tam nobiles, quam medii, & infimi generis, in [a] tres turmas, monasteriaque divisit: ita dumtaxat, ut in opere & in cibo separatæ, psalmodiis & orationibus jungerentur. Post ALLELUJA cantatum (quo [b] signo vocabantur ad Collectam) nulli residere licitum erat. Sed prima, seu inter primas veniens, cæterarum operiebatur adventum, pudore & exemplo ad laborem eas provocans, non terrore. Mane, hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere, noctis medio, per [c] ordinem Psalterium cantabant. Nec licebat cuiquam sororum ignorare Psalmos, & non de Scripturis sanctis quotidie aliquid discere. Die tantum Dominico ad Ecclesiam procedebant, ex [d] cujus habitabant latere. Et unumquodque agmen matrem propriam sequebatur: atque inde pariter revertentes, instabant operi distributo, & vel sibi, vel cæteris indumenta faciebant. Si qua erat nobilis, non permittebatur de domo sua habere comitem, ne veterum actuum memor, & lascivientis infantiæ errorem refricaret antiquum, & crebra confabulatione renovaret. Unus omnium habitus. Linteamine ad tergendas solum manus utebantur. A viris tanta separatio, ut a spadonibus quoque eas sejungeret, ne ullam daret occasionem linguæ maledicæ, quæ sanctos carpere solita est in solatium delinquendi.

Si

(1) Antea erat *Legi*, minus bene. Mox *extra eum* pro *extra Dominum*, Gravius.

a Vetustior Reginæ ms. *tres* voculam non agnoscit: & pro *monasteriaque* unus S. Maximi, teste Bollando, habet *per monasteria*: ipse *monasterium* minori numero maluisset; modo enim Hieronymus dicturum se *de ordine monasterii*, non *monasteriorum*, proposuerat. Et numerum quidem trium turmarum perquam verosimile est ab aliis excogitatum ex ea quæ heic est, *nobilis*, *medii*, *atque infimi generis* recensione; facile enim in turmas aut pauciores, aut plures, virgines illas tribuerit Paula, non ex generis sorte, sed habito ad ætatem, studia, indolem, virtutes, aliaque id genus, respectu. De monasterio autem minus solliciti sumus, unumne dicendum, an plura, quandoquidem constat eodem omnes septo fuisse conclusas, quæ sæpius in die convenirent potissimum canonicis horis decantandis. Illud Quaresmius Peregrinat. 2. cap. 14. ex ruderibus antiquis, & Paulæ nomine, quo insigniebatur, putat invenisse, ac describit.

b Epist. 38. ad Marcellam n. 4. de Blæsilla: *Nunc ad orandum festina consurgit, & tinnula voce, cæteris Alleluja præripiens, prior incipit laudare Dominum suum*.

c Hæc nempe erat consuetudo in multis, & maxime Ægypti Ecclesiis ac cœtibus Monachorum, ut Psalmi non ut hodie fit, alternis versiculis ab omnibus simul, sed a singulis singuli decantarentur; idque est quod *per ordinem Psalterium canere*, Hieron. heic atque alibi, tum alii ejus, & sequioris ævi Scriptores vocant. Insignis Cassiani locus est lib. 2. cap. 5. *Cotidianos orationum ritus volentibus celebrare, unus in medio psalmos cantaturus exurgit, sedentibus cunctis (ut moris est nunc quoque in Ægypti partibus) & in psallentis verba omni cordis intentione defixis*. Et c. 10. *Tantum a cunctis silentium præbetur, ut cum in unum tam numerosa fratrum multitudo conveniat, præter illum, qui consurgens psalmum decantat in medio, nullus hominum prorsus adesse credatur*. Vid. infr. n. 39. & in epist. 125. ad Rusticum.

d Erat ad Antrum Nativitatis Christi, quam Constantinus, atque Helena exstruxerant.

CLASSIS IV. AN. 404.

Si qua vel tardior veniebat ad Psalmos, vel erat in opere pigrior, variis eam modis aggrediebatur. Si erat iracunda, blanditiis, si patiens, correptione; illud Apostoli imitans: *Quid vultis In virga veniam ad vos, an in spiritu lenitatis & mansuetudinis?* Excepto victu & vestitu, nullam habere quidquam patiebatur, dicente Paulo: *Habentes victum & vestitum, his contenti sumus*; [a] ne consuetudine plus habendi, præberet locum avaritiæ, quæ nullis expletur opibus: & quanto amplius habuerit, plus requirit; & neque copia, neque inopia minuitur. Jurgantes inter se, sermone lenissimo fœderabat. Lascivientem adolescentularum carnem crebris & duplicatis frangebat jejuniis, malens eis stomachum dolere, quam mentem. Si vidisset aliquam comptiorem, contractione frontis, & vultus tristitia arguebat errantem, dicens: Munditiam corporis atque vestitus, animæ esse immunditiam. Et turpe verbum atque lascivum, numquam de ore virgineo proferendum: quibus signis libidinosus animus ostenditur: & per exteriorem hominem, interioris hominis vitia demostrantur. Quam linguosam, garrulam, ac procacem, (1) rixisque perspexerat delectari, & sæpius commonitam nolle converti, inter ultimas & extra conventum sororum, ad fores triclinii orare faciebat, & separatim cibum capere: ut quam objurgatio non correxerat, emendaret pudor. Furtum quasi sacrilegium detestabatur. Et quod inter sæculi homines, vel leve putatur, vel nihil, hoc in monasteriis gravissimum dicebat esse delictum. Quid memorem clementiam & sedulitatem in ægrotantes, quas miris obsequiis, & ministeriis confovebat? Quumque aliis languentibus, large præberet omnia, & esum quoque exhiberet carnium; si quando ipsa ægrotasset, sibi non indulgebat, & in eo inæqualis videbatur, quod in aliis clementiam, in se duritiam commutabat:

1. Timoth. 6. 8.

20. Nulla juvenum puellarum sano & vegeto corpore, tantæ se dederat continentiæ, quantæ ipsa fracto & senili debilitatoque corpusculo. Fateor, in hac re pertinacior fuit, ut sibi non A parceret, & nulli cederet admonenti. Referam quod expertus sum. Mense Julio ferventissimis æstibus incidit in ardorem febris, & post desperationem, quum Dei misericordia respirasset, & medici persuaderent ob refectionem corporis vino opus esse tenui & parco, ne aquam bibens in hydropem verteretur; & ego clam beatum Papam Epiphanium rogarem, ut eam moneret, immo compelleret vinum bibere, illa ut erat pru- B dens & solertis ingenii, statim sensit insidias; & subridens, meum esse quod ille diceret, intimavit. Quid plura? quum beatus Pontifex post multa hortamenta exisset foras, quærenti mihi quid egisset, respondit: Tantum profeci, ut seni homini pene persuaserit, ne vinum bibam. Hæc refero, non quod inconsideranter, & ultra vires sumta onera probem, monente Scriptura: *Super te onus ne levaveris*; sed quod men- C tis ejus ardorem, & desiderium fidelis animæ, ex hac quoque probare velim perseverantia, decantantis: *Sitivit anima mea in te, quam multipliciter tibi caro mea*. Difficile est modum tenere in omnibus. Et vere juxta Philosophorum sententiam, *μεσότης ἡ ἀρετὴ, ὑπερβολὴ κακία* [b] reputantur: Quod nos una & brevi sententiola exprimere possumus: *Ne quid nimis*. Quæ in contemtu ciborum tantam habebat pertinaciam: in D luctu mitis erat, & suorum mortibus frangebatur, maxime liberorum. Nam & in viri & filiarum dormitione semper periclitata est. Et quum os stomachumque signaret, & * matris dolorem crucis niteretur impressione lenire; superabatur affectu, & credulam mentem, parentis viscera consternabant, animoque vincens, fragilitate corporis vincebatur: quam semel languor arripiens, longo tempore possidebat; ut & nobis inquietudinem, & sibi [c] discrimen E afferret. In quo illa lætabatur, per momenta commemorans: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Dicat prudens lector, pro laudibus me vituperationem scribere. Testor Jesum, cui illa servivit, & ego servire cupio, me utramque in partem nihil fingere, sed quasi Christianum de-

Ps. 62. 2.

Terent. And. Act. 1.

* Ms. matricis.

Rom. 7. 24.

[a] Alibi *ne consuetudo* in recto. Sallustius in Catilina cap. XI. quem locum Hieronymus exscribit, *Avaritia*, inquit, *semper infinita, insatiabilis, neque copia, neque inopia minuitur*. Vid. Theophili Paschalem III. num. 15. & epistolam 53. ad Paulinum num. 10.

(1) Alii cum Grav. præponunt *risu*, sic *risu, rixisque &c.*

[b] Veteres editi *πέλεται* verbum addunt, & totius sententiæ interpretationem, *id est modus virtus est, vitium nimietas reputatur*; quæ nec mss. habent, nec a Hieronymi calamo profecta sunt. Quod autem *κακία* in recto legimus, in Benedictina edit. erat *κακίαν*, vitiose. Porro Aristoteli sententia hæc adscribitur, quam in epistola ad Demetriadem plurium numero edisserit.

[c] Aliter *discrimina*; sed male Erasmum secutus Martianæus, *offerret* pro *afferret*.

de Christiana, quæ sunt vera, proferre, A
id est, historiam scribere, non panegyricum, & illius vitia, aliorum esse virtutes. Vitia loquor, secundum animum meum, & omnium sororum ac fratrum desiderium, qui illam diligimus, & absentem quærimus.

2. Tim. 4. 7. 21. Cæterum illa implevit cursum
suum, fidemque servavit, & nunc frui-
Apoc. 14. tur corona justitiæ: sequiturque Agnum
Ps. 47. 9. quoquumque vadit. Saturatur, quia
esurivit, & læta decantat: *Sicut audivimus, ita & vidimus, in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri.* O beata rerum commutatio: flevit, ut semper rideret. Despexit lacus contritos, ut fontem Dominum reperiret. Vestita cilicio est, ut nunc albis vestimentis uteretur,
Ps. 29. 12. tur, & diceret: *Scidisti saccum meum,*
Ps. 101. *& induisti me lætitia.* Cinerem sicut panem manducabat, & potionem suam
Ps. 41. 4. cum fletu miscebat, dicens: *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die ac nocte*, ut
Ps. 33. 9. in æternum pane Angelorum vesceretur,
Ps. 44. 1. & caneret: *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.* Et, *Eructavit cor meum verbum bonum: dico ego opera mea Regi.* Et Isaiæ, imo Domini per Isaiam in se cerneret verba compleri. *Ecce qui serviunt mihi, manducabunt, vos autem*
Isai. 65. 13. 14. *esurietis. Ecce qui serviunt mihi, bibent, vos, autem sitietis. Ecce qui serviunt mihi, lætabuntur, vos autem confundemini. Ecce qui serviunt mihi, exultabunt* [a] *in gaudio, vos autem clamabitis ob dolorem cordis, & propter contritionem spiritus ululabitis.* Dixeram, lacus eam semper fugisse contritos, ut fontem Dominum re-
Psal. 41. 1. periret, ut posset læta cantare: *Sicut cervus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Quando veniam & apparebo ante faciem Dei?*

22. Tangam ergo breviter quomodo hæreticorum cœnosos devitaverit lacus, & eos instar habuerit Ethnicorum. Quidam [b] veterator callidus, atque, ut sibi videbatur, doctus & sciolus, me nesciente cepit ei proponere quæstiones, & dicere: Quid peccavit infans, ut a dæmone corripiatur? In qua ætate resurrecturi sumus? Si in ipsa qua morimur: ergo nutricibus post resurrectionem opus erit. [c] Sin aliter, nequaquam erit resurrectio mortuorum; sed transformatio in alios. Diversitas quoque sexus maris ac feminæ erit, aut non erit? Si erit, sequentur & nu- B ptiæ, & concubitus, sed & generatio. Si non erit, sublata diversitate sexus, eadem corpora non resurgent: *Aggravat enim terrena inhabitatio sensum multa cogitantem*; sed tenuia erunt & spiritualia, dicente Apostolo: *Seminatur corpus animale, resurget corpus spirituale.* Sap. 9. 15. 1. Cor. 15. 44.

Ex quibus omnibus probare cupiebat, rationales creaturas ob quædam vitia & antiqua peccata in corpora esse delapsas: & pro diversitate & meritis peccatorum tali vel tali conditione ge- C nerari, ut vel corporum sanitate gauderent, & parentum divitiis ac nobilitate, vel in morbidas carnes, & domos inopum venientes, pœnas pristinorum luerent delictorum, & præsenti sæculo atque corporibus, quasi carcere clauderentur. Quod quum audisset, & ad me retulisset, indicans hominem, mihique incubuisset necessitas nequissimæ viperæ ac mortiferæ bestiæ resistendi, de quibus Psalmista com- D memorat, dicens: *Ne tradas bestiis animas confitentium tibi*: Et, *Increpa Domine bestias calami*, qui scribentes iniquitatem, loquuntur contra Dominum mendacium, & elevant in excelsum os suum; conveni hominem, & orationibus ejus, quam decipere nitebatur, brevi interrogatione conclusi: [d] Utrum crederet futuram resurrectionem mortuorum, an non? Qui quum se credere respondisset; intuli: Eadem resurgent corpora, an altera? Quum di- Ps. 73. 19. Ps. 67. 31.

[a] Illud *in gaudio* supplevimus ex Reginæ codicibus, quod & LXX. ἐν εὐφροσύνῃ habeant, nec Hebr. abludat.

[b] Hunc Palladium fuisse Baronius putat, quod ille, ut ex Lausiaca c. 77. compertum est, uno anno in Bethleem vixerit, atque Origenistarum erroribus addictus cum primis fuerit. Unus mss. pro *sciolus*, novo, ac satis barbaro vocabulo, *sanctiolus*. Grav. *veterator & callidus*.

[c] Præferunt alii editi, *Si in altera*. Sed & antea pro *morimur*, legendum forte videatur, *nascimur*, ut nutricibus opus sit. Cæterum hujusmodi cavillis resurrectionem impugnari solitam, atque irrideri ab ethnicis refert Augustinus lib. 22. de Civit. Dei c. 12. a quibus ipse Origenes haud multum recessit Commentario in Psalm. 1. vers. 5. quem locum ex Petavii interpretatione heic adnectere est operæ pretium. *Igitur*, inquit, *si interrogemus cujus nam sit futura resurrectio? corporum, respondent, quæ nos circumdant. Instantibus nobis, totius illorum substantiæ, nec ne futura sit, antequam diligenter istud expenderint, totius fore pronuntiant. Quod si nos ad illorum simplicitatem accommodantes, neque quicquam de fluxa, ac mutabili corporum natura disputantes, dubitando rursum interrogemus, num una sanguis ille omnis resurgat, qui secta identidem vena defluxerit, nec non & pili omnes, qui unquam enati sunt, an ii dumtaxat, qui sub obitum nostrum effloruerint: nonnumquam ad eam quæstionem offendunt, ac Deo permittendum esse dicunt, ut quidquid voluerit, de ea constituat. Interdum vero velut assentiendo, solos illos nobiscum resurrecturos esse pilos asserunt, quos sub vitæ exitum habuerimus. At qui magis inter illos strenui sunt, ne sanguinis copiam omnem, qui ex corporibus nostris plerumque secretus est, itidemque carnem omnem, quæ per morbos in sudorem, aut aliam ejusmodi materiam abiit, in unum conferre sua oratione cogantur, qualia sub mortem exstiterint, resurgere corpora nostra prædicant.*

[d] Victorius *conclusi dicens, utrum &c.* Nobis probaretur *quærens*, aut quid simile; sed neutrum mss. habent.

CLASSIS IV. AN. 404.

dixiſſet, eadem; ſciſcitatus ſum: In A eodem ſexu, an in altero? Ad interrogata reticenti, & inſtar colubri huc atque illuc transferenti caput, ne feriretur; quia, inquam, taces, ego mihi pro te reſpondebo, & conſequentia inferam. Si non reſurget mulier, ut mulier, neque maſculus, ut maſculus, (1) non erit reſurrectio (1) mortuorum; quia ſexus membra habet, membra autem totum corpus efficiunt. Si autem ſexus & membra non fuerint, ubi erit B reſurrectio corporum, quæ ſine ſexu non conſtant & membris? Porro ſi corporum non fuerit reſurrectio, nequaquam erit reſurrectio mortuorum. Sed & illud quod de nuptiis objicis: Si eadem membra fuerint, ſequi nuptias; Matth. 22. 29. 30. a Salvatore diſſolvitur dicente: *Erratis neſcientes Scripturas, neque virtutem Dei; in reſurrectione enim mortuorum, non nubent, neque nubentur, ſed erunt ſimiles Angelorum.* Ubi dicitur, non nubent, C neque nubentur, ſexuum diverſitas demonſtratur. Nemo enim de lapide & ligno dicit, non nubent neque nubentur, quæ naturam nubendi non habent: ſed de his qui poſſint nubere, & gratia Chriſti ac virtute non nubant. Quod ſi oppoſueris, quomodo ergo erimus [a] ſimiles Angelorum, quum inter Angelos, non ſit maſculus & femina? Breviter auſculta: Non ſubſtantiam nobis Angelorum, ſed con- D verſationem, & beatitudinem Dominus repromittit. Luc. 7. 27. Quomodo & Joannes Baptiſta antequam decollaretur, Angelus appellatus eſt; & omnes Sancti ac Virgines Dei, etiam in iſto ſæculo vitam in ſe exprimunt Angelorum. Quando enim dicitur: *Eritis ſimiles Angelorum*, ſimilitudo promittitur, non natura mutatur.

23. Simulque reſponde: quomodo illud interpretaris, quod Thomas Domini reſurgentis [b] palpaverit manus, & Joan. 20. E viderit lancea latus ejus perforatum? Luc. 24. Et Petrus in littore ſtantem viderit Dominum, & partem aſſi piſcis, ac favum mellis comedentem? Qui ſtabat, profecto habebat pedes. Qui monſtravit latus vulneratum, utique & ventrem, & pectus habuit, ſine quibus non ſunt latera ventri & pectori cohærentia. Qui loquutus eſt, lingua & palato ac dentibus loquebatur. Sicut enim plectrum chordis, ita lingua illiditur dentibus, & vocalem reddit ſonum. Cujus palpatæ ſunt manus, conſequenter & brachia habuit. Quum igitur omnia membra habuiſſe dicatur, neceſſe eſt, ut totum corpus habuerit, quod conficitur ex membris: non utique femineum, ſed virile, id eſt, ejusdem ſexus, in quo mortuus eſt. Quod ſi obtenderis: ergo & nos poſt reſurrectionem comedemus? Et quomodo clauſis ingreſſus eſt januis, contra naturam pinguium, & ſolidorum corporum? Audies: Noli propter cibum, reſurrectionis fidem in calumniam trahere. Nam & Archiſynagogi filiæ re- Marc. 5. 43. ſuſcitatæ juſſit cibum dari. Et Laza- Joan. 12. 2. rus quatriduanus mortuus, cum ipſo ſcribitur iniſſe convivium, ne reſurrectio eorum phantaſma putaretur. Sin autem clauſis ingreſsus eſt januis, & idcirco ſpirituale & aereum corpus niteris approbare: ergo & antequam pateretur, quia contra naturam graviorum corporum ſuper mare ambulavit, ſpirituale corpus habuit. Et Apoſtolus Petrus, qui & ipſe ſuper aquas pendulo inceſſit gradu, ſpirituale corpus habuiſſe credendus eſt, quum potentia magis & virtus oſtendatur Dei, quando fit aliquid contra naturam. Et ut ſcias in ſignorum magnitudine, non naturæ mutationem, ſed Dei omnipotentiam demonſtrari: Qui ambulabat fide, cepit infidelitate mergi, niſi eum manus Domini ſublevaſſet, dicentis: *Modicæ fidei, quare dubitaſti?* Ibid. 31. Miror autem te obdurare frontem loquente Domino: Joan. 20. 27. *Infer digitum tuum huc, & tange manus meas: & porrige manum tuam, & mitte in latus meum, & noli eſſe incredulus, ſed fidelis.* Et alibi: Luc. 24. 39. *Videte manus meas, & pedes meos, quia ipſe ego ſum. Palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere.* Ibid. 40. *Et quum hoc dixiſſet, oſtendit eis [c] manus & pedes.* Oſſa audis, & carnem, & pedes, & manus; & globos mihi Stoicorum,

(1) Ambroſianus Mſ. antiquus, quo vetus altera S. Hieronymi Vita continetur, hunc locum ſic recitat: *non erit reſurrectio corporum, quia ſine ſexu non conſtat & membris: porro ſi corporum non erit reſurrectio, nequaquam erit reſurrectio mortuorum.*

a Feminas Angelis ſimiles futuras poſt reſurrectionem ex illo Matthæi loco Origeni viſum eſt, & Tertulliano De cultu feminarum cap. 2., & Sancto Hilario in Matthæum, aliiſque Patribus, qui in muliebri ſexu ſurrecturas non exiſtimarunt. Hanc opinionem etiam Hieronymo exprobrat Ruffinus ex ipſius dictis l. 3. c. 5. in Epiſt. ad Epheſios. Noſter autem ſeſe ab ea purgat, calumnia tum in Apologiæ lib. 1. tum vero etiam hoc loco, quem animadvertas ſedulo, velim.

b Martianæus *tetigerit*. Mſſ. noſtri omnes, & Victorius, ut repoſuimus, quibus conſonat Evangelii textus, & quod ſtatim infert Hieron. *cujus palpata ſunt manus &c.*

c Quidam mſſ. *manus, & latus*, pro *pedes*, ut Græcus quoque καὶ τοὺς πόδας. Confer de Stoicorum globis, quos ſtatim memorat, epiſt. 133. ad Cteſiphontem n. 3. ubi ἀψῖδας Platonis irridet. Tertullianus de anima *In æthere dormitio noſtra cum Platone, aut circa Lunam cum Endymionibus Stoicorum.* Vide etiam Ciceronem 1. Tuſc.

corum, atque aeria quædam deliramenta confingis.

24. Porro si quæris, cur infans a dæmone corripiatur, qui peccata non habuit: aut in qua ætate resurrecturi simus, quum diversa ætate moriamur, ingratis * suscipies: *Judicia Dei abyssus multa*. Et: [a] *O altitudo divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum Domini: aut quis consiliarius ejus fuit?* Ætatum autem diversitas, non mutat corporum veritatem. Quum enim corpora quotidie nostra fluant, & aut crescant, aut decrescant: ergo tot erimus homines, quot quotidie commutamur? aut alius fui, quum decem annorum essem, alius quum triginta, alius quum quinquaginta, alius quum jam toto cano capite sum? Igitur juxta Ecclesiarum traditiones, & Apostolum Paulum, illud est respondendum: quod in virum perfectum, & in mensuram ætatis plenitudinis Christi resurrecturi sumus, in qua & Adam Judæi [b] conditum autumant: & Dominum Salvatorem legimus surrexisse, & multa alia, quæ de utroque Testamento in suffocationem hæretici protuli.

* al. suscipies

Ps. 35. 7. Rom. 11, 33.

Ephes. 4.

25. Ex quo die ita cepit hominem detestari, & omnes qui ejusdem dogmatis erant, ut eos voce publica, hostes Domini proclamaret. Et hæc dixi, non ut breviter hæresim confutarem, cui multis voluminibus respondendum * est, sed ut fidem tantæ feminæ ostenderem, QUÆ MALUIT inimicitias hominum subire perpetuas, quam Dei offensam, amicitiis noxiis provocare.

* al. esset

26. Dicam ergo ut ceperam, nihil ingenio ejus docilius fuit. Tarda erat ad loquendum, velox ad audiendum: memor illius præcepti: *Audi Israel, & tace*. Scripturas sanctas tenebat memoriter; & quum amaret historiam, & hoc veritatis diceret fundamentum; magis tamen sequebatur intelligentiam spiritualem: & hoc culmine ædificationem animæ protegebat. Denique compulit me: ut vetus & novum Instrumentum, cum filia, me differente, perlegeret. Quod propter verecundiam negans, propter assiduitatem tamen & crebras postulationes ejus præstiti, ut docerem quod didiceram: non a meipso, id est a præsumtione, pessimo præceptore, sed ab illustribus Ecclesiæ viris. Sicubi hæsitabam, & nescire me ingenue confitebar, nequaquam mihi * voluit acquiescere; sed jugi interrogatione cogebat, ut e multis variisque sententiis, quæ mihi videretur probabilior, indicarem. Loquar & aliud, quod forsitan æmulis videatur incredibile. Hebræam linguam, quam ego ab adolescentia multo labore ac sudore ex parte didici, & infatigabili meditatione non desero, ne ipse ab ea deserar, discere voluit, & consequuta est: ita ut Psalmos Hebraice caneret, [c] & sermonem absque ulla Latinæ linguæ proprietate personaret. Quod quidem usque hodie in sancta filia ejus Eustochio cernimus, quæ ita semper adhæsit matri, & ejus obedivit imperiis, ut numquam absque ea cubaret, numquam [d] procederet, numquam cibum caperet, ne unum quidem nummum haberet potestatis suæ, sed & paternam & maternam substantiolam, a matre distribui pauperibus lætaretur, & pietatem in parentem, hæreditatem maximam & divitias crederet. Non debeo silentio præterire, quanto exultaverit gaudio, quod Paulam neptem suam ex [e] Læta & Toxotio genitam immo voto & futuræ virginitatis repromissione conceptam, audierat in cunis & crepitaculis balbutiente lingua, ALLELUIA cantare: aviæque & amitæ nomina, dimidiatis verbis frangere. In hoc solo, patriæ desiderium habuit; ut filium, nurum, neptem, renunciasse sæculo, & Christo servire cognosceret. Quod & impetravit ex parte. Nam neptis Christi flammeo reservatur: nurus æternæ se tradens pudicitiæ, socrus opera, fide, & eleemosynis sequitur, & Romæ conatur exprimere, quod Jerosolymis illa complevit.

Jac. 1. 19.

Deuter. 27. 9. secund. LXX.

* al. voluit

17. Quid

[a] Alii mss. *o profundum* pro *altitudo*, quæ prior lectio frequentior Hieronymo est. De sequenti voce *investigabiles* pro *ininvestigabiles* diximus in fine epist. 78. ad Fabiolam.

[b] Videndus *Midras Thcillim*, Psal. XCII. & Liber *Cosri* Parte I. cap. XCV. atque alii, qui tamen de Adami conditione fabulis de more ineptissimis scatent. Conferendus quoque Augustinus de Genes. ad literam c. XIII. & sequentibus. Nam Pauli testimonium alii aliter explicant; & Ambrosius quidem, *Nec enim*, inquit, *perfectum dicens virum, temporali ætate, & mensura significat*.

[c] Nescio an verius habent quidam mss. penes Bollandum quoque, *Græcumque sermonem &c.* De Hebræo autem idem multo antea testatus erat epist. 39. ad Paulam hanc eamdem, ubi de Blæsilla, *Ita*, inquit, *Hebrææ linguæ vicerat difficultates, ut in discendis canendisque Psalmis cum matre* (Paula) *contenderet*.

[d] Aliquot mss. *proderet*. Credo legendum *prodiret*.

[e] Recole superiorem epistolam num. 1. eaque in primis, *præsente & gaudente avo, parvula adhuc Paulæ lingua balbutiens Christi alleluja resonabat:* & num. 3. quod de repromissione nata sit, *& prius Christo consecrata, quam genita, quam ante votis, quam utero genuerit mater*.

CLASSIS IV. AN. 404.

27. Quid agimus, anima? cur ad mortem ejus venire formidas? Jamdudum prolixior liber cuditur, dum timemus ad ultima pervenire, quasi tacentibus nobis, & in laudibus illius occupatis, differri possit occubitus. Hucusque prosperis navigavimus ventis, & crispantia maris [a] æquora labens carina sulcavit. Nunc in scopulos incurrit oratio, & tumentibus fluctuum montibus, præsens utrique nostrum intentatur naufragium: ita ut cogamur dicere: *Præceptor, salvos nos fac, perimus.* Et illud: *Exurge, ut quid obdormis, Domine?* Quis enim possit siccis oculis Paulam narrare morientem? Incidit in gravissimam valetudinem, immo quod optabat, invenit, ut nos desereret, & plenius Domino jungeretur. In quo languore, Eustochii filiæ probata semper [b] in matrem pietas, magis ab omnibus comprobata est. Ipsa assidere lectulo, flabellum tenere, sustentare caput, pulvillum supponere, fricare pedes, manu stomachum confovere, mollia strata componere, aquam calidam temperare, * mappulam apponere, omnium ancillarum prævenire officia, & quidquid alia fecisset, de sua mercede putare subtractum. Quibus illa precibus, quibus lamentis & gemitu, inter jacentem matrem, & specum Domini discurrit, ne privaretur tanto contubernio, ne illa absente viveret: ut eodem feretro portaretur? Sed, o mortalium fragilis, & caduca natura, & nisi Christi fides nos extollat ad cælum, & æternitas animæ promittatur, cum bestiis ac jumentis, corporum una conditio est. Idem occubitus justo & impio, bono & malo, mundo ac immundo, sacrificanti & non sacrificanti. Sicut bonus, ita & qui peccat. Sicut qui jurat, ita & is qui juramentum metuit. Similiter & homines & jumenta in favillam & cinerem dissolvuntur.

Marc. 4. 38. & Luc. 8. 24. — Ps. 43. 23. — * al. matulam — Eccles. 2.

28. [c] Quid diu immoror, & dolorem meum differendo facio longiorem? Sentiebat prudentissima feminarum adesse mortem, & frigente alia parte corporis atque membrorum, solum animæ teporem in sacro pectore palpitare, nihilo minus quasi ad suos pergeret, alienosque desereret, illos versiculos * susurrabat: *Domine dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Et, *Quam dilecta tabernacula tua Domine virtutum, concupiscit, & deficit anima mea in atria Domini.* Et, *Elegi abiecta esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.* Quumque a me interrogaretur, cur taceret, cur nollet respondere [d] inclamanti, an doleret aliquid, Græco sermone respondit, nihil se habere molestiæ, sed omnia quieta & tranquilla perspicere. Post hæc obmutuit, & clausis oculis quasi jam mortalia despiceret, usque ad expirationem animæ, eosdem repetebat versiculos, [e] ut quod dicebat, vix audire possemus; digitumque ad os tenens, crucis signum pingebat in labiis. Defecerat spiritus, & anhelabat in mortem; animaque erumpere gestiens, ipsum stridorem, quo mortalium vita finitur, in laudes Domini convertebat. Aderant * Jerosolymorum, & aliarum urbium Episcopi, & Sacerdotum * inferioris gradus, ac Levitarum innumerabilis multitudo. Omne monasterium, virginum & monachorum chori repleverant. Statimque ut audivit sponsum vocantem, *Surge, veni, proxima mea, speciosa mea, columba mea: Quoniam ecce hyems transiit & recessit, pluvia abiit sibi*; læta respondit: *Flores visi sunt in terra, tempus sectionis advenit.* Et *Credo videre bona Domini in terra viventium.*

CLASSIS IV. AN. 404. — * ms. S. Maxim. *suffocabat* — Ps. 25. 8. — Ps. 83. 1. — Ibid. 11. — οὐδὲν ἐμοὶ γέγονε χεῖρον. Vid. Ælian. lib. 2. de Gorgia — * Joannes — * al. *inferiores*. — Cant. 2. 10. 11. — Ibid. 12. — Ps. 26. 13.

29. Ex hinc non ululatus, non planctus, ut inter sæculi homines fieri solet, sed Psalmorum linguis diversis * examina concrepabant. Translataque Episcoporum manibus, & cervicem feretro subjicientibus; quum alii Pontifices lampadas cereosque præferrent, alii choros psallentium ducerent, in media Ecclesia speluncæ Salvatoris est posita. Tota ad funus ejus, Palæstinarum urbium turba convenit. Quem monachorum latentium in eremo cellula sua tenuit? Quam virginum cubiculorum secreta [f] texerunt? Sacrilegium putabat, qui non tali feminæ ultimum redidisset officium. Viduæ & pauperes in exemplum Dorcadis, vestes ab ea præbitas ostendebant. Omnis ino-

* ms. *ex animo*. — Act. 9. 39.

[a] Unus S. Maximi ms. *maris terga labens*; melius forte *lambens*. Mox pro *montibus*, Victorius aliique *motibus*. Denique mss. nostri, aliique apud Bollandum, pro *utrique nostrum*, legunt *utriusque monasterii*.

[b] Editi antea *in matre*.

[c] Aliis verbis codices nostri omnes, *quid diu differo, & dolorem meum in aliis immorando, facio longiorem?*

[d] Vocem *inclamanti*, quam antiquiores omnes, quibus utimur, mss. habent, addidimus ex eorum fide.

[e] Duo Reginæ exemplaria, *repetebat versiculos, vix ut aure apposita audire possemus*: vel *quod dicebat, exaudirem*, &c. Brevius Cisterciense, *vix ut audirem quod dicebat*.

[f] Heic quoque mss. uno consensu *tenuerunt*. Tum Victorius, *sacrilegum putabant*.

CLASSIS IV. AN. 404.

inopum multitudo matrem, & * nutritiam se perdidisse clamabat. Quodque mirum sit, nihil pallor mutaverat faciem, sed ita dignitas quædam, & gravitas ora compleverat, ut eam putares non mortuam, sed dormientem. [a] Græco, Latino, Syroque sermone Psalmi [b] in ordine personabant: non solum triduo, donec subter Ecclesiam, & juxta specum Domini conderetur; sed per omnem hebdomadam, cunctis qui venerant, suum funus, & proprias credentibus lacrymas. Venerabilis virgo filia ejus Eustochium, quasi ablactata super matrem suam, abstrahi a parente non poterat: deosculari oculos, hærere vultui, totum corpus amplexari, & se cum matre velle sepeliri.

* Mss. *nutriculam*.

30. Testis est Jesus, ne unum quidem nummum ab ea filiæ derelictum, sed, ut ante jam dixi, derelictum magnum æs alienum: &, quod his difficilius est, fratrum & sororum immensam multitudinem, quos sustentare arduum, & abjicere impium est. Quid hac virtute mirabilius, feminam nobilissimæ familiæ, magnis quondam opibus, tanta fide omnia dilargitam, ut ad egestatem pene ultimam perveniret? Jactent alii pecunias, & in corbonam Dei æra congesta, funalibusque aureis dona pendentia. NEMO plus dedit pauperibus, quam quæ sibi nihil reservavit. Nunc illa divitiis fruitur, & his bonis, *quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt*. Nostram vicem dolemus, & invidere potius gloriæ ejus videbimur, si voluerimus diutius flere regnantem.

1. Cor. 2. 9.

31. Secura esto, Eustochium, magna hæreditate ditata es. Pars tua Dominus: & quo magis gaudeas, mater tua longo martyrio coronata est. Non solum enim effusio sanguinis in confessione reputatur; SED DEVOTÆ quoque mentis servitus immaculata quotidianum martyrium est. Illa corona de rosis & violis * plectitur, ista de liliis. Unde & in Cantico scribitur Canticorum: *Fratruelis meus candidus & rubicundus*; & in pace, & in bello eadem præmia vincentibus tribuens. Mater inquam tua audivit cum Abraham: *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & veni in terram, quam ostendam tibi*. Et per Jeremiam Dominum præcipientem: *Fugite de medio Babylonis, & salvate animas vestras*. [c] Et usque ad diem mortis suæ non est reversa in Chaldæam; nec ollas Ægypti, & virulentias carnium desideravit, sed choris comitata virgineis, civis est Salvatoris effecta, & de parvula Bethleem cælestia regna conscendens, dicit ad veram Noemi: *Populus tuus, populus meus, & Deus tuus, Deus meus*.

* Mf. S. Max. *texitur*

Cant. 5. 10

Gen. 12. 1.

Jerem. 41. 6.

Exod. 16.

Ruth. 1.

32. Hunc tibi librum ad duas lucubratiunculas, eodem quem tu sustines dolore, dictavi. Nam quotiesquumque stilum figere volui, & opus exarare promissum, toties obriguerunt digiti, cecidit manus, sensus elanguit. Unde & inculta oratio, votum scribentis absque ulla elegantia & verborum lepore testatur.

33. Vale, o Paula, & cultoris tui ultimam senectutem, orationibus juva. Fides & opera tua Christo te sociant, præsens facilius quod postulas, impetrabis. *Exegi monumentum * ære perennius*, quod nulla destruere possit vetustas. Incidi elogium sepulcro tuo, quod huic volumini subdidi, ut quoquumque noster sermo pervenerit, te laudatam, te in Bethleem conditam lector agnoscat.

* Horat. ultim. Carm.

[d] *Sequitur titulus sepulcri.*

Scipio quam genuit, Pauli fudere parentes,
Graccorum soboles, Agamemnonis inclyta proles,
Hoc jacet in tumulo: Paulam dixere priores,
Eustochii genitrix, Romani prima Senatus:
Pauperiem Christi, & [e] Bethlemitica rura sequuta est.

[f] *In fronte speluncæ.*

Aspicis angustum, præcisa in rupe sepulcrum?
Hospitium Paulæ est, cælestia regna tenentis.
Fratrem, cognatos, Romam, patriamque relinquens

Divi-

[a] Expunximus vocem *Hebræo*, quam antea editi heic præponebant, & Martianæus ex una, eaque marginali Cluniacensis mſ. nota asseruit. Cæterum ab aliis mss. aberat, nec in ullo unquam nos invenimus. Præterea, quod notatum est etiam Bollando, Syriacum erat vulgi isthic idioma, & pauci sane tunc fuerint, qui Hebraicam linguam ita callerent. Paulo post Reginæ liber, *non solum triduo, & donec &c.*

[b] Vid. supra pag. 705. notam *c*.

[c] Addit Reatinus Episcopus, *Hæc autem exiit de terra sua*, quorum in exemplaribus nostris vestigium est nullum. Paulo post *jurulentias* promiscue, pro *virulentias*, occurrit in mss. & Rosuveidus legit, cui asserendæ lectioni facit illud Celsi l. 11. c. 27. *Caro omnis jurulenta*.

[d] His, *Sequitur titulus sepulcri*, mss. substituunt, *Epitaphium Paulæ viduæ*.

[e] Martianæus *Bethleemitica*, & mox *Bethleemiti*, atque alii quoque *Bethlehemitica*, & *Bethlehemiti*, quod carminis ratio non patitur, siquidem syllaba prima corripitur ob mutam & liquidam insequentes.

[f] Mſ. S. Maximi apud Bollandum, *Et in foribus sepulcri hæc habes &c.*

CLASSIS IV. AN. 404.

Divitias, ſobolem, Bethlemiti conditur antro.
Hic præſepe tuum, Chriſte, atque hic myſtica Magi
Munera portantes, Hominique, Deoque dedere.

34. Dormivit ſancta & beata Paula, ſeptimo Kalendas Februarias, tertia ſabbati poſt ſolis occubitum. Sepulta eſt quinto Kalend. earumdem. [a] Honorio Auguſto ſexies, & Ariſtæneto Conſulibus. Vixit in Sancto propoſito, Romæ annos quinque, Bethleem annos viginti. Omne vitæ tempus implevit, annis quinquaginta ſex, menſibus octo, diebus viginti & uno.

* Alias 53. Scripta hoc an. 404. b

* EPISTOLA CIX.

Ad RIPARIUM Presbyterum. [b]

Admonitus Riparii Presbyteri literis, quod Vigilantius doceret, Martyrum non eſſe colendos cineres, damnaretque ſolennes Chriſtianorum ad eorum ſepulcra vigilias, hac epiſtola quaſi velitatur, ac præludit ad pugnam, oſtendens ſe paratum ad refellendum hominis errorem, ſi libros illius ad ſe mittat.

1. ACceptis primum literis tuis, non reſpondere, ſuperbiæ eſt: reſpondere, temeritatis. De iis enim rebus interrogas, [c] quæ & proferre & audire * ſacrilegium eſt. Ais Vigilantium, qui * κατ' ἀντίφρασιν hoc vocatur nomine (nam Dormitantius rectius diceretur) os fætidum rurſus aperire, & putorem ſpurciſſimum, contra ſanctorum Martyrum proferre reliquias: & nos qui eas * ſuſcipimus appellare cinerarios & idololatras, qui mortuorum hominum oſſa * veneremur. O infelicem hominem, & omni lacrymarum fronte plangendum, qui hæc dicens, non ſe * intelligit eſſe Samaritanum & Judæum, qui corpora mortuorum, pro immundis habent, & etiam vaſa quæ in eadem domo fuerint, pollui ſuſpicantur: ſequentes occidentem literam, & non ſpiritum vivificantem. Nos autem non dico Martyrum reliquias, ſed ne ſolem quidem & lunam, non Angelos, non Archangelos, non Cherubim, non Seraphim, & omne nomen quod nominatur & in præſenti ſæculo & in futuro, colimus & adoramus: ne ſerviamus creaturæ potius quam Creatori, qui eſt benedictus in ſæcula. Honoramus autem reliquias Martyrum, ut eum cujus ſunt Martyres, adoremus. Honoramus ſervos, ut honor ſervorum redundet ad Dominum, qui ait: *Qui vos ſuſcipit, me ſuſcipit.* Ergo Petri & Pauli immundæ ſunt reliquiæ? ergo Moyſi corpuſculum immundum erit? quod juxta Hebraicam Veritatem ab ipſo ſepultum eſt [d] Domino? Et quotieſquumque Apoſtolorum & Prophetarum, & omnium Martyrum Baſilicas ingredimur, toties idolorum templa veneramur? accenſique ante tumulos eorum cerei, idololatriæ inſignia ſunt? Plus aliquid dicam, quod redundet in auctoris caput: & inſanum cerebrum, vel ſanet aliquando, vel deleat; * ne tantis ſacrilegiis ſimplicium animæ ſubvertantur. Ergo & Domini corpus in ſepulcro poſitum, immundum fuit? Et Angeli, qui candidis veſtibus utebantur, mortuo cadaveri atque polluto præbebant excubias; ut poſt multa ſæcula Dormitantius ſomniaret, immo eructaret immundiſſimam crapulam: & cum Juliano perſecutore, Sanctorum Baſilicas aut deſtrueret, aut in templa converteret?

2. Miror, ſanctum Epiſcopum, in cujus parochia eſſe Presbyter dicitur, acquieſcere furori ejus: & non virga Apoſtolica, virgaque ferrea confringere vas inutile, & tradere in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus fiat. Meminerit illius dicti: *Si videbas furem, currebas cum eo, & cum adulteris portionem tuam ponebas.* Et in alio loco: *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, ut*

Marginal notes: * al. ſacrilegum. — * al. κατὰ. — * al. ſuſpicimus. — * al. veneramur — * al. intelligat. — Epheſ. 1, 21. — Matth. 10, 40. — Deut. 34, 6. — * al. nec. — 1. Cor. 5. 5. — Pſ. 49. 48. — Pſ. 100. 8.

CLASSIS IV. AN. 404.

[a] Annum denuntiant 404. ex Conſularibus Faſtis.

[b] Martianæus addit *Tarraconenſem* ex Cluniacenſi mſ. nec ſane intelligimus, quam vere, nam cis Pyrenæos montes in Gallia extitiſſe illum, quemadmodum & Deſiderium, inde eſt longe veroſimilius, quod hi dolerent Parochias ſuas vicinia Vigilantii hæretici, qui e Convennarum civitate in Gallia erat, fuiſſe maculatas. Accedit nihil hujuſmodi haberi in mſſ. noſtris, in quibus fere ut in Veronenſi, *Ad Riparium Presbyterum de reliquiis Sanctorum reverendis* inſcribitur.

[c] Mſs. ſumma conſenſione, & Victor. quoque ſic legunt; at Martianæus *quas* ſubſtituit, quæ mutatio ſi in mſſ. occurrit, criticorum temeritati adſcribenda eſt, nam & apud optimos bonæ Latinitatis ſcriptores paſſim evenit, ut *res*, *quod*, & *rerum*, *qua*, neutro genere conjungantur. Cicero XVI. epiſtola IV. numero 5. *ſumtui ne parcas ulla in re, quod ad valetudinem opus ſit*. Salluſtius in Jugurtha cap. 41. *abundantia earum rerum, quæ prima mortales ducunt*. Livius 32.29. *rebuſque aliis divinis humaniſque, quæ per ipſos agenda erant, perfectis* & tandem A. Gellius, ut ab aliis abſtineamus, lib. 1. c. 3. *memoratis multis magniſque rebus, quæ bene ac benivole poſt redditam pacem Samnitibus feciſſet*.

[d] Videndus S. Epiphanius Hæreſ. LX. & LXIV. quibus locis Hebræorum, & Chriſtianorum quoque traditionem iſtam ediſſerit.

CLASSIS IV. AN. 404.

ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem. Et iterum: *Nonne odientes te, Domine, odio habui, & super inimicos tuos tabescebam? Perfecto odio oderam illos*. Si non sunt honorandæ reliquiæ Martyrum, quomodo legimus: *Pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus?* Si ossa * eorum polluunt contingentes, quomodo Elisæus mortuus, mortuum suscitavit, & dedit vitam [a] corpus quod juxta Vigilantium jacebat immundum? Ergo omnia castra Israelitici exercitus & populi Dei fuere immunda, quia Joseph & Patriarcharum corpora portabant in solitudine: & ad sanctam Terram, immundos cineres pertulerunt? Joseph quoque, qui in typo præcessit Domini Salvatoris *, sceleratus fuit; [b] qui tanta ambitione, Jacob in Hebron ossa portavit; ut immundum patrem, avo & atavo sociaret immundis, & mortuum mortuis copularet? O præcidendam linguam a medicis, immo insanum curandum caput; ut qui loqui nescit, discat aliquando reticere. Ego * ego vidi hoc aliquando portentum, & testimoniis Scripturarum, quasi vinculis Hippocratis volui ligare furiosum: sed abiit, excessit, evasit, erupit; & inter Adriæ fluctus Cotiique regis alpes, in nos declamando clamavit. QUIDQUID ENIM amens loquitur, vociferatio & clamor est appellandus.

Psal. 138. 21. 22. — Ps. 115. 6. — * al. mortuorum. — 4. Reg. 13. a — *al. Salvatoris nostri. b — * al. ergo. Vigilantium in Palæstina viderat.

3. Tacita me forsitan cogitatione reprehendas, cur in absentem invehar. Fatebor tibi dolorem meum. Sacrilegium tantum patienter audire non possum. Legi enim [c] seiromasten Phinees, austeritatem Eliæ, zelum [d] Simonis Chananæi, Petri severitatem, Ananiam & Sapphiram trucidantis, Paulique constantiam, qui Elymmam magum viis Domini resistentem, æterna cæcitate damnavit. NON EST crudelitas, pro Deo pietas. Unde & in Lege dicitur. *Si frater tuus, & amicus, & uxor, quæ est in sinu tuo, depravare te voluerit a veritate, sit manus tua super eos, & effundes sanguinem eorum, & auferes malum de medio Israel*. Iterum dicam: Ergo Martyrum immundæ sunt reliquiæ? Et quid passi sunt Apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent, & facerent ei planctum magnum; ut eorum luctus in nostrum gaudium verteretur? Nam quod dicis eum vigilias execrari, facit & hoc contra vocabulum suum, ut velit dormire Vigilantius, & non audiat Salvatorem dicentem: *Sic non potuistis una hora vigilare mecum? Vigilate, & orate, ut non intretis in tentationem. Spiritus promtus est, sed caro infirma*. Et in alio loco Propheta decantat: *Media nocte surgebam, ut confiterer tibi, super judicia justitiæ tuæ*. Dominum quoque in Evangelio legimus pernoctasse, & Apostolos clausos carcere tota nocte vigilasse, ut illis psallentibus [e] terra quateretur, custos carceris crederet, magistratus & civitas terrerentur. Loquitur Paulus: *Orationi insistite, vigilantes in ea*. Et in alio loco: *In vigiliis frequenter*. Dormiat itaque Vigilantius, & ab exterminatore Ægypti cum Ægyptiis dormiens suffocetur. Nos dicamus cum David: *Non dormitabit, neque dormiet, qui custodit Israel*; ut veniat ad nos sanctus, & AIR, qui interpretatur *vigil*. Et si quando propter peccata nostra dormierit, dicamus ad eum: *Exurge, quid dormitas, Domine?* excitemusque illum, & navicula fluctuante, clamemus: *Magister, salvos nos fac, perimus*.

Num. 25. c — 3. Reg. 18. d — Act. 55. — Ibid. 13. 11. — Deut. 13. & 22. — Act. 7. 2. — Matt. 26. 40. & Marc. 14. 37. — Psal. 118. 62. — Joan. 20. — Col. 4. 2. — 2. Cor. 11. 27. — Ps. 120. 4. — עיר Dan. 4. 10. — Matth. 8. 25.

4. Plura dictare volueram, si non epistolaris brevitas pudorem nobis tacendi imponeret: & si tu librorum ipsius ad nos voluisses mittere cantilenas, ut scire possemus * ad quæ rescribere deberemus. Nunc autem aerem verberavimus, & non tam illius infidelitatem, quæ omnibus patet, quam nostram fidem aperuimus. Cæterum si volueris, longiorem nos adversum eum librum scribere, mitte nænias illius & ineptias, ut Joannem Baptistam audiat prædicantem: *Jam securis ad radices arborum posita est. Omnis arbor, quæ non facit fructum [f] bonum, excidetur, & in ignem mittetur*.

* al. ea quæ — Ibid. 3. 10. f

* EPI-

[a] Olim penes Erasm. & vetustiores edit. erat *corpori*, pro *corpus*; Martianæus autem utramque vocem omisit, nos alteram e mss. & Victoriana editione, ut pote necessariam restituimus, & *corpori* prætulimus, quod ut etiam Victorius notat, magis ad quæstionis propositum facit, ut corpus mortuum dicatur vitam dedisse cadaveri, quam Elisæus.

[b] Ms. cœnobii S. Salvatoris Bononiæ, *cui tanta funeris ambitio præcederet, & faceret Jacob in Hebron ossa portari*, tametsi postremum verbum revera magis ex conjectura legimus, & ut sensus utcumque constet.

[c] Sic vocant LXX. lanceam, qua scortum Madianitidem Phinees confodit.

[d] Simon Zelotes Apostolus, quem ex Hebraica etymologia *Chananæum* dixit, quod idem sonat, ac penes Græcos, *Zelotes*; & forte ad evitandam κακοφωνίαν, ne diceret, *zelum Simonis Zelotes*.

[e] Iterum ms. Bononien. *tota terra quateretur*.

[f] Supplevimus ex Victorio, *bonum*, quam vocem Vulgata præfert, & Græcus καρπὸν καλόν.

CLASSIS IV. AN. 404. * Alias 93. Scripta hoc an. 404.

* EPISTOLA CX.

AUGUSTINI ad HIERONYMUM.

Hieronymum literis suis nonnihil offensum demulcere studet Augustinus. Apologiam illius contra Ruffinum accepisse se testatur, deplorans tantos inter viros quondam amicissimos tam amarulentam discordiam incidisse.

Domino venerando, & desideratissimo fratri compresbytero HIERONYMO, AUGUSTINUS *in Domino salutem.*

1 *QUamvis existimem antequam ista sumeres, venisse in manus tuas literas meas, quas per Dei servum, filium nostrum Cyprianum Diaconum misi, quibus certissime agnosceres meam esse epistolam, cujus exemplaria illuc * pervenisse commemorasti; unde jam me arbitror rescriptis tuis, velut Entellinis* [a] *gravibus atque acribus cæstibus, tanquam audacem Daretem cepisse pulsari atque versari: nunc tamen eis ipsis respondebo literis tuis, quas mihi per sanctum filium nostrum Asterium * jam mittere dignatus es, in quibus multa in me comperi tuæ benevolentissimæ caritatis, & rursus quædam nonnullius* [b] *a me tuæ offensionis indicia. Itaque ubi mulcebar legens, ibi continuo feriebar: hoc sane vel maxime admirans, quod quum te dicas exemplaribus literarum mearum ideo non temere putavisse credendum, ne forte, te respondente, læsus juste expostularem, quod probare ante debuisses, meum esse sermonem, & sic rescribere; postea jubeas, si mea est epistola, aperte me scribere, aut mittere exemplaria veriora, ut absque ullo rancore stomachi, in Scripturarum disputatione versemur. Quo pacto enim possumus in hac disputatione sine rancore versari, si me lædere paras? aut si non paras, quomodo ego, te non lædente, abs te læsus juste expostula*-

*al. venisse. Æneid. V. a

* al abest jam.

b

A *rem quod probare ante debuisses meum esse sermonem, & sic* [c] *rescribere, hoc est & sic lædere? Nisi enim rescribendo læsisses, ego juste expostulare non possem. Proinde quum ita rescribis, ut lædas, quis locus nobis relinquitur in disputatione Scripturarum sine ullo rancore versandi? Ego quidem absit ut lædar, si mihi certa ratione volueris & potueris demonstrare illud ex epistola Apostoli, vel quid aliud Scripturarum sanctarum te verius intellexisse,* B *quam me: immo vero absit, ut non cum gratiarum actione lucris meis deputem,* SI FUERO TE *docente instructus, aut emendante correctus.*

CLASSIS IV. AN. 404. c

2. *Verumtamen tu, mihi frater carissime, nisi te putares læsum scriptis meis, non me putares lædi posse rescriptis tuis. Nullo enim modo id de te opinatus fuero, quod te non* [d] *arbitraris læsum si sic tamen rescribis ut lædas. Aut si te non sic rescribente, ego propter nimiam stultitiam me-* C *am lædi posse putatus sum, hoc ipso læsisti plane, quod de me ita sensisti. Sed nullo modo tu me, quem numquam talem expertus es, temere talem crederes, qui literarum mearum exemplaribus etiam quum stilum meum nosses, temere credere noluisti. Si enim non immerito* [e] *vidisti, me juste expostulaturum fuisse, si temere crederes esse litteras meas, quæ non essent meæ: quanto justius expostularem, meipsum temere putatum talem, qualem me expertus non esset, qui pu-* D *tavisset? Nequaquam ergo ita prolabereris, ut te non rescribente, quo læderer, me tamen existimares nimis insipientem, etiam tali tuo rescripto lædi potuisse.*

d

e

3. *Restat igitur, ut lædere me rescribendo disponeres, si certo documento meas esse illas literas nosses. Atque ita, quia non credo quod injuste me lædendum putares, superest, ut agnoscam peccatum meum, quod prior te illis literis læserim, quas meas esse negare non possum. Cur itaque conor contra fluminis tractum, ac non potius veniam* E *peto? Obsecro ergo te per mansuetudinem Christi, ut si te læsi, dimittas mihi, nec me vi-*

a Benedictini juxta veteres editiones, *glandibus*, quam lectionem ex eo utcumque probare potuissent, quod plumbeæ aliquot glandes essent in cæstibus, quemadmodum in illis Entelli, qui *plumbo insuto, ferroque rigebant*. Vide quas cæstuum picturas vel ex sepulcrorum, vel ex gemmarum antiquarum sculpturis exhibet Mercurialis de Gymnastica lib. 2. At Martianæus *grandibus* legit, & ad libri oram *Non legas*, inquit, *hic glandibus*. Quod ut bene monuerit, certe grandes Entelli cæstus vocari haud potuissent, quando auctor est Virgilius lib. V. grandiores illos, *quibus acer Eryx in prælia suetus &c.* ab Entello remissos, quod cum iis congredi Dares recusaret:

Et satus Anchisa cæstus pater extulit ÆQUOS,
Et PARIBUS palmas amborum innexuit armis.

Non illud aliquando putavimus adludi, *quam multa grandine nimbi.*

Culminibus crepitant, sic densis ictibus heros
Creber utraque manu pulsat, versatque Dareta.

proinde *grandinibus* scribi pro *glandibus*, sive *grandibus*, non displicuisset. Nunc vero *gravibus* omnino legendum placet ex Virgiliana allusione, ubi *graves* Entelli cæstus, sive ictus describuntur, & ipse *memoris & mole valens*, dicitur, &

Stat GRAVIS Entellus, nisuque immotus, tum
Ipse GRAVIS, GRAVITERque ad terram pondere vasto.

b Hanc respuit Victorius lectionem, fecitque ex aliis exemplaribus, *rursus nonnullius animæ tuæ offensionis &c.* Sed illam tuentur Benedictini cum Badii, atque Erasmi editionibus, ac sexdecim mss.

c Martian. *& sic scribere*, quod tamen ipse olim Victorius castigaverat.

d Iterum inconsulto Erasmianos codices sequutus Martianæus, *quod te non arbitrans læsum, si tamen rescribis &c.*

e Victorius pro *vidisti*, reponendum vult, *judicasti*.

CLASSIS IV. AN. 404.

vicissim lædendo, malum pro malo reddas. A *Lædes* * *autem me, si mihi tacueris errorem meum, quem forte inveneris in* [a] *scriptis vel in dictis meis. Nam si ea in me reprehenderis, quæ reprehendenda non sunt, te* * *potius lædis quam me: quod absit a moribus & sancto proposito tuo, ut hoc facias voluntate lædendi, culpans in me aliquid dente maledico, quod mente veridica* * *scis non esse culpandum. Ac per hoc aut benevolo corde arguas, etiam si caret delicto* * *quem arguendum putas: aut paterno affe-* B *ctu mulceas, quem* [b] *abjicere nequeas.* POTEST ENIM FIERI, *ut tibi videatur aliud, quam veritas habet, dum tamen aliud, abs te non fiat, quam caritas habet. Nam & ego amicissimam reprehensionem tuam gratissime accipiam, etiamsi reprehendi non meruit, quod recte defendi potest. Aut agnoscam simul & benevolentiam tuam, & culpam meam: & quantum Dominus donat, in alio gratus, in alio emendatus inveniar.*

[* al. *enim, si*] [* al. *magis*] [* al. *esse scis non culpandum*.] [* al. *quod*]

4. *Quid ergo? fortasse dura, sed certe salubria verba tua tamquam cæstus Entelli pertimescam. Cædebatur ille, non curabatur, & ideo vincebatur, non sanabatur. Ego autem si medicinalem correptionem tuam tranquillus accepero, non dolebo. Si vero infirmitas* [c] *vel humana, vel mea etiam quum veraciter arguitur, non potest* * *non aliquantulum contristari; melius tumor capitis dolet, dum curatur, quam dum ei parcitur,* [d] *& non sanatur. Hoc est enim quod acute vidit, qui dixit, utiliores esse plerumque inimicos* * *objurgantes, quam amicos objurgare metuentes. Illi enim dum rixantur, dicunt aliquando vera, quæ corrigamus: isti autem minorem quam oportet exhibent justitiæ libertatem, dum amicitiæ timent exasperare dulcedinem. Quapropter & si* [e] *forte bos, ut tibi videris, lassus senectute corporis, non vigore animi tamen, in area dominica fructuoso labore desudans; ecce* * *adsum, si quid perperam dixi, fortius fige pedem. Non mihi esse debet molestum pondus ætatis tuæ, dummodo conteratur palea culpæ meæ.*

[* al. *nisi*] [* al. *jurgantes*.] [* al. *sum*.]

5. *Proinde illud quod in extremo epistolæ tuæ posuisti, cum magni desiderii suspirio vel lego, vel recolo.* Utinam, *inquis,* mereremur complexus tuos; & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus. *Ego autem dico, utinam saltem propinquis terrarum locis habitaremus; ut si non possent misceri nostra colloquia, literæ* [f] *possent esse crebriores. Nunc vero tanto locorum intervallo absumus a sensibus nostris, ut de illis verbis Apostoli ad Galatas,* [g] *juvenem me ad tuam sanctitatem scripsisse meminerim; & ecce jam senex, necdum rescripta meruerim; faciliusque ad te exemplaria epi-* B *stolæ meæ pervenerint, nescio qua occasione præveniente, quam ipsa epistola, me curante. Homo enim, qui eam tunc acceperat, nec ad te* * *pertulit, nec ad me retulit. Tantæ autem mihi in literis tuis, quæ in manus nostras pervenire potuerunt, apparent res, ut nihil studiorum meorum mallem si possem, quam inhærere lateri tuo. Quod ego quia non possum, aliquem nostrorum in Domino filiorum erudiendum nobis ad te mittere cogito, si etiam de hac* C *re tua rescripta meruero. Nam neque in me tantum scientiæ divinarum Scripturarum est, aut esse jam poterit, quantum inesse tibi video. Et si quid in hac re habeo facultatis, utquumque impendo populo Dei. Vacare autem studiis diligentius, quam quæ populi audiunt instruendi, propter Ecclesiasticas occupationes omnino non possum.*

[* al. *retulerit & tulerit*.]

6. *Nescio quæ scripta maledica super tuo nomine ad Africam* [h] *pervenerunt. Accepimus tamen quod dignatus es mittere, illis respondens maledictis. Quo perlecto, fa-* D *teor multum dolui, inter tam caras familiaresque personas, cunctis pene Ecclesiis notissimo amicitiæ vinculo copulatas, tantum malum exstitisse discordiæ. Et tu quidem quantum tibi modereris, quantumque teneas aculeos indignationis tuæ, ne reddas maledictum pro maledicto satis in tuis literis eminet. Verumtamen si eas ipsas quum legissem, contabui dolore, & obrigui timore; quid de me illa facerent, quæ in te ille scripsit, si in manus meas forte ve-* E *nissent?* Væ mundo ab scandalis. *Ecce fit, ecce prorsus impletur quod veritas ait,* Quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum. *Quæ sibi enim jam fida pectora tuto refundantur? In cujus*

[Matth. 18. 7.] [Matth. 24. 12.]

a Apud Benedictinos *in factis*, pro *scriptis*.

b Martian. cum Erasm. aliisque paucis editionibus, *quem adjicere nequeas*.

c Alicubi erat, *velut humana mea*, tum pro *arguor*, plerique editi *arguitur*.

d In Benedictinor. edit. absque *&* copula, *dum ei parcitur, non sanatur*.

e Benedictini *forte* adverbium postponunt, *etsi bos... lassus senectute forte corporis*. Mox Victorius *desudas* legi vult pro *desudans*.

f Idem, *literæ saltem possent esse &c.*

g Intercesserant anni circiter decem, ex quo illam epistolam in nostra recensione 56. ad Hieronymum scripserat. At juventus apud veteres quarta ætas habebatur, finiens in quinquagesimo anno, cui proxime senior sexta ætas succedebat, usque ad septuagesimum tendens.

h Mallemus *pervenerint*, siquidem conquerenti Hieronymo epist. 102. quod sua maledicta Ruffinus ad Africam usque pervenire fecisset, respondet, nihil hujusmodi isthuc venisse; ex quo illa quoque lectio, quæ multorum ex editis librorum est, *pervenisse audivimus*, adnotantibus quoque Benedictinis, falsi convincitur.

jus [a] sinum tota se projiciat secura dilectio? Quis denique amicus non formidetur, quasi futurus inimicus, si potuit inter Hieronymum & Ruffinum hoc quod plangimus, exoriri? O misera & miseranda conditio. O infida in voluntatibus amicorum scientia praesentium, ubi nulla est praescientia futurorum. Sed quid hoc alteri de altero gemendum putem, quando ne ipse quidem sibi homo est notus in posterum? Novit enim utcumque, vix forte, nunc qualis sit; qualis autem postea sit futurus, ignorat.

7. Haec porro non tantum scientia qualis quisque sit, verum etiam praescientia qualis futurus sit, si est in sanctis & beatis Angelis, & quomodo fuerit beatus diabolus aliquando, quum adhuc bonus angelus esset, sciens futuram iniquitatem suam, & sempiternum supplicium, omnino non video. De qua re, si tamen eam nosse opus est, vellem abs te audire quid sentias. Vide quid faciant terrae ac maria, quae nos corporaliter dirimunt. Si haec epistola mea, quam legis, ego essem, jam mihi diceres, quod quaesivi: nunc vero quando rescribes? quando mittes? quando perveniet? quando accipiam? & tamen utinam quandoque fiat, quod tam cito fieri non posse quam volumus, quanta possumus tolerantia sustinemus. Unde recurro ad illa verba epistolae tuae dulcissima, sanctique desiderii tui plenissima, & ea facio vicissim mea: Utinam mereremur complexus tuos; & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus: si tamen esse ullo modo posset, quod ego te docerem.

8. In his autem verbis, non jam tuis tantum, sed etiam meis, ubi delector & reficior, & ipso quamvis pendente & non adtingente utriusque nostrum desiderio, non parva ex parte consolor: ibi rursum acerrimis dolorum stimulis fodior, dum cogito inter vos quibus, Deus hoc ipsum quod uterque nostrum optavit, largum prolixumque concesserat, ut conjunctissimi & familiarissimi mella Scripturarum sanctarum pariter lamberetis, tantae amaritudinis irrepsisse perniciem, quando non, ubi non, cui non homini [b] formidandam: quum eo tempore, quo abjectis jam sarcinis saecularibus, jam expediti Dominum sequebamini, & in ea terra videbatis simul, in qua Dominus humanis pedibus ambulans, Pacem, inquit, meam do vobis, (Joan. 14. 27.) pacem meam relinquo vobis, viris aetate maturis, & in eloquio Domini habitantibus vobis accidere potuit? Vere tentatio est vita humana super terram. (Job. 7. 1.) Heu mihi, qui vos simul alicubi invenire non possum: forte ut moveor, ut doleo, ut timeo, prociderem ad pedes vestros, flerem quantum valerem, rogarem quantum amarem. Nunc unumquemque vestrum pro seipso, nunc utrumque pro alterutro, & pro aliis, ac maxime infirmis, pro quibus Christus mortuus est, qui vos tamquam in theatro vitae hujus cum magno sui periculo spectant, ne de vobis ea conscribendo spargatis, quae [c] quandoque concordantes delere non poteritis, qui nunc concordare nolitis; aut quae concordes legere timeatis, ne iterum litigetis.

9. Verum dico caritati tuae, nihil me magis, quam hoc exemplum, tremuisse, quum quaedam ad me in epistola tua legerem, tuae indignationis indicia non tam illa de Entello & bove lasso, ubi mihi potius hilariter jocari, quam iracunde minari visus es, quam illud, quod serio te scripsisse satis apparet, unde supra eloquutus sum, plus fortasse quam debui, sed non plusquam timui, ubi aisti, Ne forte laesus juste expostulares. Rogo te, si fieri potest, ut inter nos quaeramus & disseramus aliquid, quo sine amaritudine discordiae corda nostra pascantur, fiat. Si autem non * possum dicere, quid mihi emendandum videatur in scriptis tuis, nec tu in meis, nisi cum suspicione invidiae, aut laesione amicitiae; quiescamus ab his, & nostrae vitae salutique parcamus. MINUS CERTE assequatur illa [d] quae inflat, dum non offendatur illa quae aedificat. Ego me longe esse sentio ab illa perfectione, de qua scriptum est: Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir. (Jacob. 3. 2.) Sed plane in Dei misericordia puto me posse facile abs te petere veniam, si quid offendi quod mihi aperire debes; ut quum te audiero, lucreris fratrem tuum. (Matth. 18.) Neque enim quia hoc propter longinquitatem terrarum non potes facere inter me & te, propterea debes sinere errare me. Prorsus quod ad ipsas res, quas nosse volumus, adtinet, si quid veri me tenere vel scio, vel credo, vel puto, in quo tu aliter sentis, quantum dat Dominus sine tua injuria, conabor asserere. Quod autem pertinet

* al. possumus.

[a] Victorius pectora toto ore fundantur, expressit ex tribus exemplaribus, sicque omnino contendit restituendum. At non videtur loci hujus sententiam satis assecutus. Mox sensus, pro sinum plerique omnes editi habent, & quindecim apud Benedictinos mss. quibuscum nobis sinum arrisit magis.

[b] Iterum Victorius formidandum mavult.

[c] Adnotant Benedictini, legi in decem mss. quae quoniam concordantes delere non poteritis, concordare nolitis, atque in uno Cisterciensi, quae quandoque quoniam delere non poteritis, concordare nolitis. Victorius maluit, quandoque concordes &c.

[d] Duo editi libri illa scientia quae &c. sed ea vox scientia redundat.

CLASSIS IV. AN. 404.

tinet ad offensionem tuam, quum te indignatum sensero, nihil aliud quam veniam deprecabor.

10. *Nec omnino* * *arbitrabor te succensere potuisse, nisi aut hoc dicerem quod non debui, aut non sic dicerem, ut debui: quia nec miror nos minus scire invicem, quam scimur a conjunctissimis & familiarissimis nostris. In quorum ego caritatem fateor facile me totum projicio, præsertim fatigatum scandalis sæculi; & in ea sine ulla sollicitudine requiesco. Deum quippe illic esse sentio, in quem me securus projicio, & in quo securus requiesco. Nec in hac mea securitate, crastinum illud humanæ fragilitatis incertum, de quo superius* * *ingemui, omnino formido. Quum enim hominem Christiana caritate flagrantem,* * *eaque mihi fidelem amicum factum esse sentio, quidquid ei consiliorum meorum cogitationumque committo, non homini committo, sed illi in quo manet, ut talis sit.* Deus enim caritas est; & qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo: *quam si deseruerit, tantum faciat necesse est dolorem, quantum manens fecerat gaudium. Verumtamen ex amico intimo factus inimicus, quærat sibi potius quod fingat astutus; non inveniat quod prodat iratus.* HOC AUTEM *unusquisque facile assequitur, non occultando quod fecerit, sed non faciendo quod* * *occultari velit. Quod si misericordia Dei bonis piisque concedit, ut inter* [a] *amicos, quoslibet futuros, liberi securique versentur, aliena peccata sibi commissa non prodant, quæ prodi* * *timeant, ipsi nulla committant. Quum enim falsum quid a maledico fingitur, aut omnino non creditur, aut certe integra salute, sola fama vexatur.* [b] *Quod autem malum perpetratur, hostis est intimus, etiam si nullius intimi loquacitate aut lite vulgetur. Quapropter quis prudentium non videat, etiam tu quam tolerabiliter feras amicissimi quondam & familiarissimi incredibiles nunc inimicitias, consolante* [c] *conscientia; & quemadmodum vel quod jactitat, vel quod a quibusdam forsitan creditur, in* [d] *sinistris armis deputes, quibus non minus quam dextris contra diabolum dimicatur. Verumtamen illum maluerim aliquo modo mitiorem, quam te isto modo armatiorem.* HOC MAGNUM *& triste miraculum est, ex amicitiis talibus ad has inimicitias pervenisse. Lætum erit, & multo majus, ex inimicitiis talibus ad pristinam concordiam revertisse.*

* al. *arbitror*
* al. *gemui*
* al. *atque*
1. Joan. 4. 6.
* al. *occultare*
* al. *timent*

* EPISTOLA CXI.

AUGUSTINI ad PRÆSIDIUM.

Præsidium rogat Augustinus, ut superiorem epistolam curet Hieronymo reddendam, utque sibi eumdem suis etiam literis placet.

Domino beatissimo, & merito venerando fratri, & consacerdoti PRÆSIDIO, AUGUSTINUS *in Domino salutem.*

1 SIcut *præsens rogavi sinceritatem tuam, nunc quoque commoneo, ut literas meas sancto fratri & compresbytero nostro Hieronymo mittere non graveris. Ut autem noverit caritas tua, quemadmodum etiam tu illi pro mea caussa scribere debeas, misi exemplaria literarum & mearum ad ipsum, & ad me ipsius. Quibus lectis pro tua sancta prudentia facile* * *videas & modum meum, quem servandum putavi, & motum ejus, quem non frustra timui. Aut si ego quod non debui, aut quomodo non debui, aliquid scripsi, non ad illum de me, sed ad meipsum potius fraterna dilectione mitte sermonem; quo correctus petam, ut ignoscat, si meam culpam ipse cognovero.*

* Al. ... Scripta ... superius
* al. ...

* EPISTOLA CXII.

HIERONYMI ad AUGUSTINUM.

Respondet tandem Hieronymus ad Augustini quæstiones propositas in epistolis 56. 67. & 104. scilicet de titulo libri Ecclesiasticos scriptores ennarantis, de Petro reprehenso a Paulo in epist. ad Galatas, de translatione veteris Testamenti, ac de hederæ vocabulo apud Jonam: defendens acriter scriptiones & interpretationes suas adversus Augustinum.

* Al. ... Scripta ... 404.

Domino vere sancto ac beatissimo Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS in Christo salutem.

1 TRes simul epistolas, immo libellos breves per Diaconum Cypria-

[a] Abest a Benedictinor. edit. *si* præpositio: qui mox, *amicos*, ex sex mss. substituerunt, cum antea in editis obtineret, *inimicos*.

[b] Erat penes Benedictinos, Martianæum, aliosque veteres editores, *Quum autem malum perpetratur, hostis est &c.* Concinniorem ex Victorio lectionem reposuimus, quam etiam mss. quattuordecim apud eosdem Benedict. confirmant.

[c] Victorius *consolante te conscientia*.

[d] Perquam erudite Pauli sententiam subinfert 2. ad Corinth. 6. 7. qua Apostolus bonum nomen dextris, malum sinistris armis deputans, *per arma*, inquit, *justitiæ a dextris, & sinistris, per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam*.

prianum, tuæ dignationis accepi, diversas, ut tu nominas, quæstiones, ut ego sentio, reprehensiones opusculorum meorum continentes. Ad quas, si respondere voluero, libri magnitudine opus erit. Tamen conabor quantum facere possum, modum non egredi longioris epistolæ, & festinanti fratri moram non facere: qui ante triduum quam profecturus erat, a me epistolas flagitavit; ut pene in procinctu hæc qualiaquumque sunt, effutire [a] compellerer, & tumultuario respondere sermone, non maturitate scribentis, sed dictantis temeritate: quæ plerumque non in doctrinam, sed in casum vertitur: ut fortissimos * quoque milites subita bella conturbant, & ante coguntur fugere, quam possint arma corripere.

*al. quosque

2. Cæterum nostra armatura Christus est, & Apostoli Pauli institutio, qui scribit ad Ephesios: *Assumite arma Dei, ut possitis resistere in die malo*. Et rursum: *State succincti lumbos vestros in veritate, & induti loricam justitiæ, & calceati pedes in præparationem Evangelii pacis: super omnia accipientes scutum fidei, in quo possitis universa tela maligni ignita extinguere: & galeam salutis accipite, & gladium spiritus, quod est verbum Dei*. His quondam telis rex David armatus procedebat ad prælium; & quinque lapides de torrente accipiens levigatos, nihil asperitatis & sordium inter hujus sæculi turbines, in sensibus suis esse monstrabat, bibens de torrente in via: & idcirco [b] exaltavit caput, & superbissimum Goliath suo potissimum mucrone truncavit, percutiens in fronte blasphemum; & in ea parte corporis vulnerans, in qua & præsumtor sacerdotii Ozias lepra percutitur, & sanctus gloriatur in Domino dicens: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. Dicamus igitur & nos: *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum; cantabo & psallam in gloria mea. Exsurge psalterium & cithara; exsurgam diluculo*: ut in nobis possit impleri: *Aperi os tuum, & ego adimplebo illud*. Et: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa*. Te quoque [c] hoc ipsum orare non dubito, ut inter nos contendentes veritas superet. Non enim tuam quæris gloriam, sed Christi. Quumque tu viceris, & ego vincam, si meum errorem intellexero: & e contrario me vincente, tu superas; quia non filii parentibus, sed parentes filiis thesaurizant. Et in Paralipomenon libro legimus, quod filii Israel ad pugnandum processerint *mente pacifica*: inter ipsos quoque gladios & effusiones sanguinis & cadavera prostratorum non suam, sed pacis victoriam cogitantes. Respondeamus igitur ad omnia; ac multiplices quæstiones, si Christus jusserit, brevi sermone solvamus. Prætermitto salutationis officia, quibus meum demulces caput: taceo de blanditiis, quibus reprehensionem * mei niteris consolari. Ad * ipsas caussas veniam.

Ephes. 6. 13. — Ibid. 14. & seqq. — 1. Reg. 17. — 2. Paral. 26. — Psal. 4. 7. — Ps. 56. 8. & 107. 1. — Ps. 56. 9. — Ps. 80. 11. — Ps. 67. 12. — 1. Paral. 12.

* al. meam
* al. ipsas caussas

3. Dicis accepisse te librum meum a quodam fratre, qui titulum non haberet, in quo Scriptores Ecclesiasticos tam Græcos quam Latinos enumeraverim. Quumque ab eo quæreres, ut tuis verbis utar, *cur liminaris pagina non esset inscripta, vel quo censeretur nomine*, respondisse appellari *Epitaphium*: & argumentaris, quod recte sic vocaretur, si eorum tantum vel vitas vel scripta ibi legisses, qui jam defuncti essent. Quum vero multorum & eo tempore quo scribebatur, & nunc usque viventium, ibi commemorentur opuscula, mirari te, cur ei hunc titulum imposuerim. Puto intelligere prudentiam tuam, quod ex opere ipso titulum potueris intelligere. Legisti enim & Græcos & Latinos, qui vitas virorum illustrium descripserunt, quod numquam [d] *Epitaphium* titulum indiderint, sed de Illustribus Viris, verbi gratia, Ducibus, Philosophis, Oratoribus, Historicis, Poetis, Epicis, Tragicis, Comicis: Epitaphium autem proprie * scribitur mortuorum: quod quidem in dormitione sanctæ memoriæ Nepotiani Presbyteri olim fecisse me novi. Ergo hic liber vel *de Illustribus Viris*, vel proprie *de Scriptoribus Ecclesiasticis* appellandus est: licet a plerisque emendatoribus imperitis, de *Auctoribus* dicatur inscriptus.

* al. inscribitur.

4. Secundo loco quæris, cur dixerim in Commentariis Epistolæ ad Galatas,

 Pau-

[a] Haud satis bene Martian. *compelleret*. Victorius ex sex Florentinis & aliquot Brixianis mss. *compellar*.

[b] Reposuimus ex Victorio, & vetustioribus libris, quod Psalmi 109. versiculum ultimum adludat manifestissime: *E torrente in via bibet, propterea exaltabit caput*. Benedictini, *& idcirco exaltatus caput superbissimum Goliath*, vel ut Martian. *Goliam*, saltem voci *caput*, virgula erat adponenda.

[c] Benedictini, *Te quoque ipsum &c.*

[d] Iidem, *Epitaphium huic operi scripserint, sed &c.*

Paulum id in Petro non potuisse reprehendere, quod ipse fecerat; nec in alio arguere simulationem, cujus ipse tenebatur reus: & asseris reprehensionem Apostolicam non fuisse dispensatoriam, sed veram; & me non debere docere mendacium, sed universa quæ scripta sunt, ita sonare, ut scripta sunt. Ad quæ primum respondeo, debuisse prudentiam tuam Præfatiunculæ Commentariorum meorum meminisse, dicentis ex „ persona mea. (Quid igitur ego stultus, [a] aut temerarius, qui id pollicear, quod ille non potuit? Minime: quin potius in eo, [b] ut mihi videor, cautior atque timidior, quod imbecillitatem virium mearum sentiens, Origenis Commentarios sequutus sum. Scripsit enim ille vir in Epistolam Pauli ad Galatas quinque [c] proprie volumina, & decimum Stromateωn suorum librum, commatico super explanatione ejus sermone complevit. Tractatus quoque varios, & Excerpta, quæ vel sola * possent sufficere, composuit. Præterrmitto Didymum videntem meum, & [d] Laodicenum, de Ecclesia nuper egressum, & Alexandrum veterem hæreticum, Eusebium quoque Emisenum, & Theodorum Heracleotem: qui & ipsi nonnullos super hac re * Commentariolos reliquerunt. E quibus si vel pauca decerperem, fieret aliquid, quod non penitus contemneretur. Itaque ut simpliciter fatear, legi hæc omnia, & in mente mea plurima coacervans, accito notario, vel mea, vel aliena dictavi, nec ordinis, nec verborum, interdum nec sensuum [e] memor. Jam Domini misericordiæ est, ne per imperitiam nostram ab aliis bene dicta dispereant; & non placeant inter extraneos, quæ placent inter suos). Si quid igitur reprehensione dignum putaveras in explanatione nostra, eruditionis tuæ fuerat quærere, utrum ea quæ scripsimus, haberentur in Græcis, ut si illi non dixissent, tunc meam proprie sententiam condemnares: præsertim quum libere in Præfatione confessus sim, Origenis Commentarios me esse sequutum, & vel mea, vel aliena dictasse; & in fine ejusdem capituli, quod reprehendis, scripserim: „ (Si cui iste non placet sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostenditur arguisse majorem, debet exponere, qua consequentia Paulus in altero reprehendat, quod ipse commisit.) Ex quo ostendi, me non ex definito id defendere, quod in Græcis legerem: sed ea expressisse quæ legeram, ut lectoris arbitrio derelinquerem, utrum probanda essent, an improbanda.

*al. possint

*al. Commentarios

5. Tu igitur ne quod ego petieram, faceres, novum argumentum reperisti, ut assereres Gentiles qui in Christum credidissent, Legis onere liberos; eos autem qui ex Judæis crederent, Legi esse subjectos: ut per utrorumque personam, & Paulus recte reprehenderet eos qui Legem servarent, quasi Doctor gentium; & Petrus jure reprehenderetur, qui princeps circumcisionis id * imperaverit gentibus, quod soli qui ex Judæis erant, debuerint observare. Hoc si placet, immo quia placet, ut quiquumque credunt ex Judæis, debitores sint Legis faciendæ: tu ut Episcopus in toto orbe notissimus, debes hanc promulgare sententiam; & in assensum tuum omnes coepiscopos trahere. Ego in parvo * tuguriolo cum Monachis, id est, cum compeccatoribus meis, de magnis statuere non audeo, nisi hoc ingenue confiteri, me majorum scripta legere, & in Commentariis secundum omnium consuetudinem, varias ponere explanationes, ut e multis sequatur unusquisque quod velit. Quod quidem te puto & in sæculari literatura, & in divinis Libris legisse & probasse.

*al. [illegible] vit

*al. [illegible]

6. Hanc autem explanationem quam primus Origenes in decimo Stromateωn libro, ubi epistolam Pauli ad Galatas interpretatur, & cæteri deinceps interpretes sunt sequuti, illa vel maxime caussa subintroducunt, ut Porphyrio respondeant blasphemanti, qui Pauli arguit procacitatem, quod principem Apostolorum Petrum ausus est reprehendere, & arguere in faciem, ac ratione constringere, quod male fecerit, id est in eo errore fuerit: in quo fuit ipse, qui alium arguit delinquentem. Quid

[a] Benedictini, *ac temerarius, qui id pollicetur, quod illi &c.* Hic porro Marius Victorinus est.

[b] Voculam *ut* Martianæus, aliique veteres omiserant. Codex vero Palatinus 340. *Quin potius ut mihi videor, cautior atque timidior, qui imbecillitatem &c.*

[c] Vitiose erat *propria*, aut *propia* apud Hieronymianos editores.

[d] Inscite Martianæus post Erasmum *Apollinaris* nomen invexit in textum, quod jamdiu olim in plerisque emendatioribus mss. desiderari Victorius, doctique alii viri testati sunt; constatque ex ipsa Præfatione Commentariorum in epist. ad Galatas, maxime vero ex ipsius Augustini responsione in subnexa epist. 116. num. 3. heic reticendum: *Nam Laodicenum*, inquit, *cujus nomen TACES, de Ecclesia dicis nuper egressum &c.*

[e] In ipsa Præfat. *memoriam retentans. Jam Domini tantum misericordiæ est.*

CLASSIS IV. AN. 404.

Quid dicam de [a] Joanne qui dudum in Pontificali gradu, Constantinopolitanam rexit Ecclesiam; & proprie super hoc capitulo latissimum exaravit librum, in quo Origenis & veterum sententiam est sequutus? Si igitur me reprehendis errantem, patere me quæso errare cum talibus; & quum me erroris mei multos socios habere perspexeris, tu veritatis tuæ saltem unum astipulatorem proferre debebis. Hæc de explanatione unius capituli Epistolæ ad Galatas.

7. Sed ne videar adversus rationem tuam niti testium numero, & occasione virorum illustrium subterfugere veritatem, nec manum audere conserere, breviter de Scripturis exempla proponam. In Actibus Apostolorum vox (Act. 10. 13.) facta est ad Petrum, dicens: *Surge Petre, occide, & manduca*, id est, omnia animalia quadrupedum & serpentium terræ, & volatilium cæli. Quo dicto, ostenditur nullum hominem secundum naturam esse pollutum; sed æqualiter omnes ad Christi [b] gratiam provocari. Ad quod respondit Petrus: *Absit, quia numquam manducavi commune & immundum. Et vox ad eum de cælo secundo facta est, dicens: Quæ Deus mundavit, tu ne commune dixeris*. Ivit itaque Cæsaream; & ingressus ad Cornelium, *aperiens os suum dixit: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus: sed in omni gente qui timet eum, & operatur justitiam, acceptus est illi*. Denique *cecidit Spiritus Sanctus super eos; & obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro, quod & in nationes gratia Spiritus Sancti fuisset effusa. Tunc respondit Petrus: Numquid aquam quis prohibere potest: ut non baptizentur hi, qui Spiritum Sanctum acceperunt, sicut & nos? Et jussit eos in nomine Jesu Christi baptizari. Audierunt autem Apostoli & fratres qui erant in Judæa, quia & gentes receperunt verbum Dei*. (Act. 11. 1.) *Quum autem ascendisset Petrus Jerosolymam, disceptabant adversus illum qui erant ex circumcisione, dicentes, Quare introisti ad viros præputium habentes, & manducasti cum illis?* Quibus omni ratione exposita, novissime orationem suam hoc sermone conclusit. *Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut & nobis, qui credidimus in Dominum Jesum Christum; ego quis eram, qui possem prohibere Deum? His auditis tacuerunt, & glorificaverunt Deum, dicentes: Ergo & gentibus pœnitentiam Deus ad vitam dedit*. (Act. 14. 21.) Rursum quum multo post tempore Paulus & Barnabas venissent Antiochiam; & congregata Ecclesia, retulissent *quanta fecisset Deus cum illis: & quia aperuisset Deus gentibus ostium fidei, quidam descendentes de Judæa docebant fratres atque dicebant: Nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvi fieri*. (Act. 15. 1.) *Commota igitur seditione non minima adversus Paulum & Barnabam, statuerunt ascendere*, & ipsi qui accusabantur, & hi qui accusabant, *ad Apostolos & Presbyteros Jerosolymam super hac quæstione. Quumque Jerosolymam perrexissent, exsurrexerunt quidam de hæresi Pharisæorum, qui crediderant in Christum, dicentes: Oportet circumcidi eos & præcipere illis, ut servent Legem Moysi. Et quum magna super hoc verbo oriretur quæstio: Petrus* solita libertate: *Viri*, inquit, *fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meum audire gentes verbum Evangelii, & credere; & qui novit corda Deus, testimonium perhibuit, dans illis Spiritum Sanctum sicut & nobis, & nihil discrevit inter nos & illos, fide purificans corda illorum. Nunc autem quid tentatis Deum [c] imponere jugum super cervicem discipulorum, quod neque patres nostri, neque nos portare potuimus? Sed per gratiam Domini nostri Jesu Christi credimus salvari, quemadmodum & illi. Tacuit autem omnis multitudo*, & in sententiam ejus Jacobus Apostolus, & omnes simul Presbyteri transierunt.

8. Hæc non debent molesta esse lectori, sed & mihi & illi utilia, ut probemus ante Apostolum Paulum non ignorasse Petrum immo principem hujus * esse decreti, Legem post Evangelium non esse servandam. Denique tantæ auctoritatis Petrus fuit, ut Paulus in epistola sua scripserit: (Gal. 1. 18.) *Deinde post annos tres veni Jerosolymam videre Petrum, & mansi apud eum diebus quindecim*. Rursumque in consequentibus: (Gal. 2. 1.) *Post annos quatuordecim ascendi iterum Jerosolymam cum Barnaba, assumto & Tito. Ascendi autem secundum revelationem, & [d] exposui cum eis Evangelium quod prædico in gentibus*, ostendens

* al. *fuisse*

[a] S. Joannes Chrysostomus, qui ante paucos menses, quam hæc scriberentur, ipso die magni sabbati a Constantinopolitana Ecclesia pulsus, actusque est in exsilium, qui superiori quoque anno 403. depositus primum fuerat. Vide subsequentem epistolam, sive fragmentum Theophili ad Hieronymum.

[b] Veronensis ms. cum aliquot editis ad *Christi Evangelium provocari*.

[c] Deerat post Erasmum in Martianæi editione vox *Deum*, quam libri omnes alii præferunt, & Græcus textus νῦν οὖν τί πειράζετε τὸν Θεόν. Veronen. ms. *Dominum*.

[d] Benedictini & Veronen. ms. *& exposui eis Evangelium, quod prædico inter gentes*.

CLASSIS IV. AN. 404.

dens ſe non habuiſſe ſecuritatem prædicandi Evangelii, niſi Petri & [a] cæterorum Apoſtolorum qui cum eo erant, fuiſſet ſententia roboratus. Statimque ſequitur: *Separatim autem his, qui videbantur aliquid eſſe; ne forte in vacuum currerem, aut cucurriſſem.* Quare ſeparatim, & non * publice? Ne forte fidelibus qui ex numero Judæorum, Legem putabant eſſe ſervandam, & ſic credendum in Domino Salvatore, fidei ſcandalum naſceretur. Ergo & eo tempore quum Petrus veniſſet Antiochiam (licet hoc Apoſtolorum Acta non ſcribant, ſed affirmanti Paulo credendum ſit) in faciem illi Paulus reſtitiſſe ſe ſcribit, quia reprehenſibilis erat. Prius enim quam venirent quidam a Jacobo, cum gentibus edebat: quum autem veniſſent, ſubtrahebat ſe, & ſegregabat, timens eos qui ex circumciſione erant. Et conſenſerunt [b] ſimulationi ejus cæteri Judæi: ita ut Barnabas adduceretur ab his in illam ſimulationem. *Sed quum vidiſſem*, inquit, *quod non recte * ingrediebantur ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus: Si tu quum ſis Judæus, gentiliter & non Judaice vivis, quomodo cogis gentes judaizare?* & cætera. Nulli ergo dubium eſt, quod Petrus Apoſtolus ſententiæ hujus, cujus nunc prævaricator arguitur, primus auctor exſtiterit. Cauſſa autem prævaricationis, timor eſt Judæorum. Dicit enim Scriptura, quod primum edebat cum gentibus; quum autem veniſſent quidam a Jacobo, ſubtrahebat ſe, & ſegregabat, timens eos qui ex circumciſione erant. Timebat autem Judæos, quorum erat Apoſtolus; ne per occaſionem gentilium a fide Chriſti recederent; & imitator paſtoris boni, perderet gregem ſibi creditum.

* al. in publico

* al. ingrediuntur.

9. Sicut ergo oſtendimus, Petrum bene quidem ſenſiſſe de abolitione Legis Moſaicæ; ſed ad ſimulationem [c] obſervandæ ejus timore compulſum: videamus an ipſe Paulus qui alium arguit, tale quid fecerit. Legimus in eodem libro: *Perambulabat autem Paulus Syriam & Ciliciam, confirmans Eccleſias: pervenitque in Derben & Lyſtram; & ecce diſcipulus quidam erat ibi nomine Timotheus, filius mulieris [d] viduæ fidelis, patre gentili. Huic autem teſtimonium reddebant qui Lyſtris erant, & Iconio fratres. Hunc voluit Paulus ſecum proficiſci, & aſſumens circumcidit eum propter Judæos, qui erant in illis locis. Sciebant enim omnes quod pater ejus gentilis eſſet.* O beate Apoſtole Paule, qui in Petro reprehenderas ſimulationem, [e] quare ſubtraxiſſet ſe a gentibus propter metum Judæorum, qui ab Jacobo venerant: cur Timotheum filium hominis gentilis, utique & ipſum gentilem, neque enim Judæus erat, qui non fuerat circumciſus, contra ſententiam tuam circumcidi coegiſti? Reſpondebis mihi: Propter Judæos, qui erant in illis locis. Qui igitur tibi ignoſcis in circumciſione diſcipuli venientis ex gentibus, ignoſce & Petro præceſſori tuo, quod aliqua fecerit metu fidelium Judæorum. Rurſum ſcriptum eſt: *Paulus vero quum adhuc ſuſtinuiſſet dies multos, fratribus valedicens navigavit Syriam, & cum eo Priſcilla & Aquila, & totondit ſibi in Cenchreis caput; votum enim habuerat.* * Eſto ibi timore Judæorum compulſus ſit facere quod nolebat, quare comam nutrivit ex voto; & poſtea eam in Cenchreis totondit ex Lege, quod Nazaræi, (1) qui ſe Deo voverint, juxta præceptum Moyſi facere conſueverunt?

Act. 15. 41. — Act. 16. 1. — Act. 18. 18. — * al. Eſt ut ibi.

10. Verum hæc ad comparationem ejus rei quæ ſequitur, parva ſunt. Refert Lucas ſacræ ſcriptor hiſtoriæ: *Quum veniſſemus Jeroſolymam, libenter ſuſceperunt nos fratres: & ſequenti die Jacobus & omnes ſeniores, qui cum eo erant, Evangelio illius comprobato, dixerunt ei: Vides frater, quot millia ſunt in Judæa, qui crediderunt in Chriſtum, & hi omnes æmulatores ſunt Legis. Audierunt autem de te, quod diſceſſionem doceas a Moyſe, eorum qui per gentes ſunt Judæorum, dicens: non debere eos circumcidere filios ſuos; neque ſecundum conſuetudinem ingredi. Quid ergo eſt? Utique oportet convenire multitudinem: audierunt enim te ſuperveniſſe. Hoc ergo fac, quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quattuor votum habentes ſuper ſe. His aſſumtis, ſanctifica te cum ipſis, & impende in eos, ut radant capita: & ſcient omnes, quia quæ de te audierunt, falſa ſunt; ſed ambulas & ipſe*

Num. 6. 18. — Act. 21. 17.

[a] Apud eoſdem Benedictinos voces *cæterorum Apoſtolorum* deſiderantur: in Veronen. tantum *Apoſtolorum*: tum *roboratum* pro *roboratus*.

[b] Iidem, *& conſenſerunt cum illo cæteri Judæi &c.*

[c] Adnotant Benedictini in uno e Vatic. mſſ. *obſervantia ejus*, in Ciſtercienſi, *obſervationis* haberi; In Veronenſi libro *obſervandæ ejus ſententiæ, timore &c.*

[d] Videretur pro *viduæ* legendum *Judææ*, qui facilis non Hieronymi, ſed veterum exſcriptorum eſt lapſus; nam & Vulgatus interpres ſic reddit, &, quod majus eſt, Græcum exemplar: γυναικός τίνος Ἰουδαίας πιστῆς: *mulieris cujuſdam Judææ fidelis*: tametſi non diffitemur in paucis aliquot libris eſſe χήρας, *viduæ*. In Veronen. *fidelis* omittitur.

[e] Benedict. *quæ ſubtraxit ſe &c.* & mox *cur* vocula deſideratur: denique in periodi fine *circumcidere cogeris?*

(1) Reponi Gravius jubet, *qui ſe devoverunt*, uno verbo pro *Deo voverint*.

CLASSIS IV. AN. 404.

ipse custodiens Legem. Tunc Paulus assumtis viris, postero die purificatus, intravit cum illis in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro unoquoque eorum oblatio. O Paule, & in hoc te rursus interrogo: cur caput raseris; cur nudipedalia exercueris de cæremoniis Judæorum; cur obtuleris sacrificia; & secundum Legem pro te hostiæ fuerint immolatæ? Utique respondebis, ne scandalizarentur qui ex Judæis crediderunt. Simulasti ergo * te Judæum, ut Judæos lucrifaceres; & hanc ipsam simulationem Jacobus, & cæteri te docuere Presbyteri: sed tamen evadere non potuisti. Orta enim seditione, quum occidendus esses, raptus es a tribuno, & ab eo missus Cæsaream, sub custodia militum diligenti, ne te Judæi quasi simulatorem ac destructorem Legis occiderent. Atque inde Romam perveniens, in hospitio quod tibi conduxeras, Christum & Judæis & gentibus prædicasti, & sententia tua Neronis gladio confirmata est.

(* al. abest *te*) (*Act.* 23. 23.) (*Actor.* 28. 14. 30.)

11. Didicimus, quod propter metum Judæorum & Petrus & Paulus æqualiter finxerint se Legis præcepta servare. Qua igitur fronte, qua audacia Paulus in altero * reprehendit, quod ipse commisit? Ego, immo alii ante me exposuerunt caussam quam putaverant, non officiosum mendacium defendentes, sicut tu scribis; sed * ostendentes honestam dispensationem, ut & Apostolorum prudentiam demonstrarent, & blasphemantis Porphyrii impudentiam coercerent, qui Paulum & Petrum puerili dicit inter se pugnasse certamine: immo exarsisse Paulum (1) in invidiam virtutum Petri, & ea scripsisse jactanter, quæ vel non fecerit, vel si fecerit, procaciter fecerit id in alio reprehendens quod ipse commiserit. Interpretati sunt illi ut potuerunt. Tu quomodo istum locum edisseres? utique meliora dicturus, qui veterum sententiam reprobasti.

(* al. *reprehendat.*) (* al. *docentes*)

12. Scribis ad me in epistola tua, Neque enim a me docendus es, quomodo intelligatur, quod idem * dicit: *Factus sum Judæis tanquam Judæus*, [a] *ut Judæos lucrifacerem*, & cætera; quæ ibi dicuntur [b] compassione misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tamquam æger, qui ministrat ægroto, non quum se febres habere mentitur; sed quum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi serviri vellet, si ipse ægrotaret. Nam utique Judæus erat; Christianus autem factus, non Judæorum sacramenta reliquerat, quæ convenienter ille populus, & legitimo tempore, quo oportebat, acceperat: ideoque suscepit ea celebranda, quum jam Christi esset Apostolus, ut doceret non esse perniciosa his, qui ea vellent, sicut a parentibus per Legem acceperant, custodire, etiam quum in Christum credidissent: non tamen in eis jam constituerent spem salutis: quoniam per Dominum Jesum salus ipsa quæ illis sacramentis significabatur, advenerat. Totius sermonis tui, quem disputatione longissima protraxisti, hic sensus est: ut Petrus non erraverit in eo, quod his qui ex Judæis crediderant, putaverit Legem esse servandam: sed in eo a recti linea deviarit, quod gentes coegerit judaizare. Coegerit autem, non docentis imperio, sed conversationis exemplo. Et Paulus non contraria sit loquutus his, quæ ipse gesserat; sed quare Petrus eos, qui ex gentibus erant, judaizare compelleret.

(*Epist.* 67.) (* al. additur *Apostolus.*) (1. *Cor.* 9. 20.)

13. Hæc ergo summa est quæstionis, immo sententiæ tuæ: ut post Evangelium Christi, bene faciant Judæi credentes, si Legis mandata custodiant, hoc est, si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus, si filios circumcidant, si sabbatum servent, ut Paulus, in Timotheo, & omnes observavere Judæi. Si hoc verum est, in Cerinthi & Ebionis hæresim delabimur, qui credentes in Christo propter hoc solum a Patribus anathematizati sunt, quod Legis cæremonias Christi Evangelio miscuerunt; & sic nova confessi sunt, ut vetera non omitterent. Quid dicam de Ebionitis, qui Christianos esse se simulant? Usque hodie per totas Orientis synagogas inter Judæos hæresis est, quæ dicitur [c] Minæorum, & a Pharisæis nunc usque damnatur: quos vulgo

(1) Aliter Gravius *exarsisse Paulum invidia.*

[a] Supplevimus ex Veronen. mss. & Benedictinorum editione, *ut Judæos lucrifacerem*, quæ in aliis editis desiderantur.

[b] Mss. octo, referentibus Benedictinis, atque unus Veronen. *compassione misericordi, non simulatione fallaci.*

[c] Antea erat *Mineorum*. Sunt autem *Minæi*, quod præstat admonuisse, ex Hebraico מינים, quod idem sonat atque αἱρετικοὺς, *hæreticos*, quemadmodum eorum quoque doctrinam מינות quod est αἵρεσιν, *hæresim* κατ᾽ ἐξοχὴν veteres appellabant. Quod vero heic Hieron. notat, ex Hebræorum monumentis confirmatur, in quibus proditum est, temporibus Gamalielis senioris adeo invaluisse המינים, *Minæos*, ut necesse habuerint peculiarem in illos imprecandi formulam excogitare. Hi vero Christianos facile respiciebant, quos מינים, *Minim* in suis Commentariis usque hodie vocant.

CLASSIS IV. AN. 404.

go Nazaræos nuncupant, qui credunt in Christum Filium Dei, natum de virgine Maria, & eum dicunt esse, qui sub Pontio Pilato passus est, & resurrexit, in quem & nos credimus: sed dum volunt & Judæi esse & Christiani, nec Judæi sunt, nec Christiani. Oro ergo te, ut qui nostro vulnusculo medendum putas, quod acu foratum, immo punctum, ut dicitur, hujus sententiæ medearis vulneri, quod lancea, & ut ita dicam, * phalaricæ mole percussum est. NEQUE ENIM ejusdem est criminis in explanatione Scripturarum diversas majorum sententias ponere, & hæresim sceleratissimam rursum in Ecclesiam introducere. Sin autem hæc nobis incumbit necessitas, ut Judæos cum legitimis suis suscipiamus, & licebit eis observare in Ecclesiis Christi, quod exercuerunt in synagogis sathanæ: dicam quod sentio, non illi Christiani fient, sed nos Judæos facient.

* Teli prægrandis genus.

14. Quis enim hoc Christianorum patienter audiat, quod in tua epistola continetur: „Judæus erat Paulus, Christianus autem factus, non Judæorum sacramenta reliquerat, quæ convenienter ille populus, & legitimo tempore, quo oportebat, acceperat: * ideoque suscepit celebranda ea, quum jam Christi esset Apostolus; ut doceret non esse perniciosa his qui ea vellent sicut a parentibus per Legem acceperant, custodire. Rursum obsecro te, ut pace tua meum dolorem audias: Judæorum Paulus cæremonias observabat, quum jam Christi esset Apostolus: & dicis eas non esse perniciosas his qui eas vellent, sicut a parentibus acceperant, custodire? Ego e contrario loquar, & reclamante mundo, libera voce * pronuntio: cæremonias Judæorum, & perniciosas esse & mortiferas Christianis; & quiquumque eas observaverit, sive ex Judæis, sive ex gentibus, eum in barathrum diaboli devolutum. *Finis enim Legis Christus ad justitiam omni credenti:* Judæo scilicet & Gentili. Neque enim omni credenti erit finis ad justitiam, si Judæus excipitur. In Evangelio legimus: *Lex & Prophetæ usque ad Joannem Baptistam.* Et in alio loco: *Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere: quia non solum solvebat sabbatum; sed & Patrem suum dicebat esse Deum, æqualem se faciens Deo.* Et iterum: *De plenitudine ejus nos omnes accepimus, gratiam pro gratia; quia Lex per Moysen data est, gratia autem & veritas per Jesum Christum facta est.* Pro Legis gratia quæ præteriit, gratiam Evangelii accepimus permanentem; & pro umbris & imaginibus veteris Instrumenti, veritas per Jesum Christum facta est. Jeremias quoque ex persona Dei vaticinatur: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & consummabo domui Israel, & domui Juda testamentum novum: non secundum testamentum quod disposui patribus eorum, in die* [a] *qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti.* Observa quid dicat, quod non populo gentilium, [b] ei qui ante non receperat Testamentum; sed populo Judæorum, cui Legem dederat per Moysen, Testamentum novum Evangelii repromittat: ut nequaquam vivant in vetustate literæ, sed in novitate spiritus. Paulus autem super cujus nunc nomine quæstio ventilatur, crebras hujusmodi ponit sententias: e quibus brevitatis studio pauca subnectam. *Ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil* [c] *prodest.* Et iterum: *Evacuati estis a Christo, qui in Lege justificamini, a gratia excidistis.* Et infra: *Si spiritu ducimini, jam non estis sub Lege.* Ex quo apparet, qui sub Lege est, non [d] dispensative, ut nostri voluere majores; sed vere, ut tu intelligis, eum Spiritum Sanctum non habere. Qualia autem sint præcepta legalia, Domino docente, discamus. *Ego,* inquit, *dedi eis præcepta non bona, & justificationes, in quibus non vivant in eis.* Hæc dicimus non quo Legem juxta Manichæum & Marcionem destruamus, quam & sanctam, & spiritualem juxta Apostolum novimus; sed quia postquam venit fides & temporum plenitudo, misit Deus filium suum [e] factum ex muliere, factum sub Lege, ut eos qui sub Lege erant redimeret, ut adoptionem filiorum reciperemus; & nequaquam sub pædagogo, sed sub adulto, & Domino hærede vivamus.

* al. sed ideo susceperat.
* al. pronuntiem.
Rom. 10. 4.
Matth. 11. 12.
Luc. 16. 16.
Joan. 5.
Joan. 1.
Jerem. 31.
Gal. 5. 4.

15. Se-

[a] Benedictini, *quando*, pro *qua*.
[b] Undecim penes Benedictinos mss. quibuscum Veron. *cum quo ante non fecerat Testamentum.* Martianæus adnotat ex quampluribus aliis *fuerat* pro *fecerat*.
[c] Victorius *proderit* reposuit ex Vulgato & Græco textu, ὠφελήσει.
[d] Martian. post Erasmum *dispensatione*, renuentibus mss.
[e] Ex Græco γενόμενον ἐκ γυναικός: sic enim mss. habent, *factum*, non *natum*, ut vulgati plerique; tametsi in aliquot etiam Græcis libris γεννώμενον occurrat.

CLASSIS IV. AN. 404.

,, 15. Sequitur in Epiſtola tua: Non ,, ideo Petrum emendavit, quod pater- ,, nas traditiones obſervaret: quod ſi fa- ,, cere vellet, nec mendaciter, nec in- ,, congrue faceret. Iterum dico: * quandoquidem Epiſcopus es, Eccleſiarum Chriſti magiſter, ut probes verum eſſe quod aſſeris ſuſcipe aliquem Judæorum, qui factus Chriſtianus, natum ſibi filium circumcidat, qui obſervet ſabbatum, qui abſtineat a cibis quos Deus creavit ad utendum cum gratiarum actione; qui quartadecima die menſis primi agnum mactet ad veſperam: & quum hoc feceris, immo non feceris (ſcio enim te Chriſtianum, & rem ſacrilegam non eſſe facturum) velis nolis, tuam ſententiam reprobabis: & tunc ſcies opere, difficilius eſſe confirmare ſua, quam aliena reprehendere. [a] Ac ne forſitan tibi non crederemus, immo non intelligeremus quid diceres (frequenter enim in longum ſermo protractus caret intelligentia: & dum [b] non ſentitur, minus reprehenditur) inculcas & repli- ,, cas: Hoc Judæorum Paulus dimiſerat, ,, quod malum habebant. Quod eſt malum Judæorum, quod Paulus dimiſerat? Utique illud quod ſequitur: quod *ignorantes Dei juſtitiam, & ſuam volentes conſtituere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti.* ,, Deinde quod poſt paſſionem & reſur- ,, rectionem Chriſti, dato ac manifeſta- ,, to ſacramento gratiæ ſecundum ordi- ,, nem Melchiſedech, adhuc putabant ,, vetera ſacramenta, non ex conſuetu- ,, dine ſolennitatis, ſed ex neceſſitate ſa- ,, lutis eſſe celebranda: quæ tamen ſi ,, numquam fuiſſent neceſſaria, infru- ,, ctuoſe atque inaniter pro eis Macha- ,, bæi martyres fierent. Poſtremo illud ,, quod prædicatores gratiæ Chriſtianos Judæi, tamquam hoſtes Legis * perſequerentur. Hos atque hujuſmodi er- ,, rores & vitia dicit ſe [c] damna & ut ,, ſtercora arbitratum, ut Chriſtum lu- ,, crifaceret.

* al. quando

Rom. 10. 3.

* al perſequebantur

Phil. 3. 8.

16. Didicimus per te, quæ Apoſtolus Paulus mala reliquerit Judæorum: rurſum te docente diſcamus, quæ bo- ,, na eorum tenuerit. (Obſervationes, in- ,, quies, Legis, quas more patrio cele- ,, brant: ſicut ab ipſo Paulo celebratæ ,, ſunt, ſine ulla ſalutis neceſſitate.) Id quid velis dicere, ſine ulla ſalutis neceſſitate, non ſatis intelligo. Si enim ſalutem non afferunt, cur obſervantur? Si autem obſervanda ſunt, utique ſalutem afferunt: maxime quæ obſervata, martyres faciunt. Non enim obſervarentur, niſi afferrent ſalutem. Neque enim indifferentia ſunt inter bonum & malum, ſicut Philoſophi diſputant. Bonum eſt continentia, malum eſt luxuria. Inter utrumque indifferens, ambulare, [d] digerere alvi ſtercora, capitis naribus purgamenta projicere, ſputis rheumata jacere. Hoc nec bonum, nec malum eſt: ſive enim feceris, ſive non feceris, nec juſtitiam habebis, nec injuſtitiam. Obſervare autem Legis cæremonias, non poteſt eſſe indifferens: ſed aut bonum eſt, aut malum eſt. Tu dicis bonum, ego aſſero malum: & malum non ſolum his qui ex gentibus; ſed & his qui ex Judaico populo crediderunt. In hoc, ni fallor, loco, dum aliud vitas, in aliud devolveris. Dum enim metuis Porphyrium blaſphemantem, in Ebionis incurris laqueos, his qui credunt ex Judæis, obſervandam Legem eſſe decernens. Et * quia periculoſum intelligis eſſe quod dicis, rurſum illud ſuperfluis verbis temperare cona- ,, ris, ſine ulla ſalutis neceſſitate: [e] non ,, ſicut Judæi celebranda putant, aut fal- ,, laci ſimulatione, quod Paulus in Petro reprehenderat.

* al. qui

17. Petrus igitur ſimulavit Legis cuſtodiam. Iſte autem reprehenſor Petri, audacter obſervavit legitima. Sequitur enim in epiſtola tua: ,, Nam ſi propte- ,, rea illa ſacramenta celebravit, quia ,, ſe ſimulavit Judæum, ut illos lucrifa- ,, ceret; cur non etiam ſacrificavit cum ,, gentibus, quia & his qui ſine Lege e- ,, rant, tamquam ſine Lege factus eſt, ut ,, eos quoque lucrifaceret? niſi quia & ,, illud fecit, ut natura Judæus; & hoc ,, totum dixit, non ut Paulus ſe fingeret ,, eſſe quod non erat, ſed ut miſericordi- ,, ter ita ſubveniendum eſſe ſentiret, ac ſi ,, ipſe in eo errore laboraret; non ſcilicet ,, mentientis aſtu, ſed compatientis affe- ,, ctu. Bene defendis Paulum, quod non ſimulaverit errorem Judæorum; ſed

Fallax ſimulatio.

Cor. 9. 21.

[a] Benedictin. *An ne* &c. forte typothetarum mendo.

[b] Iidem *non ſentitur, ab imperitis, minus reprehendit) inculcas &c.* tum *Hoc ergo Judæorum &c.* a quorum lectione nec Veronenſis liber variat, niſi quod *reprehenditur*, loco *reprehendit*, rectius legit.

[c] Martianæus cum pleriſque aliis editis, quibus Veronen. mſ. concinit, *dicit ſe damnare, & ut ſtercora arbitratur.* Vid. Epiſtolam 67. num. 6. not. *e*.

[d] Victorius maluit *egerere*. Veronen. mſ. addit *veſtiri*: in reliquis impreſſæ lectioni conſentit.

[e] Benedictini, qui cum negandi particula hunc locum in Auguſtini epiſtola LXVII. num. 7. legerant, heic apud Hieronymum eamdem expungunt, quod quidem cum aliquo veri ſenſus, aut perſpicuitatis diſpendio eſt; tametſi mſ. quoque Veronenſ. ſuffragetur.

vere fuerit in errore. Neque imitari Petrum voluerit mentientem, [a] ut quod erat, metu Judæorum dissimularet: sed tota libertate Judæum esse se diceret. Nova clementia Apostoli; dum Judæos Christianos vult facere, ipse Judæus factus est. Non enim poterat luxuriosos ad frugalitatem reducere, nisi se luxuriosum probasset, & misericorditer, ut ipse dicis, subvenire miseris, nisi se miserum ipse sentiret. Vere enim miselli & misericorditer deplorandi, qui contentione sua & amore legis abolitæ Apostolum Christi fecere Judæum. Nec multum interest inter meam & tuam sententiam, qua ego dico, & Petrum & Paulum timore fidelium Judæorum, Legis exercuisse, immo simulasse mandata: tu autem asseris hoc eos fecisse clementer; non mentientis astu, sed compatientis affectu, dummodo illud constet, vel metu, vel misericordia eos simulasse se esse quod non erant. Illud autem argumentum quo adversum nos uteris, quod & gentilibus debuerit gentilis fieri, si Judæis Judæus factus est, magis pro nobis facit. Sicut enim non fuit vere Judæus, sic nec vere gentilis erat. Et sicut non fuit vere gentilis, sic nec vere Judæus erat. In eo autem imitator gentium est, quia præputium recipit in fide Christi: & indifferenter permittit vesci cibis quos damnant Judæi, non cultum, ut tu putas, idolorum. *In Christo enim Jesu, nec circumcisio est aliquid, nec præputium, sed observatio mandatorum Dei.* (Gal. 5. 6. & cap. 6. 15.)

18. Quæso igitur te, & iterum atque iterum * obsecro (* al. *deprecor.*), ut ignoscas disputatiunculæ meæ: & quod modum meum egressus sum, tibi imputes, qui coegisti ut * rescriberem (* al. *scriberem.*), & mihi cum Stesichoro oculos abstulisti. Neque me putes magistrum esse mendacii, qui sequor Christum dicentem: *Ego sum via, veritas, & vita*; (Joan. 14. 6.) nec potest fieri, ut veritatis cultor, mendacio colla submittam. Neque mihi imperitorum plebeculam concites, qui te venerantur ut Episcopum, & in Ecclesia declamantem, Sacerdotii honore suspiciunt: me autem ætatis ultimæ & pene decrepitum, ac Monasterii & ruris secreta sectantem parvipendunt. Et quæras tibi quos doceas, sive reprehendas. Ad nos enim tantis maris atque terrarum spatiis a te divisos vix vocis tuæ sonus pervenit. Et si forsitan literas scripseris, ante eas Italia ac Roma suscipient, quam ad me cui mittendæ sunt, deferantur.

19. Quod autem in aliis quæris epistolis: cur prior mea in libris Canonicis interpretatio asteriscos habeat & virgulas prænotatas; & postea aliam translationem absque his signis ediderim: pace tua dixerim, videris mihi non intelligere, quod quæsisti. Illa enim interpretatio Septuaginta Interpretum est: & ubiquumque virgulæ, id est obeli sunt, significatur quod Septuaginta plus dixerint, quam habetur in Hebræo. Ubi autem asterisci, id est, stellulæ prælucentes, ex Theodotionis editione ab Origene additum est: Et ibi Græca transtulimus: hic de ipso Hebraico, quod intelligebamus, expressimus: sensuum potius veritatem, quam verborum ordinem interdum conservantes. Et miror quomodo Septuaginta Interpretum libros legas, non puros ut ab eis editi sunt, sed ab Origene emendatos, sive [b] corruptos per obelos & asteriscos; & Christiani hominis interpretatiunculam non sequaris, præsertim quum ea quæ addita sunt, ex hominis Judæi atque blasphemi post passionem Christi, editione transtulerit. Vis amator esse verus Septuaginta Interpretum? Non legas ea quæ sub asteriscis sunt, immo rade de voluminibus, ut veterum te fautorem probes. Quod si feceris, omnes Ecclesiarum Bibliothecas damnare cogeris. Vix enim unus aut alter invenietur liber, qui ista non habeat.

20. Porro quod dicis non debuisse me interpretari post veteres, & novo uteris syllogismo: aut obscura fuerunt quæ interpretati sunt Septuaginta, aut manifesta. Si obscura, te quoque in illis falli potuisse credendum est. Si manifesta, illos in eis falli non potuisse, perspicuum est. Tuo tibi sermone respondeo. Omnes veteres tractatores qui nos in Domino præcesserunt, & qui Scripturas sanctas interpretati sunt, aut obscura interpretati sunt, aut manifesta. Si obscura, quomodo tu ausus es post eos disserere, quod illi explanare

a Duo Vaticani mss. apud Benedictinos, *ut quod non erat, metu Judæorum simularet*. Veronen. *metum Judæorum simularet*.

b Impressam lectionem etiam Veronen. ms. confirmat; & sensus congruus est magis, ut fidem, quantam S. Augustinus in LXX. exemplaribus constituebat, enervet. Monet autem Victorius in sex Brixianis mss. haberi *correctos*, quemadmodum & vulgati quidam legunt; quod non probatur, cum emendare, & corrigere idem sit. Ipse legendum potius censet *correptos*, hoc est reprehensos, quam lectionem sex codices mss. ex Florentia præferre testis est; sed in eumdem ac *correctos* recidit sensum.

nare non potuerunt? Si manifesta, superfluum est te voluisse disserere, quod illos latere non potuit: maxime in explanatione Psalmorum, quos apud Græcos interpretati sunt multis voluminibus, primus Origenes, secundus Eusebius Cæsariensis, tertius Theodorus Heracleotes, quartus Asterius Scythopolitanus, quintus Apollinaris Laodicenus, sextus Didymus Alexandrinus. Feruntur & diversorum in paucos Psalmos opuscula. Sed nunc de integro Psalmorum corpore dicimus. Apud Latinos autem Hilarius Pictaviensis, & Eusebius Vercellensis Episcopi, Origenem & Eusebium transtulerunt, quorum priorem & noster Ambrosius in quibusdam sequutus est. Respondeat mihi prudentia tua, quare tu post tantos & tales Interpretes in explanatione Psalmorum diversa senseris. Si enim obscuri sunt Psalmi, te quoque in eis falli potuisse credendum est. Si manifesti, illos in eis falli potuisse non creditur: ac per hoc utroque modo superflua erit interpretatio tua, & hac lege post priores nullus loqui audebit, & quodqumque alius occupaverit, alius de eo licentiam scribendi non habebit. QUIN POTIUS humanitatis tuæ est, in quo veniam tibi tribuis, indulgere & cæteris. Ego enim non tam vetera abolere conatus sum, quæ linguæ meæ hominibus emendata de Græco in Latinum transtuli, quam ea testimonia quæ a Judæis prætermissa sunt vel corrupta, proferre in medium; ut scirent nostri quid Hebraica Veritas contineret. Si cui legere non placet, nemo compellit invitum. Bibat vinum vetus cum suavitate, & nostra musta contemnat, quæ in explanatione priorum edita sunt; ut sicubi illa non intelliguntur, ex nostris manifestiora fiant. Quod autem genus interpretationis in Scripturis sanctis sequendum sit, liber quem scripsi de Optimo genere interpretandi, & omnes Præfatiunculæ divinorum Voluminum, quas editioni nostræ præposuimus, explicant; ad illasque prudentem lectorem remittendum puto. Et si me, ut dicis, in novi Testamenti emendatione suscipis, exponisque caussam cur suscipias; quia plurimi linguæ Græcæ habentes scientiam, de meo possint opere judicare: eamdem integritatem debueras etiam in veteri credere Testamento, quod non nostra confinximus; sed ut apud Hebræos invenimus, divina transtulimus. Sicubi dubitas, Hebræos interroga.

21. Sed forte dices: quid si Hebræi aut respondere noluerint, aut mentiri voluerint? Tota frequentia Judæorum in mea interpretatione reticebit? Nullusque inveniri poterit, qui Hebrææ linguæ habeat * notitiam: aut omnes imitabuntur illos Judæos, quos dicis in Africæ repertos oppidulo, in meam conspirasse calumniam? Hujuscemodi enim in epistola tua texis fabulam: „ Quidam frater noster „ Episcopus, quum lectitari instituisset in „ Ecclesia cui præest, interpretationem „ tuam, movit quiddam longe aliter a te „ positum apud Jonam Prophetam, quam „ erat omnium sensibus memoriæque inveteratum, & tot ætatum successionibus „ decantatum. Factusque est tantus tumul„ tus in plebe, maxime Græcis arguentibus & inclamantibus calum„ niam falsitatis, ut cogeretur Episco„ pus [a] (ea quippe civitas erat) Judæo„ rum testimonium flagitare. Utrum „ autem illi imperitia, an malitia, hoc „ esse in Hebræis codicibus responderunt, „ quod & Græci & Latini habebant, „ atque dicebant. Quid plura? Coactus „ est homo velut * mendacium corrige„ re, volens post magnum periculum „ non remanere sine plebe. Unde etiam „ nobis videtur aliquando in nonnullis „ te quoque falli potuisse.

* al. notionem.

* al. mendositatem.

22. Dicis me in Jonam Prophetam male quiddam interpretatum, & seditione populi conclamante, propter unius verbi dissonantiam Episcopum pene Sacerdotium perdidisse; & quid sit illud quod male interpretatus sim, subtrahis, auferens mihi occasionem defensionis meæ, ne quidquid dixeris, me respondente solvatur: nisi forte, ut ante annos plurimos, cucurbita venit in medium, afferente illius temporis Cornelio [b] & Asinio Pollione, me *hederam* pro *cucurbita* transtulisse. Super qua re in Commentario Jonæ Prophetæ plenius respondimus. Hoc tantum nunc dixisse contenti, quod in eo

loco

[a] Perstat sententia, quam supra in hunc locum Augustinianæ epist. 104. exposui de Oea civitate pro *ea* pronomine intelligenda. Vid. nos; heic autem Veronens. ms. *eorum* pro *ea*. Mox quod Martianæus notat in Cluniacensi ms. ex ejusdem calligraphi emendatione legi, *utrum autem illi imperitia, an malitia fecerint nescio. Sed hoc esse &c.* nobis quidem glossema ineptum videtur: nihil enim deesse in textu, & verbum *fecerint*, subaudiri, jampridem monuerat contra Erasmum Victorius. Gravius autem, *flagitare utrum aut illi imperitia, an malitia hoc esse in Hebræis codicibus responderent, quod & Græci & Latini habebant*, quam germanam lectionem prætendit.

[b] Conferenda sunt isthæc ex Commentariis in Jonam cap. 4. *In hoc loco quidam Canthelius de antiquissimo genere Corneliorum, sive ut ipse jactat, de stirpe Asinii Pollionis, dudum Romæ dicitur me accusasse sacrilegii, quod pro cucurbita hederam transtulerim: timuit videlicet, ne si pro cucurbitis, hedera nascerentur, unde occulte, & tenebrose biberet, non haberet: & revera in ipsis cucurbitis vasculorum, quas vul-*

CLASSIS IV. AN. 404.

loco ubi Septuaginta Interpretes *cucurbitam*, [a] & Aquila cum reliquis *hederam* transtulerunt, id est, *κισσὸν*, in Hebræo volumine CICEION scriptum * est, quam vulgo Syri [b] CICEIAM vocant. Est autem genus virgulti, lata habens folia, in modum pampini. Quumque plantatum fuerit, cito consurgit [c] in arbusculam absque ullis calamorum & hastilium adminiculis, quibus & cucurbitæ & hederæ indigent, suo trunco se sustinens. Hoc ergo verbum de verbo edisserens, si CICEION transferre voluissem, nullus intelligeret: si *cucurbitam*, id dicerem quod in Hebraico non habetur: *hederam* posui, ut [d] cæteris interpretibus consentirem. Sin autem Judæi vestri, ut ipse asseris, malitia vel imperitia, hoc dixerunt esse in voluminibus Hebræorum, quod in Græcis & Latinis codicibus continetur, manifestum est eos aut Hebræas literas ignorare, aut ad irridendos cucurbitarios voluisse mentiri. Peto in fine epistolæ, ut quiescentem senem olimque veteranum militare non cogas, & rursum de vita periclitari. Tu qui juvenis es, & in Pontificali culmine constitutus, doceto populos, & novis Africæ frugibus Romana tecta locupletato. Mihi sufficit cum auditore & lectore pauperculo in angulo monasterii susurrare.

* al. habetur.

קיקיון

* EPISTOLA CXIII.

THEOPHILI Ad HIERONYMUM.

[e] Pars quædam sive initium.

Se bene semper optasse Joanni Chrysostomo testatur, nec temere credidisse ejus accusatoribus, donec erumpente judicio Concilii, sede sua Cplitana exturbatus, pulsusque est in exilium.

[f] *Dilectissimo atque amantissimo fratri* HIERONYMO THEOPHILUS *in Domino salutem*.

I. P*Aucis in exordio placet judicium veritatis: dicente autem Domino per Pro-*

* Al. ... 405.

vulgo Saucomarias vocant, solent Apostolorum imagines adumbrare, ex quibus & ille non suum sibi nomen assumpsit. Quod si tam facile vocabula commutantur, ut pro Corneliis seditiosis tribunis, Æmilii Consules appellentur, miror cur mihi non liceat hederam transferre pro cucurbita. Proinde Victorius monet, heic loci & copulam abradendam, legendumque *Cornelio Asinio Pollione*, quod qui ex duabus familiis se venire jactaret, ejus simul nomina jungenda sint. Erasmus e contra duos in uno homine celebriores criticos, censoresque literatorum innui constituit, ut Ciceronis æmulum fuisse Asinium Pollionem e Seneca compertum est. Certe hoc sensu in Apologetico contra Ruffinum libro I. *contra invidos*, inquit, *loquor, & Luscium Lanuvinum, vel Asinium Pollionem de genere Corneliorum stili mei mucro convulnerat*. Præterea mss. atque editi plerique omnes & retinent.

[a] Repugnat Barberinus Hexaplorum codex, qui Aquilam ac Theodotionem *κυϊτῶνα* interpretatos fuisse docet, ipsam nempe Hebraicam vocem Græcis literis expressam, cum forte quid illa sibi vellet, ignorarent. Sed Hieron. constanter in Commentar. quoque in hunc locum, *secuti* inquit, *sumus veteres translatores, qui & ipsi hederam interpretati sunt, quæ Græce appellatur κισσὸς, aliud enim quod dicerent, non habebant*. In Veronensi ms. pro *κισσὸς* heic est; KIKHON, ut fere suspicemur, scriptum olim ab Hieronymo, *Aquila & Theodotion, κυϊτῶνα, reliqui hederam transtulerunt, id est κισσὸν*, factumque Græcarum vocum occursu, ut intermedia verba quæ supplemus, scribarum solenni errore omitterentur.

[b] Martianæus *Ciceja*. Martinius in Procemio ad *Pugionem Fidei* legit ex mss. *quiquejan*, & supra *quiquayen*, sic nempe *qui* literis Hebræam expressam invenire est: in Veronensi autem ms. KOYKAION, & KHKHAM; ex quo falli & fallere antiquiores editiones perspicuum est, in quibus pro *Cicejam*, *Elkeroa*, quod Arabicum nomen est, substituitur ex ingenio; nam mss. omnes refragantur, & alioqui constat, tamdiu ab Hebraica non dissidere Syriacam linguam, immo *Cicajon* Hebræorum Syris esse *Cicajan* mutato de more *o* in *a*, nam *o* vocali prorsus carere, ejus linguæ magistri docent.

[c] Confer in Jonam Commentarios loco citato, unde etiam videas falli multos, & præsertim Rabbinos Kimchium in lib. rad. & Jarkium post Maimonidem, qui Ciceion computant inter herbas. Huc quoque pertinet, quod Herodotus lib. 2. cap. 94. de Cicejo tradit, sic enim inquit, *καλέουσι μὲν Αἰγύπτιοι* KIKI: & Plinius lib. 15. c. VII. *Cici arborem in Ægypto copiosam, alii Crotonem, alii sili, alii sesamum agreste appellant*. Rectius alii *Ricinum* putant, vulgo *palmam Christi*, quod frondis figura palmam expansis digitis quodammodo referat.

[d] Alicubi *certis* invenimus pro *cæteris*. Nempe cum Hebraico Ciccjon neque *cucurbita τῶν* LXX. & veteris Latini interpretis, neque *hedera* satis responderent, hanc tamen prætulit, ut cum aliquot bonis interpretibus faceret.

[e] In vulgatis hactenus libris (puto etiam in mss. nullum enim videre contigit nobis) uno contextu jungitur breve istud Theophilensis epistolæ fragmentum ad Hieronymum, subnexo ipsius Hieronymi responso ad Theophilum; nec Valesius ipse, qui bene suspicatus est, duas esse diversas lucubrationes, & priorem hanc, quæ sui parte mulctata est, Alexandrino Episcopo tribuendam, alteram Bethleemitæ Presbytero, satis ille bene divinavit, in quæ prius fragmentum verba desineret, & quibus subsequens epistola inciperet. Nempe ad illam usque Salvatoris sententiam, *Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate*, porrigi voluit priorem partem; exinde autem integram Hieronymi epistolam auspicatur his verbis: *Ne quoquam tardius Beatitudini tuæ &c.* qua ex lectione haud videmus, qui sensus extundi possit, cum nullus omnino sit, aut certe sibi contrarius; siquidem impedimenta caussabatur Hieronymus, quod tardius Theophili librum Latine explicaverit, minime vero quod citius fecerit, ut verba *ne quoquam tardius* sonant. Nos huic errori infra occurrimus, & qui dispertienda sit lectio, demonstramus; rursus enim in hac ipsa epistola Valesius hallucinatur in adnotationibus in Socratem lib. 6. cap. 14. ubi eam abs Hieronymo Paschalibus Theophili epistolis præfixam putat. Dixisset Invectivarum libro in S. Joannem Chrysostomum, quem Theophilus Græce scripserat, Hieronymus ut ei morem gereret, Latine est interpretatus, ut in sequenti adnotatione ostendemus. Cæterum quæcumque sit Valesii duplex hallucinatio, facile potuisset Martianæus, facem illo præferente, rectam viam ingredi, aut certe leviori damno illum ipsum aberrantem sequutus esset; nam quod juxta veterum editorum, & cujusdam ms. quem sæpe depravatum invenimus, errorem, maluit continua orationis serie duas hasce lucubrationes iterum in unum compingere, & pro una Hieronymi ad Theophilum epistola obtrudere, plane intolerandum est. Videsis ad libri calcem, quam otiose ille Hieronymum Joanni Chrysostomo detrahentem excuset, a Valesio autem quam supine discedat, seque misere torqueat, ut sensum aliquem ex eo contextu eliciat, iisque præcipue verbis *scientes ergo dictum a Salvatore, & ne quoquam tardius*, quibus utramque lucubrationem conjungit, immo vero,

Humano capiti cervicem jungit equinam.

[f] Antea e contrario erat, *Dilectissimo atque amantissimo*

CLASSIS IV. AN. 405.

Prophetam, Et [a] judicium meum quasi lux egreditur, *qui tenebrarum horrore circumdati sunt, nec naturam rerum clara mente perspiciunt, pudore operiuntur æterno, & cassos se habuisse conatus ipso fine cognoscunt. Unde & nos* * *Joannem, qui dudum Constantinopolitanam rexit Ecclesiam, Deo placere semper optavimus; & caussas perditionis ejus, in quas ferebatur improvidus, nequaquam credere voluimus. Sed ille, ut cætera ejus flagitia taceam,* [b] *Origenistas in suam recipiens familiaritatem, & ex his plurimos in sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatæ memoriæ hominem Dei Epiphanium, qui inter Episcopos clarum in orbe sidus effulsit, non parvo mœrore contristans, meruit audire:* Cecidit, cecidit Babylon.

Isai. 51. 4. — * S. Joannes Chrysostomus. — Isai. 21. 9. — Joan. 7. 24.

2. *Scientes ergo dictum* [b] *a Salvatore:* Nolite judicare secundum faciem; sed justum judicium judicate, *ne quo* [c] . . .

. . . .

* EPISTOLA CXIV.

HIERONYMI ad THEOPHILUM.

* *Al. cum superiori conjuncta. Scripta eodem anno 405.*

Multa caussatur impedimenta, ob quæ librum contra Joannem Chrysostomum a Theophilo scriptum, serius sit interpretatus. Tum ejus libri doctrinam, ac sententias laudat, ac veniam precatur, si quando Græcos sensus Latine non satis bene reddiderit.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO HIERONYMUS.

1. QUod [d] tardius Beatitudini tuæ Latino sermone translatum [e] Librum tuum remitterem, multa in medio impedimenta fecerunt: Isaurorum re-

mo Papa Theophilo Episcopo Hieronymus &c. Scilicet ex præconcepta opinione Hieronymo hanc epistolam tribuerunt hactenus Editores, quam sibi a Theophilo missam, Latine tantum est interpretatus. Id ex ipsius Hieronymi testimonio, quod ex sequenti epist. in superiori adnotatione attigimus, plane constabit. *Epistolam*, inquit, *tuam idcirco in Latinum verti, & huic volumini præposui, ut omnes qui legerint sciant, me non temeritate aut jactantia, sed præceptis Beatitudinis tuæ suscepisse onus ultra vires meas.* Theophilus Chrysostomo pridem infensus ob susceptos Origenistas, non solum egit, ut a Constantinopolitana sede in exilium pelleretur, sed etiam, *innormem librum contumeliis, & maledictis nimis horribilem*, ut Facundus l. 6. c. 5. vocat, contra illum scripsit. Hunc, quod & supra monuimus, ut Latinis quoque auribus daret Hieronymus, Theophilus petiit; hæcque ipsa est epistola, qua & volumen transferendum misit atque ut transferret, deprecatus est. Equidem aut ignavia fecit, aut præpostera hominum cura, ut postrema verba, quibus id postulabat, cum ipso integro volumine desiderentur, ab ipso tamen ut breviori & mutilato contextu, non obscure indicantur. *Nempe caussas perditionis* Chrysostomi se dicit olim credere noluisse, nunc vero postquam damnatus est, caussas illas, & flagitia promere & palam facere; sciensque dictum a Salvatore, *Justum judicium judicate*, ne cui videatur ipse in Chrysostomum iniquior, integro libro ea ipsa peccata proferre in medium, & deprecari, ut apud Occidentis quoque Ecclesias, quibus cum jugiter etiam exauctoratus Joannes communicabat, Latina interpretatione innotescant. Porro Hieronymus, ut caussæ invidiam declinaret, cum redditum Latine librum remitteret, datis ad Theophilum literis, quas modo subnectimus, & modeste satis de Chrysostomo loquutus est, & *ne temeritate aut jactantia* id fecisse videretur, hanc ipsam, qua jubebatur, epistolam volumini eidem præfixit. A Theophilo igitur scripta est ad Hieronymum, non e contra, quod sane ipse contextus evincit, qui Græcam phrasin continuo redolet, & oratio minus comta, nec solito cursu fluens, nec Hieronymianum ingenium referens, quando interpretationis reddendæ vinculis non arctatur: sententiæ quoque illum minime deceant, deceant vero Theophilum. Ad hæc ipsa se inscriptio falsi arguebat, nosque ut contrario sensu immutare auderemus, fecit. Erat inquam, *Dilectissimo, atque amantissimo Papæ Theophilo Episcopo &c.* At dilectissimum atque amantissimum Papam numquam Hieronymus Theophilum dixit, sed pro Episcopatus veneratione *Beatissimum*: e contra dilectissimus atque amantissimus frater continuo Hieronymus a Theophilo compellatur. Vide datas utrinque epistolas 86. 87. & sequentes. Præterea quod *Papæ* addebatur *Episcopo*, plane novum erat, ac ridiculum. Sed his piget diutius immorari.

[a] Locum putavimus ex Isai. 51. 4. recitari, ubi tamen ex Græc. alio sensu νόμος παρ' ἐμοῦ ἐξελεύσεται, καὶ ἡ κρίσις μου εἰς φῶς ἐθνῶν: & Latin. *Lex a me exiet, & judicium meum in lucem populorum.* Sed alibi quoque animadvertimus, Theophilum in recitandis Scripturarum verbis non usque adeo fuisse accuratum.

[b] Recole historiam ex Socrate l. VI. c. 9. 10. & seqq.

[c] Cætera desiderantur, quæ nos quoad sententiam supplere utcumque conati sumus in superiori nota *b*.

[d] Diximus inchoatam a Valesio epistolam his verbis, *Ne quoquam tardius*, junctis nempe duobus, in quæ superior desinit, & *quam* ex veteri errore pro *quod*, vocem retinente; cujus lectionis aut plane nullus, aut Hieronymi menti certe contrarius est sensus.

[e] Illum omnino, quem contra S. Joannem Chrysostomum a Theophilo Græce elucubratum, ipse Latine reddiderat. Ejus interpretationis exigua, quæ apud Facundum Hermianensem lib. VI. cap. ultimo supersunt fragmenta, heic subnectere duximus e re nostra, ita tamen ut cum eodem Facundo, *etiam nos, quod ea vel memoramus, sola possit necessitas excusare.*

Fratres, inquit Theophilus, *Joannes persequitur immundo spiritu, quo suffocabatur Saul*: & iterum, *sanctorum ministros necavit.* Dicit illum *contaminatum & in Ecclesia primitivorum impium, pestilentem vesanum, & tyrannicæ mentis insania furibundum, atque in sua vesania gloriantem, animam suam adulterandam tradidisse diabolo.* Hæc autem omnia, sicut habentur in ipsius * Theophili libro, ita posuimus. Vocat illum etiam *humanitatis hostem, & qui scelere suo latronum vicisset audaciam, sacrilegorum principem, & sacerdotium agentem impium, atque oblationes sacrilegas offerentem, procacem & frontis durissimæ.* Hoc quoque adjiciens, quod *non his Joannes laqueis irretitus tenetur, qui possint aliquando dissolvi, sed qui audiret pro merito flagitii sui comminantem Deum atque dicentem, Judicate inter me & Joannem, expectavi ut faceret judicium, fecit autem iniquitatem, & non justitiam, sed clamorem.* Dicit etiam quia *sicut satanas transfiguravit se in angelum lucis, ita etiam Joannes non esset quod videbatur: nec tantum similem satanæ, sed immundum dæmonem* eum appellat, *more torrentis trahentem verborum spurcitiam, quem & in Christum* perhibet *impium extitisse, & Judæ traditoris esse consortem.* Addit etiam quod arguatur *in Deum manum impias extendisse, & quod Iacobus Apostolus de quibusdam rerum mundanarum cupidis dixit, petitis & non accipitis, eo quod male petitis*, hoc beatus Theophilus beatum Joannem asserit dixisse de Christo. *Ausus est*, inquit, *dicere in Ecclesia, quod Christus oraverit, & non fuerit exauditus, quia non bene oraverit. Quis hæreticorum deterius blasphemavit*, quam beatum Joannem refert beatus Theophilus blasphemasse, quem affirmat *consortio Judaicæ impietatis semetipsum tradidisse, & offerre temeritate solita, quod obtulerunt Judæi, se ipsum ac populos decipientem, & Dathan atque Abiron æmulatorem? Audiat*, inquit, *cum Judæis, iniquitas magnificata est nimis.* Adjicit etiam hoc, *Arriani & Eunomiani contra Christum Joannis blasphemiis delectantur: Judæi*

repentina eruptio: Phœnicis Galilææque vastitas: terror Palæstinæ, præcipue Jerosolymæ: & nequaquam librorum, sed murorum exstructio. Ad hoc asperitas hyemis, fames intolerabilis, nobis præsertim, quibus multorum fratrum cura imposita est. Inter quas difficultates lucrativis, & ut ita dicam, furtivis, per noctem operis, crescebat interpretatio, & jam in schedulis tenebatur, quum diebus sanctæ Quadragesimæ scripta ad purum, collatione tantum [a] indigerem, gravissimo languore correptus, & mortis limen ingrediens, Domini misericordia & tuis precibus reservatus sum. Ad hoc forsitan ut implerem præceptum tuum, & volumen disertissimum, quod Scripturarum floribus texuisti, eadem qua a te scriptum est gratia verterem; licet imbecillitas corporis & animi mœror, ingenii quoque acumen obtunderit, & verba prono cursu labentia velut quibusdam obicibus retardarit.

a Hieronymi ægrotatio.

2. Mirati sumus in opere tuo [b] utilitatem omnium Ecclesiarum, ut discant qui ignorant, eruditi testimoniis Scripturarum, qua debeant veneratione Sancta suscipere, & altaris Christi ministerio deservire; sacrosque calices, & sancta velamina, & cætera, quæ ad cultum Dominicæ pertinent Passionis, non quasi inania, & sensu carentia sanctimoniam non habere; sed ex consortio Corporis & Sanguinis Domini eadem qua Corpus ejus & Sanguis majestate veneranda.

3. Suscipe igitur Librum tuum, immo meum, & ut verius loquar, nostrum: quumque mihi faveris, tuus fautor eris. Tibi enim meum sudavit ingenium, & facundiam Græcam Latinæ linguæ volui paupertate pensare. Neque vero ut diserti interpretes faciunt, verbum verbo reddidi; nec adnumeravi pecuniam, quam mihi per partes dederas, sed pariter appendi; ut nihil desit ex sensibus, quum aliquid desit ex verbis. [c] Epistolam autem tuam idcirco in Latinum verti, & huic volumini præposui, ut omnes, qui legerint, sciant me non temeritate & jactantia, sed præceptis Beatitudinis tuæ suscepisse onus ultra vires meas. Quod an consequutus sim, tuo judicio derelinquo. Certe si imbecillitatem reprehenderis, voluntati veniam commodabis.

* EPISTOLA CXV.

Ad AUGUSTINUM.

* Alias 96. Scripta circ. an. 405.

Resalutat Augustinum, excusans quod liberius responderit, & rursum de cucurbita meminit, rogatque ut omissis contentiosis quæstionibus deinceps secum invicem amice conferant, & placide versentur in campo sacrarum Scripturarum.

Domino vere Sancto & Beatissimo Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS in Christo salutem.

1 QUum a sancto fratre nostro [d] Firmo sollicite quærerem quid ageres, sospitem te lætus audivi. Rursum quum tuas literas non dico sperarem, sed exigerem, nesciente te, ex Africa profectum se esse dixit. Itaque reddo tibi per eum salutationis officia, qui te unico amore complectitur, simulque obsecro, ut ignoscas pudori meo, quod diu ut rescriberem, præcipienti negare non potui. Nec ego tibi, sed caussa caussæ respondit. Et si culpa est respondisse, quæso ut patienter audias, multo major est provocasse. Sed facessant istiusmodi querimoniæ: sit inter nos pura germanitas; & deinceps non quæstionum, sed caritatis ad nos scripta mittamus. Sancti fra-

Judæi & idololatræ justificati sunt tua comparatione gentiles. Et iterum dicit, *Non solum non est Christianus Joannes, sed pejor est rege Babylonio, multo sceleratior, quam Balthasar, idololatris & ethnicis sceleratior est Joannes. Tibi*, ait, *præsens ignominia, æterna in futuris sæculis pœna reddetur*. Hoc quoque visum est eidem beato Theophilo dicere, *Salvator clamavit & dixit, tollite Joannem, & mittite in tenebras exteriores*, & iterum, *Largissimos fomites ante tribunal Dei suo ministravit incendio*. Et hæc omnia non sufficerunt iræ atque furori, nisi etiam hoc de memorato sanctissimo viro Joanne diceret, *quod alia ei pœna quærenda sit, eo quod vinceret sceleris magnitudo multitudinem tormentorum*.

a Fortasse *indigerent* rescribendum est.

b Hæc aliud operis quam quod constituimus, designare videntur: unde Tillemontius quoque Adnotat. LXX. in Hieronymi vitam, non librum adversus Chrysostomum, sed Paschalem epistolam anni 405. innui arbitratur. Nos vero nihil movent, nam neque ejus anni Paschalem Hieronymus interpretatus est, neque id veterum ullus tradidit. E contra librum contra Chrysostomum denotant reliqua omnia tum hujus, tum superioris epistolæ commata; & a *Hieronymo Presbytero translatum* dixit Facundus, ex quo *non sententias tantum, verum etiam ipsa verba posuerit*. Ad hæc si *utilitatem Ecclesiarum* præcipue notat in hujusmodi libro, *ut discant qui ignorant, qua debeant veneratione Sancta suscipere &c.* maledicta autem, & contumelias dissimulat: id nimirum sapienter facit, & ut nominis Chrysostomiani declinet invidiam. Denique ex supra recitatis fragmentis intelleximus, solitum traduci a Theophilo Chrysostomum, tamquam *sacrilegorum principem, & sacerdotium agentem impium, atque oblationes sacrilegas offerentem: & offerre eum temeritate solita quod obtulerunt Judæi. Se ipsum & populum decipientem, & Dathan atque Abiron æmulatorem*; quamobrem facile potuit hac detrahendi occasione abusus Theophilus, in his quæ ad Dominicum cultum pertinerent, explicandis, subinde exspatiari, quod in primis laudet Hieronymus.

c Superiorem CXIII. ut ibi nota *b*. satis manifesto ostendimus.

d In Vaticanis octo mss. sexque aliis apud Benedictinos *Firmi* nomen desideratur, quod in subsequentis epistolæ initio in plerisque omnibus habetur.

CLASSIS IV. AN. 405.

fratres qui nobiscum Domino serviunt, affatim te salutant. Sanctos qui tecum Christi leve trahunt jugum, præcipue sanctum & * suspiciendum Papam Alypium, ut meo obsequio salutes, precor. Incolumem te & memorem mei, Christus Deus noster tueatur omnipotens, domine vere sancte & beatissime Papa. Si legisti librum explanationum in Jonam, puto quod ridiculam cucurbitæ non recipias quæstionem. Sin autem * amicus qui me primus gladio petiit, stilo repulsus est; sit humanitatis tuæ atque justitiæ accusantem reprehendere, non respondentem. In Scripturarum si placet campo sine nostro invicem dolore ludamus.

* al. suscipiendum

* Ruffinus.

* EPISTOLA CXVI.

AUGUSTINI Ad HIERONYMUM.

* Alias 97. Scripta paulo post superiorem.

Respondet accuratius epistolis Hieronymi, 105. 112. & 115. de interpretatione loci Epistolæ ad Galatas, confirmans quod Petrus merito veraciterque reprehensus fuerit a Paulo. Cæterum deprecatur veniam, si dictis forte incautioribus Hieronymi animum offenderit, excusans, quod nulla sua culpa per multorum manus obambularit epistola, priusquam ad eum, cui scripta erat, perveniret.

Domino dilectissimo & in Christi visceribus honorando, sancto fratri & compresbytero HIERONYMO, AUGUSTINUS *in Domino salutem.*

1. *JAmpridem caritati tuæ prolixam epistolam misi, respondens illi tuæ, quam per sanctum filium tuum Asterium, nunc jam non solum fratrem, verum etiam collegam meum, misisse te recolis. Quæ utrum in manus tuas pervenire meruerit, adhuc „ nescio, nisi quod per fratrem sincerissimum „ Firmum scribis, [a] si ille qui te primum „ gladio petiit, stilo repulsus est; ut sit „ humanitatis meæ atque justitiæ, accusan„ tem reprehendere, non respondentem. Hoc solo tenuissimo indicio utquumque conjicio, legisse te illam epistolam meam. In ea quippe deploravi tantam inter vos exstitisse discordiam, de quorum tanta amicitia, quaquaversum eam fama diffuderat, caritas fraterna gaudebat. Quod non feci reprehendendo [b] in aliquo germanitatem tuam, cujus in ea te aliquam culpam me cognovisse,* A *non ausus sum dicere: sed dolendo humanam miseriam, cujus in amicitiis mutua caritate retinendis, quantalibet illa sit, incerta permansio est. Verum illud malueram tuis nosse rescriptis, utrum mihi veniam, quam poposceram, dederis. Quod apertius mihi intimari cupio, quamvis hilarior quidam vultus literarum tuarum, etiam hoc me impetrasse significare videatur: si tamen post lectam illam missæ sunt; quod in eis minime apparet.*

B „ 2. *Petis, vel potius fiducia caritatis „ jubes, ut in Scripturarum campo sine no„ stro invicem dolore ludamus. Equidem quantum ad me attinet, serio nos ista, quam ludo agere mallem. Quod si hoc verbum tibi propter facilitatem ponere placuit, ego fateor majus aliquid expeto a benignitate virium tuarum, prudentiaque tam docta, & otiosa, annosa, studiosa, ingeniosa [c] diligentia; hæc tibi non tantum donante, verum etiam dictante Spiritu Sancto,* C *ut in magnis & laboriosis quæstionibus, non tamquam ludentem in campo Scripturarum, sed in montibus anhelantem adjuves. Si autem propter hilaritatem, quam esse inter carissimos differentes decet, putasti dicendum esse,* ludamus: *sive illud apertum & planum sit, unde colloquimur, sive arduum atque difficile, hoc ipsum edoce, obsecro te, quonam modo assequi valeamus: ut quum forte aliquid nos movet, quod nobis, & si non cautius attendenti*D*bus, certe tardius intelligentibus non probatum est: & quid nobis videatur contra conamur asserere, si hoc * aliquanto securiore libertate dicamus, non incidamus in suspicionem puerilis jactantiæ, quasi nostro nomini famam, viros illustres accusando quæramus. Si autem aliquid asperum refellendi necessitate depromptum fuerit, quo tolerabile fiat, leniore circumfundamus eloquio, ne [d] litum melle gladium stringere * videamur. Nisi forte ille modus est, quo u*E*trumque hoc vitium, vel vitii suspicionem caveamus, si cum doctiore amico sic disputemus, ut quidquid dixerit, necesse sit approbare; nec quærendi saltem caussa, liceat aliquantulum reluctari.*

* al. aliquanta

* al. judicemur.

3. *Tum vero sine ullo timore offensionis tamquam in campo luditur; sed mirum si nobis non illuditur. Ego enim fateor caritati tuæ solis eis Scripturarum libris, qui jam Canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque deferre, ut nullum eorum auctorem scribendo aliquid errasse firmissime credam. At si aliquid in eis offendero*

a Martianæus, *si ille qui me primum &c.* nempe ut Hieron. scripserat, sed dum verba repetit Augustinus, personas mutari contendit Victorius. Et Benedictini quidem, *te*, sed quod *sit* pro *si* legunt, non probatur; nisi forte typographi est mendum.

b Voculæ *in aliquo* apud Benedictinos non sunt.

c Victorius *diligenti* jubet legi pro *diligentia*.

d Mss. 19. apud Benedictinos *ne* particula carent.

CLASSIS IV. AN. 405.

dero literis, quod videatur contrarium veritati, nihil aliud quam vel mendosum esse codicem, vel interpretem non assequutum esse quod dictum est, vel me minime intellexisse, non ambigam. Alios autem ita lego, ut quantalibet sanctitate doctrinaque præpolleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt; sed quia mihi vel per illos auctores Canonicos, vel probabili ratione, quod a vero non abhorreat, persuadere potuerunt. Nec te, mi frater, sentire [a] *aliquid aliter existimo: prorsus, inquam, non te arbitror, sic legi tuos libros velle, tamquam Prophetarum* * *& Apostolorum: de quorum scriptis quod omni errore careant dubitare nefarium est. Absit hoc a pia humilitate,* [b] *& veraci de temetipso cogitatione, qua nisi esses præditus, non utique diceres, (utinam mereremur complexus tuos, & collatione mutua vel doceremus aliqua, vel disceremus.)*

a

* al. vel

b

4. *Quod si teipsum consideratione vitæ ac morum tuorum, non simulate, nec fallaciter dixisse credo: quanto magis æquum est me credere Apostolum Paulum non aliud sensisse quam scripserit, ubi ait de Petro & Barnaba:* Quum viderem quia non recte * ingrediuntur ad veritatem Evangelii, dixi Petro coram omnibus: si tu quum sis Judæus, gentiliter & judaice vivis, quomodo gentes cogis judaizare? *De quo enim certus sim, quod me scribendo vel loquendo non fallat, si fallebat Apostolus filios suos, quos iterum parturiebat, donec in eis Christus, id est, veritas formaretur. Quibus quum præmisisset, dicens:* Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior, *non tamen veraciter scribebat, sed nescio qua dispensatoria simulatione fallebat, vidisse se Petrum & Barnabam non recte ad Evangelii veritatem ingredientes, ac Petro in faciem restitisse, non ob aliud nisi quod gentes cogeret judaizare.*

Galat. 2. 14. ὀρθοποδοῦσι * al. ingrediebantur, & ingrediantur.

Gal. 1. 20.

5. *At enim satius est credere Apostolum Paulum aliquid non* [c] *vere scripsisse, quam Apostolum Petrum non recte aliquid egisse. Hoc si ita est, dicamus (quod absit) satius esse credere mentiri Evangelium, quam negatum esse a Petro Christum: & mentiri Regnorum librum, quam tantum Prophetam a Domino Deo tam excellenter electum,* [d] *& in concupiscenda atque abducenda uxore aliena commisisse adulterium, & in marito ejus necando, tam horrendum* A *homicidium. Immo vero sanctam Scripturam in summo, & cælesti auctoritatis culmine collocatam, de veritate ejus certus ac securus legam: & in ea homines vel approbatos, vel emendatos, vel damnatos veraciter discam, potius quam,* [e] *facta humana dum in quibusdam laudabilis excellentiæ personis aliquando credere timeo reprehendenda, ipsa divina eloquia mihi sint ubique suspecta.*

c

Matth. 26. 75.

2. Reg. 11. 4.

d

CLASSIS IV. AN. 405.

e

6. *Manichæi plurima divinarum Scripturarum, quibus eorum nefarius error clarissima sententiarum perspicuitate convincitur, quia in alium sensum detorquere non possunt, falsa esse contendunt: ita tamen ut eamdem falsitatem non scribentibus Apostolis tribuant, sed nescio quibus codicum corruptoribus. Quod tamen quia nec pluribus sive antiquioribus exemplaribus, nec præcedentis linguæ auctoritate (unde Latini libri interpretati sunt) probare aliquando potuerunt, notissima omnibus veritate superati confusique discedunt. Itane non intelligit prudentia sancta tua, quanta malitiæ illorum patescat occasio, si non ab aliis Apostolicas literas esse falsatas, sed ipsos Apostolos falsa scripsisse dicamus?*

7. *Non est, inquis, credibile, hoc in Petro Paulum, quod ipse Paulus fecerat, arguisse. Non nunc inquiro quid fecerit, sed quid scripserit quæro. Hoc ad quæstionem quam suscepi maxime pertinet; ut veritas divinarum Scripturarum ad nostram fidem ædificandam memoriæ commendata, non a quibuslibet, sed ab ipsis Apostolis, ac per hoc in Canonicum auctoritatis culmen recepta, ex omni parte verax atque indubitanda persistat. Nam si hoc fecit Petrus quod facere debuit, mentitus est Paulus, quod eum viderit non recta ingredientem ad veritatem Evangelii. Quisquis enim hoc facit quod facere debet, recte utique facit: & ideo falsum de eo dicit, qui dicit eum non recte fecisse, quod eum novit facere debuisse. Si autem verum scripsit Paulus, verum est quod Petrus non recte tunc ingrediebatur ad veritatem Evangelii. Id* * *ergo faciebat quod facere non debebat: & si tale aliquid Paulus ipse jam fecerat, correctum potius etiam ipsum credam, coapostoli sui correctionem non potuisse negligere, quam mendaciter aliquid in sua epistola posuisse.* [f] *Et si hoc non in epistola qualibet, quanto magis in illa, in qua præloquutus ait:* Quæ autem scribo vo-

* [illegible]

f

a Benedictini, *sentire aliud existimo*.

b Victorius ex Mediceo quodam aliisque mss. addit *tua*.

c Martian. *aliquid vere non scripsisse*.

d Victorius & copulam expungit, qua sensum turbari opinatus est.

e Adrotant Benedictini in Lovan. edit. legi, *potius quam facta humana ne dum*, sed melius *ne reticeri* in aliis editis ac mss.

f Iidem, *& in epistola qualibet: quanto magis &c.*

CLASSIS IV. AN. 405.

vobis, ecce coram Deo quia non mentior?

Gal. 1. 20. 8. *Ego quidem illud Petrum sic egisse credo, ut gentes cogeret judaizare. Hoc enim lego scripsisse Paulum, quem mentitum esse non credo: & ideo non recte agebat hoc Petrus. Erat enim contra Evangelii veritatem, ut putarent qui credebant in Christum, sine illis veteribus sacramentis salvos se esse non posse. Hoc enim contendebant Antiochiæ, qui ex Circumcisione crediderant. Contra quos Paulus perseveranter acriterque confligit. Ipsum vero Paulum non ad hoc id egisse, quod vel Timotheum circumcidit, vel Cenchreis votum persolvit, vel Jerosolymis a Jacobo admonitus, cum eis qui* [a] *voverant, legitima illa celebranda suscepit; ut putari videretur per ea sacramenta etiam Christianam salutem dari: sed ne illa quæ prioribus ut congruebat temporibus, in umbris rerum futurarum Deus fieri jusserat, tamquam idololatriam gentilium damnare crederetur. Hoc est enim quod illi Jacobus ait: auditum de illo esse, quod discissionem doceat a Moyse. Quod utique nefas est, ut credentes in Christum discindantur a* [b] *Propheta Christi, tamquam ejus doctrinam detestantes atque damnantes; de quo ipse Christus dicit,* Si crederetis Moysi, crederetis & mihi: de me enim ille scripsit.

(Act. 16. 1. — Act. 18. 18. — Act. 21. 24. — Act. 21. 21. — Joan. 5. 46.)

9. *Attende obsecro ipsa verba Jacobi:* Vides, *inquit*, frater quot millia sunt in Judæa, qui crediderunt in Christum: & hi omnes æmulatores sunt Legis. Audierunt autem de te, quia [c] discissionem doces a Moyse, eorum qui per gentes sunt Judæorum, dicens non debere circumcidere eos filios suos, neque secundum consuetudinem ingredi. Quid ergo est? Utique oportet convenire multitudinem; audierunt enim te supervenisse: hoc ergo fac quod tibi dicimus. Sunt nobis viri quattuor votum habentes super se: his assumtis sanctifica te cum ipsis, & impende in eos ut radant capita: & * scient omnes quia quæ de te audierunt falsa sunt; sed sequeris & ipse custodiens Legem, de gentibus autem qui crediderunt, nos mandavimus, judicantes nihil ejusmodi servare illos, nisi ut se observent ab idolis immolato, & a sanguine, [d] & a fornicatione. *Non, ut opinor, obscurum est, & Jacobum hoc ideo monuisse, ut scirent falsa esse quæ de illo audierant, hi qui quum in Christum ex Judæis credidissent, tamen æmulatores erant Legis, ne per doctrinam Christi, velut sacrilega, nec Deo mandante conscripta damnari putarentur, quæ per Moysen patribus fuerant ministrata: hoc enim de Paulo jactaverant non illi qui intelligebant quo animo a Judæis fidelibus observari tunc ista deberent, propter commendandam scilicet auctoritatem divinam, & sacramentorum illorum Propheticam sanctitatem, non propter adipiscendam salutem, quæ jam in Christo revelabatur, & per baptismi sacramentum ministrabatur; sed illi hoc de Paulo sparserant, qui sic ea volebant observari, tamquam sine his in Evangelio salus credentibus esse non posset. Ipsum enim senserant vehementissimum gratiæ prædicatorem, & intentioni eorum maxime adversum, docentem, non* [e] *per illa hominem justificari, sed per gratiam Jesu Christi, cujus prænuntiandæ caussa, illæ umbræ in Lege mandatæ sunt. Et ideo ille invidiam & persecutionem molientes concitare, tamquam inimicum legis mandatorumque divinorum criminabantur: cujus falsæ criminationis invidiam congruentius devitare non posset, quam ut ea ipse celebraret, quæ damnare tamquam sacrilega putabatur; atque ita ostenderet, nec Judæos tunc ab eis tamquam a nefariis prohibendos, nec gentiles ad ea tamquam ad necessaria compellendos.*

(Act. 21. 20. — * al, sciant)

10. *Nam si revera sic ea reprobaret, quemadmodum de illo auditum erat, & ideo celebranda susciperet, ut actione simulata suam posset occultare sententiam, non ei diceret Jacobus,* & scient omnes: *sed diceret,* & putabunt omnes, quoniam quæ de te audierunt, falsa sunt: *præsertim quia in ipsis Jerosolymis Apostoli jam decreverant, ne quisquam gentes cogeret judaizare: non autem decreverant ne quisquam tunc Judæos judaizare prohiberet: quamvis etiam ipsos jam doctrina Christiana non cogeret. Proinde si post hoc Apostolorum decretum, Petrus habuit illam in Antiochia simulationem, qua gentes cogeret judaizare, quod jam nec ipse cogebatur, quamvis propter commendanda eloquia Dei, quæ Judæis sunt credita, non prohibebatur; quid mirum si constringebat eum Paulus li-*

(Act. 15. 28.)

[a] Benedictini, *qui noverant*; nisi si typothetarum est mendum. Actor. 21. 23. *Viri quattuor votum habentes super se.*

[b] Martianæus post Erasmum plurium numero, *a Prophetis*, quod Victorius olim castigaverat, cum de Moyse tantum sermo sit.

[c] Brixiani apud Victorium mss. *discessionem* heic & paulo superius, ut Vulgata editio habet, & Græc. ἀποστασίαν. Sed *discissionem* probant superiora verba, *Nefas est ut credentes in Christum discindantur a Propheta Christi.*

[d] Suffocatum, quod videtur omitti, facile notatur τοῦ *sanguine*; nam & in aliquot Græcis libris καὶ πνικτὸν desideratur.

[e] Erasmum denuo sequutus Martian. *per illam*; cum tamen legalia, de quibus supra dixerat, docuerit diu antea Victorius significari.

CLASSIS IV. AN. 405.

libere asserere, quod cum cæteris Apostolis se Jerosolymis decrevisse meminerat.

11. *Si autem hoc, quod magis arbitror, ante illud Jerosolymitanum concilium Petrus fecit: nec sic mirum est, quod eum volebat Paulus non timide obtegere, sed fidenter asserere, quod eum pariter sentire jam noverat, sive quod cum eo contulerat Evangelium, sive quod in Cornelii Centurionis vocatione, etiam divinitus eum de hac re admonitum acceperat, sive quod antequam illi quos timuerat, venissent Antiochiam, cum gentibus eum convesci viderat. Neque enim negamus in hac sententia fuisse jam Petrum, in qua & Paulus fuit. Non itaque tunc eum quid in ea re verum esset docebat, sed ejus simulationem, qua gentes judaizare cogebantur, arguebat, non ob aliud, nisi quia sic illa omnia simulatoria gerebantur, tamquam verum esset quod illi dicebant, qui sine circumcisione præputii atque aliis observationibus, quæ umbræ erant futurorum, putabant credentes salvos esse non posse.*

12. *Ergo & Timotheum circumcidit propterea, ne Judæis, & maxime cognationi ejus maternæ sic viderentur, qui ex gentibus in Christum crediderant, detestari circumcisionem: sicut idololatria detestanda est, quum illam Deus fieri præceperit, hanc Satanas persuaserit. Et Titum propterea non circumcidit, ne occasionem daret eis qui* [a] *sine ulla circumcisione dicebant credentes salvos esse non posse, & ad deceptionem gentium hoc etiam Paulum sentire jactarent. Quod ipse satis significat, ubi ait.* [Gal. 2, 3.] Sed neque Titus qui mecum erat quum esset Græcus compulsus est circumcidi: propter subintroductos autem falsos fratres, qui subintroierant perscrutari libertatem nostram, ut nos in servitutem redigerent, quibus nec ad horam cessimus * subjectioni, ut veritas Evangelii * permaneret apud vos. * *Hinc apparet quid eos captare intellexerit, ut non faceret quod in Timotheo fecerat, & quod ea libertate facere poterat,* [b] *qua ostenderat illa sacramenta, nec tamquam necessaria debere appeti, nec tamquam sacrilega debere damnari.*

* al. *subjectione.* * al. *permaneat.* * al. *Hic*

13. *Sed cavendum est videlicet in hac disputatione, ne sicut Philosophi, quædam facta hominum media dicamus, inter recte factum & peccatum: quæ neque in recte factis, neque in peccatis numerentur; & urgeamur eo, quod observare Legis cæremonias non potest esse indifferens, sed aut bonum, aut malum. Ut si bonum dixerimus, eas nos quoque observare cogamus; si autem malum, non vere, sed simulate ab Apostolis observatas esse credamus. Ego vero Apostolis, non tam exemplum Philosophorum timeo, quando & illi in sua disputatione veri aliquid dicunt, quam forensium advocatorum, quando in alienarum caussarum actione mentiuntur. Quorum similitudo, si in ipsa expositione epistolæ ad Galatas ad confirmandam simulationem Petri & Pauli putata est decenter * induci; quid ego apud te timeam nomen Philosophorum, qui non propterea vani sunt, quia omnia falsa dicunt, sed quia & falsis plerisque confidunt, & ubi vera inveniuntur dicere, a Christi gratia, qui est ipsa veritas, alieni sunt.*

* Uti a Hieronymo inducitur.

14. *Cur autem non dicam præcepta illa veterum sacramentorum nec bona esse, quia non eis homines justificantur; umbræ enim sunt prænunciantes gratiam, qua justificamur: nec tamen mala, quia divinitus præcepta sunt, temporibus personisque congruentia: quumque me adjuvet etiam prophetica sententia, qua dicit Deus se illi populo dedisse* præcepta non bona? [Ezech. 20. 25.] *Forte enim propterea non dixit mala; sed tantum non bona, id est, non talia, ut illis homines boni fiant, aut sine illis boni non fiant. Vellem me doceret benigna sinceritas tua, utrum simulate quisquam sanctus orientalis quum Romam venerit, jejunet sabbato, excepto illo die Paschalis vigiliæ. Quod si malum esse dixerimus, non solum Romanam Ecclesiam, sed etiam* [c] *multa ei vicina, & aliquanto remotiora damnabimus, ubi mos idem tenetur & manet. Si autem non jejunare sabbato malum putaverimus, tot Ecclesias Orientis, & multo majorem orbis Christiani partem, qua temeritate criminabimur? Placet ne tibi, ut medium quiddam esse dicamus, quod tamen acceptabile sit ei, qui hoc non simulate, sed congruenti societate atque observantia fecerit? Et tamen nihil inde legimus in Canonicis libris præceptum esse Christianis: quanto magis illud malum dicere non audeo, quod Deum præcepisse ipsa Christiana fide negare non possum: * qua didici non eo me justificari, sed gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum?*

* al. quia

15. *Dico ergo circumcisionem præputii, &*

[a] Benedictini *sine illa circumcisione* tum duo Vaticani mss. *non posse, & id Doctorem gentium sentire.*

[b] MSS. sex apud Benedictinos, *qua ostenderet.*

[c] Victorius legit *multas ei vicinas, & aliquanto remotiores*, impressamque lectionem reprehendit, quod sermo de Ecclesiis sit.

& cætera hujusmodi, priori populo per Testamentum, quod vetus dicitur, divinitus data ad significationem futurorum, quæ per Christum oportebat impleri: quibus advenientibus remansisse illa Christianis legenda tantum ad intelligentiam præmissæ Prophetiæ, non autem necessaria facienda: quasi adhuc expectandum esset, ut veniret fidei revelatio, quæ his significabatur esse ventura. Sed quamvis gentibus imponenda non essent, non tamen sic debuisse auferri a consuetudine Judæorum, tamquam detestanda atque damnanda. Sensim proinde atque paulatim fervente * sana prædicatione gratiæ Christi, qua sola nossent credentes se justificari, salvosque fieri, non illis umbris rerum antea futurarum, tunc jam venientium atque præsentium, ut in illorum Judæorum vocatione, quos præsentia carnis Domini & Apostolica tempora sic invenerant, omnis illa actio [a] consumeretur umbrarum, hoc eis suffecisse ad commendationem, ut non tamquam detestanda & similis idololatriæ vitaretur, ultra vero non haberet progressum; ne putaretur necessaria, tamquam vel ab illa salus esset, vel sine illa esse non posset. Quod putaverunt hæretici, qui dum [b] volunt & Judæi esse & Christiani, nec Judæi nec Christiani esse potuerunt. Quorum sententiam mihi cavendam, quamvis in ea numquam fuerim, tamen benevolentissime admonere dignatus es: in cujus sententiæ non consensionem, sed simulationem Petrus timore inciderat, ut de illo Paulus verissime scriberet: [c] quod quum eum vidisset non recte ingredientem ad veritatem Evangelii, eique verissime diceret, quod gentes judaizare cogebat. Quod Paulus utique non cogebat, ob hoc illa vetera veraciter, ubi opus esset, observans, ut damnanda non esse monstraret: prædicans tamen instanter non eis; sed revelata gratia fidei, fideles salvos fieri, ne ad ea quemquam velut necessaria suscipienda compelleret. Sic autem credo Apostolum Paulum veraciter cuncta illa gessisse, nec tamen nunc quemquam factum ex Judæo Christianum, vel cogo, vel sino talia veraciter celebrare: sicut nec tu, cui videtur Paulus ea simulasse, cogis istum vel sinis talia simulare.

(* al. sane — Gal. 2. 14.)

16. An vis ut etiam ego dicam hanc esse summam quæstionis, immo sententiæ tuæ, ut post Evangelium Christi, bene [d] faciant credentes Judæi, si sacrificia offerant, quæ obtulit Paulus; si filios circumcidant, si sabbatum observent, ut Paulus in Timotheo, & omnes observavere Judæi, dummodo hæc simulate ac fallaciter agant? Hoc si ita est, non jam in hæresim Ebionis, vel eorum quos vulgo Nazaræos nuncupant, vel quamlibet aliam veterem; sed nescio in quam novam delabimur, quæ sit eo perniciosior, quo non errore, sed proposito est ac voluntate fallaci. Quod si respondeas, ut te ab hac purges sententia, tunc Apostolos ista laudabiliter simulasse, ne scandalizarentur infirmi, qui ex Judæis multi crediderant, & ea respuenda nondum intelligebant: nunc vero confirmata per tot gentes doctrina gratiæ Christianæ, confirmata etiam per omnes Christi Ecclesias lectione Legis & Prophetarum, quomodo hæc intelligenda, non observanda recitentur, quisquis ea simulando [e] agere voluerit, videatur insanire: cur mihi non licet dicere Apostolum Paulum, & alios rectæ fidei Christianos, tunc illa vetera sacramenta paululum observando, veraciter commendare debuisse, ne putarentur illæ Propheticæ significationis observationes, a piissimis patribus custoditæ tamquam sacrilegia diabolica a posteris [f] detestandæ? Jam enim quum venisset fides, quæ prius illis observationibus prænuntiata, post mortem & resurrectionem Domini revelata est, amiserant tamquam vitam [g] officii sui. Verumtamen sicut defuncta corpora, necessariorum officiis, deducenda erant quodammodo ad sepulturam, nec simulate, sed religiose; non autem deserenda continuo, vel inimicorum obtrectationibus tamquam canum morsibus projicienda. Proinde nunc quisquis Christianorum, quamvis sit ex Judæis, similiter ea celebrare voluerit, tamquam sopitos cineres eruens, non erit pius deductor, vel bajulus corporis, sed impius sepulturæ violator.

(Act. 16. 3.)

17. Fateor sane in eo, quod epistola continet mea, quod ideo sacramenta Judæorum Paulus celebranda susceperat, quum jam Christi esset Apostolus, ut doceret non esse perniciosa his qui ea vellent, sicut a parentibus per Legem acceperant custodire, minus me posuisse, illo dumtaxat tempore, quo primum fidei gratia revelata est: tunc enim hoc non erat perniciosum.

a MSS. quinque *consummaretur*.
b Victorius *voluerunt* pro *volunt* immutat.
c Benedictini, *quod eum vidisset*.
d Olim, notante Victorio, *bene facient*.
e Benedictini, *quisquis ea simulando agere voluerit, insanire. Cur* &c.
f Falso legerat Martianæus post Erasmum *detestata*.
g Deest vox *officii* in 22. mss.
h Editi alii, *Progressu vero temporis erat perniciosum, nisi illæ observationes ab omnibus Christianis desererentur; ne si tunc fierent, non discernerentur*. Adnotant Benedictini a mss. 20. abesse verba *erat perniciosum, nisi*. Deinde *fieret* idem esse ac ne si primo illo tempore desererentur.

CLASSIS IV. AN. 405.

sum. Progressu vero temporis [b] *illæ observationes ab omnibus Christianis desererentur: ne si tunc fieret, non discerneretur quod Deus populo suo per Moysen præcepit, ab eo quod in templis dæmoniorum spiritus immundus instituit. Proinde potius culpanda est negligentia mea: quia hoc non addidi, quam objurgatio tua. Verumtamen longe antequam literas tuas accepissem, scribens contra Faustum Manichæum, quomodo eumdem locum, quamvis breviter explicaverim, & hoc illic non prætermiserim; & legere poterit, si non dedignetur benignitas tua, & a carissimis nostris, per quos nunc hæc scripta misi, quomodo volueris, tibi fides fiet, illud me ante dictasse: mihique de animo meo crede, quod coram Deo loquens, jure caritatis exposco, numquam mihi visum fuisse, etiam nunc Christianos ex Judæis factos sacramenta illa vetera* [a] *quolibet affectu, quolibet animo celebrare debere, aut eis ullo modo licere; quum illud de Paulo semper ita senserim, ex quo illius mihi literæ innotuerunt: sicut nec tibi videtur hoc tempore cuiquam esse simulanda ista, quum hoc fecisse Apostolos credas.*

18. *Proinde sicut tu e contrario loqueris, & licet reclamante, sicut scribis, mundo, libera voce pronuntias, cæremonias Judæorum & perniciosas esse, & mortiferas Christianis; & quiquumque eas observaverit, sive ex Judæis, sive ex gentibus, eum in barathrum diaboli devolutum: ita ego hanc vocem tuam omnino confirmo, & addo; Quiquumque eas observaverit, sive ex Judæis, sive ex gentibus, non solum veraciter, verum etiam simulate, eum in barathrum diaboli devolutum. Quid quæris amplius? Sed sicut tu simulationem Apostolorum ab hujus temporis ratione secernis, ita ego Pauli Apostoli veracem tunc in his omnibus conversationem ab hujus temporis, quamvis minime simulata cæremoniarum Judaicarum observatione, secerno; quoniam* (Luc. 16.16.) *tunc fuit approbanda, nunc detestanda.* (Joan. 5.18.) *Ita quamvis legerimus:* Lex & Prophetæ usque ad Joannem Baptistam; *& quia* propterea quærebant Judæi Christum interficere, quia non solum solvebat sabbatum, sed & Patrem suum di- (Joan. 1.16.) cebat Deum, æqualem se faciens Deo*:* (Ibid. 16.) *& quia* gratiam pro gratia accepimus: *&* quoniam Lex per Moysen data est, (Jer. 31.31.) gratia autem & veritas per Jesum Christum facta est*: & per Jeremiam promissum est, daturum Deum Testamentum novum domui Juda, non secundum Testamentum quod disposuit patribus eorum: non tamen arbitror ipsum Dominum fallaciter a parentibus circumcisum. Aut si hoc propter ætatem minime prohibebat, nec illud arbitror eum dixisse fallaciter leproso, quem certe non illa per Moysen præcepta* (Mar. 1. 44.) *observatio, sed ipse mandaverat:* Vade & offer pro te sacrificium quod præcepit (Joan. 7.10.) Moyses in testimonium illis. *Nec fallaciter ascendit ad diem festum usque adeo non caussa ostentationis coram hominibus, ut non evidenter ascenderit, sed latenter.* (Gal. 5. 2.)

19. *At enim dixit idem Apostolus:* Ecce ego Paulus dico vobis, quia si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. *Decepit ergo Timotheum, & fecit ei nihil prodesse Christum? An quia hoc fallaciter factum est, ideo non obfuit? At ipse hoc non posuit: nec ait, si circumcidamini veraciter, sicut nec fallaciter, sed sine ulla exceptione dixit:* Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. *Sicut ergo tu vis hic locum dare sententiæ tuæ, ut velis subintelligi, nisi fallaciter, ita non* [b] *impudenter flagito, ut etiam nos illic intelligere sinas eis dictum:* si circumcidamini, *qui propterea volebant circumcidi, quod aliter se putabant in Christo salvos esse non posse. Hoc ergo animo hac voluntate, ista intentione quisquis tunc circumcidebatur, Christus ei nihil omnino proderat; sicut alibi aperte dicit,* (Gal. 2. 21.) Nam, si per Legem justitia, ergo Christus gratis mortuus est. *Hoc ergo declarat, quod &* (Gal. 5. 4.) *ipse commemorasti,* Evacuati estis a Christo, qui in Lege justificamini, a gratia excidistis. *Illos itaque arguit, qui se justificari in Lege credebant; non qui legitima illa in ejus honorem, a quo mandata sunt observabant intelligentes, & qua prænuntiandæ veritatis ratione mandata sint, & quousque debeant perdurare. Unde est illud quod ait:* (Ibid. 18.) Si spiritu ducimini, non adhuc estis sub Lege. *Unde, velut colligis,* [c] *apparet, qui sub Lege est, non dispensative, ut nostros putas voluisse majores; sed vere, ut ego intelligo, eum Spiritum Sanctum non habere.*

20. *Magna mihi videtur quæstio, quid* (Beda velatus Ga. 5.) *sit esse sub Lege sic, quemadmodum Apostolus culpat. Neque enim propter circumcisionem hoc eum arbitror dicere, aut illa sacrificia, quæ tunc facta a patribus, nunc a Christianis non fiunt, & cætera hujusmodi;*

a Martianæus juxta veteres editiones, *quolibet affectu celebrare, quovis animo debere ab eis ullo modo coli, quum illud de Paulo &c.*

b Idem *imprudenter*.

c Editi plerique *velut colligis apparere*, sed concinnitis duo Vaticani, *apparet*, notantibus Benedictinis.

CLASSIS IV. AN. 405.

modi, sed hoc ipsum etiam [a] *quod Lex jubet:* Non concupisces, *quod fatemur certe Christianos debere observare, atque evangelica maxime illustratione prædicari. Legem dicit esse sanctam, & mandatum sanctum & justum & bonum. Deinde subjungit,* Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit: sed peccatum ut appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem, [b] ut fiat supra modum peccator, aut peccatum, per mandatum. *Quod autem hic dicit, peccatum per mandatum fieri supra modum, hoc alibi ait:* Lex subintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, superabundavit & gratia. *Et alibi, quum superius de dispensatione gratiæ loqueretur, quod ipsa justificet, velut interrogans ait,* Quid ergo Lex? *Atque huic interrogationi continuo respondit.* Prævaricationis gratia posita est, donec veniet semen, cui promissum est. *Hos ergo damnabiliter dicit esse sub Lege, quos reos facit Lex, non implentes Legem, dum non intelligendo gratiæ beneficium ad facienda Dei præcepta, quasi de suis viribus superba elatione præsumunt.* Plenitudo enim Legis caritas. Caritas vero Dei diffusa est in cordibus nostris, *non per nosipsos,* sed per Spiritum Sanctum, qui datus est nobis. *Sed huic rei quantum satis est explicandæ, prolixior fortasse & sui proprii voluminis sermo debetur. Si ergo illud, quod Lex ait,* Non concupisces, *si humana infirmitas gratia Dei adjuta non fuerit, sub se reum tenet, & prævaricatorem, potius damnat, quam liberat peccatorem, quanto magis illa, quæ significationis caussa præcepta sunt, circumcisio, & cætera, quæ revelatione gratiæ latius innotescente, necesse fuerat aboleri, justificare neminem poterant? Non tamen ideo fuerant tamquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam quum ipsa gratia jam cœperat revelari, quæ umbris talibus fuerat prænuntiata; sed permittenda paululum eis, maxime qui ex illo populo, cui data sunt, venerant. Postea vero tamquam cum honore sepulta sunt, a Christianis omnibus irreparabiliter deserenda.*

Exod. 20. 17. Deut. 5. 20. Rom. 7. 7. Ibid. 12. Ibid. 13. Rom. 5. 20. Gal. 3. 19. Rom. 13. 10. Rom. 5. 5. Rom. 13. 9.

„ 21. *Hoc autem, quod dicis, (* Non „ *dispensative, ut nostri voluere majores,) quid sibi vult, oro te? Aut enim hoc est, quod ego appello officiosum mendacium, ut hæc dispensatio sit officium, velut honeste mentiendi: aut quid aliud sit, omnino non video, nisi forte, addito nomine dispensationis,* * *fiat ut mendacium non sit mendacium: quod si absurdum est; cur ergo non aperte dicis officiosum mendacium defendendum, nisi forte nomen te movet: quia non tam usitatum est in Ecclesiasticis libris vocabulum Officii, quod Ambrosius noster non timuit, qui suos quosdam libros utilium præceptionum plenos, de Officiis voluit appellare. An si officiose mentiatur quisque culpandus est; si dispensative, approbandus? Rogo te, mentiatur ubi elegerit qui hoc putat: quia & in hoc magna quæstio est, sit ne aliquando mentiri viri boni, immo viri Christiani, qualibus dictum est,* Sit in ore vestro, est, est, non, non, ut non sub judicio decidatis? *Et qui cum fide audiunt,* Perdes omnes qui loquuntur mendacium.

* al. fit

Jac. 5. 12. Matth. 5. 37. Ps. 5. 7.

22. *Sed hæc, ut dixi, & alia & magna quæstio est: eligat quod voluerit, qui hoc existimat, ubi mentiatur, dum tamen a scribentibus auctoribus sanctarum Scripturarum, & maxime Canonicarum, inconcusse credatur, & defendatur omnino abesse mendacium: ne dispensatores Christi, de quibus dictum est,* Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur, *tamquam magnum aliquid sibi fideliter didicisse videantur, pro veritatis dispensatione mentiri, quum ipsa fides in Latino sermone ab eo dicatur appellata, quia fit quod dicitur. Ubi autem fit quod dicitur, mentiendi utique non est locus. Fidelis igitur dispensator Apostolus Paulus procul dubio nobis exhibet in scribendo fidem: quia veritatis dispensator erat, non falsitatis. Ac per hoc verum scripsit, vidisse se Petrum non recte ingredientem ad veritatem Evangelii, eique in faciem restitisse, quod gentes cogeret judaizare. Ipse vero Petrus, quod a Paulo fiebat utiliter libertate caritatis, sancta ac benigna pietate humilitatis accepit: atque ita rarius & sanctius exemplum posteris præbuit, quo non dedignarentur sicubi forte recti tramitem reliquissent, etiam a posterioribus corrigi; quam Paulus, quo confidenter auderent, etiam minores majoribus pro defendenda Evangelica veritate, salva fraterna caritate resistere. Nam quum satius sit, a tenendo itinere in nullo, quam in aliquo declinare;* MULTO EST *tamen mirabilius & laudabilius, libenter accipere corrigentem, quam audacter corrigere deviantem. Est laus itaque justæ libertatis in Paulo, & sanctæ humilitatis in Petro: quæ, quantum mihi pro modulo meo videtur, magis fuerat adversus calumniantem Porphyrium defendenda, quam ut ei daretur obtrectandi major occasio, qua multo mordacius criminaretur Christianos fallaciter*

Beda vulg. Galat. 2. 1. Cor. 4. 2. Gal. 2. 14.

a Benedictini, *quod Legi dicit.*

b Locum emendari jubet ex Vulgata Victorius, ad hunc modum, *ut fiat supra modum peccans peccatum,* quibus Græcum textum ait consentire ἁμαρτωλὸς ἡ ἁμαρτία, & duo ex Florentia exemplaria, nec enim vult Augustinum ἡ pro *aut* accepisse.

ter vel suas literas scribere, vel Dei sui sacramenta [a] tractare.

23. Flagitas a me, ut aliquem saltem unum ostendam, cujus in hac re sententiam sim sequutus, quum tu tam plures nominatim commemoraveris, qui te in eo, quod astruis præcesserunt; petens ut in eo, quod te reprehendo errantem, patiar te errare cum talibus; quorum ego fateor neminem legi; sed quum ferme sex, vel septem, horum quattuor auctoritatem tu quoque infringis. Nam Laodicenum, cujus nomen taces, de Ecclesia dicis nuper egressum; Alexandrum autem veterem hæreticum; Origenem vero ac Didymum reprehensos abs te, lego in recentioribus quæstionibus, quamvis Origenem mirabiliter ante laudaveris. Cum his ergo errare puto, quia nec te ipse patieris; quamvis hoc perinde dicatur, ac si in hac sententia non erraverint. Nam quis est, qui se velit cum quolibet errare? Tres igitur restant, Eusebius Emisenus, Theodorus Heracleotes, & quem paulo post commemoras, Joannes, qui dudum in Pontificali gradu Constantinopolitanam rexit Ecclesiam.

Apollinarium. Chrysostomus.

24. Porro si quæras, vel recolas, quid hinc senserit noster [b] Ambrosius: quid noster itidem Cyprianus, invenies fortasse, nec nobis defuisse, quos in eo, quod asserimus, sequeremur, quamquam sicut paulo ante dixi, TANTUMMODO *Scripturis Canonicis hanc ingenuam debeam servitutem, qua eas solas ita sequar, ut conscriptores earum nihil in eis omnino errasse, nihil fallaciter posuisse non dubitem. Proinde quum quæro tertium, ut tres etiam ego tribus opponam, possem quidem, ut arbitror, facile reperire, si multa legissem. Verumtamen ipse mihi pro his omnibus, immo supra hos omnes Apostolus Paulus occurrit: ad ipsum confugio; ad ipsum ab omnibus qui aliud sentiunt literarum tractatoribus provoco, ipsum interrogans interpello & requiro in eo, quod scripsit ad Galatas, vidisse se Petrum non recte ingredientem ad veritatem Evangelii, eique in faciem propterea restitisse, quod illa simulatione gentes judaizare cogebat, utrum verum scripserit, an forte nescio qua dispensativa falsitate mentitus sit. Et audio eum paulo superius, in ejusdem narrationis exordio religiosa voce mihi clamantem,* Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior.

Galat. 2. 14. Beda vulgatus ibid. Gal. 1. 20.

25. Dent veniam quilibet aliud opinantes; ego magis credo tanto Apostolo in suis literis juranti, quam cuique doctissimo de alienis disputanti. Nec dici timeo, me sic Paulum defendere, quod non simularit errorem Judæorum, sed vere fuerit in errore. Quoniam neque simulabat errorem qui libertate Apostolica, sicut illi tempori congruebat, vetera illa sacramenta, ubi opus erat agendo, commendabat ea, non solum Satanæ versutia decipiendis hominibus, sed Dei providentia, prænuntiandis rebus futuris prophetice constituta. Nec vere fuerat in errore Judæorum, qui non solum noverat, sed etiam instanter & acriter prædicabat eos errare, qui putabant gentibus imponenda, vel justificationi quorumquumque fidelium necessaria.

26. Quod autem dixi eum factum Judæis tamquam Judæum, & tamquam gentilem gentibus, non mentientis astu, sed compatientis affectu quemadmodum dixerim, parum mihi visus es attendisse; immo ego fortasse non satis hoc explanare potuerim. Neque enim hoc ideo dixi, quod misericorditer illa simulaverit; sed quia sic ea non simulavit, quæ faciebat similia Judæis; quemadmodum nec illa quæ faciebat similia gentibus, quæ tu quoque commemorasti: atque in eo me, quod non ingrate fateor, adjuvisti. Quum enim abs te quæsissem in epistola mea, quomodo putetur ideo factus Judæis tamquam Judæus, quia fallaciter suscepit sacramenta Judæorum, quum & gentibus tamquam gentilis factus sit, nec tamen suscepit fallaciter sacrificia gentium; tu respondisti in eo factum gentibus tamquam gentilem, quod præputium receperit; quod indifferenter permiserit vesci cibis, quos damnant Judæi. Ubi ego quæro: utrum & hoc simulate fecerit? Quod si absurdissimum atque falsissimum est: sic ergo & illa, in quibus Judæorum consuetudini congruebat libertate prudenti, non necessitate servili, aut quod est indignius, dispensatione fallaci potius quam fideli.

27. Fidelibus enim, & his qui cognoverunt veritatem, sicut ipse testatur (nisi forte & hic fallit) omnis creatura Dei bona

1. Tim. 4. 4.

[a] Benedictini, *sacramenta portare.*

[b] Difficile in his quæ supersunt Ambrosii scriptis quid simile occurrat Augustinianæ sententiæ. Utique in Commentariis in epistolas Pauli in Appendice secundi tomi invenias, *Interveniente caussa negligentiæ, vel erroris, diffidere inter se videntur Apostoli.* Et, *Reprehensibilis utique ab Evangelica veritate, cui hoc factum adversabatur.* Quæ forte ex genuinis Ambrosii monimentis excerpta sunt a neoterico interpolatore. Quoad Cypriani testimonium, est, ut putamus, locus iste quem innuit epist. 71. ad Quintum fratrem. *Nec Petrus...... cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumsit, ut diceret se primatum tenere, & obtemperari a novellis, & posteris sibi potius oportere. Nec despexit Paulum, quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset; sed consilium veritatis admisit, & rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile consensit.* Hunc certe locum ipse recitat Augustinus ad suam hanc sententiam adserendam init. lib. 2. de Baptismo adversus Donatistas.

CLASSIS IV. AN. 405.

bona est, & nihil abjiciendum, quod cum gratiarum actione accipitur. *Ergo & ipsi Paulo non solum* [a] *viro, verum etiam dispensatori maxime fideli, non solum cognitori, verum etiam doctori veritatis, omnis utique in cibis creatura Dei, non simulate, sed vere bona erat. Cur igitur nihil simulate suscipiendo sacrorum, cæremoniarumque gentilium, sed de cibis & præputio vera sentiendo, atque docendo, tamen tamquam gentilis factus est gentibus, & non potuit fieri tamquam Judæus Judæis, nisi fallaciter suscipiendo sacramenta Judæorum? Cur oleastro inserto observavit dispensationis veracem fidem: & naturalibus ramis non extra, sed in arbore constitutis, nescio quod dispensatoriæ velamen simulationis obtendit? Cur factus tamquam gentilis gentibus, quod sentit docet, quod* [b] *ait, sentit: factus autem tamquam Judæus Judæis, aliud claudit in pectore, aliud promit in verbis, in factis, in scriptis? Sed absit hoc sapere. Utrisque enim debebat caritatem de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta. Ac per hoc omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret, non mentientis astu, sed compatientis affectu, id est, non omnia mala hominum fallaciter agendo; sed aliorum omnium malis omnibus, tamquam si sua essent, misericordis medicinæ diligentiam procurando.*

28. *Quum itaque illa Testamenti veteris sacramenta, etiam sibi agenda minime recusabat, non misericorditer fallebat; sed omnino non fallens, atque hoc modo a Domino Deo illa usque ad certi temporis dispensationem jussa esse commendans, a sacrilegis sacris gentium distinguebat. Tunc autem, non mentientis astu, sed compatientis affectu, Judæis tamquam Judæus fiebat, quando eos ab illo errore, quo vel in Christum credere nolebant, vel per vetera* [c] *sacerdotia sua, cæremoniarumque observationes se a peccatis posse mundari, fierique salvos existimabant: sic liberare cupiebat tamquam ipse illo errore teneretur: diligens utique proximum tamquam seipsum, & hæc aliis faciens, quæ sibi ab aliis fieri vellet, si hoc illi opus esset. Quod quum Dominus monuisset, adjunxit:* Hæc est enim Lex & Prophetæ. (Matt. 22. 40.)

29. *Hunc compatientis affectum, in eadem Epistola ad Galatas præcipit, dicens:* Si præoccupatus fuerit homo in aliquo (Gal. 6. 1.) delicto, vos qui spirituales estis, instruite hujusmodi in spiritu lenitatis, intendens teipsum, ne & tu tenteris. *Vide* [d] *si non dixit: fiere tamquam ille, ut illum lucrifacias. Non utique, ut ipsum delictum fallaciter ageret; aut se id habere simularet: sed ut in alterius delicto, quid etiam sibi accidere posset, attenderet, atque ita alteri, tamquam sibi ab altero vellet, misericorditer subveniret, hoc est, non mentientis astu, sed compatientis affectu. Sic Judæo, sic gentili, sic cuilibet homini Paulus in errore, vel peccato aliquo constituto, non simulando, quod non erat, sed compatiendo, quia esse potuisset, tamquam qui se hominem cogitaret, omnibus omnia factus est, ut omnes lucrifaceret.*

30. *Teipsum, si placet, obsecro, te paulisper intuere: teipsum inquam, erga meipsum; & recole, vel si habes conscripta, relege verba tua in illa epistola, quam mihi per fratrem nostrum, jam collegam meum Cyprianum breviorem misisti, quam veraci, quam germano, quam pleno caritatis affectu, quum quædam me in te commisisse expostulasses graviter, subjunxisti, (In hoc læditur amicitia, in hoc necessitudinis jura violantur, ne videamur certare pueriliter & fautoribus invicem, vel detractoribus nostris tribuere materiam contendendi.) Hæc abs te verba, non solum ex animo dicta, sentio, verum etiam benigno animo ad consulendum mihi. * Deinde addis, quod etiam si non adderes, appareret, & dicis, (Hæc scribo, quia te pure & Christiane diligere cupio, nec quidquam in mea mente retinere quod distet a labiis.) O vir sancte mihique (ut Deus videt animam meam) veraci corde dilecte, hoc ipsum, quod posuisti in literis tuis, quo te mihi exposuisse non dubito, hoc ipsum omnino Apostolum Paulum credo exhibuisse in literis suis, non uni cuilibet homini, sed Judæis, & Græcis, & omnibus gentibus filiis suis, quos in Evangelio genuerat, & quos pariendo parturiebat: & deinde posterorum tot millibus fidelium Christianorum, propter quos illa memoriæ * mandabatur epistola, ut nihil in sua mente retineret, quod distaret a labiis.*

* al. Denique.

* al. commendabatur

31. *Certe factus es etiam tu, tamquam ego, non mentientis astu, sed compatientis affectu, quum cogitares tam me non relinquen-*

[a] Lovan. edit. *vero*. At aliæ editt. & mss. notantibus Bened. *viro*.

[b] Notant Benedictini in mss. 14. haberi, *quod agit sentit*.

[c] Victorius maluit, *sacrificia*; accusatque impressam lectionem: & tamen non nisi duo mss. apud Benedictinos ei favent.

[d] Idem expunxit *si* voculam, quam redundare ait, & nullis in codicibus inveniri. Mox Benedictini notant, *Fiere* imperativo modo ab Augustino in mss. alibi usurpari. Unum autem Vaticanum habere *Fias*, editos *Fieri*.

*quendum in ea culpa, in quam me prolapsum existimasti, quam nec te velles, si eo modo prolapsus esses. Unde agens gratias benevolæ menti erga me tuæ, simul posco ut etiam mihi non succenseas, quod quum in opusculis tuis aliqua me moverent, motum meum intimavi tibi: hoc erga me ab omnibus * servari volens, quod erga te ipse servavi, ut quidquid improbandum putant in scriptis meis, nec* [a] *laudent subdolo pectore, nec ita reprehendant apud alios, ut taceant apud me; hinc potius existimans lædi amicitiam, & necessitudinis jura violari. Nescio enim utrum amicitiæ Christianæ putandæ sint, in quibus magis valet vulgare proverbium,* Obsequium amicos veritas odium parit, *quam ecclesiasticum,* Fideliora sunt vulnera amici, quam voluntaria oscula inimici.

[* al. observari.] [Terentius in Andr. Actu 1. Scena 1.] [Prov. 27. 6.]

32. *Proinde carissimos nostros, qui nostris laboribus sincerissime favent, hoc potius quanta possumus instantia doceamus, quo sciant fieri posse, ut inter carissimos aliquid alterutro sermone contradicatur, nec tamen ipsa caritas minuatur, nec veritas odium pariat, quæ debetur amicitiæ; sive illud verum sit, quod contradicitur, sive corde veraci qualequumque sit dicitur, non retinendo in mente, quod a labiis distet. Credant igitur fratres nostri, familiares tui, quibus testimonium perhibes, quod sint vasa Christi, me invito factum, nec mediocrem de hac re dolorem inesse cordi meo, quod literæ meæ prius in multorum manus * venerunt, quam ad te, ad quem scriptæ sunt, pervenire potuerunt. Quo autem modo id acciderit, & longum est * enarrare, &, nisi fallor, superfluum: quum sufficiat si quid mihi in hoc creditur, non eo factum animo, quo putatur; nec omnino meæ fuisse voluntatis, aut dispositionis, aut consensionis, aut saltem* [b] *cogitationis, ut fieret. Hoc si non credunt, quod Deo teste loquor, quid amplius faciam non habeo. Ego tamen absit, ut eos credam, hæc tuæ sanctitati malevola mente suggerere ad excitandas inter nos inimicitias; quas misericordia Domini Dei nostri avertat a nobis; sed, sine ullo nocendi animo, facile de homine humana vitia suspicari. Hoc enim me de illis æquum est credere, si vasa sunt Christi, non in contumeliam, sed in honorem facta, & disposita in domo magna a Deo,* [c] *ad omne opus bonum. Quod si post hanc attestationem meam, si in notitiam eorum venerit, facere voluerint; quam non recte faciant, & tu vides.*

[* al. venerint.] [* al. narrare]

33. *Quod sane scripseram, nullum me librum adversus te Romam misisse, ideo scripseram, quia & libri nomen ab ipsa epistola discernebam. Unde omnino nescio quid aliud te audisse existimaveram; & Romam nec ipsam epistolam, sed tibi miseram; & adversus te non esse arbitrabar, quod sinceritate amicitiæ, sive admonendum, sive ad te, vel me abs te corrigendum fecisse me noveram. Exceptis autem familiaribus tuis, teipsum obsecro per gratiam, qua redemti sumus, ut quæquumque tua bona, quæ Domini bonitate tibi concessa sunt, in literis meis posui, non me existimes insidioso blandiloquio posuisse. Si quid autem in te peccavi, dimittas mihi. Nec illud, quod de nescio cujus Poetæ facto ineptius fortasse, quam literatius a me commemoratum est, amplius quam dixi, ad te trahas: quum continuo subjecerim, non hoc ideo me dixisse, ut oculos cordis reciperes, quos absit umquam ut amiseris; sed ut adverteres, quos sanos ac vigiles haberes. Propter solam ergo* [d] παλινῳδίαν *si scripserimus aliquid, quod scripto posteriore destruere debeamus, imitandam, non propter Stesichori cæcitatem, quam cordi tuo nec tribui, nec timui, attingendum illud existimavi: atque identidem rogo, ut me fidenter corrigas, ubi mihi hoc opus esse* [e] *perspexeris. Quamquam enim secundum honorum vocabula, quæ jam Ecclesiæ usus obtinuit: Episcopatus Presbyterio major sit: tamen in multis rebus Augustinus Hieronymo minor est:* LICET ETIAM *a minore quolibet non sit refugienda, vel dedignanda correctio.*

34. *De interpretatione tua jam mihi persuasisti, qua utilitate Scripturas volueris transferre de Hebræis; ut scilicet ea, quæ a Judæis prætermissa, vel corrupta sunt, proferres in medium: Sed insinuare digneris peto, a quibus Judæis, utrum ab eis ipsis, qui ante adventum Domini interpretati sunt; & si ita est, quibus, vel quonam eorum; an ab istis posterius, qui propterea putari possunt, aliqua de codicibus Græcis vel subtraxisse, vel in eis corrupisse, ne illis testimoniis de Christiana fide convincerentur? Illi autem anteriores cur hoc facere volue-*

[a] Mss. 14. apud Benedictinos, *nec claudant subdolo pectore*: qui adnotant forte alludere voluisse Augustinum ad ea Hieronymi verba, *nec quidquam in mea mente retinere &c.*

[b] Martian. cum editis antiquioribus, *cognitionis*.

[c] Benedictini, *in opus bonum*.

[d] Revera in Augustini veriorem sententiam concessisse Hieronymum postea, docti viri argumentantur ex eo loco Dialog. 1. contra Pelagianos c. 8. ubi inter Episcopos neminem aut rarum esse irreprehensibilem dicens, *Quis* addit, *indignabitur id sibi denegari, quod Princeps Apostolorum non habuit?* Cæterum quam ex Græcorum Patrum scriptis ille hauserat, Cassianus quoque Collat. 17. sententiam est amplexatus; Augustinianam vero plerique alii, atque in primis quos Scholasticos vocant.

[e] Martian. juxta veteres editiones, *prospexeris*.

CLASSIS IV. AN. 405.

luerint, non invenio. Deinde nobis mittas, obſecro interpretationem tuam de Septuaginta; quam te edidiſſe neſciebam. Librum quoque tuum, cujus mentionem feciſti, de optimo genere interpretandi, *cupio legere; & adhuc noſſe quomodo coæquanda ſit in interprete peritia linguarum, conjecturis eorum, qui Scripturas ediſſerendo pertractant; quos neceſſe eſt, etiamſi rectæ atque unius fidei fuerint, varias parere in multorum locorum obſcuritate ſententias: quamvis nequaquam ipſa varietas ab ejuſdem fidei unitate diſcordet; ſicut etiam unus tractator, ſecundum eamdem fidem, aliter atque aliter eumdem locum poteſt exponere, quia hoc ejus obſcuritas patitur.*

35. *Ideo autem deſidero interpretationem tuam de Septuaginta, ut & tanta Latinorum interpretum, qui qualeſquumque hoc auſi ſunt, quantum poſſumus imperitia careamus: & hi, qui me invidere putant utilibus laboribus tuis, tamdem aliquando, ſi fieri poteſt, intelligant, propterea me nolle tuam ex Hebræo interpretationem in Eccleſiis legi, ne contra Septuaginta auctoritatem, tamquam novum aliquid proferentes, magno ſcandalo perturbemus plebes Chriſti, quarum aures, & corda illam interpretationem audire conſueverunt, quæ etiam ab Apoſtolis approbata eſt. Unde & illud apud Jonam virgultum, ſi in Hebræo nec hedera eſt, nec cucurbita, ſed neſcio quid aliud, quod trunco ſuo nixum, nullis ſuſtentandum adminiculis erigatur; mallem jam in omnibus Latinis* cucurbitam *legi. Non enim fruſtra hoc puto Septuaginta poſuiſſe, niſi quia & huic ſimile ſciebant.* (Jona 4. 6.)

36. *Satis me, immo fortaſſe plus quam ſatis, tribus epiſtolis tuis reſpondiſſe arbitror; quarum duas per Cyprianum accepi, unam per Firmum. Reſcribe quod viſum fuerit ad nos vel alios inſtruendos. Dabo autem operam diligentiorem quantum me adjuvat Dominus, ut literæ, quas ad te ſcribo, prius ad te perveniant, quam ad quemquam, a quo latius diſpergantur. Fateor enim, nec mihi hoc fieri velle de tuis ad me, quod de meis ad te factum juſtiſſime expoſtulas. Tamen placeat nobis invicem non tantum caritas, verum etiam libertas amicitiæ; nec apud me taceas, vel ego apud te, quod in noſtris literis viciſſim nos movet; eo ſcilicet animo qui oculis Dei, in fraterna dilectione, non diſplicet. Quod ſi inter nos fieri poſſe ſine ipſius dilectionis pernicioſa offenſione non putas; non fiat. Illa enim caritas, quam tecum habere velim, profecto major eſt: ſed* [a] *melius hæc minor, quam nulla eſt.* (Epiſt. 105. 112. 115.)

* EPISTOLA CXVII.

(* Alias 47. Scripta anno 405.)

AD MATREM ET FILIAM [b]

In Gallia commorantes.

Docet viduis & virginibus vitandam eſſe domeſticam conſuetudinem eorum, unde ſit periculum vel pudicitiæ, vel famæ. Argumentum epiſtolæ ipſe copioſius exponit in Præfatione.

PRÆFATIO.

1 RETulit mihi quidam frater e Gallia, ſe habere ſororem virginem, matremque viduam, quæ in eadem urbe diviſis habitarent cellulis: & vel ob hoſpitii [c] ſolitudinem, vel ob cuſtodiendas facultatulas, præſules ſibi quoſdam Clericos aſſumſiſſent; ut majore dedecore jungerentur alienis, quam a ſe fuerant ſeparatæ. Quumque ego ingemiſcerem, & multo plura tacendo quam loquendo ſignificarem. Quæſo te, inquit, corripias eas literis tuis, & ad concordiam revoces; ut mater filiam, & filia matrem agnoſcat. Cui ego: Optimam, inquam, mihi injungis provinciam: ut alienus conciliem, quas filius fraterque non potuit. Quaſi vero Epiſcopalem cathedram teneam, & non clauſus cellula, ac procul a turbis remotus, vel præterita plangam vitia, vel vitare nitar præſentia. Sed & incongruum eſt latere corpore, & lingua per totum orbem vagari. Et ille: Nimium, ait, formidoloſus es. Ubi illa quondam conſtantia, in qua multo ſale orbem defricans, [d] Lucillianum quippiam retuliſti? Hoc eſt, aio, quod me fugat, & labra dividere non ſinit. Poſtquam enim arguendo crimina, factus ſum criminoſus, & juxta tritum vulgi ſermone proverbium: [e] Jurgantibus, & negantibus cunctis, nec aures me credo habere, nec tactum: ipſique parietes in me maledicto reſonarunt, *& in me pſallebant qui bibebant vinum*: coactus (Pſ. 68.)

[a] Veteres editi & Martianæus, *melior*.

[b] Olim abſolute erat, *De vitando ſuſpecto contubernio*. Nos mſſ. inſcriptionem præferimus additis verbis, *in Gallia commorantes*. Ipſe Hieron. contra Vigilant. num. 3. *Malignus*, inquit, *interpres dicat, fictam a me materiam, cui Rhetorica declamatione reſpondeam, ſicut illam, quam ſcripſi ad Gallias, matris & filiæ inter ſe diſcordantium*. Eraſmus quoque declamatorio more ſumtum fuiſſe atque tractatum abs Hieronymo argumentum ſuſpicatus eſt.

[c] Veronen. *ob hoſpitii ſollicitudinem*.

[d] Martian. *detuliſti*, quo verbo qui utuntur mſſ. *Lucianum quempiam* corrupte etiam legunt. Dicitur autem Lucillius ab Horatio lib. 1. Satyr. 10. *idem, qui ſale multo Urbem defricuit &c.*

[e] Duo mſſ. *jurantibus, & negantibus*.

CLASSIS IV. AN. 405.

malo tacere didici, rectius esse arbitrans, ponere *custodiam ori meo, & ostium munitum labiis meis*, quam declinare *cor meum in verba malitiæ:* & dum carpo vitia, in vitium detractionis incurrere. Quod quum dixissem: Non est, inquit, detrahere, verum dicere; nec privata correptio generalem facit doctrinam; quum aut rarus, aut nullus sit, qui sub hujus culpæ reatum [a] cadat. Quæso ergo te, ne me tanto itinere vexatum, frustra venisse patiaris. Scit enim Dominus, quod post visionem sanctorum Locorum, hanc vel maxime caussam habui, ut cum tuis literis sorori mederer ac matri. Et ego: Jamjam, inquam, quod vis faciam: nam & epistolæ transmarinæ sunt, & specialiter sermo dictatus, raro potest invenire quos mordeat. Te autem obsecro, ut clam sermonem hunc habeas. Quumque portaveris eum pro viatico, si auditus fuerit, lætemur pariter, si autem contemtus fuerit, quod & magis reor, ego verba perdiderim, tu itineris longitudinem.

Ps. 38.

Explicit Præfatio.

2. PRimum vos scire cupio [b] soror & filia, me non idcirco scribere, quia aliquid de vobis sinistrum suspicer; sed ne cæteri suspicentur [c] vestram me orare concordiam. Alioquin (quod absit) si peccatorum vos existimarem glutino cohæsisse, numquam scriberem; sciremque me surdis narrare fabulam. Deinde hoc obsecro, ut si mordacius quippiam scripsero, non tam meæ putetis * austeritatis esse, quam morbi. Putridæ carnes ferro curantur & cauterio: venena serpentino pelluntur antidoto. Quod satis dolet, majori dolore expellitur. Ad extremum hoc dico, quod si etiam hæc conscientia criminis vulnus non habeat, habet tamen fama ignominiam. Mater & filia, nomina pietatis, officiorum vocabula, vincula naturæ, secunda post Deum fœderatio. Non est laus, si vos diligitis: scelus est, quod odistis. Dominus Jesus subjectus erat parentibus suis: venerabatur matrem, cujus erat ipse pater. Colebat nutritium, quem nutriverat: gestatumque se meminerat alterius utero, alterius brachiis. Unde & in cruce pendens, commendat parentem discipulo, quam numquam ante crucem dimiserat.

* al. auctoritatis

Luc. 2.

Joan. 19.

3. Tu vero, filia (jam enim desino ad matrem loqui, quam forsitan & ætas & imbecillitas, ac solitudo excusabilem facit) tu, inquam, filia, ejus domum angustam judicas, cujus non tibi fuit venter angustus? Decem mensibus utero clausa vixisti, & uno die in uno cubiculo cum matre non duras? An oculos ejus ferre non potes? &, * quæ omnes motus tuos, utpote illa, quæ genuit, quæ aluit, & ad hanc perduxit ætatem, facilius intelligit, testem domesticam fugis? Si virgo es, quid times diligentem custodiam? si corrupta, cur non palam nubis? Secunda post naufragium tabula est, quod male cœperis, saltem hoc remedio temperare. Neque vero hoc dico, quod post peccatum tollam pœnitentiam, ut quod male * cœpit, male perseveret: sed quod desperem in istiusmodi copula divulsionem. Alioqui si ad matrem migraveris post ruinam, facilius poteris cum ea plangere, quod per illius absentiam perdidisti. Quod si adhuc integra es, & non perdidisti, serva ne perdas. Quid tibi necesse est in ea versari domo, in qua necesse habes quotidie aut perire, aut vincere? Quisquam ne mortalium juxta viperam securos somnos capit? quæ etsi non percutiat, certe sollicitat. Securius est perire non posse, quam juxta periculum non periisse. In altero tranquillitas est, in altero gubernatio. Ibi gaudemus, hic evadimus.

* al. quia

* al. cœperis & perseveres

4. Sed forte respondeas: Non bene morata mater est, res sæculi cupit, amat divitias, ignorat jejunium, oculos stibio linit, vult compta procedere, & nocet proposito meo, nec possum cum hujusmodi vivere. Primum quidem etiamsi talis est, ut caussaris, majus habebis præmium, si talem non deseras. Illa te diu portavit in utero, diu aluit, & difficiliores infantiæ mores blanda pietate sustinuit. Lavit panno-

a Falso, ut videbatur, & contrario sensu, legunt hucusque editi ac mss. plerique *sub hujus culpa reatum non cadat*. Nos negandi particulam vetustioris editionis an. 1496. & Veronensis ms. auctoritate expunximus, veriorem hanc lectionem rati.

b Sic mss. omnes atque editi, præter Victorium, qui cum sub sororis in Christo nomine alloqui Hieronymum seniorem mulierem non attendisset, ex ingenio supposuit *mater* pro *soror*, qua de re vapulat a Martianæo.

c Veram lectionem ex Ambrosian. codic. 66. Erasmo, & vetustiori, qua sæpius utimur, editione restituimus. Vitiose & incongruo sensu Victor. & Martian. *vestram errare concordiam*, cum liqueat ex toto contextu, earum mulierum concordiam orare Hieronymum, quæ cum discordes inter se essent, atque invicem separatæ viverent, cæteris suspicioni erant.

A norum sordes, & immundo sæpe fœdata est stercore. Assedit ægrotanti; & quæ pro te sua fastidia sustinuit, tua quoque passa est. Ad hanc perduxit ætatem; ut Christum amares, docuit. Non tibi displiceat ejus conversatio, quæ te sponso tuo virginem consecravit. Quod si ferre non potes & delicias ejus fugis: atque (ut hoc vulgo solet dici) sæcularis est mater, habes alias virgines, habes sanctum pudicitiæ chorum. Quid matrem deserens, eum * eligis, qui forsitan suam reliquit sororem & matrem? Illa difficilis; sed iste facilis. Illa jurgatrix: ergo iste placabilis. Quæro, utrum virum sequuta sis, an postea inveneris? Si eum sequuta es, manifestum est cur matrem relinqueris. Si postea reperisti, ostendis quid in matris hospitio non potueris invenire. Durus dolor est, & meo mucrone me vulnerans. *Qui ambulat*, inquit, *simpliciter, ambulat confidenter*. Tacerem, [a] si me non morderet conscientia, & in aliis meum crimen non reprehenderem: nec per trabem oculi mei alterius festucam viderem. Nunc autem quum inter fratres procul habitans, eorumque fruens contubernio honeste sub arbitris, & videam raro, & videar: impudentissimum est hujus te verecundiam non sequi, cujus sequi testeris exemplum. Quod si dixeris: Et mihi sufficit conscientia mea: habeo Deum judicem, qui meæ vitæ est testis; non curo quid loquantur homines: audi Apostolum scribentem: *Providentes bona, non solum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus*. Si quis te carpit, quod sis Christiana, quod sis virgo, ne cures, quod ideo dimiseris matrem, ut in monasterio inter virgines viveres: talis detractio laus tua est. UBI NON LUXURIA in puella Dei, sed duritia carpitur, crudelitas ista pietas est. Illum enim * præfers matri, quem præferre juberis & animæ tuæ. Quem si & ipsa prætulerit, & filiam te sentiet & sororem.

* al. diligis

Prov. 10.

Rom. 12.

* al. præfectas

5. Quid igitur? scelus est sancti viri habere contubernium? Obtorto collo me in jus trahis, ut aut probem quod nolo, aut multorum invidiam subeam. Sanctus vir numquam a matre filiam sejungit: utramque suscipit, & utramque veneratur. Sit quamlibet sancta filia, mater vidua indicium castitatis est. Si coævus tuus est ille nescio quis, matrem tuam honoret ut suam: si senior, te ut filiam diligat, & parentis subjiciat disciplinæ. Non expedit amborum famæ, plus te illum amare quam matrem: ne non videatur in te affectum eligere, sed ætatem. Et hæc dicerem, si fratrem Monachum non haberes, si domesticis careres præsidiis. B Nunc vero, proh dolor, inter matrem atque germanum, & matrem viduam, fratremque Monachum, cur se alienus interserit? Bonum quidem est, ut te & filiam noveris & sororem. Si autem utrumque non potes, & mater quasi dura respuitur, saltem frater placeat. Si frater asperior est, mollior sit illa quæ genuit. Quid palles? quid æstuas? quid vultum rubore suffundis, & trementibus labiis impatientiam pectoris contestaris? C Non superat amorem matris & fratris, nisi solius uxoris affectus.

6. Audio præterea te suburbana rura, villarum amœnitates cum affinibus atque cognatis, & istiusmodi generis hominibus circumire. Nec dubito quin vel consobrina, vel soror sit, in quarum solatium novi generis ducaris assecla. Absit quippe, ut quamvis proximi sint & cognati, virorum D te suspicer captare consortia. Obsecro ergo te, virgo, ut mihi respondeas: Sola vadis in comitatu propinquorum, an cum amasio tuo? Quamvis sis impudens, sæcularium oculis eum ingerere non audebis. Si enim hoc feceris, & te & illum familia universa cantabit: vos cunctorum digiti denotabunt: ipsa quoque soror, aut affinis, sive cognata, quæ in adulationem tui, sanctum & [b] Nonnum coram te vocant, quum se paululum averterint, portentuosum ridebunt maritum. Sin autem E sola ieris (quod & magis existimo) utique inter servos adolescentes, inter maritatas feminas atque nupturas, inter lascivas puellas, & comatos [c] liniatosque juvenes, furvarum vestium puella gradieris. Dabit tibi barbatulus quilibet manum, sustentabit lassam; & pressis digitis, aut tentabitur, aut ten-

a Expuncta tertium negandi particula ad hunc modum, ut sensus constet, legendus videtur hic locus: *Tacerem, si me remorderet conscientia, & in aliis meum crimen reprehenderem, & per trabem oculi mei alterius festucam viderem*. Sed cum emendationi nostræ opem nullam conferant veteres chartæ, manum ab ulcere abstinemus.

b Veteres editi, *Sanctum nonnunquam coram te &c.* quam lectionem Victorius probat. vera quam asserimus ad variantes rejecta. Porro Nonnos olim fuisse appellatos pios viros, & qui virginitatem Deo vovissent, alibi diximus.

c Excusi *linteatos*, vel *lineatos*, & *limatos*. Emendantur a scriptis, ut intelligas fucatos vel liniatos fuco, quos alibi calamistratos vocat.

CLASSIS IV. AN. 405.

tentabit. Erit tibi inter viros matronaſque convivium: ſpectabis aliena (1) oſcula, prægustatos cibos; & non abſque ſcandalo tuo, in aliis ſericas veſtes, auratasque miraberis. In ipſo quoque convivio ut veſcaris carnibus, quaſi invita cogeris. Ut vinum bibas, Dei laudabitur creatura. Ut laves balneis, ſordibus detrahetur: & omnes te, quum aliquid eorum, quæ ſuadent, [a] ſi retrectans feceris, puram, ſimplicem, dominam, & vere ingenuam conclamabunt. Perſonabit interim aliquis cantator ad menſam, & inter pſalmos dulci modulamine currentes, quoniam alienas non audebit uxores, te, quæ cuſtodem non habes, ſæpius reſpectabit. Loquetur nutibus, & quicquid metuit dicere, ſignificabit affectibus. Inter has & tantas illecebras voluptatum, etiam ferreas mentes libido domat: quæ majorem in virginibus patitur famem, dum dulcius putat omne quod neſcit. Narrant gentilium fabulæ, cantibus ſirenarum nautas iſſe in ſaxa præcipites: & ad Orphei citharam, arbores beſtiaſque, ac ſilicum dura mollita. Difficile inter epulas ſervatur pudicitia. Nitens cutis ſordidum oſtendit animum.

7. Legimus in ſcholis pueri, & ſpirantia in plateis æra perſpeximus, aliquem oſſibus vix hærentem, illicitis arſiſſe amoribus, & ante vita caruiſſe, quam peſte. Quid tu facies puella ſani corporis, delicata, pinguis, rubens, æſtuans inter carnes, inter vina, & balneas, juxta * maritos, juxta * adoleſcentulos? Quæ & ſi rogata non feceris, tamen [b] de forma putes teſtimonium, ſi rogeris. Libidinoſa mens ardentius inhoneſta perſequitur; & quod non licet, dulcius ſuſpicatur. Veſtis ipſa vilis & pulla, animi tacentis indicium eſt; ſi rugam non habeat; ſi per terram, [c] ut altior videaris, trahatur; ſi de induſtria diſſuta ſit tunica, ut aliquid intus appareat, operiatque quod fœdum eſt, & aperiat quod formoſum. (2) Caliga quoque ambulantis nigella ac nitens ſtridore ad ſe juvenes vocat. Papillæ faſciolis comprimuntur, & criſpanti cingulo anguſtius pectus arctatur. Capilli, vel in frontem, vel in aures defluunt. Palliolum interdum cadit, ut candidos nudet humeros, & quaſi videri noluerit, cælat feſtina, quod volens detexerat. Et quando in publico quaſi per verecundiam operit faciem, * lupanarium arte id ſolum oſtendit, quod oſtenſum magis placere poteſt.

* al. maritas
* al. adoleſcentulas
* al. lupanarum

8. Reſpondebis: Unde me noſti? & quomodo tam longe poſitus, jactas in me oculos tuos? Fratris tui hoc mihi narraverunt lacrymæ, & intolerabiles per momenta ſingultus. Atque utinam ille mentitus ſit, & magis timens hoc quam arguens, dixerit. Sed mihi crede: nemo mentiens plorat. Dolet ſibi prælatum juvenem, non quidem comatum, non veſtium ſericarum, [d] ſed toroſulum & in ſordibus delicatum qui ipſe ſacculum ſignet, textrinum teneat, penſa diſtribuat, regat familiam, emat quidquid de publico neceſſarium eſt. Diſpenſator & dominus, & præveniens officia ſervulorum, quem omnes rodant famuli: & quidquid domina non dederit, illum clamitent ſubtraxiſſe. Querulum ſervulorum genus eſt, & quantaquumque dederis, ſemper eis minus eſt. Non enim conſiderant de quanto, ſed quantum detur; doloremque ſuum ſolis, quod poſſunt, obtrectationibus conſolantur. Ille paraſitum, iſte impoſtorem, hic hæredipetam, alius novo quolibet appellat vocabulo. Ipſum jactant aſſidere lectulo, obſtetrices adhibere languenti, portare matulam, calefacere lintea, plicare faſciolas. Facilius mala credunt homines, & quodquumque domi fingitur, rumor in publicum fit. Nec mireris, ſi ancillæ & ſervuli de vobis iſta confingant, quum mater quoque idipſum queratur & frater.

9. Fac igitur quod moneo, quod precor, ut primum matri, dehinc, ſi id fieri non poteſt, ſaltem fratri reconcilieris. Aut ſi iſta tam cara nomina hoſtiliter deteſtaris, dividere ab eo, quem tuis diceris prætuliſſe. Si autem & hoc non potes ([e] reverteris enim ad tuos, ſi illum poſſis deſerere) vel honeſtius ſodali tuo utere. Separentur domus veſtræ, dividaturque convivium, ne maledi-

(1) Corrigi vult Gravius *pocula*.

[a] Rectius legeris *quaſi* pro *ſi*, quæ vocula nonnihil ſenſum turbat.

[b] Longe veroſimillimum nobis eſt ita ſcripſiſſe Hieronymum, *de forma putes teſtimonium*, ideſt ex interpellatione conjicias formoſam eſſe te ac reputari; non ut Eraſm. ac Martianæus habet uno verbo, *deforme*, quod omnino ſenſu caret, & contra ſcriptoris eſt mentem. Nobis facem prætulit Victorius, qui legerat *forma*.

[c] Perperam, & renuentibus mſſ. Victorius cum negandi particula, *non trahatur*.

(2) Addi heic in vetuſtis codicibus. *Iſta omnia juvenes ardentius ad tuum armabunt ſtuprum*; teſtatur Gravius.

[d] Ambroſian. cod. *troſulum*, alii autem mſſ. atque editi vetuſtiores *roſulum*, eodem ſenſu. Sunt vero qui ut ſibi per omnia conſtet ἰσόκωλον, legendum velint *non veſtitu ſericatum*, pro *veſtium ſericarum*; nimis delicate.

[e] Vitiatum antea locum ita ex Veronenſi exemplari emendamus, erat enim nullo ferme ſenſu penes editores omnes, *reverere certe tuos, ſi non potes deſerere*. Lectionis noſtræ veritas, atque elegantia ex contextu liquet.

CLASSIS IV. AN. 405.

ledici homines sub uno tectulo vos manentes, lectulum quoque criminentur habere communem. Potes & ad necessitates tuas quale voluisti habere solatium, & aliqua ex parte publica carere infamia. Quamquam cavenda sit macula, quæ nullo nitro secundum Jeremiam, nulla fullonum herba * elui potest. Quando vis, ut te videat & invisat, adhibe arbitros, amicos, * libertos, servulos. Bona conscientia nullius oculos fugit. Intret intrepidus, securus exeat. Taciti oculi, & sermo silens, & totius corporis habitus, vel trepidationem interdum, vel securitatem loquuntur. Aperi quæso aures tuas, & clamorem totius civitatis exaudi. Jam perdidistis vestra vocabula, & mutuo ex vobis cognomina suscepistis: tu illius diceris, & ille tuus. Hæc mater audit & frater: paratique sunt, & precantur vos sibi dividere; & privatam vestræ conjunctionis infamiam, laudem facere communem. Tu esto cum matre, sit ille cum fratre. Audentius diliges sodalem fratris tui: honestius amabit mater amicum filii, quam filiæ suæ. Quod si nolueris, si mea monita rugata fronte contemseris, epistola tibi hæc voce libera proclamabit: Quid alienum servum obsides? quid ministrum Christi, famulum tibi facis? Respice ad populum, singulorum facies intuere. Ille in Ecclesia legit, in te aspiciunt universi: nisi quod pene licentia conjugali de tua infamia gloriaris. Nec jam secreto dedecore potes esse contenta. Procacitatem, libertatem vocas. *Facies meretricis facta est tibi, nescis erubescere.*

Jerem. 2. * al. dilui

* al. liberos

Hinc Lector videtur fuisse

Jerem. 3.

10. Iterum me malignum, iterum suspiciosum & rumigerulum clamitas. Ego ne suspiciosus? ego ne malevolus? qui ut in principio epistolæ præfatus sum, ideo scripsi, quia non suspicabar. An tu negligens, dissoluta, contemtrix, quæ annos nata [a] viginti quinque, adolescentem necdum bene barbatulum, ita brachiis tuis, quasi cassibus inclusisti? Optimum revera pædagogum, qui te moneat, qui asperitate frontis terreat.

A Et quamquam in nullis ætatibus libido sit tuta, tamen vel cano capite, ab aperta defendit ignominia. Veniet, veniet tempus (dies enim allabitur, dum ignoras) & iste formosulus tuus, quia cito senescunt mulieres, maxime quæ juxta viros sunt, vel ditiorem reperiet, vel juniorem. Tunc te pœnitebit consilii tui, & tædebit pertinaciæ, quando & rem & famam amiseris, quando quod male junctum fuerat, B dividetur bene. Nisi forte secura es, & coalescente tanti temporis caritate, dissidium non vereris.

11. Tu quoque mater, quæ propter ætatem maledicta non metuis, noli sic vindicare, ut pecces. Magis a te discat filia separari, * quam tu ab illa sejungi. Habes filium, & filiam, & generum, immo & contubernalem filiæ tuæ. Quid quæris aliena solatia, & ignes jam sopitos suscitas? Honestius est tibi C saltem culpam filiæ sustentare, quam occasionem tuæ quærere. Sit tecum filius Monachus, pietatis viduitatisque præsidium. Quid tibi alienum hominem quæris, in ea præsertim domo, quæ filium & filiam capere non potuit? Ejus jam ætatis es, ut possis nepotes habere ex filia. Invita ad te utrumque. Revertatur cum viro, quæ sola exierat. Virum dixi, non maritum. Nemo calumnietur. Sexum significare volui, non conjugium. Aut si erube- D scit, & retractat, & domum, in qua nata est, arbitratur angustam, vos ad ejus hospitiolum pergite; quamvis arctum sit, facilius matrem & fratrem capere potest, quam hominem alienum, cum quo certe in domo una, [b] uno cubiculo, casta manere non poterat. Sint in una domo duæ feminæ, & duo masculi. Si autem & tertius ille [c] γηροβόσκος tuus habitare non vult, & seditiones ac turbas concitat, sit biga, sit triga, E frater vester ac filius, & sororem illi exhibebit [d] & matrem. Alii vitricum & generum vocitent, ille nutricium appellet & fratrem.

* scilicet ab amasio.

12. Hæc ad brevem lucubratiunculam celeri sermone dictavi, volens deside-

[a] Eædem Veronenses membranæ *annos nata XXXI.*

[b] Brevius duo probæ notæ mss. *cum quo caste in uno cubiculo manere non poterat.* Porro ut minimum impressam lectionem mutaremus, illud omnino duximus emendandum, quod pro *uno cubiculo*, erat *sine cubiculo*, aut nullo, aut alieno, & incongruo sensu. Grav. *sive* pro *sine*.

[c] Olim erat τριτοβόσκος, quod verti possit *tertius nutritor*, aut *pastor*. Mss. plerumque hæc tantum exhibent Græcarum literarum vestigia THPOCKOC. Sed γηροβόσκος, quod est *senum nutritor*, rectissime impressi habent, & ad matris nutricium refertur. Verum ex orationis serie, & superioribus verbis, *Sint in una domo duæ feminæ & duo masculi*, falli mox eosdem antea impressos constat, qui legebant contrario sensu, *abire non vult*, pro *habitare non vult*, ut ex Veron. exemplari substituimus, & castigavimus. Grav. mavult πρόσοικος.

[d] Perperam editi *exhibebis*: emendatur a scriptis, ut alia non pauca, quorum lectorem passim admonuisse, non est operæ pretium.

CLASSIS IV. AN. 406.

siderio postulantis satisfacere, & quasi ad A scholasticam materiam me exercens. Eadem enim die mane pulsabat ostium, [a] qui profecturus erat. Simulque ut ostenderem obtrectatoribus meis, quod & ego possim quidquid venerit in buccam dicere. Unde & de Scripturis pauca perstrinxi; nec orationem meam, ut in cæteris libris facere solitus sum, illarum floribus texui. Extemporalis est dictatio, & tanta ad lumen lucernulæ facilitate profusa, ut notariorum manus lin- B gua præcurreret; & signa ac furta verborum volubilitas sermonum obrueret. Quod idcirco dixi, ut qui non ignoscit ingenio, ignoscat vel tempori.

* Alias 34. Scripta anno 406.

* EPISTOLA CXVIII.

AD JULIANUM.

Julianum quemdam prædivitem, qui intra paucos dies amiserat duas filias & uxo- C *rem, atque incursantibus barbaris, bonam possessionum partem: comparatione Job consolatur, & exemplo Pammachii, Paulinique adhortatur ad perfectam vitam, hoc est, absolutum mundi contemptum, videlicet huc vocante etiam ipsa fortuna.*

1 FIlius meus, frater tuus, Ausonius in ipso jam profectionis articulo, quum mihi præsentiam sui tarde dedis- D set: & cito abstulisset, atque in puncto temporis, salve pariter valeque dixisset: vacuum se redire arbitratus est, nisi mearum aliquid ad te nugarum, tumultuario sermone portaret. Jam demisso [b] synthemate equus publicus sternebatur, & nobilem juvenem punicea indutum tunica baltheus ambiebat, & tamen ille apposito notario cogebat loqui, quæ velociter edita, velox consequeretur manus, & linguæ celeritatem prætenderent * si- E gna verborum. Itaque non scribentis diligentia, sed dictantis temeritate, longum ad te silentium rumpo, offerens tibi nudam officii voluntatem. Extemporalis est epistola, absque ordine sensuum, sine lenocinio & compositione verborum: ut totum in illa amicum, nihil de oratore reperias. In procinctu effusam putes, & abire cupienti ingestum viaticum. Divina Scriptura loquitur: *Musica in luctu, intempestiva narratio*. Unde & nos leporem artis Rhetoricæ contemnentes, & puerilis, atque plausibilis eloquii venustatem, ad sanctarum Scripturarum gravitatem confugimus, [c] ubi vera vulnerum medicina est, ubi dolorum certa remedia: in quibus recipit unicum filium mater in feretro: ubi turbæ dicitur circumstanti, *Non est mortua puella, sed dormit*: ubi & quatriduanus mortuus ad vocem inclamantis Domini ligatus egreditur.

* compendiariæ notæ.

Eccli. 22. 6.

Marc. 5. 39.

Joann. 11.

2. Audio te in brevi tempore, duas virgunculas filias junctis pene extulisse funeribus, & pudicissimam ac fidissimam conjugem tuam Faustinam, immo fidei calore germanam, in qua sola post amissos liberos acquiescebas, subita tibi dormitione subtractam: quasi si naufragus in litore latrones reperiat, & juxta eloquia Prophetarum fugiens ursum, incidat in leonem: extendensque manum ad parietem, a colubro mordeatur. Consequuta rei familiaris damna, vastationem totius barbaro hoste provinciæ, & in communi depopulatione privatas possessionum tuarum ruinas: abactos armentorum ac pecorum greges: vinctos occisosque servulos; & in unica filia, quam tibi tam crebræ orbitates fecerant cariorem, electum nobilissimum generum, ex quo ut omnia taceam, plus mœroris, quam gaudii suscepisti. Hic est catalogus tentationum tuarum, hæc cum Juliano tyrunculo Christi, pugna hostis antiqui. Quæ si ad te respicias, grandia sunt; si ad bellatorem fortissimum, ludus & umbra certaminis. Beato Job post malorum examina, uxor pessima reservata est, ut per eam disceret blasphemare. Tibi sublata est optima, ut miseriarum solatium perderes. Aliud est

Amos 5.

CLASSIS IV. AN. 406.

a Ex Veronen. mſ. Editi *qua*.

b Sic retinendum omnino est, *synthemate*, non ut plerique alii immutant, atque ipse Martianæus ad marginem adnotaverat, *forte schemate*. Quippe erat σύνθεμα, aut σύνθημα, utroque enim modo habet vetus Glossarium a Labbæo editum, *Evectio*, aut *Signum*, *Sigillum*, *tessera*, aut tandem *diploma*, sine quo cursum publicum usurpare non licebat. Julianus Augustus in epist. ad Libanium Quæstorem σύνθημα ad utendum equo, seu vehiculo publico necesse esse dixit conceptis verbis: Ὡς ὤνησέ γε τὸ σύνθημα ἡμῖν μελλῆσαν ἀντὶ γὰρ τοῦ τρέμειν καὶ δεδιέναι φερόμενον ἐπὶ δημοσίας ἀπήνης. Neque adeo audiendi magni ceteroquin viri, qui post Salmasium in Notis in Lampridium, Synthema pro veste habent; unde nuperus Epistolarum Hieronymi Gallicus interpres vertit, *habit de campagne*. Nec ipse Victorius, qui genus indumenti nobilium, & negotiis aptum putavit ex Scævola Jurisconsulti verbis, ubi, *Quæro*, inquit, *an ex universa veste, idest Synthesi, tunicas singulas, & palliola Sempronia possit eligere*. Et ex quodam Epigrammate:

Synthesibus dum gaudet eques, dominusque Senatus: &
Frigus enim magnum Synthesis una facit.

At *demisso*, sive *dimisso synthemate* dixit Hieron. non *demissa synthesi*, ut nihil dicamus, quam incommodo sensu Synthesim heic loci comminiscantur.

c Martianæus, *ubi ubera vulnerum &c.* fuerit typographorum incuria.

est sustinere quam nolis, aliud desiderare quam diligas. Ille in tot mortibus filiorum domus suæ ruinam unum habuit sepulcrum, & scissis vestibus, ut parentis monstraret affectum, procidens in terram adoravit, & dixit: *Nudus exivi de utero matris meæ, nudus & redeam, Dominus dedit, Dominus abstulit: sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum.* (Job. 1. 21.) Tu, ut parcissime dicam, inter multorum officia propinquorum, & consolantes amicos, tuorum exequias prosequutus es. Perdidit ille simul omnes divitias, & succedentibus sibi malorum nuntiis ad singulas plagas [a] feriebatur immobilis, complens in se illud de Sapiente præconium. *Si fractus illabatur orbis: Impavidum ferient ruinæ.* (Horatius lib. 3. Od. 2.) Tibi major pars derelicta substantiæ, ut tantum tenteris, quantum ferre potes. Necdum enim ad eum pervenisti gradum, ut totis adversum te cuneis dimicetur.

3. Dives quondam dominus, & ditior pater, subito orbus & nudus est. (Job. x.) Quumque in omnibus his quæ contigerant ei, non peccasset coram Domino, nec quidquam loquutus esset insipiens: exultans Dominus in victoria famuli sui, & illius patientiam suum ducens triumphum, dixit ad diabolum: *Animadvertisti famulum meum Job: quia non est quisquam ei similis super terram? Homo innocens, * verus Dei cultor, abstinens se ab omni malo, & adhuc perseverans in innocentia.* (Ibid. 2. 3.) (* al. verax) Pulchre addidit: *Et adhuc perseverans in innocentia*; quia difficile est pressam malis innocentiam, non dolere: & hoc ipso fide non periclitari, quod se videat injuste sustinere quod patitur. Ad quæ respondens diabolus Domino, ait: *Corium pro corio, & omnia, quæ habuerit homo, dabit pro anima sua. Sed extende manum tuam, & tange ossa, & carnes ejus, nisi in faciem benedixerit tibi.* (Job. 4. 5.) Callidissimus adversarius & inveteratus dierum malorum, novit alia esse quæ extrinsecus sint, & [b] Philosophis quoque mundi ἀδιάφορα, hoc est, *indifferentia* nominentur, in eorumque amissione atque contemtu perfectam non esse virtutem: alia quæ intrinsecus & desiderata cogant dolere perdentem. Unde audacter Dei renuit * prædicationi, & (* al. prædicationem.) dicit nequaquam eum debere laudari, qui nihil de se, sed totum extra se dederit, qui pro corio suo coria obtulerit filiorum, & deposuerit marsupium, ut fruatur corporis sanitate. Unde intelligat prudentia tua usque ad hunc terminum pervenisse tentationes tuas, & dedisse te corium pro corio, pellem pro pelle, omniaque, quæ habes [c] paratum esse dare pro anima tua: necdum autem extentam in te manum Dei, nec tactas carnes, nec ossa confracta, ad quorum dolorem difficile est non ingemiscere; & in faciem Deo benedicere, pro eo quod est, maledicere. Unde & Nabutha in Regum libris dicitur benedixisse Deum, & regem, & idcirco lapidatur a populo. (3. Reg. 21.) Sciens autem Dominus athletam suum, immo virum fortissimum etiam in isto extremo perfectoque certamine non posse superari: *Ecce*, inquit, *trado illum tibi: tantum animam illius custodi.* (Job. 2. 6.) CARO VIRI SANCTI datur in diaboli potestatem, & animæ sanitas reservatur: ne si illud percussisset, in quo sensus est mentisque judicium, non esset culpa peccantis, sed ejus qui statum mentis everterat.

4. Laudent ergo te alii, & tuas contra diabolum victorias panegyricis prosequantur, quod læto vultu mortes tuleris filiarum, quod in quadragesimo die dormitionis earum lugubrem vestem mutaveris, & dedicatio ossium Martyris candida tibi vestimenta reddiderit, ut non sentires dolorem orbitatis tuæ, quem civitas universa sentiret, sed ad triumphum Martyris exultares: quod sanctissimam conjugem tuam non quasi mortuam, sed quasi proficiscentem deduxeris. Ego te nequaquam adulatione decipiam, nec lubrica laude supplantabo. Loquar illud potius, quod tibi audire conducit: *Fili accedens ad servitutem Dei, præparato animam tuam ad tentationem*; (Eccli. 2. 1.) &, *Quum omnia feceris, dicito, Servus inutilis sum: feci quod facere debui.* (Luc. 17. 10.) Tulisti liberos, quos ipse dederas: recepisti ancillam, quam mihi ob breve solatium commodaveras. Non contristor, quod recepisti, sed ago gratias, quod dedisti. Quondam dives adolescens omnia, quæ in Lege præcepta sunt, se implesse jactabat: ad quem Dominus in Evangelio, *Unum*, inquit, *tibi deest: Si vis* (Matt. 19. 21.) per-

[a] Erasmum secutus editor Benedictinus *ferebatur*.
[b] Ita supplevimus e mss. quibus passim editi suffragantur, Erasmo, & Martianæo exceptis, qui verbum *nominentur*, & *que* conjunctionem omittunt.

[c] Emendant Veronenses membranæ, cum antea longe ab Hieronymi mente & contextus serie esset *parum* pro *paratum*.

CLASSIS IV AN. 406. Matt. 19. 21. *perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus: & veni sequere me.* Qui omnia se fecisse dicebat, in primo certamine divitias vincere non potest. Unde & difficile intrant divites in regna cælorum: quæ expeditos, & alarum levitate subnixos, habitatores desiderant. *Vade*, inquit, *& vende*, non partem substantiæ, sed *universa quæ possides, & da pauperibus:* non amicis, non consanguineis, non propinquis, non uxori, non liberis; plus aliquid addam: Nihil tibi ex omnibus metu inopiæ reservans, ne cum Anania damneris, & Sapphira; sed da cuncta pauperibus, & fac tibi amicos de iniquo mammona, qui te recipiant in æterna tabernacula, [a] ut me sequaris, ut Dominum mundi, possessionem habeas; ut possis canere cum Propheta: *Pars mea Dominus*, & ut verus Levita nihil de terrena hæreditate possideas. Et hoc hortor: Si vis esse perfectus, si Apostolicæ dignitatis culmen cupis, si sublata cruce Christum sequi, si apprehenso aratro, non respicere post tergum, si in sublimi tecto positus, pristina vestimenta contemnis; & ut evadas Ægyptiam dominam, sæculi pallium derelinquas. Unde & Elias ad cælorum regna festinans, non potest ire cum pallio, sed mundi in mundo vestimenta dimittit. Sed hoc ais, Apostolicæ dignitatis est, & ejus qui velit esse perfectus. Cur autem & tu nolis esse perfectus? CUR QUI IN sæculo primus es, non in Christi familia primus sis? An quia uxorem habueris? Habuit & Petrus, & tamen cum reti eam, & navicula dereliquit. Providentissimus Dominus, & omnium salutem desiderans, malensque pœnitentiam peccatoris quam mortem, abstulit tibi hanc excusationem, ut non illa te retrahat ad terras, sed tu eam sequaris ad paradisi regna * trahentem. Bona liberis pares, qui te ad Dominum præcesserunt; ut partes eorum non in divitias sororis proficiant, sed in redemtionem animæ tuæ, atque alimenta miserorum. Hæc monilia filiæ tuæ a te expetunt; his gemmis ornari capita sua volunt. QUOD PERITURUM erat in serico, vilibus pauperum tunicis servetur. Repetunt a te partes suas; junctæ Sponso nolunt videri pauperes & ignobiles, propria ornamenta desiderant.

Act. 5. Luc. 16. — Ps. 15. 5. & 72. 26. — Gen. 39. — 4. Reg. 2. — * al. tenentem.

5. Nec est, quod excuses nobilitatem & divitiarum pondera. Respice sanctum virum Pammachium, & ferventissimæ fidei Paulinum Presbyterum, qui non solum divitias, sed seipsos Domino obtulerunt. Qui contra diaboli tergiversationem, nequaquam pellem pro pelle, sed carnes, & ossa, & animas suas Domino consecrarunt. Qui te & exemplo, & eloquio, id est, & opere, & lingua possunt ad majora perducere. Nobilis es, & illi, sed in Christo nobiliores. Dives & honoratus, & illi, immo ex divitibus & honoratis pauperes & inglorii; & idcirco ditiores, & magis inclyti, quia pro Christo pauperes & inhonorati. Et tu quidem benefacis, quod Sanctorum diceris usibus ministrare, fovere Monachos, Ecclesiis offerre quam plurima. Sed hæc rudimenta sunt militiæ tuæ. Contemnis aurum, contemserunt & mundi Philosophi. E quibus [b] unus, ut cæteros sileam, multarum possessionum pretium projecit in pelagus: Abite dicens in profundum malæ cupiditates, ego vos mergam, ne ipse mergar a vobis. Philosophus gloriæ animal, & popularis auræ vile mancipium, totam * simul sarcinam deposuit; & tu te putas in virtutum culmine constitutum, si partem ex toto offeras? Teipsum vult Dominus hostiam vivam, placentem Deo. Te, inquam, non tua. Et ideo variis tentationibus commonet, quia multis plagis & doloribus eruditur Israel. Et *quem diligit Dominus, corripit. Flagellat autem omnem filium, quem recipit.* Paupercula vidua duo æra minuta misit in gazophylacium. Et quia totum obtulit quod habebat, omnes dicitur in oblatione munerum Dei superasse locupletes; quæ non pondere sui, sed offerentium voluntate pensantur. Ut multis erogaveris censum tuum, & quidam tua gaudeant liberalitate, tamen multo plures sunt, quibus nihil dedisti. Neque enim Darii opes, & Crœsi divitiæ valent explere pauperes mundi. Quod si teipsum Domino dederis, & Apostolica virtute perfectus, sequi cœperis Salvatorem, tunc

* al. semel — Prov. 3. 12. — Marc. 12. & Luc. 21.

[a] Quidam mss. non alio tamen sensu, negandi particulam interserunt, *ut me sequaris, ut Dominum, mundi possessionem non habeas, ut &c.*

[b] Hunc Philosophum lib. 2. contra Jovinian. de nomine Cratem Thebanum vocat; eum tamen S. Gregorius Nazianzenus Orat. laud. S. Basilii, cum opes suas in mare projiceret, alia sibi plausisse sententia dicit, hac videlicet, *Crates Cratem Thebanum libertate donat.*

CLASSIS IV. AN. 406.

tunc intelliges ubi fueris, & in exercitu Christi, quam extremum tenueris locum. Non planxisti filias mortuas, & paternæ in genis lacrymæ Christi timore siccatæ sunt. (Gen. 22.) Quanto major Abraham, qui unicum filium voluntate jugulavit, & quem hæredem mundi futurum audierat, non desperat etiam post mortem esse victurum. (Judit. 11.) Jephte obtulit virginem filiam, & idcirco in enumeratione Sanctorum ab Apostolo ponitur. Nolo tantum ea offeras Domino, quæ potest fur rapere, hostis invadere, proscriptio tollere: quæ & accedere possunt, & recedere, & instar undarum ac fluctuum a succedentibus sibi dominis occupantur: atque, ut uno cuncta sermone comprehendam, quæ velis, nolis, in morte dimissurus es. Illud offer, quod tibi nullus hostis possit auferre, nullus eripere tyrannus: quod tecum pergat ad inferos, immo ad regna cælorum, & ad paradisi delicias. Exstruis monasteria, & multus a te per insulas Dalmatiæ Sanctorum numerus sustentatur. Sed melius faceres, si & ipse sanctus inter sanctos viveres. (Levit. 19. 2. & 20. 7. Matt. 19.) *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum, dicit Dominus*. Apostoli gloriantur, quod omnia dimiserint, & sequuti sint Salvatorem: & certe præter retia, & navem nihil legimus eos dimisisse, & tamen testimonio futuri judicis coronantur. QUIA SE OFFERENTES, totum dimiserant quod habebant.

6. Hoc loquor non in suggillationem operum tuorum, vel quod extenuem liberalitatem & eleemosynas tuas, sed quod te nolim inter sæculares esse Monachum, & inter Monachos sæcularem. Totumque a te expetam, cujus audio mentem divino cultui deditam. Si huic consilio nostro, vel amicus, vel assecla, vel propinquus renititur, & te ad delicias splendentis mensæ revocat; intelligito eum non de tua anima, sed de suo ventre cogitare; & omnes opes lautaque convivia, subita morte finiri. Octo & sex annorum, intra viginti dies, duas filias amisisti, & arbitraris senem diu posse vivere? Cujus ut ætas longa tendatur, * audit a David: (* al. andit & Ps. 89. 10.) *Dies vitæ nostræ septuaginta anni. Si autem amplius, octoginta: & quidquid superest, labor, & dolor est*. Felix & omni dignus beatitudine, quem senectus Christo occupet servientem, quem extrema dies Salvatori invenerit militantem, qui non confundetur, quum loquetur inimicis suis in porta; cui in introitu paradisi dicetur: (Ps. 126. Luc. 1.) *Recepisti mala in vita tua, nunc autem hic lætare*. Nec enim ulciscetur bis Dominus in eadem re. (Naum. 1.) Divitem purpuratum gehennæ flamma suscepit; Lazarus pauper & ulceribus plenus, cujus carnes putridas lambebant canes, & vix de micis mensæ locupletis miserabilem sustentabat animam, in sinu Abrahæ recipitur, & tanto Patriarcha parente lætatur. Difficile, immo impossibile est, ut & præsentibus quis & futuris fruatur bonis; ut & hic ventrem, & ibi mentem impleat; ut de deliciis transeat ad delicias; ut in utroque sæculo primus sit; ut & in cælo & in terra appareat gloriosus.

7. Quod si tibi tacita cogitatio scrupulum moverit: cur monitor ipse non talis sim, qualem te esse desidero; & nonnullos videris in medio itinere corruisse, illud breviter respondebo, non mea esse quæ dico, sed Domini Salvatoris. Non monere quid ipse possim; sed quid debeat velle [a] vel facere qui servus futurus est Christi. ET ATHLETÆ SUIS [b] incitatoribus fortiores sunt; & tamen monet debilior, ut pugnet ille qui fortior est. Noli respicere Judam negantem, sed Paulum respice confitentem. (Gen. 32.) Jacob ditissimi patris filius, solus & nudus in baculo suo pergit Mesopotamiam, jacet lassus in itinere, & qui delicatissime a Rebecca matre fuerat educatus, lapide ad caput pro pulvillo utitur. (Ibid. 28.) Vidit scalam de terra usque ad cælum, & ascendentes per eam Angelos & descendentes, & desuper innitentem Dominum, ut [c] lapsis manum porrigeret, ut ascendentes suo ad laborem provocaret aspectu. Unde & vocatur locus ipse *Bethel*, hoc est, *domus Dei*; in qua quotidie ascenditur atque descenditur. Et Sancti enim corruunt, si fuerint negligentes; & peccatores pristinum recipiunt gradum, si sordes fletibus laverint. Hoc ideo dixi, ut non te terreant descen-

[a] Duo verba *vel facere*, quæ ex decem mss. codicibus olim restituerat Victorius, editor Benedictinus impressos Frobenianos secutus expunxit, nos ex aliis antiquis exemplaribus reposuimus.

[b] Verior videri possit Veronens. ms. lectio *suis unctoribus*; impressam tamen reliquimus, quod neque incongrua ipsa sit.

[c] Vitiose apud Martianæum erat *lassis*, quem errorem Erasmo diu antea exprobraverat Episcopus Reatinus ex sequenti Hieronymiano contextu, *& sancti enim corruunt, si fuerint negligentes*.

CLASSIS IV. AN. 406.

dentes, sed provocent ascendentes. Numquam exemplum a malis sumitur; etiam in sæculi rebus semper a meliori parte incitamenta virtutum sunt. Oblitus propositi, & epistolaris brevitatis, plura dictare cupiebam; ad materiæ quippe dignitatem, & ad meritum personæ tuæ, parum est omne, quod dicitur: & ecce tibi noster Ausonius cepit schedulas flagitare, urgere notarios, & hinnitu ferventis equi, ingenioli mei festinus arguere tarditatem. Memento igitur nostri, & cura, ut in Christo valeas. Atque ut cætera taceam, domestica * sanctæ Veræ exempla sectare, quæ vere sequuta Christum, peregrinationis molestias sustinet, & sit tibi *tanti dux femina facti*.

* Soror creditur Juliani

Æneid. l. 1.

* Al. 152. Scripta circa fin. an. 406.

* EPISTOLA CXIX.

AD MINERVIUM & ALEXANDRUM [a] Monachos.

Minervio, & Alexandro, qui per Sisinnium monachum, filium S. Exuperii Episcopi Tolosani de verbis Apostoli, Omnes quidem dormiemus &c. *interrogaverant, respondet: alias id genus quæstiones, quæ simul proponebantur, in aliud differens tempus.*

1 IN ipso jam profectionis articulo sancti fratris nostri Sisinnii, qui vestra mihi scripta detulerat, hæc, qualiaquumque sunt, dictare compellor, nec possum vestram celare prudentiam, sed obsecro ne hoc dictum referatis ad gloriam, quin potius ad plenam necessitudinem, dum ita vobis, quasi mihi loquor. Multas sanctorum fratrum, ac sororum de vestra provincia ad me detulit quæstiones, ad quas usque ad diem Epiphaniorum, largissimo spatio me responsurum putabam. Quumque furtivis noctium lucubratiunculis ad plerasque dictarem; & expletis aliis, me ad vestram quasi ad difficillimam reservarem, subito supervenit, afferens se illico profecturum. Quumque eum rogarem ut differret iter, [b] Libyæ mihi cœpit famem obtendere, monasteriorum Ægypti necessitates, Nili non plenas aquas, multorum inediam, ut prope offensa esset in Dominum, illum ultra velle retinere. Itaque sub tegmen & stamina, liciaque, & telas, quæ mihi ad vestram tunicam paraveram, vobis inconfecta transmisi, ut quidquid mihi deest, vestro texatur eloquio. Prudentes estis, & eruditi, & de [c] canina, ut ait Appius, facundia, ad Christi disertitudinem transmigrastis. Nec magno mihi apud vos labore opus est; quod Philosophum quemdam in suadendo rustico esse „ perpessum narrant fabulæ. Vix dum di- „ midium, inquit, dixeram, jam intellexerat. Itaque & ego tempore coarctatus, singulorum vobis, qui in sacram Scripturam commentariolos reliquerunt, sententias protuli, & ad verbum pleraque interpretatus sum; ut & me liberem quæstione, & vobis veterum tractatorum mittatur auctoritas, qui in legendis singulis, ac probandis, non meæ voluntati, sed vestro acquiescatis arbitrio.

2. Quæritis quo sensu dictum sit, & quomodo in prima ad Corinthios epistola Pauli Apostoli sit legendum: *Omnes quidem dormiemus, non autem omnes immutabimur*. An juxta quædam exemplaria, *Non omnes dormiemus, omnes autem immutabimur*: [d] utrumque enim in Græcis codicibus invenitur. Super quo Theodorus Heracleotes, quæ urbs olim Perinthus vocabatur, in commentariolis Apostoli sic loquutus est: *Omnes quidem non dormiemus, omnes autem immutabimur*. „ Enoch enim & Elias, mortis necessi- „ tate superata, ita ut erant in corpori- „ bus, de terrena conversatione ad cæ- „ lestia regna translati sunt. Unde & „ Sancti qui die consummationis atque ju- „ dicii in corporibus reperiendi sunt, cum „ aliis Sanctis, qui ex mortuis resurre- „ cturi sunt, rapientur in nubibus ob- „ viam Christo in aera, & non gustabunt „ mortem: eruntque semper cum Domi- „ no, gravissima mortis necessitate calca- „ ta. Unde ait Apostolus: *Omnes quidem* „ *non dormiemus, omnes autem immutabi-* „ *mur*. Qui enim ex mortuis resurrexerint, „ & in nubibus viventes rapti fuerint, „ transibunt ad incorruptionem, & [e] a mor- „ ta-

1. Cor. 15. 51.

Theodorus Heracl.

Genes. 5. & 4. Reg. 2.

[a] In Veronen. mſ. *ad Minervium & Alexandrum de difficillima Pauli Apostoli quæstione* inscribitur. Veteres editt. *Minerium* dicunt. Porro hisce iisdem fratribus, sive Monachis Tolosæ, Commentarios in Zachariam, & Malachiam inscripsit Hieronymus, eosque sanguine & religione concordes in Proœmio vocat.

[b] Pro *Libyæ* nomine erat in hactenus excusis *libere* adverbium, quod heic loci nihil est, siquidem Libycæ regionis famem obtendebat Sisinnius, & monasteriorum Ægypti necessitates, quibus opem ferre, eleemosynis suis festinabat. Veronensis liber emendationis admonuit.

[c] Puta forensem. Prudentius in Hamartigenia vers. 400.

Inde canina foro latrat facundia &c.

Passim alibi Hieronymus. Exstant vero duo Sallustii fragmenta, in quibus hoc Appii dictum recitatur.

[d] In aliquot nempe codicibus Græcis est, Πάντες μὲν οὖν κοιμηθησόμεθα, ἀλλ' οὐ πάντες ἀλλαγησόμεθα: quam lectionem & Latini etiam aliquot libri, referente Augustino lib. 20. de Civit. Dei cap. 20. præferebant, tametsi proprie Græcorum codicum fuisse ipse idem notet epist. 205. At plerique omnes Græci, atque ejus linguæ Tractatores impendio multi legerant contrario sensu, Πάντες μὲν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δὲ ἀλλαγησόμεθα.

[e] Iterum Veron. l. *& mortalitatem immortalitate mutabant*.

CLASSIS IV. AN. 406.

,, talitate in immortalitatem mutabuntur; non in tempore, non saltem in brevi spatio; sed in atomo & in puncto temporis, atque momento, quo palpebra oculi moveri potest in novissima tuba. Tanta enim fiet celeritate resurrectio mortuorum, ut vivi, quos in corporibus suis, consummationis tempus invenerit, mortuos de inferis resurgentes, prævenire non valeant. Quod manifeste Paulus edisserens, ait: *Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, &. nos immutabimur. Oportet enim corruptibile istud induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem*, ut possit in utramque partem, vel in pœnis, vel in cælorum regno manere perpetuo.

1. Cor. 15. 52.

Diodorus Tarsensis. Comment. in Apostolum.

,, 3. Diodorus Tarsensis Episcopus, præterito hoc capitulo, in consequentibus breviter annotavit: in eo, quod scriptum est: *Et mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur*. Si, inquit, incorrupti resurgent mortui, haud dubium quin & ipsi ad meliora mutati: quid necesse fuit dicere, *& nos immutabimur?* An hoc voluit intelligi, quod incorruptio communis sit omnium, immutatio autem proprie Justorum? dum non solum incorruptionem & immortalitatem; sed & gloriam sequuntur.

Apollinarius.

4. Apollinarius licet aliis verbis, eadem, quæ Theodorus asseruit: quosdam non esse morituros, & de præsenti vita rapiendos in futuram, ut mutatis glorificatisque corporibus, sint cum Christo. Quod nunc de Enoch, & Elia credimus.

Didymus.

,, 5. Didymus non pedibus, sed verbis in Origenis transiens sententiam, contraria via graditur. *Ecce mysterium vobis loquor: Omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur*. Quod ita disseruit: Si non indigeret resurrectio interprete, nec obscuritatem haberet in sensibus, numquam Paulus post multa, quæ de resurrectione loquutus est, intulisset: *Ecce mysterium vobis dico: Omnes quidem dormiemus*, id est, *moriemur: non omnes autem*, sed soli Sancti *immutabimur*. Scio quod in nonnullis codicibus scriptum sit: *Non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur*. Sed considerandum, an ei quod præmissum est, *omnes immutabimur*, possit convenire quod sequitur: *Mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur*. Si enim omnes immutabuntur, & hoc commune cum cæteris est, superfluum fuit dicere, *& nos immutabimur*. Quamobrem ita legendum est. *Omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur*. Si enim in Adam omnes moriuntur, & in morte dormitio est; omnes ergo dormiemus sive moriemur. Dormit autem juxta idioma Scripturarum, qui mortuus est spe resurrectionis futuræ. Omnisque qui dormit, utique expergiscitur: si tamen non subita vis mortis eum oppresserit, & mors somno fuerit copulata. * Quumque omnes ita dormierint lege naturæ, soli Sancti & corpore & anima in melius mutabuntur: ita ut incorruptio omnium resurgentium sit; gloria autem atque mutatio * proprie Sanctorum. Quodque sequitur juxta Græcos, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ῥιπῇ, sive ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ (utrumque enim legitur) & nostri interpretati sunt, *in momento, & in ictu*, sive, *in motu oculi:* [a] idem Didymus ita explanavit: juncta simul omnium resurrectione, rapientur obviam Christo: sed hi quos mors dissolverit, quæ præsens sermo significat. Quando enim dicit, in puncto temporis, & in motu oculi, atque momento, futuram omnium resurrectionem, cunctam primæ & secundæ resurrectionis excludit fabulam; ut alii primi, alii novissimi resurrecturi esse credantur. Atomus autem punctum temporis est, quod secari, & dividi non potest. Unde & Epicurus ex suis atomis mundum struit, & universa conformat. Ictusque oculi sive motus, qui Græce dicitur ῥοπὴ, tanta velocitate transcurrit, ut pene sensum videntis effugiat. Verum quia in plerisque codicibus pro ῥοπῇ, id est, *ictu*, vel *motu*, ῥιπῇ legitur, hoc sentire debemus, quod quomodo levis pluma, vel stipula, aut tenue siccumque folium vento flatuque raptatur, & de terra ad sublime transfertur; sic ad ictum oculi, [b] & ad nutum Dei, omnium mortuorum corpora movebuntur parata ad adventum judicis. Quodque jungit & dicit: *In novissima tuba: canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem; & mortale hoc induere immor-*

* al. Namque

* al. omnium

a In melioris notæ codd. mss. desiderantur *idem Didymus*, tum sequitur *junctam simul omnium resurrectionem præsens sermo significat:* omissis scilicet intermediis *rapientur obviam Christo &c.*

b Duo mss. *vel ad motum Dei*: nimirum ut Græc. vocem ῥοπὴν heic quoque redderent. Interim neque illud prætereundum, utramque vocem ῥιπὴν, & ῥοπὴν, quarum altera ab ictu sagittæ, altera a lancis seu libræ motu translata est, jamdiu olim ab Hesychio confundi, ut minime necesse sit eorum sequi conjecturam, qui *in nictu*, pro *in ictu*, legendum censuerunt.

,, *talem*, duplicem habet intelligentiam,
,, ut clangor tubæ, aut vocis indicet ma-
,, gnitudinem, juxta illud quod ſcriptum
,, eſt: *Sicut tuba exalta vocem tuam;* aut (Iſai. 58.)
,, apertam omnium reſurrectionem, jux-
,, ta illud quod in Evangelio legimus: *Tu*
,, *autem quando facis eleemoſynam, noli tu-* (Matt. 6. 2.)
,, *ba canere ante te*, hoc eſt, abſcondite
,, fac miſericordiam, & in ſecreto, ne vi-
,, dearis de alterius miſeria gloriari. Quæ-
,, rimus autem cur ad noviſſimam tu-
,, bam mortuos ſcripſerit reſurrecturos.
,, Quando enim noviſſima dicitur, uti-
,, que aliæ præceſſerunt. In Apocalypſi (Apocal. 8. & 9.)
,, Joannis, ſeptem deſcribuntur Angeli
,, cum tubis, & unoquoque clangente,
,, primo videlicet, ſecundo & tertio,
,, quarto & quinto & ſexto, quid per
,, ſingulos actum ſit, indicatur. Noviſſi-
,, mo autem, id eſt, ſeptimo, claro tu-
,, bæ ſtrepitu perſonante, mortui ſuſcitan-
,, tur: corpora quæ prius habuerant cor-
,, ruptibilia, incorrupta recipientes. Un-
,, de poſt noviſſimam tubam exponit A-
,, poſtolus quid ſequatur: *Canet enim tu-*
,, *ba, & mortui reſurgent incorrupti, nos*
,, *autem immutabimur*. Quando dicit, *nos*,
,, alium ſe, & eos, qui ſecum ſunt,
,, præter mortuos eſſe ſignificat. Ad quod
,, intelligendum, ſunt qui dicant mor-
,, tuos, qui reſurgant incorrupti, eſſe
,, corpora mortuorum; eos autem qui
,, dicantur eſſe mutandi, animas debere
,, accipi, quando in majorem gloriam
,, fuerint commutatæ; & pervenerint in (Epheſ. 4.)
,, virum perfectum, in menſuram ætatis
,, plenitudinis Chriſti. Alii vero aſſerunt,
,, mortuos deberi intelligi peccatores, qui
,, reſurgent incorrupti, ut poſſint æterna
,, ſuſtinere ſupplicia: eos autem qui com-
,, mutantur, eſſe ſanctos, qui de virtute
,, in virtutem, & de gloria transferuntur
,, in gloriam. Unde & ad incorruptio-
,, nem mortuorum intulit: *Oportet enim*
,, *corruptivum hoc induere incorruptionem*.
,, Ad id autem quod dixerat: *nos im-*
,, *mutabimur*, illud adjunxit: *& morta-*
,, *le hoc induet immortalitatem*. Aliud eſt
,, enim immortalitas, aliud incorruptio;
,, ſicut aliud mortale, & aliud corrupti-
,, vum. Quidquid autem mortale eſt, &
,, corruptivum eſt; ſed non quod corru-
,, ptivum, ſtatim & mortale. Corrupti-
,, va quippe ſunt corpora, quæ carent
,, anima, & tamen non ſunt mortalia;
,, quia numquam habuere vitam, quæ
,, proprie animantium eſt. Unde ſignan-
,, ter Apoſtolus, corruptioni incorruptio-
,, nem, mortalitati immortalitatem reſur-
,, rectionis futuram tempore copulavit.

6. Acacius Cæſareæ, quæ prius tur-
ris Stratonis vocabatur, poſt Euſebium
Pamphili Epiſcopus, in quarto συμμίκ-
των [a] ζητημάτων libro proponens ſibi hanc
eamdem quæſtionem, latius diſputavit,
& utrumque ſuſcipiens, quod inter ſe
videtur eſſe contrarium, poſt principium
quod omiſimus, ſic loquutus eſt: Dica-
,, mus primum de eo quod magis in
,, plurimis codicibus invenitur: *Ecce my-*
,, *ſterium dico vobis: omnes quidem dor-*
,, *miemus; non omnes autem immutabi-*
,, *mur*. Myſterium dixit, ut attentos
,, faceret auditores, de reſurrectione ple-
,, nius diſſerturus. Dormitio autem mor-
,, tem iſtam, quæ communis eſt o-
,, mnium, ſignificat: unde rectiſſime
,, poſuit, quod omnes dormiamus, id
,, eſt, moriamur, ſicut ſupra dixit:
,, *Quomodo in Adam omnes moriuntur,*
,, *ſic & in Chriſto omnes vivificabuntur*.
,, Quum ergo omnes morituri ſint, au-
,, dite ſacramenta quæ dico: *omnes qui-*
,, *dem * moriemur; ſed non omnes immu-* (* al. dormiemus)
,, *tabimur. Canet enim tuba*, haud du-
,, bium quin Angelus ſeptimus; *& mor-*
,, *tui reſurgent incorrupti*. Si autem in-
,, corrupti erunt mortui, quomodo non
,, immutabuntur, quum incorruptio ipſa
,, mutatio ſit? Sed hic commutatio, qua
,, Paulus mutandus & Sancti ſunt, glori-
,, ficatio intelligitur. Incorruptio autem
,, idcirco communis eſt omnium, quia in
,, eo miſerabiliores erunt peccatores, ut
,, ad tormenta perpetui ſint, & non mor-
,, tali & corruptibili corpore diſſolvan-
,, tur. Legimus in eadem epiſtola, A-
,, poſtolo diſſerente, [b] ſacratam diverſi-
,, tatem reſurrectionis, non in natura cor-
,, porum, ſed in varietate gloriæ: dum a-
,, lii reſurgunt ad pœnas perpetuas, alii ad
,, gloriam ſempiternam. Alia enim caro
,, volatilium, alia piſcium, alia jumento-
,, rum, & corpora cæleſtia, & corpora ter-
,, reſtria. *Sic*, inquit *erit & reſurrectio mor-* (1. Cor. 15. 39. 40. 42.)
,, *tuorum*. Cui ſententiæ magis acquieſcit
,, Eccleſia, ut omnes communi morte mo-
,, riamur, & non omnes mutemur in glo-
,, riam, juxta illud, quod Daniel ſcribit:
,, *Multi dormientes in terræ pulvere, reſur-* (Dan. 12. 2.)
,, *gent; alii in gloriam æternam, alii in con-*
,, *fuſionem, & opprobrium ſempiternum*. Qui
,, enim

[a] Titulum Acaciani libri mutant hucuſque vulgati, & συλλεκτῶν ζητημάτων, ſive *collectarum quæſtionum*, pro συμμίκτων, ſive *variarum*, aut *mixtarum* legunt, facile quidem orta ex mſſ. hallucinatione, in quibus geminum λλ, & μμ ſæpe confunduntur, certo tamen lapſu. Nos Veron. mſ. auctoritate reſtituimus, in quo expreſſis literis eſt συμμίκτων. Confirmat autem emendationem noſtram ipſe Hieronym. in Catalogo cap. 98. de eodem Acacio, ubi ejus συμμίκτων ζητημάτων ſex volumina enumerat.

[b] In antiqua edit. *diſſerente ſecreta, diverſitatem &c.*

„ enim resurgent in opprobium & confusionem sempiternam, non resurgent in æternam gloriam, in quam Paulus, & qui cum eo sunt, mutabuntur. Quæ quum ita se habeant, & sic intellecta sint a nobis, eorum tantum commutationem suscipere, qui resurgent in gloriam: peccatorum autem & infidelium, qui mortui appellantur, & resurgent incorrupti, nequaquam commutationem, sed pœnas perpetuas esse dicendas.

7. Transeamus ad secundam lectionem, quæ ita fertur in plerisque codicibus. *Non quidem omnes dormiemus, omnes autem immutabimur.* Ex qua nonnulli asserunt multos vivos in corporibus reperiendos; & si non dormiant omnes, non omnes esse morituros; si autem non moriantur omnes, non omnes resurrecturos. Resurgere enim proprie dicitur, qui prius moriendo cecidit. Unde & Paulum volunt scribere in prima ad Thessalonicenses Epistola: [1. Thess. 4. 14. & seqq.] *Nos qui vivimus, qui residui* * *erimus in adventu Domini, non præveniemus eos qui* [a] *dormierunt: quoniam ipse Dominus in jussu, & voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui in Christo resurgent* * *primum: deinde nos qui vivimus, qui residui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aera: & sic semper cum Domino erimus.* Et ex his dictis probare conantur, Apostolum Paulum, & qui cum eo scribebant Epistolam, putasse se non esse morituros, sed reperiendos in die consummationis in corpore. Quod si verum est, erravit Paulus, & humana æstimatione deceptus est, ut arbitraretur se inveniendum in corpore: quod falsum esse, rerum exitus approbavit. Hoc intellexerant & ipsi Thessalonicenses, sacramenta sermonis mystici nescientes, & conjecturis variis fluctuabant, dicebantque: Si Paulus inveniendus in corpore est, proximus est dies judicii. Unde corrigit eos, secundam Epistolam scribens: [2. Thess. 2. 1. & seqq.] *Rogamus vos fratres per adventum Domini nostri Jesu Christi, & nostri congregationem in ipsum, ut non cito moveamini mente, nec terreamini, neque per spiritum, neque per verbum, neque per epistolam, tamquam per nos missam, quasi instet dies Domini: ne quis vos seducat ullo modo; quoniam nisi discessio venerit primum, & revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, qui adversatur, & extollitur super omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur: ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus. Non meministis quod quum apud vos essem adhuc, hæc dicebam vobis?* Quibus dictis hoc agit, ut eos revocet ab errore, ne putent diem appropinquare judicii, & id quod scripserat: *Nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini non præveniemus eos qui dormierunt*, aliter intelligant, quam intelligi voluit ipse qui scripsit. Neque enim fieri potest, ut qui ad Timotheum scripserat: [2. Tim. 4. 6.] *Ego enim jam delibor, & tempus resolutionis meæ instat*, putaret se in carne perpetuum, & numquam esse moriturum; & de vita [b] terrena statim ad regna cælestia transiturum: præsertim quum ad Romanos scribens, eadem dixerit, [Rom. 7. 24.] *Quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Et ad Corinthios, [2. Cor. 5. 8.] *Habitantes in corpore, peregrinamur a* [c] *Domino. Magis autem volumus exire de corpore, & esse cum Domino.* Qui hæc dicebat, noverat utique se esse moriturum. Melius est igitur spiritualiter sentire quod scriptum est, dormitionem in præsenti loco, non mortem accipere, per quam anima a corpore separatur; sed peccatum post fidem & offensam Dei, dormitionemque post baptismum, de qua & ad Corinthios loquebatur: [1. Cor. 11. 30.] *Et ideo inter vos multi infirmi sunt, & dormiunt plurimi.* Et in alio loco: [Ibid. 15. 1.] *Ergo & qui dormierunt in Christo, perierunt:* qui quum mortui sint, non sunt perpetua morte perituri: quia non in mortali crimine continentur, sed levi modicoque peccato. Quod & alius sanctus vitare cupiens, loquebatur: [Ps. 12. 4.] *Ne forte obdormiam in morte.* Est enim somnus peccati, qui ducit ad mortem, & est alia delicti dormitio, quæ morte non stringitur. Qui ergo vixerit ea vita, quæ dicit, [Joan. 14. 6. Coloss. 3. 3.] *Ego sum vita* (etenim *vita nostra abscondita est cum Christo in Deo*) & numquam ab ea fuerit separatus, nec ad mortem usque peccaverit, iste de viventibus, & semper viventibus esse dicitur; de quibus & Salvator in Evangelio Joannis mystico sermone testatur: [Joan. 11. 25. 26.] *Qui credit in me, non morietur. Et omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum.* Unde & Apostolus, Domini sui calcans

* al. *sumus*

* al. *primi*

[a] Sic plerique mss. tum Vulgatus interpres, & Græcus textus τοὺς κοιμηθέντας. Mart. tamen cum Eras. *qui dormiunt*.

[b] Falso, & contra veterum omnium exemplarium fidem, continuo Erasmum secutus editor Benedictinus, *de vita æterna* legit pro *terrena*, quod tamdiu antea Victorius ipse ex octo codicibus restituerat.

[c] Vetus editio *& præsentes esse cum Domino*, quemadmodum fere Vulgat. & Tertull. de Resurrectione carnis, & libro contra Marcionem quinto, *immorari*, seu *præsentes esse ad Dominum*. Græc. καὶ ἐνδημῆσαι πρὸς τὸν Κύριον.

CLASSIS IV. AN. 406.

cans vestigia, ea docuit discipulos, quæ A didicit a magistro. Omnes itaque non dormiemus. Qui enim omni custodia servat cor suum, & ad Christi præcepta vigilat, mandatique ejus memor est, dicentis: *Vigilate, quia nescitis qua hora fur veniat*, Et in alio loco: *Ne dederis somnum oculis tuis, & palpebris tuis dormitationem*, ut salvus fias: quasi caprea de vinculis, & quasi avis de laqueis, iste non dormiet. Quum igitur quidam non dormiant, qui semper in B Christo vivunt, & vigilant, sequitur ut nequaquam omnes dormiant, & e contrario omnes immutentur; non immutatione gloriæ, quæ proprie debetur Sanctis, sed ea immutatione, qua corruptivum hoc incorruptivum efficitur; ut vel pœnas vel præmia recipiat sempiterna. Quod & si dormierit aliquis in Christo, & negligentiæ somno obdormierit, debet audire quod scriptum est, *Numquid qui dormit, non resurget?* C Qui vero non dormit, sed vigilat, & semper vivit in Christo, de vita ad vitam transiet, sive rapietur in nubibus, ut semper cum Domino sit. De istiusmodi dormientibus Lazarus erat, de quo Dominus ait, *Lazarus amicus noster dormit*. Et de hoc dormiente dicebat ad Martham, *Qui credit in me, etiamsi mortuus fuerit, vivet: & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum*. Qui enim tota mente in Christo D confidit, etiamsi, ut homo lapsus, mortuus fuerit [a] in peccato, fide sua vivit in perpetuum. Alioqui mors ista communis, & credentibus & non credentibus debetur æqualiter; & omnes pariter resurrecturi sunt, alii in confusionem æternam, alii ex eo quod credunt, in sempiternam vitam. Et sic stare potest, ut qui credit in Christo, non moriatur; & etiamsi mortuus fuerit, vivat in perpetuum. Quod juxta corpo- E ralem mortem, excepto Enoch, & Elia, nulli contigisse perspicuum est. Qui autem fidei magnitudine semper vivunt in Christo, non dormient, neque morientur: sed imitatores erunt vitæ Apostolicæ, qui absque ulla culpa vixerunt in lege justitiæ; & ad fidem Domini transeuntes, credentesque in eum, qui

Prov. 4. Matt. 24. 42. Prov. 6. 4. Ps. 123. 4. Ps. 40. 9. Joan. 11. 11. 25. 26. Genes. 5. & 4. Reg. 2.

vita vocatur, & resurrectio, numquam dormiere, numquam mortui sunt. *Anima enim, quæ peccaverit, ipsa morietur*, Sicut igitur anima, quæ peccat, vivente corpore mortua est: & eadem die qua peccaverit, dormit in morte; dicente Ecclesiaste: [b] *Qui peccaverit, mortuus est ex tunc*; sic anima quæ Christi præcepta servaverit, etiamsi corpus mortuum fuerit, vivet in æternum. Hoc autem sciendum, quod magis conveniat veritati, ita legere: *Omnes quidem dormiemus, non omnes autem immutabimur*: maxime quia sequitur, *Mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur*. Si enim omnes sunt immutandi, juxta alteram lectionem, quomodo postea dicitur, quasi præcipuum atque privatum, & proprie Apostolorum, *& nos immutabimur?* Quando autem dicit nos, sanctos quosque significat.

8. Quæritis quomodo intelligendum sit illud, quod in prima ad Thessalonicenses Epistola scribitur: *Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini: quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini non præveniemus eos, qui dormierunt: quoniam ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo; & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui vivimus, qui residui sumus, simul cum illis rapiemur in nubibus obviam Christo in aera; & sic semper cum Domino erimus*. Super quo quamvis superior Acacii disputatio plenius ventilarit, tamen dicendum est quid videatur aliis, Theodoro videlicet, Apollinario, & Diodoro, qui unam sequuntur sententiam: quorum Diodorus hæc „ scripsit. *Residuos* atque *viventes*, Pau„ lus Apostolus vocat; non quo velit in„ telligi & se & alios resurrectionis tem„ pore in corpore reperiendos: sed *nos* „ dixit, pro eo quod est, *justos*; de quo„ rum & ego sum numero. Ipsi enim „ rapientur obviam Christo, & non pec„ catores. *Viventes* autem, non juxta tro„ pologiam, sanctos accipimus, qui pec„ cato [c] non mortui sunt, sed omnes, „ quos in corpore adveniens Christus in„ venerit. Quodque sequitur: *Non præ„ veniemus eos, qui dormierunt*, nequa„ quam ad peccatores referre debemus: „ ne-

Ezech. 18. 4. I. Thess. 4. 15. & seqq.

[a] Facile intelligas, si levi peccato fuerit obstrictus, minime vero mortali, ut vocant: quemadmodum paulo superius explicaverat de iis, qui *non sunt perpetua morte morituri*. Nec majori opera defendi oportere videtur locus iste, quem inscite nimium, & misere quidam ex eterodoxis calumniantur.

[b] Locum hunc Ecclesiastis cap. 8. v. 12. ex antiquis interpretibus, Aquila, Symmacho, & Theodotione recitat, qui ἀπέθανεν, idest *mortuus est*, transtulerunt verbum Hebraicum *Maath*, quod LXX. ἀπὸ τότε sive *ex tunc* interpretati sunt. Porro utramque simul interpretationem nectit Hier. ut novam inde & rursum perelegantem sententiam eruat.

[c] Absque negandi particula Veronensis liber, non tamen alio sensu.

(CLASSIS IV. AN. 406.)

neque enim peccatores cum justis rapientur obviam Christo, [a] sed ii, quos mors dissolverit. Verum quid ista perquiro, & Apostolicis dictis calumniam facio, quum ipse manifestissime scribat: *qui residui sumus in adventu Domini?* Qui sint autem residui, verbis discimus Salvatoris: (Matth. 24. & Luc. 17.) *Sicut in diebus Noe ducebant uxores, & nubebant; & repente venit diluvium, & tulit omnes: sic erit adventus Filii hominis.* Quibus sermonibus approbatur, in fine mundi multos vivos, & adhuc in corporibus reperiendos. Sequitur: *In jussu, & in voce Archangeli, & mortui resurgent primi.* Et hoc rursum Salvator loquitur in Evangelio: (Matth. 25. 6. Luc. 17.) *Media autem nocte sponsus venit*; qui utique viventes in corpore deprehendet, quando *duo erunt in lectulo uno: unus assumetur, & alius relinquetur: & duæ molentes, una assumetur, & alia relinquetur.* Quibus dictis ostenditur, medio noctis, securis omnibus, consummationem mundi esse venturam.

(Origenes.) 9. Origenes in tertio volumine [b] ἐξηγητικῶν Epistolæ Pauli ad Thessalonicenses primæ, post multa, quæ vario prudentique sermone disseruit, hæc intulit: de quibus nulli dubium est & Acacium pleraque libasse. Quid est ergo quod scribunt Thessalonicensibus in verbo Dei Paulus & Sylvanus & Timotheus: *Nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini non præveniemus eos, qui dormierunt?* Qui sunt isti viventes qui loquuntur talia? Utique Paulus non ab hominibus, nec per homines Apostolus, (Gal. 1.) & carissimus ejus filius in fide Timotheus, & Sylvanus, qui illis erat & affectione & virtutibus copulatus. Et hoc non solum illi, sed quiquumque Pauli & scientia, & conversatione similis est, dicere potest: *Nos qui vivimus*; quorum corpus mortuum est propter peccatum; spiritus autem vivit propter justitiam: & quorum mortificata sunt membra super terram; ita ut nequaquam concupiscat caro contra spiritum. Si enim adhuc desiderat caro, vivit; & quia vivit, desiderat; & non sunt mortificata membra illius super terram. Quod si mortificata sunt, nequaquam contra spiritum concupiscunt, quæ mortificatione sui, hujuscemodi desiderium perdiderunt. Sicut igitur qui vita caruere præsenti, & ad meliora translati sunt, magis vivunt, deposito mortis corpore, & vitiorum omnium incentivis: sic qui mortificationem Jesu in corpore suo circumferunt, nequaquam vivunt juxta carnem, sed juxta spiritum: vivunt in eo qui vita est, & vivit in eis Christus, de quo scriptum est: (Hebr. 4. 12.) *Vivens est sermo Dei & efficax, qui est Dei virtus, Deique sapientia.* Vivunt enim in quibus vivit virtus Dei, omni humana fragilitate deposita; & in quibus vivit sapientia, quæ abscondita est in Deo; (1. Cor. 1.) & in quibus vivit & operatur justitia. Christus enim factus est nobis, non solum justitia ex Deo, sed & sapientia, & omne quod virtus est. Et siquidem in præsenti loco se a dormientibus & in Christo mortuis, qui hanc scribunt Epistolam, separarent, * videbatur superflua adnotatio, & ex uno loco assumtum testimonium non valeret. (* al. videretur) Nunc vero eodem sensu, quia & eodem spiritu, in prima ad Corinthios loquitur, (1. Cor. 15. 51. 5.) *Omnes non dormiemus, omnes autem immutabimur, in momento, in motu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabimur.* Hoc quod in præsenti loco scriptum est: (1. Thess. 4. 15.) *In tuba Dei descendet de cælo*; compara illi quod ad Corinthios dicitur: (1. Cor. 15. 52.) *In novissima tuba; canet enim tuba*; [c] illi autem, quod ad Thessalonicenses legitur: *Et mortui in Christo resurgent primi*, hoc quod ad Corinthios scriptum est, *Et mortui resurgent incorrupti.* Porro quod sequitur, *Deinde nos qui vivimus, qui residui sumus*, illi respondet: *Et nos immutabimur*, quorum utrumque sic intelligi potest. Nos qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini, & nos qui immutabimur, & non sumus ex his, qui appellantur mortui, sed vivimus: idcirco præsentiam Domini non in morte, sed in vita præstolamur, quia de Israelitico genere sumus, & electæ sunt de nobis reliquiæ, de quibus Dominus olim loquebatur, (3. Reg. 19. 18.) *Dereliqui mihi septem mil-*

[a] Rursum post Basileensem editor Benedictinus *sed eos*, nec Latine, nec vere. Emendantur a scriptis & Victorio.

[b] Sæpius alibi Ἐξηγητικῶν Origenis Hieron. meminit, numquam vero Ἐξηγηματικῶν, quemadmodum in hucusque editis legebatur hoc loco, nullo quidem sensus dispendio, falsa tamen lectione, quam castigavimus ope mss.

[c] Contra Hieronymi sive Origenis mentem addunt vulgati omnes *& cætera*, quasi quæ subsequuntur hujus versiculi *& mortui resurgent incorrupti*, una simul superiori sententiæ comparanda sint, cum immo ad sequentem, ut planissime ex contextu liquet, sint referenda. Expungi debere Veronensis liber admonuit, ex quo item animadvertimus constanter vocem *tuba* post *canet enim* omitti, quod ex uno Græco verbo σαλπίσῃ sic fortasse olim Latine positum fuit.

CLASSIS IV. AN. 406.

millia virorum, qui non curvaverunt genu Baal. In Joannis quoque Evangelio vi- „ vorum, & non vivorum, duplex ordo describitur. *Omnis qui credit in me etiamsi mortuus fuerit, vivet: & omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum*. Si vivos ita intelligimus, ut jam a nobis dictum est, dormientes, & in Christo mortuos illos esse credamus, qui quum velint in Christo vivere, tamen peccato mortui sunt. Sin autem reliquiæ, & electio secundum gratiam, appellantur viventes, qui non ita credunt, nec de Israelitica nobilitate generati sunt, dormientes & mortui * appellabuntur in Christo."

Joan. 11. 25. 26.

* al. appellantur

10. Sunt qui hunc locum ita edisserant. Vivi appellantur, qui numquam peccato mortui sunt, qui autem peccaverunt, & in eo quod peccaverunt, mortui sunt: & postea conversi ad pœnitentiam, purgant antiqua delicta, mortui appellantur, quia peccaverunt: in Christo autem mortui, quia plena ad Deum mente conversi sunt. Porro qui vivunt, & habent testimonium fidei, & necdum receperunt promissionem Dei, qui & de aliis melius quiddam [a] cogitavit, ut non absque his, qui justi sunt coronentur, in eo habent beatitudinem, quod fruuntur bono conscientiæ, & vivunt, & relicti sunt in adventu Domini Salvatoris. Sed quia clemens est Deus, & vult salvare etiam eos qui dormierunt, & in Christo mortui sunt, non prævenient illos, neque soli rapientur in nubibus: sed juxta exemplum Evangelicæ parabolæ, unum denarium, unamque mercedem, & undecimæ horæ operarii, & primæ, qui in vineam missi sunt, salutis pretium accipient. Nec hoc alicui videatur injustum, ut dispar labor unum præmium consequatur. Magna quippe diversitas est eorum, qui post vulnera sunt sanati, & eorum, qui numquam viderunt [b] mortis terrorem. De his puto dictum: *Quis est homo, qui vivat, & non videat mortem? redimet de morte animam suam*. Neque enim, ut quidam putant, quis pro

Matth. 20.

Ps. 88. 45.

A eo quod est nullus, accipitur: sed quasi dixerit, quis putas, juxta illud, quod scriptum est: *Quis sapiens, & intelliget hæc?* Et in alio loco: *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* Et iterum: *Quis cognovit sensum Domini?* Residui ergo erunt de credentibus pauci, qui adventum Domini videant, secundum id quod Deus [c] Verbum est, nequaquam in vilitate carnis, sed in gloria triumphantis. Et considerandum quomodo primum dor- B mientes appellaverit: deinde in Christo mortuos, quos viventes prævenire non poterunt. Qui enim non custodierit hoc, quod scriptum est: *Ne dederis somnum oculis tuis, neque palpebris tuis dormitationem; ut salvus fias, sicut caprea de vinculis, & sicut avis de laqueis*, dormiet, & culpabili sopore torpescet: quumque dormierit, transibit in mortem. Sicut enim movetur qui vigilat, sic qui dormit jacet immotus, & mortis C torpet similitudine. Quod autem dormitionem sequatur mors, & prima ad Corinthios Epistola docere nos poterit; in qua ita scriptum est: *Nunc autem Christus surrexit ex mortuis, primitiæ dormientium: quia per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum*: Et post paululum: *Non omnes dormiemus, sed omnes immutabimur in momento, in ictu oculi, in novissima tuba. Canet enim tuba, & mortui resurgent incorrupti, & nos immutabi-* D *mur*. Quum ergo hæc de dormitione dicantur, & morte, & illud legamus in Apostolo, *Surge qui dormis, & exurge de mortuis, & illuminabit te Christus*, juremus Domino, & votum faciamus Deo Jacob, unusquisque dicens in corde suo: *Si ascendam super stratum meum, si dedero somnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, donec inveniam locum Domino:* haud dubium quin in anima sua, *tabernaculum Deo Jacob*; ut Deus in il- E lo æterna sede requiescat. Sequitur: *Quia ipse Dominus in jussu*, & reliqua. Descendet enim missus a Patre, non diversitate virtutis, sed dispensatione judicis; & descendet ad eos, qui deorsum sunt, Verbum Dei & sapientia, &

CLASSIS IV. AN. 406.

Osee 14. 10. Ps. 14. 1. Rom. 11. 34.

Prov. 6. 4.

1. Cor. 15. 20. 21.

Ibid. 51. 52.

Eph. 5. 14.

Ps. 131. Ibid. 4. 5.

[a] Ex hoc Pauli loco ad Hebræos II. *Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius providente, ut non sine nobis consummarentur*, unde isthæc pene ad verbum sumta est sententia, quod etiam a Victorio observatum est, constat legendum *cogitavit*, quod ad Deum referatur; non *cogitant*, ut vitiose cum suo Erasmo Martianæus præfert. Locum ex tribus mss. sed præcipue Veronensi emendavimus.

[b] Quidam mss. *mentis terrorem*: perperam vero Martianæus *mortis errorem*, nullo sensu, legerat.

[c] Martianæus cum Erasmo, aliisque nonnullis vetustioribus editis, *Deum Verbum factum est*, qua lectione hæresim obtrudi, Arianumque sensum immisceri, multa opera Victorius probat. Existimat autem a Hieronymo scriptum fuisse, *secundum id quod Deus Verbum caro factum est*, quod nempe idem velit non Filium tantum Dei respici, sed Filium humana jam carne indutum, cum statim addat, *Nequaquam in vilitate carnis, sed &c.* Quæ conjectura cum non usque adeo nobis probetur ex ipso contextu, vocem tamen *factum*, quam de Dei Verbo dici Christianæ aures refugiunt, decem antiquorum codicum ope, amovimus hinc & delevimus, Victorium ipsum ex parte secuti, qui locum ex aliquot Brixianis mss. eumdem in modum jam restituerat.

& veritas, atque justitia. Et quamquam mortui sint, ad quos dignatur descendere: non tamen sunt ab eo alieni. Mortui enim vocantur in Christo. Qui autem vivunt, hoc habent privilegium, quod eliguntur e pluribus. Attamen utrumque agmen, & mortuorum in Christo, & viventium, rapientur pariter in nubibus obviam Christo, ut non eum exspectent, donec ad terrena descendat, sed præsentia illius, & contubernio in sublimibus perfruantur. Quantaque clementia Christi, ut pro salute nostra non solum caro factus sit, sed ad mortuos usque descenderit, & in ipsa morte habeat signa viventium. A- qua enim & sanguis de latere ejus (Joan. 19.) egressa sunt. Descendit igitur sermo divinus voce Archangeli præcedente, & præparante sibi viam in his, qui ejus possunt ferre præsentiam. Quod ut queamus intelligere, primi adventus mysteria cognoscamus. Scriptum est de Joanne, qui præcursor ejus fuit, quod in (Matth. 3. 3. Luc. 3. 4. Marc. 1. 3. Joan. 1. 23.) eremo dixerit: *Ego vox clamantis in deserto*, & reliqua. Quid clamavit vox in deserto? *Parate viam Domini, rectas facite semitas ejus*. Ob quod præmium (Isai. 40. 3. 4.) quamve mercedem? *Omnis vallis implebitur, & omni mons & collis humiliabitur: & erunt prava in directa; & aspera in vias planas: & videbit omnis caro salutare Dei*. (Joan. 1. 14.) Hoc autem ideo, quia *Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*. Nunc autem nequaquam vox Prophetæ in deserto erit: sed vox Archangeli parantis vias, non in carnis humilitate venienti, sed ei, qui est apud Patrem Verbum Deus. Et tunc quidem egrediebantur (Luc. 7.) in desertum, ut audirent assumti hominis præcursorem, & viderent arundinem vento agitatam, de qua factæ sunt tibiæ, & vocalis calamus, qui in ore puerorum dulci sonat modulamine, canentium in plateis atque dicentium: (Matth. 11. 17. & Luc. 7. 32.) *Cantavimus vobis, & non saltastis*. Nunc autem in voce Archangeli præcedentis Dominum descendentem de cælis, & in clarissima tuba, unusquisque credentium, vel ad prœlium, vel ad sacerdotalia ministeria provocatur. Legimus (Num. 10. 3.) in Numerorum libro, sacratas Deo tubas, quæ [a] ante ostium personent. Sin autem magna est vox Angeli, & tubæ Archangeli, quanto major erit tu-

bæ Dei, quæ parat vias primum dormientium, & mortuorum in Christo; deinde eorum, qui vivunt, & residui sunt, & sermonis Dei præstolantur adventum? Forsitan simplicis tubæ clangor dormientibus & mortuis in Christo necessarius est: vox autem Archangeli [b] & tubæ Dei, his qui vivunt, & in præsentia Dei reservantur. Videamus quid possit intelligi, & id quod sequitur: *Simul cum illis rapiemur*. Quo verbo ostendi puto, subitum ad meliora transcensum: & idcirco raptum se voluisse dicere, ut velocitas transeuntis, sensum cogitantis excederet. Quod & in alio loco ejusdem verbi proprietate signavit: (2. Cor. 12. 2. & seqq.) *Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, sive in corpore, nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit, raptum istiusmodi usque ad tertium cælum. Et scio hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, quia raptus est in paradisum, & audivit verba ineffabilia, quæ non licet homini loqui*. Alii enim proficientes & (ut ita dicam) gradientes ad majora crescebant, donec fierent juxta id quod scriptum est *Magni valde nimis*: & quosdam in cælum assumtos legimus. Paulus autem vas electionis in tertium cælum raptus ascendit: & idcirco audivit verba ineffabilia. Quomodo autem hi, qui rapiuntur in nubibus, rapiantur obviam Christo, diligentius contemplandum est. Scimus nubes Prophetas, quibus (Isa. 5.) præcepit Deus ne pluerent super Israel imbrem, quando impleverunt mensuram patrum suorum, & facta est Lex & Prophetæ usque ad Joannem Ba- (Matth. 11. Ephes. 4.) ptistam. Et quia Deus posuit in Ecclesia primum Apostolos, secundo Prophetas: non solum Prophetæ, sed & Apostoli nubes intelligendi sunt. Si quis igitur rapitur ad Christum, ascendit super nubes Legis, & Evangelii, super Prophetas, & Apostolos: & assumtis alis columbæ, eorumque doctrina ad excelsa sublatus, occurrit, non deorsum, sed in aere, & spirituali intelligentia Scripturarum. Occurrens autem in spiritualibus, & terrena dimittens, sive ille sit dormiens, sive in Christo mortuus, sive vivens, & in illius præsentiam reservatus, semper cum illo erit, & perfruetur Verbo

Fff Dei,

[a] Tubas, quibus mortui ad judicium convocabuntur, iis comparat, quibus olim clangentibus *ad ostium tabernaculi fæderis*, populus Israel exciebatur. Conferendus est itaque adnotatus Numerorum locus, unde apertissime constabit legendum, ut reposuimus, *ante ostium*; non ut vitiose Martianæus, aliique ex editis & mss. *ante hostias*.

[b] Voces *& tubæ Dei* in Veronensi ms. desiderantur.

CLASSIS IV. AN. 406.

Dei, & sapientia, veritate atque justitia. A

11. Hæc celeri sermone dictavi, quid eruditi viri de utroque sentirent loco, & quibus argumentis suas vellent probare sententias, vestræ prudentiæ exponens. Neque enim tanta est meæ pusillitatis auctoritas, qui nihil sum, & invidorum tantum morsibus pateo, quanta eorum qui nos in Domino præcesserunt. NEC JUXTA Pythagoræ discipulos, præjudicata doctoris opinio, sed doctrinæ ratio ponderanda est. Si quis autem B contrariæ factionis immurmurat, quare eorum explanationes legam, quorum dogmatibus non acquiesco, sciat me illud Apostoli libenter audire: *Omnia probate, quod bonum est, tenete*, & Salvatoris verba dicentis: [a] *Estote probati nummularii*, ut si quis nummus adulter est, & figuram Cæsaris non habet, nec * figuratus est moneta publica, reprobetur. Qui autem Christi faciem claro præfert lumine, in cordis nostri C marsupium recondatur. Etenim si dialecticam scire voluero, aut Philosophorum dogmata, & ut ad nostra redeam, scientiam Scripturarum; nequaquam simplices Ecclesiæ viros interrogare debeo, quorum alia gratia est; & unusquisque in suo sensu abundat (præsertim cum in domo magna patrisfamiliæ vasorum diversitas multa dicatur) sed eos, qui artem didicere ab artifice & in Lege Domini meditantur die ac nocte. Ego & in adolescentia & in extrema D ætate profiteor & Origenem & Eusebium Cæsariensem viros esse doctissimos, sed erraste in dogmatum veritate. Quod [b] e contrario de Theodoro, Acacio, Apollinario possumus dicere, & tamen omnes in explanationibus Scripturarum, sudoris sui nobis memoriam reliquerunt. In terra aurum quæritur, & de fluviorum alveis splendens profertur glarea: Pactolusque ditior est cœno, quam fluento. Cur me lacerant [c] amici mei, & adversum silentem, * crassæ sues grunniunt? Quarum omne studium est, immo scientiæ supercilium, aliena carpere, & sic veterum defendere perfidiam, ut perdant fidem suam. Meum propositum est antiquos legere, probare singula, retinere quæ bona sunt, & a fide Ecclesiæ Catholicæ non recedere.

1. Thess. 5. 21.

* al. *signatus*

2. Tim. 2.

* Ruffinus.

12. Volens ad alias quæstiunculas respondere, & vel mea vel aliena dictare, extemplo a fratre Sisinnio admonitus sum, ut & ad vos & ad cæteros sanctos [d] fratres, qui nos amare dignantur, literas scriberem. Cohibebo igitur gradum, & si vita comes fuerit, futuro me operi reservabo, ut & vobis per partes pareum, & fractum ac senile corpusculum onus possit ferre moderatum. Illud autem breviter in fine commoneo, hoc quod in Latinis codicibus legitur: [e] *Omnes quidem resurgemus, non omnes autem immutabimur*, in Græcis voluminibus non haberi: sed vel, *Omnes dormiemus, non autem omnes immutabimur*; vel, *Non omnes dormiemus, omnes autem immutabimur*; quorum quis sensus sit, supra diximus.

* EPI-

[a] Hanc ab hodiernis Evangeliorum exemplaribus Græcis atque Latinis Christi sententiam excidisse quo nescio argumento Martianæus sibi persuasit, neque enim in illis unquam extitisse probari ullo modo potest. Eam quidem Hieronymus interdum alibi recitat, & in epistolam ad Ephesios cap. 4. *ut probati trapezitæ sciamus, quis nummus probus sit, quis adulter*: & Origenes frequenter, & Clemens in Apostolicis Constitutionibus lib. 2. c. 36. aliique præsertim Græci, quibus sonat, Γίνεσθε τραπεζῖται δόκιμοι. Unde Clemens Alexand. Strom. 1. non longe a fine εἰκότως ἄρα ἡ γραφὴ τοιούτους τινὰς ἡμᾶς διαλεκτικοὺς, ὅπως θέλουσα γενέσθαι παραινεῖ. γίνεσθαι δὲ δόκιμοι τραπεζῖται. *Merito Scriptura tales nos volens esse dialecticos, sic hortatur, Estote probi trapezitæ &c.* Cassianus Collat. I. c. 20. ut *efficiamur, secundum præceptum Domini, probabiles trapezitæ*. Origenes tomo 19. in Joannem. *Servantibus illud Jesu mandatum, Estote probi trapezitæ*. Ambrosius lib. 1. in Lucam cap. 1. atque alii. Nihilominus ex iis eam fuisse apparet sive Christi sive alterius in Novo Testamento vulgaribus sententiis, quæ aliunde quam ex quattuor genuinis Evangeliis exsculptæ sunt, sed vel apocrypho bonæ notæ, puta Nazarenorum Evangelio; vel veterum traditione dumtaxat petitæ.

[b] Suspicamur voculis *e contrario*, auctoris alicujus nomen cujus supra meminerit, substituendum; suspicionem vero injecit nobis Veron. liber, ubi tametsi vitiose, habetur *Quod de contrario*. Scripserit, ut nobis videtur, Hieron. *Quod de Theodoro, Diodoro, Acacio &c.* deinde aliquis plus satis ingeniosus omonymia illa Diodori ac Theodori offensus, alterum expulerit, feceritque *e contrario*. Certe cur heic Diodorum silentio præteriret, quem supra n. 3. statim post Theodorum adduxerat suis ipsum verbis loquentem, nullæ S. Doctori caussæ erant; nec dubium quin illum hæreticis Acacio, Apollinario, aliisque accenseat, quorum scripta ob eruditionem tantum probarit. Interim editores omnes, qui vitium in impressa lectione nullum suspicantur, illud *e contrario* perinde explicant, ac si Græce diceretur, ἐνώπιον, sive *a fronte*: quam interpretationem Victorius excogitavit; Martianæus vero doctrinæ comparationem cum superioribus Origene atque Eusebio institui contendit, & sequentes Theodorum, Acacium, & Apollinarium pro doctissimis non haberi. Nobis id nemo hominum persuadeat: præcipue vero Apollinarium, quem ipse Hier. audivit aliquando, & cui primas tribuit in literarum studiis, Origeni, atque Eusebio conferri e contrario tamquam indoctum.

[c] Fortasse verius duo probæ notæ mss. *inimici mei*.

[d] Veronen. *ad cæteros sanctos fratres scriberem*, omissis quæ interponuntur.

[e] Conferendi e Latinis Patribus, qui hanc lectionem adferunt, explicantque, Tertullianus lib. de Resurrect. carnis cap. 42. & lib. 5. advers. Marcionem, tum S. Ambrosius in eum locum, atque alibi, Augustinus de vera Religion. sed apertius lib. 20. de Civit. Dei cap. 20. n. 30. Ruffinus in Symbolum num. 43.

CLASSIS IV. AN. 406.

* Alias 150. Scripta anno 406. vel sequenti.

* EPISTOLA CXX.

Ad HEDIBIAM.

[a] Capitula XII. Quæstionum HEDIBIÆ ad S. HIERONYMUM.

I. *Quomodo perfectus quis esse possit, & quomodo* [b] *Deo vivere debeat vidua, quæ sine liberis derelicta est.*

B

II. *Quid sit quod in Matthæo scriptum est:* Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, quo illud bibam vobiscum novum in regno Patris mei.

III. *Quæ caussa sit, ut de resurrectione & apparitione Domini Evangelistæ diversa narraverint. Et cur dicente Matthæo, quod vespere sabbati illucescente in una sabbati Dominus surrexit, Marcus mane eum alterius diei asserat surrexisse.*

C

IV. *Quomodo juxta Matthæum, vespere sabbati Maria Magdalene vidit Dominum resurgentem; & Joannes Evangelista refert, mane una sabbati eam juxta sepulcrum flere.*

V. *Quomodo juxta Matthæum, Maria Magdalene vespere sabbati cum altera Maria advoluta pedibus Salvatoris, secundum Joannem mane una sabbati audit a Domino:* Noli me tangere; necdum enim ascendi ad Patrem.

VI. *Quomodo custodiente militum turba, Petrus & Joannes libere ingressi sunt sepulcrum, nullo prohibente custodum.*

VII. *Quomodo Matthæus scribit & Marcus, quod mandatum sit Apostolis per mulieres ut præcederent Jesum in Galilæam, & ibi eum viderent: Lucas autem & Joannes in Jerusalem eum ab Apostolis visum commemorant.*

E

VIII. *Quid significet quod in Evangelista Matthæo scriptum est:* Jesus autem clamans [c] voce magna emisit spiritum: & velum Templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum, *& reliqua.*

IX. *Quomodo Salvator secundum Joannem insufflat Spiritum Sanctum Apostolis, & secundum Lucam post* [d] *ascensionem missurum se esse dicit.*

X. *Quid significet illud quod Apostolus Paulus disputat ad Romanos scribens:* Quid ergo dicemus: Numquid iniquitas apud Deum? Absit, *usque ad eum locum ubi ait:* Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, *& reliqua.*

XI. *Quid sit quod Apostolus scribit ad Corinthios in secunda Epistola:* Aliis odor mortis in mortem, & aliis odor vitæ in vitam.

XII. *Quid sit quod scriptum est in Epistola ad Thessalonicenses prima:* Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, & integer spiritus vester, & anima & corpus sine querela, in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur.

Expliciunt Capitula Quæstionum.

HIERONYMUS AD HEDIBIAM DE QUÆSTIONIBUS XII.

INCIPIT PRÆFATIO.

D

IGnota vultu, fidei mihi ardore notissima es. Et de extremis Galliæ finibus in Bethleemitico rure latitantem, ad respondendum provocas, de sanctarum quæstiunculis Scripturarum, per hominem Dei, filium meum Apodemium, [e] Commonitoriolum dirigens; quasi vero non habeas, in tua provincia disertos viros, & in Lege Dei perfectos: nisi forte experimentum magis nostri, quam doctrinam flagitas, & vis scire, quid de his quæ ab aliis audisti, nos quoque sentiamus. Majores tui [f] Patera, atque Delphidius, quorum alter antequam ego nascerer, Rhetoricam Ro-

[a] Capitulorum hunc indicem primus e mss. in antecessum excudit Martianæus, quod eum ipsum putaverit esse Commentariolum, qui ad Hieron. ab Hedibia missus est. Nos ea tantum de caussa non omisimus, quod vetera omnia exemplaria sic habeant.

[b] Vox *Deo*, quam nec Hier. agnoscit in Responsione, abest ab Ambrosiano ms. 6. olim S. Columbani de Bobio, ex quo item in sequenti quæstione vocem *vobiscum* restituimus.

[c] Idem ms. hoc omisso, substituit sequentem Matthæi locum, *Monumenta aperta sunt, & multa corpora Sanctorum qui dormierant, surrexerunt, & exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem & apparuerunt multis.* Hieronymus autem utrumque explicat.

[d] Martian. *post ascensionem Domini*, quam postremam vocem nostrorum codicum ope expunximus.

[e] Veteres editi *Commentariolum*.

[f] Sic habet Ambrosianum exemplar, sicque emendari voluit Martian. ex Cluniacensi *Patero*, cum reliqui omnes editi ac manu exarati legant *Paterius*. Hujus meminit etiam in Chronico ad Christi an. 338. sed ibi nomen aspirant veteres membranæ *Pather Rhetor Romæ gloriosissime docet*, e contra Ausonius in *Commemorat. Professorum Burdigalensium* carm. 4. *Et inde vobis nomina, Tibi Patera*. Delphidii autem, quem *acerrimum Oratorem* dicit, meminit Ammian. Marcellin. lib. XVIII. cap. 1. quem vide.

CLASSIS IV. AN. 407.

mæ docuit: alter me jam adolescentulo omnes Gallias prosa versuque, suo illustravit ingenio, jam dormientes & taciti me jure reprehendunt, quod audeam ad stirpem generis sui quippiam mussitare: licet concedens eis eloquentiæ magnitudinem, & doctrinam sæcularium literarum, merito subtraham scientiam Jacob. 1. Legis Dei, quam nemo accipere potest, Joan. 1. nisi ei data fuerit a Patre luminum, qui *illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, & stat medius creden- B tium, qui in nomine ejus fuerint con- Matth. 18. gregati. Unde libere profiteor (nec dictum superbe pertimesco) me scribere tibi non in doctis humanæ sapientiæ 1. Cor. 2. verbis, quam Deus destructurus est; sed in verbis fidei, spiritualibus spiritualia comparantem: ut abyssus veteris Ps. 41. Testamenti invocet abyssum Evangelicam, in voce cataractarum, id est, Prophetarum & Apostolorum suorum, & veritas Domini perveniat usque ad C nubes, quibus mandatum est, ne super incredulum Israel imbrem pluerent; sed ut rigarent arva gentilium, & torrentem spinarum, ac mare mortuum Joel. 3. dulcorarent. Ora igitur, ut verus Elisæus steriles in me & mortuas aquas vivificet, & Apostolorum sale, quibus Matth. 5. 13. dixerat: *Vos estis sal terræ*, meum [a] olusculum condiat; quia omne sacrificium quod absque sale est, Domino non Levit. 2. offertur. Nec fulgore sæcularis eloquen- D tiæ delecteris, quam vidit Jesus quasi Luc. 10. fulgur cadentem de cælo: sed potius eum respice, qui non habet decorem Isai. 53. nec speciem: homo in plagis positus & sciens ferre infirmitatem; & quidquid ad proposita respondero, scias me non confidentia respondisse sermonis; sed ejus Ps. 80. 11. fide, qui pollicitus est: *Aperi os tuum, & ego implebo illud*.

I. INterrogas, quomodo perfectus esse E quis possit, & quomodo vivere debeat vidua, quæ sine liberis derelicta est. Hoc idem in Evangelio Legis Do- Matth. 19. 20. & seqq. ctor interrogat: *Magister, quid faciens vitam æternam possidebo?* Cui respondit Dominus: *Mandata nosti?* Dicit ille, *Quæ?* Jesus autem dixit: *Non homicidium facies, non adulterium, non furtum, non falsum dices testimonium: honora patrem & matrem, & diliges proximum* A *tuum sicut teipsum*. Et illo dicente: *Hæc omnia feci*, Dominus intulit: *Unum tibi deest. Si vis esse perfectus, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & veni sequere me*. Itaque & ego tibi Domini nostri respondebo sermonibus: Si vis esse perfecta, & tollere crucem tuam, & sequi Dominum Salvatorem, & imitari Petrum dicentem: *Ecce nos di-* Marc. 10. 28. *misimus omnia, & sequuti sumus te*; vade & vende omnia quæ habes, & da B pauperibus, & sequere Salvatorem. Non dixit, da filiis, da fratribus, da propinquis, quos etiamsi haberes, jure his Dominus præferretur: sed, *da pauperibus*: 1. Cor. 1. 9. immo da Christo, qui in pauperibus pascitur: qui quum dives esset, pro nobis pauper factus est; qui loquitur in tricesimo nono Psalmo: *Ego autem men-* Ps. 49. 18. *dicus sum & pauper, & Dominus sollicitus est pro me*. Statimque quadragesimi Psalmi de eo exordium est: *Beatus qui* Ps. 40. 1. C *intelligit super egenum & pauperem*. Intelligentia opus est, ut post intelligentiæ beatitudinem, sciatur qui sit egenus & pauper. Non utique ille qui mendicitate, [b] & squalore coopertus est, & tamen non recedit a vitiis; sed de quibus Apostolus loquitur: *Tantum ut pauperum* Gal. 2. 10. *memores essemus*. Ob quorum refrigeria * laborabant Paulus & Barnabas in Ecclesiis gentium, ut collectæ fierent per primam sabbati, & hanc ipsam oblationem, D non per alios, sed per se deferre festinant his, qui suas pro Christo amisere substantias, qui persecutiones passi sunt, qui dixerunt patri suo & matri, uxori- Deut. 33. 9. bus & liberis: *Non novimus vos*. Hi impleverunt voluntatem Patris, & audierunt dicentem Dominum Salvatorem, *Mater mea & fratres mei hi sunt, qui fa-* Matth. 12. 50. & Luc. 8. 21. *ciunt voluntatem Patris mei*. Et hæc dicimus, non quod in pauperes Judæos, sive gentiles, & omnino cujuslibet gentis E sint pauperes, prohibeamus faciendam eleemosynam; sed quod Christianos & credentes pauperes [c] incredulis præferamus, & inter ipsos Christianos sit multa diversitas, utrum peccator, an sanctus sit. Unde & Apostolus passim in omnes misericordiam probans, infert: *maxime in* Gal. 6. 10. *domesticos fidei*. Domesticus fidei est, qui eadem tibi religione conjungitur, quem a consortio fraternitatis peccata non separant. Quod si de inimicis quoque nobis

* al. laborant

[a] Vetustissima editio, *meum munusculum*.

[b] Martian. *mendicitate, & paupertate, & squalore*, quas voces inscio lectore inseruit, editi plerique omnes ignorant, nec nisi in uno ms. invenimus.

[c] S. Ambros. lib. 1. Offic. c. 3. *Perfecta liberalitas fide, caussa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei*. Elegantissime autem Hier. hoc idem in Tractatu contra Vigilantium sub finem edisserit.

Rom. 12. Ibidem.

bis præcipitur, ut si esurierint, demus eis cibum, si sitierint, demus eis potum: & hæc facientes congregemus carbones super caput eorum; quanto magis de his, qui non sunt inimici, & qui Christiani sunt, atque Sancti? Neque vero hoc quod dicitur, *Hoc enim faciens, carbones ignis congregabis super caput ejus*, in malam partem accipiendum est, sed in bonam. Quando enim inimicis nostris præbemus beneficia, malitiam eorum nostra bonitate superamus, & mollimus duritiam, iratumque animum [a] ad mollitiem & benevolentiam flectimus: atque ita congregamus carbones super capita eorum, de quibus scriptum est: *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis*; ut quomodo de altari a Seraphim carbo sublatus, Prophetæ labia purgavit; ita & inimicorum nostrorum peccata purgentur, & vincamus in bono malum, & benedicamus maledicentibus: & imitemur Patrem nostrum, qui solem suum oriri facit super bonos & malos, [b] & pluit super justos, & injustos. Igitur & tu, quia [c] paucos non habes filios, plurimos fac tibi amicos de iniquo mammona, qui te recipiant in æterna tabernacula. Pulchre dixit *de iniquo*; omnes enim divitiæ [d] de iniquitate descendunt, & nisi alter perdiderit, alter non potest invenire. Unde & illa vulgata sententia mihi videtur esse verissima. Dives aut iniquus, aut iniqui hæres. Quod quum [e] legis doctor audisset, & ferre non posset, quia habebat divitias multas, conversus Dominus ad discipulos, ait: *Quam difficile, qui divites sunt, intrare possunt in regna cælorum*. Non dixit, impossibile; sed difficile: licet exemplum posuerit impossibilitatis: *Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum Dei*. Hoc autem non tam difficile est, quam impossibile. Numquam enim fieri potest, ut camelus transeat per foramen acus. Numquam igitur dives intrare poterit in regna cælorum. Sed camelus tortuosus, & curvus est, & gravi sarcina prægravatur. Et nos ergo, quando pravas ingredimur semitas, & rectam Domini viam dimittimus, & oneramur mundi divitiis, sive pondere delictorum, regnum Dei ingredi non valemus. Quod si deponamus gravissimam sarcinam, & assumamus nobis pennas columbæ, volabimus, & requiescemus, & dicetur nobis: *Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & posteriora dorsi ejus in pallore auri*. Dorsum nostrum, quod prius informe erat, & gravi sarcina premebatur, habeat nitorem auri, quod interpretatur in sensu, & alas deargentatas, quæ intelliguntur [f] eloquia Scripturarum, & regnum Dei intrare poterimus. Dicunt Apostoli se omnia, quæ sua fuerant dimisisse, & mercedem pro hac virtute audacter exposcunt. Quibus respondit Dominus: *Omnis, qui relinquit domum, aut fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit*. O quanta beatitudo, pro parvis magna recipere, æterna pro brevibus, pro morituris semper viventia, & habere Dominum debitorem. Si qua autem vidua habet liberos, & maxime si nobilis familiæ est, egentes filios non dimittat, sed ex æqualitate eos amet, & [g] ut meminerit primum animæ suæ, & ipsam putet esse de filiis, & partiatur potius cum liberis, quam omnia filiis derelinquat; immo Christum liberorum suorum faciat cohæredem. Respondebis, difficile est, durum est, & contra naturam. Sed Dominum audies tibi respondentem: *Qui potest capere, capiat*. Et si vis esse perfecta, non tibi jugum necessitatis imponit, sed potestati tuæ liberum concedit arbitrium. Vis esse perfecta, & in primo stare fastigio dignitatis, fac quod fecerunt Apostoli, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus, & sequere Salvatorem, [h] nudam, solamque crucem, nuda sequaris & sola. Non vis esse perfecta, sed secundum vis tenere gradum virtutis, dimitte omnia quæcumque habes, da filiis, da pro-

Margin references: Psal. 119. 4. — Isa. 6. — Rom. 12. — Matth. 5. — Luc. 16. — Matt. 19. 23. Marc. 10. 23. & Luc. 18. 24. — Ps. 67. 14. — Matt. 19. 29. — Matt. 19. 12.

[a] Ambrosian. *animum ad necessitudinem flectimus*.

[b] In uno ms. neque postrema hæc verba, *& pluit super justos, & injustos*, neque pronomen illud *nostrum* legitur.

[c] Ita Mart. ex tribus mss. quibus nostri suffragantur. Falso antea editi legerant absque negandi particula, *quia paucos habes filios*, cum e contra sine liberis derelictam se in ipsa interrogatione Hedibia profiteatur. Ambrosian. *Tu quia paucos non habes filios, habes plurimos, fac tibi &c.* Quorum nativus sensus est, tu quia nec paucos habes filios, habes plurimos, quibus largiaris &c.

[d] Explicat August. in Ps. XLVIII. *quia aut de iniquitate acquisita sunt, aut quia ea ipsa iniquitas est, quod tu habeas, alter non habeat &c.*

[e] Cum iis sentit, qui divitem illum adolescentem, qui apud Matthæum de vita æterna Christum interrogat, unum cum illo faciunt, qui *Legisperitus* apud Lucam audit c. X. v. 25. Ejus sententiæ, quam heic expendere minime est e re nostra, fuerunt veteres aliquot Patres: S. Ambrosius in Lucam, Cyrillus l. 2. Thesauri c. 1. aliique haud pauci apud Chrysostomum, quos tamen ille data opera impugnat. Proinde satis incongrue dubitat Martianæus, num ex eo, quod Luc. XVIII. 18. *Princeps* dicatur, qui Dominum interrogaverat, eo vocabulo *Legis doctor* significetur.

[f] Ms. Ambros. *intelliguntur in eloquio*.

[g] Victorius addit ex Brixianis codicibus *eos amet*, quæ duo verba nec nostri mss. habent, nec alii editi.

[h] Antea erat, *& nudam*: tum Ambrosianus liber *virtutem* habet pro *crucem*.

CLASSIS IV. AN. 407.

propinquis. Nemo te reprehendit, si inferiora fecteris, dummodo illam scias tibi jure prælatam, quæ elegerit prima. Dices, hoc Apostolorum est, & virorum: mulierem autem nobilem non posse omnia vendere, quæ multis adjumentis hujus vitæ indigeat. Audi igitur Apostolum commonentem (2. Cor. 8. 14.): *Non ut aliis refrigerium, vobis autem tribulatio: sed ex æqualitate, vestra abundantia illorum sustentet inopiam; ut & illorum abundantia, vestræ inopiæ sit supplementum*. Unde inquit Dominus (Luc. 3. 11.): *Qui habet duas tunicas, det alteram non habenti*. Quid si Scythiæ frigora sint, & Alpinæ nives, quæ non duabus, & tribus tunicis, sed vix pecudum pellibus repelluntur? Quidquid ergo corpori nostro sufficere potest, & humanæ succurrere imbecillitati, quos nudos natura profudit, hoc una appellanda est tunica; & quidquid in præsentibus alimentis necessarium est, hoc unius diei victus appellatur. Unde præceptum est (Matt. 6. 34.): *Non cogitetis de crastino*, hoc est de futuro tempore (1. Tim. 6. 8.). Et Apostolus, *Habentes*, inquit, *victum, & vestitum, his contenti simus*. Si plus habes, quam tibi ad victum vestitumque necessarium est, illud eroga, & in illo debitricem esse te noveris. Ananias, & Sapphira (Act. 5.) Apostoli meruere sententiam, quia sua timide reservarunt. Ergo ne, inquies, puniendus est, qui sua non dederit? Minime. Ideo puniti sunt, quia mentiri voluerunt Spiritui Sancto, & reservantes necessaria victui suo, quasi perfecte sæculo renunciantes, vanam gloriam sectabantur. Alioqui licet libere vel dare, vel non dare. Quamquam ei, qui cupiat esse perfectus, præsens paupertas futuris divitiis compensanda sit. Quomodo autem vidua vivere debeat, brevi sermone comprehendit Apostolus, dicens (1. Tim. 5. 6): *Vidua, quæ in deliciis est, vivens mortua est*; & nos in duobus libellis, * quos ad Furiam, & Salvinam scripsimus, plenius dictum putamus.

* Epistolæ LIV. & LXXIX.

II. (Matt. 26. 29.)

QUomodo accipiendum sit illud Salvatoris apud Matthæum: *Dico autem vobis: Non bibam amodo de hoc genimine vitis, usque in diem illum, quo bibam illud novum vobiscum in regno Patris mei*. Ex hoc loco quidam mille annorum fabulam struunt, in quibus Christum regnaturum corporaliter esse contendunt, & bibiturum vinum, quod ex illo tempore usque ad consummationem mundi non biberit. Nos autem audiamus panem, quem fregit Dominus, deditque discipulis suis, esse Corpus Domini Salvatoris, ipso dicente ad eos (Matt. 26. & Marc. 14. 22. 24.), *Accipite, & comedite, hoc est Corpus meum*: & calicem illum esse, de quo iterum loquutus est (Matth. 26. 27 28.): *Bibite ex hoc omnes: hic est enim Sanguis meus novi Testamenti, qui pro multis effundetur &c.* Iste est calix de quo in Propheta legimus (Ps. 115. 4.): *Calicem salutaris accipiam*. Et alibi (Ps. 22. 5.): *Calix* [a] *tuus inebrians quam præclarus est*. Si ergo panis, qui de cælo descendit, Corpus est Domini; & vinum quod discipulis dedit, Sanguis illius est novi Testamenti qui pro multis effusus est in remissionem peccatorum, Judaicas fabulas repellamus, & ascendamus cum Domino cœnaculum magnum, stratum, atque mundatum, & accipiamus ab eo sursum calicem novi Testamenti; ibique cum eo Pascha celebrantes, inebriemur ab eo vino sobrietatis. *Non enim est regnum Dei cibus, & potus, sed justitia, & gaudium, & pax in Spiritu Sancto* (Rom. 14. 17.). Nec Moyses dedit nobis panem verum; sed Dominus Jesus: ipse conviva & convivium, ipse comedens, & qui comeditur. Illius bibimus Sanguinem, & sine ipso potare non possumus, & quotidie in sacrificiis ejus de genimine vitis veræ, & vineæ *Sorec*, quæ interpretatur, *electa*, rubentia musta calcamus, & novum ex his vinum bibimus de regno Patris, nequaquam in vetustate literæ, sed in novitate spiritus: cantantes canticum novum, quod nemo potest cantare, nisi in regno Ecclesiæ (Apoc. 14.), quod regnum Patris est. Hunc panem & Jacob Patriarcha comedere cupiebat, dicens (Gen. 28. 20.): *Si fuerit Dominus Deus mecum, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad operiendum*. Quotquot enim in Christo baptizamur (Galat. 3.), Christum induimus, & panem comedimus Angelorum, & audimus Dominum prædicantem (Joan. 4. 34.): *Meus cibus est, ut faciam voluntatem ejus, qui me misit Patris, ut impleam opus ejus*. Faciamus igitur voluntatem ejus, qui misit nos, Patris, & impleamus opus ejus; & Christus nobiscum bibet in regno Ecclesiæ sanguinem suum.

III.

QUæ caussa sit, ut de resurrectione Domini & apparitione Evangelistæ diversa narraverint. In quibus primum quæris, cur Matthæus dixerit (Matth. ult.); Ves-

[a] Idem ms. *Calix meus* ut ipse Hier. emendaverat, qua de re vide si libet epistolam ad Sun. & Fret. Cæterum Hieronymianæ interpretationi hujus ex Matthæo loci, qua nulla sacro textui commodior est, concinunt plerique Tractatores, præcipue Græci, Origenes, Chrysost. Theophilactus, Euthymius. Utinam ipsum quoque de reali Corporis ac Sanguinis Christi præsentia in Eucharistia luculentissimum ex Hieronymo testimonium eterodoxis aliquando persuadeat, qui ejus veritatem pertinaciter calumniantur. Nobis hæc persequi haud libet, quandoquidem nullum fidei dogma aut iniquiore ingenio impugnarunt hæretici, aut copiosioribus argumentis Catholici tutati sunt.

CLASSIS IV. AN. 407.

Vespere autem sabbati illucescente in A una sabbati Dominum surrexisse, & Marcus mane resurrectionem ejus factam esse commemoret, ita scribens : *Quum autem resurrexisset, una sabbati, mane apparuit Mariæ Magdalenæ, de qua ejecerat septem dæmonia : & illa abiens nunciavit his, qui cum eo fuerant lugentibus, & flentibus. Illique audientes quod viveret, & quod vidisset eum,* [a] *non crediderunt ei.* Hujus quæstionis duplex solutio est ; aut enim non recipimus Marci testi- B monium, quod in raris fertur Evangeliis, [b] omnibus Græciæ libris pene hoc capitulum in fine non habentibus, præsertim quum diversa atque contraria Evangelistis cæteris narrare videatur ; aut hoc respondendum, quod uterque verum dixerit : Matthæus, quando Dominus surrexerit vespere sabbati, Marcus autem, quando eum viderit : Maria Magdalene, id est, mane prima sabbati. Ita enim distinguendum est : *Quum autem* C *resurrexisset*, & parumper spiritu coarctato, inferendum, *prima sabbati, mane apparuit Mariæ Magdalenæ*, ut qui vespere sabbati (juxta Matthæum) surrexerat, ipse mane primo sabbati (juxta Marcum) apparuerit Mariæ Magdalenæ. Quod quidem & Joannes Evangelista significat, mane eum alterius diei visum esse demonstrans.

Mar. ult. 9. & 10. — Joan. 20.

IV. Marc. ult. Joan. 20.

QUomodo juxta Matthæum, vespere D sabbati Maria Magdalene vidit Dominum resurgentem, & Joannes Evangelista refert eam mane una sabbati juxta sepulcrum flere ? Una sabbati, dies Dominica intelligenda est, quia omnis hebdomada in sabbatum, & in primam, & secundam, & tertiam, & quartam, & quintam, & sextam sabbati dividitur, quam Ethnici, idolorum, & [c] elementorum nominibus appellant. Denique Apostolus collectam pecuniæ, quæ indi- E gentibus præparabatur, in una sabbati præcepit congregandam. Nec putandum est, Matthæum, & Joannem diversa sensisse, sed unum atque idem tempus, mediæ noctis scilicet, & gallorum cantus, diversis appellasse nominibus. Matthæus enim scribit, *Vespere sabbati*, id est, sero, non incipiente nocte, sed jam profunda & magna ex parte transacta, apparuisse Dominum Mariæ Magdalenæ, & apparuisse vespere sabbati illucescentis in unam sabbati, seipsum interpretans quid dixisset, *vespere sabbati*, id est appropinquante jam luce sequentis diei. Et Joannem non absolute dixisse, *Una autem sabbati venit Maria Magdalene mane ad sepulcrum* : sed addidisse, *quum adhuc essent tenebræ*. Ejusdem igitur atque unius temporis, id est mediæ noctis, atque gallorum cantus, alterum finem, alterum dixisse principium. Mihique videtur Evangelista Matthæus, qui Evangelium [d] Hebraico sermone conscripsit, non tam *vespere* dixisse, quam *sero*, & eum qui interpretatus est, verbi ambiguitate deceptum, non *sero* interpretatum esse, sed *vespere*. Quamquam consuetudo humani sermonis teneat, sero non vesperum significare, sed tarde. Solemus enim dicere, sero venisti, id est tarde, & quæ facere ante debueras, fac saltem sero, id est tarde. Sin autem illud objicitur, quomodo eadem Maria quæ prius viderat Dominum resurgentem, postea ad sepulcrum ejus flere referatur, hoc dicendum est, quod & sola, & cum altera, sive cum aliis mulieribus memor beneficiorum, quæ in se Dominus contulerat, ad sepulcrum ejus frequenter cucurrerit, & nunc adoraverit, quem videbat, nunc fleverit, quem quærebat absentem. Licet quidam duas Marias Magdalenas de eodem vico Magdalo fuisse contendant, & alteram esse, quæ in Matthæo eum viderit resurgentem, alteram, quæ in Joanne eum quærebat absentem. Quattuor autem fuisse Marias, in Evangeliis legimus, unam matrem Domini Salvatoris, alteram materteram ejus, quæ appellata est Maria Cleophe, tertiam Mariam matrem Jacobi & Jose, quartam Mariam Magdalenam. Licet alii matrem Jacobi & Jose, materteram ejus fuisse contendant. Nonnulli (ut se liberent quæstione) in Marco volunt unam esse de Mariis, sed non additum cognomen Magdalene, & ex superfluo scriptorum inolevisse vitio, quod primum Evangelista non scripserit.

1. Cor. 16.

CLASSIS IV. AN. 407.

a Vetus editio atque Ambros. exemplar negandi particulam omittunt, vitiose, ut videtur.

b Id de suis quoque temporis exemplaribus testatur Gregor. Nyssenus Orat. 2. de Resurrect. ἐν τοῖς ἀκριβεστέροις τὸ κατὰ Μάρκον εὐαγγέλιον μέχρι τοῦ, ἐφοβοῦντο γάρ, ἔχει τὸ τέλος. Nunc e contrario codices mss. qui ad nos usque devenerunt Græci, & Latini plerique omnes, sed & veteres translationes habent. Patres quoque impendio rarissimi sunt. Victor Antiochenus, & Anonymus Tolosanus in Catena in Marcum, qui capitulum istud, sive duodecim a nono postremos versus ignorent.

c Martis nempe, & Mercurii, Jovis, Veneris, & elementorum Solis, & Lunæ ; sic enim elementorum nomine, quæ Græce στοιχεῖα nuncupantur, Solem, Lunamque intelligi apud antiquos scriptores plura docent exempla.

d Hæc certe antiquissima sententia est, omnium Patrum atque Ecclesiarum testimonio comprobata, scriptum τῇ ἑβραΐδι διαλέκτῳ, a Matthæo Evangelium, cui nondum videantur satis bene reposuisse, qui Græce primitus scriptum contendunt. Vid. quæ in Catalog. ad nomen Matthæus adnotantur.

CLASSIS IV. AN. 407.

rit. Nobis autem simplex videtur & aperta responsio, sanctas feminas, Christi absentiam non ferentes, per totam noctem, non semel, nec bis, sed crebro ad sepulcrum Domini cucurrisse, præsertim quum terræmotus, & saxa disrupta, & sol fugiens, & rerum natura turbata, & (quod his majus est) desiderium Salvatoris somnum ruperit feminarum.

V. *Matth. ult.*

QUomodo juxta Matthæum Maria Magdalene vespere sabbati cum altera Maria advoluta sit pedibus Salvatoris: quum secundum Joannem [a] mane sabbati audierit a Domino: (*Joan. 20. 17.*) *Noli me tangere, necdum enim ascendi ad Patrem meum*. Quæ prius viderat Dominum resurgentem cum altera Maria, & ejus pedibus fuerat advoluta, [b] postea reversa per noctem (domi enim ob desiderium ejus manere non poterat) venit ad sepulcrum. Quumque lapidem, quo monumentum fuerat clausum, vidisset ablatum, cucurrit ad Simonem Petrum, & ad alterum discipulum, quem Jesus amabat plurimum, & dicit eis: (*Ibid. 13.*) *Tulerunt Dominum de monumento: & nescio ubi posuerunt eum*. Error mulieris cum pietate sociatus est. Pietas in eo erat, quod desiderabat eum, cujus noverat majestatem. Error in eo, quod dicebat: (*Ibidem*) *Tulerunt Dominum de monumento*, & cætera. Denique quum Petrus, & Joannes introeuntes sepulcrum vidissent linteamina separata; & sudarium quo caput Domini fuerat involutum, seorsum positum; & resurrexisse crederent, cujus corpus non invenerant in sepulcro: Maria stabat ad monumentum foris plorans. Quumque se inclinasset, vidit duos Angelos in albis sedentes in loco monumenti ad caput & pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu; ut sub tanta custodiæ dignitate non crederet ab hominibus potuisse furari, qui ministris Angelis servabatur. Dicunt ei Angeli, quos cernebat: *Mulier, quid ploras?* secundum illud quod Dominus loquebatur ad matrem: (*Joan. 2. 4.*) *Quid mihi, & tibi est mulier? nondum venit hora mea*; ut eo quod appellaverunt mulierem, arguerent frustra plorantem & dicerent, *Quid ploras?* Intantum autem Maria Magdalene obstupefacta torpuerat, & fidem, miraculis territa, quasi in caligne, possidebat: ut ne Angelorum quidem præsentium sentiret aspectum, sed muliebriter responderet, & diceret: Ideo ploro, quia tulerunt Dominum meum, & nescio ubi posuerunt eum. O Maria, si Dominum credis, & Dominum tuum, quomodo arbitraris ab hominibus sublatum? *Nescio*, inquit, *ubi posuerunt eum*. Quomodo nescis, quem paulo ante adorasti? Quumque videret Angelos; & quos cernebat, ignoraret, stupore perterrita, huc atque illuc faciem circumferebat, nihil aliud nisi Dominum videre desiderans, conversaque retro, vidit Jesum stantem, & nesciebat, quia Jesus erat. Non quod juxta Manichæum, & alios hæreticos formam Dominus vultumque mutasset: ut pro voluntate diversus ac varius videretur, sed quod Maria stupefacta miraculo, hortulanum putaret, quem tanto studio requirebat. Itaque & Dominus iisdem verbis, quibus & Angeli, loquitur ad eam: *Mulier quid ploras?* Addiditque de suo, *quem quæris?* At illa respondit: *Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, ubi posuisti eum; & ego eum tollam*. Hic Dominum non de confessione veræ fidei Salvatorem vocat: sed humilitate, & timore hortulano defert obsequium. Et vide, quanta ignorantia. Quem custodiebat cohors militum, cujus sepulcro Angeli præsidebant, ab uno hortulano arbitratur ablatum: & ignorans imbecillitatem femineam, tantarum se virium repromittit, & credit, ut corpus viri, & perfectæ ætatis: quod (ut cætera taceam) centum libris myrrhæ circumlitum erat, existimaret ab una, & pavida muliere posse portari. Quumque Jesus appellasset eam, atque dixisset: *Maria*, ut quem facie non agnoscebat, voce intelligeret; illa in errore persistens, nequaquam *Dominum*, sed [c] *Rabboni*, id est, *magistrum* vocat. Et vide quanta turbatio, quem hortulanum putans, Dominum nuncupaverat, Dei Filium resurgentem, magistrum vocat. Itaque ad eam, quæ quærebat viventem cum mortuis; quæ errore femineo & imbecillitate muliebri huc, illucque currebat, & corpus quærebat occisi; cujus pedes viventis tenuerat, loquitur Domi-

[a] Duo verba *mane sabbati*, quæ etiam in capitulorum indiculo habentur, heic quoque supplevimus ex mss. in editis enim deerant.

[b] In Commentariis in hunc Matthæi locum, *Quod diversa tempora istarum mulierum in Evangeliis describuntur, non mendacii signum est, ut impii objiciunt, sed sedulæ visitationis officium, dum crebro abeunt, ac recurrunt, & non patiuntur a sepulcro Domini diu abesse, vel longius*.

[c] Ita veteres membranæ juxta Vulgat. & Græcum. Editi *Rabbi*.

CLASSIS IV. AN. 407.

Dominus & dicit: *Noli me tangere*. [a] tibi enim nondum ascendi ad Patrem meum. Et est sensus: Quem mortuum quæris, viventem tangere non mereris. Si me necdum putas ascendisse ad Patrem, sed hominum fraude sublatum, meo tactu indigna es. Hoc autem dicebat: non ut studium quærentis obtunderet; sed ut dispensationem carnis assumptæ, in divinitatis gloriam sciret esse mutatam: & nequaquam corporaliter vellet esse cum Domino, quem spiritualiter credere deberet regnare cum Patre. Unde & Apostoli majoris fidei sunt, qui absque Angelorum visu, absque ipsius Salvatoris aspectu, postquam corpus ejus in monumento non repererant, crediderunt eum ab inferis surrexisse. Alii putant primum esse quod a Joanne narratum est, venisse Mariam Magdalenam ad sepulcrum, & vidisse revolutum lapidem a monumento, & postea regressam cum Apostolis Petro & Joanne, solam ad monumentum remansisse: & idcirco adhuc incredulam, a Domino fuisse correptam: reversamque domum, rursum ad sepulcrum venisse cum Maria; & ab Angelo monitam, exeuntem de monumento, adorasse Dominum, & tenuisse pedes ejus, quando ab eo pariter audierunt: *Avete. Et illæ accesserunt, & tenuerunt pedes ejus, & adoraverunt eum*. Quæ intantum profecerunt, ut mittantur ad Apostolos, & audiant primum, *Nolite timere*: secundo, *Ite nunciate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt*.

VI. *Matth.* 22. & *Joan.* 20.

QUomodo custodiente militum turba, Petrus & Joannes libere ingressi sunt sepulcrum, nullo prohibente custodum. Hac videlicet caussa, quia *vespere sabbati, quæ lucescebat in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulcrum. Et ecce terræmotus factus est magnus. Angelus quoque Domini descendit de cælo, & accedens revolvit lapidem, & sedebat super eum: eratque aspectus ejus sicut fulgur, & vestimentum illius, sicut nix. Præ timore autem ejus perterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui*. Igitur qui fuerant tanto timore perterriti, ut putarentur mortui; aut dimisisse sepulcrum, & fugisse credendi sunt; aut ita corpore, & animo obtorpuisse, ut non dicam viros; sed ne mulierculas quidem, sepulcrum intrare cupientes, auderent prohibere. Magnus enim timor eos exterruerat, videntes lapidem revolutum, & terræmotum factum; non ex more solito, sed tam magnum, qui cuncta concuteret, & eversionem terræ funditus minaretur: Angelum quoque descendisse de cælo, tam claro vultu, ut non lampadem, & humana lumen arte succensum, sed fulgur imitaretur cæli, quo illustrantur omnia. Unde & in tenebris videre potuerunt. Itaque libere introeunt. Viderat enim Maria Magdalene, quæ eis nunciaverat lapidem revolutum, & corpus Domini de monumento esse sublatum. Angelum autem non putemus idcirco venisse, ut aperiret sepulcrum Domino resurgenti, & revolveret lapidem: sed post quam Dominus resurrexit, hora qua ipse voluit, & quæ nulli mortalium cognita est, indicasse quod factum est: Et sepulcrum vacuum revolutione lapidis, & sui ostendisse præsentia: quæ omnia videbantur, splendore faciei ipsius, & horrorem tenebrarum fulgoris claritate vincente.

VII. *Matth.* 26. & 28. & *Marc.* 16. [b] *Luc.* 24. & *Joan.* 20. & 21.

QUomodo Matthæus, & Marcus scribant Apostolis mandatum per mulieres, [b] ut irent in Galilæam Dominum revisuri: quum Lucas, & Joannes, Jerosolymis ab illis visum esse perhibeant. Aliud est undecim se offerre discipulis, qui propter metum Judæorum absconditi erant; quando ad eos clausis ingressus est janius, & putantibus quod videretur in spiritu, manus, & latus obtulit, clavis, & lancea vulneratum: aliud quando secundum Lucam, præbuit se eis *in multis argumentis per dies quadraginta, apparens eis & loquens de regno Dei*: & [c] *convescens præcepit eis, ab Jerosolymis ne discederent*. In altero enim pro consolatione timentium videbatur, & videbatur breviter, rursumque ex oculis tollebatur: in altero autem tanta familiaritas erat, & perseverantia, ut cum eis pariter vesceretur. Unde & Paulus Apostolus refert

Actor. 1. 4. [c]

[a] Non, ut contendit Victorius falso legitur *tibi enim nondum ascendi* &c. Sic enim subsequens contextus postulat, & mss. omnium, atque editorum consensus confirmat, una excepta ipsius Victorii, atque altera veteri editione, quæ *tibi* vocula expuncta, legunt *nondum enim &c.* Accedit lectionis suæ ipse assertor, ac fidejussor Hieronymus in epistola ad Marcellam de quibusdam quæstionibus N. T. quæst. 4. *non mereris ..... ejus tenere pedes, quem non existimas surrexisse. Tibi enim necdum ascendi ad Patrem meum*.

[b] Non diverso sensu, sed iisdem, quæ in indiculo, verbis Ambrosian. legit, *quod præcederent Salvatorem in Galilæa, & ibi eum viderent, Lucas autem & Joannes &c.*

[c] Quidam codd. *& conversatus cum eis præcepit &c.* Mox Victorius addit, *Sed expectarent promissionem Patris*, quæ tamen ignorant Hieronymiana exemplaria,

CLASSIS IV. AN. 407.

refert eum quingentis simul apparuisse discipulis. Et in Joanne legimus, quod piscantibus Apostolis, in littore steterit, & partem assi piscis, favumque comederit, quæ veræ resurrectionis indicia sunt. In Jerusalem autem nihil horum fecisse narratur.

VIII. *Matth. 27. 50. & seqq.*

QUid significet quod in Evangelista Matthæo scriptum est, *Jesus autem clamans voce magna, emisit spiritum: & velum Templi scissum est in duas partes, a summo usque deorsum; & terra mota est, & petræ scissæ sunt, & monumenta aperta sunt: & multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. Et exeuntes de monumentis, post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis.* De hoc loco in iisdem Matthæi Commentariis disseruimus. Primumque dicendum, quod [a] divinæ sit potentiæ, ponere animam quando voluerit, & rursum accipere eam. Denique Centurio audiens eum dixisse ad Patrem: *In manus tuas commendo spiritum meum* (*Luc. 23. 46.*), & statim spiritum sponte dimisisse, commotus signi magnitudine, ait: *Vere Dei Filius erat iste.* Velum quoque Templi scissum est in duas partes; ut compleretur illud, quod refert Josephus, præsides Templi dixisse virtutes: [b] *Transeamus ex his sedibus.* In Evangelio autem quod Hebraicis literis scriptum est, legimus, non velum Templi scissum; sed superliminare Templi miræ magnitudinis corruisse. (Evangelium Nazarenorum.) *Terra*, inquit, *mota est*, pendentem Dominum suum ferre non sustinens; *& petræ scissæ sunt*, ut indicarent duritiam Judæorum, qui præsentem Dei Filium intelligere noluerunt; *& monumenta aperta sunt*, in signum futuræ resurrectionis; *multaque Sanctorum corpora exeuntia de sepulcris, venerunt in sanctam civitatem, & apparuerunt multis.* Sanctam civitatem, [c] Jerosolymam debemus accipere, ad distinctionem omnium civitatum, quæ tunc idolis serviebant. In hac enim sola fuit Templum, & unius Dei cultus, & vera religio: & non omnibus apparuerunt, sed *multis*, qui resurgentem Dominum susceperunt.

2. Deinde juxta anagogen dicendum est, quod inclamante Jesu, & emittente spiritum, velum Templi scissum sit in duas partes a summo usque deorsum; & omnia Legis sint revelata mysteria; ut quæ prius recondita tenebantur, universis gentibus proderentur. In duas autem partes, in vetus & novum Testamentum; & a summo usque deorsum, ab initio mundi, quando homo conditus est, & reliqua quæ facta sunt in medio, sacra narrat historia, usque ad consummationem mundi. Et quærendum, quod velum Templi scissum sit, exterius, [d] an interius? Mihi videtur in passione Domini illud velum esse conscissum, quod in tabernaculo, & in Templo foris positum fuerat; & appellabatur exterius: *Quia nunc ex parte videmus, & ex parte cognoscimus. Quum autem venerit quod perfectum est*, tunc & velum interius dirumpendum est (*1. Cor. 13.*): ut omnia quæ, nunc nobis abscondita sunt, domus Dei sacramenta, videamus. Videamus quid significent duo Cherubim, quid Oraculum, quid vas aureum, in quo manna reconditum fuit. *Nunc enim per speculum videmus in ænigmate* (*Ibid. 12.*): & quum historiæ nobis velum scissum sit, ut ingrediamur atrium Dei, tamen secreta ejus & universa mysteria, quæ in cælesti Jerusalem clausa retinentur, scire non possumus. Igitur in passione Domini terra commota est (*Matth. 27.*), juxta illud quod scriptum est in Aggæo: *Adhuc semel, & ego movebo cælum & terram: & veniet desideratus cunctis gentibus* (*Agg. 2.*); ut ab Oriente & Occidente veniant & recumbant cum Abraham, Isaac, & Jacob (*Matth.*). *Et petræ scissæ sunt*, idest dura corda gentilium; sive petræ, universa vaticinia Prophetarum, qui & ipsi [e] a petra, hoc est, a Christo cum Apostolis petræ vocabulum acceperunt: ut quidquid in eis duro Legis velamine claudebatur, scissum pateret gentibus. Monumenta quoque, de quibus scriptum est: *Vos estis sepulcra extrinsecus dealbata, quæ intus plena sunt ossibus mortuorum* (*Matth. 27.*), ideo sunt aperta, ut egrederentur de his, qui prius in infidelitate mortui erant, & cum resurgente Christo, atque vivente, viverent, & ingrederentur cælestem Jerusalem (*Hebr. 12. Ephes. 2.*); & haberent municipatum, nequaquam in terra, sed in cælo; morientesque cum terreno Adam, resurgerent cum Adam supercælesti. Porro secundum literam, nulli violentum esse

[a] MSS. duo *quod divina potentia indicium sit ponere &c.*

[b] Vid. in epist. XVIII. ad Damasum num. 9. quæ a nobis de hac sententia adnotantur.

[c] Confer quæ diximus in epist. LX. ad Heliod. num. 3. & in epist. XLVI. num. 7.

[d] Perperam Martian. nisi forte typographi mendo est, *an anterius*. Notum porro ex Josepho de Bello l. 6. c. 14. duo in templo vela extitisse, alterum ante Sancta Sanctorum, alterum ad Tabernaculi ingressum. Hieron. qui exterius istud fuisse conscissum opinatur, Origenem sequutus est, plerique enim alii interpretes interius aliud accipiunt.

[e] Victorius *a Petra Christo.*

esse videatur, mortuo Salvatore appellari Jerusalem sanctam civitatem; cum usque ad destructionem ejus semper Apostoli Templum ingressi sint; & ob scandalum eorum, qui de Judæis crediderant, Legis exercuerint cæremonias. Intantum autem Jerusalem amavit Dominus, ut fleret eam, & plangeret, & pendens in cruce loqueretur: *Pater, ignosce illis: quod enim faciunt, nesciunt.* Itaque impetravit, quod petierat: multaque statim de Judæis millia crediderunt, & usque ad quadragesimum secundum annum datum est [b] ei tempus pœnitentiæ. Post quos, perseverantibus illis in malitia, egressi sunt duo ursi de silvis gentium Romanarum, Vespasianus, & Titus; & blasphemantes pueros, ascendente vero Elisæo in *domum Dei* (hoc enim interpretatur *Bethel*) voce consona illudentes interfecerunt, atque laceraverunt: & ex eo tempore Jerusalem non appellatur civitas sancta: sed sanctitatem & pristinum nomen amittens, spiritualiter vocatur Sodoma, & Ægyptus: ut ædificetur pro ea civitas nova, quam fluminis impetus lætificat; & de cujus medio egreditur fons, qui totius [b] orbis amaritudinem mitigavit: ut miserabilis Israel ruinas Templi, nudatis plangat lacertis: & in Christo turba credentium, nova quotidie videat Ecclesiæ tecta consurgere, & dicat Sion, *Angustus mihi locus est*: impleaturque illud, quod in Isaia scriptum est: *Et erit sepulcrum ejus inclytum.*

(Luc. 19. — Ibid. 23. 34. — 4. Reg. 2. — Ps. 45. — Isai. 49. 20. — Ibid. 11. 10.)

IX. QUomodo Salvator secundum Joannem, insufflavit Spiritum Sanctum in sanctos Apostolos, & secundum Lucam, post ascensionem se missurum repromittit? Hujus quæstionis perfacilis solutio est, si docente Apostolo Paulo, Spiritus Sancti diversas gratias noverimus. Scribit enim in prima ad Corinthios Epistola: *Divisiones donorum sunt, idem vero Spiritus: & divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus: & divisiones operationum sunt, idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur manifestatio spiritus.* [c] *ad id quod expedit. Alii quidem datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum, alii gratia sanitatum in uno Spiritu, alii fides in eodem Spiritu, alii operatio virtutum, alii Prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii autem interpretatio sermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult.* Ergo Dominus, qui post resurrectionem suam juxta Lucæ Evangelium dixerat: *Ecce ego mittam promissionem Patris mei in vos: Vos autem sedete in civitate quoadusque induamini virtute ex alto*: & juxta eumdem in Apostolorum Actibus est loquutus: *Præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent; sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis, inquit, per os meum: quia Joannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini Spiritu Sancto, non post multos hos dies*; rursum in fine Evangelii secundum Joannem, eo die quo resurrexerat, id est die Dominica, clausis janiis ad Apostolos introisse narratur, & dixisse eis secundo, *Pax vobis*; & intulisse: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos: Hoc quum dixisset, insufflavit, & dixit eis: Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta erunt.* Prima igitur die resurrectionis, acceperunt Spiritus Sancti gratiam, qua peccata dimitterent, & baptizarent, & filios Dei facerent, & spiritum adoptionis credentibus largirentur: ipso Salvatore dicente: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta erunt* Die autem Pentecostes eis amplius repromissum est, ut baptizarentur Spiritu Sancto, & induerentur virtute ex alto, qua Christi Evangelium cunctis gentibus prædicarent, juxta illud, quod in [d] sexagesimo septimo Psalmo legimus: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa*; ut haberent operationem virtutum, & gratiam sanitatum; & prædicaturi multis gentibus, acciperent genera linguarum: ut jam tunc nosceretur, qui Apostolorum, quibus deberent gentibus nunciare. Denique Apostolus Paulus, qui de Jerusalem usque ad Illyricum prædicavit, & inde per Romam ad Hispaniam ire festinat, gratias agit Deo, quod cunctis Apostolis [e] magis linguis loquatur. Qui enim multis gentibus annunciaturus erat, multarum linguarum acceperat gratiam. Quæ repromissio Spiritus

(Joan. 20. — Act. 1. — 1. Cor. 12. 4. & seqq. — Luc. ult. 49. — Act. 4. 5. — Joan. 20. 21. — Rom. 15. — 1. Cor. 14.)

[a] Ex Victorio addidimus *ei*. Mox codd. mss. habent, *in blasphemia* pro *malitia*. Adnotanda est etiam ex 4. Regum Elisei historia, quo ascendente in Bethel, *pueri parvi egressi sunt de civitate, illudebant ei dicentes, ascende calve, ascende calve, qui cum respexisset, vidit eos, & maledixit eos in nomine Domini, egressique sunt duo ursi de saltu, & laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros.*

[b] Ambrosian. exemplar *totius urbis*.

[c] Martianæus *ad utilitatem*, juxta Vulgatam.

[d] Idem falso legerat *in sexagesimo Psalmo*.

[e] Ita Grecus textus, Græcique Patres, & Syrus; sed illud *magis*, μᾶλλον, omittunt plerique alii, Latini passim.

ritus Sancti die decima post ascensionem Salvatoris expleta est, Luca referente, qui scripsit: *Act. 2. 1. & seqq.* *Quum complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco: & factus est repente de cælo sonus tamquam advenientis Spiritus vehementis: & replevit totam domum, ubi erant sedentes; & apparuerunt illis dispartitæ linguæ tamquam ignis: seditque supra singulos eorum; & repleti sunt omnes Spiritu Sancto: & ceperunt loqui* [a] *variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis.* Tunc completum est illud quod legitur in Joel: *Joel. 2. 28.* *Et erit in novissimis diebus, dicit Dominus: Effundam de spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filii vestri, & filiæ vestræ: seniores vestri somnia somniabunt: & juvenes vestri visiones videbunt.* Verbum autem effusionis significat gratiæ largitatem, & idipsum sonat, quod Dominus repromisit: *Act. 1. 5.* *Vos autem baptizabimini Spiritu Sancto non post multos hos dies.* Intantum enim Spiritu Sancto baptizati sunt, ut repleretur tota domus, ubi erant sedentes: & ignis Spiritus Sancti stationem in eis inveniret optatam, linguasque divideret; & secundum Isaiam, qui immunda labia habere se dixerat, purgaret labia eorum, ut Evangelium Christi purius prædicarent. *Isai. 6.* Et in Isaia quidem superliminare Templi dicitur fuisse commotum; *Ibidem.* & repleta est omnis domus fumo, id est, errore, & tenebris, verique ignorantia. In principio autem Evangelii repletur Spiritu Sancto Ecclesia, ut gratia ejus, atque fervore, omnium credentium peccata purgentur: & igne Spiritus Sancti, quem Dominus missurum esse se dixerat, prædicatura Christum lingua sanetur. Non ergo Joannes Lucasque discordant, ut quod ille primo resurrectionis die datum esse significat, hic quinquagesimo die venisse describat: sed [b] profectus Apostolicus est, ut qui primo remittendorum peccatorum gratiam acceperant, postea acciperent operationes virtutum, & cuncta donationum genera, quæ ab Apostolo descripta commemoravimus: & (quod magis necessarium erat) diversitatem linguarum omnium gentium; ut annunciaturi Christum, nullo indigerent interprete. *Act. 14.* Unde & in Lycaonia quum audissent Paulum, & Barnabam loqui linguis suis, deos in homines conversos esse credebant. Et revera indumentum virtutis, Spiritus Sancti gratia est: quam possidentes, judicum tribunalia, & regum purpuras non timebant. Promiserat enim Dominus prius quam pateretur, & dixerat: *Matth. 10. 19.* *Quum autem tradent vos, nolite cogitare quomodo, aut quid loquamini; dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. Non enim vos estis, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.* Ego autem audacter, & tota libertate pronuncio, ex eo tempore, quo Apostoli Domino crediderunt, semper eos habuisse Spiritum Sanctum: nec potuisse signa facere absque Spiritus Sancti gratia: sed pro modulo atque mensura. Unde Salvator clamabat in Templo, dicens: *Joan. 7. 37. 38.* *Qui sitit, veniat ad me, & bibat: & qui credit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre ejus fluent aquæ vivæ. Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* Et in eodem loco infert: *Ibid. 39.* *Nondum enim erat Spiritus datus: quia Jesus nondum fuerat glorificatus*: non quo non esset Spiritus Sanctus, dicente Domino Salvatore: *Mat. 12. 28. Marc. 3. & Joan. 7. & 8. & 10.* *Si autem ego in Spiritu Sancto ejicio dæmonia,* [c] *filii vestri in quo ejiciunt?* sed quia erat in Domino, necdum totus in Apostolis morabatur. *Matth. 16. Ibid. 26.* Quamobrem terrentur ad passionem ejus, & negant, & Christum se nescire jurant. Postquam autem baptizantur in *Act. 1.* Spiritu Sancto, & infunditur in eos Spiritus Sancti gratia, tunc libere loquuntur [d] ad principes Judæorum: *Ibid. 5. 29.* *Obedire magis Deo oportet, quam hominibus*: mortuos suscitant, inter flagella lætantur; fundunt sanguinem pro Christo; & suppliciis suis coronantur. Nondum ergo erat Spiritus in Apostolis, nec de ventre eorum fluebant gratiæ spiritales, quia Dominus necdum fuerat glorificatus. Quæ sit autem gloria, ipse in Evangelio loquitur: *Pater glorifica me gloria, quam apud te habui, prius quam mundus esset.* Gloria Salvatoris, patibulum triumphantis est. Crucifigitur ut homo; glorificatur ut Deus. Denique sol fugit, luna mutatur in sanguinem, terræmotu insolito contremiscit: aperiuntur inferi, mortui ambulant, saxa rumpuntur. Hæc est gloria, de qua loquebatur in Psalmo: *Ps. 55. 9.* *Exurge gloria mea, exurge psalterium, & cithara.* Ipsaque de se respondit gloria

&

[a] Victorius maluit *loqui aliis linguis*, juxta Græcum ἑτέραις. Ambrosianus autem cod. tantum *loqui linguis*.

[b] Confer Basilium de Spiritu Sancto c. 16. Ambros. in Ps. 118. serm. 10. utque alios omittamus, Cyrillum, Leontium, Euthymium, qui Hieronymianæ interpretationi cum primis suffragantur.

[c] Hæc, *filii vestri in quo ejiciunt*, apud Victor. non sunt.

[d] Rectius Ambrosian. ms. *ad Principes Sacerdotum*.

[CLASSIS IV. AN. 407.] & dispensatio carnis assumtæ : *Exurgam diluculo* ; ut impleatur vigesimi primi Psalmi titulus, *pro assumtione matutina* . Hæc dicimus non quod alium Deum, alium hominem esse credamus, & duas personas faciamus in uno Filio Dei, sicut [a] nova hæresis calumniatur ; sed unus atque idem Filius Dei, & Filius hominis est : & quidquid loquitur, aliud referimus ad divinam ejus gloriam, aliud ad nostram salutem. Pro quibus non rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, [Philipp. 2.] formam servi accipiens : factus obediens Patri usque ad mortem, [Joan. 1. 14.] mortem autem crucis. *Et Verbum caro factum est, & habitavit in nobis*. Miror autem Montanum, & insanas feminas ejus, abortivos Prophetas, Domino [Joann. 14. 16.] promittente, atque dicente : *Vado & alium Paracletum mittam vobis* ; & postea, Luca Evangelista narrante, quod [Act. 1. & 2.] Apostoli acceperunt quod promissum est : id multo post tempore in se dicere fuisse completum. Apostolis enim [Luc. 24. 49. * al. *sedete*] promissum est : *Ego mittam sponsionem Patris mei in vos : & vos * sedebitis in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto* : & resurgens, [b] in Apostolos in- [Joan. 20.] sufflavit, & non in Montanum, Priscillam, & Maximillam : & illis, id est, Apostolis, ait : *Quorum dimiseritis peccata, dimittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt*. Apostolis, inquam, præcepit, ne discederent ab Jerosolymis, sed exspectarent promissionem Patris. Et postea quod promissum est, [Act. 2. 4.] expletum legimus. *Repleti sunt omnes Spiritu Sancto, & ceperunt loqui variis linguis, prout Spiritus Sanctus dabat eloqui illis*. [Joan. 3. 8.] Spiritus enim Sanctus ubi vult spirat. Et quando dicit Dominus, *alium Paracletum mittam vobis*, & se ostendit esse *Paracletum*, qui appellatur *Consolator*. Unde & Deus Pater hoc censetur nomine, [2. Cor. 1.] *Deus miserationum, & totius consolationis*. Si autem & Pater consolator, & Filius consolator, & Spiritus Sanctus consolator est : & in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti, quod intelligitur Deus, baptizantur credentes, quorum unum divinitatis, & consolatoris est nomen, eorum & una natura est. Hic Spiritus A Sanctus, non solum in Apostolis, sed etiam in Prophetis fuit, de quo David orabat, dicens : *Spiritum Sanctum tuum ne auferas a me* [Ps. 50. 13. Ps. 109.]. Et Daniel Spiritum Dei habuisse narratur : & David in spiritu loquitur, dixisse Dominum Domino suo, *sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum*. Nec sine Spiritu Sancto prophetaverunt Prophetæ : & verbo Domini cæli firmati sunt, & Spiritu oris ejus B omnis virtus eorum : & quidquid Patris, & Filii est, hoc idem & Spiritus [Ps. 32.] Sancti est : & [c] ipse Spiritus Sanctus quum mittitur, a Patre & Filio mittitur : in alio atque alio loco, Spiritus Dei Patris, & Christi Spiritus appellatur. Unde & in Actibus Apostolorum, qui Joannis baptismate fuerant [Act. 19.] baptizati, & credebant in Deum Patrem, & Christum, quia Spiritum Sanctum nesciebant, iterum baptizantur : C immo tunc verum accipiunt baptisma. ABSQUE ENIM Spiritu Sancto, imperfectum est mysterium Trinitatis. Et in eodem volumine, Petrus Ananiæ, & [Act. 5.] Sapphiræ dixisse narratur, quod mentientes Spiritui Sancto, non sint hominibus mentiti, sed Deo.

X.

QUid significet illud, quod Apostolus Paulus disputat, ad Romanos [Rom. 9. 14.] scribens, *Quid ergo dicemus ? numquid* D *iniquitas apud Deum ? absit*, usque ad eum locum, ubi ait : [Ibid. 29.] *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuissemus, & sicut Gomorra similes * fuissemus* [* al. *essemus*.]. Omnis quidem ad Romanos Epistola interpretatione indiget, & tantis obscuritatibus involuta est, ut ad intelligendam eam, Spiritus Sancti indigeamus auxilio, qui per Apostolum hæc ipsa dictavit : sed præcipue locus hic, in quo quidam volentes Dei ser- E vare justitiam, ex præcedentibus caus- [Gen. 25.] sis, dicunt electum in utero Rebeccæ Jacob, & abjectum Esau : [Jerem. 1.] sicut & Jeremias, & Baptista Joannes eliguntur [Luc. 1.] in utero : & ipse Apostolus Paulus prædestinatur in Evangelium antequam nascatur. Nobis autem nihil placet, nisi quod Ecclesiasticum est, & publice in Ecclesia dicere non timemus : ne juxta Pythagoram, & Platonem, & disci-

[a] Erant igitur etiam ante Nestorii inaugurationem in Cplnum Episcopum anno 428. cui epocha nefandæ ejus hæreseos tribuitur, qui præluderent perfidiæ, quam ille viginti post annos instauravit ; & forte Theodori Mopsuesteni, ejusque discipulorum doctrina hæc erat, quem ipse statim ac adivit Nestorius, teste Evagrio l. 1. c. 2. *pietatis naufragium fecit*. Vid. Liberatum Diac. in *Breviario*.

[b] Duo mss. *in Apostolorum insufflavit faciem*. Tum alibi in Catalog. c. 39. & 40. *Priscam* dicit, non *Priscillam*.

[c] Perperam Vetus editio, & Mediolanense exemplar, *Spiritus mittatur a Patre, & pro Filio veniat, in alio, atque alio loco &c.*

CLASSIS IV. AN. 407.

a Origenistæ

* al. *effugere*.

b

Rom. 9.

c

Ibidem

d

fcipulos eorum, qui fub nomine Chriftiano introducunt dogma gentilium, [a] dicamus animas lapfas de cælo effe: & pro diverfitate meritorum, in his vel in illis corporibus pœnas antiquorum luere peccatorum. Multoque melius eft fimpliciter imperitiam confiteri, & inter cætera quæ nefcimus, etiam hujus loci obfcuritatem * refugere, quam dum volumus Dei probare juftitiam, Bafilidis & Manichæi hærefim defendere; & [b] Iberas nænias, Ægyptiaque portenta fectari. Dicamus igitur, ut poffumus, & Apoftolicæ voluntatis fequentes veftigia, ne punctum quidem (ut dicitur) atque unguem tranfverfum, ab illius fententiis recedamus. Fleverat fupra, & dolori fuo, & confcientiæ teftem invocaverat Spiritum Sanctum, quod fratres fui & cognati fecundum carnem, id eft, Ifraelitæ, Dei Filium non recepiffent: quorum fuit adoptio, & gloria, & teftamentum, & legislatio, [c] & cultura, & promiffio: ex quibus etiam ipfe Chriftus fecundum carnem de Maria generatus eft Virgine: & tam continuo cordis dolore torquetur; ut ipfe optet anathema effe a Chrifto, id eft folus perire, ne omne Ifraeliticum genus pereat. Et quia hoc dixerat, ftatim venientem e regione prævidit quæftionem. Quid ergo dicis? Omnes qui ex Ifrael funt perierunt? Et quomodo tu ipfe & cæteri Apoftoli, & infinita Judaici populi multitudo, Chriftum Dei Filium recepiftis? Quam ita folvit: Ifrael in Scripturis fanctis dupliciter appellatur, & in duos dividitur filios: in unum, qui juxta carnem eft; & in alterum, qui juxta repromiffionem & fpiritum. Abraham duos habuit filios, Ifmael & Ifaac. Ifmael, qui fecundum carnem natus eft, hæreditatem patris non accepit. Ifaac, qui de repromiffione generatus ex Sara eft, femen Dei appellatur. Scriptum eft enim: *In Ifaac vocabitur tibi femen*, id eft, non qui filii carnis, hi filii Dei; fed qui funt filii repromiffionis, ifti [d] exiftimantur in femine. Et hoc non folum in Ifmael & Ifaac accidiffe convincimus; fed etiam in duobus Rebeccæ filiis, Efau & Jacob, quorum alter abjectus, alter electus eft. Et hoc totum dicit, ut in

A duobus prioribus fratribus, Ifmael & Efau, populum Judæorum abjectum effe fignificet: In pofterioribus autem, hoc eft, in Ifaac & Jacob, electum populum gentium; vel eos qui ex Judæis in Chriftum credituri erant. Et quoniam hoc volens approbare, propofuerat teftimonium nafcentium geminorum Efau & Jacob, de quibus fcriptum eft: *Major ferviet minori*: & in Malachia legimus: *Jacob dilexi, Efau autem odio ha-*

Gen. 25. Malach. 1. 1. 2.

B *bui*, venientem e latere quæftionem movere fuo proponit, & differit: & hac foluta, revertitur ad id, de quo ceperat difputare. Si Efau & Jacob necdum nati erant; nec aliquid egerant boni aut mali, ut vel promererentur Deum, vel offenderent: & electio eorum atque abjectio, non merita fingulorum, fed voluntatem eligentis & abjicientis oftendit, quid ergo dicemus? Iniquus eft Deus? Secundum illud exemplum, quo

C loquitur ad Moyfen: *Miferebor cui mifertus fuero; & mifericordiam præftabo, cui miferebor*. Si hoc, inquit, recipimus, ut faciat Deus quodqumque voluerit, & abfque merito & operibus, vel eligat aliquem, vel condemnet: ergo non eft volentis neque currentis, fed miferentis Dei: maxime quum eadem Scriptura, hoc eft idem Deus loquatur ad Pharaonem: *In hoc ipfum excitavi te, ut oftendam in te virtutem meam, & annuncietur nomen meum in univerfa terra*. Si hoc

Rom. 9. 15.

D ita eft, & pro voluntate fua miferetur Ifraeli, & indurat Pharaonem: ergo fruftra queritur, atque cauffatur, nos vel bona non feciffe, vel feciffe mala: quum in poteftate ipfius fit & voluntate, abfque bonis & malis operibus, vel el[illegible] aliquem, vel abjicere; præfertim quum voluntati illius humana fragilitas refiftere nequeat. Quam validam quæftionem Scripturarum ratione contextam, & pene infolubilem, brevi

E Apoftolus fermone diffolvit, dicens: *O homo! tu quis es qui refpondeas Deo?* Et eft fenfus. Ex eo quod refpondes Deo, & calumniam facis, & de Scripturis tanta perquiris, ut loquaris contra Deum, & juftitiam voluntatis ejus * incufas, oftendis te liberi effe arbitrii, & facere quod vis, vel tacere, vel loqui. Si enim in fimilitudinem vafis fictilis te

CLASSIS IV. AN. 407.

* al. *impingeras*.

[a] Vide Philonem de Allegoriis; & paulo poft, ubi de Manichæi hærefi, Auguftinum in Enchirid. cap. 99. & quæft. 68. inter 83.

[b] Hæc latius explicamus in Epiftola ad Defiderium, quæ Præfationis loco eft in Pentateuchum: fcilicet Iberas nænias vocat Apocryphorum *Afcenfionis Ifaiæ*, & *Apocalypfis Eliæ* fomnia, quibus Bafilidis difcipulus Marcus Ægyptius in Hifpania plures decepit, atque occupavit: quæ etiam Ægyptia portenta ab ejufdem Marci natali folo, five Ægypto, nuncupat. Vide Comment. in Ifaiæ cap. 64. & quæ ibi adnotamus.

[c] Addit Ambrofiar. *& obfequium*.

[d] Victorius contendit legendum *æftimantur*.

CLASSIS IV. AN. 407.

te a Deo creatum putas, & illius non posse resistere voluntati: hoc considera: quia vas fictile non dicit figulo: *quare me sic fecisti?* Figulus enim habet potestatem de eodem luto, aut eadem massa, aliud vas in honorem facere, aliud in contumeliam. Deus autem æquali cunctos sorte generavit, & dedit arbitrii libertatem, ut faciat unusquisque quod vult, sive bonum, sive malum. Intantum autem dedit omnibus potestatem; ut vox impia disputet contra Creatorem suum, & caussas voluntatis illius perscrutetur. *Sin autem Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam, sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta ad interitum, ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam: quos & vocavit, non solum nos ex Judæis, sed etiam ex gentibus, sicut in Osee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam;* [a] *& non dilectam, dilectam: & erit in loco ubi dictum est eis: non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi*, & cætera quæ sequuntur. Si inquit, patientia Dei induravit Pharaonem, & multo tempore pœnas distulit Israelis, ut justius condemnaret, quos tanto tempore sustinuerat, non Dei accusanda est patientia & infinita clementia, sed eorum duritia, qui bonitate Dei, in perditionem suam abusi sunt. Alioquin unus est solis calor, & secundum essentias subjacentes, alia liquefacit, alia indurat, alia solvit, alia constringit. Liquatur enim cera, & induratur lutum: & tamen caloris non est diversa natura. Sic & bonitas, & clementia Dei, vasa iræ, quæ apta sunt in interitum, id est populum Israel, indurat: vasa autem misericordiæ, quæ præparavit in gloriam, quæ vocavit, hoc est nos, qui non solum ex Judæis sumus, sed etiam ex gentibus, non salvat irrationabiliter, & absque judicii veritate; sed caussis præcedentibus: quia alii non susceperunt Filium Dei; alii autem recipere sua sponte voluerunt. Hæc autem vasa misericordiæ, non solum populus gentium est, sed etiam hi, qui ex Judæis credere voluerunt, & unus credentium effectus est populus. Ex quo ostenditur, non gentes eligi, sed hominum voluntates,

Rom. 9. 22. & seqq.

a Osee 2. 24.

A atque ita factum est, ut impleretur illud, quod dictum est in Osee: *Vocabo non plebem meam, plebem meam*, hoc est *populum gentium: & quibus prius dicebatur: non plebs mea vos, nunc* * *vocentur filii Dei vivi*. Quod ne solum de gentibus dicere videretur, etiam eos qui ex Israelitica multitudine crediderunt, vasa misericordiæ, & electionis appellat. Clamat enim Isaias pro Israel: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena* B *maris, reliquiæ salvæ fient*, hoc est, etiam si multitudo non crediderit, tamen pauci credent. Verbum enim consummatum, atque breviatum in sua Deus æquitate libravit, ut humilitate, & incarnatione Christi, eos salvos faceret, qui in eum credere voluissent. Hoc ipsum & in alio loco dixit Isaias: *Nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti fuissemus, & sicut Gomorra similes essemus*. Quumque testimonia proposuisset, quibus duplex voca- C tio prædicitur, & gentium & populi Judæorum, transit ad cohærentem disputationem, & idcirco dicit gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehendisse justitiam, quia non superbierint, sed in Christum crediderint. Israelis autem magnam partem ideo corruisse, quia offenderit in lapidem offensionis, & petram scandali, & ignoraverit justitiam Dei: & quærens suam statuere justitiam, justitiæ Dei, quæ Chri- D stus est, subjici noluerit. Legi in cujusdam Commentariis sic respondisse Apostolum, ut magis implicuerit, quam solverit quæstionem. Ait enim ad id, quod proposuerat: *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum?* Et, *Non est volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*: Et, *Cujus vult miseretur, & quem vult indurat Deus*: Et, *Voluntati ejus quis potest resistere?* Sic Apostolum respondisse: O homo, qui terra, & cinis es, au- E des facere quæstionem Deo? & vas fragile atque testaceum rebellas contra figulum tuum? Numquid figmentum potest dicere ei, qui se finxit, *quare me sic fecisti?* Aut non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Æterno igitur silentio conticesce: & scito fragilitatem tuam, & Deo ne moveas quæstionem, qui fecit

CLASSIS IV. AN. 407.

Osee 2. 24.

* al. vocantur.

Rom. 9. 27.

Isai. 1. 9.

[a] Pro hac lectione, *& non dilectam, dilectam*, in Commentariis in Oseam aliam præfert, sive *& non misericordiam consequutam, misericordiam consequutam*; additque, *Pro* οὐκ ἠλεημένη, *idest* absque misericordia, *in quibusdam fertur exemplaribus* οὐκ ἠγαπημένη, *idest* non dilecta. *Sed veriora sunt exemplaria quæ habent* absque misericordia *&c.* Consentiunt hodienum aliquot mss. Græci, ex antiquis vero Patribus Irenæus lib. 4. cap. 37. Sed plerique alii hanc quæ heic præfertur, lectionem probant, *& non dilectam, dilectam*; Vulgatus utramque exhibet, simul & nectit,

CLASSIS IV. AN. 407. XI.

cit quod voluit: ut in alios clemens, in alios severus existeret.

QUid sit quod Apostolus scribit ad Corinthios in secunda Epistola: 2. Cor. 2. 16. *Aliis odor mortis in mortem: aliis odor vitæ in vitam; & ad hæc quis tam idoneus?* Totum loci hujus capitulum proponamus, ut ex præcedentibus, & sequentibus possint intelligi media, quæ ex utroque contexta sunt. *Quum venissem*, ait, *Troadem, propter Evangelium Christi, & ostium mihi apertum esset in Domino, non habui requiem spiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum; sed valefaciens eis, profectus sum in Macedoniam. Deo autem gratia, qui semper nos triumphat in Christo Jesu, & odorem notitiæ suæ per nos manifestat in omni loco; quia Christi bonus odor sumus Deo, in his qui salvi fiunt, & in his qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Non enim sumus, sicut plurimi* [a] *venundantes verbum Dei; sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur*. Narrat Corinthiis quæ fecerit, quæ passus sit, & quomodo in cunctis Deo agat gratias, ut sub exemplo sui illos provocet ad certandum. Veni, inquit, Troadem, quæ prius Troja appellabatur, ut Evangelium Christi in Asia prædicarem. Quumque mihi ostium apertum esset in Domino, hoc est plurimi credidissent, sive per signa atque virtutes quæ in me operabatur Deus, & spes esset nascentis fidei, & in Domino succrescentis, non habui requiem spiritui meo, hoc est speratam consolationem invenire non potui, eo quod Titum fratrem meum non invenerim, sive quem ibi reperiendum putabam, sive quem ibi audieram degere, vel qui venturum esse illuc se dixerat. Quæ autem fuit tanta consolatio, & quæ requies spiritui in præsentia Titi, quem quia non invenit, valefaciens eis, profectus est in Macedoniam? Aliquoties diximus Apostolum Paulum virum fuisse doctissimum, & eruditum ad pedes Gamalielis, Act. 22. qui in Apostolorum Actibus concionatur, Ibid. 5. 38. 39. & dicit: *Et nunc quid habetis cum hominibus istis? Si enim a Deo est, stabit, si ex hominibus, destruetur*. Quumque haberet scientiam sanctarum Scripturarum, & sermonis diversarumque linguarum gratiam possideret: unde ipse gloriatur in Domino, & dicit: 1. Cor. 14. 18. *Gratias ago Deo, quod omnium vestrum linguis* * *magis loquor*, divinorum sensuum majestatem digno [b] non poterat Græci eloquii explicare sermone. Habebat ergo Titum interpretem: sicut, & beatus Petrus Marcum, cujus Evangelium, Petro narrante, & illo scribente, compositum est. Denique & duæ Epistolæ quæ feruntur Petri, stilo inter se & charactere discrepant, structuraque verborum. Ex quo intelligimus, pro necessitate rerum, diversis eum usum interpretibus. Ergo & Paulus Apostolus contristatur: quia prædicationis suæ in præsentiarum fistulam, organumque per quod Christo caneret, non invenerat: perrexitque in Macedoniam, apparuerat enim ei vir Macedo, dicens: *Transiens adjuva nos*; ut ibi inveniret Titum, & visitaret fratres; vel persecutionibus probaretur: hoc est enim quod dicit: *Deo autem gratia, qui semper triumphat nos in Christo Jesu, & odorem notitiæ suæ spargit in omni loco*. Triumphat nos, pro eo quod est, triumphat de nobis, sive triumphum suum agit per nos: qui in alio loco dixerat: 1. Cor. 4. *Spectaculum facti sumus mundo, & Angelis, & hominibus*. Denique narrat in consequentibus. *Nam quum venissemus Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra: sed omnem tribulationem passi sumus. Foris pugnæ, intus timores. Sed Deus qui consolatur humiles, consolatus est nos in adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in* * *consolatione*. Ergo propterea valefaciens Trojanis sive Troadensibus, profectus est in Macedoniam, ut inveniret ibi Titum, & haberet interpretationis Evangeliique solatium: quem intelligimus non ibi repertum, sed post tribulationes, & persecutiones Apostoli supervenisse. Prius ergo quam venisset Titus, multa perpessus, agit gratias Deo in Christo Jesu, quem gentibus prædicabat, quod dignum se elegerit, in quo ageret triumphum Filii sui. Triumphus Dei est passio Martyrum; & pro Christi nomine cruoris effusio, & inter tormenta lætitia. Quum enim quis viderit tanta perseverantia stare Martyres, atque torqueri,

* Vid. sup. Quæst. IX.

* al. solatio

[a] Sic juxta Græcum καπηλεύοντες Martianæus, & vetustiores nostri codices legunt; alii tamen præferunt *adulterantes* cum Vulgata editione, quod Victorio placet. Revera Chrysostomus, quem alii passim sequuntur, alteram hanc interpretationem probat, illud enim καπηλεύοντες explicant, τὰ αὐτῶν ἀναμιγνύντες τοῖς θείοις.

[b] Passim Apostolum ob eruditionem Hieronymus admiratur, & cumulatissime laudat: quod autem heic illi Græcam eloquentiam denegat, multoque expressius in sequenti ad Algasiam Epist. Quæst. 10. id minime tribuendum est Hieronymianæ antilogiæ

CLASSIS IV. AN. 407.

queri, & in suis cruciatibus gloriari, odor notitiæ Dei disseminatur in gentes, & subit tacita cogitatio, quod nisi verum esset Evangelium, numquam sanguine defenderetur. NEQUE ENIM DELICATA & divitiis studens ac secura confessio est; sed in carceribus, in plagis, in persecutionibus, in fame, in nuditate & siti. Hic triumphus est Dei Apostolorumque victoria. Sed poterat audiens respondere: Quomodo ergo non omnes crediderunt? Prius ergo quam interrogaretur, solvit * ἀνθυποφορὰν; & juxta morem suum quidquid alius objicere potest, antequam objiciatur edisserit. Et est sensus: Nominis Christi in omni loco bonus odor sumus Deo, & prædicationis nostræ longe lateque spirat fragrantia. Sed quia homines suo arbitrio derelicti sunt: neque enim bonum necessitate faciunt, sed voluntate, ut credentes coronam accipiant, increduli suppliciis mancipentur: ideo odor noster qui per se bonus est, virtute eorum & vitio qui suscipiunt, sive non suscipiunt, in vitam transit, aut mortem: ut qui crediderint, salvi fiant, qui vero non crediderint pereant. Nec hoc mirandum de Apostolo, quum etiam de Domino legerimus: *Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum in Israel, & in signum cui* [a] *contradicetur*: solisque radios tam munda loca excipiant, quam immunda, & sic in floribus, quomodo in stercore luceant: nec tamen solis radii polluuntur. Sic & Christi bonus odor, qui numquam mutari potest, nec suam naturam amittere, credentibus vita est, incredulis mors. Mors autem non ista communis, quia cum bestiis morimur & jumentis; sed illa de qua scriptum est: *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*. Ergo & vita arbitranda est non hæc, qua spiramus, & incedimus, & huc illucque discurrimus; sed illa de qua David loquitur: *Credo videre bona Domini in* [b] *terra viventium. Deus enim vivorum est, & non mortuorum*: &, *Vita nostra abscondita est cum Christo in Deo. Quum autem Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos cum illo apparebimus in gloria*. Nec vobis, inquit, o Corinthii, parum esse videatur, si nobis prædicantibus veritatem, alii credant, alii non credant; alii vera morte moriantur, alii vivant ea vita quæ dicit: *Ego sum vita*. Nisi enim nos loquuti essemus, nec incredulos mors, nec credentes vita sequeretur: quia difficile dignus præco virtutum Christi inveniri potest, qui in annunciandis illis non suam, sed ejus quærat gloriam quem prædicat. In eo autem quod se negat non esse sicut multos, qui venditent verbum Dei, ostendit esse quam plurimos, qui quæstum putant esse pietatem, & turpis lucri gratia omnia faciunt, qui devorant domos viduarum; se autem ex sinceritate quasi missum a Deo, & præsente eo qui se miserit, omnia in Christo & pro Christo loqui: ut caussa prædicationis Dei, triumphus Christi, ejusque sit gloria. Et notandum quod mysterium Trinitatis in hujus capituli fine monstretur. *Ex Deo* enim, in Spiritu Sancto, *coram Deo*, Patre, in *Christo loquitur*. Ad comprobandum autem quod de Troade perrexerit Macedoniam, de Apostolorum Actibus ponam testimonium. *Quum autem pertransissent Mysiam, descenderunt Troadem, & visio per noctem Paulo ostensa est. Vir Macedo quidam erat stans & deprecans eum, ac dicens: Transiens in Macedoniam, adjuva nos. Quod quum vidisset, statim quæsivimus proficisci in Macedoniam, certi facti, quod vocasset nos Deus evangelizare eis*.

(Margin notes: * idest exceptionem, quæ inferri poterat. — Luc. 2. 34. — Ezec. 18. 4. — Ps. 26. 13. — Matth. 22. 23. — Coloss. 3. 3. 4. — Luc. 20. — Act. 16. 8. & seqq.)

XII. 1. Th. 5. 23.

QUid sit quod in Epistola scribit ad Thessalonicenses prima: *Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia, ut integer spiritus vester & anima & corpus, sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur*. Famosa quæstio, sed brevi sermone tractanda. Supra dixerat, *spiritum nolite extinguere*: quod si fuerit intellectum, statim sciemus quis iste sit spiritus, qui cum anima & corpore in die adventus Domini conservandus est. Quis enim possit credere, quod instar flammæ, quæ extincta desinit esse quod fuerat, extinguatur Spiritus Sanctus, & sustineat abolitionem sui, qui fuit quondam in Israel, quando per Isaiam & Jeremiam & singulos Prophetas dicere poterat: *Hæc dicit Dominus*; & nunc in Ecclesia per Agabum loquitur: *Hæc dicit Spiritus Sanctus. Divisiones donorum sunt, idem vero Spiritus: & divisiones ministeriorum sunt, idem autem Dominus: & divisiones operationum, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus*. Uni-

(Margin notes: Ibid. 19. — 1. Cor. 12. 4. & seqq.)

quod plerique faciunt, sed co sensu accipiendum, ut quem vi atque dicendi energia eloquentissimum dixit, verborum nitore atque elegantia infra Rhetores insigniores faceret, quod nempe, ut ipse se explicat contra Ruffinum *vel Græcam facundiam contemneret, vel certe quod erat humilitatis, dissimularet*. August. l. 4. de Doctrin. Christ. c. 7. n. 11. *Sicut Apostolum præcepta eloquentiæ secutum fuisse non dicimus, ita quod ejus sapientiam secuta sit eloquentia, non negamus*.

[a] Alii mss. atque editi *contradicitur*, quod prætulit editor Benedictinus. Græc. ἀντιλεγόμενον.

[b] Quidam mss. *in regione viventium*.

CLASSIS IV. AN. 407.

Unicuique autem datur manifestatio Spiritus ad id quod expedit. Alii per Spiritum datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eumdem Spiritum: alii fides in eodem Spiritu, alii operatio virtutum, alii gratia sanitatum in uno spiritu, alii Prophetia, alii discretio spirituum. Omnia autem hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult. De hoc Spiritu, ne a se auferretur, rogabat (Ps. 50. 13.) David, dicens: *Spiritum Sanctum tuum ne auferas a me.* Qui quando aufertur, non [a] substantia sui, sed ei a quo aufertur, extinguitur. Ego puto unum atque idem significare, (1. Thess. 5. 19.) *Spiritum nolite extinguere*, & quod in alio loco scribit, (Rom. 12. 11.) *Spiritu ferventes*. In quo enim fervor spiritus, multiplicata iniquitate, & caritatis frigore, non tepescit, in hoc spiritus nequaquam extinguitur. *Deus igitur pacis sanctificet vos per omnia*, vel in omnibus, sive *plenos* atque *perfectos*: hoc enim magis sonat ὁλοτελεῖς. Deus autem appellatur pacis: quia per Christum ei reconciliati sumus; (Ephes. 2.) qui est pax nostra, qui fecit utraque unum: qui & in alio loco pax Dei dicitur, superans omnem sensum, quæ custodit corda cogitationesque Sanctorum. Qui autem sanctificatur, sive perfectus in omnibus est, in hoc & spiritus & anima & corpus in die Domini conservatur. Corpus, si singulorum membrorum utatur officiis, verbi gratia, si operetur manus, pes ambulet, oculus videat, audiat auris, dentes cibos molant, stomachus coquat, alvus digerat, aut si nulla membrorum parte truncatum est. Et hoc quisquam potest credere, Apostolum pro credentibus deprecari, ut in die judicii integrum omnium corpus Christus inveniat: quum omnium corpora, aut morte dissoluta sint, aut si (ut quidam volunt) reperta fuerint * spirantia (* al. adhuc spirantia, habeant.), adhuc habeant debilitates suas, & maxime Martyrum, & eorum qui pro Christi nomine vel oculos effossos, vel amputatas nares, vel abscissas manus habeant? Ergo integrum corpus est, de quo diximus in alia quæstione, tenens caput, ex quo omne corpus connexum atque compactum, * accipiet (* al. accipit) augmentum [b] in administrationem corporis Christi. Hoc corpus Ecclesia est. Et quiquumque hujus corporis tenuerit caput, & cætera membra servaverit, habebit integrum corpus: quantum accipere potest humana natura. Juxta hunc modum & animæ integritas conservanda est, quæ dicere potest: *Benedic anima mea Dominum, qui sanat omnes infirmitates tuas* (Ps. 102.); & de qua scriptum est: *Misit verbum suum, & sanavit eos* (Ps. 106. 20.). Spiritus quoque in nobis integer conservatur, quando non erramus in spiritalibus, sed vivimus in spiritu, acquiescimus spiritui, & opera carnis mortificamus spiritu, afferimusque omnes fructus ejus, caritatem, gaudium, pacem, & cætera. Aliter. Præcipitur nobis, Salomone dicente: *Tu autem describe ea tripliciter in consilio & scientia; ut respondeas [c] verbo veritatis, his qui proponunt tibi* (Prov. 22. 20.). Triplex in corde nostro descriptio, & regula Scripturarum est. Prima, ut intelligamus eas juxta historiam. Secunda, juxta tropologiam. Tertia, juxta intelligentiam spiritualem. In historia, eorum quæ scripta sunt, ordo servatur. In tropologia, de litera ad majora consurgimus, & quidquid in priori populo carnaliter factum est, juxta moralem interpretamur locum, & ad animæ nostræ emolumenta convertimus. In spirituali θεωρία ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, & cælestibus disputamus: ut præsentis vitæ meditatio, umbra futuræ beatitudinis sit. * Quos Christus (* al. fic.) tales invenerit, ut & corpore, & anima, & spiritu integri conserventur, & perfectam habeant triplicis in se scientiæ veritatem, hos sua pace sanctificabit & faciet esse perfectos. Multi simpliciter hunc locum de resurrectione intelligunt, ut & spiritus, & anima, & corpus in adventu Domini integra conserventur. [d] Alii ex hoc loco triplicem in homine volunt affirmare substantiam: Spiritus, quo sentimus, animæ, qua vivimus, corporis, quo incedimus. Sunt qui ex anima tantum, & corpore subsistere hominem differentes, spiritum in eo tertium, non substantiam velint

a Veriorem esse lectionem, *non in substantia sui*, quam e Brixianis codicibus expressit, Victorius contendit.

b Vetustiores, atque emendatiores libros secuti sic legimus cum Victorio, & juxta Græcorum ἐπιχορηγίας. Martianæus vero *in ædificationem*.

c Erasmum passim exscribens Martianæus, heic quoque minori numero *verbum* legit pro *verba*: quemadmodum & antiq¯i omnes libri, & textus uterque retinet, & ipse etiam Victorius emendat. Mox ut sensus constet, aut certe concinnior sit, post Salomonis verba uno spiritu subnectendum videtur insequens comma, expuncta etiam in fine *est* vocula, ut ea ipsa triplex descriptio, & regula præcipi intelligatur.

d Alteram hanc explicationem, aut sententiam Tatianus commentus est, ac defendit, animam a corpore & spiritu ita distinguens, ut spiritum inter & corpus media veluti substantia sit, quæ corpus quidem moderetur, sed & ipsa regatur a spiritu, quem lucem divinam appellat, & *imaginem*, & *similitudinem* Dei. Vide ejus Orationem ad Græcos.

CLASSIS IV. AN. 407.

velint intelligi, sed efficientiam, per A quam & mens in nobis, & sensus, & cogitatio, & animus appellantur, & utique non sunt tot substantiæ, quot nomina. Quumque illud eis oppositum fuerit: *Benedicite spiritus, & animæ justorum Domino*, Scripturam non recipiunt, dicentes eam in Hebraico non haberi. Nos autem in præsenti loco (ut supra diximus) spiritum, qui cum anima & corpore integer conservatur, non substantiam Spiritus Sancti, quæ non B potest interire, sed [a] gratias ejus donationesque accipimus, quæ nostra vel virtute, vel vitio, & accenduntur, & extinguuntur in nobis.

Dan. 3. 86.

* EPISTOLA CXXI.

Ad ALGASIAM.

* Al. 151. Scripta eodem anno ac superior.

[b] Capitula XI. Quæstionum ALGASIÆ C ad S. HIERONYMUM.

I. *Cur Joannes discipulos suos mittit ad Dominum, ut interrogarent eum*, Tu es qui venturus es, an alium exspectamus? *Quum prius ipse de eodem dixerit*: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

II. *Quid significet quod in Matthæo scriptum est*, Arundinem quassatam non confringet; & linum fumi- D gans non extinguet.

III. *Quem sensum habet quod in Evangelio Matthæi scriptum est*: Si quis vult post me venire, abneget semetipsum. *Quæ est sui abnegatio: aut quomodo, qui sequitur Salvatorem seipsum negat*.

IV. *Quid vult significare quod in eodem Matthæo scriptum est*: Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus: *Et*, Orate ut non fiat fu- E ga vestra in hyeme, vel sabbato.

V. *Quid sibi velit quod scriptum est in Evangelio secundum Lucam*: Et non receperunt, quia facies ejus erat vadens Jerusalem.

VI. *Quid sit villicus iniquitatis, qui Domini voce laudatus est*.

VII. *Quo sensu accipiendum est, quod in Epistola legimus ad Romanos*: Vix enim pro justo quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori?

VIII. *Quid sibi vult quod ad Romanos scribit Apostolus*: Occasione accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.

IX. *Quare Apostolus Paulus in eadem ad Romanos scribit Epistola*: Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, *& reliqua*.

X. *Quid sibi velit quod idem Apostolus ad Colossenses scribit*: Nemo vos superet, volens in humilitate mentis, & religione Angelorum, *& reliqua*.

XI. *Quid est quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribit*: Nisi discessio venerit primum, & revelatus fuerit homo peccati, *& reliqua*.

Expliciunt Capitula.

CLASSIS IV. AN. 407.

HIERONYMUS AD ALGASIAM

DE QUÆSTIONIBUS XI.

INCIPIT PRÆFATIO.

FIlius meus Apodemius, qui [c] interpretationem nominis sui, longa ad nos veniens navigatione, signavit, & de Oceani litore, atque ultimis Galliarum finibus, Roma præterita, quæsivit Bethleem, ut inveniret in ea cælestem panem, & saturatus eructaret in Domino, ac diceret: *Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi*, detulit mihi in parva schedula maximas quæstiones, quas a te datas, mihique tradendas diceret. Ad quarum lectionem intellexi studium Reginæ Saba in te esse completum, quæ de finibus terræ venit audire sapientiam Salomonis. Non quidem ego Salomon, qui & ante se, & post se, cunctis hominibus præfertur sapientia; sed tu Regina appellanda * es Saba, in cujus mortali corpore non regnat peccatum, & quæ ad Dominum tota mente conversa, audies ab eo: *Convertere, convertere Sunamitis*. Etenim *Saba* in lingua nostra *conversionem* sonat. Simulque animadverti, quod quæstiunculæ tuæ de

Ps. 44. 1.

3. Reg. 10. & Matth. 12.

* al. ex

Cant. 6. 12.

[a] Rectissime adeo Theodoretus, Πνεῦμα τὸ χάρισμα, κέκληκε, *Spiritum vocavit donationem ipsam*. Paria habent Irenæus, & Clemens Alexand. & Chrysostomus in hunc locum.

[b] Hæc item Quæstionum Algasiæ capitula in antecessum excudimus iisdem de caussis, quibus supra ea, quæ ex Hedibiæ Commentariolo dicebantur.

[c] Nimirum ἀπόδημος, unde *Apodemius* Latine, ex ἀποδημέω Græco verbo, *peregrinum* sonat. Marc. 13. 34. ὡς ἄνθρωπος ἀπόδημος, *sicut homo, qui peregre profectus &c.* Mox etiam Bethleem significationem adludit, quæ *domus panis* interpretatur.

CLASSIS IV. AN. 407.

de Evangelio tantum & de Apostolo propositæ, indicant te veterem Scripturam aut non satis legere, aut non satis intelligere, quæ tantis obscuritatibus, & futurorum typis obvoluta est, ut omnis interpretatione egeat: & porta orientalis, de qua verum lumen exoritur, & per quam Pontifex ingreditur & egreditur, (*Ezech. 43. & 44.*) semper clausa sit, & soli Christo pateat, qui habet clavem David, qui aperit, & nemo claudit: claudit, & nemo aperit, (*Apoc. 5.*) ut illo reserante introeas cubiculum ejus, & dicas, (*Cant. 1. 3.*) *Introduxit me rex in cubiculum suum*. Præterea satis miratus sum, cur purissimo fonte vicino relicto, nostri tam procul rivuli fluenta quæsieris, & omissis aquis Siloe, (*Isai. 8.*) quæ vadunt cum silentio, * desiderares aquas Sihor, (* *al. desideras.*) quæ turbidis sæculi hujus vitiis sordidantur. Habes istic sanctum virum [a] Alethium Presbyterum, qui viva, ut ajunt, voce, & prudenti disertoque sermone possit solvere quæ requiris: nisi forte peregrinas merces desideras, & pro varietate gustus, nostrorum quoque condimentorum te alliamenta delectant. Aliis dulcia placent, nonnullos subamara delectant, horum stomachum acida renovant, illorum salsa sustentant. Vidi ego nauseam, & capitis vertiginem [b] antidoto, quæ appellatur πικρὰ, sæpe sanari, & juxta Hippocratem, contrariorum contraria esse remedia. Itaque nostram amaritudinem, illius nectareo melle curato, & mitte in Mara lignum crucis, senilemque pituitam juvenili austeritate compesce, ut possis læta cantare: (*Exod. 15. Ps. 118. 103.*) *Quam dulcia gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo.*

I. CUr Joannes discipulos suos mittit ad Dominum, ut interrogent eum: (*Matth. 11. 3. & Luc. 7. 20.*) *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* quum prius ipse de eodem dixerit: (*Joan. 1. 29.*) *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi?* De hac Quæstione in Commentariis Matthæi plenius diximus. (*Commentar. in Matthæum*) Unde apparet quæ hæc interrogas, ipsa te volumina non habere. Tamen stringendum est breviter, ne omnino tacuisse videamur. Joannes mittebat discipulos suos in vinculis constitutus, ut sibi quærens, illis disceret; & capite truncandus, illum doceret esse sectandum, quem interrogatione sua magistrum omnium fatebatur. Neque enim poterat ignorare, quem ignorantibus ante monstraverat, & de quo dixerat: (*Joann. 3. 29.*) *Qui habet sponsam, sponsus est*; Et, (*Matth. 3. 11. & Joan. 1. 27.*) *Cujus non sum dignus calciamenta portare*; Et, (*Joan. 3. 30.*) *Illum oportet crescere, me autem minui*. Deumque Patrem intonantem audierat: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi [c] complacui*. (*Matt. 3. 17.*) Quod autem dicit: *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* hunc quoque sensum habere potest: Scio quod ipse sis, qui tollere venisti peccata mundi: sed quia ad inferos descensurus sum, etiam hoc interrogo, [d] utrum & illuc ipse descendas, an impium sit hoc de Filio Dei credere, aliumque missurus sis? Hoc autem scire desidero: ut qui te in terris hominibus nunciavi, etiam inferis nunciem, si forte venturus es. Tu enim es, qui venisti dimittere captivitatem, & solvere eos, qui in vinculis tenebantur. (*Matth. 11. & Luc. 7.*) Cujus sciscitationem Dominus intelligens, operibus magis quam sermone respondet: & Joanni præcipit nunciari, videre cæcos, ambulare claudos, leprosos mundari, surdos audire, mortuos surgere, & (quod his majus est) pauperes evangelizari. Pauperes autem vel humilitate, vel divitiis: ut nulla inter pauperem divitemque distantia sit salutis; sed omnes vocentur æqualiter. Quodque infert: (*Matth. 11.*) *Beatus qui non fuerit scandalizatus in me*, non Joannem, sed discipulos ejus percutit, qui prius accesserant ad eum, dicentes: (*Marc. 2. & Luc. 5. 33.*) *Quare nos & Pharisæi jejunamus frequenter, discipuli autem tui non jejunant?* Et ad Joannem: (*Joann. 3.*) *Magister, cui tu præbuisti testimonium juxta Jordanem, ecce discipuli ejus baptizant, & plures veniunt ad eum.* Quo dicto livorem significant de signorum magnitudine, ex invidiæ mordacitate venientem: cur baptizatus a Joanne, ipse audeat baptizare; & multo amplior ad eum turba concurrat, quam prius venerat ad Joannem. Et ne forsitan plebs nesciens, hoc dicto Joannem suggillari arbitraretur, in illius laudes perorat: & cepit de Joanne ad turbas dicere circumstantes: (*Matth. 11. & 7. Luc. 7. 24.*) *Quid existis in desertum videre? arundinem vento agitatam? Sed quid existis in solitudinem videre? hominem mollibus vestitum?* & reliqua.

[a] Hic ille Alethius videtur esse, ad quem S. Paulini scribitur epistola trigesima tertia, Florentii frater, eique in Cadurcensi Episcopatu successor: qua de re videndus Gregorius Turonensis lib. 2. Hist. Franc. cap. 13. Ejusdem porro Galliarum regionis erat Algasia.

[b] Vid. Epist. 78. ad Fabiol. Mans. V. Plin. l. 22. c. 22.

[c] Victorius ex Brixianis codicibus *mihi bene complacui*, quam vocem *bene* ex Græco εὐδόκησα, nititur confirmare.

[d] Facile hunc sensum expresserit ex Origene Homil. 4. in Lucam, & in Regum libros. Visus quippe est illi minime quidem de Christi persona, sed de ejus morte Joannes revera dubitasse, ut qui Christum jam terris monstraverat, sciscitaretur, num inferis quoque adventurum nunciaret. In hanc sententiam conveniunt quoque Hippolytus de Antichristo, & Nazanzen. Orat. XX. sed alii post Chrysostomum impugnant.

CLASSIS IV. AN. 407.

liqua. Cujus dicti hic sensus est: Numquid ad hoc existis in eremum, ut videretis hominem instar arundinis ventorum flatu, in partes varias inclinari? ut quem ante laudaverat, de eo nunc dubitet: & de quo prius dixerat: *Ecce Agnus Dei*, nunc interroget, utrum ipse an alius sit, qui vel venerit, vel venturus sit? Et quia omnis prædicatio falsa sectatur lucra, & gloriam quærit humanam, ut per gloriam nascantur compendia: asserit eum camelorum (Matth. 3.) vestitum pilis, nulli posse adulationi succumbere; & qui locustis vescitur ac melle silvestri, nec opes neque alias terrenas delicias quærere, rigidamque & austeram vitam, aulas vitare palatii, quas quærunt qui purpura & bysso & serico & mollibus vestiuntur. [a] Dicitque eum non solum Prophetam, qui soleat ventura prædicere; sed plus esse quam Prophetam: quia quem illi venturum esse dixerant, hic venisse monstravit, dicens: (Joan. 1.) *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*: præsertim quum ad fastigium Prophetale Baptistæ accesserit privilegium; ut qui dixerat: (Matt. 3. 14.) *Ego a te debeo baptizari*, ipse eum baptizaverit: non præsumtione majoris, sed obedientia discipuli, ac timore servi. (Matt. 11.) Quumque inter natos mulierum, nullum asserat Joanne surrexisse majorem; se, qui de Virgine procreatus est, majorem esse commemorat: sive omnem Angelum in cælis qui minimus est, in terris cunctos homines anteire. Nos enim in Angelos proficimus; & non Angeli in nos: [b] sicut quidam stertentes sopore gravissimo somniant. Nec sufficit hoc in Joannis laudibus, nisi ipse prædicans baptismum pœnitentiæ, prius dixisse referatur: (Matt. 3. 1.) *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum*. Unde a (Ibid. 11. 12.) diebus prædicationis ejus, regnum cælorum vim patitur; ut qui homo natus est, Angelus esse desideret; & terrenum animal, cæleste quærat habitaculum. (Ibid. 13.) *Lex enim & Prophetæ usque ad Joannem prophetaverunt*: non quod Joannes Prophetarum sit finis & Legis, sed ille qui Joannis testimonio prædicatus est. Joannes autem secundum mysterium, quod (Malach. 4.) in Malachia scriptum est, *Ipse est Elias*, (Matt. 11. 14.) *qui venturus est*: non quod eadem anima (ut Hæretici suspicantur) & in Elia & in Joanne fuerit: sed quod eamdem ha- A buerit Sancti Spiritus gratiam, zona cinctus, ut Elias vivens in eremo, ut Elias: persecutionem passus ab Herodiade, (3. Reg. 19.) ut ille sustinuit ab Jezabel: ut quomodo Elias secundi præcursor adventus est, ita Joannes venturum in carne Dominum Salvatorem, (Luc. 1.) non solum in eremo, sed etiam in matris utero salutarit, & exultatione corporis nunciarit.

II. (Matt. 12. 20.) Quid significet quod in Matthæo scriptum est: *Arundinem quassatam non* B *confringet, & linum fumigans non extinguet*. Ad cujus expositionem loci, totum quod Matthæus de Isaia Propheta assumit testimonium (Isai. 42.) ponendum est, & ipsius verba Isaiæ, juxta Septuaginta interpretes, ipsumque Hebraicum, cui Theodotio, Aquila, Symmachusque consentiunt. Sic ergo de quattuor Evangelistis, solus Matthæus posuit: (Matt. 12. 15. & seqq.) *Jesus autem sciens, * secessit* (* al. recessit) *inde: & sequuti sunt eum multi, & curavit eos omnes: & præcepit eis, ne manifestum* C *eum facerent; ut * impleretur* (* al. adimpleretur) *quod dictum est per Isaiam Prophetam, dicentem: Ecce puer meus quem elegi: dilectus meus, in quo bene complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, & judicium gentibus nunciabit* (Isai. 42. 1. & seqq.). *Non contendet, neque clamabit, neque audiet quisquam in plateis vocem ejus. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet, donec ejiciat ad victoriam judicium: & in nomine ejus gentes sperabunt*. Pro quo in Isaia juxta D Septuaginta Interpretes sic scriptum est: *Jacob puer meus, suscipiam eum. Israel electus meus, suscepit eum anima mea. Dedi spiritum meum super eum, judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque dimittet, nec audietur foris vox ejus. Arundinem confractam non conteret, & linum fumigans non extinguet: sed in veritate proferet judicium. Splendebit, & non quassabitur, donec ponat super terram judicium: & in nomine ejus gentes sperabunt*. Nos autem ex E Hebræo ita vertimus, *Ecce * puer meus* (* al. servus), *suscipiam eum; electus meus, complacuit sibi in illo anima mea. Dedi spiritum meum super eum: judicium gentibus proferet. Non clamabit, neque accipiet personam, neque audietur foris vox ejus. Calamum quassatum non conteret, & linum fumigans non extinguet. In veritate educet judicium. Non erit tristis neque turbulentus, donec ponat in terra judicium: & legem ejus insulæ exspectabunt*. Ex quo apparet

a Addunt vetustiores editi, *qui in domibus Regum sunt*. Paulo post *monstrat* pro *monstravit* legebatur.

b Hæc Origenes docuit teste Epiphanio Hæres. 64. cap. 4. & 33. omnes nempe hominum animas Angelos fuisse, & rursus fieri. Ille vero cum aliis locis tum præcipue in Joan. tom. 5. de ipso Præcursore, quem pridem Angelum fuisse suspicatur: καὶ μηδὲν, inquit, θαυμαστὸν τοῦ πρωτοτόκου πάσης τῆς κτίσεως ἐνσωματουμένου κατὰ φιλανθρωπίαν ζηλωτάς τινας

paret Matthæum Evangelistam, non veteris interpretationis auctoritate constrictum, dimisisse Hebraicam Veritatem: sed quasi Hebræum ex Hebræis, & in Lege Domini doctissimum ea gentibus protulisse, quæ in Hebræo legerat. Si enim sic accipiendum est, ut Septuaginta Interpretes ediderunt: *Jacob puer meus, suscipiam eum: Israel electus meus, suscepit eum anima mea*, quomodo in Jesu intelligimus esse completum, quod de [a] Jacob, & de Israel scriptum est? Quod beatum Matthæum non solum in hoc testimonio, sed etiam in alio loco fecisse legimus: *Ex Ægypto vocavi filium meum*: pro quo Septuaginta transtulerunt: *Ex Ægypto vocavi filios ejus*. Quod utique, nisi sequamur Hebraicam Veritatem, ad Dominum Salvatorem non pertinere, manifestum est. Sequitur enim: *Ipsi autem immolabant Baalim*. Quod autem de assumto testimonio in Evangelio minus est: *splendebit, & non quassabitur, donec ponat super terram judicium*, videtur mihi accidisse primi scriptoris errore, qui legens superiorem sententiam in verbo judicii esse finitam, putavit inferioris sententiæ ultimum verbum esse *judicium*: & pauca verba quæ in medio, hoc est, inter *judicium*, & *judicium* fuerant, prætermisit. Rursumque quod apud Hebræos legitur: *Et in lege ejus sperabunt insulæ*, Matthæus sensum potius quam verba interpretans, pro lege, & insulis, nomen posuit, & gentes. Et hoc non solum in præsenti loco, sed ubiquumque de veteri Instrumento Evangelistæ & Apostoli testimonia protulerunt, diligentius observandum est: non eos verba sequutos esse, sed sensum: & ubi Septuaginta ab Hebraico discrepant, Hebræum sensum suis expressisse sermonibus. Puer igitur Dei omnipotentis juxta dispensationem carnis assumtæ, * qua ad nos mittitur, Salvator est appellatus. Ad quem & in alio loco dicit Pater: *Magnum tibi est vocari puerum meum, ut congreges tribus Jacob*. * Hæc est vinea *Sorec*, quæ interpretatur, *electa*. Hic est filius amantissimus, in quo sibi complacuit anima Dei: non quod Deus animam habeat; sed quod in anima omnis Dei monstretur affectus.

[Margin: *a* — Osee 11. 2. — * al. qua — Isa. 49. 3. — * al. Hic]

Et non mirum, si in Deo anima nominetur, quum universa humani corporis membra, secundum leges tropologiæ, & diversas intelligentias, habere dicatur. Posuit quoque spiritum suum super eum: *Spiritum Sapientiæ, & intelligentiæ, spiritum consilii, & fortitudinis, spiritum sapientiæ, & pietatis, & timoris Domini*: qui in specie columbæ descendit super eum; de quo & Joannes Baptista a Deo Patre audisse se narrat: *Super quem videris Spiritum Sanctum descendentem, & manentem super eum, ipse est*. Et *Judicium gentibus nunciabit*; de quo, & in Psalmis: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis*. Qui & ipse loquitur in Evangelio: *Non enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio*. *Non contendet*: sicut agnus ductus est ad victimam: non contendet in subversione audientium. *Neque clamabit*, juxta illud quod Paulus Apostolus scribit: *Omnis clamor, & ira, & amaritudo auferatur a vobis*. Non clamabit: quia Israel non fecit judicium, sed clamorem. *Neque audiet quisquam in plateis, sive foris, vocem ejus*. *Omnis enim gloria filiæ regis abintus*: Et, *Arcta, & angusta via est, quæ ducit ad vitam*. Unde in plateis vox illius non auditur, in quibus confidenter agit sapientia, latam spatiosamque viam non ingrediens, sed arguens atque condemnans. Unde & his qui foris erant, non sua voce, sed per parabolas loquebatur: *Arundinem*, inquit, *quassatam non confringet*; sive (ut Septuaginta transtulerunt) *calamum fractum non conteret*. Calamus fractus qui fuit antea vocalis, & in laudes Domini concinebat, appellandus est Israel, qui * quoniam impegit in angularem lapidem, & cecidit super eum, fractusque in illo est; propterea dicitur de eo: *Increpa Domine bestias calami*: & in Jesu volumine torrens appellatur *cannæ*, id est, *calami*; qui aquas habet turbidas, quas elegit Israel, purissima contemnens fluenta Jordanis: reversusque mente in Ægyptum, & desiderans cœnosam ac palustrem regionem, peponesque, & cepe, & allia, & cucumeres, ollasque Ægyptiarum carnium, rectissime per Isaiam appellatur calamus fractus: cui qui inniti voluerit, per-

[Margin: Isai. 11. — Joan. 1. 33. — Ps. 71. 1. — Joan. 5. 22. — Eph. 4. — Ps. 44. 14. — Matt. 7. 14. — * al. quondam — Ps. 67. 31.]

τέκνα καὶ μιμηταὶ γεγονέναι Χριστοῦ, ἀγαπήσαντες τὸ διὰ τοῦ σώματος ὑπηρετῆσαι τῇ εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ χρηστότητι. Vid. epist. ad Avitum cap. 1. & in Aggæum Comment. 1. Hujusmodi Hæretici *Psychopneumones* ab auctore Prædestinati appellantur.

a Recolenda sunt, quæ habet in Commentariis in Isaiam. *Jacob*, inquit, *& Israel in presenti capitulo non habentur, quod nec Matthæus Evangelista posuit, secutus Hebraicam veritatem. Hoc dicimus in sugillationem eorum, qui nostra contemnunt. De quo plenius in Matthæi Commentariolis, & in libro quem ad Algasiam nuper scripsimus, disputatum est.*

b Confer in Matth. Commentar. Cap. XXVII. in Michæam l. 2. cap. V.

CLASSIS IV. AN. 407.

pertundetur manus ejus. Qui enim post A adventum Domini Salvatoris Evangelicæ interpretationis spiritum derelinquens, in Judaicæ literæ morte requiescit, istius cuncta opera vulnerantur. Linum quoque fumigans non extinguet, populum de gentibus congregatum, qui extincto legis naturalis ardore, fumi amarissimi, & qui noxius oculis est, tenebrosæque caliginis involvebatur erroribus. Quem non solum non restinxit & redegit in cinerem, sed e contrario B de parva scintilla, & pene moriente, maxima suscitavit incendia; ita ut totus orbis arderet igne Domini Salvatoris, quem venit mittere super terram, & in omnibus ardere desiderat. Secundum tropologiam quid nobis videretur de hoc loco, in Commentariolis Matthæi breviter [a] annotavimus. Iste autem qui arundinem quassatam non confregit, & linum fumigans non extinxit, judicium quoque perduxit ad victoriam, cu- C jus judicia vera sunt, justificata in semetipsis, ut justificetur in sermonibus suis, & vincat quum judicatur, & tamdiu lumen prædicationis ejus in mundo resplendeat, nulliusque conteratur, & vincatur insidiis, donec ponat in terra judicium, & impleatur illud quod scriptum est: *Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra*. Et, *In nomine ejus gentes sperabunt*; sive *in lege ejus sperabunt insulæ*. Quomodo enim insulæ turbine D flatuque ventorum, & crebris tempestatibus feriuntur quidem, sed non subvertuntur, in exemplum Evangelicæ domus, quæ supra petram robusta mole fundata est, ita & Ecclesiæ quæ sperant in lege, & in nomine Domini Salvatoris, loquuntur per Isaiam: *Ego civitas firma*, [b] *civitas quæ non oppugnatur*.

Luc. 12. — *Isai. 42.* a — *Psal. 18.* — *Psal. 50.* — *Matt. 6. 10.* — *Ibid. 11. 10.* — *Ibid. 42. 4.* — *Matth. 7. & Luc. 6.* — *Isai. 27. 3. sec. LXX.* b

III.

QUem sensum habeat, quod in Evangelista Matthæo scriptum est: *Si quis vult venire post me abneget semetipsum*. Quæ est sui abnegatio? aut quomodo qui sequitur Salvatorem, seipsum abnegat? De quo in tertio Commentariorum ejusdem Matthæi libro, ita breviter loquutus sum: " Qui deponit veterem hominem cum operibus suis, " * negat seipsum, dicens: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus*: tollitque crucem suam & mundo crucifigitur. Cui autem mundus crucifixus est, sequitur Dominum crucifixum. Quibus nunc addere possumus: postquam ostendit discipulis quod oporteret eum ire Jerusalem, & multa pati a Sacerdotibus & Scribis, & principibus Sacerdotum & occidi, assumens eum Petrus, cepit increpare & dicere: *Absit a te, Domine, non erit tibi hoc*. Qui conversus, dicit Petro: *Vade post me Satana, scandalum es mihi: quia non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum*. Humano quippe timore perterritus, passionem Domini formidabat. Et quomodo, audiens *multa pati, & occidi*, timebat: sic audiens, *& tertia die* [c] *resurgere*, gaudere debuerat, & tristitiam passionis, resurrectionis gloria mitigare. Unde illo pro timore correpto, loquebatur ad omnes discipulos, sive, *convocavit turbam cum discipulis suis*, ut Marcus posuit; aut juxta Lucam, *dicebat ad cunctos*: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum; & tollat crucem suam, & sequatur me*. Cujus exhortationis hic sensus est: Non est delicata in Deum & secura confessio. Qui in me credit, debet suum sanguinem fundere. *Qui enim perdiderit animam suam in præsenti, lucrifaciet eam in futuro*. Quotidie credens in Christum, tollit crucem suam, & negat seipsum. Qui impudicus fuit, versus ad castitatem, temperantia luxuriam negat. Qui formidolosus & timidus, assumto robore fortitudinis, priorem se esse nescit. Iniquus si sequatur justitiam, negat iniquitatem. Stultus si Christum confiteatur Dei virtutem & Dei sapientiam, negat stultitiam. Quod scientes, non solum persecutionis tempore, & necessitate martyrii, sed in omni conversatione, opere, cogitatione, sermone, E negemus nosmetipsos quod ante fuimus; & confiteamur eos, qui in Christo renati sumus. Idcirco enim Dominus crucifixus est, ut & nos qui credimus in eum, & peccato mortui sumus, crucifigamur cum ipso, dicamusque quod Apostolus Paulus docuit: *Cum Christo crucifixus sum*. Et: *Mihi autem absit gloriari, nisi*

Matt. 16, 24. — Comment. in Matth. lib. 3. cap. 6.

CLASSIS IV. AN. 407. — * al. *denegat*. — *Galat. 2. 20.* — *Ibid. 3. & 4.* — *Matt. 16, 23.* — c — *Luc. 9. 23.* — *Matt. 10. 39.* — *1. Cor. 1.* — *Galat. 7. 14. Coloss. 2.*

a Hujusmodi est autem adnotatio lib. 2. cap. 12. *Qui peccatori non porrigit manum, nec portat onus fratris sui, ipse calamum quassatum confringit. Et qui modicam scintillam fidei contemnit in parvulis, hic linum extinguit fumigans. Quorum neutrum Christus fecit: ad hoc enim venerat, ut salvum faceret quod per erat.*

b Sic editi plerique ac mss. cum negandi particula, *quæ non oppugnatur*, quemadmodum & in epistola ad Paulam de Hebraico Alphabeto adducitur. Et sensus quidem utroque in loco idem est, qui nimirum pro *non expugnatur* accipi atque exponi debet. Verum Martianæo ex aliis mss. & forte Græco etiam textu πόλις πολιορκουμένη, placuit, *quæ oppugnatur*.

c Antea erat *resurget*.

nisi in Cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo. Qui cum Christo crucifixus est, spoliet principatus & potestates, & triumphet eas in ligno. Unde & in Evangelio secundum [a] Matthæum, in typum eorum qui in Domino credituri erant, & se cum illo crucifixuri, Simon Cyrenæus portat crucem ejus; quam juxta alios Evangelistas prior ipse portavit.

IV. Quid vult significare, quod in eodem Matthæo scriptum est, *Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus*. Et: *Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbato*. [Matth. 24. 19. 20.] Quod ex superioribus pendere manifestum est. Quum enim Evangelium Christi cunctis gentibus fuerit prædicatum, & venerit consummatio, viderintque *abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto*: [Marc. 13.] tunc præcipitur his, qui in Judæa sunt, ut fugiant ad montes; & qui in tecto, ne descendant tollere aliquid de domo sua; & qui in agro, ne revertantur auferre tunicam suam. De quibus in Commentariis ejusdem Matthæi plenius diximus. Statimque conjungitur: *Væ prægnantibus, & nutrientibus in illis diebus*. In quibus diebus? quando abominatio desolationis steterit in loco sancto. Quod quidem juxta literam de adventu Antichristi prædicari, nulli dubium est: quando persecutionis magnitudo compellit fugere, & graves uteri, parvulique lactentes fugam retardant. Licet quidam Titi & Vespasiani adversus Judæos, & præcipue Jerusalem obsidionem pugnamque significari velint. Hyemem quoque & sabbatum, sic interpretantur, ne eo tempore fugere compellantur, quando duritia frigoris in agris, & in desertis locis, fugientes latere non patitur: & observatio sabbati, aut prævaricatores facit, si fugiant; aut hostium gladiis subjacere, si sabbati otium, & præcepta servaverint. Nos autem audientes Dominum Salvatorem, ut qui in Judæa sunt, ad montana confugiant, ipsi quoque oculos * levemus ad montes, de quibus scriptum est: *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi*. [* al. levamus. Psal. 120. 1.] Et in alio loco: *Fundamenta ejus in montibus sanctis*: [Psal. 86. 1.] Et, *Montes in circuitu ejus, & Dominus in circuitu populi sui*: [Psal. 124.] Et, *Non potest* [b] *latere civitas super montem posita*; [Matt. 5. 14.] & discalciemus non pelle literæ, nudisque pedibus cum Moyse ascendentes montem [c], dicamus: *Transiens videbo visionem hanc magnam*; [Exod. 3. 3.] ut possimus intelligere prægnantes animas, quæ de semine doctrinarum & sermonis Dei, initia fidei conceperunt, & dicunt cum Isaia: *A timore tuo Domine concepimus, & parturivimus, & peperimus spiritum salutis tuæ, quem fecisti super terram*. [Isai. 26. 18.] Sicuti enim semina paulatim formantur in uteris: & tamdiu non * putatur [d] homo, donec elementa confusa suas imagines membraque suscipiant: [* al. reputatur.] ita sensus ratione conceptus, nisi in opera proruperit, adhuc in ventre retinetur; & cito abortio perit, quum viderit abominationem desolationis stantem in Ecclesia, [Dan. 9. Matt. 24. & Marc. 13.] & Satanam transfigurari in Angelum lucis. [2. Cor. 11.] De istiusmodi fœtibus Paulus loquitur dicens: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis*. [Galat. 4.] Has ergo reor juxta mysticos intellectus esse mulieres, de quibus idem Apostolus scribit: *Mulier seducta in transgressione facta est. Salvabitur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide & caritate & sanctitate cum pudicitia*. [1. Tim. 2. 14. 15.] Quæ si de sermone divino aliquando generarit, necesse est, quæ generata sunt, crescere; & primum accipere lac infantiæ, donec perveniant ad solidum cibum, & ad maturam ætatem plenitudinis Christi. [1. Cor. 3. Ephes. 4.] Omnis enim qui lacte alitur, imperitus est in ratione justitiæ: parvulus enim est. Hæ igitur animæ quæ necdum pepererunt, sive quæ necdum potuerunt quæ generata sunt alere; quum viderint sermonem hæreticum stantem in Ecclesia, cito scandali-

[a] Brixiani codices novem penes Victorium duoque alii apud nos, quorum alter impressus est, secundum Joannem hoc loco, non *secundum Matthæum* Evangelium laudant. Ex Hieronymi quoque contextu & loquendi ratione facile nostro quidem judicio liquet, minime Matthæum adduci ab eo voluisse; cum enim quæ hactenus explicavit, ex illo diversis locis petita sint, quid est quod quasi de nusquam antea in probationem adducto testimonio dicit, *Unde & in Evangelio secundum Matthæum?* Si tamen ex mss. *Joannem* substituas, neutiquam constabit sententiæ veritas, siquidem ex omnibus Evangelistis qui uno consensu a Simone Cyrenæo portatam fuisse crucem Jesu testantur, solus Joannes conceptis verbis a Christo illam antea sublatam asseverat. In hunc itaque sensum, quem intendi etiam a S. Doctore nullus dubito, post mss. lectionem, nimirum substituto Joannis nomine, refici adhuc ex conjecturis locus deberet, hac verborum metathesi, puta, *Crucem quam juxta alios Evangelistas Simon Cyrenæus portat, prior ipse portavit*. Verum quia mss. non nisi superiori loco suffragantur, ab impressa lectione, quam cæteri etiam editores religiose observant, nihil a nobis est immutatum.

[b] Victorius ex Vulgata editione ac Florentinis quibusdam mss. aliisque Brixianis, *non potest abscondi*, cui favet & Græc. κρυβῆναι.

[c] Alii addunt *Sina*, quod ejus mortis est nomen.

[d] Sic editi libri omnes ante Martianæum: sic ratio sensusque omnis petit. Ille tamen ex nescio quibus depravatis mss. pro *homo* legit *homicidium*, quæ lectio, ut nihil ad rem sit, etiam ex ejus explicatione parum sanam doctrinam continet. Ad marginem quoque comminiscitur Exod. locum XXI, 22. qui neutiquam est ad Hier. mentem,

CLASSIS IV. AN. 407.

dalizantur & pereunt: & in tempestate atque persecutionibus permanere non possunt, præsertim si otium habuerint bonorum operum, & non ambulaverint in via, quæ Christus est. (Joan. 14.) De hac abominatione hæreticæ perversæque doctrinæ dicebat Apostolus, quod homo iniquitatis & adversarius elevet se contra omne quod dicitur Deus & religio, ita ut audeat stare in Templo Dei, & ostendere se quod ipse sit tanquam Deus: (2. Thess. 2.) cujus adventus secundum operationem Satanæ; & ea quæ concepta sunt facit perire abortio; & quæ sunt nata, ad pueritiam & ad perfectam ætatem pervenire non posse. Quamobrem orandus est Dominus, ne in exordio fidei & crescentis ætatis oriatur hyems, de qua scriptum est: *Hyems transiit, imber abiit sibi;* (Cant. 2. 11.) ne otio torpeamus: sed imminente naufragio, suscitemus dormientem Dominum, atque dicamus: *Præceptor salva nos, perimus.* (Matth. 8. 25.)

V. QUid sibi velit, quod scriptum est in Evangelio secundum Lucam: *Et non receperunt eum: quoniam facies ejus erat* [a] *vadens in Jerusalem.* (Luc. 9. 53.) Festinans Dominus pergere in Jerusalem, ut complerentur dies assumtionis ejus, & Pascha celebraret, de quo dixerat: *Desiderio desideravi hoc Pascha comedere vobiscum antequam patiar,* (Ibid. 22. 15.) & bibere calicem, de quo ait: *Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum?* (Joan. 18. 11.) omnemque doctrinam suam patibulo roboraret, juxta illud quod scriptum est: *Quum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum;* (Ibid. 12. 32.) obfirmavit faciem suam, ut iret Jerusalem. Obfirmatione enim & fortitudine opus est ad passionem sponte properanti. Unde & Ezechieli, cui dixerat Deus: *Fili hominis in medio scorpionum tu habitas, & ne timeas eos:* (Ezech. 2. 6.) [b] *obfirmavi*, inquit, *faciem tuam, & dedi faciem tuam æneam, & frontem tuam ferream;* (Ibid. 3. 9.) ut si forsitan surrexisset contra eum malleus universæ terræ, quasi incus du-

rissima resisteret, malleumque contereret, de quo scriptum est: *Quomodo confractus est, & contritus est malleus universæ terræ?* (Jer. 50. 23.) *Et misit nuncios*, id est, *Angelos ante faciem suam.* (Luc. 9. 52.) Justum enim erat, ut Dei Filio [c] Angeli ministrarent. Sive Angelos, Apostolos vocat: quia & Joannes præcursor Domini, Angelus appellatus est. (Malach. 3. & Matth. 11.) Quumque ingressi essent vicum Samariæ, ut præpararent ei, non susceperunt illum: *quia facies ejus erat vadens in Jerusalem.* Hostili inter se Samaritani atque Judæi discordant odio, & quum omnes oderint gentes, proprio contra se furore bacchantur, dum utrique de Legis possessione contendunt, & intantum se mutuo persequuntur, ut postquam Judæi de Babylonia sunt reversi, ædificationem Templi, Samaritani semper impedierint. Quumque vellent & ipsi cum eis ædificare Templum, (1. Esdr. 4.) responderunt Judæi: *Non licet nobis & vobis ædificare domum Domini.* Denique pro summa injuria Pharisæi exprobrabant Domino: *Nonne dæmonium habes, & Samaritanus es?* (Joan. 8. 48.) Et in parabola de Jerusalem descendentis Jericho, (Luc. 10.) Samaritanus ponitur pro signo atque miraculo, quod malus bene fecerit: & ad puteum Samaritanæ scriptum est: *Non enim coutuntur Samaritani Judæis.* (Joan. 4. 9.) Videntes ergo Samaritæ Dominum Jerusalem pergere, id est, ad hostes suos, quod audierant a discipulis ejus, qui ad parandum hospitium venerant, Judæum esse cognoscunt: & quasi Judæum atque alienum, & eum qui ad inimicos pergeret, suscipere noluerunt. Quamquam, & alia nobis subjiciatur [d] intelligentia, quod voluntatis Domini fuerit, non suscipi a Samaritis, quia festinabat ire Jerusalem, ibique pati, & sanguinem fundere, ne occupatus susceptione Samaritica, & doctrina gentis illius, passionis differret diem, ad quam venerat sustinendam. Unde dicit & alio loco: *Non veni nisi ad oves perditas*

[a] Victorius *erat obfirmata vadens*, quæ vox *obfirmata* in cunctis mss. desideratur, puto in iis etiam, quos Martianæus contulit, tametsi lectorem minime admoneat. Quin, etiam a Græco codice abest, ubi tantum ὅτι τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἦν πορευόμενον: atque ab ipso Vulgato interprete, *quoniam facies ejus erat euntis* &c. Eam tamen Reatinus interpres retineri omnino debere contendit, quod ex subnexa Hieronymi interpretatione constet, ab eo lectam fuisse, nam subdit, *Obfirmatione enim & fortitudine*, aliaque infra his similia. Sed plurimum veremur, quin ipse, aliique editores satis attente animadverterint, omnem ex superiori contextu historiam abs Hieronymo repeti suæ ut inserviat explicationi, verbaque *obfirmavit faciem suam, ut iret Jerusalem*, ex præcedenti Evangelii versiculo esse, ad quem adeo tota, quam heic S. Doctor *obfirmationis* mentionem ingerit, referenda est; minime vero ad hunc quinquagesimum tertium, quem ubi iterum paulo infra recitat, constanter absque ejus vocis adjectione legit.

[b] Idem Victor. *obfirma, inquit, &c.*

[c] Vulgo *Angelos* quidem significat Græcum vocabulum Ἀγγέλους, sed *nuncios* tamen plerique Patrum interpretantur heic loci, eosque homines fuisse, & de nomine Jacobum, & Joannem serio asserunt alii.

[d] Ita Ambrosius quoque, & Theophilactus in hunc locum videntur sentire, quam tamen intelligentiam non prorsus immerito alii improbant, & repugnare sacro textui contendunt. Equidem si Christum retinere Samaritani haud valuerunt, quod ipse festinabat Jerusalem pergere, ipseque ab eis, qui voluissent eum suscipere, suscipi tamen noluit; quid caussæ fuit, *ut discipuli ejus Jacobus & Joannes* postularent Dominum, ut ignis descenderet de cælo, & Samaritanos combureret, quo acceptam ab eis injuriam ulcisceretur.

CLASSIS IV. AN. 407.

domus Israel. Et Apostolis præcepit: *Civitatem Samaritanorum non intrabitis*, volens tollere omnem occasionem persecutionis Judaicæ: ne postea dicerent, crucifiximus eum, quia se inimicis nostris, & hostibus junxerat. Facies igitur ejus erat pergentis Jerusalem. Et idcirco juxta aliam intelligentiam, non receperunt eum Samaritæ: quia festinabat ingredi Jerusalem. Ut autem eum non reciperent, fuit Dominicæ voluntatis. Denique Apostoli in Lege versati, in qua tantum justitiam noverant, oculum pro oculo, dentem pro dente, ulcisci nituntur injuriam, & imitari Eliam, ad cujus vocem duos pentecontarchos militum ignis absumserat: dicuntque ad Dominum: *Vis, dicimus, ut ignis descendat de cælo, & consumat eos?* Pulchre, *Vis*, inquiunt, *dicimus*: nam & Elias dixerat: *Si homo Dei sum, ignis descendat de cælo super vos*. Ergo ut Apostolorum sermo efficientiam habeat, voluntatis est Domini. Nisi enim ille jusserit, frustra dicunt Apostoli, ut ignis descendat super eos, & quodammodo verbis aliis hoc loquuntur. Si ad servi Eliæ injuriam ignis descendit de cælo, & non Samaritas, sed Judæos consumsit incendium, quanto magis ad contemtum Filii Dei, in impios Samaritas debet flamma sævire? E regione Dominus, qui non ad judicandum venerat; sed ad salvandum, non in potestate, sed in humilitate, non in Patris gloria, sed in hominis vilitate, increpat eos, quod non meminerint doctrinæ suæ, & bonitatis Evangelicæ, in qua dixerat: *Qui te percusserit in [a] maxillam, præbe ei & alteram*: Et, *Diligite inimicos vestros*.

(Matth. 15. 24. Ibid. 10. 5. — Levit. 24. & Deut. 29. — 4. Reg. 1. — Luc. 9. 51. — 4. Reg. 1. 10. — Joan. 12. — Matth. 5. 39. Luc. 6. 35. a)

VI. Luc. 16. 1. & seqq.

Alteram de Evangelio Lucæ quæstiunculam proposuisti: quis sit villicus iniquitatis, qui Domini voce laudatus est. Cujus quum vellem scire rationem, & de quo fonte processerit, revolvi volumen Evangelicum, & inter cætera reperi; quod appropinquantibus Salvatori publicanis, & peccatoribus, ut audirent eum, murmurabant Pharisæi & Scribæ, dicentes: *Quare iste peccatores suscipit, & comedit cum eis?* Qui loquutus est eis parabolam centum ovium, & unius perditæ, quæ inventa pastoris humeris reportata est. Et cur es-

Luc. 15. 2.

A set proposita, statim intulit: *Dico vobis, sic erit gaudium in cælo super uno peccatore pœnitentiam agente, magis quam super nonaginta novem justis, qui non habent opus pœnitentia*. Aliam quoque parabolam decem drachmarum uniusque perditæ, & repertæ quum proposuisset, simili eam fine complevit. *Sic dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente*. Tertiam quoque parabolam proposuit hominis habentis duos filios, & dividentis inter B eos substantiam. Quumque minor, facultatibus perditis, egere cepisset, & comedere siliquas, porcorum cibum, reversus ad patrem, susceptus ab eo est. Frater quoque invidens senior, patris voce correptus est, quod lætari debuerit, & gaudere, quia frater ejus mortuus fuerat, & revixit: perditus erat, & inventus est. Has tres parabolas contra Pharisæos, & Scribas loquu- C tus est, qui nolebant recipere pœnitentiam peccatorum, & Publicanorum salutem. *Dicebat autem*, inquit, *& ad discipulos suos*, haud dubium, quin parabolam, sicut prius ad Scribas, & Pharisæos: qua parabola ad clementiam discipulos hortaretur, & aliis diceret verbis: *Dimittite, & dimittetur vobis*; ut in Oratione Dominica libera fronte poscatis, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*. Quæ est D ergo parabola ad clementiam discipulos cohortantis? *Homo quidam erat dives, qui habebat villicum* sive *dispensatorem*, hoc enim οἰκονόμος significat. Villicus autem [b] proprie villæ gubernator est, unde, & a villa villicus nomen accepit. Οἰκονόμος autem tam pecuniæ, quam frugum, & omnium quæ dominus possidet, dispensator est. Unde, & οἰκονομικὸς Xenophontis pulcherrimus liber est, qui non gubernationem villæ, sed E dispensationem universæ domus (Tullio interpretante) significat. Iste igitur dispensator accusatus est ad dominum suum, quod dissiparet substantiam ejus. Quo vocato dixit: *Quid hoc audio de te? Redde rationem dispensationis tuæ, neque enim ultra mea poteris dispensare*. Qui dixit intra semetipsum: *Quid faciam, quia dominus meus aufert a me dispensationem? Fodere non valeo, mendicare*

(Ibid. 16. — Luc. 6. — Matth. — Luc. 16. — b)

[a] Sic mss. atque editi uno consensu: Vulgatus addit *dexteram*, & *tuam*, quarum vocum altera etiam in vetustioribus Græcis codicibus desideratur. Facile e veteri Latina interpretatione utraque aberat, nam & Tertullianus de Patientia cap. 7. *Verberanti te in faciem, etiam alteram genam obverte*.

[b] Pro quoquumque dispensatore, & custode generatim accipitur, maxime in sequiori ætate. Cassiodor. Variar. V. epist. 39. ad fin. *Villicorum quoque genus, quod ad damnosam tuitionem queruntur inventum, tam de privata possessione, quam publica funditus volumus amoveri, quia non est defensio, quæ præstatur invitis: suspectum est quod patiuntur volentes*.

CLASSIS IV. AN. 407.

care erubesco. Scio quid faciam, ut quando A *sublata mihi fuerit dispensatio, suscipiant me in domos suas. Vocavit itaque singulos debitores domini sui, & dixit primo: Quantum debes Domino meo? Qui dixit ei: Centum batos olei. Ait illi: Tolle cautionem tuam, & sedens cito, scribe quinquaginta. Deinde ad alium loquutus est: Tu autem quantum debes? At ille respondit: Centum coros tritici. Dixitque ei: Tolle cautionem tuam, & scribe octoginta. Et laudavit Dominus villicum,* sive *dispensatorem iniquitatis, quod prudenter fecerit:* B *quia filii sæculi hujus prudentiores sunt filiis lucis in generatione sui. Et ego dico vobis, facite vobis amicos de iniquo mammona: ut quando defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Qui fidelis est in parvo, & in multo fidelis est. Qui minimo iniquus est, & in multo iniquus erit. Si ergo in iniquo mammona fideles non fuistis, quod verum est, quis credet vobis? Et si in alieno fideles non fuistis, quod vestrum est,* C *quis dabit vobis? Nemo servus potest duobus Dominis servire: aut enim unum habebit odio, & alterum diliget: aut unum audiet, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire, & mammonæ. Audiebant autem hæc omnia Pharisæi, qui erant avari, & subsannabant illum.* Totum parabolæ hujus textum posui, ut non nobis intelligentiam aliunde quæramus, & in parabola certas nitamur invenire personas; sed interpretemur eam quasi parabolam, hoc est similitudinem, quæ ab D eo vocatur quod alteri παραβάλλεται, hoc est, assimilatur, & quasi umbra prævium veritatis est. Si ergo dispensator iniqui mammonæ, Domini voce laudatur, quod de re iniqua sibi justitiam præpararit: & passus dispendia Dominus, laudat dispensatoris prudentiam, quod adversus Dominum quidem fraudolenter, sed pro se prudenter egerit: quanto magis Christus qui nullum damnum E sustinere potest, & pronus est ad clementiam, laudabit discipulos suos, si in eos qui * credituri sibi sunt, misericordes fuerint? Denique post parabolam intulit: *Et ego vobis dico, facite vobis amicos de iniquo mammona.* Mammona autem, non Hebræorum, sed Syrorum lingua, divitiæ nuncupantur, [a] quod de iniquitate collectæ sint. Si ergo iniquitas bene dispensata vertitur in justitiam: quanto magis sermo divinus, in quo nulla est iniquitas, qui & Apostolis creditus est, si bene fuerit dispensatus, dispensatores suos levabit in cælum? Quamobrem sequitur: *Qui fidelis est in minimo,* hoc est in carnalibus, *& in multis fidelis erit,* hoc est in spiritualibus. *Qui autem in parvo iniquus est,* ut non det fratribus ad utendum, quod a Deo pro omnibus est creatum; iste & in spirituali pecunia dividenda iniquus erit; ut non pro necessitate, sed pro personis doctrinam Domini dividat. Si autem, inquit, carnales divitias quæ labuntur, non bene dispensatis, veras æternasque divitias doctrinæ Dei, quis credet vobis? Et si in his quæ aliena sunt (alienum autem est a nobis omne quod sæculi est) infideles fuistis, ea quæ vestra sunt, & proprie deputata homini, quis vobis credere poterit? Unde corripit avaritiam, & dicit eum qui amat pecuniam, Deum amare non posse. Igitur & Apostolis, si velint amare Deum, pecunias esse contemnendas. Unde Scribæ & Pharisæi qui erant avari, adversum se dictam intelligentes parabolam, subsannabant eum: carnalia, ut certa & præsentia, spiritualibus ac futuris, & quasi incertis præponentes. Theophilus Antiochenæ Ecclesiæ [b] septimus post Petrum Apostolum Episcopus, qui quattuor Evangelistarum in unum opus dicta compingens, ingenii sui nobis monumenta * dimisit, hæc super hac parabola in suis Commentariis est loquutus. „ Dives qui habebat villicum, „ sive dispensatorem, Deus omnipotens „ est, quo nihil est ditius. Hujus dispen- „ sator est Paulus, qui ad pedes Gama- „ lielis sacras Literas didicit, & Legem „ Dei susceperat dispensandam. Qui qu- „ um cepisset credentes in Christo per- „ sequi, ligare, occidere, & omnem „ Domini sui dissipare substantiam, corre- „ ptus a Domino est: *Saule, Saule, quid* „ *me persequeris? Durum est tibi contra* „ *stimulum calcitrare.* Dixitque in corde „ suo: Quid faciam? quia qui magister „ fui, & villicus, cogor esse discipulus „ &

Margin notes: * al. crediti — * al. reliquit. — Theophili Antioch. — Actor. 22. — Ibid. 7. 8. — Actor. 9. 4.

[a] Scilicet compositam vocem esse arbitratus est, & forte deduxit ex און & מן, Minavon *de iniquitate*, און quippe *vanitas*, & *iniquitas* est. Ipse etiam S. Irenæus l. 3. c. 8. nescio quam adjectionem, compositionemque hoc in vocabulo invenit, sed cubat in mendo locus. Interim Chaldaice ac Syre unum est verbum, ממונא, quo ejus temporis idiomate utentes Judæi, divitias appellabant, easque præcipue, quæ alteri cum fœnore creduntur. Unde veram ejus nominis etymologiam, post varias doctorum hominum opiniones, non aliam putamus esse, quam quæ deducitur ex Hebraico האמין *credidit*, ex quo ממונא *creditum*, quod Græce est δάνεισμα, sive *fænus*. Quæ interpretatio mirum Evangelii locis quam congruat.

[b] Aliter in Catalogo *sextum* dixit Antiochensis Ecclesiæ Episcopum. Sic Theophilensis ad Autolycum ope-

& operarius. *Fodere non valeo*. Omnia
,, enim mandata Legis, quæ terræ incu-
,, babant, cerno destructa: & Legem
,, atque Prophetas usque ad Joannem
,, Baptistam esse finitos. *Mendicare eru-*
,, *besco*, ut qui doctor fueram Judæorum,
,, cogar a gentibus & a discipulo Ana-
,, nia, salutis ac fidei mendicare doctri-
,, nam. Faciam igitur quod mihi utile
,, esse intelligo: ut postquam projectus
,, fuero de villicatione mea, recipiant
,, me Christiani in domos suas. Cepitque
,, eos qui prius versabantur in Lege, &
,, sic in Christum crediderant, [a] ut ar-
,, bitrarentur se in Lege justificandos,
,, docere Legem abolitam, [b] Prophetias
,, præteriisse, & quæ antea pro lucro fue- (Philipp. 3.)
,, rant, reputari in stercora. Vocavit ita-
,, que duos de pluribus debitoribus. Pri-
,, mum, qui debebat centum batos olei,
,, eos videlicet qui fuerant ex gentibus
,, congregati, & magna indigebant mise-
,, ricordia Dei; & de centenario nume- (* al. *quo*)
,, ro (* qui plenus est atque perfectus)
,, fecit eos scribere quinquagenarium,
,, qui proprie pœnitentium est, juxta ju-
,, bilæum, & illam in Evangelio parabo-
,, lam, in qua alteri quingenti, alteri
,, quinquaginta denarii dimittuntur. Se-
,, cundum autem vocavit populum Ju-
,, dæorum, qui tritico mandatorum Dei
,, nutritus erat, & debebat ei centena-
,, rium numerum, & coegit, ut de cen-
,, tum, octoginta faceret, id est crederet
,, in Domini resurrectione, quæ octavæ
,, diei numero continetur, & de octo
,, completur decadibus: ut de sabbato
,, Legis transiret ad primam sabbati.
,, Ob hanc caussam a Domino prædica-
,, tur, quod bene fecerit; & pro salute
,, sua in Evangelii clementiam de Legis
,, austeritate [c] mutatus sit. Quod si quæ-
,, sieris, quare vocetur *villicus iniquitatis*,
,, in Lege, quæ Dei est; iniquus erat vil-
,, licus, qui bene quidem offerebat, sed
,, non bene dividebat; credens in Patrem,
,, sed Filium persequens; habens Deum
,, omnipotentem, sed Spiritum Sanctum
,, negans. Prudentior itaque fuit Paulus
,, Apostolus in transgressione Legis filiis
,, quondam lucis, qui in Legis observa-
,, tione versati, Christum qui Dei patris
,, verum lumen est, perdiderunt. Ambrosius Mediolanensis Episcopus quid de hoc loco senserit, in Commentariis ejus legere poteris (S. Ambros. Commentar.). Origenis, & Didymi in hanc parabolam explanationem invenire non potui; & utrum abolita sit temporum vetustate, an ipsi non scripserint, incertum habeo. Mihi juxta priorem interpretationem hoc videtur, quod de iniquo mammona debeamus nobis amicos facere, non quoslibet pauperes; sed eos qui nos possint recipere in domos suas, & in æterna tabernacula: ut quum eis parva præbuerimus, recipiamus ab illis magna, & dantes aliena, nostra suscipiamus, & seminemus in benedictione, ut metamus benedictionem: *Qui enim parce seminaverit, parce & metet*.

QUo sensu accipiendum sit, quod in Epistola legimus ad Romanos (VII. Rom. 5.7.): *Vix enim pro justo quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori*. Duæ hæreses ex occasione hujus testimonii, quod non intelligunt, diverso quidem errore, sed pari impietate blasphemant. Marcion enim qui justum Deum, & Creatorem Legis facit, & Prophetarum; bonum autem Evangeliorum, & Apostolorum, cujus vult esse Filium Christum, duos introducit deos: alterum justum, & alterum bonum. Et pro justo asserit, vel nullos, vel paucos oppetisse mortem. Pro bono autem, id est Christo, innumerabiles Martyres extitisse. Porro Arius justum ad Christum refert, de quo dictum est: *Deus judicium tuum regi da, & justitiam tuam filio regis* (Psal. 71.): Et ipse de se in Evangelio: *Non enim Pater judicat quemquam; sed omne judicium dedit Filio* (Joan. 5.22.); Et, *Ego sicut audio, sic judico* (Ibid. 30.). Bonum autem ad Deum Patrem, de quo ipse Filius confitetur: *Quid me dicis bonum: Nemo est bonus, nisi unus Deus Pater* (Joan. ... Matth. 19. 17. Marc. 10. 18. & Luc. 18. 19.). Quumque hucusque blasphemiæ suæ devios calles potuerit invenire, in consequentibus impingit, & corruit. Quomodo enim pro Patre quis audet mori, & pro Filio vix moritur, quum propter nomen Christi, tantus Martyrum sanguis effusus sit? Qui igitur simpliciter hunc exponit locum, hoc potest dicere quod in veteri Lege, in qua justitia est, vix pau-

operis inscriptio Θεοφίλȣ Πατριάρχȣ ἕκτȣ Αντιοχίας. Petrus scilicet una non computatur, quod passim usuvenit, Apostolos pro potestate eorum Apostolica indiculis Antistitum præfigere, vel iis eximere.

[a] Ex vetustiori edito, unoque ms. legimus, *ut*, quod series orationis, quæque præponitur, *sic* particula, postulare visæ sunt: antea enim erat *ne arbitrarentur*. Contrario sensu, ac falso.

[b] Plerique alii editi *Prophetas*.

[c] Vitiose quidam editi *mutuatus sit*.

CLASSIS IV. AN. 407.

pauci inventi sunt, qui suum suderint sanguinem. In novo autem Instrumento, in quo bonitas est atque clementia, innumerabiles exstiterunt Martyres. Sed ex eo quod posuit, *forsitan quis* [a] *etiam audeat mori*, & pendulo gradu sententiam temperavit, inveniri posse nonnullos, qui audeant mori pro Evangelio, ostendit non sic accipiendum; sed ex superioribus, & inferioribus sensum loci hujus debere tractari. Dicens enim Paulus (Rom. 5. 4.) se gloriari in tribulationibus: quia *tribulatio patientiam operatur; patientia autem probationem; probatio vero spem; spes autem non confundit*, quæ ex eo certam habeat promissionem, (Ibid. 5.) *quia caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum Sanctum qui datus est nobis*: secundum illud quod Deus dixerat per Prophetam (Joel. 2. 28.): *Effundam de spiritu meo super omnem carnem*, miratur bonitatem Christi, quod pro impiis, & infirmis, & peccatoribus mori voluerit, & mori opportuno tempore, de quo ipse dicit (Isai. 49. 8.): *Tempore opportuno exaudivi te, & in die salutis auxiliatus sum tui*. Et rursum (2. Cor. 6. 2.): *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis*. Quando omnes peccaverunt (Rom. 1. 22. Psal. 13.), simul inutiles facti sunt, non fuit qui faceret bonum, non fuit usque ad unum. Incredibilis ergo bonitas, & clementia inaudita, mori pro impiis, vix enim pro justo aliquem, & bono suum sanguinem fundere [b], metu mortis cuncta terrente. Nam inveniri interdum potest, ut aliquis pro re justa, & bona audeat mori. Caritas autem Dei, quam habuit in nobis, hinc maxime comprobatur, quod quum adhuc peccatores essemus, *Christus pro nobis mortuus est*, (Isai. 53. Ibidem) *& sublata est de terra vita ejus*: Et *pro iniquitatibus populi ductus est ad mortem*: Et *portavit peccata nostra*, Et, (Luc. 22.) *tradita est in mortem anima illius*, Et, *cum iniquis deputatus est*; ut nos impios, & infirmos, & peccatores, pios & robustos, & justos faceret. Nonnulli ita interpretantur. Si ille pro nobis impiis mortuus est, & peccatoribus, quanto magis nos absque dubitatione pro justo, & bono Christo debemus occumbere? Justum autem, & bonum non putemus esse diversum, nec aliquam proprie significare personam; sed absolute justam rem, & bonam, pro qua difficulter, sed interdum aliquis inveniri potest, qui suum sanguinem fundat.

VIII. (Rom. 7. 7.)

QUid sibi velit quod ad Romanos scribit Apostolus: *Occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam*. Ponamus totum testimonium, & singula Christi auxilio differentes, quid nobis videatur, simpliciter indicemus, non præjudicantes tuo sensui, quid velis intelligere, sed nostram sententiam breviter explicantes. (Ibidem) *Quid ergo dicemus? Lex peccatum est? Absit. Sed peccatum non cognovi, nisi per Legem. Nam concupiscentiam nesciebam, nisi Lex diceret, non concupisces. Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam. Sine Lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam aliquando sine Lege: sed* * *ubi venit mandatum, peccatum revixit. Ego autem mortuus sum, & inventum est mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. Peccatum enim occasione accepta per mandatum, seduxit me, & per illud occidit. Itaque Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & justum, & bonum. Quod ergo bonum est, mihi mors* [c] *est? Absit. Sed ut peccatum appareat peccatum, per bonum mihi operatum est mortem: ut fiat supra modum peccans peccatum per mandatum. Scimus enim, quia Lex spiritalis est: ego autem carnalis sum, venumdatus sub peccato. Quod enim operor,* * *ignoro. Non enim quod volo,* [d] *hoc ago: sed quod odi, illud facio. Si autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quia bona est. Nunc autem jam non ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, perficere autem bonum,* [e] *non invenio. Non enim quod volo, facio bonum: sed quod nolo, malum, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio: jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum: quia mihi malum adjacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore*

* al. *cum venisset*.

* al. *non intelligo*.

[a] Ex Græco καὶ, *etiam*: quæ vox in Latinis codicibus desideratur.
[b] Addunt editi vetustiores *contingit*.
[c] Græc. ἐμοὶ θάνατος: tametsi alii cum Latinis addunt γέγονε, *factum est*.
[d] Sic melioris notæ Latini mss. Græcique textus exemplaria. Vulgata autem editio addit heic *bonum* & in sequenti opposito membro *malum*. *Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, illud facio*.
[e] Duo codd. absque inveniendi verbo, tantum habent *nequaquam*. Quemadmodum in Græcis quoque mss. haud sane paucis οὐ tantum pro οὐχ εὑρίσκω.

pore mortis hujus? Gratia [a] *Deo per Jesum Christum Dominum nostrum*. Quomodo medicina non est caussa mortis, si ostendat venena mortifera, licet his mali homines abutantur ad mortem, & vel se interficiant, vel insidientur inimicis: sic Lex data est, ut peccatorum venena monstret; & hominem male libertate sua abutentem, qui prius ferebatur improvidus, & per præcipitia labebatur, freno Legis retineat, & compositis doceat incedere gressibus, ita ut serviamus in novitate spiritus, & non in vetustate literæ, id est, vivamus sub præcepto, qui prius in modum brutorum animalium dicebamus; *Manducemus & bibamus, cras enim moriemur*. (1. Cor. 15. 32.) Quod si subintrante Lege (quæ docet quid facere, & prohibet quid non facere debeamus) vitio nostro & incontinentia feramur contra scita legalia, videtur Lex caussa esse peccati: quæ dum prohibet concupiscentiam, quodammodo eam inflammare cognoscitur. Sæcularis apud Græcos sententia est: Quidquid licet, minus desideratur. Ergo e contrario quidquid non licet, fomentum accipit desiderii. Unde & Tullius de parricidarum suppliciis apud Athenienses Solonem scripsisse negat, ne non tam prohibere, quam commonere videretur. Igitur Lex apud contemtores & legum præcepta calcantes, videtur esse occasio delictorum: dum prohibendo quod non vult fieri, ligat eos vinculis mandatorum; qui prius absque lege peccantes, non tenebantur criminibus. Hæc diximus, Legem, quæ per Moysen data est, intelligentes. Verum quia in consequentibus scriptum est: Lex Dei, & lex carnis atque membrorum, quæ pugnat adversus legem mentis nostræ, & captivos nos ducit in Lege peccati, simulque quattuor leges contra se dimicantes in uno loco scriptas esse cognosco, non abs re arbitror, si requiram quot genera [b] legis in Scripturis sanctis esse memorentur. Dicitur Lex, quæ per Moysen data est, secundum illud quod scriptum est ad Galatas: (Galat. 2. 3. & 4.) *Quotquot enim ex operibus Legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus omnis qui non permanet in omnibus quæ scripta sunt in libro Legis, ut faciat ea*. (Ibid. 3. 10. Deut. 27. 26.) Et rursum in eadem epistola: *Lex propter prævaricationes posita est, donec veniret semen cui repromissum est, disposita per Angelos in manu mediatoris*. (Galat. 3. 19.) Et iterum: *Itaque Lex pædagogus noster fuit in Christo, ut ex fide justificemur. Postquam autem venit fides, nequaquam ultra sub pædagogo sumus. Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu*. (Galat. 3. 24. & seqq.) Historia quoque quæ præcepta non continet; sed quid factum sit, refert, ab Apostolo Lex appellatur. *Dicite mihi*, inquit, *qui sub Lege vultis esse*, * *Legem non legistis? Scriptum est enim, quia Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, & alterum de libera, Sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de libera, per repromissionem*. (Ibid. 4. 21. 23. * al. non audistis legem? ἀκούετε) Sed & Psalmi Lex appellantur: *Ut compleretur sermo qui in Lege eorum* * *conscriptus est: Quia odio habuerunt me gratis*. (Ps. 68. 5. * al. scriptus.) Isaiæ quoque Prophetiam, Legem Apostolus vocat: *In Lege scriptum est: quoniam in aliis linguis, & in aliis labiis loquar populo huic: & nec sic me exaudient, dicit Dominus*. (1. Cor. 14. Isai. 21.) Quod juxta Hebraicum & Aquilam in Isaia scriptum reperi. Appellatur etiam Lex, mystica Scripturarum intelligentia: *Scimus quia Lex spiritalis est*. (Rom. 7. 14.) Et extra hæc omnia, naturalem legem scriptam in cordibus nostris, idem Apostolus docet. *Quum enim Gentes, quæ Legem non habent, naturaliter ea, quæ Legis sunt, faciunt: Isti Legem non habentes ipsi sibi sunt Lex: qui indicant opus Legis scriptum in cordibus suis, testimonium perhibente illi conscientia*. (Ibid. 2. 14.) Ista lex quæ in corde scribitur, omnes continet nationes: & nullus hominum est, qui hanc legem nesciat. Unde omnis mundus sub peccato, & universi homines prævaricatores legis sunt: & idcirco justum judicium Dei est scribentis in corde humani generis: *Quod tibi fieri nolueris, alteri ne feceris*. Quis enim ignoret homicidium, adulterium, furtum, & omnem concupiscentiam esse malum, ex eo, quod sibi ea nolit fieri? Si enim mala esse nesciret, nequaquam doleret sibi esse illata. Per hanc naturalem legem & Cain cognovit peccatum suum, dicens: *Major est caussa mea, quam ut dimittar*. Et Adam & Eva cognoverunt

[a] Plerique Latini mss. & Patres, *Gratia Dei*; sed quæ Hier. sequitur Græca exemplaria, εὐχαριστῶ τῷ θεῷ, sive χάρις δὲ τῷ θεῷ: *Gratia Deo*, quemadmodum apud ipsam Vulgatam olim extitisse Lucas Brugensis putat.

[b] Hæc de multiplici Legis acceptione ex Origene sumta sunt fere ad verbum, ex tomo IX. in epist. ad Romanos. ὅτι δὲ ὁ νόμος, φωνὴ οὐκ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπὶ πλειόνων τέτακται.,.... ἐν τῇ πρὸς γαλάτας λέγηται· ὅσοι γὰρ ἐξ ἔργων νόμου εἰσίν &c. &c. iisdem plane vestigiis, quibus Hieronymus insistit. Tum Σημαίνεται καὶ ἡ παρὰ μωσῇ ἀναγεγραμμένη ἱστορία ἀπό τῆς, νόμος, φωνῆς, ὡς ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐπιστολῆς ἐστι λαβεῖν, ἐκ τοῦ λέγετέ μοι &c.

verunt peccatum suum, & propterea absconditi sunt sub ligno vitæ. Pharao quoque antequam Lex daretur per Moysen, stimulatus lege naturæ, sua crimina confitetur, & dicit: *Dominus justus, ego autem & populus meus impii.* [Exod. 9. 27.] [a] Hanc legem nescit pueritia, ignorat infantia, & peccans absque mandato, non tenetur lege peccati. Maledicit patri & matri, & parentes verberat: & quia necdum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Quum autem mandatum venerit, hoc est, tempus intelligentiæ appetentis bona, & vitantis mala: tunc incipit peccatum reviviscere, & ille mori, reusque esse peccati. Atque ita fit, ut tempus intelligentiæ, quo Dei mandata cognoscimus, ut perveniamus ad vitam, operetur in nobis mortem: si agamus negligentius, & occasio sapientiæ seducat nos atque supplantet, & ducat ad mortem. Non quod intelligentia peccatum sit (Lex enim intelligentiæ, sancta & justa & bona est) [Rom. 7.] sed per intelligentiam peccatorum atque virtutum mihi peccatum nascitur, quod priusquam intelligerem, peccatum esse non noveram. Atque ita factum est, ut quod mihi pro bono datum est, meo vitio mutetur in malum; & ut hyperbolice dicam, novoque verbo utar ad explicandum sensum meum: peccatum, quod priusquam haberem intelligentiam, absque peccato erat, per prævaricationem mandati incipiat mihi esse peccantius peccatum. Prius quæramus quæ sit ista concupiscentia, de qua Lex dicit: *Non concupisces.* Alii putant illud esse mandatum, quod in Decalogo scriptum est: *Non concupisces rem proximi tui.* [ech. 20. 7. & Deus 21.] Nos autem per concupiscentiam omnes perturbationes animæ significatas putamus, [Act. 9.] quibus mœremus & gaudemus, timemus & concupiscimus. Et hoc Apostolus vas electionis, cujus corpus templum erat Spiritus Sancti, & qui dicebat: *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus?* [Cor. 13.3.] Et in alio loco: *Christus nos redemit:* [alat. 3.13.] Et iterum: *Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus,* [bid. 2. 20.] non de

A se loquitur, sed de eo, qui vult post peccata agere pœnitentiam: & sub persona sua, fragilitatem describit conditionis humanæ: quæ duorum hominum, interioris & exterioris pugnantium inter se bella perpetitur. Interior homo consentit & scriptæ & naturali legi, quod bona sit, & sancta, & justa, & spiritualis. Exterior, *Ego*, inquit, *carnalis sum, venumdatus sub peccato. Quod enim operor nescio, & non quod volo hoc* [Rom. 7. 14.] B *ago, sed quod odi.* Si autem exterior facit quod non vult, & operatur quod odit, ostendit bonum esse mandatum, & non se operari quod est malum; sed habitans in sua carne peccatum: hoc est vitia corporis, & desideria voluptatis, quæ propter posteros & sobolem insita est humanis corporibus: & si fines fuerit egressa, vertitur in peccatum. Se unusquisque consideret, & accusator sui, tractet incentiva vitio- C rum: quomodo & in sermone, & in cogitatione, & in calore corporis sæpe loquatur, & cogitet, & patiatur, quod non vult: nolo dicere, faciat, ne sanctos viros videar accusare, de quibus scriptum est: *Erat ille homo verus & immaculatus, justus Dei cultor, recedens ab omni opere malo.* [Job. 1. 1.] Et de Zacharia, & Elizabeth: *Erant justi ambo in conspectu Dei, ambulantes in omnibus mandatis & justificationibus Domini absque* [Luc. 1. 6.] D *querela.* Et præceptum est Apostolis: *Estote perfecti, sicut Pater vester cælestis perfectus est.* [Matth 5.46.] Numquam autem hoc Apostolis imperaret, nisi sciret hominem posse esse perfectum. [b] Nisi forte hoc dicamus, quod recedens ab omni malo, emendationem significet, & de erroribus pueritiæ, & de vitiis lascivientis ætatis, transitum ad correctionem atque virtutes; justitiam quoque quæ in Zacharia, & Elizabeth prædicatur, foris esse: concupiscentiam vero quæ E nunc habitare in membris nostris dicitur, versari intrinsecus. Sed & Apostolis non pueris præcipitur, verum jam ætatis robustæ, ut assumant perfectionem, quam & nos confitemur in ætate esse perfecta. Nec hæc dicentes, adulamur vitiis; sed auctoritatem sequimur Scri-

Οἶδα καὶ τοὺς ψαλμοὺς ὀνομαζομένους νόμον, ὡς δῆλον ἐκ τοῦ. ἵνα πληρωθῇ &c. ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ ἡσαΐου προφητεία νόμος παρὰ τῷ ἀποστόλῳ λέγεται φάσκοντι. ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται ..... εὗρον γὰρ τὰ ἰσοδυναμοῦντα τῇ λέξει ταύτῃ ἐν τῇ τοῦ Ἀκύλου ἑρμηνείᾳ κείμενα. Λέγεται νόμος καὶ ἡ μυστικωτέρα καὶ θειοτέρα τοῦ νόμου ἐκδοχή. ὡς ἐν τῷ· οἴδαμεν γὰρ ὅτι ὁ νόμος πνευματικός ἐστι· παρὰ δὲ ταῦτα λέγεται νόμος ὁ κατὰ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἐνεσπαρμένος τῇ ψυχῇ & cætera quæ contulisse operæ pretium erit.

a Isthæc quoque ex Origene explicatio sumitur, cujus, Ruffino interprete, hujusmodi sententia est: notari Pauli verbis hominem in infantia, qui tamdiu legem ignorat, quandiu ætatis processu noverit inter bonum, & malum discernere, & a conscientia audierit, *Non concupisces.* At plerique alii Patres interpretantur in universum naturam humanam in Pauli persona repræsentari, primum quidem liberam deinde Lege constrictam. Vide Chrysostomum, & præcipue Augustinum lib. 1. contra duas Epistolas Pelagianorum.

b Vides superiora dubitando proponi, non pro certis

CLASSIS IV. AN. 407.

Scripturarum, quod nullus homo sit absque peccato, sed conclusit Deus omnes sub peccato; ut omnium misereatur: absque eo solo, *qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus*. Unde & per Salomonem dicitur: quod serpentis vestigia non inveniantur in petra. Et ipse de se Dominus: *Ecce*, inquit, *venit princeps mundi hujus; & nihil in me invenit*, id est, sui operis, suique vestigii. Ob hanc caussam jubetur nobis, ne exprobremus homini revertenti a peccatis suis, & ne abominemur Ægyptium: quia, & ipsi quondam in Ægypto fuimus; & de luto ac lateribus Pharaoni civitates extruximus; & quia captivi ducti sumus in Babylonem lege peccati, quod in membris nostris morabatur. Quumque videretur extrema desperatio, immo aperta confessio, omnem hominem diaboli laqueis irretiri, conversus in se Apostolus, immo homo, sub cujus persona Apostolus loquitur, agit gratias Salvatori, quod redemtus sit sanguine ejus, & sordes in baptismo deposuerit, & novum Christi assumserit vestimentum, & mortuo veteri homine, natus sit homo novus, qui dicat: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratias ago Deo per Jesum Christum Dominum nostrum, qui me de corpore mortis liberavit*. Quod si cui non videtur sub persona sua hoc Apostolus de aliis dicere, exponat, quomodo Daniel, quem justum fuisse novimus, [a] quasi de se dicat, quum pro aliis deprecatur: *Peccavimus, inique fecimus, injuste gessimus, impie egimus, & recessimus, ac declinavimus a mandatis, & judiciis tuis, & non audivimus servos tuos Prophetas, qui loquuti sunt in nomine tuo ad reges nostros, & principes, & patres, & ad omnem populum terræ. Tibi Domine justitia, nobis autem confusio*. Illud quoque quod in tricesimo primo Psalmo dicitur: *Peccatum meum cognitum tibi feci, & iniquitatem meam non abscondi. Dixi confitebor adversum me injustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Pro hac orabit ad te omnis sanctus in tempore opportuno*, non David, & justo viro, & (ut simpliciter loquar) Prophetæ, cujus verba narrantur, sed peccatori congruit. Quumque justus sub persona pœnitentis talia profudisset, a Deo meretur audire: *Intelligere te faciam, & docebo te in via hac qua ambulabis: confirmabo super te oculos meos*. In tricesimo quoque septimo Psalmo, cujus titulus est, *In commemorationem*, ut doceat nos semper peccatorum nostrorum memores esse debere, & agere pœnitentiam, tale quid legimus: *Non est pax ossibus meis a facie peccatorum meorum. Quoniam iniquitates meæ elevatæ sunt super caput meum, quasi onus grave gravatæ sunt super me. Corruptæ sunt, & putruerunt cicatrices meæ, a facie insipientiæ meæ. Afflictus sum, & curvatus sum usque ad finem*. Totus hic Apostoli locus, & in superioribus, & in consequentibus, immo omnis Epistola ejus ad Romanos, nimiis obscuritatibus involuta est, & si voluero cuncta differere, nequaquam mihi unus liber, sed magna, & multa erunt scribenda volumina.

(Margin: Rom. 11. & Galat. 3. — Isai. 53. — Prov. 30. — Joan. 14. 30. — Deut. 23. — Rom. 7. 20. — Dan. 3. 29. & seqq. — Ps. 31. 5. & seqq. — Ibid. 8. — Ps. 37. 4. & seqq.)

IX. QUare Apostolus Paulus in eadem ad Romanos scribit Epistola: *Optabam ego ipse anathema esse a Christo, pro fratribus meis ac propinquis juxta carnem, qui sunt Israelitæ, quorum adoptio & gloria, & testamenta, & legislatio, & cultus, & repromissiones: quorum patres, & ex quibus est Christus juxta carnem: qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen*. Revera valida quæstio, quomodo Apostolus qui supra dixerat: *Quis nos separabit a caritate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius?* Et rursum: *Confido autem, quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque præsentia, neque futura, neque fortitudo, neque excelsa, neque profundum, neque alia creatura, poterit nos separare a caritate Dei, quam habemus in Christo Jesu Domino nostro*, nunc sub jurejurando confirmet, & dicat: *Veritatem dico in Christo Jesu, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu Sancto, quoniam tristitia est mihi magna, & continuus dolor cordi meo; Opta-*

(Margin: Rom. 9. 3. & seqq. — Rom. 8. 35. — Ibid. 38. — Rom. 9. 1. 2. 3.)

tis constitui; nam statim, quasi retractans, illa de hominum perfectione sententia quomodo accipienda sit, explicat. Ubi vero hujusmodi loca, & exempla Pelagiani in hæresim suam trahere conati sunt, tribus integris libris, tuetur, & calumniis liberat. Epistola ad Ctesiphontem num. XIII. *Quod autem in Scripturis sanctis multi justi appellentur, ut Zacharias, & Elizabeth, ... & multi quorum nominibus sacra Scriptura contexta est, ... hoc breviter perstrinxisse sufficiat, quod justi appellentur: non quod omni vitio careant, sed quod majori parte virtutum commendentur*.

a In Commentariis in hunc locum, *Et certe*, inquit, *tres pueri non peccaverant, nec ejus ætatis erant, quando ducti sunt in Babylonem, ut propter sua vitia punirentur. Ergo quomodo hi ex persona populi loquuntur, sic illud Apostoli legendum est*, Non enim quod volo hoc ago, sed quod nolo illud operor.

Optabam enim anathema esse a Christo pro fratribus meis, & propinquis juxta carnem; & reliqua. Si enim in Deum tantæ est caritatis, ut nec metu mortis, nec spe vitæ, nec persecutione, nec fame, nec nuditate, nec periculo, nec gladio, possit separari a caritate ejus; & si Angeli quoque, & Potestates, & vel præsentia, vel futura, & omnes cælorum Fortitudines, & excelsa pariter ac profunda, & universa simul creatura ei ingruat, quod nequaquam potest fieri: tamen non separetur a caritate Dei, quam habet in Christum Jesum: quæ est ista tanta mutatio, immo inaudita prudentia, ut pro caritate Christi, nolit habere Christum? Et ne ei forsitan non credamus, jurat, & confirmat in Christo, & conscientiæ suæ testem invocat Spiritum Sanctum, se habere tristitiam, non levem ac fortuitam; sed magnam & incredibilem, & habere dolorem in corde, non qui ad horam pungat, & transeat, sed qui jugiter in corde permaneat. Quo tendit ista tristitia? Ad quid proficit incessabilis dolor? Optat anathema esse a Christo, & perire, ut alii salvi fiant. Sed si consideremus Moysis vocem rogantis Deum pro populo Judæorum, atque dicentis: *Si dimittis eis peccatum suum, dimitte; si autem non vis, dele me de libro tuo quem scripsisti*, perspiciemus eumdem, & Moysis, & Pauli erga creditum sibi gregem affectum. Pastor enim bonus, ponit animam suam pro ovibus suis. Mercenarius autem, quum viderit lupum venientem, fugit, quia non sunt ejus oves. Et hoc ipsum est dicere, *optabam anathema esse a Christo*; & *dele me de libro tuo quem scripsisti*. Qui enim delentur de libro viventium, & cum justis non scribuntur, anathema fiunt a Domino. Simulque cerne Apostolum quantæ caritatis in Christum sit, ut pro illo cupiat mori, & solus perire, dummodo omne in illum credat hominum genus. Perire autem, non [a] in perpetuum, sed impræsentiarum. Qui enim perdiderit animam suam pro Christo, salvam eam facit. Unde, & de quadragesimo tertio Psalmo assumit exemplum: *Quoniam propter te mortificamur tota die, reputati sumus ut oves occisionis*. Vult

Exod. 32. 31. 32.
Joan. 10. 11. 12.
Matt. 10. 39.
Ps. 43. 22.

ergo Apostolus perire in carne, ut alii salventur in spiritu; suum sanguinem fundere, ut multorum animæ conserventur. Quod autem anathema interdum occisionem sonet, multis veteris Instrumenti testimoniis probari potest. Et ne levem putemus esse tristitiam, & modicam caussam doloris, jungit, & dicit: *Pro fratribus meis, & propinquis juxta carnem*. Quando propinquos appellat, & fratres juxta carnem, in spiritu a se ostendit alienos. *Quorum est*, inquit, *adoptio*, quæ significantius Græce dicitur υἱοθεσία, de quibus quondam Dominus loquebatur: *Filius primogenitus meus Israel*: Et, *filios genui, & exaltavi*; nunc dicit: *Filii alieni mentiti sunt mihi*. Et, *quorum gloria*, ut de cunctis gentibus eligerentur in peculiarem populum Dei: Et, *quorum testamenta*, [b] unum in litera, alterum in spiritu: ut qui prius in carne servierant cæremoniis Legis abolitæ; postea servirent in spiritu mandatis Evangelii sempiterni. *Et legislatio*, ad utrumque respondet, & novi, & veteris Instrumenti. *Et cultus*, id est, vera religio. *Et repromissiones*; ut quidquid repromissum est patribus, compleretur in filiis. *Et* (quod omnibus majus est) *ex quibus Christus* de Maria genitus virgine. Et ut sciremus quis iste sit Christus, caussas doloris sui uno sermone comprehendit, *qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, amen*. Et iste tantus ac talis, ab eis non recipitur, de quorum stirpe generatus est. Et nihilominus laudat judicii veritatem, ne sententia Dei in propinquos, & fratres suos displicere videatur, & vel austera esse, vel nimia. In quibus igitur tanta fuerunt bona, dolet cur nunc tanta mala sint.

Isai. 1. 2.
Psal. 17. 46.

X.

QUid velit intelligi, quod idem Apostolus scribit ad Colossenses: *Nemo vos * superet, volens in humilitate * mentis & religione Angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra inflatus sensu carnis suæ, & non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus, & conjunctiones subministratum & conjunctum crescit in augmentum Dei*, & reliqua. Illud quod crebro diximus: *Et si imperitus sermone, non tamen scientia*, nequaquam Paulum de humili-

Coloss. 2. 18. 19.
* al. seducat
* al. abest
2. Cor. 11. 6.

 ta-

[a] Chrysostomus tamen, quæ ejus haud satis congrua sententia videatur, Ηὔξατο, inquit, εἰς γέενναν ἀπελθεῖν, καὶ αἰωνίῳ παραδοθῆναι κολάσει, ὑπὲρ τοῦ τοὺς Ἰουδαίους σωθῆναι. *Optavit in Geennam descendere, æternisque tradi cruciatibus, dummodo Judæi salutem consequerentur*. Hieronymus, quem alii passim sequuti sunt, ex Origene accepit.

[b] Plurium numero præter Græca exemplaria, Augustinus quoque, & Ambrosius legunt; quod vero vetus ac novum instrumentum Hier. interpretatur, tametsi multos ex antiquis habeat fidejussores, sunt quibus videatur non esse ad Apostoli mentem, quod veteris populi, seu Synagogæ prærogativas ille enumeret, non Ecclesiæ.

tate, sed [a] de conſcientiæ veritate dixiſſe etiam nunc approbamus. Profundos enim & reconditos ſenſus lingua non explicat. Et quum ipſe ſentiat quid loquatur, in alienas aures puro non poteſt transferre ſermone. Quem quum in vernacula lingua habeat diſertiſſimum (quippe Hebræus ex Hebræis, [*Act. 22.*] & eruditus ad pedes Gamalielis, viri in Lege doctiſſimi) ſeipſum interpretari cupiens, involvitur. Si autem in Græca lingua hoc ei accidit, quam nutritus in Tarſo Ciliciæ a parva ætate imbiberat, quid de Latinis dicendum eſt, qui verbum de verbo exprimere conantes, obſcuriores faciunt ejus ſententias: & veluti herbis creſcentibus, frugum ſtrangulant ubertatem? Conabimur itaque παραφραςικῶς ſenſus * evolvere, [* al. *ſenſus ejus.*] & tricas implicati eloquii, ſuo ordini reddere atque juncturæ; ut ſimplici ſtamine verborum fila decurrant: puroque ſubtegmine, Apoſtolici ſermonis textura ſuccreſcat. *Nemo vos ſuperet*, id eſt, nemo adverſum vos bravium accipiat: hoc enim Græce dicitur, * καταβραβευέτω [* Mart. καταβραβευέτω.] quando quis in certamine poſitus, iniquitate agonothetæ, vel inſidiis magiſtrorum, βραβεῖον & palmam ſibi debitam perdit. Multaque ſunt verba, quibus juxta morem urbis & provinciæ ſuæ familiarius Apoſtolus utitur. E quibus (exempli gratia) pauca ponenda ſunt. [*1. Cor. 1.*] *Mihi autem parum eſt judicari ab humano die*, hoc eſt, ἀπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας: Et, [*Rom. 6.*] *humanum dico*, hoc eſt, ἀνθρώπινον λέγω: [*2. Cor. 12.*] Et, οὐ κατενάρκησα ὑμᾶς, hoc eſt, *non gravavi vos*: & quod nunc dicitur, μηδεὶς ὑμᾶς καταβραβευέτω ideſt, *nullus bravium accipiat adverſum vos*. Quibus & aliis multis verbis uſque hodie utuntur Cilices. Nec hoc miremur in Apoſtolo, ſi [*Actor. 22.*] utatur ejus linguæ conſuetudine, in qua natus eſt & nutritus, quum Virgilius, alter Homerus apud nos, patriæ ſuæ [*Georg. 2.*] ſequens conſuetudinem, *ſceleratum frigus* appellet. Nemo ergo vos ſuperet ac devincat, volens humilitatem literæ ſequi, & [b] Angelorum religionem atque culturam; ut non ſerviatis ſpirituali intelligentiæ, ſed exemplaribus futurorum, quæ nec ipſe vidit, qui vos ſuperare deſiderat, ſive videt ([c] utrumque enim habetur in Græco) præſertim quum tumens ambulet, & incedat inflatus, mentiſque ſuperbiam, geſtu corporis præferat, hoc enim ſignificat ἐμβατεύων. Fruſtra autem inflatur, & tumet ſenſu carnis ſuæ, carnaliter cuncta intelligens, & traditionum Judaicarum deliramenta perquirens, & non tenens caput omnium Scripturarum, illud de quo ſcriptum eſt: *Caput viri Chriſtus eſt*. [*1. Cor. 11. 3. Epheſ. 1. & 4. & 5. & Coloſſ. 1.*] Caput autem ac principium totius corporis, eorumque qui credunt, & omnis intelligentiæ ſpiritualis. Ex quo capite corpus Eccleſiæ per ſuas compages atque juncturas, vitalem doctrinæ cæleſtis accipit ſuccum, ut omnia paulatim membra vegetentur, & per occultos venarum meatus, fundatur defecatus ſanguis ciborum, & miniſtretur atque ſuccreſcat, immo teneatur temperantia corporis, ut de fonte capitis, rigati artus creſcant in perfectionem Dei, & impleatur Salvatoris oratio: [*Joan. 17. 21.*] *Pater volo, ut ſicut ego, & tu unum ſumus; ſic & iſti in nobis unum ſint*: ut poſtquam nos Chriſtus tradiderit Patri, ſit Deus omnia in omnibus. [*1. Cor. 15.*] Tale quid, & in verbis, & in ſenſibus, & in genere locutionis obſcuriſſime ſcribit ad Epheſios, [*Epheſ. 4. 15. 16.*] *Veritatem autem loquentes in caritate; creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus compactum & connexum per omnem juncturam ſubminiſtrationis, ſecundum operationem in * menſuram* [* al. *menſura.*] *uniuſcujuſque membri, augmentum corporis facit in ædificationem ſui in caritate*. Super quo & in Commentariis ejuſdem Epiſtolæ plenius diximus. Loquitur autem univerſa contra eos, qui credentes ex Judæis in Dominum Salvatorem, Judaicas cæremonias obſervare cupiebant. Super qua re & in Actis Apoſtolorum [*Actor. 15.*] non

[a] Vid. Epiſt. ſuperior. ad Hedibiam. Quæſt. XI. not. *b*

[b] Confer Commentar. in Matthæum cap. V. deque Judaica in Angelos religione, Porphyrium lib. 4. de Abſtinentia, Origenem contra Celſum lib. 5. Tertullianum de Præſcriptionibus cap. 43. ubi de Simone ac Cerintho. Planiſſime vero Clemens Alexandrinus lib. 6. Strom. de Judæis tradit, ἐκεῖνοι μόνοι οἰόμενοι τὸν Θεὸν γινώσκειν, οὐκ ἐπίςανται λατρεύοντες Ἀγγέλους, καὶ Ἀρχαγγέλους. *Illi unum Deum ſe putantes cognoſcere, non intelligunt, ſe Angelos atque Archangelos adorare &c.*

[c] Explicat Reatinus editor, ex eo quod utrumque tempus Græca vox ἑώρακεν exprimat, cum ſit παρακείμενος. Vide num ejus vim verbi, & forte Hieronymi mentem propius adſequuti nos ſimus; neque enim ἑώρακεν aliud quam præteritum tempus ſignificare, minime vero ad præſens uſurpari unquam novimus. Duplicem putamus innui Paulini loci lectionem, quæ iiſdem tamen e verbis oriretur, alteram ſcilicet, quam & hodierna exemplaria præferunt, ἑώρακεν ἐμβατεύων, alteram ἑώρα κενεμβατεύων, ſub alia tantummodo ſyllabarum diſtinctione; & priorem *vidit*, nemine diffitente, aliam vero *videt* ex imperfecto, quod & inſtantis vim habeat, ſignificare; κὲν enim, quod eſt *fruſtra*, ex κενὸν, cum ἐμβατεύων ex Græcæ linguæ ingenio conjunctum, perinde eſt ac tumenter ambulans ex vana gloria. Hinc veriſſime utrumque tempus in Græco haberi, affirmari poterit. Nec diſſimulamus, quod Auguſtinus Epiſt. 149. ad Paulinum num. 28. tradit, in quibuſdam codicibus omitti negandi particulam, ac legi *quæ vidit*. Quin etiam ejuſmodi Latinos, & Græcos mſſ. aliquot inveniri ſcimus, nec diffitemur idem abs Hieronymo innui potuiſſe apud quem adeo pro *videt*, legendum ſit *vidit*. Sed cum Græ-

CLASSIS IV. AN. 407.

non parva quæstio concitata est. Unde & supra Paulus ait, de his qui magistros Legis esse se jactant: *Nemo vos judicet in cibo & potu*, quasi alia munda sint, alia immunda: *aut in parte diei festi*, ut alios dies festos putent, alios non festos. [a] Nobis enim qui Christum credimus resurgentem, jugis, & æterna festivitas est. *Aut in parte neomeniæ*, hoc est, Calendarum, & mensis novi, quando decrescens luna finitur, & noctis umbris tegitur. Christianorum enim lumen æternum est, & semper Solis justitiæ radiis illustratur. *Aut in parte sabbatorum*, ut non faciant servile opus, & onera non portent, quia nos sumus Christi libertate donati, & onera peccatorum portare desivimus. *Hæc*, inquit, *omnia umbra sunt futurorum;* & imagines venturæ felicitatis, ut in quibus Judæi hæsitant juxta literam, & tenentur in terra; nos juxta spiritum transeamus ad Christum, qui ad distinctionem umbrarum, nunc corpus appellatur. Quomodo enim in corpore veritas, & in corporis umbra mendacium, sic in spirituali intelligentia mundus omnis [b] cibus, & potus, & tota festivitas, & perpetuæ Calendæ, & æterna requies exspectanda est. Quærimus quid dicere voluerit, *in humilitate & religione Angelorum*, aut quem sensum habeat. Ex quo Dominus loquutus est ad discipulos: *Surgite, eamus hinc*: Et, *Relinquetur vobis domus vestra deserta*: Et, *Locus in quo Dominus crucifixus est, spiritualiter Ægyptus vocatur & Sodoma*, omnis Judaicarum observationum cultura destructa est, & quasquumque offerunt victimas, non Deo offerunt, sed Angelis refugis & spiritibus immundis. Nec mirum, si hoc post passionem Domini faciant, quum per Amos quoque Prophetam dicatur ad eos: *Numquid hostias & victimas obtulistis mihi quadraginta annis in deserto domus Israel; & assumsistis tabernaculum Moloch, & sidus dei vestri Rempham, figuras quas fecistis, ut adoretis eas?* Quod plenius in concione Judaica Stephanus Martyr exponens, & revolvens historiam veterem, sic loquutus est: *Et vitulum fecerunt in diebus illis, & obtulerunt hostias idolo, & lætabantur in operibus manuum suarum. Conversus autem Deus, tradidit eos, ut colerent militiam cæli: sicut scriptum est in libro Prophetarum.* Militia (1) autem cæli, non tantum sol appellatur, & luna, & astra rutilantia; sed & omnis Angelica multitudo, eorumque exercitus, qui Hebraice appellantur SABAOTH, id est, צבאות *virtutum*, sive *exercituum*. Unde & in Evangelio juxta Lucam legimus: *Et subito facta est cum Angelo multitudo militiæ cælestis, laudantium Deum & dicentium: Gloria in altissimis Deo & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Facit enim Deus Angelos suos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Et ut sciamus semper eos, qui colebant idola, licet in Templo hostias viderentur offerre, non Deo eas obtulisse, sed Angelis, per Ezechiel plenius discimus: *Dedi eis justificationes non bonas, & præcepta non bona.* Non enim sanguinem hircorum, aut taurorum quærit Deus; sed sacrificium Deo est spiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum Deus non despicit. Et propterea qui vitulum fecerant in Horeb, & coluerant sidus dei Rempham, de quo in Propheta Amos plenius disseruimus, adoraverunt figuras, quas ipsi fecerunt: & tradidit eos Deus, ut servirent militiæ cæli, quæ nunc ab Apostolo dicitur religio Angelorum. Pro *humilitate* in Græco ταπεινοφροσύνη legitur, id est, *humilitas mentis*, sive *sensus*. Vere enim humilis sensus, & miseranda superstitio, Deum credere hircorum atque taurorum sanguine delectari, & nidore thymiamatis, quem sæpe homines declinamus. Quod autem sequitur: *Si mortui estis cum Christo, ab elementis mundi, quid adhuc tamquam viventes in mundo decernitis? ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis: quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum præcepta, & doctrinas hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, in superstitione, & humilitate, & [c] ad non parcendum corpori; non in honore aliquo ad saturitatem carnis*, hunc nobis habere sensum videtur. Curramus per singula,

(Marginal references: Coloss. 2. 16. — Marc. 14. 42. — Joan. 14. 31. — Matth. 23. 38. & Luc. 13. 35. — Apoc. 11. 8. — Amos 5. 25. 26. — Act. 7. 41. 42. — Luc. 2. 13. 14. — Psal. 103. — Ezech. 20. 25. — Psal. 50. — Coloss. 2. 20. & seqq.)

Græcum ille unum appellet, nec tantam in eo variationem, quanta inter negandum, atque affirmandum est, videatur notare: denique manus temere ejus verbis non sit inferenda, satius illud ἑώρα seu potius ὁρᾷ, augumento quod facile librarii induxerint, demto, κενεμβατεύων innui conjicimus. Profecto minime omnium audiendus Erasmus, qui S. Doctoris mentem non adsecutus, de suo legerat, *sive audivit*.

a Id Origenes tomo contra Celsum 8. pluribus probat. ὅτι ὁ μὲν τέλειος .... ἀεί ἐστι αὐτῷ ἐν ταῖς ἡμέραις, καὶ ἀεὶ ἄγει κυριακὰς ἡμέρας, & paulo infra ἐν ὁλοκλήρῳ καὶ ἀδιαλείπτῳ ἐστὶν ἑορτῇ ὁ ἀη βίος, & cætera hujusmodi.

b Tertullian. lib. 5. contra Marcion. cap. 19. *Aliquos taxat, qui ex visionibus Angelicis dicebant, cibis abstinendum.*

(1) Cælestes orbes anima atque intelligentia præditos Hebræi doctores opinati sunt, ut ex Rabbi Moyse, David Kimchius in Psalm. 19. exponit. Noti insuper Judæi cælicolæ, de quibus in Cod. Theodosiano. Recole superiorem proxime Notam.

c Aliter, & *non ad parcendum*, juxta Vulgatam.

CLASSIS IV. AN. 407. & obscuritatem sensuum atque verborum, A Christo referante, pandamus. Si baptizati estis in Christo, & cum Christo in baptismate consepulti, mortui autem ab elementis hujus mundi, pro eo quod est *elementis*; cur mecum non dicitis, Galat. 6. 4. *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo?* nec audistis Dominum dicentem ad Patrem: Joan. 17. 16. & 15. 19. *De mundo non sunt: sicut, & ego non sum de mundo*, & mundus odit eos, quoniam B non sunt de mundo; sicut & ego non sum de mundo. Sed e contrario quasi viventes in mundo decernitis, ne tetigeritis corpus hominis mortui, nec vestimentum, nec scabellum in quo sederit mulier menstruata: neque gustaveritis carnem suillam, & leporum, & sepiarum, & loliginum, murenæ, & anguil- Levit. 11. & Deut. 14. 1. Cor. 6. 13. læ, & universorum piscium, qui squamas, & pennulas non habent: quæ omnia in corruptionem, & interitum sunt C ipso usu, & stercore digeruntur? Matth. 15. 11. & Marc. 7. 15. *Esca enim ventri, & venter escis*, Et, *Omne quod intrat per os, non coinquinat hominem; sed ea quæ de nobis exeunt*. *Secundum præcepta*, inquit, *& doctrinas hominum*; secundum illud quod Isaias loquitur: Isa. 29. 13. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me. Frustra autem colunt me, docentes doctrinas hominum, & præcepta*. Unde, & Dominus Matth. 15. 2. 9. corripit Pharisæos, dicens: *Irritum fecistis mandatum Dei, ut traditiones vestras* D * *statueretis*. * al. *statuceritis*. Ibid. 4. 5. 6. Exod. 21. 17. Levit. 20. 9. *Deus enim dixit: Honora patrem, & matrem, & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, quiquumque dixerit patri vel matri, munus quodquumque est ex me, tibi proderit: & non* * *honorificabit patrem suum aut matrem*, & reliqua. * al. *honorificavit*. Quibus infert, *Et irritum fecistis mandatum Dei, propter traditiones vestras*. Quantæ traditiones Pharisæorum sint, quas hodie vocant [a] δευτερώσεις, & quam aniles fabulæ, evolvere nequeo. Neque enim libri patitur magnitudo, & pleraque tam turpia sunt, ut erubescam dicere. Dicam tamen unum in ignominiam gentis inimicæ. Præpositos habent synagogis sapientissimos quosque, fœdo operi delegatos, ut sanguinem virginis, sive menstruatæ, mundum, vel immundum, si oculis discernere non potuerint, gustu * probent. * al. *lib...* Præterea quia Exod. 16. Levit. 23. & 25. & Deut. 5. B jussum est, ut diebus sabbatorum sedeat unusquisque in domo sua, & non egrediatur, neque ambulet de loco in quo habitat; si quando eos juxta literam ceperimus arctare, ut non jaceant, non ambulent, non stent, sed tantum sedeant, si velint præcepta servare, solent respondere, & dicere: [b] Barachibas, & Simeon, & Hellel magistri nostri tradiderunt nobis, ut bis mille [c] pedes ambulemus in sabbato, & cætera istiusmodi, C doctrinas hominum præferentes doctrinæ Dei. Non quod dicamus sedendum semper esse in sabbato, & de loco, in quo quis fuerit occupatus [d] penitus non recedendum; sed quod id quod impossibile Legis est, in quo infirmatur per carnem, spirituali observatione complendum sit.

Sequitur: *Quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ*. Hoc loco, *quidem*, conjunctio superflua est: quod in plerisque D locis propter imperitiam artis Grammaticæ Apostolum fecisse reperimus. Neque enim sequitur *sed*, vel alia conjunctio, quæ solet ei præpositioni, ubi *quidem* positum fuerit, respondere. Videntur igitur observationes Judaicæ apud imperitos, & vilem plebeculam, imaginem habere rationis, humanæque sapientiæ. Unde, & doctores eorum σοφοὶ, hoc est, *sapientes* vocantur. Et si quando certis diebus traditiones suas ex-

[a] Vitiose legerant vetustiores editi δευτερωνόμους. Hebraico autem vocabulo משניות, Misnajoth, qui titulus est libri, quo inanes suas traditiones jam tum collegerant Pharisæi, Græcum respondet δευτερώσεις, quemadmodum etiam in Justiniani Novella 146. nuncupatur.

[b] Victorius post Erasm. *Rab akiba & Simeon & Hille*, quo priori nomine maxime peccatum ab eis Martianæus contendit. Minime autem animadvertit promiscue ab antiquis vocari & *Bar achiban*, & *Rabakiban*, quin hunc ipsum Hieronymi locum ubi recitat Agobardus contra Felicem cap. X. *Rab Achibam* legit, tametsi *Barachiam*, Massonus ediderit. S. quoque Epiphanius βαρακιβὰν, & Ῥαββιακιβὰν, immo & simpliciter ἀκιβὰν vocat. Vid. Hæres. XV. & XII. XXXIII. ubi quædam de eo dicuntur, quæ cum his contulisse non pœnitebit. Nec aliter factum abs Hieronymo, qui etiam absolute *Akiban* vocat in Isaiam lib. 3. cap. 8. *Samai*, inquit, *& Hillel, ex quibus orti sunt Scribæ & Pharisæi, quorum suscepit scholam Akibas, quem magistrum Aquilæ proselyti autumant*. Ad quem locum plura de aliis duobus magistris Simeone, & Hellel contulimus. Interim magis ipse Martianæus peccat, qui *Helles*, substituit pro *Hellel*, quod nos emendavimus ex mss. & veterum testimoniis alibi suo loco recitandis,

[c] Intellige bis mille passus, ex sententia quippe Hebræorum, quam etiam Origenes laudat lib. 4. περὶ Ἀρχῶν, bis mille cubitos, δισχιλίους πήχεις, sive ut Ruffinus vertit, *duo millia ulnarum* continet iter sabbati: unde etiam in libro Juris, qui inscribitur *Sebole Lecheth* Tract. 22. c. de Sabbato, *iter duorum millium passuum mediocrium terminus* constituitur. Passus itaque minor, & cubitus pro eodem sumitur a plerisque: Hieronymus vero cubitos ipsos pedes interpretatur. Nunc etiam illud placet adnectere, moduli hujus definitionem ex Josue 3. 4. peti, ubi inter Arcam, & populum bis mille cubitorum intervallum esse præcipitur, unde traditionem de Sabbati itinere, sic alii explicant ex Rabbinis, ut scilicet eo tantum die ad Arcam accedere licuisset.

[d] Deerat vox *penitus*, quam ex MSS. & vetustiori editione suffecimus.

CLASSIS IV. AN. 407. exponunt, discipulis suis solent dicere, οἱ σοφοὶ [a] δευτερῶσιν id est, *sapientes docent traditiones*. Pro *superstitione* in Græco ἐθελοθρησκεία positum est, hoc est, *falsa religio*: & pro *humilitate* ταπεινοφροσύνῃ, quæ magis virtutem solet sonare, quam vitium. Sed hic ταπεινοφρονεῖν, sic est intelligendum, quod humilia sentiant atque terrena. Ἀφειδία autem σώματος, cujus nomen Latinus sermo non explicat, apud nos dicitur, *ad non parcendum corpori*. Non parcunt Judæi corporibus suis in assumtione ciborum, contemnentes interdum quæ habent, & quærentes quæ non habent. Ex qua necessitate debilitates interdum, & morbos contrahunt. Nec honorant semetipsos, quum omnia munda sint mundis, nihilque possit esse pollutum, quod cum gratiarum actione percipitur, & idcirco a Domino sit creatum, ut saturitate, & adimpletione carnis, humanos artus vegetet atque sustentet. Elementa autem mundi, a quibus, [b] immo quibus mortui sumus, Lex Moysis, & omne vetus Instrumentum intelligendum est: quibus quasi elementis, & religionis exordiis Deum discimus. Quomodo enim elementa appellantur literæ, per quas syllabas ac verba conjungimus, & ad texendam orationem longa meditatione procedimus: ars quoque Musica habet elementa sua, & Geometria ab elementis incipit linearum, & Dialectica atque Medicina habent εἰσαγωγὰς suas: sic elementis veteris Testamenti, ut ad Evangelicam plenitudinem veniat, sancti viri eruditur infantia. Unde centesimus decimus octavus Psalmus, & omnes alii qui literis prænotantur, per Ethicam nos ducunt ad [c] Theoricam, & ab elementis occidentis literæ, quæ destruitur, transire faciunt ad spiritum vivificantem. Qui ergo mundo, & elementis ejus mortui sumus, non debemus ea observare, quæ mundi sunt, quia in altero initium, in altero perfectio est.

Rom. 14. & ad Tit. 1.

XI. 2. Thess. 2. 3. Quid sit quod idem Apostolus ad Thessalonicenses scribit: *Nisi discessio venerit primum, & revelatus fuerit homo peccati*, & reliqua. In prima ad Thessalonicenses Epistola scripserat: *De temporibus autem, & momentis, fratres non necesse habetis, ut scribam vobis: ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. Quum enim dixerint, pax, & securitas: tunc repentinus illis instabit interitus, sicut dolor in utero habentis, & non effugient*. Supra enim ad eos scripserat: *Hoc vobis dicimus in verbo Domini, quia nos qui vivimus, qui residui sumus, in adventu Domini, non præveniemus eos qui dormierunt: quoniam ipse Dominus in jussu, & in voce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam* * *Christo in aera, & sic semper cum Domino erimus. Itaque consolamini invicem in verbis istis*. Quod audientes Macedones, non intellexerunt, quos secum viventes, Apostolus vocet, & qui dicantur residui, qui cum illo rapiantur in nubibus obviam Domino, sed arbitrati sunt, dum adhuc essent in corpore, & antequam gustarent mortem, Christum in sua majestate venturum. Quod Apostolus audiens, rogat eos, & adjurat per adventum Domini nostri Jesu Christi, ut non cito moveantur; neque per spiritum, neque per sermonem, neque per Epistolam, tamquam ab eo scriptam, quasi instet dies Domini. Duos autem esse adventus Domini Salvatoris, & omnia Prophetarum docent volumina, & Evangeliorum fides: quod primum in humilitate venerit, & postea sit venturus in gloria, ipso Domino protestante, quæ ante consummationem mundi ventura sint, & quomodo venturus Antichristus, quando loquitur ad Apostolos, *Quum videritis abominationem desolationis, quæ dicta est a Daniele Propheta, stantem in loco sancto, qui legit, intelligat, tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, & qui in tecto, non descedant tollere aliquid de domo sua*. [d] Et iterum: *Tunc si quis vobis*

1. Thess. 5. 1. seqq.

Ibid. 4. 14. & seqq.

* al. Christum.

Matt. 24. 15. & seqq. an. D 9.

[a] Celebre exodium, quod Hebraice dicunt תנו חכמים, *tradunt sapientes*: unde Græce δευτερῶσιν, vel δευτερῶσιν, pessime enim Erasm. δευτερώσεις.

[b] Vitiose editi vetustiores, *a quibus consepulti, immo quibus mortui*.

[c] Per Ethicam nos duci ad Theoricen, sive ex Morali ad Inspectivam, quæ in sola contemplatione versatur, proficere, alibi ex occasione hujus 118. Psalmi Hieronymus docuit, præcipue vero in Epistola ad Paulam de Hebraico Alphabeto, ubi contra vulgatum errorem ostendimus ex Origenis testimonio penes antiquos, *Generales disciplinas, quibus ad rerum scientiam pervenitur*, tres esse, *quas Græci Ethicam, Physicam, & Theoricam appellaverunt, nos dicere possumus Moralem, Naturalem, & Inspectivam, qua supergressi visibilia, de divinis aliquid & cælestibus contemplamur, eaque sola mente intuemur*. Interim pro *Theorica* hoc quoque in loco vulgati libri omnes legerant *Theologiam*, quem errorem etiam absque mss. suffragio emendare non dubitavimus ex Hieronymi sensu, quem in laudata ad Paulam epistola atque alibi latius explicamus. Confer si lubet etiam Commentarios in Ecclesiastem cap. 1.

[d] Addit Victorius ex Brixianis codicibus, *& qui in agro, non revertatur tollere tunicam suam*.

CLASSIS IV. AN. 407. Ibid. 23. & seqq.

bis dixerit, ecce hic Christus aut illic, nolite credere. Surgent enim Pseudochristi, & Pseudoprophetæ, & dabunt signa magna, & prodigia, ita ut in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si ergo dixerint vobis, ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere. Sicut enim fulgur exit ab Oriente, & paret usque in Occidentem, ita erit & adventus Filii hominis. Ac deinde: *Tunc apparebit signum Filii hominis in cælo,* [a] *& videbunt Filium hominis venientem in nubibus cæli cum virtute multa, & majestate. Et mittet Angelos suos cum tuba, & voce magna, & congregabunt electos ejus a quattuor ventis a summo cælorum usque ad terminos eorum.* Rursumque de Antichristo loquitur ad Judæos: (Joan. 7. 43.) *Ego veni in nomine Patris mei, & non credidistis mihi. Si alius venerit in nomine suo, illum suscipietis.* Igitur Thessalonicensium animos, vel occasio non intellectæ Epistolæ, vel ficta revelatio, quæ per somnium deceperat dormientes, vel aliquorum conjectura, Isaiæ, & Danielis, Evangeliorumque verba de Antichristo prænunciantia, in illud tempus interpretantium moverat, atque turbaverat: ut in majestate sua tunc Christum sperarent esse venturum. Cui errori medetur Apostolus, & exponit quæ ante adventum Christi debeant præstolari; ut quum illa facta viderint: tunc sciant Antichristum, id est, hominem peccati, & filium perditionis, qui adversatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur; ita ut in Templo Dei sedeat, esse venturum. Nisi, inquit, venerit discessio primum, quod Græce dicitur ἀποστασία, ut omnes gentes quæ Romano imperio subjacent, recedant ab eis, & revelatus fuerit, id est, ostensus, quem omnia Prophetarum verba prænunciant, homo peccati, in quo fons omnium peccatorum est; & filius perditionis, id est, [b] diaboli; ipse est enim universorum perditio, qui adversatur Christo, & ideo vocatur Antichristus: & extollitur supra omne quod dicitur Deus, ut cunctarum gentium deos, sive probatam omnem, & veram religionem suo calcet pede: & in Templo Dei, vel Jerosolymis (ut [c] quidam putant, vel in Ecclesia (ut verius arbitramur) sederit, ostendens se tamquam ipse sit Christus, & Filius Dei. Nisi, inquit, fuerit Romanum imperium ante desolatum, & Antichristus præcesserit) Christus non veniet: qui ideo ita venturus est, ut Antichristum destruat. Meministis, ait, quod hæc ipsa, quæ nunc scribo per Epistolam, quum apud vos essem, præsenti sermone narrabam: & dicebam vobis, Christum non esse venturum, nisi præcessisset Antichristus. *Et nunc quid detineat, scitis: ut reveletur in suo tempore*: hoc est, quæ caussa sit, ut Antichristus in præsentiarum non veniat, optime nostis. Nec vult [d] aperte dicere Romanum imperium destruendum, quod ipsi qui imperant, æternum putant. Unde secundum Apocalypsim Joannis, in fronte purpuratæ meretricis, scriptum est nomen blasphemiæ, id est, *Romæ æternæ*. Si enim aperte audacterque dixisset, non veniet Antichristus, nisi prius Romanum deleatur imperium, justa caussa persecutionis in orientem tunc Ecclesiam consurgere videbatur.

Quodque sequitur: *Jam enim mysterium operatur iniquitatis, tantum ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat, & tunc revelabitur ille iniquus*, hunc habet sensum: Multis malis atque peccatis, quibus [e] Nero impurissimus Cæsarum mundum premit, Antichristi parturitur adventus, & quod ille operaturus est postea, in isto ex parte completur, tantum ut Romanum imperium, quod nunc universas gentes tenet, recedat, & de medio fiat, & tunc Antichristus veniet, fons iniquitatis, *quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui*; divina videlicet potestate, & suæ majestatis

a Iterum, atque ex iisdem mss. & Evangelii textu addit idem Victorius, *& tunc plangent omnes tribus terræ*, quæ reticent codices nostri.

b In Commentar. in Daniel. VII. *Non eum putemus juxta quorumdam opinionem, vel Diabolum esse, vel Dæmonem, sed unum ex hominibus, in quo totus Satan habitaturus sit corporaliter.*

c Ex his Hippolytus fuit, junior tamen ille Thebanus Orat de consum. mundi, num XXV. itemque Cyrillus Jerosolym. Cathech. 15. & Damascenus lib. 4. cap. 28. aliique. Apposite vero Theophylactus ad Hieronymi mentem. Οὐκ εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν ἰδίως, ἀλλ' εἰς τὰς ἐκκλησίας ἁπλῶς, καὶ πάντα ναὸν θεῖον.

d Chrysostomus item ἐπειδὰν δὲ περὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς τοῦτο φησιν, εἰκότως ᾐνίξατο, καὶ πῶς φησί, συνεσκιασμένως. Οὐ γὰρ ἐβούλετο περιττὰς ἔχθρας ἀναδέχεσθαι καὶ ἀνονήτους κινδύνους. Et Aug. lib. XX. de Civit. Dei c. 19. n. 3. *Quidam putant..... Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraretur æternum.*

e Confer in Daniel XI. Commentarios, ubi, *Multi*, inquit, *nostrorum putant ob sævitiæ, ac turpitudinis magnitudinem Domitium Neronem Antichristum fore*: & recole quæ in eum locum adnotamus. Augustinum quoque de Civit. Dei loco supra citato, & Svetonium in Nerone, & Tacitum lib. 2. Histor.

CLASSIS IV. AN 407.

ſtatis imperio, cujus juſſiſſe, feciſſe eſt; A non in exercitus multitudine, non in robore militum, non in Angelorum auxilio: ſed ſtatim ut ille advenerit, interficietur Antichriſtus. Et quomodo tenebræ, ſolis fugantur adventu: ſic *illuſtratione adventus ſui*, eum Dominus deſtruet atque delebit. Cujus opera, Satanæ ſunt opera. (Coloſſ. 2.) Et ſicut in Chriſto plenitudo divinitatis fuit corporaliter, ita & in Antichriſto omnes erunt fortitudines, & ſigna, & prodigia, ſed univerſa menda- B cia. Quomodo enim ſignis Dei, quæ (Exod. 7.) operabatur per [a] Moyſen, Magi ſuis reſtitere mendaciis, & virga Moyſi devoravit virgas eorum: ita mendacium Antichriſti, Chriſti veritas devorabit. Seducentur autem ejus mendacio *qui (* al. quia.) perditioni ſunt præparati. Et quia tacita quæſtio poterat commoveri, cur enim conceſſit Deus omnem eum habere virtutem, ſigna atque prodigia, per quæ ſeducantur, ſi fieri poteſt, etiam electi C Dei; ſolutione prævenit quæſtionem, & quod opponi poterat, antequam opponatur, abſolvit. Faciet, inquit, hæc omnia non ſua virtute, ſed conceſſione Dei, propter Judæos, [b] ut qui noluerunt caritatem recipere veritatis, hoc eſt, Spiritum Dei per Chriſtum, quia caritas (Rom. 5. 5.) Dei diffuſa eſt in corda credentium: Et ipſe dicit: (Joan. 14. 6.) *Ego ſum veritas*: de quo in Pſalmis ſcriptum eſt *Veritas de terra orta eſt*. (Pſal. 84. 12.) Qui ergo caritatem, & veritatem D non receperunt, ut Salvatore ſuſcepto, ſalvi fierent, mittet illis Deus non operatorem, ſed ipſam operationem, id eſt, fontem erroris ut credant mendacio. Quia mendax eſt ipſe, & pater ejus. Et ſiquidem Antichriſtus de virgine natus eſſet, & primus veniſſet in mundum, poterant Judæi habere excuſationem, & dicere, quod putaverint veritatem, & idcirco mendacium pro veritate ſuſceperint. Nunc autem ideo judicandi ſunt, E immo procul dubio condemnandi: quia Chriſti veritate contemta, poſtea mendacium, id eſt, Antichriſtum ſuſcepturi ſunt.

CLASSIS IV. AN. 408.

* Alias 46. Scripta circa an. 408.

* EPISTOLA CXXII.

AD RUSTICUM, [c] de Pœnitentia.

RUSTICUM, *quod promiſſam cum uxore Artemia continentiam fregerat, ad pœnitentiam, & ut ſancta inviſat, conjugis exemplo, loca, hortatur.*

1 QUod (1) ignotus ad ignotum audeo ſcribere, ſanctæ ancillæ Chriſti Hedibiæ, & filiæ meæ, conjugis tuæ, Artemiæ, immo ſororis ex conjuge atque conſervæ, fecit deprecatio. Quæ nequaquam propria ſalute contenta, tuam & ante quæſivit in patria & nunc in ſanctis Locis quærit; imitari cupiens Andreæ & Philippi Apoſtolorum benevolentiam: (Matth. 4. & Marc. 1) quorum uterque inventus a Chriſto, fratrem Simonem, & amicum Nathanael invenire deſiderat; (Joan. 1.) ut alter eorum mereatur audire: *Tu es Simon filius* [d] *Joannis, tu vocaberis Cephas*, (Ibid. 41.) quod interpretatur, *Petrus*. Alter *donum Dei* (hoc enim lingua noſtra ſonat *Nathanael*) Chriſti ad ſe loquentis teſtimonio ſublevetur, *Ecce vere Iſraelita, in quo dolus non eſt*. Optaverat quondam & Lot cum filiabus ſalvare conjugem ſuam, & de incendio Sodomæ & Gomorræ pene ſemiuſtus erumpens, educere eam, quæ priſtinis vitiis tenebatur aſtricta: ſed ea deſperatione trepida, reſpicienſque poſt tergum, æterno infidelitatis titulo condemnatur. Et ardens fides pro una muliere perdita, totam Segor liberat civitatem. Denique poſtquam Sodomiticas valles ac tenebras derelinquens, ad montana conſcendit, ortus eſt ei Sol in *Segor*, quæ interpretatur *parvula*: ut parva fides Lot, quia majora non poterat, ſaltem minora ſervaret. Neque enim Gomorræ quondam & erroris habitator, ſtatim ad meridiem poterat pervenire, in qua Abraham amicus Domini cum Angelis ſuſcepit Deum. Et Joſeph fratres paſcit in Ægypto, ſponſuſque audit a ſponſa: *Ubi cubas? ubi paſcis in meridie?* (Cant. 1. 6.) Samuel quondam plangebat Saulem, (1. Reg. 15.) quia ſuperbiæ vulnera pœnitentiæ medicamine non curabat,

a Solenne id quidem eſt Patribus mendacia Antichriſti miracula Magorum adverſus Moſem præſtigiis comparare; eaque Theodoretus dixit τὰ ἐσόμενα ὐκ ἀληθῆ θαύματα &c. Conferendus eſt tamen Auguſtinus lib. 83. quæſtionum quæſt. 79. n. 3. & 4.

b Quidam editi vetuſtiores *ait, qui*: ſed *ut* pro *utpote* eſt accipiendum.

c Putat Eraſmus, nomen ejus, ad quem data eſt hæc epiſtola, data opera a Hieronymo prætermiſſum, ne famam ejus notaret, adeoque ab alio quopiam fuiſſe inſcriptam ad *Ruſticum*. Nos quod conſtanter mſſ. præferunt, germanum hominis nomen eſſe non dubitamus.

(1) Cur Hieronymi ſtilum hæc Epiſtola non videatur Ruffino redolere, ſane non video.

d Vulgati veteres *filius Johanna*, alii cum Vulgata editione *Jona*.

bat. Et Paulus lugebat Corinthios, qui fornicationis maculas lacrymis delere nolebant. [1. Cor. 5. & 2. Cor. 22.] Unde & Ezechiel librum devorat [Ezech. 13.] scriptum intus & foris, carmine, & planctu, & væ. Carmine, super laude justorum: planctu, super pœnitentibus, væ, super his de quibus scriptum est [Prov. 18. 3.]: *Quum venerit impius in profundum malorum, contemnit*. Quos ostendit Isaias, dicens: [Isai. 22. 12. 13.] *Vocavit Dominus sabaoth in die illa ad fletum & planctum & decalvationem & accinctionem ciliciorum: ipsi autem fecerunt lætitiam & exultationem, mactantes vitulos, & occidentes oves, ut comederent carnes* (1) *dicentes: Manducemus, & bibamus, cras enim moriemur*. De quibus & Ezechiel loquitur [Ezech. 18. 23.]: *Et tu fili hominis dic domui Israel, sic loquuti estis, dicentes: Errores nostri & iniquitates nostræ super nos erunt, & in ipsis contabescimus: & quomodo salvi esse poterimus? Dic eis: Vivo ego, dicit Dominus: Nolo mortem impii, sed ut convertatur a via sua*. Et iterum [Ibid. 33. 11.]: *Revertimini recedentes a via vestra: quare moriemini domus Israel?* Nihil ita offendit Deum, quam desperatione meliorum hærere * pejoribus [* al. prioribus.]: licet & ipsa desperatio incredulitatis indicium sit. Qui enim desperat salutem, non putat futurum esse judicium. Quod si metueret, utique bonis operibus se judici præpararet. Audiamus per Jeremiam loquentem Deum [Jerem. 2. 25.]: *Converte pedem tuum a via aspera, & guttur tuum a siti*. Et iterum: *Numquid qui cadit, non resurget: aut qui aversus est, non revertetur?* Et per Isaiam [a Isa. 30. & 15.]: [a] *Quando conversus ingemueris, tunc salvus eris, & scies ubi fueris*. Scire non possumus ægrotationis mala, nisi quum fuerit sanitas consequuta. Et quantum boni virtus habeat, vitia demonstrant: clariusque fit lumen, comparatione tenebrarum. Ezechiel quoque iisdem verbis, quia eodem & spiritu [Ezech. 18. 30. 31. & 33. 11.]: *Convertimini*, inquit, *& redite ab iniquitatibus vestris, domus Israel; & non erunt vobis in tormentum impietates. Projicite omnes impietates vestras, quibus impie egistis adversum me, & facite vobis cor novum & spiritum novum. Et quare moriemini domus Israel? Nolo enim mortem peccatoris dicit Dominus* [Ibid. 18. 23.]. Unde & in consequentibus loquitur: *Vivo ego, dicit Dominus. Nolo mortem peccatoris, nisi ut revertatur a via sua, & vivat*; * ne mens incredula de [* al. nec] bonorum repromissione desperet, & semel perditioni animus destinatus, non adhibeat vulneri curationem, quod nequaquam existimat posse curari. Idcirco jurare se dicit, ut si non credimus promittenti Deo, credamus saltem pro nostra salute juranti. Quam ob caussam justus precatur, & dicit [Psal. 84. 4.]: *Converte nos Deus salutaris noster, & averte furorem tuum a nobis*. Et iterum [Psal. 29. 8.]: *Domine, in voluntate tua præstitisti decori meo fortitudinem. Avertisti faciem tuam a me, & factus sum conturbatus*. Postquam enim fœditatem delictorum meorum virtutum decore mutavi, infirmitatem meam tua gratia roborasti. Ecce audio pollicentem [Ps. 17. 38.]: *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non * convertar* [* al. revertar.], *donec deficiant*: ut qui te ante fugiebam, & inimicus eram, tua comprehendar manu. Ne cesses a persequendo, donec deficiam a via mea pessima, & revertar ad virum meum pristinum; qui mihi dabit linteamina mea, & oleum, [Ezech. 16.] & similam, & cibabit me pinguissimis cibis. Qui idcirco obsepsit atque præclusit vias meas pessimas, ut eam invenirem viam, quæ dicit in Evangelio [Joan. 14. 6.]: *Ego sum via, veritas, & vita*. Audi Prophetam loquentem [Ps. 125. 6. 7.]: *Qui seminant in lacrymis, in gaudio metent. Euntes ibant & flebant, portantes semina sua. Venientes autem venient in exultatione, portantes manipulos suos*. Et loquere cum eo [Psal. 6. 7.]: *Lavabo per singulas noctes lectum meum, in lacrymis meis stratum meum rigabo*. Et iterum [Psal. 41. 1. & seqq.]: *Sicut desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sitivit anima mea ad te Deum* [b] *fontem vivum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei? Factæ sunt mihi lacrymæ meæ panes per diem & noctem* [Ibidem.]. Et in alio loco [Ps. 62. 1. 2.]: *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo. Sitivit anima mea ad te, quam multipliciter tibi caro mea. In terra deserta & invia & inaquosa, sic in sancto apparui tibi*. Quamquam enim sitierit te anima mea, tamen multo te plus carnis meæ labore quæsivi, & tibi in san-

(1) Addit Gravius *& biberent vinum*, sacrum contextum ut expleat.

a Frustra hunc locum apud Vulgatum interpretem requiras, qui aliter legit, *Si revertamini, & quiescatis, salvi eritis*. Est autem ex veteri Latina versione Isaiæ 30. 15. juxta LXX. proferturque ad hunc modum a S. Cypriano in Tractatu de lapsis, & epist. 58. postremæ editionis, itemque a S. Gaudentio Brixiensi Serm. primo non longe a fine, atque iterum ab ipso Hieronymo epist. ad Sabinianum circa medium.

b Sic editi præferunt, & mss. pro quo *fortem* Vulgatus interpres habet ex Græco τὸν ἰσχυρὸν, quod est in Complutensi ms. alii enim omnes juxta Hebræum, πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα, *ad Deum vivum*, quam lectionem Ambrosius quoque & Augustinus, & pleræque aliæ versiones probant. Sed *fontem* pro *fortem* olim quoque in Vulgatæ editionibus obtinuit, donec in Clementina recensione emendatum est; sed & Ambrosianum quod vocant Psalterium legit; nec dubium videtur, quin ex Latinorum criticorum ingenio factum sit; sed nobis heic apud Hieron. immutare non licuit,

sancto apparere non potui; nisi prius in terra deserta a vitiis, & invia adversariis potestatibus, & absque humore & rheumate ullius libidinis commorarer. Flevit & Dominus super civitatem Jerusalem, quia non egissent [Luc. 19.] pœnitentiam: & Petrus trinam negationem amaritudine abluit lacrymarum, [Matth. 26.] implevitque illud Propheticum: *Exitus aquarum deduxerunt oculi mei*. [Psal. 118. 136.] Plangit & Jeremias populum pœnitentiam non agentem, dicens: *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo populum istum per diem & noctem?* [Jerem. 9. 1.] Cur autem plangat & defleat, sequenti sermone demonstrat: *Nolite flere mortuum, neque plangatis eum. Flete planctu qui egreditur, quia non revertetur ultra*. Nequaquam igitur Gentilis plangendus est, atque Judæus, qui in Ecclesia non fuerunt, & semel mortui sunt, de quibus Salvator dicit: *Dimitte mortuos, sepelire mortuos suos*; [Matth. 8.] sed eos plange, qui per scelera atque peccata egrediuntur de Ecclesia, & nolunt ultra reverti ad eam, damnatione vitiorum. Unde & ad viros Ecclesiasticos, qui muri & turres Ecclesiæ nuncupantur, loquitur sermo Propheticus, dicens: *Muri Sion, proferte lacrymas*: [Thren. 2. 18.] implentes illud Apostoli: *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus*; [Rom. 12. 25.] ut dura corda peccantium vestris lacrymis provocetis ad fletum, ne perseverantes in malitia, audiant: *Ego plantavi te vineam frugiferam, omne semen verum: quomodo versa es in amaritudinem vitis alienæ?* [Jerem. 2. 21.] Et iterum: *Ligno dixerunt, pater meus es tu; & lapidi, tu genuisti me; & verterunt ad me dorsa, & non facies suas*. [Ibidem 27.] Et est sensus: Noluerunt ad me converti, ut agerent pœnitentiam; sed per cordis duritiam in injuriam meam sua terga verterunt. Quamobrem & Dominus loquitur ad Jeremiam, *Vidisti quæ fecerunt mihi, habitatio Israel? Abierunt super omnem montem excelsum, & subter omne lignum frondosum, & fornicati sunt ibi; & dixi postquam fornicata est & fecit hæc omnia: ad me revertere; & non est reversa*. [Jerem. 2. & 3. & Isai. 57.]

2. O clementia Dei! o nostra duritia! dum & post tanta scelera nos provocat ad salutem. Et ne sic quidem volumus ad meliora converti: *Si reliquerit, inquit, uxor virum suum, & alii nupserit, & voluerit postea reverti ad eum: numquid suscipiet eam, & non detestabitur?* [Jerem. 2. 1.] [a] Pro quo scriptum est juxta Hebraicam Veritatem, quod in Græcis & Latinis codicibus non habetur: *Et tu reliquisti me, tamen convertere, & suscipiam te, dicit Dominus*. Isaias quoque in eumdem sensum iisdem pene loquitur sermonibus: *Convertimini qui profundum consilium cogitatis, & iniquum, filii Israel: revertere ad me, & redimam te. Ego Deus & non est alius præter me, justus & salvator non est absque me. Revertimini ad me, & salvi eritis, qui estis in extremis terræ. Recordamini horum, & ingemiscite & agite pœnitentiam qui erratis. Convertimini corde, & mementote priorum a sæculo: quoniam ego sum Deus, & non est alius absque me*. [Isai. 21. & 31.] [Ibid. 45.] Scribit & Joel: *Convertimini ad me ex toto corde vestro, in jejunio, & lacrymis, & planctu: scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Misericors enim & miserator est Dominus, & agens pœnitentiam super malitiis*. [Joel. 2.] Quantæ autem sit misericordiæ, & quam (ut ita loquar) nimiæ ineffabilisque clementiæ, Osee Propheta nos doceat, per quem loquitur Deus: *Quid tibi faciam Ephraim? quomodo te protegam Israel? quid tibi inquam faciam? Sicut Adama ponam te, & sicut Seboim. Conversum est cor meum in me, & conturbata est pœnitudo mea. Nequaquam faciam secundum iram furoris mei*. [Osee 6.] Unde & David loquitur in Psalmo: *Non est in morte qui memor sit tui: in inferno autem quis confitebitur tibi?* [Psal. 6.] Et in alio loco: *Peccatum meum notum feci, & iniquitatem meam non* [Psal. 31.]

[a] Textus alii Hebræus Græcus, Latinusque ipse vulgatus e contrario habent: *Si dimiserit vir uxorem suam, & recedens ab eo, duxerit virum alterum, numquid revertetur ad eam ultra. Numquid non polluta & contaminata erit mulier illa?* sive ut in Hebræo, *terra illa*. Sed quod proposito conducit magis, altera ejus versiculi pars nempe *& tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen revertere ad me, dicit Dominus*, heic apud Hieronymum librariorum incuria deperiit quæ omnino supplenda est, ut constet quorum loco habeantur, quæ in Hebraica veritate dicuntur esse, in Græcis vero, & Latinis codicibus desiderari. Quod cum præstiteris, gravissima adhuc difficultas est explicanda; non enim quod heic constituit in Hebraico haberi, *& tu reliquisti me, tamen convertere & suscipiam te, dicit Dominus*, in hodiernis exemplaribus invenitur, sed tantum ואת זנית רעים רבים ושוב אלי נאם-יהוה, *& tu fornicata es cum amatoribus multis & revertere ad me, dicit Dominus*; quemadmodum & libri omnes, atque ipsa etiam præfert Hieronymiana versio ex Hebræo. Excidisse autem ex antiquioribus libris, tametsi ob literarum similitudinem proclive fuerit, temere ac sine auctore quis affirmabit. Et tamen in Hebræo archetypo lacunam aliquam ex hoc ipso S. Doctoris testimonio suspicari necesse est; tum etiam ex mss. codicibus ejusdem ex Hebræo versionis, in quibus vel in contextu, vel ad marginem ejus versiculi additur, *& ego suscipiam te*, quod quidem glossema Marrianæus putat, & ad libri calcem rejecit, revera tamen ex Hieronymi calamo profectum est; nam & in Commentariis in eumdem locum, *In Hebræo, inquit, etiam post fornicationem SUSCIPIT POENITENTEM, & hortatur, ut revertatur ad se; in LXX. vero non provocat ad pœnitentiam &c.* Vide quæ ibi & in Bibliotheca divina latius in hunc sensum edisseruimus.

CLASSIS IV. AN. 408.

non abſcondi. Dixi, pronunciabo contra me iniquitatem meam Domino, & tu dimiſiſti impietatem * *cordis mei. Pro hac orabit ad te omnis Sanctus in tempore opportuno. Verumtamen in diluvio aquarum multarum ad eum non approximabunt.*

* al. *peccati*

3. Vide quanta magnitudo ſit fletuum, ut aquarum diluvio comparetur. Quos qui habuerit, & dixerit cum Jeremia: (Thren. 2.) *Non ſileat pupilla oculi mei*, ſtatim in illo complebitur, (Pſal. 48.) *Miſericordia & veritas obviaverunt ſibi; juſtitia & pax oſculatæ ſunt:* [a] ut ſi te juſtitia & veritas terruerint, miſericordia & pax provocent ad ſalutem. Totam pœnitentiam peccatoris oſtendit Pſalmus quinquageſimus, quando ingreſſus eſt David ad Bethſabee uxorem Uriæ Ethæi, (2. Reg. 11.) & a Nathan prophetante correptus, reſpondit: (Ibid. 12.) *Peccavi.* Statimque meruit audire: *Et Dominus abs te abſtulit peccatum.* Adulterio enim junxerat homicidium, & tamen converſus ad lacrymas: (Pſal. 50.) *Miſerere, ait, mei Deus, ſecundum magnam miſericordiam tuam: & ſecundum multitudinem miſerationum tuarum, dele iniquitatem meam.* MAGNUM enim peccatum, magna indigebat miſericordia. Unde jungit & dicit: *Multum lava me ab iniquitate mea, & a peccato meo munda me. Quoniam iniquitatem meam ego agnoſco, & delictum meum contra me eſt ſemper. Tibi ſoli peccavi* (rex enim eram, alium non * timebam) *& malum coram te feci, ut juſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas, quum judicaris.* (Rom. 11.) Concluſit enim Deus omnia ſub peccato, ut omnibus miſereatur. Tantumque profecit, ut dudum peccator & pœnitens tranſierit in magiſtrum, & dicat: (Pſal. 50.) *Docebo iniquos vias tuas, & impii ad te convertentur.* Confeſſio enim & pulchritudo coram eo, (Pſal. 95.) ut qui ſua confeſſus fuerit peccata, & dixerit: (Pſal. 37.) *Putruerunt & corruptæ ſunt cicatrices meæ a facie inſipientiæ meæ*, fœditatem vulnerum in ſanitatis decorem commutet. (Prov. 28.) *Qui enim abſcondit iniquitatem ſuam, non proſperabitur.* Achab rex (3. Reg. 21.) impiiſſimus, vineam Nabuthæ cruore poſſedit: & cum Jezabel non tam conjugio ſibi, quam crudelitate conjuncta, Eliæ increpatione corripitur: *Hæc dicit Dominus: Occidiſti, & poſſediſti.* Et iterum: *In loco in quo linxerunt canes ſanguinem Nabuthæ, ibi lingent ſanguinem tuum: & Jezabel canes comedent ante muros Jezrael.* Quod quum audiſſet Achab, ſcidit veſtimenta ſua, & poſuit ſaccum ſuper carnem ſuam, jejunavitque & dormivit in cilicio. Factuſque eſt ſermo Domini ad Eliam, dicens: [b] *Quoniam reveritus eſt Achab faciem meam, non inducam malum in diebus ejus.* Unum ſcelus Achab & Jezabel, tamen converſo ad pœnitentiam Achab, pœna differtur in poſteros; & Jezabel in ſcelere perſeverans, præſenti judicio condemnatur. Loquitur & Dominus in Evangelio: (Matth. 12.) *Viri Ninivitæ ſurgent in judicium cum generatione hac, & condemnabunt eam, quia egerunt pœnitentiam in prædicatione Jonæ:* Et iterum: (Ibid. 9.) *Non enim veni vocare juſtos, ſed peccatores ad pœnitentiam.* (Luc. 5.) Drachma perit, & tamen invenitur in ſtercore. (Ibid. 15.) Nonaginta novem oves relinquuntur in ſolitudine, & una ovis quæ aberraverat, paſtoris humeris reportatur. Unde & lætitia Angelorum eſt ſuper uno peccatore agente pœnitentiam. Quanta felicitas ut de ſalute noſtra exultent cæleſtia? De quibus dicitur: (Matth.) *Pœnitentiam agite, appropinquavit enim regnum cœlorum.* Nullum in medio ſpatium. Mors & vita ſibi contraria ſunt, & tamen pœnitentia copulantur. Luxurioſus filius totam prodegerat ſubſtantiam: & procul a patre vix porcorum cibis inediam ſuſtentabat. (Luc. 15.) Revertitur ad parentem, immolatur ei vitulus ſaginatus: ſtolam accipit & annulum, ut Chriſti recipiat veſtimentum, quod dudum polluerat, & audire mereatur: (Eccl. 9.) *Candida ſint ſemper veſtimenta tua*; receptoque ſignaculo Dei, proclamet ad Dominum: *Pater, peccavi in cælum, & coram te*; & reconciliatus oſculo, dicat ad eum: (Pſ. 4.) *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine.* (Ezech. 33.) Juſtitia juſti non liberabit eum in quaquumque die peccaverit: & iniquitas iniqui non nocebit ei, quaquumque die converſus fuerit [c] Unumquemque judicat Deus ſicut invenerit. Nec præterita conſiderat, ſed præſentia: ſi tamen vetera crimina, novella converſione mutentur. [d] *Septies cadit juſtus, & reſurgit.* (Prov. 24.) Si cadit, quomodo juſtus, ſi ju-

* al. *erat & timebat*

[a] Olim erat, *ut ſit juſtitia, & veritas, quæ ſervaverint, miſericordia & pax, quæ provocent ad ſalutem.*

[b] Aliter vetuſtiores editi *Quoniam reverſus eſt Achab ad humilitatem mei cauſſa, non inducam malum in diebus ejus, ſed filiis ſuis. Quia licet peccaſſet unum ſcelus Achab & Jezabel, tamen &c.* Nos *Deus* voculam ex mſſ. ſupplevimus.

[c] Eſt celebre effatum quod tanquam Salvatoris noſtri refertur a Juſtino Martyre Dialog. cum Tryphone ἐν οἷς ἂν ὑμᾶς καταλάβω, ἐν τούτοις καὶ κρινῶ. Alii aliis tribuunt.

[b] Victorius *ſepties in die cadit juſtus*, ſed duo verba *in die* nec mſſ. habent, neque in Hebræo textu, aut verſione ulla Scripturæ inveniuntur, quæ adeo heic

justus quomodo cadit? Sed justi vocabulum non amitit, qui per pœnitentiam semper resurgit. Et non solum septies, sed septuagies septies delinquenti, si convertatur ad pœnitentiam, peccata donantur. Cui plus dimittitur, plus diligit. Meretrix lacrymis pedes Salvatoris lavat, & crine detergit: & in typum Ecclesiæ de gentibus congregatæ meretur audire: *Dimittuntur tibi peccata tua*. Pharisæi justitia, perit superbia: & publicani humilitas, confessione salvatur. Per Jeremiam contestatur Deus: *Ad summam loquar contra gentem & regnum, ut eradicem & destruam, & disperdam illud. Si pœnitentiam egerit gens illa a malo suo, quod loquutus sum adversum eam: agam & ego pœnitentiam super malo, quod cogitavi ut facerem ei. Et ad summam loquar super gentem & regnum, ut ædificem, & ut plantem illud. Si fecerit malum in conspectu meo, ut non audiat vocem meam: pœnitentiam agam super bono, quod loquutus sum ut facerem ei*. Statimque infert: *Ecce ego fingo contra vos malum, & cogito contra vos cogitationem. Revertatur unusquisque a via sua mala, & dirigite vias vestras & studia vestra. Qui dixerunt: Desperavimus; post cogitationes enim nostras ibimus, & unusquisque post pravitatem cordis sui* (1) *malum faciemus*. Simeon justus in Evangelio loquitur: *Ecce hic positus est in ruinam, & in resurrectionem multorum*, in ruinam videlicet peccatorum, & in resurrectionem eorum, qui agunt pœnitentiam. Apostolus scribit ad Corinthios: *Auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio, qualis ne inter gentes quidem, ita ut uxorem patris aliquis habeat. Et vos inflati estis, & non magis luctum habuistis, ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit*. Et in secunda ad eosdem Epistola, *Ne abundantiori tristitia pereat, qui ejusmodi est*, revocat eum, & obsecrat, ut confirment super illum caritatem; ut qui incestu perierat, pœnitentia conservetur. *Nullus quidem mundus est a peccato: nec si unius quidem diei fuerit vita ejus* [a] numerabiles autem anni vitæ illius. *Astra quoque ipsa non sunt munda in conspectu ejus: & adversum angelos suos perversum quid excogitavit*. Si in cælo peccatum, quanto magis in terra? Si delictum in his qui carent tentatione corporea: quanto magis in nobis, qui fragili carne circumdamur, & cum Apostolo dicimus *Miser ego, homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Non enim habitat in carne nostra bonum*; nec agimus quod volumus, sed quod nolumus, ut aliud anima desideret, aliud caro facere cogatur. Quod si quidam [b] justi appellantur in Scripturis, & non solum justi, sed justi in conspectu Dei, juxta illam justitiam appellantur justi, juxta quam supra dictum est: *Septies cadit justus, & resurgit*. Et juxta quod iniquitas iniqui non nocebit ei in quaquumque die conversus fuerit [c]. Denique & Zacharias pater Joannis, qui scribitur justus, peccavit in eo quod non credidit, & statim silentio condemnatur. Et Job, qui justus & immaculatus, ac sine querela in principio voluminis sui scribitur, postea & Dei sermone, & confessione sui peccator arguitur. Si Abraham, Isaac & Jacob, Prophetæ quoque & Apostoli nequaquam caruere peccato: si purissimum triticum habuit mixtas paleas; quid de nobis dici potest, de quibus scriptum illud est: *Quid paleis ad frumentum, dicit Dominus?* Et tamen paleæ futuro reservantur incendio, & zizania hoc tempore mixta sunt segetibus frumentorum, donec veniat qui habet ventilabrum in manu sua, & purgaverit aream, ut congreget triticum in horrea, & quisquilias gehennæ igni comburat.

4. Hæc omnia quasi per pulcherrima Scripturarum prata discurrens, in unum locum volui congregare, & de speciosissimis floribus coronam tibi texere pœnitentiæ, quam imponas capiti tuo: & assumas pennas columbæ, & voles, & requiescas, & clementissimo reconcilieris Patri. Narravit mihi uxor quondam tua, nunc soror atque conserva, quod juxta præceptum Apostoli ex consensu abstinueritis vos ab opere nuptiarum, ut vacaretis orationi; tuaque rursum vestigia, quasi in salo posita fluctuasse, immo (ut apertius loquar) esse prolapsa. Illam autem audisse a Domino cum Moyse, *Tu vero hic sta mecum*; & dixisse de Domino: *Statuit supra petram pedes meos*. Tuam domum, quæ fundamen-

Matth. 18. Luc. 7. Ibidem. Luc. 28. Jerem. 13. Luc. 2. 1. Cor. 5. 2. Cor. 2. Job. 15. & 25. Job. 4. Rom. 7. Prov. 24. Ezech. 33. 12. Luc. 1. Job. 1. & 17. Ibid. 7. & 33. Matth. 13. Jerem. 23. Psal. 54. Exod. 33. Psal. 49.

heic atque infra, Erasmum quoque, aliasque vetustiores editiones secuti expunximus. Consule quæ apud Hieronym. lib. 3. contra Pelagian. cap. 1. adnotamus.

(1) Atque heic Gravius *mali*, ex Græco τῶ LXX.

[a] Alii editi ac mss. *quanto minus mundi numerabiles erunt anni*, vel *si numerabiles*, aut *si numerosi erunt anni*.

[b] Vid. superior. Epist. ad Algasiam Quæst. VIII. ad fin. not. *b*.

[c] Vetustiores vulgati sub interrogandi nota addunt, *cui desperandum est?*

CLASSIS IV. AN. 408.

ta fidei solida non habebat, postea diaboli turbine concidisse. Porro illius perstare in Domino, & suum tibi hospitium non negare; ut cui prius conjunctus fueras corpore, nunc spiritu copuleris. *Qui enim adhæret Domino, unus spiritus est cum eo.* (1. Cor. 6.) Quumque vos rabies barbarorum, & imminens captivitas separaret, sub jusjurandi testificatione * pollicitum (* al. pollicitus es), ut ad sancta transeuntem loca, vel statim, vel postea sequereris, & servares animam tuam, quam visus fueras negligentia perdidisse. B Redde igitur quod præsente Deo spopondisti. Incerta est vita mortalium: ne ante rapiaris, quam tuam impleas sponsionem, imitare eam, quam docere debueras. Proh pudor, fragilior sexus vincit sæculum, & robustior superatur a sæculo. *Tanti dux femina facti est* (ex Virgil.): & non sequeris eam, in cujus salute candidatus es fidei? Quod si te rei familiaris tenent reliquiæ, ut scilicet & mortes amicorum & civium videas, & rui- C nas urbium atque villarum, saltem inter captivitatis mala, & feroces hostium vultus, & provinciæ tuæ infinita naufragia, teneto tabulam pœnitentiæ: & memento conservæ tuæ, quæ tuam quotidie suspirat, nec desperat salutem. Tu vagaris in patria, immo non patria, quia patriam perdidisti: ista pro te in locis venerabilibus Resurrectionis & Crucis, & Incunabulorum Domini Salvatoris, in quibus parvulus vagiit, tui D nominis recordatur, teque ad se orationibus trahit: ut si non tuo merito, saltem hujus salveris fide. (Marc. 2. & Joan. 5.) Jacebat quondam Paralyticus in lectulo, & sic erat cunctis artubus dissolutus, ut nec pedes ad ingrediendum, nec manus movere posset ad precandum: & tamen profertur ab aliis, & restituitur pristinæ sanitati, ut portaret lectulum, qui dudum portabatur a lectulo. Et te igitur absentem corpore, præsentem fide, offert conser- E va tua Domino Salvatori; & dicit cum Chananæa (Matth. 15.), *Filia mea male vexatur a dæmonio*. Recte enim appellabo animam tuam, filiam animæ ejus, quæ sexus ne- A scit diversitatem: quia te quasi parvulum, atque lactentem, & necdum valentem sumere solidos cibos, invitat ad lac infantiæ, & nutricis tibi alimenta demonstrat; ut possis dicere cum Propheta: *Erravi sicut ovis perdita: quære servum tuum, quoniam mandata tua non sum oblitus.* (Psal. 118.)

* EPISTOLA CXXIII.

(* alias 11. Scripta anno 409.)

Ad AGERUCHIAM. [a]

de Monogamia.

Ageruchiam adolescentulam viduam a secundis nuptiis dehortatur rejiciens argumenta, quæ in contrarium facere videbantur, atque in hunc eumdem finem mundi calamitates illi ob oculos ponens.

1 IN vetere via, novam semitam quærimus, & in antiqua detritaque materia, rudem artis excogitamus elegantiam, ut nec eadem sint, & eadem sint. Unum iter, & perveniendi quo cupias, multa compendia. Sæpe ad viduas scripsimus, & in exhortationem earum multa de Scripturis sanctis exempla repetentes, varios testimoniorum flores in unam pudicitiæ coronam texuimus. Nunc ad Ageruchiam nobis sermo est, quæ quodam vaticinio futurorum, ac Dei præsidentis auxilio, nomen accepit. Quam aviæ, matris, amitæque, probatarum in Christo feminarum, nobilis turba circumstat. Quarum avia Metronia, per quadraginta annos vidua perseverans, Annam nobis filiam Phanuelis de Evangelio retulit. Benigna, mater quartum, & decimum (Luc. 2. 36.) viduitatis implens annum, centenario virginum choro cingitur. (1) Soror Celerini, patris Ageruchiæ, qui parvulam nutrivit infantem, & in suo natam suscepit gremio, per annos viginti mariti solatio destituta, erudit neptem; docens quod a matre didicit.

2. Hæc

[a] Variant, ut ab aliis quoque adnotatum est, mss. exemplaria, aliis *Geruntiam*, vel *Gerontiam*, aliis *Agerusiam*, vel *Acherusiam*, vel tandem *Acherundiam*, legentibus. Vera tamen ex Hieronymi allusione probatur lectio, *Agerochia*, non ut Martianæo visum est ab Ἀγήρως, quæ vox *immortalem*, vel non *sentientem senectutem* significet, sed neque, ut Victorius putat, a congregando, quod Græcis est ἀγείρω, ducto nomine futurorum vaticinio, quod scilicet aviæ, matris, amitæque, probatarum in Christo feminarum, eam turba circumstaret; verum a strenuitate animique constantia, ac fortitudine, ut Græce sonat nomen Ἀγερωχία, *Agerochia*, quo sensu & a Gregorio Nazanzeno de Nona, & a Philostrato l. 2. de Vita Apollonii, & ab aliis sumitur, & Hier. heic quasi digito notat. Lexicum Græcum ineditum mirandæ vetustatis, cujus apographum apud nos est, & κατὰ Ὠρίωνα τὸν Θηβαῖον, celebrem nempe illum ac desideratissimum, inscribitur, Ἀγέρωχος interpretatur ὁ ἄγαν αὐχῶν, *qui valde gloriatur*, quæ proposito nostro etymologia ipsa quoque incongrua non est. Quod autem Victorius virginem Ageruchiam vocat, memoriæ, ut videtur, lapsu dixerit.

(1) Gravio probatur magis *Soror celerini patris Agerochia*, ut ipsa quoque amita soror celerini patris Agerochia nominata sit.

CLASSIS IV. AN. 409.

2. Hæc brevi ſermone perſtrinxi, ut oſtendam adoleſcentulam meam non præſtare monogamiam generi ſuo, ſed reddere: nec tam laudandam eſſe, ſi tribuat, quam omnibus execrandam, ſi negare tentaverit: præſertim quum poſthumus ejus Simplicius nomen patris referat, & nulla ſit excuſatio deſertæ ac ſine hæredibus domus; ſub quorum patrocinio interdum ſibi libido blanditur, ut quod propter intemperantiam ſuam faciunt, videantur facere deſiderio liberorum. Sed quid ego quaſi ad retrectantem loquor, quum audiam eam multos Palatii [a] procos, Eccleſiæ vitare præſidio, quos certatim diabolus inflammat, ut viduæ noſtræ caſtitatem probent, quam & nobilitas, & forma, & ætas, & opes faciunt cunctis appetibilem: ut quanto plura ſunt, quæ impugnant pudicitiam, tanto victricis majora ſint præmia?

3. Et quia nobis de portu egredientibus, quaſi quidam ſcopulus opponitur, ne poſſimus ad pelagi tuta decurrere, & Apoſtoli Pauli ſcribentis ad Timotheum profertur auctoritas, in qua de viduis diſputans, ait: *Volo autem juniores nubere, filios procreare, matresfamilias eſſe, nullam occaſionem dare adverſario, maledicti gratia. Jam enim quædam abierunt retro poſt Satanam;* (1. Tim. 5. 14. & 15.) oportet primum ſenſum tractare præcepti, & omnem loci huius * continentiam diſcutere; (* contextum ſive complexum orationis.) atque ita Apoſtolicis veſtigiis inſiſtentem, ne tranſverſum quidem, ut dici ſolet, unguem in partem alteram declinare. Supra ſcripſerat qualis vidua eſſe deberet: *Unius viri uxor, quæ liberos educavit, quæ in bonis operibus habuit teſtimonium, quæ tribulatis de ſua ſubſtantiola ſubminiſtravit:* (Ibid. 9.) cujus ſpes Deus eſt, & quæ permanet in obſecratione, & orationibus nocte ac die. (Ibid. 5.) Poſt quæ jungit contraria: *Quæ autem in deliciis eſt, vivens mortua eſt.* Statimque infert, ut diſcipulum ſuum muniat omni arte doctrinæ: *Adoleſcentiores autem viduas devita, quæ quum laſciviertint in Chriſto, nubere volunt: habentes damnationem quod primam fidem irritam fecerunt.* (Ibid. 11.) Propter has igitur, quæ fornicatæ ſunt in injuriam viri ſui Chriſti (hoc enim καταστρηνιάσωσι [b] Græcus ſermo ſignificat) vult Apoſtolus alterum matrimonium, præferens digamiam fornicationi: ſecundum indulgentiam dumtaxat, non ſecundum imperium.

4. Simulque ſingula teſtimonii verba tractanda ſunt. *Volo*, inquit, *adoleſcentulas nubere*. Cur quæſo? quia nolo adoleſcentulas fornicari. *Procreare filios*. Quam ob cauſſam? ne metu partus ex adulterio, filios necare cogantur. *Matresfamilias eſſe*. Quare obſecro? quia multo tolerabilius eſt digamam eſſe, quam ſcortum, & ſecundum habere virum, quam plures adulteros. In altero enim miſeriarum conſolatio, in altero pœna peccati eſt. Sequitur: *Nullam occaſionem dare adverſario maledicti gratia;* in quo brevi accinctoque præcepto, multa ſimul monita continentur. Ne propoſitum viduæ exquiſitior cultus infamet. Ne oculorum nutibus, & hilaritate vultus, juvenum poſt ſe greges trahat. Ne aliud verbo, aliud habitu polliceatur, & conveniat ei verſiculus ille vulgatus:

Riſit, & arguto quiddam promiſit ocello. (Ovid. in Elegiis amatoriis. lib. 3. Eleg. 22.)

Atque ut omnes nubendi cauſſas brevi ſermone concluderet, cur hoc præcepiſſet, oſtendit, dicens: *Jam enim quædam abierunt retro poſt Satanam.* Ideo ergo ſecunda, &, ſi neceſſe eſt, tertia incontinentibus aperit matrimonia, ut a Satana abſtrahat, ut magis mulierem qualiquuumque viro junctam faciat eſſe, quam diabolo. Sed & ad Corinthios tale quid loquitur: *Dico autem innuptis, & viduis: bonum eſt illis, ſi ſic permanſerint, ut ego. Si autem non ſe continent, nubant: Melius enim eſt nubere, quam uri.* (1. Cor. 7. 8. 9.) Cur Apoſtole? Statim intulit, quia pejus eſt uri. (1)

5. Alioquin abſolutum bonum eſt, & ſine comparatione pejoris, eſſe quod Apoſtolus eſt, id eſt, ſolutum, non ligatum; nec ſervum, ſed liberum; cogitantem ea quæ Dei ſunt, non ea quæ uxoris. Et protinus in conſequentibus: *Mulier*, inquit, *alligata eſt viro, quamdiu vir ejus vivit, quod ſi dormierit vir ejus, libera eſt: cui vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit ſecundum conſilium meum. Puto autem quod, & ego ſpiritum Dei habeam*, (Ibid. 39.) & in hoc idem ſenſus eſt, quia idem ſpiritus; Di-

[a] Victorius, quem Martianæus ſequitur, *proceres*, haud ſatis congrua lectione. *Protos* vero, quam nos repoſuimus, & Veronen. mſ. & vetuſtiores impreſſi libri omnes probant, eſtque in primis, contextum ſi attenderis, ad Hieronymi mentem.

[b] Plerique omnes καταστρηνιάσθαι interpretantur licenter, ſeu molliter, aut delicate ſe gerere, deliciari, laſcivire, aut quid ſimile; quod autem fornicari in injuriam Chriſti, Hieronym. explicat, latiori equidem ſenſu accipiendum videatur.

(1) Hæc duo verba *quam uri* in hoc contextu obduci vult Gravius juxta fidem veteris exemplaris, & conſequentiam ſermonis

Diversæ Epistolæ, sed unus auctor Epistolarum. Vivente viro, mulier alligata est; & mortuo, soluta. Ergo matrimonium vinculum est, & viduitas solutio. Uxor alligata est viro, & vir uxori alligatus est: intantum, ut sui corporis non habeant potestatem, & alterutrum debitum reddant. Nec possint habere pudicitiæ libertatem, qui serviunt dominatui nuptiarum. Quodque addidit, *tantum in Domino*, amputat Ethnicorum conjugia, de quibus in alio loco dixerat: *Nolite jugum ducere cum* (2. Cor. 6. 14. & seqq.) *infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas lucis cum tenebris? Quæ conventio Christi cum Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui consensus templo Dei cum idolis?* Ne scilicet aremus in bove, & asino (Deuter. 22. 10.): ne tunica nuptialis, vario sit texta subtegmine. Extemploque tollit quod concesserat, & quasi pœniteat eum sententiæ suæ, retrhait: *Beatior erit, si sic permanserit*; suique hoc magis [a] dicit esse consilii. Quod ne contemnatur ut hominis: Spiritus Sancti auctoritate confirmat, ut non indulgens homo fragilitati carnis humanæ; sed in Apostolo Spiritus Sanctus præcipiens audiatur. Nec sibi in eo annorum puellarium debet vidua (1. Tim. 5. 9.) blandiri, quod non minus sexagenariam eligi præcipit. Neque enim innuptas, vel juvenculas cogit, ut nubant, qui de nuptis quoque loquitur (1. Cor. 7. 29.): *Tempus breve est: Superest, ut, & qui habent uxores sic sint, quasi non habeant*; sed de his viduis disputat, quæ suorum nutriuntur alimentis, quæ filiorum, & nepotum cervicibus imponuntur. Quibus imperat, ut discant domum suam colere, & remunerare parentes, & sufficienter eis tribuere, ut non gravetur Ecclesia, & possit certis viduis ministrare. De quibus scriptum est (1. Tim. 5. 3.): *Honora viduas, quæ veræ viduæ sunt*, hoc est, quæ omni suorum auxilio destitutæ, quæ manibus suis laborare non possunt, quas paupertas debilitat, ætasque conficit: quibus Deus spes est, & omne opus oratio. Ex quo datur intelligi, adolescentulas viduas, exceptis his quas excusat infirmitas, vel suo labori, vel liberorum, & propinquorum ministerio delegari. Honor autem impræsentiarum, vel pro eleemosyna, vel pro munere accipitur, ut est illud, *Presbyteri duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo, & doctrina* (1. Tim. 5. 17.). Et in Evangelio Dominus differit mandatum Legis, in quo dicitur: *Honora patrem tuum, & matrem tuam* (Exod. 20. 21.); non in verborum sono, qui inopiam parentum, cassa potest adulatione frustrari, sed in victus necessariis ministrandis debere intelligi. Jubente enim Domino, ut filii alerent parentes pauperes, & redderent beneficia senibus, quæ parvuli acceperant, Scribæ, & Pharisæi e contrario docebant filios, ut parentibus responderent: *Corban*, hoc est, *donum*, quod altari pollicitus sum, & in templi dona promisi, [b] si tu a me acceperis cibos, vertetur in tuum refrigerium. Atque ita fiebat, ut egentibus patre, & matre, sacrificium offerrent filii, quod Sacerdotes Scribæque consumerent. Si ergo Apostolus pauperes viduas (eas tamen quæ adolescentulæ sunt, & nulla debilitate franguntur) cogit suis manibus laborare, ne gravetur Ecclesia, & possit anus viduas sustentare; qua excusatione utetur, quæ opibus mundi affluit, quæ potest etiam aliis ministrare, & de iniquo mammona sibi facere amicos, qui possint eam in æterna tabernacula recipere? Simulque considera, quod vidua non eligatur nisi unius viri uxor: & nos [c] putamus Sacerdotum hoc tantum esse privilegium, ut non admittatur ad altare, nisi qui unam habuerit uxorem. Non solum enim ab officio Sacerdotii digamus excluditur; sed & ab eleemosyna Ecclesiæ, dum indigna putatur stipe, quæ ad secunda conjugia devoluta est. Quamquam lege Sacerdotali [d] teneatur, & laicus, qui talem præbere se debet, ut possit eligi in Sacerdotium. Non enim eligitur, si digamus fuerit. Porro eliguntur ex laicis sacerdotes. Ergo, & laicus tenetur mandato, per quod ad sacerdotium pervenitur.

7. Aliud est quod vult Apostolus: aliud quod cogitur velle. Ut concedat secunda matrimonia meæ est incontinentiæ,

[a] Heic vocem *dicit* restituimus, & supra atque infra quædam alia minoris momenti emendavimus.

[b] Libentius legerem *etsi a me non acceperis*, ut etiam Victorius conjecerat. Hic enim est sensus, quem Hier. intendit, etsi nempe templo non tibi dedero, vertetur tamen donum in tuum refrigerium. Gravius in nostram sententiam etiam veterum exemplarium fidem contestatur, & Origenis, ac Hieronymi in Matthæum interpretationes laudat.

[c] Contra Hieronymi mentem legerat Editor Benedictinus, *Et nos putamus*. Reatinus paulo rectius *putabamus*: sed neque hæc lectio nobis satis probatur, legendumque arbitramur, *& non putandum*.

[d] Sumtum argumentum ex Tertulliani lib. de exhortatione castitatis, ubi monogamiæ sic astruit necessitatem, *Omnes*, inquit, *nos Deus vult dispositos esse, ut ubique sacramentis ejus obeundis apti simus. Unus Deus, una fides, una & disciplina. Usque adeo nisi & laici ea observent, per qua Presbyteri adleguntur, quomodo erunt Presbyteri qui de laicis adleguntur?*

CLASSIS IV. AN. 409. tiæ, non illius voluntatis. Vult omnes esse sicut seipsum, & ea cogitare quæ Dei sunt, & solutos nequaquam ultra alligari. Sed si labentes, per incontinentiam ad barathrum stupri viderit pervenire; digamiæ porrigit manum, ut cum una magis, quam cum pluribus volutentur. Quod nequaquam ut amare dictum, & contra Apostoli regulam, secundus nuptiator exaudiat. Duæ enim sunt Apostoli voluntates: una qua præcepit, *Dico autem innuptis, & viduis: bonum est illis si sic permanserint, sicut & ego.* Altera qua indulget: *Si autem non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri.* Primum quid velit: deinde quid cogatur velle, demonstrat. Vult nos permanere post nuptias, sicut seipsum: & propositæ beatitudinis Apostolicum ponit exemplum. Sin autem nos viderit nolle quod ipse vult, incontinentiæ nostræ tribuit indulgentiam. Quam e duabus eligimus voluntatem, quod magis vult, & quod per se bonum est: an quod mali comparatione fit levius, & quodam modo nec bonum est, quia præfertur malo? Ergo si eligimus, quod Apostolus non vult, sed velle compellitur, immo acquiescit deteriora cupientibus, non Apostoli, sed nostram facimus voluntatem (1) Legimus in veteri Testamento: Semel maritatas filias Sacerdotum, si viduæ fuerint, vesci debere de sacerdotalibus cibis: mortuisque [a] sicut patri, & matri sic exhibendum inferiarum officium. Sin autem alios viros acceperint, alienas eas, & a patre, & a sacrificiis fieri, & inter externas debere deputari.

Exod. 33.

(1) Lev. c. 22. & Ezech. 44.

a

8. Quod quidem observat, & gentilitas, in condemnationem nostri, si hoc non exhibeat veritas Christo, quod tribuit mendacium diabolo; (2) qui & castitatem reperit perditricem. Hierophanta apud Athenas [b] ejurat virum, & æterna debilitate fit castus. Flamen unius uxoris ad sacerdotium admittitur. Flaminea quoque unius mariti eligitur uxor. Ad tauri Ægyptii sacra semel maritus assumitur. Ut omittam virgines Vestæ, & Apollinis, Junonisque [c] Achivæ, & Dianæ ac Minervæ, quæ perpetua sacerdotii virginitate marcescunt. Stringam breviter reginam Carthaginis, quæ magis ardere voluit, quam Hiarbæ regi nubere: & Hasdrubalis uxorem, quæ apprehensis utraque manu liberis, in subjectum se præcipitavit incendium, ne pudicitiæ damna sentiret: & Lucretiam, quæ amissa gloria castitatis, noluit pollutæ conscientiæ supervivere. Ac ne multa longo sermone contexam, quæ potes de primo contra Jovinianum volumine ad ædificationem tuam sumere, unum tantum, quod in patria tua gestum est, repetam; ut scias pudicitiam etiam barbaris ac feris, & sanguinariis gentibus esse venerabilem. Gens Theutonum [d] ex ultimis Oceani atque Germaniæ profecta littoribus, omnes Gallias inundavit; sæpiusque cæsis Romanis exercitibus, apud Aquas Sextias Mario pugnante, superata est. Quorum trecentæ matronæ, quum aliis se viris captivitatis conditione tradendas esse didicissent, primum Consulem deprecatæ sunt, ut templo Cereris ac Veneris in servitium traderentur. Quod quum non impetrarent, submovente eas lictore, parvulis cæsis liberis, mane mortuæ sunt repertæ, suffocatis laqueo faucibus, & mutuis complexibus se tenentes.

(2) b

CLASSIS IV. AN. 409.

c

d

9. Quod igitur barbaræ castitati non potuit inferre captivitas, hoc matrona nobilis faciet? & experietur alterum virum, quæ priorem aut bonum perdidit, aut malum experta est, ut rursum contra judicium Dei facere nitatur? Quid si statim secundum perdiderit, * sortietur & tertium? & si ille dormierit, in quartum quintumque procedet, ut nihil

* al. *societur & tertio*

(1) Præsidio veteris codicis hunc quem depravatum putat locum, sic Gravius restituit. *Legimus in veteri Testamento Pontifices semel maritos, & filias sacerdotum si viduæ fuerint &c.* In quam rem Levitici locum adducit, *Si filia Sacerdotis cuilibet e populo nupta fuerit, de his quæ sanctificata sunt, & de primitiis non vescetur. Si autem vidua, vel repudiata & absque liberis reversa fuerit ad domum patris tui, sicut puella consueverat, aletur de cibis patris sui.*

a Victor. *mortuisque sic a patre exhibendum inferiarum officium &c.*

(2) Ex Tertullian. de exhortat. Castitatis, notante Gravio. *Invenit diabolus post luxuriam castitatem perditricem, quomodo reus sit Christianus qui castitatem recusaverit conservatricem.*

b Marrianæus aliique editi *eviratur*, falso, pro duobus verbis *ejurat virum*, vel ut alii mss. habent, *ejerat virum*, quæ nobis lectio restituta, unaque vera est, & ad fidem mss. Neque enim eviratus erat apud Athenas Hierophanta, sed virum ejurabat. *Ejerare* autem, sive *ejurare*, renuntiare est, sive abdicare, atque adeo *virum ejerare*, perinde est atque ab omni generatione abstinere. Ejurat, qui jurat quod desideratur, a se praestari non posse, ait Sext. Pompejus. Petronius quoque in Satyrico: *Si ejuras hodiernam bilem, una cœnabimus.* Tacitus consulatum & imperium ejurare dixit. Tandem Seneca in Suasoria pro M. Tullio Asinii Pollionis: *Nec mora fuit, quin ejuraret suas, quas cupidissime effuderat orationes.* De Hierophantis vero Julianus Orat. V. οὕτω δὲ καὶ παρ' Ἀθηναίοις οἱ τῶν ἀρρήτων ἁπτόμενοι παναγεῖς εἰσι καὶ ὁ τούτων ἐξάρχων ἱεροφάντης ἀπέστραπται πᾶσαν τὴν γένεσιν. *Apud Athenienses qui arcana illa tractant, castissime degunt, tum eorum Antistes Hierophanta ab omni generatione prorsus abstinet.* Ex quibus plane videas quam male apud Hieronymum hoc ejurandi verbum docti viri exturbant, contra mss. quam & ipsi proferunt fidem.

c Tertullian. l. 1. ad Uxorem c. 6. *Achea Junoni*, inquit, *apud Aegium oppidum virgo sortitur.* Pro *Achivæ* autem voce Erasm. *Argivæ* legendum censuit, quod non probatur; alii mallent *Achaica*, quemadmodum alibi apud Tertullian. lib. de exhortat. castitatis legitur.

d Martian. post Erasm. *ex ultimis Gallorum Oceani atque Germaniæ.* Vid. Valer. Maxim. lib. 6. cap. 1.

CLASSIS IV. AN. 409.

hil sit quo a meretricibus differat? Omni ratione viduæ providendum est, ne castitatis primos excedat limites. Quos si excesserit, & verecundiam ruperit matronalem, in omnem debacchabitur luxuriam, ita ut Prophetam mereatur audire dicentem: *Facies meretricis facta est tibi: Impudorata es tu.* (Jerem. 3. 3.) Quid igitur? Damnamus secunda matrimonia? Minime; sed prima laudamus. Abjicimus de Ecclesia digamos? Absit: sed monogamos ad continentiam provocamus. In Arca Noe non solum munda, sed & immunda fuerunt animalia. Habuit homines, habuit & serpentes. In domo quoque magna, vasa diversa sunt: alia in honorem, alia in contumeliam. (2. Tim. 2. 20.) Est crater ad bibendum; est & matula ad secretiora naturæ. Nam cum in semente terræ bonæ, centesimum, & sexagesimum, & trigesimum fructum Evangelia doceant (Matth. 13. 8.); & centenarius pro virginitatis corona, primum gradum teneat; sexagenarius pro labore viduarum, in secundo sit numero; tricenarius fœdera nuptiarum, ipsa [a] digitorum conjunctione testetur, digamia in quo erit numero? Immo extra numerum. Certe in bona terra non oritur, sed in vepribus, & spinetis vulpium, quæ Herodi impiissimo comparantur (Luc. 13. 32.), ut in eo se putet esse laudabilem, si scortis melior sit: si publicarum libidinum victimas superet, si uni sit prostituta, non pluribus.

10. Rem dicturus sum incredibilem, sed multorum testimoniis approbatam. Ante annos plurimos, quum in chartis Ecclesiasticis juvarem Damasum Romanæ urbis Episcopum, & Orientis atque Occidentis Synodicis consultationibus responderem, vidi duo inter se paria, vilissimorum e plebe hominum comparata, unum qui viginti sepeliisset uxores, alteram quæ vicesimum secundum habuisset maritum, extremo sibi, ut ipsi putabant, matrimonio copulatos. Summa omnium exspectatio virorum pariter ac feminarum, post tantas rudes quis quem prius efferret. Vicit maritus, & totius urbis populo confluente, coronatus, & palmam tenens, [b] adoreamque, per singulos sibi acclamantes, uxoris multinubæ feretrum præcedebat. Quid dicemus tali mulieri? Nempe illud, quod (Joan. 4.) Dominus Samaritanæ: Viginti duos habuisti maritos, & iste a quo nunc sepeliris, non est tuus. (* al. a quo sepelieris)

11. Itaque obsecro te, religiosa in Christo filia, ut testimonia ista non noveris, quibus incontinentibus & miseris subvenitur; sed illa potius lectites, quibus pudicitia coronatur. Sufficit tibi quod primum perdidisti virginitatis gradum, & per tertium venisti ad secundum, id est, per officium conjugale, ad viduitatis continentiam. Extrema, immo abjecta ne cogites: nec aliena & longe posita exempla perquiras. Habes aviam, matrem, & amitam, quarum tibi abundans imitatio atque doctrina, & præcepta vivendi, norma virtutum est. Si enim multæ in conjugio, viventibus adhuc viris, intelligunt illud Apostoli: *Omnia licent, sed non omnia expediunt* (1. Cor. 10. 13.), & castrant se propter regna cælorum, vel a secunda nativitate post lavacrum ex consensu, vel post nuptias ex ardore fidei; cur vidua quæ judicio Dei, virum habere desiit, non illud lætabunda congeminet, *Dominus dedit, Dominus abstulit* (Job. 1.); & oblatam occasionem arripiat libertatis, ut sui corporis habeat potestatem, nec rursum ancilla fiat hominis? Et certe multo laboriosius est, non frui eo quod habeas, quam desiderare quod amiseris. Unde & virginitas in eo facilior est, quod carnis incentiva non novit: & viduitas in eo sollicitior, quod præteritas animo recolit voluptates: MAXIME SI SE virum putet perdidisse, non præmisisse: quorum alterum doloris, alterum gaudii est.

12. Primi hominis creatura nos doceat, plures nuptias refutare. Unus Adam, & una Eva, immo una ex eo costa separatur in feminam. Rursumque quod divisum fuerat, nuptiis copulatur, dicente Scriptura: *Erunt duo in carnem unam* (Genes. 2. 24.); non in duas, nec in tres. *Propter quod relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit uxori suæ*; certe non uxoribus. Quod testimonium Paulus edisserens, ad Christum refert, & ad Ecclesiam (1. Cor. 6. 16.); ut primus Adam in carne, & secundus in spiritu monogamus sit. (1) Sit una Eva mater cunctorum viventium, & una Ecclesia parens omnium Chri-

[a] Veterum morem per digitos numerandi innuit, de quo plura dicenda nobis erunt lib. 1. advers. Jovinianum. Heic unum atque alterum Bedæ locum præstabit recoluisse. *Cum*, inquit, *triginta notare volueris, ungues Indicis & Pollicis blando conjunges amplexu. Cum dicis sexaginta, Pollicem curvatum Indice circumflexo diligenter a fronte praecinge.*

[b] Nobis placeret, *adoreasque per singulas subclamante*, videlicet *populo*: quæ lectio ex ipsis mss. ubi est *adoreasque per singula subclamantes*, levissima mutatione inducta conficitur.

(1) Legi Gravius jubet *sic una &c.*

CLASSIS IV. AN. 409. Christianorum. Sicut illam maledictus Lamech in duas divisit uxores, sic hanc hæretici in plures Ecclesias lacerant, quæ juxta Apocalypsim Joannis, synagogæ magis diaboli appellandæ sunt, quam Christi conciliabula. Legimus in Carminum libro, *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentulæ, quarum non est numerus. Una est columba mea, perfecta mea: una est matri suæ, electa genitrici suæ*. Ad quam scribit idem Joannes Epistolam, *Senior*, [a] *Electæ dominæ, & filiis ejus*. Sed & in Arcam quam Petrus Apostolus sub typo interpretatur Ecclesiæ, Noe cum tribus filiis, singulas, non binas uxores introduxit. Etiam de immundis animalibus bina sumuntur, masculus, & femina: ut ne in bestiis quidem, serpentibusque, crocodilis, ac lacertis, digamia habeat locum. Quod si de mundis septena ponuntur, id est, imparia: & in hoc virginitatis ac pudicitiæ palma monstratur. Egressus enim de Arca Noe, Deo victimas immolavit: non utique de pari, sed de impari numero, quia alterum fœtibus atque conjugio, alterum sacrificio præparatum est.

Apoc. 2. 9. Cant. 6. a 2. Joan. 1. 1. Petr. 3. Genes. 6.

13. * At Patriarchæ non singulas habuerunt uxores, immo & concubinas habuere plurimas. Et, ne hoc parum sit, David multas, & Salomon habuit innumerabiles. Judas ad Thamar, quasi ad scortum ingreditur. Et juxta occidentem literam, Osee Propheta non solum meretrici, sed etiam adulteræ copulatur. Quod si & nobis jure conceditur, adhinniamus ad omnes feminas, & in exemplum Sodomæ, & Gomorræ, ab ultimo die deprehendamur vendentes, & ementes, nubentes, & nuptui tradentes, & tunc sit finis conjugii, quando terminus vitæ. Quod & si post Diluvium, & ante Diluvium viguit ista sententia: *Crescite & multiplicamini, & replete terram*, quid ad nos, in quos fines sæculorum decurrerunt, quibus dicitur: *Tempus breve est*: Et, *Jam securis ad radices arborum posita est*, quæ silvam Legis, & nuptiarum Evangelica castitate succidat? *Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus*. Jeremias captivitate propinqua, uxorem prohibetur accipere. Ezechiel in Babylone, *Mortua est*, inquit, *uxor mea; & apertum est os meum*. Nec ducturus uxorem, nec ille qui duxerat, possunt in opere conjugali libere prophetare. Olim gloriæ erat illum audire versiculum: *Filii tui sicut * novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ*; Et, *Videas filios filiorum tuorum*. Nunc de continentibus dicitur: *Qui adhæret Domino, unus spiritus est*. Et, *Adhæsit anima mea post te: me suscepit dextera tua*. Tunc oculum pro oculo: nunc verberanti maxillam, præbemus & alteram. Illo tempore bellatoribus dicebatur: *Accingere gladio tuo super fœmur tuum potentissime*; modo audit Petrus: *Conde gladium tuum in vaginam. Qui enim gladio percutit, gladio morietur*. Hæc dicimus, non separantes Legem, & Evangelium, ut Marcion calumniatur; sed unum atque eumdem suscipientes Deum, qui pro varietate temporum atque caussarum principium, & finis; serit, ut metat; plantat, ut habeat quod succidat; jacit fundamentum, ut ædificationi, consummato sæculo, culmen imponat. Alioqui si ad sacramenta veniamus, & futurorum typos, non nostro arbitrio, sed Apostolo differente [b] consideremus; Agar, & Sara, vel mons Sina, & Sion, duo Testamenta significant. Lia lippientibus oculis, & Rachel, quam Jacob amabat plurimum, Synagogam Ecclesiamque testantur. Unde & Anna prius sterilis, Fennenæ ubertate fœcundior est. Licet & monogamia nos in Isaac, & Rebecca præcesserit: cujus solius partus Domini revelatio est. Nec ulla alia feminarum Deum per seipsam consuluit. Quid loquar de Thamar, [c] quæ Zaram, & Pharez geminos fudit infantes? In quorum nativitate divisa maceria, duos populos separavit: & ligata manus coccino, conscientiam Judæorum jam tunc Christi passione respersit. Ac de scorto prophetico, cujus similitudo vel Ecclesiam significat de gentibus congregatam: vel (quod ipsi loco magis convenit) Synagogam primum assumptam de idolatris per Abraham, & Moysen: deinde post adulterium, & negationem Salvatoris, sedentem plurimo tempore sine altari, Sacerdotibus ac Prophetis, & viri pristini consortium præstolantem; ut postquam subintraverit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiat.

* al. Atqui. 1. Reg. 25. 3. Reg. 11. Gen. 38. Osee 1. Matth. 24. 38. Genes. 1. 28. 1 Cor. 7. 29. Eccles. 3. 5. Ezech. 24. 24. Psal. 127. * al. novellatio cum August. & Hilario. 1. Cor. 6. 17. Ps. 62. 9. Psal. 44. 4. Matth. 26. 52. b Galat. 4. 2. Genes. 29. 1. Reg. 1. c Rom. 11.

a Nomen *Electa*, ut proprium hoc loco atque alibi sæpe Hier. interpretatur.

b Hanc vocem *consideremus*, quæ deerat, ex editis vetustioribus reposuimus.

c Turpi errore, & quem antea Reatinus editor emendaverat, Benedictinus Erasmum secutus, *Ezron* legit pro *Zaram*. Vide Gen. 38. v. 29. & 30. Quod porro subdit in eorum nativitate duos populos separatos, Judæos, & Gentiles significari, ex veterum Patrum est sensu, quem in Michææ cap. 2. luculentius exponit.

CLASSIS IV. AN. 409.

14. Quaſi in brevi tabella latiſſimos terrarum ſitus oſtendere volui, ut pergam ad alias quæſtiunculas; quarum prima de Annæ conſilio eſt:

Æneid. 4.

Solane perpetua mœrens carpere juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem, aut manes credis curare ſepultos?

Cui breviter reſpondeat ipſa, quæ paſſa eſt:

Tu lacrymis evicta meis: tu prima furentem
His germana malis oneras, atque objcis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ, tales nec tangere curas.
Non ſervata fides cineri promiſſa Sichæi.

Proponis mihi gaudia nuptiarum: ego tibi opponam pyram, gladium, & incendium. Non tantum boni eſt in nuptiis quod ſperamus, quantum mali, quod accidere poteſt, & timendum eſt. LIBIDO TRANSACTA ſemper ſui relinquit pœnitudinem: numquam ſatiatur; & extincta reaccenditur. Uſu creſcit, & deficit: nec rationi paret, quæ impetu ducitur. Sed dices: Amplæ opes, & diſpenſatio rei familiaris egent auctoritate viri. Scilicet perierunt domus cœlibum, & niſi cum ſervulis tuis ipſa ſervieris, familiæ tuæ imperare non poteris. Avia tua, mater & amita, nonne auctoritatis priſtinæ, honoriſque majoris ſunt, dum eas, & tota provincia, & Eccleſiarum principes ſuſpiciunt? Ergo [a] milites, & peregrinantes, ſine uxoribus ſua hoſpitiola non regunt, & nec invitant ad convivia, nec invitantur? Quaſi non poſſis probatæ ætatis habere famulos, vel libertos, in quorum nutrita es manibus; qui præſint domui, ad publicum reſpondeant, tributa perſolvant; qui te ſuſpiciant, ut patronam, diligant, ut alumnam, venerentur, ut ſanctam. (Matth. 6. 33.) Quære primum regnum Dei, & hæc omnia adjicientur tibi. Si de veſte cogitaveris, lilia tibi de Evangelio proponuntur. Si de cibo, remitteris ad aves, quæ non ſerunt, neque metunt, & Pater tuus cæleſtis paſcit illas. Quantæ virgines & viduæ abſque ulla ſorde rumoris, ſuam ſubſtantiolam gubernarunt?

15. Cave ne jungaris adoleſcentulis: ne his adhæreas, propter quas Apoſtolus concedit ſecunda matrimonia, & ſuſtineas in media tranquillitate naufragium. Si Timotheo dicitur: *Adoleſcentiores viduas devita*: Et iterum: *Ama anus, ut matres: adoleſcentulas, ut ſorores cum omni caſtitate*; quare tu me commonentem non audias? Fuge perſonas, in quibus poteſt malæ converſationis eſſe ſuſpicio, nec paratum habeas illud e trivio: Sufficit mihi conſcientia mea: non curo quid de me loquantur homines. Et certe Apoſtolus providebat bona, non tantum coram Deo, ſed etiam coram hominibus, ne per illum nomen Dei blaſphemaretur in gentibus. (Rom. 12.; Ibid. 2.) Habebat utique poteſtatem ſororem mulierem circumducendi, ſed nolebat ſe judicari ab [b] infideli conſcientia. Et quum poſſet de Evangelio vivere, diebus ac noctibus laborabat manibus ſuis, ne quem gravaret credentium. *Si ſcandalizat*, inquit, *eſca fratrem, in æternum carnem non manducabo*. (1. Cor. 8. 13.) Dicamus & nos: Si ſcandalizat ſoror, vel frater, non unum, & alterum, ſed totam Eccleſiam; nec ſororem videbo, nec fratrem. Melius eſt rem familiarem minui, quam ſalutem animæ perire. Melius eſt amittere, quod velimus, nolimus, aliquando periturum eſt. Melius eſt ſponte dimittere; quam id amittere, pro quo omnia dimittenda ſunt. Quis noſtrum, non dicam cubitum, quod enorme eſt; ſed unius unciolæ decimam partem adjicere poteſt ad ſtaturam ſuam? & ſolliciti ſumus quid manducemus, aut quid bibamus? Ne cogitemus ergo de craſtino: *Sufficit diei malitia ſua*. (Matth. 6. 34.) Jacob fratrem fugiens, magnis in patris domo divitiis derelictis, nudus * pergit in Meſopotamiam; & ut nobis fortitudinis ſuæ præberet exemplum, lapide capiti ſuppoſito, vidit ſcalam ad cælum uſque ſubrectam, & Dominum innitentem ſuper eam: per quam aſcendebant Angeli & deſcendebant; ut nec peccator deſperet ſalutem, ut nec juſtus in ſua virtute ſecurus ſit. (Gen. 28. 5.) Atque, ut multa prætereeam (neque enim tempus eſt, ut aſſumpti teſtimonii omnia ediſſeram) poſt

* al. profugit

[a] Olim nempe milites ab uxoribus ducendis lege prohibebantur, quod luculentiſſime in primis teſtatur Dio lib. 60. ubi de Claudio loquens, conceſſa dixit ab illo maritorum jura, τοῖς στρατευομένοις, ἐπειδὴ γυναῖκας οὐκ ἐδύναντο ἔκ γε τῶν νόμων ἔχειν: *iis qui militabant quoniam uxores ex legibus habere non poterant*. Cæterum, quod Gravius notat, ex Tertulliano de exhortation. Caſtitatis locus exprimitur. *Scilicet ſolis maritorum domibus bene eſt: perierunt cælibum familiæ, ſpadonum, militum, aut peregrinantium ſine uxoribus*.

[b] Sic legiſſe videtur apud Apoſtolum 1. Corinth. X. 29. *ab infideli conſcientia* pro *ab aliena*; nam & aliquot Latini codices ejus lectionis ſuperſunt, & Auctor de ſingularitate Clericorum inter Cypriani opera, & Primaſius ad eum modum habent. Græcus quoque ἄλλος, & ἀλλότριος pro infideli alicubi accipitur.

CLASSIS IV. AN. 409. post annos viginti dives dominus, & A
* al. patre * pater ditior, qui dudum Jordanem in baculo transierat, cum tribus turmis gregum in patriam revertitur. Apostoli toto orbe peregrini, non æs in zona, non virgam in manu, non caligas habuere in pedibus, & tamen dicere poterant: *Nihil habentes, & omnia possidentes*. Et, aurum, & argentum non est nobis, quod autem habemus, hoc tibi
2. Cor. 6. 10. damus: *in nomine Jesu Christi Nazareni*,
Act. 3. 6. *surge, & ambula*. Non enim erant divi- B tiarum sarcina prægravati. Et ideo stantes
(1) (1) cum Elia in foramine petræ,
3. Reg. 19. Matth. 19. per angustias acus transire poterant, & posteriora Domini contemplari. Nos vero ardemus avaritia, & contra pecunias disputantes, auro sinum expandimus; nihilque nobis satis est. Et illud, quod
Tertull. in Apolog. Diogeni tribuit, alii Empedocli. de Megarensibus dicitur, jure miseris coaptari potest: Ædificant quasi semper victuri: vivunt quasi altera die morituri. Et hæc facimus, quia Domini ver- C bis non credimus; & quia ætas optata cunctis non viciniam mortis, quæ debetur mortalibus lege naturæ; sed cassa
Ciceronis lib. de Senectute. spe, annorum nobis spatia pollicetur. Nemo enim tam fractis viribus, & sic decrepitæ senectutis est, ut non putet se unum adhuc annum esse victurum. Unde subrepit oblivio conditionis suæ, ut terrenum animal, & jam jamque solvendum, erigatur in superbiam, & animo cælum teneat.

16. Verum quid ago? Fracta navi de D mercibus disputo. Qui tenebat, de medio fit, & non intelligimus [a] Antichristum appropinquare, quem Dominus Jesus Christus interficiet spiritu oris sui.
2. Thess. 2. Marc. 13. 17. & Luc. 21. *Væ prægnantibus, & nutrientibus in illa die*; quorum utrumque de fructibus nuptiarum est. Præsentium miseriarum pauca percurram. Quod rari hucusque residemus, non nostri meriti, sed Domini misericordiæ est. Innumerabiles & E ferocissimæ nationes, universas Gallias occuparunt. Quidquid inter Alpes & Pyrenæum est, quod Oceano & Rheno includitur, Quadus, Wandalus, Sarmata, Halani, [b] Gipedes, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemani, &, o lugenda respublica! hostes Pannonii vastarunt. *Etenim Assur venit cum illis*.
Psal. 82. 7. * al. Maguntiacum. * Moguntiacum, nobilis quondam civitas, capta atque subversa est, & in Ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti. Remorum urbs præpotens, Ambiani, Atrebatæ, [c] extremique hominum Morini, Tornacus, Nemetæ, Argentoratus, translatæ in Germaniam. Aquitaniæ, Novemque populorum, Lugdunensis, & Narbonensis provinciæ, præter paucas urbes populata sunt cuncta. Quas & ipsas foris gladius, intus vastat fames. Non possum absque lacrymis Tolosæ facere mentionem, quæ ut hucusque non rueret, sancti Episcopi Exuperii merita præstiterunt. S. Exuperius. Ipsæ Hispaniæ jam jamque perituræ, quotidie contremiscunt, recordantes [d] irruptionis Cimbricæ, & quidquid alii semel passi sunt, illæ semper timore patiuntur.

17. Cætera taceo, ne videar de Dei desperare clementia. Olim a mari Pontico usque ad Alpes Julias, non erant nostra, quæ nostra sunt. Et per annos triginta fracto Danubii limite, in mediis Romani imperii regionibus pugnabatur. Aruerunt vetustate lacrymæ. Præter paucos senes, omnes in captivitate & obsidione generati, non desiderabant, quam non noverant libertatem. Quis hoc credet? quæ digno sermone historiæ comprehendent? Romam in gremio suo, non pro gloria, sed pro salute pugnare? immo ne pugnare quidem, sed auro & cuncta supellectile vitam redimere? Quod non vitio * Principum, qui vel religiosissimi sunt, sed * Arcadii & Honorii scelere * semibarbari accidit proditoris, * Stilicon e Vandalis prognatus qui nostris contra nos opibus armavit inimicos. Æterno quondam dedecore Romanum laborabat imperium, quod Gallis cuncta vastantibus, fusoque apud Alliam exercitu, Romam Brennus intravit. Nec pristinam poterat abolere ignominiam, donec & Gallias, genitale Gallorum solum, & Gallogræciam, in qua consederant Orientis Occidentisque victores, suo imperio subjugasset. Hannibal, de Hispaniæ finibus orta tempestas, quum va-

(1) Facile sibi persuadet Gravius scripsisse Hieronymum *cum Moyse* ex aliis Hieroymi locis, ut in Ecclesiast. c. 12. *Si Moysi dicitur: Ponam te in foramine petræ &c.* & in Isaiæ cap. 2. *Moyses quoque in foramine petræ ponitur &c.* Helias autem stetit in ostio speluncæ 3. Reg. 19. &c.

[a] Ex Apostolo 2. ad Thessalon. 2. 7. quibus Romani imperii finem ante Antichristi adventum significat. Solennis porro isthæc veterum Scriptorum querela, in gravissimis suorum temporum calamitatibus, Antichristum adventare ut crederent. Hilariu contra Auxentium num. 5. ob Arianorum violentias, *Necesse est*, inquit, *in ipsam nos ætatem Antichristi incidisse*. Paria habent Basilius epist. 71. & Ambrosius lib. X. in Lucam cap. 3. & Oratione de obitu fratris sui Satyri. Sulpitius Sever. Dialog. 2. Chrysostomus homil. 33. in Jonam, & præcipue Gregorius Magnus pluribus locis, ut alios sequiorum temporum omittamus.

[b] In quodam Vormatiensi Chronico *Gespedes*.

[c] Hemistichium est Virgilianum ex Æneid. IX. *Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis*. Tum ad *Nemetæ* vocabulum, recentius urbis nomen addunt quidam codd. *idest Spira*.

[d] Laudatum Vormatien. Chronic. *irruptionis Africæ*.

CLASSIS IV. AN. 409.

staffet Italiam, vidit urbem, nec ausus est obsidere. Pyrrhum tanta tenuit Romani nominis reverentia, ut deletis omnibus, e propinquo recederet loco: nec audebat victor aspicere, quam regum didicerat civitatem. Et tamen pro hac injuria (non enim dicam superbia) (1) quæ bonos exitus habuit, * alter toto orbe fugitivus, tamdem Bithyniæ mortem veneno reperit; * alter reversus in patriam, in suo regno occubuit; & utriusque provinciæ populi Romani vectigales sunt. Nunc ut omnia prospero fine eveniant, præter nostra quæ amisimus, non habemus quod victis hostibus auferamus. Potentiam Romanæ urbis, ardens Poeta describens, ait: *Quid satis est, si Roma parum est?* Quod nos alio mutemus elogio: *Quid salvum est, si Roma perit?*

(1) * Hannibal * Phyrrhus

Lucan. in V. Pharsal.

Ex Virgil. 6. Æneid.

Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes captorum dicere pœnas, C
Omnia cæsorum percurrere nomina possim.

Et hæc ipsa quæ dixi, periculosa sunt, tam loquentibus, quam audientibus, ut ne gemitus quidem liber sit, nolentibus, immo nec audentibus nobis flere quæ patimur.

18. Responde mihi, carissima in Christo filia, inter ista nuptura es? quem acceptura virum, cedo? fugiturum, an pugnaturum? Quid utrumque sequatur D intelligis. Et pro * Fescennino carmine terribilis tibi rauco sonitu buccina concrepabit: ut quas habes pronubas, habeas forte lugentes. Aut quibus deliciis affluas, quæ possessionum tuarum redditus perdidisti; quæ obsessam familiolam tuam, morbo & fame cernis contabescere? Sed absit, ut de te talia sentiam, ut sinistrum quippiam suspicer de ea, quæ suam Domino animam consecravit. Non tam tibi, quam sub tuo nomine aliis E sum loquutus: quæ otiosæ & curiosæ, atque verbosæ domos circumeunt matronarum: *quarum Deus venter est, & gloria in confusione earum*, quæ nihil aliud de Scripturis, nisi digamiæ præcepta noverunt; quæ in alieno corpore, sua desideria consolantur, ut quod ipsæ fecerint, alias facere videant, & malarum A societate palpentur. Quarum quum impudentiam & propositiones, Apostolicarum sententiarum interpretatione contriveris, legito quomodo tibi in viduitate servanda vivendum sit, librum ad Eustochium de Virginitate servanda, & alios ad * Furiam, atque * Salvinam: quarum altera Probi quondam Consulis nurus, altera Gildonis, qui Affricam tenuit, filia est. Hic libellus *de Monogamia* sub nomine tuo, titulum B possidebit.

* Carmen nuptiale.

Philipp. 3.

* Ep[illegible] XXII [illegible] Eu[illegible] Ep[illegible] * [illegible] Furi[illegible] & L[illegible] ad Salvinam.

* EPISTOLA CXXIV.

* Al. 59. Scripta [illegible] anno 410.

AD AVITUM. [a]

Quid cavendum in Libris περὶ ἀρχῶν.

Librum Origenis περὶ ἀρχῶν, quem pridem Ruffinus sublesta fide Latine reddiderat, addens mutilansque aliqua, Hieronymus cum a Pammachio rogatus denuo vertisset, nihil immutans, quo posset citra fidei periculum legi, ostendit quæ sint in eo impie dicta, atque ut hæretica caveri debeant.

1 ANte annos circiter decem, [b] sanctus vir Pammachius ad me cujusdam schedulas misit, quæ Origenis * περὶ ἀρχῶν interpretata volumina continerent, immo vitiata; hoc magnopere D postulans, ut Græcam veritatem Latina servaret translatio, & in utramque partem seu bene, seu male dixisset ille, [c] qui scripsit, absque interpretis patrocinio, Romana lingua cognosceret. Feci ut voluit, misique ei libros, quos quum legisset, exhorruit, & reclusit scrinio, ne prolati in vulgus, multorum animos vulnerarent. A quodam fratre qui habebat zelum Dei, sed non secundum scientiam, rogatus ut traderet ad legendum, quasi statim reddituro, propter angustiam temporis, fraudem non potuit suspicari. Qui acceperat legendos, adhibitis notariis opus omne descripsit, & multo celerius quam promiserat, codicem reddidit. Eademque temeritate, & (ut levius dicam) ineptia, quod male surripuerat, pejus [d] aliis credidit. Et quia difficile grandes libri de re-

* de principiis

(1) Ex ingenio Gravius negandi particulam interserit, *quæ non bonos exitus*, qua sine sensum vitiari putat.

a Idem videtur iste Avitus qui Hieronymo auctor fuit, ad Salvinam ut scriberet; & cujus alibi ipse meminit, & Gennadius quoque cap. 47. Huetius duos Avitos Hispanos Origeniana lue infectos distinguit, atque eorum alterum hunc esse statuit, ad quem Hieronymi isthæc epistola data est.

b Recole Epistolam LXXXIII. Pammachii ad Hieronymum, eaque in primis: *quæsumus Præstantiam tuam, ut supradictum librum Origenis ad fidem, quemadmodum ab ipso Auctore editus est, tuo sermone manifestes, & quæ a defensore ejus interpolata sunt, prodas, &c.*

c Utique Origenes, non Ruffinus, ut perperam Victorius putat.

d Antea erat *alii*. Mox Reginæ cod. 490. *grandes libros & de rebus &c .... posse servare.*

CLASSIS IV. AN. 410.

rebus mysticis disputantes, notarum possunt servare compendia, præsertim qui furtim celeriterque dictantur; ita in illis confusa sunt omnia, ut & ordine in plerisque, & sensu careant. Quamobrem petis, Avite carissime, ut ipsum ad te exemplar dirigam, quod a me olim translatum, & nulli alii traditum, a supradicto fratre perverse editum est.

2. Accipe igitur quod petisti: sed ita, ut scias detestanda tibi in eis esse quam plurima, & juxta sermonem Domini, inter scorpiones, & colubros incedendum, (Luc. 10.) ut est illud statim in primo volumine: Christum Filium Dei non [a] natum esse, sed factum: Deum Patrem per naturam invisibilem, etiam a Filio non videri. Filium, qui sit imago invisibilis Patris, comparatum Patri, non esse veritatem: apud nos autem qui Dei omnipotentis non possumus recipere veritatem, imaginariam veritatem videri; ut majestas ac magnitudo majoris, quodammodo circumscripta sentiatur in Filio. Deum Patrem esse lumen incomprehensibile. Christum collatione Patris, splendorem esse perparvum, qui apud nos pro imbecillitate nostra magnus esse videatur. Duarum statuarum majoris, & parvulæ; unius, quæ mundum impleat, & magnitudine sua quodammodo invisibilis sit, & alterius, quæ sub oculos cadat, ponit exemplum: priori Patrem, posteriori Filium comparans. Deum Patrem omnipotentem appellat bonum, & perfectæ bonitatis. Filium non esse bonum, sed auram quandam, & imaginem bonitatis; ut non dicatur absolute bonus, sed cum additamento, *pastor bonus*, & cætera. Tertium dignitate, & honore post Patrem, & Filium, asserit Spiritum Sanctum. De quo quum ignorare se dicat, [b] utrum factus sit, an infectus, in posterioribus quid de eo sentiret, expressit: nihil absque solo Deo Patre infectum esse confirmans. (1) Filium quoque minorem Patre, eo quod secundus ab illo sit, & Spiritum Sanctum inferiorem Filio, in sanctis quibusque versari. Atque hoc ordine majorem Patris fortitudinem esse, quam Filii, & Spiritus Sancti. Et rursum majorem Filii fortitudinem esse, quam Spiritus Sancti, & consequenter ipsius Sancti Spiritus, majorem esse virtutem cæteris, quæ sancta dicuntur.

3. Quumque venisset ad rationales creaturas, & dixisset eas per * negligentiam (* al. negligentias.) ad terrena corpora esse delapsas, etiam hoc addidit: "Grandis negligentiæ atque desidiæ est, intantum unumquemque defluere atque evacuari, ut ad vitia veniens, irrationabilium [c] jumentorum possit crasso corpore colligari. Et in consequentibus. (2) Quibus, inquit, moti disputationibus, arbitramur sua sponte alios esse in numero Sanctorum, & ministerio Dei; alios ob culpam propriam de sanctimonia corruentes, in tantam negligentiam corruisse, ut etiam in contrarias fortitudines verterentur. Rursumque nasci ex fine principium, & (Ex lib. I. cap. VI.) ex principio finem, & ita cuncta variari, ut & qui nunc homo est, possit in alio mundo dæmon fieri, & qui dæmon est, & negligentius egerit, in crassiora corpora [d] relegetur, id est, ut homo fiat. Sicque permiscet omnia, ut de Archangelo possit diabolus fieri, & rursus diabolus in An-

a Nihil hujusmodi eo in libro ex Ruffini, quæ una superest, interpretatione invenias; non tamen usque adeo recte de Christi nativitate sensisse Origenem, aut saltem non satis bonis verbis bonam sententiam protulisse, multa suspicio est. Passim illi objectum est, fuisse persuasum corpus Christi nequaquam ex Maria natum, sed e cælis advectum: quam insaniam ex inquinatis Marcionistarum lacunis haustam Gennadius quoque Massiliensis in libro de Dogmatibus c. 2. in illum derivat, ac paria de ipso tradit Zonaras lib. 2. Reliqua de Patre invisibili, ejusque supra Filium excellentia in Notis ad Synodicam n. 2. expendimus. Vide insuper librum περὶ ἀρχῶν cap. 2. de Christo.

b Ruffinus vertit *natus*, *an innatus*: Adamantius vero scripserit γεννητὸς ἢ ἀγέννητος. Vide Ruffini de adulter. lib. Origenis hac super re insignem locum. Notatum porro est Huetio si ἀγέννητον accipias *non creatum*, vel *non genitum*, Spiritui Sancto convenire: non item si pro eo quod principio caret, usurpetur; unde eam appellationem a Spiritu Sancto removeri jubent veteres Patres, Basilius Homil. 17. contra Sabellium, & Theodoretus Dialogo 3. Latini autem Patres quidam vocem illam ἀγέννητον *infectum*, & *inoperatum*, & *originis expertem* exponunt. Observandum enim diversas voces esse γενητὸν, & γεννητὸν, quarum altera est a γεννάω *gigno*, altera a γίγνομαι, *sum*, *existo*: unde ἀγένητος quidem de Filio a Catholicis dicebatur, ἀγέννητος non item. Hinc quod de Spiritu Sancto dixit Origenes dubitare se, utrum γεννητὸς, ἢ ἀγέννητος sit, priori sensu accipiendum est, sive an *genitus* esset, an *ingenitus*: quod ex subseq. contextu liquet dixisse illum ex solenni Græc. scriptor. sententia, quam Athanasius Or 2. contra Arianos laudat: ἓν τὸ ἀγέννητον ὁ Πατὴρ, *Una est res infecta Pater*.

(1) Græca Adamantii verba exhibet Justinianus ad Menam in fine, Ὅτι ὁ μὲν Θεὸς καὶ Πατὴρ συνέχων τὰ πάντα φθάνει εἰς ἕκαστον τῶν ὄντων μεταδιδοὺς ἑκάστῳ ἀπὸ τοῦ ἰδίου τὸ εἶναι· ὢν γάρ ἐστιν. ἐλάττων δὲ πρὸς τὸν πατέρα ὁ υἱὸς φθάνων ἐπὶ μόνα τὰ λογικά. δεύτερος γάρ ἐστι τοῦ πατρός. ἔτι δὲ ἧττον τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ μόνους τοὺς ἁγίους διϊκνούμενον· ὥστε κατὰ τοῦτο μείζων ἡ δύναμις τοῦ πατρὸς παρὰ τὸν υἱὸν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. πλεῖον δὲ ἡ τοῦ υἱοῦ παρὰ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ πάλιν διαφέρουσα μᾶλλον τοῦ ἁγίου πνεύματος ἡ δύναμις παρὰ τὰ ἄλλα ἅγια.

c Videndus Leontius Byzantius Scholior Act. IV. cujus aliquot verba in hanc Origenis sententiam supra ad Synodicam adduximus: tum noster quoque Hieronymus in Jeremiam 29. 14.

(2) Confer Ruffinianam interpretationem lib. 1. cap. v. in fine, ut ejus fluxæ molestæque fidei periculum facias.

d Multorum mss. codicum & vetustissimæ editionis lectio est *religetur*, & paulo post Reginæ liber supracit. *nequaquam omnino corruerint*, *subjicientur dispensandi* &c. Vid. epist. ad Algasiam quæst. 1. sub fin. not. *b*. quibus adde Gregorium Nyssenum de Opificio hominis c. 28. hanc Origenis sententiam inter Græcanicas fabulas recensentem.

CLASSIS IV. AN. 410.

Angelum revertatur. Qui vero fluctuave-
„ rint, & motis pedibus nequaquam cor-
„ ruerint, subjicientur omnino dispensan-
„ di & regendi, atque ad meliora guber-
„ nandi Principatibus, Potestatibus, Thro-
„ nis, Dominationibus, & forsitan ex his
„ hominum constabit genus in uno aliquo
Isai. 65. * al. a quo „ ex mundis, * quando juxta Isaiam cæ-
„ lum, & terra nova fient. Qui vero
„ non fuerint meriti, ut per genus homi-
„ num revertantur ad pristinum statum,
„ fient diabolus & Angeli ejus, & pessi-
„ mi dæmones: ac pro varietate merito-
„ rum in singulis mundis diversa officia
sortientur. Ipsosque dæmones ac rectores tenebrarum in aliquo mundo, vel mundis, si voluerint ad meliora converti, fieri homines, & sic ad antiquum redire principium: Ita dumtaxat, ut per supplicia atque tormenta, quæ vel multo vel brevi tempore sustinuerint, in hominum eruditi corporibus, rursum veniant ad Angelorum fastigia. Ex quo consequenti ratione monstrari, omnes rationabiles creaturas [a] ex hominibus posse fieri, non semel, & subito, sed frequentius: nosque, & Angelos, futuros dæmones, si egerimus negligentius, & rursum dæmones, si voluerint capere virtutes, pervenire ad Angelicam dignitatem.

4. [b] Corporales quoque substantias penitus dilapsuras: aut certe in fine omnium hoc esse futura corpora, quod nunc est æther & cælum, & si quod aliud corpus sincerius, & purius intelligi potest. Quod quum ita sit, quid de resurrectione sentiat, perspicuum est. Solem quoque, & lunam & astra cætera, esse animantia: immo quomodo nos homines, ob quædam peccata his sumus circumdati corporibus, quæ crassa sunt & * pigra: (* al. pinguia) sic & cæli luminaria talia vel talia accepisse corpora, ut vel plus vel minus luceant, & dæmones ob majora delicta, aereo corpore esse vestitos. Omnem creaturam, secundum Apostolum, vanitati esse subjectam, & liberari in revelationem filiorum Dei. (Rom. 8.) Ac ne quis putet nostrum esse quod dicimus, ipsius verba ponamus: In
„ fine atque consummatione mundi, quan-
„ do velut de quibusdam repagulis atque
„ carceribus missæ fuerint a Domino ani-
„ mæ & rationabiles creaturæ, alias ea-
„ rum tardius incedere ob segniciem, alias
„ pernici volare cursu propter industriam.
„ Quumque omnes liberum habeant arbi-
„ trium, & sponte sua vel virtutes possint
„ capere vel vitia; illæ multo in pejori
„ conditione erunt, quam nunc sunt. Hæ
„ ad meliorem statum pervenient: quia di-
„ versi motus, & variæ voluntates in u-
„ tramque partem diversum accipient sta-
„ tum, id est, ut Angeli, homines, vel
„ dæmones, & rursum ex his, homines,
„ vel Angeli fiant. Quumque omnia vario
sermone tractasset, asserens (1) diabolum non incapacem esse virtutis, & tamen necdum velle capere virtutem, ad extremum sermone latissimo disputavit, Angelum, sive animam, aut certe dæmonem, quos unius asserit esse naturæ, sed diversarum voluntatum, pro magnitudine negligentiæ, & stultitiæ jumentum posse fieri, & pro dolore pœnarum, & ignis ardore, [c] magis eligere ut brutum animal sit, & in aquis habitet & fluctibus, ac corpus assumere hujus vel illius pecoris: ut nobis non solum quadrupedum, sed, & piscium corpora sint timenda. Et ad extremum, ne teneretur Pythagorici dogmatis reus, qui asserit μετεμψύχωσιν, [d] post tam nefandam disputationem, qua lectoris animum vulneravit,
„ Hæc, inquit, juxta nostram senten-
„ tiam non sint dogmata, sed quæsita
„ tantum, atque projecta, ne penitus
„ intractata viderentur.

5. In secundo autem libro mundos asserit innumerabiles, non juxta Epicurum uno tempore plurimos & sui similes; sed post alterius mundi finem, alterius esse principium. Et ante hunc nostrum mundum, alium fuisse mundum, & post hunc, alium esse futurum, & post illum, alium: rursumque cæteros post cæteros. Et * dubitat utrum futurus sit mundus alteri mundo ita * ex parte consimilis, ut nullo in- (Cap. II.; * al. addubitat; * f. ex omni parte.)

ter

a Vocculam *posse* ex Regio exemplari, & quibusdam vulgatis supplevimus; sed pro *hominibus* plures mss. atque editi *omnibus*, quæ incongrua lectio visa est, non enim ex omnibus mundi rebus sed ex hominibus rationales alias creaturas, Dæmones videlicet atque Angelos fieri posse Origenes affirmabat.

b Confer quæ ad Synodicam adnotavimus num. 2. not. c. Ruffinus e contrario vertit, aut saltem aliter in Græco exemplari legit, *In hoc fine si quis materialem naturam, idest corpoream penitus interituram putet, nullo omnino genere intellectui meo occurrere potest, quomodo tot & tantæ substantiæ vitam agere, & subsistere sine corporibus possunt, cum solius Dei, idest Patris, & Filii, & Spiritus sancti natura id proprium sit, ut sine materiali substantia, & absque ulla corporeæ adjectionis societate intelligatur subsistere. Alius fortasse dicet, quoniam in illo fine omnis substantia corporalis ita pura erit, atque purgata, ut, ætheris in modum, & cælestis cujusdam puritatis atque sinceritatis possit intelligi. Certius tamen qualiter se habitura sit res, scit solus Deus &c.*

(1) Ex Ruffino autem lib. 1. cap. 8. colligas dixisse Adamantium, fuisse quidem antequam caderet, Diabolum virtutis capacem, sed *non idcirco quia potuit recipere bonum etiam voluisse*. Cæterum Græca quædam Origenis verba de μετεμψυχώσει refert Justinianus in calce epistolæ ad Menam, quæ cum Hieronymiana interpretatione plane concordat.

c Sensit enim vero acerbius cruciatum iri corpora, quibus resurgentes vestiemur, ut pote subtiliora, & aerea.

d Græcæ vocis interpretationem addunt vetustiores vulgati libri, *idest transanimationem*; seu animæ de corpore in corpus transmigrationem.

CLASSIS IV. AN. 410. ter se distare videantur [a], an certe numquam mundus alteri mundo [b] ex toto indiscretus, & similis sit futurus. Rursumque post modicum: (1) Si omnia, inquit „ (ut ipse disputationis ordo compellit) „ sine corpore vixerint, consumetur corporalis universa natura, & redigetur in „ nihilum, quæ aliquando facta est de nihilo: eritque tempus, quo usus ejus iterum necessarius sit. Et in consequentibus: Sin autem, ut ratione, & Scripturarum auctoritate monstratum est, „ *corruptivum hoc induerit incorruptionem*, „ *& mortale hoc induerit immortalitatem*, „ absorbebitur mors in victoriam, & corruptio in incorruptionem, & forsitan „ omnis corporea natura tolletur e medio, in qua sola potest mors operari. „ Et post paululum: Si hæc non sunt contraria fidei, forsitan sine corporibus aliquando vivemus. Sin autem qui perfecte subjectus est Christo, absque corpore intelligitur; omnes autem subjiciendi sunt Christo, & nos erimus sine corporibus, quando ei ad perfectum subjecti fuerimus. Et in eodem loco: Si „ subjecti fuerint omnes Deo, omnes depositurі sunt corpora, & tunc corporalium rerum universa natura solvetur in „ nihilum. Quæ si secundo necessitas postularit, ob lapsum rationabilium creaturarum rursus existet. Deus enim in „ certamen, & luctam animas dereliquit, „ ut intelligant plenam consummatamque „ victoriam, non ex propria se fortitudine, sed ex Dei gratia consequutas. Et „ idcirco arbitror pro varietate caussarum „ diversos mundos fieri, & elidi errores „ eorum, qui similes sui mundos esse contendunt. Et iterum: Triplex ergo sus-

1. Cor. 15.

„ picio nobis de fine suggeritur: e quibus quæ vera, & melior sit, lector inquirat. Aut enim sine corpore vivemus, quum subjecti Christo, subjiciemur Deo, & Deus fuerit omnia in omnibus: aut quomodo Christo subjecta, cum ipso Christo subjicientur Deo, „ & in unum fœdus arctabuntur: ita omnis substantia redigetur in optimam „ qualitatem, & dissolvetur in ætherem, „ quod purioris simplicioris que naturæ „ est: aut certe sphæra illa, quam supra „ appellavimus [b] ἀπλανῆ, & quidquid „ illius circulo continetur, dissolvetur in „ nihilum: illa vero qua ἀντιζώνη ipsa „ tenetur, & cingitur, vocabitur terra „ bona: nec non, & altera sphæra, quæ „ hanc ipsam terram circum ambit vertigine, & dicitur cælum; in sanctorum habitaculum conservabitur.

6. Quum hæc dicat, nonne manifestissime gentium sequitur errorem, & Philosophorum deliramenta, simplicitati ingerit Christianæ? Et in eodem libro. Restat ut invisibilis sit Deus. Si autem invisibilis per naturam est, neque Salvatori visibilis erit. Et in inferioribus: „ Nulla alia anima, quæ ad corpus descendit humanum, puram, & germanam similitudinem signi in se prioris „ expressit, nisi illa de qua Salvator loquitur: *Nemo tollet animam meam a me*, *sed ego pono eam a meipso*. Et in alio loco: „ Unde cum infinita cautione tractandum „ est, ne forte quum animæ salutem fuerint consequutæ, & ad beatam vitam „ pervenerint, animæ esse desistant. (2) „ Sicut enim venit Dominus atque Salvator quærere, & salvum facere quod „ perierat, ut perditum esse desistat: sic „ ani-

Joan. 10.

(2) Luc. 19.

a Addit sæpius laudata vetus editio vocem *articulo*, idest *nullo inter se distare videantur articulo*, quæ lectio & concinnior est, & nobis probatur. Tum fecimus *an certe* pro eo quod erat *aut certe*.

b Contrarium sensum præferunt Regiæ membranæ, *ex toto discretus*, *& dissimilis sit* &c. Sed verior impressa lectio est, ex his enim, quæ mox Hier. adducit, Origenis verbis, semper dissimiles mundos fuisse, & fore, illum asseverasse constat. *Idcirco arbitror pro varietate caussarum diversos mundos fieri, & elidi errores eorum, qui similes sui mundos esse contendunt.* Quod Justinianus quoque tradit in epistola ad Menam, ὑποτίθεται δὲ καὶ διαφόρους κόσμους συστῆναι καὶ συνίστασθαι, τοὺς μὲν παρελθόντας, τοὺς δὲ μέλλοντας. *Statuit autem & diversos constitisse mundos, & constare, partim præteritos, partim futuros.* Vid. infra Hieron. n. 8. nam. & lib. 3. περὶ ἀρχῶν eadem Origenes tradidit.

(1) Ruffinus, lib. 2. cap. 3. *Si enim aliquis potest vivere sine corpore, possunt & omnia esse sine corpore, omnia enim ad unum finem tendere superior tractatus edocuit. Si autem omnia possunt carere corporibus, sine dubio non erit substantia corporalis, cujus usus nullus existet.* Et mox. *Si verum est, quod corruptibile hoc induet incorruptionem, & mortale hoc induet immortalitatem, & quod absorbeatur mors in finem, non aliud quam materialem naturam exterminandam declarat, in qua operari mors aliquid poterat*, & paulo post, *si hac ergo habere consequentiam videatur, reliquum est ut status noster aliquando incorporeus futurus esse credatur, quod si recipitur, & omnes subjiciendi in Christo esse dicuntur, necesse est ut omnibus & hoc deferatur, in quos pervenit subjectio Christi &c.* quæ piget exscribere, sed præstabit contulisse ut quantum sibi tribuerit Ruffinus in interpretando videas.

c Hanc, & quæ proxime sequitur, Græcas voces his plerumque elementis exhibent mss. ΑΝΑΙωΝΗΝ, & ΑΝΑΙωΝΗ. Sed impressam lectionem Ruffini interpretatio confirmat, quam heic subjicimus, quod simul lucem huic loco conferat, *Omni*, inquit, *corruptibilitate decussa, atque purgata, omnique hujus mundi statu, qui ἀκηράτων dicitur sphera, supergresso atque superato, super illam quæ Apianes dicitur spharam, piorum atque beatorum statio collocatur, quasi in terra bona, & in terra vivorum*, & cætera quæ consuluisse non pœnitebit. Recole epistol. LV. ad Amandum num. 5.

(2) Hæc porro Græce quoque habentur ad calcem Justinianææ Epistolæ ad Menam. Ὥσπερ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς ἦλθεν ὁ Σωτὴρ ὅτε μέντοι σώζεται τὸ ἀπολωλὸς, οὐκέτι ἐστὶν ἀπολωλὸς, οὕτως καὶ σῶσαι ἦλθε ψυχὴν, ὡς σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς, οὐκέτι μένει ψυχὴ ἡ σωθεῖσα ψυχὴ, οὔτε τὸ ἀπολωλὸς, ἔτι βασανιστέον εἰ ὥσπερ τὸ ἀπολωλὸς ἦν ὅτε οὐκ ἀπολώλει, καὶ ἔσται ποτὲ ὅτε οὐκ ἔσται ἀπολωλὸς οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἦν ὅτε οὐκ ἦν ψυχὴ, καὶ ἔσται ὅτε οὐκ ἔσται ψυχή.

CLASSIS IV. AN. 410.

,, anima quæ perierat, & ob cujus salu- A
,, tem venit Dominus, quum salva fa-
,, cta fuerit, anima esse cessabit. Illud
,, quoque pariter requirendum, utrum
,, sicut perditum aliquando non fuit per-
,, ditum, & erit tempus quando perditum
,, non erit: sic & anima aliquando fue-
,, rit anima, & fore tempus, quando ne-
,, quaquam anima perseveret. Et post
,, multum de anima tractatum, hæc in-
,, tulit, * νοῦς, id est *mens* corruens, fa-
,, cta est anima, & rursum anima in- B
,, structa virtutibus mens fiet. Quod &
,, de anima Esau scrutantes possumus in-
,, venire, propter antiqua peccata eum
,, in deteriori vita esse damnatum. Et
,, de cælestibus requirendum est, quod non
,, eo tempore quo factus est mundus, so-
,, lis anima, vel quodquumque eam ap-
,, pellari oportet, esse ceperit, sed an-
,, tequam lucens illud, & ardens corpus
,, intraret. De luna, & stellis similiter
,, sentiamus, quod ex caussis præcedenti- C
,, bus, licet invitæ, compulsæ sint subjici
,, vanitati, ob præmia futurorum, non
,, suam facere, sed Creatoris voluntatem,
,, a quo in hæc officia distributæ sunt.

*Justinian. ad Menam Νοῦς πως ὢν γέγονε ψυχὴ, καὶ ψυχὴ κατορθωθεῖσα γίνεται νοῦς.

7. Ignem [a] quoque gehennæ, & tor-
menta, quæ Scriptura sancta peccatoribus
,, comminatur, non ponit in suppliciis,
,, sed in conscientia peccatorum, quando
,, Dei virtute, & potentia omnis memo-
,, ria delictorum ante oculos nostros poni-
,, tur. Et veluti ex quibusdam seminibus D
,, in anima derelictis, universa vitiorum
,, seges exoritur: & quidquid feceramus
,, in vita vel turpe, vel impium, omnis
,, eorum in conspectu nostro pictura descri-
,, bitur, ac præteritas voluptates mens in-
,, tuens, conscientiæ punitur ardore, &
,, pœnitudinis stimulis confoditur. Et ite-
,, rum: Nisi forte corpus hoc pingue at-
,, que terrenum caligo, & tenebræ nomi-
,, nandæ sunt; per quod, consummato
,, hoc mundo, quum necesse fuerit in a- E
,, lium transire mundum, rursum nascen-
,, di sumet exordia. Hæc dicens, perspi-
,, cue μετεμψύχωσιν Pythagoræ Platonis-
,, que defendit. Et in fine secundi volu-
minis de perfectione nostra disputans, in-
,, tulit: (1) Quumque intantum profece-
(1) ,, rimus, ut nequaquam carnes, & cor-
,, pora, forsitan ne animæ quidem fueri-
,, mus, sed mens & sensus ad perfectum
,, veniens, nulloque perturbationum nubi-
,, lo caligans,* intuebitur rationabiles intel-
,, biligibilesque substantias, facie ad fa-
,, ciem.

* fort. intuebimur

8. In libro quoque tertio hæc vitia con-
,, tinentur: Sin autem semel recipimus,
,, quod ex præcedentibus caussis aliud vas
,, in honorem, aliud in contumeliam sit
,, creatum, cur non recurramus ad animæ
,, arcanum, & intelligamus eam egisse an-
,, tiquitus, propter quod in altero dile-
,, cta, in altero odio habita sit, antequam
,, in Jacob corpore supplantaret, & in E- Malach. 1. 2.
,, sau planta teneretur a fratre? Et ite- Gen. 25. 25.
,, rum: Ut autem aliæ animæ fierent in
,, honorem, aliæ in contumeliam, ma-
,, teriarum caussarumque merita præces-
,, serunt. Et in eodem loco: Juxta nos
,, autem ex præcedentibus meritis, vas
,, quod in honorem fuerit fabricatum, si
,, non dignum vocabulo suo opus fecerit,
,, in alio sæculo fiet vas contumeliæ, &
,, rursum vas illud, quod ex anteriori 2. Tim. 2.
,, culpa contumeliæ nomen acceperat, si
,, in præsenti vita corrigi voluerit, in
,, nova creatione fiet vas sanctificatum,
,, & utile Domino, & in omne opus bo-
,, num paratum. Statimque subjungit:
,, Ego arbitror posse quosdam homines, a
,, parvis vitiis incipientes, ad tantam ne-
,, quitiam pervenire, si tamen noluerint
,, ad meliora converti, & pœnitentia emen-
,, dare peccata, ut & contrariæ fortitu-
,, dines fiant; & rursum ex inimicis con-
,, trariisque virtutibus, intantum quos-
,, dam per multa tempora vulneribus suis
,, adhibere medicinam, & fluentia prius
,, delicta constringere, ut ad locum tran-
,, seant optimorum. Sæpius diximus, in
,, infinitis perpetuisque sæculis, in quibus
,, anima subsistit & vivit, sic nonnullas
,, earum ad pejora corruere, ut ultimum
,, malitiæ locum teneant, & sic quasdam
,, proficere, ut de ultimo malitiæ gradu,
,, ad perfectam veniant consummatamque
virtutem. Quibus dictis conatur osten-
dere, & homines, id est, animas pos-
se fieri dæmones, & rursum dæmones
in Angelicam redigi dignitatem. Atque
,, in eodem volumine: Sed & hoc requi-
,, rendum, quare humana anima nunc ab
,, his, nunc ab aliis virtutibus ad diver-
sa moveatur. Et putat quorumdam an-
tequam venirent in [b] corpora, merita
præ-

a Martianæus *ignes*, Victorius autem *ignis*, & mox *non puniti* pro *non ponit*, manifesto errore. Est antem Origeniani quem fugillat Hier. locus operis lib. 2. capit. 11. ubi recitata Isaiæ sententia 50. 11. *Ambulate in lumine ignis vestri, & flamma, quam accendistis: Per quos*, inquit, *sermones hoc videtur indicari, peccator ut flammam sibi ipse proprii ignis accendat, & non in aliquem ignem, qui ante fuerat accensus ab alio, vel ante ipsum substiterit, demergatur*. Vid. Hieronym. denuo lib. 3. in epist. ad Ephes. 5. 6. *Quia igitur sunt plerique qui dicunt, non futura pro peccatis esse supplicia, nec extrinsecus adhibenda tormenta, sed ipsum peccatum, & conscientiam delicti esse pro pœna &c.*

(1) Lib. 2. cap. ultim. quæ Ruffinus adulterat.

b Antea erat *corpore*. Alia quædam hujuscemodi supra, atque infra emendamus.

præcessisse, ut est illud Joannis exultantis A in utero matris suæ, quando ad vocem salutationis Mariæ, indignam se confabulatione ejus Elizabeth confitetur. Statimque subjungit: Et e contrario parvuli ,, licet, & pene lactentes malis replentur ,, spiritibus, & in divinos atque hariolos ,, inspirantur: intantum, ut etiam dæmon ,, [a] Pythonicus quosdam a tenera ætate ,, possideat; quos derelictos esse apud providentiam Dei, quum nihil tale fecerint, ,, ut istiusmodi insaniam sustinerent, non B ,, est ejus qui nihil vult absque Deo fieri, & omnia illius justitia gubernari.

9. Rursumque de mundo: Nobis autem, inquit, placet, & ante hunc mundum alium fuisse mundum, & post istum ,, alium futurum. Vis discere, quod post ,, corruptionem hujus mundi alius sit futurus? Audi Isaiam loquentem: *Erit cælum* ,, *novum, & terra nova, quæ ego facio permanere in conspectu meo.* Vis nosse, quod ante fabricam istius mundi, alii mundi in C ,, præterito fuerint? Ausculta Ecclesiasten: ,, *Quid est quod fuit? ipsum quod erit. Et quid* ,, *est quod factum est? ipsum quod futurum* ,, *est. Et non est omne novum sub sole, quod* ,, *loquatur, & dicat: Ecce hoc novum est. Jam* ,, *enim fuit in sæculis pristinis, quæ fuerunt* ,, *ante nos.* Quod testimonium non solum ,, fuisse, sed futuros mundos esse testatur: ,, non quod simul, & pariter omnes fiant, ,, sed alius post alium: statimque subjungit: [b] Divinitatis habitaculum & veram D ,, requiem apud superos existimo intelligi, in qua creaturæ rationabiles commorantes antequam ad inferiora descenderent, & de invisibilibus ad visibilia ,, commigrarent, ruentesque ad terram, ,, crassis corporibus indigerent, antiqua ,, beatitudine fruebantur. Unde conditor ,, Deus fecit eis congrua humilibus locis ,, corpora, & mundum istum visibilem ,, fabricatus est: ministrosque ob salutem, ,, & correptionem eorum, qui ceciderunt, E ,, misit in mundum: ex quibus alii certa ,, obtinerent loca, & mundi necessitatibus obedirent: alii injuncta sibi officia, singulis quibusque temporibus, quæ ,, novit artifex Deus, sedula mente tractarent. Et ex his sublimiora mundi loca, ,, sol, & luna, & stellæ, quæ ab Apostolo ,, creatura * dicuntur, acceperunt. Quæ creatura vanitati subjecta est, eo quod crassis circumdata, corporibus, & aspectui ,, pateat. Et tamen non sponte subjecta ,, est vanitati: sed propter voluntatem ,, ejus, qui eam subjecit in spe. Et iterum: Alii vero in singulis locis atque ,, temporibus, quæ solus artifex novit, ,, mundi gubernaculis serviunt, quos Angelos ejus esse credimus. Et post paululum: Quem rerum ordinem totius ,, mundi regit providentia, dum aliæ ,, virtutes de sublimioribus corruunt, ,, aliæ paulatim labuntur in terras. Istæ ,, voluntariæ descendunt, aliæ præcipitantur invitæ. Hæ sponte suscipiunt ,, ministeria, ut ruentibus manum porrigant: illæ coguntur ingratæ, [c] ut ,, tanto tempore in suscepto officio perseverent. Et iterum: Ex quo sequitur, ut ob varios motus, varii creentur & mundi, & post hunc quem ,, incolimus, alius multo dissimilis mundus fiat. Nullusque alius diversis casibus, & profectibus, & vel virtutum ,, præmiis, vel vitiorum suppliciis, & in ,, præsenti, & in futuro, atque in omnibus & retro, [d] & postea temporibus ,, potest merita dispensare, & ad unum ,, rursum finem cuncta pertrahere, nisi ,, solus conditor omnium Deus, qui scit ,, caussas propter quas alios permittat ,, sua perfrui voluntate, & de majoribus ad ultima paulatim delabi, alios ,, incipiat visitare, & gradatim quasi ,, manu data, ad pristinum retrahere ,, statum, & in sublimibus collocare.

,, 9. Quumque de fine disputare cepisset, hæc intulit: Quia (ut crebro jam ,, diximus) principium rursus ex fine generatur, quæritur utrum, & tunc futura sint corpora, an sine corporibus ,, aliquando vivendum sit, quum redacta ,, in nihilum fuerint, & incorporalium ,, vita, incorporalis esse credenda sit, ,, qualem & Dei novimus. Nec dubium ,, est, quin si omnia corpora ad mundum ,, istum sensibilem pertineant, quæ appellantur ab Apostolo visibilia, futura ,, sit vita incorporalium incorporalis. Et ,, paulo post: Illud quoque quod ab eodem Apostolo dicitur: *Omnis creatura* ,, *liberabitur a servitute corruptionis, in* ,, *libertatem gloriæ filiorum Dei*, sic intelligimus, ut primam creaturam rationabilium, & incorporalium esse dicamus, quæ non serviat corruptioni, eo ,, quod non sit vestita corporibus; & ubi- ,, quum-

Cap. 66. 22. — Eccli. 1. 9. 10. — Rom. 8. — * al. dicitur — Rom. 1. — Rom. 8.

a Pythones vocant Græci spiritus qui futura prædicunt.

b Locum ope Regii codicis restituimus, cum antea editi omnes vitiose haberent, *Divinitus habitaculum*. Abest etiam ab eodem exemplari, integro tamen sensu, non *commorantes*. Cæterum ex interpretatione Ruffini nihil de vero Origenis sensu constituas. Confer quæ hinc, usque ad subsequentem numerum, sunt.

c Regium idem exemplar, cui partim vetus editio suffragatur, *& tanto vel tanto tempore in suscepto officio perseverant &c.*

d Martianæus *priora*, quod emendavimus ex Victorii editione, quæ tamen in hoc peccare videtur, quod

„ quumque corpora fuerint, statim corruptio subsequatur. Postea autem liberabitur de servitute corruptionis, quando receperint gloriam * filiorum Dei, & Deus fuerit omnia in omnibus. Et in eodem loco: Ut autem incorporeum finem omnium rerum esse credamus, illa nos Salvatoris oratio provocat, in qua ait: *Ut quomodo ego, & tu unum sumus, sic & isti in nobis unum sint*. Etenim scire debemus, quid sit Deus, & quid sit futurus in fine Salvator, & quomodo [a] in sanctis similitudo Patris, & Filii repromissa sit, ut quomodo in se illi unum sunt, sic & isti in eis unum sint. Aut enim suscipiendum est, universitatis Deum vestiri corpore, & quomodo nos carnibus, sic illum qualibet materia circumdari; ut similitudo vitæ Dei, in fine sanctis possit æquari; ut si hoc indecens est, maxime apud eos, qui saltem ex minima parte Dei sentire cupiunt majestatem, & ingenitæ atque omnia excedentis naturæ gloriam suspicari; e duobus alterum suscipere cogimur, ut aut desperemus similitudinem Dei, si eadem semper sumus corpora habituri, aut si beatitudo nobis ejusdem cum Deo vitæ promittitur, eadem qua vivit Deus, nobis conditione vivendum est.

* al. *filii*

10. Ex quibus omnibus approbatur, quid de resurrectione sentiat, & quod omnia corpora interitura confirmet: ut simus absque corporibus, quomodo prius fuimus, antequam crassis corporibus vestiremur. Rursumque de mundorum varietate disputans, & vel ex Angelis dæmones, vel de dæmonibus Angelos, sive homines futuros esse contestans, & e contrario ex hominibus dæmones, & omnia ex omnibus sententiam suam tali fine confirmat: Nec [b] dubium est, „ quin post quædam intervalla temporum, rursus materia subsistat, & corpora fiant, & mundi diversitas construatur, propter varias voluntates rationabilium creaturarum, quæ post perfectam beatitudinem usque ad finem omnium rerum paulatim ad inferiora dilapsæ, tantam malitiam receperunt, ut in contrarium verterentur: dum nolunt servare principium, & incorruptam beatitudinem possidere. Nec hoc ignorandum, quod multæ rationabiles creaturæ, usque ad secundum, & tertium, & quartum mundum servent principium, nec mutationi in se locum tribuant. Aliæ vero tam parum de pristino statu amissuræ sint, ut pene nihil perdidisse videantur, & nonnullæ grandi ruina in ultimum præcipitandæ sint barathrum. Novitque dispensator omnium Deus, in conditione mundorum singulis abuti juxta meritum, & opportunitates, & caussas, quibus mundi gubernacula sustentantur, & initiantur: ut qui omnes vicerit nequitia, & penitus se terræ coæquaverit, in alio mundo, qui postea fabricandus est, fiat diabolus, principium plasmationis Domini, ut illudatur ei ab Angelis, qui exordii amisere virtutem. Quibus dictis, quid aliud conatur ostendere, nisi hujus mundi homines peccatores, in alio mundo posse diabolum, & dæmones fieri? Et rursum nunc dæmones, in alio mundo posse vel Angelos, vel homines procreari? Et post disputationem longissimam, qua omnem creaturam corpoream in spiritualia corpora, & tenuia dicit esse mutandam: cunctamque substantiam in unum corpus mundissimum, & omni splendore purius convertendam, & talem, qualem nunc humana mens potest cogitare, „ ad extremum intulit: *Et erit Deus omnia in omnibus*, ut universa natura corporea redigatur in eam substantiam, quæ omnibus melior est, in divinam scilicet, qua nulla est melior.

Job. 40. 14.

11. In quarto quoque libro, qui operis ejus extremus est, hæc ab Ecclesia Christi „ damnanda interserit. Et forsitan quomodo in isto mundo qui moriuntur separatione carnis, & animæ, juxta operum differentiam, diversa apud inferos obtinent loca: sic qui de cælestis Jerusalem (ut ita dicam) administratione moriuntur, ad nostri mundi inferna descendunt, ut pro qualitate meritorum, diversa in terris possideant loca. Et iterum: Et quia comparavimus, de isto mundo ad inferna pergentes animas, iis animabus, quæ de superiori cælo ad nostra habitacula pervenientes quodammodo mortuæ sunt, prudenti investigatione rimandum „ est,

Cap. IV.

merito legit pro *merita*. Paulo inferius vocem *paulatim* ex mss. & veteri edit. suffecimus.

a Alii editi *in Sancti*, sed *in* particula expuncta, sequentem *ut* ad sensus perspicuitatem supplevimus e mss.

b Hic tandem locus exemplo sit, quam callide Origenis errores Ruffinus dissimulaverit, quandoquidem hanc ipsam pervulgatam ejus de Beatorum lapsibus sententiam, aliis interpretatione sua adscribit l. 3. c. 6. *Verum istam perfectionem ac beatitudinem rationabilium creaturarum, vel naturarum, ita demum quidam permanere in eodem statu, quo supra diximus, putant, idest ut Deum omnia habeant, & Deus eis sit omnia, si nullatenus eas societas naturæ corporali admoveat. Alioquin existimant gloriam summæ beatitudinis impediri, si materialis substantiæ interseratur admixtio*. Quin immo ipsum Origenem id confutantem inducit paulo post, *In quo statu* (beatitudinis) *etiam permanere semper, & immutabiliter Creatoris voluntate est credendum, fidem rei faciente sententia Apostoli dicentis, Domum habemus non manufactam æternam in cælis.*

„ est, an hoc ipsum possimus etiam in na- A „ tivitate dicere singularum, ut quomo- „ do quæ in ista terra nostra nascuntur „ animæ, vel de inferno rursum melio- „ ra cupientes, ad superiora veniunt, & „ humanum corpus assumunt, vel de „ melioribus locis ad nos usque descen- „ dunt; sic & ea loca quæ supra sunt „ in firmamento, aliæ animæ possideant, „ quæ de nostris sedibus ad meliora pro- „ ficiant: aliæ quæ de cælestibus ad firma- „ mentum usque delapsæ sint, [a] nec tan- B „ tum fecere peccatum, ut ad loca quæ „ incolimus, truderentur. Quibus dictis nititur approbare, & firmamentum, id est cælum, ad comparationem superioris cæli esse inferos, & hanc terram, quam incolimus, collatione firmamenti infe- ros appellari, & rursum ad comparatio- nem inferorum, qui subter nos sunt, nos cælum dici; ut quod aliis infernus est, aliis cælum sit. Nec hac disputatio- „ ne contentus, dicit, In fine omnium C „ rerum, quando ad cælestem Jerusalem „ reversuri sumus, [b] adversariarum For- „ titudinum contra populum Dei bella con- „ surgere, ut non sit eorum otiosa virtus, „ sed exerceantur ad prælia, & habeant „ materiam roboris, [c] quam consequi non „ possint, nisi fortes primum adversariis „ restiterint: quos ratione, & ordine, & solertia repugnandi, in libro Numerorum legimus esse superatos.

Num. 10. 26. 33.

12. Quumque dixisset juxta Joannis Apocalypsim, Evangelium sempiter- D num, id est, futurum in cælis, tantum præcedere hoc nostrum Evangelium, quan- tum Christi prædicatio Legis veteris sa- cramenta, ad extremum intulit (quod & cogitasse sacrilegum est) pro salute dæ- monum, Christum etiam in aere, & in supernis locis esse passurum. Et licet ille non dixerit, tamen quod consequens sit, intelligitur: sicut pro hominibus ho- mo factus est, ut homines liberaret: sic & pro salute dæmonum, Deum futurum E quod sunt hi, ad quos venturus est libe- randos. Quod ne forsitan de nostro sen- su putemur asserere, ipsius verba ponen- „ da sunt. Sicut enim per umbram Evan- „ gelii, umbram Legis implevit: sic quia

Apoc. 14. 6.

„ omnis lex exemplum, & umbra est cæ- „ remoniarum cælestium, diligentius re- „ quirendum, utrum recte intelligamus „ Legem quoque cælestem, & cæremonias „ superni cultus plenitudinem non habere; „ sed indigere Evangelii veritate, quod in „ Joannis Apocalypsi Evangelium legimus „ sempiternum, ad comparationem videli- „ cet hujus nostri Evangelii, quod tempo- „ rale est, & in transituro mundo ac sæcu- „ lo prædicatum. Quod quidem etiam si „ usque ad passionem Domini Salvatoris „ inquirere voluerimus, [d] quamquam „ audax, & temerarium sit, in cælo ejus „ quærere passionem: tamen si spiritualia „ nequitiæ in cælestibus sunt, & non eru- „ bescimus crucem Domini confiteri pro- „ pter destructionem eorum, quæ sua pas- „ sione destruxit: cur timeamus etiam in „ supernis locis, in consummatione sæculo- „ rum aliquid simile suspicari, ut omnium „ locorum gentes illius passione salventur?

13. Rursumque blasphemans de Fi- „ lio sic loquutus est: Si enim Patrem co- „ gnoscit Filius, videtur in eo quod novit „ Patrem, posse eum comprehendere: ut „ si dicamus artificis animum artis scire „ mensuram. Nec dubium, quin [e] si „ Pater sit in Filio, & comprehendatur „ ab eo in quo est. Sin autem comprehen- „ sionem eam dicimus, ut non solum sensu „ quis, & sapientia comprehendat; sed „ & virtute, & potentia cuncta teneat, „ qui cognovit; non possumus dicere, „ quod comprehendat Filius Patrem: Pa- „ ter vero omnia comprehendit. Inter „ omnia autem, & Filius est, ergo & „ Filium comprehendit. Et ut sciremus caussas, quibus Pater comprehendat Fi- lium, & Filius Patrem non queat com- „ prehendere, hæc verba subnectit: Cu- „ riosus lector inquirat utrum ita a semet- „ ipso cognoscatur Pater, quomodo co- „ gnoscitur a Filio: sciensque illud quod „ scriptum est: *Pater qui misit*, [f] *major* „ *me est in omnibus*, verum esse * conten- „ det, ut dicat, & in cognitione Filio Pa- „ trem esse majorem, dum perfectius, & „ purius a semetipso cognoscitur, quam „ a Filio. (1)

Joan. 14. 28.

* Ioi t. concedet.

14. Μετεμψύχωσιν quoque, & abolitio-

nem

a Regium exemplar. *nec tantum fecere peccati, ut ad loca inferiora quæ incolimus &c.*

b Hinc facile intelligas quid sibi voluerit Theophi- lus Paschali 1. cum somniasse Origenem dixit, *ascen- dere animas ad cælum, & descendere, & nunc profi- cere, nunc ad inferiora delabi.*

c Sic restituimus e mss. aliisque vulgatis cum penes Martianæum esset, *quam ut consequi*, & mox *insistiterint*.

d Hunc locum Græco ex textu sic repræsentat Ju- stinianus epist. ad Menam e lib. 4. περὶ ἀρχῶν, sicque est vulgo editus, καὶ μέχρι τοῦ πάθους τις ζητήσῃ, τολμηρὸν δόξει ποιεῖν περὶ τῶν οὐρανίων τόπων αὐτὸ ζητῶν. ἀλλ' εἰ ἔστι πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς οὐρανίοις, ἆρα εἰ ὥσπερ ἐνθάδε οὐκ αἰσχυνόμεθα σταυρὸν ὁμολογεῖν ἐπὶ καθαιρέσει, ὧν καθεῖλε διὰ τοῦ πεπονθέναι, οὕτω τὸ κἀκεῖ παραπλήσιον διδόντες γίνεσθαι τὰ κατὰ ἑξῆς, ἕως τῆς συντελείας τοῦ παντὸς αἰῶνος, οὐ φοβηθησόμεθα.

e Reginæ liber *si* voculam non agnoscit.

f Depravatam antiquam lectionem secutus Martia- næus, legit *major est omnibus*, quod nullibi scriptum est. Nos veram ut putamus ex Reginæ exemplari, & Victorii editione expressimus.

(1) Aliter Gravius Μετεμψυχώσει *quoque, & abo- litioni corporum hic rursum consentire convincitur.*

CLASSIS IV. AN. 410.

nem corporum, per hoc rursum senti- „ re convincitur. Si quis autem potue- „ rit ostendere incorporalem rationabi- „ lemque naturam, quum expoliaverit se „ corpore, vivere per semetipsam, & in „ pejori conditione esse, quando corpori- „ bus vestitur; in meliori, quando illa „ deponit: nulli dubium est corpora non „ principaliter subsistere, sed per inter- „ valla, & ob varios motus rationabi- „ lium creaturarum nunc fieri; ut qui his „ indigent, vestiantur, & rursum quum „ illa depravatione [a] lapsuum se ad melio- „ ra correxerint, dissolvi in nihilum, & „ hac semper successione variari. Et ne parvam putaremus impietatem esse eorum, quæ præmiserat, in ejusdem voluminis fine conjungit: Omnes rationabiles naturas, id est Patrem, & Filium & Spiritum Sanctum, Angelos, Potestates, Dominationes, cæterasque Virtutes, ipsum quoque hominem secundum animæ dignitatem, unius esse substantiæ. In- „ tellectualem, inquit, rationabilemque „ naturam sentit Deus, & unigenitus Fili- „ us ejus, & Spiritus Sanctus: sentiunt „ Angeli, & Potestates, ceteræque Vir- „ tutes, sentit interior homo, qui ad ima- „ ginem, & similitudinem Dei conditus „ est. Ex quo concluditur, Deum, & „ hæc quodammodo [b] unius esse substan- „ tiæ. Unum addit verbum, *quodammodo*, ut tanti sacrilegii crimen effugeret, & qui in alio loco Filium, & Spiritum Sanctum non vult [c] de Patris esse substantia, ne divinitatem in partes secare videatur, naturam omnipotentis Dei Angelis, hominibusque largitur.

15. Quum hæc ita se habeant, quæ insania est, paucis de Filio, & Spiritu Sancto commutatis, quæ apertam blasphemiam præferebant; cætera ita ut scripta sunt, protulisse in medium, & impia voce laudasse: quum utique, & illa, & ista de uno impietatis fonte processerint? Adversum omnia scribere, nec hujus est temporis, & omnes qui adversus Arium, & Eunomium, Manichæumque, & diversas scripserunt hæreses, his quoque impietatibus respondisse credendi sunt. Quisquis igitur hos voluerit legere libros, & calciatis pedibus ad terram repromissionis pergere; necubi a serpentibus mordeatur, & arcuato Scorpii vulnere verberetur, legat prius hunc librum, & antequam ingrediatur viam, quæ sibi cavenda sint, noverit.

CLASSIS IV. AN. 411.

* EPISTOLA CXXV.

* Alias 4. Scripta anno 411.

Ad [d] RUSTICUM Monachum.

Docet, quemadmodum oporteat instituere vitam, Monachi dignam nomine; monetque in primis vitandam suspectarum feminarum consuetudinem: tutius autem esse juvenem in cœnobio, quam in solitudine vitam agere. Tum sero ad docendum, & scribendos libros esse veniendum: obtrectatorum familiaritatem modis omnibus fugiendam.

1. NIhil Christiano felicius, cui promittitur regnum cælorum. Nihil laboriosius, qui quotidie de vita periclitatur. Nihil fortius, qui vincit diabolum. Nihil imbecillius, qui a carne superatur. Utriusque rei exempla sunt plurima. Latro credit in cruce, & statim meretur audire: *Amen dico tibi: hodie mecum eris in paradiso.* (Luc. 23. 43.) Judas de Apostolatus fastigio, in [e] perditionis tartarum labitur, & nec familiaritate convivii, nec intinctione buccellæ, nec osculi gratia frangitur, ne quasi hominem tradat, quem Filium Dei noverat. Quid Samaritana vilius? (Joan. 4. 9.) Non solum ipsa credidit, & post sex viros unum invenit Dominum; Messiamque cognovit ad fontem, quem in Templo Judæorum populus ignorabat: sed & auctor fit salutis multorum, & Apostolis ementibus cibos, esurientem reficit, lassumque sustentat. Quid Salomone sapientius? (3. Reg. 11. 1.) Attamen in-

a Victorius *lapsos* contendit legendum esse, quod nobis non probatur.

b E contra in libro ad Pammachium adversus Joan. Jerosolym. capp. 5. & 6. Manichæi non Origenis hanc dixit fuisse insaniam, *animas hominum partem esse Dei naturæ*, vel *de Dei substantia*. Unde Augustin. de Civit. Dei lib. 11. cap. 23. *Animas dicunt, non quidem partes Dei, sed factas a Deo peccasse, a conditore recedendo, & diversis progressibus pro diversitate peccatorum a cælis usque ad terras diversa corpora, quasi vincula meruisse . . . . Hinc Origenes jure culpatur; in libris enim, quos appellant* περὶ ἀρχῶν, *idest de Principiis, hoc sensit, & scripsit*. Quin etiam ipse Hieronymus denuo in mox subnectenda epist. 126. ad Marcellinum & Anapsychiam, *super animæ*, inquit, *statu utrum lapsa de cælo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, & Origenes putant, an a propria Dei substantia, ut Stoici, Manichæus, & Hispana Priscilliani hæresis suspicantur &c.* Attamen propositæ in Adamantium criminationi succinit Justinianus Epist. ad V. Synod. qua exprobrat Origenistis dictum ἑνάδα πάντων εἶναι τῶν λογικῶν τῇ ταυτότητι τῆς οὐσίας, καὶ ἐνεργείω- καὶ τῇ δυνάμει τῇ πρὸς τὸν Θεὸν, ἑνώσει τε καὶ γνώσει· *Rerum omnium rationalium unitatem esse, cum idem sint substantia, & operatione, ac virtute, quæ est apud Deum Verbum, tum adunatione, & agnitione.*

c Vetus editio *de Dei Patris &c.*

d Hic idem est Rusticus, qui postea Narbonensis Episcopus fuit, ad quem etiam S. Leo Papa Epistolam scripsit. Patria quidem Massiliensis, sed non ejusdem Monasterii, ut aliquibus videtur, immo vero Tolosani monachus.

e Victorius maluit *proditionis*, quæ lectio proba ipsa quoque est: elegantius tamen & verius, ut mss. habent, *perditionis tartarum* dicitur, quam *proditionis*.

CLASSIS IV. AN. 411.

Lev. 2. infatuatur amoribus mulierum. Bonum est sal, nullumque sacrificium absque hujus aspersione suscipitur. Unde & Apostolus præcepit: *Sermo vester semper in gratia sale sit conditus*. Quod si infatuatur, foras projicitur, intantumque perdit nominis dignitatem, ut ne in sterquilinium quidem utile sit, quo solent credentium arva condiri, & sterile animarum solum pinguescere. Hæc dicimus, ut prima te, fili Rustice, fronte doceamus, magna cepisse, & excelsa sectari; & adolescentiæ immo pubertatis incentiva calcantem, perfectæ quidem ætatis gradum scandere: sed lubricum iter esse, per quod ingrederis; NEC TANTUM SEQUI gloriæ post victoriam, quantum ignominiæ post ruinam.

Coloss. 4. 6. Marc. 8.

2. Non mihi nunc per virtutum prata ducendus est rivulus: nec laborandum, ut ostendam tibi variorum pulchritudinem florum: quid in se lilia habeant puritatis, quid rosa verecundiæ possideat, quid violæ purpura promittat in regno, quid rutilantium spondeat pictura gemmarum. Jam enim, propitio Domino, stivam tenes. Jam tectum atque solarium cum Petro Apostolo conscendisti; qui esuriens in Judæis, Cornelii saturatur fide; & famem incredulitatis eorum, gentium conversione restinguit: atque in vase Evangeliorum * quadrangulo, quod de cælo descendit ad terram, docetur, & discit omnes homines posse salvari. Rursumque quod viderat, in specie candidissimi linteaminis in superna transfertur, & credentium turbam de terris ad cælum rapit; ut pollicitatio Domini compleatur: *Beati mundo corde: quoniam ipsi Deum videbunt*. Totum quod apprehensa manu insinuare tibi cupio, quod quasi doctus nauta, post multa naufragia, rudem conor instruere vectorem, illud est, ut in quo littore pudicitiæ * pirata sit noveris; ubi Charybdis, & radix omnium malorum avaritia; ubi Scyllæi obtrectatorum canes, de quibus Apostolus loquitur: *Ne mordentes invicem, mutuo consumamini*, quomodo in media tranquillitate securi, Lybicis interdum vitiorum Syrtibus obruamur; quid venenatorum animantium, * desertum hujus sæculi nutriat.

Act. 6. 9. — * Lintheum quod Petrus vidit. — Matth. 5. 8. — * al. pirata fit. — Galat. 5.

3. Navigantes Rubrum mare, in quo optandum nobis est, ut verus Pharao cum suo mergatur exercitu, multis difficultatibus ac periculis ad [a] urbem Auxumam perveniunt. Utroque in littore Gentes vagæ, immo belluæ habitant ferocissimæ. Semper solliciti, semper armati, totius anni vehunt cibaria. Latentibus saxis vadisque durissimis plena sunt omnia, ita ut [b] speculator, & doctor in summa mali arbore sedeat, & inde regendæ, & circumflectendæ navis dictata prædicet. Felix cursus est, si post sex menses *supradictæ* urbis portum teneant, a quo se incipit aperire Oceanus; per quem vix anno perpetuo ad Indiam pervenitur, & ad Gangem fluvium (quem *Phison* Sancta Scriptura commemorat) qui circumit totam terram Evila, & multa genera pigmentorum de paradisi dicitur fonte devehere. Ubi nascitur carbunculus, & smaragdus; & margarita candentia, & uniones, quibus nobilium feminarum ardet ambitio: montesque aurei, quos adire propter gryphas, & dracones, & immensorum corporum monstra, hominibus impossibile est: ut ostendatur nobis, quales custodes habeat avaritia.

CLASSIS IV. AN. 411. — * al. deserta hic nutriant — Diabolus aut peccatum. — Gen. 2. 11.

4. Quorsum ista? Perspicuum est, si negotiatores sæculi, tanta sustinent, ut ad incertas periturasque divitias perveniant, & servent cum animæ discrimine, quæ multis periculis quæsierunt, quid Christi negotiatori faciendum est, qui venditis omnibus quærit, pretiosissimum margaritum? qui totis substantiæ suæ opibus emit agrum, in quo reperiat thesaurum, quem nec fur effodere, nec latro possit auferre?

5. Scio me offensurum esse quam plurimos, qui generalem de vitiis disputationem, in suam referunt contumeliam; &

[a] Veteres librarii vocem *Auxumam* quid sibi velle non assecuti, *Maximam*, facili literarum mutatione substituerunt. Sic tamen depravatus locus crucem figit Hieronymianis ante nos editoribus, dum varia commentantur, ut quæ intelligenda sit urbs hæc *Maxima*, divinando doceant. Martianæus de *Aiath* interpretatur, quod in Libro Locorum ad hanc vocem hæc legantur, *Mari Rubro, unde ex Ægypto in Indiam navigatur*. Alii infeliciori conjectura, *Rabbath* intelligunt, quod hæc civitas, Hieronymo teste in cap. 25. Ezechielis, *proprie hoc appelletur nomine ob magnitudinem, Rabbath enim Maxima dicitur*. Nos mendum in ipso vocabulo cubare sentientes, *Auxumam* corrigendum duximus, cum ex magni viri Lucæ Holstenii in Stephanum Byzantinum notis conjecturam nostram firmari didicimus, ut veram lectionem reponere ex ejus auctoritate non amplius dubitaremus. Erat quippe *Axuma*, vel *Auxuma*, Græce Αὐξούμη, vel Αὐξωμις regia olim Habessinorum urbs, totiusque Regni metropolis, ut Nonnosus in Biblioth. Photii c. 3. ait Αὔξωμις πόλις ἐςὶ μεγίςη καὶ οἷον μητρόπολις τῆς ὅλης Αἰθιοπίας, & ut Jobus Lodulphus testatur, sita in decimo quarto & dimidio gradu latitudinis septentrionalis, nec nisi quadraginta quinque leucis Lusitanicis distans a mari Rubro; cujus insigne emporium fuisse tradit Arrianus in periplo maris Erithræi, ut non tanti facienda videatur ea difficultas, quod a mari hoc intervallo absit, cum reliqua omnia quæ heic memorantur, ei perquam bene conveniant.

[b] Magis placeret *ductor*, sive ut Victorius legit *Speculator doctus* sed renitentibus mss.

& dum mihi irascuntur, suam indicant conscientiam: multoque pejus de se, quam de me judicant. Ego enim neminem nominabo: nec veteris Comœdiæ licentia certas personas eligam atque perstringam. PRUDENTIS VIRI EST, ac prudentium feminarum, dissimulare, immo emendare quod in se intelligunt, & indignari sibi magis quam mihi; nec in monitorem maledicta congerere. Qui etsi iisdem teneatur criminibus, certe in eo melior est, quod sua ei mala non placent.

6. Audio religiosam habere te matrem, multorum annorum viduam, quæ aluit, quæ erudivit infantem: ac post studia Galliarum, quæ vel florentissima sunt, misit Romam, non parcens sumptibus, & absentiam filii, spe sustinens futurorum; ut ubertatem Gallici nitoremque sermonis, gravitas Romana condiret: nec calcaribus in te, sed frænis uteretur, quod & in disertissimis viris Græciæ legimus, [a] qui Asianum tumorem Attico siccabant sale, & luxuriantes flagellis vineas, falcibus reprimebant, ut eloquentiæ torcularia, non verborum pampinis, sed sensuum, quasi uvarum, expressionibus redundarent. Hanc tu suspice, ut parentem: ama, ut nutricem: venerare, ut sanctam. Nec aliorum imiteris exemplum, qui relinquunt suas, & alienas appetunt: quorum dedecus in propatulo est, sub nominibus [b] pietatis quærentium suspecta consortia. Novi ego quasdam jam maturioris ætatis, & plerasque libertini generis adolescentibus delectari, & filios quærere spirituales: paulatimque pudore superato, per ficta matrum nomina erumpere in licentiam maritalem. Aliæ sorores virgines deserunt, & externis viduis copulantur. Sunt quæ oderunt suos, & non suorum palpantur affectu: quarum impatientia, index animi, nullam recipit excusationem; & cassa [c] impudicitiæ velamenta, quasi aranearum fila disrumpit. Videas nonnullos accinctis renibus, pulla tunica, barba prolixa, a mulieribus non posse discedere, sub eodem manere tecto, simul inire convivia, ancillas juvenes habere in ministerio, & præter vocabulum nuptiarum, omnia esse matrimonii. Nec hæc culpa est Christiani nominis, si simulator religionis in vitio sit: quinimmo confusio gentilium, quum ea vident Ecclesiis displicere, quæ omnibus bonis non placent.

Galliarum studia florentissima.

7. Tu vero si monachus esse vis, non videri, habeto curam, non rei familiaris, cui renunciando hoc esse cepisti, sed animæ tuæ. SORDIDÆ VESTES candidæ mentis indicia sint: vilis tunica contemtum sæculi probet: ita dumtaxat, ne animus tumeat, ne habitus sermoque dissentiant. Balnearum fomenta non quærat, qui calorem corporis, jejuniorum cupit frigore extinguere. Quæ & ipsa moderata sint, ne nimia debilitent stomachum, & majorem refectionem poscentia, erumpant in cruditatem, quæ parens libidinum est. MODICUS AC temperatus cibus & carni & animæ utilis est. Matrem ita vide, ne per illam alias videre cogaris: quarum vultus cordi tuo hæreant, *Et tacitum vivat sub pectore vulnus*. Ancillas quæ illi in obsequio sunt, tibi scias esse in insidiis; quia quanto vilior earum conditio, tanto facilior est ruina. Et Joannes Baptista sanctam matrem habuit, Pontificisque filius erat; & tamen nec matris affectu, nec patris opibus vincebatur, ut in domo parentum cum periculo viveret castitatis. Vivebat in eremo, & oculis desiderantibus Christum, nihil aliud dignabatur aspicere. Vestis aspera, zona pellicea, cibus locustæ, melque silvestre; omnia virtuti, & continentiæ præparata. Filii Prophetarum (quos monachos in veteri Testamento legimus) ædificabant sibi casulas propter fluenta Jordanis, & turbis urbium derelictis, polenta, & herbis agrestibus victitabant. Quamdiu in patria tua es, habeto cellulam pro paradiso: varia Scripturarum poma decerpe: his utere deliciis: harum fruere complexu. Si scandalizat te oculus, pes, manus, projice ea. Nulli parcas, ut soli parcas animæ. *Qui viderit*, inquit Dominus, *mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. Quis gloriabitur castum se habere cor?* Astra non sunt munda in conspectu Domini: quanto magis homines, quorum vita

Boni Monachi. — Æneid. IV. — Luc. 1. — Matth. 3. — Marc. 1. — 4. Reg. 6. — Matth. 5. — Prov. 20. 9. Job, 25. 5. 6.

[a] Recole apud Quintilianum lib. 12. cap. 10. exempla, Ciceronem quoque in Oratore.

[b] Acute suggillat Agapetas, fœdissimum hominum genus, qui caritatis, sive pietatis obtentu, illicitum cum feminis contubernium fucabant. In epistola XXII. ad Eustochium *Agapetarum pestem* vocat. Nazanzenus,

Η ἀγαπὴ σου καὶ τοὔνομα τοῦτο τὸ σεμνὸν
φεῦ, φεῦ μή τι ἔχῃ καὶ ῥιπτροῦς ἀγάπης.

& Auctor libri de singularitate Clericorum: *nudam*, inquit, *foeditatem velamento boni nominis tegunt, dum apud eos sub falsa Dilectione, vera Dilectio violatur*.

[c] Victorius præfert *pudicitiæ*, quæ lectio incongrua ipsa quoque non est.

vita tentatio est? Væ nobis, qui quoties A concupiscimus, toties fornicamur. *Inebriatus est*, inquit *gladius meus in cælo*, Isai. 54. 5. multo amplius in terra, quæ spinas, & tribulos generat. 2. Cor. 9. Vas electionis, in cujus ore Christus resonabat, macerat corpus suum, & subjicit servituti; & tamen cernit naturalem carnis ardorem suæ repugnare sententiæ, ut quod non vult, hoc agere compellatur, & quasi vim patiens, vociferatur, Rom. 7. 24. & dicit: *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Et tu te B arbitraris absque lapsu, & vulnere posse transire, nisi omni custodia servaveris cor tuum, Matth. 12. 5. & Marc. 3. 35. & cum Salvatore dixeris: *Mater mea, & fratres mei hi sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei?* Crudelitas ista, pietas est; immo quid tam pium, quam sanctæ matri sanctum filium custodire? Optat & illa te vivere, & non videre ad tempus, ut semper cum Christo videat. 1. Reg. 2. Anna Samuelem, non sibi, sed Tabernaculo genuit. Filii Jonadab, qui vinum, C & siceram non bibebant, qui habitabant in tentoriis, & quas nox compulerat, sedes habebant, Psal. 70. sec. LXX. scribuntur in [a] Psalmo, quod primi captivitatem sustinuerint, qui ab exercitu Chaldæorum vastante Judæam, urbes introire compulsi sunt.

8. Viderint alii quid sentiant. Unusquisque enim suo sensu ducitur. MIHI OPPIDUM carcer, & solitudo paradisus est. Quid desideramus urbium frequentiam, *Ex Monachi etymo. qui de * singularitate censemur? Moyses ut præesset populo Judæorum, quadragin- D ta annis eruditur in eremo: Exod. 3. pastor ovium, hominum factus est pastor. Luc. 5. 10. Apostoli de piscatione lacus Genezareth, ad piscationem hominum transierunt. * al. qui tunc. * Tunc habentes patrem, rete, naviculam, sequuti Dominum, protinus omnia reliquerunt, portantes [b] quotidie crucem suam, & ne virgam quidem in manu habentes. Hæc dico, ut etiam si Clericatus te titillat desiderium, discas quod possis docere; & rationabilem hostiam offeras Christo: ne E miles antequam tyro, ne prius magister sis, quam discipulus. Non est humilitatis meæ, neque mensuræ, judicare de Clericis, & de ministris Ecclesiarum sinistrum quippiam dicere. Habeant illi ordinem, & gradum suum, quem si tenueris, quomodo tibi in eo vivendum sit, editus ad Nepotianum * liber, docere te poterit. * Epist. LII. Nunc monachi incunabula, moresque discutimus: & ejus monachi, qui liberalibus studiis eruditus in adolescentia, jugum Christi collo suo imposuit.

9. Primumque tractandum est, utrum solus, an cum aliis in monasterio vivere debeas. Laus vitæ Cœnobiticæ. Mihi quidem placet, ut habeas Sanctorum contubernium, nec ipse te doceas, & absque (1) ductore ingrediaris viam, quam numquam ingressus es, statimque tibi in partem alteram declinandum sit, & errori pateas, plusque aut minus ambules, quam necesse est; ne aut currens lasseris, aut moram faciens, obdormias. In solitudine cito subrepit superbia: & si parumper jejunaverit, hominemque non viderit, putat se alicujus esse momenti: oblitusque sui, unde, & quo venerit, intus corde, lingua foris vagatur. Judicat Rom. 14. contra Apostoli voluntatem alienos servos: quo gula voluerit, porrigit manum: dormit quantum voluerit: nullum veretur, facit quod voluerit, omnes inferiores se putat, crebriusque in urbibus, quam in cellula est: & inter fratres simulat verecundiam, qui platearum turbis colliditur. Quid igitur? Solitariam vitam reprehendimus? Vid. Reg. S. Benedicti. minime: quippe quam sæpe laudavimus. Sed de ludo monasteriorum, hujuscemodi volumus egredi milites, quos eremi dura rudimenta non terreant: qui specimen conversationis suæ multo tempore dederint: qui omnium fuerint minimi, ut primi omnium fierent: quos nec esuries aliquando, nec saturitas superavit: qui paupertate lætantur: quorum habitus, sermo, vultus, incessus, doctrina virtutum est: qui nesciunt secundum quosdam ineptos homines, dæmonum pugnantium contra se portenta confingere, ut apud imperitos, & vulgi homines miraculum sui faciant, & exinde lucra sectentur.

10. Vidimus nuper & planximus, Crœsi opes unius morte deprehensas: urbisque stipes, quasi in usus pauperum congregatas, stirpi & posteris derelictas. Tunc

a Designat Psalmi 70. titulum juxta LXX. quibus inscribitur υἱῶν Ἰωναδὰβ καὶ τῶν πρώτων αἰχμαλωτισθέντων· in Vulgat. *Filiorum Jonadab, & priorum captivorum*. Vid. Epist. LVIII. ad Paulinum num. 5. sub finem.

b Illud *quotidie* haberi tantum juxta *antiqua exemplaria* docet ipse Hier. in mox subnectenda Epist. 127. ad Principiam num. VI. Et locus quidem videtur innui Lucæ 9. 23. ubi plerique codices Græci illud καθ' ἡμέραν omittunt, Latinus, aliique interpretes exhibent; sed in perquam simili sententia sunt qui additamentum istud veterum exemplariorum ad Matth. 16. 24. alii ad Lucæ 14. 27. referant.

(1) Antea erat *doctore*, pro quo Gravius satis apposite legendum *ductore* monuit.

Tunc [a] ferrum quod latebat in profundo, supernatavit aquæ, & inter palmarum arbores, Merrhæ amaritudo monstrata est. Nec mirum: talem & socium & magistrum habuit, qui egentium famem, suas fecit esse divitias; & miseris derelicta, in suam reservavit miseriam. Quorum clamor tamdem pervenit ad cælum, & patientissimas Dei vicit aures, ut missus Angelus pessimus, [b] Nabal Carmelio diceret: *Stulte hac nocte auferent animam tuam a te; quæ autem præparasti, cujus erunt?* (Luc. 12. 20.)

11. Volo ergo te, & propter caussas quas supra exposui, non habitare cum matre; & præcipue, ne aut offerentem delicatos cibos, renuendo contristes: aut si acceperis, oleum igni adjicias; & inter frequentiam puellarum per diem videas, quod nocte cogites. Numquam de manu & oculis tuis recedat liber, discatur Psalterium ad verbum; oratio sine intermissione; vigil sensus, nec vanis cogitationibus patens. Corpus pariter & animus tendatur ad Dominum. Iram vince patientia: AMA SCIENTIAM Scripturarum, & carnis vitia non amabis. Nec vacet mens tua variis perturbationibus, quæ si pectori insederint dominabuntur tui; & te deducent [c] ad delictum maximum. Facito aliquid operis, ut te semper diabolus inveniat occupatum. Si Apostoli habentes potestatem de Evangelio vivere, (1. Cor. 9. 11.) [d] laborabant manibus suis, ne quem gravarent; & aliis tribuebant refrigeria, quorum pro spiritualibus debebant metere carnalia, cur tu in usus tuos cessura non præpares? Vel fiscellam texe junco, vel canistrum lentis plecte viminibus: sarriatur humus: areolæ æquo limite dividantur: in quibus quum olerum jacta fuerint semina, vel plantæ per ordinem positæ, aquæ ducantur irriguæ, ut pulcherrimorum versuum spectator assistas:

Ecce supercilio, clivosi tramitis undam (Georg. l. 1.)
Elicit, illa cadens raucum per lævia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.

Inserantur [e] infructuosæ arbores, vel gemmis, vel surculis, ut parvo post tempore, laboris tui dulcia poma decerpas. Apum fabricare alvearia, ad quas te mittunt Salomonis Proverbia; (Prov. 6. 8. juxta LXX.) & monasteriorum ordinem, ac regiam disciplinam, in parvis disce corporibus. Texantur & lina capiendis piscibus, scribantur libri, ut & manus operetur cibum, & animus lectione saturetur. [f] *In desideriis est omnis otiosus.* (Prov. 13. 14. juxta LXX.) Ægyptiorum Monasteria hunc morem tenent, ut nullum absque operis labore suscipiant, non tam propter victus necessitatem, quam propter animæ salutem. Ne vagetur perniciosis cogitationibus mens, & instar fornicantis Jerusalem, omni transeunti divaricet pedes suos. (Ezech. 25.)

12. Dum essem juvenis, & solitudinis me deserta vallarent, incentiva vitiorum ardoremque naturæ ferre non poteram, quem quum crebris jejuniis frangerem, mens tamen cogitationibus æstuabat. Ad quam edomandam, cuidam fratri, qui ex Hebræis crediderat, me in disciplinam dedi, ut post Quintiliani acumina, Ciceronis fluvios, gravitatemque Frontonis, & lenitatem Plinii, alphabetum discerem, & stridentia anhelantiaque verba meditarer. Quid ibi laboris insumserim, quid sustinuerim difficultatis, quoties desperaverim, quotiesque cessaverim, & conten-

[a] Elegantissime adludit historiam Helisæi, cujus opera ferrum, quod uni ex filiis Prophetarum ligna cædenti, in aquam cecidit, ad summum rediit, & aquæ supernatavit. Quod subsequitur *Merrha* nomen nos ita ex ingenio emendavimus, cum antea perperam esset *Myrrha* in editis omnibus ac mss. Consule Exod. 15. vers. 23. & seqq. ut liquido veritas emendationis constet, veteres enim exscriptores hujus fontis *Merrha*, seu ut Vulgata habet, *Mara*, nomen nescientes, cum *Myrrha* ob amaritudinis, & nominis similitudinem facillime confuderunt, unde & Hier. alibi, & Latinorum aliorum libri, ubi eum locum adludunt, sæpius depravati sunt.

[b] Veronens. liber voculam *sicut* præponit his *Nabal Carmelio*. Hunc vero, qui David ejusque sociis alimenti aliquid postulantibus denegavit, & ab Angelo percussus est, cum Evangelico divite simul erudite comparat, & utramque historiam uno verbo innuit. Pro *auferent*, alibi *repetent*, juxta Vulgatam.

[c] Pravam cogitationem opere completam delictum maximum dicit, ut in sequent. epist. 130. ad Demetriadem, & in cap. 10. Ecclesiast: idque ex Psalm. 18. *Si mei non fuerint dominati, (sive dominata) tunc immaculatus ero, & emundabor a delicto maximo.*

[d] Apostolos inter evangelizandum artes suas exercuisse & S. Isidorus in Regula, & alii quidam tradunt; sed aliter constituit Augustinus lib. de opere Monachorum cap. 20. ubi Paulum dumtaxat & Barnabam manibus operatos tradit.

[e] Vid. Trittemium lib. de laude scriptorum manualium cap. 5. In Regula S. Ferrioli cap. 28. *paginam pingat digito, qui terram non præscribit aratro; quia qui agriculturam exercere non valet, legere, scribere, quod est præcipuum opus, piscium etiam providere capturam, & quæ similia sunt facere atque implere potest.* Adde Severum Sulpitium in Vita S. Martini. Palladium in Lausiaca cap. 86.

[f] Hæc sententia profertur a Stephano in Regula cap. 38. & Salomoni adscribitur: *quia otiosus corpore monachus mente a sordidis cogitationibus numquam poterit esse otiosus, dicente Salomone: In desideriis est omnis otiosus.* Est autem hic locus tantum in Græco apud LXX. ἐν ἐπιθυμίαις ἐστὶ πᾶς ἀεργός. Proverb. 13. 4. Citat Cassianus quoque Collat. 24. cap. 11. at Hier. alibi in Ezech. cap. 16. pro *omnis otiosus*, habet *omnis anima otiosa*.

CLASSIS IV. AN. 411.

tentione discendi rursus inceperim, testis est conscientia, tam mea qui passus sum, quam eorum qui mecum duxerunt vitam. Et gratias ago Domino, quod de amaro semine literarum, dulces fructus carpo.

13. Dicam & aliud, quod in Ægypto viderim: Græcus adolescens erat in cœnobio, qui nulla * abstinentia, nulla operis magnitudine flammam poterat carnis extinguere. Hunc periclitantem Pater monasterii hac arte servavit. Imperavit cuidam viro gravi, ut jurgiis atque conviciis insectaretur hominem, & post irrogatam injuriam, primus veniet ad querimoniam. Vocati testes pro eo loquebantur, qui contumeliam fecerat. [a] Flere ille contra mendacium, quod nullus crederet veritati: solus Pater defensionem suam callide opponere, ne abundantiori tristitia absorberetur frater. Quid multa? Ita annus ductus est: quo expleto, interrogatus adolescens super cogitationibus pristinis, an adhuc molestiæ aliquid sustineret: Papæ, inquit, vivere mihi non licet: & fornicari libeat? Hic si solus fuisset, quo adjutore superasset?

* al. continentia.

14. [b] Philosophi sæculi solent amorem veterem amore novo, quasi clavum clavo expellere. Quod & Assuero regi septem principes fecere Persarum, ut Vasthi reginæ, desiderium aliarum puellarum, amore compescerent. ILLI VITIUM VITIO, peccatumque peccato medicantur, nos amore virtutum, vitia superemus. *Declina*, ait, *a malo, & fac bonum*: *Quære pacem, & persequere eam*. Nisi oderimus malum, bonum amare non possumus. Quin potius faciendum est bonum, ut declinemus a malo. Pax quærenda, ut bella fugiamus. Nec sufficit eam quærere, nisi inventam fugientemque omni studio persequamur, quæ exsuperat omnem sensum: in qua habitatio Dei est, dicente Propheta: *Et factus est in pace locus ejus*. Pulcreque persecutio pacis dicitur, juxta illud Apostoli: *Hospitalitatem * persequentes*, ut non levi usitatoque sermone, & (ut ita loquar) summis labiis hospites invitemus; sed toto mentis ardore teneamus, [c] quasi auferentes secum de lucro nostro atque compendio.

Esth. 2. 3. — Ps. 36. 37. — Philipp. 4. — Ps. 75. 2. — Rom. 12. 13. — * Græc. διώκοντες.

15. Nulla ars absque magistro discitur. Etiam muta animalia, & ferarum greges, ductores sequuntur suos. In apibus principes sunt: grues unam sequuntur [d] ordine literato. Imperator unus: Judex unus provinciæ. Roma ut condita est, duos fratres simul habere reges non potuit, & parricidio dedicatur. In Rebeccæ utero, Esau, & Jacob bella gesserunt. Singuli Ecclesiarum Episcopi, singuli Archipresbyteri, singuli Archidiaconi: & omnis ordo Ecclesiasticus suis rectoribus nititur. In navi unus gubernator: in domo unus Dominus: in quamvis grandi exercitu, unius signum expectatur. Et ne plura replicando fastidium legenti faciam, per hæc omnia ad illud tendit oratio; ut doceam te, non tuo arbitrio dimittendum, sed vivere debere in [e] monasterio sub unius disciplina Patris, consortioque multorum, ut ab alio discas humilitatem, ab alio patientiam: hic te silentium, ille doceat mansuetudinem. Non facias quod vis, comedas quod juberis, vestiare quod acceperis, operis tui pensum persolvas, subjiciaris cui non vis, lassus ad stratum venias, ambulansque dormites, & * necdum expleto somno, surgere compellaris. Dicas Psalmum in [f] ordine tuo; IN QUO NON dulcedo vocis, sed mentis affectus quæritur, dicente Apostolo: *Psallam spiritu, psallam & mente*: Et, *Cantantes in cordibus vestris Domino*. Legerat enim esse præceptum, *Psallite sapienter*. Servias

Gen. 25. 22. — * al. nec demum. — 1. Cor. 14. 15.

[a] Martianæus *flere ille contra mendacium cœpit, quod nullus crederet veritati*, & mox *opponere studuit*, quæ duo tamen verba, *cœpit* & *studuit*, plerumque mss. non habent, aut alterum tantum habent, ut Veron. major, eaque revera elegantius subintelligi sciunt, qui Latine sciunt, contra quam Martianæo videtur, qui sensum absque iis tolli, & solœcis scatere putat.

[b] Ex Ciceron. l. 4. Tusc. n. 35. *Etiam novo quidam* (al. *quodam*) *amore veterem amorem tamquam clavo clavum ejiciendum putant*: & Ovidius in Remedio:

Alterius vires subtrahit alter amor.

[c] Antea erat *quasi offerentes se cum lucro*. Nos longe meliorem sensum ex Veronensi majori ms. præferendum arbitrati sumus, *quasi auferentes secum de lucro nostro*, non enim quasi offerentes se, jure moneremur retinere, sed quasi auferentes lucrum nostrum, toto mentis ardore retinendi sunt.

[d] Plinius lib. 10. c. 23. gruum ordinem in volando observans, *a tergo*, inquit, *sensim dilatante se cuneo, porrigitur agmen*. Eo ordine dispositæ, Y literam repræsentant, cujus aciem ductrix efformat; unde & Palamedis aves vulgo audiunt. Claudianus de bello Gildonico, *Ordinibus variis per nubila texitur alis.*

Litera, pennarumque notis inscribitur aer

[e] Hinc multa ex Hieronymo in aliquot S. Patrum Regulis adscita sunt. Vid. Concordiam Regularum cap. 3. paragraph. 4. & cap. 28. paragraph. 3. atque alibi. Confer S. quoque Leandrum de Institutione Virgin. cap. 16. immo & Theodoretum de vitis Patrum c. 5.

[f] Est quoque istud nostra observatione dignum, quod est ab hodierna psallendi consuetudine alienum, dum

Ephes.5.19. Coloss.3.16. Ps.46.8.

vias fratribus, hospitum laves pedes; passus injuriam taceas; Præpositum monasterii timeas ut dominum, diligas ut parentem. Credas tibi salutare quidquid ille præceperit; nec de majorum sententia judices, cujus officii est obedire, & implere quæ jussa sunt, dicente Moyse: *Audi Israel, & tace*. Tantis negotiis occupatus, nullis vacabis cogitationibus, & dum ab alio transis ad aliud, opusque succedit operi, illud solum mente tenebis, quod agere compelleris.

Deut.27.9. juxta LXX.

Falsi Monachi

16. Vidi ego quosdam, qui postquam renunciavere sæculo, vestimentis dumtaxat, & vocis professione, non rebus, nihil de pristina conversatione mutarunt. Res familiaris magis aucta quam imminuta. Eadem ministeria servulorum, idem apparatus convivii. In vitro, & patella fictili aurum comeditur, & inter turbas, & examina ministrorum, nomen sibi vendicant solitarii. Qui vero pauperes sunt, & tenui substantiola, videnturque sibi scioli; [a] pomparum ferculis similes procedunt in publicum, ut caninam exerceant facundiam. Alii sublatis in altum humeris, & intra se nescio quid cornicantes, stupentibusque in terram oculis, tumentia verba trutinantur, [b] ut si Præconem addideris, putes incedere Præfecturam. Sunt qui humore cellarum, immoderatisque jejuniis, tædio solitudinis, ac nimia lectione, dum diebus ac noctibus auribus suis personant, vertuntur in melancholiam, & Hippocratis magis fomentis, quam nostris monitis indigent. Plerique artibus, & negotiationibus pristinis carere non possunt, et mutatisque nominibus institorum, eadem exercent commercia: non victum, & vestitum, quod Apostolus præcipit, sed majora quam sæculi homines, emolumenta sectantes. Et prius quidem ab Ædilibus, quos ἀγορανόμους Græci appellant, vendentium coercebatur rabies, nec erat impune peccatum. Nunc autem sub religionis titulo exercentur injusta * compendia, ET HONOR nominis Christiani, fraudem magis facit, quam patitur. Quodque pudet dicere, sed necesse est, ut saltem sic ad nostrum erubescamur dedecus, publice extendentes manus, pannis aurum tegimus: & contra omnium opinionem, plenis sacculis morimur divites, qui quasi pauperes viximus. Tibi quum in monasterio fueris, hæc facere non licebit: & inolescente paulatim consuetudine, quod primum cogebaris, velle incipies, & delectabit te labor tuus; oblitusque præteritorum, semper priora sectaberis: nequaquam considerans, quid alii mali faciant, sed quid boni tu facere debeas.

Vid. Concil. Chalchedon. Can. 4.

1. Tim. 6.

** al. commercia*

Clericorum laus,

17. Neque vero peccantium ducaris multitudine, & te pereuntium turba sollicitet, ut tacitus cogites: (1) Quid? ergo omnes peribunt, qui in urbibus habitant? Ecce illi fruuntur suis rebus, ministrant Ecclesiis, adeunt balneas, unguenta non spernunt; & tamen in omnium ore versantur. Ad quod & ante respondi, & nunc breviter respondeo, me in præsenti opusculo non de Clericis disputare, sed monachum instituere. Sancti sunt Clerici, & omnium vita laudabilis. Ita ergo age, & vive in monasterio, ut Clericus esse merearis, ut adolescentiam tuam nulla sorde commacules, ut ad altare Christi quasi de thalamo virgo procedas, & habeas deforis bonum testimonium: feminæque nomen tuum noverint, & vultum tuum nesciant. Quum ad perfectam ætatem veneris, si tamen vita comes fuerit, & te vel populus, vel Pontifex civitatis, in Clericum elegerit, agito quæ Clerici sunt, & inter ipsos

---

dum uno incipiente, seu præcinente, multi totos psalmos utrinque invicem decantant. In multis Ecclesiis olim monachi sive Clerici non omnes simul canebant, sed unus, quo psallente, alii attentius auscultabant, minime vero respondebant. Id autem est Hieronymo, aliisque ejus & sequioris ævi auctoribus, *Psalmum in ordine suo dicere*, sive juxta ordinem suum, singillatim; nam ut scripserat in Præfatione ad Regulam S. Pachomii *Quiqumque monasterium primus ingreditur, primus sedet, primus ambulat, primus Psalmum dicit*, quæ in aliis quoque regulis Macharii, S. Fructuosi, & S. Benedicti confirmantur. Manavit ab Ægyptiis monachis consuetudo, apud quos etiam præcipue viguit. Cassian. lib. 2. c. 5. *Cotidianos orationum ritus volentibus celebrare, unus in medium psalmos cantaturus exurgit, sedentibus cunctis, ut moris est nunc usque in Ægypti partibus & in psallentis verba omni cordis intentione defixis*. Et cap. 10. *Tantum a cunctis silentium prabetur, ut cum in unum tam numerosa fratrum multitudo conveniat, prater illum qui consurgens psalmum decantat in medio, nullus hominum prorsus adesse credatur.*

a Ex Ciceron. 1. Officior. c. 36. *Cavendum est, ne tarditatibus utamur in gressu mollioribus, ut similes pomparum ferculis esse videamur*. Erant enim fercula gestamina quædam, in quibus Deorum simulachra, hostium spolia, hisque similia in pompis deferebantur. Porro de canina facundia seu maledica Appii dictum supra exposuimus ex Quintiliano. Alia denique sententia expressa est ex illis Persii versibus,

Obstipo capite & figentes lumine terram
Atque exporrecto trutinantur verba labello.
Nescio quid tecum grave cornicaris, inepte.

b Symmachus Epist. lib. 1. *Præcedebat Præco, advenire Præfecturam ubique denuntians*: & Cassiod. Divin. Instit. lib. 2. *si Præfectum vox Præconis enuntiet &c.* & lib. VI. Variarum in formula Præfecturæ Prætorianæ. *Ipsum hodieque resonat vox Præconis instruens judicem, ne se patiatur esse dissimilem.*

(1) Gravio sic distingui locum placet: *Quid ergo? Omnes peribunt, qui &c.*

CLASSIS IV. AN. 411.

ipsos sectare meliores, QUIA IN OMNI conditione & gradu, optimis mixta sunt pessima.

Quid cavendum.

18. Ne ad scribendum cito prosilias, & levi ducaris insania. Multo tempore disce quod doceas. Ne credas laudatoribus tuis, immo irrisoribus aurem ne libenter accommodes; qui quum te adulationibus foverint, & quodammodo impotem mentis effecerint, si subito respexeris, [a] aut ciconiarum deprehendes post te colla curvari, aut manu auriculas agitari asini, aut æstuantem canis protendi linguam. Nulli detrahas nec in eo te sanctum putes, si cæteros laceres. Accusamus sæpe quod facimus, & contra nosmetipsos diserti, in nostra vitia invehimur, muti de eloquentibus judicantes. Testudineo Grunnius incedebat ad loquendum gradu, & per intervalla quædam, vix pauca verba carpebat, ut eum putares singultire, non proloqui. Et tamen quum mensa posita, librorum exposuisset struem, adducto supercilio, contractisque naribus, ac fronte rugata, duobus digitulis concrepabat, hoc signo ad audiendum discipulos provocans. Tum nugas meras fundere, & adversum singulos declamare: [b] criticum diceres esse Longinum, (1) Censoremque Romanæ facundiæ, notare quem vellet, & de Senatu doctorum excludere. Hic bene nummatus, (2) plus placebat in prandiis. Nec mirum, si qui multos inescare solitus erat, facto cuneo circumstrepentium garrulorum, procedebat in publicum: intus Nero, foris Cato. Totus ambiguus, ut ex contrariis diversisque naturis, unum monstrum novamque bestiam diceres esse compactam, juxta illud Poeticum:

Ruffinum sugillat.

[c] *Prima leo, postrema draco, media ipsa chimæra.*

19. Numquam ergo tales videas, nec hujusmodi hominibus applicеris, nec declines cor tuum in verba malitiæ, & audias: *Sedens adversus fratrem tuum loquebaris, & adversus filium matris tuæ ponebas scandalum.* Et iterum: *Filii hominum, dentes eorum arma & sagittæ.* Et alibi: *Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.* Et apertius in Ecclesiaste: *Sicut mordet serpens in silentio, sic qui fratri suo occulte detrahit.* Sed dices: Ipse non detraho, aliis loquentibus quid facere possum? *Ad excusandas excusationes in peccatis* ista prætendimus. Christus arte non illuditur. Nequaquam mea, sed Apostoli sententia est: *Nolite errare: Deus non irridetur.* Ille in corde, nos videmus in facie. Salomon loquitur in Proverbiis: *Ventus aquilo dissipat nubes, & vultus tristis, linguas detrahentium.* Sicut enim sagitta si mittatur contra duram materiam, nonnumquam in mittentem revertitur, & vulnerat vulnerantem; illudque completur: *Facti sunt mihi in arcum pravum.* Et alibi: *Qui mittit in altum lapidem, recidet in caput ejus*: ita detractor quum tristem faciem viderit audientis, immo ne audientis quidem, sed obturantis aures suas, ne audiat judicium sanguinis, illico conticescit, pallet vultus, hærent labia, saliva siccatur. Unde idem vir sapiens: *Cum detractoribus*, inquit, *ne miscearis: quoniam repente veniet perditio eorum & ruinam utriusque quis novit*: tam scilicet ejus qui loquitur, quam illius, qui audit loquentem. VERITAS ANGULOS non amat, nec quærit susurrones. Timotheo dicitur: *Adversum Presbyterum accusationem* [d] *cito non receperis. Peccantem autem, coram omnibus argue, ut & cæteri metum habeant.* Non est facile de provecta ætate credendum, quam & vita præterita defendit, & honorat vocabulum dignitatis. Verum quia homines sumus, & interdum contra annorum maturitatem, puerorum vitiis labimur; si me vis corrigere delinquentem, aperte increpa, tantum ne occulte mordeas. *Corripiet me justus in misericordia, & increpabit: Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum. Quem enim diligit Domi-*

Ps. 49. 20. — Ps. 56. 5. — Ps. 54. 22. — Eccl. 10. 11. — Psal. 140. — Galat. 6. 7. — Prov. 25. 23. — Ps. 77. 57. — Eccl. 27. 28. — Prov. 24. 21. — 1. Tim. 5. 19. & 20. — Ps. 140. 5. — Prov. 3. 12.

a Ex Persii Satyr. 1. tres hosce irridendi modos expressit:

O Jane a tergo quem nulla ciconia pinsit,
Nec manus auriculas imitata est mobilis albas,
Nec linguæ tantum sitiat canis Appula, tantum.

b Antea vitiose erat *Creticus*, quod nos emendamus ex ingenio & Latinii auctoritate, nam præterquam quod nec Creticus erat Longinus, sed forte Emessenus, minime ad rem esset hoc in loco ejus patriam meminisse. Econtrario, sicut Aristarchi, ita Longini notissima in Criticis nomina apud Antiquos, quibus iste in primis κριτικώτατος audiit. Celebre est quoque illud quasi Proverbium οὐ κατὰ λογγῖνον κρίνειν, quod est *temere judicare*.

(1) Gravius *Censorium* reponi vellet. Paulo post ubi dicitur *plus placebat*

(2) eidem purior hæc videtur lectio: *Plus illa placebat*. At vide, num legendum forte sit *Puls illa*? nempe *de prandiis* sermo est.

c Expressus hic versiculus ex illo Hesiodi Theogoniæ 323. vel Homeri Illiados ζ. 181.

Πρόσθε λέων, ὄπιθεν δὲ δράκων, μέσση δὲ χίμαιρα. idest *capra*. Habet Latine & Lucretius l. 5.

d In quibus hæc lectio exemplaribus inveniatur, haud scio, certe Hieronymo antiquiora, quod innuimus Nota *a* in Epistolam XXVII. ad Marcellam num. 3. omnino non recipiendam adversus Presbyterum accusationem præferebant: ad eumque modum S. Cyprianus legit, & qui Ambrosiaster audit, Hilarius Diaconus, Primesius, aliique. Noster vero clausulam adponendam ibi constituit, *ne receperis, nisi sub duobus, aut tribus testibus*, cui lectioni, quam etsi Græcus textus & Vulgatus interpres retinent, recentiores quidam superfluam putant; hæc ipsa *Cito*, calculum utcumque addit, quod sedulo notari velim.

CLASSIS IV. AN. 411. *minus, corripit: caſtigat autem omnem fi-* A *lium quem recipit*. Et per Iſaiam clamat Dominus: *Populus meus, qui beatos vos* Iſai. 3. 12. *dicunt, ſeducunt vos, & ſemitas pedum veſtrorum ſupplantant*. Quid enim mihi prodeſt, ſi aliis mala referas mea? Si me neſciente, peccatis meis, immo detractionibus tuis alium vulneres; & quum certatim omnibus narres, ſic ſingulis loquaris, quaſi nulli dixeris alteri? Hoc eſt non me emendare: ſed vitio tuo ſa- Matth. 18. tisfacere. Præcipit Dominus, peccantes B in os argui debere ſecreto, vel adhibito teſte; & ſi audire noluerint, referri ad Eccleſiam, habendoſque in malo pertinaces, ſicut Ethnicos & Publicanos.

20. Hæc expreſſius loquor, ut adoleſcentem meum, & linguæ & aurium prurigine liberem: ut renatum in Chriſto, ſine ruga & macula, quaſi pudicam virginem exhibeam, caſtam tam mente quam corpore; ne ſolo nomine glorietur, & abſque oleo bonorum o- C perum, extincta lampade, excludatur a ſponſo. Habes iſtic ſanctum doctiſſimumque Pontificem *a* Proculum, qui viva & præſenti voce noſtras ſchedulas ſuperet, quotidianiſque tractatibus iter tuum dirigat; nec patiatur te in partem alteram declinando, viam relinquere regiam, per quam Iſrael ad terram repromiſſionis properans, ſe tranſiturum eſſe promittit. Atque utinam exaudiatur Iſai. 26. ſec. LXX. vox Eccleſiæ implorantis: *Domine pacem* D *da nobis. Omnia enim* (1) *dediſti nobis.* (1) Utinam quod renunciamus ſæculo, voluntas ſit, non neceſſitas: ET PAUPERTAS habeat expetita gloriam, non illata cruciatum. Cæterum juxta miſerias hujus temporis, & ubique gladios ſævientes, ſatis dives eſt, qui pane non indiget. Nimium potens eſt, qui ſervire non cogitur. Sanctus *b* Exuperius Toloſæ Epiſcopus, viduæ Sareptenſis imitator, eſuriens paſcit alios: & ore pallente je- E juniis, fame torquetur aliena: omnemque ſubſtantiam Chriſti viſceribus erogavit. Nihil illo ditius, qui Corpus * Domini caniſtro vimineo, Sanguinem * al. *Chriſti* portat in vitro. Qui avaritiam ejecit e Templo: qui abſque funiculo & increpatione, cathedras vendentium columbas, id eſt, dona Sancti Spiritus, menſaſque ſubvertit mammonæ, & nummulariorum æra diſperſit; ut domus Dei, domus vocetur orationis, & non latronum ſpelunca. Hujus e vicino ſectare veſtigia, & cæterorum qui virtutum illius ſimiles ſunt, quos Sacerdotium & humiliores facit & pauperes. Aut ſi perfecta deſideras, exi cum Abraham de patria & cognatione tua, & perge quo neſcis. Si habes ſubſtantiam, vende, & da pauperibus. Si non habes, grandi onere liberatus es: nudum Chriſtum, nudus ſequere. Durum, grande, difficile; ſed magna ſunt præmia.

* EPISTOLA CXXVI.

* Al. 32. Scripta an. 411.

Ad *c* MARCELLINUM & ANAPSYCHIAM

Exponit diverſas ſententias de origine animæ, hortans ut reliqua petant ab Auguſtino, & indicans quibus ipſe ſit occupatus ſtudiis.

Dominis vere ſanctis atque omni officiorum caritate venerandis filiis MARCELLINO & ANAPSYCHIÆ, HIERONYMUS in Chriſto ſalutem.

1 TANDEM ex Africa veſtræ litteras unanimitatis accepi; & non me pœnitet impudentiæ, qua tacentibus vobis *d* epiſtolas meas frequenter ingeſſi, ut reſcriptum mererer, & vos eſſe ſoſpites, non aliis nuntiantibus, ſed veſtro potiſſimum ſermone cognoſcerem. Super animæ ſtatu memini veſtræ quæſtiunculæ, immo maxime eccleſiaſticæ quæſtionis: Utrum lapſa de cælo ſit, ut Pythagoras philoſophus, omneſque Platonici, & Origenes putant: An a propria Dei ſubſtantia, ut Stoici, Manichæus, & Hiſpana Priſcilliani hæreſis ſuſpicantur: An in theſauro habeantur Dei, olim con-

a Proculus Maſſiliæ Epiſcopus, qui grandem ſibi famam ſanctitatis comparaverat, & cui Taurinenſe Concilium conceſſerat, ut Epiſcopis, quos a ſe dixerat ordinatos, *tanquam Pater filiis bonore primatus adſiſteret*. Sed magnam poſtmodum ſibi invidiam creavit, uſurpata Metropolitani dignitate, unde a Zoſimo damnatus eſt. Confer tres ejus Papæ epiſtolas ad Patroclum Arelatenſem Epiſcopum.

(1) Atque heic Gravius mavult *reddidiſti* ex Græco ἀπέδωκας.

b Hunc plurimum laudat etiam in ſuperiori epiſtola 123. ad Ageruchiam, num. 16. ubi de Barbarorum irruptionibus paria his queritur; ad eumque data eſt inſignis Innocentii Papæ epiſtola, *Conſulenti tibi &c.*

c Marcellinus hic ille eſt Tribunus, ac Notarius ab Honorio in Africam miſſus, ut Collationis Carthaginienſis ſequeſter eſſet, ac Judex. Qui cum ſententiam contra Donatiſtas dixiſſet, eorum contra ſe odio concitato, *ſub invidia tyrannidis Heracliana ab hæreticis innocens cæſus eſt*, ut ipſe Hieron. queritur in fine libri 3. adverſus Pelagianos, in quem locum plura de illo congeſſimus.

d Interciderunt hujuſmodi epiſtolæ, neque ætatem tulit illa Marcellini & Anapſychiæ, cui nunc ſuper animæ ſtatu reſpondet.

CLASSIS IV. AN. 411.

conditæ, ut quidam [a] Ecclesiastici stulta persuasione confidunt: An quotidie a Deo fiant, & mittantur in corpora, secundum illud, quod in Evangelio scriptum est, *Pater meus usque modo operatur, & ego operor*: An certe ex traduce, ut Tertullianus, [b] Apollinaris, & maxima pars Occidentalium autumant; ut, quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, & simili cum brutis animantibus conditione subsistat. Super quo quid mihi * videretur, in opusculis contra Ruffinum scripsisse me novi, adversus eum (1) libellum, quem sanctæ memoriæ Anastasio Episcopo Romanæ Ecclesiæ * dedit: in quo lubrica & subdola, immo stulta confessione, dum auditorum simplicitati illudere nititur, suæ fidei, immo perfidiæ illusit: quos libros reor sanctum parentem vestrum habere Oceanum. Olim enim editi sunt, multis Ruffini libris adversus calumnias respondentes. Certe habes ibi virum sanctum & eruditum Augustinum Episcopum, qui viva, ut ajunt, voce docere te poterit, & suam, immo per se nostram explicare sententiam.

Joan. 5. 17.

* al. videatur.

* al. edidit.

2. Ezechielis volumen olim aggredi volui, & sponsionem creberrimam studiosis lectoribus reddere; sed in ipso dictandi exordio ita animus meus Occidentalium provinciarum, & maxime urbis * Romæ vastatione confusus est, ut juxta vulgare proverbium, proprium quoque ignorarem vocabulum: diuque tacui, sciens tempus esse lacrymarum. Hoc autem anno cum tres explicassem libros, subitus impetus barbarorum, de quibus tuus dicit Virgilius, *lateque vagantes Barcæi*, & sancta Scriptura de Ismahel, *Contra faciem omnium fratrum suorum habitabit*, sic Ægypti limitem, Palestinæ, Phœnicis, Syriæ percurrit ad instar torrentis cuncta secum trahens, ut vix manus eorum misericordia Christi potuerimus evadere. Quod si juxta inclytum oratorem, *silent inter arma leges*: quanto magis studia Scripturarum? quæ & librorum multitudine, & silentio, ac librariorum sedulitate, quodque proprium est, securitate & otio dictantium indigent. Duos itaque libros misi sanctæ filiæ meæ (2) Fabiolæ, quorum * exempla si volueris, ab ipsa poteris mutuari. Pro angustia quippe temporis alios describere non potui: quos cum legeris & vestibula videris, facilis conjectura erit, qualis ipsa sit futura domus. Sed credo in Dei misericordia, qui nos adjuvit in difficillimo principio supradicti operis, quod ipse adjuvet & in penultimis Prophetæ partibus, in quibus Gog & Magog bella narrantur; & in extremis, in quibus sacratissimi & inexplicabilis templi ædificatio, varietas, mensuraque describitur.

* al. Romanæ.

Ex Plauto in Capt.

Æneid. 4.

Gen. 16. 12.

Cicero pro Milone.

CLASSIS IV. AN. 412.

* al. exemplaria.

3. Sanctus frater noster Oceanus, cui vos cupitis commendari, tantus & talis est, & sic eruditus in Lege Domini, ut absque nostro rogatu * instruere vos possit, & nostram super cunctis quæstionibus Scripturarum pro modulo communis ingenii explicare sententiam. Incolumes vos & prolixa ætate florentes Christus Deus noster tueatur omnipotens, Domini vere sancti.

* al. instituere.

* EPISTOLA CXXVII.

AD PRINCIPIAM Virginem,

sive

Marcellæ Viduæ Epitaphium.

* Al. 16. Scripta an. 412.

Laudat Marcellam primæ nobilitatis mulierem, quæ septimo a nuptiis mense viro orbata, deinde Cerealem Consulem, nuptias ejus ambientem, rejecit, & Monachæ vitam, prima nobilium feminarum ausa est Romæ profiteri, multas ad idem institutum pertrahens: tum ab ipso Hieronymo divinas literas diligentissime Romæ didicit: absenti sæpe scripsit; ejusque tandem opera factio Origenistarum, quæ in urbe ceperat invalescere, prodita atque extincta est. Obiit paucis diebus post urbem a Gothis direptam.

1 SÆpe & multum flagitas, virgo Christi Principia, ut memoriam san-

[a] Puta Clementem Alexandrinum Stromatum lib. 2. & 3. Pierium quoque Alexandrinum, ut ex Photio cod. 119. compertum est, Nemesium lib. de natura hominis c. 2. & 3. Nyssenum denique de opificio hominis c. 28. ut plerosque alios omittamus. In ejus sententiæ invidiam ipsum quoque Hieronymum ex aliquot Commentariorum ejus ad Ephesios locis trahere conatur Ruffinus, cui ille reponit libro 2. & 3. Apologiæ, atque ipsam criminationem retorquet. Vide Allatium in Notis ad Methodium p. 389. & seqq.

[b] Nemesius cap. 2. *Apollinarius putat animos ab animis gigni, ut e corporibus corpora*. Conferendus Athanasius de Incarnatione Christi contra eumdem Apollinarium; tum quæ heic adnectitur Augustini Epistola 131. ad Hieronymum de origine animæ num. 1. & seqq.

(1) Illum in sequent. tom. suo loco exhibebimus, cui statim initio Apologiæ secundæ Hier. respondet. Ejus initium est, *Audivi quosdam &c.*

(2) Hæc eadem atque illa videam, ad quam scribit Augustinus Epist. 267. alia utique ab illa, ad quam Noster Epistolas illas dedit de Veste Sacerdotali, & de mansionibus. Et mirum tamen hujus Fabiolæ pernecessarium Oceanum in subsequenti hujus Epistolæ numero memorari.

sanctæ feminæ [a] Marcellæ literis recolam, & bonum quo diu fruiti sumus, etiam cæteris noscendum, imitandumque describam. Satisque doleo, quod hortaris sponte currentem, & me arbitraris indigere precibus, qui ne tibi quidem in ejus dilectione concedam: multoque plus accipiam, quam tribuam beneficii tantarum recordatione virtutum. Nam ut hucusque reticerem, & biennium præterirem silentio, non fuit dissimulationis, ut male existimas, sed tristitiæ incredibilis, quæ ita meum oppressit animum, ut melius judicarem tacere impræsentiarum, quam nihil dignum illius laudibus dicere. Neque vero Marcellam tuam, immo meam; & ut verius loquar, nostram, omniumque Sanctorum, & * propriæ [* propriæ] Romanæ urbis inclytum decus institutis Rhetorum prædicabo; ut exponam illustrem familiam, alti sanguinis decus, & stemmata per [b] Consules & Præfectos Prætorio decurrentia. Nihil in illa laudabo, nisi quod proprium est, & eo nobilius, quod opibus & nobilitate contemta, facta est paupertate & humilitate nobilior.

2. * [* al. Orbata.] Orba patris morte: viro quoque post nuptias septimo mense privata est. Quumque eam [c] Cerealis (cujus clarum inter Consules nomen est) propter ætatem & antiquitatem familiæ, & insignem (quod maxime viris placere consuevit) decorem corporis, ac morum temperantiam ambitiosius peteret, suasque longævus polliceretur divitias, & non quasi in uxorem, sed quasi in filiam vellet donationem transfundere: Albinaque mater tam clarum præsidium viduatæ domus ultro appeteret, illa respondit: Si vellem nubere, & non æternæ me cuperem pudicitiæ dedicare, utique maritum quærerem, non hæreditatem. Illoque mandante, posse & senes diu vivere, & juvenes cito mori, eleganter lusit: Juvenis quidem potest cito mori; sed senex diu vivere non potest. Qua sententia repudiatus, exemplo cæteris fuit, ut ejus nuptias desperarent. Legimus in Evangelio secundum Lucam: [Luc. 2. 36. 37.] *Et erat Anna Prophetissa filia Phanuelis de tribu Aser: Et hæc provectæ ætatis in diebus plurimis. Vixeratque cum viro suo annis septem a virginitate sua, & erat vidua annis octoginta quattuor, nec recedebat de Templo: jejuniisque & obsecrationibus Domino serviens nocte ac die.* Nec mirum, si videre meruit Salvatorem, quem tanto labore quærebat. Conferamus septem annos, septem mensibus: [Vid. Epist. 54. ad Furiam.] sperare Christum, & tenere: natum confiteri, & in crucifixum credere, parvulum non negare, & virum gaudere regnantem. Non facio ullam inter sanctas feminas differentiam, quod nonnulli inter sanctos viros & Ecclesiarum principes stulte facere consueverunt: sed illo tendit assertio, ut quarum unus est labor, unum & præmium sit.

3. Difficile est in maledica civitate, [Romæ.] & in urbe, in qua orbis quondam populus fuit, palmaque vitiorum, si honestis detraherent, & pura ac munda macularent, non aliquam sinistri rumoris fabulam contrahere. Unde quasi rem difficillimam, & pene impossibilem optat Propheta, potiusquam præsumit, dicens: *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini.* [Psal. 118. 1.] Immaculatos in via hujus sæculi appellat, quos nulla obscœni rumoris aura macularit: qui opprobrium non acceperint adversus proximos suos. De quibus Salvator in Evangelio: *Esto*, inquit, *benevolus*, sive *bene sentiens*, *de adversario tuo*, *dum es in via cum illo*. [Matth. 5. 25. Luc. 12.] Quis umquam de hac muliere, quod displiceret, audivit, ut crederet? quis credidit, ut non magis se ipsum malignitatis & infamiæ condemnaret? Ab hac primum confusa gentilitas est, dum omnibus patuit quæ esset viduitas Christiana, quam & conscientia & habitu promittebat. Illæ enim solent purpurisso & cerussa ora depingere, sericis nitere vestibus, splendere gemmis, aurum portare cervicibus, & auribus perforatis, [d] Rubri maris pretiosissima grana suspendere, fragrare mure, maritos ita plangere, ut tamdem dominatu eorum se caruisse lætentur, quærantque alios: non quibus juxta Dei sententiam serviant, sed quibus imperent. Unde & pauperes eligunt, ut nomen tantum virorum habere videantur, qui pa-

a Illam *unicum viduitatis*, & *Romanæ sanctitatis exemplar* vocat in Prooemio in Epist. ad Ephes. & Præfat. in Daniel. Consobrinam Pammachio dicit Epist. 48. ad eumdem; tum Præfat. in Epist. ad Galatas, & Præfat. comment. in Ezechielem impense laudat.

b Victorius *per Proconsules*. Sunt vero ipsæ Consulares trabeæ in familia Marcellæ notissimæ.

c Neratius Cerealis qui cum Datiano Consul fuit anno 358. non ut Baronio visum est, Justini frater, sed Gallæ, quæ Galli Cæsaris mater fuit. Unde vetus auctor epistolæ *ad Marcellam ut adversa toleret*, quam postremo tomo exhibemus, se eam vidisse dicit eo tempore, quæ *ejus domum Regalii affinitas ambiebat*. Vide Ammianum lib. XIV. cap. XI.

d Tertullianus lib. de Resurrectione carnis vocat *Rubentis maris grana candentia*. At mox Victor. & Bollandus, *fragrare musco mure*, quod ille nomen additum putat, ut a musco, saxis, arboribusque adhærente internosceretur; revera tamen heic vacat. In Jovinian. lib. 2. *Muscus & peregrini muris pellicula*.

patienter rivales sustineant; si mussitaverint, illico projiciendi. Nostra vidua talibus usa est vestibus, quibus arceret frigus, non membra nudaret: aurum usque ad anuli signaculum repudians, & magis in ventribus egenorum, quam in marsupiis recondens. Nusquam sine matre: nullum Clericorum, aut Monachorum (quod amplæ domus interdum exigebat necessitas) vidit absque arbitris. Semper in comitatu suo virgines, ac viduas, & ipsas graves feminas habuit: sciens ex lascivia puellarum sæpe de dominarum moribus judicari; & qualis quæque sit, talium consortio delectari.

4. Divinarum Scripturarum ardor erat
Psal. 118. 11. incredibilis, semperque cantabat: *In corde*
Psal. 1. 2. *meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi*, Et illud de perfecto viro: *Et in lege Domini voluntas ejus, & in lege ejus meditabitur die ac nocte*. Meditationem legis non in replicando quæ scripta sunt, ut Judæorum existimant Pharisæi; sed in opere intelligens, juxta
1. Cor. 10. illud Apostolicum: *Sive comeditis, sive bibitis, sive quid agitis; omnia in gloriam Domini facientes*. Et Prophetæ verba di-
Ps. 118. 104. centis: *A mandatis tuis intellexi*: ut postquam mandata complesset, tunc se sciret mereri intelligentiam Scripturarum.
Act. 1. 1. Quod & alibi legimus: *Quia cepit Jesus facere & docere*. ERUBESCIT enim quamvis præclara doctrina, quam propria reprehendit conscientia; frustraque ejus lingua prædicat paupertatem, & docet eleemosynas, qui Crœsi divitiis tumet; vilique opertus pallio, pugnat contra
a tineas vestium sericarum. [a] Illi erant moderata jejunia, carnium abstinentia,
1. Tim. 5. vini odor magis, quam gustus, propter stomachum & frequentes infirmitates. Raro procedebat ad publicum, & maxime nobilium matronarum vitabat domos, ne cogeretur videre quod contempserat. Apostolorum & Martyrum basilicas secretis celebrans orationibus, & quæ populorum frequentiam declinarent. Matri intantum obediens, ut interdum faceret, quod nolebat. Nam quum illa suum diligeret sanguinem, & absque filiis & nepotibus, vellet in fratris liberos universa conferre: ista pauperes eligebat, & tamen matri contraire non poterat: monilia, & quidquid supellectilis fuit, divitibus peritura concedens, magisque volens pecuniam perdere, quam parentis animum contristare.

5. Nulla eo tempore nobilium feminarum noverat Romæ propositum Monachorum, nec audebat propter rei novitatem,
ignominiosum, ut tunc putabatur, (1) (1)
& vile in populis nomen assumere. Hæc
ab Alexandrinis [b] Sacerdotibus, Papaque b
Athanasio, & postea Petro, qui persecutionem Arianæ hæreseos declinantes, quasi ad tutissimum communionis suæ portum Romam confugerant, vitam beati Antonii adhuc tunc viventis, monasteriorumque in Thebaide, Pachumii, & virginum ac viduarum didicit disciplinam. Nec erubuit profiteri, quod Christo placere cognoverat. Hanc multos post
annos imitata est * Sophronia, & aliæ: * al Sophronium.
quibus rectissime illud Ennianum aptari
potest: [c] *Utinam ne in nemore Pelio*. c
Hujus amicitiis fruita est Paula venerabilis. In hujus cubiculo nutrita Eustochium virginitatis decus: ut facilis æstimatio sit, qualis magistra, ubi tales discipulæ. Rideat forsan infidelis lector, me in muliercularum laudibus immorari, qui si recordetur sanctas feminas, comites Domini Salvatoris, quæ ministrabant ei de sua substantia, & tres Marias stantes ante crucem, Mariamque proprie *Magdalenen*, quæ ob sedulitatem & ardorem fidei, *turritæ* nomen accepit, & prima ante Apostolos, Christum videre meruit resurgentem, se potius superbiæ, quam nos condemnabit ineptiarum: QUI VIRTUTES non sexu, sed ani-

[a] Al. *moderata jejunia, aut moderata ei. &c.*

(1) Vetusta exemplaria adnotat Gravius in hanc lectionem consentire, *ut tunc putabatur, velata nomen assumere*, quæ tamen haud placet.

[b] Victorius, *Hac ab Alexandrinis prius sacerdotibus*. Cum primum nempe Athanasius Romam venit circ. an. 340. eratque Petrus, quem subdit, Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, qui & Athanasio in Episcopatu successit. Hunc, qui an. 373. vel 374. Romæ fuit, Monasticæ vitæ præceptorem verosimilius habuit Marcella, ejusque instituta sequuta est, cum antea ab Athanasio, de ore tantum, exempla monachorum potuerit didicisse. Cæterum etiam Augustinus lib. de moribus Ecclesiæ cap. 33. *Romæ plura* monasteria *cognovit, in quibus singuli gravitate, atque prudentia, & divina scientia pollentes, cæteris secum habitantibus, præerant Christiana caritate, sanctitate, & libertate viventibus.*

[c] Ennius in fragmentis quæ supersunt Medeæ. Sunt autem ista Nutricis verba summopere optantis, ne unquam ad Cholchidos sinus Argonautæ appulissent.

Utinam ne in nemore Pelio securibus
Cæsa cecidisset abjegna ad terram trabes;
Neve inde navis inchoandæ exordium
Cepisset, quæ nunc nominatur nomine
Argo, qua vectei Argivei delectei virei &c.

Sed prima verba *Utinam ne in nemore Pelio*, licet non perfecto sensu, in Proverbium evasere; quo usi Cicero de Finibus 1. & Orat. pro Celio, Quintilianus. l. 5. aliique, ut damni alicujus caussam deplorarent. Quod autem Sophroniæ aliisque in Romano monasterio Ennianum istud aptari posse dicat Hier. omnino aut vitia quædam tum temporis irrepserant, aut ab illis aptari posse dicit, quibus monachorum instituta sordebant; nisi si mavis, rectissime aptari proverbium, sed alio & contrario sensu.

CLASSIS IV. AN. 412.

animo judicamus; contemtæque nobilitatis ac divitiarum majorem gloriam ducimus. Unde & Jesus Joannem Evangelistam amabat plurimum: qui [a] propter generis nobilitatem erat notus Pontifici, & Judæorum insidias non timebat: intantum, ut Petrum introduceret in atrium, & staret solus Apostolorum ante crucem: matremque Salvatoris in [b] sua reciperet; ET HÆREDITATEM virginis Domini, virginem matrem filius virgo susciperet.

6. Annis igitur plurimis sic suam transegit ætatem, ut ante se vetulam cerneret, quam adolescentulam fuisse meminisset, laudans illud Platonicum, qui Philosophiam meditationem mortis esse dixit. Unde & noster Apostolus:

1. Cor. 15. 31. *Quotidie*, inquit, *morior propter vestram salutem*. Et Dominus, [c] juxta antiqua exemplaria:

Matth. 16. 24. Luc. 14. 27. *Nisi quis tulerit crucem suam quotidie, & sequutus fuerit me, non potest meus esse discipulus*. Multoque ante per Prophetam Spiritus Sanctus:

Rom. 8. 36. *Propter te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis*. Et post multas ætates illa sententia:

Eccli. 7. *Memento semper diem mortis, & numquam peccabis*. Disertissimique præceptum [d] Satyrici:

Vive memor lethi, fugit hora, hoc quod loquor, inde est.

Sic ergo (ut dicere ceperamus) ætatem duxit, & vixit, ut semper se crederet esse morituram. Sic induta est vestibus, ut meminisset sepulcri, offerens se hostiam rationabilem, vivam, placentem Deo.

Quando Romam venit. Rom. 12.

7. Denique quum & me Romam cum sanctis Pontificibus, Paulino & Epiphanio, Ecclesiastica [e] traxisset necessitas (quorum alter Antiochenam Syriæ, alter Salaminiam Cypri rexit Ecclesiam) & verecunde nobilium feminarum oculos declinarem, ita egit secundum Apostolum,

2. Tim. 4. *importune, opportune*, ut pudorem meum sua superaret industria. Et quia alicujus tunc nominis esse existimabar super studio Scripturarum, numquam convenit, quin de Scripturis aliquid interrogaret: * nec ut statim acquiesceret, sed moveret e contrario quæstiones; non ut contenderet, sed ut quærendo disceret earum solutiones, quas opponi posse intelligebat. Quid in illa virtutum, quid ingenii, quid sanctitatis, quid puritatis invenerim, vereor dicere, ne fidem credulitatis excedam, & tibi majorem dolorem incutiam, recordanti quanto bono carueris. Hoc solum dicam, quod quidquid in nobis longo fuit studio congregatum, & meditatione diuturna, quasi in naturam versum; hoc illa libavit, hoc didicit, atque possedit: ita ut post profectionem nostram, si de aliquo testimonio Scripturarum esset oborta contentio, ad illam judicem pergeretur. Et quia valde prudens erat, & noverat illud, quod appellant Philosophi τὸ πρέπον id est, *decere* quod facias: sic ad interrogata respondebat, ut etiam sua, non sua diceret, sed vel mea, vel cujuslibet alterius: ut in eo ipso quod docebat, se discipulam fateretur. Sciebat enim dictum ab Apostolo: *Docere autem mulieri non permitto*; (1) ne virili sexui, & interdum Sacerdotibus, de obscuris & ambiguis sciscitantibus, facere videretur injuriam.

* al. nec statim.

Cicero in Orat.

1. Tim. 2. 12. (1)

8. In nostrum locum statim audivimus te illius adhæsisse consortio, & numquam ab illa ne transversum quidem unguem, ut dicitur, recessisse. Eadem domo, [f] eodem cubiculo usam, ut omnibus in urbe clarissima notum fieret, & te matrem, & illam filiam reperisse. Suburbanus ager vobis pro monasterio fuit, & rus electum pro solitudine. Multoque ita vixistis tempore, ut ex imitatione vestri, [g] conversatione multarum gauderemus Romam factam Jerosolymam. Crebra virginum monasteria, monachorum innumerabilis multitudo; ut pro frequentia servientium Deo, quod prius ignomi-

a Sunt quibus hæc minime probetur de Joannis nobilitate sententia, quam haud scio præter Hieronymum, an apud alium probatum auctorem inveneris. Occasionem, ut vides, fecit illi comminiscendæ ex ejus Evang. c. 18. v. 15. locus: *Discipulus autem ille erat notus Pontifici, & introivit &c.* quod quidem de semetipso dictum a Joanne, alii post Chrysostomum interpretantur: plerique autem recentiores negant. Et Nonnus, ut ipsum Evangelistam designari sentiat, quod tamen Pontifici notus esset, non generis ejus nobilitati, sed illi ipsi Piscatoris arti tribuit, alii Legis in eo peritiam caussantur, quæ haud probabiliores conjecturæ sunt.

b Non pauci mss. codices *in suam*, idest matrem, juxta Vulgatam editionem, sed verius plerique alii juxta Græcum εἰς τὰ ἴδια, *in sua*, idest inter proprias res; quæque ad se spectant.

c Refert Victorius putare aliquos, sed falso, hæc verba *juxta antiqua exemplaria* transposita heic esse, & præponi debere his *& Dominus*, ut referantur ad superiorem locum Pauli, quem Hier. aliter quam vulgatum esset apud Græcos eo tempore, citaverit; hodierna quippe exemplaria pro *salute* habent καύχησιν, *gloriam*. Ut minime arrideat hæc conjectura, vide quæ in superiori epistola ad Rusticum num. 19. nota *d*. observamus.

d Ex Persii Satyr. 5. Sed vitiose Martian. *leti* legerat, & paulo post *se* voculam ante *hostiam* omisit.

e Ad sedandum Antiochenum schisma.

(1) In antiquiori cod. ad hunc modum legi, & sequentem periodum jungi testatur Gravius: *Ne virili ergo sexui, & interdum Sacerdotibus de obscuris & ambiguis sciscitantibus, facere videretur injuriam, in nostrum locum eos statim ire suasit. Audivimus te* &c. quæ minime quidem probatur nobis, sed expendenda tamen diligentius est lectio.

f Quædam exemplaria, quæ Victorius consuluit, habent *eodem cubili usam*, & alia *eodem cubiculo, uno cubili usam*.

g Victorius mavult, *& conversione*. Quod Bollandus sequitur.

miniæ fuerat, esset postea gloriæ. Interim absentiam nostri mutuis solabamur alloquiis, & quod carne non poteramus, spiritu reddebamus. Semper obviare epistolis, superare officiis, salutationibus prævenire. Non multum perdebat absentia, quæ jugibus sibi literis jungebatur.

Origenistæ

9. In hac tranquillitate, & Domini servitute, hæretica in his provinciis exorta tempestas, cuncta turbavit; & in tantam rabiem concitata est, ut nec sibi, nec ulli bonorum parceret. Et quasi parum esset, hic universa movisse, [a] navem plenam blasphemiarum Romano intulit portui. Invenitque protinus patella operculum, & Romanæ fidei purissimum fontem, lutosa cœno permiscuere vestigia. Nec mirum si in plateis, & in foro rerum venalium, fictus ariolus stultorum verberet [b] nates, & obtorto fuste dentes mordentium quatiat: quum venenata spurcaque doctrina Romæ invenerit quos induceret. Tunc librorum περὶ ἀρχῶν infamis interpretatio: tunc discipulus ὄλβιος, [c] vere nominis sui, si in talem magistrum non impegisset. Tunc nostrorum [d] διάλυτος contradictio, & (1) Pharisæorum turbata est schola. Tunc sancta Marcella, quæ diu se cohibuerat, ne per æmulationem quippiam facere videretur, postquam sensit fidem Apostolico ore laudatam, in plerisque violari, ita ut Sacerdotes quoque, & nonnullos monachorum, maximeque sæculi homines, in assensum sui traheret; ac simplicitati illuderet *Episcopi, qui de suo ingenio cæteros æstimabat, publice restitit: malens Deo placere, quam hominibus.

Rom. 1. 8.

* Siricii. Vid. l. 3. Apolog.

10. Laudat Salvator in Evangelio villicum iniquitatis, quod contra dominum quidem fraudulenter, attamen pro se prudenter fecerit. Cernentes hæretici de parva scintilla maxima incendia concitari; & suppositam dudum flammam jam ad culmina pervenisse; nec posse latere, quod multos deceperat, petunt, & impetrant Ecclesiasticas Epistolas: ut communicantes Ecclesiæ discessisse viderentur. Non multum tempus in medio, succedit in Pontificatum vir insignis Anastasius, quem [e] diu Roma habere non meruit, ne orbis caput sub tali Episcopo truncaretur. Immo idcirco raptus atque translatus est, ne semel latam sententiam, precibus suis flectere conaretur: dicente Domino ad Jeremiam: *Ne oraveris pro populo isto, neque depreceris in bonum. Quia si jejunaverint, non exaudiam preces eorum. Et si holocausta & victimas obtulerint, non suscipiam eas. In gladio enim & fame, & pestilentia ego consumam eos.* Dicas, quid hæc ad laudem Marcellæ? Damnationis hæreticorum hæc fuit principium: dum adducit testes, qui prius ab eis eruditi, & postea ab hæretico fuerant errore * correpti: dum ostendit multitudinem deceptorum, dum impia περὶ ἀρχῶν ingerit volumina, quæ emendata manu * scorpii monstrabantur: dum acciti frequentibus literis hæretici, ut se defenderent, venire non sunt ausi: tantaque vis conscientiæ fuit, ut [f] magis absentes [g] damnari, quam præsentes coargui maluerint. Hujus tam gloriosæ victoriæ origo Marcella est: tuque caput horum & causa bonorum, scis me vera narrare: quæ nosti, vix de multis pauca me dicere, ne legenti fastidium faciat odiosa replicatio; & videar apud malevolos sub occasione laudis alterius, stomachum meum digerere. Pergam ad reliqua.

Luc. 16. v. 10.

Jerem. 14. 11. 12.

* correcti

* Ruffini

11. De Occidentis partibus ad Orientem turbo transgressus, minitabatur plurimis magna naufragia. Tunc impletum est: *Putas veniens Filius hominis fidem inveniet super terram?* Refrigerata caritate multorum, pauci qui amabant fidei veritatem, nostro lateri junge-

Luc. 18. 8.

[a] Ruffini Romam appulsum notat, de quo iterum Apol. 2.

[b] Reatinus editor *Nares* legit, atque alibi ipse Benedictinus Apol. 1. c. 4. Credo equidem fictus ariolus aut circulator, ad movendum populo risum, stulti alicujus nates percutiebat, cui etiam interdum, si mordere vellet, obtorto fuste dentes quatiebat. Simile quidpiam invenire est apud Lucianum de morte Peregrini, παίων καὶ παιόμενος νάρθηκι εἰς τὰς πυγὰς, καὶ ἄλλα πολλὰ νεανικώτερα θαυματοποιῶν.

[c] Macarium innuit Ruffini discipulum, quod nomen synonymum Græce est huic ὄλβιος, *beatus*, ei quippe interpretationem libri περὶ ἀρχῶν, Ruffinus inscripserat.

[d] Legerat Victorius in suis mss. διδακτικῶν *contradictio*, eamque lectionem secutus, alia exemplaria invenisse dicit, quæ pro latina voce *contradictio* legerent Græce ἀντίφασις. Recte Martian. emendavit, διάλυτος.

(1) Fortasse Romanos Clericos hoc innuit nomine. Confer Præfat. ad lib. Didymi de Sp. Sancto.

[e] Triennio enim, & paucis diebus Romanam sedem obtinuit, & orbis caput, idest Roma sub ejus successore Innocentio, truncatum est, sive illa a Gothis capta.

[f] Abest apud Victor. *magis*, qui pleonasmus est Scriptoribus Latinis haud insolens.

[g] Hinc pro certo ponunt plerique, Ruffinum non modo accusatum, ac citatum Romam, sed etiam damnatum Anastasii Papæ sententia. Nam & lib. 2. Apolog. Ruffino easdem Romani Pontificis literas ingerens S. Doctor, *ut*, inquit, *si non vis audire fratrem, audias Episcopum condemnantem*. Sed hæc ex aliis ejusdem Hieronymi testimoniis commode intelligi possunt, nimirum eatenus dixisse damnatum, quatenus damnato Origene, condemnati censerentur & hi qui erroribus iisdem implicabantur. Certe neque ipsa Anastasii epistola ad Jo. Jerosolym. Ruffinum anathemate percellit, neque id aliis veterum monumentis proditum est; quin immo ille ad mortem usque amicitiam coluit sanctissimorum virorum Paulini Nolani, Chromatii Aquilejensis, Gaudentii Brixiani, aliorumque, quorum necessitudine uti eum potuisse minime par est credere, si damnationis vinculis fuit irretitus.

CLASSIS IV AN. 412.

gebantur, quorum publice petebatur caput: contra quos opes omnes parabantur; ita ut [a] Barnabas quoque duceretur in illam simulationem, immo apertum parricidium, quod non viribus, sed voluntate commisit. Et ecce universa tempestas, Domino flante, deleta est, expletumque vaticinium Prophetale: *Auferes spiritum eorum & deficient, & in pulverem suum revertentur. In illa die peribunt omnes cogitationes eorum.* Et illud Evangelicum: *Stulte, hac nocte auferetur anima tua a te: quæ autem præparasti, cujus erunt?*

Ps. 103. 29. *Ps. 145. 4.* *Luc. 12. 20.*

12. Dum hæc aguntur in * Jebus, terribilis de Occidente rumor affertur, obsideri Romam, [b] & auro salutem civium redimi, spoliatosque rursum circumdari, ut post substantiam, vitam quoque perderent. Hæret vox, & singultus intercipiunt verba dictantis. Capitur Urbs, quæ totum cepit orbem: immo fame perit antequam gladio, & vix pauci qui caperentur, inventi sunt. Ad nefandos cibos erupit esurientium rabies, & sua invicem membra laniarunt, dum mater non parcit lactenti infantiæ, & * recipit utero, quem paulo ante effuderat. Nocte Moab capta est, nocte cecidit murus ejus. *Deus, venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum. Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam: posuerunt cadavera sanctorum tuorum escas volatilibus cæli, carnes Sanctorum tuorum bestiis terræ. Effuderunt sanguinem eorum sicut aquam in circumitu Jerusalem, & non erat qui sepeliret.*

* Jerusalem. * al. *& suo recipit.* *Isai. 15.* *Ps. 78. 1. & seqq.* *Virgil. l. 2. Æneid.*

Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrymis æquare dolorem?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
Plurima, perque vias sparguntur inertia passim
Corpora, perque domos, & plurima mortis imago.

13. Quum interim, ut in tanta confusione rerum, Marcellæ quoque domum cruentus victor ingreditur. *Sit mihi fas audita loqui*, immo a sanctis viris visa narrare, qui interfuere præsentes, qui te dicunt in periculo quoque ei fuisse sociatam. Intrepido vultu excepisse dicitur introgressos: quumque posceretur aurum, & defossas opes vili excusaret tunica, non tamen fecit fidem voluntariæ paupertatis. Cæsam fustibus flagellisque, ajunt non sensisse tormenta; sed hoc lacrymis, hoc pedibus eorum prostratam egisse, ne te a suo consortio separarent: ne sustineret adolescentia, quod senilis ætas timere non poterat. Christus dura corda mollivit, & inter cruentos gladios invenit locum pietas. Quumque & illam & te ad [c] Apostoli Pauli basilicam barbari deduxissent, ut vel salutem vobis ostenderent, vel sepulcrum; in tantam lætitiam dicitur erupisse, ut gratias ageret Deo, quod te integram sibi reservasset: quod pauperem illam non fecisset captivitas, sed invenisset: quod egeret quotidiano cibo: quod saturata Christo, non sentiret esuriem: quod & voce & opere loqueretur, *Nuda exivi de utero matris meæ, nuda & redeam. Sicut Domino visum est, ita & factum est. Sit nomen Domini benedictum.*

Ex Virgil. Æneid. l. 2. *Job. 1. 21.*

14. Post aliquot dies, sano, integro, vegetoque corpusculo, obdormivit in Domino: & te paupertatulæ suæ, immo per te pauperes reliquit hæredes, claudens oculos in manibus tuis, reddens spiritum in tuis osculis; dum inter lacrymas tuas illa [d] rideret conscientia vitæ bonæ, & præmiis futurorum. Hæc tibi, Marcella venerabilis, & hæc tibi Principia filia, una & brevi lucubratione dictavi, non eloquii venustate, sed voluntate in vos animi gratissimi, & Deo, & legentibus placere desiderans.

* EPI-

[a] Ruffinum ne, an Joannem Jerosolym. sub Barnabæ nomine intelligat, non est facile divinare. Certe carissimum olim amicum innuit, qui postea, ut Barnabas a Paulo separatus est; quod in primis Ruffino convenit. Tum intentatam sibi ab eo necem, quod item Ruffino aptatur, de quo in tertio suæ Apologiæ libro, *minaris*, inquit, *interitum, nisi tacuero.* Sed etiam Joannes hujusmodi violentias Hieronymo intentaverat, ut ex libro ad Pammachium, & Epist. 82. ad Theophilum contra illum constat, quæque infra subdit, ad eumdem optime referri possunt. Huetius Origenian. l. 2. sect. 2. Joannem Chrysostomum sub Barnabæ nomine obscure perstringi putat; quod nempe ille cum 50. Origenistas a Theophilo expulsos benigne excepisset, etiam auctoritate sua fovit apud Arcadium, & Eudoxiam, contra Theophili legatos, qui de calumnia convicti, ac graviter cæsi, detrusi sunt in carcerem, & paulo post in insulam Proconnesum deportati: quod a Palladio traditum est.

[b] Nimirum anno 409. ab Alarico Gothorum rege, qui urbem invadere ac depopulari potuisset, immensa auri atque argenti vi salutem redemerat populus Romanus. Sed anno insequenti cum oblatas ab eodem pacis conditiones respuisset Honorius, ille iterum obsedit Romam, & depopulatus est. Vide in hanc rem superiores epistolas 123. ad Ageruchiam, & 125. ad Rusticum &c.

[c] Id scilicet Orosius tradit l. 7. c. 39. præcepisse Alaricum, capta urbe, *ut si qui in sancta loca, præcipueque ad Sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli basilicas confugissent, hos in primis inviolatos, securosque esse sinerent.* Et Sozomenus l. 9. c. 10. quamdam feminam narrat ad S. Petri basilicam, ut ejus pudori parceretur, a milite fuisse perductam.

[d] Marrian. *videret*: perperam, nisi si typographi est mendum.

CLASSIS IV. AN. 413. * Alias 12. Scripta circ. an. 413.

* EPISTOLA CXXVIII.

Ad GAUDENTIUM.

De Pacatulæ infantulæ educatione.

Docet quibus rudimentis imbuenda sit rudis ætas puellæ, virginitati destinatæ, prius quam boni malique discrimen noverit.

1 CAussa difficilis, parvulæ scribere, quæ non intelligit quid loquaris: cujus animum nescias: de cujus voluntate periculose promittas; ut secundum præclari Oratoris [a] exodium, spes in ea magis laudanda sit, quam res. Quid enim horteris ad continentiam, quæ placentas desiderat? quæ in sinu matris garrula voce balbutit? cui dulciora sunt mella, quam verba? Audiat profunda Apostoli, quæ anilibus magis fabulis delectatur? Prophetarum ænigmata sentiat, quam tristior gerulæ vultus exagitat? Evangelii intelligat majestatem, ad cujus fulgura omnis mortalium sensus hebetatur? Ut parenti subjiciatur horter, quæ manu tenera ridentem verberat matrem? Itaque Pacatula nostra hoc epistolium post lectura suscipiat. Interim, modo literarum elementa cognoscat, jungat syllabas, discat nomina, verba consociet: atque ut voce tinnula ista meditetur, proponantur ei crustula: [b] mulsa præmia, & quidquid gustu suave est: quod vernat in floribus, quod rutilat in gemmis, quod blanditur in * pupis, acceptura festinet. Interim & tenero tentet pollice fila ducere: rumpat sæpe stamina, ut aliquando non rumpat: post laborem lusibus gestiat: de matris pendeat collo: rapiat oscula propinquorum: Psalmos mercede decantet: amet quod cogitur discere, ut non opus sit, sed delectatio, non necessitas, sed voluntas.

* imagunculis.

2. Solent quædam, quum futuram virginem spoponderint, pulla tunica eam induere, & * furvo operire pallio, auferre linteamina: nihil in collo, nihil in capite auri sinere: revera bono consilio, ne habere discat in tenero, quod postea ponere compellatur. Aliis vero e contra videtur. Quid enim, ajunt, si ipsa non habuerit, habentes alias non videbit? [c] φιλόκοσμον genus femineum est; multasque etiam insignis pudicitiæ, quamvis nulli virorum, tamen sibi scimus libenter ornari. Quin potius habendo satietur; & cernat laudari alias, quæ ista non habeant. Meliusque est, ut satiata contemnat, quam non habendo, habere desideret. Tale vero quid & Israelitico fecisse [d] populo Dominum, ut cupientibus Ægyptias carnes, usque ad nauseam, & vomitum præberet examina coturnicum: multosque sæculi prius homines, facilius carere experta corporis voluptate, quam eos qui a pueritia libidinem nesciant. Ab aliis enim nota calcari, ab aliis ignota appeti. Illos vitare pœnitendo suavitatis insidias, quas fugerunt: hos carnis illecebras, dulci titillatione corporis blandientes dum mella putant, venena noxia reperire. *Mel enim distillare labia* * *meretricis*; quod ad tempus impinguat vescentium fauces, & postea felle amarius invenitur. Unde & in Domini sacrificiis mel non * offerunt, ceraque contempta, quæ mellis hospitium est, oleum accenditur in templo Dei; quod de amaritudine exprimitur olivarum. Pascha quoque cum amaritudinibus comedi in azymis sinceritatis, & veritatis: [e] quas qui habuerit, in sæculo persecutionem sustinebit. Unde & Propheta mystice cantat: *Sedebam solus, quia amaritudine repletus sum.*

CLASSIS IV. AN. 413. * al. fulvo. — Prov. 5. juxta LXX. — * al. mulieris meretricis — Levit. 2. — * f. offertur — Exod. 12. — 2. Tim. 3. — Thren. 1. Baruch. 4.

3. Quid igitur? luxuriandum est in adolescentia, ut postea luxuria fortius contemnatur? Absit vero, inquiunt, *Unusquisque enim in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat.* Circumcisus quis, id est, virgo vocatus est, non adducat præputium, hoc est non quærat pelliceas tunicas nuptiarum, quibus Adam ejectus de paradiso virginitatis, indu-

1. Cor. 7. 24.

a Falso Martianæus post Erasmum, *exordium*. Scitum porro est, *exodia* dici sententiosas clausulas, sumto ab antiqua Scena vocabulo; in qua sæpius usurpabantur quasi diverbia, quæ ad vertendum spectatorem ex tragicis affectibus ad hilaritatem, fabulæ subjiciebantur. Tale quid Euripides omnibus fere Tragœdiis suis adtexuit, ut est illud, Πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων, quod in Alceste, atque Andromache repetit. Vid. Epist. 130. ad Demetriadem num. 1. ubi Ciceronis de Rep. locum indicamus.

b Quidam Codices *Mulsiprema*, quam lectionem editor Benedictinus ad libri oram rejecit; commode autem referri potest ad crustulam ipsam mulso pressam atque conditam. Ex Horatio expressa sententia est:

... *ut pueris quondam dant crustula blandi*
Doctores, elementa velint ut discere prima.

c Pro Græca voce φιλόκοσμον, vetustiores editi libri, *nugarum gestiens, moniliumque & nitellarum*, (legerim *mitellarum*,) utcumque autem sit, ineptum glossema nobis videtur; nam genus femineum esse φιλόκοσμον, perinde est ac dicere ornatus avidum atque studiosum.

d Vetustior editio, qua sæpe utimur, & Victorius dictionem *vides* interserunt, & paulo infra pro voce *prius* legunt *reperies*, bono æque sensu, sed in mss haud ita invenimus.

e Iterum Victorius addit *jubetur*.

CLASSIS IV. AN. 413.

tus est. *In præputio quis vocatus est*, hoc est, habens uxorem, & matrimonii pelle circumdatus, non quærat virginitatis, & æternæ pudicitiæ nuditatem, quam semel habere desivit; sed utatur vase suo in sanctificatione & pudicitia, bibatque de fontibus suis, & non quærat cisternas luparum dissipatas, quæ purissimas aquas pudicitiæ continere non possunt. Unde & idem Paulus in eodem capitulo, de virginitate, & nuptiis disputans, servos carnis vocat in matrimonio constitutos: liberos eos, qui absque jugo nuptiarum, tota Domino serviunt libertate. Quod loquimur, non in universum loquimur, sed in parte tractamus: nec de omnibus, sed de quibusdam dicimus. Ad utrumque enim sexum, non solum ad vas infirmum, noster sermo dirigitur. Virgo es, quid te mulieris delectat societas? quid fragilem, & [a] futilem ratem magnis committis fluctibus, & grande periculum navigationis incertæ securus ascendis? Nescis quid desideres, & tamen sic [b] ei jungeris, quasi aut ante desideraveris, aut (ut levissime dicam) postea desideraturus sis. Sed ad ministerium iste sexus est aptior. Elige ergo anum deformem, elige probatæ in Domino continentiæ. Quid te adolescentula, quid pulcra, quid luxuriosa delectat? Uteris balneis, cute nitida, rubicundis genis incedis, carnibus vesceris, affluis divitiis, pretiosa veste circumdaris, & juxta serpentem mortiferum secure dormire te credis? At non habitas in eodem hospitio. In nocte dumtaxat. Cæterum totos dies in hujus confabulatione consumis. Quare solum cum sola, & non cum arbitris sedes, ut quum ipse non pecces, aliis peccare videaris: ut exemplo sis miseris, qui nominis tui auctoritate delinquant? Tu quoque virgo, vel vidua, cur tam longo sermone viri retineris? cur cum solo relicta non metuis? Saltem alvi te, & vessicæ cogat necessitas, ut exeas foras, ut deseras in hac re eum, cum quo licentius, quam cum germano: multo inverecundius, quam cum marito egisti. Sed de Scripturis sanctis aliquid interrogas: Interroga publice; audiant pedissequæ, audiant comites tuæ. *Omne quod manifestatur, lux est*. BONUS SERMO secreta non quærit, quin potius delectatur laudibus suis, & testimonio plurimorum. Magister egregius contemnit viros, despicit fratres, & in unius mulierculæ secreta eruditione desudat.

1. Thess. 4.

Prov. 5.

Ephes. 5. 13.

3. Declinavi parumper de mea disputatione, aliorum occasione; & dum infantem Pacatulam instituo, immo & nutrio, multarum subito mihi male pacatarum bella suscepi. Revertar ad propositum: Sexus femineus suo jungatur sexui: nesciat, immo timeat cum pueris ludere. Nullum impudicum verbum noverit; & si forte in tumultu familiæ discurrentis aliquid audiat, non intelligat. Matris nutum pro verbis ac monitis, & pro imperio habeat. Amet ut parentem, subjiciatur ut dominæ, timeat ut magistram. Quum autem virgunculam rudem & edentulam, septimus ætatis annus exceperit, & ceperit erubescere, scire quid taceat, dubitare quid dicat: discat [c] memoriter Psalterium, & usque ad annos pubertatis, libros Salomonis: Evangelia, Apostolos, & Prophetas sui cordis thesaurum faciat. Nec liberius procedat ad publicum, nec semper Ecclesiarum quærat celebritatem. In cubiculo suo totas delicias habeat. Numquam juvenculos, numquam cincinnatos videat, vocis dulcedines per aurem animam vulnerantes, puellarumque lascivia repellantur. Quæ quanto licentius adeunt, tanto difficilius evitantur: & quod didicerunt, secreto docent, inclusamque Danaen vulgi sermonibus violant. Sit ei magistra comes, pædagoga custos: non multo vino dedita: non, juxta Apostolum, otiosa atque verbosa; sed sobria, gravis, lanifica, & ea tantum loquens, quæ animum puellarem ad virtutem instituant. Ut enim aqua in areola digitum sequitur præcedentem, ita ætas mollis, & tenera in utramque partem flexibilis est, & quoquumque duxeris, trahitur. Solent lascivi & comptuli juvenes (1) blandimentis, affabilitate, munusculis, aditum sibi per nutrices aut alumnas quærere; & quum clementer intraverint, de scintillis incendia concitare, paulatimque proficere-

a Eadem edit. & Victorius *subtilem*; non satis bene, & renitentibus mss. Virgilius Æneid. VI. *gemuit sub pondere cymba Sutilis* &c.

b Martianæus cum Erasmo, *eis*, quasi non antea Victorius rescripsisset *ei*, idest mulieri, cujus supra improbat societatem. Mox etiam erat, *post ea desideratus sis*, quæ cohærenter ex Veronensi majori ms. & Victorio emendavimus, *postea desideraturus sis*.

c Paria habet in sequenti epist. 130. ad Demetriad.

(1) Al. *comatulis*, ut & mox libri alii, *blandimentis affabilitatem*, *munusculis aditum* &c.

CLASSIS IV. AN. 413.

re ad impudentiam: & nequaquam posse prohiberi, illo in se versiculo comprobato: *Ægre reprehendas, quod finis consuescere*. Pudet dicere: & tamen dicendum est: Nobiles feminæ, (1) quæ nobiliores habuere neglectui procos, vilissimæ conditionis hominibus, & servulis copulantur; ac sub nomine religionis, & umbra continentiæ, interdum deserunt viros, Helenæ sequuntur * Alexandros, nec Menelaos pertimescunt. Videntur hæc, plangantur, & non vindicantur: B quia multitudo peccantium, peccandi licentiam subministrat.

Syri. (1) * Paridem.

4. Proh nefas, orbis terrarum ruit, in nobis peccata non ruunt. Urbs inclyta & Romani imperii caput, uno hausta est incendio. Nulla est regio, quæ non exules Romanos habeat. In cineres ac favillas sacræ quondam Ecclesiæ conciderunt, & tamen studemus avaritiæ. [a] VIVIMUS QUASI altera die morituri, & ædificamus quasi semper in hoc sæculo victuri. C Auro parietes, auro laquearia, auro fulgent capita columnarum, & nudus atque esuriens ante fores nostras Christus in paupere moritur. Legimus Aaron Pontificem isse obviam furentibus flammis, & accenso thuribulo, Dei iram cohibuisse. Stetit inter mortem, & vitam Sacerdos magnus, nec ultra vestigia ejus ignis procedere ausus est. Moysi loquitur Deus: *Dimitte me, & delebo populum istum*. Quando dicit, *dimitte me*, D ostendit se teneri posse, ne faciat quod minatus est, Dei enim potentiam, servi preces impediebant. Quis putas ille sub cælo est, qui nunc iræ Dei possit occurrere? qui obviare flammis? & cum Apostolo dicere, *Optabam ego anathema esse pro fratribus meis*? Pereunt cum pastoribus greges, quia sicut populus, sic Sacerdos. Moyses compassionis loquebatur affectu: *Si dimittis populo huic, dimitte: sin autem, dele me de libro tuo*. Vult E perire cum pereuntibus, nec propria salute contentus est. *Gloria* quippe *regis*, *multitudo populi*. His Pacatula nostra nata est temporibus. Inter hæc crepundia primam carpit ætatem, ante lacrymas scitura, quam risum; prius fle-

Num. 16. Exod. 32. 10. Rom. 9. 3. Osee 4. Exod. 32. 31. 32. Prov. 14.

A tum sensura, quam gaudium. Necdum introitus, jam exitus. Talem semper putet fuisse mundum. Nesciat præterita, fugiat præsentia, futura desideret. Hæc ut tumultuario sermone dictarem, & post neces amicorum, luctumque perpetuum, infanti senex longo postliminio scriberem, tua, Gaudenti frater, impulit caritas: maluique parum, quam nihil omnino poscenti dare: quia in altero voluntas oppressa luctu, in altero amicitiæ B dissimulatio est.

CLASSIS IV. AN. 414.

* EPISTOLA CXXIX.

Ad DARDANUM. [b]

* Al 129. Scripta circa annum. 414. b

De Terra promissionis.

Terram promissionis non eam esse, quam Judæi possederunt: sed aliam cælestem intelligendam, terram nempe viventium, mitibus in Evangelio repromissam. Neque aliam caussam miseriarum & æternæ captivitatis Judæorum esse, quam sanguis Christi effusus, & execrabile facinus, quo mortem ipsi inferre non timuerunt.

1 QUæris Dardane, Christianorum nobilissime, & [c] nobilium Christianissime, quæ sit terra repromissionis, quam Judæi redeuntes ex Ægypto possederunt, quum a majoribus eorum jam D fuerit ante possessa, ac proinde non sit promissa, sed reddita? His enim verbis uteris in calce Epistolæ tuæ. Quod interrogans, videris illud sentire, quod plurimis nostrorum placet, aliam repromissionis terram esse quærendam, de qua & David loquitur in Psalmo. *Credo videre bona Domini, in terra viventium*. Et Dominus in Evangelio: *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram*. Utique David quando hæc cantabat in spiritu, E in terra repromissionis erat, & non solum in Judææ finibus morabatur, sed multarum in circuitu nationum victor extiterat, quæ a torrente Ægypti, qui est Rhinocoruræ, usque ad Euphratem fluvium tendebantur; dicens in alio loco: *In Idumæam extendam calcia-*

Ps. 26. 13. Matth. 5. 4. Ps. 59. 49.

(1) Quidam MSS. *Nobiles feminæ nobiliores habituræ procos*, in quibus paulo infra *nec* particula ante *Menelaos* non habetur.

a Perquam simili sententia dictum de Megarensibus tradit epist. 123. ad Ageruchiam num. 15. quod ædificarent quasi semper victuri, viverent quasi altera die morituri. Simile quid etiam invenias in Luciani quodam epigrammate, quod ipse etiam ex Socrate hausit.

Ὡς τεθνηξόμενος τῶν σῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυε,
Ὡς δὲ βιωσόμενος, φείδεο σῶν κτεάνων.

b Hic est CLAUDIANUS POSTUMUS DARDANUS V. INL. ET PATRICIAE DIGNITATIS, ut vetus inscriptio habet, quam proferunt Sirmondus & Gothofredus.

c Duo hæc verba, *nobilium Christianissime*, vetustissimus Reginæ cod. 215. non habet; sunt tamen ex Hieronymi ingenio, qui & Pammachium ita compellat epist. 61. Christianorum nobilissimum, & nobilium Christianissimum. Nec moramur, quod e contrario Sidonius Apollinaris lib. 5. Epist. 9. hunc Dardanum nequissimum hominem facit, in quo alii omnia simul crimina execrarentur.

CLASSIS IV. AN. 414. *ciamentum meum : mihi alienigenæ* [a] *ser-* A
vient. Quomodo ergo se credebat acci-
a pere, quod jam victoria possidebat ? Et
ne forsitan legentibus Judæis ambiguum
derelinquat, quæ sit illa terra, quam
videre cupiebat, ipso sermone demon-
strat, dicens : *Credo videre bona Domi-*
ni, in terra viventium. Ergo terra Ju-
dææ, quæ ditionis illius erat, non
est terra viventium, id est Abraham,
Isaac, & Jacob, de quibus Dominus
in quæstione Resurrectionis dicit : *Non* B
Matth. 22. 32. *est Deus mortuorum, sed viventium*: ve-
rum terra & regio mortuorum, de
Ezech. 18. 4. quibus loquitur Ezechiel : *Anima quæ*
Ps. 113. 17. *peccaverit, ipsa morietur*. Et: *Non mor-*
tui laudabunt te Domine, sed nos qui vi-
b *vimus* [b] : qui & in resurrectione oc-
cursuri sunt Domino Salvatori, dicen-
1. Thess. 4. 14. te Apostolo : *Hoc enim dico vobis in ser-*
mone Domini, quoniam nos qui vivimus,
qui relinquimur in adventum Domini, non
c *præveniemus eos qui* [c] *dormiunt*: de qui- C
bus & Jeremias loquitur : *Derelinquen-*
Jer. 17. 13. *tes te, super terram scribentur*. Quodque
David promittit : *Credo videre bona Do-*
mini, ad spiritalem nos perspicue tra-
hit intelligentiam. Quæ enim bona rex
alia requirebat, aut quo indigebat,
qui tantæ potentiæ fuit, ut partis
per illum opibus, Salomon filius ejus
(quo nullus in orbe terrarum ditior
fuit) contentus esset ? Sed in terra vi-
ventium bona illa quærebat, quæ nec D
oculus vidit, nec auris audivit, nec
in cor hominis ascenderunt, quæ præ-
paravit Deus diligentibus se. Quod
autem in Evangelio dicitur : *Beati mi-*
Matth. 5. 4. *tes, quoniam ipsi possidebunt terram* ; jux-
ta literam sibi videtur esse contrarium.
Non enim terræ possessio mansuetorum
est & mitium, qui sæpe etiam a pa-
rentibus derelicta perdunt propter man-
suetudinem : sed virorum fortium &
violentorum, qui sunt ad bella prom-
tissimi. Denique & in Psalmo quadra- E
gesimo quarto, qui sub nomine Salo-
monis ad Christi Ecclesiæque ejus sa-
cramentum refertur, scribitur : *Ac-*
cingere gladio tuo super femur tuum, po-
tentissime. Specie tua & decore tuo, in-
tende, & prosperare, & regna. Propter
mansuetudinem & justitiam & veritatem,
& deducet te mirabiliter dextera tua.

Hic est qui & in alio Psalmo loqueba- CLASSIS IV. AN. 414.
tur : *Memento Domine David, & omnis* Ps. 131. 1.
mansuetudinis ejus : Et iterum : *Assu-* Ps. 146. 6.
mens mansuetos Dominus. Et apertius in Matt. 11. 29.
Evangelio : *Discite a me, quia humi-*
lis sum, & mansuetus corde. In cujus Num. 12. 3.
typum & Moyses omnium hominum,
qui erant super terram, mansuetissimus
scribitur.

2. Hæc est, ut diximus, terra viven-
tium, in qua sanctis viris atque man-
suetis bona Domini præparantur : quæ
ante adventum in carne Domini Sal-
vatoris, nec Abraham, nec Isaac,
nec Jacob, nec Prophetæ, & alii ju-
sti viri consequi potuerunt. Denique
& Abraham, licet diversis locis, cum Luc. 16.
Lazaro videtur apud inferos : & Jacob
vir justus dicit, *Lugens & gemens de-*
scendam ad Infernum. SANGUIS CHRI- Gen. 37. 35.
STI, clavis paradisi est, dicentis ad
latronem : *Hodie mecum eris in paradi-* Luc. 23. 43.
so. Ista est, ut diximus, terra viven-
tium, terra divitiarum & bonorum
Dei, [d] quam primus Adam perdidit, d
& secundus Adam invenit : immo ab il-
lo perditam iste restituit, dicente A-
postolo : *Regnavit mors ab Adam usque* Rom. 5. 14.
ad Moysen (sub cujus persona lex intel-
ligitur) *in similitudinem prævaricationis*
Adam, qui est forma futuri. Volumus
scire manifestius, quæ sit hæc terra,
legamus in Malachia : *Beatos vos dicent* Malach. 3.
omnes, dicit Dominus : quoniam eritis vos 12.
[e] *in terra* * *voluntaria*, quæ significantius e
Græce appellatur * θελητή, quam vel * al. voluptaria.
Sancti desiderant, vel quæ placeat Deo. * al. Tenπ
Isaias quoque in hæc verba consentit,
dicens : *Et erit vir abscondens sermones* Isai. 32. 2 sec. LXX.
suos, & apparebit in terra Sion, sicut
fluvius gloriosus in terra sitienti. Quæ est
terra Sion, in qua apparebit fluvius glo-
riosus? illa videlicet, de qua idem Da-
vid in alio Psalmo canit : *Gloriosa sunt* Ps. 86. 3.
dicta de te, civitas Dei. Et iterum : *Di-*
ligit Dominus portas Sion, super omnia ta-
bernacula Jacob. Numquid istas portas
diligit Deus, quas videmus in cineres
& favillas esse conversas ? Non dico
prudentibus, sed ne stultis quidem hoc
persuaderi potest. Ego arbitror & il-
lud, quod in sexagesimo quarto Psal- Ps. 64. 10.
mo legimus : *Visitasti terram, & inebriasti*
eam : multiplicasti locupletare illam. Flu-
vius

[a] Illud *servient* neque fontibus Hebræo & Græco respondet, neque in veteri ulla Latina versione invenimus. Vid. Epist. 106. ad Sunniam & Fretelam n. 9. Forte in aliquo Græco exemplari olim erat ὑποταγήσονται pro ὑπετάγησαν.

[b] Addunt Erasm. & Victor. *benedicimus Domino*, quæ Mss. libri non agnoscunt. Mox *sumus* pro *sunt*.

[c] Editi, & quidam Mss., *dormierunt*.

[d] Martianæus, *quæ primus Adam*, & mox *immo perdita*, referens ad *bona*, non ad terram.

[e] Græcus autem Malachiæ textus, aut Hebræus non habent *in terra*, sed *terra* simpliciter in recto.

CLASSIS IV. AN. 414. *vius Dei repletus est aquis: parasti cibum illorum, quoniam sic est præparatio ejus: sulcos ejus inebria, multiplica genimina illius: in stillicidiis ejus lætabitur germinans;* huic sensui convenire. Illa enim terra quotidie visitatur a Deo, & inebriatur, cunctisque plena est divitiis. De hac fluvius egreditur Dei, de quo scriptum est: *Fluminis impetus lætificat civitatem Dei;* qui & in descriptione templi Ezechiel mystico sermone narratur: in cujus ripis arbores sunt, ex utraque parte per singulos menses novis frugibus abundantes. De qua terra & in Proverbiis vir scripsit sapientissimus: *Qui operatur terram suam, implebitur panibus.* Quod si de hac terra quam cernimus, & quæ magis a peccatoribus possidetur, de qua scriptum est: *Maledicta terra in operibus tuis*, aliquis intelligendum putat; respondeat quomodo possit hæc stare sententia: *Qui operatur terram suam, implebitur panibus.* Quanti enim operantur terram, & exercent vomere: & tamen multis impedientibus caussis, egestate conficiuntur & penuria? Sed considerandum, Scriptura quid dicat: *Qui operatur terram suam*, quæ proprie juris sui est, de qua numquam ejici potest: secundum quem sensum & illud scriptum est: *Redemtio animæ viri, propriæ divitiæ.* Et hoc secundum literam sentiri non potest. Quanti enim alienis, amicorumque redimuntur pecuniis? Hujus terræ cultores & agricolæ, Apostoli sunt, quibus dicitur: *Vos estis sal terræ.* Et in alio loco: *In patientia vestra, possidebitis animas vestras*: quorum unus, vas electionis, confidentissime loquebatur? *Dei enim cooperatores sumus, Dei agricultura, Dei ædificatio estis*; & multa alia, quæ idcirco non replico, ne sensum videar legentis obtundere, & memoriæ illius diffidere.

Psal. 45. 5. — Ezech. 47. — Prov. 12. 11. — Gen. 3. 17. — Prov. 13. 8. — Matth. 5. 13. — Luc. 21. 19. — 1. Cor. 3. 9.

3. Illud quoque sollicita mente tractemus, & Scripturarum nos doceat auctoritas, sanctos hujus rerræ, quam Judæi terram repromissionis autumant, non habitatores esse, sed accolas atque peregrinos. Ex justi viri persona legimus: *Advena sum ego & peregrinus, sicut omnes patres mei.* Qui quum diu in terræ hujus tenebris versaretur, flebiliter ingemiscit & dicit, *Heu me, quia peregrinatio mea prolongata est, habitavi cum habitantibus Cedar*, [a] *multum incola fuit anima mea.* Ubiquumque autem habitator terræ legitur, & priora, & media, & extrema tractemus, & liquido Scripturarum poterit regula comprobari, semper habitatores terræ peccatores appellari: de quibus in Apocalypsi Joannis illud exemplum est: *Væ habitatoribus terræ.* Ahraham ad quem primum facta est repromissio, dicente Domino: *Tibi dabo terram hanc & semini tuo*, juxta Stephani primi in Christo Martyris concionem, ne vestigium quidem pedis hujus terræ dicitur accepisse. Ita enim scriptum est: *Tunc egressus de terra Chaldæorum habitavit in Carran: & inde, postquam mortuus est pater ejus, migravit in terram, in qua vos nunc habitatis: & non dedit ei possessionem, ne vestigium quidem pedis, quam repromisit dare ei in possessionem, & semini ejus post eum.* Ac ne forsitan lectoris tacita cogitatio trahat eum ad illam intelligentiam, ut quod non est datum parenti, reddatur posteris, vas electionis loquitur ad Hebræos: *Fide qui vocatur Abraham, obedivit egredi in locum, quem accepturus erat in possessionem: & egressus est, nesciens quo iret. Fide peregrinatus est in terra repromissionis, quasi in aliena: in tabernaculis habitans cum Isaac & Jacob, & cohæredibus ejusdem promissionis: exspectavit enim fundamentum habentem civitatem, cujus artifex & creator Deus est.* Et iterum cum de Abel & Enoch, & Noe, Saraque dixisset, intulit: *Juxta fidem mortui sunt hi omnes, non acceptis repromissionibus, sed procul eas videntes & salutantes & confitentes, quia peregrini & advenæ erant super terram. Qui enim hæc loquuntur, ostendunt quod quærant patriam: & siquidem illius recordabantur, de qua egressi erant, habebant tempus, ut reverterentur: nunc vero meliorem desiderant, id est cælestem.* Multisque in medio Sanctis commemoratis, ad extremum intulit, *Et hi omnes testimonium habentes in fide, non acceperunt repromissionem, Deo de nobis melius quid providente, ne sine nobis perfecti fierent. Accessimus enim ad montem Sion & civitatem Dei viventis, Jerusalem cælestem,* [b] *& multa millia Angelorum solennitatis, & Ecclesiam primitivorum, qui scripti sunt in cælis.* Nec me fugit, quod perfidia Judæorum hæc testimonia non suscipiat, quæ

Ps. 38. 13. — Ps. 119. 5. — CLASSIS IV. AN. 414. — Apoc. 8. 13. — Gen. 12. 7. — Act. 7. 4. & seqq. — Hebr. 11. 8. & seqq. — Ibid. 13. & seqq. — Ibid. 49. & seqq. — Heb. 12. 23.

[a] Vetustiorem lectionem exhibet Reginæ Mſ. *peregrinatio mea longe facta est*, cui fere concinit Augustinus, qui legit *longinqua facta est*, tum Vulgata, *incola fuit*, cum excusis antea & plerisque Mſſ.

[b] Ad hunc modum fere omnes Mſſ. codices legere fatetur etiam Martianæus, tametsi eorum sequi fidem noluerit, sed cum vulgatis legerit, *& multorum millium Angelorum frequentiam*. Nobis a nostris non licet abscedere, eoque minus, quod ex veteri interpretatione Latina isthæc recitantur, & pressius adhærent Græco textui, προσεληλύθατε Σιὼν ὄρει..., καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ ἐκκλησίᾳ, &c.

CLASSIS IV. AN. 414.

quæ utique veteris Testamenti auctoritate firmata sunt. Illud nostris dicendum est, hanc Epistolam quæ inscribitur ad Hebræos, [a] non solum ab Ecclesiis Orientis, sed ab omnibus retro Ecclesiasticis Græci sermonis Scriptoribus, quasi Pauli Apostoli suscipi, licet plerique eam vel Barnabæ, vel Clementis arbitrentur; & nihil interesse, cujus sit, quum Ecclesiastici viri sit, & quotidie Ecclesiarum lectione celebretur. Quod si eam Latinorum consuetudo non recipit inter Scripturas canonicas; nec Græcorum quidem Ecclesiæ Apocalypsin Joannis eadem libertate suscipiunt; & tamen nos utramque suscipimus; nequaquam hujus temporis consuetudinem, sed veterum Scriptorum auctoritatem sequentes, qui plerumque utriusque abutuntur testimoniis, non ut interdum de apocryphis facere solent, quippe qui & gentilium literarum raro utantur exemplis, sed quasi canonicis & Ecclesiasticis.

Epistol. ad Hebræos & Apocalyps.

4. [b] Respondeant mihi qui hanc terram (quæ nunc nobis Christi passione & resurrectione, terra repromissionis effecta est) possessam putant a populo Judæorum, postquam reversus est ex Ægypto, quantum possederit; utique a Dan usque Bersabee, quæ vix centum sexaginta millium in longum spatio tenditur. Neque enim David & Salomon potentissimos reges, exceptis [c] iis quos post victoriam in amicitiam receperunt, plus tenuisse Scriptura testatur. Et hoc dico, ut taceam quinque Palæstinæ civitates, Gazam, Ascalonem, Geth, Accaron, & Azotum: Idumæos quoque (1) a meridiana plaga vix [d] septuaginta quinque millibus ab Jerosolyma separatos, Arabas & Agarenos, quos nunc Sarracenos vocant, in vicinia urbis Jerusalem. Pudet dicere latitudinem terræ repromissionis, ne ethnicis occasionem blasphemandi dedisse videamur. Ab Joppe usque ad viculum nostrum Bethleem, quadraginta sex millia sunt, cui succedit vastissima solitudo, plena ferocium barbarorum, de quibus dicitur, *Contra faciem* [e] *omnium fratrum suorum habitabit*; & quorum facit Poeta eloquentissimus mentionem. *Lateque vagantes Barcæi*, a Barca oppido, quod in solitudine situm est; quos nunc corrupto sermone, Afri Barcianos vocant. Hi sunt qui pro locorum qualitatibus, diversis nominibus appellantur; & a Mauritania per Africam & Ægyptum, Palæstinamque & Phœnicem, Cœlen Syriam & Osrhohenem, Mesopotamiam, atque Persidem tendunt ad Indiam. Hæc est, Judæe, tuarum longitudo & latitudo terrarum; in his gloriaris, super his te per diversas provincias ignorantibus jactitas.

2. Reg. 17. — Gen. 16. 12.

Ad populum phaleras, ego te intus & in cute novi. — Persii Satyr. 3.

5. [f] Quod si objeceris terram repromissionis dici, quæ in Numerorum volumine continetur, a meridie maris Salinarum per [g] Sina & Cades-Barne, usque ad torrentem Ægypti, qui juxta Rhinocoruram mari magno influit; & ab

Num. 34

[a] Victorius *Ecclesiis*, & *Græci* &c. cum paulo post atque alibi fateatur Hieronymus jamdiu a Latinis Ecclesiis, & præcipue Romana inter canonicas non fuisse receptam. In Esai. l. 3. *Eam Latina consuetudo non recipit*, & in Catal. in Cajo, *apud Romanos usque hodie quasi Pauli Apostoli non habetur*. Similia habet ad c. 8. Zachariæ & in Matth. c. 26. & Epistola ad Evangel. & alia ad Paulinum. Non immutamus Martianæi lectionem, cui favent nonnulli codices nostri, *Ecclesiasticis* absque *&* copula; peræque tamen bona est, quam alii & quidem vetustiores præferunt *retro Ecclesiæ Græci sermonis*, e quibus pauci *retro* vocem omittunt. Cæterum vid. August. de Civit. Dei l. 16. & de Doctrina Christiana l. 2. c. 8. nam operam fere luderemus si Græcos Patres, qui ex ea recitant testimonia, heic de nomine tantum adduceremus. Unus pro cunctis Theodoretus consuli poterit in Præfat. ad hanc ipsam Epistolam.

[b] Eucherius Episcopus in quadam ad Faustum Epistola apud Labeum in nova Bibliotheca MSS. t. 1. p. 765. *Igitur longitudo sive etiam latitudo Judææ quanta sit S. Hieronymus determinavit in quadam Epistola ad Dardanum. Ex quo nos huic operi, quæ necessaria videbantur excerpsimus, in qua adversus Judæos de terra repromissionis disserens, etiam addidit hæc. Respondeant mihi, qui hanc terram &c.* per totum istud ac subsequens capitulum, quæ meliori ex codice nonnullis in locis legit.

[c] Ex Eucherii Epistola, *exceptis iis* non *his*, quæ rectior videatur lectio. Supra *per Christi passionem & resurrectionem*.

[d] Tum nostri tum Martianæi codices MSS. fere habent *viginti quinque ab Jerosolyma millibus &c.*

(1) Ducæus *ad meridianam plagam* reponit ex aliquot libris, concinnius.

[e] Vetus editio, ac Reginæ ms. liber *fratrum tuorum habitabis*. Tum Virgilii exemplaria habent *furentes* pro *vagantes*. Hoc item hemistichio utitur in superiori Epistola ad Marcellinum, & Anapsychiam. Sed unicam gentem tam late fuisse diffusam, ut heic Hier. indicat, Bocharto non est verosimile, tantumque vult, ut quemadmodum Marmarica hodie dicitur desertum *Barca*, ita Barcæos olim eosdem fuisse cum Libybus & Marmaricis, qui erant circa Cyrenen. Apposite vero Hieronymus notat, diversis eos nominibus appellari pro locorum qualitatibus, quos occuparent.

[f] Iterum citata Eucherii epist. *Quod si quis objecerit*, quæ minus cohærent his quæ infra, *& ego fatebor hæc tibi*.

[g] Sic quidem editi ac MSS. atque Eucherius ipse legit *Sina*. Sed emendandum contendit Relandus vocem *Sina*, & substitui *Sin*, nec enim Sina huc pertinet, & liquet Sin legendum esse ex Num. 34. 4. Ego vero malim substituendum *Senna* pro *Sina* ex eodem Numerorum loco. A meridie enim maris salsissimi, vel salinarum per Senna & Cades Barne transitur &c. Consule mappam. Hier. iisdem verbis in c. 47. Ezechielis hunc Numerorum locum explicans, *A solitudine Sin, quæ est juxta Edom, .. per ascensum Scorpionis, & per SENNA, & Cades Barne .... pervenitur usque ad torrentem Ægypti, qui juxta urbem Rhinocoruram mari influit.*

ab occidente ipſum mare, quod Palæ- A ſtinæ, Phœnici, Syriæ Cœles, Ciliciæque [a] protenditur; ab aquilone Taurum montem & Zephyrium uſque Emath, quæ appellatur Epiphania Syriæ; ad orientem vero per Antiochiam & lacum Cenereth, quæ nunc Tyberias appellatur, & Jordanem, qui mari influit Salinarum, quod nunc Mortuum dicitur; trans Jordanem autem duarum & ſemis tribuum poſſeſſio eſt, Ruben & Gad, & dimidiæ tribus Manaſſe. Et B ego fatebor hæc tibi repromiſſa, non tradita: ſi obſervaſſes mandata Dei, & in præceptis illius ambulaſſes; ſi non pro omnipotente Deo coluiſſes Beelphegor & [b] Baalim, Beelzebub & Chamos; quos quia prætuliſti Deo, omnia quæ tibi promiſſa fuerant, perdidiſti. Et mihi in Evangelio promittuntur regna cælorum, quæ inſtrumentum vetus omnino non nominat. Sed ſi non fecero quæ præcepta ſunt, nequaquam erit cul- C pa in promittente, ſed in me qui promiſſum accipere non merui. Ubi enim optio proponitur ad eligendum, qui operari renuis, fruſtra cupias quod promiſſum eſt. Lege librum Joſue & Judicum, & quantis poſſeſſionum anguſtiis ſis coarctatus, intelliges. Quid diverſarum urbium alienigenas commemorem, quos populus Judæorum non quivit expellere de urbibus & ſedibus ſuis, quum ipſa metropolis tua prius Jebus, poſtea Sa- D lem, tertio Jeroſolyma, & nunc Ælia, Jebuſæos expellere non valuerit; ſed manſerit cum eis in ſcandalum exemplumque vicinorum: intantum ut ibi templum tuum conditum ſit, ubi area Orne fuerit Jebuſæi (1. Reg. 24. 3. Reg. 5.), & ipſum templum ſeptuaginta millium [c] latomorum, & octoginta millium vectorum, hoc eſt, centum quinquaginta millium, exceptis præpoſitis operum, præ multitudine habitantium tecum incircumciſorum, ab ethnicis extructum ſit. E

6. Nec hoc dico in ſuggillationem terræ Judææ, ut hæreticus ſycophanta mentitur; aut quo auferam hiſtoriæ veritatem, quæ fundamentum eſt intelligentiæ ſpiritalis, ſed ut decutiam ſupercilium Judæorum, qui ſynagogæ anguſtias, Eccleſiæ latitudini præferunt. Si enim occidentem tantum ſequuntur literam, & non ſpiritum vivificantem, oſtendant terram repromiſſionis lacte & melle manantem. Sin autem per tropologiam dictum putant pro rerum omnium abundantia: & nos terram confeſſionis terramque viventium, terræ vepríum præferemus, dicente Domino ad Moyſen de abjectione Iſraelis & aſſumtione gentium, *Dimitte me, ut deleam populum iſtum, & faciam te in gentem magnam* (Exod. 32. 10.). Et eodem Patre ad filium, *Poſtula a me, & dabo tibi hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ* (Pſal. 2. 8.). Et apertius per Iſaiam, *Parum tibi eſt, ut ſis puer meus ad ſuſcitandas tribus Jacob, & feces*, vel *reliquias, Iſrael congregandas. Dedi te in lucem cunctis gentibus, ut ſis ſalvator univerſæ terræ* (Iſa. 49. 6.). Ex quo perſpicue demonſtratur, omnia illius populi in umbra & typo, & imagine præceſſiſſe, ſcripta autem eſſe pro nobis, in quos fines ſæculi decurrerunt.

7. Multa, Judæe, ſcelera commiſiſti, cunctis circa te ſerviſti nationibus. Ob quod factum? utique propter idololatriam. Quumque ſerviſſes crebro, miſertus tui eſt Deus, & miſit Judices & ſalvatores, qui te de famulatu Moabitarum & Ammonitarum, Philiſtiim quoque & diverſarum gentium liberarunt. Noviſſime ſub regibus offendiſti Deum, & omnis tua provincia, gente [d] Babylonica vaſtante, deleta eſt. Per ſeptuaginta annos templi ſolitudo permanſit. A Cyro rege Perſarum eſt laxata captivitas. Eſdras hoc & Nehemias planiſſime referunt. Exſtructum eſt templum ſub Dario rege Perſarum atque Medorum a Zorobabel filio Salathiel, & Jeſu filio Joſedec ſacerdote magno. Quæ paſſi ſitis a Medis, Ægyptiis, Macedonibusque, non enumero. Nec tibi adducam in memoriam Antiochum Epiphanem crudeliſſimum omnium tyrrannorum, nec Gn. Pompejum, Gabinium, Scaurum, Varum, Caſſium, Soſiumque replicabo, qui tuis urbibus & præcipue Jeroſolymæ inſultavere. Ad extremum ſub Veſpaſiano & Tito urbs capta, templumque ſubverſum eſt. Deinde civitatis uſque ad Hadrianum principem per quinquaginta annos manſere reliquiæ. Poſt everſionem Templi paulo minus per quadrin- gen-

a Bonam antea editorum lectionem depravat Martian. legens *Phœnicis*, & *pertenditur*. Refarcitur ex noſtris Mſs. immo etiam ex Cluniacenſi apud eumdem, & laudata ad Fauſtum Epiſtola.

b Veteres editi *Baal*.

c Numerus artificum in Scriptura etiam verſionis Hieron. ponitur vice verſa, nempe *ſeptuaginta millia eorum qui onera portabant, & octoginta millia latomorum*.

d Quædam vetuſta exempl. apud Mart. *Babylonia* pro *gente Babylonica*.

CLASSIS IV. AN. 414.

gentos annos & urbis & templi ruinæ permanent. Ob quod tantum facinus? Certe non colis idola, sed etiam serviens Persis atque Romanis, & captivitatis pressus jugo, ignoras alienos deos. Quomodo clementissimus quondam Deus, qui numquam tui oblitus est: nunc per tanta spatia temporum miseriis tuis non adducitur, ut solvat captivitatem, & ut verius dicam, expectatum tibi mittat Antichristum? Ob quod inquam facinus, & tam execrabile scelus avertit a te oculos suos? Ignoras? Memento vocis parentum tuorum, *Sanguis ejus super nos, & super filios nostros*. Et, *Venite occidamus eum, & nostra erit hæreditas*. Et, *non habemus regem, nisi Cæsarem*. Habes quod elegisti, usque ad finem mundi serviturus es Cæsari, donec gentium introeat plenitudo, & sic omnis Israel salvus fiat, ut qui quondam erat in capite, vertatur in caudam.

Matth. 17. 25. Matth. 21. 38. Joan. 16, 15.

8. Hæc tibi, vir eloquentissime, in [a] duplicis Præfecturæ honore transacto, nunc in Christo honoratior, tumultuaria & brevi lucubratione dictavi, ne viderer omnino reticere. Eodem enim tempore, immo eodem mihi die, & literæ tuæ redditæ sunt, & meæ [b] expetitæ, ut aut tacendum fuerit, aut incomto eloquio respondendum: quorum alterum pudoris, alterum caritatis est.

* EPISTOLA CXXX.

** Alias 8. Scripta eod. ano 414.*

Ad DEMETRIADEM

De servanda Virginitate.

Laudat Demetriadem Virginem, Julianæ filiam, neptem Probæ, quod se Christo consecrarit; hortans ut perseveret, utque statim obsit instinctibus diaboli sollicitantis ad turpia. De studio, de jejunio, de obedientia, de fugiendis jocis, ceterisque rebus, quæ ad virginis institutum pertinent, præcipit.

1 INter omnes materias, quas ab adolescentia usque ad hanc ætatem, vel mea, vel notariorum scripsi manu, nihil præsenti opere difficilius. Scripturus enim ad Demetriadem virginem Christi, quæ & nobilitate & divitiis, prima est in orbe Romano, si cuncta virtutibus ejus congrua dixero, adulari putabor: si quædam subtraxero, ne incredibilia videantur, damnum laudibus ejus mea faciet verecundia. Quid igitur faciam? Quod implere non possum, negare non audeo: tanta est aviæ ejus & matris, insignium feminarum, in jubendo auctoritas, in petendo fides, in extorquendo perseverantia. Neque enim ut novum & præcipuum quiddam a me flagitant, cujus ingenium in hujuscemodi materiis sæpe detritum est: sed ne vocis meæ, pro virili parte, desit testimonium in ejus virtutibus explicandis, cujus ut inclyti Oratoris utar sententia, [c] Spes magis laudanda est, quam res. Quamquam puellares annos fidei ardore superarit; & inde ceperit, unde alias desisse, perfectæ consummatæque virtutis est.

CLASSIS IV. AN. 414. *Ephes. 5. 13.*

2. * Procul obtrectatio: facessat invidia. Nullum in ambitione sit crimen. Ignoti ad ignotam scribimus, dumtaxat juxta faciem corporalem. Alioquin interior homo, pulchre sibi cognitus est illa notitia, qua & Paulus Apostolus Colossenses multosque credentium noverat, quos ante non viderat. Quantum sit apud me meritum, immo miraculum virginis nostræ, hinc potest æstimari, quod occupatus in explanatione Templi Ezechielis, quod opus in omnibus Scripturis sanctis, vel difficillimum est: & in ea parte delubri, in qua Sancta sanctorum, & thymiamatis altare describitur, malui parumper uti hoc diverticulo, ut de altari transirem ad altare, & hostiam vivam, placentem Deo, ac sine ulla macula, æternæ pudicitiæ consecrarem. Scio quod ad imprecationem [d] Pontificis, flammeum virginalem sanctum operuerit caput; & illud Apostolicæ vocis insigne, celebratum sit: *Volo autem vos omnes virginem castam exhibere Christo*. Quando astitit regina a dextris ejus, in vestitu deaurato, circumdata varietate. Qua veste polymita, & multarum virtutum di-

** Al. Sit procul.*

Comment. in Ezech.

[a] Bis nempe *Præf. Prætorio Galliarum* fuit. Et prima quidem Præfectura in annum incidit 409. ut optime Gothofredus ex Lege CLXXI. Tit. 1. de Centurionibus; altera vero in an. 413. ut ex Olympiodoro apud Photium in gestis hujus anni, & Tironis Prosperi Chronico eruitur. Ad Dardanum hunc Epistolam scribit etiam Augustinus.

[b] Forte rectius habet Reginæ exemplar, *& mea expedita*, idest *exarata*, *confecta*.

[c] Ciceronis hanc fuisse sententiam in Dialog. de Repub. docet Servius in VI. Æneidos, ubi eam hisce verbis recitat. *O Fanni caussa difficilis, laudare puerum, non enim res laudanda, sed spes est*. Affertur etiam a Quintiliano l. 10. c. 3. Vid. superiorem epist. ad Gaudentium initio.

[d] Intellige Aurelium Carthagin. Episcopum. Mox erat penes Mart. *operuit*.

CLASSIS IV. AN. 414.

diversitate contexta, indutus fuit Joseph, & regum quondam utebantur filiæ. Unde & ipsa sponsa lætatur ac dicit: *Introduxit me rex in cubiculum suum.* (Cant. 1. 3.) Sodaliumque respondet chorus: *Omnis gloria filiæ regis intrinsecus.* (Ps. 44. 14.) Sed & nostra oratio, dabit aliquid emolumenti. Equorum cursus favore pernicior fit. Pugilum fortitudo clamoribus incitatur: paratas ad prælium acies, strictosque mucrones, sermo Imperatoris accendit. Igitur & in opere præsenti, avia quidem materque plantaverunt; sed & nos rigabimus, & Dominus incrementum dabit.

3. Rhetorum disciplina est, ab avis & atavis, & omni retro nobilitate, ornare [a] quem laudes, ut ramorum sterilitatem, radix fœcunda compenset; & quod in fructu non teneas, mireris in trunco. Scilicet nunc mihi Proborum & Olybriorum clara repetenda sunt nomina: & illustre Anicii sanguinis genus, in quo aut nullus, aut rarus est, qui non meruerit Consulatum. Aut proferendus [b] Olybrius virginis nostræ pater, quem immatura morte subtractum Roma congemuit. Vereor plura dicere, ne sanctæ matris vulnus exasperem, & virtutum ejus recordatio, fiat doloris instauratio. Pius filius, vir amabilis, clemens dominus, civis affabilis, Consul quidem in pueritia; sed morum bonitate Senator illustrior. Felix morte sua, qui non vidit patriam corruentem; immo felicior sobole, qui Demetriadis proaviæ nobilitatem, insigniorem reddidit, Demetriadis filiæ perpetua castitate.

4. Verum quid ago? Oblitus propositi, dum admiror juvenem, laudavi aliquid bonorum sæcularium, quum in eo mihi virgo magis nostra laudanda sit, quod hæc universa contemserit, quod se non nobilem, non divitiis præpollentem, sed hominem cogitarit. Incredibilis animi fortitudo, inter gemmas & sericum: inter eunuchorum & puellarum catervas, & adulationem ac ministeria familiæ perstrepentis, & exquisitas epulas, quas amplæ domus præbebat abundantia, appetisse eam jejuniorum laborem, asperitatem vestium, victus continentiam. Legerat enim Domini verba (Math. 11. 8.) dicentis: *Qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.* Stupebat ad conversationem Eliæ & Joannis Baptistæ, quorum uterque zona pellicea astrinxit & mortificavit lumbos suos: alter venisse narratur in spiritu & virtute Eliæ, præcursor Domini, in utero prophetans parentis, & ante diem judicii, judicis voce laudatus. (1) Annæ filiæ Phanuelis mirabatur ardorem, quæ orationibus atque jejuniis usque ad ultimam senectutem in Templo Domino serviebat. Quattuor virginum filiarum Philippi desiderabat chorum, & unam se illarum esse cupiebat, quæ pudicitia virginali, Prophetiæ gratiam consequutæ sunt. His & hujuscemodi cogitationibus pascebat animum, nihil ita metuens, quam aviam matremque [c] offendere. Quarum quum incitaretur exemplo, voluntate & studiis terrebatur: non quo displiceret eis sanctum propositum, sed quod pro rei magnitudine, optare id & appetere non auderent. Æstuabat Christi tyruncula. Oderat ornatum suum; & cum Esther loquebatur ad Dominum: *Tu nosti quod oderim insigne capitis mei* (hoc est diadema, quo utebatur quasi regina) *& tantæ ducam immunditiæ, velut pannum menstruatæ.* (Esther. 14. 16.) Ajunt sanctæ & nobiles feminæ, quæ eam viderunt, quæ norunt, quas de littore Galliarum ad habitationem sanctorum Locorum, hostium per Africam compulit sæva tempestas, noctibus & secreto, consciis tantum virginibus Dei, quæ in matris & aviæ comitatu erant, numquam eam * linteamine, numquam plumarum usam mollitie; sed ciliciolum in nuda humo habuisse pro stratu, jugibus faciem rigasse lacrymis, Salvatoris genibus mente advolutam, ut suum reciperet propositum, ut impleret desiderium, ut aviæ animum matrisque molliret.

* al. linteaminum.

5. Quid ultra differo? Quum jam nuptiarum appropinquaret dies, & futuro matrimonio thalamus pararetur: secreto & absque arbitris, noctemque habens pro solatio, talibus se fertur armasse consiliis. Quid agis Demetrias? cur pudicitiam tanto pavore defendis? Libertate opus est & audacia. Quæ sic

a Alit. *quam laudat*, vel *quem laudas*.

b Antea erat *Olibrii*. Vetus inscriptio Musæi nostri domestici *Holybrium* exhibet, aspirata priori litera. Hic porro Demetriadis pater Consulatum egit an. 395. cum Anicio Probino fratre. Cæterum non *Anitii*, quemadmodum Erasm. & Martian. sed *Anicii*, ut Aldus in Orthographia monet ex Capitolinis lapidibus, aliisque apud Rolandum, scribendum est. Vide Gruterianum lapidem CCCLIII. 2. in quo multa Olybrii nominis decora continentur.

(1) Adnotat Grav. ex Cypriani lib. de *Eleemosyn.* *Multum beata mulier & gloriosa, quæ etiam ante diem judicii meruit judicis voce laudari.*

c Mss. quidam *ostendere*, unde verior fortasse & concinnior sensus exorietur, si legas *aviæ matrique*; nempe earum fugiebat aspectum Demetrias, ne ab austerioris vitæ proposito deterreretur, enixasque ad Deum preces fundebat, *ut aviæ animum matrisque molliret*, quod infra proditur manifestius.

CLASSIS IV. AN. 414. sic in pace metuis, quid faceres in martyrio [a] perpetiendo? Quæ tuorum vultum ferre non potes, quomodo sustineres tribunalia persecutorum? Si te virorum exempla non provocant, hortetur faciatque securam beata martyr Agnes, quæ & ætatem vicit, & tyrannum, & titulum castitatis martyrio consecravit. Nescis misera, nescis cui virginitatem tuam debeas. Dudum inter barbaras tremuisti manus, aviæ matrisque sinu, & palliis tegebaris. Vidisti te captivam, & pudicitiam tuam, non tuæ potestatis. Horruisti truces hostium vultus: raptas virgines Dei gemitu tacito conspexisti. Urbs tua, quondam orbis caput, Romani populi sepulcrum est; & tu in Libyco littore, exulem virum, exul ipsa accipies? Quam habitura pronubam? quo deducenda comitatu? Stridor Punicæ linguæ procacia tibi [b] Fescennina cantabit. Rumpe moras omnes. *Perfecta Dei dilectio, foras mittit timorem.* (1. Joan. 4. 18.) Assume scutum fidei, loricam justitiæ, galeam salutis, procede ad prœlium. Habet & servata pudicitia martyrium suum. Quid metuis aviam? quid formidas parentem? Forsitan & ipsæ velint, quod te velle non credunt. His & aliis quampluribus inflammata stimulis, omnem corporis cultum, & habitum sæcularem, quasi propositi sui impedimenta, projecit: Pretiosa monilia, & graves censibus uniones, ardentesque gemmæ, redduntur scriniis: vili tunica induitur, viliori tegitur pallio: & insperata aviæ genubus repente provolvitur, fletu tantum & planctibus quæ esset ostendit. Obstupuit sancta & gravis femina, alienum habitum in nepte conspiciens. Mater gaudio stabat attonita. Utraque verum non credere, quod verum esse cupiebant. Hæsit vox faucibus, & inter ruborem & pallorem metumque atque lætitiam, cogitationes variæ nutabant.

6. Succumbendum est huic loco, * (* f. ne quid) neque narrare aggrediar, quod dicendo minus faciam. Ad explicandam incredibilis gaudii magnitudinem, & Tulliani fluvius siccaretur ingenii, & contortæ Demosthenis vibratæque sententiæ, tardius languidiusque ferrentur. Quidquid potest cogitare animus, quid sermo * (* al. non potest) potest explicare, illo in tempore factum est. Certatim in oscula neptis, [c] & filia, mater, & avia ruunt. Ubertim flere præ gaudio, jacentem manu attollere, amplexarique trepidantem. Agnoscere in illius proposito mentem suam, & gratulari, quod nobilem familiam, virgo virginitate sua nobiliorem faceret. Invenisse eam quod præstaret generi, quod Romanæ urbis cineres mitigaret. Jesu bone, quid illud in tota domo exultationis fuit? Quasi ex radice fœcunda, multæ simul virgines pullularunt, exemplumque patronæ & dominæ sequuta est clientum turba atque famularum. Per omnes domos fervebat virginitatis professio: QUARUM QUUM impar esset in carne conditio, unum erat præmium castitatis. Parum loquor. Cunctæ per Africam Ecclesiæ quodam exultavere tripudio. Non solum ad urbes, oppida, viculosque: sed ad ipsa quoque * (* al. mapalia.) magalia, celebris fama penetravit. Omnes inter Africam Italiamque insulæ, hoc rumore * (* al. repletæ.) completæ sunt, & inoffenso pede, longius gaudia cucurrere. Tunc lugubres vestes Italia mutavit, & semiruta urbis Romæ mœnia, pristinum ex parte recepere fulgorem, propitium sibi existimantes Deum, in alumnæ conversione perfecta. Putares extinctam Gotthorum manum, & colluviem perfugarum atque servorum Domini desuper intonantis fulmine concidisse. Non sic post Trebiam, Trasymenum, & Cannas; in quibus locis Romanorum exercituum cæsa sunt millia, (1) Marcelli primum apud Nolam prœlio, se populus Romanus erexit. Minori prius gaudio strata Gallorum agmina, auro redempta nobilitas, & seminarium Romani generis in arce cognovit. Penetravit hic rumor Orientis littora, & in mediterraneis quoque urbibus, Christianæ gloriæ triumphus auditus est. Quæ virginum Christi non hujus se societate jactavit? quæ mater non tuum, Juliana, beatum clamavit uterum? Incerta apud infideles sint præmia futurorum. Plus interim recepisti virgo, quam obtulisti. Quam sponsam hominis una tantum provincia noverat, virginem Christi totus orbis audivit. Solent miseri parentes, & non plenæ fidei

[a] Sic plerique mss. atque editi, at Martian. cum aliis *perpetrando*.

[b] Notum quam licentia essent ac lasciva Fescennina, quæ cantabantur in nuptiis. Prudentius in Hamartigenia, *Convivale calentis Carmen nequitiæ* vocat.

[c] Ita ex ingenio, levissima tamen immutatione, emendare placuit, cum antea esset inconcinno sensu, *& filiæ mater*. Heic quippe neptim cum filia, & matrem cum avia componit Hieronymus.

(1) Ex Cicerone in Bruto, *post Cannensem illam calamitatem primum Marcelli ad Nolam prælio populus se Romanus erexit*. Gravius.

CLASSIS IV. AN. 414.

dei Christiano, deformes & aliquo membro debiles filias, quia dignos generos non inveniunt; virginitati tradere. [a] Tanti, ut dicitur, vitrum, quanti margaritum. Certe qui religiosiores sibi videntur, parvo sumtu, & qui vix ad alimenta sufficiat, virginibus dato, omnem censum in utroque sexu, sæcularibus liberis largiuntur. Quod nuper in hac urbe dives quidam fecit Presbyter ut duas filias in proposito virginali inopes relinqueret, & aliorum ad omnem copiam filiorum luxuriæ atque deliciis provideret. Fecerunt hoc multæ, proh dolor, nostri propositi feminæ; atque utinam rarum esset exemplum, quod quanto crebrius est, tanto istæ feliciores, quæ ne plurimarum quidem exempla sequutæ sunt.

7. Fertur, & omnium Christianorum laude celebratur, quidquid fuerat nuptiis præparatum, a sancta Christi [b] synoride virgini traditum, ne sponso fieret injuria: immo ut dotata pristinis opibus veniret ad sponsum: ET QUOD IN REBUS mundi periturum erat, domesticorum Dei sustentaret inopiam. Quis hoc credat? [c] Proba illa omnium dignitatum, & cunctæ nobilitatis in orbe Romano nomen illustrius, cujus sanctitas & in universos effusa bonitas, etiam apud barbaros venerabilis fuit; quam trium liberorum, Probini, Olybrii, & Probi, non fatigarunt ordinarii Consulatus; * quum incensis direptisque omnibus in Urbe captivitas sit, nunc [d] habitas venundare dicitur possessiones, & facere sibi amicos de iniquo mammona, qui se recipiant in æterna tabernacula; UT ERUBESCANT OMNIS Ecclesiastici ministerii gradus, & cassa nomina monachorum emere prædia, tanta nobilitate vendente. Vix barbarorum effugerat manus; & avulsas de complexu suo virgines fleverat, quum subito intolerabili, quod numquam timuerat, [e] amantissimi filii orbitate percutitur, & qua-

(* al. & quum)

A si futura virginis Christi avia, spe futurorum mortiferum vulnus excepit: probans in se verum esse, quod in lyrico carmine super justi præconio dicitur:

Si fractus illabatur orbis, (Horat lib. 3. Carm. Oda 3.)
Impavidum ferient ruinæ.

Legimus in volumine Job: *Adhuc isto loquente, venit alius nuncius.* (Job. 1.) Et in eodem: *Tentatio,* sive (ut melius habetur in Hebraico) *militia, est vita hominis super terram.* (Ibid. 7. 1.) Ad hoc enim laboramus, & in B sæculi hujus periclitamur militia, ut in futuro sæculo coronemur. Nec mirum hoc de hominibus credere, quum Dominus ipse tentatus sit. (Matth. 4.) Et de Abraham Scriptura testatur: quod Deus tentaverit eum. (Genes. 22.) Quam ob caussam & Apostolus loquitur. *Gaudentes in tribulatione* Et, *scientes, quod tribulatio patientiam operatur: patientia probationem: probatio, spem: spes autem non confundit.* (Rom. 5. 3. & seqq.) Et in alio loco: *Quis nos* C *separabit a caritate * Dei? tribulatio, an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius? Sicut scriptum est: Quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus ut oves occisionis.* (Rom. 8. 35. 36. * al. Christi.) Et Isaias hujuscemodi homines cohortatur, dicens: *Qui ablactati estis a lacte, qui avulsi ab ubere, tribulationem super tribulationem exspectate: spem super spem.* (Isai. 28. 7. 10.) *Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam,* D *quæ revelabitur in novis.* (Rom 8. 18.) Cur ista replicaverim, sequens sermo monstrabit. Quæ de medio mari fumantem viderat patriam, & fragili cymbæ, salutem suam suorumque commiserat, crudeliora invenit Africæ littora. Excipitur enim ab * eo quem nescias, utrum avarior, an crudelior fuerit: cui nihil dulce præter vinum, & pretium; & qui sub occasione partium clementissimi * Principis, sævissimus omnium ex- E titit tyrannorum; & (ut aliquid loquar de fabulis Poetarum) quasi Orcus in tartaro, non tricipitem, sed multorum capitum habuit * Cerberum: qui

(* Heracliano Africæ Comite. * Honorii * Sabinum)

a Proverbium fere obvium in Auctore nostro, qui vitri nomine gemmas vitreas, quæ veras imitentur intelligit. Sic Tertullianus capite 3. libri ad Martyras *Tanti*, ait, *vitreum, quanti verum margaritum? quis non libentissimo tantum pro vero habeat erogare, quantum alii pro falso?* Ex Anastasio etiam de Vitis Pontificum discimus, & vitreas gemmas in pretio fuisse aliquo.

b Aviam intellige & Matrem sic enim *par*, ξυνωρίς, vel *συνωρίς* Græce dicitur, & τὴν ξυνωρίδα τῶν ἀδελφῶν, *par fratrum*. Maluimus autem Latine reponere *Synoride*, ut codices mss. atque impressi alii habent, quam juxta Martianæum *συνωρίδε*, quod vitiosum est, pro *συνωρίδε*, immo *συνωρίδη*.

c Anicia Faltonia Proba Sexti Anicii Petronii Probi, qui Consul fuit an. 371. uxor, avia Demetriadis virginis, ipsiusque matris Julianæ non vere mater, sed socrus, ut ex Augustino lib. de Dono viduitatis c. 19. colligitur. Tres autem peperit filios, quorum prior Anicius Hermogenianus Olybrius Julianæ maritus, & Demetriadis pater, Consul. an. 395. Alter Anicius Probinus eodem anno Consul. Tertius Anicius Probus Consul. an. 406. Quidam Probam nostram Demetriadis aviam cum Proba Falconia, quæ laudatissimum Virgiliocentonem de Christo composuit, perperam confundunt.

d Olim erat *avitas*, quam lectionem sunt qui tueantur, sed mss. sequi præstat.

e Nempe Olybrii, qui Demetriadis pater erat, circa an. 409. demortui.

CLASSIS IV. AN. 414.

qui * cuncta traheret ac laceraret. *Hic matrum gremiis abducere pactas;* negotiatoribus & avidissimis mortalium Syris, nobilium puellarum nuptias vendere: non pupillarum, non viduarum, non virginum Christi inopiæ parcere, magisque manus rogantium spectare quam vultus. Hanc feram Charybdim, Scillamque succinctam multis canibus, fugiens barbaros matrona sustinuit; qui nec naufragiis parcerent, nec captivitatibus flecterentur. Imitare crudelis saltem hostem Romani imperii. [a] Brennus nostri temporis, tantum quod invenerat tulit: tu quæris quod non invenis. Et mirantur æmuli (virtus enim semper invidiæ patet) cur tantarum secum pudicitiam tacita proscriptione mercata sit, quum & ille partem dignatus sit accipere, qui totum potuit auferre: & hæc quasi Comiti negare non ausa sit, quæ se intelligebat sub nomine privatæ dignitatis tyranno servientem? Sentio me inimicorum patere morsibus? quod adulari videar clarissimæ & nobilissimæ feminæ; qui accusare non poterunt, si me * scierint hucusque tacuisse. Neque enim laudavi in ea umquam antiquitatem generis, divitiarum & potentiæ magnitudinem, viro vivente vel mortuo, quæ alii forsitan mercenaria oratione laudaverint. Mihi propositum est stilo Ecclesiastico laudare aviam virginis meæ, & gratias agere, quod voluntatem ejus, sua adjuverit voluntate. Alioquin cellula monasterii, vilis cibus, vestisque contemta, & ætas vicina jam morti, brevisque tempori viaticum, carent omni assentationis infamia. Denique in reliquis partibus, omnis mihi sermo ad virginem dirigetur, & virginem nobilem, & nobilem non minus sanctitate, quam genere: CUJUS QUANTO sublimior ascensus est, tanto lapsus periculosior.

*Sabinum Heracliani generum.

* al. *scient.*

[b] *Unum illud tibi nata Deo: præque omnibus unum,*
Prædicam, & repetens, iterumque, iterumque monebo,

Primum consilium dare se Scripturarum lectioni.

ut animum tuum sacræ lectionis amore occupes: nec in bona terra pectoris tui sementem lolii avenarumque suscipias: ne dormiente patrefamilias: (qui est *νοῦς*, id est, *animus*, Deo semper adhærens) inimicus homo zizania superseminet; sed semper loquaris: *In noctibus quæsivi quem * dilexit anima mea, ubi pascis, ubi cubas in meridie?* Et, * *Inhæsit post te anima mea, me suscepit dextera tua.* Illudque Jeremiæ: *Non laboravi sequens te, neque enim est dolor in Jacob, nec labor in Israel.* Quando eras in sæculo, ea quæ erant sæculi diligebas. Polire faciem purpurisso, & cerussa ora depingere; ornare crinem, & alienis capillis turritum verticem struere. Ut taceam de inaurium pretiis, candore margaritarum, Rubri maris profunda testantium, smaragdorum virore, cerauniorum flammis, hiacynthorum pelago, ad quæ ardent & insaniunt studia matronarum. Nunc autem quia sæculum reliquisti, & secundo post baptismum gradu, inisti pactum cum adversario tuo, dicens ei: *Renuncio tibi, diabole, & sæculo tuo, & pompæ tuæ, & * operibus tuis*, serva fœdus quod pepigisti, & esto consentiens, pactumque custodiens cum adversario tuo, dum es in via hujus sæculi, ne forte tradat te judici, & te de suo aliquid usurpasse convincat: tradarisque ministro, qui ipse est, & inimicus & vindex; & mittaris in carcerem & in tenebras exteriores, quæ quanto a Christo vero lumine separantur, tanto nos majori horrore circumdant; & non inde exeas, nisi solvas novissimum quadrantem, id est, minimum quodque delictum: quia & pro otioso verbo reddituri sumus rationem in die judicii.

Math. 13. Cant. 3. 1. * al. diligit. Psal. 62. 9. * al. adhæsit. Jerem. 17. Math. 5. & Luc. 0 * al. operi. Matt. 5. Matth. 12.

8. Hæc dicta sint, non infausto contra te vaticinio, [c] sed pavidi cautique monitoris officio, ea quoque in te, quæ tuta sunt formidantis. *Si spiritus* inquit, *potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris.* Quasi in procinctu, & in acie stamus semper ad pugnam. Vult nos loco movere hostis, & de gradu decedere; sed solidanda vestigia sunt, & dicendum. *Statuit supra petram pedes meos*; Et, *Petra refugium leporibus*, pro quo multi *Herinaceos* legunt. *Herinacios* animal

Eccles. 10. 4. Ps. 39. 3. Ps. 103. 18.

[a] Alaricum intellige, Gothorum Regem, quem Brenno Gallorum Duci ex eo comparat, quod uterque Populi Romani hostis, uterque Romam obsederit, uterque ut obsidionem eximeret, a Populo Romano argento donatus sit. Pejorem autem in eo Heraclianum facit, quod transfugas ipsos, qui omnia perdiderant, spoliaret infamis avaritiæ caussa.

[b] Ex Virgilii Æneidos lib. 5. ubi ille *nate Dea*. Sed quidam codd. Hieronymiani priorem versum immutant, immo tollunt ex amanuensium errore. *Illud tibi nata Deo, pro quo omnia reliquisti, unum prædicam* &c. Ut autem edidimus, legerat etiam olim Aquisgranense Concilium an. 816. sub Ludovico Pio, quod ex hoc loco reliqua hujus epistolæ majori ex parte exscribit, unde & melior quandoque lectio restituitur.

[c] Duo mss. *Sed pavido utique monitorum officio.*

CLASSIS IV. AN. 414.

mal parvum, & fugax, & spinarum sentibus prægravatum. Sed ideo Jesus spinis coronatus est, & nostra * delicta portavit (* al. peccatum.), & pro nobis doluit, ut de sentibus & tribulationibus feminarum, ad quas dicitur, Genes. 3. *In anxietatibus, & doloribus paries mulier, & ad virum* [a] *conversio tua, & ipse tui dominabitur*, rosæ virginitatis, & lilia castitatis nascerentur. Unde & sponsus pascitur inter lilia, & inter eos qui vestimenta sua non coinquinaverunt, Apoc. 3. virgines enim permanserunt, audieruntque præceptum: Eccl. 9. 8. *Candida sint semper vestimenta tua*, & quasi auctor virginitatis & princeps loquitur confidenter: Cant. 2. 1. *Ego flos campi, & lilium convallium*. Petra igitur leporum est, qui in persecutionibus fugiunt de civitate in civitatem; nec timent illud Propheticum: Ps. 141. 5. *Periit fuga a me. Montes autem excelsi cervis*, quorum colubri cibus sunt, quos educit puer parvulus de foramine, quando pardus & hœdus requiescunt simul; & bos & leo comedunt paleas, ut nequaquam bos discat feritatem, sed leo doceatur mansuetudinem. Revertamur ad propositum testimonium. *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris*. Post quod sequitur: *Quia curatio quiescere facit peccata maxima*. Qui versiculus hunc habet sensum: Si in cogitationes tuas coluber ascenderit, omni custodia serva cor tuum, & cum David canito: Ps. 18. 13. *Ab occultis meis munda me Domine: & ab alienis parce servo tuo*, & ad peccatum maximum, [b] quod opere perpetratur, nequaquam parvenies: sed incentiva vitiorum statim in mente jugulabis, & parvulos Babylonis allides ad petram; in qua serpentis vestigia non reperiuntur, cauteque Domino promittes: Ibid. 14. *Si mei non fuerint dominati: tunc immaculatus ero, & emundabor a delicto maximo*. Hoc est quod alibi Scriptura testatur: Num. 14. 18. *Peccata patrum reddam in filios, in tertiam & in quartam generationem*; ut cogitationes nostras mentisque decretum, non statim puniat, sed reddat in posteris, id est in malis operibus, & in delictorum perseverantia, quoniam per Amos loquitur: Amos 1. 3. & 2. 4. *Super tribus & quattuor impietatibus illius, & illius civitatis, nonne aversabor eam?*

9. Hæc cursim quasi de prato pulcherrimo sanctarum Scripturarum, parvos flores carpsisse sufficiat pro commonitione tui; ut & claudas cubiculum pectoris, & crebro signaculo crucis munias frontem tuam, ne exterminator Ægypti in te locum reperiat; sed primogenita, quæ apud Ægyptios pereunt, in tua mente salventur, & dicas cum Propheta: Psal. 56. 8. & 107. 1. *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum: cantabo & psallam. Exurge gloria mea, exurge psalterium & cithara.* Psal. 56. 9. Quam assumere jubetur & Tyrus, multis peccatorum confossa vulneribus; ut agat pœnitentiam, & maculas pristinæ fœditatis, cum Petro amaris lacrymis abluat. Verum nos [c] ignoremus pœnitentiam, ne facile peccemus. Illa quasi secunda post naufragium miseris tabula sit: in virgine integra servetur navis. Aliud est quærere quod perdideris, aliud est possidere quod numquam amiseris. Unde & Apostolus castigabat corpus suum, & in servitutem redigebat; ne aliis prædicans, ipse reprobus inveniretur; corporisque ex persona generis humani inflammatus ardoribus, loquebatur: Rom. 7. 24. *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Ibid. 18. Et iterum: *Scio quia non * habitat in me* (* al. habitabit.), *hoc est, in carne mea bonum: Velle enim adjacet mihi; ut faciam autem bonum, * nequaquam* (* al. nequaquam invenio.). *Neque enim quod volo, bonum, sed quod nolo malum, hoc facio*. Et denuo: Ibid. 8. 8. & 9. *Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Vos autem non estis in carne, sed in spiritu: si tamen spiritus Dei habitat in vobis*.

10. Post cogitationum diligentissimam cautionem, jejuniorum tibi arma sumenda sunt, & canendum cum David: Psal. 68. 11. *Humiliavi in jejunio animam meam*. Et, Ps. 101. 10. *cinerem tamquam panem manducavi*. Et, Ps. 34. 13. *quum molesti erant mihi, induebar cilicio*. Genes. 3. Eva per cibum ejecta est de paradiso. 3. Reg. 19. Elias quadraginta dierum exercitatus jejunio, igneo curru rapitur in cælum. Exod. 24. & 34. Moyses quadraginta diebus ac noctibus, familiaritate & sermone Dei pascitur; in se verissimum probans quod dicitur. Matth. 4. 4. *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei*. Salvator generis humani, qui virtutum & conversationis suæ nobis reliquit [d] exemplum

a Mss. addunt *tuum* post *virum*; quemadmodum & Hebræus textus habet, atque in primis Græcus, ex quo locum hunc Hieronymus recitat, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου.

b Vid. epist. 125. num. 11. not. c.

c Negandi particulam addit Cisterciense exemplar; *Verum nos non ignoremus* &c. quæ nobis non probatur lectio, quod ad Hieronymi mentem non sit.

d Voculas *a spiritu*, ex aliis impressis ac mss. reposuimus; quorum auctoritatem sequimur etiam paulo post ad Apostoli verba, ubi *sub pedibus vestris* legimus juxta Græcum, & Vulgatam, cum antea esset *nostris*.

plum, post baptismum statim assumitur a spiritu, ut pugnet contra diabolum, & oppressum atque contritum, tradat discipulis conculcandum. Unde & Apostolus loquitur: *Deus autem conteret Satanam sub pedibus vestris velociter.* (Rom. 16. 20.) Et tamen hostis antiquus post quadraginta dierum jejunium, per cibum molitur insidias, & dicit: *Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant.* (Matt. 4. 3.) In Lege, mense septimo post clangorem tubarum decimo die mensis, totius gentis Hebrææ jejunium est; & exterminatur illa anima de populo suo, quæ saturitatem prætulerit continentiæ. In Job scriptum est de dracone: *Virtus ejus in lumbis ejus, & fortitudo illius super umbilicum ventris ejus.* (Job. 38.) Adversum juvenes & puellas, ętatis ardore hostis noster abutitur, & inflammat rotam nativitatis nostrę, & implet illud Osee. *Omnes adulterantes, quasi clibanus corda eorum*, (Osee. 7. 4.) quę Dei misericordia, & jejuniorum * rigore (* al. frigore) restinguuntur. Hęc sunt ignita diaboli jacula, quę simul & vulnerant & inflammant, & a rege Babylonio tribus pueris pręparantur, qui succendit fornacem quadraginta novem cubitorum, habens & ipse septem hebdomadas ad perditionem, quas Dominus observari jusserat ad salutem. Sed quomodo ibi quartus speciem habens quasi filii hominis, immensos mitigavit ardores, & inter camini ęstuantis incendium docuit flammas calorem amittere, & aliud oculis comminari, aliud prębere tactui, sic & in animo virginali, rore cęlesti, & jejuniorum * rigore (* al. frigore), calor puellaris extinguitur, & in humano corpore, Angelorum impetratur conversatio. Quam ob rem & vas electionis de virginibus se dicit Domini non habere pręceptum, (1. Cor. 7.) quia contra naturam, immo ultra naturam est, non exercere quod nata sis: interficere in te radicem tuam, & solo virginitatis poma decerpere, nescire thorum, omnem virorum horrere contactum, & in corpore vivere sine corpore.

11. Neque vero immoderata tibi imperamus jejunia, & enormem ciborum abstinentiam, quibus statim corpora delicata franguntur, & ante ęgrotare incipiunt, quam sanctę conversationis jacere fundamenta. Philosophorum quoque sententia est, [a] μεσότητας ἀρετάς, ὑπερβολὰς κακίας εἶναι, quod Latinus ita potest sermo resonare, *moderatas esse virtutes, excedentes modum atque mensuram, inter vitia * reputari* (* al. deberi. Terent. in Andr.). Unde & unus de septem sapientibus, *ne quid*, ait, *nimis*. Quod tam celebre factum est, ut comico quoque versu expressum sit. Sic debes jejunare, ut non palpites, & respirare vix possis, & comitum tuarum, vel porteris, vel traharis manibus; sed ut fracto corporis appetitu, nec in lectione, nec in Psalmis, nec in vigiliis solito quid minus facias. Jejunium non perfecta virtus, sed cęterarum virtutum fundamentum est; & sanctificatio atque pudicitia, sine qua nemo videbit Deum, gradus prębet ad summa scandentibus, nec tamen si sola fuerit, virginem poterit coronare. Legamus Evangelium sapientium & stultarum virginum: (Matth. 25.) quarum alię cubiculum sponsi ingrediuntur: alię bonorum operum oleum non habentes, extinctis lampadibus excluduntur. Latus est super jejuniis campus, in quo & nos sępe cucurrimus, & multorum proprii habentur libri, ad quorum te mittimus lectionem, ut discas quid boni habeat continentia, & quid e contrario mali, saturitas.

12. Imitare [b] sponsum tuum: esto avię matrique subjecta. Nullum virorum, & maxime juvenum, nisi cum illis, videas. Nullum scias, quem illę nesciant. Sęcularis quoque sententia est. [c] *Eadem velle, & eadem nolle, ea demum firma amicitia est.* Ut appeteres virginitatem, ut Christi pręcepta cognosceres, ut scires quid tibi expediret, quid * (* al. diligere.) eligere deberes, illarum te exempla docuerunt: sancta domi instruxit conversatio. Non igitur solum putes tuum esse quod tuum est, sed earum quę suam in te expressere pudicitiam, & honorabilium nuptiarum, cubilisque immaculati pretiosissimum germinavere te florem: qui perfectos afferet fructus, si humiliaveris te sub potenti manu Dei, & scri-

[a] Vide in Epitaphio Paulæ, sive epist. 108. n. 20. Græcam hanc sententiam ubi replicat. Unum illum, quem tacito nomine de septem sapientibus dicit, Diogenes Laertius tradit Solonem fuisse, cujus Græca verba μηδὲν ἄγαν, vel εἶναι μηδὲν ἄγαν cum vocula *idest*, vulgati libri omnes interserunt, Benedictina editione excepta, & mss. quorum nullum, qui ea retineret, invenimus.

[b] Christum nempe de quo in Luca proditum est, quod erat *subditus* Mariæ & Joseph.

[c] Sumpta sententia ex Catilinæ oratione apud Sallustium cap. 20. quam alibi nec uno in loco Hieronymus recitat, ut in Apolog. contra Ruffinum cap. 2. Sed & noster Zeno Veronensis, ut alios omittamus, Sermone de Patientia, *Tu*, inquit, *amicitiam idem velle atque idem quoque nolle docuisti*.

(CLASSIS IV. AN. 414.)

& scriptum semper memineris: *Superbis Deus resistit, humilibus autem dat gratiam* (Jacob. 4. 6.). Ubi autem gratia, non operum retributio, sed donantis est largitas; ut impleatur dictum Apostoli: *Non est volentis, neque currentis, sed Dei miserentis* (Rom. 9. 16.). Et tamen velle, & nolle nostrum est: ipsumque quod nostrum est, sine Dei miseratione nostrum non est.

13. Eunuchorum quoque tibi, & puellarum ac servulorum mores magis eligantur quam vultuum elegantia, quia in omni sexu & ætate, & truncatorum corporum violenta pudicitia, animi considerandi sunt, qui amputari, nisi Christi timore non possunt. Scurrilitas atque lascivia, te præsente, non habeant locum. Numquam verbum inhonestum audias: aut si audieris, non [a] inesceris. Perditæ mentis homines uno frequenter levique sermone, tentant claustra pudicitiæ. Ridere, & rideri, sæcularibus derelinque. Gravitas tuam personam decet. [b] Catonem quoque (illum dico Censorium) & vestræ quondam urbis principem, qui extrema ætate Græcas literas, nec erubuit Censor, nec desperavit senex discere: & M. Crassum semel in vita scribit risisse Lucilius. Fuerit illa affectata severitas, & gloriam quærens auramque popularem: nos affectus & perturbationes, quandiu in tabernaculo corporis hujus habitamus, & fragili carne circumdamur, moderari, & regere possumus; amputare non possumus. Unde & Psalmista dicit: *Irascimini, & nolite peccare* (Psal. 4. 5.). Quod Apostolus edisserens: *Sol*, inquit, *non occidat super iracundiam vestram* (Ephes. 4. 26.); quia & irasci hominis est, & finem iracundiæ imponere, Christiani.

14. Superfluum reor te monere contra avaritiam, quum generis tui sit, & habere & calcare divitias, & Apostolus doceat avaritiam esse idolorum cultum (Ibid. 5.), Dominusque respondeat sciscitanti: *Magister bone, quid boni faciens, vitam æternam possidebo? Si vis esse perfectus, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælis, & veni, sequere me* (Matth. 19. 16. & 21.). Apostolici fastigii est, perfectæque virtutis, vendere omnia, & pauperibus distribuere, & sic levem atque expeditum, cum Christo ad cælestia subvolare. Nobis, immo tibi, diligens credita est dispensatio, quamquam in hoc, omni ætati, omnique personæ, libertas arbitrii relica sit. *Si vis*, inquit, *esse perfectus*. Non cogo, non impero, sed propono palmam, ostendo præmia: tuum est eligere, si volueris in agone atque certamine coronari. Et consideremus, quam sapienter sapientia sit loquuta: *Vende quæ habes*. Cui ista præcipiuntur? Nempe illi, cui dictum est: *Si vis esse perfectus*. Non partem bonorum tuorum vende: sed *omnia*. Quumque vendideris, quid sequitur? *Et da pauperibus*. Non divitibus, non propinquis, non ad luxuriam, sed ad necessitatem. Sive ille sacerdos sit, sive cognatus, & affinis, nihil in illo aliud consideres, quam paupertatem. Laudent te esurientium viscera, non ructantium opulenta convivia. In Actis Apostolorum (Act. 4. & 5.), quando Domini nostri adhuc calebat cruor, & fervebat recens in credentibus fides, vendebant omnes possessiones suas, & pretia earum ad Apostolorum deferebant pedes, ut ostenderent pecunias esse calcandas: dabaturque singulis, prout cuique opus erat. Ananias & Sapphira dispensatores timidi, immo corde duplici, & ideo condemnati, quia post votum obtulerunt quasi sua, & non ejus, cui semel ea voverant; partemque sibi alienæ substantiæ reservaverunt, metuentes famem, quam vera fides non timet, præsentem meruere vindictam: non crudelitate sententiæ, sed correptionis exemplo. Denique & Apostolus Petrus nequaquam imprecatur eis mortem, ut stultus Porphyrius calumniatur; sed Dei judicium Prophetico spiritu annunciat, ut pœna duorum hominum, sit doctrina multorum. Ex eo tempore, quo virginitati perpetuæ consecrata es, tua, non tua sunt, immo vere tua, quia Christi esse ceperunt, quæ, avia vivente vel matre, ipsarum arbitrio dispensanda sunt. Sin autem obierint, & somno Sanctorum requieverint (scio enim, & hoc illas optare, ut te habeant superstitem) quum ætas maturior fuerit, & voluntas gravior, firmiorque sen-

a Plerique mss. quibus & vetustiores editi concinunt, *non irascaris* pro *inesceris*. Mox Victorius pro *mentes hominum* emendandum putavit *mentis homines*, quod nos ex Aquisgranensis Synodi lectione, ac uno, alterove ms. recepimus.

b M. Crassum quidem semel in vita risisse, alibi quoque ex Lucilio Hieronymus docuit, aut verius ex Cicerone, qui lib. V. de Finibus id ex Lucilio tradidit; non vero idem unquam de Catone proditum scio. Cum tamen hoc loco idem testimonium ad utrumque referat, mendum subesse lectioni suspicor, & præcipue huic voci *quoque*, cujus loco fortasse legendum sit *nosce*, vel *imitare*, aut quid simile. Nam veteres etiam membranæ post *M. Crassum*, relativum *quem* addunt, quem si addideris, rectior sensus constabit.

CLASSIS IV. AN. 414.

tentia, facies quod tibi visum fuerit; immo quod Dominus * imperarit, scitura nihil te habituram, nisi quod in bonis operibus erogaveris. Alii ædificent Ecclesias, vestiant parietes marmorum crustis; columnarum moles advehant, earumque deaurent capita, pretiosum ornatum non sentientia; ebore argentoque valvas, & gemmis aurata distinguant altaria. Non reprehendo, non abnuo. Unusquisque in sensu suo abundet. Meliusque est hoc facere, quam repositis opibus incubare. Sed tibi aliud propositum est: Christum vestire in pauperibus, visitare in languentibus, pascere in esurientibus, suscipere in his qui tecto indigent, & maxime in domesticis fidei, virginum alere monasteria, servorum Dei, & pauperum spiritu habere curam, qui diebus & noctibus serviunt Domino tuo: qui in terra positi, imitantur Angelorum conversationem, & nihil aliud loquuntur, nisi quod ad laudes Dei pertinet: habentesque victum & vestitum, [a] his gaudent divitiis, qui plus habere nolunt: si tamen servant propositum. Alioqui si amplius desiderant, his quoque quæ necessaria sunt, probantur indigni. Hæc ad virginem divitem, & virginem nobilem sum loquutus.

*al. imperat

Horæ Canonicæ.

15. Nunc tantum ad virginem loquar, id est, non ea quæ extra te, sed in te sunt, tantum considerans. Præter Psalmorum & orationis ordinem, quod tibi Hora Tertia, Sexta, Nona, ad Vesperum, Media nocte, & Mane semper est exercendum, statue quot horis sanctam Scripturam ediscere debeas; quanto tempore legere, non ad laborem, sed ad delectationem & instructionem animæ. Quumque hæc finieris spatia, & frequenter te ad figenda genua, sollicitudo animæ suscitaverit, habeto lanam semper in manibus, vel staminis pollice fila deducito, vel ad torquenda subtegmina in alveolis fusa vertantur; aliarumque neta, aut in globum collige, aut texenda compone. Quæ texta sunt, inspice: quæ errata, reprehende: quæ facienda, constitue. Si tantis operum varietatibus fueris occupata, numquam dies tibi longi erunt: sed quamvis æstivis tendantur solibus, breves videbuntur, in quibus aliquid operis prætermissum [b] est. Hæc observans, & teipsam salvabis, & alias, & eris magistra sanctæ conversationis, multarumque castitatem lucrum tuum facies, Scriptura dicente: *in desideriis est omnis anima otiosi*. Nec idcirco tibi ab opere cessandum est, quia Deo propitio nulla re indiges: sed ideo cum omnibus laborandum est, ut per occasionem operis, nihil aliud cogites, nisi quod ad domini pertinet servitutem. Simpliciter loquar. Quamvis omnem censum tuum in pauperes distribuas, nihil apud Christum erit pretiosius, nisi quod manibus tuis ipsa confeceris, vel in usus proprios, vel in exemplum virginum cæterarum: vel quod aviæ matrique offeras, majora ab eis in refectionem pauperum pretia receptura.

Anastasius. Origenistæ.

16. Pene præterii, quod vel præcipuum est. Dum esses parvula, & sanctæ ac beatæ memoriæ Anastasius Episcopus Romanam regeret Ecclesiam, de Orientis partibus Hæreticorum sæva tempestas simplicitatem fidei, quæ Apostoli voce laudata est, polluere & labefactare conata est. Sed vir ditissimæ paupertatis & Apostolicæ sollicitudinis, statim noxium perculit caput, & sibilantiæ hydræ ora compescuit. Et quia vereor, immo rumore cognovi, in quibusdam adhuc vivere & pullulare venenata plantaria, illud te pio caritatis affectu præmonendam puto, ut sancti Innocentii, qui Apostolicæ cathedræ, & supradicti viri successor & filius est, teneas fidem: nec peregrinam, quamvis tibi prudens callidaque [c] videaris, doctrinam recipias. Solent enim hujuscemodi per angulos mussitare, & quasi justitiam Dei, quærere. Cur illa anima, in illa est nata provincia? Quid caussæ exstitit, ut alii de Christianis nascantur parentibus, alii inter feras, & sævissimas nationes, ubi nulla Dei notitia est? Quumque hoc quasi scorpionis ictu simplices quousque percusserint, & fistulato vulnere, locum sibi fecerint, venena diffundunt. Putasne frustra infans parvulus, & qui (1) vix matrem risu, & vultus hilaritate cognoscat; qui nec boni aliquid fecit, nec mali, dæmone corripitur, morbo opprimitur

Innocentius.

[a] Addunt quidam mss. *his contenti sunt*. Paulo supra pro *Virginum alere* &c. erat *virginem* &c. Nos hujusmodi vitia passim etiam inconsulto lectore, emendavimus.

[b] Falso & contrario sensu Victorius cum impressis plerisque aliis, *prætermissum non est*.

[c] Martianæus, paucique alii ex editis libris & mss. *videatur*, quod referunt ad doctrinam. Plurium est, quæ nobis probatur lectio, simulque concinnior.

(1) Expressum ex illo Virgilii versu Eclog. 4.
Incipe parve puer risu cognoscere matrem.
Gravius.

CLASSIS IV. AN. 414.

mitur regio, & ea sustinet, quæ videmus impios homines non sustinere, & (* al. si)
„ sustinere Deo servientes? Sin autem (Ps. 18.)
„ judicia sunt, inquiunt, Domini vera,
„ justificata in semetipsis, & nihil apud
„ Deum injustum est; ipsa ratione com- (Vid. infra Augustini epist. 131. num. 15.)
„ pellimur, ut credamus animas fuisse in
„ cælestibus, & propter quædam antiqua
„ peccata damnatas in corporibus huma-
„ nis, & ut ita loquamur, sepultas, nos-
„ que in valle lacrymarum pœnas luere
„ veterum peccatorum. Unde & Prophe-
„ ta dicit: *Priusquam humiliarer, ego peccavi*. Et: *Educ de carcere animam meam*. Et: *Iste peccavit, ut cæcus ex utero nasceretur, an parentes ejus?* & cætera his similia. (Ps. 118. 67. Ps. 141. 8. Joan. 9. 2.) Hæc impia, & scelerata doctrina olim in Ægypto & Orientis partibus versabatur, & nunc abscondite, quasi in foveis viperarum apud plerosque versatur, illarumque partium polluit puritatem, & quasi hæreditario malo, serpit in paucis, ut perveniat ad plurimos: quam certus sum, quod si audieris non recipias. Habes enim apud Deum magistras, quarum fides norma doctrinæ est. Intelligis quid loquar. Dabit enim tibi Deus in omnibus intellectum. Nec statim adversum sævissimam hæresim, & multo his nequiora, quæ dixi, responsionem [a] hominis flagitabis, ne non tam prohibuisse videar, quam commonuisse: quum præsentis operis sit * instituere virginem, non hæreticis respondere. (* al. instruere.) Cæterum omnes fraudulentias eorum, & cuniculos quibus nituntur subvertere veritatem, in alio opere Deo adjuvante, subvertimus: quod si volueris, promte libenterque mittemus. Ultroneas enim, ajunt, putere merces; & pretia facilitate decrescunt, * quæ semper in raritate majora sunt. (* al. decrescere)

17. Solet inter plerosque esse certamen, Utrum solitaria, an cum multis vita melior sit: quarum prior præfertur quidem secundæ; sed si in viris periculosa est, ne abstracti ab hominum frequentia, sordidis & impiis cogitationibus pateant; & pleni arrogantiæ & supercilii, cunctos despiciant, armentque linguas suas, vel Clericis, vel aliis Monachis detrahendo; de quibus rectissime dicitur: *Filii hominum, dentes eorum arma & sagittæ, & lingua eorum* (Ps. 56. 5.) *gladius acutus*: quanto magis in feminis, quarum mutabilis fluctuansque sententia, si suo arbitrio relinquatur, cito ad deteriora delabitur? Novi ego in utroque sexu, per nimiam abstinentiam, cerebri sanitatem quibusdam fuisse vexatam. (Vid. supra epistol. ad Rusticum Monachum.) Præcipueque in his, qui in humectis & frigidis * habitaverunt cellulis: ita ut nescirent quid agerent, quove se verterent: quid loqui, quid tacere deberent. (* al. habitant.) Certe si rudes sæcularium literarum, de tractatibus hominum disertorum quippiam legerint, verbositatem solam discunt, absque notitia Scripturarum; & juxta vetus elogium: quum lo-
„ qui nesciant, tacere non possunt: docentque Scripturas quas non intelligunt; & quum aliis persuaserint, eruditorum sibi assumunt supercilium: prius imperitorum magistri, quam doctorum discipuli. Bonum est igitur obedire majoribus, parere * præfectis & post regulas Scripturarum, vitæ suæ tramitem ab aliis discere: nec præceptore uti pessimo, scilicet præsumtione sua. (* al. perfectis.) De talibus feminis & Apostolus loquitur: *Quæ circumferuntur omni vento doctrinæ: semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis pervenientes*. (Eph. 4. 2. Tim. 3.)

18. Matronarum maritis ac sæculo servientium, tibi consortia declinentur, ne sollicitetur animus, & audias, quid vel maritus uxori, vel uxor loquuta sit viro. (Vitanda sæcularium consortia.) Venenatæ sunt hujuscemodi confabulationes. Super quarum damnatione, sæcularem versum assumens Apostolus, fecit Ecclesiasticum: *Corrumpunt mores bonos, confabulationes * pessimæ*. (1. Cor 15. * al. mala.) [b] Cujus Jambici metrum dum verbum servat ex verbo, nequaquam expressit Latina translatio. Graves feminæ, & maxime viduæ, ac virgines, tibi comites eligantur: quarum probata est conversatio, sermo moderatus, sancta verecundia. Fuge lasciviam puellarum, quæ ornant capita, crines a fronte demittunt, cutem poliunt, utuntur (1) pigmentis, adstrictas habent manicas, vestimenta sine ruga, soccosque crispantes: ut sub nomine virginali, vendibilius * pereant. (* al. pareant.) Mores enim & studia dominarum, plerumque ex ancillarum & comitum moribus judicantur. Illa tibi sit pulchra, illa amabilis, illa ha-

 ben-

a Olim in vetusta editione erat *Ordinis* pro *hominis*; at neutrum revera placet. Porro quod offert Demetriadi opus, non aliud videtur, esse quam ad Avitum epistola, 124. in qua Origeniani libri περὶ Ἀρχῶν fraudes detegit, & subvertit. Cæterum sumta sententia ex Cicerone pro Sext. Roscio, ubi de Solone agens, qui in parricidam supplicium nullum constituisset, *ne*, inquit, *non tam prohibere, quam admonere videretur*. Grav.

b Ex Menandro, ut alibi, nec uno in loco notatum est, φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί. Ejus vero metri ratio in Latina interpretatione, ut Victorius animadvertit, servata in hunc modum fuisset:

Mores bonos colloquia corrumpunt mala.

(1) Al. *lumentis* pro quo *lomentis* Gravius probat ex illo Martial. lib. 3.

Lomento rugas uteri quod condere tentas.

CLASSIS IV. AN. 414.

benda inter socias quæ se nescit esse pulchram; quæ negligit formæ bonum, & procedens ad publicum, non pectus & colla denudat, nec pallio revoluto cervicem aperit; sed quæ celat faciem, & vix uno oculo, qui viæ necessarius est, patente ingreditur.

Quid fugiendum.

19. Dubito an loquar: sed velim, nolim, quia crebro fit, dicendum est: non quo hæc in te timere debeam, quæ ista forsitan nescias, nec umquam audieris: sed quo per occasionem tui, cæteræ præmonendæ sint. Cincinnatulos pueros & calamistratos, & peregrini muris olentes [a] pelliculas, de quibus illud [b] Arbitri est: *Non bene olet, qui bene semper olet*, quasi quasdam pestes & venena pudicitiæ virgo devitet: ut taceam de cæteris, [c] quorum importuna visitatio & se infamat, & alias; ut etiam si nihil mali perpetretur: tamen hoc sit vel maximum malum, frustra patere maledictis & morsibus Ethnicorum. Nec hoc de omnibus dicimus, sed de his, quos Ecclesia ipsa reprehendit; quos interdum abjicit; in quos nonnumquam Episcoporum & Presbyterorum censura desævit: ut prope periculosius sit lascivis puellis ad loca religionis, quam ad publicum procedere. Quæ vivunt in monasterio, & quarum simul magnus est numerus, nunquam solæ, numquam sine matre procedant. De agmine columbarum crebro accipiter unam separat, quam statim invadat & laceret, cujus carnibus & cruore saturetur. Morbidæ oves suum relinquunt gregem, & luporum faucibus devorantur. Scio ego sanctas virgines, quæ diebus festis propter frequentiam populorum, pedem domi cohibent; nec tunc egrediuntur, quando major est adhibenda custodia, & publicum penitus devitandum. Ante annos circiter triginta, de Virginitate servanda edidi * librum, in quo necesse fuit mihi ire contra vitia, & propter instructionem virginis, quam monebam, diaboli insidias patefacere. Qui sermo offendit plurimos, dum unusquisque in se intelligens quod dicebatur, non quasi monitorem libenter audivit, sed quasi criminatorem sui operis aversatus est. Verumtamen quid profuit armasse exercitum reclamantium, & vulnus conscientiæ dolore monstrasse? Liber manet, homines præterierunt. Scripsi & ad plerasque virgines ac viduas [d] σπουδασμάτια & quidquid dici poterat, in illis opusculis defloratum est: ut aut superfluo eadem a nobis repetantur, aut nunc prætermissa, plurimum noceant. Certe & beatus Cyprianus, egregium de virginitate volumen edidit, & multi alii, tam Latino sermone, quam Græco; omniumque gentium literis atque linguis, [e] præcipue in Ecclesiis ἁγνὴ vita laudata est. Sed hoc ad eas pertineat, quæ necdum elegerunt virginitatem, & exhortatione indigent, ut sciant quale sit, quod eligere debeant. Nobis electa servanda sunt, & quasi inter scorpiones & colubros incedendum, ut accinctis lumbis, calciatis pedibus, & apprehensis manu baculis, iter per insidias hujus sæculi, & inter venena faciamus; ut possimus ad dulces Jordanis pervenire aquas, & terram repromissionis intrare, ut ad domum Dei ascendere, ac dicere cum Propheta: *Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ*. Et illud: *Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ*. Felix illa conscientia & beata virginitas, in cujus corde, præter amorem Christi, qui est sapientia, castitas, patientia atque justitia, cæteræque virtutes, nullus alius versatur amor; nec ad recordationem hominis, aliquando suspirat; nec videre desiderat, quem quum viderit,

* Epist. XXII. ad Eustochium

Ps. 25. 8.

Ps. 26. 4.

[a] Victorius maluit *pellicula*, utpote quæ non ad *olentes*, sed verius ad *pueros* referenda sit. At olere verbum cum accusandi casu jungitur elegantius. Has autem marinas pelles, quarum usum alibi quoque, & in Jovinian. lib. 2. acriter reprehendit, Jornandes in Geticis, ab Hunuguris, quæ gens Hunnica est, in orbem Romanum tradit importatas. Vid. sup. epist. 127. n. 3.

[b] Martialis quidem lib. 2. Epigramm. hujusmodi est versus; apud Arbitrum vero non invenio; sed ex ejus libris quædam adhuc desiderari notum: & facile uterque Auctor eandem potuit usurpasse sententiam, ut multas alias revera habent inter se communes. Potius Cisterciensis ms. lectionem expendi velim, ubi pro *Arbitri* nomine est *trivii*; proprie enim *illud trivii* dicitur, pro vulgata populi sermone sententia, cujusmodi hæc videtur fuisse.

[c] Post Erasm. editor Benedictin. *quarum*, quod emendant alii excusi & vetustiores nostri mss. cum palam sit de juvenibus sermonem esse, qui virgines crebro inviserent.

[d] Sequimur veteres libros manu exaratos, in quibus fere omnibus CΠΟΥΔΑCΜΑΤΙΑ habetur, non σπουδάσματα, ut alii typis vulgati. Diminutiva vox est, quæ idem fere ac σπουδάσματα, idest *opuscula*, sed paulo breviora significat, juxta Græcæ linguæ ingenium, & analogian, tametsi apud Græcos auctores aut Lexicographos non occurrerit.

[e] Vocem *præcipue*, quæ in Benedictin. edit. deerat, ex aliis omnibus libris supplevimus. Sed statim graviore mendo laborabant hucusque editi, in quibus erat *Agnes vita*, unde B. Agnetis vitam intendi ex præconcepta opinione sup. n. 5. testimonio creditum. Illa vero non omnium gentium literis atque linguis, sed Ecclesiasticis modo celebrata est, sive non etiam ab Ethnicis, sed a Fidelibus tantum: & martyrium quidem laudatur præ vita, quæ Ambrosio teste, *tredecim annorum fuisse traditur*, nec proferenda videatur ad virginitatis singulare exemplar, qua ætate probari vix tum incepit, si martyrium longe splendidius fecit. Emendamus itaque versis in Græcum literis ἁγνὴ, *agne*, quod est *casta*, aut *cælebs*, βίος ἁγνὸς τῶν ἀφροδισίων, *vita a rebus venereis pura*, quod unum abs Hieronymo intendi, ex toto contextu liquet.

CLASSIS IV. AN. 415.

rit, nolit dimittere. Sanctum virginum propositum, & [a] cæleſtis Angelorumque familiæ gloriam, quarundam non bene ſe agentium, nomen infamat. Quibus aperte dicendum eſt, ut aut nubant, ſi ſe non poſſunt continere, aut contineant, ſi nolunt nubere. Digna res riſu, immo planctu, incedentibus dominis, ancilla virgo procedit ornatior, ut pro nimia conſuetudine quam incomtam videris, dominam ſuſpiceris. Nonnullæ ſeparata & abſque arbitris quærunt hoſpitia, ut vivant licentius: utantur balneis, faciantque quod volunt, & devitent conſcientias plurimarum. Hæc videmus & patimur, & ſi aureus nummus affulſerit, inter bona opera deputamus.

20. Finem jungo principio: nec ſemel monuiſſe contentus ſum. Ama Scripturas ſanctas, & amabit te ſapientia: dilige eam, & ſervabit te: honora illam, & amplexabitur te. Hæc monilia in pectore, & in auribus tuis hæreant. Nihil aliud noverit lingua, niſi Chriſtum. Nihil poſſit ſonare, niſi quod ſanctum eſt. Aviæ tuæ tibi ſemper ac matris in ore dulcedo verſetur: quarum imitatio forma virtutis eſt.

* EPISTOLA [b] CXXXI.

* *Alias inter Hieronymianas non computata. Scripta an. 415. verno tempore.*

AUGUSTINI AD HIERONYMUM

ſive Liber

[c] De origine animæ hominis.

Recenſens varias de animæ origine ſententias, cupit doceri quæ potiſſimum tenenda ſit, & quomodo adverſus Pelagianorum dogma defendi poſſit ea, quam Hieron. in ſuperiore epiſtola 126. ſuam eſſe fere inſinuavit, *ſingulas animas novas naſcentibus fieri.*

1 *DEUM noſtrum, qui nos vocavit in ſuum regnum & gloriam, & rogavi & rogo, ut hoc quod ad te ſcribo, ſancte frater Hieronyme, conſulens te de his quæ neſcio, fructuoſum eſſe nobis * velit. Quamquam enim te multo quam ego ſum ætate majorem, tamen etiam ipſe jam ſenex conſulo. Sed ad diſcendum quod opus eſt, nulla mihi ætas ſera videri poteſt; quia etſi ſenes magis decet docere quam diſcere, magis tamen diſcere quam quid doceant ignorare. Nihil equidem moleſtius fero in omnibus anguſtiis meis, quas patior in difficillimis quæſtionibus, quam in tam longinquo tuæ caritatis abſentiam, ut vix poſſim meas dare, [d] vel recipere literas tuas, per intervalla, non dierum, non menſium, ſed aliquot annorum: cum, ſi fieri poſſet, quotidie præſentem te habere vellem, cum quo loquerer quidquid vellem. Nec ideo tamen non debui facere quod potui, ſi non potui totum quod volui.*

* al. *velis*

2. Ecce venit ad me religioſus juvenis, catholica pace frater, ætate filius, honore compresbyter noſter Oroſius, vigil ingenio, [e] promptus eloquio, flagrans ſtudio, utile vas in domo Domini eſſe deſiderans, ad refellendas falſas pernicioſaſque doctrinas, quæ animas Hiſpanorum multo infelicius, quam corpora barbaricus gladius, trucidarunt. Nam inde ad nos uſque ab oceani littore properavit, fama excitus, quod a me poſſet de his, quæ ſcire vellet, quidquid vellet audire. Neque nullum cepit adventus ſui fructum. Primo ne de me multum famæ crederet. Deinde docui hominem quod potui: quod autem non potui, unde diſcere poſſet, admonui, atque ut ad te iret hortatus ſum. Qua in re conſilium vel præceptum meum cum libenter & obedienter acciperet, rogavi eum ut abs te veniens, per nos ad propria remearet. Quam ejus pollicitationem tenens, occaſionem mihi credidi a Domino eſſe conceſſam, qua tibi ſcriberem de his, quæ per te ſcire cupio. Quærebam enim quem ad te mitterem, nec mihi facile occurrebat idoneus & fide agendi, & alacritate obediendi, & exer-

[a] Victorio probatur hæc alia lectio *cæleſtium Angelorum conſimilem gloriam* Synodus Aquiſgranenſis *cæleſtium conſimilem gloriam*. Placeret quod ferme habet Ciſterc. mſ. *Cæleſtium Angelorum familiam & gloriam*. Sed in re nullius fere momenti immutare non placuit.

[b] De hac & ſequenti Auguſtini epiſtolis ad Hieronymum, ſic ipſe auctor loquitur lib. 11. Retract. cap. 45. (Scripſi etiam duos libros ad Hieronymum Presbyterum ſedentem in Bethlehem, unum *de origine animæ hominis*: alterum *de ſententia Jacobi Apoſtoli*, ubi ait, *Quicumque totam legem ſervaverit, offendat autem in uno, factus eſt omnium reus*; de utroque conſulens eum. Sed in illo priore quæſtionem, quam propoſui, ipſe non ſolvi; in poſteriore autem quod mihi de illa ſolvenda videretur, ipſe non tacui; ſed utrum hoc approbaret etiam ille, conſului. Reſcripſit autem, laudans eamdem conſultationem meam, ſibi tamen ad reſpondendum otium non eſſe reſpondit. Ego vero quo uſque eſſet in corpore. hos libros edere nolui, ne forte reſponderet aliquando, & cum ipſa reſponſione ejus potius ederentur. Illo autem defuncto ad hoc edidi priorem, ut qui legit admoneatur, aut non quærere omnino quomodo detur anima naſcentibus; aut certe de re obſcuriſſima eam ſolutionem quæſtionis hujus admittere, quæ contraria non ſit apertiſſimis rebus, quas de originali peccato fides catholica novit in parvulis, niſi regenerentur in Chriſto, ſine dubitatione damnandis: poſteriorem vero ad hoc, ut quæſtionis de qua ibi agitur, etiam quæ nobis viſa eſt ſolutio ipſa noſcatur. Hoc opus ſic incipit: *Deum noſtrum qui nos vocavit.*)

[c] In vetuſtiſſimo Ambroſiano exemplari 212. inſcribitur, *Conſultatio Aurelii Auguſtini ad Hieronymum Presbyterum de origine animarum.*

[d] Idem Ambroſian. *vix recipere.*

[e] Apud Martianæum, qui poſt Eraſmum hanc epiſtolam in poſtremum tomum rejecit, *paratus eloquio.*

CLASSIS IV. AN. 415.

& exercitatione peregrinandi. Ubi ergo istum juvenem expertus sum, eum ipsum esse qualem a Domino petebam, dubitare non potui.

3. *ACCIPE igitur quæ mihi, peto, aperire ac disserere non graveris. Quæstio de anima multos movit, in quibus & me esse confiteor. Nam quid de anima firmissime teneam, non tacebo. Deinde subjungam quid mihi adhuc expediri velim.*

Anima ut immortalis

Anima hominis immortalis est, secundum quemdam modum suum. Non enim omni modo sicut

1.Tim.6.15.

Deus, de quo dictum est, qui solus habet immortalitatem. *Nam de animæ mortibus sancta Scriptura multa commemorat: unde illud est,*

Mat. 8.22.

Sine mortuos sepellire mortuos suos. *Sed quod ita moritur alienata a vita Dei, ut tamen in natura sua vivere non omnino desistat: ita mortalis ex aliqua caussa invenitur, ut etiam immortalis non sine ratione dicatur.*

Anima non est pars Dei.

*Non est pars Dei anima. Si enim hoc esset, omni modo incommutabilis atque incorruptibilis esset. Quod si esset, nec deficeret in deterius, nec proficeret in melius; nec aliquid in semetipsa vel inciperet habere quod non habebat, vel desineret habere quod habebat, quantum ad ejus ipsius affectiones pertinet. Quam vero aliter se habeat, non opus est extrinsecus testimonio; quisquis seipsum advertit, agnoscit. Frustra autem dicitur ab eis, qui * animam Dei partem esse volunt, hanc ejus labem ac turpitudinem, quam videmus in nequissimis hominibus, hanc denique infirmitatem & ægritudinem, quam sentimus in omnibus hominibus, non ex ipsa illi esse, sed ex corpore. Quid interest unde ægrotet, quæ si esset incommutabilis, [a] undelibet ægrotare non posset? Nam quod vere incommutabile & incorruptibile est, nullius rei accessu commutari vel corrumpi potest. Alioquin non Achillea tantum, sicut fabulæ ferunt, sed omnis caro esset invulnerabilis, si nullus ei casus accideret. Non est itaque natura incommutabilis, quæ aliquo modo, aliqua caussa, aliqua parte mutabilis est. Deum autem nefas est, nisi vere summeque incommutabilem credere. Non est igitur anima pars Dei.*

* Manichæi.

Anima incorporea.

4. *Incorpoream quoque esse animam, etsi difficile tardioribus persuaderi potest, mihi tamen fateor esse persuasum. Sed ne verbi controversiam vel superfluo faciam vel merito patiar, quoniam CUM DE RE CONSTAT, non est opus certare de nomine: si corpus est omnis substantia vel essentia vel si quid aptius nuncupatur id, quod aliquo modo est in seipso, corpus est anima. Item si eam solam incorpoream placet appellare naturam, quæ summe incommutabilis & ubique tota est, corpus est anima; quoniam tale aliquid ipsa non est. Porro si corpus non est, nisi quod per loci spatium aliqua longitudine, latitudine, & altitudine ita sistitur vel movetur, ut majore sui parte majorem locum occupet, & breviore breviorem, minusque sit in parte quam in toto, non est corpus anima. Per totum quippe corpus, quod animat, non locali diffusione, sed quadam vitali intentione porrigitur. Nam per omnes ejus particulas tota simul adest, nec minor in minoribus, & in majoribus major, sed alicubi intensius, alicubi remissius, & in omnibus tota, & in singulis tota est. Neque enim aliter, quod in corpore etiam non [b] toto sentit, tamen tota sentit. Nam cum exiguo puncto in carne viva aliquid tangitur, quamvis locus ille non solum totius corporis non sit, sed vix in corpore videatur, animam tamen totam non latet: neque id quod sentitur, per corporis cuncta discurrit, sed ibi tantum sentitur ubi fit. Unde ergo ad totam mox pervenit, quod non in toto fit, nisi quia & ibi tota est ubi fit, nec ut tota ibi sit, cetera deserit? Vivunt enim & illa ea præsente, ubi nihil tale factum est. Quod si fieret, & utrumque simul fieret, simul utrumque totam pariter non lateret. Proinde & in omnibus simul, & in singulis particulis corporis sui, tota simul esse non posset, si per illas ita diffunderetur, ut videmus corpora diffusa per spatia locorum, minoribus suis partibus minora occupare, & amplioribus ampliora. Quapropter si anima corpus esse dicenda est, non est certe corpus quale terrenum est, nec quale humidum, aut aerium, aut ætherium. Omnia quippe talia majora sunt in majoribus locis, & minora in minoribus, & nihil eorum in aliqua sui parte totum adest: sed ut sunt partes locorum, ita occupantur partibus corporum. Unde intelligitur anima, sive corpus, sive incorporea dicenda sit, propriam quamdam habere naturam, omnibus his mundanæ molis elementis excellentiore substantia creatam, quæ veraciter non possit in aliqua phantasia corporalium imaginum, quas per carnis sensus percipimus, cogitari, sed mente intelligi, vitaque sentiri. Neque hæc [c] proinde loquor, ut te quæ tibi nota sunt doceam: sed ut aperiam*

[a] Addunt Erasm. ac Martian. *aliquo modo*, & paulo post *accidisset* pro *accideret*.
[b] MSS. aliquot penes Benedictinos, *quod in corpore non toto sit tamen &c.*
[c] Erasm. ac Martian. *perinde*, & mox *sentiam* pro *teneam*.

CLASSIS IV. AN. 415.

riam quid firmissime de anima teneam, ne me quisquam, cum ad ea venero quæ requiro, nihil de anima vel scientia vel fide tenere arbitretur.

Anima sua culpa lapsa, sola Dei misericordia liberatur.

5. *Certus etiam sum, animam nulla Dei culpa, nulla Dei necessitate vel sua, sed propria voluntate in peccatum esse collapsam, nec liberari posse de corpore mortis hujus, vel suæ voluntatis virtute, tamquam sibi ad hoc sufficiente, vel ipsius corporis morte, sed gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum: nec omnino esse animam ullam in genere humano, cui non sit necessarius ad liberationem mediator Dei & hominum homo Christus Jesus. Quæcumque autem sine gratia mediatoris & sacramento ejus, in qualibet corporis ætate, de corpore exierit, & in pœnam futuram, & in ultimo judicio recepturam corpus ad pœnam. Si autem post generationem humanam, quæ facta est ex Adam, regeneretur in Christo ad ejus pertinens societatem, & requiem post mortem corporis habituram, & corpus ad gloriam recepturam. Hæc sunt, quæ de anima firmissime teneo.*

6. *NUNC accipe,* * *quæso, quid requiram, & noli me spernere,* [a] *sic non te spernat, qui pro nobis dignatus est sperni. Quæro ubi contraxerit anima reatum, quo trahitur in condemnationem, etiam infantis morte præventi, si ei per sacramentum quo etiam parvuli baptizantur, Christi gratia non subvenerit. Non enim es ex illis, qui modo nova quædam garrire ceperunt, dicentes, nullum reatum esse ex Adam tractum qui per baptismum in infante solvatur. Quod te sapere si scirem, immo nisi te id non sapere scirem, nequaquam* * *hoc abs te quærerem aut quærendum putarem. Sed quia tenemus de hac re sententiam tuam concinentem catholicæ fundatissimæque fidei, quia & Joviniani vaniloquia redarguens, adhibuisti testimonium ex libro Job,* Nemo mundus in conspectu tuo, nec infans cujus est diei unius vita super terram: *deinde adjunxisti,* Tenemurque rei in similitudinem prævaricationis Adæ: *& liber tuus in Jonam prophetam satis* * *hoc insigniter dilucideque declarat, ubi jejunare parvulos propter ipsum originale peccatum, merito coactos esse dixisti: non inconvenienter abs te quæro hunc reatum anima ubi contraxerit, unde oporteat eam etiam in illa ætate per sacramentum Christianæ gratiæ liberari.*

a

Animæ reatus unde.

Pelagiani.

Lib. 2. adversus Jovin.

Job. 15. 4. sec. LXX.

In Jon. 3.

7. *Ego quidem ante aliquot annos cum libros quosdam scriberem* de libero arbitrio, *qui in multorum manus exierunt, &* [b] *nunc habentur a plurimis, quattuor opiniones de animæ incarnatione, Utrum ex illa una, quæ primo homini data est, ceteræ propagentur, An singulis quibusque novæ etiam modo fiant: An alicubi jam exsistentes, vel mittantur divinitus, vel sponte labantur in corpora; ita putavi esse tractandas, ut qualibet earum vera esset, non impediret intentionem meam, qua tunc adversus eos quantis poteram viribus agebam, qui naturam mali suo principio* [c] *præditam, adversus Deum conantur inducere, id est contra Manichæos. Nam de Priscillianistis adhuc nihil audieram, qui non multum ab* * *istis dissimiles blasphemias fabulantur. Ideo quintam opinionem non addidi, quam in tua epistola inter cæteras commemorasti, ne aliquam præterires, ubi de hac quæstione interroganti rescripsisti religiosæ memoriæ viro, nobisque in Christi caritate gratissimo Marcellino, quod anima* [d] *non sit pars Dei. Primo, quia non de incarnatione ejus, sed de natura quæritur, cum hoc quæritur. Deinde quia hoc sentiunt illi contra quos agebam, & id maxime agebam, ut Creatoris inculpabilem inviolabilemque naturam a creaturæ vitiis & labe secernerem, cum illi a substantia mali, cui proprium principium principesque tribuunt, ipsam boni Dei substantiam ex parte,* [e] *qua capta est, corruptam & oppressam, & ad peccandi necessitatem perductam esse contendunt. Hoc itaque excepto hæreticæ opinionis errore, ex quattuor reliquis opinionibus quænam sit eligenda scire desidero. Quæcumque enim eligenda est, absit ut impugnet hanc fidem, de qua certi sumus, omni animæ etiam parvuli infantis necessariam esse liberationem ex obligatione peccati, eamque nullam esse nisi per Jesum Christum, & hunc crucifixum.*

CLASSIS IV. AN. 415.

b Lib. 3. c. 22.

c

d

e

8. *PROINDE ne longum faciamus, hoc certe sentis, quod singulas animas singulis nascentibus etiam modo Deus faciat. Cui sententiæ ne objiciatur, quod omnes creaturas sexto die consummaverit Deus, & septimo die requieverit, adhibes testimo-*

a Denuo Martian. post Erasm. *Si non te spernat*, tametsi in ipsa Augustini recensione Erasm. *ne te spernat*.
b Illud *nunc* apud Erasm. & Martian. desideratur.
c In Lovaniensi editione, notantibus Benedictinis, erat *editam*.

d Negandi particulam, quam editi cum Ambrosiano Ms. præferunt, restituimus a Benedictinis expunctam; nimirum istud rescripserat Hieronymus ad Marcellinum contra Manichæorum sententiam, animam partem Dei non esse.
e Sex Mss. apud Benedictinos, *qua capta est &c.*

CLASSIS IV. AN. 415.

monium ex Evangelio, Pater meus usque nunc operatur: [a] *Sic enim ad Marcellinum scripsisti: in qua epistola etiam mei commemorationem benevolentissime facere dignatus es, quod hic me haberet in Africa, qui ei ipsam facilius possem explicare sententiam. Quod si potuissem, non ille hoc abs te tam longe posito inquireret; si tamen id tibi ex Africa scripsit. Nam quando scripserit nescio; tantum scio quod de hoc bene cognoverit cunctationem meam: unde me inconsulto facere voluit. Quamquam etiam si consuleret, magis hortarer, & gratias agerem quod nobis omnibus conferre posset, nisi tu breviter rescribere, quam respondere maluisses. Credo ne superfluo laborares, ubi ego essem, quem putabas id optime scire, quod ille quæsiverat. Ecce volo ut illa sententia etiam mea sit, sed nondum esse confirmo.*

(Joan. 5. 17.)

9. *Misisti ad me discipulos, ut ea doceam, quæ nondum ipse didici. Doce ergo quod doceam. Nam ut doceam, multi a me flagitant, eisque me sicut alia multa, & hoc ignorare confiteor. Et fortasse quamvis in os meum verecundentur, tamen apud se dicunt*, Tu es Magister in Israel, & hæc ignoras? *Quod quidem Dominus ei dixit, qui erat unus illorum, quos delectabat vocari Rabbi. Unde etiam ad verum magistrum nocte venerat, quia fortassis erubescebat discere, qui docere consueverat. Me autem potius magistrum audire, quam velut magistrum delectat audiri. Recolo enim quid dixerit eis, quos præ ceteris elegit:* Vos autem, *inquit*, nolite vocari ab hominibus Rabbi: unus est enim magister vester, Christus [b]. *Nec alius docuit Moysen etiam per Jetro, nec alius Cornelium etiam per priorem Petrum, nec alius Petrum etiam per posteriorem Paulum. A quocumque enim verum dicitur, illo donante dicitur, qui est ipsa veritas. Quod si ideo adhuc ista nescimus, & ea neque orando, neque legendo, neque cogitando & ratiocinando invenire potuimus, ut probemus non solum indoctos quanta caritate doceamus, verum a doctis etiam quanta humilitate discamus?*

(Joan. 3. 10.) (Matt. 23. 8.)

10. *Doce ergo, quæso, quod doceam, doce quod teneam, & dic mihi, si animæ singillatim in singulis [c] hodieque nascentibus fiunt, ubi in parvulis peccent, ut indigeant in sacramento Christi remissione peccati, peccantes in Adam, ex quo caro est propagata peccati: aut si non peccant, qua justitia Creatoris ita peccato obligantur alieno, cum exinde propagatis membris mortalibus inseruntur, ut eas, nisi per Ecclesiam subventum fuerit, damnatio consequatur; cum in earum potestate non sit, ut eis possit gratia baptismi subveniri. Tot igitur animarum millia, quæ in mortibus parvulorum sine indulgentia Christiani sacramenti de corporibus exeunt, qua æquitate damnantur, [d] si novæ creatæ, nullo suo præcedente peccato, sed voluntate Creatoris singulæ singulis nascentibus adhæserunt, quibus eas animandis ille creavit & dedit; qui utique noverat, quod unaquæque earum nulla sua culpa sine baptismo Christi de corpore fuerat exitura? Quoniam igitur neque de Deo possumus dicere, quod vel cogat animas fieri peccatrices, vel puniat innocentes; neque negare fas nobis est, eas quæ sine Christi sacramento de corporibus exierint, eitam parvulorum, non nisi in damnationem trahi: obsecro te, quomodo hæc opinio defenditur, qua creduntur animæ non ex illa una primi hominis fieri omnes, sed sicut illa una uni, ita singulis singulæ?*

11. *Ea vero quæ dicuntur alia contra hanc opinionem, facile puto me posse refellere, sicut est illud, quo eam sibi quidam videntur urgere, quomodo consummaverit Deus omnia opera sua sexto die, & septimo requieverit, si novas adhuc animas creat? Quibus si dixerimus quod ex Evangelio in supradicta epistola posuisti*, Pater meus usque * nunc operatur: *respondent*, operatur, *dictum est, institutas administrando, non novas instituendo naturas, ne Scripturæ Geneseos contradicatur, ubi apertissime legitur, consummasse Deum omnia opera sua. Nam & quod eum scriptum est requievisse, utique a creandis novis creaturis intelligendum est, non a gubernandis; quia tunc ea quæ non erant, fecit, a quibus faciendis requievit: quia consummaverat omnia, quæ antequam essent, vidit esse facienda, ut deinceps non ea quæ non erant, sed ex his quæ jam erant, crearet & faceret quidquid faceret. Ita utrumque verum esse monstratur, & quod dictum est*, Requievit ab operibus suis: *& quod dictum est*, Usque nunc operatur: *quoniam Genesi non potest Evangelium esse contrarium.*

(Gen. 2. 2.) (Joan. 5. 17.) (* al. modo)

12. *Verum his qui hæc ideo dicunt, ne credatur modo Deus, sicut illam unam novas animas, quæ non erant, facere; sed ex*

CLASSIS IV. AN. 415.

[a] Addit Martian. post Erasm. *& ego operor*: qua quidem cum accessione adfertur locus in Hieronymiana ad Marcellinum epistola 126. quam modo expendit Augustinus.

[b] Idem cum Erasm. addit *Jesus*, mox *etiam* adverbium primo loco omittit.

[c] Abest ab Erasm. & Martian. *hodieque*.

[d] Adnotant Benedictini in mss. non paucis inveniri *sive nov æ creaturæ*.

ex illa una, quæ jam erat, eas creare, vel ex fonte aliquo ſive theſauro quodam, quem tunc fecit, eas mittere, facile reſpondetur, etiam illis ſex diebus multa Deum creaſſe ex his naturis, quas jam creaverat, ſicut ex aquis alites & piſces; ex terra autem arbores, fœnum, animalia: ſed quod ea, quæ non erant, tunc fecerit, manifeſtum eſt. Nulla enim erat avis, nullus piſcis, nulla arbor, nullum animal: & bene intelligitur ab his creatis requieviſſe, quæ non erant, & creata ſunt, id eſt ceſſaſſe, ne ultra quæ non erant, crearentur. Sed nunc quod dicitur, [a] *animas non in neſcio quo fonte jam exſiſtentes mittere, nec de ſeipſo tamquam ſuas particulas irrorare, nec de illa una originaliter trahere, nec pro delictis ante carnem commiſſis carneis vinculis compedire, ſed novas creare ſingulas ſingulis ſuam, cuique naſcenti, non aliquid facere dicitur, quod ante non fecerat. Jam enim ſexto die fecerat hominem ad imaginem ſuam, quod utique ſecundum animam rationalem feciſſe intelligitur.* [b] *Hoc & nunc facit, non inſtituendo quod non erat, ſed multiplicando quod erat. Unde & illud verum eſt, quod a rebus, quæ non erant, inſtituendis requievit. Et hoc verum eſt, quod non ſolum gubernando quæ fecit, verum etiam aliquid non quod nondum, ſed quod jam creaverat, numeroſius creando uſque nunc operatur. Vel ſic ergo vel alio modo quolibet eximus ab eo, quod nobis objicitur de requie Dei ab operibus ſuis, ne propterea non credamus nunc uſque fieri animas novas, non ex illa una, ſed ſicut illam unam.*

13. *Nam quod dicitur, Quare facit animas eis, quos novit cito morituros? Poſſumus reſpondere, parentum hinc peccata vel convinci, vel flagellari. Poſſumus etiam recte illius moderationi iſta relinquere, quem ſcimus omnibus temporaliter tranſeuntibus rebus, ubi ſunt etiam animalium ortus & obitus, curſum ornatiſſimum atque ordinatiſſimum dare; ſed nos iſta ſentire non poſſe, quæ ſi ſentiremus, delectatione ineffabili mulceremur. Non enim fruſtra per Prophetam, qui hæc divinitus inſpirata didicerat, dictum eſt de Deo,* Qui profert [c] numeroſe ſæculum. *Unde muſica, id eſt ſcientia ſenſuſve bene modulandi, ad admonitionem magnæ rei, etiam mortalibus rationales habentibus animas Dei largitate conceſſa eſt. Unde ſi homo faciendi carminis artifex novit quas quibus moras vocibus tribuat, ut illud quod canitur, decedentibus ac ſuccedentibus ſonis, pulcherrime currat ac tranſeat; quanto magis Deus, cujus ſapientia, per quam fecit omnia, longe omnibus artibus præferenda eſt, nulla in naturis naſcentibus & occidentibus temporum ſpatia, quæ tamquam ſillabæ ac verba ad particulas hujus ſæculi pertinent, in hoc labentium rerum tamquam mirabili cantico, vel brevius, vel productius, quam modulatio præcognita & præfinita depoſcit, præterire permittit? Hoc cum etiam de arboris folio dixerim, & de noſtrorum numero capillorum; quanto magis de hominis ortu & occaſu, cujus temporalis vita brevius productiuſve non tenditur, quam Deus diſpoſitor temporum novit univerſitatis moderamini conſonare?*

(Iſ. 40. 26.)

14. *Id etiam quod ajunt, omne quod in tempore cepit eſſe, immortale eſſe non poſſe: quia omnia orta occidunt, & aucta ſeneſcunt, ut eo modo credi cogant, animum humanum ideo eſſe immortalem, quod ante omnia tempora ſit creatus, non movet fidem noſtram. Ut enim alia taceam, cepit eſſe in tempore immortalitas carnis Chriſti, quæ tamen jam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur.* (Rom. 6. 9.)

15. *Illud vero quod in libro adverſus Ruffinum poſuiſti,* [d] *quoſdam huic ſententiæ calumniari, quod Deum dare animas adulterinis conceptibus videatur indignum, unde conantur adſtruere meritis geſtæ ante carnem vitæ animas quaſi ad ergaſtula hujus mundi juſte poſſe perduci, non me movet multa cogitantem, quibus hæc poſſit calumnia refutari. Et quod ipſe reſpondiſti, non eſſe vitium ſementis in tritico quod furto dicitur eſſe ſublatum, ſed in eo qui frumenta furatus eſt; nec idcirco terram non debuiſſe gremio ſuo ſemina confovere, quia ſator immunda ea projecerit manu; elegantiſſima ſimilitudo eſt. Quam & ante quam legerem nullas mihi objectio iſta de adulterinis fœtibus in hac quæſtione faciebat anguſtias, generaliter intuenti multa bona Deum facere, etiam de noſtris malis noſtriſque peccatis. Animalis autem cujuſcumque creatio, ſi habeat pium prudentemq; conſideratorem, ineffabilem laudem Creatori excitat; quanto magis creatio non cujuslibet animalis, ſed hominis? Si autem cauſſa creandi quæritur, nulla citius & melius reſpondetur, niſi quia omnis creatura Dei bona eſt. Et quid dignius quam ut bona faciat bo-*

(Lib. 3. cap. ultimo.)

[a] Paulo aliter penes Martian. *animas neſcio quo fonte, jam exiſtentes non mittere.*

[b] Mſſ. quinque Vaticani, & ſex Gallicani apud Benedictinos hæc inferunt: *Tandem poſt longam diſputationem, eccleſiaſticam confirmaſti ſententiam.* Quam ſtudioſi alicujus marginalem notam, poſtea in textum male intruſam fuiſſe non dubito.

[c] Ex LXX. ὁ ἐκφέρων κατ᾽ ἀριθμὸν τὸν κόσμον αὐτοῦ, Vulg. *in numero militiam eorum.*

[d] Id nempe urgebat Ruffinus, *& ubi eſt juſtitia Dei, ut de adulterio incæſtuque naſcentibus animas largiatur?* Nimirum ex Origene περὶ ἀρχῶν lib. 3. c. 3. *Non aliter poterit reſpondere, ita ut abſque omni injuſtitiæ culpa providentia demonſtretur, niſi priores quadam fuiſſe eis cauſſæ dicantur, quibus antequam in corpore naſcerentur animæ, aliquid contraxerint culpæ in ſenſibus, vel motibus ſuis.* Paulo poſt Benedictini pro *hujus mundi* legunt *hujuſmodi.*

CLASSIS IV. AN. 415.

bonus Deus, quæ nemo potest facere nisi Deus? A *tur intrare necessitate nascendi, alia corpora præoccupantibus animarum turbis, ipsa aliud non invenit, & sicut in spectaculo aliquo locum, ita carnem non quam voluit, sed quam valuit, occupavit? Numquid hæc & talia vel dicere possumus, vel sentire debemus? Doce igitur quid sentire, quid dicere debeamus, ut constet nobis ratio novarum animarum* [e] *singillatimque factarum singulis corporibus.*

16. Hæc & alia quæ possum, sicut possum, dico adversus eos qui hanc opinionem, qua creduntur animæ sicut illa una singulis fieri, labefactare conantur. Sed cum ad pœnas ventum est parvulorum, magnis, mihi crede, coartor angustiis, nec quid respondeam prorsus invenio: non solum eas pœnas dico, quas habet post hanc vitam illa damnatio, quo necesse est trahantur, si de corpore exierint sine Christianæ gratiæ sacramento, sed eas ipsas, quæ in hac vita dolentibus nobis versantur ante B *oculos; quas enumerare si velim, prius tempus quam exempla deficient. Languescunt ægritudinibus, torquentur doloribus, fame & siti cruciantur, debilitantur membris, privantur sensibus, vexantur ab immundis spiritibus. Demonstrandum est* [a] *utique, quomodo ista sine ulla sua mala caussa juste patiantur. Non enim dici fas est, aut ista ignorante Deo fieri, aut eum non posse resistere facientibus, aut injuste ista vel facere vel permittere. Numquidnam sicut animalia irrationabilia* C *recte dicimus in usus dari naturis excellentioribus, etsi vitiosis, sicut apertissime in Evangelio videmus, porcos ad usum desideratum concessos esse dæmonibus; hoc & de homine recte possumus dicere? Animal est enim, sed* * *rationale, etsi mortale. Anima est rationalis in illis membris, quæ tantis afflictionibus pœnas luit: Deus bonus est, Deus justus est, Deus omnipotens est; hoc dubitare omnino dementis est. Tantorum ergo malorum, quæ fiunt in parvulis, caussa justa dicatur. Nempe cum ma-* D *jores ista* * *patiuntur, solemus dicere, aut sicut in Job merita examinari, aut sicut in Herode peccata puniri. Et de quibusdam exemplis, quæ Deus manifesta esse voluit, alia quæ obscura sunt* [b] *homini conjectare conceditur, sed hoc in majoribus. De parvulis autem quid respondeamus edissere, si pœnis tantis nulla in eis sunt punienda peccata. Nam utique nulla est in illis ætatibus examinanda justitia.*

Matt. 8. 22.

* al. *rationabile.*

* al. *patiantur.*

17. De ingeniorum vero diversitate, [c] *immo absurditate, quid dicam; quæ quidem in* E *parvulis latet, sed ab ipsis exordiis naturalibus ducta, apparet in grandibus, quorum nonnulli tam tardi & obliviosi sunt, ut ne prima quidem discere literarum elementa potuerint: quidam vero tantæ sunt fatuitatis, ut non multum a pecoribus differant; quos moriones vulgo vocant. Respondetur fortasse, corpora hoc faciunt. Sed numquid secundum hanc sententiam quam* [d] *defendi volumus, anima sibi corpus elegit, & in eligendo cum falleretur, erravit? aut cum in corpus cogere-*

18. Ego quidem non de ingeniis, sed saltem de pœnis parvulorum, quas in hac vita patiuntur, dixi, aliquid in libris illis de libero arbitrio. *Quod quale sit, & cur mihi in ista, quam habemus in manibus quæstione, non sufficiat, intimabo, & eum ipsum de tertio libro locum excerptum his literis inseram; nam ita se habet: (De cruciatibus „ autem corporis quibus affliguntur parvuli, „ quorum per ætatem nulla peccata sunt, si „ animæ quibus animantur, non prius quam „ ipsi homines esse ceperunt, major querela „ & quasi misericors deponi* [f] *solet, cum „ dicitur, Quid mali fecerunt, ut ista paterentur? Quasi possit esse meritum innocentiæ, ante quam* * *quisque nocere aliquid „ possit. Cum autem boni aliquid operatur „ Deus in emendatione majorum, cum parvulorum suorum, qui eis cari sunt, doloribus ac mortibus flagellantur, cur ista „ non fiant, quando cum transierint, pro „ non factis erunt, in quibus facta sunt: „ propter quos autem facta sunt, aut meliores erunt, si temporalibus incommodis „ emendati, rectius elegerint vivere: aut „ excusationem in futuri judicii supplicio non „ habebunt, si vitæ hujus angoribus, ad æternam vitam desiderium convertere noluerint? „ Quis autem novit quid parvulis, de quorum cruciatibus duritia majorum contunditur, aut exercetur fides, aut misericordia probatur; quis* [g] *ergo novit quid ipsis „ parvulis in secreto judiciorum suorum bonæ compensationis reservet Deus? Quoniam „ quamquam nihil recte fecerint, tamen nec „ peccantes aliquid ista perpessi sunt. Non „ enim frustra etiam infantes illos, qui cum „ Dominus noster Jesus Christus necandus ab „ Herode quæreretur, occisi sunt, in honorem „ Martyrum receptos commendat Ecclesia.*

Lib. 3. 23. n. 67.

* al. *quisquam.*

19. Hæc tunc dixi, cum hanc ipsam de qua nunc agitur vellem communire sententiam. Sicut enim paulo ante commemoravi, quæcumque illarum de animæ incarnatione quattuor opinionum vera esset, inculpatam substantiam Creatoris, & a nostrorum peccatorum societate remotissimam nitebar ostendere. Et ideo quæ-

[a] Erasmus ac Martian. *itaque.*
[b] Iidem, vitiose tamen, *hominum conjectura conceditur.*
[c] Monent Benedictini in editis aliquot & mss. omitti *immo absurditate.*
[d] Contrario sensu Martian. post Erasmum *defendere noluimus:* falso, ut ex superioribus liquet.
[e] Al. *singulis corporibus singulatimque factarum.*
[f] Martian. post Erasm. *depromi.*
[g] Benedictini *quis ergo novit* &c. alii *quis inquam ergo novit* &c.

CLASSIS IV. AN. 410. *quæcumque illarum veritate posset convinci & repudiari, ad curam intentionis meæ, quam tunc habebam non pertinebat: quandoquidem cunctis diligentiore disputatione discussis, quæcumque illarum recte vinceret ceteras, me securissimo fieret, quando etiam secundum omnes id, quod agebam, invictum persistere demonstrabam. Nunc vero unam volo, si possum, ratione recta eligere ex omnibus: & propterea hujus ipsius, de qua nunc agimus defensionem, in his, quæ commemoravi de illo libro, verbis meis adtentius intuens, validam firmamque non video.*

20 *Nam velut firmamentum ejus illud est,* „ *quod ibi dixi, (Quis autem novit quid* „ *parvulis, de quorum cruciatibus duritia* „ *majorum contunditur, aut exercetur fi-* „ *des, aut misericordia probatur: quis* * „ *inquam novit quid ipsis parvulis in se-* „ *creto judiciorum suorum bonæ compensa-* „ *tionis reservet Deus?* [a] *) Sed hoc non immerito dici video de his, qui vel pro Christi nomine ac vera religione tale aliquid etiam nescientes patiuntur, vel sacramento Christi jam imbuti sunt, quia sine societate unius mediatoris liberari a damnatione non possunt, ut possit eis, etiam pro illis malis, quæ hic in diversis afflictionibus pertulerunt, compensatio ista præstari. Nunc autem cum ista quæstio non possit absolvi, nisi etiam de his parvulis respondeatur, qui post gravissimos cruciatus sine sacramento Christianæ societatis exspirant, quæ circa eos compensatio cogitanda est, quibus insuper & damnatio præparata est? Nam & de baptismo parvulorum in eodem libro, non quidem sufficienter, sed quantum illi operi satis esse videbatur, utcumque respondi, quod etiam nescientibus, & fidem suam nondum habentibus prodest: non tamen de damnatione eorum parvulorum, qui sine illo ex hac vita emigrant, tunc aliquid dicendum putavi, quia non quod nunc agitur agebatur.*

* al. ergo, vel inquam ergo

21. *Sed ut omittamus & contemnamus ea, quæ brevi tempore patiuntur, nec transacta revocantur, numquid similiter contemnere possumus, quod* per unum hominem mors, & per unum hominem resurrectio mortuorum? Sicut enim in Adam omnes moriuntur, sic & in Christo omnes vivificabuntur. *Per hanc enim apostolicam, divinam, claramque sententiam, satis evidenter elucet, neminem ire in mortem nisi per Adam, neminem ire in vitam æternam, nisi per Christum. Hoc est quippe* omnes *&* omnes, *quia sicut omnes homines per primam, hoc est per carnalem generationem pertinent ad Adam: sic omnes homines ad secundam, id est spiritalem* [b] *generationem veniunt, quicumque ad Christum perveniunt. Ideo ergo dictum est, & hic* omnes, *& ibi* omnes, *quia sicut omnes qui moriuntur, nonnisi in Adam moriuntur: ita omnes qui vivificabuntur, nonnisi in Christo vivificabuntur. Ac per hoc, QUISQUIS NOBIS dixerit, quemquam in resurrectione mortuorum vivificari posse, nisi in Christo, tamquam* [c] *pestis communis fidei detestandus est. Item QUISQUIS DIXERIT, quod in Christo vivficabuntur etiam parvuli, qui sine sacramenti ejus participatione de vita exeunt, hic profecto & contra apostolicam prædicationem venit, & totam condemnat Ecclesiam, ubi propterea cum baptizandis parvulis festinatur & curritur, quia sine dubio creditur aliter eos in Christo vivificari omnino non posse. Qui autem non vivificatur in Christo, restat ut in* * *ea condemnatione maneat, de qua dicit Apostolus,* Per unius delictum in omnes homines ad condemnationem: *Cui delicto obnoxios parvulos nasci, & omnis credit Ecclesia, & ipse jam contra Jovinianum disputans, & exponens Jonam Prophetam, sicut paulo ante commemoravi, fide veracissima definisti: credo & in aliis locis opusculorum tuorum, quæ vel non legi, vel in præsentia non recordor. Hujus igitur damnationis in* * *parvulis caussam requiro; quia neque animarum, si novæ fiunt singulis singulæ, video esse ullum in illa ætate peccatum, nec a Deo damnari aliquam credo quam videt nullum habere peccatum.*

1. Cor. 15. 21. & 22.

* al. eadem

Rom. 5. 18.

* al. parvulos,

22. *An forte dicendum est, in parvulo carnem solam caussam esse peccati; novam vero illi animam fieri, qua secundum Dei præcepta vivente, in adjutorio gratiæ* [d] *Christi, & ipsi carni edomitæ ac subjugatæ possit incorruptionis meritum comparari. Sed quia in parvulo anima nondum id agere potest, nisi Christi* [e] *acceperit sacramentum, per hanc gratiam carni ejus adquiritur, quod illius moribus nondum potuit. Si autem sine illo sacramento anima parvuli exierit, ipsa quidem in æterna vita erit, unde eam nullum peccatum potuit separare: caro vero ejus non resurget in Christo, non percepto ante mortem illius sacramento?*

23. *Hanc opinionem numquam audivi, num-*

a Addunt ex eodem libro Erasm. & Martian. heic quoque loci, *quoniam quamquam nihil recte fecerint, tamen nec peccantes aliquid, ista perpessi sunt.*
b Iidem *spiritualem regenerationem.*
c In Thuano ms. penes Benedictinos *hostis.*
d Haud bene Martian. post Erasm. *gratiæ Dei,* & mox *subjecta* pro *subjugatæ.*
e Iidem cum aliis editis *accesserit.*

CLASSIS IV. AN. 415.

numquam legi. Sed plane audivi & credidi, propter quod & loquutus sum, quia [a] venit hora, quando omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus: & procedent qui bene fecerunt, in resurrectionem vitæ. *Ipsa est de qua dicitur*, & per unum hominem, resurrectio mortuorum: *Ipsa est qua* in Christo omnes vivificabuntur. Qui autem male egerunt, in resurrectionem judicii. *Quid hic ergo de illis infantibus intelligendum est, qui prius quam possent agere vel bene vel male, sine baptismo corpore exuti sunt? Nihil hic de talibus dictum est. Sed si caro eorum ideo non resurget, quia nec boni aliquid fecerunt, nec mali; nec illorum resurrectura est, qui percepta baptismi gratia, in illa ætate defuncti sunt, in qua nihil bene vel male agere potuerunt. Si autem illi inter sanctos resurgent, id est inter eos qui bene egerunt; inter quos & illi resurrecturi sunt, nisi inter eos qui male egerunt, ne aliquas humanas animas credamus corpora sua non recepturas, sive in resurrectionem vitæ, sive in resurrectionem judicii? Quæ sententia prius quam refellatur, ipsa novitate jam displicet. Deinde quis ferat, si credant se illi, qui ad baptismum cum suis parvulis currunt, propter * carnes eorum, non propter animas currere? Beatus quidem [b] Cyprianus non aliquod decretum condens novum, sed Ecclesiæ fidem * firmatissimam servans, ad corrigendum eos, qui putabant ante octavum diem nativitatis non esse parvulum baptizandum, non carnem, sed animam dixit* non esse perdendam; *& mox natum, rite baptizari posse, cum suis quibusdam coepiscopis censuit.*

a Joan. 5. 28.
1. Cor. 15. 21.
* al. carnem.
b
* al. firmissimam.

24. *Sed contra Cypriani aliquam opinionem, ubi quod videndum fuit, fortasse non vidit, sentiat quisque quod libet; tantum contra apostolicam manifestissimam fidem nemo sentiat, [c] quæ ex unius delicto omnes in condemnationem duci prædicat: ex qua condemnatione non liberat, nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum, in quo uno omnes vivificantur, quiquumque vivificantur. Contra Ecclesiæ fundamentum morem nemo sentiat, ubi ad baptismum, si propter sola parvulorum corpora curreretur, baptizandi offerrentur & mortui.*

c Rom. 5. 18.

25. *Quæ cum ita sint, quærenda caussa est, atque reddenda, quare * damnentur animæ, quæ novæ creantur singulis quibusque nascentibus, si præter Christi sacramentum parvuli moriantur. Damnari enim eas, si sic de corpore exierint, & sancta Scriptura, & sancta est testis Ecclesia. Unde * illa de animarum novarum creatione sententia, si hanc fidem fundatissimam non oppugnat, sit & mea: si oppugnat, non sit & tua.*

* al. damnantur.
* al & illa

26. *Nolo mihi dicatur, pro hac sententia debere accipi quod scriptum est*, Qui finxit spiritum hominis in ipso, & Qui finxit singillatim corda eorum. *Aliquid fortissimum atque invictissimum requirendum est, quod nos non cogat Deum credere ullarum animarum sine culpa aliqua damnatorem. Nam vel tamdumdem valet, vel plus est forsitan creare, quam fingere, & tamen scriptum est* Cor mundum crea in me Deus. *Nec ideo putari potest, * animam hoc loco optare se fieri, prius quam aliquid esset: Sicut ergo jam existens creatur innovatione justitiæ, sic jam existens fingitur [d] conformatione doctrinæ. Nec illud quod in Ecclesiaste scriptum est*, Tunc convertetur in terram pulvis sicut fuit, & spiritus revertetur ad Dominum qui dedit illum: *istam confirmat sententiam, quam volumus esse nostram. Plus enim hoc suffragatur eis, qui ex una putant omnes esse animas. Nam sicut convertitur, inquiunt, pulvis in terram, sicut fuit; & tamen caro, de qua hoc dictum est, ad hominem non revertitur, ex quo propagata est, sed ad terram, unde primus homo factus est: sic & spiritus ex illius unius spiritu propagatus, non tamen ad eum revertitur; sed ad Dominum, a quo illi datus est. Verum quia hoc testimonium ita pro istis sonat, ut non omni modo huic opinioni, quam defendi volo, videatur esse contrarium, admonendam tantum credidi prudentiam tuam, ne talibus testimoniis ex his angustiis me coneris eruere. Nam licet nemo faciat optando, ut verum sit quod verum non est: tamen si fieri posset, optarem ut hæc sententia vera esset: sicut opto, ut si vera est, abs te liquidissime atque invictissime defendatur.*

Zach. 12. 1.
Psal. 32. 15.
Ps. 50. 12.
* al. anima
d
Eccl. 12. 7.

27. *Hæc autem difficultas etiam illos sequitur, qui jam existentes alibi animas, & ab initio divinorum operum præparatas, a Deo mitti opinantur in corpora. Nam & ab his hoc idem quæritur, Si animæ inculpatæ obedienter veniunt, quo mittuntur; cur in parvulis, si non baptizati vitam istam finierint, puniuntur? Eadem prorsus in utraque sententia difficultas est. Illi sibi videntur de hac facilius exire quæstione, qui*

a Martian. post Erasm. *veniet*, & paulo post *bona* pro *bene*, proprius Græco.

b Epistola 59. ad Fidum, unde argumenta contra Pelagianos desumunt alibi Hieronymus, & Augustinus.

c Cum Erasmo Martianæus, *qui ex unius delicto omnes homines in condemnationem &c.*

d Iidem rursum vitiose, *fingitur confirmatione doctrinæ*.

CLASSIS IV. AN. 415.

qui animas asseverant pro meritis vitæ prioris, singulas singulis corporibus implicari. Hoc enim putant esse in Adam mori, in carne scilicet, quæ propagata est ex Adam, supplicia pendere: a quo reatu, inquiunt, gratia Christi liberat pusillos cum magnis. Hoc quidem recte, veraciter, optimeque, quod gratia Christi liberat a reatu peccatorum pusillos cum magnis. Sed in alia superiore vita peccare animas, & inde præcipitari in carceres carneos, non credo, non
a *acquiesco, non consentio.* [a] *Primo, quoniam nescio per quos circuitus fieri id ajunt isti: ut post nescio quanta volumina sæculorum iterum ad istam sarcinam* * *corruptibilem carnis, & supplicia pendenda redeundum sit: qua opinione quid horribilius cogitari possit ignoro. Deinde quis tamdem justus defunctus est, de quo non, si isti vera dicunt, solliciti esse debeamus, ne in sinu Abrahæ peccans, in flammas illius divitis dejiciatur? Cur enim non & post hoc corpus peccari possit, si & ante potuit? Postremo & longe aliud est in Adam peccasse. Unde dicit Apostolus:* In quo omnes peccaverunt: *& aliud est extra Adam, nescio ubi peccasse: & ideo in Adam, id est, in carnem quæ ex Adam propagata est, tanquam in carcerem trudi. Illam vero opinionem, quod ex una fiant omnes animæ, nec discutere volo, nisi necesse sit. Atque utinam ista de qua nunc agimus, si vera est, sic abs te defendatur, ut hoc jam necesse non sit.*

* al. corruptibilis

Rom. 5. 12.

28. *Quamvis autem desiderem, rogem, votis ardentibus exoptem &* [b] *expetam, ut per te mihi Dominus hujus rei auferat ignorantiam: tamen si, quod absit, minime meruero, patientiam mihi petam a Domino Deo nostro: in quem si credimus, ut si aliqua nobis non aperiat etiam pulsantibus, nullo modo adversus eum murmurare debeamus.* [c] *Memini prius ipsis Apostolis dictum:* Multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. *In his, quantum ad me attinet, etiam hoc deputem. Nec qui hoc sciam me indigner indignum, ne hoc ipso etiam convincar indignior. Multa enim alia similiter nescio, quæ commemorare vel enumerare non possum. Et hoc tolerabiliter ignorarem, nisi metuerem, ne aliqua istarum opinionum contra illud quod firmissima fide retinemus, incautis obreperet mentibus. Sed antequam sciam, quænam earum potius eligenda sit, hoc me non temere sentire profiteor, eam quæ vera est, non adversari robustissimæ ac fundatissimæ fidei, qua Christi Ecclesia nec parvulos homines recentissime natos a damnatione credit, nisi per gratiam nominis Christi, quam in suis sacramentis commendavit, posse liberari.*

Joan. 16. 12.

* EPISTOLA CXXXII.

AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Seu Liber

De sententia Jacobi.

* *Alias inter Hieronymianas non adnumerata. Scripta eodem tempore ac superior.*

Consuluit de loco ex Jacobi epist. 2. 10. *Qui offenderit in uno, factus est omnium reus*, multaque admiscet de Stoicis, qui docebant omnia peccata esse paria: & quisquis haberet unam virtutem, habere omnes; qui careret una, nullam habere.

1 *Quod ad te scripsi, honorande mihi in Christo frater Hieronyme, quærens de anima humana, si nascentibus singulis, novæ singulæ nunc usque* * *fiunt, ubi peccati vinculum contrahant, quod per sacramentum gratiæ Christi, etiam in infantibus recenter natis solvendum esse non dubitamus, cum in non parvum volumen procederet, nolui ulla alia onerare quæstione: sed quod urget acrius, multo minus est negligendum. Proinde* [d] *quæso, & per Deum obsecro, ut exponas mihi quod multis existimo profuturum: aut si jam vel abs te, vel ab alio aliquo expositum habes, dirigas nobis, quomodo accipiendum sit, quod in epistola Apostoli Jacobi scriptum est:* Quicumque enim totam Legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. *Quæ res talis ac tanta est, ut quod hinc tibi non jam olim scripsi, multum me pœniteat.*

* al. fiant

Jac. 2. 10.

2. *De agenda namque præsenti vita, quomodo ad vitam perveniamus æternam, non de præterita perscrutanda, quam penitus demersit oblivio, sicut est illud quod de anima quærendum putavi, hæc vertitur quæstio. Eleganter autem dictum esse narratur, quod huic rei satis apte convenit. Cum quidam ruisset in puteum, ubi aqua tanta erat, ut eum magis exciperet, ne moreretur, quam suffocaret, ne loqueretur: accessit alius, & eo viso* [e] *admirans, ait, Quomodo huc cecidisti? At ille, Obsecro: in-*

a Benedictini, *Primum quoniam per nescio quos fieri circumitus &c.*
b Apud Benedictinos, *& exspectem.*
c Martian. post Erasm. cum tredecim penes Benedictinos mss. *Meminerimus ipsis &c.*
d Iidem, *Proinde quæro, &c.*
e Mss. decem, notantibus Benedictinis, *miserans ait.*

CLASSIS IV. AN. 415.

inquit, cogita quomodo hinc me liberes, non A *quomodo huc ceciderim, quæras. Ita quoniam fatemur, & fide Catholica tenemus, de reatu peccati tanquam de puteo etiam parvuli infantis animam Christi gratia liberandam, satis est ei quod modum quomodo salva fiat, novimus, etiam si numquam quomodo in malum illud devenerit, noverimus. Sed ideo putavi esse quærendum, ne forte ex illis opinionibus incarnationis animæ aliquam teneamus incautius, quæ liberandam prorsus animam parvuli contradi-* B *cat: negans eam esse in isto malo. Hoc igitur firmissime retento, quod anima parvuli de reatu peccati liberanda est, nec alio modo liberanda, nisi gratia Dei per Jesum Christum Dominum nostrum: si possumus etiam ipsius mali caussam, & originem nosse, vaniloquis non disputatoribus, sed litigatoribus paratius instructiusque resistimus. Si autem non possumus, non quia latet miseriæ principium, ideo pigrescere misericordiæ debet officium. Adversus eos autem qui sibi videntur scire quod nesciunt, hoc tu-* C *tiores sumus, quod hanc ignorantiam nostram non ignoramus. Aliud est enim, quod nescire malum est: aliud quod sciri vel non potest, vel non opus est, vel ad vitam quam quærimus, indifferens est. Hoc vero quod de literis Apostoli Jacobi nunc requiro, in hac ipsa qua vivimus, & ut semper vivamus Deo placere studemus, actione versatur.*

Jac. 2. 10. 3. *Quomodo igitur intelligendum est, obsecro te,* Quicumque totam Legem ser- D vaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus? *Itane qui furtum fecerit, immo vero qui dixerit diviti,* Sede hic: *pauperi autem,* Tu sta illic, *& homicidii, & adulterii, & sacrilegii reus est? Quod si non est, quomodo qui in uno offendat, factus est omnium reus? An illud quod dixit de divite & paupere, ad ista non pertinet, quorum si quis in uno offenderit,* * *fiet omnium reus? Sed recolendum est, unde venerit illa sententia,* E *& quæ illam superiora pepererint, quibusque connexa dependeat.* Fratres mei nolite, *inquit,* in personarum acceptione habere fidem Domini nostri Jesu Christi gloriæ. Etenim si introierit in conventum vestrum vir anulum aureum habens in veste candida: introierit autem & pauper in sordido habitu, & intendatis in eum qui indutus est veste præclara, & dicatis ei, Tu sede hic bene; pauperi autem dicatis, Tu sta illic, aut, sede sub scabello pedum meorum, nonne judicatis apud vosmetipsos, & facti estis judices cogitationum iniquarum? Audite [a], fratres carissimi, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, divites in fide, & hæredes regni, quod repromisit Deus diligentibus se? Vos autem exhonorastis pauperem, *propter illum scilicet, cui dictum est:* Tu sta illic: *cum habenti anulum aureum dictum esset,* Tu sede hic bene. *Ac deinde sequitur, eamdem ipsam sententiam latius versans, & explicans:* Nonne, *inquit,* divites per potentiam opprimunt vos, & trahunt ad judicia? Nonne ipsi blasphemant bonum nomen, quod invocatum est super vos? Si quidem legem perficitis regalem secundum Scripturam, Diliges proximum tuum sicut teipsum, benefacitis. Si autem accipitis personas, peccatum operamini, redarguti a Lege quasi transgressores. *Vide quemadmodum transgressores legis appellat, qui dicunt diviti,* Sede hic, *& pauperi,* Sta illic. [b] *Unde ne putarent contemptibile esse peccatum, in hac una re Legem transgredi, secutus adjunxit:* Quicumque totam Legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Qui enim dixit, Non mœchaberis, dixit &, Non occides. Quod si non * occidis, mœcharis autem, factus es transgressor Legis; *propter id quod dixerat,* Redarguti a Lege, quasi transgressores. *Quæ cum ita sint, consequens videtur, (nisi alio modo intelligendum ostendatur,) ut qui dixerit diviti,* Sede hic, *& pauperi,* Sta illic, *huic* [c] *non honorem, quem illi deferens, & idololatra, & blasphemus, & adulter, & homicida, & ne (quod longum est) cuncta commemorem, reus omnium criminum judicandus sit.* Offendens *quippe* in uno, factus est omnium reus.

* al. factus est.

* al. occidas

4. *At enim qui unam virtutem habet, omnes habet, & qui unam non habet, nullam habet. Hoc si verum est, confirmatur ista sententia. Sed ego eam exponi volo, non confirmari, quæ per seipsam apud nos omnibus philosophorum auctoritatibus firmior est. Et illud quidem de virtutibus, & vitiis, si veraciter dicitur, non est consequens, ut propter hoc omnia peccata sint paria. Nam illud de inseparabilitate virtutum,* [d] *nisi forsitan fallor, tamen si verum memini, quod vix memini, omnibus philosophis placuit, qui*

[a] Penes Martian. & Erasm. *Fratres mei dilectissimi.*

[b] Apud Benedictinos *Vide*, typorum tamen, ut videtur, mendo.

[c] Hieronymiani editores, *huic ampliorem honorem, quam illi deferens*. Scripsissent saltem ordine inverso, *Illi ampliorem honorem, quam huic &c.*

[d] Benedictinis placuit, *etsi forsitan &c.*

CLASSIS IV. AN. 415.

qui easdem virtutes, agendæ vitæ necessarias esse dixerunt. Hoc autem de paritate peccatorum soli Stoici ausi sunt disputare contra omnem sensum generis humani; quam eorum vanitatem in Joviniano illo qui in hac sententia Stoicus erat, in aucupandis autem & defensandis voluptatibus, Epicureus, de Scripturis sanctis dilucidissime convicisti. In qua tua suavissima, & præclarissima disputatione satis evidenter apparuit, non placuisse auctoribus nostris, vel ipsi potius quæ per eos locuta est, veritati, omnia esse paria peccata. Quomodo autem fieri possit, ut etiam si hoc de virtutibus verum est, non tamen ideo cogamur fateri æqualitatem omnium peccatorum, quantum possum, adjuvante Domino, aperire conabor. Quod si effecero, approbabis, ubi vero caussæ defuero, tu supplebis.

Contra Jovinian. lib. 2.

Virtutum catena.

5. *Certe hinc persuadent, qui unam virtutem habuerit, habere omnes, & omnes deesse cui una defuerit; quod prudentia nec ignava, nec injusta, nec intemperans potest esse; nam si aliquid horum fuerit, prudentia non erit. Porro si prudentia tunc erit, si & fortis, & justa, & temperans sit, profecto ubi fuerit, secum habet cæteras. Sic & fortitudo imprudens esse non potest vel intemperans vel injusta. Sic & temperantia necesse est, ut prudens fortis & justa sit. Sic & justitia non est, nisi sit prudens, fortis, & temperans. Ita* [a] *ubi est una vera aliqua earum, & aliæ similiter sunt. Ubi autem aliæ desunt, vera una illa non est, etiam si aliquo modo similis esse videatur.*

Vitia manifesta, & palliata.

6. *Sunt enim, ut scis, quædam vitia virtutibus aperta discretione contraria, ut imprudentia prudentiæ. Sunt autem quædam tantum quia vitia sunt, ideo contraria, quadam tamen specie fallaci similia, ut eidem prudentiæ non imprudentia, sed astutia. Nunc enim eam dico astutiam, quæ usitatius in malitiosis intelligi & vocari solet; non sicut nostra loqui Scriptura consuevit, quæ sæpe astutiam in bono ponit. Unde*, estote astuti, ut serpentes; *& illud* Ut & innocentibus det astutiam. *Quamquam & apud illos Romanæ linguæ* [b] *disertissimus dixerit:* Neque illi tamen ad cavendum dolus aut astutia deerant; *astutiam ponens in bono, sed apud illos rarissimum, apud nostros frequentissimum est. Itemque in partibus temperantiæ, apertissimæ contraria est effusio parcimoniæ. Ea vero quæ tenacitas dici vulgo solet, vitium quidem est, tamen parcimoniæ simile, non natura, sed fallacissima specie. Item dissimilitudine manifesta contraria est injustitia justitiæ. Solet autem quasi imitari justitiam vindicandi se libido, sed vitium est. Ignavia fortitudini perspicue contraria est: duritia vero distat natura, fallit similitudine. Constantia pars quædam virtutis est, ab hac inconstantia longe abhorret, & indubie contrasistit: pertinacia vero constantia dici affectat, & non est, quia illa est virtus,* * *hoc vitium.*

Matt. 10. 16. Prov. 1. 4.

* al. hæc.

7. *Ut ergo non iterum hæc eadem commemorare necesse sit, exempli gratia ponamus aliquid, unde possint cætera intelligi. Catilina, ut de illo scripserunt,* [c] *qui nosse potuerunt, frigus, sitim, famem ferre poterat, eratque patiens inediæ, algoris, vigiliæ supra quam cuiquam credibile est, ac per hoc, & sibi, & suis magna præditus fortitudine videbatur. Sed hæc fortitudo prudens non erat, mala enim pro bonis eligebat. Temperans non erat, corruptelis enim turpissimis fœdabatur. Justa non erat, nam contra patriam conjuraverat. Et ideo nec fortitudo erat, sed duritia sibi, ut stultos falleret, nomen fortitudinis imponebat. Nam si fortitudo esset, non vitium, sed virtus esset. Si autem virtus esset, a cæteris virtutibus tanquam inseparabilibus comitibus numquam relinqueretur.*

8. *Quapropter dum quæritur etiam de vitiis, utrum ipsa similiter omnia sint, ubi unum erit; aut nulla sint, ubi unum non erit, laboriosum est id ostendere, propterea quia uni virtuti duo vitia opponi solent, & quod aperte contrarium est, & quod specie similitudinis adumbratur. Unde* [d] *illa Catilinæ, quia fortitudo non erat, quæ esset, cum secum virtutes alias non habebat, facilius videbatur. Quod vero ignavia fuerit, ubi exercitatio quaslibet gravissimas molestias perpetiendi atque tolerandi, supra quam cuiquam credibile est, fuit, ægre persuaderi potest. Sed forte acutius intuentibus ignavia apparet ipsa duritia, quia laborem bonorum studiorum, quibus vera acquiritur fortitudo, neglexerat. Verumtamen quia sunt audaces qui timidi non sunt, & rursus timidi quibus abest audacia, cum sit utrumque vitium, quoniam qui vera virtute fortis est, nec temere audet, nec inconsulte timet, cogimur fateri vitia plura esse virtutibus.*

9. *Un-*

[a] Benedictini, *ita ubi vera est aliqua earum &c.* & paulo post, *vera illa non est.*
[b] Sallustius in Catilina cap. XXVI. apud quem tamen est plurium numero *astutia deerant.*
[c] Idem de Catilina cap. V. *Corpus patiens inediæ, vigiliæ, algoris, supra quam cuique credibile est &c.*
[d] Mss. duo penes Benedictinos, *illa Catilinæ duritia, quia fortitudo &c.*

9. Unde aliquando vitium vitio tollitur, ut amore laudis amor pecuniæ. Aliquando unum cedit, ut plura succedant, velut qui ebriosus fuerit, si modicum [a] biberit, & tenacitatem, & ambitionem didicerit. Possunt itaque vitia etiam cedere vitiis succedentibus, non virtutibus, & ideo plura sunt. Virtus vero quo una ingressa fuerit, quoniam secum cæteras ducit, profecto vitia cedent omnia quæcumque inerant. Non enim omnia inerant, sed aliquando totidem, aliquando plura paucioribus, vel pauciora pluribus succedebant.

10. Hæc utrum ita se habeant, diligentius inquirendum est. Non enim & ista divina sententia est qua dicitur: Qui unam virtutem habuerit, omnes habet; eique nulla inest, cui una defuerit: sed hominibus hoc visum est, multum quidem ingeniosis, studiosis, sed tamen hominibus. Ego vero nescio quemadmodum dicam. Non dico virum a quo denominata dicitur virtus, sed etiam mulierem quæ viro suo servat thori fidem, si hoc faciat propter præceptum & promissum Dei, [b] eique primitus sit fidelis, non habere pudicitiam, aut pudicitiam nullam vel parvam esse virtutem. Sic & maritum qui hoc idem servat uxori. Et tamen sunt plurimi tales, quorum sine aliquo peccato esse neminem dixerim, & utique illud qualecumque peccatum ex aliquo vitio venit. Unde pudicitia conjugalis in viris feminisque religiosis, cum proculdubio virtus sit, non enim aut nihil aut vitium est, non tamen secum habet omnes virtutes. Nam si omnes ibi essent, nullum esset vitium: si nullum vitium, nullum omnino peccatum. Qui autem sine aliquo peccato est? Quis ergo sine aliquo vitio, id est, fomite quodam vel quasi radice peccati, cum clamet qui supra pectus Domini recumbebat. Si diximus quia peccatum non habemus, nos ipsos * decipimus, & veritas in nobis non est? Neque hoc apud te diutius agendum est, sed propter alios qui forte hoc legerint, dico. Nam tu quidem in eodem ipso opere splendido contra Jovinianum, etiam hoc de Scripturis sanctis diligenter probasti: ubi etiam ex hac ipsa epistola: cujus verba sunt, quorum nunc intellectum requirimus posuisti quod scriptum est: In multis enim offendimus omnes. Non enim ait, offenditis, sed offendimus omnes, cum Christi loqueretur Apostolus, & cum hoc loco dicat: Quicumque autem totam Legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus. Ibi non in uno, sed in multis, nec quosdam, sed omnes dicit offendere.

1. Joan. 1. 8. * al. seducimus. — Lib. 2. — Jac. 3. 2. — Jac. 2. 10.

11. Absit autem ut quisquam fidelis existimet tot millia servorum Christi, qui veraciter dicunt se habere peccatum, ne seipsos decipiant, & veritas in eis non sit, nullam habere virtutem, cum virtus magna sit sapientia. Dixit autem, ipsa sapientia, homini, Ecce pietas est sapientia. Absit ergo ut dicamus tot ac tantos fideles & pios homines, Dei non habere pietatem, quam Græci vel εὐσέβειαν, vel expressius & plenius θεοσέβειαν vocant. Quid autem pietas est, nisi Dei cultus? ET UNDE ILLE COLITUR NISI CARITATE? Caritas igitur de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta, magna & vera virtus est, quia ipsa est finis præcepti. Merito dicta est fortis, sicut mors, sive quia nemo eam vincit, sicut mortem; sive quia in hac vita usque ad mortem est mensura caritatis, sicut Dominus ait: Majorem hac caritatem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis: sive potius, quia sicut mors animam avellit a sensibus carnis, sic caritas a concupiscentiis carnalibus. Huic subservit scientia, cum est utilis: nam sine illa inflat. Quod vero illa ædificando impleverit, nihil ibi ista inane quod inflet inveniet. Utilem porro scientiam definiendo monstravit: ubi cum dixisset, Ecce pietas est sapientia: continuo subjunxit, Abstinere vero a malis, scientia est. Cur ergo non dicimus, qui hanc virtutem habet, habere omnes: cum plenitudo Legis, sit caritas? An quanto magis est in homine, tanto magis est virtute præditus: quanto autem minus, [c] tanto minus inest virtus ei; quia ipsa est virtus: & quanto minus est virtus, tanto majus est vitium? Ubi ergo illa plena & perfecta erit, nihil ex vitio remanebit.

Job 28. 28. juxta LXX. — Cor. 1. 1. Tim. 1. 5. — Cant. 8. 6. Joan. 15. 13. — 1. Cor. 8. 1. — Job. 28. 28. — Rom. 13. 10.

12. Proinde mihi videntur Stoici falli, quia proficientem hominem in sapientia, nolunt omnino habere sapientiam: sed tunc habere, cum in ea omnino perfectus fuerit: non quia illum [d] provectum negant, sed nisi ex profundo quodam emergendo repente emicet in auras sapientiæ liberas, nulla ex parte esse sapientem. Sicut enim nihil interest ad hominem præfocandum, utrum aqua stadiis multis super se habeat altam, aut uno palmo, aut digito: sic illos qui tendunt ...

ten-

[a] Martian. post Erasm. si modicum bibere, & (fort. ex) tenacitate & ambitione didicerit.

[b] Iidem cum aliis plerisque editis, & quæ. Impressam lectionem restituunt Benedictini ex duobus mss. qui itidem in tribus aliis Vaticanis legi adnotant, & cui, scilicet Deo.

[c] Iterum iidem, tanto minus est virtus.

[d] Vitiose omnino apud eosdem, non quia illum perfectum negant.

CLASSIS IV. AN. 415.

tendunt ad sapientiam, proficere quidam dicunt, tamquam ab imo surgentes gurgitis in aerem: sed nisi totam stultitiam, velut opprimentem aquam, proficiendo velut emergendo evaserint, non habere virtutem, nec esse sapientes. Ubi autem evaserint, mox habere totam, nec quicquam stultitiæ remanere, unde omnino ullum peccatum possit exsistere.

13. *Hæc similitudo ubi stultitia, velut aqua, & sapientia, velut aer ponitur: ut animus a præfocatione stultitiæ tanquam emergens in sapientiam repente respiret: non mihi videtur satis accommodata nostrarum Scripturarum auctoritati: sed illa potius, ut vitium vel stultitia tenebris: luci autem virtus & sapientia comparetur, quantum ista similia de corporalibus ad intelligibilia duci possunt. Non itaque sicut de aquis in aerem surgens, ubi earum summum transierit, repente quantum sufficit inspiratur, sed sicut de tenebris in lucem procedens, paulatim progrediendo illuminatur. Quod donec plenissime fiat, jam eum tamen dicimus, tanquam de abditissima spelunca egredientem, vicinia lucis afflatum, tanto magis, quanto magis propinquat* [a] *egressui: ut illud quod in eo lucet, sit utique ex lumine quo progreditur; illud autem quod adhuc obscurum est, sit ex tenebris unde egreditur. Itaque & non justificabitur in conspectu Dei omnis vivens, & tamen justus ex fide vivit. Et induti sunt sancti justitia, alius magis, alius minus. Et nemo hic vivit sine peccato, & hoc alius magis, alius minus. Optimus autem est qui minimum.*

Psal. 142. 2. Abac. 2. 4. Job. 29. 14.

14. *Sed quid ego tanquam oblitus, cui loquor, doctori similis factus sum, cum proposuerim quid abs te discere velim? Sed quia de peccatorum parilitate, unde in id quod agebam incidit quæstio, examinandam tibi sententiam meam promere statueram, jam eam tandem aliquando concludam. Quia & si verum est, eum qui habet unam, omnes habere virtutes, eum qui unam non habet, nullam habere, nec sic peccata sunt paria, quia ubi virtus nulla est, nihil quidem rectum est, nec tamen ideo non est pravo pravius, distortoque distortius. Si autem quod puto esse verius, sacrisque literis congruentius, ita sunt animæ intentiones, ut corporis membra, non quod videantur locis, sed quod sentiantur affectibus, & aliud illuminatur amplius, aliud minus, aliud omnino caret lumine, & tenebroso inumbratur obstaculo, profecto ita ut quisquis illustratione piæ caritatis affectus est, in alio actu magis, in alio minus, in aliquo nihil, sic potest dici habere aliam, & aliam non habere, aliam magis, aliam minus habere virtutem. Nam & major est, in isto caritas, quam in illo, recte possumus dicere; & aliqua in isto, nulla in illo, quantum pertinet ad caritatem quæ* [b] *pietas est, & in ipso uno homine quod majorem habeat pudicitiam, quam patientiam, & majorem hodie quam heri, si proficit, & adhuc non habeat continentiam, & habeat non parvam misericordiam.*

15. *Et ut generaliter breviterque complectar, quam de virtute* * *habeam notionem, quod ad recte vivendum attinet, VIRTUS EST CARITAS, qua id quod diligendum est, diligitur. Hæc in aliis major, in aliis minor, in aliis nulla est, plenissima vero quæ jam non possit augeri, quamdiu homo hic vivit, est in nemine: quamdiu autem augeri potest, profecto illud quod minus est quam debet, ex vitio est. Ex quo vitio non est justus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Ex quo vitio non justificabitur in conspectu Dei omnis vivens. Propter quod vitium, si dixerimus, quia peccatum non habemus, nosmetipsos* * *seducimus, & veritas in nobis non est. Propter quod etiam, quantumlibet profecerimus, necessarium est nobis dicere, Dimitte nobis debita nostra, cum jam omnia in baptismo dicta, facta, cogitata dimissa sint.* [c] *Videt itaque, qui recte videt, unde & quando & ubi speranda sit illa perfectio, cui non sit quod adjici possit? Si autem præcepta non essent, non utique esset ubi se homo certius inspiceret & videret unde averteretur, quo conaretur, quare gratularetur, quid precaretur. Magna est ergo utilitas præceptorum, si libero arbitrio tantum detur, ut gratia Dei amplius honoretur.*

* al. habeo
3. Reg. 8. 46. Psal. 142. 3.
1. Joan. 1. 8.
* al. decipimus.
Matt. 6. 12.

Solutio quæstionis.

16. *Quæ si ita se habent, unde fiet omnium reus, si in uno offendat, qui totam Legem servaverit? An forte quia plenitudo Legis caritas est, qua Deus proximusque diligitur, in quibus præceptis caritatis, tota Lex pendet & Prophetæ, merito fit reus omnium, qui contra illam facit, in qua pendent omnia? Nemo autem peccat, nisi adversus illam faciendo, quia non adulterabis, non homicidium facies, non furaberis, non concupisces, & si quod aliud est mandatum, in hoc sermone recapitulatur, in eo quod est, diliges proximum tuum tanquam teipsum. Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo autem Legis est caritas. Nemo autem diligit proximum, nisi diligens De-*

Rom. 13. 10
Matt. 22. 40
Rom. 13. 9. 10. &c.

a Corrupte alii *egressus*.
b Erasm. & Martian. *qua pietatis est*.
c Iidem etiam sub interrogandi nota in fine, *Quid itaque, qui recte videt, videt unde, & quando &c.*

CLASSIS IV. AN. 415.

Deum, & hoc quantum potest proximo impendat, quem * *diligat tanquam seipsum, ut & ille diligat Deum, quem si ipse non diligit, nec se, nec proximum diligit. Ac per hoc qui totam Legem servaverit, si in uno offenderit, fit omnium reus; quia contra caritatem facit, unde tota Lex pendet. Reus itaque fit omnium, faciendo contra eam, in qua pendent omnia.*

* al. *diligit*

17. *Cur ergo non dicantur paria peccata? An forte quia magis facit contra caritatem, qui gravius peccat, minus, qui levius. Et hoc ipso quod admittit, fit quidem omnium reus, sed gravius peccans, vel in pluribus peccans, magis reus; levius autem vel in paucioribus peccans, minus reus: tanto majore scilicet reatu, quanto amplius, tanto minore, quanto minus peccaverit: tamen etiam si in uno offenderit, reus est omnium, quia contra eam facit, in qua pendent omnia? Quæ si vera sunt, eo modo & illud absolvitur, quod ait homo etiam apostolicæ gratiæ;* In multis enim offendimus omnes. *Omnes enim offendimus, sed unus gravius, alius levius. Quanto quisque gravius leviusque peccaverit, tanto in peccato committendo major, quanto in diligendo Deo & proximo minor. Et rursus tanto minor in peccati perpetratione, quanto major in Dei & proximi dilectione. Tanto itaque plenior iniquitatis, quanto inanior caritatis. Et tunc perfecti sumus in caritate, quando nihil restat ex infirmitate.*

Jac. 3. 2.

18. *Nec sane quantum arbitror putandum est leve esse peccatum in personarum acceptione, habere fidem Domini nostri Jesu Christi, si illam distantiam sedendi ac standi ad honores Ecclesiasticos referamus. Quis enim ferat eligi divitem ad sedem honoris Ecclesiæ, contempto paupere instructiore, atque sanctiore? Si autem de quotidianis consessibus loquitur, quis non* * *hinc peccat, si tamen peccat, nisi cum apud seipsum intus ita judicat, ut ei tanto melior, quanto ditior ille esse videatur. Hoc enim videtur significasse cum dicit:* Nonne judicatis apud vosmetipsos, & facti estis judices iniquarum cogitationum?

* al. *hic.*

Jac. 2. 4.

19. *Lex itaque libertatis lex caritatis est, de qua dicit.* Si tamen perficitis legem regalem, secundum Scripturas, diliges * proximum sicut teipsum, bene facitis. Si autem personas accipitis, peccatum operamini, redarguti a Lege, tanquam transgressores. *Et post illam sententiam ad intelligendum difficillimam de qua satis dixi, quod dicendum putavi, eamdem legem libertatis commemorans:* Sic * loquimini, *inquit*, & sic facite: sicut per legem libertatis incipientes judicari. *Et quoniam quid paulo ante dixerit, novit:* quoniam in multis offendimus omnes: *suggerit dominicam tanquam quotidianis quotidianam, etsi levioribus, tamen vulneribus medicinam.* Judicium enim, *inquit*, sine misericordia illi, qui non facit misericordiam. *Hinc enim & Dominus:* Dimittite, *inquit*, & dimittetur vobis: date, & dabitur vobis. [a] Superexsultat autem misericordia judicio; *non dictum est, vincit misericordia judicium, non enim est adversa judicio, sed* superexsultat: *quia plures per misericordiam colliguntur, sed qui misericordiam præstiterunt. Beati enim misericordes, quia ipsis miserebitur Deus.*

* al. *proximum tuum*

Jac. 2. 12. * al. *loquamini.* Ibid. 13. Luc. 6. 37. Jac. 2. 13. Matt. 5. 7.

20. *Et hoc utique justum est, ut dimittatur eis, quia dimiserunt, & detur eis, quia dederunt. Inest quippe Deo & misericordia judicanti, & judicium miseranti, propter quod ei dicitur,* Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine. *Nam quisquis velut nimium justus, judicium sine misericordia, quasi securus expectat, iram justissimam provocat, quam timens ille dixit:* Ne intres in judicium cum servo tuo. *Unde dicitur populo contumaci:* Quid vultis mecum judicio contendere? *Cum enim rex justus sederit in throno, quis gloriabitur castum se habere cor? Aut quis gloriabitur mundum se esse a peccato? Quæ igitur spes est, nisi superexsultet misericordia judicio? Sed erga illos qui misericordiam fecerunt, veraciter dicendo, Dimitte nobis,* [b] *sicut & nos dimittimus: & sine murmuratione dando: hilarem enim datorem diligit Deus. Denique sanctus Jacobus jam ex isto loco de misericordiæ operibus loquitur, ut quos vehementer illa sententia terruerat, consoletur, cum admonet, quomodo etiam quotidiana peccata, sine quibus hic non vivitur, quotidianis remediis expientur, ne homo qui cum in uno offenderit, fit omnium reus, in multis offendendo, quia in multis offendimus omnes, propter magnum aggerem reatus sui, minutatim collectum, ad tribunal tanti judicis perveniat, & eam quam non fecit misericordiam non inveniat; sed potius dimittendo atque dando mereatur sibi dimitti peccata, reddique promissa.*

Ps. 100. 1. Ps. 142. 2. Jer. 2. 29. Prov. 20. 8. & 9. Matth. 6. 12. 2. Cor. 9. 7. Jac. 5. 16.

21. *Multa dixi quibus tibi tædium fortassis inferrem, qui hæc tamen quæ approbas, non expectas* [c] *discere, quod ea docere consuevisti. Si quid autem est in eis, quantum ad rem ipsam pertinet: nam quali eloquio explicata sint,* non

[a] In Græco κατακαυχᾶται. Martian. post Erasm. heic atque infra, *superexaltat*; & mox *judicium* pro *judicio*, quemadmodum infra.

[b] Addunt Benedictini, *debita nostra*.

[c] Erasm. & Martian. *dicere*, nisi si typographi est mendum.

CLASSIS IV. AN. 415.

non nimis curo. Si quid ergo in eis est, quod eruditionem offendat tuam, quæso ut rescribendo admoneas, & me corrigere non graveris. Infelix est enim qui non tantos & tam sanctos tuorum studiorum labores & digne honorat, & de his Domino Deo nostro, cujus munere talis es, gratias agit. Unde cum libentius debeam a quolibet discere quod inutiliter ignoro, quam promtius quoslibet docere quod scio; quanto justius abs te hoc caritatis debitum flagito, cujus doctrina in nomine & adjutorio Domini tantum in Latina lingua Ecclesiasticæ literæ adjutæ sunt, quantum numquam antea potuerunt? Maxime tamen istam sententiam: Quicumque totam legem servaverit, offendat autem in uno, factus est omnium reus: *si quo alio modo exponi melius posse novit tua dilectio, per Dominum obsecro, ut id nobiscum communicare digneris.*

Jacob. 2. 10.

* Al. numero caret. Scripta eodem anno 415.

* EPISTOLA CXXXIII.

Ad [a] CTESIPHONTEM

Adversus Pelagium.

Pelagiani dogmatis insaniam, in primis vero ἀπαθείαν, & ἀναμαρτησίαν, sive ab animi perturbationibus immunitatem, & impeccantiam, rogatu Ctesiphontis refellit, ostendens e quorum cœnosis fontibus manarint. Tum Ruffinum redarguit, qui Xysti Pythagorici, sub nomine Sixti martyris ac Romani Pontificis, Pelagianum errorem redolentem librum Latine interpretatus sit, aliumque Eusebii Pamphili pro Origene, obtruderit quasi Pamphili martyris. Denique pollicetur, cum per otium licuerit, justo volumine Pelagiano dogmati se responsurum.

1. NOn audacter, ut falso putas, sed amanter studioseque fecisti, ut novam mihi ex vetere mitteres quæstionem, quæ ante literas tuas plerosque in oriente decepit, UT PER simulatam humilitatem, superbiam discerent; & dicerent cum diabolo, *In cælum ascendam: super sidera cæli ponam thronum meum, & ero similis Altissimo.* Quæ enim potest * alia major esse temeritas, quam Dei sibi, non dicam similitudinem, sed æqualitatem vindicare, & brevi sen-A tentia omnium Hæreticorum venena complecti, quæ de Philosophorum & maxime Pythagoræ & Zenonis principis Stoicorum fonte manarunt? Illi enim quæ Græci appellant πάθη, nos perturbationes possumus dicere: ægritudinem videlicet & gaudium, spem & metum: quorum duo præsentia, duo futura sunt, asserunt extirpari posse de mentibus, & nullam fibram radicemque vitiorum in homine omnino B residere, meditatione & assidua exercitatione virtutum. Adversum quos & Peripatetici, qui de Aristotelis fonte descendunt, fortissime disputant: & Academici novi, quos Tullius sequitur; & eorum, non dico res quæ nullæ sunt, sed umbras & vota subvertunt. Hoc est enim (1) hominem ex homine tollere, & in corpore constitutum esse sine corpore: & [b] optare potius quam docere, dicente Apostolo: *Miser ego homo, quis* C *me liberabit de corpore mortis hujus?* Et quia Epistolaris brevitas non potest omnia comprehendere, strictim tibi vitanda describam. Unde & illud Virgilianum est:

Isai. 14. 13.

* al. admissa

CLASSIS IV. AN. 415. Venena Hæreticorum unde?

Rom. 7. 24.

> *Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque, nec auras*
> *Respiciunt, clausæ tenebris & carcere cæco.*

Æneid. lib. 6.

Quis enim potest aut non gestire gaudio, aut mœrore contrahi, aut spe extolli, aut timore terreri? Quamobrem D & gravissimus Poeta Flaccus scripsit in Satyra:

> *Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,*
> *Qui minimis urgetur.*

Horat. Sermon. l. 1. Satyr. 3.

2. Pulchre [c] quidam nostrorum ait: Philosophi patriarchę Hęreticorum, Ecclesię puritatem perversa maculavere doctrina; ut nesciant illud dictum de humana fragilitate: *Quid gloriatur terra & cinis?* pręsertim [d] quum idem A-E postolus dicat: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & ducentem me in captivitatem.* Et iterum: *Non enim quod volo, hoc ago: sed quod nolo, id operor.* Si quod non vult operatur, quomodo stare potest hoc quod dicitur, Posse hominem sine peccato esse, si velit? Qua ratione potest esse quod velit,

Eccli. 10. 9.

Rom. 7. 23.

Ibid. 19.

Ttt 2 quum

[a] In quibusdam codd. & antiquiss. Vatic. olim Svecorum Reginæ 286. *ad Ctesifontem Urbicium* prænotatur, in aliis ad *Atesifontem*, vel *Tesiphontem Urbicum*. Orosius *Ctesiphontem* simpliciter appellat. Nec dubitandum videtur, Urbici cognomen inditum ab Urbe Roma, quemadmodum & Zephirinus papa ab Optato l. 1. & Siricius a Paulino Epist. 1. ad Severum Urbicus appellatur, ne dicam de Paula Urbica, ut vocat Hieronymus, aliisque haud paucis.

(1) Expressum ex Cicerone lib. 3. officior. *quid cum eo disseras, qui omnino hominem ex homine tollat?*

[b] Eodem sensu S. Augustinus lib. 2. contra Julian. c. 8. n. 23. & S. Ambrosius de fuga sæculi cap. 1. id *voti magis esse quam effectus* dicunt.

[c] Tertullianus adversus Hermogenem c. IX *Hæreticorum Patriarchæ Philosophi:* idemque de Præscript. c. 7. *Ipse denique hæreses a Philosophia subornatur &c.*

[d] Vitiose ac renuentibus Mss. Martianæus post Erasm. *cum de iisdem Apostolus &c.*

CLASSIS IV. AN. 415.

quum Apostolus afferat se quod cupiat, A implere non posse? Quumque ab eis quærimus, qui sint illi, quos absque peccato putent, nova stropha eludere cupiunt veritatem: se non eos dicere, qui sint, vel fuerint, sed qui esse possint. Egregii doctores dicunt esse posse quod numquam fuisse demonstrant, dicente Scriptura: *Omne quod futurum est, jam factum est in priori tempore*. (Eccles. 1. 9.) Neque nunc mihi necesse est ire per singulos Sanctorum, & quasi in corpore pulcherrimo B nevos quosdam & maculas demonstrare: quod plerique Nostrorum simpliciter faciunt, quum paucis sententiolis Scripturarum possint Hæreticorum, & per eos Philosophorum argumenta convinci. Quid enim dicit vas electionis? *Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur*. (Rom. 11. 32.) Et in alio loco, *Omnes enim peccaverunt, & indigent gloria Dei*. (Ibid. 3. 23.) Ecclesiastes quoque, per quem se cecinit ipsa sapientia, libere protestatur, C & dicit: *Non est enim homo justus super terram, qui faciat bonum & non peccet*. (Eccles. 7. 21.) Et iterum: *Si peccaverit populus tuus, non est enim homo qui non peccet*. (Ibidem.) Et: *quis gloriabitur castum se habere cor?* Et: *non est mundus a sorde, nec si unius diei fuerit super terram vita ejus*. (Prov. 20. 9.) Unde & David dicit: *Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in delictis concepit me mater mea*. (Ps. 50. 7.) Et in alio Psalmo: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*. (Ps. 142. 2.) Quod testimonium sub nomine pietatis nova argu- D mentatione deludunt. Ajunt enim ad comparationem Dei nullum esse perfectum, quasi Scriptura hoc dixerit. Neque enim ait: *Non justificabitur ad comparationem tui omnis vivens*: sed, *non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*. Quando enim dicit, *in conspectu tuo*, hoc intelligi vult, quod etiam qui homini- E bus sancti videntur, Dei scientiæ atque notitiæ nequaquam sancti sint. (1. Reg. 16. 7.) Homo enim videt in facie, Deus autem in corde. Si autem inspiciente Deo & omnia contemplante, quem cordis arcana non fallunt, nullus est justus: perspicue ostenditur, hæreticos, non hominem in excelsa sustollere; sed Dei potentiæ derogare: multaque alia, quæ si de Scripturis sanctis voluero congregare, non dicam Epistolæ, sed voluminis quoque excedam modum.

3. Nihil novi afferunt, qui in hujuscemodi applaudente sibi perfidia, simplices quidem & indoctos decipiunt: sed Ecclesiasticos viros, qui in lege Dei die ac nocte meditantur, decipere non valent. Pudeat ergo eos principium & sociorum suorum, qui ajunt, posse hominem sine peccato esse si velit, quod Græci dicunt ἀναμάρτητον. (Anamartetos quid?) Et quia hoc [a] Ecclesiarum per orientem aures ferre non possunt, simulant se, *sine peccato*, quidem dicere; sed ἀναμάρτητον dicere non audere; [b] quasi aliud sit *sine peccato*, aliud ἀναμάρτητον, & non Græcum sermonem, qui apud illos compositus est, duobus verbis sermo Latinus expresserit. Si *absque peccato* dicis, & ἀναμάρτητον dicere te, diffiteris, damna eos ergo qui [c] ἀναμάρτητον prædicant. Sed non facis. Nosti enim quid intrinsecus discipulos tuos doceas, aliud ore commemorans, & aliud cælans conscientia: nobisque alienis & indoctis loqueris per parabolas, tuis autem mysteria confiteris: & hoc juxta Scripturam te facere jactas; quia dictum est: *turbis Jesus in parabolis loquebatur*: (Luc. 8. 10) & ad discipulos in domo dicit: *Vobis datum est scire mysteria regni cælorum, illis autem non est datum*. (Matth. 13. 11.) Sed ut dicere ceperam, exponam breviter principum & sociorum tuorum nomina, ut animadvertas, qualium consortio gloriaris. Manichæus electos suos, quos [d] inter ἀψῖδας Plato-

[a] Vulgaris siquidem apud Græcos erat illa sententia, qua solus sine peccato Deus dicebatur, ὁ μόνος ἀναμάρτητος. Vid. Clementem Alexandrinum.

[b] Huetio, aliisque doctis viris, falli ipse Hieronymus videtur, qui ἀναμάρτητον idem esse statuat ac *sine peccato*, cum potius *impeccabilem* ex eorum sententia significet; nec ipse Pelagius perfectos peccati incapaces vellet esse, sed peccato carere posse: quod cum liberi arbitrii viribus effici posse contenderet, vehementer in si deerrabat. Idem dicunt de ἀναμαρτησία quam idem Hier. fere reddit *impeccantiam*, sive *non peccare*, illi e contrario vertunt *impeccabilitatem*, sive *non posse peccare*. Nos quod in hisce explicandis immorari diutius pigeat, uno & altero exemplo Hieronymianam interpretationem ac sensum defendi contendimus. Nimirum cum adulteræ mulieris morosos accusatores Christus Dominus vellet repellere, ὁ, inquit, ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος &c. quo in loco plane constat *impeccabilem* vocem ἀναμάρτητον non significare, sed tantum *sine peccato*, quemadmodum & Vulgatus interpres reddit, & verti omnino necesse est. Ad eumdem modum tradit Herodotus lib. 5. c. 39. de Anaxandride, qui γυναῖκα ἐοῦσαν ἀναμάρτητον, idest *mulierem, quæ non peccaverat*, dimittere noluit; nec sane intellexit impeccabilem, seu quæ peccare non potuisset.

[c] Vitiose in Martianæi editione erat, *damna eos, qui te ἀναμάρτητον prædicant*, Voculam *te*, ab antiquis Mss. aliisque editis admoniti, amovimus, non ut superfluam tantum, sed quod sensum perverteret.

[d] Olim erat *inter animas Platonis*, vel *inter ideas & formas*. Impressam lectionem, quam Benedictini restituerunt, codices nostri magno numero confirmant, qui tamen frequentius latinis literis *absidas*, ut Ambrosianus S. 42. vel *apsidas* præferunt. Explicat vero Tertullianus lib. de anima cap. 54. ubi *apud Platonem*, inquit, *in æthere sublimantur animæ sapientes, apud Arium in aerem, apud Stoicos sub Lunam*; ut scias a Platone apsidas, vel ἀψῖδας ætherem voluisse intelligi. Confer nostrum Hieronymum in cap. 4. Epist. ad Ephesios. Plinius lib. 2. c. 15. Apsidas a Græcis appellatos stellarum circulos tradit.

tonis in cęlestibus collocat, dicit omni carere peccato, nec si velint, posse peccare. Ad tanta enim eos virtutum culmina transcendisse, ut carnis operibus illudant. Priscillianus in Hispania pars Manichęi (de turpitudine cujus te discipuli diligunt plurimum) verbum perfectionis, & scientię sibi temere vindicantes, soli cum solis clauduntur mulierculis, & illud eis inter coitum amplexusque decantant:

Virgil. Georg. 2.

Tum pater omnipotens fœcundis imbribus æther
Conjugis in gremium lætæ descendit: & omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.

Qui quidem partem habent Gnosticę hęreseos, de Basilidis impietate venientem. Unde & vos asseritis eos, qui absque legis scientia sunt, peccata vitare non posse. Quid * loquor de Priscilliano, qui & sęculi gladio, & totius orbis auctoritate [a] damnatus est? Evagrius Ponticus [b] Iberita, qui scribit ad Virgines, scribit ad Monachos, scribit ad eam [c] cujus nomen nigredinis testatur perfidię tenebras, edidit librum & sententias [d] περὶ ἀπαθείας quam nos *impassibilitatem* vel *imperturbationem* possumus dicere; quando numquam animus [e] nullo perturbationis vitio commovetur: & ut simpliciter dicam, vel saxum, vel Deus est. Hujus libros per orientem Gręcos, & interpretante discipulo ejus Ruffino, Latinos plerique in occidente lectitant. Qui librum quoque scripsit, quasi de Monachis: multosque in eo enumerat, [f] qui numquam fuerunt, & quos fuisse describit Origenistas: & ab Episcopis damnatos esse non dubium est, Ammonium videlicet, & Eusebium, & Euthymium, & ipsum Evagrium, Or quoque & Isidorum, & multos alios, quos enumerare tędium est: & juxta illud Lucretii:

Pal. loquar.

Lucret. l. 4. de Nat. rerum.

Ac veluti pueris absinthia tetra medentes
Quum dare conantur, prius oras pocula circum
Contingunt dulci mellis flavoque liquore.

Ita ille unum [g] Joannem in ipsius libri posuit principio, quem & catholicum & sanctum fuisse non dubium est, ut per illius occasionem cęteros quos posuerat hęreticos, Ecclesię introduceret. Illam autem temeritatem, immo insaniam ejus, quis digno possit explicare sermone, quod librum [h] Xysti Pythagorei, hominis absque Christo atque Ethnici, immutato nomine, Sixti Martyris, & Romanę Ecclesię Episcopi pręnotavit: in quo juxta dogma Pythagoricorum, qui hominem exęquant Deo, & de ejus dicunt esse substantia, multa de perfectione dicuntur: UT QUI VOLUMEN Philosophi nesciunt, sub Martyris nomine bibant de aureo calice Babylonis. Denique in ipso volu-

a A Maximo Imperatore post duorum Conciliorum anathemata ad an. 385. capite damnatus est.

b In aliis Mss. est *Iboritam*, quemadmodum in Ambrosiano, sed plerique omnes *Hyperiboritam*, vel *Hyperiberitam*, patriæ nomine, ut doctis quibusdam viris videtur, in maledictum contorto, quasi supra Iberitas populares suos, Iberita Iberitis pejor diceretur. Iberi enim, cæteræque Ponticæ gentes male audiebant, quod testatur cum primis Tertullianus initio lib. 8. contra Marcionem. Nobis placeret levissima literarum mutatione inducta *Iberipolitam* legi, qua in re si cui forte hariolari videamur, putet ille hoc ipso vocabulo ἰβήρων πολίτης a Sozomeno lib. VI. cap. 30. appellari Evagrium. ἐγένετο δὲ μὲν γένει, ἰβήρων πολίτης πρὸς τῷ καλουμένῳ εὐξείνῳ πόντῳ. *Fuit quidem genere Iberopolites, sive Iberæ aut Iboræ civis ad Euxinum pontum:* quæ lectio, quidquid Valesio videatur, sola germana est, ac verissima. Palladius ab eodem citatus, cap. 86. οὗτος (Evagrius) τῷ μὲν γένει ποντικὸς ἦν, πόλεως ἰβήρων. *Hic Ponticus erat genere, ex Ibera urbe*; non γένει ἰβήρων πόλεως dixit. Nota ea civitas ex aliquot Episcoporum subscriptionibus in Calchedonensi & Cplna Synodis, Notitiis Græcis editis a Schelestratio, & Constantino Porphyrogenneto lib. 1. de Thematibus. Alii codd. vitiose *Hebionitam* vocant. Cæterum de ipso Evagrio, ejusque moribus, scriptis, institutisque Philosophiæ conferendus est Sozomenus loco citato.

c Melania, Græce enim μελανία, Latine *nigredo* dicitur.

d Gennadius, qui libros sententiarum Evagrii recenset, ac vertit, nequaquam hujus tituli meminit. Dicitur tamen editus ab Holstenio veteris Auctoris liber περὶ ἀπαθείας, quem nobis videre non contigit. Verum de illius quoque vocis significatione, quam Hieronymus *impassibilitatem*, vel *imperturbationem* interpretatur, vetus est controversia. Seneca Epist. IX. *In ambiguitatem incidendum est, si exprimere ἀπάθειαν uno verbo cito voluerimus, & impatientiam dicere. Poterit enim contrarium ei, quod significare volumus, intelligi. Non enim eum volumus dicere, qui respuat omnis mali sensum. Accipietur is, qui nullum possit ferre malum. Vide ergo num satius sit, aut invulnerabilem animum dicere, aut animum extra patientiam positum.* Vid. Præfat. ad lib. 4. Commentar. in Jeremiam.

e Tres Vaticani Mss. *quando numquam animus ulla cogitatione, & vitio commovetur.*

f Eos, qui numquam extiterint, recensitos fuisse a Ruffino quis credat? Sic igitur vult intelligi Hieron. Ruffino ut exprobret, quod librum *QUASI de Monachis* scripserit, *qui tamen numquam fuerint*, nempe *Monachi*, sed aut Cœnobitæ, aut alterius instituti ascetæ. Sic alibi ut neget a Pamphilo martyre scriptum pro Origene Apologeticum, *Præmittis*, inquit, *quasi martyris librum*. Crucem fixerat eruditis locus iste haud probe intellectus, ut nedum exagerare, pene mentiri Hieronymum arbitrarentur, cum tamen fere obvia in eo sit ejus vocabuli acceptio. Tres qui proxime subsequuntur inter Origenistas notissimi, *fratres longi* vulgo appellantur.

g Quod olim opinabatur Victorius, supino errore Martianæus statuit, hunc nempe esse Joannem Chrysostomum, quem Catholicum & Sanctum Hieronymus prædicet. Immo vero fuit hic Joannes Ægyptius, qui in Heremo, quæ adjacet civitati Lyco, in rupe quadam montis ardui commanebat; & Lycopolitanus, vel Lycopolita vulgo audit.

h Variant Mss. atque editi, aliis *Sextum*, vel *Xestum*, aliis *Syxtum* præferentibus. Porro sæpe alibi & præcipue cap. 22. in Jerem. & 18. in Ezechiel. Ruffinum carpit Hier. quod Xystum Pythagoræum pro Xysto Pontifice ac martyre obtruderit. Ruffinus tamen in ea, quam hisce sententiis præposuit Præfatione, id se ab aliis traditum accepisse profitetur; & S. quoque August. Retractat. lib. 2. c. 42. emendat quod putaverit librum illum Sixti Romani Episcopi esse, quem postea legerit esse Sixti Philosophi.

lumine nulla Prophetarum, nulla Patriarcharum, nulla Apostolorum, nulla Christi fit mentio: ut Episcopum & Martyrem sine Christi fide fuisse contendat. Unde & vos plurima contra Ecclesiam usurpatis testimonia. Fecerat hoc & in sancti Pamphili Martyris nomine, ut librum primum sex librorum defensionis Origenis, Eusebii Cæsariensis, quem fuisse Arianum, nemo est, qui nesciat, nomine Pamphili Martyris prænotaret, quo scilicet egregia illa quattuor Origenis περὶ Ἀρχῶν volumina Latinis infunderet auribus. Vis adhuc & alium nosse tui erroris principem? Doctrina tua Origenis ramusculus est. In eo enim Psalmo ubi scriptum est (ut de cæteris taceam) Psal. 15. 7. *Insuper & usque ad noctem erudierunt me renes mei*, asserit virum sanctum, de quorum videlicet & tu numero es, quum ad virtutum venerit summitatem, [a] ne in nocte quidem ea pati, quæ hominum sunt, nec cogitatione vitiorum aliqua titillari. Nec erubescas de societate talium, renuens eorum nomina, quorum blasphemiis jungeris. [b] Joviniani secunda quæstio, tui ingenii disciplina est. Quidquid illi responsum est, tibi responsum credito. Nec fieri potest, ut diversus sit eorum exitus, quorum est una sententia.

4. Quum hæc ita se habeant, quid volunt miseræ mulierculæ oneratæ peccatis, quæ circumferuntur omni vento 2. Tim. 3.6. doctrinæ, semper discentes & numquam ad scientiam veritatis pervenientes; & cæteri muliercularum socii, prurientes auribus, & ignorantes quid audiant, quid loquantur, qui vetustissimum cœnum, quasi novam suscipiunt Ezech. 13. & 22. temperaturam: qui, juxta Ezechielem, liniunt parietem absque temperamento, & superveniente veritatis pluvia, dissipatur? Simon Magus hæresim condidit, Helenæ meretricis adjutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omnium immundiciarum repertor, choros duxit femineos. Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet. Apelles * Philumenem (* al. Philomenem.) suarum comitem habuit doctrinarum. Montanus immundi spiritus prædicator, multas Ecclesias per Priscam & Maximillam nobiles & opulentas feminas, primum auro corrupit; deinde hæresi polluit. Dimittam vetera, ad viciniora transcendam. Arius, ut orbem deciperet, sororem principis ante decepit. Donatus per Africam, ut infelices * quosque (* al. quosque) fœtentibus pollueret aquis, Lucillæ opibus adjutus est. In Hispania Agape Elpidium, mulier virum, cæcum cæca duxit in foveam, successoremque qui Priscillianum habuit, Zoroastris magi studiosissimum, & ex mago Episcopum, cui juncta Galla non gente, sed nomine, germanam huc illucque currentem alterius & vicinæ hæreseos reliquit hæredem. Nunc quoque mysterium iniquitatis operatur. Duplex sexus utrumque supplantat, ut illud Propheticum cogamur assumere: *Clamavit perdix, congregavit quæ non peperit, faciens divitias suas, non* Jerem. 17. 11. *cum judicio. In dimidio dierum* [c] *derelinquet eas, & novissimum ejus erit insipiens.*

5. Illud vero quod ad decipiendos homines quosque postea huic sententiæ coaptarunt (*Non absque Dei gratia*) quum prima legentes fronte decipiat, introspectum & diligentissime ventilatum, decipere non potest. Ita enim Dei gratiam ponunt, ut non per singula opera ejus nitamur & regamur auxilio: sed ad liberum referunt arbitrium, & ad præcepta legis ponentes illud * Isaiæ (* al. Esaiæ Isai. 8. sec. LXX.): *Legem enim Deus in adjutorium posuit*, ut in eo Deo referendæ sint gratiæ, quod tales nos condiderit, qui nostro arbitrio possimus & eligere bona, & vitare mala. Et non intelligunt ista dicentes, quod per os eorum, intolerabilem blasphemiam diabolus sibilet. Si enim in eo tantum Dei est gratia, quod propriæ nos condidit voluntatis, & libero arbitrio contenti sumus; nec ultra ejus indigemus auxilio, ne [d] si indiguerimus liberum frangatur arbitrium: ergo nequaquam ultra orare debemus: nec illius clementiam precibus flectere, ut accipiamus quotidie, quod semel acceptum in nostra est potestate. Istiusmodi homines tollunt orationem, & per liberum arbitrium, non homines propriæ voluntatis, sed Dei potentiæ factos se esse jactant, qui nullius ope indigent

[a] Desipit in Scholiis suis Erasmus, contendens, hanc opinionem haud plane merito abs Hieronymo erroris notari.

[b] Joviniani & Pelagianorum diversa quidem fuit sententia & loquendi ratio, sed idem error quantum ad ἀπάθειαν pertinet. Altera autem ejus propositio est, *Eos qui baptizati sunt, Dæmonis tentationibus obnoxios non esse.*

[c] Tres Mss. *derelinquent eum*, juxta Græcum ἐγκαταλείψουσιν αὐτόν.

[d] Pelagiani perpetuo clamabant gratiæ divinæ necessitatem ad opera pia nocere libero arbitrio, neque enim eum vere posse aliquid facere, aut esse vere liberum ad aliquid faciendum, qui *per se*, & absque Dei adjutorio non posset. Quam calumniam iisdem ac Hier. argumentis sæpe Augustinus refellit, & præcipue quod illi nostris Orationibus contradicerent.

CLASSIS IV. AN. 415.

digent. Tollantur & jejunia, omnisque continentia. Quid enim mihi necesse est laborare, ut accipiam per industriam, quod semel meæ factum est potestatis? Hoc quod dico, meum non est argumentum: [a] Unus discipulorum ejus, immo jam magister & totius ductor exercitus, & contra Apostolum vas perditionis, per solœcismorum, & non (ut sui jactitant) Syllogismorum spineta decurrens, sic philosophatur & ,, disputat. Si nihil ago absque Dei ,, auxilio: & per singula opera, ejus est ,, omne quod gessero, ergo non ego qui ,, laboro, sed Dei in me coronabitur auxi- ,, lium, frustraque dedit arbitrii potesta- ,, tem, quam implere non possum, nisi ,, ipse me semper adjuverit. Destruitur ,, enim voluntas, quæ alterius ope indi- ,, get. Sed liberum dedit arbitrium Deus, ,, quod aliter liberum non erit, nisi fece- ,, ro quod voluero. Ac per hoc ait: Aut ,, utor semel potestate, quæ mihi data ,, est, ut liberum servetur arbitrium: ,, aut si alterius ope indigeo, libertas ar- ,, bitrii in me destruetur.

6. Qui hæc dicit, quam non excedit blasphemiam? quæ hæreticorum venena non superat? Asserunt se per arbitrii libertatem nequaquam ultra necessarium habere Deum; & ignorant scriptum: *Quid habes quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* (1. Cor. 4. 7.) Magnas agit Deo gratias, qui per libertatem arbitrii rebellis in Deum est: quam nos [b] libenter amplectimur, ita dumtaxat, ut agamus semper gratias largitori; sciamusque nos nihil esse, nisi quod donavit, in nobis ipse servaverit, dicente Apostolo: *Non est volentis neque currentis, sed miserentis Dei.* (Rom. 9. 16.) Velle & currere meum est: sed ipsum meum, sine Dei semper auxilio non erit meum. Dicit enim idem Apostolus: *Deus est qui operatur in nobis & velle & perficere.* (Philip. 2. 13.) Et Salvator in Evangelio: *Pater meus usque modo operatur, & ego operor.* (Joan. 5. 17.) Semper largitor, semperque donator est. Non mihi sufficit, quod semel donavit, nisi semper donaverit. Peto, ut accipiam: & quum accepero, rursus peto. Avarus sum ad accipienda beneficia Dei, nec ille deficit in dando, nec ego satior in accipiendo. Quanto plus bibero, tanto plus sitio. Legi enim a * Psalmista cantari. *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus.* (* al. Psalmistæ voce. Psal. 33. 9.) Omne quod habemus bonum, gustus est Domini. Quum me putavero ad calcem pervenisse virtutum, tunc habebo principium. *Principium enim sapientiæ timor Domini*; (Ps. 110. 10.) qui expellitur atque destruitur caritate. HÆC HOMINIBUS sola perfectio, si imperfectos esse se noverint. *Et vos*, inquit, *quum omnia feceritis, dicite: Servi inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus.* (Luc. 17. 10.) Si inutilis est qui fecit omnia, quid de illo dicendum est, qui explere non potuit? Unde & Apostolus, ex parte accepisse, & ex parte comprehendisse se dicit, & necdum esse perfectum, præteritorumque oblivisci, & in futurum se extendere. (1. Cor. 13. Philipp. 3.) Qui semper præteritorum obliviscitur, & futura desiderat, ostendit se præsentibus non esse contentum. Quod autem sursum deorsum jactitant, liberum a nobis arbitrium destrui, audiant e contrario eos arbitrii destruere libertatem, qui male eo abutuntur adversum beneficium largitoris. Quis destruit arbitrium? ille, qui semper Deo agit gratias, & quodquumque in suo rivulo fluit, ad fontem refert? an qui dicit: *Recede a me quia mundus sum*: (Isai. 65. 5.) non habeo te necessarium? Dedisti enim mihi semel arbitrii libertatem, ut faciam quod voluero: quid rursum te ingeris, ut nihil possim facere, nisi tu in me tua dona compleveris? Fraudulenter prætendis Dei gratiam, [c] ut ad conditionem hominis referas, & non in singulis operibus auxilium Dei requiras; ne scilicet liberum arbitrium videaris amittere; & quum Dei contemnas adminiculum, hominum quæras auxilia.

7. Audite quæso, audite sacrilegum. ,, Si, inquit, voluero curvare digitum, ,, movere manum, sedere, stare, ambu- ,, lare, discurrere, sputa jacere, duobus ,, digitulis narium purgamenta decutere, ,, relevare alvum, urinam digerere, sem- ,, per mihi auxilium Dei necessarium e- ,, rit? Audi ingrate, immo sacrilege, Apostolum prædicantem: *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid agitis, omnia in nomine Domini agite.* (1. Cor. 10. 31.) Et illud Jacobi, (Jacob. 4. 13.) *Ecce*

[a] Cælestium innui intelligimus, cujus sunt Definitiones & Syllogismi, adversum quos scripsit S. Augustinus librum de perfectione justitiæ; in iis enim quamquam aliis verbis ea, quæ recitat hoc loco Hieronymus, continentur.

[b] Vatic. alter 4945. *libenter accepimus & amplectimur.* Hoc porro est, quod commune dogma, addita tamen auxilii necessitate, ad opera salutaria, Augustinus, atque infra Hier. vocant.

[c] Antea non satis recte præponebatur *ut* particula sic, *ut Dei gratiam ad conditionem &c.* Alia his similia ex Mss. infra emendamus.

CLASSIS IV. AN. 415.

Ecce nunc qui dicitis, hodie aut cras proficiſcemur in illam civitatem, & faciemus illic annum unum, ut negotiemur & lucremur, qui neſcitis de craſtino. Quæ enim eſt vita veſtra? Aura eſt enim ſive vapor paululum apparens: deinde diſſipatur, pro eo quod debeatis dicere: ſi Dominus voluerit, & vixerimus, faciemus aut hoc aut illud. Nunc autem exultatis in ſuperbiis veſtris, omnis iſtiuſmodi gloriatio peſſima eſt. Injuriam tibi fieri putas & deſtrui arbitrii libertatem, ſi ad Deum ſemper auctorem recurras, ſi ex illius pendeas

Pſal. 24. 15. voluntate, & dicas: *Oculi mei ſemper ad Dominum, quoniam ipſe evellet de laqueo pedes meos?* Unde & audes lingua

a proferre temeraria, [a] unumquemque arbitrio ſuo regi? Si ſuo arbitrio regitur, ubi eſt auxilium Dei? Si Chriſto rectore non indiget, quomodo ſcribit

Jerem. 10. Jeremias: *Non eſt in homine via ejus.* Et: *a Domino greſſus hominis diriguntur?* Facilia dicis Dei eſſe mandata, & tamen nullum proferre potes, qui univerſa compleverit. Reſponde mihi, facilia ſunt, an difficilia? Si facilia, profer * quis ea impleverit, & cur David in

Pſal. 93. 20. Pſalmo canat: *Qui fingis laborem in præ-*

Pſal. 16. 4. *cepto.* Et iterum: *Propter verba labiorum tuorum ego cuſtodivi vias duras.* Et

Matt. 7. 13. Luc. 6. 35. Dominus in Evangelio: *Intrate per anguſtam portam.* Et: *Diligite inimicos ve-*

Matt. 5. 44. *ſtros.* Et: *Orate pro iis qui perſequuntur vos?* Sin autem difficilia, cur auſus es dicere, facilia eſſe Dei mandata, quæ nullus impleverit? Non intelligis tuas inter ſe repugnare ſententias? Aut enim facilia ſunt, & infinita eſt multitudo hominum, qui ea impleverint: aut difficilia, & temere dixiſti eſſe facile, quod difficile eſt.

8. Soletis & hoc dicere, aut poſſibilia eſſe mandata, & recte a Deo data: aut impoſſibilia, & non in his eſſe culpam qui accepere mandata, ſed in eo qui dedit impoſſibilia. Numquid præcepit mihi Deus, ut eſſem quod Deus eſt: ut nihil inter me eſſet & Dominum Creatorem: ut major eſſem Angelorum faſtigio, ut haberem quod Angeli non habent? De illo ſcriptum eſt quaſi proprium: *Qui peccatum non fecit, nec dolus inventus eſt in ore ejus.* Iſai 53. 9. Si [b] hoc & mihi cum Chriſto commune eſt, quid ille habuit proprium? alioqui per ſe tua ſententia deſtruetur. Aſſeris poſſe hominem eſſe ſine peccato, ſi velit: & poſt graviſſimum ſomnum ad decipiendas rudes animas fruſtra conaris adjungere, *Non abſque Dei gratia.* Si enim ſemel homo per ſe poteſt eſſe ſine peccato, quid neceſſaria eſt Dei gratia? Sin autem ſine illius gratia nihil poteſt facere, quid neceſſe fuit dicere, poſſe quod non poteſt? Poteſt, inquit, eſſe ſine peccato, poteſt eſſe perfectus, ſi voluerit. Quis enim Chriſtianorum non vult eſſe ſine peccato, aut quis perfectionem recuſat, ſi ſufficit ei velle; & ſtatim ſequitur poſſe, ſi velle præceſſerit? * Nullus Chriſtianorum eſt, [* al. Nulluſque.] qui nolit eſſe ſine peccato: omnes ergo ſine peccato erunt, quia utique omnes cupiunt eſſe ſine peccato. Et in hoc [c] ingratis teneberis, ut quia nullum, aut rarum quemquam ſine peccato proferre potes, omnes ſine peccato eſſe poſſe fatearis. Poſſibilia, inquit, mandata dedit Deus. Et quis hoc negat? Sed quomodo hæc intelligenda ſit ſententia, vas electionis apertiſſime docet; ait enim: *Quod erat* Rom. 8. 3. *impoſſibile * legis, in quo infirmabatur per* [* al. legi] *carnem, Deus filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato * condemnavit peccatum in carne.* [* al. damnavit.] Et iterum: *Ex operibus legis non juſtificabitur* Ibid. 3. 20. *omnis caro.* Quod ne de lege Moyſi tantum dictum putes, & non de omnibus mandatis, quæ uno legis nomine continentur, idem Apoſtolus ſcribit, dicens: *Conſentio enim legi Dei juxta* Ibid. 7. 21. 22. *interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Miſer ego homo, quis me liberabit de corpore* Ibid. 24. *mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.* Cur autem hoc dixerit, alio ſermone demonſtrat. *Scimus* Ibid. 14. & ſeqq. *enim quod lex ſpiritualis eſt, ego autem carnalis ſum, venundatus ſub peccato. Quod enim operor, non cognoſco. Non enim quod volo,* illud

[a] Confer Auguſtinum de Geſtis Pelagii in hanc ſententiam.

[b] Mendoſe prius erat *ingratus. Ingratis* autem, vel *ingratiis*, ut omnes norunt, idem eſt ac invito. Sic vero utitur Hier. lib. 1. Dialog. *Ingratis* (al. *ingratiis*) *tibi fatendum eſt*; & paulo infra *invitus teneberis nullum poſſe quod poſſibile jactitas.*

[c] Non probat Auguſtinus lib. de natura & gratia contra Pelagium cap. 33. hoc uti contra illum hæreticum argumento. *Abſit autem*, inquit, *ut ei dicamus quod a quibuſdam contra te dici ais, comparari hominem Deo, ſi abſque peccato eſſe aſſeratur: quaſi vero Angelus, quia abſque peccato eſt, comparetur Deo. Ego quidem hoc ſentio, quia etiam cum fuerit in nobis tanta juſtitia, ut ei addi omnino nihil poſſit, non æquabitur creatura creatori. Si autem aliqui putant tantum noſtrum futurum eſſe profectum, ut in Dei ſubſtantiam convertamur, & hoc efficiamur prorſus, quod ille eſt, viderint quemadmodum adſtruat ſententiam ſuam: mihi hoc fateor non eſſe perſuaſum.*

CLASSIS IV. AN. 415.

*illud operor, sed quod odi, illud facio. Sin autem quod nolo, hoc facio, consentio legi, quoniam bona est. Nunc autem nequaquam operor illud, sed quod in me habitat, peccatum. Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, * perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio: sed quod nolo, malum, hoc ago. Si autem quod nolo, hoc facio, nequaquam ego operor illud, sed quod habitat in me, peccatum.*

* al. operari.

9. Reclamabis, & dices, [a] Manichæorum dogma nos sequi, & eorum qui de diversis naturis Ecclesiæ bella concinnant, asserentium malam esse naturam quæ immutari nullo modo possit. Et hoc non mihi, sed Apostolo imputa, qui novit aliud esse Deum, aliud esse hominem: aliam carnis fragilitatem, aliam spiritus fortitudinem. *Caro enim desiderat contra spiritum, & spiritus contra carnem, & hæc invicem sibi adversantur, ut non quæ volumus, ipsa faciamus.* A me numquam audies malam esse naturam. Sed quomodo sit carnis fragilitas differenda, ipso qui scripsit docente, discamus. Interroga eum quare dixerit: *non enim quod volo, hoc operor: sed quod odi malum, illud facio.* Quæ necessitas illius impediat voluntatem, quæ tanta vis, odio digna imperet facere, ut non quod vult, sed quod odit, & non vult, facere compellatur? Respondebit tibi: *O homo, tu quis es qui respondeas Deo? Numquid dicit figmentum figulo, quare me fecisti sic? An non habet potestatem figulus luti, de eadem massa, aliud quidem vas facere in honorem, aliud autem in contumeliam?* Objice Deo fortiorem calumniam, quare adhuc quum in utero essent Esau, & Jacob, dixerit: *Jacob dilexi, Esau autem odio habui.* Accusa eum iniquitatis, cur Achan filius Charmi, de Jerichuntina præda aliqua furatus sit, & tanta millia hominum illius vitio trucidata sint. Quamobrem filii Eli peccaverint, & omnis pene populus extinctus, arcaque sit capta. David peccavit, ut enumeraret populum, & cur in toto Israele tanta hominum cæsa sint millia. Et ad extremum (quod solet nobis objicere contubernalis vester [b] Porphyrius) qua ratione clemens, & mise-

Gal. 5. 17. — Rom. 9. 20. 21. — Malach. 1. 3. — Jos. 7. — 1. Reg. 2. & seqq.

A ricors Deus ab Adam usque ad Moysen, & a Moyse usque ad adventum Christi passus sit universas gentes perire ignorantia Legis & mandatorum Dei. Neque enim Britannia fertilis provincia tyrannorum, [c] & Scoticæ gentes, omnesque usque ad Oceanum per circuitum barbaræ nationes, Moysen Prophetasque cognoverant. Quid necesse fuit eum in ultimo venire tempore, & non priusquam innumerabilis periret hominum

B multitudo? Quam quæstionem beatus Apostolus ad Romanos scribens, prudentissime ventilat, ignorans hæc, & Dei concedens scientiæ. Dignare igitur & tu ista nescire, quæ quæris. Concede Deo potentiam sui, nequaquam te * indiget defensore. Ego miserabilis, qui tuas exspecto contumelias, qui illud semper lego: *Gratia salvi facti estis.* Et: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata,* ut de mea fragi-

C litate loquar, novi me multa velle, quæ * facienda sunt, & tamen implere non posse. SPIRITUS ENIM fortitudo ducit ad vitam, sed carnis fragilitas ducit ad mortem. Et audio Dominum commonentem: *Vigilate & orate, ne intretis in tentationem. Spiritus promptus est, caro autem infirma.*

Porphyrii objectio. — * al. indigeat. — Ephes. 2. 8. — Psal 31. 1. — * al. sancta — Matt. 26. 41. & Mar. 14. 38.

10. Frustra blasphemas & ignorantium auribus ingeris, nos liberum arbitrium condemnare. Damnetur ille qui damnat. Cæterum non ex eo dif-

D ferimus a brutis animalibus, quod liberi arbitrii conditi sumus; sed ipsum liberum, ut diximus, arbitrium Dei nititur auxilio, illiusque per singula ope indiget, quod vos non vultis. Sed id vultis, ut qui semel habet liberum arbitrium, Deo adjutore non egeat. Liberum arbitrium dat liberam voluntatem, & non statim ex libero arbitrio homo facit; sed Domini auxilio, qui nullius ope indiget. Tu ipse qui perfe-

E ctam, & Deo æqualem in hominibus justitiam jactitas, & peccatorem te esse confiteris, responde mihi, velis, an nolis carere peccato? Si vis, quare juxta sententiam tuam non imples quod desideras? Sin autem non vis, contemtorem te præceptorum Dei esse demonstras. Si contemtor es, utique & peccator. Si peccator, audi tibi Scriptu-

[a] Solenne quippe erat Pelagianis Catholicos accusare Manichæismi; quam Augustinus pluribus locis calumniam purgat.

[b] Videndus S. Augustinus Epist. 102. ad Deogratias Presbyterum, ubi ad sex Paganorum quæstiones respondens, quæstione secunda hanc ex Porphyrio objectionem validis argumentis refellit.

[c] Haud pauci mss. cum editis antiquioribus *Scytica*; sed apparet maluisse Hieronymum Pelagio, qui de Albion in Scotia erat, patriam ac barbaros provinciæ ejus mores exprobrare.

CLASSIS IV. AN. 415.

Pſ. 49. 16.

ram loquentem : *Peccatori dixit Deus : Quare tu enarras juſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum ? Tu vero odiſti diſciplinam, & projeciſti verba mea retrorſum.* Verba Dei dum non vis facere, poſt tergum tuum projicis. Et novus Apoſtolus, orbi terrarum facienda, & non facienda decernis. Sed non eſt ita, ut loqueris: aliud in tua mente verſatur. Quando enim te dicis peccatorem, & poſſe hominem ſine peccato eſſe, ſi velit; illud vis intelligi, te quidem ſanctum eſſe, & omni carere peccato: ſed per humilitatem, * peccati nomen aſſumere: ut alios potius laudes, & tibi detrahas.

* f. *peccatoris.*

11. Illud quoque argumentum veſtrum ferre quis poſſit? Dicitis his verbis. „ Aliud eſt eſſe, aliud eſſe poſſe. Eſſe non eſt in noſtra poſitum poteſtate, eſſe autem poſſe, generaliter dici: „ quod licet [a] aliquis non fuerit, tamen poſſit eſſe qui eſſe voluerit. Rogo quæ eſt iſta argumentatio, poſſe eſſe, quod numquam fuerit? poſſe fieri, * quod nullum feciſſe teſteris? id cuilibet tribuere, qui an futurus ſit ignores: & dare neſcio cui, quod in Patriarchis, Prophetis, Apoſtolis fuiſſe nequeas approbare? Audi Eccleſiaſticam ſimplicitatem, ſive ruſticitatem, aut imperitiam, ut vobis videtur. Loquere, quod credis: publice prædica, quod ſecreto diſcipulis loqueris. Qui dicis te habere arbitrii libertatem, quare non libere quod ſentis loqueris? Aliud audiunt cubiculorum tuorum ſecreta, aliud [b] roſtrorum populi. Etenim vulgus indoctum non poteſt arcanorum tuorum onera ſuſtentare, nec capere ſolidum cibum, quod infantiæ lacte contentum eſt. Necdum ſcripſi, & comminaris mihi reſcriptorum tuorum fulmina, ut ſcilicet hoc timore perterritus, non audeam ora reſerare, & non animadvertis idcirco nos ſcribere, ut vos reſpondere cogamini, & aperte aliquando dicere, quod pro tempore perſonis, & locis vel loquimini, vel tacetis. Nolo vobis liberum eſſe, negare quod ſemel ſcripſeritis. Eccleſiæ victoria eſt, vos aperte dicere quod ſentitis. Aut enim idem reſponſuri eſtis, quod & nos loquimur, & nequaquam eritis adverſarii,

* al. *qui*

A ſed amici; aut ſi contraria noſtro dogmati dixeritis, in eo vincemus, quod omnes cognoſcent Eccleſiæ, quid ſentiatis. Sententias veſtras prodidiſſe, ſuperaſſe eſt. Patet prima fronte blaſphemia. Non neceſſe habet convinci, quod ſua ſtatim profeſſione blaſphemum eſt. Minamini nobis reſponſionem, quam vitare nullus poteſt, niſi qui omnino non ſcribit. Unde noſtis quid dicturi ſimus, ut reſponſionem paretis? Forſi- B tan veſtra dicemus, & fruſtra ingenii veſtri acuetis ſtilum. Eunomiani, Ariani, Macedoniani, nominibus ſeparati, impietate concordes, nullum nobis laborem faciunt. Loquuntur enim quod ſentiunt. Sola hæc hæreſis eſt, quæ publice erubeſcit loqui, quod ſecreto docere non metuit. Magiſtrorum ſilentia profert rabies diſcipulorum. Quod audierunt in cubiculis, in tectis prædicant: ut ſi placuerit auditoribus quod C dixerint, referatur ad gloriam magiſtrorum; ſi diſplicuerit, culpa ſit diſcipuli, non magiſtri. Ideo crevit veſtra hæreſis, & decepiſtis plurimos: maximeque eos, qui adhærent mulieribus, & ſciunt ſe peccare non poſſe: quia ſemper docetis, ſemper negatis, & audire meremini illud Propheticum : *Gloriam in partubus, & parturitionibus da illis, Domine. Quid dabis illis? Vulvam ſterilem, & ubera arentia.* Fervet animus, nec poſſum verba cohibere. Epi- D ſtolaris anguſtia non patitur longi operis magnitudinem. Nullius in hoc opuſculo nomen proprie tangitur. Adverſus magiſtrum perverſi dogmatis loquuti ſumus. Qui ſi iratus fuerit atque reſcripſerit, ſuo quaſi mus prodetur indicio, ampliora in vero certamine vulnera ſuſcepturus.

CLASSIS IV. AN 415.

Oſee 11. & 14. juxta LXX.

Ex Terent. in Eunuch.

12. Multi anni ſunt, quod ab adoleſcentia uſque ad hanc ætatem, diverſa ſcripſi opuſcula, ſemperque habui E ſtudio audientibus loqui, quod publice in Eccleſia didiceram: nec Philoſophorum argumenta ſectari, ſed Apoſtolorum ſimplicitati acquieſcere, ſciens illud ſcriptum : *Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.* Et: *Fatuum Dei, ſapientius eſt hominibus.* Quum hæc ſe ita habeant, provoco adverſarios, ut omnes retro chartulas

Iſ. 29. 14.

1. Cor. 1. 19. Ibidem 25.

tulas

[a] Editi *licet alias non fuerit*, nos pro *alias* legendum *alius* conjeceramus, cum Vatic. mſ. admonuit reponendum *aliquis*. Porro, quamquam aliter Dialecticorum filiis videri poſſit, rectiſſime Hieronymus argumentatur; incredibile enim eſt nullum unquam hominem feciſſe, facturumve eſſe, quod ſinguli homines poſſint per ſe, ac ſine alterius auxilio facere, ſi velint.

[b] Intelligi eos putat Victorius, qui pro roſtris & in plateis verſantur. Mſſ. tamen plerumque habent *noſtrorum populi*.

CLASSIS IV. AN. 415.

tulas ex integro discutiant, & si quid in meo ingeniolo vitii repererint, proferant in medium. Aut enim bona erunt, & contradicam eorum calumniæ: aut reprehensibilia, & confitebor errorem: malens emendare quam perseverare in pravitate sententiæ. Et tu ergo, doctor egregie, aut defende quod loquutus es, & sententiarum tuarum acumina adstrue eloquio subsequenti, ne quando tibi placuerit, neges quod loquutus es: aut si certe errasti, quasi homo, libere confitere, & discordantium inter se redde concordiam. In mentem tibi veniat, tunicam Salvatoris nec a militibus fuisse conscissam. Fratrum inter se cernis jurgia, & rides atque lætaris, quod alii tuo nomine, alii Christi appellentur. Imitare Jonam, & dicito: *Si propter me est ista tempestas, tollite me, & mittite in mare.* Ille humilitate dejectus est in profundum, ut in typum Domini gloriosus resurgeret. Tu per superbiam ad astra sustolleris, ut de te loquatur Jesus: *Videbam Satanam sicut fulgur cadentem de cælo.*

Mat. 27. & Joan. 19. — *Jona 1. 12.* — *Luc. 10. 18.*

13. Quod autem in Scripturis sanctis multi justi appellentur, ut [a] Zacharias, & Elizabeth, Job, Josaphat, & Josias, & multi quorum nominibus sacra Scriptura contexta est, quamquam in promisso opere plenius (si gratiam Dominus dederit) dicturus * sim: tamen in præsenti Epistola hoc breviter perstrinxisse sufficiat, quod justi appellentur, non quod omni vitio careant; [b] sed quod majori parte virtutum commendentur. Denique & Zacharias silentio condemnatur, & Job sub sermone reprehenditur, & Josaphat, & Josias, qui justi absque dubio dicti sunt, fecisse narrantur quæ Domino displicerent. Quorum alter impio auxilio tulit, & correptus est a Propheta: alter contra præceptum Domini ex ore Jeremiæ, occurrit Nechao regi Ægyptio, & interfectus est, & tamen uterque justus appellatur. De cæteris non est hujus temporis scribere: neque enim a me librum, sed epistolam flagitasti; qui dictandus est ex otio, & omnes * oblatrationes eorum, Christi auxilio destruendæ: quod nobis sanctarum Scripturarum testimoniis asserendum est, in quibus quotidie credentibus loquitur Deus. [c] Illudque per te sanctæ & illustris domus conciliabulum precor, atque commoneo, ne per unum, aut ut multum, tres homunculos, suscipiant tantarum feces hæreseon, aut (ut parum dicam) infamiam: ut ubi primum virtus, & sanctitas laudabatur, ibi præsumtionis diabolicæ, & sordidissimæ societatis turpitudo versetur. Sciantque qui hujuscemodi hominibus opes suggerunt, hæreticorum multitudinem congregare, & Christi hostes facere & enutrire adversarios ejus; frustraque aliud lingua prætendere, quum * manu sentire aliud * comprobentur.

**al. sum.* — *Luc. 1.* — Achabo regi Israel. — *3. Reg. 22. 4. Reg. 23. & 2. Paral. 35.* — CLASSIS IV. AN. 415. — *al. *oppositiones.* — *al. *animus.* — *al. *comprobetur.*

* EPISTOLA CXXXIV.

**Alias 94. Scripta anno 416.*

Ad AUGUSTINUM.

Indicat se ab Orosio accepisse duos libros sibi inscriptos, sive duas superiores Augustini epistolas 131. & 132. quibus cur non responderit, excusat.

Domino vere sancto, & omni mihi affectione venerabili Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS in Christo salutem.

1 VIrum honorabilem fratrem meum, filium dignationis tuæ, Orosium Presbyterum, & sui merito & te jubente suscepi. Sed [d] incidit tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit quam loqui: ita ut nostra studia cessarent [e] & juxta Appium, canina exerceretur facundia. Itaque duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicasti, eruditissimis & omni eloquentiæ splendore fulgentibus, ad tempus respondere non potui. Non quo quidquam in illis reprehendendum putem,

[a] Recole epistolam 121. ad Algasiam quæstione 8. pag. 870. & quæ in eum locum adnotavimus nota *b*.

[b] Aliter Vatic. *sed majori polleant parte virtutum*. Confer si lubet Augustinum his quæ adducuntur exemplis eodem fere, quo Hier. modo respondentem.

[c] Prius erat *Illudque te per sancta &c.* quam lectionem Victorius improbat: alii editi quorum & germana forte lectio est. *Illudque te, & per te sancta &c.* Hæc vero illustris domus eadem videtur esse, de qua in epistola ad Apronium: *Eversam*, inquit, *nobilem domum funditus doleo .... licet ex parte Dei meteamur offensam, qui inimicos Domini foverimus.*

[d] Perperam Martianæus *incipit*; quod emendatur ex aliis editis & antiquissimo Cod. Ambrosian. 212. Orosius nempe ab Augustino in Palæstinam missus, ut Hieronymum in quæstione de origine animarum consuleret, in tempus vere difficillimum *incidit*, cum aliis operibus ille distractus huic quæstioni respondere non potuerit.

[e] In Augustini epist. ad Optatum recens Viennæ edita, ubi totum hoc capitulum recitatur, legitur *ne juxta Appium &c.* pro *&*. Alibi de illa sententia diximus, & præcipue Epist. 125. ad Rusticum num. 16. not. *a*.

CLASSIS IV. AN. 416.

tem; sed quia juxta [a] Apostolum, *unusquisque in suo sensu abundet*: *alius quidem sic, alius autem sic*. Certe quidquid dici potuit, & sublimi ingenio de Scripturarum sanctarum hauriri fontibus, a te positum atque dissertum est. Sed quæso reverentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis caussa disserimus. Cæterum æmuli & maxime hæretici, si diversas inter nos sententias viderint, de animi calumniabuntur rancore descendere. Mihi autem decretum est te amare, te suspicere, colere, mirari, tuaque dicta quasi mea defendere. Certe & in Dialogo quem nuper edidi, tuæ beatitudinis ut dignum fuerat recordatus sum: magisque demus operam, ut perniciosissima hæresis de Ecclesiis auferatur, quæ semper [b] simulat pœnitentiam; ut docendi in Ecclesiis habeat facultatem: ne si aperta se luce prodiderit, foras expulsa moriatur.

Rom. 14. 5. — *Lib. 3. adv. Pelag.* — Pelagianorum.

2. Sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ Eustochium & * Paula, & genere suo, & exhortatione tua digne gradiuntur; specialiterque salutant beatitudinem tuam: omnis quoque fraternitas, quæ nobiscum Domino Salvatori servire conatur. Sanctum Presbyterum Firmum, anno præterito ob rem earum Ravennam, & inde Africam, Siciliamque direximus: quem putamus jam in Africæ partibus commorari. Sanctos tuo adhærentes lateri, ut meo obsequio salutes, precor. Literas quoque meas ad sanctum Presbyterum Firmum [c] direxi, quæ si ad te venerint, ei dirigere non graveris. Incolumem te & mei memorem Christus Dominus custodiat, domine vere sancte [d] & beatissime Papa.

* Junior.

Et subter.

Grandem Latini sermonis in ista provincia notariorum patimur penuriam; & idcirco præceptis tuis parere non possumus, maxime in editione Septuaginta, quæ asteriscis verubusque distincta est. Pleraque enim prioris laboris fraude cujusdam amisimus.

CLASSIS IV. AN. 417.

* EPISTOLA [e] CXXXV.

* *Al. inter Hieronymianas non computata. Scripta an. 417.*

INNOCENTII PAPÆ AD AURELIUM

Literas Aurelio mittit Innocentius Hieronymo reddendas.

Dilectissimo fratri [f] AURELIO INNOCENTIUS.

Plissimam etiam ad nos perveniendi tuam affectionem bene compresbyter noster [g] *credidit Hieronymus. Compatimur gregis nostri membro, & quod faciendum duximus, vel facere potuimus, sumus velociter exsecuti. Germanitas tua, frater carissime, citius literas memorato * reddere festinet.*

* Hieronymo.

* EPISTOLA CXXXVI.

* *Al. non adnumerata inter Hieronymian. Scripta eodem temp. ac superior.*

INNOCENTII AD HIERONYMUM.

Innocentius Hieronymum, ob ea quæ passus est, consolatur, & quid pro tempore faciendum duxerit, ac jam fecerit, declarat.

Dilectissimo filio HIERONYMO *Presbytero*

INNOCENTIUS.

Numquam boni aliquid contentionem fecisse in Ecclesia testatur Apostolus; & ideo hæreticorum correptiones primum fieri jubet [h] *magis, quam diuturna duci collatione. Quæ regula dum negligenter* [i] *adspicitur, ma-*

Tit. 3. 10.

[a] Ms. Ambrosiar. *juxta beatum Apostolum*, ut in epist. ad Optatum, & mox *abundat*, pro *abundet*.

[b] Sive dissimulat errores suos, atque diffitetur, ut in Diospolitana Synodo, quam *miserabilem* vocat Hieronymus, quod hac arte decepta Pelagium absolverit.

[c] Supra laudatus vetustissimus Ambrosianus liber *dirige*, pro *direxi*, omissis quæ heic subsequuntur, *quæ si ad te venerint, ei dirigere non graveris*. Exciderunt hæc S. Patris ad Firmum literæ.

[d] Quæ hinc sequuntur ad finem usque Ambrosian. Cod. non agnoscit, editi etiam haud pauci omittunt.

[e] Huc transtulimus ex C. V. P. Constantii editione Epistolarum Romanorum Pontificum tres istas quæ subsequuntur; & primum e veteri Vaticanæ bibliothecæ libro editæ, deinde a Baronio collatione earum facta cum altero ms. ad annum 416. recusæ sunt. Illarum causa ex his innotescit, quæ Augustinus ad calcem libri de Gestis Pelagii enarrat: *De his autem, quæ post hoc judicium ibi* (Diospoli) *a nescio quo cuneo perditorum, qui valde in perversum perhibentur Pelagio suffragari, incredibili audacia perpetrata dicuntur, ut Dei servi, & ancillæ ad curam Sancti Hieronymi pertinentes, sceleratissima cæde afficerentur, diaconus occideretur, ædificia monasteriorum incenderentur, tacendum nobis potius video, & exspectandum quid illis fratres nostr. Episcopi de his tantis malis agendum existiment, a quibus eos dissimulare posse quis credat?* Vide etiam quæ in peculiari hujus tomi Præfatione de his diximus.

[f] Carthaginensis Episcopus in caussa contra Pelagianos longe notissimus.

[g] Nos ita interpretamur, Aurelio auctorem fuisse Hieronymum, ut Romam usque pergeret, quo Romanum Pontificem de Pelagianorum facinoribus præsens certiorem faceret, quod cum præstare Aurelius non potuisset, Hieronymi tamen sententiam laudat Innocentius. Sed fortasse, quod nondum suboluit, vitiosa est lectio, & reponendum est *reddidit*, idest, *significavit*.

[h] Ita Constantius restituit ex archetypi Vaticani recognitione, cum antea perperam esset, *magisque diuturna*.

[i] Baronius *accipitur*, rejecto ad libri album *adspicitur*.

CLASSIS IV. AN. 417.

malum non vitatur quod cavendum est; sed augetur. Tamen quoniam dolor gemitusque tuus ita quatit viscera nostra[a] *ut ratio non tractandi consulendique sit: primum constantiæ tuæ alloquor fidem. Pro veritate*[b] *quisque*[c] *injuria, aut, ut dicis, periculo percelletur, qui exspectet beatitudinem, multis sæpe narrasti; & tuarum te prædicationum bene memorem commonemus. Itaque excitati tanta malorum scena, arripere auctoritatem Sedis Apostolicæ ad omne comprimendum nefas, festinavimus; sed in quem insurgeremus, nec nomine appellatum legimus, nec criminis aliqua ratione taxatum. Quod ergo possumus, condolemus. Si deposueris autem apertam manifestamque in homines aliquos accusationem, aut judices competentes tribuam, aut si aliquid urgentius sollicitiusque a nobis fieri potest, non retardabo, fili dilectissime. Tamen Episcopo fratri meo Joanni scripsi, ut circumspectius agat: ne quid circa Ecclesiam sibi creditam adhuc tale aliquid fiat, quale providere & propellere, ne accideret,*[d] *vel ne accidat, etiam ipsi sit & postea molestissimum.*

* Al. non computata inter Hieronymian. Scripta eodem temp. ac superior.

* EPISTOLA CXXXVII.

INNOCENTII Ad JOANNEM.

Joannem Jerosolymitanum prospicere debuisse, ne tot ac tantis malis, quibus afflicti sunt Hieronymus, Eustochium & Paula, opprimerentur, ac nisi hæc deinceps aut corrigantur, aut retundantur, rationem inde redditurum.

Dilectissimo fratri JOANNI INNOCENTIUS.

DIreptiones, cædes, incendia, omne facinus[e] *extremæ clementiæ, generosissimæ sanctæ virgines Eustochium, & Paula deploraverunt in locis ecclesiæ suæ perpetrasse* A *Diabolum: nomen enim hominis causamque reticuerunt. Quod etsi ambiguum non sit*[f] *a quo commissum, oportuit tamen custodire germanitatem tuam, & gregi*[g] *illius sollicitius providere, ne quid hujusmodi oriretur, quod cum aliorum periculo tua lacescit negligentia*[h] *admittere in gregem Domini, & tales agnas incendio, armis & persecutionibus, nudas, debiles, post suorum cædes & mortes, vix vivere audivimus. Nihil movet pietatem illam*[i] B *sacerdotii tui de tanta diaboli in te atque in tuos potestate admissa? in te, inquam; prorsus enim Sacerdotis gravitatem condemnat tantum nefas in ecclesia fuisse completum. Ubi provisiones tuæ? ubi certe, si casus evenerant, auxilia, vel consolationes, cum plus se adhuc metuere dicant, quam conqueruntur esse perpessas? Altius censerem, si essent aliquid de hac re mecum apertius collocutæ. Vide, frater antiqui hostis insidias, & spiritu boni rectoris pervigila,* C *ut hæc, quæ ad nos opinione magis, quam accusatione manifesta, delata sunt, vel corrigantur, vel retundantur; ne jus ecclesiasticum de labefactatis*[k] *causas, eum, qui non defenderit, præstare compellat.*

* Al. 55. Scripta circ. an. 417.

* EPISTOLA CXXXVIII.

Ad RIPARIUM.[l]

D *Riparium presbyterum, quomodo Pelagiana dogmata rejecta, illorumque disseminator veluti alter Catilina expulsus sit, & quid ei illa contigerit in re, docet.*

1 CHristi te adversum hostes Catholicæ fidei bella bellare, & tuis literis, & multorum relatione cognovi, ventosque esse contrarios, & in perditionem mutuam fautores esse perditionis, qui defensores sæculi esse deberent: tamen scias in hac provincia nullis

a Supplere si liceat sententiam, ut videtur, sui parte mutilam, legerim, *ut ratio nulla tractandi, consulendique sit prætermittenda*. Si explicari malis, bono utcumque sensu non caret. Dici puta, pro dolore consilium sibi omne intercludi. In Vatic. tamen mss. *ratio* desideratur.

b Supplendum omnino est *libens*, aut quid simile, ante *quisque*: & sensus planissime statim constabit.

c Constantius *quia*, & mox *narrastis* ex Vatic. mss. Nos cum Baronio & Concilior. editione.

d Integrior hic erit locus, si verbum *debuisset* heic suppleas &, *vel si accidat*, pro *vel ne accidat*, legas.

e Baronius & edit. Concil. *dementiæ*, quam lectionem ad Pelagianorum *facinus* referunt. Sed verius P. Constantio visum est, potius hinc laudari sanctas Virgines velut *extremæ clementiæ*, quod *nomen hominis causamque reticuerunt*; eamque lectionem præfert Romana editio.

f Pelagium nempe, in quem facinoris suspicio cadebat.

g Hinc erudite Constantius arguit vel Græce ab Innocentio scriptam hanc epistolam, vel si Latine scripserat, ut in Græcum converteretur curasse; solam tamen Græci textus interpretationem Latinam, eamque literæ valde tenacem hanc esse. Si enim quod Græce fuerit, τῷ ποιμνίῳ ἑαυτοῦ, sive αὐτοῦ, Latine non ad verbum *gregi illius*, sed *gregi suo* reddatur, statim constabit lectio, quæ aliter manca est atque obscura. Romana tamen editio legerat *gregis*.

h Emendavit Baronius cum antea esset *amittere gregem* solenni lapsu in veteribus libris, in quibus *ammittere* scribitur pro *admittere*. Sed mox notante Benedictino editore, gravius peccat Baronius ipse, ubi legit, *& tales agnos, quos incendio.....nudas*; quasi ista secunda persona sit verbi *nudo*, atque ipse Joannes auctor facinoris diceretur.

i Ex Græco articulo τὴν vocem *illam* expressam putat Editor Benedictinus, ac deinde Latinius *tanta potestas*, quam *de tanta potestate* dici debuisse, nisi Græcam phrasim redoleret hic locus. Mox Baronius *Sacerdotii*.

k Cum olim esset *causis*, editor Benedict. restituit *causas* ex archetypi Vaticani recognitione: nam *jus ecclesiasticum* in recto casu enuntiatur.

l Nonnulli mss. quibus vetus editio concinit *Domino vere Sancto, atque omni affectione venerabili Ripario Hieronymus in Christo salutem*.

CLASSIS IV. AN. 417.

lis humanis auxiliis, sed proprie Christi sententia pulsum esse, non solum de urbe, sed de Palestinæ quoque finibus [a] Catilinam: nosque dolere plurimum, quod cum Lentulo multi conjurationis socii remanserunt, qui in Joppe remorantur. Nobis autem melius visum est locum mutare, quam fidei veritatem; ædificiorumque & mansionis amœnitatem amittere, quam eorum communione maculari, quibus impræsentiarum, aut cedendum erat, aut certe quotidie non B lingua, sed gladiis dimicandum. [b] Quanta autem passi simus, & quomodo excelsa manus Christi pro nobis in hostem sævierit, puto te celebri nuncio [c] omnium cognovisse. Quæso ergo te, ut arreptum opus impleas; nec patiaris, te præsente, non habere Christi Ecclesiam defensorem. Certe scit unusquisque, quod vel tibi sufficiat pro virili parte: quia non viribus corporis, sed caritate animi dimicandum, quæ superari numquam potest. C Sancti fratres, qui cum nostra sunt parvitate, plurimum te salutant. Puto autem & sanctum fratrem Alentium Diaconum tuæ dignationi cuncta narrare fideliter. Incolumem te & memorem mei, Christus Dominus noster tueatur omnipotens, domine vere sancte & suscipiende frater.

* EPISTOLA CXXXIX.

* Alias 56. Scripta circ. ann. 417.

[d] Ad APRONIUM,

APRONIUM, *quod in fide contra Pelagianos manserit, laudat, &, ut sancta Jerosolymæ loca petat, hortatur.*

1 NEscio qua tentatione diaboli factum sit, ut & tuus labor, & sancti [e] Innocentii Presbyteri industria, & nostrum desiderium ad præsens nequaquam videatur habere effectum. E Deo gratia, quod te sospitem, & fidei calore ferventem, inter ipsa tentamenA ta diaboli cognovi. Hoc meum gaudium est, quando in Christo audio filios meos dimicare; & istum zelum in nos ipse confirmet, cui credimus: ut pro fide ejus sanguinem voluntarie fundamus. [f] Eversam nobilem domum funditus doleo, & tamen quid in caussa sit, scire non potui. Neque enim portitor literarum nosse se dixit. Unde dolere possumus pro amicis communibus, & Christi, qui solus potens & Dominus est, [g] clementiam deprecari: licet ex parte Dei mereamur offensam, qui inimicos Domini foverimus. Optimum autem facies, si cunctis rebus omissis, Orientem & præcipue sancta loca petas: hic enim quieta sunt omnia. Et licet venena pectoris non amiserint, tamen os impietatis non audent aperire: sed sunt sicut aspides surdæ, & obturantes aures suas. *Psal. 57. 5.* Sanctos fratres * saluta. *al. saluto.* Nostra autem domus secundum carnales opes, hæreticorum persecutionibus penitus eversa, Christo propitio spiritualibus divitiis plena est. Melius est enim * panem manducare, quam fidem perdere. * *addendum forte* *cibarium.*

CLASSIS IV. AN. 418.

* EPISTOLA CXL.

* *Al. 119. Script. circ. an. 418.*

Ad CYPRIANUM Presbyterum.

D *Psalmum octogesimum nonum, cujus initium est*, Domine refugium factus es nobis, *Cypriano Presbytero ad fidem Hebraicæ veritatis, post* LXX., *& Vulgatam editionem, pie, eloquenterque exponit.*

1 PRius te, Cypriane Presbyterorum studiosissime, de illorum numero, super quibus audivit Moyses: *Elige Presbyteros, quos tu ipse scis esse Presbyteros*, tantum Epistolis noveram, *Exod. 18.* & beati viri vocabulum consequutum, *Psal. 1.* qui in Lege Dei die ac nocte meditatur. Nunc autem quia exterioris E quoque hominis nobis invicem facta est cognitio, & post salutationem dulcesque

[a] Catilina, ut notum est ex Sallustio, Roma evadens noctu, P. Cornel. Lentulum in Civitate reliquit, qui conjurationis participes in perfidia confirmaret, quæ Hieronymus adludit. Difficile est autem alium heic sub Catilinæ nomine intelligi, quam Pelagium, ejusque sectatores. Ruffinus enim, quem vulgo innui volunt Hieronymiani Interpretes, jam ab anno 397. libens, & cum Hieronymo reconciliatus discesserat e Palæstina.

[b] Notatum supra ad Epist. 135. ex Augustini libro de Gestis Pelagii in fine, *a nescio quo cuneo perditorum, qui valde in perversum perhiberentur Pelagio suffragari*, inter cætera quæ *incredibili audacia* contra S. Hieronymum *patrata sunt*, etiam *ædificia monasteriorum* ejus incensa, *ut vix ipsum ab eo impetu, & occursu impiorum in Dei misericordia turris munitior tueretur.*

[c] Malim *omnia*. Paulo post in veteri editione, *certe sciat unusquisque, quod* &c.

[d] Rerum quæ in hac Epistola pertractantur series, totusque contextus Hieronymum ejus auctorem evincunt, contra quam Victorius sentit, cui S. Patris stilum redolere non videtur, & ab aliquo ejus familiari creditur exarata.

[e] Hic ille videtur Innocentius, cui *literas de sancta Bethleem* in occidentem *ad Alypium, & Augustinum dedit perferendas* Hieron. quod ipse testatur initio & rursum in fine sequentis epistolæ 143.

[f] Vide in calce epistol. 133. ad Ctesiphontem, ubi de illustri domo, quæ hæreticos fovebat, quæque eadem ac præsens eversa videri possit, conqueritur.

[g] Haud bene vetustiores editi sub alia distinctione, *& ejus clementiam*, ut *Christi* nomen ad amicos referatur.

CLASSIS IV. AN. 418.

que complexus, quibus sibi amicitia copulatur, ut probes verum esse quod audieras, statim a me postulas, ut difficillimum Psalmum, qui apud Græcos & Latinos octogesimus nonus inscribitur, tibi edisseram, non composita verborum oratione plausuque populari, qui solet imperitorum aures decipere atque palpare; sed oratione simplici, & Ecclesiastici eloquii veritate: ut scilicet interpretatio nostra non alio interprete indigeat, quod plerisque nimium disertis accidere solet, ut major sit intelligentiæ difficultas in eorum explanationibus, quam in his quæ explanare conantur. Aggrediar opus difficillimum, & sanctarum precum tuarum fultus auxilio, illius versiculi recordabor: *Dominus dabit verbum evangelizantibus virtute multa.* (Ps. 67. 12.)

2. Ac primum sciendum quod Psalmi istius juxta Hebraicum titulus sit, *Oratio Moysi viri Dei*: juxta Septuaginta, *Oratio Moysi hominis Dei*. Inter hominem autem & virum quid intersit, sancta Scriptura nos doceat. Loquitur quinquagenarius ad Eliam: *Homo Dei, rex vocat te*. Cui ille respondit, *Si homo Dei ego sum, descendat ignis de cælo, & comedat te & quinquaginta viros tuos*. (4. Reg. 1. 9. & 10.) Ad Timotheum quoque Apostolus scribit: *Tu autem, o homo Dei, hæc fuge*. (1. Tim. 6. 11.) Porro de viro Dei idem Apostolus instruit: *Volo autem vos scire, quod omnis viri caput Christus sit: caput autem mulieris vir: caput vero Christi Deus*. (1. Cor. 11. 3.) Iste vir est, qui caput velare non debet, quum sit imago & gloria Dei, & quotidie * orans loquitur: *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini contemplantes, in eamdem imaginem transformamur, a gloria in gloriam sicut a Domini spiritu*. (* al. Paulus. 2. Cor. 3. 18.) Et in alio loco: *Donec perveniamus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*. (Eph. 4. 13.) Sive igitur viri, sive hominis appellatio sancto viro competit, & ei qui vidit Deum facie ad faciem, & salva facta est anima ejus: (Gen. 32. 30.) cujus ore, creaturam mundi, eorum dumtaxat quæ visibilia sunt, conditionem hominis, & omnis retro historiæ didicimus veritatem, qui non solum nobis quinque reliquit libros, Genesim, Exodum, Leviticum, Numeros & Deuteronomium: [a] sed undecim quoque Psalmos, ab octogesimo nono, cujus principium est: *Domine refugium factus es nobis*, usque ad nonagesimum nonum, qui inscribitur, *Psalmus in confessione*. Quod autem in plerisque codicibus nonagesimus octavus habet titulum, *Psalmus David*, in Hebraico non habetur; hanc habente Scriptura sancta consuetudinem, ut [b] omnes Psalmi qui cujus sint, titulos non habent, his deputentur, quorum in prioribus Psalmis nomina continentur.

3. Quattuor autem Psalmi sunt qui habent orationis titulum, sextus decimus, qui inscribitur, *Oratio David*, & incipit: *Exaudi Domine justitiam meam*. Et octogesimus quintus: *Inclina Domine*. Et octogesimus nonus, qui nunc in manibus est: *Domine refugium factus es nobis*. Et centesimus primus, qui titulum habet, *Oratio pauperis quum anxius fuerit, & in conspectu Domini effuderit precem suam*. David & pauper, qui quum dives esset, pro nobis pauper factus est, refertur ad Christum, qui sedit super pullum asinæ, juxta Zachariam, pauper atque mansuetus. (Zach. 9. 9.) Moyses autem per quem Dominus legem dedit, cujus ore audivimus loquentem Deum: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: (Gen. 1. 26.) statimque infertur: [c] *Et fecit Deus hominem ad imaginem suam, ad imaginem Dei fecit illum: masculum & feminam fecit illos*, ab initio conditionis hominis usque ad mortem & resurrectionem omnia explicat, qualis creatus sit, quanto vivat tempore, quid agat in sæculo, quem fructum vitæ habeat, propter quid laboret, quo ire contendat. Et quoniam ipse qui hæc scribit homo est, sub persona sua de omni generis humani conditione testatur. Sunt autem qui hunc Psal-

[a] Dissentit S. Augustinus enarrat. in Psalm. 89. cui magis placet universum Psalterium Davidi tribui; sed de hoc potissimum octogesimo nono, *Non credendum est*, inquit, *ab ipso omnino Moyse istum Psalmum fuisse conscriptum, qui ullis ejus literis inditus non est, in quibus ejus Cantica scripta sunt; sed alicujus significationis gratia ac magni meriti servi Dei nomen adhibitum est, ex quo dirigeretur legentis, vel audientis intentio*. Hieron. vero iterum ex Origenis sententia contra Ruffinum disputans, Moysi tribuit *secundum Huilli* (verius *Julli*) *Patriarchæ Hebræi expositionem*. Hunc Judæorum patriarcham alibi Origenes memorat, seque tradit cum illo congressum. Ejus porro locum hunc recole sub initium *Sceleclarum* in Psalmos tom. operum 2. p. 514. videndus Joannes quoque Malala, qui inter ὑπομνήματα Moysis laudat pag. 294. & Cosmas Indopleustes lib. V. Cosmograph. qui ejus Psalmi auctorem non Moysen illum veterem Legislatorem, sed juniorem alium fuisse putat ejusdem nominis, qui Davidis temporibus vixerit.

[b] Confer Præfationem Commentariorum in Malachiam; est enim recepta apud vetustiores Patres opinio, probata Origeni, Eusebio, Hilario, Athanasio, aliisque, tametsi recentiores quidam dissentiant.

[c] Deerant apud Martian. verba *ad imaginem suam*, quæ ex aliis editis ac mss. restituimus. Alii tamen *creavit* pro *fecit*.

Pſalmum, ſive Orationem, ad Iſraeliticum populum referant: quomodo in ſolitudine offenderit Deum atque conciderit, & non meruerit terram promiſſionis intrare; proque patribus ingreſſi ſint filii, & rurſum placatum exſpectent Deum, quod in Chriſti compleatur adventu.

Oratio quid in Scripturis.

4. Oratio, juxta Grammaticos, omnis ſermo loquentium eſt, cujus etymologiam ſic exprimunt; *Oratio, eſt oris ratio*. In Scripturis autem Sanctis, B difficile Orationem juxta hunc ſenſum legimus; ſed eam quæ ad preces & obſecrationes pertinet. Ajunt Hebræi uno Pſalmorum volumine [a] quinque libros contineri; a primo uſque ad quadrageſimum; & a quadrageſimo primo uſque ad ſeptuageſimum primum; & a ſeptuageſimo ſecundo uſque ad octogeſimum octavum; & ab octogeſimo nono qui quarti libri initium eſt, & quem nunc diſſerimus, uſque ad centeſimum quintum. In quo- C rum omnium fine duplex AMEN poſitum eſt, quod Septuaginta transferunt, *fiat, fiat*: & a centeſimo ſexto uſque ad finem. Inſtar duodecim Prophetarum, qui & ipſi quum proprios * libros ediderint, unius voluminis nomine continentur. Illud autem quod pene præterii, aſſerens inter undecim Moyſi Pſalmos, etiam nonageſimum octavum eſſe, in quo poſitum eſt: *Exaltate Dominum Deum noſtrum, & adorate ſcabellum pedum ejus,* D *quoniam ſanctum eſt: Moyſes & Aaron in ſacerdotibus ejus, & Samuel in eis qui invocant nomen illius*; videtur noſtræ ſententiæ contraire; quomodo Moyſi ſit, qui Samuelem nominet, quem multa poſt tempora fuiſſe cognoſcimus. Cujus quæſtionis facilis ſolutio eſt; [b] prophetatum nomen eſſe Samuelis, qui tanti meriti fuit, ut cum Moyſe poneretur in Jeremia; *Si ſteterint Moyſes & Samuel*: juxta illud exemplum, quando homo Dei loquitur in Samaria: *Altare, altare, hæc dicit Dominus: ecce filius naſcetur domui David, Joſias nomen ejus*. Sciamus quoque errare eos, [c] qui

** al. libellos*

Jer. 15. 1.

3. Reg. 13. 2.

A omnes Pſalmos David arbitrantur, & non eorum, quorum nominibus inſcripti ſunt. Unde & hunc Pſalmum volunt ſub nomine Moyſi a David eſſe compoſitum, quod ſcilicet Legiſlator communem humani generis offenſam & calamitatem, & deinde exſpectationem ſalutis, ſacro ore deſcribat.

5. *Domine habitaculum factus es nobis, in generatione & generatione*. Septuaginta: *Domine refugium factus es nobis, in omni generatione & generatione*. Pro habitatione & refugio in Hebraico MAON ponitur, quod magis habitationem quam refugium ſonat. Narraturus autem triſtia, & genus deploraturus humanum, a laudibus Dei incipit, ut quidquid poſtea homini accidit adverſorum, non Creatoris duritia, ſed ejus qui creatus eſt culpa accidiſſe videatur. Qui ſuſtinet tempeſtatem, vel petræ vel tecti quærit refugium. Quem hoſtis perſequitur, ad muros urbium confugit. Feſſus viator tam ſole quam pulvere, umbræ quærit ſolatium. Si ſæviſſima beſtia hominis ſanguinem ſitiat, cupit & nititur, utquumque poterit, præſens vitare diſcrimen. Ita & homo a principio conditionis ſuæ Deo utitur adjutore: & quum illius ſit gratiæ quod creatus eſt, illiuſque miſericordiæ quod ſubſiſtit & vivit; nihil boni operis agere poteſt abſque eo, qui ita conceſſit liberum arbitrium, ut ſuam per ſingula opera gratiam non negaret. Ne libertas arbitrii redundaret ad injuriam conditoris, & ad ejus contumaciam, qui ideo liber conditus eſt, ut abſque Deo nihil eſſe ſe noverit. Quod autem dixit, *in generatione, & generatione*, omnia ſignificat tempora & ante Legem & in Lege, & in Evangelii gratia. Unde & Apoſtolus dicit: *Gratia ſalvi facti eſtis per fidem, & hoc non ex vobis, ſed ex dono Dei*. Et omnes Epi- E ſtolæ ejus in ſalutationis principio, non prius pacem habent, & ſic gratiam: ſed ante gratiam, & ſic pacem, ut donatis nobis peccatis noſtris, pacem Domini conſequamur.

מעון

Ephes. 2. 8.

6. *An-*

[a] Conferenda eſt Præfatio in Librum Pſalmorum ex Hebraica veritate ad Sophronium. Item S. Hilarius in Prologo, & Auguſtinus in Pſalm. 150. ut plures alios omittamus. Hinc toto cælo aberrare conſtat Caſſiodorum, qui Præfat. in Pſalterium. cum unum Pſalmorum librum eſſe definiat, diviſionem tamen in quinque libros Hieronymo tribuit, quam nemo magis reſpuit. Cæterum non inter Hebræos modo, ſed etiam inter Græcos fuere, quibus diviſio illa probaretur, & a quibus Pſalterium, aliud Πεντάτευχον appellatur.

[b] Ad eumdem fere modum objectioni reſpondet S. Hilarius Prolog. in Pſalmos, *Nulli mirum, aut difficile videri oportere, ut tantus propheta tanti propheta, poſtea licet futuri, nomen ediderit*. Re tamen vera hujuſcemodi revelationi comminiſcendæ non eſt locus, ineptumque videtur doctiſſimis viris putare Moyſem Babylonicam captivitatem aperte adeo prævidiſſe, ut orationem ſcriberet in eorum uſum, & Samuelem appellaret, qui aliquot poſt illum ſæculis fuit. Adito, ſi lubet, loci ejus interpretes.

[c] Horum unus Philaſtrius Hæreſ. 127. *Sunt alii*, inquit, *hæretici, qui de inæqualitate Pſalterii errorem patiantur non modicum, æſtimantes totum librum Pſalterii non eſſe David*. Quæ tamen ſententia adeo non eſt hæretica, ut Philaſtrio placet, quin immo veriſſima & paſſim ab Eccleſiæ Catholicæ Patribus cum Hieronymo probata.

CLASSIS IV. AN. 418.

6. *Antequam montes nascerentur, & parturiretur terra & orbis, a sæculo usque in sæculum tu es Deus*. Septuaginta: *Antequam montes firmarentur, & fingeretur terra & orbis, a sæculo & usque in sæculum tu es [a] Deus*. Hunc locum quidam prava distinctione subvertunt, maxime hi qui volunt ante fuisse animas, quam homo in sexti diei numero conderetur. Ita enim legunt atque distinguunt: [b] *Domine refugium factus es nobis, a generatione in generationem, prius quam montes firmarentur, &* B *fingeretur terra & orbis:* ut scilicet postea consequatur, *a sæculo & usque in sæculum tu es Deus*. Ita enim edisserunt. Si Dominus antequam montes firmarentur, & fingeretur terra orbisque terrarum, refugium fuit hominum; ergo fuerunt animæ in cælestibus, antequam hominum corpora formarentur. Nos autem ut proposuimus, lectionem ita debemus distinguere: *Antequam montes firmarentur & fingeretur terra & orbis terrarum, a sæculo & usque* C *in sæculum tu es Deus;* ut non refugium nostrum fuerit ante conditionem mundi, qui necdum eramus; sed quod Deus ab æterno usque in æternum sit semper Deus. Pro eo enim quod Latinus Interpres posuit, *a sæculo usque in sæculum*, & Hebraice dicitur OLAM, rectius interpretabimur, *a sempiterno usque ad sempiternum*. Simile quid & in Proverbiis ex persona sapientiæ, qui Christus est, legitur: *Dominus creavit me [c] initio viarum suarum in* D *opera sua, ante sæcula fundavit me in principio, antequam terram faceret & abyssos, prius quam * procederent fontes aquarum, prius quam montes firmarentur, ante omnes colles generavit me*. Nullum autem debet verbum *creationis* movere, quum in Hebræo non sit *creatio* quæ dicitur [d] BARA; sed *possessio*. Ita enim scriptum est: ADONAI CANANI BRESITH DERCHO, quod in lingua nostra exprimitur: *Dominus possedit me initio viarum suarum*. Inter possessionem autem & creationem multa diversitas est. Possessio significat, quod semper Filius in Patre & Pater in Filio fuerit. Creatio autem ejus qui prius non erat, conditionis exordium. B Potest juxta [e] leges tropologiæ hoc quod dicitur: *Antequam montes firmarentur & fingeretur terra & orbis terrarum*, significare, quod antequam * in anima nostra sublimia dogmata firmarentur, & terra corporis nostri fingeretur sive stabiliretur a Deo, & orbis terrarum qui Hebraice dicitur THEBEL; Græce significantius dicitur οἰκουμένη, quam nos, *habitatam*, transferre possumus, firmaretur, sive C stabiliretur, Deus nobis semper refugium fuerit. Habitata est autem anima, non deserta, quæ hospitem meretur habere Deum, dicente Salvatore: *Ego & Pater veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. Illud autem quod & Hebraicum habet, & omnes alii Interpretes: *Antequam montes nascerentur, & parturiretur terra*, manifeste ad tropologiam nos trahit. Neque enim montes & terra nativitatem parturitionemque recipiunt, D sed conditionem. Ex quo liquido demonstratur, sanctos quoque excelsasque virtutes, Dei semper misericordia procreari.

7. *Convertes hominem usque ad contritio-*

Marginalia: a — Hæretica interpretatio. — b — עולם — Prov. 8. 21. — c — * al. produceret. — d — ברא — e — * al. anima nostra. — חבל — Joan. 14. 23.

a Recole epist. CVI. ad Sun. & Fretel. num. 58. *Et dicitis quod in Græco non sit* Deus, *quod apud eos deesse manifestum est; nam & Hebraicum habet, & omnes alii interpretes, & LXX. similiter &c.* Adnotavimus eam vocem in nullo Græco exemplari superesse, quam porro si hoc loco admiseris, hiulcus erit sequens versiculus. *Ne avertas hominem*, nisi si putandum est אל, Hebræum nomen sub diversa lectione bis olim exstitisse, ut primum *El*, sive *Deus*, deinde, *al*, sive *ne* redderetur.

b Paria habet suppositius Hieron. in Breviar. in Psalmos, quæ heic describenda ducimus, quod utraque conferendo, sensum facilius assequaris, & quid translatum hinc sit perspicias. (Subrepit, *inquit*, hoc loco hæresis, Si refugium factus est nobis antequam montes fierent, & formaretur orbis, ergo animæ erant antequam fieret orbis. Quid enim dicit Scriptura? *Domine refugium factus es nobis, In generatione*, inquit, *& generatione*, A principio mundi: ante principium mundi .... Si autem refugium nostrum fuit antequam orbis fieret: ergo ante animæ fuerant, quam mundus fieret. Male distinguis, hæresis. Quare calumniam facis Spiritui Sancto? sic loquere quomodo Spiritus Sanctus loquutus est. Sic ergo legendum est, *Domine refugium factus es nobis, in generatione, & generationem*. Et hucusque distinctio. Rursum aliud principium: *Priusquam montes fierent, & formaretur terra & orbis, a sæculo, & usque in sæculum tu es Deus*. Tu es Deus antequam montes fierent; tu es Deus antequam formaretur terra.

c Veteres quidam editi cum *in* particula, *in initio*.

d Forte *Briah*, vel *Beriah* ex בריאה nomine Hier. legerat; *Bara* enim verbum *creavit* sonat, non *creationem*. Quod autem *Bresith* paulo infra habet, cum absque præpositione, *resith* Hebræus legat, Hieronymiano exemplari lectionem illam Martianæus tribuit. Veteres tamen editiones, quæ mss. auctoritate non carent, simplex *resith*, quemadmodum & olim antiquos interpretes Græcos, & Hieronymum ipsum ex subnexa interpretatione, quæ absque *in* particula exprimitur, colligas legisse. Cæterum ne quis reponat, dissentiente Hebraico a LXX. interpretibus in *creandi* verbo, his tamen consonare Thargum אלהא בראני, & Syrum quoque & Arabem, nihilo secius id movere aliquem debet ex ipsa ejus verbi acceptione ac significatu apud veteres. Nam & generatio quædam creatio dicta est, notumque illud Virgilii Æneid. 10. *Sulmone creatos Quattuor hic juvenes*: & Ciceronis l. 1. de Repub. *patria est antiquior parens, quam is, qui, ut ajunt, creaverit*: ut nihil dicam κτίσεως, & κτήσεως voces apud Græcos facile permutari. Quæ subsequuntur Hebraice sunt, יהוה קנני בראשית דרכו. Vid. Comment. in Isa. c. 26. in Michæam 4. In epist. ad Ephes. 2. quibus locis *possedit* probat ipsemet S. Pater ex Hebræo *creavit*.

e Vitiosa metathesi erat antea *legis tropologiam*.

tionem, & dices, revertimini filii Adam. Septuaginta: *Ne avertas hominem in humilitatem, & dixisti: convertimini filii hominum.* Juxta Hebraicum, quod dicitur, [a] hoc est: O Deus, qui hominem condidisti, & ab initio ejus es refugium & habitatio, convertes eum usque ad contritionem: fecisti eum atque plasmasti, ut contereretur in mortem, & vas tuum extremo vitæ suæ tempore frangeretur; cui quum immineat ista conditio, ut ortus intereat, & quamvis longo vixerit tempore, tamen fine dissolvatur extremo; quotidie ei loqueris per Prophetas: R*evertimini filii Adam*, qui vestra culpa offendistis Deum, & de [b] immortalibus facti estis mortales. Precipientis enim noluisti audire imperium: *De omni ligno quod est in paradiso comedes: de ligno autem scientiæ boni & mali non comedes. In quoquumque enim die gustaveris de eo, morte morieris.* (Gen. 2. 17.) Porro illud quod Septuaginta transtulerunt: *Ne avertas hominem in humilitatem, & dixisti: Convertimini filii hominum*, hunc habet sensum: Obsecro, ut hominem quem ad tuam imaginem & similitudinem condidisti, & tantum eum honorare dignatus es, ut de servo filium nuncupares; ne eum humilies peccato perpetuo, ne super illum vigeat antiqua sententia: *Terra es, & in terram ibis.* (Gen. 3. 19.) Tu enim nobis promisisti pœnitentiam, dicens: *Nolo mortem peccatoris: tantum ut convertatur & vivat:* (Ezech. 18. 23.) Tu dixisti, omnium Sanctorum tuorum eloquio: Convertimini, sive revertimini, filii hominum, ad clementissimum Patrem, qui occurrit venientibus, & signum quod suo vitio perdiderunt, offert, & stolam incorruptionis largitur antiquam. (Luc. 15.)

8. *Quia mille anni in oculis tuis, ut dies hesterna, quæ præteriit*, [c] vel *transiit, & ut vigilia nocturna*, sive *in nocte*. Qui per Prophetas semper nos ad pœnitentiam provocas, dicens: *Revertimini filii hominum*, petimus (ut ante jam dixi) ne facias hominem in humilitate sempiterna retineri. Nec enim putamus longum esse quod promittis, salutem nobis post tempora multa tribuendam. Æternitati enim comparata, brevis est omnium temporum longitudo. In conspectu enim tuo mille anni quasi una dies reputantur. Statimque se ipse reprehendit. Male dixi, unam diem, & unius diei spatio mille annorum apud te longitudinem computari, quum magis debuerim dicere, unius vigiliæ spatium, instar habere mille annorum prolixitatem. Nox in quattuor vigilias dividitur, quæ singulæ trium horarum spatio supputantur. Unde & Dominus quarta vigilia ad navigantes venit Apostolos. (Mat. 14. & Marc. 6.) Sicut igitur una noctis vigilia cito pertransiit, maxime vigiliarum labore defessis: sic & mille annorum spatia apud te, qui semper es, & futurus es, & fuisti, pro brevissimo tempore computantur. Quodque infert: *Sicut dies hesterna, quæ præteriit*, juxta illud Apostoli sentiamus quod scribit ad Hebræos: *Jesus Christus heri & hodie, ipse & in sempiternum.* (Hebr. 13. 8.) Ego [* al. Ego] arbitror ex hoc loco, & ex Epistola quæ [d] nomine Petri Apostoli inscribitur, mille annos pro una die solitos appellari: ut scilicet quia mundus in sex diebus fabricatus est, sex millibus annorum tantum credatur subsistere: & postea venire septenarium numerum, & octonarium, in quo verus exercetur sabbathismus, & circumcisionis puritas redditur. Unde & octo beatitudinibus bonorum operum præmia promittuntur. Scribit autem Petrus hoc modo: *Unum hoc vos ne prætereat, dilectissimi, quia una dies apud Deum quasi mille anni, & mille anni quasi unus dies. Non moratur Dominus in promisso, ut quidam morari existimant.* (2. Petr. 3. 8. & 9.)

9. *Percutiente te eos, somnium erunt, mane quasi herba transiens. Mane floruit & abiit, ad vesperam conteretur atque siccabitur.* Septuaginta: *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt: Mane sicut herba transeat, mane floreat & transeat, vespere decidat, induret, & arescat.* Juxta Hebraicum hic sensus est: Multum [e] conversioni nostræ contulit & saluti, quod

[a] Vacat hoc loco in aliquot mss. ac vetustioribus vulgatis libris spatii aliquid, quantum Hebraico uno alterove vocabulo sufficiendo inane putavit esse debere criticus non nemo Hieronymi mentem non assecutus.

[b] Mendose penes Martianæum *de immortalitatibus*.

[c] Restituimus ex Victorio & mss. codicibus germanam lectionem, quam post Erasmum editor Benedictinus sic effert, *quæ præteriit, transiit ut vigilia nocturna*, renitente Psalmi ipsius textu Hebræo & Græco, ubi verbum διῆλθε non repetitur, atque adeo non textus, sed Hieronymianæ interpretationis constat esse illud *transiit*, cui omnino *vel* particula est præponenda.

[d] Alteram Petri epistolam innuit, quæ primis Ecclesiæ sæculis non ab omnibus Ecclesiis pro Canonica excipiebatur: ut in Catalogo, *secunda*, inquit, *a plerisque ejus esse negatur propter stili cum priore dissonantiam*. Ex ejus autem epistolæ loco indicato haud pauci ex antiquis omnem præsentis sæculi durationem sex mille annorum spatio concluserunt. Videndus Irenæus lib. 5. cap. 28. & Origenes l. 2. contra Celsum, Lactantius l. 7. c. 14., & Augustinus de Civit. Dei l. 20. c. 7. quamquam in enarratione in hunc Psalmi locum, eam opinionem, quam antea probabilem dixerat, omniro non probet, Gregor. Nissenus exposit in Psal. VI. aliique.

[e] Apud Martian. erat *conversationi*, editis plerisque ac mss. renitentibus.

CLASSIS IV. AN. 418.

quod omnis vita mortalium, quasi somnium, ita veloci morte contracta est: quæ in similitudinem florum atque fœni, eodem pene tempore siccatur atque deperit. *Percutiente te*, inquit, *eos*, id est, homines; & illo sermone completo: *Stulte, hac nocte repetent animam tuam a te: quæ autem præparasti cujus erunt?* Omnis humana conditio somnio comparabitur. Sicut enim mane virens herba, & suis floribus vernans, delectat oculos contemplantium, paulatimque marcescens, amittit pulchritudinem, & in fœnum quod conterendum est, vertitur: ita omnis species hominum vernat in parvulis, floret in juvenibus, viget in perfectæ ætatis viris: & repente dum nescit, incanescit caput, rugatur facies, cutis prius extenta contrahitur; & extremo fine, quod hic dicitur vespere, id est, senectute, vix moveri potest: ita ut non cognoscatur quis prior fuerit, sed pene in alium commutetur. Quid loquimur de infantiæ temporibus usque ad extremam & decrepitam senectutem, quum hoc & languor faciat, & inediæ mœror, ut vultus prius pulcherrimus feminarum, ad tantam transeat fœditatem, ut amor in odia commutetur? Super hac conditione mortalium & Isaias loquitur: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos fœni. Fœnum aruit, flos decidit.* Juxta Septuaginta quoque similiter explicandum est. Omne quod in sæculo longum videtur, apud te, Deus, breve est. Dies enim & anni quibus humana vita contracta est, si comparentur æternitati, reputabuntur pro nihilo. Sicut enim herba mane crevit, floruit & siccatur, ad vesperamque induresoit & deperit: ita erit omnis hominum pulchritudo.

Luc. 12. 20.

Isai. 40. 6.

10. *Consumti enim sumus in furore tuo, & in indignatione tua conturbati sumus.* Septuaginta: *Quia defecimus in ira tua, & in furore tuo turbati sumus.* Pro eo quod nos diximus, *turbati sumus*, [a] Symmachus & Aquila transtulerunt, * *acceleravimus*. Brevitatem autem vitæ significat humanæ. Quodque intulit: *in ira tua & in furore tuo*, sententiæ Dei ostendit perseverantiam, cui omnes homines subjacemus, illi videlicet: *Terra es, & in terram ibis.* Pulchre autem, non ut in Septuaginta habetur, *turbati sumus*, sed juxta Hebraicum, *acceleravimus* dicitur; ut quamvis ætas hominum longa videatur, tamen comparatione æternitatis brevis sit. Quod & illustris Poeta testatur, dicens:

a

* ἐσπεύσαμεν,

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.
Et iterum.
Rhœbe diu (res si qua diu mortalibus ulla est) Viximus.

Georgic. lib. 3.

Æneid. 10.

11. *Posuisti iniquitates nostras coram te: negligentias nostras in luce vultus tui.* Septuaginta: *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo, sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.* Ubi nos juxta Hebraicum & Symmachum posuimus, *negligentias nostras*, pro quo Septuaginta, *sæculum nostrum* transtulerunt, in Hebraico scriptum est ALOMENU, quod quinta Editio interpretatur, *adolescentiam*; Aquila παροράσεις, & nos in linguam nostram vertere possumus, *errores*, sive *ignorantias*. Unde dixit in alio loco: *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris.* Et iterum: *Delicta quis intelligit?* Et: *Ab occultis meis munda me Domine: & ab alienis parce servo tuo.* Aliena enim nobis sunt vitia, quæ sæpe voluntate, interdum ignorantia & errore committimus: & tamen quum non sit voluntas in crimine, error in culpa est. Miror autem cur Septuaginta voluerint pro *adolescentia*, *negligentiis*, & *erroribus*, sive *ignorationibus*, *sæculum* dicere: [b] nisi forte, quod in sæculo & in vitæ hujus tempore vitia committantur. Quodque intulit: *in illuminatione*, sive *in luce vultus tui*, hunc habet sensum. Nihil te nostrorum latuit peccatorum: secreta quoque nostra tuus oculus inspexit: juxta illud quod scriptum est: *Tenebræ non* * *abscondentur a te.* Et, *Scrutans corda & renes Deus.* Et iterum: *Sicut tenebræ ejus, ita & lumen ejus.* Homo enim videt in facie, Deus autem in corde.

עלמנו

Ps. 24. 7. Ps. 18. 13.

b

* al. obscurabuntur

Ps. 138. 12. Ps. 7. 10. Ps. 138. 12.

12. *Omnes enim dies nostri transierunt, & in furore tuo consumsimus annos nostros, quasi sermonem loquens.* Septuaginta: *Quoniam dies nostri defecerunt: & in ira tua defecimus. Anni nostri sicut aranea meditati sunt.* Brevitatem humanæ vitæ, quæ sententiæ Dei hucusque subjecta est; & quam in priori versiculo somnio

[a] Eusebius tamen Symmachi versionem recitat illi τῶν LXX. similem ἐταράχθημεν Vid. Hexapla.

[b] Satius est putare, quod pro עולם, quod & עלם aliquando sine vau scribi testis est ipse Hieronymus, LXX. acceperint; atque adeo עלמנו *seculum nostrum* eo intellectu per quam bene interpretati sint. Sed non bene ad Hebraicum exemplar scripserat Martianæus עלמ'נו.

nio comparavit, dicens: *Percutiente te eos, somnium erunt*, nunc sermoni loquentium comparat: ut quomodo sermo qui in ore versatur dum profertur, intercipitur, & esse desistit; sic & omnis vita nostra pertranseat atque desistat: & hoc in ira & in furore Dei, cui merito subjacemus, vivente in nobis, ut supra diximus, sententia Dei. Quæ sit autem ira & furor Dei, crebrius diximus, non quod Deus ulciscatur iratus, sed quod patientibus pœnas iratus esse videatur. Quod enim in nos ex perturbatione descendit, [a] in illo est ex judicii veritate. [b] Pro *sermone loquentis*, Septuaginta *meditationem araneæ transtulerunt*. Quomodo enim loquentis sermo prætervolat: ita & opus araneæ incassum texitur. De quo super persona hæreticorum scriptum est in Isaia: *Telam araneæ texunt*; quæ parva & levia potest capere animalia, ut muscas, culices & cætera hujusmodi; a fortioribus autem rumpitur. Instar levium in Ecclesia simpliciumque, qui eorum decipiuntur erroribus, quum viros in fidei veritate robustos non valeant obtinere.

Isai. 59. 5.

10. *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: sin autem multum, octoginta anni; & quod amplius est, labor & dolor.* Septuaginta: *Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni. Si autem in potentatibus octoginta anni: & amplius eorum labor & dolor.* Pro eo quod nos posuimus, *in ipsis*, & in Hebræo habetur BAEM; Symmachus significantius transtulit ὁλόκληροι quod magis ad sensum quam ad verbum transferre possumus, *universi*. Quidquid igitur vivimus, & [c] in quo delectabilis est vita mortalium, septuaginta annorum spatio comprehenditur. *Sin autem multum*, & ut interpretatus est Symmachus, *contra opinionem*, octoginta sunt anni; quidquid supra fuerit, morbis & infirmitate transfigitur, quæ est socia senectutis, caligantibus oculis, dolentibus vel cadentibus prius durissimis dentibus, quod plenius divinus sermo in Ecclesiaste describit: *Venient dies malitiæ, & in quibus dicemus, non est nobis voluntas. Quando obscurabitur sol & luna, & stellæ; & convertentur nubes post pluviam. In die qua movebuntur custodes domus, & subvertentur viri virtutis: cessabuntque molentes, quia paucæ factæ sunt: & obscurabuntur quæ vident in foraminibus, & claudentur januæ in foro: in infirmitate vocis molentis, & exurget ad vocem avis, & humiliabuntur omnes filiæ cantici, & quidem ab alto aspicient; & pavores in via: & florebit amygdalus, & incrassabitur locusta, & scindetur capparis. Quoniam abibit homo in domum æternitatis suæ; & gyrabunt in foro qui plangunt, quoadusque* [d] *non pulsetur funiculus argenti & conteratur ornamentum auri, & confringatur hydria ad fontem, & impediatur rota in lacu, & convertatur pulvis in terram sicut fuit; & spiritus revertatur ad Dominum, qui dedit eum. Vanitas vanitatum, dicit Ecclesiastes, & universa vanitas.* Quæ omnia humanæ vitæ & maxime senectutis miserias comprehendunt: & quem sensum habeant, [e] in suo loco disseruimus. Sunt qui istum locum allegorice interpretantes, ad sabbati circumcisionisque mysterium referunt: quod primum requiescamus in Lege, & postea veræ circumcisionis in Evangelio sacramenta nos teneant, admonentes & illud: *Da partem septem, & da partem octo.* Et septuaginta millia, & octoginta * millia hominum multitudines, a quibus templum sub Salomone constructum est. Sed quid hoc ad præsentem locum, cui sufficit simplex & pura explanatio, quæ non doctrinæ gloriam in multiplicatione sermonum; sed legentis debet intelligentiam quærere?

בהם

Eccles. 11. 2. 3. Reg. 5. 15. * al. millium.

14. *Quoniam transivimus cito & avolavimus.* Septuaginta: *Quoniam supervenit mansuetudo super nos, & corripiemur.* Pro quo in Græco scriptum est παιδευθησόμεθα, quod verbum ambiguum est, & tam correptionem, quam eruditionem doctrinamque significat. *Quem enim diligit Dominus, corripit*, sive erudit, *ac flagellat omnem filium quem recipit.* Quem locum ita Symmachus transtulit: *Succidimus enim repente, & avolamus.* Quinta Editio hoc modo: *Quoniam transivimus celeriter & dissolvimur.* Et est sensus. Post septuaginta annos, &, ut multum octoginta, quibus hominum vita transfigi-

* al. παιδευσόμεθα.

[a] Veteres editi, *in illo ex judicio & ex veritate est.*

[b] In Hebræo non est nisi, כמו־הגה quod est *quasi proferens*, vel *tamquam meditans*: quare facile eorum sententiæ accedam, qui araneæ nomen ex Hebræo archetypo excidisse persuasum habent.

[c] Scilicet *universi anni nostri septuaginta anni* sunt quod autem infra transtulit, *contra opinionem*, in Hebræo est בגבורות, quod est *in robustis*. LXX. *ut maxime*, τὸ πλεῖον.

[d] Cum negandi particula legunt Hebræus, & præcipue Græcus, ex cujus interpretatione haud dubium, quin hunc locum Hieronymus recitet. Victorius tamen, quem castigat Martianæus, ex Vulgata *quoadusque pulsetur*.

[e] In Commentariis in Ecclesiastem cap. ultimo.

CLASSIS IV. AN. 418.

figitur, quum anima fuerit a corpore segregata, vento simile avolamus; sive quia supra herbæ virenti & florum pulchritudini, & ad vesperam siccitati hominem comparat: nunc pro ariditate vesperæ, succisionem florum ponit. Et quum pertransierit, inquit, omne quod vivimus, subita morte dissolvimur. Quod autem Septuaginta dixere, *Quoniam* * *superveniet mansuetudo, & corripiemur*, hunc habet sensum. Post septuaginta annos & octoginta, quum venerit Domini mansuetudo, & dies nobis mortis ingruerit, non judicabimur juxta meritum, sed juxta clementiam: & quæ putatur correptio esse, eruditio est & doctrina. Satisque miramur quid voluerint verbum Hebraicum AIS, Septuaginta, Theodotion, & Sexta Editio transferre *mansuetudinem*: quum [a] Aquila, Symmachus & Quinta Editio *festinationem* & *repente celeriter*que transtulerint.

[* al. *supervenit.*] [חיש]

15. *Quis novit fortitudinem iræ tuæ, & secundum timorem tuum indignationem tuam?* Septuaginta: *Quis novit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare?* Inter Hebraicum & Septuaginta diversa distinctio est. Septuaginta enim dinumerationem timori & furori Domini copulant. Porro Hebraicum sequenti aptat versiculo, ut sequatur: *Ut numerentur dies nostri, sic ostende* [b]: *& veniemus corde sapienti.* Quod breviter ita nobis disserendum videtur. Quis potest nosse quamdiu ira tua, ex qua timor nascitur humano generi, perseveret, nisi te docente, qui Deus es? Itaque obsecro, ut tempus vitæ nostræ indices nobis, quo possimus corde sapienti, tuo nos judicio præparare. Quod autem dixit: *Quis novit fortitudinem sive potestatem iræ tuæ; & secundum timorem tuum indignationem tuam?* ostendit esse difficile, iræ timorisque & indignationis Dei secretum rationemque cognoscere: unde & Propheta lacrymabiliter deprecatur: *Domine ne in ira tua arguas me; neque in furore tuo corripias me.* Non enim corripit, ut interficiat atque disperdat; sed ut corrigat & emendet. Quamobrem & in Osee, populo Judæorum, cui multum iratus est, dicit se nequaquam irasci, nec visitare nurus eorum, quum adulteraverint. Et per Ezechielem loquitur ad Jerusalem: *Jam non irascar tibi, & zelus meus recessit a te.* Et in Verbis Dierum sonat, quando pergit Israel adversum hostes in prælium [c] corde pacifico.

[Psal. 6. 1.] [Osee 4. 14.] [Ezech. 16. 42.] [1. Par. 12. 38.]

16. *Ut numerentur dies nostri, sic ostende, & veniemus corde sapienti.* Septuaginta: *Dexteram tuam ita notam fac, & eruditos corde in sapientia.* Quod Aquila, Symmachus & Quinta Editio sic verterunt: *Dies nostros sic ostende, ut veniamus corde sapienti.* Errorque perspicuus est, cur pro *diebus*, Septuaginta *dexteram* dixerint: JAMENU quippe verbum compositum est, significans *dies nostros*. Quod in singulari numero si scribatur, extrema litera, quæ appellatur NUN, exprimit *dexteram*; sicut est illud in nomine BENJAMIN, qui interpretatur, *filius dexteræ*. Sin autem MEM habeat, *diem* vel *dies* sonat. Est autem sensus: Numerum annorum dierumque nostrorum, quibus in hoc sæculo nos vivere decrevisti, ostende nobis, ut præparemus nos adventui tuo; & contemto errore mortalium, ad te pergere festinemus, cupiamusque præsentiam tuam, & ad te festinemus corde sapienti. Nihil enim ita decipit humanum genus, quam dum ignorant spatia vitæ suæ, longiorem sibi sæculi hujus possessionem repromittunt. Unde & illud egregie dictum est [d]: Nullum tam senem esse & sic decrepitæ ætatis, ut non se adhuc uno plus anno vivere suspicetur. Ad hunc sensum pertinet & illud quod dicitur: *Memento mortis tuæ, & non peccabis.* Qui enim se recordatur quotidie esse moriturum, contemnit præsentia, & ad futura festinat. Hoc est quod David in alio precatur loco, dicens: *Ne auferas me in dimidio dierum meorum, prius quam abeam, & non subsistam.* Quod ita exponitur: Ne eo tempore facias me mori, quando adhuc putabam me victurum, ut possim peccata corrigere pœnitentia. Si enim hoc feceris, inventus in delictis meis esse desistam. Non, * quo spem resurrectionis neget; sed quo coram eo se neget posse subsistere, apud quem omnes qui in vitiis perseverant, pro nihilo * computantur. Ubi nos interpretati sumus, *eruditos* corde * in sapientia, alii transtulerunt *compeditos*, verbi am-

[ימינו] [בן ימין] [ם] [Eccl. 7. 40.] [Ps. 101. 25. & Psal. 38. 14.] [* al. *quod*] [* al. *reputantur.*] [* verius *sapienti.*]

[a] Aquila tamen nedum, quod affirmat Hier. *festinationem*, aut *celeritatem* non vertisse, aliter etiam ac cæteri in Hebraico textu legisse nobis videtur, si, quam Drusius adfert, ejus interpretatio ista germana est: ὅτι διεπέλασεν ἀνήρ: *quoniam pertransivit vir*, quippe pro איש, levi mutatione legit חיש, quod est *vir*.

[b] Al. *ut veniamus* heic atque infra.

[c] Ad Græcum ἐν ψυχῇ εἰρηνικῇ.

[d] Puta a Cicerone lib. de Senectute, *Nemo enim est tam senex, ut non putet se unum adhuc annum esse victurum.*

ambiguitate decepti. Si enim dicas πεδημένυς, *compeditos* [a] significat,

17. *Revertere Domine, usquequo? & exorabilis esto super servos tuos.* Septuaginta similiter. Quia agimus pœnitentiam, & scientes vitæ nostræ brevitatem, ad te corde sapienti cupimus pervenire: & tu, Domine, revertere ad nos. Peccatis enim nostris longe recesseras, & dimiseras nos; ut ambularemus secundum voluntatem, & cogitationes nostras. Quod autem infert, *usquequo*, illam habet intelligentiam, quam in duodecimo Psalmo [b] legimus: *Usquequo Domine oblivisceris mei in finem?* Qui enim in angustia constitutus est, serum ei videtur Dei auxilium: & propterea impensius deprecatur, ut cito adjutorem * Dominum sentiat; & nequaquam iratum judicem, sed placatum.

* al. *Deum*

18. *Imple nos matutina misericordia tua: & laudabimus & lætabimur in cunctis diebus nostris.* Septuaginta: *Repleti sumus mane misericordia tua, & exsultavimus & delectati sumus in omnibus diebus nostris.* In cunctis pene locis hanc habent Septuaginta consuetudinem, ut quod apud Hebræos in futurum * ostenditur, hoc illi quasi jam factum & præteritum referant. Hic ergo, non, ut illi voluerunt, dicunt se impletos esse matutina misericordia Dei, atque lætatos: alioqui si hoc factum erat, quomodo postea deprecantur, & dicunt: *Respice in servos tuos & in opera tua?* sed totum quod postulant, ideo deprecantur, ut mereantur matutinam misericordiam ejus, quam quum fuerint consequuti, laudent Deum atque lætentur in cunctis diebus vitæ suæ. [c] Videntur autem mihi in resurrectionis spem æternæ vitæ præmia deprecari, dicentes: *Imple nos matutina misericordia tua.* Quod quidem & vicesimi primi Psalmi titulus sonat, qui proprie ad mysterium Domini & ad resurrectionem ejus pertinens, inscribitur: *Pro assumtio-* E *ne matutina.*

* al. *ponitur*

19. *Lætifica nos pro diebus, quibus nos* A *afflixisti, & annis, quibus vidimus mala.* Septuaginta: *Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti, annis, quibus vidimus mala.* Et Lazarus, qui receperat mala in vita sua, in sinu Abraham æterno quiescit gaudio. (*Luc. 16.*) Mala autem non ea appellat quæ contraria bonis sunt, sed pro afflictione ponit & angustiis. Quibus malis & Sara afflixit Agar ancillam suam; & de quibus in Evangelio scribitur: *Sufficit diei malitia sua.* (*Mat. 6. 34.*) Quanto B igitur magis in hoc sæculo, persecutionibus, paupertate, inimicorum potentia, vel morborum cruciatibus fuerimus afflicti; tanto post resurrectionem in futuro majora præmia consequemur. Pulchre autem non dixit, *sustinuimus mala*; sed *vidimus*. Quis enim est homo qui vivat, & non videat mortem? (*Psal. 88. 49.*) Quæ non tam ad dissolutionem corporis referenda est, quam ad multitudinem peccatorum, juxta quam dicitur: *Anima quæ pecca-* C *verit, ipsa morietur.* (*Ezech. 18.*)

20. *Appareat apud servos tuos opus tuum, & gloria tua super filios eorum.* Septuaginta, [d] *Respice in servos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorum.* Ergo in servis suis ipse Dominus operatur opus suum. Nec propria qui postulat salute contentus est, sed quærit gloriam filiorum, id est, servorum Dei. Filios autem non tam illos qui de eorum stirpe generati sunt, quam discipulos debemus D accipere; de quibus & Paulus loquebatur: *Filioli mei, quos iterum parturio.* (*Gal. 4. 19.*) Unde & Joannes Apostolus secundum merita filiorum suorum, profectusque operum singulorum, scribit ad parvulos, scribit ad juvenes, scribit ad patres.

21. *Et sit decor Domini Dei nostri super nos, & opus manuum nostrarum fac stabile super nos: & opus manuum nostrarum confirma.* Septuaginta: *Et sit splendor Domini Dei nostri super nos; & opera manuum nostrarum dirige super nos:* [e] *& opus manuum nostrarum dirige.* Ubi sunt qui liberi arbitrii sibi potestate plaudentes, in eo putant se Dei gratiam consequutos

a Addunt veteres editi, & præter Florentinum quidam alii mss. *sin autem* πεπαιδευμένυς, *eruditos significat.* Imposuit vero antiquo illo Latino interpreti Græcus librarius qui πεπεδημένυς scripsit loco πεπαιδευμένυς. Falsus Hier. in Breviario, *In quibusdam codicibus dicitur* eruditos, *in aliis dicitur* compeditos.

b Alii ex editis ac mss. *diximus*, quod referri commode potest ad eam, quam Hieronymus elucubraverat Psalmi duodecimi expositionem, inter illos, de quibus testatur ipse in Catalogo *a decimo usque ad decimum sextum* Psalmum *Tractatus septem* concinnasse, qui interciderunt.

c Antea erat singulari numero, nec superioribus satis cohærenter *videtur* & *dicens*: tum *in* præpositio deerat, atque alio sensu post *resurrectionis spem*, copulativa, *&* subdebatur.

d Hunc juxta LXX. versiculum, inscio lectore, Martianæus Erasmum secutus expunxit, quem Victorius ex Brixianis codicibus reposuerat. Atque ille quidem abesse absque subnexæ interpretationis dispendio potest; sed præter aliorum etiam mss. fidem, in quibus sæpe invenitur, stata ac firma est Hieronymi regula & consuetudo, quam studiose in hujus Psalmi, atque alibi in aliarum Scripturarum expositione servat, ut LXX. versionem simul jungat, & si quando etiam aliter apud eos non habetur, id ipsum saltem lectorem doceat.

e Altera hæc additio, *& opus manuum nostrarum dirige*, in Latinis aliquot Psalteriis vetustioribus & quibusdam etiam Græcis codd. non habetur, neque in Romana editione; monetque Augustinus in emendatissimis codicibus asterisco notari, ut ex Hebræo supplenda indicaretur.

CLASSIS IV. AN. 418.

quutos, si habeant potestatem faciendi, vel non faciendi bona, sive mala? Ecce hic Beatus Moyses post resurrectionem quam postulaverat, dicens: *Imple nos matutina misericordia tua, & laudabimus & lætabimur in cunctis diebus nostris*, nequaquam surrexisse contentus est, & æternæ vitæ præmia consequutum; sed postulat, ut decor Domini Dei sui sit super eos qui surrexerint, & splendeat in animabus cordibusque sanctorum: & opera manuum eorum ipse dirigat, faciatque esse perpetua: ipseque confirmet quidquid in sanctis videtur boni. Sicut enim humilitas deprecantis meretur præmia: ita superbia * comtemnentis Dei auxilio deferetur.

* al. confidentis.

* EPISTOLA CXLI.

* Al. 80. Scripta forte an. 418.

Ad AUGUSTINUM.

Gratulatur ejus industriæ, per quam hæreticorum factionibus obstiterit, eaque in re suum quoque studium testificatur.

Domino sancto ac beatissimo Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS.

OMni quidem tempore Beatitudinem tuam, eo quo decet honore, veneratus sum; & habitantem in te dilexi Dominum Salvatorem: * sed nunc, si fieri potest, cumulo aliquid addimus, & plene complemus, ut absque tui nominis mentione, ne unam quidem horam præterire patiamur, qui contra flantes ventos ardore fidei perstitisti. Maluisti, quantum in te fuit, solus liberari de Sodomis, quam cum pereuntibus commorari. Scit quid dicam prudentia tua. Macte virtute, in * orbe celebraris. Catholici te conditorem antiquæ rursum fidei venerantur atque suspiciunt; &, quod signum majoris gloriæ est, omnes hæretici detestantur: & me pari persequuntur odio; ut quos gladiis nequeunt, voto interficiant. Incolumen & mei memorem te Christi Domini clementia tueatur, domine venerande & beatissime Papa.

* al. &

* al. urbe

* EPISTOLA [a] CXLII.

CLASSIS IV. AN. 418. * Al. 81. Scripta eodem tempore.

Ad AUGUSTINUM.

Significat damnatas hæreses clam & oblique adhuc moliri, & non neminem potentem esse, qui dissimulanter eis faveat.

Domino sancto ac beatissimo Papæ AUGUSTINO, HIERONYMUS.

MUlti utroque claudicant pede; & ne fractis quidem cervicibus inclinantur, habentes affectum erroris pristini, quum prædicandi eamdem non habeant libertatem. Sancti fratres, qui cum nostra sunt parvitate, præcipue sanctæ ac venerabiles filiæ tuæ, suppliciter te salutant. Fratres tuos, dominum meum Alypium, & dominum meum [b] Evodium, ut meo nomine salutes, precor [c] coronam tuam. Capta [d] Jerusalem tenetur a Nabuchodonosor, nec Jeremiæ vult audire consilia: quin potius Ægyptum desiderat, ut moriatur in Taphnes, & ibi servitute pereat sempiterna.

* EPISTOLA CXLIII.

* Al. 79. Scripta exeunte an. 419.

Ad ALYPIUM & AUGUSTINUM.

Alypio & Augustino gratulatur, quorum opera Celestiana hæresis sit exstincta: simulque excusat quod nondum scripserit adversus libros Anniani Diaconi Pelagiani.

Dominis vere sanctis atque omni affectione ac jure venerandis ALYPIO & AUGUSTINO Episcopis, HIERONYMUS in Christo salutem.

SAnctus Innocentius Presbyter, qui hujus sermonis est portitor, anno præterito, quasi nequaquam in Africam reversurus, mea ad dignationem vestram scripta non sumsit. Tamen Deo gratias agimus, quod ita evenit, ut nostrum silentium vestris episto-

[a] Isthæc Epistola in mss. duobus Monast. Vindocinensis, referentibus Benedictinis, proxime superiori subditur, interjectis tantum his tribus verbis, *Jam post subscriptionem. Multi utroque claudicant* &c. quæ nobis conjunctio in unam cum primis probatur, quibus minime est verosimile, tam breve dictatum, quo non nisi ænigma unum & alterum renuntiatur, sic abs Hieronymo seorsim scribi ad Augustinum potuisse. Ad hæc scriptionis ingenium, ac series hanc superioris esse veluti appendicem probant. Sed cum in vulgatis huc usque omnibus in duas dispertiantur, atque ipsi S. Augustini editores, quibus eorum mss. fides perspecta erat, hanc ab illa non utcumque, seu octo annorum interstitio separent, antiquæ auctoritati contraire non placuit. Heic tamen suo loco subdimus, ut nativo ordini quoad fieri præstabat, consuleremus.

[b] Evodius iste Uxalensis est, per id temporis fama sanctitatis notissimus.

[c] Ex eo dicit, quod Episcopi Africæ capillos in coronæ speciem tonsos deferrent. Idem itaque est, ac precor caput tuum, aut dignitatem tuam. Pleraque alia his similia exempla invenire est.

[d] Jerusalem & Nabuchodonosor nominibus putant quidam Romam, & Alaricum, qui illam cepit, significari. Alii cum Victorio Joannem Jerosolymitanum, qui adhuc errores suos, sive jam damnatas hæreses, puta Pelagianorum, clam & oblique conaretur defendere, & Jerosolymam ipsam potestate, ac factione sua oppressam teneret, ne resipisceret,

piſtolis vinceretis. Mihi enim omnis occaſio gratiſſima eſt, per quam ſcribo veſtræ reverentiæ; teſtem invocans Deum, quod ſi poſſet fieri, aſſumtis alis columbæ, veſtris amplexibus implicarer: ſemper quidem pro merito virtutum veſtrarum; ſed nunc maxime, quia [a] cooperatoribus & auctoribus vobis, hæreſis Celeſtiana jugulata eſt, quæ ita infecit corda multorum, ut quum ſuperatos damnatoſque eſſe ſe ſentiant, tamen venena mentium non * omittant: & quod ſolum poſſunt, nos oderint, per quos putant ſe libertatem docendæ hæreſeos perdidiſſe.

* f. amittant.

2. Quod autem quæritis, utrum reſcripſerim contra libros * Anniani, Pſeudodiaconi [b] Celedenſis, qui copioſiſſime paſcitur, [c] ut alienæ blaſphemiæ verba frivola ſubminiſtret, ſciatis me ipſos libros in ſchedulis miſſos a ſancto fratre noſtro Euſebio Presbytero ſuſcepiſſe, non ante multum temporis; & exinde vel ingruentibus morbis, vel dormitione ſanctæ & venerabilis filiæ veſtræ Euſtochii, ita doluiſſe, ut propemodum contemnendos putarem. In eodem enim luto hæſitat, & exceptis verbis tinnulis atque emendicatis, nihil aliud loquitur. Tamen multum egimus; ut dum epiſtolæ meæ reſpondere conatur, apertius ſe proderet, & blaſphemias ſuas omnibus patefaceret. Quidquid enim in illa miſerabili Synodo Dioſpolitana dixiſſe ſe denegat, in hoc opere confitetur; nec grande eſt ineptiſſimis næniis reſpondere. Si autem Dominus vitam tribuerit, & notariorum habuerimus copiam, paucis lucubratiunculis reſpondebimus: non ut convincamus hæreſim * emortuam; ſed ut imperitiam atque blaſphemiam ejus, noſtris ſermonibus confutemus. Meliuſque hoc faceret ſanctitas veſtra; ne compellamur contra hæreticum noſtra laudare. Sancti filii communes [d] Albina, Pinianus & Melania plurimum vos ſalutant. Has literas de ſancta Bethleem, ſancto Presbytero Innocentio dedi perferendas. Neptis veſtra Paula [e] miſerabiliter deprecatur, ut memores ejus ſitis, & multum vos ſalutat. Incolumes vos & memores mei, Domini noſtri Jeſu Chriſti tueatur clementia, Domini vere ſancti atque omnium aſſectione venerabiles patres.

* al. Amandi.

* al. mortuam.

* EPISTOLA CXLIV.

* Nuper Viennæ primum edita Scripta ut videtur. an. 420.

S. AUGUSTINI Ad OPTATUM Epiſcopum Milevitanum

De Natura & origine animæ.

Nondum ſe abs Hieronymo reſponſum epiſtolæ ſuæ heic 131. de origine animæ accepiſſe, nec eam interim conſultationem in vulgus edi ſe probare.

Domino beatiſſimo, ſinceriterque cariſſimo, & deſideratiſſimo fratri, & Coepiſcopo OPTATO AUGUSTINUS *in Domino ſalutem.*

1 *PEr religioſum Presbyterum* (1) *Saturninum tuæ venerationis literas ſumſi hoc*

a Alibi *operatoribus*: & in Lovanienſi editione *adjutoribus* pro *auctoribus*.

b Sunt qui legendum velint *Teledenſis* a *Teledan* in Calcidæ regione haud ignoti nominis oppido, cujus videatur fuiſſe, & Marcus ille ad quem Hier. ſcripſit epiſt. 17. Alii cum Baronio, ſed valde infirmis argumentis *Cenedenſis*, & *Valeriani* præferunt pro *Aniani*. Plerique autem patria Campanum faciunt & *Celenenſem diaconum*; ſed vulgo audit *Celedenſis* etiam in mſſ. Is porro videtur eſſe quem Oroſius *Goliath*, ſive Pelagii armigerum vocat. *Stat immaniſſimus ſuperbia Goliath .... habens poſt ſe armigerum ſuum, qui etſi ipſe non dimicat, cuncta tamen æris, & ferri ſuffragia ſubminiſtrat*. Scilicet ejus opera & ſcriptis Pelagius abutebatur; exſtantque Pelagiano ſenſu atque animo Homiliæ aliquot S. Joannis Chryſoſtomi ab illo Latinitate donatæ, & Orontio Pelagiano Epiſcopo inſcriptæ.

c Nimirum Pelagii hæreſi. Simile quiddam dixit in Julianum Auguſtin. l. 2. Op. Imperf. n. 51. *A deceptis miſeris paſceris otioſus*.

d Antea penes Martianæum & Victor. *Albinus*, *Apinianus*. Et notum quidem Albinam heic indicari, Melaniæ ſenioris filiam, junioris, quæ Piniano nupſerat, matrem, unde legendum quidem *Albina* pro *Albinus* monuit pridem Baronius, quemadmodum in tribus antiquiſſ. codd. mſſ. Colbertinæ Bibliothecæ reperit ſcriptum Baluzius. Iſque rurſum in Indiculo operum S. Auguſtini, dum commemorantur ejus lucubrationes adverſus Pelagianos, in Bibliothecæ ejuſdem Colbertinæ codice legi teſtatur ad *Albinam*, ubi editio Ulimmerii habet *Albinianum*, aliæ *Albinum*, & in excerptis Chiffletii ex cod. Jurenſi *Albinam* legi notat. Nos in epiſt. 3. ad Ruffinum diximus ex aliorum ſententia, feminarum quæ merito excellerent nomina quandoque a veteribus maſculina inflexione fuiſſe donata, unde *Melanius* pro *Melania* eſſet, & *Albinus* pro *Albina*, quod nunc emendari volumus, & conſtitui e contrario in *ium* efferri ſolita mulierum nomina diminutive, unde *Melanium*, non *Melanius*, *Eubolium* pro *Eubole*, *Gregorium* pro *Gregoria*, *Glycerium*, *Erotium*, *Philomathium*, *Adelphaſium*, aliaque his ſimilia diminutive ſic nuncupata. Quod de præſenti quoque Albina dicendum videatur, quæ *Albinium* appellata ſit, aut *Albinum*. At enim ut multa occurrant Græca mulierum nomina in *jum* Latine pronunciata, ex Græcæ linguæ ingenio diminutive, Romana, cujuſmodi Albina eſt, nuſquam invenio, nec certe ex hujus linguæ analogia *Albinium*, ſed *Albinula* dicenda eſſet. E contrario non fruſtra habent mſſ. *Albino*, vel *Albinum*, & in vocandi caſu *Albine*, maſculina terminatione tum heic, tum alibi apud Auguſtinum; tametſi in ejus epiſt. 124. ex uno Corbejenſi mſ. repoſitum *Albina* ſit. Quare iſtud conſilii heic quoque loci nos cepimus, Notarum brevitati conſulentes ut *Albina* ſcriberemus. Cæterum *Pinianus* pro *Apinianus* reſtituimus, quod ſexcentis apud Auguſtinum locis, ita appellari compertum ſit. Veteres editi tamen conſtanter *Apinianum* vocant, quin etiam Hieronymus vitæ S. Melaniæ ſcriptor apud Surium die 31. Januarii, *ætas erat Apeniano quidem vigintiquattuor annorum*. Videtur deinde *Melanium* pro *Melania* legendum in recto.

e Intellige Paulam juniorem, Lætæ & Toxotii filiam Euſtochii neptem.

(1) Hæc eſt *ſecunda S. Auguſtini ad Optatum Milevitanum de natura & origine animæ* Epiſtola, ex iis ſcilicet quos ad eundem hac de re ſcripſit.

CLASSIS IV. AN. 420.

hoc a me magno ſtudio quod nondum habeo flagitantis. Sed cur hoc feceris cauſſam mihi aperuiſti, quod ſcilicet credas de hac re mihi conſulenti jam fuiſſe reſponſum. Utinam ita eſſet! Abſit ut te, cujus exſpectationem avidiſſimam noverim, hujus muneris communicatione fraudarem; ſed ſiquid credis, frater cariſſime, quinque ferme anni ecce evoluti ſunt, ex quo in Orientem miſi [a] *Librum non præſumtionis, ſed conſultationis meæ, & adhuc reſcripta non merui, quibus mihi enodaretur hæc quæſtio, in qua me cupis ad te certam ferre ſententiam. Utrumque ego miſiſſem, ſi utrumque haberem. Hoc autem quod habeo, ſine altero, quod nondum habeo, cuiquam debere me jam mittere, vel edere non videtur, ne ille, qui mihi fortaſſe, ut deſidero reſponſurus eſt, interrogationem meam diſputatione operoſiſſima elaboratam, ſine ſua reſponſione, quæ adhuc deſperanda non eſt, per manus hominum notitiamque diffundi jure ſuccenſeat, idque jactantius, quam utilius feciſſe me judicet, quaſi ego potuerim quærere, quod ille non potuerit enodare, cum forſitam poſſit, idque dum faciat, exſpectandum ſit. Magis enim ſcio quod aliis occupatur, quæ minime differenda ſunt, pluriſque pendenda. Quod ut tua quoque Sanctitas noverit, attende paulisper, quod mihi alio anno* [b] *per latorem per quem ſcripſeram remeantem ſcripſerit. Nam hoc ex ejus epiſtola in iſtam transtuli.* Incidit, *inquit*, tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit quam loqui; ita ut noſtra ſtudia ceſſarent [c] ne, juxta Appium, canina exerceretur facundia. Itaque duobus libellis tuis, quos meo nomini dedicaſti, eruditiſſimis & omni eloquentiæ ſplendore fulgentibus, ad tempus reſpondere non potui. Non quo quidquam in illis reprehendendum putem: ſed quia juxta Apoſtolum, *unuſquiſque* (Rom. 14. 5.) *in ſuo ſenſu* (1) *abundet: alius quidem ſic, alius autem ſic.* Certe quidquid dici potuit, & ſublimi ingenio de Scripturarum ſanctarum hauriri fontibus, a te poſitum atque diſſertum eſt. Sed quæſo reverentiam tuam, parumper patiaris me tuum laudare ingenium. Nos enim inter nos eruditionis cauſſa diſſerimus. Cæterum æmuli, & maxime hæretici, ſi diverſas inter nos ſententias viderint, de animi calumniabuntur rancore deſcendere. Mihi autem decretum eſt te amare, te (2) ſuſpicere, colere, mirari, tuaque dicta quaſi mea defendere. Certe & in Dialogo quem nuper edidi, tuæ beatitudinis ut dignum fuerat recordatus ſum (Lib. 1. adverſ. Pelagianos.): magiſque demus operam, ut pernicioſiſſima hæreſis de Eccleſiis auferatur, quæ ſemper ſimulat pœnitentiam; ut docendi in [d] Eccleſiis habeat facultatem: ne ſi aperta ſe luce prodiderit, foras expulſa moriatur.

2. *Cernis nempe, venerande frater, hæc mei cariſſimi verba, inquiſitioni meæ reddita, non eam negaſſe reſponſionem, ſed excuſaſſe de tempore, quod in alia magis urgentia curam cogeretur impendere. Vides etiam quam benivolum animum erga me gerat, quidve commoneat, ne ſcilicet quod inter nos, ſalva utique caritate ac ſinceritate amicitiæ, eruditionis cauſſa facimus, calumnientur æmuli, & maxime hæretici de animi rancore deſcendere. Proinde ſi utrumque opus noſtrum, & ubi ego inquiſivi, & ubi ipſe ad inquiſita reſponderit, homines legerint, quia etiam oportet, ut ſi eadem quæſtio ſecundum ejus ſententiam ſufficienter fuerit explicata, me inſtructum eſſe gratias agam, non parvus erit fructus, cum hoc exierit in notitiam plurimorum, ut minores noſtri non ſolum ſciant, quid de hac re ſentire debeant, quæ inter nos diligenti diſceptatione diſcuſſa eſt, verum etiam diſcant exemplo noſtro, Deo miſerante, atque propitio, quemadmodum inter cariſſimos fratres, ita non deſit alterna inquiſitionis gratia diſputatio, ut tamen maneat inviolata dilectio.*

3. *Si autem ſcriptum meum, ubi res obſcuriſſima tantummodo legitur inquiſita, ſine illius reſcripto, ubi forſitan apparebit inventum emanarit, latius pergat, perveniat etiam ad illos, qui* comparantes, *ut ait Apoſtolus*, ſemetipſos ſibimetipſis, *non intelligunt quo animo a nobis fiat, quod ipſi eo animo facere neſciunt, & voluntatem meam erga honorandum pro ſuis ingentibus meritis dilectiſſimum amicum, non ſicut eam vident, quomodo nec vident, ſed ſicut eis libitum eſt, & ſicut odio ſuo dictante ſuſpicantur, exponent: quod profecto, quantum in nobis eſt, cavere debemus. At ſi forte, quod per nos innoteſcere nolumus, etiam invitis nobis, eis quibus nolumus innotuerit, quid reſtabit, niſi æquo animo habere Domini voluntatem? Neque*

[a] Epiſtola in hac noſtra recenſione 131. ſcripta anno 415.

[b] Oroſium ſcilicet. Eſt autem illa S. Hieronymi epiſt. 44. data anno 416. quam huc transfert majori ex parte.

[c] Antea erat & pro *ne* quod ſenſum orationis pervertit.

(1) Juxta Græc. πληροφορείσθω. M. Cod. *abundat*

(2) Mſ. Cod. *ſuſcipere*, quod non improbo.

[d] Ex laudata Hieronymi epiſt. ad Auguſtinum, princeps hujus editor Gotvv. hæc ejuſdem Hieronymi adnectit, apposite ad rem. *Quia ſuperatos damnatoſque eſſe ſe ſentiant, tamen venena mentium non omittunt, & quod ſolum poſſunt, nos oderint, per quos ſe libertatem docendæ hæreſeos perdidiſſe &c.*

enim hoc scribere ad quemquam deberem, A *quod semper latere voluissem. Nam si (quod absit) aliquo vel casu, vel necessitate numquam ille rescripserit, procul dubio nostra consultatio, quam ad eum misimus, quandoque manifestabitur. Nec inutilis legentibus erit, quia etsi non illa invenient, quæ requirunt, invenient certe, quemadmodum sint inquirenda, nec temere adfirmanda, quæ nesciunt, & dum ea, quæ ibi legerint, consulere etiam ipsi, quos poterint, studiosa caritate, non discordiosa* B *contentione curabunt; donec aut id, quod volunt reperiant, aut ipsa inquisitione aciem mentis exerceant, ut ulterius inquirendum non esse cognoscant. Nunc tamen, quamdiu jam consulti amici nondum est desperanda responsio, edendam non esse consultationem nostram, quantum quidem in nobis est, puto quod persuaserim dilectioni tuæ; quamquam & ipse non eam solam poposceris, sed adjunctam etiam ejus quem consului, responsionem tibi desideraveris mitti, quod utique facerem, si haberem. Si autem ut verbis tuæ sanctitatis utar, quæ in tua epistola posuisti*, sapientiæ meæ lucidam demonstrationem, quam mihi promerito (*ut scribis*) vitæ meæ auctor lucis attribuit, *non ipsam dicis consultationem, & inquisitionem meam, sed mihi jam ejus rei, quam quæsivi, provenisse inventionem putas, & ipsam potius poscis ut mittam; facerem si ita esset, ut putas. Ego enim adhuc, fateor, non inveni, quemadmodum Anima, & peccatum ex Adam trahat, (unde dubitare fas non est) & ipsa ex Adam non trahatur, quod mihi diligentius inquirendum, quam inconsultius asserendum est.*

4. *Habent literæ tuæ*, nescio quot senes & a doctis sacerdotibus institutos viros, quos ad tuæ modicitatis intelligentiam, adsertionemque veritate plenissimam revocare non poteras; *nec tamen exprimis quænam sit adsertio tua veritate plenissima, ad quam senes, & a doctis sacerdotibus institutos viros revocare non poteras. Si enim hoc tenebant, vel tenent hi senes, quod a doctis sacerdotibus acceperunt, quomodo tibi rustica, & minus instructa clericorum turba molestias generaverat in his rebus, in quibus* a doctis sacerdotibus fuerat instituta? *Si autem senes isti, vel turba clericorum ab eo quod a doctis sacerdotibus acceperat, sua pravitate deviabat, illorum potius auctoritate fuerat corrigenda, & a tumultu contentiosissimo comprimenda. Sed rursus cum dicis* Te novellum rudemque doctorem, tantorum, ac talium Episcoporum traditiones timuisse corrumpere, & convertere homines in meliorem partem ob defunctorum injuriam formidasse, *quid das intelligi, nisi quod illi, quos corrigere cupiebas, doctorum, atque magnorum jam defunctorum episcoporum traditiones nolendo deserere*, novello, rudique doctori *adquiescere recusabant? Qua in re de illis interim taceo, tuam vero adsertionem, quam dicis esse* veritate plenissimam, *vehementer scire desidero; non ipsam dico sententiam, sed ejus adsertionem.*

5. *Improbari enim abs te eos, qui adfirmant, omnes animas hominum ex illa una, quæ protoplasto data est, per generationum successionem propagari, atque traduci, sufficienter quidem in nostram notitiam protulisti; sed qua ratione, quibusve divinarum Scripturarum testimoniis id falsum esse monstraveris, quia tuæ literæ non continent*, C *ignoramus. Deinde quid ipse pro isto, quod improbas, teneas, legenti mihi epistolam tuam, & quam fratribus antea* [a] *Cæsariensibus, & quam mihi nuperrime direxisti, non evidenter apparet, nisi quod te video credere, sicut scribis*, Deum fecisse homines, & facere, & facturum esse, neque aliquid esse in cælis, aut in terra, quod non ipso constiterit, & constet auctore. *Hoc sane ita verum est, ut dubitare hinc nullus debeat. Sed adhuc te oportet exprimere, unde faciat Animas Deus, quas negas ex propagine fieri, utrum aliunde? Et si ita est, quidnam illud sit, an omnino de nihilo? Nam* D *illud Origenis, & Priscilliani, vel si qui alii tale aliquid sentiunt: quod pro meritis vitæ prioris terrena, atque mortalia contrudantur* [b] *in corpora, absit, ut sentias; huic quippe opinioni prorsus Apostolica contradicit auctoritas, dicens, Esau, & Jacob, antequam nati fuissent; nihil operatas boni, vel mali.* Prov. 9. 11. *Igitur non ex toto, sed ex parte, nobis est tua de hac re nota sententia; adsertio vero ejus, idest unde doceatur verum esse, quod sentis, nos penitus latet. Propterea petiveram* E *prioribus literis meis, ut* libellum Fidei, *quem te scripsisse commemoras, eique nescio quem* presbyterum fallaciter subscripsisse *conquereris, mihi mittere dignareris: quod etiam nunc peto, &* [c] *quid testimoniorum Divinorum huic quæstioni referandæ adhibere potuisti. Dicis enim in epistola ad Cæsarienses*, Placuisse vobis, ut omnem veritatis adprobationem etiam Judices cognoscerent sæ-

[a] De his litteris ab Optato datis ad Cæsarienses loquitur Augustin. epist. 190. ad Optatum, *Quamvis tuæ sanctitatis nullas ad me ipsum datas acceperim literas, tamen quia illæ, quas ad Mauritaniam Cæsariensem misisti, me apud Cæsaream præsente venerunt .... factum est, ut ea quæ scripsisti, etiam ipse perlegerem &c.*

[b] Antea erat *contradantur*, male, ut & in Archetypo subsequens vocula *an* pro *in* quæ emendamus.

[c] Notatum Gottivv. Editori fortasse *quidquid* legendum.

sæculares, quibus ex communi deprecatione residentibus, & ad fidem universa rimantibus, id Divinitas, *ut scribis*, misericordiæ suæ infusione largita est, ut majorem adfirmationem pro suis sensibus adsertionemque proferrent, quam vestra circa eos mediocritas cum ingentium testimoniorum auctoritatibus retentabat. *Has ergo* testimoniorum ingentium auctoritates *ingenti studio scire desidero. Solam quippe unam causam videris secutus, qua contradictores tuos refelleres, quod scilicet negarent esse opus Dei Animas nostras. Quod si sentiunt, merito eorum sententia judicatur esse damnanda. Nam hoc si de ipsis corporibus dicerent, proculdubio fuerant emendandi, vel detestandi. Quis enim Christianus neget opera Dei esse corpora singulorum quorumque nascentium? Nec tamen ea propterea negamus a parentibus gigni, quia fatemur divinitus fingi. Quando ergo dicitur, sic etiam Animarum nostrarum* [a] *incorporea quædam sui generis semina, & a parentibus trahi, & tamen ex eis Animas Dei opere fieri, ad hoc refutandum non humana conjectura, sed divina Scriptura testis adhibenda est. Nam de sanctis libris canonicæ auctoritatis potuit nobis testimoniorum subpetere copia, qua probatur Deus Animas facere; sed testimoniis talibus ii redarguuntur, qui opera Dei esse singulas quasque Animas in hominibus nascentibus negant; non ii qui hoc fatentur, & tamen eas, sicut corpora, Deo quidem operante, formari, sed ex parentum propagatione, contendunt. Ad hos refellendos tibi divina testimonia certa quærenda sunt, aut si jam invenisti, nobis, qui nondum invenimus, cum impensissime, quantum possumus, inquiramus, mutua dilectione mittenda. Tua quippe consultatio brevis, atque postrema in literis, quas ad fratres Cæsarienses misisti, ita se habet:* Exoro, inquis, ut me filium vestrum, atque discipulum, & ad hæc mysteria nuper, proximeque, Deo juvante, venientem, qua debetis, & dignum est, & qua prudentes respondere convenit Sacerdotes, informatione doceatis: utrum magis illa sit tenenda sententia, quæ Animam dicit esse de traduce, & per occultam quamdam originem, ordinemque secretum in omne hominum genus, cæteras Animas ex Adæ protoplasti transfusione defluere, an potius ea, quam omnes fratres vestri, & sacerdotes hic positi retinent, & adfirmant, eligenda definitio, credulitasque retinenda, quæ Deum auctorem universarum rerum, hominumque cunctorum & fuisse, & esse, & futurum esse testatur, & credit.

6. *Horum igitur duorum, quæ consulens proposuisti, vis ut eligatur, tibi respondeatur alterutrum, quod fieri deberet ab scientibus, si essent inter se duo ista contraria, ut altero electo, consequenter esset alterum respuendum. Nunc autem, si quispi'm non alterum e duobus his eligat, sed utrumque verum esse respondeat, id est, in omne hominum genus cæteras Animas ex Adæ protoplasti transfusione defluere, & nihilominus Deum auctorem universarum rerum, hominumque cunctorum & fuisse, & esse, & futurum esse credat, & dicat, quid huic contradicendum esse censes? Numquid nam dicturi sumus:* Si ex parentibus Animæ propagantur, non est Deus auctor omnium rerum quia non facit Animas? *Respondebitur enim, si hoc dixerimus:* ergo quia corpora ex parentibus propagantur, non est Deus auctor omnium rerum, si propter hoc dicendus est non facere corpora. *Quis autem neget, auctorem humanorum omnium corporum Deum, sed illius dicat solius, quod de terra primitus finxit, aut certe etiam conjugis ipsius, quia & ipsam de latere ejus ipse formavit, non autem etiam exterorum, quia ex illis cætera hominum corpora defluxisse negare non possumus?*

7. *Ac per hoc, si, adversus quos tibi est in hac quæstione conflictus, sic adseverant Animarum ex illius unius derivatione propaginem, ut eas jam Deum negent facere, atque formare, insta eis redarguendis, convincendis, corrigendis, quantum Domino adjuvante potueris. Si autem initia quædam ex illo uno, & deinceps a parentibus adtrahi, & tamen singulas in hominibus singulis adfirmant ab auctore omnium rerum Deo creari, atque formari, quid eis respondeatur, inquire de Scripturis maxime sanctis, quod non sit ambiguum, nec aliter possit intelligi: aut si jam invenisti, ut superius postulavi, dirige & nobis. Quod si te adhuc, sicut me latet; insta quidem omnibus viribus eos confutare, qui dicunt* Animas non ex opere Divino, *quod eos dixisti in epistola tua prima* inter secretiores fabulas murmurasse, deinde propter hanc sententiam stultam, atque impiam a tuo consortio, & Ecclesiæ servitio recessisse, *atque adversus eos omnibus modis defende, & tuere, quod in eadem epistola posuisti*, Deum fecisse Animas, & facere, & facturum esse, neque aliquid esse in Cælis, aut in terra, quod non ipso constiterit, aut constet auctore. *Hoc enim de omni omnino genere creaturæ verissime, atque rectissime creditur, dicitur, defenditur, comprobatur,*

[a] Confer laudatam Augustini Epist. 190. ad Optatum hunc eumdem num. 14. in fine & 15. initio; quin potius tota conferenda est ex integro, de eadem enim Milevitani Episcopi consultatione, libello fidei, & Hieronymi hac super quæstione scriptis agit.

tur. Deus enim auctor universarum rerum, hominumque cunctorum & fuit, & est, & futurus est, quod in extrema tua ad Coepiscopos nostros Provinciæ Cæsariensis Consultatione posuisti, atque ut id potius eligerent, exemplo omnium fratrum, & consacerdotum, qui sunt apud vos, atque id retinent, quodammodo hortatus es. Sed alia quæstio est ubi quæritur, utrum omnium Animarum, & corporum auctor, effectorque Deus sit, quod veritas habet, an aliquid naturarum exoriatur, quod ipse non faciat, quæ opinio prorsus erroris est; alia vero ubi quæritur, utrum Deus Animas humanas ex propagine, an sine propagine faciat, quas tamen ab illo fieri, dubitare fas non est. In qua quæstione sobrium te esse, ac vigilantem volo; (1) ne sic Animarum propaginem destruas, ut hæresim Pelagianam incautus incurras. Nam si humanorum corporum, quorum propagatio est omnibus nota, dicimus tamen Deum, vereque dicimus, non illius tantum primi hominis, conjugumve primorum, sed omnium ex illis propagatorum esse creatorem, puto facile intelligi, eos qui Animarum defendunt propaginem, non ex hoc nos (2) habere velle destruere, quando Deus Animas facit, cum & corpora facit, quæ de propagine fieri negare non possumus; sed alia documenta esse quærenda, quibus hi qui sentiunt propagari Animas, repellantur, si eos errare veritas loquitur; de qua re illi magis fuerant, si fieri posset, interrogandi, propter quorum injuriam (3) defunctorum, sicut scribis in [a] Epistola, quam mihi posteriorem misisti, in meliorem partem convertere homines formidabas. *Hos enim* defunctos, tales tantosque, & tam doctos Episcopos fuisse *dixisti*, ut earum traditiones timeres doctor novellus, rudisque corrumpere velle. *Itaque si scire possem*, tales ac tanti, & tam docti viri *istam de Animarum propagatione sententiam, quibus [b] vel testimoniis adserebant: quam tamen in literis ad Cæsarienses datis, illorum auctoritatem nequaquam respiciens, inventionem novam, & inauditum dogma esse dixisti, cum profecto, etsi error est, novum tamen eum non esse noverimus, sed vetustum, & antiquum.*

8. *Quando autem nos aliquæ caussæ in aliqua quæstione non immerito dubitare compellunt, non etiam hinc dubitare debemus, utrum dubitare debeamus. De dubiis quippe rebus sine dubitatione dubitandum est. Vides, quemadmodum Apostolus de se ipso dubitare non dubitet,* utrum in corpore, an extra corpus *raptus sit in tertium cælum: sive hoc, sive illud,* nescio, Deus scit. *Cur ergo mihi, quandiu nescio, dubitare non liceat, utrum Anima mea in istam vitam ex propagine, an sine propagine venerit, cum eam utrolibet modo a summo, & vero Deo factam esse non dubitem? Cur mihi fas non sit dicere: Scio* Animam meam ex opere Dei subsistere, & prorsus opus Dei esse, sive ex propagine, sicut corpus, sive extra propaginem, sicut illa, quæ primo homini data est, nescio, Deus scit? (4) *Unum horum vis ut confirmem? Possem, si nossem. Quod si ipse nosti, en habes me cupidiorem discere, quod nescio, quam docere, quod scio. Si autem nescis, sicut ego, ora sicut ego, ut sive per quemlibet servum suum, sive per se ipsum Magister ille nos doceat, qui dixit discipulis suis:* Ne velitis dici ab hominibus Rabbi, unus est enim Magister vester Christus. *Si tamen scit expedire nobis, ut etiam talia noverimus, qui novit non solum quid doceat, verum etiam quid nobis discere expediat; nam confiteor dilectioni tuæ cupiditatem meam; cupio quidem & hoc scire, quod quæris; sed multo magis cuperem scire, si fieri posset, quando (5) præsentetur desideratus omnibus gentibus, & quando regnum futurum sit Sanctorum, quam unde in hanc terram venire ceperim. Et tamen illud, cum ab illo, qui scit omnia, discipuli sui, nostri Apostoli, quærerent, responsum acceperunt:* Non est vestrum nosse tempus, aut tempora, quæ Deus posuit in sua potestate. *Quid si & hoc scit non esse nostrum scire, qui profecto scit, quid nobis sit utile scire? Et illud quidem per illum scio, non esse nostri scire tempora, quæ Pater posuit in sua potestate; utrum autem originem Animarum, quam nondum scio, nostrum sit scire, idest pertineat ad nos id scire, ne hoc quidem scio. Nam si saltem hoc scirem, quod nostrum non sit id scire, non solum adfirmare, quamdiu nescio, verum etiam quærere jam desisterem. Nunc autem quamvis tam sit obscurum, ac profun-*

1. Cor. 12. 2. 3.

Matth. 23. 8.

Act. 1. 7. * al. [illegible]

(1) In archetypo *nec*, quod si retinere velis, inquit Editor Gottivv. alia interpunctione opus est, hoc modo, *vigilantem volo, nec sic &c.* at minus probe.

(2) Aliquid, inquit idem, deest forte, *illas a Deo*

(3) Denuo idem, verba, ait, corrupta ac suo loco mota: legendum, *quos propter injuriam defunctorum*.

a Excidit hæc quoque epistola: cæterum confer modo laudatam Augustini num. 22.

b Idest *saltem*, nec enim video cur isthæc *vel* particula, quæ in archetypo erat, ad marginem in editione rejecta sit. Medica quidem manu hoc ipso in versu periodus indiget, quæ manca est & hiulca: puta supplendum *expenderem*, vel *judicarem*, aut quid simile post verbum *adserebant*. Proxime superiori loco ubi dicitur; *Itaque si scire possem*, Editor Gottivv. deesse putat *vellem*, idest *vellem si scire possem &c.* subsequentia vero sic refigenda autumat, *qualibus, quibusve testimoniis* aut potius, *qua ratione quibusve testimoniis &c.*

(4) Cum archetypo suo Editor. Gottivv. *Utrum*: mox consuli jubet lib. contra Priscillianistas num. ultim.

(5) Lege, inquit Edit. Gottvv. *præsentietur*: in quam rem testimonia ex lib. XI. Confess. adducit.

fundum, ut plus illic docendi caveam temeritatem, quam discendi habeam cupiditatem, tamen etiam hoc volo scire, si possum. Et licet multo amplius sit necessarium, quod ait ille Sanctus: (Psal. 38. 5.) Notum mihi fac Domine finem meum (*non* [a] *enim ait:* initium meum) *quod ad istam quæstionem attinet, me lateret.*

9. *Verum de ipso quoque initio meo ingratus doctori meo non sum, quod Animam humanam spiritum esse, non corpus, eumque rationabilem, vel intellectualem scio, nec eam Dei esse naturam, sed potius creaturam aliquatenus mortalem, inquantum in deterius commutari, & a vita Dei, cujus participatione beata sit, alienari potest; & aliquatenus immortalem, quoniam sensum, quo ei* [b] *post hanc vitam vel bene, vel male sit, amittere non potest. Scio etiam, non eam pro actibus ante carnem gestis includi in carne meruisse, sed nec ideo esse in homine sine sorde peccati, etsi* unius diei, *sicut scriptum est*, fuerit vita ejus super terram (Job. 14. 5. juxta LXX.). *Ac per hoc scio ex Adam per seriem generationis sine peccato neminem nasci, unde & parvulis necessarium est per gratiam regenerationis in Christo renasci. Hæc tam multa, nec parva, de initio, vel origine Animarum nostrarum, in quibus plura sunt ad eam scientiam pertinentia, quæ fide constant, & didicisse me gratulor, & nosse confirmo. Quapropter, si nescio in origine Animarum, utrum illas Deus hominibus ex propagine, an sine propagine faciat, quas tamen ab ipso fieri non ambigo, scire quidem & hoc magis eligo, quam nescire; sed quamdiu non possum, melius hinc dubito, quam velut certum confirmare aliquid audeo, quod illi rei sit forte contrarium, de qua dubitare non debeo.*

10. *Tu itaque, mi frater bone, quoniam consulis me, & vis unum horum definiam: utrum Animæ cæteræ ex illo uno homine, sicut corpora per propaginem, an sine propagine, sicut illius unius a Creatore, singulis singulæ fiant (ab ipso enim fieri, sive sic, seu sic non negamus) patere, ut etiam ipse consulam, quomodo inde Anima peccatum originaliter trahat, unde originaliter ipsa non trahitur? Omnes enim Animas ex Adam trahere originale peccatum similiter non negamus, ne in Pelagianam hæresim detestabilem irruamus. Si hoc, quod ego interrogo, nec tu scis, sine me patienter utrumque nescire, & quod tu interrogas, & quod ego. Si autem jam scis quod interrogo, cum hoc etiam me docueris, tunc & illud, quod vis ut respondeam, nihil ibi jam metuens, respondebo.* (1) *Peto ergo, ne succenseas, quia non potui confirmare quod quæris, sed potui demonstrare quid quæras, quod cum inveneris, confirmare non dubites quod quærebas. Et hoc quidem sanctitati tuæ scribendum existimavi, qui propaginem Animarum jam quasi certus improbandam putas. Cæterum si illis, qui hanc adserunt, rescribendum fuisset, fortassis ostenderem, quemadmodum id quod se nosse arbitrantur, ignorent, & ne hoc adserere auderent, quantum formidare deberent. Sane in rescripto amici * quod huic Epistolæ inserui, ne te forte moveat, quod duos libros a me missos commemoravit, quibus respondere vacuum sibi tempus non fuisse respondit. Unus est de hac quæstione, non ambo; in alio autem* [c] *aliud ab illo consulendo, & pertractando quæsivi. Quod vero admonet, & hortatur,* ut magis demus operam, ut perniciosissima hæresis de Ecclesiis auferatur, *illam ipsam Pelagianam hæresim dicit, quam cautissime ut devites, quantum possum, frater admoneo, cum de Animarum origine sive cogitas, sive jam disputas, ne tibi* (2) *subripiat esse credendum, ullam prorsus Animam, nisi unius Mediatoris, non ex Adam trahere Originale peccatum generatione devinctum, regeneratione solvendum.*

* Hieronymi.

[a] Videtur hunc locum describere Eugypius, ubi legit *utinam tamen non initium*. Sum Edit. Gottvv. pro subsequenti contextu *quod* istam mallet pluribus legi, *vellem ut quod ad istam quæstionem attinet, me non lateret.*

[b] Consule ait Edit. Gottivv. lib. contra Priscill. c. 1. l. 1. & lib. 2. contr. Maxinic. c. 12. 2. 2.

(1) Restituitur ex Eugypio locus, cum ante vitiose esset *intuens*. Edit. Gottivv. mallet restitui, *nihil mali jam intuens respondebo.*

[c] Sic iterum restituimus ex conjecturis, cum in exemplari esset *illud* pro *aliud*, turbato sensu. Aliud autem de quo innuit consuluisse in alia epistola, est de Jacobi sententia. Ita ante nos Edit. Gottivv. emendat, quod nunc demum agnoscimus, dum ejus editione fruimur.

(2) Idem edit. *subrepat*, rescribi jubet, rectissime quod & quibusdam exemplis ejusmodi locutionis confirmat.

QUIN-

QUINTA CLASSIS

Complectens tres Epistolas, quarum tempus minus compertum est. Quibus tres aliæ subduntur, quarum incertus est auctor.

* Alias 35. Scripta anno incerto.

* EPISTOLA CXLV.

Ad [a] EXUPERANTIUM

Exuperantium adhortatur, ut relicta militia, conferat se ad perfectam Christiani vitam, unaque cum fratre suo Quintiliano Bethleem commigret.

1 INter omnia quæ mihi sancti fratris [b] Quintiliani amicitiæ præstiterunt, hoc vel maximum est, quod te mihi ignotum corpore, mente sociavit. Quis enim non diligat eum, qui sub paludamento & habitu militari agat opera Prophetarum, & exteriorem hominem aliud promittentem, vincat interiori homine, qui [c] formatus est ad imaginem Creatoris? Unde & prior ad officium provoco literarum, & precor, ut mihi occasionem tribuas sæpius rescribendi: quo de cætero scribam audacius. Illud autem prudentiæ tuæ breviter significasse sufficiat, ut memineris Apostolicæ sententiæ (1. Cor. 7. 27.): *Vinctus es uxori, ne quæras solutionem, solutus es, ne quæras uxorem*, id est, alligationem, quæ solutioni contraria est. Qui igitur servit officio conjugali, vinctus est; qui vinctus est, servus est; qui autem solutus est, liber est. Quum ergo Christi gaudeas libertate, & aliud agas, aliud repromittas, ac propemodum in domate constitutus sis (Luc. 17.), non debes ad tollendam tunicam tecto descendere, nec respicere post tergum (Luc. 9.), nec aratri semel arrepti stivam dimittere. Sed si fieri potest, imitare Joseph, & Ægyptiæ dominæ pallium relinque, ut nudus sequaris Dominum Salvatorem, qui dicit in Evangelio (Matth. 10. 38. Luc. 14. 27.): *Nisi quis [d] dimiserit omnia, & tulerit crucem suam, & sequutus me fuerit, non potest meus esse discipulus.* Projice sarcinam seculi, ne quæras divitias, quæ camelorum pravitatibus comparantur (Matth. 19. 24.). Nudus & levis ad cælum evola, ne alas virtutum tuarum auri deprimant pondera. Hoc autem dico, non quod te avarum didicerim; sed quod [e] subintelligam, idcirco adhuc militiæ operam dare, ut impleas sacculum, quem evacuare Dominus præcepit. Si igitur qui habent possessiones & divitias, jubentur omnia vendere, & dare pauperibus, & sic sequi Salvatorem; dignatio tua, aut dives est, & debet facere quod præceptum est; aut adhuc tenuis, & non debet quærere, quod erogatura est. Certe Christus pro animi voluntate omnia in acceptum refert. Nemo Apostolis pauperior fuit: & nemo tantum pro Domino dereliquit. Vidua illa in Evangelio paupercula (Luc. 21.), quæ duo minuta misit in Gazophylacium, cunctis præfertur divitibus, quia totum quod habuit dedit. Et tu igitur eroganda non quæras; sed quæsita jam tribue, ut fortissimum tyrunculum suum Christus agnoscat; ut lætus tibi de longissima regione venienti occurrat Pater; ut (Luc. 15. 22.) stolam tribuat, ut donet annulum, ut immolet pro te vitulum saginatum, ut expeditum cum sancto fratre Quintiliano ad nos cito faciat navigare. Pulsavi amicitiarum fores: si aperueris, nos crebro habebis hospites.

* Alias 85. Scripta incerto tempore.

* EPISTOLA CXLVI.

[f] Ad EVANGELUM.

Refellit eorum errorem, qui diaconum Presbytero æquabant, ostendens quid sit discriminis inter Episcopum, Presbyterum, & Diaconum.

1 LEgimus in Isaia (Isai. 31.): *Fatuus fatua loquetur.* Audio quemdam in tan-

[a] Hic ille Exuperantius videtur esse, quem Palladius in Paradiso Heraclidis calumniose tradit zelo atque invidia S. Hieronymi a Bethleemitico secessu compulsum fuisse discedere. Vide argumenta Chronologica. In Veronensi ms. inscribitur *ad Exuperantium de pœnitentia*.

[b] Veronensis liber *Quintiani*, sed in fine epist. *Quintilianum* cum editis vocat.

[c] Idem *conformatus*.

[d] Comma istud, *dimiserit omnia*, abest a duobus Veronensibus codicibus, nec Matthæus quidem hoc loco habet, facit tamen ad Hieronymianum contextum.

[e] Mss. iidem *sed subintelligam*, editi *intelligam*.

[f] De Episcopatus necessitate, & supra Presbyteratum excellentia contra ac sentire Hieronymus in hac epistola nonnullis visus est, cum doctissimi Scriptores multi variis dissertationibus egerint, & genuinum S. Doctoris sensum, eumque Catholicum ex aliorum locorum collatione expresserint, eos audire satius putamus.

CLASSIS V.

tantam erupisse vecordiam, ut Diaconos, Presbyteris, id est, Episcopis anteferret. Nam quum Apostolus perspicue doceat eosdem esse Presbyteros quos Episcopos (Act. 6.), [a] quid patitur mensarum & viduarum minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi Corpus Sanguisque conficitur? Quæris auctoritatem? Audi testimonium (Philipp. 1. 1.): *Paulus & Timotheus servi Christi Jesu, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum Episcopis & Diaconis.* Vis & aliud exemplum? In Actibus Apostolorum, ad unius Ecclesiæ Sacerdotes ita Paulus loquitur (Act. 20. 28.): *Attendite vobis & cuncto gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos, ut regeretis Ecclesiam Domini, quam acquisivit sanguine suo.* Ac ne quis contentiose in una Ecclesia plures Episcopos fuisse contendat, audi & aliud testimonium, in quo manifestissime comprobatur eumdem esse Episcopum atque Presbyterum (Tit. 1. 5. & seqq.). *Propter hoc reliqui te in Creta, ut quæ deerant corrigeres, & constitueres Presbyteros per civitates, sicut & ego tibi mandavi. Si quis est sine crimine, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopum sine crimine esse, quasi Dei dispensatorem.* Et ad Timotheum (1. Tim. 4. 14.): *Noli negligere gratiam [b] quæ in te est, quæ tibi data est prophetiæ, per impositionem manuum Presbyterii.* Sed & Petrus in prima Epistola (1. Pet. 5.): *Presbyteros*, inquit, *in vobis precor Compresbyter, & testis passionum Christi, & futuræ gloriæ quæ revelanda est, particeps, regere gregem Christi, & inspicere non ex necessitate, sed voluntarie juxta Deum.* Quod quidem Græce significantius dicitur ἐπισκοποῦντες [c] id est, *super intendentes*, unde & nomen Episcopi tractum est. Parva tibi videntur tantorum virorum testimonia? Clangat tuba Evangelica, filius tonitrui, quem Jesus amavit plurimum (Joan. 21.), qui de pectore Salvatoris doctrinarum fluenta potavit: *Presbyter, Electæ dominæ & filiis ejus, quos ego diligo in veritate* (2. Joan. 1.). Et in alia Epistola: *Presbyter, * Gaio carissimo, quem ego diligo in veritate* (3. Joan. 1. * al. Cajo). Quod autem postea unus electus est, qui cæteris præponeretur, in schismatis remedium factum est: ne unusquisque ad se trahens Christi Ecclesiam rumperet. Nam & Alexandriæ a Marco Evangelista usque ad Heraclam & Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant: quomodo si exercitus Imperatorem faciat: aut Diaconi eligant de se, quem industrium noverint, & Archidiaconum vocent. Quid enim facit excepta [d] ordinatione Episcopus, quod Presbyter non faciat? Nec altera Romanæ urbis Ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliæ, & Britanniæ, & Africa, & Persis, & Oriens & India, & omnes barbaræ nationes, unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Si auctoritas quæritur, orbis major est Urbe. Ubiquumque fuerit Episcopus, sive Romæ, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriæ, [e] sive Tanis, ejusdem meriti, ejusdem est

ramus, quam lectorem hoc loco morari diutius. Ipse Hieronymus facile conferri potest epist. ad Heliodorum, & 52. ad Nepotianum, tum 22. ad Eustochium, & alia ad Theophilum. Item in Comment. in cap. 7. Micheæ, & cap. 60. Isaiæ. Dialog. advers. Luciferian., & advers. Jovin. lib. 1. aliisque locis, quos accurate in Indice notamus. Ad Evangeli personam quod attinet, idem iste videtur esse, cui epistolam 73. in nostra recensione de Melchisedech inscripsit. Neque inanis conjectura est, hunc illum esse Evangelum Presbyterum, cui Anianus Celedensis septem Chrysostomi homilias a se Latine conversas dicavit. Qui vero Diaconos Presbyteris coæquabat, aut etiam anteferebat, atque ambitionem Diaconorum Romanæ Ecclesiæ tuebatur, quidam Falcidius dicitur, & Hieronymo ipso atque Augustino antiquior auctor vulgo habetur. Certe ex hac Hieronymi epistola tota expressa est Quæstio CI ex his, quæ inscribuntur *ex utroque mixtim* in Appendic. Operum S. Augustin. t. 3. quam plurimum contulisse proderit. Ad rectam nominis scripturam adserendam, Evangelum adduximus antea ex Macrobio. Magis vero ad rem nostram est *Evangelus Episcopus Ecclesiæ Assuritanæ*, quemadmodum in Gestis Collationis Carthaginensis memoratur, qui Conciliis apud Carthaginem habitis ann. 397. & 401. interfuit, ut ex codice Canonum Ecclesiæ Africanæ compertum est. Cæterum in duobus mss. Veronensibus inscribitur *Ad Evangelum Presbyterum de ordine Sacerdotii.*

a Sic vetustiores libri editi ac mss., quos inter Veronenses duo præstantissimi. Antea erat diverso, nec satis cohærenti sensu, *Quis patiatur*. Sed pati verbum hoc loco usurpat Hieronymus pro morbo aliquo affici, ac laborare, idemque est, ac si dixisset, *quo laborat morbo, aut dementia, queis agitur diris.* Eodem sensu in epist. 109. ad Riparium de Vigilantio num. 5. *Et quid passi sunt Apostoli, ut immundum Stephani corpus tanta funeris ambitione præcederent?* Plautus initio Mostellariæ. *Quid tibi malum hic ante ædes clamitatio est?*

b Iidem libri, & Gratianus, qui totam hanc Epistolam recitat, voculas, *quæ in te est*, renitente etiam Græco textu, omittunt.

c Verius puto Græcæ vocis interpretationem, *id est superintendentes*, vetustissimi nostri codices non habent, qui & ipsi Græcam vocem legunt.

d In Dialog. contra Luciferian. etiam Confirmationis conferendæ potestatem solis Episcopis tribuit. Videnda quæ ibi adnotamus. Interim Hieronymo concinit quod Chrysostomus Homil. 11. in 1. epistol. ad Timotheum de Episcopis scribit: *Sola quippe ordinatione superiores sunt, atque hoc tantum plus quam Presbyteri habere videntur.*

e Editio Lugdunensis hujus seorsim epistolæ an. 1510. *sive Thebis*, additque *sive Guarmatiæ vel VVormatiæ*, quod alterum nomen etiam Gratianus olim legit: estque, ut Victorius conjicit, appositum ex Burchardo VVormatiensi Episcopo, qui multa hinc hausit.

CLASSIS V.

est & Sacerdotii. Potentia divitiarum, & paupertatis humilitas, vel sublimiorem, vel inferiorem Episcopum [a] non facit. Cæterum omnes Apostolorum successores sunt.

2. Sed * dices, quomodo Romæ ad testimonium Diaconi, Presbyter ordinatur? Quid mihi profers unius urbis consuetudinem? quid paucitatem, de qua ortum est supercilium, in leges Ecclesiæ vindicas? Omne quod rarum est, plus appetitur. Pulegium apud Indos pipere pretiosius est. Diaconos paucitas honorabiles, Presbyteros turba contemtibiles facit. Cæterum etiam in Ecclesia Romæ, Presbyteri sedent, & stant Diaconi: licet paulatim increbrescentibus vitiis, inter Presbyteros, absente Episcopo, sedere Diaconum [b] viderim: & in domesticis conviviis, benedictiones Presbyteris dare. Discant qui hoc faciunt, non se recte facere, & audiant Apostolos: *Non est dignum, ut relinquentes verbum Dei, ministremus mensis*. Sciant quare Diaconi constituti sint. Legant Acta Apostolorum, recordentur conditionis suæ. Presbyter & Episcopus, aliud ætatis, aliud dignitatis est nomen. Unde & ad Titum, & ad Timotheum de ordinatione Episcopi & Diaconi dicitur: de Presbyteris omnino reticetur: quia in Episcopo & Presbyter continetur. Qui provehitur, de minori ad majus provehitur. Aut igitur ex Presbytero ordinetur Diaconus, ut Presbyter minor Diacono comprobetur, in quem crescit ex parvo, aut si ex Diacono ordinatur Presbyter, noverit se lucris minorem, Sacerdotio esse majorem. Et ut sciamus traditiones Apostolicas sumtas de veteri Testamento, quod Aaron & filii ejus atque Levitæ in Templo fuerunt, hoc sibi Episcopi & Presbyteri & Diaconi vendicent in Ecclesia.

* al. *dicis*

Actor. 6, 2. *Tit. 1.* *1. Tim. 3.*

*EPISTOLA CXLVII.

Ad SABINIANUM [c] lapsum.

* Al. *scripta incert. tempore.*

Sabinianum Diaconum, qui perpetrato adulterio, in Bethleem fugerat, per literas Episcopi sui Hieronymo commendatus, manensque in sanctis locis, & Diaconi officio fungens, virginem quandam sacram ad stuprum, fugamque sollicitaverat: deprehensum objurgat, utque in Monasterio pœniteat, hortatur.

1 SAmuel quondam lugebat Saulem, quia pœnituerat Dominum, quod unxisset eum regem super Israel: & Paulus Corinthios, in quibus audiebatur fornicatio, & talis fornicatio, [d], quæ ne inter gentes quidem, voce flebili commonebat, dicens: *Ne quum rursus venero, humiliet me Deus apud vos, & lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam super immunditiis, quas gesserunt in impudicitia & fornicatione*. Si hoc Propheta & Apostolus nulla ipsi labe maculati, clementi in cunctos mente faciebant, quanto magis ego ipse peccator, in te debeo facere [e] peccatorem, qui non vis erigi post ruinam, nec oculos ad cælum levas; sed [f] prodacta Patris substantia, porcorum siliquis delectaris, & superbiæ prærupta conscendens, præceps laberis in profundum? Deum ventrem vis habere pro Christo: servis libidini, gloriaris [g] in carne & confusione tua, & quasi pinguis hostia in mortem propriam saginaris, imitarisque eorum vitam, quorum tormenta non metuis: ignorans, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te hortetur. Secundum autem duritiam tuam & cor impœnitens, thesaurizas tibi iram in die iræ. An idcirco induratur juxta Pharaonem cor tuum, quia non statim percuteris, & [h] differeris ad pœnam

1. Reg. 15. *1. Cor. 12. & 13.* *Luc. 15.* *Rom. 2. 4.* *Exod. 4. & seqq.*

[a] Respuunt vetustiores vulgati, immo & mss. præstantiores negandi particulam; ut sit sensus, propter urbium amplitudinem sublimiores dici Episcopos aliis ob paupertatem inferioribus, non quidem quoad dignitatis characterem, sed quoad præcedentiam ac regimen: quem sensum expressisse videtur etiam supracitatus auctor Quæstionum ex utroque mixtim, & Hieronymi contextus elegantius præfert, maxime ex sequenti clausula *cæterum*, tametsi in nupera Gratiani editione sit *cæterorum*, & ad Apostolos referatur.

[b] Veronensis major *audierim* pro *viderim*, quod adnotasse plurimum interest. Mox Gratianus *Benedictiones coram presbyteris*, quam laudat Victorius lectiorem, quod ea, inquit, *Præsbyteris Diaconi benedicerent; & cogitare stultum & credere erroneum est*.

[c] In uno Veronensi admirandæ antiquitatis ms. inscribitur *ad Sabinianum cohortatoria de pænitentia*, Incipit vero præposita *&* particula, *Et Samuel &c.* εμφατικῶς.

[d] Erat *qualis nec inter gentes; & quidem voce flebili* &c. inconcinno atque obscuro sensu, quem ex eodem Veronensi archetypo reformamus.

[e] Antea erat *peccatore*, & mox *levare* pro *levas*, quæ duo Veronens. emendat.

[f] Aliquot mss. *pro dissipata*; ex editis autem alii *perdita*, alii *prodita* legunt. Impressam lectionem Veronens. probat, & simillimus Tertulliani locus *de Pudic. c. 8. Minor filius prodacta substantia in aliena regione mendicat*. Quin etiam Hieron. in cap. Jonæ 3. *Post substantiam prodactam &c.*

[g] Veronens. *gloriaris in confusione*, absque *&* *carne*, & paulo post *eorum vita* pro *vitam*; denique *quod bonitas* pro *quoniam benignitas*.

[h] Iterum ex Veronen. cum esset *differris diu ad pœnam*.

nam diu? Et ille dilatus est, & decem plagas non quasi ab irato Deo, sed quasi a patre commonente sustinuit, donec in perversum acta pœnitentia, populum quem dimiserat, per deserta sequeretur, & ingredi auderet maria; per quæ vel [a] sola doceri potuit, timori habendum eum, cui etiam elementa servirent. Dixerat & ille, *Non novi Dominum, neque dimitto Israel.* Quem tu imitans loqueris: *Visio quam hic videt, in dies longos est, & in tempora longa iste prophetat.* (Ezech. 12. 27.) Propter quod dicit [b] idem Propheta (Ibid.): *Hæc dicit Adonai Dominus: Non prolongabuntur amplius omnes sermones mei, quosquumque loquar; quia loquar verbum, & faciam.* Sanctus David de impiis & de scelestis dicit (quorum tu pars non modica, sed princeps es) quod sæculi felicitate fruerentur & dicerent: *Quomodo cognovit Deus, & si est scientia in excelso? Ecce* * *ipsi peccatores & abundantes in sæculo obtinuerunt divitias:* (Psal. 72. 11. & 12. * al. isti) pene lapso pede & fluctuanti vestigio caussabatur, dicens: *Ergo sine caussa justificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas.* Præmiserat enim, *Quia æmulatus sum super iniqua agentes, pacem peccatorum videns:* (Ibidem.) *quia non est respectus* * *morti eorum, & solida plaga in* * *flagella eorum.* (* al. in morte. * al. flagello.) *In laboribus hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Propterea tenuit eos superbia, circumdati sunt iniquitate & impietate sua. Egredietur sicut ex adipe iniquitas eorum: transierunt in affectum cordis. Cogitaverunt, & loquuti sunt mala, iniquitatem in* * *excelso loquuti sunt.* (* al. excelsum.) *Posuerunt in cælum os suum, & lingua eorum pertransiit super terram.*

2. Nonne tibi videtur * de te omnis iste Psalmus esse compositus? (* al. & de te.) Vegeto quippe es corpore, & novus Antichristi Apostolus, quum in una notus fueris civitate, transgrederis ad aliam. Non indiges sumtibus; non plaga forti percuteris; & cum hominibus, qui non sunt, ut tu, velut irrationabilia jumenta, corripi non mereris. Propterea elatus es in superbiam, & vestimentum tuum [c] est facta luxuria, & quasi ex arvina pingui & quodam adipe eructans verba mortifera, non te respicis esse moriturum, nec umquam post expletam libididem, pœnitentia remorderis. Transisti in affectum cordis, & ne tibi solus videaris erasse, simulas nefanda de servis Dei, nesciens quod iniquitatem in altum loquaris, & ponas in cælum os tuum. Nec mirum si a te qualesquumque servi * Dei blasphementur (* al. Domini.), quum patremfamilias Beelzebub vocaverint patres tui. Non est discipulus supra magistrum, nec servus supra dominum suum. Si illi in viridi ligno tanta fecerunt, tu in me, arido ligno, quid facturus es? (Luc. 23. 31) Tale quid & in Malachia plebs scandalizata credentium, [d] de corde tuo loquitur: *Dixerunt, vanus est qui servit Deo. Et quid plus? Quia custodivimus mandata ejus, & quoniam ivimus supplicantes ante faciem* * *Domini omnipotentis. Et nunc nos beatos dicimus alienos. Reædificantur omnes qui faciunt iniqua. Adversati sunt Deo, & salvi facti sunt.* (Malach. 3. 3. 14. juxta LXX. * al. Dei) Quibus postea diem judicii Dominus comminatur, & quid inter justum & injustum futurum sit, multo ante prænuncians, ait: *Et convertimini: & videbitis quid sit inter justum, & injustum: inter servientem* * *Domino, & non servientem.* (Ibid. ultim. * al. Deo)

3. Hæc tibi ridicula forte videantur, qui comœdis, & lyricis scriptoribus, * & mimis Lentuli delectaris (* al. mimis & Lentulis): quamquam ne ista tibi quidem præ nimia cordis hebetudine intelligenda concesserim. Prophetarum verba * contemnes (* al. contemnas.); sed respondebit tibi Amos: *Et in tribus & in quattuor impietatibus, nonne aversabor eum, dicit Dominus?* (Amos 1. 3. juxta LXX.) Quoniam enim Damascus, Gaza, Tyrus, Idumæa, Ammonitæ, & Moabitæ, * Judæi quoque & Israel (* al. Judas), sæpe ad se Dei vaticinio destinato, ut agerent aliquando pœnitentiam, audire contemserunt, iræ suæ, quam illaturus est, Dominus caussas justissimas profert, dicens: *In tribus & quattuor impietatibus nonne adversabor eos?* [e] Sceleratum est, inquit, mala cogitare: concessi. Nequius est male cogitata velle perficere, & hoc pro mea misericordia benignus indulsi. Numquid & opere implendum peccatum fuit? & mea superbe calcanda cle-

[a] Deerat *vel* particula, quam e mss. suffecimus; mox quoque erat *serviunt* pro *servirent*.

[b] Hæc *Idem Propheta*, *Hæc dicit* in Veronensi omittuntur. Est autem ad Græcum exemplar iste Ezechielis locus, a quo nonnihil Vulgatus interpres differt.

[c] Ex Cisterciensi alteroque Veronensi mss. cum alias *fœdat*, & in postrema editione *fœtet luxuria*.

[d] Editi *de ore tuo*: infra leviora alia ex Veronen. emendamus passim. Cæterum ex Cypriano, epistola ad Donatum hæc Hier. transtulit.

[e] Recolendus insignis Hieronymi locus in Amos cap. 1. *Primum peccatum est cogitasse, quæ mala sunt: secundum cogitationibus acquievisse perversis: tertium quod mente decreveris, opere complesse: quartum post peccatum non agere pœnitentiam, & in suo sibi cumplacere delicto.* Quæ heic per partes Sabiniano exprobrat.

CLASSIS V.

clementia? Tamen & post factum, quia malo pœnitentiam peccatoris, quam mortem: (*Ezech.* 18.) *Non enim sani opus habent medico,* (*Luc.* 5. 31.) *sed male habentes,* jacenti manum porrigo, & conspersum in sanguine suo, ut propriis fletibus lavetur, exhortor. Quod si nec sic pœnitentiam vult agere, & fracto navigio tabulam, per quam salvari poterat, non retentat, cogor dicere: *Super tribus & quattuor impietatibus, nonne aversabor eum, dicit Dominus?* Aversionem æstimans esse [a] pro pœna, dum B suæ peccator relinquitur voluntati. Inde est quod peccata patrum in tertiam & (*Exod.* 20.) quartam generationem restituit, dum non vult statim punire peccantes; sed ignoscens primis, * (* al. *extrema*,) postrema condemnat. Alioqui si protinus scelerum ultor existeret: & multos alios, & certe Paulum Apostolum Ecclesiæ non haberent. Ezechiel Propheta, cujus supra fecimus mentionem, (*Ezech.* 8. & *seqq.*) Dei verbum ad se factum referens, ait: *Aperi os tuum, & manduca* C *quæ ego dabo tibi. Et vidi,* inquit, *& ecce manus extenta ad me; & in ipsa volumen libri. Et revolvit illud in conspectu meo, & in* * (* al. *eo*.) *ipso scriptum erat, a facie & retrorsum, lamentum, & carmen, & væ.* Prima Scriptura ad te pertinet, si tamen volueris agere pœnitentiam, post delictum. Secunda ad sanctos, qui ad Dei canticum provocantur. (*Eccli.* 15.) Non est enim pulcra laudatio in ore peccatoris. Tertia ad tui similes, qui despe- D rantes semetipsos tradiderunt immundiciæ, & fornicationi, & ventri, & his quæ infra ventrem sunt; qui putant omnia morte finiri, & nihil esse post mortem, & dicunt: (*Isai.* 28. 15.) *Tempestas si transierit, non veniet super nos.* Liber ille, quem Propheta devorat, omnis series Scripturarum est. In quibus & pœnitens plangitur, & justus canitur, & maledicitur * (* al. *desperans*.) desperanti. Nihil ita repugnat Deo, quam cor impœnitens. Solum crimen E est, quod veniam consequi non potest. Si enim ei ignoscitur post peccatum, qui peccare desistit, & ille flectit judicem qui rogat: impœnitens autem omnis ad iracundiam provocat judicantem: solum A desperationis crimen est, quod mederi nequeat. Porro ut scias Deum quotidie peccatores ad pœnitentiam provocare, qui si rigidi perstiterint, de clemente eum severum & trucem faciunt, audi Isaiæ verba dicentis: *Et vocabit,* inquit, (*Is.* 22. 12. & *seqq.*) *Dominus sabaoth in die illa* [b] *ad fletum, & planctum magnum, & decalvationem, & accinctionem ciliciorum. Ipsi vero fecerunt lætitiam & exultationem, mactantes vitulos, & immolantes oves, ut comederent carnes, & biberent vinum, dicentes: Manducemus & bibamus, cras enim moriemur.* Post quas voces & perditæ mentis audaciam, Scriptura commemorat, (*Ibidem*) dicens. *Et revelata sunt hæc in auribus Domini sabaoth, non remittetur vobis hoc peccatum, donec moriamini.* Si enim peccato mortui fuerint, tunc eis remittetur peccatum. Quod quamdiu in peccato vixerint, non dimittitur.

4. Parce quæso animæ tuæ. [c] Crede Dei futurum esse judicium. Recordare a quali Episcopo Diaconus ordinatus sis. Nec mirum quamvis sanctum hominem, tamen in homine deligendo potuisse falli, quum & Deum pœniteat, (1. *Reg.* 15.) quod Saul in regem unxerit: & in duodecim Apostolis Judas sit proditor repertus; (*Matt.* 27.) & de quondam ordinis tui hominibus [d] (*Apoc.* 2.) Nicolaus Antiochenus, immundiciarum omnium, & Nicolaitarum hæreseos auctor exstitisse referatur. Non tibi illa nunc replico, quod plures virgines stuprasse narreris; quod a te nobilium violata matrimonia, publico cæsa sint gladio; quod per lupanaria impurus, & helluo cucurristi. Magna quidem ista sunt pondere suo, sed fiunt eorum quæ illaturus sum comparatione leviora. Rogo quantum crimen est ubi stuprum & adulterium parum est? Infelicissime mortalium, tu speluncam illam, in qua Dei (*Ps.* 84.) Filius natus est, & veritas de terra orta est, & terra dedit fructum suum, de stupro conditurus ingrederis. Non times, ne de præsepi infans vagiat; ne puerpera Virgo te videat; ne mater Domini contempletur? Angeli clamant, pastores currunt, stella desuper rutilat, Magi ado-

a Ita ex Veronen. & Cisterciensi mss restituimus, quibus ex parte vetustiores editi suffragantur, in quibus est, *ducens*; reliqui enim haud recte *dicens pro pœna*.

b Rectius, saltem ad Græcum exemplar, duo præstantissimi nostri codices *in die illa fletum, & planctum & decalvationem* absque *ad* præpositione, & vocula *magnum*.

c Excusi, *Crede Dei filium futurum esse judicem. Recordare a quo Episcopo &c.* Nobis placuit Veronen. ms. sequi, ad cujus fidem haud pauca alia minoris momenti exigimus.

d Nicolao Antiocheno, ex septem primis Diaconis uno, hæresim Nicolaitarum tribuit constanter Hier. quo cum faciunt Tertullianus de Præscript. c. 46. Irenæus l. 1. c. 27. Epiphanius hæres. 25. &c. Sed Ignatius epistola ad Trallianos, Clem. Alexand. Strom. l. 1. Euseb. quoque Hist. l. 3. Theodoretus, aliique, eum quidem a Nicolaitis jactatum auctorem, sed falso, eorum hæreseos tradunt. Heic vero loci præstat animadvertere pro *Nicolaitarum* nomine in mss. magno consensu haberi *Neophytorum*, cui tamen lectioni substitui velim hanc Veronensis archetypi, *Ophetarum*. Nempe, ut alibi adnotavimus in epistola 14. ad Heliodorum, S. Epiphanius, Auctor Indiculi de Hæresibus, qui Hieronymo tribuitur, & S. Augustinus hæresi 17. a Nicolaitis Ophitas deducunt, *& per eorum fabulosa figmenta ad colubrum colendum fuisse perventum.*

CLASSIS V.

adorant, Herodes terretur, * Jerosolyma conturbatur; & tu cubiculum virginis, decepturus virginem irrepis? Paveo miser, & tam mente, quam corpore perhorresco, ponere tibi volens ante oculos tuos, opus tuum. Tota Ecclesia nocturnis vigiliis Christum Dominum personabat, & in diversarum gentium linguis unus in laudibus Dei spiritus concinebat. Tu inter ostia quondam præsepis Domini, nunc altaris, amatorias epistolas fulciebas, quas postea illa miserabilis, quasi flexo adoratura genu, inveniret & legeret; & stabas deinceps in choro psallentium, & impudicis nutibus loquebaris.

5. Proh nefas, non possum ultra progredi. [a] Prorumpunt singultus antequam verba, & indignatione pariter ac dolore, in ipso meatu faucium spiritus coarctatur. Ubi mare illud eloquentiæ Tullianæ? ubi torrens fluvius Demostenis? * Nunc profecto muti essetis ambo, & vestra lingua torpesceret. Inventa est res, quam nulla eloquentia * explicare queat. Repertum est facinus, quod nec mimus fingere, nec scurra ludere, nec Atellanus possit effari. Moris est in * Ægypti & Syriæ monasteriis, ut tam virgo, quam vidua, quæ se Deo voverint, & sæculo renunciantes, omnes delicias sæculi conculcarint, crinem monasteriorum Matribus offerant desecandum, non intecto postea [b] contra Apostoli voluntatem incessuræ capite; sed ligato pariter ac velato. Nec hoc quispiam, præter tondentes novit & tonsas, nisi quod quia ab omnibus fit, pene scitur ab omnibus. Hoc autem duplicem ob caussam, de consuetudine versum est in naturam, vel quia lavacrum non adeunt, vel quia oleum nec capite, nec ore norunt, ne a parvis animalibus, [c] quæ inter cutem & crinem gigni solent, & concretis sordibus, * opprimantur.

6. Videamus igitur, tu vir bone inter ista quid feceris. Futuro matrimonio, in spelunca illa venerabili, quasi quos-

* al. Jerosolyma.

a

* al. Nunc nunc.

* al. explicari.

* al. Ægyptiis & Syriis.

b

c

* al. obruantur.

A dam obsides accipis capillos, sudariola infelicis, & cingulum, dotale pignus, * reportas, jurans ei te nullam similiter amaturum. Deinde curris ad pastorum locum, & Angelorum desuper strepitu concinente, in eadem verba testaris. Nihil dico amplius, quod in oscula rueris, quod amplexatus sis. Totum quidem de te credi potest, sed veneratio præsepis & * loci non me sinunt plus credere, quam te voluntate tantum & B animo corruisse. Miser: nonne quando in spelunca cum virgine stare cepisti, [d] caligaverunt oculi, lingua torpuit, conciderunt brachia, pectus intremuit, nutavit incessus? Post Apostoli Petri Basilicam, in qua Christi flammeo consecrata est: post Crucis & Resurrectionis & Ascensionis Dominicæ sacramenta, in quibus rursum se in monasterio victuram spoponderat, audes crinem accipere tecum noctibus * dormituræ, quem C Christo messuerat in spelunca? Deinde a vespere usque mane fenestræ illius assides, & quia propter altitudinem, hærere vobis cominus non licebat, per funiculum, vel accipis aliquid, vel remittis. Vide quanta diligentia [e] Dominæ fuerit, ut numquam virginem, nisi in Ecclesia videris: & quum talem uterque vestrum habuerit voluntatem, nisi per fenestram nocte facultas vobis non fuerit colloquendi. Oriebatur tibi, ut D postea didici, sol invito. Exanguis, marcidus, pallidus, ut suspicione omni careres, Evangelium Christi, quasi Diaconus lectitabas. Nos pallorem jejunii putabamus, & exangue os contra institutum ac morem tuum, quasi confectum vigiliis mirabamur. Jam tibi & scalæ, per quas deponeres miseram, parabantur; jam iter dispositum, decreta navigia, condicta dies, fuga animo * pertractata; & ecce Angelus ille cubiculi E Mariæ janitor, cunarum Domini custos, & infantis Christi gerulus, coram quo tanta faciebas, ipse te prodidit.

7. O funestos oculos meos! o diem il-

CLASSIS V.

* al. deportas.

* al. campi

d

* al. dormiturum.

e

* al. præparata.

lum

[a] Antea erat *Prorumpunt lacrymæ antequam &c.* renuentibus mss.

[b] Al. *secundum voluntatem Apostoli, incessura capite.* De Matribus autem monasteriorum, ut vocat, vide libellum contra Vigilantium circa finem, & quæ in eum locum adnotamus. Cæterum de ea consuetudine comam resecandi iis quæ virginitatem profiterentur, vide Menardum in Notis ad Sacramentarium Gregorianum pag. 212. & Historiam Monasticam Orientis lib. 1. cap. 12. In Actis S. Saturnini, & sociorum dicitur sancta Victoria *consecrati Deo dicatique capitis in perpetua virginitate sacratissimum crinem inconcusso pudore servasse*, ut intelligas aliam in Occidentis aliquot saltem ecclesiis obtinuisse consuetudinem, ut minime comam deponerent, quod ex Optato lib. 6. itemque S. Ambrosio ad Virginem lapsam cap. 8. uberius probatur.

[c] Fortasse verius in Veronen. ms. *inter incultum crinem.*

[d] Impressi cum addito *oculi tui.* Porro perquam simile locum invenias apud Cyprianum lib. *de Lapsis. Labavit gressus, caligavit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt, sensus obstupuit, sermo hæsit, lingua defecit.*

[e] Vitiose in hucusque vulgatis *diligentia Domini*; quod Veronen. juncto Cisterciensi emendant. Notum vero *Dominam* appellari honoris gratia, quæ cæteris in monasterio sororibus præerat. Tum *domi* quoque vocem post *numquam* expunximus Veronensis ms. fidem secuti, quod sensum nonnihil turbaret.

CLASSIS V.

lum omni maledictione dignissimum, in quo epistolas illas tuas, quas hucusque retinemus, consternata mente legi! Quæ ibi turpitudines? quæ blanditiæ? quanta de condicto stupro exultatio? [a] Hæccine Diaconum, non dicam loqui, sed scire potuisse? Ubi miser ista didicisti, qui in Ecclesia te nutritum esse jactabas? Nisi quod in eisdem epistolis juras te numquam pudicum, numquam fuisse Diaconum. Si negare volueris, manus tua te redarguet, ipsi apices proclamabunt. Habeto interim lucrum sceleris, non possum tibi ingerere quæ scripsisti.

8. Jaces itaque advolutus genibus meis, [b] & heminam, ut tuis verbis utar, sanguinis deprecaris, Et, o te miserum, neglecto judicio Dei, me tantum quasi vindicem times! Ignovi fateor; quid enim aliud possum tibi facere, Christianus? Hortatus sum ut ageres pœnitentiam, & in cilicio & cinere volutareris, ut solitudinem peteres, ut viveres in monasterio, ut Dei misericordiam jugibus lacrymis implorares. At tu bonæ spei [c] columen, * excetræ (* serpentis & hydræ.) stimulis inflammatus, factus es mihi in arcum perversum, & contra me conviciorum sagittas jacis. Inimicus tibi factus sum, vera dicens. Non * dolebo (* al. doleo) de maledictis; quis enim nesciat, nihil nisi flagitiosum tuo ore laudari? Hoc plango, quod te ipse non plangis, quod te non sentis * mortuum (* al. esse mortuum.); quod quasi gladiator paratus [d] libithynæ, in proprium funus ornaris. Amiciris linteis, digitos anulis oneras, dentes pulvere teris, raros in rubenti calvaria digeris capillos: taurina cervix toris adipeis intumescens, nec quia [e] propter libidinem fracta est, inclinatur. Super hæc, unguenta fragras, mutas balneas, & contra renascentes pilos pugnas; per forum ac plateas, nitidus ac pollitus amator incedis. Facies meretricis facta est tibi, nescis erubescere. Convertere miser ad Dominum, ut ad te Dominus convertatur. Age pœnitentiam, ut & ille agat pœnitentiam super omnibus quæ loquutus est malis ut faceret tibi.

9. Quid neglecto vulnere proprio, alios niteris infamare? Quid me bene tibi & sedulo consulentem, quasi phreneticus morsu laceras? Esto, ego flagitiosus sim, ut vulgo jactitas, saltem mecum age pœnitentiam. Criminosus, [f] ut simulas, imitare lacrymas criminosi. Num mea peccata virtutes tuæ sunt? An malorum tuorum putas solatium, si multos tui similes habeas? Fluant paululum de oculis lacrymæ inter sericum & linteamina, quibus tibi videris fulgidus & formosus; intellige te nudum, conscissum, * sordidatum (* al. sordidum), mendicantem. [g] Numquam est sera pœnitentia. Quamvis de Jerosolymis descenderis, & sis in itinere vulneratus, inde te Samaritanus impositum jumento, curandumque ad stabulum referet. Sed & si mortuus * (* al. jaces) jaces in sepulcro, tamen & fœtentem Dominus suscitabit. Imitare saltem cæcos illos, propter quos Salvator dimittens domum suam & hæreditatem suam, Jericho venit. Sedentibus in tenebris & umbra mortis lux orta est eis. Qui postquam præterire Dominum cognovissent, ceperunt clamare, dicentes: *Fili David, miserere nostri*. Poteris & tu videre, si clames; si accitus * ab eo (* al. abste), sordida vestimenta projicias. [h] *Quum conversus ingemueris, tunc salvus eris, & tunc scies ubi fueris* (Isai. 30. 15.). Tangat * modo (* al. medice. Luc. 23.) cicatrices tuas, pertractet luminum quondam tuorum vestigia. Licet ab utero sic genitus sis, & in delictis conceperit te mater tua, asperget te hyssopo, & mundaberis: lavabit te, & super nivem dealbaberis. Quid incurvus terræ hæres, & totus in cœno jaces? Illa quam decem & octo annis Satanas vinxerat, postquam a Salvatore curata est, cælum erecta suspexit. Quod ad Cain dictum est, tibi dictum puta, (1) *Peccasti quiesce* (Genes. 4. 13.): Quid longius recedis a facie Dei, & habitas in terra [i] Naid? Quid totus in salo fluctuas, nec statuis supra petram pedem tuum?

---

a Cisterciense exemplar, *Hoc ne Diaconum dicam loqui, sed Diabolum scire potuisse &c.* quæ sua lectio probabilitate atque elegantia non caret.

b Sic legendum videtur ad Veronensis exemplaris fidem *heminam*, non ut vulgo hactenus obtinuit, *misericordiam*. Est autem hemina mensura fere omnium minima, quæ sextarii dimidia pars est. Ei Sabinianus, qui & *marcidulus*, *pallidus*, *& exanguis* supra dicitur, ad movendam Hieronymo misericordiam, sanguinem suum comparat, pretium vitæ perquam exiguum. Simile est illud in Scripturis, *folium quod vento rapitur &c.* Vocem obscuriorem, aut minus obviam critici depravarunt.

c Cisterciens. *coluber*, quod nomen sequenti contextui magis convenire videbatur, nisi ironice dicitur, ut in Paschal. 2. num. 7. Origenes *columen veritatis* appellatur.

d Perperam quidam mss. *libidine*. Innuit enim funebres ludos, quibus certare in funeribus Optimatum gladiatores olim solebant, quos Cicero Bustuarios appellat.

e Duo hæc verba *propter libidinem* absunt a Cisterciensi libro, qui mox *unguentis* habet pro *unguenta*.

f Idem *Criminosus sum, ut insimulas*;

g Cyprianus epist. ad Demetrianum, *In isto adhuc mundo manenti pœnitentia nulla sera est*.

h Recole quæ in epist. 122. ad Rusticum de hoc Isaiæ loco diximus pag. 891. not. *a*.

(1) Vid. sup. Epist. sub num. C. inque hunc Scripturæ locum adnotat. nostram.

i Sic in Græco appellatur terra, quam Cain habitavit, postquam egressus est a facie Domini. Hier. in Ezechiel 16. *Ejecti de Paradiso firmitatis, habitant in regione Naid, quæ interpretatur fluctuatio &c.* Olim vitiose erat *Naim*.

CLASSIS V.

tuum? Cave ne te Phinees cum Madianitide fornicantem [a] seiromaste configat. Quid postquam Thamar virginem frater & consanguineus polluisti, versus in Absalom, occidere eum cupis, qui te rebellantem plangit & mortuum? Clamat contra te sanguis Nabuthæ: & vinea *Jezrael*, hoc est, *seminis Dei*; quam in hortum * voluptatum, & lasciviæ olera convertisti, dignam de te ultionem reposcit. Mittitur tibi Elias, * tormenta & interitum nuncians. Incurvare, & sacco vestire paulisper, & de te poterit dicere Deus: *Vidisti, quia reveritus fuerit Achab a facie mea? Non superducam malitiam in diebus ejus.*

* al. *voluptatis*.
* al. *tormentum*.
3. *Reg.* 21. 29.

10. Sed forte blandiris tibi, quod a tali Episcopo Diaconus ordinatus es. Jam * superius dixi, nec patrem pro filio, nec filium pro patre puniri. *Anima enim quæ peccaverit, ipsa morietur.* Et Samuel habuit filios qui recesserunt a timore Dei, & abierunt post avaritiam & iniquitatem. Et Heli Sacerdos sanctus fuit; sed habuit filios, qui, ut in Hebræorum [b] volumine legimus, fornicabantur cum mulieribus in tabernaculo Dei, & in similitudinem tui, impudenter sibi Dei ministerium vendicabant. Unde & locus tabernaculi ipse subversus est & propter vitia Sacerdotum Dei, sanctuarium * destitutum est. Quamquam & ipse Heli dum est nimium lenis in filios, offendit Deum; tantumque abest, ut te valeat Episcopi tui justitia liberare, ut timendum sit, ne propter te de solio suo corruens [c] ὀπισθοτόνῳ pereat insanabili. Si Oza Levites Arcam Domini, quam portare ipse debuerat, quasi ruentem sustentare voluit, & percussus est; quid de te futurum putas, qui stantem Arcam Domini præcipitare conatus es? Quanto magis Episcopus qui te ordinavit probabilis est, tanto tu amplius detestandus, qui talem hominem fefellisti. Solemus mala domus nostræ scire novissimi, ac liberorum & conjugum vitia, vicinis canentibus, ignorare. Noverat te omnis Italia. Universi te stare ante altare Christi ingemiscebant. Nec tu tam callidus eras,

* al. *& supra*
Ibid. 2.
Ezech. 18. 4.
1. *Reg.* 8.
* al. *destructum*.
1. *Reg.* 4.

A ut prudenter tua vitia celares. Sic æstuabas, sic subantem te & lascivientem huc atque illuc rapiebat voluptas, ut quasi quosdam triumphos, palmamque vitiorum de expletis libidinibus sublevares.

11. Denique inter gladios barbari, [d] & barbari mariti, & mariti potentis excubias, impudicitiæ flamma te rapuit. Non timuisti in illa domo adulterium facere, in qua sine judice læsus vir se poterat ulcisci. Duceris ad hortulos, ad B suburbana pertraheris: tam libere & insane te agis, ut absente marito, uxorem te putes habere, non adulteram. * Inde per quosdam cuniculos dum illa tenetur, erumpis. Romam occultus ingrederis, latitas inter Samnitas latrones, & ad primum mariti nuncium, quod novus tibi ex Alpibus Hannibal descendisset, navigio te credis intuto. Tanta fugæ celeritas fuit, ut tempestatem terra duceres tutiorem * Venis utquumque in C Syriam, inde te velle Jerosolymam transcendere, & serviturum Domino polliceris. Quis non susciperet eum, qui se Monachum promittebat, præsertim ignorans tragœdias tuas, & Episcopi tui Commendatitias ad cæteros Sacerdotes epistolas legens? At tu infelix transfigurabas te in Angelum lucis, & minister Satanæ, ministrum justitiæ simulabas. Sub vestitu ovium latebas lupus, & post adulterium hominis, adulter Chri- D sti esse cupiebas.

* al. *Unde*
* al. *Venisti*

12. Hæc idcirco retuli, ut totam tibi scenam operum tuorum, quasi in brevi depingerem tabella, & gesta tua ante oculos tuos ponerem, ne misericordiam Domini nimiamque clementiam, materiam existimes delictorum, rursum crucifigens tibimetipsi Filium Dei, & ostentui habens, & non legens illud quod sequitur. *Terra enim venientem sæpe super se bibens imbrem, & generans herbam opportunam illis a quibus colitur, accipit* E *benedictionem a * Domino. Proferens autem spinas & tribulos, reproba est & maledicto proxima, cujus consummatio fit in combustionem.*

Hebr. 7. 8.
* al. *Deo*

EPI-

[a] Plerique editi *sua hasta*, alii *sero hasta*. Scilicet rariorem vocem *Seiromasta*, quam minime intelligebant, critici corruperunt. Nos emendavimus ex uno Veronensi ms. cum præterea constet σειρομάστην a LXX. appellari lanceam, qua scortum Madianitidem Phinees transverberavit. Vid. ep. 109. n. 3. *Legi enim seiromasten Phinees*. Mox quoque vitiose erat in vulgatis *Qui plus quam Thamar* pro *Quid postquam* ut Ver. emendat.

[b] Antea erat *voluminibus*. Sed ne putes apocrypha quædam comminisci, ideo Hebræorum compellat auctoritatem, quod in Græcis libris, Latinisque inde expressis hæc de filiorum Heli fornicatione non haberentur.

[c] Græcam vocem, ignotam hactenus editis ac mss. libris contextui vero necessariam ex uno Veronensi suffecimus, in quo tamen describentis vitio erat ΕΠΙCΤΑΤΟΝΩ, quod emendamus. Monuit præterea inserendam Heli, quam adludit, historia, qui ὀπισθίως, *retrorsum de sella* scribitur cecidisse. Est vero ὀπισθότονος, qua voce heic Hier. utitur, ipsa cervicis affectio, contracto ad scapulas capite ejus qui retrorsum decidit. Hinc quoque *insanabili* fecimus pro *insanabilis*. & mox *Si* præpositionem ex eodem Veronens. ms. supplevimus.

[d] Voculas & *barbari* repetimus ex Veronensi; quæ forte Gothum aliquem militem designant.

a Alias 14.

* EPISTOLA [a] CXLVIII.

Ad CELANTIAM matronam.

De Ratione pie vivendi.

Celantiam nobilem matronam docet, quomodo inter ſæculi honores, divitias, ac Matrimonii onera vitam ſuam ſancte ac religioſe ducat. Ad divinæ Scripturæ lectionem primum hortatur, deinde ne B *de generis nobilitate ſuperbiat, in quo ſita ſit vera nobilitas, docet; denique quod aliquot jam ante annos abſque pacto, & conſenſu viri, continentiam ſervare ſibi propoſuiſſet in animo, acriter redarguit, & quid viro ſuo debeat, oſtendit.*

Eccli. 3. 25. 1 VEtus Scripturæ celebrata ſententia eſt, eſſe pudorem, quo gloria inveniatur & gratia; & eſſe rurſus C pudorem, qui ſoleat parere peccatum. Cujus dicti veritas, quanquam ſatis ad omnium intelligentiam ipſa ſui luceat claritate, mihi tamen, neſcio quomodo in præſenti cauſa propius inotuit. Provocatus enim ad ſcribendum literis tuis, quæ miris hoc a me obſecrationibus flagitabant, diu fateor de reſponſione dubitavi: ſilentium mihi imperante verecundia. Cui tamen fortiſſime reſiſtebat, & vim faciebat precum tua- D rum fidelis * ambitio. Pugnabatque acriter cum hæſitatione mea humilitas obſecrantis, & magna quadam fidei violentia, oris clauſtra pulſabat. Cumque ſic animum in utroque nutantem, cogitatio diverſa libraret, pene pudor excluſit officium. Sed me illa, quam ſupra poſui, ſapientis ſententia, armavit ad depellendam inutilem verecundiam, & damnoſum ſilentium reſolvendum, cum utique ipſam ſcribendi cauſam tam honeſtam viderem eſſe, tam ſanctam, E ut peccare me crederem, ſi tacerem: illud mecum Scripturæ reputans: *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* Et iterum: *Ne retineas verbum in tempore ſalutis.* Et illud B. Petri: *Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem.*

* idest ambitus,

Eccleſ. 3. 7.

Eccl. 3. 7. Eccl. 4. 28. 1. Petr. 3. 15.

2. Petis namque, & ſolicite ac violenter petis, ut tibi certam ex Scripturis ſanctis præfiniamus regulam, ad quam ordines curſum vitæ tuæ, ut cognita Domini voluntate, inter honores ſæculi & divitiarum illecebras morum magis diligas ſupellectilem, atque ut poſſis in conjugio conſtituta, non ſolum conjugi placere, ſed etiam ei qui ipſum indulſit conjugium. Cui tam ſanctæ petitioni, tamque pio deſiderio, non ſatisfacere: quid aliud eſt, quam profectum alterius non amare? Parebo igitur precibus tuis, teque paratam ad implendam Domini voluntatem, ipſius nitar incitare ſententiis. Idem eſt enim verus omnium Dominus ac magiſter, qui nos placere ſibi jubet, * & docet quomodo placere ei poſſimus. Ipſe itaque te informet, ipſe te doceat, qui interroganti in Evangelio adoleſcenti, quid faceret, ut mereretur vitam æternam, divina continuo mandata proponit, oſtendens nobis ejus voluntatem eſſe faciendam, a quo ſperamus & præmia. Propter quod alio teſtatur loco: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum: ſed qui facit voluntatem Patris mei qui in cælis eſt, ipſe intrabit in regnum cælorum.* Quo manifeſte illud oſtenditur, nos non ſola Dei confeſſione tanti præmii magnitudinem promereri, niſi fidei & juſtitiæ opera conjuncta ſint.

* al. et a... Mat. 19. 17.

Ibid. 7. 21.

3. Qualis enim eſt illa confeſſio, quæ ſic Deo credit, ut pro nihilo ejus ducat imperium? [b] Aut quomodo ex animo, ac vere dicimus, Domine, Domine, ſi ejus, quem Dominum confitemur, præcepta comtemnimus? Unde ipſe in Evangelio dicit: *Quid autem vocatis me, Domine, Domine, & non facitis quæ dico?* Et iterum: *Populus hic labiis me honorat,*

Luc. 6. 46. Matt. 15. 8. Iſ. 29. 13.

a Hanc Hieronymi non eſſe epiſtolam non modo poſt Eraſmum Editores & Critici omnes fatentur; ſed & multo antea, ſub undecimi nempe ſæculi finem S. Guigo Abbas ad Fratres Durbonenſes epiſt. IV. inter ſuppoſititias recenſuit. *Ad Celantiam*, inquit, *ſic incipiens, Veteris Scripturæ celebrata ſententia eſt. Hæc ſtilo quidem nobiliore eſt ſcripta, ſed nec ſic Heronymo digna.* Paulino autem adſcribi utcumque poſſe opinantur Eraſmus, Victorius, aliique: Martianæus pro certo conſtituit. At nuperus S. Paulini editor, quo minus illi adjudicet, ſtili diſſimilitudinem, qui nimium ab alacritate & volubilitate Pauliniani eſt alienus, tum longe diverſam locorum S. Scripturæ expreſſionem cauſſatur; nec tamen cui jure ſit adſcribenda judicat, cum reliqua omnia quæ in ipſa epiſtola indicantur, puta nondum penitus abrogati Paganiſmi tempora, & Joviniani hæretici mentio, tum quædam in dicendo ſuavitas a Paulino non abhorreant. Nobis, niſi audacior eſt conjectura, quam ut veniam mereatur, ſi fallimur, Sulpitio Severo placet addici. Eadem iſti atque auctori noſtro ſcribendi elegantia & gravitas videtur eſſe: eadem etiam Scripturarum expreſſio, quantum e locorum collatione aliquot potuimus intelligere: ingenium plane idem. Conſtat vero ex Gennadio cap. XIX. Sulpitium ſcripſiſſe *epiſtolas ad amorem Dei, & contemtum mundi hortatorias multas*, præter illas, quas ſorori ſuæ Claudiæ dedit. Ad hæc tempora ſatis conveniunt, eadem enim qua Hieronymus ac Sulpitius ætate vixit, quibuſcum etiam amicitia eſt junctus. Hanc itaque ejus epiſtolam, ſi modo ejus eſt, certe non Hieronymi, neque Paulini, heic alio charactere excudi voluimus, quod inter Hieronymianas hactenus obtinuerit locum, neque in poſtremum tomum rejicienda videretur.

b Ciſtercienſes, olim Nonantulani duo codd. abſque interrogandi nota *Haud ex animo vere dicimus* &c.

Malach. 1. 6. *rat, cor autem eorum longe est a me*. Et rursum loquitur per Prophetam: *Filius honorificat patrem, & servus dominum suum timet. Et si pater ego sum: ubi est honor meus? & si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Ex quo apparet, nec honorari ab eis Dominum, nec timeri, qui ejus præcepta non faciunt. * Et ad David expressius dicitur, qui peccatum admiserat: *Et pro nihilo duxisti [a] Dominum*; & ad Heli fit sermo Domini: *Qui honorificat me, honorificabo eum; qui autem pro nihilo me habent, ad nihilum redigentur.*

* al. Unde. 2. Reg. 12. 1. Reg. 2. 30. a

4. Et nos securo ac bono animo sumus qui per singula [b] quæque præcepta, inhonorantes Deum clementissimum Dominum ad iracundiam provocamus, ejusque imperium superbissime contemnendo, in tantæ majestatis imus injuriam? Quid enim unquam tam superbum, quid vero tam ingratum videri potest, quam adversus ejus vivere voluntatem, a quo ipsum vivere acceperis? quam illius præcepta despicere, qui ideo aliquid imperat, ut caussas habeat remunerandi? Neque enim obsequii nostri Deus indiget, sed nos illius indigemus imperio. Ps. 18. 11. 12. *Mandata ejus desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum * nimis, & dulciora super mel & favum: quoniam in custodiendis illis retributio multa*. Et ideo nobis irascitur, idcirco magis illa immensa Dei bonitas offenditur, quia eam per tanti etiam præmii detrimenta [c] contemnimus: nec solum imperata, sed etiam promissa illius pro nihilo ducimus. Unde sæpe, immo semper illa nobis Domini revolvenda sententia: Matt. 19. 17. *Si vis ad vitam venire, serva mandata*; hoc enim tota nobiscum lege agitur: hoc Prophetæ, hoc Apostoli docent: hoc a nobis, & vox Christi & sanguis efflagitat: 2. Cor. 5. 15. qui ideo *pro omnibus mortuus est, ut qui vivunt, jam non sibi vivant, sed ei, qui pro illis mortuus est*. Vivere autem illi non est aliud, quam ejus præcepta servare, quæ nobis ille quasi certum quoddam dilectionis suæ pignus, servanda mandavit. Joan. 14. 15. *Si diligitis*, inquit, *me, mandata mea servate*. Et, *qui habet mandata mea, & servat ea, ille est qui diligit me*. Ib. 21. & 23. Ac rursus: *Si quis diligit me, sermonem meum servabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non servat*. Grandem vim obtinet vera dilectio. Et qui perfecte amatur, totam sibi amantis vendicat voluntatem. Nihil est imperiosius caritate. Nos si vere Christum diligimus: si ejus nos redemptos sanguine recordamur, nihil magis velle, nihil omnino debemus agere, quam quod illum velle cognoscimus.

* al. multum

5. Duo autem sunt genera mandatorum, in quibus clauditur tota justitia. Prohibendi unum est, jubendi alterum. Ut enim mala prohibentur, ita præcipiuntur bona. Ibi [d] otium imperatur, hic studium. Ibi coercetur animus, hic incitatur. [e] Ibi fecisse, hic non fecisse, culpabile est. Unde & Propheta dicit: Ps. 33. 14. 15. *Quis est homo qui vult vitam, & cupit videre dies bonos? Prohibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum. Declina a malo, & fac bonum*. Et beatus Apostolus. Rom. 12. 9. *Odientes malum, adhærentes bono*. Hoc itaque duplex diversumque præceptum, prohibendi scilicet & imperandi, æquo omnibus jure mandatum est. Non virgo, non vidua, non nupta, ab hoc imperio libera est. In quovis proposito, in quovis gradu, æquale peccatum est, vel prohibita admittere, vel jussa non facere. Neque vero eorum te seducat error, qui ex arbitrio suo eligunt, quæ potissimum Dei mandata [f] faciant, quæve quasi vilia ac parva despiciant: Eccli. 14. nec metuunt, ne secundum divinam sententiam, minima contemnendo paulatim decidant.

6. [g] Stoicorum quidem est, peccatorum tollere differentiam, & delicta omnia paria judicare: nec ullum inter scelus & erratum discrimen facere. Nos vero etsi multum inter peccata distare credimus, quia & legimus: tamen satis prodesse ad cautionem dicimus, etiam minima pro maximis cavere. Tanto enim facilius abstinemus a quoquunque delicto, quanto illud magis metuimus. Nec cito ad majora progreditur, qui etiam parva formidat. Et sane nescio, an possimus leve aliquod peccatum dicere quod in Dei con-

a Reposuimus ex iisdem codd. *Dominum*, juxta Græcum cum antea *Deum* legeretur.

b Alii codd. ac mss. habent *per singula quæque peccata*. Mox vocem *Dominum* ex mss. duobus, & quibusdam editis restituimus.

c Cisterciens. alio sensu *cognovimus*. Tum pro *imperata* præferunt libri alii *imperia*.

d Perperam Martianæus post Erasm. *operatur* pro *imperatur*. Sed & pro *otium*, quod in omnibus libris obtinet, facile velim substitui *odium* ex serie orationis & sensu, & maxime subnexo Apostoli loco, *odientes malum, adhærentes bono*: ex quo sentit mali odium, & boni studium imperari.

e Antea erat, *Hic fecisse, illic non fecisse*. Lectio nostra, quam ex uno ms. expressimus, *Ibi* & *hic*, ex præcedentibus concinnior probatur.

f Cum Erasmo Martianæus vitiose *contemnant* pro *faciant*, quod e mss. omnibus & plerisque editis emendavimus.

g Confer verum Hieronymum in secundo contra Jovinianum libro, ubi hanc Stoicorum sententiam refellit pluribus. Vide etiam in Ezechielem cap. 9. & Cyprian. Epist. 55. ad Antonianum: *Stoicorum qui dicunt omnia peccata paria esse* &c.

contemptum admittitur. Estque ille prudentissimus, qui non tam considerat quod jussum sit, quam illum qui jusserit: nec quantitatem imperii, sed imperantis cogitat dignitatem.

7. Ædificanti itaque tibi spiritualem domum non super levitatem arenæ, sed super soliditatem petræ, innocentiæ in primis fundamentum ponatur, super quod [a] facilius possis arduum culmen justitiæ erigere. Maximam enim partem æquitatis implevit, qui nulli nocuit: beatusque est qui potest cum sancto Job dicere: (Job. 27. 6.) *Nulli nocui hominum: juste vixi cum omnibus*. Unde audenter & simpliciter loquebatur ad Dominum. (Job. 13. 19.) *Quis est ille qui judicetur mecum?* id est [b], quis tuum adversum me potest implorare judicium, ut se læsum a me convincat? Purissimæ conscientiæ est, secure canere cum Propheta: (Ps. 100. 3.) *Perambulabam in innocentia cordis mei: in medio* [c] *domus meæ*. (Ps. 83. 13.) Unde idem alibi dicit: *Non* [d] *fraudavit eos Deus bonis, qui ambulant in innocentia*. Itaque malitiam, odium atque invidiam, quæ vel maxima, vel sola semina sunt nocendi, Christiana a se propellat anima: neque manu tantum, aut lingua, sed corde quoque custodiat innocentiam: nec opere modo, sed voto etiam nocere formidet. Quantum enim ad peccati rationem pertinet, nocuit & qui nocere disposuit. [e] Multi [*] nostrorum illum absolute atque integre definiunt innocentem, qui ne in eo quidem ulli noceat quo prodesse desistat. Quod si est verum, tum demum lætare de innocentiæ conscientia, si cum potes adjuvare, non desinas; si vero divisa inter se ista atque distincta sunt: aliudque est non nocere quod semper potes, aliud prodesse cum possis, aliud malum non facere, aliud operari bonum: illud tibi rursum occurrat: non sufficere Christiano, si partem unam justitiæ impleat, cui [f] utraque præcipitur.

[*] al. *nostrum*

8. Neque enim debemus ad multitudinis exempla respicere: quæ nullam morum disciplinam sequens, nullum vivendi teneas ordinem, non tam ratione ducitur, quam quodam impetu fertur. Nec imitandi nobis illi sunt, qui sub Christiano nomine gentilem vitam agunt, & aliud professione, aliud conversatione testantur: atque, ut Apostolus ait, (Tit. 1. 16.) *Deum confitentur se nosse, factis autem negant*. Inter Christianum & gentilem non fides tantum debet, sed etiam vita distinguere: & diversam religionem, per diversa opera monstrare. *Nolite*, ait Apostolus, (2. Cor. 6. 14. & seqq.) *jugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate? Aut quæ societas* [g] *luci ad tenebras? Quæ autem conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem consensus templo Dei cum idolis?*

9. Sit ergo inter nos & illos maxima separatio. [*] Disjungitur certo discrimine error & veritas. Illi terrena sapiant, qui cælestia promissa non habent. Illi brevi huic vitæ se totos implicent, [h] qui æterna nesciunt. Illi peccare non metuant, qui peccatorum impunitatem putant. Illi serviant vitiis, qui non sperant futura præmia virtutum. Nos vero qui purissima confitemur fide, omnem hominem manifestandum esse ante tribunal Christi, (Rom. 14. 2. Cor. 5.) *ut recipiat unusquisque propria corporis sui, prout gessit; sive bonum, sive malum*: procul esse debemus a vitiis, dicente Apostolo: (Galat. 5. 24.) *Qui enim Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis*. Nec turbam sequantur errantem, qui se veritatis discipulos confitentur.

[*] al. *Distinguitur*.

10. Duas certe conversationis vias, & distincta in diversum itinera vivendi, Salvator in Evangelio ostendit. [i] (Matt. 7. 13. & 14.) *Quam* inquit, *spatiosa via, quæ ducit ad mortem, & multi sunt qui intrant per eam*. Et rursum: *Quam arcta via & angusta est, quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inveniunt eam*. Vide quanta inter has vias separatio sit, quantumque discrimen. Illa ad mortem, hæc tendit ad vitam. Illa [k] celebratur & teritur a multis, hæc vix invenitur a paucis. Illa enim vitiis per consuetudinem, quasi declivior ac mollior, & velut quibusdam amœna floribus voluptatum facile ad se rapit commeantium multitudinem: hæc vero insueto

calle

[a] Quidam mss. *facilius valeat arduum justitiæ culmen surgere*.

[b] Cisterciens. *quis suum adversum me* &c.

[c] Prius legebatur *domus tuæ*, quod ex duobus mss. immutare non piguit in *domus meæ*, juxta Græc. & Vulgat. cum ita in fine hujus epistolæ hunc eumdem versiculum recitet auctor iste, quem sibi constantem facimus.

[d] Legendum quidem in futuro *fraudabit*, nullus dubito, sed peculiarem versionem usurpat hoc saltem loco auctor noster, nec siquis unquam ita legerit, aut verterit, scio. Græce est Κύριος οὐκ ὑστερήσει τὰ ἀγαθὰ.

[e] Legimus atque emendamus ex Cisterc. ms. cum antea vulgati omnes libri non sine solœcis & corrupro sensu haberent, *Multi nomen illud absolute*. Sumta est sententia ex Cicerone Tusculan. Quæst. 3. *Est innocentia affectio talis animi, quæ noceat nemini*: qui & paria habet in L. Pisonem.

[f] Ex eodem ms. legimus: ante erat *utrumque*. Mox pro *debemus* quidam ex editis & mss. habent *decet*. Unus ms. *Neque enim debemus ad multitudinem hominum malam respicere vitam quæ* &c.

[g] Ad hunc modum mss. plerique habent juxta Græc. & Vulg. Editi autem fere omnes *lucis*. Tum comma, *quæ autem conventio Christi ad Belial*, Cisterc. exemplar omittit; auctor noster legerit *Beliar*.

[h] Minus bene duo mss. *qui æternam nesciunt vitam*.

[i] Unus ms. *quam lata & spatiosa via est* &c.

[k] Alii mss. *celebratur a pluribus, & tenetur a multis*.

calle virtutum tristior atque horridior : ab his tantum eligitur, quibus non tam delectatio itineris cordi est, quam utilitas mansionis. Asperam enim nobis, & insuavem virtutum viam, nimia facit vitiorum consuetudo, quæ si in partem alteram transferatur, [a] *invenietur*, sicut Scriptura dicit, *semita justitiæ levis*. [Prov. 2. 20. juxta LXX.] Ponamus ergo jam rationem vitæ nostræ, & per quam potissimum gradiamur viam, conscientia teste discamus. Omne enim quod agimus, omne quod loquimur, aut B de lata, aut de angusta via est. Si cum paucis angustum iter & subtilem quandam semitam invenimus, ad vitam tendimus. Si vero multorum comitamur viam, secundum Domini sententiam, imus ad mortem.

11. Si ergo odio atque invidia possidemur, si cupiditati & avaritiæ cædimus, si præsentia commoda futuris præferimus: per spatiosam viam incedimus. Habemus enim ad hæc comitum multi- C tudinem, & late similium stipamur agminibus. Si iracundiam libidinemque explere volumus, si injuriam * vindicamus, [* al. vindicare,] si maledicenti remaledicimus, & adversum inimicum inimico animo sumus, æque cum pluribus ferimur. Si vel adulamur ipsi, vel adulantem libenter audimus, si [b] verum dicere gratia impedimur, & magis offendere animos hominum timemus, quam non ex animo loqui; de multorum item via sumus. Tot D nostri sunt socii, quot extranei veritatis. At e contrario, [c] si ab his omnibus vitiis sumus extranei, si purum ac liberum animum præstamus, & omni cupiditate calcata, solis studemus divites esse virtutibus: per angustam viam nitimur. Conversatio enim ista paucorum est. Estque perrarum atque difficile, idoneos hujus itineris comites reperire. Quin etiam multi hac ire se simulant, & per diversa errorum diverticula, ad viam multi- E tudinis revertuntur. Ideoque timendum est, ne quos duces recti hujus itineris habere nos credimus: eos comites habeamus erroris.

12. Si igitur inveniuntur exempla, quæ nos per hanc ducant viam, & rectum Evangelii tramitem teneant, sequenda sunt. Sin vero ea vel deficiunt, vel deficere putantur, Apostolorum for- A ma universis proposita est. Clamat vas electionis Paulus, nosque quasi ad angustum hoc iter convocans, dicit: *Imitatores mei estote, sicut & ego Christi*. [1. Cor. 11. 1.] Certe quod est amplius omnibus, ipsius Domini relucet exemplum, qui in Evangelio ait: *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego [d] requiescere faciam vos. Tollite jugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum, & humilis corde*. [Matt. 11. 28. 29.] Si periculosum est imitari B illos, de quibus dubitas an imitandi sint: hunc certe imitari tutissimum est, atque ejus vestigia sequi, qui dixit: *Ego sum via, veritas, & vita*. [Joan. 14. 6.] Numquam enim errat, qui sequitur veritatem. Unde & Apostolus Joannes ait: *Qui dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, & ipse ambulare*. [1. Joan. 2. 6.] Et beatus Petrus ait: *Christus pro nobis passus est, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus: qui peccatum non fecit, nec est inventus do-* [1. Petr. 2. 21. & seqq.] C *lus in ore ejus. Qui cum malediceretur, non maledicebat: cum pateretur, non comminabatur. Tradebat autem judicanti se injuste. Qui peccata nostra, ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui, justitiæ vivamus*.

13. Cesset omnis excusatio errorum, auferantur peccandi fœda solatia. Nihil omnino agimus, qui nos per multitudinis exempla defendimus, & ad consolationem nostram, aliena sæpe numerantes D vitia, deesse nobis dicimus, quos debeamus sequi. Ad illius exemplum mittimur, quem omnes fatemur imitandum. Atque ideo præcipua tibi cura sit, legem nosse divinam: per quam [e] possis, quasi præsentia cernere exempla sanctorum: quid faciendum sit, quidve vitandum, illius consilio * disce. [* al. discere] Maximum enim ad justitiam auxilium, est implere divinis eloquiis animum, & quod opere exequi cupias, semper corde meditari. Rudi adhuc populo, & hominibus ad E obedientiam insuetis, per Moysen imperatur a Domino, [Num. 15.] ut in signum memoriæ, qua præcepta Domini recordentur: [f] per singulas vestimentorum fimbrias, habeant cum cocco hyacintini coloris insignia, ut etiam casu huc illucque respicientibus oculis, mandatorum cælestium memoria nascatur. De quibus fimbriis Pharisæi redarguuntur a Domino, [Matt. 23. 5.] quod

a LXX. εὕροσαν ἂν τρίβους δικαιοσύνης λείας, *invenissent utique semitas justitiæ leves*. Olim erat in quibusdam impressis *invenies semitam justitiæ levem*.

b Cisterciens. ms. duoque editi *si vero gratiam impendimus, & magis* &c.

c Vocula *his* penes Martian. deerat; tum unus ms. *vacui sumus* pro *sumus extranei*.

d Alii editi *reficiam vos*.

e Pro *possis* Cistercienses membranæ *putes*.

f Pro *cocco* Cisterc. ms. *toto*, alii *tota*, vel *torta*: vitiose omnes, ut puto; quid enim ad rem facit coccus, ut de hac tantum voce dicam, quam præferunt editi omnes? Sed ut intelligas totum hunc locum esse corruptum, ne duo quidem sunt mss. exemplaria, quæ iisdem omnino verbis legant. Cisterciense quod unum profero: *per extremitates vestimentorum fimbrias habeant, easque toto hyacintini coloris insignia*. Cujus lectionis cum prius comma editis

quod eas perverso usu, non ad commonitionem præceptorum dei, sed ad ostentationem sui habere ceperint, ut scilicet quasi de majoris observationis diligentia, sancti a populo judicarentur.

14. Tibi vero servanti non jam literæ præcepta, sed spiritus, divinorum mandatorum memoria spiritualiter excolenda est. Cui non tam frequenter recordanda sunt præcepta Domini, quam semper cogitanda. Sint ergo divinæ Scripturæ semper in manibus tuis, & jugiter mente volvantur. Nec sufficere tibi putes mandata Dei memoria tenere, & operibus oblivisci. Sed ideo illa cognosce, ut facias quicquid faciendum didiceris. *Rom. 2. 13.* *Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*. Latus quidem & immensus divinæ legis campus extenditur. Qui diversis testimoniis veritatis, velut cælestibus quibusdam floribus vernans, mira oblectatione legentis animum pascit ac refovet. Quæ omnia semper cognoscere, secumque revolvere, ingens ad conservandam justitiam beneficium est. Sed quasi ad compendiosum quoddam [b] commonitorium, illa tibi Evangelii eligenda sententia est, & superscribenda cordi tuo, quæ ad totius justitiæ breviarium, dominico ore profertur: *Matth. 7. 12.* *Omnia quæcunque vultis ut faciant vobis homines, hæc & vos facite illis. Hæc enim Lex & Prophetæ.* *Ibidem.* Infinitæ namque sunt species, partesque justitiæ: quas non modo stilo persequi, sed cogitatione etiam capere difficillimum est. Quas omnes una ac brevi sententia comprehendit, & latentem hominum conscientiam, secreto animi judicio, aut absolvit, aut damnat.

15. Ad omnem igitur actum, ad omne verbum, ad omnem etiam cogitatum, hæc sententia retractetur: quæ tibi quasi speculum quoddam paratum, & ad manum semper positum, qualitatem tuæ voluntatis ostendat, ac etiam vel de injusto opere redarguat, vel de justo lætificet. Quotiescumque enim talem in alterum habueris animum, qualem in te ab altero servari cupis, æquitatis viam tenes. Quoties vero talis erga alterum fueris, qualem in te vis neminem: iter justitiæ dereliquisti. En totum illud divinæ legis arduum totumque difficile. En ob quam caussam dura imperia Domino reclamamus, & dicimus nos vel difficultate, vel impossibilitate mandatorum premi. Nec sufficit, quod jussa non facimus, nisi etiam jubentem, injustum pronunciemus: dum ipsum æquitatis autorem, non modo dura & ardua, sed etiam impossibilia præcepisse conquerimur. *Omnia*, inquit, *quæcumque vultis, ut faciant vobis homines, hæc & vos facite illis*. *Matth. 7. 12* Conjungi vult inter nos, atque connecti, per mutua beneficia caritatem. Omnesque homines vicario inter se amore copulari, ut id unoquoque præstante alteri, quod sibi ab omnibus præstari velit: tota justitia, & præceptum hoc Dei, communis sit utilitas hominum. Et, o miram clementiam Domini! o ineffabilem Dei benignitatem! Præmium nobis pollicetur, si nos invicem diligamus, id est, si nobis ea præstemus invicem, quorum vicissim indigemus. Et nos superbo simul & ingrato animo, ejus renitimur voluntati: cujus etiam imperium beneficium est.

16. Nulli unquam omnino detrahas, nec aliorum vituperatione te laudabilem videri velis: magisque vitam tuam [b] ornare disce, quam alienam carpere. Ac semper Scripturæ memor esto dicentis: *Noli diligere detrahere, ne eradiceris*. *Prov. 20. 13. juxta LXX.* Pauci admodum sunt, qui huic vitio renuncient, raroque invenies, qui ita vitam suam irreprehensibilem exhibere velint, ut non libenter reprehendant alienam. Tantaque hujus mali libido mentes hominum invasit, ut etiam qui procul ab aliis vitiis recesserunt, in istud tamen quasi in extremum diaboli laqueum incidant. Tu vero hoc malum ita effuge, ut non modo ipsa non detrahas, sed ne alii quidem detrahenti, aliquando credas. Nec obtrectatoribus autoritatem de consensu tribuas: ne eorum vitium nutrias, annuendo. *Noli*, inquit Scriptura, *consentaneus esse cum derogantibus adversus proximum tuum, & non accipies* [c] *super illum peccatum*. *Eccli. 28. 28.* Et alibi: *Sepi aures tuas spinis, & noli audire linguam nequam*. Unde & beatus David, diver-

editis longe præferam, alterum malim sic emendare ex ingenio: *easque flocco hyacinthini coloris insigniant*. Notum quippe est ad fimbriam, quæ extremam pallii oram ambiebat, e quattuor ejus angulis floccos hyacinthinos pependisse, quod usque hodie Judæi servant.

[a] Penes Erasmum ac Martian. *quasi ad compendiosum locum, quoddam commonitorium* &c.

[b] Sic plerique mss. atque editi habent; Martianæus vero post Erasm. *ordinare*. Sequentem locum ex Græco legit Auctor noster; Vulgatus enim interpres juxta Hebraicam veritatem habet, *Noli diligere somnum, ne te egestas opprimat*. Tantæ diversitatis ratio petenda est ab homonymia vocum Hebraicarum, quas edisserere non est hujus loci. Tantum monemus pro *ne eradiceris*, veteres Latinos Scriptores, qui hunc locum adlegant ex LXX. plerumque legere *ne extollaris*, quod intelligi debet, ac si diceretur *ne e medio tollaris*.

[c] Duo veteres editi *non accipies per illos peccatum*. Totidem mss. *adversus illos*.

verſas innocentiæ ſpecies juſtitiæque dinumerans, de hac quoque virtute non tacuit, dicendo: *Et opprobrium non accepit adverſus proximos ſuos*: propterea quod ipſe non ſolum adverſatur, ſed etiam perſequitur detrahentem. Ait enim: *Detrahentem ſecreto proximo ſuo hunc perſequar*. Eſt ſane tale hoc vitium, quod vel in primis extingui debeat, & ab eis qui ſe ſancte inſtituere volunt, prorſus excludi. Nihil enim tam inquietat animum, nihil eſt quod ita mobilem mentem ac levem faciat, quam facile totum credere, & obtrectatorum verba, temerario mentis aſſenſu ſequi. Hinc enim crebræ diſſenſiones, hinc odia injuſta naſcuntur. Hoc eſt quod ſæpe de * amiciſſimis etiam inimicos facit, dum concordes quidem, ſed credulas animas, maliloqua lingua diſſociat. At contra, magna quies animi, magnaque eſt morum gravitas, non temere de quoquam ſiniſtri aliquid audire. Beatuſque eſt qui ita ſe contra hoc vitium armavit, ut apud eum detrahere nemo audeat. Quod ſi hæc in nobis eſſet diligentia, ne paſſim obtrectatoribus crederemus, jam omnes detrahere timerent: ne non tam alios, quam ſeipſos viles detrahendo facerent. Sed hoc ideo malum celebre eſt, idcirco in multis fervet hoc vitium, quia pene ab omnibus libenter auditur.

[Pſal. 14. 4. Pſal. 100. 5. — * al. ami....]

17. Adulatorum quoque aſſentationes, & noxia blandimenta fallaciæ, velut quaſdam peſtes animæ fuge. Nihil eſt quod tam facile corrumpat mentes hominum, nihil quod tam dulci & molli vulnere animum feriat. Unde & quidam ſapiens ait: *Verba adulatorum mollia, feriunt autem interiora ventris*. Et Dominus loquitur per Prophetam: * *Populus meus, qui beatificant vos, ſeducunt vos, & ſemitas pedum veſtrorum * diſſipant*. In multis, iſto maxime tempore, regnat hoc vitium quodque eſt graviſſimum, humilitatis ac benevolentiæ loco ducitur. Eo fit, ut qui adulari neſcit, aut invidus, aut ſuperbus putetur. Eſt ſane grande & ſubtile artificium, laudare alterum in commendationem ſui, & decipiendo, animum ſibi obligare decepti: quodque hoc maxime vitio agi ſolet, fictas laudes, certo pretio vendere. Quæ hæc tanta eſt levitas animi, quæ tanta vanitas, relicta propria conſcientia, alienam opinionem ſequi: & quidem fictam atque ſimulatam? Rapi vento falſæ [a] laudationis, gaudere ad circumventionem ſuam, & illuſionem pro beneficio accipere? Tu ergo ſi vere laudabilis eſſe cupis, laudem hominum ne requiras. Illique præpara conſcientiam tuam, *qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium, & tunc laus* [b] tibi *erit a Deo*.

[Prov. 26. 22. Iſai. 3. 12. juxta LXX. — * al. Popule. — * al. perturbant. — 1. Cor. 4. 5.]

18. Sit igitur intentus ac vigilans, & adverſus peccata ſemper armatus animus tuus. Sermo in omnibus moderatus & parcus, & qui neceſſitatem magis loquendi indicet, quam voluntatem. [c] Ornet prudentiam verecundia, quodque præcipuum in feminis ſemper fuit, cunctas in te virtutes pudor ſuperet. Diu ante conſidera, quid loquendum ſit, & adhuc tacens provide, ne quid dixiſſe pœniteat. Verba tua ponderet cogitatio, & linguæ officium animi libra diſpenſet. Unde Scriptura dicit: *Argentum & aurum tuum * confla, & verbis tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos: & attende ne forte labaris * lingua*. Numquam [d] malum verbum de ore tuo procedat, quæ ad cumulum benignitatis juberis etiam maledicentibus benedicere. *Miſericordes*, inquit, *modeſti, humiles, non reddentes malum pro malo, neque maledictum pro maledicto, ſed econtrario benedicentes*.

[Eccli. 28. — * Græc. χωνευσον. — * al. in lingua. — 1. Petr. 3. 9. Rom. 12. 17.]

19. Mentiri vero atque jurare, lingua tua prorſus ignoret, tantuſque in te ſit [e] veri amor, ut quidquid dixeris, juratum putes. De quo Salvator ad diſcipulos ait: *Ego autem dico vobis, non jurare omnino*. Et paulo poſt: *Sit autem ſermo veſter, eſt, eſt: non, non: Quod autem his abundantius eſt, a malo eſt*. In omni igitur actu atque verbo, quieta mens & placida ſervetur: ſemperque cogitationi tuæ Dei præſentia occurrat: ſit humilis animus, ac mitis, & adverſus ſola vitia erectus. Numquam illum aut ſuperbia extollat, aut avaritia inflectat, aut ira præcipitet. Nihil enim quietius, nihil purius, nihil denique pulchrius ea mente eſſe debet, quæ in Dei habitaculum præparanda eſt, quem non auro templa fulgentia, non gemmis altaria diſtincta delectant, ſed anima ornata virtutibus. Ideo & templum Dei, ſanctorum corda dicuntur, affirmante Apoſtolo, qui ait: *Si quis templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos*.

[Matth. 5. 34. 37. — 1. Cor. 3. 17.]

20. Nihil habeas humilitate præſtan-

tius,

[a] Iidem veteres editi, *falſæ adulationis*, cui lectioni favet, quod infra numero 30. habetur *ficta adulatione decipere*.
[b] Ciſterc. *unicuique* pro *tibi*.
[c] Idem Ciſterc. *ornet pudicitiam verecundia*.
[d] Cum modo laudato Ciſterc. pleriqùe mſſ. alii libri *Numquam maledictum* (vel *maledictio*) *de ore tuo* &c.
[e] Mſſ. codd. *veritatis amor*, & mox unus Ciſterc. *juramentum putes*.

tius, nihilque amabilius. Hæc est enim præcipua conservatrix, & quasi custos quædam virtutum omnium: nihilque est quod nos ita & hominibus gratos & Deo faciat, quam si vitæ merito magni, humilitate infimi simus. Propter quod Scriptura dicit: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam*. Et Dominus loquitur per Prophetam: *Super quem alium requiescam, nisi super humilem, & quietum, & trementem verba mea?* [a] Verum tu eam humilitatem sequere: non quæ ostenditur, atque simulatur gestu corporis, aut fracta voce verborum, sed quæ puro affectu cordis exprimitur. Aliud est enim virtutem habere, aliud virtutis similitudinem: aliud est rerum umbram sequi, aliud veritatem. Multo deformior illa est superbia, quæ sub quibusdam humilitatis signis latet. Nescio enim quomodo turpiora sunt vitia, quæ virtutum specie celantur.

Eccli. 3. 20.
Isai. 66. 2.

Frequens Hieronymo sententia.

21. Nulli te unquam de generis nobilitate præponas, neque obscuriores quasque & humiliore loco natas, te inferiores putes. Nescit religio nostra personas accipere: nec conditiones hominum, sed animos inspicit singulorum. Servum & nobilem de moribus pronunciat. Sola apud Deum libertas est, non servire peccatis. Summa apud Deum est nobilitas, clarum esse virtutibus. Quid apud Deum in viris nobilius Petro, [b] qui piscator & pauper fuit? Quid in feminis beata Maria illustrius, quæ sponsa fabri describitur? Sed illi piscatori & pauperi cælestis regni a Christo creduntur claves. Hæc sponsa fabri, meruit esse mater illius, a quo ipsæ claves datæ sunt. Eligit enim Deus ignobilia & contemptibilia hujus mundi, ut potentes ac nobiles ad humilitatem facilius adduceret. Nam & alias frustra sibi aliquis de nobilitate generis applaudit, cum universi paris honoris, & ejusdem apud Deum pretii sint, qui uno Christi sanguine sunt redemti: nec interest qua quis conditione natus sit, cum omnes in Christo æqualiter renascamur. Nam & si obliviscimur, quia ex uno omnes generati sumus: saltem id semper meminisse debemus, quia per unum omnes regeneramur.

Matth. 4. Ibidem Luc. 1.
1. Cor. 1. 27.

22. Cave ne si jejunare aut abstinere ceperis, te putes jam esse sanctam. Hæc enim virtus adjumentum est, non per-

A fectio sanctitatis. Magisque id providendum est, ne tibi hoc, cum licita contemnas, securitatem quandam illicitorum faciat. Quicquid supra justitiam offertur Deo, non debet impedire justitiam, sed adjuvare. Quid autem prodest tenuari abstinentia corpus, si animus intumescat superbia? Quam laudem merebimur de pallore jejunii, si invidia lividi simus? Quid virtutis habet vinum non bibere, & ira atque odio inebriari?

B Tunc, inquam, præclara est abstinentia, tunc pulchra atque magnifica castigatio corporis, cum est animus * jejunus a vitiis. Immo qui probabiliter ac scienter abstinentiæ virtutem tenent, eo affligunt carnem suam, quo animæ frangant superbiam: ut quasi de quodam [c] fastigio contemtus sui atque arrogantiæ, descendant ad implendam Domini voluntatem, quæ maxime in humilitate perficitur. Idcirco a variis ciborum de-

C sideriis mentem retrahunt, ut totam ejus vim occupent in cupiditate virtutum. Jamque minus jejuniorum & abstinentiæ laborem caro sentit, anima esuriente justitiam. Nam & vas electionis Paulus * dum castigat corpus suum, & in servitutem redigit, ne aliis prædicans ipse reprobus inveniatur, non * ad solam, ut quidam imperiti putant, hoc facit castitatem: non enim huic tantummodo, sed omnibus omnino virtutibus abstinentia

D opitulatur. Neque magna aut tota Apostoli gloria est, non fornicari: sed hoc agit, ut castigatione corporis, erudiatur animus; quantoque nil ex voluptatibus concupiscit, tanto magis possit de virtutibus cogitare: ne perfectionis magister, imperfectum aliquid in se ostendat: ne Christi imitator, extra præceptum quicquam aut voluntatem Christi faciat: neve minus exemplo, quam verbo doceat, cumque aliis prædicaverit, ipse reprobetur: [d] audiatque cum

E Pharisæis: *Dicunt enim & non faciunt*.

*

* al. quum. *1. Cor. 9. 27.*

* al. ob

Matt. 23. 3.

23. Apostolici vero & præcepti est, & exempli, ut habeamus rationem, non conscientiæ tantum, sed etiam famæ. Non superfluum & a fructu vacuum, gentium magister hoc docet: vult enim etiam extraneos ad fidem homines, per fidelium opera proficere, ut religionem ipsam religionis disciplina commendet. Et ideo sicut luminaria in mundo lucere

Rom. 12. 17.
Philipp. 2. 15.

[a] Sic legimus ex mss. nostris, cum antea impressi omnes *Verumtamen humilitate* &c.

[b] Desunt in Cisterc. ms. *qui piscator & pauper fuit*. Paulo post pro *creduntur* alii mss. codd. *donantur*.

[c] Perperam Erasmianam lectionem secutus editor Benedictinus *fastidio*. Dixit autem ut Victorius notat *contemtus sui*, quo ipse alios contemnit, non se.

[d] Cisterc. membranæ cum editis quibusdam addunt *a Domino*.

re nos jubet, in medio nationis pravæ A & perversæ, ut incredulæ mentes errantium, ex nostrorum actuum lumine, ignorantiæ suæ tenebras deprehendant. Rom. 12. 17. Unde & ipse ad Romanos ait: *Providentes bona non solum coram Deo sed etiam coram hominibus*. Et alibi: 1. Cor. 10. 32. 33. *Sine offensione estote Judæis, & gentibus, & Ecclesiæ Dei, sicut ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile est, sed quod multis*. Beatus est qui tam sancte, tamque graviter disposuit vitam suam, B ut de eo sinistri aliquid ne fingi quidem possit: dum adversus obtrectatorum libidinem pugnat meriti magnitudo: nec fingere quisquam ausus est, quod a nullo putat esse credendum. Quod si id assequi difficile atque nimis arduum est, saltem hanc adhibeamus vitæ nostræ diligentiam, ne malæ mentes occasionem inveniant detrahendi. Ne ex nobis scintilla procedat, per quam adversus nos sinistræ famæ flamma confletur. Alioqui C frustra irascimur obtrectatoribus nostris si [a] eis ipsi obtrectandi materiam ministramus. Si autem nobis diligenter atque sollicite omnia ad honestatem providentibus, cunctisque actibus nostris timorem Dei præferentibus, illi nihilominus insaniunt: consoletur nos conscientia nostra, quæ tunc maxime tuta est, tunc optime secura est, cum ne occasionem quidem male de se sentiendi dedit. Illis enim ... 5. 20. juxta LXX. væ dicitur per Prophetam, *qui dicunt* D *quod bonum est malum: qui lucem appellant tenebras: & quod dulce est, amarum vocant*. Nobis ergo Salvatoris aptabitur Matt. 5. 11. sermo: *Beati estis cum vobis maledixerint homines, mentientes*. Nos modo agamus, ut male de nobis nemo loqui absque mendacio possit.

24. Ita habeto sollicitudinem domus, ut aliquam tamen vacationem animæ tribuas. Eligatur tibi opportunus, & aliquantum a familiæ strepitu remotus E locus, in quem tu velut in portum, quasi ex multa tempestate curarum te recipias, & excitatos foris cogitationum fluctus, secreti tranquillitate componas. Tantum ibi sit divinæ lectionis studium, tam crebræ orationum vices, tam firma & pressa de futuris cogitatio, ut omnes reliqui temporis occupationes facile hac vocatione compenses. Nec hoc ideo dicimus, quo te retrahamus a tuis: immo id agimus, ut ibi discas, ibique mediteris, qualem tuis præbere te debeas.

25. Familiam tuam ita rege & confove, ut te matrem magis tuorum, quam dominam videri velis, a quibus benignitate potius, quam severitate exige reverentiam. Fidelius & gratius semper obsequium est, quod ab amore, quam quod a metu [b] proficiscitur. Præcipue autem in conjugio venerabili atque immaculato Apostolicæ regulæ ordo teneatur.

26. Servetur in primis viro autoritas sua, totaque a te discat domus, quantum illi honoris debeat. Tu illum dominum obsequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonstra, tanto ipsa honoratior futura, quanto illum amplius honoraveris. *Caput enim*, ut ait Apostolus, *mulieris est vir*: nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quam ex capitis dignitate. Unde idem alibi dicit: *Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino*. Sed & beatus Petrus Apostolus ait *Similiter autem mulieres subditæ sint viris, ut & si qui non credunt verbo, per * mulierum conversationem, sine verbo lucrifiant*. Si ergo etiam gentilibus maritis debetur honor jure conjugii, quanto magis reddendus est Christianis. Ephes. 5. 23. 1. Cor. 11. 3. Coloss. 3. 18. 1. Petr. 3. 1. * al. mulicris.

27. Atque ut ostendat, quibus ornamentis etiam viris junctæ feminæ decorari debeant, ait: *Quarum sit non extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut vestimentorum cultus, sed qui absconditus cordis est homo in incorruptibilitate quieti & modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples. Sic enim aliquando & sanctæ mulieres sperantes in Domino, ornabant se, subjectæ propriis viris, si ut Sara obediebat Abrahæ, Dominum suum vocans*. Hæc autem præcipiens, non eas jubet [c] squalere sordibus, & horrentibus pannorum assumentis tegi, sed immoderato cultui, & nimis exquisito interdicit ornatui, simplicemque commendat ornatum atque habitum. De quo & vas electionis ait: *Similiter autem & mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate: ornantes se non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa, sed * quid decet mulieres, promittentes castitatem per opera bona*. Ibid. 3. & seqq. Genes. 18. 1. Tim. 2. 9.

28. Reperi vero te [d] miro fidei ardore succensam, aliquot jam ante annos continentiam proposuisse, & reliquum vitæ tuæ tempus pudicitiæ consecrasse. Magni hoc animi signum, & perfectæ virtutis indicium est, renunciare subito expertæ voluptati, fugere notas carnis ille-

a Erat *eisipsis* uno verbo, & vitiose. Mox alii codd. *materias*.

b Aliter *percipitur*. Quidam mss. *accipitur*.

c Ita maluimus cum mss. libris legere quam cum editis *squalore, sordibus*.

d Male editor Benedict. ad Erasmian. codd. *miræ fidei*.

illecebras, & calentis adhuc ætatis flammas fidei * amore restinguere. Sed illud quoque simul didici, quod me non mediocriter angit ac stimulat, te videlicet tantum hoc bonum, absque consensu & pacto viri servare cepisse, cum hoc Apostolica omnino interdicat auctoritas, quæ in hac dumtaxat caussa, non modo uxorem * viro, sed etiam virum uxoris subjecit potestati. *Uxor*, inquit, *sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir potestatem non habet sui corporis, sed mulier.* Tu vero quasi oblita fœderis nuptialis, pactique hujus ac juris immemor, inconsulto viro vovisti Domino castitatem. Sed periculose promittitur quod adhuc in alterius potestate est. Et nescio quam sit grata donatio, si unus offerat rem duorum [a] Multa jam per hujuscemodi ignorantiam & audivimus, & vidimus scissa conjugia, quodque recordari piget, occasione castitatis adulterium perpetratum. Nam dum una pars se etiam a licitis abstinet: altera ad illicita delapsa est. Et nescio in tali causa, quis magis accusari, quis amplius culpari debeat, utrum ille qui repulsus a conjuge fornicatur, an illa quæ repellendo a se virum, eum fornicationi quodammodo objicit. Atque ut super hac caussa, quid veritas habeat, agnoscas, pauca mihi de divina autoritate ponenda sunt. Apostolicæ doctrinæ regula nec cum Joviniano æquat continentiæ opera nuptiarum, nec cum Manichæo conjugia condemnat. Ita vas electionis ac magister gentium, inter utrumque temperatus incedit ac medius, ut remedium incontinentiæ indulgeat, & ad præmium provocet continentiam. Totusque in hac caussa ejus hic sensus est, ut ex utriusque sententia proponatur castitas, aut certe ab utroque debitum commune solvatur.

* al. ardore
* al. viri
1. Cor. 7. 4.

29. Sed ipsa jam Apostoli verba ponamus, totamque hanc caussam a sui principio retractemus. Loquitur enim ad Corinthios: *De quibus autem scripsistis mihi: bonum est homini mulierem non tangere.* Et quamquam hic laudaverit castitatem, tamen ne aliquibus videatur prohibere conjugia, subjungit. *Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat.* [b] *Uxori vir debitum reddat: similiter autem & uxor viro. Mulier autem sui corporis potestatem non habet, sed vir. Et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare invicem.* Ac rursus, ne tanta pro nuptiarum parte dicendo, videretur excludere castitatem, sequitur: *Nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.* Et statim quasi * recusat hoc, quod dixit, *ad tempus:* ne non tam perpetuam, quam temporalem ac brevem continentiam docere videatur. Ait enim: *propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Unde hoc quod dixit, *ad tempus*, docet meditationem debere fieri castitatis, ut per certa intervalla temporum quasi exploratis continentiæ suæ viribus, sine periculo utrique promittant, quod semper est ab utroque servandum. Quid vero absolute velit, manifeste dicit: *Volo autem omnes homines esse sicut meipsum*, id est, in jugi ac perpetua castitate vivere.

1. Cor. 7. 1.
Ibid. 2. & seqq.
* al. recusat.

30. Vides ne quam caute quam provide, quam sine ullius occasione scandali, magister firmaverit de castitate sententiam, nolens tantum bonum in unius temeritate nutare, quod ligare & confirmare debet consensus amborum? Et re vera, quid ea castitate firmius est, quidve tutius, quam quæ ex duorum cepta sententia, ab utroque velut in commune servatur? Nec de se tantum pars altera sollicita, mutuo se ad virtutis animet perseverantiam. Hoc enim, sicut alia quoque bona, non tantum cepisse, sed perfecisse laudandum est. Jamdudum, ut intelligis, scopuloso difficilique in loco versatur oratio, nec audet in alterutram declinare partem, dum æqualiter utrumque formidat, sed ex nostra difficultate tuum agnosce discrimen, maluimus enim te contristare forsitan vera dicendo, quam ficta adulatione [c] decipere. Duplex, ut vides, malum, æquale & anceps periculum est: ex utroque arctaris, ex utroque constringeris. Contemnere omnino virum atque despicere, aperte contra Apostoli sententiam est: [d] perdere vero tanti temporis castitatem, & Deo non reddere quod promiseras, timendum, atque metuendum est. Ut vulgo dicitur: Facile ex amico inimicum facies, cui promissa non reddas. [e] Sic enim Scriptura dicit. *Quod si voveris votum Domino Deo, non moreris reddere illud: quia quærens quæret illud Dominus Deus abs te, & erit tibi in peccatum.* Ait ergo: Debitam honorificentiam viro exhi-

Deut. 23. 21 sec. LXX. Eccl. 5. 3.
1. Cor. 7. 4.

a Confer S. Augustini ad Ecdiciam Epistolam 262.
b Victorius & pauci alii ex editis addunt, *& unaquæque suum virum habeat*, quæ in mss. non inveniuntur.
c Erasmiana lectio, quam Martianæus exscribit, vitiose *ducere* habebat pro *decipere*.
d Male iterum ex Erasmo editor Benedictinus, *Prodere viro*.
e Eram. & Martianæus *Sicut* pro *sic*. Tum paulo post *erit enim* pro *& erit tibi*.

exhibe, ut ex utroque Domino debitum, quod vovisti, reddere possis. De cujus conscientia non diffidimus, si paululum expectasses: non quod te a bono castitatis retrahamus, sed hujus animum ad castitatis oraculum totis viribus incitemus; ut voluntarium sacrificium offerat Deo, in odorem suavitatis: ut exuta mens a cunctis retinaculis mundanis, atque corporalibus voluptatibus [a] sit: ut valeas plenius inhærere Dominicis præceptis. Quod tamen, ne quid a nobis negligenter esse dictum arbitreris, divinarum Scripturarum testimoniis edocuimus, sicut etiam Apostolus dicit: *Et erunt duo in carne una*, jam non *una caro*, sed *unus spiritus*. (1. Cor. 6. 15. Matth. 19. 6.)

31. Hoc sacramentum magnum est, arduumque est iter castitatis: sed magna sunt præmia, vocatque nos Dominus in Evangelio, dicens: *Venite benedicti Patris mei, possidete præparatum vobis regnum ab origine mundi*. Idem ipse Dominus dicit: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati estis; & ego vos reficiam. Tollite jugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum, & humilis corde, & invenietis requiem animabus vestris; jugum enim meum suave est, & onus meum leve.* (Matth. 25. 34.) *Dicit* enim idem Dominus *iis*, *qui ad sinistram ejus erunt*: *Discedite a me maledicti in ignem æternum, quem præparavit Pater meus diabolo, & angelis ejus: nescio vos, operarii iniquitatis. Erit ibi fletus & stridor dentium.* (Matth. 25. 41.) Illi utique omnes plangent, illi lugebunt, qui ita curis se vitæ præsentis involvunt, ut obliviscantur futuram; quos somno quodam ignorantiæ, & malæ securitatis oppressos fluctibus, Domini comprehendet adventus: unde ipse, in Evangelio ait: *Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, & ebrietate, & curis hujus vitæ: ne forte superveniat in vos repentina dies illa, tamquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terræ.* Et rursum: *Vigilate, & orate, nescitis enim, quando tempus sit.* (Luc. 21. 34.)

32. Beati sunt, qui ita exspectant, ita illum speculantur diem, ut se ad eum quotidie præparent, qui non de præterita sibi justitia blandientes, secundum Apostolum, *per dies singulos in virtute renovantur. Justitia enim justi non proderit ei, a quo die justus esse desierit. Sicut etiam iniquo non nocebit iniquitas sua a die, quo se ab iniquitate converterit.* (Matt. 24. & 25. 13. 2. Cor. 4. 16. Ezech. 18. 24.) Nec sanctus ergo securus esse debet, quamdiu in hujus vitæ agone versatur; nec desperare peccator, qui, secundum prædictam Prophetæ sententiam, uno die justum se efficere potest; sed totum, quo tenditur, spatium vitæ tuæ est, ut peragere possis justitiam; nec de præterita justitia confidens, remissior efficiaris; sed sicut dicit Apostolus, *Posteriora obliviscens, ad ea autem, quæ anteriora sunt, me extendens, ad destinatum persequor bravium supernæ vocationis, sciens scriptum esse cordis inspectorem Deum.* (Phil. 3. 13. Prov. 24. 12. Actor. 1. 24.) Et iccirco satagit, ut animam mundam habeat a peccato. Propter quod scriptum est, *omni custodia serva cor tuum.* Et iterum: *Diligit Dominus munda corda. Accepti autem sunt ei omnes immaculati.* (Prov. 4. 23. Prov. 11. 20. juxta LXX.) Iccirco age, ut ordines reliquum tempus vitæ tuæ sine offensa, ut possis secure canere cum Propheta: *Perambulam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Et iterum: *Introibo ad altare Dei, ad Deum, qui lætificat juventutem meam.* (Psal. 100. 2. Psal. 42. 4.) Quia inchoasse non sufficit; sed perfecisse justitia est.

* EPISTOLA [b] CXLIX.

(* Al. inedita.)

S. HIERONYMI

De Solennitatibus Paschæ.

Hebræorum dies festos edisserit, eosque minime observari debere post Evangelium docet.

1 DE solennitatibus & Sabbathis, Neomeniis, quæ in Lege a Domino præcipiuntur observari, tuæ caritatis imperio cogente, dicturi, quid secundum literam reprobari, vel quid spiritualiter observari debeat: prius cogimur amatoribus literæ adversariisque veritatis respondere; quos cum [c] meo jure possim repercutere magis eos blande leniterque alloquens ad agnitionem veritatis venire cupio, qui cum radicum amarum corticem ruminare cupiunt, poma expuunt, pulveremque auri mirantes, formata metalla despiciunt. Qui etsi secundum literam Legis ob-

a Voculis *fit*, *ut*, omissis, vetus quædam editio, *vacat*, proba æque lectione.

b Prodit nunc primum ex Vatic. cod. 642. fol. 89. Hieronymo adscripta, sed falso, ut nobis tacentibus ex mera dictati lectione constabit. Videtur autem qui Hieronymum auctorem mentitus est, Damasum quoque, cui inscriberetur mentiri, ut ex clausula colligitur, cum in epigraphe nullius nomen adscriptum sit. Nos tum aliis de causis, cum præcipue novitatis merito edidimus, id unum monentes innumeros ex ea a nobis sublatos errores; quorum aliquot dumtaxat notabimus speciminis gratia, ne operam nostram venditare videamur.

c Erat. in ms. *cum eo in se*, nullo sensu. Verus Hieron. epist. ad Marcellam *quos ego cum possim meo jure contemnere*, *Asino quippe lyra superflue canit*; *tamen ne nos* &c.

obſervari cuncta contendunt, velamine poſito ſuper faciem Moyſi, ſpiritus veritatis luce illuminari nequeunt, [a] quos etſi veritati non acquieverint, hirci tamen more emiſſarii, humero noſtræ patientiæ *parati ad ſatisfactionem de ea quæ in nobis eſt fide*, ad heremum ſuæ perditionis, & lavare poſtea veſtimenta, ne contagione hæretici ſenſus polluti remaneant. Nos autem in initio hujus opuſculi exemplo Jeremiæ docti, evellere prius, deſtruere, & poſtea plantare, & ædificare proponimus.

1. Pet. 3. 15. — Levit. 16. 10. & 23. & 26.

2. De Scripturis prius oſtendere cupientes, quomodo hæ feriæ Domini, quæ præcipiuntur Lege ſervari, non umbra, ſed ſpirituali obſervantia celebrantur. Et ſiqui imbecillitatis noſtræ auctoritatem parvipendere voluerint, Prophetas audiant, qui provido patrocinio providentes harum reprobationum Evangelii tempore aperta voce prædixerunt. Immo in eis Domino proloquente: *Dies feſtos veſtros, & Neomenias, & Sabbatha odit anima mea*. Et hæc ſe Dominus non mandaſſe pronunciat, cum ipſum in Lege hæc præcepiſſe manifeſtum eſt. In quibus verbis quid aliud oſtenditur, quod cum Chriſto finis Legis advenerit, ea ſecundum literam cuſtodiri non mandaverit? De ſacrificiis autem per alium Prophetam loquitur. *Non in ſacrificiis tuis arguam te. Holocauſta autem tua in conſpectu meo ſunt ſemper*, [b] *neque de gregibus tuis hircos*, * & reliqua uſque, *aut ſanguinem hircorum potabo*. Quibus verbis Apoſtolus eodem ſpiritu repletus conveniens ait: *Nemo vos ſeducat in eſca aut in potu, aut in parte diei feſti, aut Neomeniæ, aut Sabbati quod eſt umbra futurorum* & reliqua. Quibus verbis luculentiſſime declarat in his ſive diebus temporaliter, ſive eſcis carnalibus obſervatis, nihil aliud quam vaniſſimam umbram, & erroris ſeditionem * invenire poterit. Et Dominus Jeſus Chriſtus in Evangelio Sabbathum ſolvere declaravit cum paralitico præceperat: *Tolle grabatum tuum*, quod Lege prohibitum, videlicet onera in Sabbatho portari, manifeſtum eſt. Solvit & Scenopejam, quando dicebat: *Non aſcendam ad diem feſtum hunc*; ac ſi dixiſſet, in hac hujus feſtivitatis obſervantia honoris mei gloria non aſcendet.

* Mſ. & reliquias.

* al. inveniri poſſe.

3. De Paſcha autem tamquam maximo ſacramento ſalutis noſtræ, paulo latius aliquid dicturus, etiam ſi non eſt hujus temporis cuncta diſſerere, prius oſtendere volo, quibus, vel quantis rationibus phaſe Domini cuſtodiri præcipitur. Menſe primo, X. die menſis agnus anniculus immaculatus ſegregari, & ſervari uſque ad XIII. & XIV. a Domino præcipitur per Moyſen occidi ab univerſo cœtu filiorum Iſrael ad Veſperum. Quas rationes ipſe Dominus verus agnus cum ad Veſperum Paſcha progreditur aliquas permanere volens cuſtodivit, aliquas non ſervari cupiens, commutavit. Qui cum in primo menſe ſecundum præceptum Legis immolari dignatus eſt, & XIII. nullo modo prævenire ſuæ paſſionis tempora permiſit. Aliqua tamen contra figuram feciſſe narrat Evangelium, quia cum a Juda traderetur Judæis, [c] XI. die menſis primi tentus eſt. Et cum ſui Corporis, & Sanguinis Sacramenta dare in ſua vita, & diſcipulis ſuis dignatus fuerit, hoc contra figuram feciſſe monſtratur. Cum ille agnus igitur in typo Chriſti Paſcha occidi præcipitur aſſatus igni cum capite & pedibus, & interaneas poſt ſuam occiſionem conſumi a populo mandaretur. Hoc autem ut mihi videtur, propter duas rationabiles cauſſas Dominus feciſſe cognoſcitur, ne cum Paſcha cum diſcipulis manducaret, niſi poſtea ſacrificium commutaſſet, dicens, *Hoc eſt corpus meum*; ſic etiam poſtea obſervari debere crederetur. Hæc autem altera, ut opinor, cauſſa, ut corpus Domini integrum & ſuum ſanguinem in ſe continens ante paſſionem cernerent, hoc corpore ſpiritualiter refici crederent, & ſic etiam nunc a nobis credi debeat. Et hoc etiam intueri debemus, quod non in XIV. die ad Veſperum, ut Lex præcipit, ille *agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, & *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*; ſed XV. die, in quo manifeſtum eſt diem feſtum Judæorum cum ſuo ſacrificio a Domino eſſe ſolutum. Sed quid in hoc intelligere debemus, quod prius * figurat agni carnes comedere, & poſtea ſui Corporis cibo noſtros Apoſtolos reficit, & poſt Judæorum typicum Paſcha immolatus eſt Chriſtus? Hoc, ut opinor, non ut veritas figuram; ſed figura veritatem præcederet, quia non prius quod ſpiritale, ſed quod animale, deinde quod [d] ſpiritale unde electa, & ami-

Mat. 26. 26. — 2. Cor. 5. — * mſ. figuralis

[a] Quæ hinc ſequuntur fœde corrupta ſunt ac turbara, quæ ſi reficere ex ingenio velimus, nimis multa mutanda ſint.

[b] Supple, *Non accipiam de domo tua vitulos*, quæ feſtinans librarius omiſit.

[c] Sic in apographo, quod emendat poſterior manus, *in* X. Auctoris hallucinationes haud ſane leves ex veterum Patrum ſcriptis ſtudioſo lectori reliquimus caſtigandas.

[d] Mſ. perperam *deinde quod animale, unor electa*,

amica Sponsa Christi universalis Ecclesia anathematisat eos qui cum Judæis in festivitate Paschali XIV. celebrari definiunt, & Sabbatha, & cætera hujus umbralis observantiæ, & hoc tantum observare dignatus est quod Dominus ut in primo mense post XIV. diem Paschalem festivitatem præcedente una Sabbathorum celebrari sine ulla ambiguitate censuerit, licet in hoc veritas Ecclesiæ orta est: aliis sufficere credentibus, ut non in XIV. cum Judæis Pascha celebrarent, alii hoc fortiter cauteque custodiant, ut immolationem veri agni Dei, qui tollit peccata mundi ante XIV. celebrare non audeant secundum illud legale præceptum, quod & Dominus ad passionem veniens minime contemsit, *observabitis eum usque ad XIV.* (Exod. 13. 6.) quæ nunc maxime Ecclesia autoritatem Sedis Apostolicæ sequens observat. Sed hæc deserentes, quia non est hujus temporis per singula discuti, ad spiritalem intelligentiam mentis aciem commutamus, (Vid. Exod. 23. & 24.) quibus præcipitur mense novorum XIV. die mensis paschalis agni carnes comedere, ut nobis nascentibus ob bonorum operum fructus, cum Decalogi a nobis verba completa fuerint, in Evangelii perfectione quaterno numero consistentes carnes nostri agni in Vespere mundi, in quo finis sæculorum pervenit, non tenebratis cordibus, Spiritu Sancto noctem nostram illuminante comedamus.

4. De Sabbatho, & VI. diebus operari præcipitur in VII. autem hoc est Sabbatho, ab omni opere servili prohibemur. Per senarium autem numerum perfectio operum designatur, quia VI. diebus fecit Dominus cælum & terram. In Sabbatho autem omne opus servile, hoc est peccatum, operari prohibemur, quia *qui facit peccatum, servus est peccati*, (Joan. 8. 34.) ut cum in præsenti sæculo perfectionem operum compleverimus, non obdurantes corda nostra in veram requiem, quæ contumacibus denegata est, pervenire mereamur Domino per David dicente: *Si intrabunt in requiem meam*. (Ps. 49. 11.) De quinquagesimo ab altero die Sabbathi VII. hebdomadas plenas numerare nobis Lege præcipitur usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ VII. id est quinquagesimum diem in quo primitiæ offeruntur, quæ denumeratio perfectionis plena per septenarium numerum & quinquedecies & X. quinquies in hoc significare puto, ut

A per quinquagenarium, qui remissionem in se continet, per caritatem, quæ septiformi spiritu gratiæ superveniente diffusa est in cordibus nostris, & quinque nostri corporis sensus Legi Dei subditos habeamus. Quæ verba Decalogum in se continent & per caritatem, ut dixi, *quæ caritas operit multitudinem peccatorum*, (1. Pet. 4. 8.) & sic sacrificium novum Domino ex omnibus habitationibus nostris in usum nostri Sacerdotis cum pacificis B nostris victimis cedentes offerimus, si cum Domino pacem fecerimus offerentes spirituales hostias acceptabiles Deo per Jesum Christum, qui panes primitiarum terræ nostræ etsi fermentatos, tamen sibi consecratos comedit sibi Pontifex, qui cælum penetrans possit compati infirmitatibus nostris, & cum apud Patrem advocatum habeamus cum opera quæ fermento fragilitatis nostræ fermentata in usum hujus Sacerdotis manu orationis elevata cedent per vi- C scera misericordiæ, devorat, quæ odorem suavitatis Deo præbent, sed magis indulgentiam exigunt.

5. De Scenophegia & in fine anni solaris apud Hebræos idem VII. mense, quando congregantur fructus in horrea, sive in cellaria, tunc solemnia celebrare Lege præceptum est, id est primo die tubarum X. die expletionum celebrare debere Sabbatha, & XV. die per dies VII. usquedum finiantur, VIII. tabernaculo- D rum feriæ esse præcipiuntur. His autem fortasse significare potest, ut quia nos in fine sæculis trinæ invocationis Sacramento simus consecrati tuba, prædicationis Evangelii fidem & aspersionem Sanguinis Jesu Christi, in quo vera propitiatio est finito Legis tempore dicere non cessamus, & congregatis bonorum operum fructibus ab omni opere malo quiete per septiformis spiritus gratiam persecutione substentata in octavæ E beatitudinis numerum pervenire mereamur. Quod tamen per jejunii & orationis laborem fieri non est dubium, quia & affligi animas Lege præcipitur.

6. De Neomeniis: in Neomenia buccinare tuba præcipitur, idest nova luna, quia qui in lumine scientiæ illuminatus est prædicare aliis, cessare non debet, quod Paulus scientiæ Christi fulgore illuminatus observare minime contempsit, prædicans in Synagogis. Pauca dicere decreveram, [a] quæ cum hostiæ veri Pontifi-

[a] Supplendum videtur *de hostiis quoque*, aut quid simile; nisi si priora verba turpi transjectione peccant.

tificis in se figuram continent a nobis etiam Domino spiritualiter offerri debent. Per vitulum enim labor noster, per ovem innocentia, per hircum mortificatio fornicariæ voluptatis, per capram, quæ in sublimi pascitur, vita theorica, per arietem [a] autem prædicationis, quæ agnos bono pastori generat, per virtutem castitatis solitariæ mentis nemini præter Christum junctæ, per columbam perspicacia intuitus sacramentorum, per panem soliditas præceptorum, per similam sinceritas vitæ, per vinum & sal veritas prædicationis, per oleum fomenta caritatis intelliguntur. Quæ omnia sive festa, sive sacrificia in uno loco celebrari & offerri Lex jubet, quia tunc omnia prosunt, cum in unitate Ecclesiæ sine ullo schismatis errore peraguntur. Hæc pauca in abysso multa Legis præcepta [b] differens, hanc sorbitiunculam diviti pauper, peregrinus civi præbere non timui, *perfecta dilectio foras mittit timorem*: (1. Joan. 4. 8.) credens etiam hoc, o venerabilis Papa, quod plus valet obedientia cum fide, quam facultas humani ingenii. Hæc autem & a te postulata & a me dicta sunt propter eos, qui, cum in superficie Christiani videantur, per Judaici sensus impietatem corpus Christi, Ecclesiam suis schismatibus scindere non metuunt. Hæc sub brevitate transcurrimus, quæ si per omnia tractarentur, grande volumen poscerent, quod [c] in hujus temporis otium exigit. Ora pro me, venerabilis Papa.

EPISTOLA CL.

PROCOPII Ad HIERONYMUM.

[d] ΠΡΟΚΟΠΙΟΣ ΙΕΡΩΝΥΜΩ.

ΠΆλιν Αἴγυπτος καὶ τρυφὴ, καὶ πένητες ἡμεῖς παρὰ σοὶ, καὶ λόγος ἀπόντων οὐδείς· Οὐδὲν τοῦτο πρᾶγμα, γέλα μόνον χρυσῷ ῥέοντα τὸν Νεῖλον ὁρῶν. κἂν ἔτι μᾶλλον τὴν [e] ὀφρῦν ἀνασπάσῃς, οἰσόμεθα πάντως ὑπερορώμενοι. Ἔσεται γὰρ ἦμαρ ὅτε πάλιν ὄψεις τὴν Ἐλοῦσαν καὶ [f] δακρύσεις ψάμμον μεθισαμένην τοῖς πνεύμασι καὶ τέμνουσαν εἰς ῥίζας, [g] τὴν ἄμπελον, ἔνθα καὶ Νύμφαι ξέναι τινὲς καὶ θαλάττιαι καὶ Ζεὺς ὑέτιος οὐδαμοῦ. τότε γελάσω μὲν ἐγὼ καὶ κωμῳδήσω τὴν τύχην. Σὺ δὲ [h] νομίσεις εὐδαίμονα τὸν νῦν ἀπερριμμένον ἐμέ· Πλὴν ἐν ὅσῳ ἄν σοι δίδωσιν ὁ Νεῖλος τρυφᾶν, γράφε μόνον καὶ κάλει σμικροὺς ἡμᾶς καὶ χαμαί τινας ἐρχομένους· Οὕτω γὰρ καὶ σοῦ γράφοντος ἀπολαύσομεν καὶ τὴν ἀλαζονείαν τῇ τοῦ μέλλοντος ἐλπίδι παραμυθήσομαι.

PROCOPIUS HIERONYMO.

ITerum Ægyptus & mollities, nosque tibi pauperes, & absentium ratio nulla. Nihil est istud, rideas modo auro fluentem spectans Nilum. Etiamsi magis etiamnum attollas supercilium, contemptum omnino patiemur. Erit enim tempus cum iterum videbis Elusam, & flebis arenam disjectam ventis & radice tenus vastantem vites. Peregrinæ aliquæ & mari advenientes Nymphæ & Jupiter pluvius ibi nusquam. Tunc quidem ipse ridebo & subsannabo fortunam. Tu vero me nunc abjectum, tum beatum putabis. Verumtamen dum tibi Nilus deliciis vivere permittit, scribe tantummodo, & nos minutos & velut quosdam humo prorepentes appelles. Sic enim & te scribente fruemur, & tuam superbiam futuri exspectatione mollius feram.

D. JOAN-

[a] Lege *fecunditas*, aut certe quid simile. Mox pro istis *per virtutem castitatis*, lege, me judice, *per turturem castitas*.

[b] In apographo vitiose erat *deferens*, & paulo post solenni lapsu *cibi* pro *civi*.

[c] Lege *majoris* pro *in hujus*, quod est certissimum σφάλμα.

[d] Gazæus nempe, e cujus 60. epistolis hæc est XXVI. Hieronymus vero nequaquam Stridonensis noster, sed cognominis Ægyptius, aut qui in Ægypti partibus degeret. Mirum porro quæ Isaacus Vossius commenta hinc obtruderit de S. Hieronymo, qui vel in Arabum latronum manus incidisset, vel certe in magno versatus fuisset periculo; unde illum Procopius moneat, si iterum Elusam transeat, incidatque in Saracenos, non ita facile evasurum, & matronarum divitum, quibus cum versabatur, auream frustra invocaturum pluviam. Ad hæc superbiæ S. Doctorem accusari, qui ejusdem vitii alios scriptores Græcos insimularet, ac de S. Basilio in Chronico ad annum 2392. dixerit, illum *multa continentiæ, & ingenii bona uno superbiæ malo perdidisse*. Quæ putidissima calumnia est, ac projectæ temeritatis mendacium, cum neminem lateat, ad Photinum clausulam illam referri, non ad Basilium. Cætera nec vacat refellere, cum integro sæculo recentior Hieronymo nostro fuerit Procopius notissimus Christianus Sophista sub Justino Thrace, neque adeo ad sanctum Doctorem nostrum literas dare potuisse, nemo sanæ mentis non sentiat. Ipsam hanc epistolam, non quod ulla ratione ad nostram editionem pertineat, sed quod in Benedictina haberetur, ne quid ex illa deesset in nostra, recudimus, tum etiam quod insignia menda castigare, & reponere haeretici hominis insaniæ oportebat.

[e] Vitiose Martian. ὀρφῶ, & ἀνασπάσης sic.

[f] Idem δαρρύβης pro δακρύσεις, tum μηθισαμένην.

[g] Isthæc τὴν ἄμπελον, ἔνθα καὶ Νύμφαι ξέναι τινὲς καὶ θαλάττιαι καὶ Ζεὺς, supina incuria in Martianæi editione prætermissa sunt.

[h] Martian. νεμίζης, ut alia pravæ scriptionis menda dissimulemus.

D. JOANNIS MARTIANÆI

MONACHI BENEDICTINI E CONGREGATIONE S. MAURI

In universas S. HIERONYMI Epistolas

NOTÆ.

EPIST. I. AD INNOCENTIUM.

Pag. 3. QUI *needum fealmum*. In mss. codicibus variæ sunt hujusmodi lectiones, *qui necdum clavum in lacu rexi*; vel *qui necdum scalfum*, &c. aut, *qui necdum capbam in lacu rexi*. Unus habet *scalnum*.

Ibid. *Igitur Vereella Ligurum*. Hic quoque variant mss. *Igitur Vergellenorum civitas*, vel, *Igitur Vercellis Ligurum eivitas*. *Igitur Vercellenorum eivitas*.

p. 5. *Rasura modica sanguinem*. In aliquot vetustis mss. codicibus iste est contextus, *& leviter perstringens cutem, rasura modico sanguine aspersit. Sine bello imbellem manum percussor expavit, & victam dextram gladio marcescente. Iratus in secundos impetus torquet.*

Idid. *Tertium ictum sacramentum frustraverat*. Hoc modo legunt vetustiores mss. codices. Editi aliter, *& tertius ictus sacramentum frustratus erat Trinitatis*. Doctus Gravius legendum statuit, *& tertius ictus frustratus sacramentum erat Trinitatis*.

Ibid. *Omnium subeat mentibus*. Exemplaria manuscripta legunt, *mentes omnium subeat*.

p. 7. *Mediolanis incubantem*. Hanc coarguit Marianus lectionem, sed frustra, uti noscunt eruditi, qui bene interpretantur verbum incubantem.

EPIST. III. AD RUFFINUM.

p. 9. *Qui audacia satis vota*. Editi legunt, *qui audaci fieri satis voto credebam si*, &c.

p. 10. *Ad Ægyptios Confessores*. Confessores isti Ægyptii, hi sunt (inquiunt Scriptores nuperi) quos propter divinitatis Christi confessionem Valens Imperator in exilium ejecit anno 371. Sed hoc repugnat cum adventu Ruffini & Melaniæ in Ægyptum. Nam ex Palladio in Lausiac. c. 33. exploratum nobis est Melaniam Alexandriam pervenisse ipso exordio Valentis Imperii, hoc est, anno Christi 364. vel 365. quo scriptam dicimus hanc Hieronymi epistolam ad Ruffinum Monachum.

p. 11. *Sanctæ Melaniæ famulus*. Non legas cum Erasmo, & Mariano, *sancti Melanii*; sed, *sanctæ Melanii*. vel, *sanctæ Melaniæ*, ut legunt mss. Codices nonnulli.

Ibid. *Nulla Euriporum amœnitate*. Tubos & Euripos olim nobiles habebant in hortis, sic arte factos, ut aqua miris viribus huc & illuc flueret ac refflueret, ad exemplar Euripi maris, unde Euripi nomen sumserunt.

p. 13 *Fulgeat quilibet auro*. Cluniacensem Codicem, & alios mss. sequuti sumus hoc loco. Editi sic mutant hanc lectionem; *Fulgeat, cuilibet, auro, & pompaticis fereulis corusca ex sarcinis metalla radient*. Sed hoc nullo sensu dicitur, nec hujusmodi contextus caret solœcismo.

EPIST. IV. AD FLORENTIUM.

Ibid. Secundam Epistolam inscribunt mss. Codices quamplures, *de ortu amieitiæ*, hoc est, *Incipit Epistola Hieronymi ad Florentium, de ortu amieitiæ*.

Ibid. *In quibus Christum sustentasti*. Manuscriptus Cluniacensis optimæ notæ legit, *in quibus sustentandis Christum vestisti* &c.

Ibid. *Mutorum etiam potest ora*. Idem legit, *mutorum*, alii, *multorum*.

Ibid. *Ego ille tardissimus*. Excepto eodem Cluniacensi Codice mss. decem alii legunt contrario sensu. *Ita ego ille ardentissimus, quem intolerabilis languor affieiebat*.

Ibid. *Gestu caritatis & voto*. Exemplar Cluniacense sequuti sumus: cæteri mss. Codices diversas hujusmodi retinent lectiones; *certo caritatis voto*; vel *earta caritatis &*

EPIST. V. AD FLORENTIUM.

Habeo alumnos qui antiquariæ arti serviant. Locus corruptissimus in quampluribus exemplaribus mss. ubi legimus, *qui antiqua artis me erudiunt*. p. 15.

EPIST. VI. AD JULIANUM.

In veteribus libris mss. inscribitur, ad Julianum Diaconum Aquilejæ. Erat tamen Diaconus in patria S. Hieronymi, hoc est, in Stridone, & non in Aquileja. p. 16.

Hibera excetra. Excetra hæc sive hydra erat Sacerdos Lupicinus, Pastor mercenarius & inutilis, qui sororis forte Hieronymi casus & culpæ particeps, postea fratri detrahebat. p. 17.

EPIST. VIII. AD NICEAM.

Turpilius Comicus. Hunc Comicum Eusebius testatur fuisse temporibus Pompeii: sed nullum exstat hodie monumentum hujus Auctoris. p. 21.

In re non vera. In re non vera, id est, in Comœdia sua. Nam Comœdia est res ficta, continens tamen veras sententias. Ibid.

Quos Cascos Ennius appellat. Lingua Sabinorum *Cascum* dicebat *senem & antiquum*; unde proverbium in Chiliadibus Erasmi: Cascus, cascam ducit, hoc est, vetulus vetulam. Ritu igitur ferino victum quærebant Casci, quia glandibus victitabant. Ibid.

Apud Ciceronem Lælius. Prodit hoc M. Tullius in libro qui Lælius inscribitur; ubi docet dissuendam esse consuetudinem, non discindendam, si quando inciderimus in amicitiam nobis parum idoneam. Ibid.

EPIST. IX. AD CRYSOGONUM.

Chrysocomam vocant mss. Codices. Ibid.

EPIST. X. AD PAULUM.

Ad Christi similitudinem candidum. Idem Hieronymus hæc habet in caput 10. Ecclesiastæ: *Lege Daniel, vetustum dierum invenies Deum. Lege Apocalypsin Johannis, & caput Salvatoris candidum ut nivem, & quasi lanam albam reperies*. p. 24.

EP. XII. AD ANTONIUM MONACH.

Duodecim Exemplaria manuscripta inscribunt hoc modo Epistolam istam; unus autem Colleg. Navarr. *Ad Amonium Monachum*; alter denique Monasterii S. Cygiranni, *Ad Chrysocomam Monachum Aquilejæ*. Antiquissimus unus Codex Regiæ Biblioth. & alter S. Martini a Campis retinent hujusmodi lectionem. *Incipit ad Antonium Monachum Hemonæ*, id est, *Hermonæ*. Erat itaque Monachus ille, ubi erant Virgines Hermonenses. p. 26.

Quum tu ne mu quidem. De hac syllaba μῦ mu, quam solent muti sonare, diximus in Notis nostris in Epistolam ad Philemonem. Vide Hieronymi Commentarium in hanc Epistolam cap. 3. Isaiæ pro *ne mutum quidem*, vellem reponere, *ne mu quidem*: quia vox illa valde familiaris erat Hieronymo. p. 27.

EPIST. XIV. AD HELIODORUM.

p. 28. In mſſ. Codicibus diverſæ ſunt ac variæ lectiones tituli hujus Epiſtolæ, nempe: *Incipit Epiſtola Hieronymi ad Heliodorum Presbyterum*, vel *ad Heliodorum Epiſcopum*; alii legunt, *ad Heliodorum Monachum*: Unus autem Codex perantiquus *ad Heliodorum Monachum, poſtea Epiſcopum*. Quem titulum genuinum agnoſco.

p. 29. *Nolo priſtinarum neceſſitatum*. Editi legunt, *Nolo priſtinarum neceſſitudinum recorderis*: ſed reclamant omnes mſſ. Codices, qui retinent, *neceſſitatum*. Cujus lectionis poteſt firmari veritas ex Epiſtola prima ad Florentium, ubi ajebat Hieronymus. *Heliodori fratris a te adjuta neceſſitas, mutorum etiam poteſt ora laxare. Quibus gratiis, quæ ille præconio peregrinationis incommoda a te fota referebat?* De his neceſſitatibus loquitur hic S. Hieronymus, deque incommodis peregrinationis antiquæ.

p. 32. *Non fateatur fraudem idololatriam*. Aliquot Exemplaria manuſcripta ſic legunt. *Non fateatur idololatras eos, ſed ſimiles eorum*, &c. vel, *Non fateatur idololatras exoſos tantum, ſed ſimiles eorum*, &c.

Ibid. *Scylla ceu renidens*. In quampluribus mſſ. Codicibus legimus, *Scylleum renidens libido blanditur*. Eraſmus *Scyllacaum renidens*, &c.

p. 33. *Crucis antenna*. Alii Codices mſſ. cum editis legunt, *Crux antennæ figatur*, &c.

p. 35. *Nicolaitarum hæreſis*. Curioſis deſcribo adnotationem marginalem, quæ legitur in vetuſto Codice Cluniacenſi Epiſtolarum S. Hieronymi. Hæc igitur verba retinet e regione poſita vocis *Neophitarum*, quam legit pro voce *Nicolaitarum*: Neophitæ vocabantur Hæretici, id eſt, novelli. Quare hæreſis a Nicolao exorta eſt. Nam cum ille uxorem haberet pulcherrimam, quam nimium zelabat; eumque nimium detraherent quod zelotypus eſſet, produxit eam in publicum dicens. Quicumque vult hac mea uxore, abutatur. Quod ille ſimpliciter dixit: tamen ex eo hæreſis orta eſt, ut uxores omnibus eſſent communes. Unde propter hoc malum, in alia ſcelera incidit.

p. 39. *Et ut his intereſſe contingat*. Cluniac. Codicem hic ſequuti ſumus, quia ſenſum genuinum exhibet: quod difficile in aliis reperies niſi in altero Monaſterii S. Martini a Campis, qui legit eodem modo.

EPIST. XV. & XVI. AD DAMASUM.

Ibid. *A Sacerdote victima ſalutem*. Manuſcripti omnes legunt, *a Sacerdote victimæ ſalutem, a Paſtore*, &c. Editi vero, *victimam ſalutis*.

p. 39. *Fine determinat*. Editi, *diſterminat*: ſed omnes mſſ. Codices legunt, *determinat*. Euchariſtiam porro, ſanctum Domini priſci vocabant; & mutuo eam ſibi mittebant in ſignum Catholicæ communionis.

Ibid. *Ab Arianorum Præſule*. In pluribus mſſ. Codicibus ita legimus, *ab Arianorum prole Campenſibus*, &c.

p. 41. *Crucifixam mundi ſalutem*. Hic quoque legunt Exemplaria vetuſtiſſima, *per crucifixam mundi ſalutem, per homouſiam Trinitatem*.

Ibid. *Ne obſcuritas loci in quo dego, fallat bajulos*. Editi optimam mſſ. Codicum mutarunt lectionem hoc modo, *obſcuritas loci, in quo dego, te fallat, per bajulos litterarum*, &c.

p. 43. Ibid. *Per neceſſarium fidei*. Ita legunt exemplaria mſſ. excepto vetuſto Codice Cluniacenſi, qui retinet ſequentem lectionem, *per neceſſarium fidei noſtræ decus paſſionum: ita qui Apoſtolos honore ſequeris*, &c.

EPIST. XVII. AD MARCUM.

Ibid. In quamplurimis. Codicibus mſſ. inſcribitur hæc Epiſtola: *Ad Marcum Preſbyterum Calcidæ*, in vetuſto autem Cluniacenſi jam laudato, *ad Marcum Epiſcopum Calcidæ*. Falſo itaque vel *Caledenſem*, aut *Teledenſem Presbyterum* dixerunt editi libri & Latino & Gallico ſermone. Erat porro Marcus Presbyter vel Epiſcopus *Chalcidis urbis* vel *regionis*, ad quem attinebat fidem agnoſcere Monachorum *deſerti Chalcidis*.

EPIST. XVIII. AD DAMASUM.

p. 48. *Quamvis ſint eruditiſſimi*. Origenem intelligit, de quo Epiſtola ad Pammachium & Oceanum hæc ha-

bet: *In lectione Iſaiæ, in qua duo Seraphim clamantia deſcribuntur, illo interpretante Filium & Spiritum Sanctum, nonne ego deteſtandam expoſitionem in duo Teſtamenta mutavi? Habetur liber in manibus ante viginti annos editus*, &c.

JOD HE, JOD HE. Miror ſilentium Eraſmi, & Mariani in locis obſcurioribus Hieronymi: nihil enim de Nomine Dei Tetragrammato invenire potui apud hujuſmodi editores, qui ſæpius tamen frivola ſcholiis ac notis illuſtrant. Sciat itaque lector curioſus Hieronymum hic reſpexiſſe ad Nomen Dei ineffabile quomodo ſcriptum legebatur in Græcorum libris, ubi in hunc modum edi ſolitum fuit, ΠΙΠΙ. Ex hoc ſcribendi modo, atque illud nomen legendi, potuit dicere Hieronymus Nomen Dei ineffabile & Tetragrammaton ſcriptum eſſe per JOD HE, JOD HE, ſive duplici IA. Conſule quæ a me dicta ſunt Prolegomeno III. num. VI. in Tomo I. & deinde Tomo II. col. 281. Vide etiam Epiſtolam ad Marcellam col. 705. ejuſdem Tomi II. Editionis noſtræ. p. 52.

Septuaginta: Et miſſum eſt, Pars iſthæc expoſitionis Viſionis Iſaiæ, eodem tempore & eodem loco ſcripta eſt, quo ſuperior expoſitio, quam non abſolvit uno tenore Hieronymus, propter dolorem oculorum, & quia notarius, qui ceratis tabellis excipiebat verba dictata a ſancto Doctore, explicuerat ceras, quando explanatio jam pervenerat ad hunc ſequentem verſiculum: *Et miſſum eſt ad me*, &c. Una itaque Epiſtola, ſive brevis Tractatus confitendus eſt, ex duabus partibus conſtans, & per diverſa intervalla dictatus. Unde in mſ. codice Toloſano Conventus S. Dominici, totus iſte Tractatus ſuo ordine poſitus reperitur indiviſus, ſub eodem numero, quaſi una & ſingularis Epiſtola. p. 59.

Ibid. *Symmachus*. Omittunt Editi libri lectionem Symmachi, quam retinent omnes mſſ. codices, de qua paulo poſt meminit ipſe Hieronymus.

EPIST. XIX. DAMASI.

Dilectionis tuæ eſt. Aliquot mſſ. Codices ſic legunt poſt vocem *proferunt*. *Studium ergo dilectionis tuæ deprecor, ut ardens* &c. p. 63.

Ambiguitatibuſque ſupploſis. Editi libri, pro *ſupploſis*, ſubſtituunt *ſcrupuloſis*, id eſt, *ambiguitatibuſque ſcrupuloſis*. Ibid.

EPIST. XX. AD DAMASUM.

PHEDUTH interpretatur. In cunctis Exemplaribus mſſ. mutatum eſt nomen iſtud in vocem EPHOT, cum propter aliquam affinitatem verborum, tum propter imperitiam veterum exſcriptorum, quibus notior erat vox *Ephod*, quam verbum *Pheduth*, quod non intelligebant. p. 64.

Lector inveniat. Ita legimus in omnibus mſſ. Codicibus. Editi inter voces *Lector*, & *inveniat*, hoc habent additamentum, *quid ſequatur*. p. 65.

ANNA ADONAI. In Hebræo hodierno legimus Pſal. 117. verſ. 25. אנא יהוה הושיעה נא אנא יהוה הצליחה נא כרוך הבא בשם יהוה; tempore autem S. Hieronymi primum & ſecundum *Anna* legebatur cum *He* in fine אנה; tertium vero quod eſt ante vocem BARUCH legebatur cum *He* in principio & in fine הנה, quia *He* in verbo ASLIANNA non erat paragogicum, apud veteres Hebræos, ſed primum elementum vocis הנה *Anna*, quæ conjunctio ſive interjectio habebatur, ſicut δὴ apud Græcos in σῶσον δή, & εὐόδωσον δή. Locus iſte adeo corruptus invenitur in antiquis Editionibus, ut vix ſenſus Hieronymianus poſſit ex illis percipi vel comprehendi. Nos ex attenta lectione ac Codicum mſſ. ſubſidio voces Hebræas, Græcas atque Latinas priſtinæ integritati reſtituimus. Conferat qui voluerit nova cum veteribus, ut noſtri laboris fructum facilius percipiat. Ibid.

In Latino mutare videamur. Id eſt, in Latinum ſermonem transferendo mutare videamur verba Græcorum Interpretum, Aquilæ, Symmachi, Theodotionis & Quintæ Editionis. Quod non intelligentes Editores antiqui poſuerunt, *in Latino*. & *in Latina*. Ibid.

Ponitur δὴ. Hunc locum ita reſtituimus ad fidem Exemplarium mſſ. præcipue vero auctoritate Codicis eximii, Monaſterii S. Cygiranni. De quo Hieronymi contextu ignoto Eraſmo atque Mariano audiendus ipſe Eraſmus in ſcholiis ſuis. Hic locus, inquit, in omnibus Exemplaribus ita depravatus eſt, ut non poſ- p. 66.

ſim

sim liquido conjicere. Quamquam ex elementorum vestigiis, ita legendum arbitror. Δεήσεως ὡς ἄνα, id est, deprecationis, ut ἄνα, quæ vox apud Græcos aliquando est obsecrantis, præsertim apud Poetas. Verum hanc conjecturam meam protinus rejiciat, qui probabilius aliquid invenerit. Quidam ascripserat post verbum, *ponitur* σχετλιαστικῶς, magis suam, ut opinor, conjecturam, quam exemplaria secutus. Hæc Erasmus, quem si Marianus imitari voluisset, verbum σχετλιαστικῶς protinus abjecisset: sed non fuit editor perdiligens, unde futilem nescio cujus conjecturam nobis obtrudit, quasi sincerum Hieronymi contextum.

Interjectionis porro Hebraicæ הנה *Anna*; sive אנה cum Aleph ab initio, non exprimit sermo Latinus in Vulgata Editione Latina Psalmorum; sed Hieronymus illam expressit in suo Psalterio Latino ex fonte Hebraico derivato; habet enim: *Obsecro Domine, salva obsecro: obsecro Domine, prosperare obsecro*. Ubi vides *Anna* quater expressum *obsecro*; & consequenter, quater in Hebræis voluminibus fuisse positum tempore Hieronymi, ut hodieque exstat in Exemplaribus Massorethicis. Diligentius itaque contextum Hebraicum Psalmorum conferebat Hieronymus quando Latinam interpretationem adornavit, quam dum scriberet adhuc junior ad Papam Damasum. Nisi dixerimus in ejus excusationem, varias fuisse tunc temporis lectiones Codicum Hebræorum, quod facile crediderim.

Ibid. *A Domino factum est*. Pulcherrimum genuinumque totum huncce contextum retinent Codices mss. Cluniacensis maxime quem sequuti sumus addentes solumodo *sith* ex alio Codice, quum alii legerent *si*. Editi ante nos libri hoc modo depravate legunt: *Et quando silentium volumus imperare, strictis dentibus spiritum coarctamus & cogimus insonando scilicet sibilum: ita & Hebræi*, &c.

p. 68. *Extremum prioris*. Hieronymi genuinum istum locum mutant veteres editores in alium falsum ac imperitum, legunt enim contra fidem omnium Exemplarium manuscriptorum: *Aleph namque litera prima verbi sequentis, extremam verbi prioris Jod inveniens excludit*. Nam in הושיע אנא *Hosiach anna*, litera *Jod* non est extrema prioris verbi; sed litera *Ain*, ut retinent constanter omnes Codices mss. Error hinc natus, quod Erasmus & Marianus non attendebant animum ad consuetudinem Hieronymi, qui *Aleph* & *Ain* habebat pro vocalibus; unde in הושיע OSI, dicit *Ain* elisum, quod sonum *Jod* idem *Ain* haberet in hac voce.

Ibid. *OSANNA BARRAMA*. Licet legat Hieronymus cum elisione *Osanna Barrama*, attamen apud Matthæum legebatur sicut in Psalmo הושיע *hosiah anna*. Legit porro *barrama* juxta regulas hodiernorum Grammaticorum docentium ה *he* emphaticum, sive articulum affici *patahh* id est, *a* vocali, sequente daguesh, ut in הדבר *baddabar*, *verbum*: hunc vero articulum sæpius excludi per literas serviles, quæ usurpant illius punctum, V. g. בכהן *bacchoben*, pro בהכהן *behacchoben*. Sic ergo Hieronymus legebat ברמה הושיע אנא OSANNA BARRAMA, pro *bebarama*. Supra autem legebat quidem *basem* cum *a*; sed non duplicabat literam *s*, juxta morem hodiernum בשם *bassem*. Id si exploratum fuisset imperito Joanni Clerico, non ineptus fuisset defensor aliorum imperitiæ qui posuerunt in Quæstionibus Hebraicis S. Hieronymi in Genesim *beben*, *in filio*, pro *baben*, vero & genuino.

Ibid. *Fictam ferre sententiam*. In quampluribus mss. Codicibus legimus, *quam de aliena lingua fictam alibi falsam referre sententiam*. Hinc lectio duplex in editis libris, *fictam falsamque referre sententiam*.

EPIST. XXI. AD DAMASUM.

p. 69. *Quare hic peccatores recipit*. Ita legunt omnes mss. Codices: nec licet Mariano mutare hanc lectionem absque auctoritate exemplarium manuscriptorum, quamvis in Vulgata positum sit, *Quia hic*, &c.

p. 70. *Marcus quoque in eadem*. Erasmi Editio addit hic *ad pænitentiam*. Quod additamentum legebatur in Exemplaribus Versionis Italicæ, ut videre est in nostra Italica, veteri Vulgata Latina quam nuper edidi.

p. 71. *Pendens ex Israel*. Nihil aliud lego in mss. Exemplaribus hujus Epistolæ: quare non laudo Marianum qui addidit vocem *filiis*, quia Tertullianus lib. de Pudicitia cap. 9. ex hoc loco Deuteronomii legebat, *Non erit vectigal pendens ex filiis Israel*.

Famis autem μεταφορικῶς. Hunc locum non restituit Erasmus, ut putabat; sed depravatum edidit in contextu & in scholiis. Marianus nec diligentior Erasmo, nec felicior nova depravatione sic eum castigat, Fames autem μετὰ ἐκτάσεως ἰσχυρό. Εκτασις, productio, extensio. Prius ἐκστάσεως legebatur, sed falso. Hoc est, non solum dictum fuit, quod facta sit fames; sed quod valida etiam fames facta fuit, cum extensione quadam scriptum est. Hucusque Marianus. Deus bone, qualem habemus Hieronymum in veteribus Editionibus! Nihil est certe genuinum, nihil sæpius Hieronymianum in illis; sed pleraque conficta falsaque, ut ex præsenti loco manifestum esse poterit, quem locum restitui subsidio decem Exemplarium mss. p. 74.

EPIST. XXII. AD EUSTOCHIUM.

Super humeros hyacinthina lana. Locus omnino corruptus in editis libris, qui legunt; *Et per humeros, hyacinthina lana forte volitans*, vel, *Et per humeros hyacinthina lana Mavorte volitans*. Nihil exstat in exemplaribus mss. *de hyacinthina lana*, hæcque verba conficta sunt ab iis qui contextum non intellexerunt. Legendum itaque, *Et super humeros Maforte volitans*. Est autem *Maforte*, vel potius *Marphote*, velum sericum tenue, quod nunc vocamus *la coeffe*, in Vasconia vero *la Marsovile*, quod velum in Virgunculis est album, in aliis mulieribus nigrum. Volitat sæpius super humeros quum caput laxius ligatum est. Hoc nomen derivatum non dubito a Græca voce μορφή, quæ *formam*, & faciei *pulcritudinem* sonat. Nam adhibetur istud ornamentum ad componendam faciem mulierum & virginum. Qui volunt *Maforte* vocem esse Ægyptiam, non satis attendunt Hieronymum Romæ scripsisse hunc libellum, & de Virginibus Romanis fuisse loquutum, non de Monachis Ægypti. p. 97.

Humilis sedeas. In ms. Codice Cluniacensi legitur, *in humili sedeas loco, scabello te*, &c. Alii non pauci legunt, *humi sedeas, scabello te*, &c. p. 111.

Et nudi impatientia. Exemplaria tria vel quattuor mss. *& nudi ad impatientiam frigoris pedes*. p. 112.

Probat, & altilis geronepopam. Locus obscurissimus & qui restitui vix possit subsidio veterum librorum manuscriptorum. Neque tamen dubitaverim genuinam esse lectionem Codicis Cluniacensis, si vera est in antiquis Exemplaribus: sensus enim hujus lectionis mentem Hieronymi nobis repræsentat, & in eo consequentia sermonis perspicua mihi videtur. *Prandium*, inquit, *nidoribus probat, & altilis geronepopam qua vulgo pappezo nominatur*. Certe si *geronepopa* sive *gerontopapa*, fuit senum puls sive cibus confectus ex succo altilis pingui & farina triticea, qui vulgo diceretur *pappezo*, Cluniacensis Codex vetustus & optimæ Notæ retinet fere quod Hieronymus ediderat. Jam quia nesciat *pappam* esse puerorum cibum sive *pultem*, & *pappare*, idem significare quod *cibum sumere*? Persius Satyr. 3. Et similis regum pueris pappare minutum Poscis, & iratus mammæ lallare recusas? Hic *pappare minutum* significat puerorum *pultem*, quam & nos *papet* dicimus, ut ante nos viri docti observarunt apud Calpinum. Sicut autem cibus ille antiquissimus fuit ex farina, aqua, melle seu caseo, & ovo decocto factus; ita pultes senum potuerunt ex farina & juribus altilium confici & carnium cæterarum, unde senex importunus prandium & ejusmodi pultem nidoribus altilis & carnis probare solitus fuit. Huic lectioni ac sensui favent cæteri mss. Codices, legunt enim omnes accusativum casum, *opopan* & *pepan* hoc modo: *Prandium nidoribus probat & altiles vulgo papizo nominatur*: vel, *& altilis genere pepam vulgo papizo nominatur*: aut denique, *& altilis geronepepan vulgo papizo nominatur*. Cluniacensis Codex quem sequuti sumus, addit super vocem *pappezo*, vel *papio*. Aliam lectionem mihi subministrare in promtu fuisset, si quid de antiquis lectionibus mutare voluissem: ita vero legendum conjicerem, salva superiori lectione, *prandium nidoribus probat ut altilis geronepopa, qua vulgo pappezo nuncupatur*. Certum namque ac exploratum mihi est ab adolescentia, *upupam* aviculam spurcissimam, quam fimus boum & stercora delectant, prandium nidoribus probare, & prepeti penna volitare in prata illa quæ bovinis infecta sunt fimis, & stercoribus. Potuit igitur Hieronymus senem, cui inimica castitas, inimica jejunia, dicere *geronepupam* vel *geronepepan*, quæ prandium nidoribus probaret, in similitudinem upu- ibid.

parum

parum veterum nidoribus & fimis gaudentium. Si ad Græcas voces confugere voluerimus & linguæ peregrinæ auxilia quærere, tertio hocce diverso modo legendum erit: *prandium nidoribus probat & altiles γέρων ὁ τόππα; vulgo pappizo nuncupatur*. Hoc est, senex ille, venter popa, gulosus & insatiabilis, probat altiles prandiumque nidoribus carnium ac fumo, & libenter accurrit ad popinales delicias. Hæc sunt, ni fallor, quæ possunt excogitari ad restitutionem hujus loci. Hincque videas frustra laborasse eos qui per juniores grues hunc locum multis sermonibus restituere & interpretari studuerunt. Cæterum *upupa* quæ vulgo *pappezo* dicta erat apud Romanos secundum lectionem secundæ restitutionis, nunc dicitur *la plupe* apud Vascones: aves enim cristatas plumis, vocant aves *plupades*. Venatores eas insectantur, quia obesæ sunt & pingues, & capiuntur ultima æstate cum ficedulis & cæteris aviculis quæ hoc tempore valde pinguescunt. Ne quid vero desiderari possit post diuturnam meditationem nostram & laborem improbum, addamus & quartam hujusmodi lectionem quæ sensum habet optimum: *Prandium nidoribus probat & altiles, vulgo papezo nuncupatur*. Vocabatur vulgo *pappezo*, id est, *pappedo*, quod nos Gallice diceremus, *vieux gourmand*, aut *pere-gourmand*; sicut in proverbio dicimus, *un vieux singe, un vieux barbon, un vieil yvrogne, un maitre yvrogne*. Si quis meliorem ac veriorem invenerit restitutionem libenter suscipiemus, modo doceat, & non detrahat. Meminisse etiam juvat lectionem hanc ultimam esse Codicis Colbertini num. 2397. qui quum omiserit vocem *geronepopan* videtur nonnihil corruptus, quamvis aliunde optimum sit exemplar ac vetustum. Ex eodem tamen post inextricabiles difficultates, & isto modo legendum censeo: *Prandium nidoribus probat & altiles γέρων ὁ πάππας, vulgo pappezo nuncupatur*. Nulla est tam facilis & expedita lectio sive in verbis, sive in sensu: nam senex erat ille Clericus qui prandium & altiles nidoribus probabat, unde dicitur *geron o poppas*, Gallice, *ce vieux papa* idemque vulgo *papezo* per jocum & contemtum nuncupabatur, sicut infans dicitur *pusio* apud veteres Latinos.

p. 118. *Quod Remoboth dicunt*. In mss. Codicibus hæc vox non uno modo scribitur, in quamplurimis legimus *Ronnuoth*, in aliis *Remnevoth*, vel *Remnoth*. Tertium istud Monachorum genus vocat S. Pater noster Benedictus, *Sarabaitarum*; & quartum genus addit vocans illud *gyrovagum*, Regulæ Capite 1. Legat qui voluerit Cassianum Collatione 18. quæ est Piamonis, cap. 4. & cap. 7. ubi de hisce Monachis disputatur. Quod autem sequitur, *in nostra provincia*, non intelligas in Pannonia Hieronymi Patria, vel in Italia, sed in Syria vel Palæstina, ubi vitam Monachi primum professus est Hieronymus. Consule Sulp. Severum in Dialogo de Hieronymo loquentem.

p. 120. *Ut nemo dehabeat*. Omnes mss. Codices, nullo excepto, hanc retinent lectionem: voce quoque *delabere* utuntur antiqui Scriptores lib. 3. de Vitis Patrum cap. 20. *Maxime si dehabent, & egentiores sunt*. Ubi vides *dehabere*, idem esse quod *minus habere*, & non *valde habere*, ut putavit Marianus. Sensus itaque Hieronymi hic est, ita œconomus universa in Cœnobio moderatur, ut nullus indigeat rebus necessariis, nemo quid postulet, nemo minus habeat quam necesse sit. S. Benedictus, qui plura Regulæ suæ Capitula ex hoc loco contexere videtur, sic habet Cap. LV. de Vestimentis & Calceamentis Fratrum: *Dentur ab Abbate omnia quæ necessaria sunt ... ut omnis auferatur necessitatis excusatio*.

p. 123. *Novem mensibus*. In Codice ms. Cluniacensi recentior manus *novem* posuit pro *decem*: sed prima scriptoris manu positum fuerat *decem*, quod cætera retinent Exemplaria vetustissima. De novem autem mensibus vel decem, quibus infantes in utero gestari solent, vide Medicos & rerum naturalium Scriptores.

p. 126. *Pone me sicut umbraculum in corde tuo*. Multa post hæc adtexuit codex ms. Bibliothecæ Eminentissimi Cardinalis Chizii; sed quum sint manifesto supposititia, ea neglesimus.

EPIST. XXIII. AD MARCELLAM.

p. 127. *De suis socculis detrahentem*. Falsam hoc loco substituunt lectionem editi libri, & veram ponunt in margine, vel in notis. Et vero quid significat *designatum Consulem de suis sæculis detrahente*, aut *de-*

trahentem? Restituenda igitur codicum veterum lectio, *Tertio, ut designatum Consulem, de suis socculis detrahentem, esse doceamus in tartaro*: tria enim ostendebat Hieronymus de sancta Lea, primum quod gaudiis universorum esset prosequenda quæ jam in cælo coronam acceperat virtutum. Secundo vita ejusdem breviter explicanda fuit. Tertio docebat Prætextatum Consulem designatum, qui quondam detraxerat de socculis Leæ, id est, eam contemtui habuerat, esse in tartaro, dum illa æterna beatitudine frueretur.

EPIST. XXV. AD EAMDEM.

Interpretantur ἱκανὸν. Pro hac voce aliam ab ipsis confictam posuerunt Erasm. & Marian. nempe ἀλκιμον, cujus nullum exstat vestigium in mss. exemplaribus, quæ constanter legunt ἱκανόν, licet aliquantulum corruptum sit in quamplurimis, ubi etiam falso additum est, *sive* ἄπτυνον, & *sive* ἄκαιον. p. 130.

ELOIM & ELOE, Joannes Drusius in Notis ad librum de nomine Elohim, veteres Erasmi & Mariani Editiones merito castigat his verbis: Qui Hebraica vocabula adjecerunt Hieronymo, scripserunt אלהי. 1. *Elohe*, nimis imperite insciteque אלה *Eloe*, ut *Manoa, Monoe: Noa, Noe, Hosea, Hosea*. Sed falsus mihi visus est vir doctus, quum miratur Hieronymum אלהים *Elohim*, & אלוה *Eloe* tamquam duo nomina diversa posuisse; quia vere diversa sunt, licet אלוה *Eloe* Chaldaicum, vel Hebræum dixeris. Ibid.

Aquila exercituum. Ms. Cluniacensis, *Aquila & Theodotion, exercituum, transtulerunt*. p. 131.

ESER IEJE. Idem codex hic legit, ASER IEJE. Consule supra Annotationes nostras col. 271. & seqq. ubi fusius disputatur de decem Nominibus Dei. Ibid.

Nonum τετράγραμμον. Quamplures mss. codices, *tetragramum* habent. Ibid.

Non interpretatum ponitur. Errorem tam mss. quam editorum librorum hoc loco castigavimus: in illis enim falso antea legebatur sine particula negativa, *Et in Ezechiel interpretatum ponitur*: quum legendum sit, *non interpretatum ponitur*, scilicet Ezechielis capite decimo v. 5. ὡς φωνὴ Θεοῦ Σαδδαί λαλοῦντος, *quasi vox Dei Saddai loquentis*. Quod Symmachus & Theodotion reddunt, βροντὴ Θεοῦ ἱκανοῦ, *tonitru Dei potentis*. Unde manifestum exstat, שדי *Saddai* interpretatum fuisse ἱκανὸν, non ἄλκιμον, ut confingunt Erasm. & Marian. supra. Ibid. Ibid.

Athenas, Thebas, Salonas. In omnibus fere exemplaribus mss. hæc mendose leguntur literis Græcis ΑΙΘΕΝΑϹ ΘΕΒΑϹ ϹΑΔΟΝΑϹ.

EPIST. XXVI. AD EAMDEM.

Hebræos, legitur. Hebraica verba sunt istæc הללויה כי טוב זמרה, quæ in editis antea libris sic leguntur, *halleluia chi tob samra*, pessime ז *zain*, per *s* legentes. In exemplari Hebraico Hieronymi scriptum fuisse videtur. זמר *zammer*, non זמרה *zamera*, ut hodie legitur. p. 132.

Pro EJELETH. Titulus est Psalmi 22. de quo plenius disputatum est suo loco, in Notis ad Canonem Hebraicæ Veritatis. Consule Bibliothecam Divinam S. Hieronymi a nobis editam. Notandum autem, *pro Ajeleth*, in omnibus mss. codicibus legi solitum, *pro meleth*: quia literam *m*, & diphthongum *ai* facile confundunt veteres exscriptores. p. 133.

Ultroneas putere merces. Horatius Epistolarum lib. 2. Epist. 2. ad Julium Florum: Ibid.

Multa fidem promissa levant, ubi plenius æquo
Laudat, venales qui vult extrudere merces.

EPIST. XXVII. AD EAMDEM.

Gallicis Cantheriis. Plautus in Aularia: *Sint viliores Gallicis Cantheriis*. Cantherius vero est equus castratus; ita appellatus quod semine careat. Nescio an respexerit Hieronymus ad id quod refertur a Tito Livio, Decadis III. lib. 5. de Jubellio Taurea equite Campano, & de Claudio Asellio, equite Romano. Hinc enim natum volunt rusticum proverbium, *Cantherius in fossa*. Sunt qui putent hoc loco notari Palladium Galatam, qui studiose detrahebat Hieronymo propter Scripturarum translationem novam. Certe in nonnullis mss. Codicibus antiquis simile p. 135.

mile aliquid reperi, nempe adnotationem istam, vel in ipso contextu, vel post contextum: *Erat enim Gallus qui de translatione detraxerat*. Consule quæ diximus Tomo III. in cap. 4. Jonæ Prophetæ, ubi Cantherius reprehendit Hieronymum. Hoc vero loco aliquem potius Montani Sectatorem subtiliter notatum puto, quam Palladium Galatam hominem Græcum, qui vix hoc tempore notus fuit Hieronymo. Vide Epistolam XXVI. de Semiviris & abscissis.

EPIST. XXVIII. AD EAMDEM.

Ibid. *Quid prodest ad ἐργοδιώκτην*. Depravatum prorsus hunc locum restituimus adjuti præsertim mss. codicibus duobus, uno Cluniacensi & altero San Cygiranno, qui retinent puram & integram vocem ἐργοδιώκτην, quam Erasmus divinando mutaverat in ἐπιστώπαν με. Ergodioctes autem dicitur qui urget opus, sicut Marcella urgebat Hieronymianas lucubrationes. Consule Editionem Græcam LXX. Interpretum Exodi 1. 11. & 3. Et Epitaphium Nepotiani, quem Hieronymus vocabat ἐργοδιώκτην; sicut Origenes Ambrosium vocat in quadam Epistola, quia Ambrosius incredibili studio quotidie ab Origene opus exigebat. Videsis Catalogum Script. Eccles. in Hippolyto.

p. 137. *Sæpe quærens caussas*. Ex hoc loco notam ac manifestam habuimus Epistolam Origenis nondum editam, quæ cum diversis opusculis in Psalmos descripta legitur in perantiquo codice ms. Græco Regiæ Bibliothecæ; sed absque inscriptione & auctoris nomine. Hanc Origenis lucubrationem quidam nostrorum editurus est aliquando.

p. 138. *Post AMUDA*. Origenes in supradicto opusculo. μετὰ τοῦ ἀμοῦδα, id est, *post amuda*; quod legunt etiam mss. codices Hieronymi nullo excepto. Ex quo animadvertimus universa Hebraica vocabula depravata legi apud Erasmum & Marianum, qui pro Origene & Hieronymo nobis Massorethas obtrudunt legentes *ammudeia*.

Ibid. *Pro quo apud Aquilam*. Male in Editione Erasmiana legitur, *pro quo Aquila*. Nam præterquam quod exemplaria mss. Hieronymi retinent, *pro quo apud Aquilam*; Origenes ipse sic habet: Ἀντὶ δὲ τούτου παρὰ μὲν Ἀκύλᾳ, μετὰ θυρεὸν, καὶ πόλεμον, καὶ μάχαιραν, τὸ αἰεί, hoc est, *pro quo apud Aquilam, post clypeum, & bellum, & gladium semper*.

Ibid. *Post UMALAMA*. Latini codices *omalama*, vel *omalaama*, quia Veteres promiscue accipiebant & legebant *ou* pro *o*, & *o* pro *ou*. In Græco Origene legimus οὐμαλαμα, *umalama*, ut ego restitui. Erasm. & Martian. corruptissime, *umilhama*.

p. 139. *ANIE ARES*. In Græco Origenis, κατὰ τὸ ἀνὴ ἀρς· ὅ ἐστι, πραεῖς, τῆς γῆς, τὸ σέλ, id est, *post anie ars, hoc est, mites terræ, sela*. Latina quoque Hieronymi exemplaria retinent *anie ares* aut *annie ares*, sive *aniares*. Unde exploratum habemus antiquos Scriptores legisse in Hebræo contextu עניי ארץ, & non ענוי *anevelerez*, ut falso Erasmus & Marianus legunt.

Ibid. *Cujus nos maluimus*. Suspicatur Erasmus hoc loco legendum: Cujus nos maluimus in hac disputatione dumtaxat prudentem imperitiam sequi, quam stultam habere scientiam nescientium. Ms. Cluniacensis retinet quod nos edidimus, plures habent *peritiam sequi*, sicut editi antea libri.

EPIST. XXIX. AD EAMDEM.

Ibid. Cluniacensis codex hanc Epistolam falso inscribit *ad Damasum Episcopum*, & in contextu nonnulla verba accommodat titulo ementito, ut: *Verum totus in*, &c. pro, *Verum tota in*, &c.

Ibid. *Tale convivium doctrinæ*. Idem ms. & aliquot alii, *confabulationis tuæ tale convivium*; consequenter etiam multi legunt hoc modo: *Verum tu tota in tractatibus occuparis ... & Scripturas legere compellis*.

p. 140. *Non sunt suaves epulæ*. Ut facilior eluceat intellectus hujusce loci, integrum describam scholion Erasmianum. Non sunt suaves epulæ. Locus hic in omnibus ferme codicibus varie depravatus habebatur. Quidam ita scriptum habebant. Quæ non placent ac redolent. Mihi conferenti veterum exemplarium vestigia, videtur ita legendum: Non sunt suaves epulæ, quæ non placentam redolent, quas non condiit Apitius, in quibus nihil de magistrorum hujus temporis jure suffumat, & haud scio an pro magistrorum legendum sit magirorum, id est, coquorum. Placenta cibi genus est, olim in deliciis habitum. Apitius diligentia rei culinariæ, nobilitatem emeruit. Cujus extant & Commentarii nonnulli de coquendis & condiendis cibis. Hunc Plinius altissimum nepotum gurgitem vocat. Meminit hujus & Juvenalis. Quoniam igitur paulo superius comparavit colloquium quod per epistolas fit, convivio: nunc memor metaphoræ, vocat lectorem fastidiosum convivam, cujus palato nihil sapiat, nisi vehementer exquisitum, ac variis eloquentiæ condimentis edulcatum. Nam res ipsa, veluti cibus est: ornamenta dicendi, condimentum. Hæc Erasmus. Quibus ego addo breviter nullum esse codicem ms. e tredecim aut quattuordecim quos contuli, qui non legat distincte quod edidimus. Mss. illi sunt, Vaticani duo, Remigiani totidem, duo etiam Sorbonici, unus Regius, unus Colbertinus, unus Cluniacensis, unus Sangermanensis, unus Tolosanus Conventus S. Dominici, unus Sancygirannus, & alter Collegii Navarrensis. Hi omnes nullomodo favent Erasmi conjecturis. Quare ut pro Hieronymo Erasmum lectori obtruderemus, res ut sunt in exemplaribus vetustissimis manere voluimus.

Sed quia vector. In aliquot mss. codicibus, *viator & internuntius*. Ibid.

Si eloquentiam quæris. Similiter hic legunt, *si eloquentiam quærimus*. Ibid.

Et Samuel. Advertat Lector Hieronymum recitare Scripturas juxta Versionem LXX. Interpretum: nondum enim novam ediderat e fontibus Hebræis. Ibid.

Doec Syrus mortificavit. Vaticanus 342. *Doec Idumæus Syro mortificavit*. Ibid.

Abimelech filii Achitob. *Abimelech* legunt nonnulli codices mss. quod apud LXX. similiter scriptum reperio. p. 141.

Esse non possit. Ms. Regius, *vestimentum esse non possit*; alii quamplures, *vestimenti genus esse non possit*. Ibid.

Et fuit in domo Micha Hunc locum corruptissimum, & omnis sensus expertem voluit Marianus contra Des. Erasmum, quem carpit ista adnotatione sequenti: Corruptissimus antea erat hic locus, & omni prorsus carebat sensu. Restitutus est autem LXX. interpretationis, e qua ille haustus est, ope. Sic enim illi habent Judicum 17. ubi hæc historia invenitur; καὶ ὁ οἶκος Μιχα, αὐτῷ οἶκος Θεοῦ, id est, Micha domum suam illi Deo sacravit, dedicavitque... Antea tamen ex Erasmi corruptione, potiusquam correctione, legebatur, Fecit illud sculptile atque conflatile, quod fuit in domo Michæ: & vir Micha, & domus ejus Dei: quod quidnam sibi vellet, ad ipsum ut exponeret, pertinuisset. Sed inique Erasmum a Mariano castigatum docent omnes libri, Hebræi, Græci & Latini. Nam etsi in LXX. Romanæ editionis posita sit lectio Marianæa; in manuscripto tamen Alexandrino exstat Erasmi genuinus contextus Hieronymianus. Sic igitur scriptum legimus. Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ οἴκῳ Μιχά. Καὶ ὁ ἀνὴρ Μιχά, αὐτῷ οἶκος Θεοῦ, hoc est, *Et fuit in domo Micha. Et vir Micha, ipsi domus Dei*. Quem locum explicat Chaldæus Paraphrastes, dicens: *Et vir Micha, illi domus erroris*. Sed clarius adhuc Syrus Interpres. *Vir enim ille Micha habebat fanum deorum*. Denique in fonte Hebræo scribitur והאיש מיכה לו בית אלהים, *Veaisch Micha, lo beth Elohim*, id est, *Et vir Micha, illi domus Dei*; quasi diceretur, *Et vir Micha, erat ille vir, in cujus domo fuit domus idoli*. Hæc profecto non debuit ignorare prorsus Erasmi castigator acerbus, & falsus Hieronymiani loci restitutor. Mss. porro omnes Latini codices favent Erasmo, nullus restitutioni Mariani Victorii. Mea interest veritati palmam tribuere, & de ea Lectorem monuisse. Ibid.

Coarguit igitur eorum opinionem. Plures mss. legunt contrario sensu, *Coarguitur eorum opinio, qui ut dissolubilem facerent quæstionem*, &c. Sed retinenda cæterorum lectio, quidquid velit Marianus contra Erasmum. Nam quæstio fit indissolubilis, si dixerimus cum veteribus Græcis & Latinis, Ephod ex argento confectum; quia constanter in Scriptura Ephod ex lino, vel ex auro, hiacyntho, purpura, cocco, byssoque contextum dicitur; non ex argento, ut putabant illi, qui indissolubilem faciebant quæstionem. p. 142.

Et Sacerdotes Nobe hoc dignitatis suæ insigne portabant. Falso hic apud Erasmum legimus, *Et sacerdotes* Ibid.

tès Nob bad, id eſt, dignitatis ſuæ inſigne portabant.

p. 143. *Et veſtivit eum* ὑποδύτην. Editi legunt ὑποδίτην, juxta LXX. Translatores editionis Romanæ: ſed nullus eſt codex e quindecim manuſcriptis, qui non retineat ἐπενδύτην, vel ὑπενδύτην. Codex Monaſterii Sancygiranni, legit ΕΠΕΝΔΙΤΗΝ, alii ΥΠΕΝΔΙΤΗ vel ΥΠΕΝΔΙΤΗΝ. Hanc quoque lectionem Ἐπενδύτην invenio in mſ. Alexandrino LXX. Interpretum. Unde mutandam minime cenſeo, etſi ὑποδύτην melius reſpondeat explicationi Hieronymianæ *ſubtunicalem*; & infra dicatur LXX. interpretes poſuiſſe ὑποδύτην & ἐπωμίδα. Nec refert quod in mſſ. codicibus legamus ὑπενδύτην, quia imperiti exſcriptores antiqui mutant *e* in *y*, ut *ypenduma* pro *ependuma*.

Ibid. *Quod illi* ὑποδύτην *&* ἐπωμίδα *dixerunt*. Quantum hic locus torſerit Eraſmi diligentiam, palam ipſe teſtatur in ſcholiis, dicens: Mirum quam hic locus ſit depravatus in omnibus exemplaribus. Arbitror autem legendum ad hunc modum, ne Lectorem tamdiu torqueam, quam ipſe tortus fui: Aquila autem, quod illi ἱμάτιον dixerunt & ἐπίῤῥαμμα, id eſt, veſtimentum & ſubterveſtimentum, ἔνδυμα dixit & ἐπένδυμα, quod ſubtunica eſt, & quod Hebræo ſermone vocatur mail מְעִיל, ἐπένδυμα, id eſt, ſuperiorem tunicam, ἐπωμὶς vero, quod Hebraice dicitur Ephod, cum ſuperius pallium ſignificet, &c. Hanc emendationem in multis peccare docet Marianus Victorius; ſed nec ipſe felicior in reſtituendo hocce loco fuit, quippe quod imitetur ſæpius Eraſmum & Lectorem incertum relinquat genuinæ lectionis Hieronymianæ. Nos ſubſidio quindecim exemplarium mſſ. purum repræſentamus contextum: non dicam autem cum quanto labore, ne eum inſolenter extollere videri poſſim apud æmulos.

p. 144. *Audiens bar*. Meminit hujus erroris S. Hieronymus lib. 3. Comment. in Zachar. cap. 12. Sanctus autem Auguſtinus legit *Bar* vel *Bad* Quæſt. XXI. in Judices. Conſule loca, ſi volueris.

Ibid. *PHESTHA ſignificantius exprimatur*. Manuſcripti non *piſtha*, ſed *effertim* & *efferth*, vel *efferthain* legunt. Cluniacenſis, *effertain ſignificantius exprimatur*; Sancygirannus, *reſtam ſignificantius exprimatur*; Ex tot ac tantis depravationibus vocis Hebrææ, ſatis perſpicuum eſt legendum eſſe *pheſta* in ſingulari, פשתה, quod hodie *piſtha* legunt: vel certe in plurali פשתים, *pheſthim*, juxta *effertim* & *efferthain*, pluralia in exemplaribus mſſ.

p. 145. *Quia ubiqunmque cum hac littera ſcribitur*. Ex hac Hieronymi obſervatione diſcimus multa fuiſſe in veteribus exemplaribus Hebræis diverſa ab iis quæ leguntur in contextu Maſſorethico hodierno: nam nomen *Cherubim*, quod Ezechielis capite decimo ſignificat *animalia*, ſæpiſſime ſcribitur ſine *vau* in hunc modum כרבים. Hoc ideo monemus, ut ſciat Lector prudens verba Hebraica in Operibus Hieronymianis minime reſtituenda eſſe juxta lectionem & punctorum vocalium definitionem Maſſorethicam.

Ibid. *Quam vellem nunc tibi*. Illud explevit votum in Epiſtola ſuperiori ad Fabiolam, de habitu Sacerdotis.

p. 146. *Præſens percontator præſentem*. Mſſ. *præſens percunctato præſentem*. Sed nulla ibi eſt ſenſus mutatio, licet prætermiſſa ſit ultima imperativi verbi littera *r*. Conſequenter vero clauſulam integram, *Mater communis*, &c. omittunt tam editi quam plures mſſ. libri. Eſt autem Hieronymo admodum familiaris, ut in Epiſtola nunc 74. *Albinam communem matrem valere cupio*: &c.

Ibid. *Juxta Æſopici canis fabulam*. Aliquot exemplaria mſſ. *juxta Æſopianam Fabulam*, vel *juxta Æſopii Fabulam*. Exſtat porro apologus de cane, qui quum umbram vidiſſet in aqua majorem, dum ad eam diducto rictu inhiat, hoc quoque carnium, quod ore tenebat, amiſit.

EPIST. XXX. AD PAULAM.

Ibid. Nonnulli mſs. codices inſcribunt hanc Epiſtolam *ad Marcellam*? ſed manifeſto errore & imperitia librariorum: quia in libro Nominum Hebraicorum, ad Paulam ſcripſiſſe iſtam Epiſtolam Hieronymus declaravit. Videſis ſupra col. 51. lin. 16. Et finem ipſiuſmet Epiſtolæ.

p. 147. *Theologicen ſibi vendicant*. Ita legunt omnes codices mſſ. excepto Cluniacenſi qui habet *Theologicam*. Falſo igitur in antea editis libris legerunt *theoricem*. Lectionem mſſ. exemplarium noſtrorum confirmat Henricus Valeſius Annot. in lib. 1. Hiſtor. Eccleſiaſt. Euſebii Pamphili.

Tres verſiculos qui ſibi. Unus codex Monaſterii noſtri Sancti Andreæ ſecus Avenionem hoc modo legir, *tres verſiculos qui ſubnexi ſunt*, &c. Ibid.

Niſi Ethica. Idem exemplar mſ. necnon Cluniacenſe, retinent quod edidi. Alterum Sancti Remigii, *niſi ab Ethicis ipſis*, &c. San Cygirannum, *niſi ab Ethicæ ipſis exordiis, ſecundum*, &c. Pauca legunt cum editis libris, *ab Ethica habuerimus*, &c. p. 148

Conterat Satanam. Eodem modo Quæſtion. Hebr. in Geneſim, cap. 3. v. 15. *Et Dominus conteret Satanam ſub pedibus noſtris velociter*. p. 150.

EPIST. XXXI. AD EUSTOCHIUM.

Velle honorare Martyrem, Valde hallucinatum reperio hoc loco virum doctum, qui putavit Hieronymum hoc ſentire de Petro Alexandrino, cujus natalis dies celebratur ſeptimo Kalend. Decembris. Certe ceraſa Romæ non proveniunt in menſe Novembri; ſed menſe Junio circa tempus natalis B. Petri Apoſtoli, quo die miſſa ſunt ab Euſtochio cum aliis munuſculis. Hic itaque Martyrem intellige & Apoſtolum Petrum, qui Romæ paſſus eſt. p. 152.

EPIST. XXXII. AD MARCELLAM.

Duas Epiſtolas. Una ex illis duabus Epiſtolis erat eadem quæ ad Paulam ſcribitur de Alphabeto Hebraico, cujus initium eſt, *Nudius tertius* &c. Propterea que in multis Codd. MSS. ad Marcellam inſcribitur, ut ſuo loco obſervatum eſt Tom. II. Edit. noſtræ. Altera vero Epiſtola ſuperior eſt ad Euſtochium de Munuſculis. Ibid.

EPIST. XXXIII. AD PAULAM.

Damnatur a Demetrio. Hujus Epiſtolæ meminit Hieronymus Libro de Scriptoribus Eccleſiaſticis in Origene, ubi monet Demetrium Epiſcopum tanta inſania debacchatum fuiſſe in Origenem, ut per totum mundum ſuper nomine ejus ſcriberet. Conſulat qui voluerit locum, & Euſebii Cæſarienſis Hiſtoriam Eccleſiaſt. Lib. VI. *&c.* p. 153.

Urbe Romana. In his verbis anſam calumniandi ſe inveniſſe gaudet Ruffinus Libro ſecundo invectivarum adverſus Hieronymum; ſed infelici judicio hæc retorquet contra ſuum Auctorem, ut videre eſt infra in Apologia Sancti Doctoris adverſus criminatorem. Ibid.

EPIST. XXXIV. AD MARCELLAM.

Acacius dehinc. De eodem in Catalogo Script. Eccleſ. *Adoleſcens*, inquit, *Cæſarea eruditus eſt: & ejuſdem poſtea urbis Epiſcopus, plurimo labore, corruptam Bibliothecam Origenis & Pamphili in membranis inſtaurare conatus eſt.* p. 155.

Et PHE. Hic locus indicare videtur Origenem Tractatus edidiſſe in literas Alphabeti Hebræi. Mſſ. non Phe, ſed Fe conſtanter legunt. Ibid.

τῶν διαπεπνυμάτων. Omittunt editi antea libri articulum τῶν, quem tamen inveni in omnibus mſſ. exemplaribus. Conſequenter eadem exemplaria legunt κακαπαθόμενον. Ibid.

Reprehendere non audeo. Ut probem me nequaquam proprio ſtomacho ſervire; quin potius cum omni cautione providere ne quempiam lædam, ſcholia quædam in Hilarii Commentarios ſuper Pſalmum 126. veritati minime conſona prætermitto, contentus dixiſſe Auctorem hujuſmodi ſcholiorum magnopere hallucinatum, ac quidquid ſcripſit contra Hieronymum, nulla opera falſum deprehendi ex ſola contentione hujus Epiſtolæ cum ſupradictis Commentariis Sancti Hilarii in Pſalmum 126. p. 156.

Exequutus eſt. Aliquot mſſ. codices, *& alieno errore diſertius excuſatus eſt*. Ibid.

Sexta ἀκόνεος κε̄. Ita legit mſ. Regius in aliis omnibus locis ferme corruptus. Cæteri quoque mſſ. codices retinent eamdem vocem Græcam, quamvis paululum corruptam in literis, legunt enim pro ἀκόνεος, ΕΚΟΝΗΟΣ, aut ΕΚΩΠΗΟΣ, vel ΕΚΟΝΕΟΣ. Porro vox ἀκονὴς ſignificat *acutum* ſive *exacutum*; ſicut apud Heſychium Νεακονὴς dicitur *recens acutus*. Hinc intelligas quam falſa ſit Adnotatio Mari- p. 157.

ni in hunc præsentem locum, ubi Erasmum reprehendit his verbis: Sexta, ἠκονηθέντος νῦ. Hoc est acuti sensus, ut ipsemet exponit, & sic habent omnia manuscripta exemplaria, propterea opus non est ut pro ea voce Erasmus ex sua libidine nobis ἐξηκονημένοι, id est exacuti substituat. Certe si viveret nostro tempore Marianus, audacter eum provocarem ad mss. exemplaria Hieronymi, nullum esse sciens prorsus in quo ἠκονηθέντος νῦ legatur, quum universa retineant quod jam observavi.

Ibid. *Cujusdam librum*. His proxima habet sanctus Athanasius Tomo I. Editionis novæ col. 1224. Unde falsus deprehenditur scholiastes Hilarii supra memoratus, qui putabat elegantem hunc sensum ex Hilario depromtum.

p. 358. *CHAPHACH* Editi antehac libri legunt juxta morem hodiernum *Caphecha*; ut sic a primo ad ultimum nullum sit verbum Hebraicum quod non corrumpant in cunctis operibus Sancti Hieronymi.

EPIST. XXXVI. DAMASI.

Ibid. *Excitare disposui*. Duo mss. codices, *excitare debui*

Et heri tabellario. Hunc locum mutavit Marianus & hoc modo contendit legendum, *quoniam Etherio tabellario ad me remisso*. Quam lectionem genuinam quoque existimavit Baronius in Annal. Eccles. ad annum Christi 378. Ubi vir doctus asserit Hieronymum moratum fuisse Jerosolymis, quum ad eum præsentem Epistolam scriberet Damasus. Sed ego contrariam sententiam argumentis Chronologicis demonstravi supra in Prolegomenis hujus Tomi secundi.

p. 159. *Noctium operis*. Quamplurimi mss. codd. legunt, *furtivis noctium operibus*; alii duo, *noctium horis*.

Ibid. *Etiam si negasses*. Editio Mariani, & mss. codices non pauci, *quod rogare volueram, si negasses*.

Ibid. *Lactantii dederas libros*. Corrupte pro *Lactantii*, scriptum est *lectitanti* in duobus mss. exemplaribus.

Ibid. *Ejus usque* Editi antea libri, *& plurima Epistolæ in eis usque*, &c. Sed omnes mss. retinent quod hic editum est.

Ibid. *Philosophis disputantibus*. Variant in hac voce tam editi, quam mss. libri: plures posuerunt *disputandis* alii *disputantia*. Sensus exigere videtur, *disputantibus*; contra sententiam Mariani.

EPIST. XXXVI. AD DAMASUM.

p. 160. *Interim jam & ego linguam*. Editi libri, *Interim tamen & ego linguam*.

Ibid. *Verum quia heri diacono*. Eadem difficultas quæ supra in Epistola Damasi ad Hieronymum, quamque haud satis expendit Marianus Victorius: nam ipse contextus Epistolarum cum antiquioribus exemplaribus mss. ac melioris notæ, legendum docet, *quia heri Diacono ad me misso*. Sed de his in Prolegomenis nostris abundanter diximus.

Ibid. Ταῦτά σοι ἐσχεδίασα. Corruptissimus exstat hic locus in editione Erasmiana, quam proinde merito castigat his verbis Marianus: Vitiatus maxime erat hic locus apud Erasmum; legebatur enim αὐτοσχεδιασί, & cibi confestim discussi, id est, ex improviso & impræmeditate discussi. Verum præter hoc quod hic deerat quid a Hieronymo elucubratum esset, hoc est casus, quem ab accusando vocant, & ita verbum non habebat casum qui eum sequeretur, vox, & superflua etiam erat. Error natus, quod aliquis Græce petitus interpretatus primo est ταῦτά σοι ἐσχεδίασα, hæc tibi confestim discussi; mox codici interpretatio admixta est, & pro, *hac*, subrepsit, *&* quia Latine verbum Græcum fuerat explicatum. Sic enim error errorem semper gignit, *&c.*

Ibid. *Tertulliano nostro scilicet*. Codex manuscriptus Morbacensis annorum 800. legit absque pronomine. *Tertulliano & Novatiano Latino sermone sunt edita*.

p. 161. Ἐξηγήσεων *tomo*. Unus e Colbertinis mss. Exemplaribus, *ad Romanos* ἐξηγητικῶν *tomo*.

Ibid. *Hebraico conferentes sermone*. Quinque mss. *cum ipso Hebraico digeramus*.

Ibid. *VAJOMAR LO ADONAI &c.* Sic omnes mss. codices. In Hebræo hodierno legimus לכן לו יהוה ויאמר כל הורג קין שבעתים יּם *Vaiomer lo Adonai lachen col horeg Cain sciobathaim juccam*. Non addit ו *vau* paragogicum in ultima voce; sicut exemplaria Hebraica Hieronymi, qui legisse videtur יקמו *juecamo*, sive *joccamo*, Hophal futurum cum affixo paragogico; quasi diceretur, *punietur ipse*, aut, *vindicabitur ille*.

Hebdomas. Imperitia veterum librariorum pro *hebdomas*, id est, *septimus*, substituit *hebdomadas*. Neque melior est Erasmiana lectio *hebdomada*. Græce ἕβδομος est *septimus*; &, ni fallet, *hebdomos* posuerat Hieronymus, non *hebdomas*: quia ἑβδομὰς numerus est *septenarius*, non septimus, ut Hieronymus interpretatur. p. 159

Lucem ipsam ferre. Omittitur vox *tremebundus* in multis exemplaribus mss. p. 162.

Et furiata mentis agitatu. Quamplurimi mss. codices, *Et furiata mentis agitatu eum esse intelliget*; vel, *Et furiata mentis agitatum eum esse intelligit*; Aut, *agitatum se esse intelligit*. Ibid.

Mortis finire cruciatus. Similiter hic habent, *compendiosa mortis finire cruciatus*. Ibid.

Solvat interfector. Duo aut tres *solvat interfecto*. Totidem, *absolvat interfectione*.

Enoch genuit Irad. Codex ms. Morbacensis, *Enoch genuit Gaidad*, juxta vitiosam lectionem Græcorum. Videsis J. Drusii Henoch, cap. 4. p. 163.

Ut in quodam Hebræo. Agnoscit Hieronymus, bis in hac responsione, volumina Hebræorum apocrypha, quæ utrum supersint, prorsus ignoro. Ibid.

Sui sceleris dederit. Quinque mss. codices, *suis sceleribus dederit*: Ibid.

Cataclysmum perseveraverit. Aliquot Exemplaria mss. *cataclysmum aqua*, &c. p. 164.

Longævitate mœroris. Plures mss. *longa vita mœrore compulsus*. Ibid.

Sacrati, in Evangelio: Sex exemplaria manu exarata, *sacrat in Evangelio positum debitorem*. p. 165.

Octo ferme. Non, *decem & octo ferme*; sed, XVI. *ferme*, ponunt quamplures mss. codices. Ibid.

Ad Finees. Sex aut septem mss. hic legunt, *ab Amram & ad Finees*. p. 166.

φενόλω *juxta quosdam vocat*. Disputant Grammatici atque interpretes Scripturæ Sacræ, de voce φελόνης sive φενόλης, quæ legitur 2. ad Tim. 4. 13. cujus meminit abundanter Eduardus Leigh, in sua Critica sacra, pag. 343. Sed quod Hieronymo proprium, hic tantum proponere debemus. Igitur octo codices mss. quos ego diligenter & oculis curiosis lustravi, sic legunt verbum antea dictum: *quod Paulus Phenolem*; vel, *quod Paulus Poenolon* sive *Penolen vocat*; unus Monasterii S. Cygiranni, *quod Paulus Penulam vocat*. Falso itaque legunt Erasmus & Marianus, φαιλόνlω & φελόνlω; quum Hieronymus posuerit φενόλlω Græce, aut *Phenolen* Latino charactere. p. 167.

VAMUSIM ALU. Hebraice est חומשים עלו בני ישראל מארץ מצרים, quod legunt apud Hieronymum. *Vahamusim alu bene Israel meerez Mizraim*. Ibid.

AMESA DOR. Vitiatus omnino hic locus in antea editis libris: nam pro חמישה דור *Amesa dor*, ut posuit Hieronymus, genus mutarunt & ordinem verborum, legentes דור חמישי *Dor amisi*, genere masculino contra fidem omnium codicum mss. Epistolæ ad Damasum. Ibid.

In Sacerdotio Dei. Omnes fere mss. codices legunt hoc modo, *connumeratus Moysi in Psalterio, ad* &c. Scilicet Psalmo 98. v. 6. *Moyses & Aaron in sacerdotibus ejus: & Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus*. Connumeratur quoque Samuel Moysi Jerem. 15. 1. *Si steterit Moyses & Samuel coram me*, &c. p. 168.

Semper ignorans. Editi libri, *Et per singulos filios septem ignorans*. In pluribus mss. consequenter legitur, *usque ad David nescit*. p. 169.

Posset occidere. Hoc loco similiter Erasmus & Marianus, *& eum, qui postea fratrem, si posset, occideret*. Ibid.

Vox quidem. Aliquot exemplaria mss. *Vox hac, vox Jacob est*. Alia, *Vox, vox Jacob est*. Ibid.

Teneros & bonos. Editi antea libri sic legunt, *dociles & innocentis animæ significat. Stola vel vestimentum Esau*, &c. Omnes autem mss. codices nostri Vaticani, Gallicani & Germani constanter retinent quod posuimus. Subauditur ergo vox *sunt*, vel *significantur*. Hœdi namque teneri & boni sensu allegorico dociles animæ sunt & innocentes. p. 170.

Virtutem resurrectionis, Manuscripta non pauca exemplaria vetustissima & optimæ notæ, *odore perfruitur; resurrectionis & regni aperta voce pronuntiatio*. Ibid.

Appropinquent dies passionis patris mei. Omnes mss. codices ita legunt, *adpropinquent*, &c. nullus habet *adpropinquant* juxta mutationem Mariani. Ibid:

EPIST. XXXVII. AD MARCELLAM.

Rheticii Augustodonensis Episcopi. Meminit hujus Rheticii p. 171.

ticii in Catalogo Virorum illuſtrium, & in Epiſtola ſecunda ad Florentium his verbis : *Plurimum quaſo, ut tibi beati Rheticii Auguſtodunenſis Epiſcopi Commentarios ad ſcribendum largiatur, in quibus Canticum Canticorum ſublimiori ſenſu ille diſſeruit* .

p. 172. *Ὁμώνυμον eſſe vocabulum*. Eraſmus, *homonymum eſſe vocabulum : ὁμώνυμον* porro idem eſt quod *æquivocum*, quum eadem vox diverſas res ſignificat, ut Tharſis nomen hic poſitum ſignificat Indiæ regionem, lapidem pretioſum & ipſum mare.

p. 173. *TAU littera commutata*. Diverſæ ſunt hujus loci editiones ; Eraſmiana ſic legit, *Licet Joſephus τ pro ϑ littera mutata Græcos putet Tarſum appellare pro Tharſis*. Marianus aliter, *licet Joſephus, pro littera mutata, Græcos putat*, &c. Ipſe autem Joſephus Antiqq. lib. 1. cap. 7. de eodem vocabulo hæc habet ; *τὸ ταῦ πρὸς τὴν κλῆσιν, ἀντὶ τοῦ θῆτα μεταβαλλόντων*, id eſt, *commutato Tau pro Theta ad vocationem*. Quæ haud dubie genuinam oſtendunt lectionem quam reſtituimus ad fidem exemplarium mſſ.

Ibid. *Cothurno fluens*. Altum dicendi genus, cothurnus dicitur, & uſurpabatur apud Tragœdos : unde & Virgilianum iſtud Eclog. 8. *Sola Sophoclæo tua carmina digna cothurno*. Hieronymus in Epiſtola ad Florentium videtur favere huic expoſitioni, dicit enim Canticum Canticorum ſublimiori ſenſu ediſſertum fuiſſe a Rheticio Auguſtodunenſi.

Ibid. *Ut nemo poſſet*. Cluniacenſis codex addit, *de poſteris*.

EPIST. XXXVIII. AD EAMDEM.

Ibid. Inſcribitur hæc Epiſtola in mſſ. Libris, *de Converſione Bleſillæ*. Quod quidem recte dicitur, quum in hac Epiſtola & de ægrotatione Bleſillæ, & de ejuſdem converſione ſcripſerit Hieronymus.

p. 175. *Quæ denique*. Hunc locum antea reſtituimus in Commentariis ejuſdem S. Hieronymi in cap. 2. Epiſt. ad Titum, ubi ita legendum diximus : *Licet ſint plurimæ quæ nec canos ſuos erubeſcunt, & ante gregem nepotum trementes, ut virgunculæ componantur*. Hic ſi addatur particula *ut*, ſenſus erit liquidus, id eſt, licet ante gregem nepotum ſint trementes vetulæ, tamen comuntur & poliuntur quaſi virgunculæ. Sine tali particula phraſis eſt ironice propoſita, *trementes virgunculæ* : quaſi diceret, præ ſenectute trementes ſunt virgunculæ quas imitantur.

EPIST. XXXIX. AD PAULAM.

p. 177. *Semianimis lectulum*. In aliis Codicibus mſſ. legimus eodem ſenſu : *ſemianimem in lectulo vallaret*, &c.

Ibid. *Secura eſto*. Hoc modo legit Codex Cluniacenſis optimæ notæ. Cæteri cum editis Libris omittunt *ſentiens*, &c. uſque ad *Confidimus*. Nonnulli etiam legunt, *Confidimus, vera probantes quæ dicimus ; Numquam eſt ſera converſio*.

EPIST. XL. AD MARCELLAM.

p. 186. Miror Eraſmum, & Marianum præſertim, cur mutare voluerint titulum & inſcriptionem hujus Epiſtolæ ; inſcribitur enim in omnibus mſſ. Codicibus, id eſt, in viginti vel amplius, quos vidi, non *Bonaſo* ; ſed *Marcellæ* in hunc modum : *Hieronymus ad Marcellam de Onaſo*. Vel alio modo : *Incipit de Onaſo ad Marcellam* ; aut quid ſimile. Deinde falſo mutarunt nomen *Onaſi in Bonaſum* ; quum nullum ſit exemplar mſ. in quo non legamus *de Onaſo* ; & *Onaſus Segeſtanus* in contextu Epiſtolæ. Fauſto vero vocabatur nomine *Onaſus*, id eſt, *Onaſimus*, vel *Oneſimus* ; quod *utilis* & *decorus* ſive *reſpondens* intelligitur in libro Nominum Hebraicorum : non a Naſo, *Bonaſus*, ut ridicule exiſtimant antiqui editores, qui non attendunt hominem fauſto nomine vocatum, cachinno fuiſſe vexatum ab Hieronymo, propter enormem naſum, vel fœditatem ejuſdem naſi *Naſus non videatur in facie*, &c.

p. 187. *Onaſus Segeſtanus*. Ita legimus in omnibus mſſ. Exemplaribus, neque puto aliquod vidiſſe Marianum Victorium in quo *Bonaſus* ſcriberetur. Erat porro *Onaſus* ex *Egeſta* ſive *Segeſta* urbe Siciliæ, ubi emporium eſt *Egeſtanum* ſive *Segeſtanum*.

Ibid. *Quia fauſto vocaris nomine*. Jam dixi ſuperius fauſtum illud nomen fuiſſe *Onaſus* quaſi diminutum & abbreviatum ex *Onaſimus* ſive *Oneſimus*, quod nomen *decorum* ſignificat in Libro Nominum Hebraicorum.

Ibid. *Optent te generum*. Codices mſſ. *Formoſum te optent generum Rex & Regina, Puella*, &c.

EPIST. XLI. AD EAMDEM.

p. 189. *Toto nobis orbe congruo*. Nolo incuſare Eraſmum alicujus doli in hac depravatione contextus Hieronymiani : ſed vix poſſum non redarguere Marianum Victorium, qui Eraſmum hoc loco caſtigare neſcivit, veterum Codicum auctoritate ac conſenſu ſubnixus ; legunt enim, *toto nobis orbe congruo*, & non *toto anno, tempore nobis congruo*. Ergo nobis univerſus orbis congruebat in obſervatione Quadrageſimæ.

p. 190. *Et ſemivirum*. Abſciſſum vocat & ſemivirum ; quia Montanus erat ex Phrygia, ubi Cybelis ſacerdotes caſtrari ſolebant.

EPIST. XLIII. AD EAMDEM.

p. 194. *Ligna non coemam*. Non neceſſe erat ligna coemere ad arcendum frigus, quia ſylva prope Bethleem abunde ligna ſuppeditabat : & ſi emenda fuiſſent, viliori pretio poterant comparari.

Ibid. *In terra. Vale*. Quæ ſequuntur in editis libris, non exſtant in mſſ. codd. & ab imperitis ſcriptoribus ex præcedenti Epiſtola Paulæ & Euſtochii huc quoque translata non dubium eſt.

EPIST. XLVI. *PAULÆ & EUST.* AD EAMDEM.

p. 206. *Certe ſi etiam*. Cicero in Verrem in Divinat. Si optimis a pueritia diſciplinis atque artibus ſtuduiſſes, & in his elaboraſſes, ſi literas Græcas Athenis, non Lilybæi ; Latinas Romæ, non in Sicilia didiciſſes.

EPIS. XLVIII. AD PAMMACHIUM.

p. 211. In quamplurimis mſſ. exemplaribus alius eſt titulus hujus Apologiæ, nempe : *Incipit Liber Apologeticus ad Pammachium* ; vel, *Epiſtola S. Hieronymi Apologetica ad Pammachium*. Hieronymus autem Præfatione Commentariorum in Jonam, vocat *Apologeticum* ; & Præfatione Lib. I. in Jeremiam, appellat *Apologiam*. Legat ejuſdem Operis Apologiam quam ante annos plurimos adverſum magiſtrum ejus gaudens Roma ſuſcepit, & tunc animadvertet, *&c.*

p. 212. *Tullius tuus*. M. Antonius apud Ciceronem, *de Oratore lib.* 1. & pro *A. Cluentio*. Conſequenter legunt editi ac plures mſſ. Codices, *primam cauſſam eſſe victoriæ*, &c.

Ibid. *Romæ audire non potuit*. Sic legunt antiquiores mſſ. Codices : alii cum editis addunt nomen *Victorini*, & *Victorini Martyris* ; ſed falſo.

p. 215. *Sicut cohæredes*. Hunc locum prætextu Vulgatæ Latinæ, depravat Marianus, legit enim contra conſenſum omnium mſſ. codicum, *ſicut diſpenſatores*, &c.

p. 222 *Legimus, eruditiſſime vir*. Codex unus mſ. legit in ſingulari, *Legimus eruditiſſime vir*, &c. quaſi Pammachium ſolum Hieronymus adloquatur. Sed quæ ſequuntur huic ſenſui repugnant, *Legite Tullium*, &c.

p. 223. *Problematibus diaboli*. Plures mſſ. Codices legunt hoc modo *Conſiderate quibus argumentis & quam lubricis problemata diaboli ſpiritu contexta ſubvertant*. Conſequenter editi libri ſic mutant contextum Hieronymi : *ſed quod neceſſe eſt dicunt adverſus ea, quæ dicunt gentiles*. Nos vero retinemus quod legimus in octo Exemplaribus manuſcriptis.

p. 232. *Quorum Cyprianum*. Nulla fide hic pro Cypriano Hilarium obtrudunt Eraſmi & Mariani Editiones : quum omnes mſſ. Codices nullo excepto veram ac genuinam retinent lectionem, *Quorum Cyprianus de ſeptenario*, &c. Errorem Mariani habes confutatum Præfatione in Opera S. Hilarii Pictavienſis, edita nuper a Domno noſtro Petro Couſtant.

EPIST. XLIX. AD PAMMACHIUM.

p. 232. Προσεφώνησα. Contextum alium configunt Eraſmus & Ma-

& Marianus, legentes verba quæ in nullo reperiuntur Exemplari manuſcripto: *Apologeticum ipſius operis tibi miſi & quem προσφώνησα, & te poſcente edidi. Quem*, &c.

Ibid. *Inter veritatem*. De ſolo libro Job in veteri Tranſlatione mutilo ac vitiato hæc dicit Hieronymus; non de cæteris libris veteris Teſtamenti, ut imperite notat Eraſmus, qui ſcatet erroribus in notis ad hanc Epiſtolam Hieronymi.

EPIST. L. AD DOMNIONEM.

p. 236. *Monachum rumigerulum*. Rufinus non eſt iſte Monachus, neque ille ſeipſum prodit, ut multi putant ex libro ſecundo Invectivarum adverſus Hieronymum, ubi legimus. *Quum libellos ejus, quos adverſus Jovinianum ſcripſit, reprehendiſſem; cuidam Domnioni beatæ memoriæ ſeni, qui ſibi hoc ipſum indicaverat, iſte reſpondens excuſat, & dicit, nullo genere potuiſſe fieri ſe erraſſe, hominem qui omnium haberet ſcientiam. Quum ergo enumeraſſet vel ſyllogiſmorum genera, vel dicendi ac ſcribendi artes, quas videlicet ille qui eum reprehenderat ignoraret, continuo ſubjungit hoc: Stultus, inquit, qui me putaverim hoc abſque philoſophis ſcire non poſſe*: &c. Non legas cum imperitis librariis *reprehendiſſem* in prima perſona; ſed in tertia, *reprehendiſſet quidam, Domnioni beatæ memoriæ*, &c. De alio enim, non de ſeipſo loquitur Rufinus, ut ex verbis conſequentibus manifeſtum eſt.

Ibid. Ἀσυλλογίστους. Eraſmus poſt vocem *ſyllogiſmos* legebat in ſuo exemplari manuſcripto *oſanoiſtois*; notavit propterea in ſcoliis ſuis, forte legendum ſyllogiſmos κερατίνους nectere, id eſt, *cornutos*. Marianus vero dicit ſe reperiſſe in quibuſdam mſſ. Exemplaribus δυσφύκτους, id eſt, ſyllogiſmos *indiſſolubiles*. Ne cuiquam detrahamus, ſufficiat lectorem monuiſſe, nullum apud nos inveniri Exemplar mſ. ubi hæc vox δυσφύκτους legatur. In manuſcripto quidem ſancti Cygiranni codice Latinis litteris legimus, *ſyllogiſmis uſianuſitois texere*; & in aliis multis Græcam vocem, ſed cujus veſtigia nihil renuntiant de δυσφύκτους Mariani. Tamdem nactus ſum codicem manuſcriptum Cluniacenſem in quo genuina retinetur lectio, ſyllogiſmos ἀσυλλογίστους, *ſyllogiſmos non concludentes*. Vide Syneſium epiſt. 154.

p. 237. Καὶ αὐτοδίδακτος. Hoc loco perperam addita eſt vox Græca ἔνθεος, quæ in nullo apparet Exemplari manuſcripto.

p. 238. *Religionem noſtram pugnam facere*. Codex S. Theoderici prope Rhemos, *Et religione noſtra pugnam facere*. Editi, *& religionem noſtram paganam facere*.

Ibid. ἀπελογισάμην. Græcam vocem retinent antiquiora Exemplaria, Cluniacenſe præſertim & aliud Monaſterii S. Theoderici. Codex unus Sorbonicus legit Latinam ſolum interpretationem, *cui ego reſponſum dedi ut potui*. Quod Eraſmus & Marianus ſequuntur: unde conjicio eos recentioribus uſos fuiſſe manuſcriptis Exemplaribus, & quidem perpaucis, aut certe ea negligentius contuliſſe cum prioribus editionibus Epiſtolarum Hieronymi. Utique qui reſtitutas a nobis in hac tantum Epiſtola voces Græcas perlegerit, animadvertet quantum diſtet inter veritatem & mendacium, inter diligentem ac præproperam vel neglectam editionem.

p. 239. Πάντες οὐ σωγραφῆς. Eraſmus haud mediocriter ſudavit in reſtitutione hujus loci; quem ita ſibi concinnavit e certiſſimis litterarum veſtigiis: πάντας σωγραφῆς *pellamus Attilio judice*. At ſi habuiſſet copiam mſſ. codicum, facile factu fuiſſet invenire quod quærebat; nam recentiores Latine retinent lectionem ejus. Talis eſt Sorbonicus qui legit: *Omnes conſcriptores pellamus Attilio judice*. Verum corrupta ac vitiata lectio hæc eſt; retinendaque prorſus illa nobis videtur, quam ex conſenſu veterum mſſ. codicum reſtituimus. Omnes enim legunt, πάντες οὐ σωγραφῆς; variant autem in ultimis verbis, alii legentes *appellamus*, pro *appellamur*, & *a tali judice*, pro *Attilio judice*. Cluniacenſis codex melior ac vetuſtior retinet *appellamur*, & prima manu habuit *Atalu judice*, nunc vero *A tali judice*. Hæc omnia nos docuerunt genuinam lectionem, Hieronymi, πάντες οὐ συγγραφῆς appellamur Attilio judice; id eſt, ſi in omnes Scriptores cenſoriam accepit virgulam Monachus iſte reprehenſor Librorum in Jovinianum, omnes nos non meremur appellari Scriptores, novo iſto Attilio cenſore & judice; quia, ut infra

dicitur, nullus eſt in terris qui ejus eloquentiæ non diſpliceat.

Ibid. *Gnatonici vel Phormionici vocentur*. Gnathon inſignis adulator fuit, Phormion impudens paraſitus. His diſcipulis dignus erat cenſor Monachus, garriens per domos & medicorum tabernas.

p. 240. *Paratorum ſemper ad lites*. Hic deeſſe videtur verbum aliquod in manuſcriptis; legunt enim omnes excepto Sorbonico, *ſcurrarum eſt & paraſitorum ſemper ad lites*. Sorbonicus codex ſenſum retinet perfectum, *ſcurrarum eſt, & paratorum ſemper ad lites*. Cluniacenſis delet in voce *paraſitorum*, medias litteras *ſ* & *i*, ut ſit *paratorum ad lites*. San-Cygirannus e contrario ſuper *paratorum*, addit eaſdem litteras, *ſ* & *i*, ut legatur *paraſitorum*. In tanta varietate lectionum retinemus *paratorum ſemper ad lites*. Quia hæc eſt natura *ſcurrarum*, non paraſitorum, quorum ſæpius intereſt non litigare.

EPIST. LII. AD NEPOTIANUM.

p. 254. *Nepotiane chariſſime*. Duo ex viginti mſſ. codicibus quos habui ad collationem hujus Epiſtolæ, ſic legunt: *Petis, Nepotiane chariſſime; literis tranſmarinis, & crebro a me petis, ut tibi in brevi volumine*, &c.

p. 255. *Vel Atellanarum ludicra*. Atella, Campaniæ oppidum, a quo ludi Atellani. Fuit enim in illo amphiteatrum egregium. Steph. Idem legimus in aliquot mſſ. Codicibus ad marginem; in uno Exemplari Bibliothecæ Colbertinæ, num. 28. 7. & in altero Collegii Navarrici, ita ſcriptum reperi. *Atella eſt oppidum Campaniæ, ex quo Atellani dicti*, vel, *inde Atellani*. Atellana autem genus eſt Comœdiæ obſcœnioris & laſcivioris; ab Atella civitate Oſcorum ſic vocatum, ut teſtis eſt Livius libro ſeptimo. Idem S. Hieronymus infra ad Sabinianum: *Repertum eſt facinus, quod minus fingere, nec ſcurra ludere, nec Atellanus poſſet effari*.

p. 256. *Chameuniæ &c. Chameuniæ* dicuntur *humi cubationes*: quam Græcam vocem alibi etiam retinet Hieronymus, quia Latine haud ſatis commode poteſt exprimi. Χαμαὶ autem intelligitur *humi*, εὐνὴ *cubile*. Inde χαμευνία, quum quis in nuda humo cubat.

p. 259. *Non proderunt eis*. Editi poſt verba *proderunt eis*, retinent additamentum ſequens: *Nonnulli enim ſunt ditiores Monachi, quam fuerant ſeculares: & Clerici, qui poſſident opes ſub Chriſto paupere, quas ſub locuplete & fallace diabolo non habuerant: ut ſuſpiret eos Eccleſia divites, quos mundus tenuit ante mendicos*. Nihil ſimile legimus in mſſ. Codicibus viginti, niſi tantum in mſ. veteri Codice Colbertinæ Bibliothecæ, num. 635. qui habet additamentum, non intra contextum; ſed in margine inferiori nec prima manu: unde potuit in recentiora Exemplaria, & inde in editos libros derivari. Deſumtum eſt autem ex Epiſtola conſequenti.

Ibid. *Attrita frons*, Hic quoque addunt nonnulla, legentes: *attrita frons. cui nundinæ, fora placent*, &c.

p. 261. *Inopiæ providere*. Duodecim vel quindecim mſſ. Codices legunt cum Eraſmo, *pauperum opibus providere*.

p. 262. *Illud Domitii*. Nomen *Domitii* retinent omnes mſſ. Codices: illud tamen L. Craſſo tribuunt Cicero. Valer. Maxim. & Fabius lib. 6. cap. 3. *Illud Craſſi: Ego te Conſulem putem, quum tu me non putes eſſe Senatorem?* De Domitio vide Euſebium in Chronicis, anno Domini XLVI. & Fabium lib. 12. cap. 11.

p. 263. *Quinto Gallio*. Pro *Gallio* quidem mſſ. legunt *Gallo*; ſed vetuſtiores retinent *Gallium*.

p. 267. *Quanto melius erat*. Hujus contextus ordo eſt omnino præpoſterus in omnibus fere Codicibus mſſ. nam in illis legimus: *Et conſcientia repugnante, phariſaica ambitione circumdari. Inde pendet Evangelium, inde Crux & Propheta. Fidelis mecum Lector intelligis quid taceam, & quid magis tacendo loquar. Tot regulæ, quot ſpecies gloriarum. Quanto melius erat hæc non in corpore, ſed in corde geſtare; Dominum habere fautorem, non aſpectus hominum. Vis ſcire*.

Ibid. *Inde Crux & Propheta*. In editis libris Eraſmi & Mariani, *inde Lex & Propheta*; ſed falſo, nam omnes mſſ. noſtri, id eſt, plus viginti retinent vocem *Crux*. Quod verbum ſenſui hujus loci congruit; ubi quæſtio eſt de Evangelio ſive Apoſtolica doctrina, ut ipſe Hieronymus interpretatur. Deinde in fimbriis & phylacteriis Sacerdotum potuit imago Crucis Dominicæ repræſentari: quare legendum optimo ſenſu: *Inde pendet Evangelium: inde Crux & Propheta, ſive ſacra Apoſtolica doctrina*, quæ tota eſt de Cruce Domini.

EPIST. LIII. AD PAULINUM.

p. 271. *Famosissimam Solis mensam*. De famosissima mensa solis, Herod. lib. 3. *Thalia* dicto. Val. Max. lib. 4. c. 1. Johan Salisbur. in Epist. ad Henricum Comitem: Rodigin. lib. 29. cap. 4.

p. 272. *Tamen* τῇ δυνάμει. Græca hæc retinent mss. Codices, editi legunt, *tamen virtute totus est*.

Ibid. *Ad Timotheum scribit*. Mss. fere omnes Codd. legunt sine præpositione *ad*, hoc modo; *Timotheum scribit*, &c.

p. 275. Τὸ δόγμα, τὴν μέθοδον Latina sunt Græcis permixta in multis Codd. mss. *Scinditur in doctrinam* τὸ δόγμα, *in rationem & usum*.

Ibid. *Sola Scripturarum*. Pro *lege* omnium Exemplarium mss. libri ante nos editi retinent verbum, *lingua*.

EPIST. LIV. AD FURIAM.

p. 283. *Genuinus infingit*. Mss. codices duo, *genuinus livor infingit*; alii duo, *sermo genuinus infingit*: cæteri sex vel octo retinent lectionem editorum librorum.

p. 284. *Ubiquumque viderint Christianum*. Hæc est genuina lectio Hieronymi, ut exploratum nobis est ex Ep. 19. alias 23. ubi Latine idem affertur proverbium, *impostor & Græcus est*. Confer utramque Epistolam, quia in eis multa similiter dicta invenies de mulierum ornatu, *&c.* Editi falso addiderunt post Græca, *vocant impostorem, detrahunt*. Nihil tale reperitur in codd. mss.

Ibid. *Exit fama de mendacio*. In pluribus Exemplaribus mss. *Exit infamia*, &c.

Ibid. *Viperinis orbibus*. Hic similiter legunt, *viperinis coloribus*.

p. 287. *Incentiva aufero voluptatum*. Quamplures mss. codd. *incentiva adsero voluptatum*.

p. 290. *Stultus sapientior erit*. Marianus legit *stultus sapientior erit* Hoc quoque legunt plures mss. codd. sed ex sensu verborum Hieronymi, Erasmianam retinemus lectionem.

p. 291. *Quod augustior urbe Romana*. Formula usitata Hieronymo, qui Bethleem vocat Roma augustiorem propter Christum Ducem & Imperatorem nostrum. Vide Præfat. Comm. in Ecclesiasten. Præf. in librum Didymi de Spiritu Sancto, *&c.*

p. 292. *Ut venefica &c.* Marianus alium habet in hisce verbis ordinem, sed sine codd. mss. auctoritate.

p. 293. *Quidam imperite*. Inter alios sanctus Ambrosius libro de Viduis.

EPIST. L. AD AMANDUM.

p. 297. *Reperi junctam Epistolæ*. Qua auctoritate Erasmus & Marianus mutare voluerint ordinem & seriem contextus hujus Epistolæ, nullus video; quum omnes mss codices serie perpetua & consona hic retineant, *Reperi junctam*, &c. & infra tertiam Quæstionem sive extremam propositionem de resurrectione.

Ibid. *Utrum mulier relicta*. De Fabiola id forte intelligendum, de qua suo loco dicemus.

EPIST. LVI. *AUGUSTINI*.

p. 300. *Fratri & compresbytero Hieronymo Augustinus*. Hanc salutationem retinent omnes mss. codices: sed Corbejensis noster num. 675. addit in fine vocem *Presbiter*. Et re vera tunc temporis non erat Episcopus sanctus Augustinus, sed Presbyter dumtaxat.

EP. LVII. AD PAMMACHIUM.

p. 306. Αἰδεσιμώτατον Πάππαν. Excusandus utcunque Erasmus est, quod obtruderit in hunc Hieronymi locum, Græcum atque Latinum contextum falsum: nam ipsi erroris occasionem præbuerunt mss. codices nonnulli hoc modo legentes: αἰδέσιμον ὤτων πάντων, quod interpretantur Latine, *honestum auribus omnium*. Erasmus itaque ad normam Græci sermonis restituere voluit eadem verba, eumdemque sensum; ideo sine scholiis hæc nobis edidit, αἰδέσιμον ὠσὶν ἁπάντων, *id est*, *reverendum auribus omnium*, *noluisse transferre*. Idem legimus apud Marianum Victorium: doctus autem Gravius in Annotationibus lectionem hanc sequentem indicat ex vetusto Exemplari; αἰδέσιμον ὤτων ἁπάντων. Sed ne longum faciam, falsæ sunt ac depravatæ hujusmodi lectiones; vera & genuina, quam e quinque vel sex Exemplaribus antiquis manuscriptis restituimus. Eamdemque indicare videntur verba præcedentia, *pro* honorabili *dixisse*, charissimum: *& maligna interpretatione, quod nefas dictu sit*, αἰδεσιμώτατον πάππαν *noluisse transferre*. Accusabant ergo Hieronymum, quod verba honoris gratia dicta Johanni Jerosolymitano, id est, *honorabilem, & reverendissimum Patrem*, noluisset transferre.

p. 308. *Faciunt ne intelligenda*. Ex Prologo Terentii in Andriam sumta hæc sunt; significantque Gallico sermone, *Ils font fort les entendus; mais ils n'y entendent rien*. Aliqui *nè* scribunt cum diphtongo æ; sed in mss. codicibus *ne* scriptum reperio.

p. 312. Λογοδαίδαλοι. Latine scribitur in mss. codicibus *logodedali*. Exscriptor Codicis sancti Theodorici ignarus hujus sermonis, aliam finxit vocem, quam intelligebat: *Respondeant ergo didascali & fastidiosi*, &c. Sunt autem *logodædali* quasi vocum artifices opifices. Vide Ciceronem in Oratore, & Platonem in Phædro.

p. 315. *ELI ELI*. Quia Matth. cap. 27. vers. 46. legimus. *Eli, Eli, lamma sabacthani*, ex Chaldæo שבקתני *sebacthani*, exscriptores nonnulli pro *lama azabthani* Hebræo & Hieronymiano, posuerunt in hac Epistola *lama sabactani*. Sed retinenda lectio meliorum & plurium mss. Codicum, ubi legimus *azabctani*, sicut in Psalmo 21. non *sabacthani* quod Chaldæum est.

p. 316. *Tamen jure*. Marianus putabat legendum, *vires obtinuit*: sed frustra: nam mss, retinent *jure obtinuit*. E contrario de Aquilæ versione dicitur, *jure projicitur a nobis*.

Ibid. *Quis enim*. Hunc locum depravatissime editum apud Erasmum & Marianum, primus restituit eruditus Gravius, non imperita præsumtione secundum sciolorum recentiorum morem, sed subsidio veterum Codicum manuscriptorum quibus religiose ac prudenter utebatur. Hujus scriptoris fidem atque diligentiam imitatus, nonnulla supplere curabo in eadem restitutione prætermissa ab ipso vel mutata. Totus itaque locus ex novem mss. Codicibus a nobis sic integre restituitur: *Quis enim pro frumento & vino & oleo, possit vel legere, vel intelligere*. χεῦμα ὀπωρισμὸν, στιλπνότητα, *quos nos possumus dicere* fusionem. pomationemque, *&* splendentiam. *Aut quia Hebræi non solum habent* ἄρθρα; *sed &* πρόαρθρα, *ille κακοζήλως & syllabas interpretatur & litteras; dicitque* σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τὴν γῆν: *Quod Græca & Latina lingua omnino non recipit? Hujus rei exemplum ex nostro sermone capere possumus*, &c. Quisquis ista contulerit cum veteribus Editionibus, liquido pervidebit nec verba, nec Hieronymi sensum in eis fuisse positum. Ait igitur sanctus Doctor, num quia Hebræi in sua lingua habent non solum articulos, sed litterarum etiam annexiones, Aquila proselytus & contentiosus interpres debuit illa *arthra* & *proarthra* reddere, ac pro verbis Hebræis את השמים ואת הארץ *eth hasschamaim veeth haarets*, Græce dicere, σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τὴν γῆν. Hic vides את *eth* vocatum fuisse *syllabam* & *articulum*; ה *he* vero *litteram* & *proarthron*, sive *connexionem* & *commissuram*. Quæ sane vera ac docte notata concedunt omnes Hebraicæ linguæ periti.

p. 317. *Dixit* οἰήματι. Nescio cur Erasmus & Marianus hic quoque depravare voluerint contextum Hieronymi, legentes οἰδήματι, non οἰήματι: quum sic legamus in cunctis mss. Exemplaribus; & οἴημα plerumque dicatur de opinione arroganti & stulta, quam aliquis de se concepit.

Ibid. *Ad ceroma*. Ceroma unguentum est quo Athletæ ungebantur ad Palæstram, cui certamini bos est ineptissimus.

Ibid. *Melanii magistrorum ejus*. Sic legit codex Cluniacensis, alii *Melaniæ*, ut jam observatum est supra in I. Epistola.

p. 315. *In quibus loquendi* &c. Hanc sententiam Erasmus male editam pejori illustravit scholio. Omnes mss. verum Hieronymi sensum ac verba retinent. Cæterum multa prætermittimus sine scholiis & adnotationibus, ne videamur eruditi lectoris memoriæ atque diligentiæ diffidere.

EPIST. LVIII. AD PAULINUM.

Ibid. *Bonus homo*. In decem vel duodecim Exemplaribus mss. hujusce Epistolæ iste titulus est & epigraphe: *Incipit Epistola S. Hieronymi ad Paulinum Presbyterum de institutione Clericorum vel Monachorum, & de divina Historia expositionibus diversis*.

p. 320. *Surgite abeamus*. In cœnaculo Christum fuisse, quando

do hæc verba loquutus eſt, manifeſte probatur ex Evangelica hiſtoria: ſed quum de Judæis a Deo derelictis diſputaret Hieronymus, & duo teſtimonia ad probationem conjungat, quorum unum in Templo dictum non dubium eſt e capite 24. v. 1. Matthæi, potuit conſequenter dicere hæc verba Chriſtum in Templo fuiſſe loquutum ad diſcipulos, & ad Judæos, qui in Templo confidebant. At ſi cui non placet hæc interpretatio, volueritque legere, *in cœnaculo*: oſtendat etiam quomodo ad Judæos in cœnaculo dicere Chriſtus potuerit, *Relinquetur vobis domus veſtra deſerta*. Ex hoc loco facile defendo noſtram adnotatiunculam in Commentariorum Iſaiæ caput primum, quam eventilatam habet curioſus lector in Appendicibus apologeticis hujus Tomi IV.

p. 322. *Peregre vivere*. Hæc eſt lectio omnium Codicum mſſ. quam non intelligens Marianus mutavit in *periculoſius vivere*. Peregre autem vivere ſignificat cum animi diſtractione vivere propter ſæcularium conſortia & colloquia.

p. 326. *Dum adhuc canis*. Omnes mſſ. Codices hanc retinent genuinam lectionem: editi legunt, *dum nondum canis*, &c.

EPIST. LX. AD HELIODORUM.

Cæleſti Jeruſalem. Quod in cæleſti Jeruſalem viſa
p. 333. ſint poſt Chriſti reſurrectionem corpora Sanctorum, id affirmat Hieronymus vulgatam ſequutus opinionem, qua credimus Chriſtum in cælum adduxiſſe Sanctos qui ſecum reſurrexerant, quando ſecundum Matth. cap. 27. viſa ſunt corpora multa Sanctorum, qui dormierant in ſancta civitate, & apparuerunt multis. Attamen in Epiſtola Paulæ & Euſtochii ad Marcellam, res eadem videtur minime probata, dicunt enim: *Nec ſtatim Jeroſolyma cæleſtis, ſicut plerique ridicule arbitrantur, in hoc loco intelligitur; quum ſignum nullum eſſe potuerit apud homines Domini reſurgentis, ſi corpora Sanctorum in cæleſti Jeruſalem viſa ſunt.*

Ibid. *Quam varia linguis*. Ex octavo Æneidos Virgilii libro hæc adduxit: *Incedunt victæ longo ordine gentes. Quam variæ linguis habitu, tam veſtis, & armis.*

p. 334. *Quas nationes fidei*. Ita legunt vetuſtiores mſſ. Codices, alii cum editis, *Quas nationes ſub Crucis titulo dedicavit*.

Ibid. *Beſſorum feritas*. Qui ſint Beſſi & Pelliti populi non fuit compertum docto Gravio. Ego vero non dubitaverim fuiſſe populos Thraciæ, de quibus Ovidius hæc habet libro ſexto Triſtium:

Vivere quam miſerum eſt inter Beſſoſque Getaſque.

Deinde libro quarto de Ponto, Elegia 10. Getas vocat *Pellitos*, quia ſcilicet pellibus tegebantur ad arcendum frigus, ſicut & hodie populi ſeptentrionales: Beſſorum feritas quoque notior nobis eſt ex Diomede rege Thraciæ, qui quum equos ſuos humana carne aleret, ab Hercule victus, equis ſuis in pabulum eſt objectus. Vide eumdem Ovidium in Ibin, & 9. Metamorph. Inferiæ porro mortuorum, ait Servius, ſunt ſacra mortuorum quæ inferis ſolvuntur. Unde Virgilius 10. Æneidos:

Viventes rapit, inferias quos immolet umbris.

Dare etiam *inferias manibus* dixit Ovid. 5. Faſtorum, & *mittere inferias extincto alieui*, 11. Metam. *Sacrare umbris æternas inferias*, Stat. lib. 3. Inferiæ igitur erant ſacra mortuorum, ab inferis dictæ. Sane, inquit idem Servius, mos erat in ſepulcris fortium captivos necari: quod poſtquam crudele viſum eſt, placuit gladiatores ante ſepulcra dimicare, qui a buſtis, buſtiarii dicti ſunt. Pro *manibus* & *umbris* Hieronymus videtur hic accepiſſe *inferias*: Virgilius pro *victimis* lib. 11. Æneidos.

Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammas.

p. 340. *Ubi quumque eum*. In quibuſdam Exemplaribus emendatores Codicum manuſcriptorum poſuerunt, *Ubiquumque eum quæreres, in Eccleſia invenires*. Idque ſequutus eſt Eraſmus & poſt eum Marianus Victorius.

Immo minus regi, quam Epiſcopo. Hæc eſt genui-
p. 342. na lectio in omnibus veteribus Exemplaribus mſſ. In Cluniacenſi manus recentior mutavit ordinem verborum, *immo minus Epiſcopo quam regi*. Sed prima lectio vera & germana eſt, ut ex conſequentibus verbis liquido demonſtrari poteſt. Editi falſatam retinent lectionem.

Hic ſervituti donatur. Plures mſſ. Codd. *hic ſer-*
Ibid. *vitute dominatur*.

EPIST. LXI. AD VIGILANTIUM.

Juſtum quidem fuerat. Permulta addita reperio in p. 347.
mſ. Codice Cluniacenſi, ut hic ſtatim ab initio, *Utile quidem juſtumque fuerat*, &c. Infra ad voces Græcas retinet interpretationes, quæ in aliis Exemplaribus non comparent.

Τῷ σοφωτάτῳ κρανίῳ Cluniacenſis Codex addit p. 349.
interpretationem Græcorum verborum hoc modo: *Tibi ſoli licet* τῷ σοφωτάτῳ κρανίῳ, *id eſt, ſapientiſſimo cerebro, de cunctis*, &c.

Πᾶσαν τὴν ἀριστείαν σου. Hic omittunt editi voces Ibid.
Latinas, *parvulorum quoque voce cantatum*, quamvis legantur in cunctis Exemplaribus manuſcriptis. Codex vero Cluniacenſis partim Græcis literis ita totum locum retinet. *Alioquin præferrem* ΠΑCAN ΤΗΝ ΑΡΙCΤΙΑΝ COΥ ΚΑΙ ΤΡΟΠΕΟΦΟΡΟΝ *omnia prælia tua & trophæum, parvulorum quoque humero portatum, & eorum voce cantatum. Sed*, &c. Solus hunc habet contextum depravatum: alii pene omnes legunt τροπενοφόρον, forſan pro τροπαιοφόρος, id eſt, *trophæum geſtantem*. Unus Colbertinus legit τροπηοφοριαν pro voce τροπαιοφορίαν a nobis retenta. Eſt autem ſenſus iſte Hieronymi: Chriſtiana verecundia teneor, ne præclara tua facinora & pompam trophæorum tuorum proferam, ſicut de viris fortiſſimis cantant parvuli. Quod ironice dixit ſanctus vir, ne turpia cauponis facta cogeretur ſuis exprimere nominibus.

Ἀσυνάρτητον *ſermonem*. Hoc verbum non ſignifi- p. 350.
cat *inconditum* vel *incompoſitum*: ſed *non connexum, non cohærentem*; vel proprie *ineptum*, & *non convenientem*. A themate ἀρτάω vel a verbo ἄρω; non vero ab ἀρτίζω, ut Eraſmus docet in ſcholiis.

Proverbium ὄνῳ λύρα. Perperam mutant hoc loco Ibid.
proverbium Græcum veteres Editiones, ubi legimus ὄνος πρὸς λύραν. *aſinus ad lyram*. Vera itaque ac genuina lectio retinetur in omnibus mſſ. Codicibus, nempe ὄνῳ λύρα, vel ὄνος λύρα. Sed ex ipſo Hieronymo retinenda prior lectio ὄνῳ λύρα, *aſino lyra*, ſubaudi, *ſuperflue canit*: ut habet idem Hieronymus in Epiſtola ad Marcellam: *Quos ego quum poſſem meo jure contemnere (Aſino quippe lyra ſuperflue canit) tamen ne nos ſuperbia* &c. Codex Cluniac. *Verum eſt illud apud Græcos proverbium, aſino lyra ſuperfluo canit* ΟΝΩCΑCΤΡΑ. Dicit ergo Hieronymus proverbium illud Græcum aptiſſime quadrare in Vigilantium, cui etiam nomen ſit impoſitum per antiphraſin, quia Dormitantius magis dicendus erat, quam Vigilantius. De hoc præſenti proverbio multa habemus in Chiliadibus Eraſmi, ſive in libro Adagiorum. Conſulat qui voluerit.

EPIS. LXIV. AD FABIOLAM.

Perverſus eſt ordo Epiſtolarum ad Fabiolam in an- p. 354.
tea editis libris: nam ea quæ eſt de quadraginta duabus Manſionibus filiorum Iſrael in deſerto, prior poſita in eis legitur; quum tamen ſit poſterior & ordine temporis & materiarum genere, reſpectu ſcilicet voluminum Moſaicorum quorum ſeriem imitamur in diſponendis hiſce Epiſtolis Criticis veteris Inſtrumenti. Quia igitur liber Exodi, ubi de veſtitu Sacerdotum Moyſes loquitur, prior eſt libro Numerorum, cujus ultimam partem ediſſerit Hieronymus in Epiſtola de XLII. Manſionibus, rectum judicavimus eam prius edere, quæ prior ab Auctore ſcripta eſt, ac de iis quæ leguntur in Exodo diligenter pertractat. Præterquam quod & ipſemet eumdem ordinem ſequendum docuit in Epitaphio Fabiolæ, ad Oceanum.

Pectore & ventre. Editi, *pectuſculo & ventre*: Ibid.
Regius mſ. 3993. & alter Abbatiæ celebris Cluniacenſis. *Et armo dextri pedis & ventre*.

Ἐπίθεμα τος. In omnibus mſſ. codicibus, *appel-* p. 355.
latur ἐπίθεματος, *id eſt additamentum*. Servata voce & caſu immutato ſcripturæ Græcæ LXX. Interpretum, *pectuſculum additamenti*, &c.

Confoſſus. Variant in hoc verbo mſſ. exemplaria, Ibid.
alia *confixus*, nonnulla *defoſſus*, reliqua *confoſſus*. Conſequenter etiam legunt *curamus* & *currimus*.

Segnes ſint. Editus Mariani & mſſ. aliquot, *inſi-* p. 356.
gnes ſint. Poſtea duo Romani ſeu Vaticani 342. & 343. *ſemis naribus*.

Pretium æqualiter offertur. Eodem ſenſu legunt quam- p. 357.
pluri-

plurimi mſſ. codices, *omnes pretium æqualiter offerunt*,

p. 358. *Christi Dei sui super eum eſt.* Omittunt editi nomen *Christi*, quamvis ſit in omnibus noſtris mſſ. exemplaribus.

p. 360. *Crateras.* Unus codex manuſcriptus ſancti Theodorici prope Remos, *cantaros*, *ſcyphos*.

Ibid. *Patuerit ornatus.* In editis & aliquot mſſ. libris, *ornatus*. Conſequenter etiam nonnulli legunt *femoralibus*; & *verecunda* pro *verenda*.

p. 361. *Dirigendo jaculo.* Nonnulla exemplaria mſſ. cum editis retinent hoc loco, *dirigere jacula*, *tenere clypeum*, *enſem librare*.

p. 362. *HEMIAN vocant.* Sic legunt omnes mſſ. codices; editi vero ut in paraphraſi Chaldaica המיינין *hemejanim*; ſed legere debuerunt ut in Polyglottis המינין *hemjanin*. Exod. 28. 40. Quantum autem a vero diſtent Er. & Mari. ex hoc loco manifeſtum ac exploratum habemus, nihil enim ad propriam originem expendunt; ſed ad aliena opera revocant, ut hic ad Targum Onkeloſi; quum ad Joſephum revertendum fuiſſet. Scio *baltheum* המין *hemjan* dici apud Chaldæos; nec tamen ab illis mutuari volo veram lectionem contextus Hieronymi; ſed a Joſepho Judaicarum Antiquitatum Scriptore, unde derivata eſt in præſens opuſculum Hieronymi. Joſephus itaque lib. 3. Antiqq. Jud. cap. 8. de Pontificali & Sacerdotali ornatu loquens, hæc de baltheo nos docuit: Μωϋσῆς μὲν οὖν ἀβανὴθ αὐτὴν ἐκάλεσεν. ἡμεῖς δὲ παρὰ Βαβυλωνίων μεμαθηκότες, ἐμίαν αὐτὴν καλοῦμεν, οὕτως γὰρ προσαγορεύεται παρ' αὐτοῖς, *Moyſes enim abaneth ipſam nominavit; nos vero a Babyloniis edocti, Emian illam vocamus: ſic namque apud illos cognominatur*. Mſſ. omnes cum Joſepho concinunt, legunt enim *Emian*, & *Hemian* cum aſpiratione. Porro quid intelligat hoc loco Hieronymus, *novum* dicens *vocabulum Babyloniorum*, alibi commodius explicabitur.

Ibid. *Hebræi MISNEPHET.* Plures mſſ. codices omittunt has voces, *Hebræi Miſnepheth*.

p. 363. *Aquila* ἐπένδυμα. Editi corrupte legunt ἐπίραμμα pro ἐπένδυμα, id eſt, *ſuperindumentum*.

Ibid. *Epiſtola ſcripſiſſe me memini.* Vide infra Epiſtolam ad Marcellam, quæ incipit, *Epiſtolare officium*; numeraturque 130. in antea editis.

p. 364. *In modum Caracallarum.* Caracalla genus dicitur veſtis barbaricæ, unde nomen Imperatori Antonino Septimii Severi filio, ut in ipſius refertur vita.

Ibid. *Vel patriam demonſtraret.* In aliquot exemplaribus mſſ. *vel patriam de patria demonſtrat*.

p. 365. *Lyncurium invenire non potui.* Eraſmus ſic monet in ſuis ſcholiis ſive adnotationibus Ligurius) Haud dubium eſt, quin lyngurius ſit legendum. Hieronymus ingenue fatetur ſe gemmam hanc non potuiſſe reperire apud Auctores, qui de his tradiderunt: nec mirum eſt, hominem tantulum ſuffugiſſe lapillum, cum aliquoties non videamus & id in quod incurrimus. Quamquam meminit Lyngurii Theophraſtus in libello περὶ τῶν λίθων, & hunc ſequutus Plinius libro trigeſimo ſeptimo, cap. IIII. Hanc ferunt naſci ex urina lyncis, unde & nomen habet. Λύγξ animal eſt, οὖρος urina. Ea protinus concreſcit in gemmam. Sed invidum animal protinus egeſtam urinam terra operit, ne poſſit ab homine inveniri, ad multa efficax medicamenta. Valere enim ad eliciendos veſſicæ calculos, & adverſus morbum regium, ſi geſtetur, aut ex vino bibatur. Non eſt diſſimilis electro, ſive ſuccino. Non enim ſolum attrahit feſtucas & lignum, verum & ferrum, ſi ſit genuinus. Theophraſtus hujus rei citat auctorem Dioclem. At Plinius neutri credit hac quidem in re: & negat umquam hoc nomine gemmam viſam.

p. 366. *Coccus igni & ætheri.* Plures mſſ. *coccus igni & aeri*. Deinde omnes legunt *ſani* & διάφορον, pro *ſen* & διάφωνον librorum antea editorum.

p. 367. *Id eſt terra.* Diſſonant hoc loco codices manuſcripti; alii, *quod terra conſtringitur*; nonnulli, *id eſt terrea conſtringitur*; unus Cluniacenſis emendatus, *eo quod terram conſtringat*.

Ibid. *MAZUROTH.* Editi imperitia Typographorum, meo quidem judicio, falſo legunt מזלות *mazoloth*. *hoc eſt*, &c. Nam in Hebraico ſcriptum מזרות, quod Septuaginta legunt *mazuroth*, ut etiam omnes mſſ. codices Hieronymi. Id dictum velim in excuſationem Eraſmi ac Mariani, quos non puto adeo imperitos fuiſſe linguæ Hebrææ, ut *mazoloth* legerint, ubi *mazuroth*, vel *mazaroth* legere debuiſſent cum aliis omnibus ſermonis Hebræi haud penitus ignaris.

Terra per eam deputatur. Editi antea libri, *terra per ea deputatur*. Mſ. Cluniacen. *per eam deputatur*. p. 368.

Ὑπoδύτης. Plures mſſ. legunt ὑπόδυτος. p. 369.

Evangelia. Ita legunt omnes codices noſtri mſſ. & ita legendum docent ſequentia verba, *in uno quattuor, & in quattuor ſingula*: hæc enim de Evangeliis merito dicuntur, non de quattuor animalibus Apocalypſeos, licet & ipſa ſymbola ſint quattuor Evangeliorum ſive Evangeliſtarum. Eraſ. & Marian. retinent *animalia*. p. 370.

Doctrina & veritas. Hic quoque addunt, *manifeſtatio vel*, &c. Ibid.

Demonſtrarem. Cluniacenſe exemplar aliud habet hoc loco, ſcilicet: *Singulis comparentur; longi temporis erit. Sed ſufficiat quod ſanctus*, &c. Codex unus mſ. S. Remigii, *plenius quæſita memorarer. Sufficiat quod & ſanctus.* Alter S. Theodorici, *plenius quæſita demorarer*, &c. Regius ſupra memoratus, *plenius quæſita demonſtrarem. Sed ſufficiet quod ſanctus*, &c. p. 371.

Puritatis feminum. In antea editis *puritatis ac feminum*, vel *puritatis feminum*. Conſequenter etiam legunt, *pudicitiam ſolam conſcientia novit*. Ibid.

Ad ſuperiora retrahor. Exemplar S. Theodorici, *ad ſuperiora trahor*. p. 372.

Si a vobis. Idem hoc loco legit: *Sed a vobis propter celebritatem urbis, ſi fuerit inventus*, &c. Ibid.

EPIST. LXV. AD PRINCIPIAM.

Sacci pœnitentiam &c. Sine Hebraicorum Nominum libro nequaquam intelligitur iſte locus: ſed facilis eſt ac perſpicuus ubi ſcieris, *Magdalenam*, *turritam*; & *Damaſcum ſanguinem ſacci* ſignificare. p. 373.

Unum perduellem. Eraſmus male legit, *& propter unum eam perdere vellet dux exercitus Joab, muroſque ariete quateret*, &c. Hæc & ſimilia bene multa caſtigavit Marianus in Editione Eraſmi, quem & in ſuis Notis ſic reprehendit: Viginti, inquit, & ſeptem errores ex hac una tantum, ut vides, Epiſtola expunximus. p. 374.

Filiorum Core. In Notis noſtris ſuper Hebræo Hieronymi Pſalterio legimus, *qui commutabuntur filiorum Core, intelligentia Canticum pro dilecto*: quia ex antea editis libris verba illa recitavimus. Nunc vero veterum Editionum errores caſtigamus ad fidem quamplurium mſſ. codicum Epiſtolæ ad Principiam Virginem. p. 375.

LAMANASSE. Mendoſe & more hodierno ita legunt Eraſ. & Marian. *Lamanazeah al ſoſannim libne Corah maſchil ſir jedidoth*. Ibid.

IDIDOTH. In Hebræo eſt למנצח על ששנים לבני קרח משכיל שיר ידידות. Ibid.

Competentius diſputatur. Ex hoc loco male probant nonnulli Hieronymum edidiſſe Commentarios in omne Pſalterium: quum non dixerit ſanctus Doctor ſe diſputaſſe de Pſalmo 41. ſed quod competentius de filiis Core in Pſalmo 41. diſputetur. p. 376.

Adoleſcentis oratio eſt. Quamvis ſomnia libri 3. Eſdræ alibi repudiaverit S. Hieronymus, eodem tamen hic utitur, quia paſſim apud viros Eccleſiaſticos legi ſolitus fuit. Ibid.

Formoſior ſit. Veteres Editiones legunt cum particula negativa; *non quo divinitas Chriſti hominibus comparata non formoſior ſit.* At genuinus ſenſus ſancti Doctoris eſt, pulchritudinem Chriſti qua omnes ſuperat, non eſſe referendam ad ejus Divinitatem, cui nulla creatura nec aliquid creatum poteſt comparari; ſed ad pulchritudinem virtutum in ſacro & venerando corpore Salvatoris noſtri. Tollenda igitur erat negatio, ne ſenſum falſum efficeret; quam nos quoque indubitanter ſuſtulimus ad fidem exemplarium mſſ. quæ non legunt particulam negantem. p. 379.

Gentilis quoque error. Aſtræam, Palladem & Dianam armatas finxit error Gentilium. p. 380.

Potentiſſime populi. Superfluum idem verbum antea jam damnavit in Epiſt. ad Sun. & Fret. p. 382.

Dee poſuimus. Ita legunt Eraſ. & Marian. ſimiliter. Mſſ. codices abſque *Deo*; quod tamen neceſſario ſupplendum videtur, ut appareat Hieronymum propter intelligentiam poſuiſſe in vocativo caſu *Dee*, etſi illud Latina lingua non recipiat. p. 383.

Et odii iniquitatis. Eraſmus cum paucis exemplaribus mſſ. *& odium iniquitatis*. Ibid.

Photinus opprimitur. Opprimitur in hoc loco Photinus, quia Jeſum Chriſtum ex Maria ſolummodo editum fuiſſe aſſeverabat: quum ex hoc verſiculo maniſeſtiſſime appareat eum Deum eſſe, & a Deo Patre unctum præ participibus ſuis. p. 384.

EA-

p. 385. *HALOTH legitur*. Manuscripti codices legunt *Aloth*, & *Heloth*. Utrumque legi potest ex ipso Hieronymo: ille enim supra docuit Quæstion. Hebr. in Genesim, idioma esse linguæ Hebraicæ per ה *he* scribere & per *a* legere; sicut e contrario א *a* litteram per *he* pronunciare. אהלות igitur, *haloth* optime legitur juxta illud Hebræorum idioma; vel more consueto *Aaloth*, aut *Ahaloth*.

Ibid. *De templo dentium*. Ridiculam lectionem sequentem posuit Erasmus a Mariano castigatus, *de templo vendentium*.

p. 386. Ἐπιχώριον *Palestina*. Quamplures mss. retinent gikorion & gyxorion pro ἐπιχώριον, id est, *patrium*.

Ibid. Σύγκοιτον, *id est*, &c. Marian. hoc sequenti scholio locum illustrat: *Pro quo Aquila* συγκοίτιν. *id est, concubinam*, συγκοίτην *falso legebatur antea, masculini enim generis ea vox est*. At nec συγκοίτην, nec σύγκοιτιν legunt mss. codices, qui omnes constanter retinent genuinam vocem σύγκοιτον. Vox autem σύγκοιτος de marito & de uxore dicitur: & generalius sumitur pro concubitore vel pro concubina.

Ibid. *Septem quippe*. Idem lib. 2. Comment. in Jeremiam, cap. 10. *Septem nominibus apud Hebraos appellatur aurum; quorum unum Ophaz* אופז *dicitur, quod nos dicere possumus obrizum*. De quo ita disputat Johannes Drusius Observationum lib. IV. cap. 15. Septem nominibus aurum appellari apud Hebræos annotat Hieronymus, Jer. 10. & in Epist. ad Principiam, sed ea nomina quæ sint, nec ipse usquam annotat, nec a quoquam, quod sciam, adhuc annotatum fuit. Ego autem qui operæ studiique in iis quærendis aliquantum posui, ac, nisi fallor, inveni, puto me operæ pretium facturum fore, si ea hic enumerem, ac cum studios harum literarum ingenue communicem. Primum igitur nomen occurrit *Zahab*, commune ad omne auri genus. Alterum est *Phaz*, sive *Ophaz*, quod genus auri Græci κιῤῥὸν vocant, ut Hieronymus ait. Tertium *Harus*, sic dictum quod e terra *exscindatur effodiaturve*: nam HARAS *exscindere*. Quartum *Chethem*, quod tamen Aquila apud Davidem ἀπίλωμα exposuit. Quintum *Ophir*, cujus appellatio a loco unde afferebatur: ab eoque obrysum quasi Ophyrisum, si credimus Hieronymo. Sextum *haser*, Job. 22. 24. Septimum *Segor*, quod Camius interpretatur dicens esse *aurum purum Putum*. Hucusque Drusius, & eum sequutus Auctor Criticæ sacræ, parte 1. pag. 53. seu VVaserius de antiquis numis Hebræorum lib. 1. cap. 4. Sed notandum nomen sextum *baser*, Job. 22. 24. nequaquam *purum* expressum esse ab Hieronymo; ideoque aliud requirendum, ut *septem* inveniantur auri vocabula. Occurrunt vero quinque pariter Jobi capite vigesimo octavo, nempe commune ad omne auri genus זהב *zahar*, v. 1. & 6. Secundum deinde nomen est סגור *Segor*, v. 15. Tertium כתם אופיר *Chethem Ophir*. v. 16. Quartum פז *Phaz*, v. 17. Quintum כתם טהור *Chethem tahor*, v. 19. Quibus si addas nomen חרוץ *harus*, Jobi 41. v. 21. & אופז *Ophaz*, Jerem. cap. 10. v. 9. completus erit numerus septem nominum quibus aurum appellatur apud Hebræos. Præter ista auri vocabula legimus מדהבה *madheba* a radice דהב *dahab*, quod *aurum* significat, sive potius *aurum* quod pendebant vectigales & tributarii. Sed de auri nominibus satis superque.

p. 387. *Diabolo nati estis*. Ita legunt omnes mss. codices antiqui & optimæ notæ. Marianus legit, *vos ex patre diabolo estis*, juxta Vulgatam Latinam hodiernam, ac fontem Græcum ἐστὲ id est, *estis*.

p. 388. *Apostolo dimittat* &c. Cave ne hunc Apostolum putes unum ex duodecim quorum Catalogus reperitur apud Evangelistas: sed intellige discipulum cui Christus dixit Matth. 8. 22. *Sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos*.

Ibid. Κραταιάν. Pessime editi antea libri posuerunt hic κράτιστον; quum mss. exemplaria retineant vel KPATEAN mendosum, aut KPATAIAN genuinum verbum & incorruptum. Ex nostra igitur Editione præsenti restituentur veteres Interpretationes Aquilæ, Symmachi & cæterorum, ut manifestius apparebit in peculiari Tabula quam dispono ad complementum hujus Tomi secundi.

p. 389. Ἔσωθεν. Quam proposui ac defendi conjecturam in Epistola mea ad viros doctos & studiosos edita cum Prodromo divi Hieronymi, nunc falsam agnosco monitus & adjutus aliquot exemplaribus antiquis mss. ubi ἔσωθεν scriptum legimus non ἔξωθεν corruptum aliorum codicum quos ego sequutus in errorem prolapsus sum. Sed de *Esebon* consequenti verum dixi, & nihil me fefellit, quum ita legendum doceant tam mss. codices, quam Editio Romana LXX. Interpretum ac Psalterium Æthyopicum, in quibus retenta est vox *Esebon*, quæ secundum Hieronymum interpretatur *cogitatio*. Marianus & Erasmus mendose ac falso posuerunt τῶν ἐννοιῶν pro Hebreo *Esebon*.

Dies mundi. Dies unus pro mille annis si sumatur secundum opinionem veterum Hebræorum, qui putarunt sex millibus annorum mundum permansurum, manifeste Hieronymus hoc loco eamdem sententiam allegotice proponere videtur. Vide infra Epistolam ad Cyprianum. p. 390.

Et totum Canticum. Non legimus Opus illud aliquando ab Hieronymo editum fuisse. p. 393.

EPIST. LXVI. AD PAMMACHIUM.

Ex arca cognomine. Apud Hebræos arca dicebatur *gloria*, id est, כבוד *Chabod*, 1. Reg. 4. *translata est gloria Domini*. Unde nomen accepit *Ichabod*, אי כבוד quasi dicat *non gloria*. p. 395.

Ferventes Mannos. Falso addiderunt Erasmus & Marianus nomen *Buricos* ante vocem *Mannos*. De ejusdem contextus depravatione vide Notas nostras Tom. II. in Caput 10. Ecclesiastæ. p. 399.

Amos tibi semper. Hic pro nomine *Amos* Marianus legit *Amor* contra fidem omnium Exemplarium; sed si meminisset eorum quæ Hieronymus habet in Caput 1. Amos, forte mutasset sententiam. Consulat Lector curiosus Commentarios in Amos, col. 1371. novæ Editionis, & subito lectionem confictam a Mariano abjicere gaudebit. p. 400.

Euge, noster. Sic legit Codex ms. Monasterii S. Theodorici prope Rhemos; alii vero: *Euge noster, initia transgrederis*. Marian. *Euge nostra initia transgrederis*. p. 401.

Primum sequeris Patriarcham. Errore librariorum male in editis libris legitur sine distinctionis puncto, *primum Patriarcham Lot*. Ibid.

Unita discindimus. Eo modo legimus in mss. Codicibus, editi libri vim sententiæ dejicientes legunt *unita diffuimus*. p. 402.

Fervorem fervori augeam. Hoc quoque retinent cuncta Exemplaria vetera mss. Erasm. & Marian. id mutarunt in *fervorem favore augeam*; quod sane a sensu verborum Hieronymi longius distare perspicuum est. p. 403.

EPIST. LXIX. AD OCEANUM.

En consurgit mihi &c. Ita Codex Cluniacensis; alii autem retinent: *Et consurgit me*. Infra similiter legunt, *inseri corporibus*, pro *inhærere corporibus*, quod idem Codex Clun. retinet. p. 411.

Nosti problema tuum. Codicem Collegii Navarrici Parisiensis hoc loco sequuti sumus: cæteri legunt in hunc modum: *Quorsum ista nosti problemata*: sed codex Cluniacensis castigatus hic legitur, quum prius habuerit *problema tuum*. p. 412.

Sed Scottorum &c. Lege ista in Libris contra Jovinianum, & corruptelas veterum Editionum fateri cogeris. p. 415.

EPIST. LXX. AD MAGNUM ORATOREM.

Cretenses semper mendaces. Verba Græca in editis libris falso posita abjecimus. p. 426.

Confabulationes pessima. Sic mss. codd. retinent, editi *colloquia prava*. Ibid.

Conto ilia perfossus acceperit. Codex Cluniacensis, *conto ilico perfossus*, &c. Sed ex Chronicis Eusebii legendum *conto ilia perfossus*. Alii codd. mss. *contumelia perfossus*, quod nihil est aliud nisi corruptum *conto ilia*. p. 428.

Qui origines hareseon singularem. Putidus certe hic est error Erasmi & Mariani legentium, *Qui Origenis hareseon singularum venena, ex quibus Philosophorum fontibus emanarint, multis voluminibus explicarunt*. Quasi Irenæus & cæteri vetustiores Origene, multis voluminibus ejus hæreses singulas exposuerint. Itaque hunc locum prodigiose contaminatum restituo, *origines hereseon* ponendo, pro *Origenis*; atque verbum *venena* omittendo, quod non legitur in mss. codd. Ibid.

EPIST.

EPIST. LXXI. AD LUCINIUM.

p. 431. *Quis dabit mihi pennas* &c. Superflue contra fidem mss. codd. hic addita sunt isthæc in libris editis : *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam*, ut inveniat quem diligit anima mea. Vere nunc in te sermo Dominicus complectus est : *Multi ab Oriente*, &c.

Ibid. *Tantis fructibus approbavit*. Absque sensu legebant ante nos Erasm. & Marian. *tantis fluctibus approbavit*.

Ibid. *Auratam inter innumera* &c. Aurata piscis est exquisitus, sic dictus propter colorem auri in squamis. Vulgo *une Dorade*.

p. 432. *Ne perdat quem invenerat*. Pulcherrimus hic est sensus, quem veteres Libri editi abstulerant ponendo, *ne perdat quod invenerat*.

Ibid. Περάτης. Omnes mss. codices legunt *perotes*, unde apud Erasmum & Marianum πτερώτης; sed genuina lectio est περάτης, ut exploratum nobis est e Septuaginta Seniorum translatione, eque libro Hebraicorum Nominum.

p. 434. *Canonem Hebraicæ Veritatis*. Tunc temporis nondum in Latinum sermonem transtulerat libros Mosis, Josue, Judicum & Ruth & Esther. Porro Canonem hunc Hebraicæ Veritatis integrum edidimus in primo Tomo hujus Editionis. Consulat qui voluerit Prolegomena nostra & Adnotatiunculas in Genesim, in Josue & in Ruth.

Ibid. *Scriptores e variis auctoribus edidere*. Ita Exemplaria mss. editi male legunt masculino genere *aliorum* pro *aliarum*, id est, *traditionum*.

p. 435. *Quod diebus festis* &c. Erasmus & Marianus, *quod Dominicis diebus jejunandum putem*. Omnes mss. codd. retinent quod edidi. Vide supra contra Luciferianos Hieronymum.

Ibid. *Quas nuper historica* &c. Hanc explanationem petierat Episcopus Amabilis. Vide V. librum Commentariorum in Isaiam.

EPIST. LXXII. AD VITALEM.

Ibid. Manuscriptus Cluniacensis legit, *ad Vitalem Episcopum*. Quod sequutus est Cassiodorus lib. Divin. Instit. Alii codices inscribunt *ad Vitalem Presbyterum*, adduntque passim universi : *Quomodo Salomon & Achaz undecim annorum genuisse dicantur filios*.

Amabilis reddidit. Corruptus omnino locus in editionibus Erasm. & Marian. obtrudunt enim hic
p. 436. nomen Damasi, qui vita functus fuerat pluribus annis ante scriptam Epistolam istam ad Vitalem. porro Papa Amabilis ipse est cujus precibus impulsus Hieronymus decem Visiones Isaiæ interpretatus est. Consule librum quintum Comment. in Isaiam.

Benedictionibus. Benedictiones illæ erant εὐλογίαι
Ibid. Græcorum, id est, munuscula vel eleemosyne de quibus Apostolus, *Qui seminat in benedictionibus*, &c. Harum benedictionum meminit etiam sanctus Benedictus Patriarcha : nec a parentibus suis, nec a quoquam hominum, nec sibi invicem literas, aut Eulogias, vel qualibet munuscula accipere aut dare, sine præcepto Abbatis sui.

Quadragesimum. Plures mss. quos sequitur Eras-
Ibid. miana editio, *quum quadragesimum annum ageret ætatis*. Sed corrupta est hujusmodi lectio, ut perspicuum est ex libro 3. Reg. 14. 21. atque ex codicibus melioris notæ in quibus legimus *quadragesimum & primum*.

Authenticum. Authenticum vocat Hebraicum con-
Ibid. textum, quia semper Authenticus in Ecclesia Christi habitus est, quidquid velint nonnulli scioli hujus temporis ac Heterodoxi Scriptores. Cæterum quamplurimi mss. hoc eodem loco consequenter legunt, *Quis ne crediderit mortalium . . . . . generet filium?*

p. 437. *Pro miraculo*. Exemplar Cluniacense diversam valde retinet hic lectionem : *Dicet quod pro miraculo, signo atque portento sit, legem naturæ facere non possit*. Aliquot alia legunt, *quod pro miraculi signo*, &c., *legem naturæ facere*, &c.

Lyddæ natus est homo. Augustinus Hieronymo coæ-
Ibid. taneus eamdem historiam replicat lib. XVI. de Civit. Dei, cap. 8. & in Enchiridio. *In oriente*, inquit, *duplex homo natus est superioribus membris, inferioribus simplex. Nam duo erant capita, duo pectora, quattuor manus; venter autem unus, & pedes duo, sicut uni homini : & tam diu vixit, ut multos ad eum videndum fama contraheret*. Non parvam vero hallucinationem deprehendo in Commentariis Ludovici Vivis, qui putavit hominem illum duplicem natum fuisse in ora Africæ orientali; quum ex hoc loco Hieronymi indubitanter sciamus ortum fuisse Lyddæ, quæ est urbs Judææ ac una ex decem toparchiis, teste Plinio.

Veteres historias. In aliquot mss. *legamus veteres* Ibid.
historicos, maxime Græcos & Latinos, &c.

Audivi domino, Editi legunt, *quod non reveletur*. Ibid.

Septingentas habuerit uxores. Excusari potest Eras- Ibid.
mus qui pro *septingentis* habet *septuaginta*, quia major copia exemplarium mss. retinent *septuaginta*.

Scorta passiva. Sic omnes codices mss. In editis non bene legitur, *passim*. Sunt autem *scorta passiva*, Ibid.
vilia ac vulgaria. Hanc vocem ex Tertulliano Hieronymum didicisse probat Fronto Ducæus in suis Annotationibus ad hunc locum. At non video quid caussæ exstiterit, ut diceret vir doctus Hieronymum Scripturæ loca memoria fallente hic confundere; quum Hieronymus generatim historiam narret incontinentiæ Salomonis, nullum peculiarem Scripturæ librum citando.

IDIDIA, Nomen nonnihil depravatum in editis, ubi legimus *Jedidia*. In omnibus fere mss. scribitur, Ibid.
Idida vel *Iddida*, eliso i ultimo, quod tamen essentiale atque præcipuum est in hac voce; nam *Ia* unum est ex nominibus Dei in *Ididia*, & in *Alleluja*.

Quam inter decem. Vide supra Adnotata in litera b.

Interregnis. Hunc locum valde confusum suo quis- p. 439.
que sensu mutavit atque restituit, post Erasmum Ma- Ibid.
rianus, & post Marianum Fronto Ducæus. Erasmiana lectio hæc est, *Sed vel seditionibus populi, vel quibusdam inter se regnis, id est, Juda ac Samaria discordantibus, aut certe prementibus malis, & hinc inde*, &c. Quod ita castigat Marianus Victorius codicum, ut ipse ait, Florentinorum præsertim ope : *Sed vel seditionibus populi, vel quibusdam interregnis, aut certe prementibus malis*, &c. Ducæus tamdem interregna minime probans in contextu Hieronymiano; sic restituendum censeret hunc locum : *Filium in imperium subrogatum; sed vel seditionibus populi quibusdam internis, vel extra prementibus malis, & hinc inde consurgentibus bellis*. Bene ac lucide locus explicatus, sed nullum habet manuscriptum suffragatorem; quare Marianæa lectio retinenda est, utpote suffulta auctoritate ac fide antiquissimorum exemplarium S. Hieronymi. Interregna autem, de quibus hic agitur, non Hieronymo, sed Judæo fabulam narranti tribuenda monemus, sive illa fuerint, sive non fuerint.

EP. LXXIII. AD EVANGELUM.

Editi libri non *Evangelium*, sed *Evagrium* posue-
runt. Omnes autem mss. codices retinent *Evange-* p. 440.
lium vel *Evangelum*. Eodem nomine vocabatur postea Episcopus Illyricanus. Vide Baron. ad annum Christi 516. Porro Opusculum missum ab Evangelio superest adhuc in Appendice Tom. III. novæ Edit. Operum S. Augustini.

Α'νώνυμον. Nullum exemplar habuimus ms. in quo Ibid.
connexiva particula καὶ legatur; unde manifestum nobis videtur, additam esse apud Erasmum & Marianum, ἀνώνυμον ἀδέσποτον,

Et φιλεγκλήμονι *miscere tractatui*. Castigat hoc Ibid.
loco Erasmum Marianus, ostendens legendum φιλεγκλήμονι, non φιλεγκαίμονι, ut voluit Erasmus, cui profecto nullatenus favent mss. codices : nam illi retinent Mariani lectionem ac restitutionem. Est autem φιλεγκλήμων tractatus, quasi tractatus *amator querelarum*, sive *querulus*; eo quod præbeat occasionem offensionis & controversiæ.

Prima homiliarum Origenis &c. Sic legunt vetustis-
simi codices non pauci mss. & Editi veteres libri. p. 441.
Erasmus & Marianus cum aliquot exemplaribus manu exaratis. *Statimque in fronte Geneseos in prima Homiliarum Origenis reperi scriptum de Melchisedec*. At lucidior sensus apparet in alia lectione quam restituimus.

Apollinarem quoque. Multum discrepant ab hoc Ibid.
sensu editi libri Er. & Mari. legunt enim, *Apollinarium quoque nostrum, & Eustathium, qui*, &c. Sed præferenda lectio nostra; neque vero hæreticum hominem *nostrum* appellare ac dicere potuit Ecclesiæ Catholicæ Doctor maximus. *Nostrum* igitur de Eustathio intelligimus, quia fidei Catholicæ strenuissimus fuit assertor magnus ille Eustathius Antiochenæ Eccle-

Ecclesiæ Episcopus, qui in Concilio Nicæno contra Arium, atque in suis Opusculis clarissima tuba bellicum cecinit. Cæterum nomen Eustathii omnino depravatum legitur in plurimis mss. exemplaribus, ubi dicitur *Eustasius*, *Eustachius* & *Eustochius*. In codice denique manuscripto Monasterii sancti Cygirani ita scriptum reperio: *Apolinarem quoque martyrem & nostrum Eustasium*. Nonnulli codices consequenter habent, *qui prius . . . Episcopus fuit & contra Arium*, &c.

Ibid. *Mediano filio*. Pro *mediano filio*, duo codices mss. legunt, *a majori filio*, alter, *a minore filio*. Deinde omnes mss. *typum Salvatoris prabuit & populi Judæorum*, omisso nomine *Cham*, quod tamen necessario subintelligendum est & retinendum.

p. 442. *Sacerdotis Filii Dii*. Manuscripti non pauci, *in*
Ibid. *typum pracessisse sacerdotii Filii Dei*.

Et brutorum sanguinem. Vitiosus est multum hic locus in editione veteri Romana & in Erasmiana, quam merito reprehendit Marianus; etsi inveniatur in aliquot Exemplaribus mss. ad hunc modum. *Et brutorum sanguinem, eorum animalium exta, id est, quidquid super escam est, susceperit*.

p. 443. *Et ininterpretabilis*. Tria exemplaria mss. *& interpretabilis*, juxta editionem Vulgatam nostram Latinam.

Ibid. *Pulices*. Editi libri Eras. & Marian. *vermiculi & culices*: sed reclamat fides omnium codicum mss. quorum haud pauci legunt etiam consequenter, *scientiam inscientia*.

Ibid. *UMELCHISEDECH* &c. Nullum fete in hæc pericope recitata exstat verbum, quod non sit corruptum apud Erasmum & Marianum, & contra antiquorum Patrum consuetudinem positum. Non enim exemplaria Hieronymi manuscripta sequenda sibi proponunt; sed regulas hodiernorum Grammaticorum longe diversas ab usu veterum Hebræorum, atque Ecclesiasticorum Scriptorum. Itaque sic voluit Hieronymum legisse. *Umalchizedech melech Salem hozi lehem vaiain, vehu cohen leel elion; vaiebarchchu vaiomar baruch Abraham leel elion kone Samaim vaarez: ubaruch el elion escher migen zadecho beiadecho vaiiten lo maeser michol*. Qui hæc contenderit cum Editione nostra, falsum ubique deprehendet Hieronymum Erasmi & Mariani, ac prorsus imperitum linguæ Hebraicæ, utpote qui legat צריך *zadecho*, Daleth pro Resch; & hanc vocem *zadecho* interpretetur *inimicos tuos*; quum significet verius *latera tua*. Hieronymus igitur legit *sarach* & *biadach* more Chaldaico: nam Targum Onkelos hunc locum Geneseos 14. 20. reddit *sarach* & *bidach*, *hostes tuos in manu tua*. Vide infra similem lectionem in Epist. ad Sun. & Fretel. Cæterum in hebræo hodierno ita leguntur verba Hebraica ab Hieronymo citata ומלכי צרק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל: *Umalchi thsedec melech schalem hotsi lehhem vaijain; vehu-chohen leel elion, vaibarechu vaijomar: baruch Abram leel elion cone schamaim vaarets; ubaruch el elion ascher miggen thsarecha bejadecha vaijten lo manser mikkol*.

p. 444. *Annos triginta quinque*. Filio *quadraginta* posuit Erasmus, pro *triginta quinque*; ut ratione deducta statim apparet.

p. 446. *Imperitia confidentiam*. Sententia dicitur Thucididis, ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει, id est, *inconsideratio confidentiam*, *consideratio cunctationem affert*. Thuc. lib. 3.

EPIS. LXXIV. AD RUFFINUM.

p. 447. Diverse inscriptam reperi hanc Epistolam in exemplaribus mss. sed omnia constanter retinent has voces, *ad Ruffinum Presbyterum Romæ*. Unde manifestissime comprobatur istum Ruffinum Romanum Presbyterum fuisse, non Aquilejensem. Hieronymo tamdem infensissimum hostem. De eodem Ruffino Romano ita scribit ad Aquilejensem Hieronymus, Epistola nunc 66. *Sanctum quoque Presbyterum Ruffinum ob quamdam caussam per Romam Mediolanum missimus*, &c. Codicum porro mss. titulus cæteros omnes complexus, hic est: Epistola S. Hieronymi ad Ruffinum Presbyterum Romæ, de judicio Salomonis in sectione parvuli.

Ibid. *Falso rumore*. Manuscripti plures *falsorum ore concelebrat*; errore quidem facili; sed omnibus manifesto.

De nobis. Ita legunt cum Erasmo mss. codices octo aut decem. Marianus Erasmo sæpius iniquus legit, *ad correptionem nostram*. Ibid.

Generavit filios fornicationis. Quamplures Mss. codices ita legunt; alii *genuerit*; quod magis probatur apud Marianum. p. 448.

Funiculum & pavi gregem. Hic quoque *funiculos*: pauci *funiculum* retinent cum Mariano. Ibid.

Quæ concepit me. Omnia fere exemplaria mss. *quæ concepit me*: Editi, *quæ me genuit*. p. 449.

Si velim per singula currere. Editi, *si velim singula percurrere*. p. 450.

Iterum quæ legi. Horatianum est istud comma; nam Horatius Satyrarum libro primo, Satyra decima sic habet: p. 451.

Sæpe stillum vertas, iterum quæ digna legi sint;
Scripturus: neque, te ut miretur turba, labores.

Caninum libenter vidi. Quinque mss. codices pro *Canino* legunt *Caninum*. Ibid.

EPIST. LXXV. AD THEODORAM.

Nequaquam suscipiens. De portentosis hisce nominibus vide Hieronymum contra Vigilantium, item in cap. 64. Isaiæ, in cap. 3. Amos, in Naum, & ad Hedibiam. In mss. codicibus constanter legitur *Armazel* pro *Armagil*. p. 453.

EPIS. LXXVI. AD ABIGAUM.

Denique quosdam &c. Democritum intellige & ejus discipulum Metrodorum. Cicero Lib. v. de Finib. & Tuscul. Quæst. Lib. v. Hieronym. Lib. 2. adversus Jovinian. Tertullian. in Apologet. p. 456.

EPIST. LXXVIII. AD FABIOLAM.

Quamplurimi mss. codices hanc sequentem præ se ferunt epigraphen: *Incipit de Mansionibus Israelitici populi*. Unus Colbertinus recentior: *Incipit libellus S. Hieronymi de XL. duabus Mansionibus Israelitici populi, compositus in memoriam Fabiolæ*. Corbeiensis vetustissimus infra multopere laudandus: *Tractatus de quadraginta duabus Mansionibus filiorum Israel*. p. 467.

Nos autem verius &c. Consule supra Apologiam eruditionis Hieronymi in lingua Hebraica, cap. 2. Comment. in lib. Hebr. Nominum. p. 468.

Excomedente &c. Male in antea editis legimus, *& excedente*. Sed, nisi fallor, posuerunt Eras. & Mar. *exedente*: typographi imperiti, *excedente*. Plures mss. *& comedente*, &c. p. 470.

Tonitruum putaverunt. Non in baptismo Salvatoris; sed quando ipse rogabat Patrem, ut clarificaret nomen suum, Joan. 22. 29. *Turba quæ stabat & audierat, dicebat tonitruum esse factum*, &c. At forte meminit hoc loco Hieronymus alicujus Evangelii apocryphi in quo illud erat scriptum; sicut de lumine magno apparente in baptismo Salvatoris unum exemplar Italæ Versionis conceptis verbis mentionem facit. Vide editionem meam Evangelii secundum Matthæum; & inter Opera Cypriani opusculum cujusdam Scriptoris anonymi, in Observationibus Rigaltii pag. 139. Ibid.

Tonitruo gaudii &c. Eodem sensu alia exemplaria legunt, *tonitrui gaudio*. Ibid.

Habeat protegentem. Addunt editi ante nos libri, *& nox ignem habeat*, &c. p. 472.

Pericula rursus occurrunt. Eras. & Marian. hic quoque posuerunt, *Ægyptii & Pharao rursus occurrunt*. p. 473.

Disciplinam &c. Iidem Eras. & Marian. legunt, *Evangelicam doctrinam*. Ibid.

Adhæsionem. Contra fidem omnium mss. codicum & libri nominum Hebraicorum mutant etiam hoc loco genuinam lectionem, & pro *remissionem*, substituunt *retentionem*. Vide supra Adnotationem nostram col. 19. p. 476.

Si medium verbum scribatur per BETH litteram. דבקה *debehca*, a דבק *dabac*, *conjunctam* significat & *adhærentem*: דפקה *dephca* vero, a דפק *daphac*, *pulsationem*, vel *pulsatam* intelligunt Grammatici juxta Hieronymianam observationem. Ibid.

De male interpretatis. Male interpretata intelligit editionem Græcam LXX. ubi ῥεφακά legimus, pro *Dephca*, id est, Resch, pro Daleth, quæ parvo tantum apice distinguuntur hoc modo ד *Daleth*, ר *Resch*. Ibid.

Pag. 477. *ABEN EZER*. Falso in antea editis libris positum est *haben haaser*, quasi cum *Samech*, vel cum *Sin* scribatur in Hebraico contextu: nam si his litteris scriptum dicimus, *aben haaser* minime significat *lapidem adjutorii*.

p. 478. *Castramentati sunt*. In aliquot mss. ac in editis legitur, *castra posuerunt*.

Ibid. *In centum viginti Mosaica* &c. Exemplaria manuscripta constanter retinent hanc lectionem, quam editi mutarunt in hunc modum: *In Apostolos quoque & qui cum eis erant, in centesimo vicesimo Mosaicæ ætatis numero constitutis*, &c.

p. 480. *Rubi*. Manuscriptus codex antiquissimus Corbeiensis, litteris uncialibus ante annos circiter mille in membranis exaratus, legit *purulentias Ægyptiorum*; & deinde cum cæteris omnibus, *qui sunt magnarum carnium*. In margine quem recentiori manu inscriptum retinet *virulentias*. Meminit porro Hieronymus verborum Ezechielis cap. XVI. v. *26. Et fornicata es cum filiis Ægypti vicinis tuis magnarum carnium*. Idem lib. I. Comment. in Osee, cap. I. *Amatores Chaldæos, & Assyrios, & Ægyptios, qui sunt magnarum carnium, sequuta est*. Hæc utique si commodius attendissent veterum editionum Auctores, nunquam ridiculam rem posuissent in contextu Hieronymi; inepte enim legere voluerunt, *Nec hic virulentias Ægyptiorum, quæ sunt Poetarum carmina*, &c.

p. 481. Ἄρκευθον *apud Græcos*. Verbum isthoc Latine exscribitur in mss. exemplaribus non paucis, *arceuthon*.

p. 482. *Malachia lateres &c*. Vel memoria lapsus est Hieronymus; aut diversis exemplaribus Malachiæ utebatur; vel forte imperiti exscriptores pro Isaia posuerunt Malachiam, ut alibi pro Zacharia, Jeremiam, Itaque Isaiæ capite nono, versu decimo legimus quod hic notat S. Doctor; sed Idumæi non sunt hoc loco; qui pro lateribus destructis, nituntur lapides politos reponere. Nam ita scriptum est versu citato: *Lateres ceciderunt, sed quadratis lapidibus ædificabimus*. Id loquuntur populus Ephraim & habitatores Samariæ, non Idumæi.

p. 483. *Hoc verbum &c*. Sub alia forma sæpius occurrit verbum significans *frenos*, nempe רסן *resen*. Igitur multa nos docuit hic Hieronymus. 1. Quod vox רסה *Ressa*, vel *Rissa* reperiatur solummodo apud Hebræos num. 33. 21. & 22. 2. Quod fuerit antiquitus liber apocryphus in quo verbum *Ressa* inveniebatur, & pro *stadio* ibidem sumebatur. 3. Denique quod liber ille a Græcis λεπτὴ, id est, *parva* Genesis appellatus sit. Cur autem Erasmus & Marianus de suo effinxerint verbum Græcum μικρογενέσεις, tollentes nomen positum ab Hieronymo, ac nominis interpretationem, contra fidem omnium mss. codicum; non meum est dicere, sed eorum qui voluerint manifestis vitiis adulari.

Ibid. *Vulneravit principem Tyri*. De principe Tyri vide caput 28. Ezechielis, ubi imaginem habes superbi Angeli a Christo vulnerati.

p. 485. *Supradicto Apocrypho Geneseos volumine*. Allegoriam libri Apocryphi hic, ut jam supra, prosequitur Hieronymus. Et notandum etymologiam nominis *Thare* positam in libro Hebraicorum Nominum reprobari in hac Mansione ab ipsomet Hieronymo: *Nec errarent*, inquit, *si per Ain litteram scriberetur*, &c. Nam re ipsa תרע *Thare*, vel *Thara* cum *Ain* significat *malitiam*, aut *pastionem* sive *pasturam*; cum *Heth* autem aspiratione duplici, תרח *Thare*, exprimitur *abactor* vel *depulsor* juxta librum Apocryphum.

Ibid. *Non sinit devorari*. Vide lib. Gen. 25. 11. ubi Abraham abigit aves a partibus & membris divisis sacrificii.

Moseroth. In vetustissimo ms. Corbeiensi jam lauda-
p. 486. to sæpius, non *Moseroth*, sed *Museroth* scriptum est.

p. 488. *Dedolationes hominis*. Manuscripti vetustissimi aliquot & recentiores legunt, *dedolationis hominis*. Deinde Corbejensis, literis Græcis, ξυλοκισμοὶ ἀνδρὸς; idipsum quoque legendum deprehendimus ex vestigiis aliorum exemplarium, ut fassus est Erasmus in suis scholiis, immerito hic notatus apud Marianum, qui legere voluit ξυλακισμοφόρος Hieronymo minime proprium. Nam nomen Hebræum עציון גבר *Asion*, vel *Etsion gaber*, significantius Græce exprimitur Ξυλισμός, id est, *lignatio*, aut ξυλοκισμοὶ ἀνδρός, hoc est, *lignationes viri*; quam ξυλακισμοφόρος, *lignorum ferax*. Quod manifeste evincunt sequentia ipsius Hieronymi verba: *Possunt lignationes viri; saltuum & omnium arborum genera ... figurare*.

p. 489. *Per Gimel*. Græci legebant *Gasion Gaber*; quia LXX. Interpretes ע *Ain* Hebraicum per γ *Gamma* sæpius reddiderunt, ut in *Gomorrha*, pro *Amorrha*.

p. 490. *Nec errarent*. Ex hoc loco scire possumus diligentiam Hieronymi in rebus Hebraicis ac Nominum etymologiis perscrutandis; quotque errores Græcorum & Latinorum unica sæpius observatione castigaverit.

p. 491. Ὑποκοριστικῶς *appellatur*. Ὑποκοριστικῶς idem est quod *diminutive*: duo autem illa diminutiva sunt *Selmona*, id est, *imaguncula*; & *Phinon*, hoc est, *os parvum*; aut si liceat abuti novo vocabulo, *orulum*. Nisi potius dixerim cum Virgilio & Columella, *oscillum*.

p. 492. *Secundum verba Heliu*. Editi retinent hoc loco nomen *Helui*; nec ullam invenio Marianæam vel Erasmianam adnotationem quæ me doceat, quis fuerit ille *Helui*, juxta cujus verba *Oboth* significet *lagenas grandes*. At meminisse debuerant Eliu verborum, Job 32. v. 19. *Et venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod laguncelas novas disrumpit*. Hoc loco אבות *Oboth* significas *lagenas* secundum *Heliu*, incognitum in veteribus editionibus Hieronymi.

Ibid. *Iim castramotati sunt*. Mss. plures cum aspiratione *Hihim*.

p. 494. *Deblathaim*. Velit, nolit Hieronymus, semper legit verba Hebraica apud Erasmum & Marianum juxta Massoretharum puncta vocalia & alias tricas Grammaticales, ut supra פונן *Phunon* pro פינן *Phinon*; & hic דבלתימה *Diblathajema*, pro *Diblathaim*. Observandum vero in Textu Hebræo Samaritanorum ac Versione Syrorum, retentum fuisse *Phinon*; & *Deblathaim* quoque apud Syros.

p. 495. *Numeratur rursum populus*. Addunt editi antea libri, *numerantur & Levitæ*. Consequenter etiam legunt hoc modo: *Et ex judicio Domini hæreditatem accipiunt, ut inter fratres suos nec femineus a possessione Dei sexus excludatur*.

Ibid. *Offerre debeat*. Non pauci codices mss. pro *offerre*, habent *ferre*, & *afferre*.

p. 496. *Meditatorium Evangelii*. Discrepant in hac voce exemplaria mss. quia quamplurima legunt *mediatorium* pro *meditatorium*. Sed ultimam hanc lectionem retinendam monet sensus Hieronymi docentis Deuteronomium esse quasi præparatorium ad aliam secundam Legem, & in se repræsentans Evangelium futurum.

EPIST. LXXIX. AD SALVINAM.

p. 497. In mss. Codd. *Incipit ad Salvinam consolatoria de Nebridio & viduitate servanda*. In quibusdam sic lego: *De morte Nebridii & viduitate servanda*.

p. 498. *Non hominum &c*. Quattuor Exemplaria manuscripta hanc sequentem retinent lectionem: *Unumquodque enim non hominum, sed rerum pondere judicandum est*.

EPIS. LXXXII. AD THEOPHILUM.

p. 518. *Vetus dictum*. Erasmiana Editio addit nomen proprium hujus veteris Monasterii; legitque: *Monasterium enim sancti Papæ Epiphanii nomine vetus Ad dictum*. Sed utra vera sit lectio scire non possum, quia in hac Epistola mss. Codicum auxilio destitutus sum.

EP. LXXXIV. AD PAMMACH. & OC.

p. 523. *Dimidiatam Christi introduxit œconomiam*. Dimidiatam dixit œconomiam Christi, quia Apollinaris voluit Verbum carnem solummodo, non animam assumsisse. Consequenter Arii apertissimus propugnator dicitur Eusebius Cæsariensis, quod aliqui negare videntur.

p. 524. *Bar aninam nocturnum &c*. *Bar anina* vocabatur Hieronymi Præceptor Judæus, non *Barrabanus*, ut falso legitur in antiquis Editionibus. Hoc nomine inepte propter imperitiam abusus est Ruffinus in libris invectivarum suarum.

p. 530. *Mille & eo amplius tractatus*. Codex Sancygirannus sic legit: *Mille & eo amplius tractatus legi, quos in Ecclesia loquutus est. Edidit innumerabiles præterea Commentarios*, &c. Marianus Victorius: *Mille & eo amplius tractatus in Ecclesia loquutus est. Edidit*, &c.

p. 532. Εὑρεσιλογοῦσιν. Non leges cum Erasmo αἰτιαλογοῦσιν, id est, *causantur*; nec cum Mariano in Notis αὐτιολογοῦσιν. Miror vero Marianum respuentem

ver-

verbum Græcum ἀφρεσιλογοῦσιν, quod dicit perperam scriptum in quibusdam mss. codicibus ; quum certum sit genuinam hanc esse lectionem sancti Hieronymi, tum ex sensu verborum, tum ex fide Exemplarium manuscriptorum in quibus legitur vel ἀφρελογοῦσιν, vel ἀφρεσιλογοῦσιν. Significat autem ἀφρεσιλογέω, eloquenter & exquisite loquor, aut copiose loquor, & facile. Itaque Ruffinus & alii Origenis assertores exquisitis mendaciis & loquaciter defendebant aliena esse in Origenis libris quæ Catholicis displicebant : unde Hieronymus ait : Quum ipse Origenes in Epistola ad Fabianum pœnitentiam agat cur talia scripserit, & quid adhuc vos nugaci verborum affluentia dicitis aliena esse quæ displicent.

EPIST. LXXXV. AD PAULINUM.

p. 534. *Criminantur* ἀκαιροσπουδασταί. Quanta temeritate mutatus atque depravatus sit locus iste apud Erasmum, Marianum & alios antiquos editores Hieronymi, vix credet Lector studiosus : nam pro Græca voce composita ex ἄκαιρος & σπουδαστὴς id est pro ἀκαιροσπουδασταί, illi omnes ante nos posuerunt hæc conficta verba, *quod in me criminatur* CALPHURNIUS LANARIUS ET DISCIPULI *ejus*. Neque vero sufficiebat eis abstulisse *acairospoudastas* Origenis, id est, *intempestivos* & *immodicos studiosos* atque *fautores* ejus, nisi pro Origene substituerent Ruffinum ac ejus discipulos. Relegat quisque totum Hieronymi locum, ut illico gratuletur sibi ; quod a nobis novam veramque teneat editionem Operum Sancti Doctoris. Erasmus ita cæcutiebat in lectione Codd. manuscriptorum, ut pro ΑΚΑΙΡΟϹΠΟΥΔΑϹΤΑΙ, in eis legerit, ΥΠΕΡΑϹΠΙϹΤΑΙ.

EPIST. XCVII. AD PAMMACH. & MARC.

p. 583. *Moriantur*. In vetusto codice sancti Theodorici prope Rhemos, post Epistolam Hieronymi consequenter ponuntur libri tres Paschales Theophili, quos Hieronymus misit Pammachio & Marcellæ. Hunc & nos ordinem sequuti eosdem libros e Græco in Latinum conversos ab Hieronymo hic edendos curavimus ; ut rebus & temporibus suus ordo constaret in hac Editione nostra.

EPIST. XCVIII.

Ibid. In eodem codice manusripto S. Theodorici, post Epistolam Hieronymi ad Pammachium & Marcellam hæc adtexta leguntur ; *Explicit Præfatio. Incipit Epistola Paschalis Theophili Alexandrinæ urbis Episcopi prima ad totius Ægypti Episcopos, de Græco in Latinum a beato Hieronymo translata.*

EPIST. CIV. *AUGUSTINI*.

p. 637. *Inflammantibus calumniam* &c. In cunctis Exemplaribus, quæ curiosissime perlegi ad hujus loci intelligentiam, reperi scriptum non *inclamantibus* ; sed *inflammantibus calumniam falsitatis*. Antiquam tamen lectionem mutare nolui, ne unus multis viris doctis viderer repugnare. Quod sequitur cum parenthesi (*ea quippe civitas erat Judæorum*) ita legendum docet ipse sermonis Augustini contextus ; id quoque monet omnium codicum mss. consensus : unde miror hominem falsarum antiquitatum parentem atque defensorem voluisse authenticam hujuscemodi sollicitare lectionem, absque Exemplarium fide ; nobisque de suo hunc textum obtrudere (*Oea quippe erat civitas*) Certe *oppidulum* fuisse asserit Hieronymus infra Epistola LXX. alias 99. *Oea* vero sive *Tripolis*, non fuit oppidulum Judæis & aliis Gentibus refertum ; sed urbs Africæ ampla, una ex illis quæ, teste Solino, favebant Romanis. Nunc quoque Tripolis urbs est ampla ac munita, regni Tripolitani caput, cum portu in ora maris mediterranei. Denique doctissimus Augustini Interpres Gallus, lectionem & interpunctionem hujus præsentis Editionis sequutus, locum bis ita exposuit : *L' Eveque fut contraint de consulter les Juifs, car c' est une ville ou il y en a*, &c. Quare clamare compellor, felices

artes, si de illis soli artifices judicarent ; nec sutores haberemus extra crepidas.

EP. CVI. AD SUNNIAM & FRET.

Dilectissimis fratribus Sunniæ &c. Ita legunt omnes mss. codices nullo excepto ; quæ salutatio Epistolaris officii quum fuisset subtracta apud Erasm. & Marian. caussam erroris præbuit parenti Historiæ Criticæ veteris Testamenti, qui sibi persuasit Sunniam & Fretelam mulieres fuisse Græce ac Hebraice scientes. Consule infra Adnotationes nostras positas ad calcem hujus Epistolæ. p. 641.

Κοινὴ. Corrupte plures mss. retinent hic KOINA & Coine ; & consequenter, Luciani & Lucianos. p. 642.

Jerosolymæ &c. Observandum contra opinionem sciolorum hujus temporis, LXX. Interpretum editionem ab Hebraico fonte non discrepantem decantatam fuisse Jerosolymæ & in Ecclesiis orientis ; aliam vero non conformem suo fonti abjectam ac repudiatam. Ibid.

Scribens in commune respondeo. Codex Vaticanus 344. *Qui mihi Epistolam vestram tradidit, duobus scribens respondeo* ; & paulo post, *Et est inter exemplaria veritas requirenda, recurrimus*, &c. Ibid.

Protagora Platonis. Semper in antiquioribus mss. Operibus S. Hieronymi invenio *Pithagoram* pro *Protagora* positum ; facili certe veterum exscriptorum lapsu, qui nomen usitatum & notius retinebant, ignotum abjiciebant. Consule Præfationem in Genesim Tomo I. Editionis nostræ, ubi citatur Oeconomicus Xenophontis. p. 643.

OSER &c. Quam falsa sit hujusmodi lectio Hebraica in editione Marianæa, etiam indoctis patet. Quis enim unquam הושר, cum pleno *hholem*, legit cum *Jod* consonanti, *hajesar* ? At de corrupta ista lectione vide quæ dicta sunt in Adnotationibus nostris. p. 644.

Non quo nobis orantibus &c. Minoris momenti aliquot lectiones variantes reposuimus, ut spacia vacua occuparent in columna veteris editionis, non ut aliquid eximium nos docerent. Ibid.

Habet MOD. De hac ac consequenti falsa lectione Hebraica in Erasm. & Marian. vide Adnotationes nostras post Epistolæ contextum. Ibid.

Id est stellam. Discant studiosi usum asteriscorum & obelorum ab Hieronymo, qui quotidie in manibus habuit Origenis Hexapla ; non a quibusdam nostræ ætatis imperitis Scriptoribus, quos non docuit rerum experientia quotidiana, sed contentionis stultæ præsumtio. Cæterum quidquid monet Hieronymus de signis obeli & asterisci in libro Psalmorum, totum inveniet Lector in secunda Parte divinæ Bibliothecæ ejusdem S. Hieronymi a nobis nuper editæ. p. 645.

Poematibus inveniuntur. Aristarchus Grammaticus, qui Homeri carmina in corpus redegit, atque in libros digessit, versus nothos sive adulterinos & suppostitios ὀβελίσκοις, id est, minutis verubus præpositis damnavit : contra, genuinos & insignes Homericam venam sapientes ἀστερίσκοις, hoc est, stellulis prænotavit & illustravit. Signa igitur illa transtulit Origenes in Libros sacros, ut testis est Epiphanius libro de Ponderibus & Mensuris, & Hieronymus in hac Epistola ad Sun. & Fretel. ac in omnibus ferme Præfationibus divinorum Bibliorum. Ex hujusmodi recepta consuetudine appellantur Aristarchi, qui de libris judicant ; unde Horatius ad Pisones de Arte Poetica : Ibid.

Vir bonus & prudens versus reprehendet inertes :
Culpabit duros : incomtis allinet atrum
Transverso calamo signum : ambitiosa recidet
Ornamenta : parum claris lucem dare coget :
Arguet ambigue dictum : mutanda notabit :
Fiet Aristarchus : &c.

Quod Horatius *atrum transverso calamo signum* vocat, id Hieronymus *transversam virgam*, vel *lineam jacentem* dicit in Præfatione in Paralipomenon juxta LXX. & in libros Salomonis, quos ipse asteriscis & obelis distinxerat.

Interpositis duobus versibus. Consule infra Adnotationes nostras in hunc locum. p. 646.

Ὡσεὶ ἔλαφος. Manuscriptus Cluniacensis ὡς ἔλαφος, id est, *&c.* Ibid.

Ἀπὸ κοινοῦ. Quamplures mss. omittunt hæc verba Græca ; sed non omisit Cluniacensis perantiquus, e quo illa restituimus in præsenti Editione. p. 647.

Brevi enim. Ita legunt omnes mss. codices antiquio- Ibid.

quiores ac melioris notæ. Regius unus recentior Florentiæ scriptus retinet lectionem Erasmi & Mariani, qua manifestissime comprobatur ipsos corruptis solummodo ac recentioribus exemplaribus manu exaratis usos fuisse ad Editionem Epistolarum sancti Hieronymi. Nam præter alias corruptelas idem ms. Regius num. 3629. omnes versiculos Græcos additos e LXX. Interpretibus constanter retinet, ut illi leguntur apud Eras. & Marian.

p. 649. *De hebraico* &c. Exstant illæ emendationes Hieronymi in duplici Psalterio, Romano & Gallicano, edito secunda parte Divinæ Bibliothecæ, id est, Tomo primo Editionis nostræ novæ Operum S. Hieronymi.

Ibid. *Et Sexta editio*. Omittitur vox *Editio* in omnibus fere mss. exemplaribus.

p. 650. Πρόχες. In ms. codice Regio Florentino, cujus supra memini, pro πρόχες legimus ἐπίβλεπε cum duobus accentibus.

p. 651. *Scriptum reperi*. Lectionis Hebraicæ nullum exstat vestigium in mss. antiquioribus; sed tantum in Regio Florentino, in quo spatium vacuum visitur erasum & sufficiens ad scribenda Hebraica verba. Ne igitur mireris si apud Erasmum & Marianum tot occurrant sententiæ adulterinæ; quum erroris caussam ipsis præbuerint codices recentiores ab imperitis interpolati ac depravati.

p. 652. *Et de superiori tertio versiculo*. Consule infra Observationes nostras in hanc falsissimam lectionem.

Ibid. *Quod nos tulimus*. Tulit verbum *terra* in Psalterio Gallicano quod majori diligentia perfectum est, quam Psalterium Romanum cursim emendatum. Videsis ista in secunda Parte I. Tomi Editionis nostræ novæ.

Ibid. Εὐθῆς. Sic legunt omnes mss. antiquissimi & optimæ notæ. Regius Florentinus ab imperitissimo ac temerario homine descriptus retinet εὐθειῶν; quia in Vulgata plurali numero legimus, *justorum*. quum tamen genuina lectio sit εὐθοῦς, id est, *justi* sive *recti*; ut ex Theodoreto atque ex aliis Scriptoribus Græcis scire nobis licet, legunt enim illi Hebræo conformiter: οὐχὶ αὐτὸ γέγραπται vel τοῦτο γεγραμμένον ἐπὶ βιβλίου τοῦ εὐθοῦς, id est, *Nonne hoc scriprum est in libro recti*. Emendandi ergo omnes mss. codices Latini ex Theodoreto Quæst. 13. in hunc Josue locum, & ex aliis exemplaribus LXX. Translatorum, qui retinent clausulam istam.

p. 654. Πάτερ δόξασον &c. Hic quoque corruptissimus est Regius codex Florentinus; omittit namque omnia verba Græca præter Πάτερ δόξασόν με. Cætera supplent Eras. & Marian. de Evangelio Græco quod manibus omnium teritur. Vide infra Adnotationes nostras in verba Græca hujus Epistolæ.

Ibid. *MERUA*. In codicibus mss. scribitur *Merucha* & *Meruha*, sed vera & genuina lectio Hieronymi *Merua* est; quia ipse sexcentis locis רוח Hebræum, legit *Rua*.

p. 655. *Et finium terra*. Ne mireris Lector tot tantaque additamenta Græcorum versuum & verborum, quæ leguntur in Editione Erasmiana & Marianæa; sequuti sunt enim vitiosissima exemplaria recentiora, in quibus nescio quis temerarius hisce additamentis totum contextum Hieronymi coinquinavit & conturbavit. Eadem supposititia additamenta retinet codex Regius Florentinus de quo jam sæpius dictum est.

p. 656. *Pro quo melius* &c. Integrum istum locum omiserunt Erasmus & Marianus, licet constanter eum retineant mss. codices Romani & Gallicani.

Ibid. *CATOROT ELIM*. Eo modo legunt omnes manuscripti codices, quamvis in Hebræo sit קטרת *Cetoreth* formæ singularis. Nescio an fuerit scriptum in Hebræis voluminibus Hieronymi קטורות *Cetoroth*.

p. 659. *MALOCHOTACH scriptum habet*. Consule infra Adnotationes in hunc locum.

p. 660. *Et tamen sciendum*. Locus insignis ad retundendam imperitiam quorumdam Scriptorum hujus temporis, qui multa garriunt contra Hebraicam Veritatem, ubi viderint in Ecclesia Christi nonnulla usurpara de LXX. Interpretibus propter antiquitatem. Audiant igitur doctissimum Hieronymum, & ab ipso discant fonti proprium honorem tribuere, & rivulo suum non denegare.

Ibid. *Aquarum interpretatus est*. Totum contextum Græcum obtrudit nobis corruptissimum exemplar Regium ms. & veteres Edit. Erasm. & Marian. cujus nec vola, nec vestigium exstat in aliis exemplaribus mss.

p. 661. *Psalmorum meorum in nocte* &c. Corrupte *tuoram* legunt Erasm. & Marian. post codicem Regium Florentinum, quem mihi exsecrari liceat propter corrosum, luxatum, fœdatum, interpolatum & omnibus depravationum sordibus coinquinatum in illo S. Hieron.

Ibid. *JASAPHPHERU*. Ita omnes mss. codices antiquiores & recentiores non infimæ notæ. Male ergo addunt editi particulam conjunctivam ו *vau*, & pro duplici *ph* in medio, litteram *p* substituunt.

p. 662. Οὐ ἐκτήσατο. Insignibus aliis depravationibus novas addit codex exsecrabilis Florentinus, nempe αὐτῇ ἡ ἐκτήσατο ἡ δεξία αὐτοῦ. Consule infra Adnotationes nostras in hæc verba Græca, & in proxime sequentia.

p. 663. *Istius temporis interpretem*. Rufinum carpere videtur, qui tempore Hieronymi disertissimus Interpres habebatur apud imperitos. Alibi enim Rufinum in Latina lingua rudem fuisse docet Hieronymus.

p. 667. *BOS scriptum est*. Sic legunt omnes mss. codices antiquissimi & recentiores. Vide infra Adnotationes nostras in hanc variantem lectionem Hebræam.

p. 668. *AFAR positum est*. Ne mireris Lector, si verbum Hebraicum עפר, legatur hic cum F in medio, AFAR, & non APHAR: quia Hieronymus Hebræam litteram פ, exprimit sæpius per F Latinorum, ut videre est in Libro Hebraicorum Nominum & Locorum.

p. 669. *Ut educas panem de terra*. Resumit Psalmi anteriores versus; quia sic digesti videntur in schedula Sunniæ & Fretelæ.

p. 670. *Milvi abies domus est*. Ita ex Hebræo in Latinum vertit Hieronymus. Consule librum Psalmorum in Canone Hebraicæ Veritatis, seu Tomo I. Editionis nostræ.

p. 672. *EPHSAU*. Apertissimum mendacium apud Erasm. & Marian. qui habent hephzi, &c. tribuunt Hieronymo imperitiam tantam Hebraicæ linguæ, ut velint eum confundere affixum primæ personæ cum affixo, seu pronomine tertiæ personæ; *mea*, cum *sua*, vel *ejus*. Vide infra Adnotationes nostras.

p. 674. *De Hebræo ita vertimus*. Suam Translationem Psalmorum Latinam hic vocat Hebræum; quia ex Hebræis voluminibus fuerat expressa. Hoc tamen, si vera est lectio codicum mss. *in Hebræo*: nam aliquantulum mihi suspecta videtur; maxime quod in exemplari Cluniacensi castigatum sit *in*, & mutatum in *de*.

ALIÆ ANNOTATIONES

IN EANDEM EPISTOLAM.

De Argumento & Inscriptione hujus Epistolæ.

Argumentum hujus Epistolæ fuit, de emendatione Psalterii juxta Hebraicam Veritatem; quod conceptis verbis præferunt mss. codices in Titulo ejusdem lucubrationis. Nec obscure id etiam significat ms. Colbertinus num. 455. ubi leguntur isthæc: *De Psalterio, quæ de Septuaginta Interpretum Editione corrupta sint*. Nam variantes lectiones Latinorum Græcorumque librorum, quas Sunnia & Fretela in schedula digesserant per ordinem, corruptam & contaminatam Psalmorum interpretationem publice prodebant; quia, ut optime ad Damasum Hieronymus Præfatione in quattuor Evangelia: *Et verum non esse quod variat, etiam maledicorum testimonio comprobatur*. Emendatio autem juxta fidem codicum Hebræorum fieri debuit: quod quidem Sunnia ac Fretela quærebant; docetque constanter Hieronymus dicens: *In veteri testamento, si quando inter Græcos, Latinosque diversitas est, ad Hebraicam confugiendum veritatem, ut quidquid de fonte proficiscitur, hoc quæramus in rivulis*. Ad eam quoque Seniorum LXX. Editionem, quæ in Ἑξαπλοῖς Origenis habebatur, quæque in Eruditorum libris reservata erat, Psalmorum emendatio potuit institui; quum de illa LXX. Interpretum translatione Hieronymus ipse pronuntiet: *Quidquid ergo ab hac discrepat, nulli dubium est, quin ita & ab Hebræorum auctoritate discordet*.

Cæterum Sunniam Fretelamque matronas fuisse eruditi nonnulli Scriptores asserunt: nec Latinæ modo, ac Græcæ, sed Hebraicæ etiam linguæ scientia insignes. Qui geminus error refellitur cum ab inscriptione Epistolæ, tum e toto ejusdem contextu. Ac primum Epistola hæc in omnibus exaratis manu libris, inque veteri Editione Veneta, inscribitur *fratribus*; non *sororibus* aut *filiabus*, id est, viris, & non

mu-

mulieribus. Sic igitur in mss. codicibus scriptum reperi; *Dilectissimis fratribus Sunniæ & Fretelæ, & cæteris qui vobiscum Domino serviunt, Hieronymus.* Deinde Sunniæ ac Fretelæ gratulatur sanctus Doctor, quod eorum *dudum callosa tenendo capulum manus & digiti tractandis sagittis aptiores, ad stilum calamumque mollescunt, & bellicosa pectora vertuntur in mansuetudinem Christianam.* Quare ex hujus Epistolæ verbis liquido apparet Sunniam & Fretelam viros fuisse e Getarum quidem genere, sed Christi religione, divinarumque Scripturarum studio multum celebres. Accedit eo, quod virile nomen esset apud Gothos *Fritilas*, & *Suinthila*, sive *Svvintlas*, *Attila*, *Totila*, & *Agila*: & *Fritilas* quidem nihil differt a *Fretela* aut *Fritelas*; *Suinthila* vero non ita multum abludit a *Sunnia*, ut ab eo litteris quibusdam superadditis, vel permutatis nequiverit derivari.

Porro viros illos codicum sacrorum studiosos, linguæ nihilominus Hebraicæ imperitos fuisse novimus; quippe quod elementa ac syllabas Veritatis Hebraicæ ab Hieronymo in Epistola doceantur. Nam in Ps. VII. hæc ab eo observata sunt: *In Hebræo autem* SEDECI *habet, quod interpretatur*, justitia mea; *& non* SEDECACH, *quod* justitiam tuam *sonat.* In psal. quoque XXII. ista ab Hieronymo scripta leguntur: *Cæterum*, inquit, *& Septuaginta, & Hebræi, & omnes interpretes*, calix meus, *habent; & Hebraice dicitur* CHOSI; *alioquin si* calix tuus *esset, diceretur* CHOSACH. Quæ profecto nec Hebraicis litteris leviter tinctos Hieronymus docuisset. Postremo quærunt Sunnia & Fretela a sancto Doctore, ut inter variantes Græcas, Latinasque lectiones Psalmorum, *Quid magis Hebræis conveniat, significet*: illud vero studium proprio ipsi marte explere utcumque potuissent, nisi rudes essent omnino in rebus Hebraicis.

De tempore hujus Scriptionis.

Epistolam sancti Hieronymi ad Sunniam ac Fretelam, scriptam fuisse anno Christi supra quadringentesimum quinto plures conjecturæ persuadent. Et priorem quidem conjecturam facimus ex profectione Firmi Presbyteri, *qui fuit exactor hujus Operis*, id est, Epistolæ, ut ipse testatur Hieronymus dum rescribit. Firmus enim ille Presbyter hoc anno 405. Hieronymi Epistolam nunc XCVI. ad Augustinum scriptam, e Palæstina detulit in Africam. Quod probatum exstat in Notis chronologicis novæ Editionis sancti Augustini. Potuit itaque idem Firmus & hanc ab Hieronymo accipere Epistolam Sunniæ & Fretelæ vel reddendam, vel dirigendam.

Idem conjectare nobis licet ex hujus temporis Græcorum altercationibus, quas non obscure his verbis perstringit Hieronymus initio Epistolæ: *Quis hoc crederet*, inquit, *ut barbara Getarum lingua Hebraicam quæreret veritatem, & dormitantibus, immo contendentibus Græcis, ipsa Germania Spiritus Sancti eloquia scrutaretur?* Quæ si de multarum partium apud Græcos studiis in caussa Theophili, & sancti Chrysostomi intelligantur, necesse est asserere hoc anno Christi 405. vel superiori 404. scriptam fuisse ab Hieronymo Epistolam istam.

Certe ante annum 392. quo absoluta e fonte Hebraico Psalmorum interpretatio Latina Hieronymi circumferebatur, ad Sunniam & Fretelam eum non scripsisse certo certius apparet; quum frequentes occurrant in Epistolæ contextu translationis hujus lectiones, & ab ipso Hieronymo recitatæ sententiæ. Adde Hieronymum Epistolæ ad Sunniam & Fretelam in suis adversus Rufinum Apologeticis libris mentionem non otiose facturum, si ante annum Christi 402. quo elaborata creditur posterior Apologia, ipse rescripsisset: nam in isto luculento opere bene audiunt ubique Septuaginta Interpretes; quod argumentum potuit esse maximum ad retundendam Rufini calumniam, qua omnibus suadere gestiebat, in sugillationem Septuaginta Seniorum susceptam fuisse ab Hieronymo Instrumenti Veteris & concinnatam Translationem novam.

Denique eumdem Rufinum carpit, meo quidem judicio, Hieronymus; quum de quodam illius temporis Interprete ad Sunniam & Fretelam ironice scribit: *Nisi forte*, inquit, ἐξουδένωσας, *non putatis transferendum*, despexisti; *sed secundum disertissimum istius temporis interpretem*, annihilasti, *vel* annulasti, *vel* nullificasti; *& si qua alia possunt inveniri apud imperitos portenta verborum.* Rufinus autem hoc tempore celebris apud nonnullos habebatur Interpres, qui tantum sibi sumebat, ut Latina divinarum Scripturarum exemplaria ad Græcos codices emendaret: *Tu Latinas*, ajebat Hieronymus ultima Apologia, *Scripturas de Græco emendabis, & aliud Ecclesiis trades legendum, quam quod semel ab Apostolis susceperunt; mihi non licebit*, &c. Ex quo intelligimus, si tamen conjecturis locus est, Rufinum forte alicubi pro Græco ἐξουδένωσας, & Latino, *despexisti*, posuisse *annihilasti*, vel *nullificasti*, quæ imperitorum portentosa verba Hieronymus nominavit. Porro Rufinus circa annum Christi 410 ex hac vita migrasse creditur. Scio equidem Firmum Presbyterum, ob rem Eustochii, & Paulæ junioris, Ravennam, & inde Africam, Siciliamque ab Hieronymo directum anno Domini 415. atque Epistolam ejus ad Sunniam & Fretelam cum aliis perferendam potuisse suscipere. Verum ad protrahendam id usque temporis Epistolæ scriptionem, ea, quæ de Græcorum contentionibus observata sunt, nequaquam sinunt.

De locis obscurioribus ac variantibus aliquot lectionibus.

Super qua re & sanctus filius meus Avitus sæpe quæsierat. An is sit iste Avitus, qui anno Christi 415. p. 642.
Luciani Presbyteri Opusculum de Inventione Reliquiarum sancti Stephani Protomartyris, in Latinum sermonem per Orosium Occidentalibus edidit, adhuc exploratum non habeo. Quattuor porro aut quinque Aviti coævi dignoscuntur ex Epistolis Hieronymi, atque Augustini. Horum primus est ipse, de quo nunc in Epistola ad Sunniam & Fretelam meminit sanctus Doctor: *Super qua re*, inquit, *& sanctus filius meus Avitus sæpe quæsierat*; & iterum in fine: *Ideo autem, quod & vos in fine schedulæ quæritis, & sanctus filius meus Avitus frequenter efflagitat*, &c. De alio Avito ita idem Hieronymus Epistola IX. ad Salvinam scribebat: *Extrema* (caussa) ait, *quæ & validior, quod filio meo Avito roganti, negare nihil potui: qui crebris literis interpellatricem duri judicis superans, & multorum mihi ad quos super eadem materia scripseram, exempla proponens, ita suffudit pudorem negantis, ut plus considerarem quid ille cuperet, quam quid me facere conveniret.* Avitus igitur in utraque Epistola filius ab Hieronymo est appellatus; in utraque frequenter efflagitat, crebrisque litteris ab eodem multa precatur. Restat ut Ater genere fuerit Avitus iste, & popularis Salvinæ, filiæ Gildonis Tyranni hoc tempore Africam occupantis. Quod si dixerimus, facile mihi persuadeo Avitum utriusque Epistolæ, IX. scilicet & CXXXV. unum eumdemque esse, qui & pro se tractatus in Psalmorum variantes lectiones; & pro Salvina hortativas ad servandam sancte Viduitatem epistolas ab Hieronymo sæpe quæsierat.

His plane congruunt quæ de Firmo Presbytero e Palæstina in Africam redeunte, anno Christi 405. a nobis superius allata fuere: nam Avito filio suo respondit Hieronymus occasione Firmi Presbyteri. *Super qua re*, inquit, *& sanctus filius meus Avitus sæpe quæsierat. Et quia se occasio fratris nostri Firmi Presbyteri dedit, qui mihi Epistolam vestram reddidit a vobis, scribens in commune respondeo, & me magno amicitiæ libero fœnore.* Sin Avitum seniorem Hispanum hoc loco intelligendum credamus, potuit is adesse in Jerusalem, quum hæc ab Hieronymo scriberentur: sat enim temporis in Palæstina commoratus videtur ex iis quæ apud Baronium anno Christi 415. Senior ipse Avitus scribit ad Ecclesiam Bracharensem. Neque is alter est duorum Avitorum, qui male audiunt in consultatione sive commonitorio Orosii ad Augustinum. Hunc namque ut hæreticum Origenistam Orosius ipse vitasset omnino, postquam de duobus illis Avitis civibus suis ita scripserat. *Tunc duo cives mei, Avitus, & alius Avitus .... peregrina petierunt. Nam unus Jerosolymam, alius Romam profectus est. Reversi unus retulit Origenem, alius Victorinum.* Et iterum. *Isti vero Aviti duo, & cum his sanctus Basilius Græcus, qui hæc beatissime docebant, quædam ex libris ipsius Origenis non recta, ut nuper intelligo, tradiderunt.* Cæterum Avitus, qui Jerosolymam profectus, Origenem retulit apud Hispanos, ipse est ad quem scripta legitur Epistola Hieronymi 59. At de his suo loco dicemus.

Et

p. 643. *Et pro voluntate scriptorum vetus corrupta Editio est*. Sic legunt omnes manuscripti codices, sicque legendum contextus ipse suadet: nam Κοινὴ pro locis, & temporibus Editio corrupta dicitur; quod non esset, si veterum tantummodo scriptotum negligentia & imperitia vitiara crederetur.

Ibid. *Quidquid ergo ab hac discrepat; nulli dubium est, quin ita & ab Hebraorum auctoritate discordet*. Nec mirum cuipiam videri debet exemplaria Græca LXX. Interpretum in Origenis Hexaplis ad codicum Hebræorum auctoritatem optime convenisse; quia Origenes ipse collatis Septuaginta Seniorum exemplaribus partim cum Hebraico textu, partim cum tribus aliis Editionibus, Aquilæ scilicet, Theodotionis & Symmachi, errores qui in Septuaginta Seniorum Editionem irrepserant, omnes sustulit; ac interpretationis Græcæ rivulum quasi suum ad fontem & scaturiginem regredi fecit. Id ipse testatur Tractatu octavo in Matthæum his verbis: *In exemplaribus quidem veteris Testamenti quaqumque fuerunt inconsonantia, Deo praestante, coaptare potuimus, utentes judicio caterorum Editionum. Ea enim qua videbantur apud Septuaginta dubia esse propter consonantiam exemplariorum, facientes judicium ex Editionibus reliquis, convenientia servavimus*. Hinc itaque tanta fluxit Hebraicos inter & Græcos libros Hexaplorum convenientia; etsi diversa in multis fuerint alioqui Septuaginta Seniorum exemplaria ipsa ab iis quæ in codicibus Hebræorum habebantur.

p. 646. *Et quaritis cur Gracus istum versiculum secundo non habeat, interpositis duobus versibus*. Insignis omnino locus ad antiquitatis memoriam, quo versuum in Psalmis ordinem distinctum, & eorum seriem numerosam apud Veteres, discimus: partite enim & continue exscripti olim Psalmorum versus, tantis spatiis ab hodierna distinctione separantur, ut qui Psalmi XVII. versiculus 14. numeratur apud nos, in antiquorum Scriptorum libris, 35. vel 36. inveniatur: quique 14. noster unus est, in tres ab eis sit divisus. Hoc manifestissime docet sanctus Hieronymus, quum ait duos interpositos fuisse versus post primum istum versiculum: *Grando & carbones ignis*. Itaque in hunc modum recitatus Psalmi XVII. locus scriptus habebatur in Hieronymi exemplaribus.

Grando & carbones ignis.
Et intonuit de calis Dominus.
Et altissimus dedit vocem suam.
Grando & carbones ignis.

In perantiquo codice manuscripto Ecclesiæ Carcassonensis, in quo descriptum exstat στιχηρῶς Hieronymi Psalterium ex Hebræo Latinum, idem ordo versuum numerusque servaretur; nisi primum scriptoris vitio tres versus in contextu Psalmi omissi essent post istum versiculum: *Grando & carbones ignis*; quos deinde ad marginem inferiorem libri reposuit hoc modo:

Et intonuit de calis Dominus,
Et altissimus dedit vocem suam; Grando & carbones ignis.

oram nempe infernam fere totam membranæ occupassent hi versus distincti, & non tractim exscripti; quare in unum duos versus ibi coalescere necesse fuit. Quod si non esset, castigandus occurreret locus in mss. codicibus ex ipsius Hieronymi verbis nunc allatis. Consule Canonem Hebraicæ Veritatis Tomo I. Editionis nostræ.

p. 652. *De superiori versiculo additum est, in quo legitur: Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime*. Deficit prorsus hoc loco fides Editionum Erasmi atque Mariani, qui in emendando Hieronymo copia exemplarium mss. destituti, corruptissimis adhæserunt & recentioribus infimæ notæ. Ad hunc igitur modum legunt illi emendarores post exscriptorem codicis Regii Florentini: *De superiori tertio versiculo additum est*, &c. Quasi tempore Hieronymi iste versus Psalmi 44. *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime*, ordine tertius numeratus sit ac scriptus, sicut mos obtinet hodie apud nos in Vulgata Latina, & Græca LXX. Interpretum Translatione. Non *tertius* apud Hieronymum scribebatur hic versus, sed *sextus*, vel etiam *nonus*, si in versus Psalmi titulum dispertias; ut fidem nobis faciunt manuscripti Psalmorum codices, Carcassonensis supra memoratus, San-Germanensis & Memmianus, de quibus alibi diximus.

p. 660 *Hoc enim quod Septuaginta transtulerunt, propter vetustatem in Ecclesiis decantandum est; & illud ab eruditis sciendum propter notitiam Scripturarum*. Hanc sententiam decet auro expendi; & utinam attentius verba hujusmodi aurea appenderentur a nuperis Chronologiæ LXX. Interpretum vindicibus; qui quod in Ecclesiis semel per annum, quum Martyrologium in choro legitur, juxta Septuaginta Seniorum calculum ætates mundi ab orbe condito ad Christum natum supputari audiant; corruptam illico pronuntiant fontis Hebræi, ac Vulgatæ Latinæ Editionis Chronologiam, immo ab Ecclesia Christi recto judicio repudiatam: non intelligentes propter vetustatem usurpari adhuc Chronicum in Ecclesia Romana Canonem Eusebianum; notitiam vero Scripturarum non aliunde quam e libris Authenticis, Hebræis scilicet, ac Latinis exemplaribus esse mutuandam.

Unde si quid pro studio e latere additum est, non debet poni in corpore, ne priorem translationem pro scribentium voluntate conturbet. Propter adnotationem unicam Hieronymi, e latere ab aliquo temerario positam in corpore translationis, inter plurimos habitam olim quæstionem idem Hieronymus docet, qui & latius de eo hic disputat argumento. Quot hodie, si reviviseret sanctus Doctor, adnotationes inveniret a librariis positas in corpore scriptionum suarum, quas ille pro eruditione legentis addiderat ex latere? Ita pro scribentium voluntate omnia confusa sunt & conturbata in multis exaratis manu libris atque editis, ut nisi subsidio nobis venisset plurimorum exemplarium mss. optimæ notæ copia, integram desperassem Operum sancti Hieronymi restitutionem. Tantam enim in contextum Latinorum Psalmorum hujusmodi adnotationum admistionem deprehendi in mss. antiquis libris, ut propter talium corruptionum frequentiam expavescerem lectitando. Quis credat in uno Psalmi LXVII. contextu, novem e latere positas fuisse Anonymi adnotationes, quas ad latus versiculorum exhibent nobis præstantissimi manuscripti codices Ecclesiæ Carcassonensis & San-Germanensis noster? Hos nisi nactus essem fortunate, adnotationes in textum a librariis inductas quo pacto internoscerem in Psalterio Latino Hieronymi ad Hebraicum fontem expresso? Quum illæ adnotationes propius accedant ad vocum Hebræarum significantiam, quam alia contextus ipsius verba. Certe editorum librorum fides in Psalmis suspecta mihi esset propter variantes quorumdam manuscriptorum lectiones, ac inscius scriptorum veterum imperitiæ, de emendatis inemendata forte scriptitassem: nisi felicissime antiquissimorum jam laudatorum librorum usus suppeteret. Ibid.

Et nescio quid, quod non dicitur, fundatum videatur in terra. Contrario sensu legunt Erasmus ac Marianus; *Et nescio quid, quod dicitur, fundatum videatur in terra*. Quod falsum esse minus etiam attentis patet. Cætera porro, in quibus perversum ordinem; confictas interpretationes; lacunas rerum præcipuarum: atque loca multis interpolata versibus habent veteres Editiones, prætetmittimus: quia sola Epistolæ lectione ac contentione Editionum hæc manifesta sunt. Nec tamen omittendum plura in Vulgatis Latinis Psalmorum exemplaribus remansisse vitia quæ Hieronymus ipse tulerat; quæque a nobis tamquam vel superflua, vel falsa amputanda voluit. Videsis Psalm. 43. & 47. &c. p. 663.

De variantibus lectionibus Græcis hujusce Epistolæ.

Κατεύθυνον ἐνώπιόν σου τὴν ὁδόν μου. Sola Κοινὴ Editio hanc olim præferebat lectionem, ut hic testatur Hieronymus: eamdem nunc habet Romana LXX. Seniorum Editio, quæ quantum accedat ad Κοινὴν & Vulgatam Λουκιανὸς dictam, e pluribus Epistolæ hujus locis facile probari potest. At tales mittimus deinceps consonantias, ne prolixitate nimia observationum nostrarum Lectoris studium terreamus, p. 644.

Ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ δόλος. Addunt veteres Editiones οὐδὲ ἐστίν, & Latine, *neque est*. Pagina quoque sequenti pro unico Græco vocabulo, σπεῦσον, integrum Psalmi XXXIX. versiculum recitant Erasmus atque Marianus: & ita per totum Epistolæ contextum integros inculcant versus e Græcis LXX. exemplaribus, tamquam ab ipso Hieronymo positos, quum perpauca ille verba solvendis quæstionibus aptiora referat: nihilque amplius, quam Latinas voces in aliis bene multis locis recitet. Id planum facit solus Editionis novæ ac veteris conspectus: his itaque observandis neutiquam immoramur. p. 649.

Πάτερ δόξασόν με, &c. Varians hæc multis vocibus p. 654.

bus Græca Textus Evangelici lectio plane oſtendit nullam eſſe fidem in Editionibus Eraſmi, vel Mariani, qui ad Hieronymum emendandum, non Hieronymianos antiquos mſſ. codices; ſed Plautiniana Biblia, aut Romana ſemper adhibent: quaſi unus fuerit apud Hieronymum idemque Scripturæ Hebrææ Græcæ, ac Latinæ contextus, cum noſtro hodierno Bibliorum ſacrorum apparatu.

p. 669. *Quod Aquila* ἀγγελίας, *id eſt*, nuntios tuos, *Septuaginta* τὰς ἐπαγγελίας σου, *id eſt*, prædicationes tuas, *vel* promiſſa, *interpretati ſunt*. Non Hieronymum modo, ſed Aquilam quoque apud Hieronymum; Septuaginta, ac cæteros ſæpius Interpretes, imperite nimis recentiores aliquot mſſ. & veteres Editiones corrumpunt: hoc quidem loco docentes Aquilam fuiſſe interpretatum ἀγγέλους σου; & Septuaginta τὰ ἐπαγγέλματά σου. Quod utrumque falſum comprobatur, cum ab una codicum omnium mſſ. lectione, tum e ſenſu inepto Aquilæ, ſi ἀγγέλους σου hic loci eum reddidiſſe credamus. Nam quis neſciat abſurdam & alienam a ſenſu Scripturarum hanc eſſe lectionem: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, ponere in Domino ſpem meam, ut annuntiem omnes Angelos tuos in portis filiæ Sion?* Neque vero nuntii & Angeli annuntiantur, ſed ipſi ſunt annuntiantes atque prædicantes aliis magnalia Dei. Quare nec ſeipſum prædicare, nec quoſvis nuntios annuntiare vult Propheta, ſed Dei ſui ἀγγελίας, & ἐπαγγελίας, id eſt *prædicationes*, *laudes & promiſſa*, in portis filiæ Sion.

Advertat Lector in Græcis ac Latinis obſervationibus, quibus Romanam LXX. Seniorum Editionem Nobilius illuſtravit, totum lutulentum fluere Hieronymum. Nam in recitandis hujus Doctoris verbis, fidem Mariano habuit Nobilius: hincque factum, ut infinitos notis ſuis criticis errores aſperſerit, quum de corruptiſſimis libris variantes recitet plerumque lectiones. *Sanctus Hieronymus*, inquit ille hoc loco *teſtatur Septuaginta dixiſſe*, τὰ ἐπαγγέλματά σου, prædicationes tuas (*quod habet Vulgata*) *aut* promiſſa: *Aquilam* vero ἀγγέλους σου, angelos & nuntios tuos. Hæc de Nobilio in ſuis notis prorſus corrupto Lectorem admonuiſſe operæ pretium erat, ne deinceps ſedere infida ſede contingat, ac falſis e vitiato apud Martianum Hieronymo recitatis lectionibus adhærere.

p. 660. Ἐνεπύρισαν πάσας τὰς συναγωγὰς τοῦ Θεοῦ. Quam corrupte apud Marianum, & Nobilium legatur Hieronymus, manifeſtiſſime hic etiam locus oſtendit. Nam quum teſtatus ſit ſanctus Doctor vertiſſe Aquilam & Symmachum, ut jam ſcripſi ἐνεπύρισαν, &c. illi confictam e pluribus Interpretibus, ni fallor, hanc afferunt lectionem: ἐνέπρησαν πάσας τὰς ἑορτὰς Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Sed & ſcholiaſtes apud Nobilium, in eo quod Aquilam, ac Teodotionem ſpectat, diverſus abiit ab Hieronymo. Verum his omnibus relictis, illi ſcriptori adhæſiſſe præſtat, qui Græcas interpretationes recitavit juxta fidem Hexaplorum Origenis.

p. 662. *Aquila interpretatus eſt*, ἐν λιπαροῖς αὐτῶν; *Symmachus*, ἀπόροις τοὺς λιπαρωτέρους αὐτῶν; Hoc modo interpretatos fuiſſe Aquilam & Symmachum teſtis quoque eſt ſcholiaſtes apud Nobilium in notis ad Pſal. LXXVII. Undequmque igitur, ἀπόροις αὐτῶν; τοῖς ἀπορωτέροις, & conſequenter, πλησίοιν, ac ἐψάσαντο αὐτὸν, mutuati fuerint Eraſmus atque Matianus, ab illis Hieronymum falſatum eſſe conſtat.

Ibid. Ὄρος τοῦτο ἐκτήσατο ἡ δεξιὰ αὐτοῦ, *non ut vos putatis*, ὃ ἐκτήσατο. Fidem Hieronymi, verba ac ſenſus hic funditus evertunt emendatores a nobis ſæpius recantati. Agnoſcit quidem Hieronymus in LXX. ὄρος τοῦτο, id eſt, *montem hunc*; ſed ὃ ſequens poſitum fuiſſe negat, ut putabant Sunnia & Fretela, qui ex Κοινῇ Latine legebant *montem hunc*, *quem acquiſivit*, &c. Quod hodie ſcriptum quoque habetur in LXX. Romanæ Editionis. Melius ergo ſecundum Hebraicam proprietatem interpretatus eſt Symmachus, qui pro τοῦτο ἐκτήσατο Septuaginta interpretum, ὃ ἐκτήσατο poſuit, approbante Hieronymo, ſignificantiæ ac proprieratis linguæ Hebraicæ viro conſultiſſimo. Mirum, ſi quid alibi non recens, nec confictum in veteri Hieronymo Eraſmi & Mariani deprehendas: namque ex hodiernis exemplaribus Græca hic legunt, & pro neutro articulo ὃ, femininum ἣ ipſi nobis obtrudunt.

p. 663. *Quod Græce* ὡς ὀπωροφυλάκιον *dicitur*. Legit Marianus εἰς ὀπωροφυλάκιον, & infra λιθόλιον: Eamdemque lectionem retinet mſ. codex Cluniacenſis. Sorbonicus autem λιθόελον quidem habet; ſed cum

cæteris antiquioribus exemplaribus legit ὡς ὀπωροφυλάκιον. Inter has variantes lectiones, εἰς & λιθόλιον præfero nunc vocibus ὡς & λιθαόλιον, licet iſtæ jam ſint editæ in contextu Epiſtolæ ſuperioris.

Quod omnes τοῖς ὁσίοις σου, *id eſt*, ſanctis tuis, *tranſtulerunt*. De lectionibus Græcis quantum deperdidimus, & præcedentes vocum mutationes; & præſenti ὁσίοις apud Eraſmum, Marianum, & Nobilium depravatio, manifeſte demonſtraut. Volunt illi teſtatum fuiſſe Hieronymum, omnes Interpretes Hebraicam dictionem LAASIDACH tranſtuliſſe τοῖς ἁγίοις σου; etſi exploratum nobis ſit ex eodem non falſato Hieronymo, nullum Græcorum interpretum ἁγίοις habuiſſe; ſed ὁσίοις omnes reddidiſſe. p. 665.

Quod Aquila ſic interpretatus eſt, αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος χερσίν. Hunc integrum Translationis Aquilæ verſiculum, tamquam pretioſiſſimum Antiquitatis monumentum, Reipublicæ Litterariæ reſtituimus ad fidem omnium mſſ. codicum. Cui utinam adhæſiſſent emendatores Hieronymi: vitaſſent profecto hic loci enormem contextus perturbationem; mutilati Interpretis Aquilæ apud eruditos offenſionem; atque inductarum, ut uno verbo dicam omnis generis in Hieronymum depravationum labem. p. 699.

Poſtremo non paucas variantes lectiones Græcas veteris, ac novæ Editionis prætermiſimus. Alia quoque plurima loca ſeu Græca, ſeu Latina, ubi nec mentem Hieronymi, neque ſenſum aſſequuntur emendatores noſtri, in tempus præſens omiſimus: idque conſulto agimus, ne forte quum obruerentur Lectores copia obſervationum mearum, jejunitatem potius & famem ſe malle dicerent, quam copiam & ubertatem earum.

De Hebraicis verbis ejuſdem Epiſtolæ.

OSER LAPHANAI DARCHACH. Sic lego in omnibus manuſcriptis libris, & Edito Veneto Andreæ de Toreſanis. Addunt ſolum I in fine vocis *darchach*, leguntque *darchachi*; quod etiam infra retinent mſſ. quamplures in *coſachi*, pro *choſach*: manifeſto ſatis ſcriptorum errore, quo nomen elementi, pro ipſo elemento poſuerunt; CHI nempe pro CH, ut alibi QU pro Q, *liquebit* loco *liquebit* ſive *licebit*. De eodem elemento hæc ſcripta leguntur apud Hieronymum lib. de Locis Hebraicis: *Hucuſque*, inquit, *per c litteram*, *id eſt Græcum Kappa legere debemus. Exin per elementum chi, quod aſpirationem in ſe continet, & a Latinis minime habetur, ſcribendum pariter ac legendum*. Quæ quum a librariis perperam intelligerentur, *chi* facile pro *ch* pronuntiare ac ſcribere potuerunt. Porro hunc Pſalmi quinti verſiculum legebat ſanctus Hieronymus, punctis vocalibus exceptis, ut eſt in Hebræo hodierno הושר לפני דרכך *oſer laphanai darchach*, id eſt, *dirige in conſpectu meo viam tuam*: quod omnes voce ſimili tranſtulerunt veteres Interpretes; etſi in communi Editione ac Vulgata LXX. Seniorum lectum videatur הושר לפני דרכי, *oſer laphanach darchi*, id eſt, *dirige in conſpectu tuo viam meam*. Quantum depravata ſint, & quam corrupte legantur Hebraica Hieronymi verba apud Eraſmum atque Marianum, multiplex iſtius loci corruptela demonſtrat. Neque vero cum ſancto Doctore legere volunt: *oſer laphanai darchach*; ſed cum Maſſorethis, vel hodiernis Grammaticis: *haieſar lephanai darchecha*. Quaſi neceſſe ſit Hieronymi lectiones Hebraicas ad *keri* & *cetib* Maſſoretharum, aut Grammaticorum tricas accommodari; & non potius Maſſoretharum interpunctiones, criticaſve notas, ex Hieronymo omnibus illis multum ſuperiore, caſtigari. Legit itaque ſanctus Doctor *oſer* pro hodierno *haieſar*; *laphanai* morem antiquorum ſequutus, pro *lephanai*; & more Chaldaico *darchach* pro *darchecha*. p. 644.

In hebræo habet MOD, *id eſt*, vehementer. Schevа Grammaticorum hujus temporis Hieronymus ignoravit, quare *mod*, non *meod* cum illis ſcribere conſueverat. In mſ. Regio Florentino, & Editione Veneta pro *mod* Hebræo, Latinam vocem *modum* legimus: rudes adeo fuerunt in Hebraica lingua hujus Editionis Auctores & exſcriptores antiqui. Namque quum Hebræum *mod* ſeu *meod* ſignificet *vehementer*; ad *mod* illi addiderunt *um*, ut ſit *modum* adverbialiter pro *admodum*, id eſt, *vehementer*. Ex quo animadvertat Lector ineptam ſciolorum multorum præſumtionem, qui ut Latinis aut Græcis litterulis imbuti fuerint, nihil non audent in reſtituendis veterum Scriptorum lucubrationibus; nimio ſcilicet laudis tumentes amore. Ibid.

SE-

Ibid. SEDECI *habet*. Locus non uno modo corruptus ab Erasmo & Mariano *o* qui legunt *zideki* contra quam scribere solebat Hieronymus, cujus hæc sunt verba libro de Nominibus Hebraicis: *Quod in principio dixeramus in vocalibus litteris observandum .... hoc nunc quoque in* ſ *litteræ sciendum est; siquidem apud eos tres* ſ *sunt litteræ: una quæ dicitur* Samech, *& simpliciter legitur, quasi per nostram litteram describatur: alia* Sin, *in qua stridor quidam non nostri sermonis interstrepit: tertia* Sade, *quam nostræ aures penitus reformidant*, &c. Idem infra de aliquot litteris etiam ista a nobis observari voluit. *H autem*, inquit, *a plerisque aspiratio putatur esse, non littera. De k superfluum est facere mentionem, quum etiam apud Latinos, exceptis* KALENDIS, *superflua judicetur*. Neque igitur sibi constaret Hieronymus, nisi hoc loco *sedeci* legisset; & non *zideki* cum suis emendatoribus, qui formam nominis etiam צדקך *sedecach*, mutant consequenter in צדקתך *zidekathecha*.

p. 647. BIOM, *id est*, in die. Sic pro *beiom* hodierno legit Hieronymus, & infra *brucho*, *sphannim*, *idaim*; pro *berucho*, *sephannim*, & *jedaim*. Caussa lectionis hujusmodi manifesta est apud antiquos Scriptores, qui elementa sæpius posuerunt pro litterarum sono, *b*, pro *be*: unde *krut* pro *karus*; *qi*, *qa*, *qid*, pro *qui*, *qua*, *quid*, &c.

p. 649. *Scriberetur* BAFFIO. In mss. legimus *bafficho*, ut moris est apud librarios antiquos; hi enim duas inter vocales, densas aspirationes posuerunt: *michi*, *nichil*, *bafficho*, *merucha*, *merechim*; & multa his similia.

p. 650. *Scriptum est*, BATTHOCH MEAI. Commovet hic cachinnos Florentinus codex & Editio Veneta, ubi pro *batthoc meai*, scriptum legimus *batthos mea*; quasi Hebraice venter diceretur *bas*, *bantos*, & esset gen. fem. Namque sermo quum sit de istis verbis: *In medio ventris mei*, putarunt imperiti nullis aliunde Hebræis litteris imbuti, *c* vocis *batthoc* esse sigma Græcum, & *meai* pronomen possessivum primæ personæ, positum pro *mea*; sicut *aulai*, & *musai*, pro *aulæ*, & *musæ*. Attendentes igitur ad Latinam translationem, *ventris mei*; barbara quædam, & ut ita dixerim, Sarmatica vocabula imperitissime nobis obtrudunt, quæ huc usque inaudita erant tam apud Hebræos, quam Græcos, & Latinos. Videant nunc scioli nostri, quam periculosa semper fuerit præsumtio sibi similium, qui in doctum Hieronymum manus indoctas mittere non dubitarunt: pudeatque ipsos futilis illius garrulitatis, quæ tanta cum inepto contemtu effutit de studiosis codicum Hebræorum.

p. 659. *In Hebæro* MALACHOTHACH *scriptum habet*. Hic paululum corruptam lectionem habere videntur mss. codices, ubi *malochochach* legimus: proclivi sane librariorum lapsu, qui pro *th*, scribebant sæpius *ch*; ac prout cuique fuit libido, *h* & *c* addunt, vel subtrahunt. Hinc *malochochach*, pro *malochothach*, fluxisse nullus dubito. Etsi difficultate nec locus iste vacet, si attentius *malochochach* inspiciatur. Certe Nahum cap. 2. ℣. 14. scriptum legimus מלאככה, quod appositis vocalibus ipsum *malochochah* mss. codicum esse videtur: maxime una quum sit vocis *malochochach* sive *malachcheh*, & מלאכיך *malachecha* significatio.

p. 660. SARPHU CHOL MOEDAU EL BAARES. Manifeste apparet pro hodierno מועדי *moade*, legisse Hieronymum in suo exemplari Hebraico מועדהו *moedau*, vel מועדיו *moedav*. Quod sive pleonasmum, sive paragogen *vau* affixi dixeris, varians exsurgit hic loci Hebraica lectio, a nemine adhuc, ut sciam, in Psalmo isto observata.

p. 663. *Habetur* BATHABUNOTH. Manuscripti libri non *bathabunoth*, sed omnes, *Athacunuth*, legunt; in qua voce omittitur præpositio textus Hebraici, B, & in medio C pro B scriptum reperitur; in fine quoque *uth* pro *oth*. Hanc proinde lectionem in mss. pejorem in partem versam esse, & ab omni parte contaminatam ac corruptam putabunt non pauci. At librariorum veterum attendenti consuetudinem & usum, facile *Athacunuth* transit in *Bathabunoth*. Quod planum facere in promtu nobis est ex uno Regiæ Bibliothecæ manuscripto codice. Regius igitur scriptus liber Epistolarum sancti Hieronymi numero 3999. hujusmodi formis litterarum Græcarum utitur in Epistola ad Evangelium de Melchisedeco, [illegible] *Bph* [illegible]. Idque legit *Abram*, impositis Latinis elementis, & interjecta desuper linea. *Bhpcheu*, *Barcheu* similiter, & *chp* [illegible] *θh*, *Sarath*. Quibus manifeste ostenditur, *h* litteram in describendis Hebraicis verbis, pro *a* vocali scriptores veteres usurpasse. Præterea *B* & *C* sive *k* promiscue apud eos accipiuntur ob utriusque elementi similitudinem & formam. Nam *B* hoc modo in mss. scriptum [illegible], ipsum *K* videtur esse. Denique in confesso est apud omnes studiosos *o* mutatum fuisse sæpius in *u*; unde *epistulam*, *sosunde*, *prastu*: pro *epistolam*, *sosonde*, *& prasto*. Itaque *bathabunoth* primitus hisce litteris scriptum forte *bθakunuθh*; ab his quidem legi poterat *Athacunuth*; ab aliis autem *bthabunoth*. Ut ut tamen scriberetur a librariis, *bathbabunoth* Hieronymum legisse non dubium est; quum vocem hanc ubique sit interpretatus, *in intellectibus*. Scio Chaldæum [illegible], Syrum & alios in singulari legere quasi fuerit *bathabunuth*, *in prudentia*, & *in intellectu*, sed nunc de Hieronymiana lectione sermo noster est.

LIIN *scriptum habet*. Sic Micheæ cap. III. v. 12. eodem sensu legimus לעיין: quamvis hic etiam *liim* queat legi, quia scriptores *m* sæpissime mutant in *n*, ut in *Cherubin*, & *Seraphin*. Ibid.

LAASIDACH *habet*. In Hebraico hodierno scriptum est לחסידך *labasidecha* sine *iod* otioso in fine; quod a Pagnino vel ab Aria Montano, *misericordi tuo*, interpretatur. Cui lectioni refragatur Hieronymus, omnesque veteres Interpretes, qui similiter in plurali reddunt, *filios tuos*, *sanctos tuos*, *vel justos tuos*. Hujus lectionis fides sit penes Chaldæum Paraphrastem, apud quem legitur pluraliter לחסידיך *lahasidaich*, seu *laasidach* Hieronymi.

MEOLAM AD-OLAM ATH EL. Variantem istam lectionem Hebræi contextus Psal. LXXXIX. v. 1[illegible]. nullus observavit; etsi aliquot locis את pro אתה positum Grammatici doceant. p. [illegible]

Verbum BOS *scriptum est*. Nos *Cos* ergo, ut hodie in omnibus exemplaribus Antiquorum legebatur: nisi literarum *beth* & *caph* similitudine hallucinatum Hieronymum credamus; aut certe mutatum fuisse K, in B, id est, C, in B, ut paulo superius observatum est. Verum inspecta diligenter vocis hujus *Bos* significantia, statim occurrit באז *baz*, sive *boz* in lingua Arabica, quod apud Arabes legitur *bisi*, significatque *falconem*, *accipitrem*, & alias aves rapaces. בואה *bua* quoque *Noctuam*, ac *Bubonem* Rabbini appellant. Quæ profecto lectioni *Bos* hujus loci multum favere nemo negabit: idque præsertim, quod Hieronymus ipse Sextam Editionem sequutus, *Bos* Latine verterit *Noctuam*: testeturque eamdem vocem a plerisque contentiose *Bubonem* fuisse interpretatam. Nec refert utrum *bas* vel *boz* legamus, quoniam apud Orientales, & maxime Arabes, literæ quiescentes, nec non ejusdem organi, sæpius inter se mutantur. Sed de *Bos*, aut *Cos* doctiorum hic esto judicium. p. [illegible]

Non habet EPHSAV. Pro *ephsav* Erasm. & Marian. legunt חפצי *hephzi*. Et hanc vocem *hephzi* interpretatam aiunt a sancto Doctore, *voluntatis suæ*. Pudendus error, & incogitantia emendatoribus Hieronymi minime condonanda; quippe quæ viro apprime docto supinam ignorantiam impingat; sensumque Scripturæ, ac Interpretum tollat omnino. *Hephzi* enim quis nesciat, *voluntatem meam*, & non *voluntatem suam*, vel *ejus* significare apud Hebræos? vera est igitur ac genuina omnium manuscriptorum lectio; depravata autem & prorsus corrupta in editis antea libris. p. 667.

Dicitur BACHAFFI. Non *bachaffi*, sed *bachaffai* in plurali legisse Hieronymum aliquando suspicatus sum. Latinam vero Psalmorum interpretationem ex Hebræo quum evolvissem, germanam esse lectionem *bachaffi* ab eodem Hieronymo didici: nam Psalm. CXVIII. versiculo 109. ipse Latine reddit hoc modo: *Anima mea in palma mea jugiter*. Nec quemquam moveat, quod in hac Epistola, *in manibus meis*, politum ab eo legamus: namque quum unus sit Scripturæ sensus, veterum hic interpretum sequutus est consuetudinem. Super qua re non uno loco Lectorem monuit: *Sed & in hoc nulla est in sensu mutatio, & nos antiquam interpretationem sequentes, quod non nocebat, mutare noluimus*. p. 672.

Cæterum admonendus videtur Lector studiosus, litteras nonnullas, sive aspirationes H & CH, e vocibus aliquot Hebræis fuisse a nobis ablatas, ubi antiquorum librariorum usu scriptas & inductas esse exploratum omnino habuimus: sed intactæ atque integra omnia manent, quum incerta & dubia vita est Hieronymi lectio, ut in *Brucho*, &c. aut quum nihil sensui verborum nocet, veluti in *Hod* & *Lahed*. At de rebus Hebraicis ac de Epistola ad Sunniam & Fretelam hactenus. p. 674.

EPIST.

EPIST. CVII. AD LÆTAM.

p. 677. Quamplures mss. codd. legunt, *Epistola sci Hieronymi ad Aletam;* sed antiquiores retinent *Latam*.

p. 678. *Nonne specum Mithra*. Locus insignis cum ex virorum doctorum Commentariis, tum ex variis contextus depravationibus in editis libris & adnotationibus editorum, legentium hoc modo: *Quibus Corax, Niphus, Miles, Leo, Perses, Helios, Bromius pater initiantur, subvertit, fregit, excussit*. Nihil legimus in Exemplaribus mss. de vocibus *Helios*, & *Bromios pater*. Falsa hæc sunt, & conficta ab editoribus nomina. In omnibus codd. nostris ita lego: *Perses Heliodromos pariter initiantur*, vel *innitebantur*; & postea, *subvertit, fregit, excussit*. Porro non erat, ut mihi videtur, tam inextricabilis difficilisque locus iste, ut ignorabilis atque inexplicitus nobis traderetur post multorum virorum epicheremata. Itaque locum præsentem sic explicare possumus. Refert ex Eubulo Porphyrius in antro Nymphar. primum apud Persas Zoroastrem speluncam natura factam in Persiæ montibus consecrasse in honorem rerum omnium conditoris ac parentis Mithræ; ut per speluncam significaret mundum a Mithra esse conditum. Huc refer quæ dicuntur a Socrate lib. 3. cap. 12. & a Sozomeno, dicente: *In Mithrio simulacra nescio qua & instrumenta reperta sunt; ea vero ridicula admodum & peregrina visa sunt*. Quum autem Roma esset magistra falsitatis, & omnium gentium serviret erroribus, magnam sibi visa est assumsisse religionem, si antrum Mithræ haberet cum cæteris idolorum templis. Hunc igitur specum Mithræ subvertit Gracchus urbanus præfectus, antequam initiaretur mysteriis Christi. In antro Mithræ erant symbola astrorum & planetarum, atque simulacra consequenter siderum ab Hieronymo recensitorum. Quis enim nesciat sidus esse quod *Corax* dicitur, ut & *Nymphus*, id est, *Nymphe* & *Virgo*; & *Miles* seu *Bellator*, & *Gigas*, *Leo*, *Perses* sive *Perseus*, & cætera Zodiaci signa, quæ recte in *Heliodromo* exprimuntur. Est enim *Heliodromos*, cursus vel *solis iter*, quum circulum suum peragit. Consulat qui voluerit L. Cœlii Rhodigini lectiones antiquas, Proclum Ethnicum, & C. Jul. Hyginum.

p. 684. *Littera eum perducat ad bivium*. Consule a nobis dicta de littera *Y* Pythagorica in Commentariis super Ecclesiasten Tom. II. col. 770.

EPIS. CVIII. AD EUSTOCHIUM V.

p. 696. *Pervenit Acco*. Pro *Acco* sive *Acche*, veteres Exscriptores posuerunt *ad Coth*. Coth vero nulla est, maxime quæ dicta sit *Ptolemais*. Est quidem *Cotta*, sive Κουθὰ in tribu Zabulon, civitas separata Levitis apud Eusebium & Hieronymum, in Libro de Locis Hebraicis; sed ita dicitur קטת, *Cateth* in Vulgata, nec *Ptolemais* aliquando dicta est. In ms. codice Cluniacensi secunda manus posuit *ad Choum*: sed frustra, quum *Chous* non sit in Galilæa.

p. 699. *Zo quippe sermo Hebraicus*. Locus iste varie depravatus est ob imperitiam utriusque linguæ Græcæ & Hebraicæ, quod ante nos docuit Des. Erasmus in scholiis ad hanc Epistolam. Quum autem ait codices nonnullos legere ו *vau*, necesse est ut intelligat de impressis; quia nullus est codex manuscriptus qui non legat *zop* vel *zod*. Porro זו *zo*, vel *zu*, est pronomen nunc commune demonstrativum apud Grammaticos, significans *hunc* vel *hanc*. Deinde זאת *zoth* femininum, sæpius apud Hebræos sumitur genere neutrali. Potuit itaque Paula promiscue accipere hæc pronomina & affixa Hebræorum, ut ad Christum ipsum referret verba Psalmistæ, *Ecce audivimus illum, invenimus eum*. Quod & Interpres Syrus Latinus, similiter fecisse videtur, dicens: *Ecce audivimus hoc in Ephratka, & invenimus illud in agris*. Certe in Hebræo hodierno non legimus שמענוהו *schemaanuhu*, *invenimus illum*; sed שמענוה *schemaanuha*, *invenimus illam*. Itaque videtur dicere Paula hic affixum femininum posse accipi pro masculino, propter consequentiam sermonis, ubi affixa sunt masculina, *Introibimus in tabernaculum ejus. Adorabimus ubi steterunt pedes ejus.*

p. 720. *Christi flammeo reservatur*. Erat flammeum indumentum seu velum flammei coloris, virginibus Deo consecrandis proprium.

Dormientem Hebræo, Græco &c. *Hebræo* abest in mss. in cod. Cluniac. ponitur hæc vox in margine. p. 723.

EPIST. CIX. AD RIPARIUM.

Epistolam ad Riparium Tarraconensem in cod. Clun. inscriptam hoc loco posuimus, non ex ordine Chronologico; sed propter Epistolæ argumentum & opusculum consequens adversus Vigilantium, quod edendum fuit inter Opera polemica, servata consuetudine veterum Editionum. p. 725.

Seiromasten Phinees. *Seiromasten* Phinees, hoc est, *lanceam* vel *pugionem*, quo usus est Phinees ad confodiendos scortatores. Vox est Græca apud LXX. nu. cap. 25. καὶ ἀναλαβὼν σειρομάστην, *& accepit Seiromasten*, &c. p. 727.

Non est crudelitas. Erasmus cum nonnullis manuscriptis exemplaribus, *Non est crudelitas pro Deo, sed pietas*. Ibid.

EPIST. CXII. AD AUGUSTINUM.

Et Apollinarem Laodicenum. Ita legit vetus codex Cluniacensis; alii omittunt *Apollinarem*, legentes solummodo, *& Laodicenum*. p. 739.

Ei qui ante &c. Quamplures mss. codd. *Cum quo ante non fuerat Testamentum*. Quæ lectio optima est nec respuenda. p. 748.

Factum ex muliere. Sic juxta Græcos legit sæpius Hieronymus. Editi legunt, *natum ex muliere*. Ibid.

Utrum autem illi imperitia. Cluniac. vetus codex emendatus manu exscriptoris ipsius, hoc modo legit: *Utrum autem illi imperitia, an malicia fecerint nescio. Sed hoc esse in Hebrais codicibus responderunt quod*, &c. Hic sensus est completus atque perfectus qui in cæteris nonnihil videtur suspensus. p. 754.

Illius temporis Cornelio & Asinio Pollione. Repullulavit nostris temporibus hic Cornelius & Asinius Pollio, in Vossio ac Pezrone assertoribus Versionis LXX. Interpretum. Utrumque *Acairospoudasten* Septuaginta ac cucurbitarium refellit repetita Defensio nostra Hebræorum codicum Vulgatæque editionis Latinæ Bibliorum: ad illamque prudentem Lectorem mittendum puto; ut miretur prudentiam præcipue Auctoris Defensæ Antiquitatis Temporum, qui ut Heretici hominis rivulos opinionum consectetur, fonte Bibliorum & veritatis omisso, bella redintegrat adversus Ecclesiæ Doctorem ac maximum Interpretem in exponendis Scripturis Canonicis. Parum putaret sprevisse Decretum Concilii Tridentini, quo tenetur adhærere *Hedera* Vulgatæ editionis, id est, Hieronymi; nisi judicem se præbuisset eruditionis Hebraicæ ejusdem sanctissimi Doctoris: quum tamen ipse vix imbutus sit primis Hebræorum elementis. Sed hoc ei non insolens esse debet juxta tritum illud proverbium: *Imperitia confidentiam; eruditio timorem creat*. Ibid.

Syri CICEION vocant. Hic sicut in Commentariis in Jonam Prophetam, depravatum ediderunt Hieronymus Erasmus & Marianus, ponentes *elceroa* pro *ciceia* omnium codd. mss. de qua restitutione nostra vide Adnotatiunculas in Jonæ caput quartum. Sed ibi pro *Cantherio*, restituendus videtur *Cornelius* ex hac Epistola Hieronymi, in qua constanter retinetur, asserente *Cornelio & Asinio Pollione*. Liberum sit uniuscujusque judicium in re utrinque probabili. p. 755.

EP. CXIII. & CXIV. AD THEOPHIL.

Hanc Hieronymi Epistolam transcripsi e vetusto codice S. Theodorici antea laudati, ubi ultimo loco invenitur post Epistolam ad Pammachium & Marcellam, post tres libros sive Epistolas Paschales Theophili, & post Epistolam Epiphanii ad S Hieronymum, quæ incipit, *Generalis Epistola*, &c. Ex quo intelligimus scriptam fuisse post annum Christi 404. & obitum S. Epiphanii, quem ipse Hieronymus hic sanctæ memoriæ hominem Dei appellat. p. 756.

Nec quisquam miretur quod S. Hieronymus in S. Chrysostomum acrius invehatur; quum hoc tempore innocentia & sanctitas Chrysostomi obruta criminibus & accusationibus inimicorum ejus delitesceret, & soli Deo manifesta, a paucis tutaretur. Neque vero persuasum potuit esse Hieronymo, mentem & sententiam Concilii triginta sex Episcoporum, &

Patriarcharum totius Orientis, labasse in condemnatione Joannis Chrysostomi; maxime quum notum esset apud omnes, Joannem offendisse animum S. Epiphanii, propter susceptos Origenistas, & recusatam ab eo condemnationem Origenis. Quis reum non putasset tunc temporis Chrysostomum, & verum judicium Episcoporum Orientis? Certe Monachus cum paucis fratribus Deo totus intentus in solitudine, non potuit tam inextricabiles dissidentium Episcoporum caussas excutere, & ad lumen veritatis adducere, ut non falleretur cum multis, qui ex auditu & eventu rerum, non ex instinctu divino, caussas difficiles Episcoporum judicare cogebantur.

Cæterum putavit vir doctus Valesius majorem ac priorem partem hujus Epistolæ tribuendam esse Theophilo Alexandrino, usque ad hæc verba: *Ne quoquam tardius Beatitudinis*, &c. & ab illis verbis incipiendam Hieronymi Epistolam ad Theophilum. Sed ne quid præter verum admittamus, huic viri doctissimi sententiæ adhærere timemus; quum unus sit contextus Epistolæ tam in editis quam manuscriptis Libris. Deinde sensus est perspicuus, si verba Hieronymi recte intelligantur; dicit enim: *Scientes ergo dictum a Salvatore*. Nolite judicare secundum faciem, sed justum judicium judicate, *ne quoquam*, &c. quasi diceret Theophilo, quod Librum tuum tibi tardius miserim, multa impedimenta fecerunt, non ut tu putas judicium tuum adversus Joannem, quod judicium justum esse existimo; licet fama sanctitatis Joannis, illud non verum, sed juxta faciem tantum factum fuisse indicare videatur. Vel aliter intelligere possumus, & quidem hoc modo procliviori ac lucidiori: Ne in faciem judices, & me inertiæ ac tarditatis incuses propter dilatam Libri tui translationem Latinam, moneo hæc fuisse mihi impedimenta ut tardius eum ad te remittetem quoquam, nempe: *Isaurorum repentina eruptio*, &c. Si quis meliorem sensum invenire in hoc contextu quiverit, cum grati animi significatione illum suscipiemus. Deest forsitan aliquod verbum, quod supplere facile potuissem, nisi destitutus copia mss. Codicum præter morem, ex unico exemplari edidissem epistolam. Ergo ne in faciem & nos judicemus caussam & reprehensionem Hieronymi, meminerimus temporis quo scripta fuit epistola superior ad Theophilum; & sic tandem quasi lux judicium nostrorum egredietur.

EPI. CXVII. AD MATREM ET FIL.

p. 782. *Retulit mihi &c.* Meminit hujus epistolæ Hieronymus in ea quæ inscribitur ad Riparium contra Vigilantium: *Multa in orbe*, &c. Vide eamdem, quæ numerum nunc obtinet 37. alias 53.

Ibid. *Lucilianum quippiam*. De Lucilio Satyrico hæc habet Horatius Satyr. 10. lib. 1. At idem quod sale multo Urbem defricuit, *&c.*

p. 783. *Soror & filia*. Hunc locum non intelligens Marianus mutavit contextum Hieronymi, posuitque contra fidem omnium Exemplarium, *Primum vos scire cupio, mater & filia*, &c. Hieronymus mulierem vetulam vocat ipse senex sororem, juniorem autem filiam: non erat itaque mater respectu Hieronymi, sed soror in Christo.

Ibid. *Vestram superare concordiam*. Erasmus; *vestram me orare concordiam*. In mss. nonnullis, *vestram me orare concordiam*.

p. 787. *Deforme putes &c.* Ita legunt omnes mss. codices, neque hunc contextum mutasset Marianus si rem intellexisset, nempe deforme esse testimonium pudicitiæ in puella, quum rogatur ad honesta & impudica.

Ibid. *Ut altior videaris*. Addit hic de suo particulam negantem idem Marianus, *si per terram, ut altior videaris, non trahatur*: quasi vero pusilli statura non semper appetant vestes longiores, ut altiores videantur.

p. 788. *Sed torosulum*. Plures mss. codd. legunt, *sed rosulum*, nonnulli *trossulum* vel *grossulum*. In cunctis lectionibus unus videtur sensus, torosulus enim & trossulus; obesum, nitidum, & curatæ cutis hominem significant.

EPIST. CXIX. AD MINERVIUM &c.

p. 799. Monachos Ægypti falso istos putavit Marianus, quia ad Monasteria Ægypti profectus est Sisinnius vale dicens Hieronymo: sed ex lectione hujus epistolæ æque ac Præfationibus in Zachariam & Malachiam compertum nobis est, Sisinnium fuisse S. Exuperii filium & Monachum Tolosæ, unde Quæstiones Minervii & Alexandri Hieronymo detulerat in Palæstinam.

Sed obsecro te. Quamplures mss. legunt: *Et obsecro, ne*, &c. Ibid.

De canina facundia. Caninam facundiam vocat forensium & causidicorum orationes. Eloquentia enim canina est in Rhetoribus, quæ accusandis aliis exercetur, & cujus magna pars est maledicentia. Quintilianus dicit eloquentiam caninam, lib. 12. cap. 9. Rhetores igitur vel Causidici fuisse videntur Minervius & Alexander antequam Monasticam amplecterentur vitam. p. 800.

Estote probati &c. Hunc versiculum recitant sæpius Patres Græci, δόκιμοι τραπεζῖται γίνεσθε: sed hæc exciderunt ab Exemplaribus hodiernis Græcis atque Latinis. p. 815.

Quod e contrario. Hunc locum non intellexit Marianus Victorius, qui otiose disputat de dogmate Acacii & Apollinaris; quum Hieronymus hic apertissime doceat Origenem & Eusebium viros fuisse doctissimos; quod e contrario de Theodoro & aliis duobus negat, quos doctissimos non agnoscit ut Origenem & Eusebium. Errorem itaque omnium horum in veritate dogmatum agnoscit, quum scientiam eamdem neget in tribus ultimis. p. 816.

EPIST. CXX. AD EDIBIAM.

De eadem Hedibia Christi ancilla meminit Hieronymus scribens ad hominem quemdam genere Gallum, quem Rusticum appellat in epigraphe Epistolæ ad eumdem scriptæ de pœnitentia. Vide infra suo loco hanc epistolam. p. 817.

Commonitorium dirigens. Editi depravate legunt, *Commentariorum dirigens*, contra fidem omnium codicum mss. & contra manifestum sensum S. Hieronymi. p. 81

Patera atque. In omnibus Exemplaribus editis atque manuscriptis perperam legitur *Paterius*, excepto uno codice Cluniacensi, qui retinet nomen *Patero*, quod idem est ac *Patera*, quia Veteres *o*, & *a* promiscue accipiunt. Quis fuerit autem Patera, & unde nomen habuerit, Ausonius docet in Rhetoribus, sive in Commemoratione Professorum Burdigalensium, cap. 4. Ibid.

Tu Bagocassis stirpis Druidarum satus,
Si fama non fallit fidem.
Beleni sacratum ducis templo genus,
Et inde vobis nomina:
Tibi Patera: sic ministros nuncupant.
Apollinaris mystici, &c.

Patera igitur lingua Gallica est Sacerdos Apollinis, quem Galli Belenum vocabant, a quibus Sacerdotibus *Patera* atque *Delphidius* deducebant genus. Vide Chronicorum Eusebii librum posteriorem ad an. Chr. 337.

Paucos non habes filios. Hæc est genuina & vera lectio hujus loci quam retinent tres mss. codices, unus scilicet Sangermanensis noster, quem sequuti sumus; alter Cluniacensis, & tertius Monasterii S. Cygirannì, in quo ultimo codice sic legimus: *Igitur & tu quia filios non habes, plurimos fac tibi amicos de*, &c. In Cluniacensi autem eodem sensu scribitur: *Igitur & tu quia paucos non habens filios, habes plurimos. Fac tibi amicos de*, &c. Editi perperam tollunt particulam negativam, legentes, *quia paucos habes filios, plurimos fac tibi amicos*, &c. Quod absurdum ac falsum est ex prima quæstione Hedibiæ, quæ absque liberis dicitur derelicta. Pulchre vero dicebat Hedibiæ diviti Hieronymus, *Igitur & tu qui nec paucos habes filios, fac tibi plurimos amicos de iniquo mammona, ut*, &c. p. 823.

Doctor audisset. Adolescentem fuisse legimus hunc divitem, non Legis Doctorem; nisi hoc significet *Princeps* apud Lucam. Ibid.

Iberas nænias. Apocryphorum Librorum deliramenta vocat Iberas nænias Prologo in Genesim. Consule Adnotat. nostras in eumdem Prologum, To. I. p. 839.

EPIST. CXXI. AD ALGASIAM.

Interpretationem nominis sui. *Apodemius* significat Græ- p. 850.

Græce *peregrinum*, a verbo ἀποδημέω, *peregrinor*: unde interpretationem nominis sui tam longa navigatione signavit.

Pag. 851. *Alethium Presbyterum*. Alethius Presbyter iste est, ad quem scripta videtur epistola Paulini 33. qui Alethius apud Gregorium Turonensem inter Episcopos Cadurcenses etiam adnumeratus credi potest. Vicinus itaque erat ille fons, & ex eo facile haurire potuisset Algasia pia ac nobilis femina; sed procul Hieronymiani rivuli fluenta quærit, propter admirabilem sanctissimi viri famam ac doctrinæ præcellentissimæ vulgatam opinionem.

p. 857. *Ego civitas firma*. Hujus versiculi varia est lectio in mss. codicibus operum Hieronymi, qui sæpius eo utitur Contextu LXX. Interpretum, multi enim codices retinent particulam negativam, *non oppugnatur*, alii nec pauciores retinent veram lectionem, *quæ oppugnatur*. Sed pro locis intelligendum est; quæ non expugnatur. Vide Tom. II. Editionis nostræ, col. 710. f. & col. 775. *i*. & in notis subjectis.

p. 850. *Putatur homicidium*. Pro voce *homicidium*, Erasmus & Marianus de suo posuerunt vocem *homo*, ita legentes, *Et tamdiu non reputatur hom*, *donec*, &c. Sed nos juxta fidem omnium codicum mss. retinemus nomen *homicidium*, quod infra retinendum monet Hieronymus dicens *& cito abortio*, sive *abortu*, *perit*; & deinde, *Et ea quæ concepta sunt facit perire abortio*, sive *abortu*, ut legunt quædam Exemplaria manuscripta. Abortium autem est homicidium, quia elementa confusa suas imagines membraque susceperant. De Abortiis Paulinæ uxoris Pammachii infra dicetur.

p. 884. *Barachibas*. De eodem *Barachiba* Hieronymus scribit in Commentario suo in Ecclesiasten, Tomo II. Edit. nostræ, col. 740. *f*. Dicitque unum esse quem vel maxime admirantur Judæi. Consule Adnotationes nostras in eumdem Hieronymi Commentarium a nobis restitutum, sicut & hic restituimus nomen *Barachibas* pro corruptissima lectione Erasmi & Mariani, qui posuerunt, *solent respondere & dicere*, *Rab akiba*, *& Simeon*, *& Hille magistri*.

EP. CXXIII. AD AGERUCHIAM.

p. 900. *Nunc ad Ageruchiam*. Vocabulum hujus viduæ valde corruptum est tam in editis Libris, quam in mss. codicibus. In quibusdam legitur *Gerontia*, *Acheruchia*, *Agerundia* & *Acherusia*. Vera & genuina lectio nobis est *Ageruchia*, sive *Agerochia*, Ἀγήρως enim significat *immortalem*, vel *non sentientem senectutem*. In quem sensum nos pertrahunt verba Hieronymi significantis monogamiam & viduitatem quodammodo esse immortalem in familia Ageruchiæ, quum avia, mater, & amita ejus multos annos in viduitate perseveraverint; unde quodam futurorum vaticinio hoc nomen Ageruchia sumsit, & ipsa vidua futura.

p. 905. *Athenas eviratur*. In veteribus codicibus, *Hierophanta apud Athenas evirat virum*. Vide lib. 2. adversus Jovinianum, deinde Tertullian. lib. de Exhortatione Castitatis, & lib. de Monogamia, necnon lib. 1. ad Uxorem.

p. 906. *Gens Theutonum*. Falso hic addunt nomen *Gallorum* Erasm. & Marian. Hujusmodi Historias reperies apud Florum & Plutarchum in Vita Marii, atque apud Valerium in capite de pudicitia.

p. 907. *Adoreamque &c.* Mss. codd. *adoransque per singula subclamantes* &c. Adorea porro pro gloria & laude sumitur, ut testes sunt Plinius & Festus. Pro frumenti parte ac militum mercede post victoriam accipitur apud Plautum.

EPIST. CXXIV. AD AVITUM.

p. 916. *Petis Avite charissime*. Hujus Aviti meminit Hieronymus supra in epistolam ad Salvinam.

EPIST. CXXV. AD RUSTICUM.

p. 934. *Urbem Maximam*. De eodem in epist. ad Fabiolam de 42. mansionibus: deinde in cap. 7. Amos. Hæc vero leguntur in libro Locorum ad vocem *Ailath*. Mari Rubro, unde ex Ægypto in Indiam, & inde ad Ægyptum navigatur.

p. 941. *Flere ille cepit &c.* Totum hunc locum veteres editiones Erasmi & Mariani legunt absque sensu, sed non absque solœcismis, hoc modo: *Flere ille contra mendacium. Nullus alius credere veritati; Solus pater defensionem suam callide opponere; ne abundantiori tristitia absorberetur frater.* Ubi vides deesse verba in singulis commatis, quæ ego supplevi ex decem mss. codicibus; atque ex Vitis Patrum Auctore Ruffino, lib. 3. num. 220. nam ibi legimus; *At ille flere cœpit contra mendacium: quotidie gemitus*, &c.

EPIS. CXXVII. AD PRINCIPIAM.

Διάλυτος *contradictio*. Ita legunt septem mss. cod. neque Marianus Victorius mihi umquam probabit, p. 957.
omnia hujus epistolæ exemplaria legere, *Tunc nostrorum διδακτικῶν contradictio*; quum cuncta nostra exemplaria vetustissima & optimæ notæ, retineant *nostrorum* ΔΙΑΛΙΡΟC *contradictio*; vel *nostrorum insana dyaletos contradictio*: aut *nostrorum* ΔΙΑΛΥΤΟC *contradictio*. Cujus lectionis pulcherrimus est sensus, & commati sequenti conveniens. De ἀντίφασις Mariani, altum silentium apud exscriptores Hieronymi.

EPIST. CXXIX. AD DARDANUM.

Redeuntes ex Ægypto possederunt. Manuscriptus. p. 966.
Cluniacensis cum cæteris omnibus legebat prima manu *rediuntes*; sed castigatus postea retinuit, *exeuntes*.

Qui & in resurrectione &c. Editi antea libri ad-
dunt, *benedicimus Domino*; & consequenter legunt p. 967.
in prima persona, *sumus*, pro tertia sunt.

Dormiunt. Ita fere omnes mss. codices; nonnulli cum editis retinent, *dormierunt*.

Partis per illum opibus. Aliquot exemplaria mss. Ibid.
paratis, alia *partitis*,

Quam primus Adam perdidit. Nonnulli codices p. 968.
mss. cum editis libris hæc ad terram referunt, unde legunt, *quam primus Adam perdidit..... imo perditam*, &c. Et paulo post, *Volumus scire manifestius*, *quæ sit hæc terra; legamus Malachiam*.

Θελητή. Erasmus legendum existimat τέμπη, & Ibid.
voluptaria. Quod ferre non sustinens Marianus acerbius eum coarguit. Ipse tamen legit Latine *voluptaria* pro *voluntaria*; quum apud Malachiam c. 3. 12. θελητὴ interpretatum legamus, *accepta*; apud Hieronymum, *& terra voluntaria*.

Numquid istas portas &c. Plures mss. omittunt, Ibid.
Numquid.

Multum accola fuit anima mea. Hic nonnulli co- p. 970.
dices retinent Vulgatam lectionem, *incola fuit*.

Et multa millia Angelorum &c. Mss. fere omnes, Ibid.
multa millia Angelorum solennitatis, *& Ecclesiam*, &c.

Non solum ab Ecclesiis orientis. Ex hoc Hierony- p. 971.
mi loco urgendi Heterodoxi, ut libros Deuterocanonicos ipsi recipiant, vel abjiciant quos in suum Canonem admittunt. Videsis hanc Quæstionem in secundo volumine Tractatuum meorum de Veritate & Notitia sacrorum Bibliorum.

Ecclesiasticis Græci sermonis Scriptoribus. Discre- Ibid.
pantes lectiones retinent hic codices mss. Quidam legunt sine *retro*, *sed ab omnibus Ecclesiæ Græci sermonis Scriptoribus*; alii, *sed ab omnibus retro Ecclesiæ*, &c. Marianus, *sed ab omnibus retro Ecclesiis*, *& Græci*, &c.

Septuaginta quinque millibus &c. Quamplures mss. p. 972.
vix viginti quinque; Cluniacensis vero optimæ notæ & diligenter emendatus, *ad meridianam plagam LXXV. millibus ab Jerosolyma separatis*.

Poeta eloquentissimus mentionem. Virgilius 4. Æ- Ibid.
neidos, *Hinc deserta siti regio*, *lateque furentes Barcæi*. Dicti sunt autem *Barcæi* ab oppido *Barca*, sive *Barce*, ut legunt Erasm. & Marian. Vide Strabon. & Serv. de civitate *Barce*. quæ *Ptolemais* dicta est.

Cœlen Syriam & Osrhohenem. Nonnulli imperiti Ibid.
exscriptores omittunt *Osrhohenem*.

Ad populum phaleras. Ita Persius Sat. 3. Quod significat, apud imperitam plebem te ipsum jacta & fumos vende; apud me, qui te totum novi, frustra hoc feceris.

Prætenditur. Marianus, *protenditur*, Codex Clu- p. 973.
niacensis, *Phœnici*, *Syriæ Cœlen*, *Ciliciæque prætenditur*.

Baalim. Editi legunt in singulari *Baal*; sed mss. Ibid.
omnes quos inspexi retinent in plurali *Baalim*.

Exemplum vicinorum. Exscriptores antiqui, non p. 974.

quod invenerant hoc loco posuerunt, sed quod intelligebant; legunt enim haud pauci codices, *in exemplum vitiorum*. Cætera minoris momenti prætermisimus.

p. 974. *Servisses crebro*. In quamplurimis mss. exemplaribus, *quumque servires crebro*, &c.

Ibid. *Babylonica vastante*. Unus codex mss. vetustissimus, *Babylonio vastante deleta est*. Eodem quoque modo legunt Vaticani duo, 342. & 343.

p. 975. *Transacto*. Multi codices hic legunt, *duplicis præfectura honore transacta*.

EPIS. CXXX. AD DEMETRIADEM.

p. 981. *A sancta Christi Synoride*. *Synoridem* vocat *par* mulierum sanctarum, nempe *Proba* & *Juliana*, matrum Demetriadis. Sic Gregorius Nazianzenus & Basilius erant *Synoris*, hoc est *par* amicorum indissolubili charitatis vinculo conjunctum. Eodem modo συνωρὶς sive ξυνωρὶς usurpatur pro *biga* & *pari* apud Euseb. Chrysost. & Synesium. In ms. Corbei. scripto ante annos nongentos legimus CYNΩRIΔE, in aliis Latine *Synoride*.

p. 982. *Utrum avarior*. Hoc loco Hieronymus invehitur in crudelissimum comitem *Heraclianum*, atque in ejus generum *Sabinum*: quorum historiam videsis apud Prosperum in Chronicis, apud Orosium cap. 42. lib. 7. & apud Marcellinum Comitem in Chronico.

EP. CXXXIII. AD CTESIPHONTEM

p. 1028. *Quos inter ἀψῖδας*. Hucusque ignobilis erat lectio hujus loci genuina & Hieronymiana; quia antiqui editores more suo illudentes lectoribus, *animas Platonis* posuerunt, non ἀψῖδας, ut retinent omnes codices mss. vel Græce hoc modo, AΨIΔAC; vel Latine *absidas* cum *b* pro *p*. Quæ sint porro *apsides Platonis* (aut potius Plinii) *in cælestibus*, ex alio Hieronymi loco subintelligimus: enarrans enim caput quartum Epistolæ ad Ephesios, hæc habet ad versum decimum, *Qui descendit ipse est*, &c. Numquid corporaliter omnes cælos & universas sublimitates, & cælorum circulos, quos Philosophi sphæras vocant, transiens atque transcendens, stetit in summo cæli fornice, & ut ipso verbo utar, *abside*? An certe, &c. Manichæus itaque sicut Christum in solis tabernaculo ponebat, ita electos suos, id est, duodecim perfectos, inter cætetos Planetarum fornices sive circulos astrorum collocabat. Hanc perfectionis summitatem eleemosynæ tribuit Johan. Chrysostomus, Homilia 9. de Pœnit. λέγω δὲ, inquit, τὴν ἐλεημοσύνην τὴν βασιλίδα τῶν ἀρετῶν τὴν ταχέως ἀνάγουσαν εἰς τὰς ἀψῖδας τῶν οὐρανῶν τοὺς ἀνθρώπους, id est, *lego vero eleemosynam reginam virtutum brevi elevantem homines in cælorum apsidas*, hoc est, ad summum perfectionis gradum, sive *ad cælestes sublimitates & cælorum circulos*. Eodem sensu Manichœus collocabat electos suos inter absides in cælestibus, propter perfectionem eorum imaginariam & falso ipsis attributam.

p. 1029. *Iberita &c.* Codex Corbeiensis minor indicat ita legendum ex Prologo proxime consequenti, ubi *Hiberita*, non *Hyperborita* dicitur Evagrius Ponticus,

Ibid. *Nomen nigredinis*. Melaniam intelligit, quæ primum pulchra & sancta propter virtutem, eleemosynas & peregrinationes dicta est; postea vero nigra & fœda propter labem hæreseos, qua polluit eam Ruffinus Origenista factus.

p. 1030. *Or quoque &c.* *Or* legunt mss. omnes Codices.

Ibid. *Joannem &c.* Hic est sanctissimus Joannes Chrysostomus, quem sanctum hoc loco atque Catholicum prædicat Hieronymus, invito Theophilo & Cyrillo Alexandrino, apud quos male audiebat Chrysostomus.

Ibid. *Xysti Pythagorei*. Corbeiensis codex major, *quod librum Sexti Pythagorei*, & postea, *immutato nomine Xysti Martyris*.

EPIST. CXL. AD CYPRIANUM.

p. 1047. *Elige Presbyteros*. Sensum Scripturæ non verba posuit hoc loco Hieronymus; nisi ex veteri aliquo exemplari hæc recitaverit, ubi legebant Antiqui, *Elige Presbyteros quos tu ipse scis presbyteros Israel, quos tu ipse nosti, quod hi sunt Presbyteri*. Depravatus autem fuit iste locus apud Erasmum & Marianum, qui legunt, *Elige Presbyteros, quos tu ipse scis dignos esse*; & falso citarunt cap. 17. vel 18. Exodi, quum manifestissime de libro Numerorum sententia sit mutuata.

Orans loquitur. In antea editis & in corruptissimo ms. codice Florentino nomen Pauli obtruditur, *quotidie Paulus loquitur*. p. 1049.

Ut omnes &c. Idipsum docet Præfatione Commentariorum in Malachiam, dicens; Tempus quoque titulusque conveniunt; quod & in Psalmis diximus, qui titulos non habent, eorum esse credendos, quorum priores Psalmi nominibus prænotati sunt. p. 1050.

Et fecit Deus. Erasm. *Et fecit Deus hominem ad imaginem suam: ad imaginem Dei fecit illum: masculum, & fæminam creavit illos.* Ibid.

OLAM. Falso antea editi libri Hebraica nobis obtrudunt hoc loco verba ומעלם ועד עולם. p. 1053.

Initio viarum. Mss. aliquot, *initium viarum suarum*: Erasmus autem legit, *in initio viarum suarum*: De quo mox dicturi sumus. Ibid.

BRESITH. Omnes mss. codices legunt *Bresith*; & non *Resith*. sicut editi antea libri. Hieronymum autem legisse in Hebræo יהוה קנני בראשית דרכו *Adonai canani Bresith dercho*, nullus dubito; quia in sua Translatione Latina Proverbiorum, locum præsentem ita reddidit: *Dominus possedit me initio viarum suarum*, vel *in initio viarum suarum*, juxta Vulgatam Editionem. Præterea Chaldæus & Syrus legebant in Hebræis exemplaribus præpositionem ב *be*, id est, בראשית *Bresith*, *in initio*, non vero *initium*. Unde manifeste ostenditur diversa fuisse Hebræa exemplaria vetustissima, quam Septuaginta Interpretes invenerint in illis nomen *Resith* sine propositione, ut hodieque legitur; Chaldæus autem, Syrus & Hieronymus idem verbum legerint cum præpositiva particula, *Bresith*. p. 1054.

Initium viarum, In primo Tomo Editionis novæ Operum Sancti Hieronymi aliter posui, nempe: *Dominus possedit me initium viarum suarum*. Sed tunc temporis versiculum recitavi ex Editione Mariani, quæ hic corrupta est, ut jam monui textum Hebraicum restituendo. Consulat Lector curiosus Prolegomenon tertium, num. 3. in Bibliothecam divinam Sancti Hieronymi, ubi fusius disputat de hoc versiculo Proverbiorum. Ibid.

Transiit &c. Erasmum sequuti sumus & codices Mss. Marianus ita legit, *qua præteriit, vel transiit, & ut vigilia nocturna*. p. 1055.

Poeta testatur. Illustris iste Poeta Virgilius est, qui libro tertio Georgicorum circa medium hæc habet: p. 1058.

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.

Et iterum libro decimo Æneidos circa finem, Mezentium inducit sic loquentem ad equum suum, quem Rhœbum vocabat:

Rhœbe diu (res si qua diu mortalibus ulla est)
Viximus: aut hodie victor spolia illa cruenta.
Et caput Ænea referes, &c.

Abscondentur a te. Ita legunt omnes mss. codices, quorum lectionem mutare non debuit Marianus, ut ad Vulgatam Latinam Psalmi contextum accommodaret. Ibid.

Est ex juditii &c. In antea editis legimus, *in illo ex judicio & ex veritate est*. p. 1059.

BAEM. Nonnulli mss. codices legunt *bahem*; quia in medio duarum vocalium antiqui exscriptores interponebant aspirationem: unde verbum etiam *inchoo* scribebant *incoho* juxta Servium. Idid.

Quoadusque non pulsetur &c. Marianus contrario sensu legendum monet sine particula negante, *quoadusque pulsetur funiculus argenti*: sed illico mutasset sententiam si meminisset Hieronymum recitare totum huncce contextum ex Editione LXX. Translatorum, apud quos legimus cum negatione, ἕως ὅτου μὴ ἀνατραπῇ, id est, *usquequo non evertatur*. Præterea nullum contuli exemplar ms. quod non legat sicut Erasmus, *quoadusque non pulsetur funiculus argenti*. Perperam ergo ex Vulgata Editione nostra Marianus Victorius cuncta reficere voluit. p. 1060.

In suo loco &c. Librum Commentariorum in Ecclesiastem intelligit, qui proxime consequuntur in hac Editione nostra post Epistolas Criticas. Ibid.

Millia, & octoginta &c. Suo more lectionem mss. codicum mutavit hoc loco Marianus, sic enim legit: *Et septuaginta millium, & octoginta millium hominum multitudines.* Ibid.

AIS. Lectionem Hieronymi tollunt veteres Editio- p. 1061.

tiones hujus epistolæ, pro AIS unico verbo, supponunt Hebraica verba גז חיש *gas his*.

p. 1062. *Quando pergit &c.* Tenebrosus locus ad intelligentiam; cui illuminando non modicam confert opem epistola ejusdem Hieronymi ad Augustinum scripta; illa scilicet quæ in Editione Mariani numeratur 89. Ibi enim scriptum est: Et *Paralipomenon libro legimus quod filii Israel ad pugnandum processerint mente pacifica; inter ipsos quoque gladios & effusiones sanguinis, & cadavera prostratorum, non suam, sed pacis victoriam cogitantes*. Desumta sunt isthæc e libro 1. Paralip. cap. 12. v. 38. Nam apud LXX. hoc modo legimus: *Omnes hi viri bellatores instruentes, aciem in animo pacifico*, ἐν ψυχῇ εἰρηνικῇ. Quod in Vulgata Latina dicitur, *corde perfecto*: quia Hebraicus contextus בלבב שלם *belebab salem*, aut *belevav scalem*, potest Latine reddi, *corde perfecto*, vel, *in animo pacifico*; sive etiam, *mente pacifica*. Possunt igitur hæc sonare in Verbis Dierum, id est, in Paralipomenon libro, quod Deus non corripit ut interficiat atque disperdat: sed ut corrigat & emendet, quandoquidem homines etiam interdum in hostes procedant animo perfecto ac mente pacifica.

Ibid. *Nullum tam &c.* Eadem inculcat epistola ad Ageruchiam de Monogamia: *Nemo enim*, inquit, *tam fractis viribus, & sic decrepita senectutis est, ut non putet se unum adhuc annum esse victurum. Unde subrepit oblivio conditionis suæ*, &c. Ciceronis est ista sententia, qui libro de Senectute sic ait: *Nemo enim est tam senex, qui se annum non putet posse vivere*. Seneca quoque epist. 12. lib. 1. *Nemo tam senex est, ut non improbe unum diem speret*.

Ibid. *QUOTIDIE &c.* Similiter in Epistola 103. ad Paulinum: *Facile contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum*.

p. 1063. *Compeditos significat*. Addunt editi antea libri, post mſ. codicem Florentinum: *Sin autem* πεπαιδευμένους, *eruditos significat*. Sed hæc non leguntur in antiquioribus mſſ. exemplaribus: unde conjicio non esse Hieronymi verba, sed ejus qui exemplar Florentinum multis additamentis vitiasse convincitur.

Ibid. *Legimus*. Locus insignis & facilis ad errorem lectoribus faciendum, si retineamus lectionem quamplurium mſſ. & editorum librorum, ubi pro *legimus*, positum invenies *diximus*. Quasi indicare voluerit Hieronymus hac voce *diximus*, aliquos a seipso elaboratos Commentarios in Psalmum duodecimum. Sed hunc nodum solvit Cluniacensis codex mſ. qui retinet post emendationem antiquæ manus, verbum *legimus*, & non *diximus*. Nec tamen me latet Hieronymum scripsisse Tractatus septem in Psalmos, a decimo usque ad decimum sextum; quo manifestissime comprobatur veritas lectionis *diximus*.

EPIS. CXLVI. AD EVANGELUM.

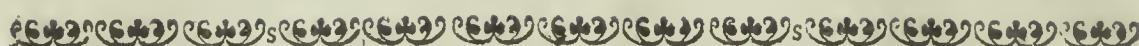
Legimus in Isaia. Veteres editiones falso hanc Epistolam inscribunt *ad Evagrium*; quum mſſ. codices, quosquumque vidi, retineant *Evangelum*, vel *Evangelium*, ut jam observavi in epistola ad eumdem de Melchisedec Tomo II. Erat porro *Evangelus Presbyter*, ad quem scripsit Annianus Pelagianus. Interpres Homiliarum S. Chrysostomi in Epistolas B. Pauli. Vide Tomum VI. Bedæ Operum in fine, Fatuus iste, qui Diaconos anteferebat Presbyteris, dicitur Falcidius in Appendice Operum S. Augustini Tom. III. nostræ Editionis, in QQ. ex utroque mixtim, Quæst. CI. p. 1080.

EPIST. CL. *PROCOPII*.

Imperitia hominis hæretici debacchantis in Hieronymum, caussa fuit superioris Epistolæ Procopii editæ a Vossio, qui nescivit S. Hieronymum *numquam degisse in Ægypto*, nec inter Saracenos fuisse captivum. Ex eodem errore atque invidiæ fonte manavit pluvia matronarum aurea quæ numquam rigavit arva sanctissimi Doctoris dicentis: *Cujus es numquam in manu mea sonavit?* Denique Vossius superbiam Photini perperam tribuit Basilio, ut ex Chronicis perspicuum est apud eruditos. p. 1119.

INDEX

INDEX
TESTIMONIORUM SCRIPTURÆ SACRÆ
Quæ in peregrinis locis explicantur in Tomo primo.

℣. 8.

PROVERBIA.

ECCLESIASTES.

CANTICUM CANTICORUM.

SAPIENTIA.

ECCLESIASTICUS.

ISAIAS.

JEREMIAS.

℣. 21.

℣. 10.

APOCALYPSIS.

INDEX

VERBORUM, SENTENTIARUM, ET RERUM INSIGNIORUM.

Quæ continentur in Tomo primo.

D

fen-

Quæ

G

H

Ha-

biis

Mun-

M

Ma-

O

P

Co.

S

Triun-

V

xi-

FINIS SECUNDÆ PARTIS TOMI PRIMI.

BOSTON COLLEGE
3 9031 01323050 3

